NAZIONALE
VITT. EMANUELE
13
6 H E
45

C. I
S. V
O. 3
N. 21

TRACTATVS COMMERCIORVM, ET VSVRARVM, REDITVVMQVE PECVNIA CONSTITVTORVM, ET MONETARVM,

Cum noua & analytica explicatione. l. eos. C. de vſur. l. periculi precium. ff. de naut. fœno. & omnium legum vſurariarum, multarumque legum & canonum vero & natiuo noue detecto intellectu.

Cõpilatore Gaſpare Caballino. I. C.

Omnia ad amuſim copioſè, perſpicuè, & deciſiuè diſpuncta, tam in theoria, quàm in praxi: cunctiſque iuri vel iudicijs operam dantibus, ſiue in ſchola ſiue in foro vtiliſſima.

Plures tractatus in hoc includuntur, quorum pagina 3. oſtendit.

Omnia diligentiſsimè recognita & à mendis repurgata.

CVM PRIVILEGIO.

VENETIIS, M D LXXVI

13 6 E 45

REVERENDISSIMO EPISCOPO

D. HIERONYMO MELCHIORIO RACANATENSI R. CAME. APO. CLERICORVM DECANO,

GASPAR CABALLINVS IVRISC. S.

MAGNA ſanè habenda eſt gratia (Reuerendiſſime Antiſtes) tum his, qui artium, ſiue ad pacem, ſiue ad bellum pertinentium monumenta nobis reliquerunt: tum multo magis his, qui leges, iuraque compoſuerunt, & compoſita illuſtrarunt, deſcriptaque poſteris tradiderunt. Et tametſi & illorum & horum magnum eſt in Rempub. beneficium, horum tamen eſt multò præſtantius. Etenim illi nouo ſuo artificij genere aliqua ex parte ſolum ſocietatem humanam iuuerunt, iſti uerò docuerunt uinculum illud, quo tota iſta ipſa hominum coniunctio artium, ſtudiorum, commerciorum ſocietas, communione conſtat: atque quicquid eſt, quod Remp. dicimus, colligatum conſeruatur. Quo ſublato, fruſtra quis nomen ſocietatis aut Reipu. requirat, adeo ſanctum hoc nomen legis, tam efficax, adeo colendum atque obſeruandum: ut iure hominum ſocietatem ſine lege non hominum, ſed ferarum ueteres dixerint, nec quidem ſocietatem ſed pugnam, & malorum omnium ſentinam. Et quanquam natura legum & iuris conſtituta ſint exordia, fit tamen, vt pro vſu rerum, locorum, temporumve mutationibus alio atque alio modo mutationem ſubeant. Nec enim par, idemque ingenij acumen omnibus datum, vt pariter rebus accommodent à natura tributa, vel perinde vtantur. Sed factum eſt, vt quos videmus fœlicius rebus ſuis conſulere, eorum rationem vitæ, eorumque deſideremus leges. Vnde Romani illi leges ſuas petierunt ab Athenienſibus, quos videbant multo ante: tum rerum præclarè geſtarum gloria: tum optimo Reipub. ſtatu florere. Atque ita cum tota iuris cauſa, origo & fons in paruum & anguſtum naturæ locum initio concluderetur, tandem effectum eſt: ut interpretationum vtilitate, prudentumque diſputionibus, quæ controuerſa erant, eò proceſſerint, vt latiſſimè pateret tota legum ratio atque tractatio, adeo vt quæ initio anguſto illo loco & fonte in latiorem campum ducenda erunt. Poſtea cum eo defluxiſſent: vt nullis certis finibus continerentur, reuocanda intra priſtinos limites uiſa ſint. Tantus enim erat progreßus: Vt quiſque quid iudicando eligeret, ignoraret. Omnia penè controuerſa, omnia inuoluta; omnia argutijs quibusdam impedita, quibus rebus commotus Caligula Imperator dixiſſe fertur, ſe effecturum, nequid Iureconſulti reſponderent, præter æquum & bonum. Et tandem coactus eſt Iuſtinianus certis libris omnem ſanctionem Romanam concludere, cuius operam & conſilium plerique meritò non probare videntur. Quoniam dum ſtuderet cõtrouerſias ſedare, truncatas nobis legum partes tribuit: quibus conciſam ſententiam Iuriſconſultorum relinquens, eò poſteros duxit, Vt dum deſiderarent legis ſententiam, deſiderarent ſimul integros auctorum libros & iuſta volumina. Et factum poſtea vt legem interpretes in interpretanda lege ſomniarent de rebus, deque Verbis diſputarent, & interdum nugas agerent. Nec ſubſtulit quidem Iuſtinianus (vt putabat) multitudinem & verboſitatem interpretum, ſed mutauit tantum interpretes alijs alios ſubſtituens [illegible], vt in prouerbio eſt. Præclaris nominibus & libris Papiniani, Iuliani, Vlpiani, Pauli ([illegible]

tolus, Baldus & alij interpretes quorum non improbo induſtriam, laudo ingenium, ſed mallem illos. Deſunt qui meliora ſcribant quàm Bartolus, non deeſſent, ſi ille non ſuſtuliſſet. Sed ſatis eſt animi indignationem concepiſſe, ne crabrones irritare videar. Cum ego aliàs perſpexerim, quàm mala ſit temporum noſtrorum conditio: ab auaritia omnium malorum radice procedens, quam quidam appetentes (vt Apoſtolus ait) exciderunt à fide. Operepretium duxi præſentem de vſuris tractatum omnibus numeris conſtantem, velut quæſtionum centuriam à lectiſſimis auctoribus exceptum literis exarare: vt ſaltem ſi non virtutis amore, pœnæ formidine à Chriſtiana Republi. hæc malorum omnium peſtis arceatur, iuſti verò contractus conſeruentur. Ex hoc quiſque cognoſcet intra quos fines in negocijs conſiſtere debeat, vt ne latum quidem vnguem à veritatis tramite deſiſcat. Cum præcipuum eccleſiaſtici Magiſtratus munus ſit, hanc immanem belluam propellendi, cui animarum ſalus credita eſt, mihi neceſſum fuit, virum eligere, qui & vitæ ſanctitate, & moribus conſpicuus ſit. Inter quos Spectatorem agens, te vtrum à longe conſpexi, cui præſens opus nuncuparem, in quo ſingulari quadam prærogatiua ea elucent, quæ optimo Epiſcopo conuenire traditur, literarum ſcientia, ætatis maturitas, morum grauitas. Cuius etiam fidem atque prudentiam iamdudum Camera Apoſtolica perſpectam habet, in cuius negotijs adminiſtrandis ſic rectè te geris, vt tui nominis dignitas, claritasque vbique gentium prædicentur. Eia igitur (Antiſtes religioſiſſime) ſereno uultu hoc, quod tibi trado munus, ſuſcipe, à liuidis defende, & me tua gratia dignum puta. Vale Venetijs Anno Iubilei 1575. Calendis Decembris.

EPIGRAMMA AD AVCTOREM.

Hactenus humanæ paſſim commercia vitæ
Inuoluit miſera conditione Chaos.
Dum ſibi quiſque facit cenſuram fœnoris, & fas,
Auſus ciuilem præteriiſſe modum:
At tu componis turbata, expungis iniqua
Et fer confuſis, Gaſpare, rebus opem.
Nec ceſſas legum ſtudio ſarcire ruinam
Auxilio poſtquam ſcis opus eſſe tuo.
Soluis nodoſi, & penetras ænigmata iuris
Quæ nullus potuit ſoluere aduſque labor,
Sic tandem in ſumma ſunt qui caligine rerum
Auxilium extremis, ſpemque tulere malis.
Et qui ciuiles ritus, æquumque tuentur
Sic Deus humanis rebus adeſſe ſolet.

CATALOGVS

CATALOGVS MATERIARVM

QVAE IN HOC OPERE CONTINENTVR

VSuræ definitio, comparatio, diuiſio à princ. vſque ad nu. 7. & nu. 53. 528.
An & cur ſit prohibita nu. 9. uſq; ad nu. 16. & nu. 528. uſq; ad nu. 538. & q. 2.
Vſurarum modus apud antiquos nu. 36. uſq; ad nu. 63. & nu. 513.
Reditus pecunia empti an ſint liciti, nu. 17. uſq; ad nu. 25. & q. 5. 10. 69.
De clauſulis in his apponi ſolitis. q. 6. 7. 8. 9.
Intereſſe & interuſurium nu. 25. uſque ad nu. 35. & q. 74. 78. 79. 80. 81. 82.
Diſpunctio auth. Ad hęc. C. de vſu. q. 1
De eleemoſyna, & officio mutui q. 2.
De vſuris nauticis. q. 3. 4.
De iuſto precio prædiorum & redituũ vulgarium. q. 5. 35. 56.
De reditibus, conſtitutis a filiisfam. vel minoribus nume. 24. q. 13. q. 37.

De conſtitutis:
- Ciuitati uel Reip. nu. 126.
- A viro & uxore. q. 38.
- Ab uſufructuario. q. 18.
- In ſpeciebus, puta uini uel frumenti. q. 21.
- Ob merces uenditas. q. 22.
- Ex ſuppellectili argentea. q. 23.
- Ex penſionibus coloni uel reditus fundiarii. q. 24.
- Ob venditionẽ lignorũ. q. 28
- Precio iniuſto 10. 11. 12.
- Ad rationem trientalis vſuræ. q. 19.

De reditibus, quorum origo uel conſtitutio non apparet q. 20.
An præſcriptione temporis uel ſententia confirmentur. q. 15. 16. 17. 61
De l. 2. C. de reſcind. vendi. an locum habeat in his reditibus uel contractibus uſurariis. q. 14.
De pœna & clauſula retroactiua. q. 25. 26. 80. 82.
De fideiuſſoribus & correis. q. 29. 30. 31. 32. 33. 34.
De antichreſi. q. 35.
De obligatione carceris. q. 36.
De oblatione debitorum, & redemptione. q. 39. 40. 41. 42. 45.
De mora regulari, uel irregulari. q. 40.
De compenſatione. q. 43.
De reconciliatione ſolutionis uel redẽptionis. q. 44.
De oblatione creditorum, & ceſſione actionum. q. 46. 47. 48. 49.
De libera luitione. q. 45. 55.
De pactis illicitis. q. 50. 51.
De pactis. l. commiſſoriæ. q. 52. 53. 54.
De uenditione in fraudem. q. 56.
De emptione in fraudẽ nu. 564. cũ ſeq.
De uenditione domanii. q. 58.
De uenditione nominis reditus. q. 62.
De recognitione in emphyteuſim in fraudem. q. 57.
De locatione in fraudem. q. 59. 60.
De reditibus ad tempus certum. q. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 71.
De reditibus ad uitam. q. 72.
Diuiſio & diſcrimẽ negociationũ. q. 69
Differentia ueteris & noſtratis fœnoris. q. 70. 75.
Noua interpretatio & declaratio c. 1. c. 7. lib. 1. Politicon Ariſt.

De vſuris:
- teſtamentariis. q. 73.
- pupillaribus. q. 76. 77.
- dotis nu. 495. 523. cũ ſeq.
- uenditionis nu. 541. cum ſeq. q. 78.
- mercatorum nu. 500. cum ſeq. q. 79. 87.
- depoſiti. q. 83.
- mandati. q. 84. 88.

Collationis bonorum. q. 86.
De uſuris ob nouam generaliter. q. 74.
De monte pietatis & uſuris eccleſiaſticorum nu. 581. cum ſeq.
De hypothecis & exceptione cedendarum. q. 89.
De monetis & earum origine, mutatione & uſu. q. 90. uſque. ad q. 100.

IVRA QVORVM VERVS ET NATIVVS INTELLECTVS NOVE IN HOC OPERE DETEGITVR.

LEX periculi precium de naut.fœno.nu.98.
§.quod in ſingulos,in l. nihil intereſt.eo.tit.q.4
l.prædiorum·l.ſi prædiũ C. de prędi.mino.& ſimiles 282.
§. mulier in.l. uir uxori, ad uelleia. 290.
l.tutor pro pupillo,de adminiſtra.tuto. 297.
l.ſi.C.de uſur.pupillarib.298.299.
l. ait prætor.§.cæterum,de minori.300
Conciliatio multarum legum.302.
l. obligationem ferè.§. placet, de actio. & obligatio.304.
l.Titius,de pigno.actio.363.366.
l. qui Romæ.in princip. de uerbo. obligatio.387.
l.hæreditatum, ad leg. Falci. 475.cum ſequen.
Ti. de eo quod cer. loco. 514.
C.in ciuitate,de uſur.516.
l. certi condictio.§.fina. cum.l. ſequen. ſi cert.peta.631.
l. qui negocia.manda.645.cum ſeq.
Tit. de condict. triti. 698.
C. cum canonicis,de cenſib.759.
§. ſed ſi plumbum.in l.idem Pompo.de rei uindi.770.cum ſequen.
l. cum quid.ſi cert.peta. 806.

INDEX

INDEX EORVM QVAE IN HOC OPERE CONTINENTVR

ordine alphabetico iuxta numeros textus concinnatus.

ABACVS uſurarum. 53
Abuſus frequens eſt cauſa iuſtum alioquin contractum prohibendi. 226
Abuſus quorundam mercatorum. 14.505.
Abuſus menſariorum lugdunenſium 506
Abuſus publicanorum 37
Acceſſio acceſsionis non admittitur 224
Acceſsio quotuplex 512
Acquiſitionum genera 440
Actio ad redimendum eſt in rem ſcripta 410
Actio arbitraria quæ ſit 514
Actio de euictione etiam poſt ſententiam competit docendo 676
Adulatores Regum 757
Adulatores monetarum. 790. ut falſificantes mēſuras 793
Aequitas temperamentum 399
Aequitas ubique & ſemper eadem 383
Aes graue 794
Aeſtimatio facit emptionem 664
Affectibus corruptum habentes iudicium poſſunt reuocari ne ſint teſtes uel indices: ſicut imperiti excuſantur in cauſa ſubtili. 391
Agis Lacedemoniorum Rex 39
A uſurarum duplex 105.459
Aleatoria negociatio reprobatur. 94.97.469.470.471.814.816
Alexander Seuerus 39.72.105
Aliud uelle negociari & lucrum facere aliud damnum uitare 244
Alloy, alloyer 771.791
Amortiſatio non impedit ius redimendi competens 313
Anatociſmus ſublatus 44.237
Anglorum calamitas 719
Antichreſis præciſa uel temporalis q.35. num. 262.269
Antichreſis præciſa admittitur in reditu quindecima 268. cum ſeq. Sed uitiatur in reditu duodecima & pariter locatio. 260.265. Niſi alijs uitijs concurrentibus, quia tunc uitiat. q. 53. ſed ſi creditor ualde leuem reditum emat, etiam ſi plura uitioſa pacta concurrant illa ſolum uitiantur q.54
Antinomiæ diſſoluta 627
Aqua chryſulca 692.771.684
Argentariorum munus & prærogatiua 59
Argentum merum operi minus idoneum 785
Argentum prorſus merum non inuenitur 769
Argentum regium, Cineraceum, Granallium. 783.787. copellatum. 784. Puſtulatum. 785
Argenti mercatura 570
Argenti ſumma puritas in 12. denarijs 778
Argumentum ab uſuris ad noſtros reditus ualet 143.585
Ariſtotelis loci nouè explicati 440
Ars conflatoria antiqua 771
Ars monetalis 766
Ars liberalis 756
Aſylum Daphnenſe 781
Augmentum ſequitur naturā principalis 739
Aurei librales 768
Aurum textile 768
Aurum uel argentum prorſus merum non inuenitur 769
Auri ad argentum proportio circiter duodecupla 779
Auri pigmentum 769
Auri ſoliditas 768
Aurifices pluribus metallis utuntur quàm monetales 788
Authent. ad hac, expuncta q.1
Author qui præſcripſit, non poteſt defendere cauſam habentem qui non præſcripſit etiam ſi teneatur de euictione 674. cum ſequen.

B

BEneficium cedendarum quo caſu introductum 334
Beneficium diuiſionis quando tollitur 133
Bonitas intrinſeca non attenditur in moneta, niſi ad ſciendum an ſit proba. 754
Bonitatis intrinſecæ ad extrinſecam habitudo 767
Bonorum conſilium Reipubli. Regique neceſſarium 314

C

CAracton uox monetaria ſignificat ſemiunciam gradualis puritatis auri 68.778
Carceris obligatio etiam de conſuetudine non ualet in obligatione neceſſaria. q.36

Caſus in quibus licet ultra ſortem accipere in inutuo 25
Cato maior fœnus conferebat homicidio 41
Cauponatoriæ finis 533
Cauſa iuſta litigandi non excuſat à fructibns, licet exenſet ab expenſis litis 319
Centeſima partes. 50. 53. *proportio & diſpropor tio ad uulgarem duodecimam* 51.52
Centeſima nſura tres tantum caſus in inre 57
Ceration, ideſt ſiliqua 64
Ceſſioni bonorum renunciari non poteſt in debito ſucceſſiuo 271.*in fin.*
Ceſſionario dotis eadem nſnra cnrrnnt 526
Character ſigillum publicum eſt. 795. *ſubditis tãtum communis eſt, ſed materia omnibus* 802
Charitas non incipit à ſe tanquam à gradu. 72
CHRISTI *officium* 771.*in fin.*
Cicero proconſul Ciliciæ 38.40
Cinitas æqualitate proportionis conſeruatur 76
Ciuitas quando compellit ciues à ſe emere reditus 126
Clauſula conſtitut. non ualet in reditu dnodecime 136
*Clauſula de reddendo in eiſdem ſpeciebus moneta etiam in his reditibus q.*91. *ſed intelligitur, rebus ſic ſtantibus, & deduci poteris angmentum* 689.710.730
Clauſula, ex nunc prout ex tunc 240
Clauſula fournir & faire ualoir q.8
Clanſula promiſsionis damnorum & intereſſe 224
Clauſulæ qnæ uitiant. 6. & 13. *Qnæ uitiantur* q.51
Cohæres non debet emere, ſed luere, aliàs communicare tenetur 329
Compẽſatio debitè oblata reſolnit ipſo iure 345
Compenſatio fit ipſo iure ad uitandam pœnam uel uſuram ucl periurium 322. *ſed non in his reditibus, niſi in reliquis. q.*43. *Nec in Canone emphyteutico* 323
*Condictio indebiti non tollitur per decem annos etiam in hoc regno. q.*18. *in fin.*
Condictio triticaria cur ſic dicitur 698
Confesſionibus & pactis partium inter prohibitos non ſtatur 35
Conſcientia ueritati innititur 11.236
Conſignatio non ualet niſi præcedente congrua oblatione 310.*in fin.*
Conſtitntio Caroli 7. *declaratnr* 313
Conſtitutio Lndo. 11. *de frumentis in niridi* 470
Conſuetudinem non facit ſola freqnens contingentia facti, niſi fiat iure conſuetudinis 708
Contractus facti eadem die cenſentur correſpectiui 407
Contractus iuſti non debent impediri prætextu uſuræ cohibendæ 16
Correus quando dicatur æquè principalis uel fideiuſſor 132
Correi inuicem fideiubent 289
Coſus uermis olim in delicijs 2
Creditor capiens uſuram uel reditum nihil poteſt retinere uel quocunque nomine defalcare de ſorte. 62. *in fi.* 124. q.6.
Creditor conſentiendo alij hypothecari non remittit hypothecam ſed prelationem. 645. *non tenetnr cedere præſcriptas actiones, niſi quales habet.* 672. *Niſi fuerit in cnlpa non edendo tempeſtiuè* 677
Creditor etiam mille annis non præſcribit pignus 409
Creditor habet ius retentionis pro poſteriori debito contra eum cui cedere debet 684
Creditor in dubio non cenſetur nendere pignus ſed nomen & ins ſuum tantum 348
Creditor non poteſt petere ut ſors reddatur, uel contractui ſtetnr, quãdo moderandus eſt q.11
Creditor nimis onerosus non auditur q.9
Creditor quando tenetur de euictione pignorum 335
Creditor reditnalis tenetur titulum edere etiam poſt ſententiam. 189. *Nec poteſt ſibi mutare poſſesſionem reditus.* 202. *tenetur ſortem facere accipientis & de eius euictione* 246
Creditor reditualis an poſſit interim habere pignora 270
Debet eſſe ſolicitus ut in rem minoris uertatur 281
Creditor repntare debet quod à debitore uel fideiuſſore accipit, ut unum pignus uel fideiuſſorem liberet. q.33. q.34
Creditor tenetur cedere iura ſua correo fideiuſſori iuſto poſſeſſori redimenti. 333. & *debitori* 336. & *qnandoque chirographario creditori.* q.47.48. & *ceſſionarius iſte faciet fructus reditus ſuos ut cedens* q.49
Creditor tenetur de fructibus percipiendis, non autem quanti pluri mi 264
Creditor tenetnr cedere fideiuſſoribus contra ſe 670.680. *cum ſeq.*
Creditor unus quomodo in locum alterius ſubrogetur 276
Creditorum ſolet intereſſe propter mutuum & dilationem 76.530

D

D[illegible] *quis dicitur* 280
Debitor hypotecãs aliena tenetnr 134
Debitores ingrati & frandatores reprehenduntur 79
Debitores qnandoqne in necem creditorum clauſnlas uitioſas apponunt 321.418
Debitum ex una cauſa non magis conuertitur in aliam ſtipulatione quàm pacto 654.659
Debitnm omne nudo pacto in mutuũ conuerti poteſt 660
Deceptio ultra dimidium quando dicatur 176. *cum ſeq.*

Decipere

Decipere quatenus liceat 171
Delictum perſonæ quando in damnum eccleſiæ 166
Depoſitum ad numerum 629
Depoſitum ad numerum ſecuta mutatione mone tæ quomodo reſtituendum q.98
Depoſitum eſt officium cuſtodie 633
Depoſitum miſtum 634
Denarius quadrupliciter capitur 792
Depoſitum ſub uſuris factum non habet priuilegia depoſiti, ſed bene ſi merces detur depoſitario 637
Depoſiti quatuor gradus 632.cum ſeq.
Differentia an ſit uerbalis an realis 236.373
Differentia fraudis & ſimulationis 409
Differentia inter bonitatem intrinſecam ſpecierum & pecuniæ 721
Differentia inter obligationem certæ ſpeciei & numeri numorum, & certæ ſummæ ſoluendæ in certa ſpeciæ numorum 705.710 735
Differentia quadruplex an creditor uendat nomen, an uerò pignus 544
Differentia ſocietatis, mercaturæ & fœnoris 506
Differentia uenditionis reditus noui & antiqui q.62.q.68
Dilatio extorta non purgat moram 732
Diuitiæ quæ ſint 439
Doctorum obſcuritas & perplexitas in materia monetarum 742.743
Documenta quædam œconomica Prouerbiorum et Eccleſiaſtici non ad obligationem. l. diuinæ trahenda 254
Dolus uitiat ipſo iure fidem habitam de precio 320
Domanium regium q.58
Dos quomodo ſoluenda uel conferenda poſt mutationem monetæ. q.97
Duplum cur excedi poſſit in his reditibus, ſed non in uſura 446

E

EBrietas Marci Auto. 790
Eccleſiaſtarum parus 81
Eccleſiaſticus Paneretos 80
Edictum materia redemptionis redituum 214.q.42
Eleemoſyna ciuiliter iure actionis non debetur, ſed officio iudicis 73
Ex cauſa iuberi poteſt à magiſtratu 74
Eleemoſyna quibus debetur, & quando eſt de præcepto 72
Error communis ſcholę. q. 75. 174. 283. 296. 356. 376. 386. 500. 569. 631. 645. 654. 659
Exceptio cedendarum poſt ſententiam 677
Exceptio præſcriptionis extenditur ad fideiuſſores & omnes ſpecialiter obligatos 679
Extremitates reprobantur 500

F

FAcultas redimendi libera & perpetua eſt de ſubſtantia reditus duodecima 129. *& impreſcriptibilis* q.17.
Facultas libera luendi eſt de ſubſtantia omnis obligationis uſurarum q.55. *Reſtricta facit contractum illicitum* 352
Fida interpretatio ſcripturæ 80
Fideiuſſio quandoque inconſulta q.32
Fideiuſſor habens iura ceſſa à creditore, ſi uelit exigere reditum non poteſt cogere ad redimendum q.29
Fideiuſſor poteſt emere nomen creditoris, ſed nõ pignus ipſum 347
Fideiuſſor qui redemit reditum, & habet iura ceſſa non poteſt etiam omiſſis reliquis cogere ad redimendum, ſi tantum promiſſa ſibi fuerit indemnitas 249
Fdeiuſſoris officium gratuitum eſſe debet, quæſtio. 31. *Nec ei licet quicquam accipere, ſi ſufficiens indemnitatis cautio detur* 252
Figura generalis 578
Figura utriuſque aſſis 53
Figura redituum temporalium 450. 452. 455. 460
Filia conferens dotem quando tenetur ad uſuras q.88
Fiſcalium ſtudium 38
Fœnerandi licentia maior iure ciuili admitti nõ debet 243.431.302
Fœneratio non eſt iuſta negociatio uel profeſſio 58
Fœneratorum crudelitas & audacia apud Romanos 42
Fœnoris uſus duplex 536
Fœnus anniuerſarium nouell. 32. 160. *nume.* 69 586
Forenſis trutina 466
Franciæ intereſt fortem eſſe monetam 800.801 *confutantur rationes impoſtorum* 403. *& mercatorum* 804
Frumenta in uiridi uendi non debent 470
Fur non reddit ſuper lucratum 628

G

GLoſſa noua leg. eos. § primo. Cod. de uſur. 62
Gloſſa noua. leg. periculi, de naut fœno. 102
Gloſſa noua §. quod in ſingulos, de naut. fœnor. 106
Gloſſa noua in leg. qui Romæ, de uerbo. obligatio. 390

Gradus qualitatis 782

Gradus quantitatis 778

Graci cum imperio & legibus Romanis multas uoces Romanas in ſuam linguam receperunt 780

Gratis dare qui dicuntur 89

H

HOminum tres ordines 85.86

Hypotheca ſpecialis effectus 670

I

IGnorantia magis excludit uoluntarum quam metus 527

Iudicatura quid 791. Ea potior eſt materia 807

Indigentes non ſunt in plena libertate arbitrij, 364.408.411

Inſtrumentorũ multiplicatio auget præſumptionem fraudis 407

Intellectus uerus & nouus in iura ſequentia, nondum ante hac detectus. §. mutui datio in l. ſecunda, ſi certum petatur 18. l. periculi precium, de naut. fœnor. 98 §. quod in ſingulos, in l. nihil intereſt, de naut. fœnor. quaſt. 4. l. prædiorum. l. ſi prædium. C. de prædi. minor. leg. patri §. prædium, de minoribus & ſimilium, 282. §. mulier: in leg. uxori. ad Velleia. 290. l. tutor pro pupillo, de admi. tuto. 297. l. fin. C. de uſur. pupilla. 298. 299. l. ait prætor. §. cæterum, de mino. 300

Intellectus nouus & conciliatio multarum legum 302. leg. obligationum ferè. §. placet, de actio. & obliga. 304. leg. Titius, de pignor. actio. 363. 366. leg. qui Romæ. in principio de uerbo. obligatio. 387. leg. hæreditatum, ad legem falcidi. 475. cum ſequent. titul. de eo. quod cert. loco. 514. cap. in Ciuitate de uſur. 516. l. certi condictio. §. fin. cum. l. ſequent. ſi certum petatur 631. leg. qui negocia. manda. 645. cum ſequen. titul. de condict. triticaria. 698. c. cum canonicis, de cenſib. 759. §. Sed ſi plumbum, in l. idem Pompo. de rei uindi. 770 cum ſequen. leg. cum quid, ſi certum petatur 806

Intellectus uerus & declaratio in iura ſequentia. leg. uſura. C. de uſuris. 47. leg. eos. §. primo. C. de uſur. 54. cum ſequen. C. nauiganti, de uſur. 95. leg. iubemus, in principio, de eroga. militar. an lib. 12. 105. §. item, ſi Reipub. in l. ſi hæres, ad leg. falcid. 111. 112. leg. cum de in rem uerſo, de uſur. 207. Titul. C. ſi aduer. credi. 280. §. fundum, in leg. Seia, ad Velleia. 292. leg. penult. de naut. fœnor. 303 §. ſi pupillo, in leg. cum quidem, de uſur. 305 §. pupillo, in leg. ſi dictum, de euictio. 309. leg. creditor. § ſciendum, qui potior. leg. fideiuſſor. l. cum poſterior. de diſtract. leg. Paulus, de fideiuſſor. leg. prima. Cod. de dolo. 349. leg. fi. in principio, de contrahen. empti. & omnium legum leg. commiſſoria. 357. leg. ſi pro mutua. C. ſi certum petatur. 230. 665. leg. ſi cum in diem, quæ in fraud. credito. 497. § idem Papinian. in leg. Iulianus, de actio. empti. 502. leg. tertia. § fi. de annuis, lega. 485. leg. fina. de per. & commo. rei uendi. 502. cap. ſalubriter, de uſur. 523. leg. tertia. C. depoſi. leg. prima. § ſi rem. ff. eod. 627. l. quintus. Depoſ. 643. § apud Iulianum, in leg. ſi remunerandi, manda. 648. cum ſequen. leg. ſingularia, ſi certum petatur. 663. § generaliter, in l. idemque manda. 676. leg. Paulus, quib. pigno. uel hypo. ſoluit. 685. leg. ſecunda. C. de ueter. numiſm. poteſta. lib. 11. C. 716. leg. cum certum de auro & argento lega. 745. l: creditor de ſolutio. 750. c. olim cauſam, de cenſibus. 758. leg. quotieſcunque, de ſuſcepto. & arca. lib. decimo. C. 775

Intereſſe caſualis ſumma 513. 520

Intereſſe duplex, promiſcuum, caſuale 90. 499

Intereſſe extra uel circa rem non fit mentio in iure, ſed circa rem ibidem, & uenit poſt moram, quæ etiam ex ſignis egeſtatis committitur 32

Intereſſe non debet metiri niſi ex parte creditoris, non autem ex lucro uel damno debitoris. 26. *nec debet eſſe prætextus uſura* 28

Debet eſſe certum & probabile, nec à remotis 29

Intereſſe probabile 525

Intereſſe uenit non ſolum in pecunia debita, ſed etiam in alijs ſpeciebus contra communem 31. 512

Interuſurij ratio habenda 497. 510. Utilitatem habet æſtimabilem 498. 530

Iuuenum mores caſtigati 84

Iudex an debeat adiudicare uſuras futuri temporis 538

Index eccleſiaſticus de ipſo iure reditus non cognoſcit 154

Iudice inferiores hos reditus moderare poſſunt. 151. *etiam abſque reſcripto Regis* 152

Iudicium particulare de contractuum formis et iuſtitia ſpectat ad leges ciuiles 87

Ius canonicum non diſcordat à ciuili in uſuris 515. 518

Ius certum & finitum 1. 387

Ius ciuile quatenus iuſtè emendatum in uſuris 521

Ius redimendi eſt in bonis 333. ſed in his reditibus facit, ut minus abſit à bonis 335

Iuſtinianus in legibus uſurarij non peccauit 48

Iuſtinianus magnus 43

Iure

Iure redimendi coniunctio exceptioni non præſcribitur. 194. q. 18. quæſt. 19. Aliàs longiſſimo tempore præſcribitur
Iureconſulti munia 595. 409
Iureconſulto neceſſaria ſacræ ſcripturæ notitia 1. 70
Iureconſultorum ueterum prudentia 70
Iurant præfecti monetales non conſulere imminutionem monetæ 805

L

LApis Lydius 692
Laudimia non debentur de uenditionibus huiuſmodi redituum ſuper prædijs cenſualibus 129
Laudimia ſunt proprium onus emptoris ſeu acquirentis 129
Nec poſſunt reijci in uenditorem reditus duodecimæ quæſtio. 6. Sed bene legales ſumptus 530
Lex final. C. de duobus reis, non habet locum inter eos, qui tenentur etiam in ſolidum ratione poſſeſſionis 677.
Lex magis eſt domina, quàm nos ipſi 147
Lex non eſt verbis imponenda 256. 467
Lex per diuerſas. C. manda. quando habet locum 411
L. 2. C. de reſcind. uendi. non habet locum in materia uſuraria q. 14
Nec in diuiſione. 582. Nec in ſcienter decipiente 171. 397. Error communis ſcholæ ſuper hac. l. refellitur 174
L. 2. non exigitur nimis ſeuera probatio, quòd læſio excedat dimidiam 173
Legis commiſſoriæ pactum prohibetur etiam in fideiuſſore, etiam pactum de uendendo. 359. Etiam in mutuo, niſi ex interuallo. 360. 361. Etiam ſi res non ſit hypothecata, etiam ſi iuratum. 362. Fallit ſi eſt electiua debitoris. 369. uel ſi eſt pars æquè principalis legitimæ conuentionis. 370. 372 489
Legis commiſſoriæ ſumma 367
Legis punctuatio fit ad caſum dubitabiliorem decidendum 108
Leges ciuiles uſurariæ fuerunt licitæ, non autem contra ius diuinum. 75. 80. 85. 508
Legis diuinæ ſcopus, charitas 150
Legis diuinæ & humanæ conſenſus 85
Leges debent eſſe uſibus hominum accommoda 101
Leges duræ à tyrannis 123
Leges iniquæ maledicuntur à ſpiritu ſancto. 506
Leges iudiciorum iuſtæ ſunt, licet aliqui interim abutantur 76. 83
Leges nunquam approbauerunt meras uſuras, ſed congruam et moderatam compenſationem interuſurij 75
Leges uſurariæ penales habent locum in uſura strictè ſumpta, ut in mutuo: ſed moderatoria in omni uſura etiam largè ſumpta 4
Legatum inducens peccatum non ualet 484
Legatum limitatur ſecundum ſtatum exiſtentem tempore teſtamenti 742
Legatum quomodo ſoluendum poſt mutationem monetæ q. 99
Libra in iure ſæpe non pro ponderali, ſed pro numerali nobis incerta capitur 81
Libra triplex 780
Libra vulgaris 744
Liga 791
Limitationes capituli, in ciuitate, de uſur. 493. 519
Litera communis defenditur. 102. 785. 786
Litera & punctuatio communis defenditur. 507 776
Loca ſacra ſunt de territorio poteſtatis ſecularis 315
Locatio in fraudem q. 59. q. 60
Locupletior factus quis non præſumitur 400
Lucrum ceſſans mercatori damnum eſt 30
Lucri ceſſantis non tanta habetur ratio quàm damni. 28. conſideratur etiam in negociante 30
Lucra mala damnum afferunt 3

M

MAla fides defuncti an noceat hæredi in præſcriptione 197
Marca 780
Mathematica ratio 52. 573. 179
Melius eſt quandoque partem patrimonij uendere, quàm uſuris ſuccumbere 273
Mendum è nouellis ſublatum 65
Menſura loci ubi ſolui debet attenditur 818. in fin.
Menſura quæ erat tempore contractus debet attendi 344
Mercator an poſſit hos reditus emere de precio mercium q. 22
Mercator ſi deſijt negociari, uel alij non iuſto negociatori cedat, non poteſt amplius niſi ſemiſſes uſuras exigere etiam ex ſtipulatione ueteri 60. 61
Metalla omnia arte ſeparantur 772. 775
Metalla plurimum miſta, an fiant communia. 773
Minimum accipitur etiam ſi debetur pia cauſa 212. 746
Minor poteſt alienare pecuniā ſine decreto 167.
Quid ſi emit reditum uili precio. 67. cum ſeq.
Quid ſi conſtituerit ſpe redimendi reditum.

quæſt.

quæſtio.37. Non præſumitur diſſipaſſe pecuniam 279

Minus emere non licet ob indigentiam uendentis 416.417

Modicitas precij cum pacto redimendi, an uitiet emptionem fundi 392

Moneta an debeat ſolui ſecundum æſtimationem bonitatis intrinſecæ, quæ erat tempore diſpoſitionis 9.100

Moneta argentea frequentius adulteratur, quàm aurea 790

Moneta debet habere certum perpetuum & uniformem ualorem 697

Moneta etiam certum bonitatem materiæ & põdus exigit 703.750.777

Moneta non fit ex merè puro auro.769. Nec argento 788

Moneta omnis ex tribus tantum metallis fit 770

Moneta precioſa augetur extrinſecus ob deteriorationẽ extrinſecam minutioris monetæ 686. 704.755.807

Moneta probanda eſt communibus impenſis 692

Moneta quot modis & à quibus probetur. 692

Moneta Valentiæ 757

Moneta una recipit functionem cum alia. 700. 702

Moneta ut ſit proba, debet habere definitam bonitatem intrinſecam quantitatis & qualitatis. 754.777.782.797

Monetæ bonitas intrinſeca eſt ualor publicè currens 695

Monetæ curſus & ualor attenditur ſecundum cõmunem uſum, non autem ſecundum ſtatum in uſu non receptum 747

Moneta curſu aucto poteſt debitor deducere augmentum, quæſtionę nonageſima, quæſtione nonageſimaſecunda. Niſi augmentum eſſet inſtabile 9.93

Monetæ decrementum intrinſecum uel augmentum extrinſecum in idem recidunt, nec priuatis nocent 755.759

Monetæ diminutio duplex .707.720.726

Monetæ inſtitutio & curſus eſt de iure gentium 695.795

Monetæ ſignatæ uſus antiquiſſimus 793

Monetæ ſubſtantia eſt ualor extrinſecus. 794

Monetam conflare priuitatis an liceat 765

Monetam coriaceam fuiſſe fabuloſum eſt. 799

Monetam cudere non ſpectat ad priuatos, ſed ad publicam poteſtatem 695

Monetam non eſt neceſſe tantum ualere in materia, quantum in curſu 798. ſed utiliſſimum eſſet ſocietati hominum 800

Monetarum mutatio iure incognita. 712. Et publica quædam calamitas, quare tanquam inter uim maiorem paſſos ex bono & æquo decernendum. 717.726.794. Reſpectu monetæ quæ eſt in facultate ſoluendi nunquam inſpicitur, niſi tempus ſolutionis, ſecundum omnes. 744.754. Idem quando debetur æſtimatio 745

Monetarum Præfecti 767

Monntalis artis termini ibidem

Monopolium petitum 533

Mora irregularis communis 207

Mora irregularis priuilegiata 205

Mora regularis 206

Mutuum de ſe eſt mera officioſitas 73.521

Mutuum debet reddi in eadem bonitate. 692. 702.706

Mutuum improprium 636

Mutuum miſtum tripliciter 657

Mutuum non eſt alienatio 449

Mutuum quatuor requirit 17

Mutui quatuor gradus. 654. cum ſequenti.

Mutui triplex uſus 72

Mutuò accipiens pecuniam tempore quo plus ualet, & in rem ſuam impendens, tenetur ſupplere decrementum poſtea ſuperuentum. 701 727

Mutuo ineſt tempus gratis fruendi 82

N

NEceſſarius uſus & commercium æris alieni 77.122

Neceſſitas fœnoris 534

Neceſſitas uſus numi 531

Negociatio quæſtuaria quotuplex 9.69

Nomina doctiſſimorum uirorum, qui nuper rationem centeſimæ & partium eius detexerunt 49

Numus aſper 785

Numus eſt menſura & fideiuſſor 441.284

Nexus ſublatus 42.271

O

OBlatio debet eſſe realis 297

Oblatio quomodo facienda 312

Oblatio realis ſine conſignatione in redemptione fundi ſufficit ad conſtituendum in mora ſcientem, ut extunc debeantur fructus. 318. ſed poſt litem conteſtatam ueniunt indiſtinctè, & ſi actio ſit ſtricti iuris, contra Hiero.Cagno. 319

Oblatio ſine conſignatio impedit ipſo iure curſum reditus, uel uſurarum cœptarum, etiam iure actionis currentium contra omnes, quæſtio.39

Oblatio ſoli tutori uel curatori facta ſufficit. 312. Et

312. Et ſtatim, etiam ſi ille deliberet, impedit curſum reditus. 317. ſecus ſi fundus redimendus ſit 317
Obligatio antidoralis non poteſt deduci in pactum, niſi eo modo quo tacitè ineſt. 27. Nec obligat etiam in conſcientia ad intereſſe creditori 533
Obligatio ad certam bonitatem intrinſecam moneta. 813. cum ſeq
Obligatio ad certos numos uel ad certam ſummam ſoluendam in tot certis numis. 705. 710. 713
Obligatio futurarum uſurarum conditionalis. 304. 337
Obligatio momentanea ſucceſſiua 442
Obligatio pecunia cur ſemper dicitur certa. 697
Obligatio principalis & acceſſoria non concurrunt 246
Obligatio una eſt, nec multiplicatur in effectu, licet plures teneantur in ſolidum 132
Obligatione principali eliſa, ita omnia pacta acceſſoria 358
Obligatus ad maſſam auri uel argenti liberatur, dando æſtimationem 814. cum ſeq.
Oeconomicæ finis 533

P

PActiones ſponſionis conditionalis ualent inter mercatores, commerciorum fauore, non autem inter alios, ubi recidunt in aleam. 93. 97. 470
Pactum de eo quod intererit in mutuo ab initio an ualeat 34
Pactum de exonerando à reditu alij debito ualet etiam ſorte non alienata q. 28
Pactum formale lega. commiſſoria non ualet. etiam ad excipiendum, etiam ex interuallo, etiam creditore poſſidente. 363. quando ualeat uel uitietur 377. 378
Pactum non luendi etiam de iure uitiat uſuram 390
Pactum nudum uſurarum non ualet in depoſito ex interuallo. 639. 640. ſed bene in mandato uel ſocietate 641
Pactum pœnale ualet in debito quantitatis. 35
Pactum quando eſt pars uel acceſſio precij. 243. in fin.
Pactum Redimendi minuit de precio, ſed non ultra tertiam partem. 117. 120. 267. 397
Pactum ualet, quòd retro debeatur reditus uel uſura, ſi non ſit ſolutum in termino, quo ſors alienatur, ſed interim ſors peti non poterat. 240
Pactum uſuræ in mutuo ab initio non ualet, ſed bene pactum pœnale, uel de eo quod intererit poſt tempus congruum, uel poſt moram. 35. quaeſt. 80
Pacti formalis leg. commiſſoria tria ſubſtantialia 364
Pacta executiua uel pœnalia intelliguntur fauore creditoris & eius eſt electio 367
Pacta. leg. commiſſoria nouiter excuſſa quaeſtio. 52
Pacta uitioſa horum redituum. quæſtio. 50. 51
Pactum contra ſubſtantiam actus an uitiet, uel uitietur, noua theoria 353
Pandectæ Florentinæ 108
Peccati grauitas penes magnitudinem doli uel offenſæ charitatis æſtimatur apud Deum 13
Pecunia non debet parere tantum, quantum induſtria 504
Pecunia non eſt merx. 694. Non deducitur tanquam maſſa, ſed tanquam quantitas. 701. Nec uenit appellatione argenti facti uel infecti 753
Periculi ſuſcepti cauſa licet capere ultra ſortem quæſt. 3
Philippus Pulcher monetas uitiauit & reſtituit 789
Piratica terreſtris 14
Plumbum cur rex metallorum 788
Pœna momentanea ualet in his reditibus infra legitimum modum q 25
Pœna non trahitur retrò ad tempus, quo ſolutum fuit q. 26
Politiæ inſtauranda exemplum 74
Poſſeſſio refertur ad titulum 201
Præcepta diuina ſuis caſibus & perſonis adaptanda, non confundenda 85. 87
Prædiorum emptio uerior eſt quàm redituum ſuper prædijs 121
Præpoſtera uſurarum coerctio refellitur. 12. 22. 78. 360
Præſcriptio temporis an habeat locum in re uſuraria q. 17
Præſcriptiones breuiſſimi temporis ceſſant, ubi conſtat de ueritate, nec impediunt debitorem ſacramento interrogari 228
Præſumitur quod eſt minus, etiam ſi ſubſit fauor Eccleſiæ 211
Præſumitur reditus impoſitiuus, non fundiarius 213. ſi conſtet pecunia emptus non præſumitur maiori precio, quàm quindecimæ. 114.
Praxis emendatio 286
Precium fundorum non determinatur in iure, & falſa eſt opinio, quòd ſit quantum cumulus fructuum in uiginti annis 228
Precium iuſtum redituum. 113. ad rationem redituum fundorum. 115. 120. Communi æſtimatione plurium conſequentium annorum

norum inſpecta 114

Precium quantum 15. annorum cumulus aſcendit, in leg. ſi quis argentum. Cod. de donatio. caſus eſt ſpecialis, fauore donantis. 119

Precium redituum perpetuorum non redimibilium ſuper alienis prædijs conſtitutorum reperitur in iure in ſummo gradu ad rationem. 35. pro uno anno: & in minimo ad rationem. 25. & ſic medium ad rationem triginta 118.267

Precia rerum aucta 216

Precia rerum metiuntur, prout de ſeruiunt utilitati hominum 117

Principes & magiſtratus pauperum curam habere debent 74

Principes omnes diſcere debent & ſeruare Legem Dei 70

Procurator an teneatur fructus computare in precium fundi pecunia ſua empti. quaſtione 86

Proportio arithmetica, Geometrica 170

Proportio redituum domorum urbis Hieroſolymæ & Pariſienſis 116

Q

QVantiplurimi æſtimatio locum habet in penſionibus colonorum poſt moram, ſed non in reditibus. 222. 224

Quaſi poſſeſſio reditus exigit ſolutiones continuatas ex ea cauſa 205

Quicquid meliorem facit condiſionem debitoris, eleuat ſuſpitionem & rationem uſuræ 22

Quincuncis uſuræ temperatura 537

R

RAtio habenda intereſſe creditorum & commerciorum 54.122

Ratio non clauditur loco 141

Recognitio in emphyteuſin uſuraria quaſt. 57

Recognitio non eſt titulus. 203. *Differt à ſolutione* 210

Redemptio bona fide facta de numis creditoris reditum extinguit, ſecus ſi mala fide. quaſtio. 44

Redemptio quomodo fieri debet à collegijs eccleſiaſticis q.41

Redimere poteſt quiuis extraneus per modum luitionis 332

Relationes confundi non debent 175

Reditus ad uitam quando ualet q.72

Reditus conſtitutus pro ſupellectili 229

Reditus curſus non impeditur, niſi debitor congrue realiter perſona legitima offerat. 310

Reditus de quorum origine non apparet. quaſtio. 20

Reditus decima reducendi ſunt q. 10. quantumque antiqui. 142. *Niſi creditor tempeſtiuè offerat ſine lite reductionem ad duodecimam.* 141.231.261.413

Reditus duodecima requirit, quod debitor nunquam poſſit cogi ad redimendum, niſi reſpectu fideiuſſoris uel tertij 250

Reditus duodecima ſunt ſubrogati loco ueterum uſurarũ. 117.183. *Simbolizant cũ mutuo uſurario.* 284.444. *ſupremi ſunt, nec eos licet excedere.* 124. *ſunt genus fœnoris. q.69. Deberent eſſe redibimiles pluribus uicibus.* 125. *an inter mobilia, uel immobilia computentur* 272.273.337

Reditus emptitij debent eſſe leuiores, ubi minora ſunt commercia 127

Reditus fundiarij perpetui æſtimantur ad rationem. 30. pro uno 117

Reditus hi non poſſunt conſtitui niſi pro rata ſortis cum effectu peruenientis ad debitorem. 230.232

Reditus hi poſſunt conſtitui pro mercedibus coloni. q.24

Reditus non redimibiles q.19

Reditus noſtri ſunt commodiores legalibus uſuris 447

Reditus quando limitatus ad certum fundum. 125

Reditus ſi eſt nullus tanquam uſurarius, non ualet hypotheca etiam pro ſorte. q.15. Reſpectu ſortis fallit in eccleſia uel minore 185

Reditus ſorte repetibili non ualet, niſi ſubſiſtente iuſta cauſa & ad rationem uiceſimæ. q.27. & num. 537

Reditus ſpecierum frumenti, uini. q.21. Horum precium hodie auctum 218

Reditus ſpecierum odioſiores. 220. *& debitor habet electionem ſoluendi pecuniam ad rationem duodecimæ, uel ſpecies conuentas.* 221. 223. 467

Reditus temporalis merè uſurarius ualet ad rationem quincuncis. 464.465

Reditus vulgares duodecimæ liciti. 17.20.122. *etiam nulla ſubſiſtente cauſa* 22. *ſed ſunt illiciti ſi captantur bona debitoris, præſertim filiorumfam. uel hominum leuium* 24

Reſtitutio in integrum datur etiam læſo per ſtatutum ignoranter 747

Reſtitutio in integrum eſt res boni & æqui. 169

Reſtitutio tantum reddit, quantum abſtulit læſio 167

Romani quando pecunia ſignata uſi ſunt. 794. *in fin.*

Romani

Romani ueteres in ſtylo ſuperſtitioſi 514.699

S

Scauolæ mos in reſponſis 293
Scienter recipiens indebitum tenetur etiam ſi non ſit locupletior 298
Scire leges quid ſit 1
Senatus Burdegalenſis 734. Neapolitanus. 403. 737
Sententia nõ ualidat reditum uſurarium uel mo- derandum q.16
Siclus quotuplex 795
Sicli ſanctuarij 796
Siliqua eſt 24. pars ſolidi 63.68
Solennitas pignoris uendendi de iure & conſuetudine 345
Soluere pro alio poteſt quilibet 331
Solutio an debeat fieri in domicilio creditoris, & cuius ſumptu 49
An ſit actus executiuus uel probatiuus 287
Solutio facta de pecunia creditoris conſumptione non reconciliatur. 327. fieri poteſt de minutiſſima & uiliſſima moneta, ubi debetur quãtitas in genere 478
Sed nõ in diuerſa ſpecie monetæ quam debeatur, ſi creditoris interſit 754
Sors quæ ſtatim repeti non poteſt non debet, eſſe ſterilis. 524.530
Sors quia ſit 449
Stãnum ceterorum metallorum inimicum. 788
Statutum ualet de uſuris dotis. 527. ualet inter mercatores de pecunia communi ſocijs ſub uſura legitima mutuanda q.37
Bergomenſe. 501. Vuormarcienſe 127
Stipulatio intelligitur ſecundum naturam actus 81. Nec extendit, ſed corroborat 388
Subſtantiali a reditus duodecima tria 351
Supputationes 420.426.427.433

T

Tabula utriusque aſſis uſurarij 53
Tempus uera menſura uſuræ 454
Temporales & certi reditus quando liciti 414.q.67.73
Termini certi cuiusque ſcientiæ retinendi 17
Terminos ignorantes paralogiſantur 487
Theologi exactius & uerius loquuntur de uſuris quàm canoniſtæ 25
Theſeus numo ſignum bouis impreſſit 795
Traiectitiæ uſuræ utilitas. 91.94. Noua declaratio 110
Tralatio nouellarum Haloandri magis in multis diſcrepat à Prototypo, quàm uulgares authenticæ 67
Tremis eſt tertia pars ſolidi 105
Turoni groſſi 706
Tutor debet à ſe exigere. 149. finita tutela ad multa tenetur 302
Tutor poteſt ſibi aſcribere reditum uel interuſurium q.37. in fin.
Tutor ſine decreto poteſt conſtituere q. pignus. 275.278

V

Velleiani uera ratio 294
Velleiano quando locus eſt. 290. cum ſequen.
Venditio in fraudem q.56
Veritas non eſt occultanda q.16. in fin.
Verſum in rem minoris quando dicatur 279
Verſura utilis à minore fieri poteſt 277
Viduæ debentur uſuræ dotis reſtituendæ 526
Vir et uxor ſimul cõtrahendo, an ad utrunque præſumatur æquè perueniſſe 288
Vlpianus Iureconſul. multiſcius 775
Vſufructuarius non transfert quaſi poſſeſſionem reditus 200
Vſura quid. 2.6.443. An debeat tolerari pro modica ſorte 453
Vſura beſſalis ſumma. 125. Et hæc legitima iudicatura interuſurij mercatorum. 503. ſemis mediocris. 62. quincunx leuis, triens leuior quadrans leuiſſima 537
Vſura collationis bonorum q.88
Vſura debetur citra moram geſti negocium utiliter 350
Vſura exceſſiua nullo fauore admitti, nec ea in diſpenſari poteſt 525
Vſura interpretatiua ſuccedanea 442.578
Vſura maior centeſima nunquam fuit communiter lege permiſſa 36.40
Seſquicenteſima. l. Solonis certo caſu permiſſa. 36.40. utraque in Nicena ſynodo generaliter reprobata 37.63.84
Vſura mentalis non obligat ad reſtitutionem, ſed ad pœnitentiam: & idem in ſymonia mentali 7
Vſura non currit niſi pro rata ſortis. 62. ad fin. 124. Et rata temporis 433
Vſura nunquam ultra duplum. 46. Inter militem & actuarium non ultra tremiſſem. 105
Vſura quomodo iure diuino prohibita. 9.10. 11.15
Vſura ſtrictè ſumpta tantum in mutuo 6.19
Vſura verbum analogum 488
Vſuræ committendæ ob moram non committuntur ſi non ſit, cui ſolui poſſit 508
Vſuræ depoſiti q.36
Vſuræ legales leuiores noſtris 123.447
Vſuræ legales cur ſublatæ in mutuo 447.521
Vſuræ Lugdunenſes impiæ 306

Vſura

Vſuræ mandati 9.84
Vſura negociatiua & incidentis noua & neceſſaria differentia 55
Vſuræ pupillares 9.75.76
Vſuræ quæ turpes.84.441.Cur odioſæ ibidem
*Rationes Theologorum & philoſophorum.*528.
Vſuræ ſunt fructus pecuniæ 516
Vſuræ teſtamentariæ 9.73
Vſurarum diuiſio.4.ſubdiuiſio 5
Vſurarum moderatio triplex à Iureconſultis. 43. *Sed abſolutiſsima moderatio à Iuſtiniano* 44.83
Vſurarũ pactum quatenus ualet in dote. 495. 523
Vſurarũ promiſsio uel legatum in genere quando ualeat 491.644
Vſurarũ quæſtiones ſpectant ad leges & magiſtratus ciuiles,& ad Iureconſultos. 70.87.155
Vſurarum remiſsio liberalis liberat à reſtitutione 8
Vſurarum ſumma de iure ciuili 515
Vſurarum uſuræ non ualent etiam infra legitimum modum, quamuis pœna momentanea ualeat infra eundem modum 4.5.273
Vſuras centeſimas ueteres Romani paſsim permittebant 98
Et hæ iniure grauiſsimæ 40
Vſurarius an criminaliter puniendus 156
Non tenetur reddere ſuperlucrum 628
Vſurariæ leges inſtabiles apud ueteres Romanos. 41

F I N I S.

Proteſtatio Authoris.

Si quod eſt in hoc opere,quod à Sanctæ Matris Eccleſiæ deuiare uideatur, cuius filius obediens ſemper profeſſus ſum & profiteor,humiliter illius cenſuræ ſubiicio.

TRACTATVS CONTRACTVVM ET VSVRARVM REDITVVMQVE PECVNIA CONSTITVTORVM,

Cum noua & analytica explicatione.l.eos.C.de vſur.l.periculi pretium. ff.de naut. fœno. & omnium legum uſurariarum, hisque cognatarum, Theoricè & Practicè.

Compilatore Gaſpare Caballino. I. C.

QVANDOQVIDEM Iuſtitiæ commutatiuæ
ratio circa contractus
& commercia potiſſi-
mùm uerſatur, quo-
rum æqualitas & iu-
ſta proportio non in
commentitijs figmentis, ſed in rebus ipſis
earumque uera συμμετρία & commenſura-
tione conſiſtit, cuius tamē iuſtitiæ & pro
portionis iudicium à bonis legibus & po
liticis ordinationibus pendet, præcipuè
ab uſurarijs, quarum & uerba & ſenſus
multis ſæculis, temporum calamitate, bo
nis & literis & artibus obſoletis, barba-
rie ubique graſſante ignota fuerunt, do-
nec hoc fœlici ſæculo exorti inſignes &
eruditiſſimi uiri bonarum literarum uin
dices, uerba & uoces legum uſuriarum
nos docuerunt, & natiuæ ſuæ luci reſti-
tuerunt. Reſtabat ſenſus, non quid no-
1 minis, † ſcire enim leges, ait lubentius
Celſus, non eſt uerba earum tenere, hoc
eſt uerum ſenſum grammaticalem dun-
taxat: ſed earum uim ac poteſtatem noſ-
ſe, hoc eſt uſum, effectum & iudicium
in uerè interpretando, docendo, conſu-
lendo ad agendum & cauendum, de iure
reſpondendo & iudicando: quæ ſunt
omnia munia boni Iuriſconſulti. Non
ſolum enim ſanctiſſima (ut inquit Do-
mitius Vlpia.) ſed & grauiſſima res eſt
noſtra hæc ciuilis ſapientia, nec tam fa-
cilis aut parabilis, quàm inexperti qui-
dam putant, nec bonarum quidem lite-
rarum, quæ maximum alioquin adiu-
mentum præſtant, callentiſſimis. Nec
enim alioquin literatiſſimi & eloquen-
tiſſimi ſtatim ſunt Cicerones, quibus (ut
illi in oratione pro Muræna) iactare li-
ceat, triduo ſe iuriſconſultos futuros.
Atqui argutè tum locutus eſt Cic. non e-
nim dixit triduo ſe iuriſconſultum eua-
ſurum, ſed profeſſurum, quæ uidelicet
tam longo iuris ſtudio & uſu, forenſiq;
exercitatione detritus perdidicerat. Rur-
ſus nec tam abſtruſa, difficilis & inex-
tricabilis, ut deſperandum ſit, non ſo-
lùm ad commodum aliquem gradum &
uſum (ut multis contingere uidemus)
promouere, ſed (tametſi multis quaſi
prodigioſum perſuaderi nequeat) quin
ſi à theoriæ praxiſque Iuris peritiſſi-
mo, reliquiſque numeris (ut alibi de-
ſcripſi) abſoluto, cui & ocium & ani-
mus adſint, integrè & [illegible] ut decet
tractetur, obtineri tandem & haberi
queat, quod & poſſe & debere eſſe te-
ſtatur Neratius, Ius finitum, huius uide-
licet philoſophiæ doctrina clara, expe-
dita, completa, & undique repurgata.
Cùm autem in hac philoſophia plus tri-
ginta annis deſudauerim, & ſimul in exer
citatione forenſi iam plus tribus & ui-
ginti annis detritus ſim, omnemque aſ-
ſiduam operam, & induſtriam colloca-
uero, non ad pomeria proferenda, remve
familiarem augendam (ut iam ſatis no-
tum eſt) ſed quàm maximè liceret,
Reipub. commodarem, nequicquam ho-
rum ingratitudinem temporum ueretus,
partium mearum, eſſe exiſtimaui, non
amplius cunctari, quin hanc (inter alias,
quæ Deo Optimo Maximo dante, prout
ocium ſuppetet, prodibunt) Iuris ciuilis
partem de contractibus & vſuris, & rebus
his cognatis, quæ latiſſimè patet, ſimul &
de reditibus ſub facultate redimendi pecu

Infra nu me. 391

Scire leges.

nia conſtitutis: quibus tempore quoque Iuſtiniani inuentis, ueteres uſuræ tandem exoleſcêtes, imò ueluti ſexagenarij de pôte deiecti, loco ceſſerunt, deciſiuè & analyticè tam in iure quàm in praxi explicare, repurgatis plurimis paralogiſmis & erroribus, qui ſuperiorum ſeculorum barbarie & inſcitia irrepſerant, non ſolùm in uulgus, ſed in doctrina quoque, hactenus hac in parte nimis deprauata, quin etiam in iudicijs. Quòd ſi mea doctis tantùm approbare cuperem, paucis defungi, & quid cenſeam promere liceret, & quod ſcrupuloſè ſingulorum diſcuſſioni trado, dictionis ornatui dare, idque maiore tum doctiorum laude, tum uulgarium admiratione. Sed ego nec paucorum cæteris tantum eminere cupientium iudicio, nec aura populari, ſed publica utilitate opera mea metior, præcipuè iuuenum diſcendi cupidorum, quibus quàm maximè commodare queam, eorumque ingenia maturare, præcipuum ſtudium eſt. Perſpicuitatis igitur & faciliorìs doctrinæ gratia paulo fuſiori & liberiori ſtilo utar, & in primis quàm potero διδακτικῶς. Et quia baſis & epitaſis totius huius συντάγματος uerſatur præcipuè circa uſuras & reditus emptitios earum ſuccedaneos, 2 † prius uidendum eſt quid ſit uſura. Et eſt quicquid ultra ſortem mutuatam percipitur, & Latinis ab uſu, Græcis à partu, Hebræis à morſu uocatur. Dicitur enim uſura, quia propter uſum ſortis accedit: Græcè τόκος à τίκτω, id eſt pario. uelut Græcis filium ſignificat. Vnde etiam Latinis dicitur fœnus, quaſi fœtus, eo quòd numus numum pariat, quod contra naturam eſt, ut pulchrè tradit Ariſtot. politicôn libro primo capitulo ſeptimo, dicens quod ἡ ὀβολοστατική, ideſt ars fœneratoria, ſiue uſura, meritò odio habetur, quoniam quæſtum facit à numo, cum non ad hoc inſtitutus ſit: commutationis enim cauſa numus, non à natura, ſed à νόμῳ, ideſt lege inductus eſt, quaſi medij ſeu fideiuſſoris uice, quod libro quinto Ethicorum latius proſequitur. Fœnus autem ſe ipſum maius facit, unde & nomen (ſcilicet τόκος quod partum ſignificat) uenit: quia ſicut illa quæ pariuntur ſimilia gignentibus ſunt: ita in fœnore, numus numum parit. Hinc maximè præter naturam hunc quæſtum eſſe colligit Ariſtot. & Suidas ex Ariſtophane in nubibus ait, τόκος ſiue uſuram eſſe feram quandam beluam, ἑρπετόν, quæ per menſes & dies amplius argenti ſemper gignit ſerpente tempore. & D. Bernardus in libro de cura rei familia. quem referunt Calderi. in repetitio. capituli nauiganti. in quinta oppoſi. de uſu. Salic. in authen. ad hæc C. eodem. quæſtio. uigeſimaquarta. ſimili tropo inquit, quod uſura eſt latro legalis prædicens quod intendit (ſcilicet rapere) Idem ſimilis eſt uſura morſui aſpidis, unde Hebræis à morſu dicitur, ut Exodi 22. ſi mutuò dederis pecuniam populo meo pauperi, qui tecum eſt, non eris ei tanquam exactor, neque inſeres ei morſum, ſiue, neque imponas ei uſuram. Per morſum enim Hæbraico ſchemate fœnus quo nocetur proximo intelligitur. Deuteronom. 23. ibi. Ne morſum inferas fratri tuo &c. alienum mordebis &c. Hinc appoſitè grauiterque ſcripſit Ioann. Chryſoſtom. ſuper illud Matth. quinto. Et uolenti mutuare. ſimilis eſt, inquit, pecunia uſurarij morſui aſpidis. Percuſſus enim ab aſpide quaſi delectatus uadit in ſomnum, & per ſuauitatem ſoporis moritur: quia tunc uenenum latenter per omnia membra decurrit. Sic qui ſub uſura accipit, ſub tempore quaſi beneficium ſentit: ſed uſura per omnes ſuas facultates decurrit, & totum conuertit in debitum. Hactenus Chryſoſto. Pari ſchemate Bal. conſilio 449. Ius naturale, libro tertio. 3 ait, quòd † uſurarius ſimilis eſt uermiculo ſigni (hunc eſſe puto qui latinè Coſſus, Græcè ξυλοφάγος dicitur, quem Plin. libro decimoſeptimo natural. hiſto. teredinem uocat, & tanquam delicatiſſimum cibum in delicijs fuiſſe refert, quod etiam autumat Hieronym. contra Iouinia.) quia uermiculus (uerba ſunt Bald.) ad tactum lenis apparet, ſed dentes habet ita duriſſimos, quòd omne lignum rodit & deuorat: Ita & uſurarius eſt uermis patrimonium rodens, & quamuis naturaliter eueniat, quòd animus maiora facinora magis deteſtetur tamen in uſurario contrarium eſt, quia quanto maiores uſuræ, tanto dulciores ſunt. Et ſicut ignis comburit infinitum, ſi combuſtibile habeat ſibi approximatum: ita uſurarius, tanquam os inferni, deuorat & rodit quanto plus habet in marſupio. Vide ſi uacat apud Bal. ibi ubi latius urget. Sed tamen ignis ille in ſuos tandem authores conuertitur, eosq; deuorat, nedum in alio ſeculo, ut Iacobi 5. ſed & plerunq; in hac uita: conturbat enim domum ſuam qui ſectatur auaritiam, Prouerb.

Vſura quid.

Bellus.

Latro legalis.

Morſus aſpidis.

Coſſus.

Ignis.

15. Et

Mala lucra.

decimoquinto. Et uetus teſtatur parœmia, male parta malè dilabi. Quàm pulchrè Heſiodus, Ne male lucreris, mala lucra æqualia damnis. Quinetiam ut appoſitiſſimè ſcripſit Ioan. Chryſoſtom. 1. Corinth. quinto. Sæpe exiguum lucellum fraude quæſitum, magnas opes rectè partas euertit. Nihil enim eſt, quod facilius omnia corrumpat quàm fraus. Quòd ſi capſam illã ſera, oſtlo, uecte quoque communieris; tamen fruſtra id facis, ſiquidem fraudem intus concluſam habes uiolentiſſimum prædonem, qui quicquid inuenit, diripit. Hactenus Chryſoſto. Vſura autem & fœnus idem ſunt & συνώνυμα propriè loquendo, niſi quòd uerbum uſura latius in iure patet, quia fœnus non capitur niſi pro uſura strictè ſumpta, uidelicet in mutuo. Sed

4 uſura † tripliciter in iure accipitur: primò largè pro acceſſione uel augmento ſucceſſiuo ſortis in quantitate conſiſtentis, ex quacunque cauſa, etiam aliàs quàm ex mutuo debitæ, puta ex cauſa uenditionis & traditionis rei. l. Iulianus §. ex uendito, de actio. empti. l. curabit l. fructus C. eodem. l. ſecunda. C. de uſur. uel dotis & ſuſceptorum onerum matrimonij. l. cum poſt. §. uſuras §. in domum de iure dot. capitulo ſalubriter, de uſuris, uel propter moram in bonæfidei iudicijs, legatis & fideicommiſſis l. qui ſolidum de legat. ſecundò, not. in l. mora, de uſur. Quandoque etiam largiſſimè & καταχρηστικῶς, ἀκύρως pro omni iniuſta ſuperabũdantia, ſiue debeatur quantitas, ſiue non, ut capitulo putant, decimaquarta quæſt. tertia. Sed quia in toto iure non legitur ita accipi, omittendum eſt. Hoc autem primo & largo modo promiſcuè & crebrius in toto noſtro iure ciuili accipitur. adde no. infra quæſtio. ſeptuageſimaquarta. Secundò ſtrictè & propriè pro eo quod accedit ultra ſortem in mutuo. vt in l. ſi tibi decem. in princip. de pact. l. rogaſti §. ſi tibi, de rebus cred. Vnde hoc ſolo caſu dicitur fœnerator, debitor uſurarius, & pecunia fœnebris l. fœnerator. de naut. fœno. l. debitor. l. pecunia. de uſur. Patet, quia pecunia dotalitia, uel per emptorem, aut quemuis quoquo uero titulo, aliàs quàm ex mutuo debita, non dicitur pecunia fœnebris, etiam ſi ex mora ueniant uſuræ, prout nec dicitur propriè fœnus, niſi in ſolo mutuo. Hoc etiam caſu propriè & planè militant ſanctiones & pœnæ contra uſuras & uſurarios ſtatutæ, excepta conſtitutione de modo uſurarum, quæ non ſolum in contractu mutui quantumuis iuſta cauſa interuſurij ſubſiſtente, ut infra numero ſeptuageſimoquinto. ſed etiam in omnibus alijs contractibus, ultimis uoluntatibus & cauſis, ubi debetur quantitas, locum habet, ut in l. pœnam de uſur. l. Iulianus §. idem Papin. de actio. empti. l. tertia in fine, de annu. legat. & ſic quantum ad quantitatem ſeu moderationem uſurarum generaliter & largè capiuntur uſuræ, ne qua fraus fiat conſtitutionibus, ut in dicto §. Idem Papin. & dicta l. tertia. Tertio modo interpretatiuè ſeu præſumptiuè, quod eſt, quoties contractus non eſt in forma mutui. Sunt tamen ſufficientes præſumptiones fraudis exquiſitæ ad occultandum mutuum

5 & uſuram. † Vſura autem propriè & illo ſecundo modo capta, dupliciter adhuc accipitur. Primò formaliter & propriiſſimè, pro eo quod propter ipſum mutuationis officium tantum, ſine alia iuſta cauſa exigitur. Et hæc eſt formalis uſura, inhoneſta & uitioſa, & ſemper eſt contra naturam mutui, quod debet eſſe gratuitum. Et hanc legiſtæ rectè uocant uſuram lucratoriam. Secundo modo minus proprio, pro eo quod ultra ſortem accipitur in mutuo, non propter officium mutuandi, ſed propter aliam iuſtam cauſam, puta propter indemnitatem mutuantis: & hæc non eſt contra, ſed præter naturam mutui, & ceſſante fraude uel exceſſu non eſt inhoneſta nec illicita, prout non eſt uera & formalis uſura, ſed eius quod intereſt legitima & æquabilis penſatio. Hanc uocant legiſtæ uſuram recompenſatoriam, ut ſcripſi in conſuetud. Pariſi. §. primo, glo. final. numero uigeſimo. Ruſus ad pleniorem declarationem, uſuræ ſecundo illo, & communiori modo ſumptæ trimembratim diuiduntur ex ſententia Bald. Salyc. Paul. & aliorum in l. uſuras C. de uſur. Petr. Anchara. in repetitio. capituli peccati uenia, columna octaua de regulis iur. in ſexto. Quædam lucratoriæ, quæ ſcilicet tantum propter officium mutui: quædam compẽſatoriæ, quæ propter iuſtum intereſſe, quædam punitoriæ, quæ eſt pœna in defectũ ſolutionis appoſita, ſiue ab homine ſiue à lege, de qua infra. q. 26. & latius dixi in tracta. de eo quod intereſt q. quarta. Item uſuræ quædam legales ſeu legitimæ, & licitæ: quædam improbæ & illicitæ, ut dicam in ſequentibus, præſertim quæſtio. ſecunda. ¶Item uſura quædam negociatoria ſeu principaliter intenta, quædam incidens, ut nouè dicemus

Diuiſio uſurarũ.

Subdiuiſio.

mus infra quæſtio. ſexageſimanona . &
in figura. infra ad finem . quæſt. ſeptua-
geſimaquarta. Vſuram autem lucrato-
riam, quæ eſt propriiſſima & formalis,
tam Theologi quàm iuris profeſſores ua-
riè definiunt. Sed nemo unquam dexte-
rius & dilucidius quàm doctiſſimus ille
Philippus Beroal. in ſua epitome philo-
6 ſophiæ moralis, dicens, † uſura eſt lu-
crum ſupra ſortem exactum, tantum pro
Definitio
pter officium mutuationis. Potes etiam
ſic breuius cæteris definire, eſt lucrum ex
mutuo exactum. Verbum lucrum, im-
plicat omnem acceſſionem debitori one-
roſam, & excludit iuſtam damni cre-
ditoris compenſationem, quæ etiam ex-
cluditur per uerba ſequentia ex mutuo,
quæ non ſolum denotant proprium &
materiale ſubiectum, ſed etiam obie-
ctum & cauſam propter quam, utpote
omni alia iuſta cauſa ceſſante. Verbum
autem, exactum, implicat tam taci-
tum quàm expreſſum pactum, & ex-
cludit liberalem & merè ſpontaneam de-
bitoris remunerationem, quæ nun-
quam eſt uſura, ſed mera donatio, e-
tiam ſi creditor ea ſola ſpe & principa-
liter ab initio motus fuerit ad mutuan-
dum, & utcunque uitioſa intentione
7 peccauerit: † quia uſura illa mentalis
Vſura mẽtalis.
nihil habet commune cum donatione
ſequenti, nec eam uitiat, nec ad re-
ſtitutionem erga proximum obligat, ſed
ſolùm ad pœnitentiam erga Deum, pro
ut in ſimili eſt text. de ſimonia menta-
li in capitulo finali de ſimo. ſac. text. in l.
inter omnes §. rectè de fur. inſtitutio. de
obligatio. quæ ex quaſi delict. naſcun. §.
placet, in fine. & ita etiam in uſura tenent
Paul. Leaza. in clementina prima de u-
ſur. Butri. in conſilio decimoſeptimo,
occurrentibus. Cardina. Floren. in ca-
pitulo conſuluit, licet ibi referat diuer-
ſam aliorum opinionem, quam fatetur
tutiorem, ita etiam communiter tenent
Theologi, ut Richar. in quarto ſenten.
diſtinct. decimaquinta, quæſtio. quinta
articu. quinto, & Scot. eadem di. Angel.
Cla. in ſumma, uerſ. reſtitutio. uerſic. uſu-
rarius. quem refert & ſequitur Gabrie.
Biel. in quarto ſenten. diſtinctio. decima-
quinta, quæſtio. vndecima, dubio penult.
ſumma Sylueſtri. in uerſic. uſura, ſexta
quæſt. tertia. Quamuis Vincentius, Ho-
ſtienſ. Ioan. Andre. Panorm. in dicto ca-
pitulo conſuluit. Henri. Bohi. in capitulo
in ciuitate, columna fina. de uſur. gloſa in
dicto capitulo finali. & ibi Cardina. Flor.
de ſimo. Ioan. Andre. in mercu. capitulo
peccatum, in fine. & ibi Philip. Franc. de
regul. iur. in ſexto, Archidiac. in capitulo
ſi fœneraueris, decimaqnarta quæſtio. ter-
tia. quem refert & ſequitur Petr. Anchar.
in repetitio. capituli peccati uenia, colu.
ſexta, quæſtio. prima. in fine. de regul. iur.
in ſexto. Lauren. de Rodul. in repetitio.
dicto capitulo conſuluit. quæſtio. tertia.
Cardina. Floren. in clementina unica, in
princip. quæſt. vigeſimaquinta, de uſur.
Alexand. conſi. 93. libro ſexto, Petr. de Pa
lude in tertio ſenten. diſtinct. trigeſimaſe-
ptima, quæſtio. ſecunda, articu. ſecundo,
concluſ. quinta, ubi ineptam differentiæ
rationem metiri nititur. Archiepiſ. Flor.
parte ſecunda, titulo primo, capitulo ſe-
ptimo. §. 35. Guid. Pap. in tractatu de con-
tract. illici. numero 12. 15. faciunt dif-
ferentiam inter ſimoniam mentalem &
vſuram mentalem, vt in huiuſmodi vſu-
ra, licèt non in ſimonia ſit neceſſaria reſti-
tutio. Et quamuis Ray. in ſumma titu. de
vſur. verſiculo. ſed nunquid voluntas,
quem ſeq. Guid. Pap. in dicto nume. 15.
& Goffred. in ſumma eod. in §. in ſumma.
& Iacob. Almain in quarto ſententiarum
diſtinctione 15. quæſtione ſecunda, arti-
culo de vſuris. velint ſaltem pauperibus
8 reſtituendum, quod non probatur, † quia *Remiſſio*
ſi etiam formalis vſura, & in pactum de- *uſurarũ.*
ducta non obligat ad reſtituendum, nec
pauperibus erogandum ſecuta ſponta-
nea remiſſione vſurarum ſolutarum, vel
liberali ſolutione animo donandi facta
poſt mutui reſtitutionem, vel liberatio-
nem, vt tenet gloſ. in capitulo peccatum.
in verſiculo reſtituatur, in principio. &
ibi Ancharan. Philipp. Franc. de regulis
iuris in ſexto. Reiecta ſcrupuloſa diſtin-
ctione Dyn. ibi per text. in l. ſi rem. §. om-
nis. de pigno. actio. in l. item liberatur. in
principio, quibus modis pigno. vel hypo.
ſolu. l. certè. §. Iulianus. de præca. Idem te-
net Hoſtien. in ſumma. §. fina. verſic. quid
ſi fœnerator. titu. de vſur. Federi. de Sen.
conſilio 18. in vſuraria. Lauren. de Ro-
dul. in repetit. dicti capit. conſuluit. q. 7.
Alexand. conſilio 91. viſis actis, colum. 1.
libro ſecundo. Andre. Tiraquel. in tract.
retract. conuen. in fin. quæſtiorie 28. in fi.
Secus ſi remiſsio vel ſolutio non eſſet me-
rè liberalis, ſed ad emerendum gratiam
fœneratoris ad futura mutua, vel aliàs
fraudulenta vel impreſsiua, in quo ſuſ-
ficiunt coniecturæ, ut per Ioan. And. in
addit. Specu. de uſur. in 1. addi. Io. Cald. in
conſ. 10. ſub tit. de uſur. Bald. in l. rogaſti.
§.. ſi tibi. ſi cert. petat. Franciſ. Purpurat. l.
petens. nu. 77. C. de pact. l. rogaſti. nume-
ro 14.

ro decimoquarto.ſi cert.pet. Igitur quanto minus ad reſtituendum obligat ſimplex præterita deprauata intentio in animo retenta, & quæ nullo modo eſt cauſa acquiſitionis, ſed ſpontanea liberalitas donantis eſt immediata & principalis cauſa ipſius acquiſitionis. Et idem in ſimilibus eſt dicendum, fa.tex.in l.ſi ego. Ibi, exceptione uti poterit, quia ſecundum intentionem dantis. ſi certum peta. Infinita ſuper his occurrentia prætereo, non enim quæcunque iſupplendo aut emendando tam è Theologorum quàm iurium profeſſorum commentarijs in hac materia uario & longo ſtudio collegi, huc conſerre uolui: ſed ea duntaxat quæ ad præſens inſtitutum ſatis ſunt. Redeundo è digreſſiuncula, communis eſt omnium ſententia, quòd uſuræ propriè non cadunt niſi in mutuo, ut rectè tradit glo. decimaquarta quæſt.tertia, in ſumma, & omnes Theologi & Iuriſperiti ubique
9 ſequuntur, † qui etiam conſentiunt de ſe illicitas eſſe, non ſolùm quia prohibitæ, ſed etiam quia malitiam habent inuolutam. & quòd ſint contra ius naturale multas ultra Ariſtot. Ethicorum quinto & politicôn. i. rationes adducunt, quas hic referre nolo. Sed remitto ad lo-

D.J. ca uulgata, & ad S.Tho.in ſecunda ſecundæ quæſtio.78.artic.primo, Ioan. Andr. in mercur.peccatum. De regu.iur.in ſexto, Gabri.Biel.in quarto ſentent.diſtinct. quinta quæſtio.ſecunda. Conrad. in tracta.de contract. quæſtio. uigeſimaſecunda. Quòd iure diuino prohibeantur,

Vſuræ iure diuino prohibita.

paſſim legitur tam in nouo quàm in ueteri teſtamento, ut Exod.25.ibi. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quaſi exactor, nec uſuris opprimes, ut rectè habet vulgata editio, Hæbrei legunt. Nec inferes ei morſum. vt ſuprà numero ſecundo. Et Leuitici.cap.25.ibi. Pecuniam tuam non dabis ei ad uſuram. Et Deuteronom. 23.ibi. Non fœneraberis fratri tuo ad uſuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem. Et ibidem. Fratri tuo abſque uſura id quod indiget commodabis. Pulchrè & emphaticè abſolutiſſima tralatio habet. Ne morſum inferas fratri tuo fœnore pecuniæ, aut fœnore alicuius eſculenti, imò fœnore cuiuſcunque rei, qua morderi poſſit. Alienum mordebis fœnore, fratrem autem tuum non mordebis, ut fœlicitet & fortunet te Dominus. Quod autem dicit, Alienum mordebis, mihi nec præcipere nec permittere uidetur. Sed hoc innuere & ſignificare, quòd ſi quem uſuris opprimas, iam non tractas ut fratrem, nec officium proximo debitum impendis, ſed pro extraneo habes, uel pro hoſte, ut innuit D. Ambroſius, qui ibi ius uſuræ, ubi ius belli eſſe ſcripſit, & habetur in capitulo ab illo, decimaquarta quæſtio.quarta. Si quos enim furto & ut clam & palàm depredari licuerit, eoſdem & quibuſcunque uſuris exhauriri & opprimi poſſe conſequitur. Quod nota ad certum intellectum dicti capituli ab illo, quia Sophi non ualentes ſeſe extricare finxerunt poſt Alexan. de Ales non eſſe textum D. Ambroſii, ſed Ambroſii adoperti cuiuſdam hæretici. Vide ſi uacat Conrad. tracta. de contract.quæſt.quadrageſimaſecunda. Rurſus quòd iure diuino uſuræ prohibeantur, habes Pſal.decimoquinto. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? uerſi. ſi. ibi. Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram. & ibi latè Io. Aepinus Theologus. & Pſalm. quinquageſimoquinto. verſic.ſecundo. Non defuit ex plateis eius uſura & dolus. Ezechiel. 18. ibi, Ad uſuram non commodauerit, & amplius non acceperit. & Nehemiæ. 5. ibi, vſuris ne ſinguli à fratribus ueſtris exigetis. & paulopòſt. Non eſt bona res quam facitis. & Lucæ ſexto, ibi. Mutuum date inde nihil ſperantes. Sed hìc aduertendum, quòd tam Theologi Scholaſtici, quàm Canoniſtæ & legiſtæ, adusque magis ad literam, quàm ad ſpiritum ſeu mentem & ſcopum diuinæ legis aſpicientes, cenſuerunt aliquid peculiaris & innati uitij ineſſe ipſi uſuræ, uel lucro uſurario, magis quàm in uenditione doloſa inæquali, uel alia ſimili ſpecie fraudationis. Idque non ex eo, quòd proximus magis lædatur, ſed ex eo quòd ultra ſortem in mutuo quicquam capiatur: quaſi uſura in ſe, & per ſe ſit deteſtabilior & malicioſior, ſeu de ſe magis illicita: ita ut dixerit Bernardi. in tracta.de contrac. quòd licet quandoque uſura non ſit contra charitatem, tãquam aliquod nociuum, eſt tamen ſemper contra eam, tanquam aliquod inhoneſtum. & Petr. Anchara. poſt alios Cano.in rep. capituli peccati uenia. quæſt. tertia, col. ſeptima, de regul.iur. in ſexto. ſcripſerit, uſurarum prohibitionem eſſe ita ſtrictam & rigoroſam iure diuino, ut non poſſit modificari per leges, et in caſibus ubi uerſatur publica utilitas, & commune bonum, & ciuilis amicitia, quã natura conſtituit inter homines. Hinc in infini-

tas ambages, multoſque errores, & paralagiſmos inciderunt, quibus referti ſunt 10 ſpinoſiſſimi eorum libri, † ex eo quòd non reſpexerunt ad ſcopum diuinæ legis, quæ eſt charitas, ut ipſe teſtatur Chriſtus, Matth. 7. Omnia ergo quæcunque vultis ut faciant uobis homines, ita & uos facite illis: hæc eſt enim lex & prophetæ, ideſt, hic eſt ſcopus. & diuus Paul. 1. ad Timoth. 1. Finis legis eſt charitas. & Rom. 13. ad Galat. 5. Qui diligit proximum, legem adimpleuit. Non eſt igitur uſura lege diuina prohibita & illicita, niſi in quantum eſt contra charitatem. Cum autem uſura multipliciter capiatur, (ut ex prædictis liquet) illa ſola prohibetur & damnatur, per quam charitas & dilectio proximi offenditur. & ita præfata loca, & quæcũque ſimilia ſacræ paginæ intelliguntur. Finge mercatorem non inopem, ut ex licita negociatione ſuperlucretur accipere mutuum, & promittere menſtruam uel annuam uſuram, uice portionis futuri lucri; dices ne creditorem, qui iuxta iudicis arbitrium, poteſt oſtendere, quòd tanti ſua interſit, non poſſe licitè ſtipulari, nec recipere huiuſmodi uſuram ſine incommodo debitoris? Quicquid turbæ illæ perperã uſuras intelligẽtes ſcripſerint, nihil hic uideo noxiæ, nihil contra ius diuinum, aut naturale, quia nihil hic fit contra charitatẽ; ſed potius ex mutua charitate. Patet, alter beneficium mutui de ſuo concedit, alter benefactorem de parte lucri inde ſecuti ſine damno ſuo remuneratur. Ergo creditor licitè ultra ſortem recipit, eademq; ratione ab initio in hunc euentum ita paciſci licet, infra tamen legitimum modũ, & dummodo qui ſtipulatur nullam proximo fraudem meditetur, neque uſuram iniquè exigat; imò nec recipiat quidem ſi iacturam dando faciat debitor; ſed hoc tantùm accipiat & exigat, quod bona fide & cum æquitate uellet à ſe accipi, uel exigi, in eadem pariſtaſi exiſtens, uel in ſimili neceſſitate deprehenſus. Scio quid hic illi arguentur, ut Conrad. de cõtrac. q. 22. conclu. 13. nempe quòd debitor nõ poteſt dare partem lucri ſui, quin in ea parte damnificetur, etiam ſi maior pars ſit lucri quam retinet, quia (inquit) totum & ſolidum lucrum eſt ſuum, ex quo non prouenit ex re creditoris, ſed ex re uel pecunia, quæ iam tota eſt in dominio ſolius debitoris. Sed facile eſt reſpondere, hanc argutiam nõ eſſe fundatam in aliquibus diuinis aut naturalibus præceptis, ſed in humanis & poſitiuis commentis. Quid dico? imò nec in aliqua humana luce, ſeu lege, ſed in perplexis quorundam imperitè doctorum interſomnijs: quare contra nos non eſt efficax. et ultrà, quòd merè ſophiſtica ſit, oſtẽdo, quia creditor mutuando dat cauſam propinquam & efficacem, hoc eſt ut uulgò dicunt, ſine qua non, huius lucri, ergo lucrum dare uidetur. Igitur partem lucri ſaltem in euentum lucri ſtipulari poteſt, ex diuinis & naturalibus, imò etiam ex ciuilibus regulis. Et ex quo debitor ex mutuo cum hoc onere maius compendium refert, quàm ſi caruiſſet mutuo, apparet mutuum etiam cum hoc onere eſſe in commodum debitoris, & non in eius incommodum. Vltimò cum ex hypotheſi debitori ſuppetat, unde commodè & retenta bona parte lucri poſſit reddere ſortem cum uſura, ſequitur huiuſmodi uſuram non eſſe in damnum, nec in fraudem proximi: igitur non eſt contra leges diuinas uel naturales, ergo etiam in conſcientia 11 licita eſt: † quæ præciſè ſequitur rectã rationem, rei diuinæ conformem, & puræ ueritati inhæret, circumſcriptis commenditij iuris apicibus, inquit Bal. Iuris profeſſorũ. ... in l. rogaſti. §. ſi tibi. col. 1. ſi cert. pet. Idem in l. 2. in fi. C. de uectiga. & commiſ. ait. Conſcientia non ligat quos natura non obligat. Non eſt igitur uerum, ſed erroneum, quod illi hactenus ſcripſerunt & docuerunt, quamlibet uſuram aut fœnus, ſeu quicquid omnino commodè ob mutuatam pecuniam creditor recipiat à lege diuina damnari: quia imò non damnatur uſura, niſi quæ fraudi proximo eſt, ipſumque prægrauat. Non obſtat uniuerſalis illa negatiua Lucæ 6. ibi. Nihil inde ſperantes: quia illic Chriſtus non de uſura, ſed de reſtitutione ſortis, uel repenſione æqualis beneficij loquitur. Patet, quia ibi loquitur contra dantes his tantùm, qui redditur i ſunt paria, quod faciunt ethnici & peccatores. Ampliorem autem docet & requirit à ſuis iuſtitiam, uidelicet, ut indigẽtibus mutuum dent hoc animo, ut etiam ſi nihil reſtitui ſint, tamẽ gaudeant opitulari proximo: tantumq; abeſſe docet ut beneficium pereat, ut hoc copioſius præmium repenſurus ſit Deus, quominus repenſum, & ſperatum fuerit ab hominibus. Vt ergo non uult Chriſtus non niſi certa ſpe reſtitutionis mutuari, ſed magis ſpectari quò indigenti ſubueniamus, quàm quò pecunia ſit in tuto: ita ſi frater ita non egeat, quin poſſit cum ſuo commodo ſortem cum aliquo

fœnore

Scopus diuinæ legis.

Theſis.

Hypotheſis.

Conſcientia.

fœnore benefactori reddere, nõ prohibet,
ſicut non prohibet repetitionem mutui,
etiam in publico iudicio, ſed uult ſemper
& ubique rationem haberi charitatis pro
ximi pauperis. Et latè docet, qua huma
nitate pauperes, qui omnino aut commo
dè ſoluẽdo non ſunt, tractare debeamus.
Non ergo accipere uſuram quamlibet,
ſed cum damno fratris accipere dilectio-
ni repugnat. Si tua igitur pecunia frater
lucratur aliquid, partemq́ue lucri ſibi de-
cidat, Dei benedictionem participat non
alienam: nec propriè à quantitate eius
quod accipis, ſed ab incommodo proxi-
mi debitoris, uſuræ noxia æſtimanda eſt;
ita tamen ut non excedantur metæ legi-
bus aut politicis ordinationibus conſtitu
tæ. Hanc etiam ſententiam ponit & ui-
detur ſequi Innocen. in rubrica de uſuris
in fine in antiq. & expreſſim Aret. Felin.
& hoc eſt quod reiectis ſcrupuloſis aliorũ
diſtinctionibus de uera & breui lege cõ-
tractuum ſcripſi in conſuetudi. Pariſi. §. 1.
gloſ. fin. nu. 61. paucis quidem (quòd illic
non eſſet locus) ſed æquè pollentibus uer
12 bis. † Sed operæprecium eſt uidere,
quid tandem effecerint illi: quid inquam
niſi quòd probos & Innocentes indebitè
contractarunt, boniſque negocium fa-
ceſſerunt, ut exempla nonnulla extant
apud Petr. Ancha. in repetitione cap. pec
catum. colu. 23. & rep. cap. peccati uenia.
q. 1. col. 6. de reg. iur. in 6. de quodã Ray-
nerio ciue Senenſi, q̃ benedictione Dei tẽ
poris ſpacio ditatus erat, minutis munu-
ſculis ruſticorum, quibus gratis pecunias
ſuas mutuabat ſub termino quo lapſo,
minuto (pro facultate & cõmoditate de-
bitoris) accepto munuſculo & omni alia
pactione & exactione ceſſante, diem ſolu
tionis prorogabat: quo mortuo, in hære-
dem tanquam uſurarij hæredem cœpit
Epiſcopus inquirere, cauſificans illa mi-
nuta fuiſſe illicitè percepta à defuncto,
eumque fuiſſe uſurarium mẽtalem, quia
nõ mutuaſſet, nec terminos ſoluendi pro
rogaſſet, niſi ſub ſpe talium munerum,
quòdq́ue licet ea fuiſſent minutatim gra
tiſque data, tamen intentio fuerat corru
pta. Contra uerò intercedebant pauperes
ruſtici tam benigno ſubuentore orbati,
ſeque inquiſitioni opponebant, dicentes
ſe liberaliter olim donaſſe, & adhuc ho-
die ſpontè remittere, & meliorem uirum
non uidiſſe, & quòd in ſubueniendo pau-
peribus non erat repertus ſimilis illi: in
cuſantes etiam Epiſcopum, quòd malè fa
ceret hæredes moleſtans. Quibus non ob
ſtantibus, dicit Petrus Ancha. (ut eras tẽ-
porum ſuorum erroribus faſcinatus) ſe
poſt longam diſputationem concluſiſſe
eum fuiſſe uſurarium mentalem, & con-
ſequenter ſecundùm ſuam opinionem,
de qua ſuprà nu. 7. ad reſtitutionem obli-
gatum. Quid dicemus? An illud Matth.
7. Hypocrita eijce primùm trabẽ &c. An
uerò iuxta parœmiam, quod helleboro
repurgandi Anticyras nauigare debuiſ-
ſent? Adhuc parum erat eos probis & bo
næ fidei hominibus infeſtos eſſe, niſi etiã
eadem opera uiciſſim iniquorum cupi-
ditati patrocinarentur, ut latius infrà nu.
78. Hinc fouetur error multorum (quem
auxerunt inepti canoniſtæ nonnulli fa-
cientes crimen eccleſiaſticum, uelut uo-
cant ſpirituale) quò trahant ad ſuum fo-
rum, qui uel ſemiobolum ultra ſortem
officioſi mutui recipere abhorrẽt, ne uel
tantillum uſura contaminentur, interim
tamen nedum abhorrens, ſed etiam ſe-
dulò & callidè inhiantes ad non modicã
fraudationem & circumuentionem pro-
ximi, in uendendo, permutando, aut aliàs
negociando. Sed hi (qui multi etiamnum
hodie ſunt) fucum forte faciunt homini-
bus at non Deo, cui omnis fraus & circũ-
13 uentio odio eſt. † Apud quem penes
magnitudinem doli & læſionis ſeu offen
ſæ dilectionis æſtimatur quocunque no-
mine uocetur, aut in quancunque contra
ctus uel quaſi, delicti, uel quaſi nominati
uel innominati ſpeciem cadat inter ho-
mines: imò generaliter omnis iniqua ſu-
per abundantia, ſuperlucrum uel incre-
mentum appellatione uſuræ uenit, largè
ſumpto uocabulo, ut 14. q. 3. cap. putant,
14. q. 4. c. ſi quis oblitus. & Ezechi. 18. ibi,
uſuram & ſuperabundãtiam, uel ut alia
uerſio. Fœnus & exceſſum. Vnde iudi-
ces à lege dati ſuper uſuris inquirendis &
coercendis, nedum contra mutuantes ad
uſuram ſeu formaliter fœnerantes proce
dere poſſunt: ſed etiam cõtra eos qui qua
cunque arte aut calliditate ſolent contra
hentes circumuenire, ut iniquè ſuperlu-
14 crentur. † Et maximè contra illos im- *Piratica*
probos mercatores, qui nolentes indigen *terreſtris*
ti mutuare, neque reditum ad rationem
beſſis uſuræ emere, eo quòd non quan-
tum cupiunt lucrarentur, uelut admota
nec miſſura cutem niſi plena cruoris hiru
do, uendunt merces longè ſupra iuſtum
precium prætextu modicæ dilationis pre
cij: accepto interim idoneo fideiuſſore
uel tuta cautione eaſdemq́ue merces per
ſe uel uicaria manu per interpoſitos ſuæ
cupiditatis adminiſtros, uel etiam eiuſdẽ
artis & fraudis conſortes inulcem. in hac
piratica

piratica exercenda præpoſitos, mutuaſ-
que in id operas libenter præſtantes mox
uiliſſimo precio redimunt, deinde alijs
iuſto aut cariori precio reuēdunt: tripli-
citer peccantes, & ſuperfœnerantes ſuper
eadem merce, & eodem ferè tempore. Et
hanc barbaricam deprædationem ſuaues
illi homines non uſuram uocant, ſed mer
cantiæ curſum & fortunam. Sed uerè ſce
lus eſt, & nequitia plus triplo uſura gra-
uior & deteſtabilior. Nemo enim uera
& formali uſura damnificatur, niſi poſt
longum interuallum & diutinum pecu-
niæ uſum: & adhuc ſemper facultatem
habet debitor ſoluendo liberari ab uſura
& maturè ſoluendo modicum aut nullū
ſentire damnum, ſed illa arte piratica ab
illis nequiſſimis inuēta, ſtatim & abſque
remedio pauper damnificatur & depræ-
datur. Et (quod indignius eſt) hanc nequi
tiam ut plurimum exercere ſolent in cō-
ſtitutos in anguſtia & repentina aliqua
clade aut miſeria afflictos: tantoque au-
dacius & crudelius, quantò promptæ pe-
cuniolæ ſubſidio pauper magis indiget:
non minus miſeria & clade aliena in ſuæ
nequitiæ compendia abutētes, quàm Bar
bari illi totius humanitatis hoſtes, qui
naufragio eiectos deprædantur. Conuicti
igitur præter contractuum annullatio-
nem, & partis læſæ ſatisfactionem, grauiſ
ſimè longè magis quàm ſimplices uſura-
rij mulctandi ſunt: quin etiam corpora-
liter pro frequentia & qualitate admiſſi
puniendi, prout lucrum illud propriè nō
eſt uſura, ſed uera præda piratica, quia
nō percipitur ſucceſſiuè, nec propter u-
ſum, ſed ſtatim ut præda & extorſio, et ab
afflicto, cui ſubueniendum erat, ut ille a-
pud Ariſtophanem. Non es fur, inquit,
ſed latro. Et quemadmodum famoſi la-
trones & piratæ ſuos habent explorato-
res, ita nec his peſſimis expilatoribus ſui
deſunt emiſſarij, circumforanei quidam
furciferi: qui licet ad operiendum fucum
artem aliquam mechanicam prætexant,
quā minimè exercēt, nihil aliquid quàm
per omnes uicos & fora dies totos obam
bulant, inſidiantes ſi quem uenentur ciuē
aduenamve pecunia indigentem: ilicò
aſſiliunt, illiciunt, pelliciunt, obſequioſiſ-
ſimum ementientes animū miris technis,
& quid non (ipſe uidi) etiam ad omnem
miſerationem geſtu uultuque ſubdolo-
sè compoſito, quin etiam obortis & fluen
tibus crocodilli lachrimis, adſimulāt plus
quàm fraternum uel paternum affectum
ſeque miſeram & indignam egentis ſor-
tē ægerrimè omnium ferre & imis uiſce
ribus miſerari omnemque operā interim
pollicentur in propitio aut minus incom
modo fœneratore inueniendo. His arti-
bus incautos, alioquin perculſos, animo-
que ægroto malè affectos facilè permo-
uent, & in fidem ſuam adactis quidlibet
perſuadent. Sed cum exequendum eſt
negocium, puta reditus conſtituendus, ni
ſi pauper debitor iſtis harpyis quantam
ſortis partem ſalarij nomine poſtulant,
decidi conſenſerit, illico rem omnem ad
initium alio mendacio redigunt, culpam
etiam artificioſè in miſerum debitorem
reijciētes, quòd dum cunctaretur fœnera
tor commodius aliquid reſciuit, uel ab
alio præoccupatus fuit. Poſtremò (neque
enim illæſam cutim ſemel attactam mit
tere uolūt huiuſmodi ſanguiſugæ) quod
extremum eſt auxilium, ad piratas illos
(& quam vulgò vocant financiæ perdi-
tionem) tanquam ad ſacram anchoram
deducunt, unde longè uberius & multi-
plicius tāquam è feruenti naufragio ſpe-
rant compendium, miſeras merces caro
redēptas, rurſus (uelut geminato officio)
notis colluſoribus, aut alijs quibus grati-
ficari uolunt huiuſmodi fortuitis lucris
inhiantibus uili addicentes, & utriuſque
operæ (hoc eſt multiplicis perfidiæ) mer-
cedem ſuper reſiduo, quaſi corraſo præ-
ciolo ſibi ipſis retinentes. Tædet me hu-
ius tam putidæ narrationis: ſed magis
permouet rei indignitas, ad quam ſatis
exibilandam uix magna eloquentia ſuf-
ficeret, in hac regia urbe, tot ſceleratiſſi-
mos & perfidos nebulones his præſtigijs
nedum uictum, ſed etiam quæſtum face-
re. Hæc ſcribens accepi à fide dignis de-
præhenſum anno. 1540. in regione Occi
tana, in loco uulgò dicto Giuodam, quē-
dā regiorū portoriorum & impoſitionū
redēptorē, qui pauperes ruſticos Regios
collatores acerbè urgens ad ſolutionē, cer
tos eis pannos ſūmo precio breui dilatio
ne data uendebat, quos per interpoſitas
perſonas uiliſſimo redimebat præcio, qđ
adhuc non numerabat: ſed pro debito re
gio retinebat, mox dilatione priuati debi
ti lapſa, eoſdem pauperes ad ſimilem ſed
grauiorem (utpote aucto debito) uerſu-
ram adigebat, quam appoſito ſatis uoca-
bulo ligua loci uernacula uocabat (eſtou
pade). Et hac piratica arte, prætextu &
impreſſione Regij officij, grandem pecu-
niam tempore breui corraſit: dignus fur
ciſer, qui pro grauitate facinoris & per-
nicie exempli, præter ablatorum & dam
norum reſtitutionem, mulctam & priua
tionem officij laqueo uitam finiret. Inuē-

ui ſunt etiam ſcelerati homines, qui om-
nia propè fori puta boarij uel equinarij a-
nimalia, partim per ſe partim per interpo-
ſitos criminis participes emerent: deinde
pauperibus ruſticis iugo boum arandi cau-
ſa egentibus, non ſolum boues aratorios
iuſto precio uendere, ſed etiam caro: nec
id ſolùm, ſed etiam pecuniæ mutuum ad
iniuſto precio quæ ſe emendum denegabant:
iumenta autem uel equos longè iniquiori
precio prætextu, breuis dilationis ſoluen-
di, mediantibus pignoribus aut fideiuſſori
bus, comparandos offerebant: ea fraudu-
lenta intẽtione, ut eadẽ iumẽta mox ab eiſ-
dẽ p ſe, uel interpoſitos ſui ſceleris admini
ſtros uiliſſimo, nẽpè dimidiato priori pre-
cio redimerẽt, aut cũ uili iugo boũ permu-
tarent. Rurſusq́ue eiſdem equis uel iumẽ
tis quater aut quinquies ſimiles uerſu-
ras & impoſturas alijs pluribus facerent:
non unum publicum legis Iuliæ de An-
nona, ſed plura ſimul connexa deterrima
crimina patrantes, ad quæ multiplicanda
pleroſq́ue homines mera Sathanæ & Mã
monæ mancipia irritat, & in eorum caſſes
deſtitutos ciuilium legum auxilio paupe
res præcipites agit inepta illa & præpo-
ſtera illorum religio, qui leges ciuiles &
oẽs legitimas uſuras, ad maiora facinora
euitãda permittẽtes, ſcelerũ & noxiæ mor
talis nõ minus pniciosè (ut euẽtus docuit)
quàm temerè damnauerunt. Hic obiter
configenda eſt piratica quædam, quam
audio exerceri à ruſticis in pagis huic urbi
ſubiectis. Vicinus uicino mutuat decẽ
uel uiginti aureos: dum autem debitor
offert ſolutionem, creditor lucro inſidiãs,
iactat ſe non indigere, ſed maiorem gra-
tiam facturum, eaque confidentia abigit
debitorem, qui rurſus ſecurè utitur, do-
nèc improbus creditor tempus captans
quo debitor pecunia caret, inſilit pigno-
ra direpturus, ſubornato quopiam qui in
aurem debitori dicat, ut uno uel duobus
dolijs uini, uel tertia parte meſſis fundi di-
lationem redimat breuem, uidelicet in tem
pus quo fructus uendi ſolent. Et hac arte
multos impiè diteſcere & quartã aut ter-
tiam plus minus ſortis partem in anno ſu-
perlucrari: quæ ut teterrima uſura dupli-
cem centeſimam excedens grauiter profli-
15 ganda & punienda. † Ad rem redeundo
ſequitur ex prædictis, quòd non om-
nis uſura de ſe illicita eſt, ſed ſolùm quan-
do fit contra charitatem uel in fraudem,
aut circumuentionem proximi, quemad-
modum & in cæteris contractibus. Iam
ergo ſoluta eſt quæſtio, uidelicet quòd ſi
huiuſmodi reditus iuſto & conſueto pre-
cio bona fide ematur, hoc eſt ſine ulla mala
intentione aut fraudatione proximi, lici-
tus eſt contractus, etiam in foro conſcien-
tiæ, aliàs non, puta ſi minus iuſto precio,
uel iuſto, ſed inſidiando fortunis & bonis
debitoris, uel ubi eleæmoſyna ſuccurren-
dum erat: & hæc ueritas, ut latius infrà pro
babimus. Sed tamen interim propter uiti
litigatores (ſi qui fortè non diſcendi, nec
examinandi, ſed carpendi ſtudio noſtra le
gant) apertè contextor, non hæc à me tan-
tis exanclata laboribus, ut ullum fœnerato
ribus aut uſuris patrocinium præſtem, ali-
quamve feneſtram rebus odioſiſſimis ad
aperiam: ſed ad ueritatis tam in conſcien-
tia, quàm in foro externo elucidationem *Intentio*
æquitatis harmoniam laboro, ut nedum *authoris.*
uſurarij contractus, ſed etiam his affines &
16 æquipollentes cohibeantur. † Sed ita ne
præcludatur uia iuſtis & utilibus contra-
ctibus, & ne neceſſitati commerciorum la-
queus inijciatur. In quo prudentia & in-
nocentia legiſlatoris ſummopere deſiderã
tur: quibus non eſſet opus, ſi omnes & ſem
per ſpiritu Dei, hoc eſt lege charitatis, dúce
remur. Neceſſaria ſunt igitur in hac uita
propter hominum aut imperfectionem
aut malitiam hæc iudicialia & politica: nõ
ut libidini magiſtratuũ, aut auaritiæ prag-
maticorum pateant, ſed ut charitati com-
muni ſeruiant, & ἐν ὑποταγῇ, hoc eſt in ſub
alternationem & famulatum legis Dei.
17 † Modo ad ampliorem doctrinam omnẽ-
q́ue ſcrupum amoliendum probemus li
citas eſſe emptiones redituum, etiam ſtan-
te uulgata opinione, quòd uſuræ etiam le-
gales propriè & ſtrictè ſumptè, uidelicet in
mutuo ſint de ſe illicitæ. Hic retinendi
ſunt in primis certi termini præſertim uſi-
tati, ne ſequatur inextricabilis confuſio, ut
in ſimili tradit Bart. in trac. de Alueo. in
uerſ. nouus, in princ. & Ioan. Ger. in lectio.
2. ſuper Marcum. Deinde excutienda ad
uiuum totius materiæ fundamenta. Præ-
cipui autem termini in hac materia ſunt
duo, uidelicet mutuum & emptio Redi-
tus. Videamus quid ſit utrique propriũ
& in quo differant. In mutuo tria ſecun- *Mutuum*
dum omnes, ſed penitius conſiderãdo, qua
tuor requiruntur. Primum, quòd pecunia
fiat accipientis. Secundum, quòd gratis.
Tertium, quòd detur ius utendi aliquo tẽ-
pore (hæc duo perperam omiſſa ſunt à
Bart. & docto. in definitione mutui in l. 2.
in fi. ſi cer. peta.) Quartum, quòd acci-
piens obligetur cũ effectu ad idem genus:
ſiue ad tantundem in eodem genere reſti-
tuendum: idq́ue adeo præciſè, ut nullo
interitu liberetur l. 2. in princ. de reb. cred.

Primum

Primum non eſt proprium mutui, quia
conuenit emptioni ſundi & infinitis con-
tractibus: ſimiliter nec ſecundum, quia con
uenit donationi, & etiam depoſito ſacto
ad numerum l. Lucius. de poſiti. Sed ter-
tium & quartum eſt propria & ſpecifica
differētia mutui, & propter quartum diſ-
fert ab emptione reditus ſiue perpetui, ſiue
temporalis. In qua recipiens ſiue vendi-
tor nullo modo obligatur ad reſtituēdum
precium ſiue pecuniam ob id acceptam, ne
que in corpore, neque in genere, ſed pror-
ſus, et perpetuò alienatur ſine ſpe unquam
repetendi, cuius ex diametro oppoſitum
eſt in mutuo. In quo licet pecunia fiat ac-
cipientis non tamen liberè, nec prorſus ab
alienatur, quia mutuatio nō eſt alienatio,
ſed adminiſtratio. tex. in l. rogaſti. §. ſi fugi-
tiuus. vbi Alex. Dec. & omnes no. ſi cer. pe-
ta. quia uertitur in creditum, & recipiens
obligatur ad reſtituendum idem genus: nō
in abſtracto, quod nihil eſt, ſed ueram &
realem ſubſtantiam, genere & qualitate
(non indiuiduali corpore) eandem & cer-
18 tam. † Et hoc eſt quod vult tex. ille vul-
gatus & clariſſimus, Sophiſtarum ineptijs
obſcuratus, & à nouiſſimis iniurioſè lan-
cinatus & tranſpoſitus. in l. 2. §. mutui da-
tio. de reb. cred. ubi dicitur, quòd res mu-
tuabiles recipiunt in genere ſuo functionē,
ideſt formalem & ſubſtantialem æquipol-
lentiam, ut una res fungatur uice alterius
uniformiter & ſubſtantialiter: idque per
ſolutionem (ideſt per ſoluēdi facultatem)
quàm ſpecie (ut habet uera litera, uel ſecū-
dum vulgatam literam, quæ in idem reci-
dit) potius quàm per ſpeciem (ideſt) ma-
gis quàm per ipſum corpus indiuiduum
mutuò traditum. Non enim illud indiui-
duum eſt in obligatione. Rurſus nec ge-
nus abſtractum, aut quid incertum: ſed cer-
ta ſubſtantia, quæ certitudo non eſt reſtri-
cta ad ipſum corpus in indiuiduo mutua-
tum, ſed ad ſubſtantiam eiuſdem generis,
qualitatis & quantitatis, quod per ſolutio-
nis facultatem pulchrè. uelut experimen-
to palpabili cognoſcitur. Quia ſi ipſum
mutuatum corpus attendas, eſt facultas ſol
uendi aliud pro alio: ſi uerò genus, quali-
tatem & quantitatem, non eſt facultas ſol-
uendi aliud pro alio: imò quia obligatio
non eſt contracta ad ipſum corpus mutua-
tum, ſed ad idem in genere & quantitate,
non offenditur (etiam in mutuo) ſed ſtat
illibata regula, quòd aliud pro alio nō ſol-
uitur, præſertim quia id quod ſoluitur re-
cipit functionem: ideoque ſubrogationē
conſubſtantialem & identificam cum re
mutuata: quæ functio accedit & fit per ſo-
lutionem (ideſt ſoluendi facultatem, quia
ſatis eſt tātundem ſoluere) non autem per
ſpeciem ſeu corpus mutuatum. Hoc quod
obiter menti occurrit, adnotādum uiſum
eſt, quia doctores aduſque ſuis ineptijs tex
tum clariſſimum obſcurarunt, & iuuenum
ingenia, quæ maturare debuerant, pertur-
bauerunt, & nouiſſimè Steph. Forcatulus
in ſua eleganti penu. cap. 10. uim inferre
ipſi literæ, & eius uerba tranſponere auſus
eſt. Sed ad rem, illa quam diximus eſt pro
pria & ſubſtantialis differentia utriuſque
19 contractus. † Ex qua apparet, quòd uſu
ra propriè & strictè ſumpta ſolùm cadit in
mutuo, non autem cadit in emptione redi-
tus. Patet, quia de ſubſtantia mutui eſt
quòd ſit officium gratuitum, & quòd reci-
piens obligetur ad reſtituendum idem ge-
nus tantùm, non autem poteſt in plus obli-
gari l. ſi tibi decē, in prin. de pac. l. rogaſti. §.
ſi tibi de reb. cred. ſi uerò paciſcatur, ꝙ te-
neatur aliquid reddere ultra ſortem, ipſo
iure non ualet tale pactum, nullaque ori-
tur obligatio dictis ll. quia eſt contra ſub-
ſtantiam actus. Non autem ſufficit, nec ef
ficere poteſt tale pactum, ut actus tranſeat
in alium contractum: tum quia nec natura
contractus, qui re contrahitur, nec uerba
patiuntur. ſa. no. per Bar. in l. vbi ita dona-
tur. de donatio. cauſa mor. Tum quia tale
pactum eſt uera & propria uſura. Patet,
quia illud ſolum præſtatur propter uſum
& temporalem retentionem pecuniæ mu-
tuatæ, & ſic ex etymo & definitione eſt ue-
ra & propria uſura, & pactū remanet pror
ſus nullum. Quæ omnia ceſſant in emptio
ne reditus, ubi ſors nunquam reſtituitur,
ſaltem nō obligatur uenditor ad ullam re-
ſtitutionem. Et ſic non poteſt uerè dici, ꝙ
aliquid p̄ſtetur uel percipiatur ultra ſortē:
ſed benè, ꝙ aliud loco ſortis ꝓrſus aliena-
tæ percipitur, videlicet ius annui reditus,
& ſic nō poteſt hic cadere uera uſura: quia
cùm uſura non ſit, niſi quod accedit ſorti,
ſemper præſupponit primò ſortem deberi
& poſſe repeti, licet īterim habeat in credi
tum, ut fit in mutuo. Secundò præſuppo-
nit interim aliud ſolui pro uſu uel reten-
tione ſortis, quæ eſt propria ratio uſuræ,
unde non poteſt propriè cadere in emptio
ne reditus, vbi ſors ſiue precium nullo mo
do abit in creditum prout abit in mutuo:
ſed prorſus abalienatur, & omnino recipi
enti acquiritur, qui non obligatur ad ali-
quam reſtitutionem precij: ſed tantùm ad
præſtationem reditus pro precio recepto
20 uenditi. † Et ſic concludo, quòd reditus
pecunia emptus, etiam de nouo ad hoc cō-
ſtitutus, dummodo ualorem & commen-

Noua declaratio §. mutui datio. in l. 2. ſi certum pet.

Qui reditus liciti.

ſurationem

ſurationem precij ſeu ſortis tempore con-
tractus inſpecto non excedat, alio ceſſante
uitio non eſt illicitus, nec verè nec præſum
ptiuè uſurarius: ſed omni iure etiam poſiti
uo licitus & permiſſus. Et ita ex profeſſo-
ribus iuris tenuit Bal. in rep. l. iuſiurandũ.
colum. 40. cum ſeq. & colum. 44. de iureiu
ran. Cæteros uide per do. Andre. Tiraq. in
conſu. picto. tit. Retrac. §. 1. glo. 6. num. 15.
Et ſuſius quidem cęteris tractauit Petr. An
char. in diſputa. incip. Antiquis & Moder-
nis temporibus, & in Rep. c. peccati uenia.
colum. 20. de reg. iur. in. 6. Panor. in diſpu
ta. incip. Augerio. Sed dum anſam ſolue-
re ſatagũt, nodum ligauerunt, ut in c. cum
olim, de uerb. ſignifi. quorum intricatio-
nes infrà ſuis locis per uiuas, ſenſatas & pũ
ctuales rationes extricabuntur. Vt autem
Errorum cauſa.
paucis diluantur errorum cauſæ circa hãc
concluſionem, uerum eſt, quòd huiuſmodi
reditus longè maiorem recipiunt functio-
nem & ſimilitudinem cum ſorte & pecu-
nia numerata, quàm res corporales uel iu-
ra antiqua. Et ſic quanto plus habent ſym
boli tanto faciliorem recipiunt tranſitum
& confuſionem cum ſorte, ut videlicet de
facili uideatur ſors ipſa particulatim red-
di, prout ſoluitur reditus: hinc erroris cau
ſa multis rerum & negociorum experti-
bus tam è Theologis ſcholaſticis quàm è
noſtris, puta Henrico de Gandauo, quod
lib. 8. q. 22. Grego. de Arimino & Salyc. in
Authen. ad hæc, ad finem. C. de uſur. ut cæ-
teros omittam, dum putant hos contractus
ſolo nomine, non re & effectu diferre, ſed
in idem recidere, imò eandem rem, uerita-
tem & ſubſtantiam facti ſemper manere.
Cum quis dat mille, & recipit annuatim
centum, uel octoginta, per tot annos, ut lõ-
gè ſupra ſortem inueniatur habuiſſe, ſiue
dixerit ſe mutuare, ſiue reditum emere,
quacunque contractus formula partes uſæ
ſint. Tum per ſimilitudinem reditus pecu
niarij, quæ ſunt eiuſdem ſubſtantiæ in ge-
nere. Tum quia hic reditus ſorti homoge-
neus, non per manus creditoris è re ſua, pu
ta fundo empto ſibiq́ue tradito: nec per
manus tertij ſuper re aliena, ſed per manus
debitoris ſuper ſe, & bonis ſuis ſoluitur
& percipitur. Quas ob res non poterunt in
telligere aliud reddi uel ſolui annuatim,
quàm idem in genere, & ab eodem: & ſic
ſingulis annis certam partem ſortis, donec
ſorte exhauſta non poterant intelligere a-
liud præſtari, uel recipi quàm ultra ſortẽ:
& ſic ſtante uulgari ſententia de uſura le-
gali in mutuo de ſe mala, non poterat hic
reditus ſtare. Atqui dummodo hic redi-
tus ſit iuſto precio conſtitutus, & ſic nõ ex-
cedat ſaltem ſummam quantitatem com-
munis interuſurij, ut infrà q. 5. q. 69. tunc
uerò neque ſors, neque pars ſortis, neque
à debitore ſortis quicquam penditur: ſed
aliud à ſorte, videlicet ius reditus, quod eſt
ius formatum, incorporeum, perpetuum,
penitus diuerſi generis & ſpeciei à ſorte: &
ſic quantocunque tempore ſoluatur nun-
quam poteſt dici aliquid ſolui ultra ſortẽ
imò nec aliquid de ipſa ſorte cœptum eſſe
21 reddi. † Retineamus igitur realem horũ
extremorum differentiam, nõ enim de no
Differentiam mutui & reditus.
minibus diſputamus, nec uerbis legem im
ponimus, ſed de rebus ipſis. Realiter enim
& ſubſtantialiter, & effectibus differũt mu
tuum & emptio reditus: maximè, quia re-
cipiens mutuum obligatur præcisè ad ſor-
tis reſtitutionem, idq́ue etiam ſuo periculo
l. incendium. C. de reb. cred. uẽdens autem
reditum nullo modo obligatur ad reſti-
tuendum precium quod recipit, ſed illud
perpetuò acquirit. Modo intendamus hæc
duo extrema, fac alteri mutuata mille ſim-
pliciter ſine alio termino, ita quòd debitor
eſt purè obligatus, & quotidie cogi poteſt
ad totius ſortis reſtitutionem: ab altero ue
rò mille libris emptum reditum perpetuũ
nõ redimibilem quinquaginta librarum:
non ne clarum eſt, quòd in primo exem-
plo ſi creditor uel modicum quid exigat
ultra mille, ſine alia cauſa quàm ratione
mutui & nudi uſus pecuniæ, iniquè facit,
& meram uſuram exercet: in ſecundo autẽ
exemplo tam & ſi creditor poſt uiginti an
nos tantum receperit, quantum ab initio
numerauit, nihilominus poteſt perpetuò
reditum exigere, & nihil iniquum admit-
tit, nullamq́ue uſuram exercet: ſed iure ſuo
dudum iuſtè acquiſito utitur. Hæc ſunt
clariſſima per prædicta. Et ratio naturalis
eſt & manifeſta, quia primo caſu non fuit
orta obligatio niſi ad ſortis reſtitutionem
duntaxat. Igitur quòd creditor quicquam
ultra ſortem exigat, iniuſtum eſt & iniquũ
cum ſemper habuerit debitorem purè obli
gatum, & in facultate ſua fuerit totam ſor-
tem repetere, quæ non tranſiuit in poteſta-
tem debitoris, niſi ad tempus conſiſtens in
poteſtate & arbitrio creditoris. Contraria
omnia in ſecundo caſu, ubi ab initio nul
la oritur obligatio ad ſortis reſtitutionẽ.
Sed ſicut creditor illam perpetuò aliena-
uit, ita iuſtum & æquum eſt perpetuò illi
conſeruari emptum reditum ualori ſum-
mæ perpetuò alienatæ correſpondentem,
alioquin nulla exiſteret æqualitas. Et ſic
talis reditus nõ eſt uſura, ſed uera merx &
25 res empta. † Reſtat confutãda quædã irra-
tionabilis opin. Quidã .n. ut Bonauẽtura
tracta.

trac.de contract. Bernardi. Senenſis de Euā
gelij æterno ſermone 41. cap.2. tenuerunt
penitus illicitum, quòd reditus ematur
ſuper perſona uenditoris & debitoris obli
gantis ſe & ſuos perſonaliter ad ſoluendū
aliquid annuum pro certa ſumma pecu-
niæ per eum recepta, ex quo nullum ſub
eſt prædium, ex cuius fructibus ille reditus
confici poſſit, & tandem ſucceſſu temporis
debitor obligatur ad plus dandum quàm
acceperit. Et in hac ſententia videtur eſſe
Inno. in ca. in ciuitate. in fin. de uſur. & ibi
ſeq. Ioan. de Ligna. dicens, quòd ſi uendi-
tur reditus non habita relatione ad rem,
contractus eſt illicitus & fœneratitius. Si
verò conſtituitur reditus in re, & uenditur
ualet contractus, dummodo non ſit fraus
nec deceptio ultra dimidiam, & res ſuffi-
ciat ad ferendum talem reditum. Et ſeq.
Laur. Rodul. in tract. de uſur. par. 2. q. 12.
Fran. Aret. conſi. 151. uiſo Themate, & alij
quos omitto. Et mouentur, quia priore
caſu uenditur pecunia, & plus tandem reci
pitur quàm datum fuerit, quod eſt illicitū.
Secundo uerò caſu uenditur res immobi-
lis uſque ad valorem reditus, quod eſt lici-
tum, Voluit tamen Ioan. de Ligna. in cà.
fin. q. 1. de uſur. quòd non requiritur redi-
tum uendi & conſtitui ſuper certo prædio,
ſed poſſit conſtitui generaliter ſuper bonis
dummodo ſufficiant, & ad bona hypothe-
cata fiat relatio & ſufficiens & idonea ſit
hypotheca. Et hanc opinionem ſequi vi-
detur Phi. Beroal. in epit. Phil. mor. dum
præfatam differentiam laudat, ſubdens ta-
men, quòd ſi bona illa hypothecata inſigni
clade afflicta ſint, debet viciſſim pro portio
ne remitti de reditu. Sed illi dum argutan
tur, non vident quorſum res euadat, videli
cet vt tanto iuſtior ſit cōtractus quāto cre-
ditori melius & tutius cauetur, eoque ma
gis illicitus & vſurarius, quò minus ei ca-
uetur. Atqui ridiculum eſt, aduerſus uſu-
rarios contractus ſic diſputare, ut negociū
agas fœneratorum, debitores autem quò
pauperiores ſint & minus prædibus præ-
dijs ve idoneis cauere potuerint, eò magis
excludantur, & uel hoc ſubſidio fruſtren-
tur. Dicamus ergo, quòd ſi licitum eſt iu-
ſto precio emere reditus ad hoc noniter cō
ſtitutos, ſuper certis prædijs ad hoc ſufficiē
tibus & ſpecialiter hypothecatis (ut om-
nes tenent, paucis exceptis quorum ſenten
tia iamdudum exploſa eſt) multo magis
licitum eſt emere ſub generali bonorum
hypotheca. Et multo fortius abſque ulla
hypotheca, uel alia cautione, quàm nuda
fide pauperis debitoris: tantoque maiorē
gratiam & liberalitatem exercet creditor,
alioquin ſui iuris, ſuæque poteſtatis, facit
ſuprà nume. 20. & hæc adeo clara, ut in his
aſſerendis nulla ſit opus ratione, ſeu ſenſu.
Si enim reditus nulla hypotheca, nullo fi-
deiuſſore, nulla alia cautione ſubnixus ſit,
ſed in ſola perſonali obligatione debitoris
cuius ſolius fidem ſecutus eſt creditor, tan-
tum abeſt, ut hoc vitiet contractum, & uſu
ram inducat, ut eo longius amoliatur om-
nem ſuſpicionem & rationem uſuræ. Pa- *Theſis.*
tet clariſſimè, quia quicquid alleuiat uel
minus grauat debitorem, & deteriorem
facit creditoris conditionem, eleuat & mi-
nuit ſuſpicionem & rationem uſuræ. Va
num eſt ergo & præpoſterum hic requiri
ſpecialem uel generalem hypothecam rei
immobilis, quia non hoc reſpicit ſubſtan-
tiam nec iuſtificationem reditus, ſed ſolū
23 ſecuritatem creditoris.† Puto tamē quòd
doctiſſimus ille Phi. Bero. in loco prealle-
gato non ſenſerit ſimpliciter prædictam
hypothecarum cautionem requiri, ut con-
tractus ſit licitus, maximè ex parte credito
ris: ſed quòd aliò reſpexerit, forſan quòd
non ſit licitus alia ratione ex parte debito-
ris, ut qui promittat in futurum ſoluere &
continuare, de quo tamen incertus ſit an
præſtare poterit, cum tunc non habeat præ
dia ſuper quibus tuto collocare poſſit, nec
certus ſit an in futurum diues & potens e-
uaſurus ſit, cum etiam ſi maximè ſit in-
duſtrius, modica inopina ualetudo om-
nem ſpem abſorbere poſſit. Vel, quod
mihi uериſimilius videtur, quòd non ſit lici
tus ex parte creditoris alia ratione, quia ſi
debitor tam pauper eſt, ut bona quæ nunc
habet non ſint idonea tanto reditui feren-
do, quanta ſors eſt qua indiget, debet ei cre
ditor gratis mutuare. Vel forſam reſpicit
ad finem politicum, ut ab his contractibus
arceantur ignaui, aliena quadra uictitare
quæritantes, ſua tandem & aliena deco-
cturi. Contra quos in hunc finem edito li
bello ſcripſit Plutar. ſed hæc concluſio-
ni noſtræ minimè obſtare poſſunt: non pri
mum, quia eadē ratione ſequeretur, quòd
pauper infirmus non poſſet licitè promitte
re ſe reſtituturum mutuum aduerſæ uale-
tudinis tolerandæ curandæque cauſa rece-
ptum, quod facere ſperat ex futuris operis
ſanitate redita. Quod non minus abſur-
dum eſt quàm quod Conrad. Pellica. vir
alioqui doctus & in ſacris literis exercitaſ
ſimus, nimis incautè Prouerbio. 6. ſcripſit,
non licere pro alio ſub termino fideiubere
de quo dicam infrà. q. 32. Minus obſtat ſe-
cundum, tum quia nō loquimur in caſum
eleæmoſynæ erogādæ, de quo latè dicemus
infrà nu. 71. Tum quia quidam ſunt pau-
peres

peres cenſu,& patrimonio præſenti, habēt
tamen induſtriam,qua creditori non ſolùm
ſatisfacere,ſed ēt poſtea rebus cōpoſitis redi
tum redimere poterunt(de reditibus.n.tota
qō eſt) & interim hoc ſubſidio grauem ali-
quam & alioquin ineuitabilem cladem eui
tare,vt experientia docet. Et licet his æquū
eſſet gratis mutuare,vel ēt debitum à potē-
te et diuite creditore,qui rem notam habet:
tamen quandoq; creditori non innoteſcit,
quandoq; creditor non ita abūdat quin ſuo
egeat,poteſt tamen tunc reditum emere. in
quo ēt beneficium non modicum facit,pſe-
rendo pauperē ditiori prædijs prædibusve
tutiſſimè caventi. Non obſtat tertium,quia
tales ignaui nepotes ēt à liberali mutuo ex-
cludi debent præſertim filijſa. imminenti ēt
24 ſenatuſcon. Macedoniano.† Hinc apud nos
plurima ſupremi huius Senatus areſta lata
ſunt contra mercatores filijsfa. uel adoleſcē-
tibus ſine parentum, tutorum uel curatorū
conſenſu mutuantib. aut termino dato uen
dentib. vt anno ſeſquimileſimo uiceſimo ſe
xto in vigilia Natiuitatis Dominicæ latum
Areſtum pro tutore cuiuſdā minoris, obli- Areſtū.
gationes annullans, & inhibitum omnibus
mercatorib. dare quaſcunq; merces minori
bus ſine conſenſu patris & matris, tutorum
& curatorum,ſub pœna amiſſionis merciū,
& mulctæ arbitrariæ. Sed his ceſſantib. non
ſequitur improbandum contractum huiuſ-
modi,qui bona fide fit, ēt ſi tunc debitor ſol
uendo nō ſit,ſed fore ſperat in futurū. Hæc
diſputatio hodie ceſſat qm̄ ſum. Pōt. Pius v.
conſtituit,ꝙ hmōi reditus non poſſit conſti
tui niſi ſuper certa re immobili vel ad īſtar
immobilis. Ex quib. liquet ueritas cōcluſio
nis noſtræ de iuſtitia horū redituū. Amplia
tur primò ēt in reditu de nouo mediante pe
cunia conſtituto ſuprà nu. 20. Ampliatur ſe
cundò,ēt ſi nuda perſonali debitoris oblōne
nitatur,citra p̄des & prædia & abſq; ulla hy
potheca. ſupra nu. 22. Fallit primò, vt pro-
cedat dummodo conſtituatur iuſto precio,
de quo infra. q. 5. n. 124. Fallit ſecundò,niſi
fiat in fraudem & læſionē proximi, quæ fit
dupliciter. Primò, quando creditor captat
fortunas & bona debitoris. Secundò qn̄ mo
res debitoris captantur, & datur ei occaſio
prodigendi,luxuriandi & decoquendi. His
caſibus contractus eſt illicitus,& nedum cre
ditor in foro conſciētiæ peccati reus eſt: ſed
ēt in foro contentioſo(ſi conſtet)p̄ter annul
lationem reditus,puniēdus eſt. His uelut fir
matis fundamentis pergamus Deo duce ad
excuſſionē materiæ, & qōnum utriuſq; ex-
Theologi exactius loquuntur. 25 tremi.† Et primò circa mutuum,quia in-
cidenter uenit,non immorabor,ſed ſumma
riè expediam. Vſq; ad duodecim caſus nu-
merat Panor. in c. conqueſtus. de uſur. Poſt
Hoſti. in ſum. eo. §. in aliquo caſu, vbi Hoſti.
numerat tredecim,in quib. licet recipere ul
tra ſortē,refert Ambro. de Vign. rep. c. ſalu
briter. de uſur. Infinitas qōnes cumulāt vul
gò dicti Sūmiſtæ,ad quas remitto, & ad re-
pet. c. conſuluit. c. nauiganti. de uſur. ad Pet.
Anch. in repe. c. peccati uenia non datur. de
reg. iur. in 6. Franc. Purpu. in l. rogaſti. §. ſi ti
bi. ſi cer. pet. Exactius & preſſius loquuntur
Theologi,inter quos Alex. de Hales par. 3.
q. 66. ponit quatuor caſus in quib. uſura in
uero mutuo eſt permiſſa,quos Sco. in 4. ſen
ten. diſt. 15. quē ſequitur ibi Gabri. Biel. q.
11. colu. 5. reducit ad duos. ſ. ad pœnā & ad
intereſſe. Ego uerò cum noſtris reduco ad
unum,uidelicet ad iuſtū & uerum intereſſe,
nō ꝙ Legiſtæ uel Canoniſtæ melius in hac
materia ſenſerint ꝙ̄ Theologi. Vera eſt. n.
Theologorum ſententia,moderatam pœnā
ſtipulari & exigere ēt in mutuo, nō in frau
dem proximi, ſed ne creditor ipſe ſpōſione
fraudetur,&pecunia ſua careat in termino,
non eſt contra ius diuinum,nec contra con-
ſciētiam,ut ex his quæ dicam infra eo. q. 2.
q. 74. & in trac. de eo quod intereſt. q. 4. Sed
quia morib. inualuit,vt mutuum debeat eſ
ſe & maneat gratuitum: oēsq; leges uſura-
riæ in mutuo prorſus exoleuerūt, quod eſt
iuſtum & rationabile,tū attenta natura mu
tui, tum ad uitandam frequētiam turpium
quæſtuum. Quo fit ut omnis pœna mutuo
appoſita(niſi quatenus de tāto uero aut ue
riſimili intereſſe conſtat)in fraudem ueterū
& exoletarum uſurarum appoſita cenſea-
26 tur. † Hinc manat concluſio, ꝙ ad hoc ut li
ceat aliquid exigere uel ſtipulari ſupra ſor
tē in mutuo,unica eſt cauſa duntaxat, quæ
eſt uerum & iuſtum intereſſe ipſius credito
ris. Hanc concluſionem declaro. Primò,ut
intereſſe non poſſit metiri, niſi ex parte cre-
ditoris, non autē ex parte debitoris, nec ex
eius neceſſitate uel lucro,qm̄ cum mutuum
debeat eſſe gratuitum,& in utilitatem reci-
pientis non credentis,quantumcunq; cōſtet
debitorem ſuperlucraturum ex mutuo,uel
damnum maximum euaſurum, non eſt iu-
ſta cauſa,vt quicquam exigere poſſit credi-
tor ultra ſortem. Fateor ꝙ eſt iuſta cauſa ut
debitor obligetur ad antidora, iuxta l. ſed
etſi lege. §. conſuluit. de peti. hæred. c. cum in
officijs. de teſta. vtq; creditor à debitore ſpō
taneè beneficium remunerāte,& liberaliter
aliquid offerente recipere poſſit. Sed nō eſt
iuſta cauſa, ut quicquam tacitè uel expreſſè
ultra ſortē reddi paciſci poſſit,quia eſſet cō-
tra naturā & ſubſtātiam mutui, uſurarium
& ſorti imputandum. Solam aūt indemni-
tatem ſibi ſeruari,paciſci pōt, vt infra dicā.
Hoc. n. pactū indēnitatis non prorſus tollit
gratuitum officium mutuationis, nec illud

excludit,ſed reſtringit, quia tãto minus offi
cioſus eſt creditor. Verum alia iuſta cau-
ſa à ſimplici officioſitate mutui accedente,
puta ſi creditor contra naturã mutui recipe
ret in ſe periculum totius ſortis uel partis,
quia tũc ſicut in damnum creditoris huius-
modi mutuũ excedit terminos mutui,ita in
eius commodũ excedi poteſt à non ſuis ter-
minis, ut in l.Lucius.1. depo. in l. in naue
Saupheli. loca.l. periculi precium,de nau.
fœn.& infrà.q.2.Et ſic contẽplatione ſuſce-
pti oneris poteſt aliquid ſtipulari, nec eſt
uſura,quia non recipit propter officiũ mu-
tuationis, ſed propter onus ſuſceptum, cui
& non ſorti, nec mutuo, correſpondet pa-
ctum,ut not.Bal. in l.cunctos populos. col.
4.C.de ſum.tri.Imò dico quòd propriè hoc
caſu non eſt mutuum, ſed contractus ſocie-
tatis, vel do ut des, aut facies, & ſic ceſſat
ſubiectum uſuræ,ut infra eo.latius.Sed oc-

Obligatio antidoralis.

27 currit.q.† An liceat obligationẽ illam anti
doralem pacto deducere in ciuilẽ,& ſic alio
modo quàm tacite inſit? & cõis eſt ſentẽtia
Theologorum,& noſtrorum ꝙ nõ. Et licet
fateantur licere ſtipulari beneuolẽtiam uel
amicitiam in genere,negãt licere in ſpecie,
etiam ſimilis beneficij, niſi hoc adiecto, ꝙ
promittens non plus obligetur, quàm aliàs
tenebatur ceſſante pacto. Ita ſentit D.Tho.
2.2.q.28.artic.2. in reſponſ. ad tertium.&
expreſsè glo.fi.in c.ſi fœneraueris. & ibi Ar
chi.14.q.3.glo.in cle.1.in princ. in uer.one
ra.& ibi Anch.Car.Flor.q.20.de uſur.Ray.
Goffred.in ſum.eo.titu.Io.Cald.in repet.c.
fi.q.5.& ibi Io.de Ana. de uſur.Bal.in rub.
col.1.C.de uſur. Saly.in audi. ad hæc.q.18.
eo.tit.Anch.in repe.c.peccati uenia.col.13.
q.8.de reg.iur.In 6.Lud.Ro.conſ.500.ſum
marius.Laur.de Rodul.in rep. c.conſuluit.
col.1.in 2.oppo. de uſur. Card.Io.de Ana.
in d.c.conſuluit.col.pe.& ibi Panor.in fi.&
poſt eum Gabri.Biel.in 4.ſent.diſtin. 15.q.
2.col.3.Anto.in ſum.par.2.c.7.§.5. Barbat.
c.illo uos.col.2.de pignor.Iaſ.l.ex hoc iure.
col.13.nu.65.de iuſtit. & Iur.Sum.Syluest.
in uer.uſura.1.q.2.& q.3.Phi.Deci.in l.ro-
gaſti.§.ſi tibi.col.fi.& ibi.Franc.Purp.col.3.
ſi cer.pet. Sed & ſi nimiũ ſcrupuloſi eſſe ui-
deãtur,eorum tamẽ mihi magis placet opi-
nio quàm Ang.Cla.in uer.uſura.1.§.4. quã
prius uoluit defendere Hoſti.In ſum.eo.tit.
§.fi.quam etiam æquã eſſe,& ſe non repro-
bare dixit Purpu.in d.§. ſi tibi.nu.16. licere
& ualere pactũ,ut viciſſim mihi, ſi indigeã
& commodè poſſis,mutues:ſatis eſt.n.ꝙ nõ
in plus nec alio caſu obligeris, q̃ naturalis
ratio & charitas ipſa exigit. Tametſi alio
modo & efficacius quò ad forum humanũ
& externũ obligeris, ciuili uidelicet uincu-
lo addito: verùm formulæ & adſtrictiones
ſori externi nihil ad conſcientiam, dum nõ
28 offendatur charitas.† Redeundo ad noſtrã

Quod intereſt.

concluſionem declaratur ſecundò, dummo
do illud intereſſe non ſit prætextus uſuræ,
nec ut negocietur,uel locupletetur creditor
ex mutuo,ſed dũtaxat indẽnis ſeruetur:de-
bet ergo ſeriò fundari in cauſis ueris,effica-
cibus & propinquis,non in ſimulatis, fictis
aut remotis. quod ẽt ſentit Deci.in l.quate-
nus in fi.de reg.iur. in c. cũ uenerabilis.col.
3.de excep. Declaro tertiò, ut uerum inter-

Lucrum ceſſans.

eſſe creditoris non tantùm ex damno incur-
ſo,ſed ẽt ex lucro ceſſante æſtimetur: & qđ
utrunq; propriè ueniat appellatione inter-
eſſe disertè explicat Iureconſultus in l. ſi cõ-
miſſa.rem ra.hab.ibi.Inquãtum mea inter-
fuit,ideſt quantum mihi abeſt, quantumq;
lucrari potui. Adde text.in l.3. in fin.de eo.
quod cer.loc.l.unica. ad fi.de ſent. quæ pro
eo quod intereſt. l. quicquã. C.arbi.tut.l. ſi
in lege §.colonus.l.ſi fundus.§.fi.loca.l.ſi mu
lier.§.rerum amor.loca. circa quod conſide-
randum, ꝙ regulariter non eſt par ratio lu-
cri & damni.l.fi.C.de codicil. l.Proculus.in
fi.de dam.infec.l.qui autem.in prin.quæ in
fraud.credit.l. ſi is cui.§.fi. de fur.quod ẽt in
hac diſceptatione eius quod intereſt, habet
locum d.§.fin. Unde in plurib.& procliuius
habetur ratio damni incurſi, q̃ lucri ceſſan-
tis.Si igitur de damno incurſo conſtare de-
bet,antequam adiudicetur, ut per Bal.l.ẽt.
col.2.de execu.rei iu.Io.Lup.repe.c.per ue-
ſtras.§.ſextò infertur.de dona.inter uir.&u-
xor.quanto magis de lucro ceſſante? Unde
rectè poſt Bart.ſcripſit Paul.in l.3.§.fi. de eo
quod cer.lo. & in l.nummis,de in lit. iur. ꝙ
non ſufficit aliquem eſſe conſuetum nego-
tiari & lucrari, ut ex mora ei præſtetur in-
tereſſe lucri ceſſantis, niſi lucrũ illud ſit cer-
tum,hoc eſt,certum ſit, ꝙ illo tẽpore lucra-
tus fuiſſet ex re debita,ſi illam recepiſſet.idẽ
Bar.ĩ l.unica, col.antep.C. de ſent.quæ pro
29 eo quod inter.† Non tamen dico,quin pro
ratione materiæ ſubiectæ per coniecturas
probabiles probari poſſit,ut not.per Bar.&
alios in l.ſi traditio.C.de act.empt.in l.uni-
ca.C.de ſent.quæ pro eo quod intereſt: ſed
quod probari debet lucrum certũ & proba
bile.Et ut pulchrè Pau.in l.3.§.fin. de eo qđ
cer.lo.non ſufficit lucrum fuiſſe in potentia
incerta uel remota: ſed oportet fuiſſe ĩ actu
uel in potẽtia certa & propinqua. Sequitur
Deci.conſ.322. ad fi. Idem uolũt Theologi
in 4.ſent.diſt.15.& ibi Gabri. Biel.q.2.col.
5.Sum.Sylue.in uer.uſura.1.q.19.Summa

Summa diuiſio.

.n.diuiſio(ut dicere ſoleo)circa effectum &
perceptionem eius quod intereſt,ſiue in lu-
cro,ſiue in damno, eſt quoddã intereſſe pro
pinquũ,quoddam remotũ:illius non huius
ratio tam in conſcientia,q̃ in foro iudiciali
habenda

habenda eſt. Vtriuſque pulchra quædam
exempla tradidi in conſue. Pariſi.§.6. glo.7.
n.18. plenè dixi in trac. de eo quod intereſt,
vt ſæpe miratus ſim, cur doctores in d.l.uni
ca, tam multas diuiſiones præter ius excogi
tantes, non poſuerint præcipuã hanc & ma-
30 gis neceſſariam diuiſionem. † Aduerte &
ꝙ licet doct. noſtri, poſt Bart. in l.3. in fin. de
eo quod cer. loc. & in d.l. vnica, in fi. ſoleant
reſtringere æſtimationem lucri ceſſantis ad
homines ſolitos negociari, ut Cardi. clem.
vnica.§. ſanè. q. 4. de uſur. ita ut hoc debere
articulari & probari uelit Alexander in le-
ge diuortio. in prin. col. 7. l. in inſulam §. vſu
ras. col. 2. ſolu. matrimo. & in conſi. 141. vi-
ſo themate in princ. lib. 5. Philip. Deci. in c.
cum venerabilis. colum. 5. de excep. Ludo.
Gomeſius inſti. de actio.§. actionum. nu. 17.
in fi. Tamẽ dico quòd hoc non eſt perpetuũ
ſed cauſa maioris frequentiæ accipiendum
quoniam quemadmodum ſuper conſuet.
Pariſi.§.6. gloſ.7. num. 18. diximus, fructus
amiſſos damno magis quàm lucro ceſſanti
adſcribi, ita in iuſtis negociationib. & mer-
catoribus lucrum ceſſans (vtpote fructus
operæ & induſtriæ) vicinius eſt damno
emergenti. Et meritò, oleum enim & im-
penſam perdit mercator, videlicet (etiam
deducto ſumptu) operas, laborem & in-
duſtriam, niſi lucretur, non tamen ſequi-
tur in alijs perſonis prorſus negari, ſed ra-
rius confyderari. Et aſſentior Philip. Be-
roal. qui in Epit. Philoſo. mora. ſcripſit, iu
dicem probabili ratione etiam ad reliquas
perſonas lucri ceſſantis exemplum accõmo
dare poſſe. Idem ſentit Petr. Ancha. in d.
cle. Gabriel. q. 11. col. 5. Corad. tract. de con
31 tract. q. 30. 35. † Declaro quartò contra
omnes ferè noſtros docto. ut quantum ad
intereſſe tã lucri quàm dãni non ſit differẽ-
tia, ſiue mutuati fuerint numi, ſiue oleum,
vinum, frumentum, aut aliæ ſpecies, nec an
actio ratione loci ſolutionis ſit (ſecundum
eos) arbitraria, vel non. Vnde quemadmo
dum, & quo caſu ſi pecunia mutuata ſua
die reddita non fuerit, venit omne intereſſe
immediatum & propinquum, quod ob eã
moram creditor paſſus fuit ſiue in damno,
puta ſi tantã pecuniã ſub pœna debuit, uel
ſub pignore, quod diſtractũ fuit, vel pœna
cõmiſſa: eo ꝙ debitor, cuius fidem ſecutus
erat ſefellit l. numis, de in lit. iuran. l.3.§. pe-
nult. de eo, quod cer. loc. ſiue in lucro ceſſan
te, ut quia merces ſolebat cõparare, & com-
paraturus, & lucraturus fuiſſet, ſi debitũ in
termino recepiſſet d.l.3. in fine. Idem dicen
dum in vino, oleo, frumento mutuato, aut
alijs ſpeciebus. Et in hoc ualde errauerunt
omnes ferè noſtri Doctores, dũ nudam pau

carum legum literam magis quàm ſenſum
omnium, & naturalem rationem ſecuti, re-
ſtrinxerant d.l. numis, & d.l.3. ad numos ſi-
ue ad pecuniam ſtrictiſſimè ſumptam, con-
tra æquitatem & mentem iuris, idque me-
tu apparentis contrarij in l. ſi ſterilis.§. cum
per venditorem, de actio. empt. quem tex-
tum ad omnem contractum extendunt,
imò ad omnem obligationem, in qua aliud
quàm pecunia ſtrictiſſimè ſumpta debetur:
ut quæ vno inconuenienti admiſſo, plura
ſequũtur, nouas voces, & diuiſiones intrin-
ſeci & extrinſeci intereſſe confinxerunt,
quæ prorſus non habentur in iure, vt in-
quit Alcia. in tract. eius quod intereſt, &
ante eum Fulgo. in l.1. in principio. colu. 1.
de actio. empt. Plus dico, quòd etiam ſunt
contra veritatem & mentem iuris, quia re-
ctè iura penſando, vbi de extenſione, vel re
ſtrictione eius, quod intereſt agitur, non cu
ratur, nec attenditur, an aliquod intereſſe
ſit intra rem, vel ex ipſa re, an verò extra
rem: ſed ſolum, an ſit circa rem, vt inquit
text. d.§. cum per venditorem: id eſt propè,
non longè ſeu propinquum, coniũctum &
immediatum. Et ita intelligo illum text.
contra omnes, excepto Fulgo. qui ſolus ve-
ritatem in hoc ſummis digitis attigit, ſed
non explicuit, nec auſus eſt inueteratos &
receptos errores conuellere. Hic multi gl.
& doctorum noſtrorum errores refellendi,
plurimarum legum germanus & natiuus
intellectus noua interpretatione reſtituen-
32 dus, quæ ſuis locis reſeruamus. † Declaro
quintò, vt nullum veniat intereſſe, nec dãni
nec lucri, niſi poſt moram l. lecta. uerſ. ante
verſi. ſed cum fortis petitio dilata ſit. verſi.
non enim, ſi certum petatur. in l. in hac. in
fin. de condic. triti. Anto. Butr. & alij in cap.
ſalubriter. de uſur. Paul. in l. Iulianus.§. ex
vendito. de actio. emp. Et hic aduerte, *Mora.*
quòd licet mutuum ſit contractus ſtricti iu-
ris, tamen mora committitur citra litis con
teſtationem per diei certæ lapſum & con-
gruam interpellationem extraiudicialem,
vt communis opinio gloſſ. & Docto. in di-
cta. l. vinum. vbi latè Iaſ. & Purpur. ſi cer.
peta. naturali & ciuili ratione ſubnixa, &
tenenda, quãuis Soci. ibi nu. 8. cui Dec. ibi
col. 6. ſubſcribit, quædam verborum & ſyl-
labarum aucupia contra communem addu
cat à qua tamen non recedendũ
eſt, quicquid nouiſſimè ſcripſerint Ludou.
Gomeſſi.§. actionum, nu. 19. nu. 20. inſti. de
act. Alcia. in d.l. vinum: faciẽtes differentiã
in hoc inter contractus bonæ fidei & ſtricti
iuris & malè, fortius tradunt Theologi,
& benè, quòd etiam citra vllam expreſſam
interpellationem in foro conſcientiæ, ex

ſignis, egeſtate, uel reuerentiali metu creditoris moram committi, vt per Ricard. in 4. ſenten. diſtinct. trigeſimaquinta, articulo primo, quæſtio. ſecunda. S. Tho. ſecunda ſecundæ quæſtio. 33. in fin. primi articu. Clauа. in uer. mora § primo. Idem etiam tenent noſtri, vt Barto. in l. prima. in princip. de oper. nou. nunciatio. Bartol. Alexand. l. ſi quis mihi bona §. ſed quid ſi mandauit. de acquirend. hæredita. Iaſ. in l. vinum. ſi cert. petat. & ibi Deci. nume. duodecimo. Purpurat. numero trigeſimoſeptimo.

33 † Sunt autem qui opinantur, debitorem teneri in foro conſcientiæ rependere creditori, quod eius interfuit, etiam ante moram, & pendente termino, vt Ioan. de Turre-cremata decimaquarta quæſtio. tertia. in ſumma, fateor debitorem ultra reſtitutionem ſortis naturaliter obligari ad antidora, ſed antidoraliter, pro modo accepti beneficij, & ſic quanto magis creditor officioſior & beneficentior fuit, quod non ſolum penes quantitatem mutui attenditur, ſed etiam penes promptitudinem & liberalitatem animi, & modum, puta ſi noluit nomen debitoris coram notarijs aut teſtibus traduci, ſed ſimplici chirographo, aut fide contentus fuit, & penes alias circunſtantias, puta difficultates aut pericula locorum, aut temporum, in quibus ſubuentionem proximi proprijs commodis præpoſuit. Non tamen puto hanc antidoralem ſufficere ad obligandum debitorem, etiam in foro conſcientiæ ad aliquid ſoluendum ultra ſortem, etiam ratione damni per creditorem mutuationis cauſa interim ante moram incurſi (licet quidam hoc incautè ſcripſerit citans Conrad. de contract. quæſtio. tertia: & Ioan. Nider. in eodem tract. cap. tertio. qui hoc non dicunt) ſicut nec is, qui donum accepit, tenetur rependere donatori damnum ſeu diminutionem patrimonij ab eo incurſam propter donum, alioqui non ſtaret donum. Tum hoc eſſet contra actus naturam & finem. Ipſa enim experientia docet, ſæpe uſuuenire, ut quis uix poſſit ſeriò erga proximum officioſus eſſe, niſi in aliquo ſibi officiat. Tum non poteſt cenſeri debitor efficacem dare cauſam damni, ſicut nec donatarius, ex quo uterque pariter habet ſpontaneam uoluntatem domini gratis mutuantis, uel donantis. Et ſic ceſſant omnia argumenta contrarium opinantium. Et hoc niſi debitor ſit diues: creditor autem propter officium impenſum ad notabilem egeſtatem redactus ſit. Tunc enim ceſſit, & uenit dies obligationis antidoralis, & beneficij efficaciter rependendi, quod ſine uitio ingratitudinis, & graui noxia prætermitti non poteſt. Item ſi quid debitor dolo aut calidè fecerit, puta dum ſciret imminentem neceſſitatem, uel lucrandi occaſionem, præuenit & celauit creditorem, qui ſi ſciſſet, non erat mutuaturus cum damno uel omiſſione liciti lucri. Item niſi minis, uel metu, aut importunis precibus, aut alia quadam machinatione, ſiue ui, ſiue arte, mutuum extorſerit. Sed & his caſibus non damnificatur creditor propter officium mutuationis, ſed propter impreſſionem vel calliditatem debitoris, vnde etiam citra moram indemnis ſeruari debet. Idem ſi tempore mutui, tacitè, vel expreſsè ita conuenerit. Valet enim conuentio etiam in foro conſcientiæ, quatenus tamen interim non læditur charitas, nec ſubuentio indigentis proximi.

Obligatio antidoralis.

34 Hic occurrit neceſſaria quæſtio. † Vtrum etiam in foro iudiciali ualeat pactum tempore mutui appoſitum, de rependendo eo, quod creditoris, ſiue in damno, ſiue in lucro, intererit pendente ſolutione, & ante moram? facile eſt mihi uno uerbo dicere quod ſentio, ſed plenioris doctrinæ gratia, cum hæc quæſtio ſit fundamentum totius huius tractatus, placet communis ſcholæ ſententiam & rationes è regeſtis meis breuiter, & dilucidè depromere, & excutere. Scholarum omnium traditio eſt, quòd aut illud pactum fit in genere, hoc eſt non expreſſa certa quantitate ſoluenda, & eſt ualidum. Et hoc etiam tenet Philip. Beroal. in Epito. philo. mora. Et mouetur, quia cum liberaliter mutuet, uel det dilationem ſoluendæ pecuniæ ſuæ, vel ſibi purè debitæ, iuſtè ſtipulari poteſt ſe indemnem ſeruari, tam in lucro quàm in damno, iuxta illud vulgatum. Neminem teneri contra utilitatem de proprio facere beneficium. c. præcariæ. 10. q. 2. tamen excluduntur caſus, in quibus ex lege charitatis aliquis tenetur indigenti ſaltem mutuare: quia tunc non poterit indemnitatem ſtipulari, nec quandoque ſortem, niſi in euentum quo recipiens commodè facere poterit. Vide ſi uacat Conrad. de contract. q. 19. Et hoc quantum ad conſcientiam. In foro autem iudiciali excludendi forent caſus, in quibus ex teſtamento fortè eius cui ſucceſſit, vel alia ualida diſpoſitione tenetur ad mutuandum, ut in l. ſi ſeruus legatus §. Accidius. de legat. primò. Aut uero mutuans paciſcitur de certa ſumma nomine intereſſe ſoluenda: & uolunt pactum in ſe ualere ad hoc, vt poſſit peti intereſſe, ſi quod ſit citra moram, vbi aliàs peti non poſſet, vt dictum eſt, non autem ad probandum quod interſit, nec quanti interſit, ſed nihilominus probandum erit, quod

Pactū de intereſſe futuro.

uerè

verè tantiq́ue interfuerit. Et ratio eſt ma-
niſeſta, quòd in mutuo tanquam in ma-
35 teria prohibita † non ſtatur pactis, uel
confeſſionibus partium durante cauſa pro-
hibitionis & ſuſpicionis, videlicet an-
te reſtitutionem mutui, ſed aliunde pro-
bandum eſt, rem ita ſe habere. l.cum quis
decedens.§. codicillis.§. Titia, & ibi Bar-
tol.de legat.tertiò.l. ſi fortè, & ibi Bartol.
de caſtren.pecu.l. qui teſtamentum, & ibi
Bald.de probationibus. Paul.Bartol.Bald.
Angel. & omnes in l. per diuerſas. C. de
manda.l.ſi donatione. C. de collatio. & ita
decidit Bald. in l.rogaſti.§. ſi tibi, columna
ſecunda. & ibi latè Purpu. numero trige-
ſimonono. cum ſequen. ſi certum petatur.
Ioan.de Anan.in capitulo fin. de uſur. Phi-
lippus Deci.in capitulo cum uenerabilis.
columna quinta de exceptio. Tamen ſi il-
lud intereſſe ſit in qualitate perſonarum,
& ueriſimilibus coniecturis ſuſtineri po-
teſt, tanquam quædam tranſactio de futu-
ro intereſſe certo in ſe, ſed incerto reſpe-
ctu ſolius quantitatis, & ſic non ualebit pa
ctum in uim pacti, ſed in uim probatio-
nis reſultantis ex ueriſimilibus coniecturis,
quod etiam ſentit Bald. in dicto §. ſi tibi.
columna ſecunda. ſa. Deci.in dicto capitu-
lo cum uenerabilis, columna ſexta, vbi ta-
men non loquitur in mutuo, ſed in uendi-
tione, vbi minus eſt dubium, vt infra di-
cemus quæſtio.ſeptuageſimaquarta. Et in
ſumma ſecundum eos pactum ſiue in gene
re, ſiue de certa quantitate hactenus ua-
let, vt quod ex die mutui intererit, dum-
modo probetur, peti poſſit, vbi aliàs e-
tiam probatum non ueniret niſi à tempo-
re moræ. Et ita tenent omnes Theologi,
Canoniſtæ & Legiſtæ vbique, nec in
hoc diſſentiunt, ſed ſolum in pacto pœ-
nali, quod omnes Theologi ualere tenent,
dummodo non ſit immoderatum, & abſit
praua intentio. Legiſtæ uerò & Cano-
niſtæ diu in uarias opiniones ſecti ſunt, ſed
tandem crebrior ſententia inualuit, ut o-
mnis pœna dationi quantitatis appoſita
præſumatur in fraudem uſurarum, ut per
Alexand.in l.ſtipulatio iſta §.alteri. de uer-
borum obligation. in conſilio quadrageſi-
monono, libro quarto. & ſic non ualeat pa
ctum pœnale quantum ad promiſſionem
pœnæ, ſed bene quoad alios effectus, ut
tradit Bald. in l.rogaſti.§. ſi tibi. columna
ſecunda, verſic.extra quæro. ſi certum peta.
& omnes ſequuntur in l.cum allegas. C. de
uſur. vt ſcilicet ſtipulatio pœnæ, quæ non
ualet præciſè quantum ad ſui taxationem,
valeat tamen primò ad conſeruandum &
æſtimandum quod intereſt etiam ante mo-
ram, ſi probetur, ſicut ſtipulatio de refun-
dendo intereſſe in genere, vt dictum eſt.
Secundò, vt ſi ueriſimiliter ex qualitate per
ſonarum & totius negocij tanti aut pluris
interſit tunc poſsit ſuſtineri promiſsio pœ-
næ vice cuiuſdam tranſactionis, prout de
prædicto pacto refundendi intereſſe nuper
dictum eſt. Et ſic in effectu Iuriſtæ non fa-
ciunt differentiam inter pactum pœnale &
prædictum pactum, ſed omnes ualde er-
rant, præcipuè ignorantia elenchi tum u-
ſurarum, tum eius, quod intereſt. Ego
uerò ſimpliciter dico prædictum pactum
non valere, nihilq́ue operari. Aut enim
agitur de intereſſe caſuali, ſeu momenta-
neo, & non ſufficit illud ſimplex pactum,
niſi fortè debitor præmonitus ſit, & ſub
hoc onere ſine fraude acceperit, de quo di-
cendum, vt infra quæſtio. ſeptuageſima-
quarta. numero 508. Aut uerò agitur de
intereſſe promiſcui & ſucceſsiui interuſu-
rij pecuniæ, & iſtud eſt uera & propria
uſura in mutuo. Vnde pactum non ua-
let, cum non liceat paciſci de uſura in mu-
tuo, quod eſt officium liberale & gratui-
tum, & ſic neceſſe eſt quòd mutuans nec uen
dat, nec compenſet uſum pecuniæ, ſed
quòd liberaliter illum donet, ſaltem uſque
ad tempus, alioquin non eſſet uerum mu-
tuum. Pactum uerò pœnale ſine fraude
appoſitum, non eſt contra naturam mu-
tui, quia ineſt tempus, infra quod debi-
tor liberè frui poteſt, & ſimplici ſortis re-
ſtitutione liberari. Eadem ratione ſi fieret
pactum de refundendo intereſſe non ſim-
pliciter, nec ex die mutui, ſed ex eo quod
intererit poſt tempus mutuo appoſitum,
uel poſt moram, non eſſet contra ſubſtan-
tiam, uel naturam mutui. Quem autem
effectum habeat, & ſimul de pœnali, ne in
his progymnaſmatis nimium remorer, di-
36 cam infra. † Modo ulterius procedendo,
antequam ueniamus ad particulares quæ-
ſtiones, & praxim materiæ redituum, pul-
chrum eſt, & ad plenam intelligentiam ne-
ceſſarium audire, quis apud antiquiſsimos,
& tandem apud Romanos fuerit modus u-
ſurarum. Hoc enim cognito facilius erit
de noſtratibus uſuris iudicium facere. Ego
non inueni ullo unquam tẽpore apud quoſ
cunque communi lege permiſſam. Quod
enim ex Demoſthene refert Budeus libro
primo aſsis lege Solonis apud Athenien-
ſes permiſſam fuiſſe, imò punitoria le-
ge indictam ſeſquicenteſimam uſuram in
rei vxoriæ actione pœna erat ſpecialiter
à lege impoſita in caſu ſpeciali, videli-
cet ei qui vxorem repudiaſſet, nec dotem
promptè reſtitueret. Ex quo arguitur, non

Mos fœnerandi Athenienſium.

fuiſſe tunc tantam uſuram communiter licitam, alioquin non fuiſſet inflicta in pœna γνήσιος τόκος, ideſt iuſta & legitima uſura. Apud ueteres Athenienſes erat centeſima, quam drachmalem uocabant, à peculiari ſuo more drachmas menſtruas in ſingulas minas fœnoris nomine pendendi, ut ex Demoſthene refert Budæus lib. 1. aſſis char. 31. Plutarchus verò in Lucullo uocat ἑκατοστήν, alludendo ad morem latinorum, qui centeſimam à centum calendis ſeu potius (ut arbitror) à centeſima parte ſortis ſingulis quibusque calendis nuncupant. Quodam uerò exemplum ex Athenæo refert Budæ. in loco præallegato de triplici centeſima, & de quodam qui pro beneficio habebat ſibi mutuari ad uſuram ſeſquidrachmalem ſiue ſeſquicenteſimam. Sed erat abuſus, quia etiam apud Athenienſes ipſa centeſima licet legibus permiſſa, tamen ſordida & probroſa habebatur, & ea de re Aeſchines in oratione contra Cteſiphontem crimi-

Drachmalis.

97 nabatur Demoſthenem † Vnde veriſimile eſt nullo modo lege communi fuiſſe permiſſam ultra centeſimam, licet nonnulli priuatim contra leges (ut & hodie) abuteren-tur. ſic abutebantur Publicani illi Aſiatici, qui ſolitum antiquum morem tranſgrediendo ultra centeſimam cum nexu, hoc eſt obligatione, & ſeruitute perſonali exigebant, quos meritò Lucullus (ut in eius uita refert Plutarch.) coercuit, & ultra centeſimam exigi vetuit, & omnes uſuras ultra morem antiquum inductas abſcidit. Quod autem bellis & cladibus laborante Imperio ſub tempore Conſtantini Magni quidam negociatores exercebant uſuras terreſtres, nedum centeſimam, ſed etiam hemiolias ſeu ſeſquicenteſimas, erat tranſgreſſio legum, & abuſus meritò damnatus & reprobatus in celeberrima illa uniuerſali ſynodo Nicena, vt habetur in capitulo quoniam multi. 47. diſtinct. vbi uerba illa, Hemiolia, & ſeſcupla (quæ idem ſignificant) debent intelligi de ſeſquicenteſima, quamuis D. Tho. Aquinas in tract. de vſur. c. 2. in fi. exponat illa uerba pro uſura, quæ dimidiũ ſortis parit in anno, ſortiq́; æquatur in biennio. Et ſic eſſet pluſquam quadruplicata centeſima, quod eſt prodigioſum, & contra uerba expreſſa d. cap. vbi verbum Græcum Hemiolia, ſiue ἡμιόλιος, idem eſt quod totum ſemel, & rurſus dimidium totius, Latinè ſecundum Ciceronẽ dicitur ſeſcupla uel ſeſ-

Abuſus publicanorum.

Luculus.

Hemiolia uſura

98 quialtera. † Illud ſatis conſtat Romanos magiſtratus uſuras centeſimas ſæpe toleraſſe, & conceſſiſſe, ut præter Lucullum Cicero proconſulatu Ciliciæ fungens, tranſlatitio edicto centeſimas uſuras ſtatuit, ut prouinciam grauiori fœnore liberaret, quod prouincialibus, & uicinis etiam fœneratoribus acerbiſſimis, & publicanis gratum fuit, niſi vni Scaptio Pompeij Magni quæſtori, qui quaternas centeſimas impudenter poſtulabat, turmasque equitum ad eas ui exigendas petijt à Cicerone, qui hoc recuſauit, & uetuit, ut ipſe refert in libro quinto epiſtolarum ad Atticũ, epiſtola ultima, & libro ſexto epiſtola prima, tertia & quarta. Plinius Iunior è docto & famoſo Rhetore, cauſarumq́; Romæ patrono, primùm à Traiano optimo Imperatore ad præfecturam ærarij Saturni, deinde ad proconſulatum euectus, & alijs ſubinde honoribus auctus dum proconſulatu Aſiæ fungeretur, ſimul & fiſci pecuniaq́; publicæ curam ageret, ſuper collocatione pecuniæ fiſcalis miniſterio ſuo diligenter exactæ ſcribens ad Traianum, queritur non inueniri, qui uelint debere (hoc eſt fœnori accipere) Reip. (ideſt fiſco) præſertim duodenis aſſib. quantiâ priuatis mutuantur. Tum igitur in uſu erat centeſima, quod inter negociatores intelligendum puto. Neque enim mihi uerisimile uidetur centeſimam communem omnium, ſed ſummam fuiſſe. Ideo autem puto priuatos detrectaſſe tanti à fiſco fœnerari, quia fiſcus non ſolet niſi tutò credere ſub idoneis pignoribus, uel hypothecis, nihilq́; ſolet (licet plerunque ſoleant priuati) remittere; ſed cum Inſtantia & efficacia (utcunq; cum maximè mites ſunt, non acerbè & citra contumeliam) exigere. l. ſi bene collocatæ, de uſur. Ex ea epiſtola habes non eſſe nouũ, uiros doctos iurique dicũdo præfectos, fiſcalium, vectigalium, pecuniarumq́ue procurationem gerere, nihilque non comminiſci, quo rem fiſcalem augeant. Is enim Plinius nouum genus publici muneris adinuenit, ut decuriones cogerentur pecuniam fiſcalem ſub uſuris (leuioribus tamen) accipere, & idoneè cauere. Sed hoc Traianus Imperator (cui à Senatu Optimi cognomẽ inditum eſt, de quo glorioſum illud fertur encomium. Sæpius uincitur fiſcus, cuius mala cauſa nunquam eſt niſi ſub bono principe) pati noluit, reſcripſitque omnino uſuram minuendam, ut uolentes facilius allicerentur, nec eſſe ex iuſtitia ſuorum temporũ inuitos ad accipiendum compellere, quod

Cicero.

Plinius.

Ingenium fiſcaliũ.

Traianus opt. Imp.

99 fortaſſis ipſis ocioſum futurum ſit. † Sed huius iuſtitiam & humanitatem hac in re ſuperauit Alexander Seuerus, qui (authore Aelio Lampridio) fœnus trientarium (quod eſt perquam leue) exercuit, ita ut pauperibus pleriſque ſine uſuris ad emẽdos agros pecunias dederit de fructib. comparãdorum pdiorum reddendas, quod

Alexander.

aliqui

aliqui attribuunt Antonino Pio, ex Iulio
Capitolino, apud quem non reperi. Quod
autem Alex. ab Alexan. Genia.dier.lib.1.
cap.7. addit illum ſemiſſes abrogaſſe, nec
verũ, nec veriſimile arbitror. Nullus enim
imperatorum adeo reſtrinxit uſuras, ut no-
ſter ille Iuſtinianus Magnus, ut patet in l.
eos. C. de uſur. Nunquam autem etiam
ante eum ſecundum leges Romanas licita
fuit communiter vſura vltra centeſimam.
Præfatus autem Alexã. in ſuis genialibus
multa ſomniculosè, & (ut ita dicam) ge-
nialiter refert, ut dum in d.c.1. ſcribit Agi-
dem Athenienſium ducẽ adeo fœnus exo-
ſum habuiſſe, ut omnium fœneratorum ta
bulas in foro concremarit, quo igne nullũ
unquam clarius lumen vidiſſe Ageſilaus di
xit. Verum Agis non Athenienſium, ſed la *Agis lacedæmoniorum Rex.*
cedemoniorum rex erat: nec fœneratorum
modo tabulas, ſed creditorum omnium no
mina excuſſit: non ut fœnus, ſed ut omne
penitus debitum tolleret, & agros æquali-
ter diuideret, & Lycurgi ἰσονομίας priſtinum
que uiuendi morem in patriam reduceret.
Ageſilaus autem Regis auunculus impo-
ſtor, & perfidus conſiliarius rem penè con-
fectam eluſit: eadem uafritie, & priuatum
commodum, & publicum damnum efficiẽs
Regemque decipiens. Vide ſi vacat Plutar
40 chum in uita Agidis, ne nimius ſim. † Cæ
terum legibus Romanis nunquam fuit cõ-
muniter licita maior centeſima. hinc Iuriſ-
conſult. Triphonius in l. qui ſine. de nego.
geſt. vocat hanc maximam uſuram. & Vl-
pianus grauiſſimam in l. tutor, qui reperto-
rium. §. idem ſolent. de adminiſtr. tuto. Ve-
rum eſt quòd ante l. eos. licebat de iure ſti-
pulari paulo ſuprà centeſimam in traiecti-
tijs, & ante Iuſtinianũ leges Romanæ dupli
cem centeſimam infligebant debitoribus
condemnatis, & poſt quadrimeſtre tempus
iudicatum facere detrectantibus, leg. 2. C.
de uſur. rei iudi. Sed illi erant duo tantum
(plures enim non inuenio) ſpeciales & ſin-
gulares caſus. vnus in uſura conuentiona-
li: alter in merè legali, & in vtroque ſuberat
iuſta cauſa, & peculiaris ratio excludens o-
dium vſurarum: imò uſuram propriè &
ſtrictè ſumptam, quia in primo caſu credi-
tor ſortis periculum ſuſcipiebat. Secundo
caſu debitor gratuito legis beneficio qua-
drimeſtrium induciarum abuſus fuerat,
quare iuſtum erat tantam contumaciam
& inobedientiam grauiter puniri. Et ſic
uetus illa & ſingulariſſima duplex centeſi-
ma non erat ſimplex ſed iuſtè punitoria u-
ſura, & adhuc utranque, licet illam compen
ſatoriam, hanc iuſtè punitoriam uſuram
reduxit Iuſtinianus ad centeſimam. Cæte-
rum etiam ueteri iure ciuili Romano, nun
quam nec ex pacto, nec ex lege fuit genera-
liter tolerata maior uſura centeſima. Quin
ipſe Cicero proconſul Ciliciæ noluit ſim-
pliciter tolerare uſuras grauiores centeſi-
ma, etiã pacto, uel ſyngrapha, ſed ſolum in
defectu ſolutionis ſimplicium centeſimarũ
quas generaliter edixerat. Sic enim ſcribit
ad Atticum lib.6. Epiſtola.1. Ego (inquit)
ſic diem ſtatuo ſatis laxum, quã ante ſi ſol-
uerint, dico me centeſimas ducturum: ſi nõ
ſoluerint ex pactione. Hanc etiam centeſi-
mam dicebat Cicero in d. Epiſtola eſſe ſoli
dam uſuram, & fœnus tolerabile, etiã acer-
biſſimis fœneratoribus gratum. Ex quo ſa
tis colligitur fuiſſe ſummum probatum fœ
nus, ut & tempore Demoſthenis apud Athe
41 nienſes fuiſſe diximus. † Cæterum apud
antiquiſſimos Romanos nullus erat mo-
dus, nulla permiſſio, ſed publica execratio
& punitio. Teſtatur priſcus ille Cato ma- *Cato maior.*
ior in lib. de re ruſti. in princ. dicens. Maio-
res noſtri ſic habuere, & ita in legibus po-
tuere, furem duplici condemnari, fœnera-
torem quadruplo, adeo peiorem exiſtima-
bant fœneratorem quàm furem. Idem Ca
to fœnus comparabat homicidio: interro-
gatus enim (ut autumat Cicero officio. lib.
2. in fin.) quæ eſſet optima ratio parandæ
rei familiaris, cum de agricultura reſpon-
diſſet, & alius interrogaſſet de vſuris. Quid
eſt, inquit, hominem occidere? Tempore
autem procedente, dum ſimul cum impe-
rio & diuitijs cupiditas & luxus oppoſita
uitia augerentur, cœperunt alij dare, alij fœ
nus accipere: hinc, ut refert Tacitus li. 5. an-
nalium, uetus urbi fœnebre malum, & ſe-
ditionum diſcordiarumque creberrima cã.
Et primùm quidem (ut ait Tacit. lib. 5.) cũ *Vſura unciales.*
fœneratores magna licentia pro arbitrio
fœnerarent, legibus duodecim tabu. cautũ
eſt, ne quis unciario fœnore (hoc eſt, quod
centeſimo demum anno ſortem æquat) am
plius exerceret: mox tribunitia rogatione
ad ſemiuncias redactum, hoc eſt dimidio
minus, quod in ducentis annis ſortẽ æquat.
Concordat Liuius lib. 2. ab urbe condita
dicens, de unciario fœnore rogationẽ (hoc
eſt legem) ſcitã eſſe Gn. Martio & C. Man- *Semiunciales.*
lio 11. Coſſ. Tito uerò Manlio Torquato
& C. Plantio iterum Coſſ. ſemiunciarium
tantum ex unciario fœnus factũ deinde (vt
refert Alexan. ab Alexand. Genia.dier.lib.
1. cap. 2.) auctum fœnus è ſemiuncia ad ſe-
miſſem, & ſic in duo decuplo, mox ad trien
tem redactum, demum legem Genutius tri
bunus plebis tulit ad populum, ne vllo mo
42 do fœnerari liceret. † Ex quibus videre
eſt incunſtantiam politiæ legumque Ro-
manenſium

manenſium plurima apud illos animoſè & ambitioſè, ſed inaniter, & ſine effectu ſtatuta. Illud verò ſatis conſtat, apud Romanos diuitum fœneratorum crudelitatem in plebem, & tenuiores impotentes, etiam aduerſum leges, & prætores deſæuiſſe, pluri-masque ſeditiones excitaſſe. Vt enim refert Appia. Bello ciuili lib. 1. Aſellium Prætorem eis aduerſantem medio in foro inter fecere, quod facinus nec Senatus vindicare ualuit. Quin prima illa plebis à patribus ſeceſſio, anno ab exactis regibus decimoſeptimo, de quo Pompo. in l. 2 §. ijsdē temporibus, & ibi Zaſi. de orig. iur. facta eſt, vrgente plebem fœneratorum crudelitate, qui debitores liberos homines & conciues propter uſuras obligatos præhendebant. corpora videlicet in ſeruitutem, quoad ſolutum eſſet, præhendo: nec hoc multis ſufficiebat, niſi verberibus & ſtupris in nexos, qui non erant ſoluendo, abuterentur. Tandem plebs ſæpe conquæſta, diu deluſa, cum amplius pati nequiret, in ſacrum mōtem trans Auienem (Sicinio authore) ſeceſſit. Poſtmodum nexus (hoc eſt perſonæ captio, & abductio in ſeruitium, & ad operandum) vetitus. Idem prius Athenis Solon lege cauerat, ne videlicet corpora pro debitis pignori darentur (vt refert Plutarchus in eius uita, & in lib. de vitanda uſura.) Non fuit igitur apud Romanos certus & conſtans uſurarum modus, vſque ad Iuſtinianum Magnum, qui certos & perpetuos fines taxauit, in l. eos C. de vſur. ſed ante pro temporum & locorum varia conſuetudine, vel conſtitutione, modo grauioribus, modo leuioribus fœnerabantur, ſemper tamen infra centeſimam exceptis traiectitijs negociationibus, vt ſatis patet in l. idemque, manda. l. tutor qui repertorium §. ex cæteris cauſis, de adminiſtra. tuto. l. t. de vſur. † In hoc tamen laudanda eſt æquitas & moderatio magiſtratuum veterū Romanorum, qui non ſolum præceteris vicinis nationibus fœnus cohibebāt, & leuiores uſuras tolerabant, ſed inſuper triplicē moderationem vſurarum inuenerunt & ſtatuerunt. Primò vſurarum vſuras vetuerunt. Secundò nō permiſerunt paſſim centeſimam, ſed leuiores vſuras partim quibusdam conſtitutionibus partim conſuetudine cuiusque regionis, quem modum nec pœna quidem nomine aut alio colore fraudari permiſerunt. Tertiò vetuerunt exigi vltra duplum, in quo ineſt ſimplum: vt videlicet poſtqàm vſuræ ſemel ad quantitatem ſortis aſcenderint, non poſſint amplius currere nec exigi. Hæc tria ante Iuſtinianum ſtatuta erant, ſed minus plenè. Iuſti-

Nexus.

43

Triplex moderatio.

Iuſtinianus.

nianus autem tanquàm Hercules Alexicacos pleniſſimam & adeo perfectam moderationem confecit, vt nihil addi poſſit: & ita reſtrinxit, & cauit in ſingulis illorū trium, tam æquabili proportione, vt nec fœneratores nec debitores iuſtè queri poſſint, ſed rerum & pecuniarum commercia, & creditorum & debitorum competenti commodo, neutrorumque iniuria tractari poſſint, tā exactè, vt uix laxari ſine rubore, uix magis reſtringi ſine iniuria ſeu impedimento commerciorum queat, tanta cautione & prudentia, vt vix ſaluberrimæ legi fraudē facere licuerit, niſi ea prius cum bonis artibus & literis per Gothicæ barbariei inundationem in tumulo ignoratiæ ſepulta. †

44 Circa primam adhuc tempore Ciceronis vulgò exigebāt vſurarum vſuras, dumque Ciliciam adminiſtraret, eas permiſit, etiam centeſimarum vſurarum cēteſimas vſuras, non tamen in ſingulos menſes ſiue immediatè à fine cuiuslibet menſis nec in ſingulos trimeſtres aut ſemeſtres, ſed demum in ſingulos annos, ſcilicet caſu quo debitor per annum integrum in ſoluendis mēſtruis uſuris ceſſaſſet. Hanc vocat Cicero Renouationem fœnoris lib. 6. ad Atticum Epiſtola. 1. 3. & 4. & lib. 5. Epiſtola finali. verbo Græco aptiſſimè vocat Anatociſmum, vbi impudentiæ arguit Scaptium, qui centeſimis cum anatociſmo eoque anniuerſario, id eſt in ſingulos annos renouando, contentus non eſſet. Poſtea Principes Romani vſurarum vſuras omnino & generaliter vetuerunt, nota etiam infamiæ contra facienti iniuncta. l. improbum fœnus C. ex quibus cau. infam. irroga. Sed hic vide quàm ſit ingenioſa auaritia: hoc enim fœneratores interpretati ſunt, quando quis vſurarum vſuras per ſe, hoc eſt tanquam de alia noua ſorte ſeparata à principali ſtipularetur, ut tunc haberet locum prohibitio legis, quia hæc noua ſors retinet nomen & originem meræ uſuræ. Secus quando vſuræ in ſortem principalem redigerentur & deinceps totius ſummæ vſuræ ſtipularētur, fieretque verus anatociſmus, quaſi tunc non eſſent vſurarum vſura, de quibus noua cōſtitutio: ſed uſuræ totius & unius ſortis principalis renouatæ ſeu auctæ ſaltem quando hoc non fiebat ab initio, ſed in ſingulis terminis noua pactione, quaſi nouū eſſet mutuum ſummæ tunc debitæ & exigibilis, velut breui manu exactæ & rurſus fœneratæ. Et hoc bello vaframento pinguius agebant ſuum negocium, & debitores magis grauabantur: quia priore caſu, quem ſolum interpretebantur vetitum, licebat debitori particulari ſolutione dictæ nouæ

Anatociſmus.

ſortis

ſortis ex prioribus conflatæ, cum ſuis reli-
quis ſeſe ab vſurarum vſuris liberare: hoc
verò ſecundo caſu, quem conceſſum, ſiue
non prohibitum (tanquam lege verbis im
poſita) interpretabantur, nulla particulari
ſolutione neque vſurarum auctarum, ne-
que ſortis auctæ, licebat debitori ſeſe extri-
care, quia huiuſmodi renouatione facta
vnicum totius deinceps erat debitū. Hunc
cancrum & vafrum commentum penitiſ-
ſimè reſecuit Iuſtinianus, in leg.fi.C.to.vbi
in vniuerſum aboleuit vſurarum vſuras,
ſiue præteriti, ſiue futuri temporis, ſiue in
ſortem redactarum, ſiue non, ſiue vna ab
initio, ſiue ſingulis terminis repetita noua
ſtipulatione fœneratoria, & ſanxit nullas
omnino vſuras poſſe accedere, niſi pro rata
primæ & antiquæ ſortis dūtaxat. Et ſic om-
nis funditus ſublatus eſt anatociſmus, quā
legē priorum declaratoriam, & fraudis ab-
rogatoriam, ad præterita, videlicet ad tp̄s
declaraturum legum protenſam fuiſſe pu-
to, & adhuc poſteriore ſanctione, leg.fin.in
princ.C.de uſur.rei iudi. Hoc extendit etiā
ad vſuras legales, & poſt nouationem neceſ
ſariam, puta debitore in certam ſummam
tam pro ſorte quàm pro vſuris condemna-
to, & iudicatum detrectante, vltra quatuor
menſes induciarum ei à lege gratis, & ſine
aliquibus vſuris conceſſarum. Quanuis
enim eſſet facta legalis nouatio totius debi
ti & ſummæ, & iuſtum eſſet debitorem con
tumacem gratuito legis beneficio abuſum
vſuris totius ſummæ nouatæ deinceps mul
ctari, tamen ut penitus aboleretur Anato-
ciſmus, & nullus ei locus cuiuſcūque iuſtæ
cauſæ prætextu relinqueretur, cenſuit lega
les has, & iuſtè punitorias vſuras pro rata
veteris tātum ſortis currere, & exigi vetuit
vllas quantulaſcunque vſuras pro conflato
ex ueteribus vſuris incremento, etiam à de-
bitoribus, nedum priuato creditori, ſed etiā
magiſtratui cōtumacibus, uſque adeo Ana
tociſmum exoſum habuit. Et ſic etiam le-
gales vſuras rei iudicatæ dupliciter mode-
ratus eſt. Primò duplicem centeſimam
ad ſimplicem reducendo.leg.2. C.de uſuris
rei iudic. Secundò oēm ēt hic abolēdo ana-
tociſmū.l. fi.eo. titu.ex quo iudex aſtrictus
fuit in ſententia ſua diſcernere quantitatē
ſortis ab vſuris, alioquin reus tanquam à
ſententia in ſui damnum incerta appellare
potuiſſet.§.curare.inſt.de actio. leg.in ſum-
45 ma.§. qui ſortis. de re iudicata. † Rurſus
ſanctionem de vſurarum vſuris extenden-
dam puto, etiam quatenus vſurarum vſuræ
non excederent legitimam vſuram: puta
ſi mercator qui ſtipulari poteſt beſſes, ſtipu
latus fuerit ſemiſſes, & earumdem ſemiſ-
ſium ſemiſſes. Quanquam enim primis
menſibus, vel annis conuentæ vſuræ cum
vſurarum vſuris non excedant legitimas
ſed ſint infra beſſes, ut patet rectè calculan-
ti, tamen nec in terminis iuris recipiendas
puto, quia & ſi ab initio non excedant, ta-
men ſucceſſu temporis legitimum modum
excedere poterunt, etiam ſi mutuum, vel di
latio non detur niſi vſque ad tale tempus,
infra quod vſuræ cum vſurarum vſuris nō
poſſent legitimas excedere: etiā ſi pactum
ſit, quòd poſt terminum illum nulla currat
vſura, quoniam vſurarum vſuræ abſolutè
& omnino in iure damnantur d.l.fin. ibi
nullo modo.C.de vſur. & ſic indiſtinctè nō
ualent, etiam quantumcunque modicæ vſu
ræ cum longè minoribus vſurarum vſuris
ſtipulentur. Non tamen putauerim, quod
ipſo iure infament.l. improbum. C. de his
qui no. infa. niſi ſaltem ſimul cum vſuris
principalibus legitimum modum excedāt,
vt extenſio d.l. fin. ſufficiat ad nullitatem
non autem cenſeatur extenſio facta etiam
ad infamiæ ipſo iure incurrendæ pœnam
niſi modus quoque legitimus in quantita-
te excedatur, vt in d.l.improbum. Nec eſt
ſimile de eo, quod dicemus infrà, q.27.nu.
237.de pœna, quia pœna eſt momentanea,
& ſic ſi initio non excedat legitimum mo-
dum, nunquam exceſſum eſt: ſecus ſi pœna
multiplicaretur, quia tunc idem eſſet, quod
in vſura. Secundam uerò principalem mo
derationem centeſimæ, variæ & minus per
fectè tam per conſtitutiones, quàm per loco
rum conſuetudines inchoatam, Iuſtinianus
pleniſſimè & exactiſſimè pulchra & decen-
46 tiſſima ſymmetria abſoluit in d.l.eos.† Cir
ca tertiam conſtat ante Iuſtinianum princi-
palibus conſtitutionibus ſupra duplum
vſuras exigi vetitum.l.ſi non ſortē, in prin. *Vſuras nō ultra duplum.*
uerſi.ſuprà duplum de condic.indeb.l.vſu-
ræ.C.de vſur. quam moderationem Iurecō
ſulti etiam in traiectitijs negociationibus
locum habere declarauerunt.l.nihil intereſt
uerſi.quod in ſingulos, de nau. fœno. infrà
q.4. Et hæc erat magna & inſignis modera
tio, præſertim in nautico fœnore, vt re ipſa
liquet, & infrà nume.91. tamen ante Iuſti-
nianum in duobus erat diminuta. Primò,
quia non habebat locum, quando creditori
erant data pignora: quod intelligitur, quan
do erant ei tradita nedum pro ſorte, ſed
etiam nominatim pro vſuris.l.per retentio
nem.C. eo. quia tunc vſuræ ſemper curre-
bāt etiam vltra duplum ad effectum, quòd
etiam ſi creditor non habuiſſet actionem
pro excedentibus duplum, tamen ſaltem
habebat exceptionem & retentionē pigno-
ris. Nec iſtud carebat ciuili ſaltem com-
mentitia

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

mentitia ratione ſtante l.vſuræ.C. eo. quia
creditor habens pignus penes ſe videtur po
tentialiter & uirtualiter habere, & quaſi ſi-
bi ipſi ſoluere, & percipere omnes quantas
cunque currētes vſuras vſque ad valorem
pignoris. Et ſic ciuili quadam fictione dici
poterat, quòd omnes præteritæ vſuræ uſ-
que ad concurrentiam valoris pignorum
à creditore poſſeſſorum, cenſerentur perce-
ptæ, vel ſolutæ, & conſequenter non habe-
rent computari in duplo, per d.l.vſuræ. Sed
iſtud erat durum & iniquè comparatum.
Inuitabantur enim creditores ad nunquàm
numerandum, niſi haberent pignora pe-
nes ſe, & lex magis fauebat duro, quàm be-
nigno fœneratori, ſemperque erat aperta
via, qua poſſet immenſum fœnus etiam ul
tra triplum, vel ſextuplum excurrere, & tā-
dem omnia recepta pignora abſorbere, vt-
que illis per vſuras abſorptis noua exigerē
tur pignora pro infinita continuatione &
multiplicatione aliarum futurarum vſura-
rarum eiuſdem ſortis, ne rurſus ſors præter
pignora pro præteritis vſuris abſorpta, cū
nouis inde productis vſuris exigeretur.
Quare meritò emēdatum fuit per Iuſtinia.
in l.pe.C.eo.vbi uetuit duplum exeedi, etiā
ſi creditores pignoribus acceptis ſibi cauiſ-
ſent. Secundò diminuta erat moderatio
dupli in hoc, quòd in dupli cumulo non
ueniebant, nec computabantur vſuræ ſolu
tæ, ſed ſoluendæ ſeu debitæ duntaxat.l.vſu
ræ.C.eo. Itaque vtile erat reliquatorem
eſſe: & melioris conditionis erat debitor nō
ſoluens ſoluente, fruſtator, vel litigator ve-
recundo & fidem ſeruante. Sic è contrario
melioris erat conditionis rigidus & acer-
bus exactor, qui nulli termino peperciſſet
quàm benignus creditor, quod erat iniquū
& ſemper diligēter appellando poterat fœ-
nus in infinitum multiplicari, & ſic liberū
erat fœneratoribus dupli compenſationē
eludere. Ad quod primùm Iuſtinianus, nec
in ſecunda quidem ſui Codicis editione
animaduertit, donec querela ad ſe delata,
& tota re perſpecta diſtrictè ſanxit, omnes
indiſtinctè etiam ſolutas vſuras duplo im-
putari, ut in nouellis conſtitu. 121. cuius
epitome repetitur in conſtitu.138. vbi non
deeſt (vt Haloander putat) noua conſtitu-
tio: ſed cum librarij errore dicta 121. conſti
tutio bis in eo libro ſcripta fuiſſet, poſtea
errore detecto, quæ ſecundo loco ſuper-
fluè ſcripta erat, non fuit penitus inducta,
ſed relicta epitome, ne ſemel receptus nu-
47 merorum ordo perturbaretur. † Et ſic d.
l.vſuræ.C.eo.eſt prorſus correcta, quæ etiā
poſt tempora Iuſtiniani plus nongentis cō
tinuis annis nūquam fuit intellecta, vſque

Intellec. l. uſura. C.de uſu.

ad tempora Budei noſtri, qui primus in an
notatio.ff.l.1.ad legem Iuliam maieſta.præ
poſteram gloſſ. & Docto. peruerſionem de-
texit, & verum & genuinum intellectum te
tigit, ſed quòd non eſſet exercitatus in iure
putabat in hoc duplo non ineſſe ſimplum
& ſic poſſe vſuras currere vſque ad duplū
ſortis, ſorte non computata, ſed ſecundum
hoc non eſſet vſuris præfigere metam du-
pli, ſed tripli. Et intellectus Budei nedum
eſt contra regulam communem iuris, qua
regulariter duplum, triplum & ſimilia mul
tiplicatiua nomina includunt ſimplum, ſed
etiam contra tex. apertū d.l.vſuræ, quæ ma
nifeſtè probat, non licere vſuras exigere vl
tra ſortis ſummam. Ergo in hoc duplo cō-
tinetur ſimplum. Et clarius liquet in d.con
ſti.121.in Nouell. Ad hoc externa quædā
teſtimonia pulchrè citat Alciat. Parerg.lib.
1.cap.33.vbi textum dictæ.l.vſuræ.legit ne
gatiuè, non exiguntur, ita etiam legit Gre-
go. Haloāder, quæ lectio planior eſt: in vul
gata autem lectione deeſt negatiua, non,
ſed tamen idem ſenſus reſultat. Omitto ca
ſum unum ſingularem, in quo uſura non
poteſt excedere tertiam partem ſortis: de
quo, ne in his progymnaſmatis ſim proli-
xior, reſeruo dicendum infra q.4. Ex præ-
dictis generaliter ſequitur, quòd quampri-
mùm vſuræ lapſu temporis ſortem æqua-
uerint, quòd tunc ſiue fuerint ſolutæ, ſiue
non, ſtatim ipſo iure deſinunt currere. Et
ſi de facto continuetur ſolutio, quicquid
deinceps ſoluitur, in ſortem imputatur: &
cum iterum ſummam ſorti, & ſic eius du-
plum æquauerint, ipſo iure liberatur debi-
tor, & à ſorte, & ab vſuris. Idem ſi poſtquā
ſupra ſortis quantitatem (computando à
prima ſolutione) ſolui cœperint, debitor
ſortis reſiduum repreſentare & offerre ue-
lit, vt in d.conſtitut.121. in fin. Hæc eſt un
decunque abſolutiſſima vſurarum modera
48 tio Iuſtiniano authore. † Quæ ſi ſeruare-
tur, longè vtilius eſſet (vt nunc ſunt in mul
tis locis præſertim lugduni tempora & mo
res) paſſiuè, quàm actiuè fœnerari: hoc eſt
accipere quàm dare mutuò ſub vſuris: &
longè melior eſſet conditio debitorū quàm
fœneratorum, vt manifeſta ſit vanitas, &
imperitia quorundam, tam Theologorum
quàm Canoniſtarum, qui Iuſtinianum no-
ſtrum peccati arguunt, nec non hæreſeos in
ſimulant propter ſtatutas vſuras. Hos ta-
men illum non ſolum omni crimine hac in
re liberamus: nec prudentiſſimum modo,
ſed pium etiam [illegible] præſtitiſſe euin-
cimus. Nec eſt mirum, ſi inſigniter
illi paralogizati ſunt, cum rationes ſubie-
ctæ materiæ, imò etiam ipſas voces cente-
ſimæ

Iuſtinianus in uſuris non peccauit.

ſimæ, & partium eius prorſus ignorauerint
quo factum eſt, ut omnes quotquot ſcripſe
rint poſt tempora Iuſtiniani, tota uia aber-
rauerint, etiam Theologi ſcholaſtici, qui-
bus eſt parcendum, ſi alios ſequendo lapſi
ſunt in ſpectantibus ad alienam profeſſio-
nem: quamuis non ſit eis parcendum in
cauſis religionis, dum relicta ſacræ ſcriptu-
ræ regula deuiant, ſequendo decreta homi-
num, etiam contra pium edictum eiuſdem
Iuſtiniani in Nouel. conſtit. 146. Has inue-
teratas tenebras induxit bonarum litera-
49 rum ignorantia & contemptus, † vſque
ad tempora Hermolai Barbari, qui primus
in Plinium lib. 14. cap. 4. non in primis, ſed
in ſecundis demum caſtigationibus ex Co-
lumel. de re ruſtic. lib. 3. cap. 3. diu latentem
veritatem inuenit, quem Soci. l. 3 ad legem
fal. latè ſecutus eſt. Dein Hebriſſen. in Le-
xico. in verb. ſemiſſes. Leonar. Porti. de pō-
der. & menſur. lib. 2. pleniſſimè verò & ac-
cerrimè omnium Budeus in lib. de aſſe. Al-
cia. diſpunct. lib. 3. cap. 1. 2. Quibus addo an
tiquiſſimum vnum teſtimonium quia cla-
riſſimum eſt, & à præfatis non allegatur,
quod legi apud Vigilium virum doctiſſi-
mum in ſua præfatione Græcarum inſtitu-
tionum Theophili Anteceſſoris, vbi memi-
nit Ioannis Legum doctoris & Scholiagra-
phi Græci, qui ſub tempora Iuſtiniani ſcri-
pſit breuia quædam, & vtilia gloſemata.
Ex quibus præfatus Vigilius refert ſcholia
Græca in d. l. 3. §. item ſi Reip. ad legem ſal.
quæ ſequuntur. Hoc eſt tantam quantita-
tem videri legatam, quanta ſi legata ſit, poſ
ſet vnoquoque anno vſuras trientes colli-
gere, habita ratione annuæ quantitatis le-
gatæ, veluti legata ſunt annua decem no-
miſmata, videntur. 250. nomiſmata legata.
Vſuræ enim trientes huius quātitatis ſunt
decem nomiſmata. Si verò legata eſſent.
20. nomiſmata. 500. videntur legata. Vſu-
ræ enim trientes quingentorum nomiſma-
tum, ſunt viginti nomiſmata, hactenus Io.
Reliqua teſtimonia (quia tranſcribere no-
lo) vide ſi liber apud præfatos authores.
Quorum maximè Budei noſtri fœlici ſtu-
dio & ſolertia muſarum fores apertæ, factū
que, vt omnibus (niſi prorſus) hæc pareant,
nec iam ſit opus ſolem facibus illuſtrare vti
le tamen & iocundum viſum eſt, breuem
quandam centeſimæ, & partium eius tabu-
lam ſubijcere, quam olim ſupra viginti an
nos, dum aſſem Budei & diſpunct. Alcia.
perlegiſſem, deſcripſi, nō in aliū tum vſum
quàm propriæ memoriæ gratia utque ſem
per, & ictu oculi conſpicere mihi liceret, an
tiquarum ſimul & noſtratium vſurarum
rationem & proportionem: illo prius ne-
ceſſario fundamento præſuppoſito, quòd
50 † centeſima gerit typum aſſis integri, quū
ſit integra ſolida, & ſumma legalis vſura,
vt ſupra nume. 40. & nomen capit à cente-
ſimis calendis in quibus completur, & ſor-
tē æquat. Solebant enim veteres, tam Græ
ci quàm Romani, vt plurimum νουμηνίας, vel
calendas, hoc eſt in ſingulos menſes ſoluen-
das vſuras ſtipulari. Et ſi quidem ſingulo
menſe centeſimam partem ſortis, hæc erat
centeſima, ſolida & ſumma vſura: ſi verò
ducēteſimam ſortis partem, hæc erat ſemis:
ſi trecenteſimam, triens: ſi quadringenteſi-
mam, quadrans: quia quadrans non eſt niſi
quarta pars centeſimæ, & ſic de cæteris quo
tis partibus menſtruis. Quòd ſi cupis per
annos computare, fac ſortem eſſe centum
aureorum, tunc duodecim aurei annui fa-
cient centeſimam ſiue aſſem vſurarium. Et
ex neceſſaria conſequentia vndecim annui
in centum facient deuncem, decē annui
dextantem, nouem dodrātem, octo beſſem,
ſeptem ſeptuncem, ſex ſemiſſem, quinque
quincuncem, quatuor trientem, tres qua-
drantem, duo dextantem, unus cum dimi-
dio ſeſcuncem: vnicus aureus vnciam, ſemi
aureus annuus ſemiunciam centeſimæ, ſiue
ſemiuncialem vſuram. Sed ἐν παντὶ ſcribit
Alcia. lib. 3. diſpunct. c. 1. in centeſima cen-
tum fieri ducenta octo annis, & paruum
calculi errorem contemnit. Quoniam ex-
actè computando, centeſima nō æquat ſor-
tem in octo annis, ſed in octo annis & trien
te, hoc eſt quatuor menſibus, quia octo an-
ni non continent niſi ſex & nonaginta men-
ſes, ſemis ergo vſura ſorti æquatur in ducē-
tis menſibus, ſiue in ſexdecim annis & beſ-
ſe: deunx autem ſortem æquat in centum
nouem menſibus, & vndecima parte vnius
menſis, & ſic in nouem annis, vno menſe, &
undecima parte vnius menſis. Dextans in
centum viginti menſibus æquat ſortem,
& ſic in decem annis, & proportionatur re-
ditui annuo ad rationem vnius in decem, ſi
cut & quincunx proportionatur reditui
annuo ad rationem vnius in viginti. Do-
drans ſortem æquat in centum triginta tri-
bus menſibus & triente, id eſt, in vndecim
annis, vno menſe & tertia parte menſis. Beſ
ſales autem vſuræ ſortem æquant in centū
quinquaginta menſibus, & ſic in duodecim
annis cum dimidio. Trientes in trecentis
menſibus, ſeu vigintiquinque annis. Qua-
drantes in quadringentis menſibus, id eſt
triginta tribus annis & triente, ſiue quatuor
menſibus. Sextantes in ſexcentis menſibus,
id eſt quinquaginta annis. Vnciales in mil-
le ducentis menſibus, id eſt in centum annis
cum videlicet milleſima ducenteſima pars
ſortis

Quales viri rationes uſurarum legaliū deтexerunt.

Ioā. Scholiagraphus Græcus.

Partes centeſimæ.

ſortis ſoluitur quolibet menſe, donec cente ſimo anno completo æquatur ſorti. ſemiunciales in bis mille quadringentis menſibus idest in ducentis annis, vt quando bis millesima quadringenteſima pars ſortis quolibet menſe ſoluitur, vſque ad æquatum ſortem.
51 † Ex his vides non eſſe eandem proportionem centeſimæ ſeu partium eius, & redituum noſtrorum. Nec mirum, quia centeſima, & ſingulæ partes eius non ſunt fœnus annuum, ſed menſtruum: è contra hi reditus non ſunt fœnus menſtruū, ſed anniuerſarium. Vnde centeſima non proportionatur numero annorum, ſed menſium. Patet quia continet præciſè & adæquatè certos menſes æquales, puta centum. Idem in qualibet parte, vel quota centeſimæ: non autem continet præciſè & adæquatè certos annos: quia centeſima non impletur octo annis, nec alio certo adæquato annorum numero, ſed octo annis cum trietc. Quæ conſideratio non eſt otioſa, licet mathematica magis quàm iuridica videatur. Multum enim prodeſt, vt veluti oculis aſpici, palparive poſſit, cur, quantum, & in quo differat proportio redituum ſiue vſurarum noſtrarum, à ratione centeſimæ & partium eius. Tota enim diſproportio, quātum ad curſum & incrementum temporis verſatur in hoc, quòd centeſima diſcurrit per menſes, noſtri verò reditus per annos, puta reditus ad rationem vnius anni pro duodecim, vel quindecim. Vnde ſicut centeſima, & ſingulæ eius partes ſemper certo ſuo menſium numero ſortem æquant: ita noſtri reditus ſemper certo ſuo & adæquato annorum numero ſortem æquant. In multis tamen alijs differunt à centeſima & eius effectu, vt poſtea dicemus. Sed libet hic ſemel rationem proportionis vtriuſque rei patefacere. Quemadmodum in vſuris centeſima tanquam ſummæ gerit typum aſſis: ita dici poteſt, quòd in reditibus noſtris, is qui eſt ad rationē vnius, puta aurei annui in duodecim, gerat typum aſſis, quoniam ſupra non poteſt aſcendi, nec licet maiorem reditum annuum & perpetuum emere. Quæ fœnerandi ratio, duodecima vocari poteſt aptiſſimè, & ita nouè vocamus, habita ratione ad annos, nō ad menſes put eſt duodecima pars ſortis in anno, ſingulis autē mēſibus eſſet duodecima duodecimæ, videlicet centeſima quadrageſima pars ſortis. Et quia huiuſmodi reditus non ſolent eſſe mēſtrui, ſed annui, rectè ſumma ratio ſiue plena quantitas horum redituum tanquā as vocari poteſt duodecima, & pariter in quotas partes diuidi, ſicut as. Vnde reditus vnius aurei annui ꝓ viginti quatuor

Diſproportio.

Proportio.

Duodecima.

aureis ſortis, vel dimidij aurei annui ꝓ duodecim ſortis (quod in idē recidit) rectè vocabitur ſemis noſtræ duodecimæ. Dodrans verò, quando quolibet anno tres quartæ partes vnius aurei pro duodecim, vel ſolidus aureus pro ſexdecim aureis præſtatur. Beſſis autē duæ tertię partes pro duodecim vel reditus integri aurei pro octodecim aureis, quod idem eſt. Triens autem, tertia pars annua aurei pro duodecim, uel aureus annuus, pro triginta ſex aureis. Idē de reliquis partibus aſſis, quas conſulto prætereo quoniam in vſu & praxi parū ſunt vtiles, eo quòd vulgò non computant per huiuſmodi vncias, ſed tantum ſupputant, quoto anno penſitatio annua ad ſortem aſcendat. Nec inutile hæc inuicem contuliſſe, ad maiorem horū elucidationē: nulli enim labori parco, vt omnia ꝑſpicua, & ad veritatis amuſſim explicata reddam, præcipuè rudibus diſcendi cupidis, ad ſtudia & ingenia
52 eorum maturanda. † Et quemadmodum in centeſima, ſi vnciam demus, fit deunx: ſi ſextantem, fit deunx, ſi quadrantē, dodrans: ſi trientem, bes: ſi quincuncem, ſeptunx: ſi ſemiſſem ſemis: ſi ſeptuncem, quincunx, & ſic de reliquis diminuendo penſionem: itidem facere licet in duodecima, diminuendo reditum retrogradè per uncias, remanente eadem ſortis quantitate: quibus in caſibus quota parte minuitur penſio tota, pro longatur tempus complendæ ſortis. Vnde ſi decrementum penſionis ſit quarta pars penſionis augmentum temporis ad ſortem æquādam erit quarta pars totius temporis aucti, non autem temporis augendi duntaxat. Verbi gratia, ſi de penſione detrahatur ſemis, prolongatio temporis ſiue in centeſima, ſiue in duodecima erit ſemis totius non ſāt dimidia priſtini temporis, ſiue augē di tantum (quod recideret in beſſem) ſed intelligitur, quod augmentum per ſe faciet ſemiſſem totius augmentati & ſic in effectu ęſe duplicatio, vt quemadmodum diminutio eſt ſubdupla, ita & augmentum ſit duplum. Et pariter ſi quarta penſionis detrahatur, prolongabitur tempus ſortis, completiuum, non de quarta parte ſui per ſe, ſed de quarta totius, vt augmentum ſit quadrans totius, & primi & additi temporis ſimul. Vnde ſi de penſione detrahatur quadrans, debent annis duodecim addi non tres, ſed quatuor anni, vt ſors compleatur. Et è conuerſo pari proportione, ſi non mutata penſionis quantitate velis eam reducere ad rationem ſemiſſis, duplicanda eſt ſors. Si verò ad rationem trientis, triplicanda, vt in l. 3 ſ. item ſi Reipubl. ad legem falcid. Si verò ad rationem beſſis, ad ſexcuplam, ſi ad ratio nem

Mathematica ratio.

nem dodrantis, ad ſeſquitertiam proportionem ſors augenda eſt. Pariter, ſi reditum duodecimæ reducere uelis ad quindecimã, quod eſt in praxi frequentiſſimum, detrahenda eſt quinta pars penſionis, manente eadem ſorte, vel manente eadem penſione, addenda eſt ſorti quinta pars totius ſummæ auctæ, ſiue quarta pars augendæ, ſeu augenda ſors ad proportionem ſeſquiquartam. Verbi gratia. Centum annua in mille ducentis ſunt uera duodecima, quam ſi reducas ad quindecimam per diminutionẽ penſionis, detrahi debent viginti, & remanebunt octoginta annua, quaſi denarium Pariſienſem reducas ad Turonenſem, reſpectu penſionis tantum. Si uerò per augmentum ſortis, addenda ſunt ſorti trecenta, quaſi denarium Turonenſem reducas ad Pariſienſem, reſpectu ſortis tantum, vel accipe viceſimam ſortis, & eiuſdem viceſimæ tertiam partem ſuperadde, & quindecimam efficies, vt ad oculum liquet in calce ſequentis tabulæ.

53 † Sequitur abacus ſiue tabula uſurarum & redituum, quam olim cõcinnaui, ut verum calculum, proportiones, & uoces aſſis vtriuſque partium ſemper in promptu, & in numerato haberem.

ABACVS VSVRARVM.

Centeſima[a] eſt quolibet menſe centeſima pars ſortis, & ſic in 100. menſibus, ſiue in 8. annis & 4. menſibus ſortem æquat. Hac ratione ſoluuntur in anno duodecim in centum.

Videtur aſſimilari reditui vnius annui pro octo: ſed non eſt ita, quia centeſima eſt leuior dimidio numo quolibet anno, ſeu 24. parte numi quolibet menſe. Patet, quia in dicto reditu ſolueretur præciſè quolibet anno octaua pars ſortis, quæ impletur in 8. annis: ſed in centeſima non ſoluitur annuatim octaua pars ſortis: deficit enim dimidia vnius integri, & etiam non implet ſortem in 8. annis, ſed additis 4. menſibus. Vnde ſi pro 100. liceret emere reditum ad rationem vnius annui pro octo, debitor ſolueret 12. cum quadrante annua, vbi in centeſima non ſolueret niſi 12. annua.

a Hæc ſumma & grauiſſima ſupra nu 40. & in 3. tantum caſib. infra nu. 57. & in traiectitiis, q. 3

Dextans[b] ſeu Decunx, vt duabus vnciis minor eſt centeſima, ita duabus maior beſſe. Ad centeſimam eſt ſubſeſquiquintus: ad beſſem, ſeſquiquartus: ad quincuncem, duplus: ad ſextantem, quintuplus: ad vnciam, decuplus. Hac ratione quolibet menſe ſoluitur centeſima viceſima pars ſortis, ſiue quolibet anno decima pars ſortis.

b Bud. lib. 1. aſſis uerbo Græco uocat epidecatum fœnus, quaſi dicas decimarium.

Proportionatur reditui decimæ.

Semmis. Bes[c] ſunt duæ partes centeſimæ, ſiue 150. pars totius ſortis quolibet menſe. Vnde æquatur ſorti in 150. menſibus, & ſic in duodecim annis, & ſex menſibus, hac ratione ſoluuntur in anno 8. in 100.

Hæc leuior eſt reditu duodecimæ, qui triente vnius numi grauior eſt, pariens 8. cum triente annua in centum.

Eadem eſt ad centeſimam ſubſeſquipla, Græcè ὑφημιόλιος, id eſt, tertia parte minor, ad ſemiſſem ſeſquitertia, Græcè ἐπίτριτος: ad trientem dupla, ad quadrantem dupla, ſuperbipertiens tertias, ad vncialem octupla.

c Hæc iure Iuſtinianeo ſumma eſt ſtrictè capiendo vſuram, & adhuc iuſtis tantùm negociatorib⁹ cõceditur. L. eos.

Mediocris. Semis[d] eſt dimidia centeſimæ, ſiue 200. pars ſortis quolibet menſe: vnde ſorti æquatur in 200. menſibus, & ſic in 16. annis & beſſe: & parit in anno 6. in centum.

Paulò leuior reditu vnius annui pro 16. qui quadrante grauior eſt: quia quolibet anno parit 6. cum quadrante in centum.

Eadem ad centeſimam, ſubdupla: ad dodrantem ſubſeſquipla: ad beſſem, ſubſeſquitertia: ad ſeptuncem, ſubſeſquipla: ad quincuncem, ſeſquiquinta: ad trientem, Græcè ἡμιόλιος, Latinè ſecundum Ciceronem, quem Budæus ſequitur, ſeſcupla: uel ſecundum eundem Ciceronem ex Timæo Platonis, ſeſquialtera: ad quadrantem, dupla: ad ſextantem, tripla: ad vnciam, ſextupla: ad ſemiunciam, duodecupla. Et ſic de aliis.

d Hanc Plini. libro 14. c 4. ad fi. vocat ciuilem & modicã: ſed tempore ſuo, quo etiã beſſes erãt omnibus in vſu.

Quincunx [e] vncia minor eſt ſemiſſe, ſeptem verò vncijs centeſima. Et eſt 240. pars ſortis, quolibet menſe: vnde ſorti æquatur in 240. menſibus, ſiue in viginti annis, & parit 5. annua in 100. *Leuis.*

Proportionatur reditui viceſimæ.

Triens [f] eſt tertia pars centeſimæ, vt quando quolibet menſe ſoluitur 300. pars ſortis. Vnde in 300. menſibus, ſiue in 25. annis æquat ſortem, pariens annua quatuor in centum. *Leuior.*

Proportionatur reditui viceſimæ quintæ.

Quadrans [g] eſt quarta centeſimæ, ſiue 400. pars ſortis quolibet menſe: vnde ſorti æquatur in 400. menſibus, ſiue in 33. annis, & 4. menſibus, vt ſi ſoluantur annuatim 3. in 100. *Leuiſſima.*

Vncialis [h] eſt duodecima pars centeſimæ, ſiue duodecima pars centeſimæ partis, in menſe: vnde in 1200. menſibus, ſiue in 100. annis æquatur ſorti, vt ſoluatur annuatim 1. in 100.

Semiuncialis eſt 24. pars centeſimæ, quæ in 2400. menſibus, ſiue in 200. annis æquatur ſorti.

Reliquas aſſis partes ſingulatim deſcribere nolo, quum prædicta, cum figura ſequenti abundè ſufficiant.

e Hanc ſecũdum moderãtionem noſtrã ſummum iuſtũ interuſuriũ non excedit, vt infra q. 74.

f Hæc magis eſt liberalitas quã vſura: vt ſuprà nu. 39. & Iurecon. vocat leuiorem. l. ſi legatum. in princip. de oper. pub. infra q. 69. ad ſi.

g De hac in l. ſi. verſi. quòd ſi nõ obtinuerit, C. de peti. herè. in authẽ hoc ius C. de ſacro. eccle. in nouell. conſt. 120 infra q. 74.

h De hac in l. Titium. §. præfectus. de admi. tuto. ad hanc: imò etiam ad ſequentem legitur quandoque facta reſtrictio Romæ, vt ſupra nu 41, ſed nunquam ea reſtrictio (quę etiam ridicula eſt) obſeruata fuit.

Tabula & proportio vtriuſque aſſis vſurarij.

Centeſima menſtrua.				Duodecima anniuerſaria.				
Diuiſio per nomina partiũ.	Aſſi pportasvſiarũ	Menſtrua quantitas ſortis, & quot menſibus ſors æquatur.	Sors æquatur in annis	Sors 1440	Sors 1200	Sors 120 libræ	æquatur in annis	
As	12	100	$8.\frac{1}{3}$	120	100	10. l.	12	Duodecima. a
Deunx	11	$109\frac{1}{11}$	$9.\frac{1}{111}\ \frac{1}{1}$	110	$91.\frac{2}{3}$	9. l. 3. ſ. 4. d.	13 1. m. $\frac{1}{11}$	Decimatertia.
Dextans	10	120	10	100	$83.\frac{1}{3}$	8. l. 6. ſ. 8 d.	14 4. m. $\frac{9}{12}\ \frac{1}{28}$	Decimaquarta.
				96	80	8		Decimaquinta. b
Dodrans	9	$133.\frac{1}{3}$	$11.\frac{1}{111}\ \frac{1}{3}$	90	75	7. l. 2. d.	16	Decimaſexta. c
Bes	8	150	$12.\frac{1}{2}$	80	$66\frac{2}{3}$	6. l. 13. ſ. 4. d.	18	Decimaoctaua.
				72	60	6		
Septunx	7	$171.\frac{3}{7}$	$14.\frac{2}{7}$	70	$58\frac{1}{3}$	5. l. 16. ſ. 8. d.	$20\ \frac{11}{27}$	Viceſima. d
Semis	6	200	$16.\frac{2}{3}$	60	50	5. l.	24	Viceſimaquarta. e
Quincunx	5	240	20	50	$41\frac{2}{3}$	4. l. 3. ſ. 4. d.	28 9. m. $\frac{1}{2}\ \frac{1}{10}$	Viceſimaquinta. f
Triens	4	300	25	40	$33\frac{1}{3}$	3. l. 6. ſ. 8. d.	36	
Quadrans	3	400	$33.\frac{1}{3}$	30	25	2. l. $\frac{1}{2}$	48	
Sextans	2	600	50	20	$16\frac{1}{3}$	33. ſ. 4. d.	72	
Vncia	1	1200	100	10	$8\frac{1}{3}$	16. ſ. 8. d.	144	
Col. 1	2	3	4	5	6	7	8	

a As & ſuprema etiam ſorte nũquam reddenda niſi volente debitore.

b media, inf. nu. 122. 246. 269. vbi iũgi poteſt cũ antichreſi.

c minoris non poteſt emi fundus ſub pacto redimẽdi, inf. nu. 267. 321.

d Hæc ſecundum nos eſt hodie ſummũ iuſtum interuſurij ſortis exigibilis. infr. q. 27. infr. q. 74. nu. 531.

e Hanc excedi vetuit Iuſtinia. à mutuãtibus agricolis inf. q. 1.

f Hæc legitima indicatura ſimplicis ꝑpetui, nec redimibilis reditus l. 3. §. itẽ ſi reipubl. ad leg. Falci. infr. q. 5.

Sors	Duodecima	Decima quīta	Vicesima	Vicesima q̄rta	Vicesima quīta
100	$8\frac{1}{3}$	$6\frac{2}{3}$	5	$4\frac{1}{0}$	4
Sors 120	10	8	6	5	4 4'
Sors 1000	$83\frac{1}{3}$	$66\frac{2}{3}$	50	$41\frac{2}{3}$	40
Sors 1200	100	80	60	50	48

Nota quòd duæ tantum primæ columnæ communes ſunt omnibus ſequentibus utriuſque aſſis: reliquæ uerò columnæ primi aſſis nihil habent commune cum columnis ſecundi niſi in hoc generali Theoremate, quòd quantum detrahitur quantitati vſuræ tantum pro rata augetur ſeu prolongatur tempus æquandæ ſortis. Et contra, quantum detrahitur de tempore, tantum additur uſuræ. Secunda uerò columna non ſolum deſignat numerum, & quotas vnciarum: ſed etiam quantitatem centeſimæ menſtruæ fingendo ſortem eſſe 1200. vel annuæ centeſimæ, fingendo ſortem eſſe. 100. vt patet ad oculum. Quare non poſui in tabula centeſimæ ſpecificum exemplum certæ ſortis, prout tria exempla poſui in duodecima in 5. 6. & 7. columnis, quamuis ſufficeret unum. Sed cum releuent à labore ſupputandi, tum plenius rationem proportionalem oſtendant & papyrus capere poſſet, non ſum grauatus apponere: necnon in margine partes duodecimæ vulgariores, & quæ ſunt in uſu. Et rurſus ſeorſum in pentagono ad hoc concinnato, & hic ſupra poſito, pro negligentioribus, vel occupatis, quibus non uacat ad proportionem tabulæ ſuperioris aduertere. Nec tanta diligentia contentus, cellulas quindecimæ, & uiceſimæ in 5.6. & 7. columnis decenter adſcripſi, vt promptius & ſcilius diſcernere liceat, vtri uicinarum quæque partium magis accedant. Et ſic uides quòd quindecima magis accedit dextanti quàm dodranti, à quo magis ſubintrat cellulam ſuperiorem dextantis, quàm inferiorem dodrantis. Contra viceſima magis accedit ſeptunci quàm beſſi: vnde eius cellula magis propendet in ſeptuncem inferio-
54 rem, quàm in beſſem ſuperiorem. † Vt autem poſtquam cœptum eſt, perfectam habeamus intelligentiam dictæ l.eos §. primo, hactenus malè declaratæ, notandum, quòd quamuis ante Iuſtin. eſſet aliquis modus uſurarum, tam ex conſuetudine regionum l.prima. & per totum, de vſur. quàm ex conſtitutione principum l. conſtitut. C. eod.tamen quia adhuc ille modus grauior erat & licentioſior ad certam moderationem formam coarctatus eſt per Iuſtinia.qui in hoc §.primo, duplicem fecit taxationem, primam quadrimembrem, ſecundam ſimplicem, & uniformem. In prima in principi§. uſque ad uerſ. Et eam quantitatem. taxat uſuras, quæ ex ui ſtipulationis, uel pacti tantum debentur: idq́ue quadruplici forma, pro uaria negocij, vel perſonarum qualitate, uidelicet centeſimas in traiectitijs, trientes illuſtribus aut ſuperioribus perſonis, beſſes iuſtis negociatoribus, ſemiſſes promiſcuè cæteris hominibus. Secunda taxatio, in uerſicu. Et eam quantitatem. taxat uſuras, quæ quocunque caſu citra ſtipulationem, vel pactum debentur, puta propter moram. Et uniformiter ad rationem ſemiſſis uſuræ reſtringit, vt non poſſint ultra eam formam exigi, etiam prætextu conſuetudinis loci. Si enim de conſuetudine loci habeantur minores ſemiſſibus illæ ſolum peti poſſunt: quia dicta l.non uenit ad augendum, ſed ad reſtringendum vſuras, vt patet in tex. Et ſic uides, quòd dictum uerſicu. & eam quantitatem, refero non ad omnia præcedentia, ſed ad ultimum & immediatum uerſiculum duntaxat, qui de ſemiſsibus loquitur. Et hic eſt uerus & germanus ſenſus d. l. & ipſa uerborum phraſis oſtendit. tum ſi dictus uerſic. & eam quantita. refertur ad omnia præcedentia, ſequeretur abſurdum, uidelicet quòd impunitior eſſet mora facta illuſtri, quàm uili & priuatæ perſonæ, quod eſt iniquum: quia cum ſaltem æqualis ſit mora, æqualis debet eſſe pœna.ſa.l.quidem.§.ſi pupillo. in fin.§.ſi debitores.de uſur.eo maximè, quòd huiuſmo di pœna infligitur à lege, quæ regulariter omnibus æqualis eſt. Alia ratio eſt in uſuris, quas quiſque prouiſione ſua, & pacto ſuo habet. Hic enim cum de fœnore negociatorio & principaliter intento agatur, cohibenda fuit auaritia, ſed ea cautela, ne commercium rei pecuniariæ tolleretur: in quo habenda fuit ratio ceſſantis interim lucri, uel damni imminentis creditorum & qualitatis perſonarum: quare iuſtis rationibus aliter in re traiectitia, & extra eam aliter in cæteris taxatum eſt. Hæc autem diſtinctio ex parte creditoris ſeu fœnerationis tantum metitur, non autem ex parte debitoris: & meritò, cum ſit facta ut ſit condecens, & quàm innocentiſsimus

Noua et plena declaratio. l.eos §.1.

Duplex taxatio.

tiſsimus

tiſſimus fieri poteſt curſus commerciorum, & negociationum, vtque quàm moderatè & innocenter fieri poteſt, conſulatur indemnitati fœnerantium. Vnde mercator poteſt capere beſſes etiam ab illuſtri, & tamen illuſtris non poteſt capere ultra trientes, etiam à mercatore, ſcilicet principaliter fœnerando, & in terminis huius quadriſariæ taxationis: ſecus quando citra negociationem fœnoris accidit propter moram ex prouiſione legis uſuras deberi: quia hoc ſpectat ad uerſi. & eam quantitatem. Nec eſt abſurdum, ſed valde congruum, & reipubl. vtile, permitti illuſtribus tale fœnus exercere, tum quia ad magnam tenuiorum releuationem ſpectat ut inueniant, à quibus leuiſſima uſura mutuari poſſint: & conſequenter, vt cæteri homines diſcant, & aſſueſiant leuioribus vſuris uti: quod tum maximè fiet, quando inuenientur qui trientibus fœnerabuntur: Nec hoc dedecoroſum eſt dignitati illuſtrium, ſed magis laudabile & glorioſum, exemplo optimi illius Imperatoris Alexandri Seueri, ſuprà numero triceſimonono. Nec tamen tam leui trientario fœnore dicuntur negociationem, ſed

55 potius munificentiam exercere. † Et obſerua diligenter differentiam inter taxationem illam quadriformem, & iſtam uniformem, in uerſicu. & eam quantitatem. Prima ſpectat ad ipſum negocium ſeu commercium fœnerandi, & ad contractus fœnebres, qui ſunt quædam negociatio. Secunda incidit alij iuſtæ obligationi non fœnebri, nec ſpectat ad negociationem fœneratoriam: ſed ad uſuram incidentem. In prima uenit uſura ex ſola prouiſione hominis: in ſecunda ex diſpoſitione legis. Et licet utraque ſpectet ad congruam indemnitatem creditorum in genere, tum prima magis ſpectat ad temperandum, & moderandum lucrum fœneratitium. Secunda uerò non ſpectat ad temperandum lucrum, ſed ad temperandam compenſationem quàm expeditiorem & moderatiorem eius quòd intereſt propter moram fidemve non ſeruatam. Et ſic primo caſu magis eſt lucratoria & propria: ſecundo uerò caſu magis eſt compenſatoria & impropria uſura. Priore caſu non poteſt fœnerator aliud intereſſe conſequi, etiam ſi uelit uſuras omittere vel compenſare: quia ſemel pro omni eo quod intereſt tranſegit cum uſura conuenta, quandiu ſcilicet vſura currere debet. Si enim fœneraſſet uſque ad certum tempus, tantum præmonito debitore de damno futuro, ſi falleret: qui hac conditione accepit & ſeſellit, ex tunc uenit quod extrinſecus intereſſe probatur l. tertia. §. finali, de eo quod certo loco, dicemus latius in tractatu de eo quod intereſt. Secundo verò caſu, ſi creditor aliunde probare poteſt quantum ſua intereſt, poteſt omiſſis vſuris legitimis illud probare & conſequi. l. cum duobus §. idem reſpon. pro ſocio. & ſic uides latiſſimam & utiliſſimam inter hæc differentiam, quam nullus ſcholiographorum aut

56 commentatorum aduſque aperuit. † Quòd autem (redeundo ad literam) uerbum ſtipulationis, in hoc. §. omnem conuentionem comprehendas, clarum eſt: quia aliàs hoc reſpectu lex eſſet impoſita uerbis, patet accepto pignore. l. per retentionem. l. ſi uſuras. l. pignoribus, ſupra eodem uel in frumento, hordeo. l. frumenti. ſupra eodem, quibus caſibus ex nudo pacto debentur non autem licere debet pacto, quod ſtipulatione non liceret. Patet etiam per text. in l. finali verſic. cum uſuræ vtiliter, infra de vſuris rei iudica. vbi Iuſtinian. mentionem faciens huius l. dicit ſe per hanc legem moderaſſe uſuras ex contractibus deſcendentes, non dicit ex ſtipulatione, ſed generaliter. Et ſic in hoc §. verbum ſtipulatio, cauſa maioris frequentiæ expreſſum eſt, eo quòd regulariter non ſoleant deberi vſuræ ex nuda conuentione citra ſtipulationem. Cæterum ſi pacto nudo, quouis modo, etiam per ſimplicem retentionem debeantur, vel in pacto tacito, vt ſpeciale in argentarijs nouell. 136. locus eſt huic taxationi, quæ generaliter obtinet, in tantum ut nullam propriè recipiat limitationem, ſed ſimplicem declarationem. Et primò in mera vſura ſiue propriè ſumpta, quæ citra pactum, & prouiſionem hominis nō deberetur, quàm docto. lucratoriam uocant, vt in mutuo. Si enim uenditor re tradita ſtipuletur uſuras, quandiu precium non ſoluitur poteſt eas ſtipulari uſque ad concurſum ualoris fructuum, etiam ſi hæ uſuræ relatæ ad precium excedant rationem centeſimæ etiam ſi uenditor ſit illuſtris (hoc autem rariſſimè poteſt contingere, poteſt tamen: vt ſi fundus magni reditus uili diſtrahatur, ut infra q. 18.) Nec habet locum hæc l. quia hæc nō eſt uera uſura, ſed indemnitas & repenſio eius, quod aliàs indebitè abeſt: quoniā merè liberalis fuit traditio, pretio non ſoluto. Igitur, ut & dixi in conſu. Pariſi. §. 1. gl. ſi. q. 3. Idem ſi illuſtris ſtipuletur ſemiſſes in caſu ubi ſine pacto ueniunt, puta ratione moræ, ut in uerſ. & eam quantitatē, qui debet rurſus declarari & limitari, ut procedat, dūmodo aliàs non ſit à lege certa quantitas uſuræ

taxata. Secus in caſibus, in quibus apparet
legem etiam de certa quantitate prouidiſ-
ſe, quia illa ſeruari debet: nec in hoc uerſi-
culo legibus ſpecialibus derogatur, ſed con

Tres caſus centeſima.

57 ſuetudini excedenti duntaxat. † Et inue-
nio ſolum tres caſus ſpeciales: Primus in
tutore, uel negociorum geſtore pupilli, qui
pupillarem pecuniam in proprios uſus ſua
authoritate cōuertit. l. qui ſine. de neg. geſt.
l. tutor qui repertorium. §. pecunia, l. nō exi-
ſtimo. de adminiſt. tut. l. curator. C. arbit. tu
tel. l. 1. C. de uſur. pupil. Idem ſi dolo nega-
uerit, ſe habere ad alendum pupillum, d. l.
tutor qui. §. idem ſolent. Et iſte primus ca-
ſus, vtpotè in iuſtiſſima ratione fundatus,
adhuc eſt in uiridi obſeruantia, non tamen
abſolutè, reſpectu quotæ centeſimæ, ſed pro
ut bonus & prudens iudex ex totius rei æ-
quitate arbitrabitur, ut dicam infra q. 74.
Secūdus in ſocio, qui ſolus neceſſarios ſum
ptus fecit in refectionem domus commu-
nis, cui currunt uſuræ centeſimæ impenſa-
rum à die refectionis perfectæ, uſq; ad qua-
tuor menſes immediatè ſequētes duntaxat:
poſt quem terminum, etiam ſi nihil ſit ſolu
tum non currunt. l. ſi ut proponis. C. de ædi
fic. priuat. l. cum duobus. §. idem reſpon. pro
ſocio. De quo uide Cepol. de ſerui. vrbano.
præd. c. 59. de refectione. Iaſ. repe. l. quomi-
nus. col. 19. de flu. Puto tamen, quòd in ter-
minis iuris poſtquam centeſimæ deſierunt
currere, quòd durante mora currant ſemiſ-
ſes, prout aliàs iure communi (utpote in bo
næ fidei iudicijs) currunt etiam illuſtri cre-
ditori (ut dixi) vel mercatori: huic tamen
non illi licebit beſſes ſtipulari abſque clau-
ſula retroactiua, ideſt, pro futuro tantum tē
pore. Non obſtat, quòd ſpecialis prouiſio
centeſimæ facit ceſſare generalem diſpoſi-
tionem ſemiſſis: quia uerum eſt quandiu
durat, ſed poſtquam ceſſat, non præſtat im-
pedimentum. Tum ſpecialis illa prouiſio
facta eſt fauore refectionum, & reædifican-
tium, ut ad hoc alliciantur, & citius eis ſol-
uatur. Vnde non debet contra eos, ſed pro
eis interpretari. Hinc ait tex. in d. §. idem re-
ſpon. quòd is qui refecit, poteſt ſi malit o-
miſſis uſuris illis centeſimis quadrimeſtri-
bus, omiſſa etiam uindicatione partis ſocij,
in id quod ſua intereſt agere. ſed hodie ſpe
cialis iſte caſus centeſimæ, cum pœna com-
miſſionis dominij meritò exoleuit tāquam
commentum iniquum, & ſupergreſſioni
proximorum idoneum: & remanſit com-
munis pro ſocio actio, in qua hodie, quod
intereſt ad rationem quincuncis uſuræ ſe-
cundum moderationem noſtram interuſu-
rij, de qua infra q. 74. num. 540. ſine proli-
xiori diſquiſitione petenti adiudicari pote-
rit. Tertius caſus in l. fi. in princ. C. de uſur.
rei iudica. Sed & hic caſus meritò exoleuit
quia moribus noſtris rem iudicatam ſtatim
facere cogūtur, uel cogi poſſunt debitores.
Cæterum in iure nō inuenio ultra tres præ
dictos caſus exceptos: & ſic ſtandum eſt re-
gulari uſuræ, quæ eſt ſemis, quam Plin. na-
tural. hiſto. lib. 14. c. 4. ad fi. uocat ciuilem &

An fœneratio ſit iuſta negociatio.

58 modicam. † Reſtant ſuper tex. uerſ. illos
uerò, duæ neceſſariæ quæſtiones, quæ à ne-
mine tanguntur. Prima, an qui ſolam fœ-
neratitiam profitentur, dicantur liciti nego
ciatores, ut eo ipſo poſſint beſſes ſtipulari.
Videtur quòd non: quia licet iſtud ſit a-
ctus quæſtuarius, & uera negociatio: vide
licet non ſemel, ſed frequenter, & uelut ex
profeſſo fœnerari, ut not. in l. legatis. in prin
cip. de lega. 3. per Bal. in rub. C. de conſtitu.
pecu. Et in ſpecie text. in l. cuicunque. §. 1. de
inſtit. actio. tamen hæc l. non uidetur lo-
qui de hac, ſed de alia negociatione, quod
oſtenditur: Primò quia antequā quis poſ-
ſit ſtipulari beſſes, tex. præſupponit, & præ-
requirit, quòd præſit ergaſterio, uel aliquā
licitam negociationem exerceat. Ergo non
poteſt quis incipere negociari à beſſali fœ-
nore, niſi prius aliam negociationem iam
actu exerceat. Imò eſt hic tex. quòd alia de-
mum negociatio facit poteſtatem exercen-
di quæſtum ſeu negociationem beſſalis v-
ſuræ. Ergo negociatio uſuraria ſibiipſi hoc
non præſtat. Non enim idem poteſt eſſe pri
uilegium, & cauſa priuilegij: ſed poſſe fœ-
nerari beſſibus eſt priuilegium iuſtæ nego-
ciationis, igitur ea iuſta negociatio aliud
eſt quàm fœneratio. Secundò quia ſimplex
diſpoſitio nō uidetur in dubio trahi ad ca-
ſus odioſos. arg. l. Lucius §. penul. de lega. 1.
not. Alexan. conſi. 99. ubi tetigi lib. 6. Sed
huiuſmodi [illegible] odioſa eſt ſup. nu. 2. in-
fra. q. 69. vnde uerbum negociatio, in hoc
tex. maximè adiecto uerbo emphatico, lici-
ta, non intelligitur de fœneratitia. Tertiò
per locum ab abſurdo, quia ſequeretur
quòd lex plus faueret ei, qui frequenter &
ex profeſſo, quàm ei qui parcè & obiter fœ
nerat. Item ſequeretur, quòd homines in-
duſtrij & pecunioſi allicerentur ad ſolam
hanc ocioſam, & odioſam fœneraticam,
cæteris honeſtioribus, & hominum generi
utilioribus artibus omiſſis profitendam:
contra intentionem huius legis, quæ ut ho-
mines ad eas neceſſarias artes alliceret, pro-
feſſoribus earum permiſit beſſes, cæteris in
ordinem ſemiſſium redactis. In contra-
rium, quia iſta lex non eſt permiſſoria ue-
titarum, ſed moderatoria conceſſarum
uſurarum. Et ſatis liquet, quòd ante
hanc legem licita erat negociatio beſſalis
fœnoris,

fœnoris, prout nec negociationem, nec opificium exercentibus licitum erat promiſcuè beſſes ſtipulari. Hæc autem lex non videtur negare ſœneraticam (modo intra modum conceſſum) eſſe negociationem licitam, nec vetat vſum beſſium, niſi officina & negociatione licita carentibus, ergo manet vetus mos, quatenus per hanc legem expreſſim non mutatur. l. præcipimus C. de appella. Secundò, quia. l. iubemus. in prin. de eroga. mili. anno. lib. 12. C. contractum fœneratorium vocat negociationem. Tertiò eſt caſus in Nouell. conſtitu. 130. §. ſi tamen. de vſuris nauticis in duobus ſœneratoribus, qui ex ſola ſœneratica quæſtum faciebant, nec aliam artem exercebant, quibus quando non ſubeunt ſortis periculum, permittuntur beſſes: quãdiu verò ſubeunt periculum permittitur aliud maius lucrũ, pro quadam conſuetudine maritima illius temporis, facit, quòd ſimplicem argentariã exercentibus permittitur beſſis, etiam ex nudo pacto: imò etiã ſine pacto tacitè cautum intelligitnr, vt in Nouell. 136. de argẽta. contract. Ad abſurdum reſpondetur, ꝙ nuper diximus, quãtitatem ſœnoris ex qualitate creditoris metiendum. Quodque vt quiſque honeſtior, hoc minus decet eũ negociari. l. nobiliores. C. de commer. & vectig. multo minus, præſertim pluris fœnera
59 ri † Soluendo dico, primam, & negatiuam partem eſſe veram, quod etiam hæc lex ſatis innuit per adducta pro hac prima parte. Non obſtat dicta. l. iubemus, quia non dicit eſſe iuſtam negociationem ſeu profeſſionem. Non obſtat nouella 130. quia fuit abrogata per Iuſtinianum alia conſtitutione ſub eodem titu. de naut. vſur. quæ licet in vulgatis noſtris authẽticis, & in editione Haloandri ſit ordine prior, videlicet ſub num. 110. tamen vt rectè ſcribit. Dom. Anto. Auguſt. Emenda. lib. 2. ordo ille non debet attendi. Multa etiam ibi præpoſterè ſcripta deprehendiſſe ſe dicit: quin etiam alium peruetuſtum nouellarum librum inueniſſe, vbi conſtitutio abrogata, quę 130. exiſtimatur, prior in ordine habetur ſub num. 106. cuique ad ſcriptum eſt, ideſt hãc abrogat centeſimadecima. Et meritò abrogata ſuit triplici ratione. Prima, quia multum excedebat centeſimam, cum exigeretur octaua pars ſortis, etiam ſi nauigatio & pecuniæ detentio non excederet duos menſes: quo caſu exigebatur plusquàm ſextuplex centeſima pro rata temporis. Et errauit in facto Soci. in l. 3. §. item ſi Reipublicæ col. 5. ad treb. putans illam vſuram fuiſſe annuam, & circiter ad centeſimam reduci: Secunda ratio, quia illa vſura erat valde diſſormis communi vſuræ, quæ ſolet eſſe menſtrua, & ſemper ſiue menſtrua ſiue annua, pro rata temporis tantum ſucceſſiuè decurrere, vt in præcedentibus ſatis. Et tamen ſecundum illam formam non currebat ſucceſſiuè, nec pro rata temporis, ſed ſemel pro una nauigatione, ſiue binis menſibus, ſiue anno, ſiue tempore intermedio duraret, accedebat ſorti vna conſormis ſumma, videlicet octaua, tanquam periculi precium: quod primò erat abhorens, & diſſorme ab omni vſura. Secundò, erat captioſum, quia tantundẽ exigebatur pro breui, ſicut pro longiori nauigatione & periculo. Tertiò, erat iniquum: quia indifferenter exigebatur pro ſimplici periculo marino, raro & minus ſrequenti: in caſu autem præſentis & ſerij periculi imminentis, volebant dicti fœneratores dare pecuniam ſuo periculo: & ſic non poterat ea pactio, vel cõſuetudo ſundari, nec deſendi per l. periculi precium, de nau. ſœno. ut inſra. q. 3. nouè dicemus. Tertia ratio, quoniam etiam circa beſſes excedebat dictam l. eos, per quam nõ permittuntur beſſes quibuslibet, ſed duntaxat iuſtam aliquam negociationem profitentibus, quod erat prærequiſitum: ſed illi fœneratores nullam aliam artem exercebant, quàm hanc ſœneratitiam, quam ſolã uitæ ſubſidium habebant ex hypotheſi dictæ conſtitutionis. Igitur erant incapaces beſſalium vſurarum, quas tamen indiſſerẽter ſtipulabantur citra vllum ſortis periculum, prætextu conſuetudinis maris & nauclerorum, quam per ſubreptionem ad nauclerorum ſimili morbo laborantium teſtificationem curarunt confirmari à Iuſtiniano, tanquam iam latis legibus non repugnantem, vt patet in dicta conſtitutione: quam licet iam in prouincijs promulgatã, Idem Iuſtinianus cognita veritate reuocauit, & pro inſecta haberi voluit. Non obſtat d. nouella. 136. quia longè alia ratio in argentarijs illis antiquis, & ſimilibus, quàm in nudam ſœneratitiam exercentibus. Argentarij enim (vt eleganter Budæ. noſter in l. in naue. loca.) non tantum publico collybo, hoc eſt permutandis pecunijs præerãt ſed maiorem etiam negociationem exercebant, & rationes conficiebant, ad quarum fidem recurrebatur l. prætor ait, cum l. ſeq. de eden. Faciebant enim collegium approbatum, eorumque officium & miniſterium publicam cauſam habebat. l. argẽtarius, in princ. de eden. illis in publico ſolebant in longum tempus idoneæ tabernæ locari, ſicut hodie officinæ illæ, quæ ſunt intra & circa palatium regium huius vrbis. l. qui tabernas (quæ ita intelligitur) de cõtra. emp.

Argentarij.

In

In illis ſpecialé erat,vt ex nudo pacto debe-
rentur beſſes: imò tacitè cautum intellige-
60 batur d.nouell. 136. † Secunda quæſtio,
an ſi iuſtus mercator, qui ad rationem beſ-
ſalis vſuræ fœnerauit,vendat, vel cedat no
men ipſum fœneratorium alíj non negociã
ti,poſſit ceſſionarius beſſes vſuras exigere?
nec quæritur de reliquis præteritis ante ceſ
ſionem:ſed de futuris. Hæc quæſtio licet
prima facie videatur hodie inutilis, tamen
valde neceſſaria eſt,non ſolum ad exactum
intellectum legum ſed etiam multarum in
praxi quotidianarum quæſtionum deciſio
nem, vt patebit in ſequentibus, præſertim
in q.74.nu. 520. Et primò videtur quòd
ſic, ex regula generali l. qui in ius. de reg.
iur.cum vulga. Secundò ex regula genera
li, qua omne ius, omnis actio cedi poteſt l.
nominis.in fin. C.de hæred. vel act. vend.
Hoc autem caſu, vſura beſſis eſt ius forma-
tum,& iure actionis debetur,ergo cuiuis ce
di poteſt. Et inquit tex.in l.emptori.de act.
uel hæred.ven l.quòd beneficium vendito-
ris prodeſt emptori,ſeu ceſſionario. Tertiò
quia initium & origo obligationis attendi
debet.l. ſi procuratorem. in princ.mand.l.
clam poſſidere. in princ. de acq. poſſeſſ. Et
diſpoſitio perfecta non vitiatur,licet poſtea
deueniat ad caſum à quo incipere non po-
teſt l.pluribus.§.1.de verb.oblig. & ceſſante
cauſa,non ceſſat effectus rei perfectæ.Dy.c.
factum legitimè. de reg.iur. in 6. Sed hic
obligatio beſſium ab initio valida fuit &
perfecta: igitur non vitiatur.nec deſinit, li-
cet fœnerator deſinat negociari, vel alíj nõ
negocianti cedat. Quartò, quia ſi debitor
contraxit cum non negociante, & ſemiſſes
promiſit, deinde creditor cedat mercatori,
vel eum hæredem relinquat, non tamen vi
dentur deinceps currere poſſe vltra ſemiſſes
cum non poſſit hæres, vel ceſſionarius plus
iuris habere, quàm auctor ſuus l.hæredẽ l.
nemo plus iuris. de reg.iur. Igitur idem
è conuerſo: vt ſi mercator,cui currunt beſ-
ſes,alíj cedat, non deſinet eadem vſura cur-
rere: quoniam ex perſona ſucceſſoris non
debet cõditio obligationis immutari. l.2.§.
ex his. de verb.oblig. In contrarium vide-
tur per tex. in l. cum quidam.§. ſi debitores
de uſur. in l. Titia.§. vſuras. de lega.2. &
quod tradit Bal. in rub.ad fi.C. de vſur.ſed
Bald.ibi non benè colligit, nec cæteri con-
trouertentes melius, ut tango infra nume.
61 520. † Breuiter concludo pro partè nega
tiua, quòd etiam ſi idem mercator qui beſ-
ſes ſtipulatus eſt,deſinat negociari, ipſo iu-
re deſinunt currere beſſes,& incipiũt ſemiſ-
ſes tantum deberi pro tempore futuro lege
ciuili permittente,non autẽ diuina. Idem ſi
quo titulo cedat, vel hæredem relinquat ei
cui beſſes ſtipulari nõ licet, quoniam quòd
iuſtus negociator vel argentarius beſſes ſti
pulari poſſit ſpeciale eſt, & quoddam priui
legium,ideo ceſſante perſona uel cauſa pri-
uilegíj ceſſat priuilegium. l. priuilegia. de
reg.iur.& ſuccedit prohibitio iuris commu
nis,ibi. Cæteros autem homines dimidiam
tantummodo. d.l.eos. Dico tamen, quòd
licet argentarius non fuerit expreſsè pactus
de vſuris, & poſtea cœpit ſimplicem numu
lariam collybiſticam vel aliam iuſtam ne-
gociationem exercere, non deſinunt etiam
in futurum currere beſſes, quum ſit capax
beſſium, quàmuis videatur ceſſare priuile-
giũ dicti taciti pacti, nouel. 136. quia illud
pactum tacitum habet vim expreſſi l. cum
quid,ſi cer.peta.& alioquin deciperetur au-
thoritate.d. nouellæ, cuius confidentia nõ
fuit expreſsè ſtipulatus, vel pactus vel pro-
bationes non cuſtodiuit. Non obſtant al-
legata in contrarium, quia procederent in
iure firmiter acquiſito, vel de iure commu-
ni quærendo, non autem in quærendo ſpe-
ciali priuilegio. Vſura autem futuri tem-
poris non eſt acquiſita,ſed quęrenda.l.Seia.
de vſu.& ſicut commenſuratur tempori ita
mutationem & alterationem à tempore re
cipit,vt ibi probatur. Et eſt caſus rectè in-
ſpiciendo in l.fi.de fiſca.vſur.lib.10.C. vbi
vetatur fiſcus ultra ſemiſſes à debitoribus
ſuis exigere indiſtinctè, ſiue principaliter
ab initio cum eis contraxerit, ſiue cum alio
contractum nomen quocunque modo ad
fiſcum deuolutum ſit. Pondero hoc vltimũ
ex quo ſequitur,quòd ſi debitor prius cum
mercatore priuato contraxerit, & beſſes ꝓ-
miſerit ſi poſtea quocunque modo inci-
piat eſſe debitor fiſci, ex tunc ipſo iure non
currunt niſi ſemiſſes. Quanquam ſi initio
minores ſemiſſibus promiſerit poſt deuolu
tionem ad fiſcum non continuò,nec ipſo iu
re currunt ſemiſſes,ſed permittitur fiſco eas
deinceps ſtipulari,uel ſortem exigere. Igi-
tur ſi mercatori qui ſtipulàtus erat beſſes,
alius non negocians ſucceſſerit, nõ currunt
deinceps niſi ſemiſſes, etiam ſi pupillus ſit,
qui non poteſt melioris conditionis eſſe,
quàm fiſcus. Quid ergo ſi creditor ſtipula
tus ſemiſſes incipiat mercari, vel mercatori
cedat,an incipiant currere beſſes? Reſpon-
deo,non,quia ipſo iure non currunt, ſed ex
ſtipulatione tantum. Ideo dicendum,quòd
ſi debitor non poteſt cogi ſoluere ſortem
quàmdiu vſuras cõſuetas pendet, vt l.item
quia,in fin. de pac. non poterit ullo modo
cogi ad promittendum maiores vſuras.Idẽ
quamdiu, vel tacita dilatio ſoluendi durat
alioquin ſiue idem,ſiue nouus creditor,qui

poteſt

poteſt ſortem exigere,poteſt compellere de
bitorem,quantas illi licitum eſt vſuras dein
ceps promittere: non directè, nec præciſè,
ſed cauſatiuè,ſi debitor dilationem et vſum
ſortis redimere velit. Et ita debet intelligi
d.§. debitores. in l. cum quidem. de vſuris
non quòd ipſo iure fiſco qui priori credi-
tori ſucceſſit,currant ſemiſſes,nec etiam da-
ta mora debitoris ſed ſolum priores mino-
res vſuræ. Verum eſt,quòd procurator fi-
ſci, qui poteſt ſortem exigere, cogere po-
teſt debitores,vt deinceps ſe obligent ad ſe-
miſſes,ſi uelint vſum ſortis redimere. Nunc
62 † accipe tex. d.§.1. cũ Scholijs noſtris prin.
l.omiſſo: quia non ſpectat ad hunc tractatũ
ſed ad materiã præſcriptionum temporis,
de quibus dixi in conſu. Pari.titu.4. quò
te remitto.

ENARRATIO

Leos §.1. uſque ad finem l.

a SVPER [a] uſurarum uerò quan-
titate etiam generalem ſanctio-
nem facere neceſſarium duximus, ue-
terem duram & grauiſſimam earum
molem ad mediocritatem deducen-
b tes. Ideoque [b] iubemus, illuſtri-
c bus [c] quidem perſonis, ſiue eas pręce-
dentibus minimè licere ultra ter-
tiam partem centeſimæ uſurarum no
d mine in quocunque [d] contractu ui-
li, uel maximo ſtipulari. Illos uerò
e qui ergaſteriis [e] præſunt, uel aliquã
licitam negociationem gerunt, uſque
ad beſſem centeſimæ ſuam ſtipulatio-
f nem moderari. In traiectitiis [f] au-
g tem cõtractibus, uel ſpecierum [g] fœ
nori dationibus, uſque ad centeſi-
mam tantummodo licere ſtipulari,
nec eam excedere, licet ueteribus
legibus hoc erat conceſſum. Cæte-
h ros [h] autem omnes homines dimi-
diam tantummodo centeſimæ uſura-
i rum nomine poſſe ſtipulari: [i] & eam
quantitatem uſurarum etiam in aliis
k omnibus [k] caſibus nullo modo am-
pliari, in quibus citra ſtipulationem
exigi uſuræ ſolẽt: nec liceat iudici me
l moratã augere [l] taxationem occaſio
ne conſuetudinis in regione obtinen-
tis. Si quis autem aliquid cõtra mo-
dum huius fecerit conſtitutionis nul-
m lam penitus de ſuperfluo [m] habeat
actionem: ſed & ſi acceperit, in ſortẽ
hoc imputare compelletur, interdi-
cta licentia creditoribus, ex pecuniis
n fœnori dãdis aliquid detrahere [n] uel
retinere ſiliquarum nomine, uel ſpor
tularum, uel alterius cuiuſcunque
cauſæ gratia. Nam ſi quid huiuſ-
modi factum fuerit, principale debi-
tum ab initio ea quantitate minuetur
ut tam ipſa minuenda pars, quàm uſu
ræ eius exigi prohibeantur. Machi-
nationes etiam creditorũ, qui ex hac
lege prohibiti maiores uſuras ſtipula-
ri alios medios ſubiiciunt, quibus
hoc non ita interdictum eſt, reſecan-
tes, iubemus ſi quid tale fuerit atten-
tatum, ita uſuras computari, ut neceſ-
ſe eſſet tanquam ſi ipſe, qui alium in-
terpoſuit, fuiſſet ſtipulatus. In quo ca
o ſu ſacramenti [o] etiam illationem lo-
cum habere ſancimus.

a SVPER. hic §. diuiditur in duas partes principales. Prima taxat curſum vſurarum Secunda ibi, ſi quis autem, fraudes uetat & amputat. Rurſus prima pars uſque ad uerſic. & eam quantitatem, loquitur de vſuris, quæ ex ſtipulatione, vel pacto tantum debentur, & eas quadriſariam taxat. Sed in uerſi. & eam, loquitur de vſuris quæ citra pactum, puta propter moram debentur, & has uniformiter ad ſemiſſes coercet. At in verſi. nec liceat, quæ refertur ad omnia præcedentia, derogat conſuetudini grauiorem uſuram permittenti.

b IDEOQVE. ſequẽs quadriſaria taxatio nullam exceptionem patitur.

c ILLVSTRIBVS. inferioribus tamen & particularibus perſonis: vnde iſtud non cenſetur præfigi ſupremo Principi, licet ſit ſuper omnes illuſtres, vt no. Alex. & alij in l.1. in princ. de offi. eius cui manda. eſt iuriſ dict. Sed fiſcus in hoc utetur media & communiori uia, videlicet ſemiſſibus. l. fi. C. de fiſca. uſu. lib. 10.

d QVOCVNQVE. ſiue ex mutuo uero, vel interpretatiuo, vt quãdo conceditur uſus, uel dilatio ſolutionis pecuniæ largè ſumptæ, ſeu quantitatis, uel rei fungibilis ex quacunque cauſa debitæ, ſiue in magna ſiue in parua quãtitate, ſiue per ſtipulationem, uel quodcunque pactum de uſuris conueniat, niſi tamen aliunde quàm ex pacto efficaciter debeantur, ut latius ſuprà. nume. 56.

e ERGASTERIIS. ideſt, officinis: tabernarij ſũt, vel opifices [illegible]. Grçci vocãt. Non ergo ſufficit aliquẽ eſſe operarium, uel mercatoris adminiſtrum, ſeu factorem, ad hoc ut poſſit ſibiipſi ſtipulari beſſes, ut ſunt qui locant operas ſuas: ſed oportet eſſe mercantię, vel officinæ, uel tabernę magiſtrum, vel profeſſorem. Si quis tamen non ſit talis ſolus, ſed cum alijs quorum eſt ſocius, puto ſufficere, nõ ſolum quando ſocietati (de quo non eſſet dubium) ſed etiam ſibiipſi priuatim ſtipuletur, & extra cauſam ſocietatis. Nec eſt neceſſe ad hunc textum, quòd mercator fœneretur in cauſam ſuæ, vel cuiuslibet mercaturæ: ſed ſatis eſt mercatorẽ fœnerari, vt beſſes ſtipulari poſſit, dummodo iuſtam & licitam negociationem exerceat, & quamdiu exercet. Secus ſi nudam fœneraticiam exerceat, vel poſtquam alij non negocianti ceſſit, vel negociari deſiit, ut ſup. num. 58.

f TRAIECTITIIS. ideſt, ſimplici Gramatica, de his quæ flumen, aut mare trãſuehuntur, legaliter autem & ſecũdum uſum commerciorum, quæ ſunt præcipua materia legum, intelligitur de pecunijs uel mercibus, quæ creditoris periculo trans mare vehuntur. Vnde legaliter propriè traiectitia pecunia dicitur, quamdiu ipſa, vel merx inde comparata, periculo creditoris trans mare vehitur: quamprimum autem deſinit uehi, vel ſtare periculo creditoris, deſinit eſſe traiectitia, nec amplius currere poteſt centeſima l. 1. de naut. fœno. l. 1. l. fi. infra titulo ſequenti.

g SPECIERVM. puta frumenti, vini, ſalis, piperis, metalli & omnium rerum fungibilium, vel mercium aliarum à numis, quæ in mutuum cadere poſſunt. Idem de his, quæ per ſe propriè in mutuum cadere non poſſunt, ſi æſtimata dentur, ut in l. pro auro, ſuprà eo. Et intellige, quando hoc uel eorum ęſtimatio fœneratur ſub eadem qualitate pecuniæ traiectitiæ, videlicet ut nauis creditoris periculo trajciat, & quandiu ſic trajcit, ut ſic uerè & propriè ſit pecunia; & traiectitia ſaltẽ largè ſũpto verbo pecunia, & ita neceſſariò debere intelligi hũc tex. probat tum alternatiua, vel, argu. l. 1. de reb. dub. tum ratio nautici fœnoris, tum leges. ff. quæ non permittunt ſtipulari centeſimam, niſi à ſuſcipiente periculum marinum: tum totius legis phraſis & intentio, quæ non eſt facta ad laxandum, ſed magis ad reſtringendum veteres vſuras. Verbum autem ſpecierum (ut ſæpe aliàs in iure) additur ad tollendam friuolam quorundam dubitationem, & omnem occaſionem cauſſificandi fœnus frumenti, uel alterius ſpeciei, uel quantitatis, quàm pecuniæ ſtrictè ſumptæ, non ſubeſſe huic ſanctioni, arg. l. frumenti. l. oleo. ſup. eo. earumque ſpecierum prætextu hanc: l. eludendi.

h CAETEROS. Etiamſi ſit collegium, uel ciuitas, niſi eſſet collegium opificij, uel negociationis licitę, vel niſi forte ciuitas ipſa, uel collegiũ prophanum negociationem exerceret: ſecus ſi quædam eccleſia, uel collegiũ Eccleſiaſticum, uel militum, uel nobiliorũ aut ſimile corpus eorum quibus interdictũ eſſet negociari: conſequitur enim nõ poſſe iuſtos negociatores cenſeri, & ſic non poterunt ſemiſſes excedere.

i ET EAM. ſcilicet dimidiã centeſimæ. Refertur enim ad proximam tantum, non autem ad omnes quantitates præcedẽtes: quoniam diuerſa eſt ratio in uſura legali, de qua tantum loquitur hic uerſiculus, & in uſura conuentionali, de qua omnia præcedentia. Quia conuentionalis, quæ non uenit niſi ex prouiſione hominis, & eſt quædam negociatio, uario modo pro qualitate creditoris taxanda fuit: ſecus in legali, quæ uenit ex natura caſus ſubiecti, uel prouiſione legis, quæ pariter omnes reſpicit. Et alioquin ſequeretur, quòd etiam in bone fidei iudicijs impunitior eſſet mora facta illuſtri, quàm priuato, quod eſt abſurdum. Sed non eſt abſurdum negociandi occaſionem magìs illuſtribus adimi, quàm priuatis. l. nobiliores inſrà de commer. & uectig.

k OMNIBVS. Niſi in quibus lex ſpecialiter de certa alia legali uſura prouidet, ut de centeſima in tribus caſibus, uidelicet in l. tutor, qui repertorium. §. pecuniæ. §. idem ſolent. de admin. tuto. in l. ſi ut proponis. infra de ædifi. priuat. & l. fin. inſrà de uſur. rei iud. quorum dico ultimi caſus exoleuerũt.

l AVGERE. ſed bene minuere. Vnde ſi conſuetudo loci ſit de minoribus, non licebit iudici maiores, licet non excedant ſemiſſes ad iudicare: argu. l. tutor qui repertorium. §. ex cæteris. de admini. tuto. idem ibi lex ſpecialiter prouidit de minoribus, ut in l. fin. §. prætereа. infra de iur. dot. ubi ſpeciale eſt in extraneo, qui liberaliter dotem promiſit, vt currant trientes poſt biennium, aliàs nullæ currerent contra eum, qui ex liberalitate ſua conuenitur. l. liberalitatis. de uſur. infrà nume. 519. item in l. cum quidẽ in fin. ff. eo. vbi caſus eſt ſpecialis de trientibus infra ſemeſtre à termino legatas Reip. ſtatuas ponendi à præſide præfixo. l. ſi legatum. in princ. de oper. publ. Aliàs Reip. currunt eædem uſuræ legales, quæ & priuato ſecundum ius commune, ut nuper dixi ſuper verſi. cæteros. Si ergo erat conſuetudo ante hanc legem, quòd uenditori poſt

traditio-

traditionem currerent beſſes vſuræ precij, illa conſuetudo corrigitur per hanc l. & ſolum peti poſſunt ſemiſſes, etiam poſt moram regularem: etiam ſi uenditor erat mercator, etiam ſi probare uelit, pluris ſua intérfuiſſe: quia ſatis eſt, etiam rigore iuris, quòd ſimplex mora operetur curſum vſurarum communium nec debitor ex inopinato vltra æſtimationem promiſcui inter uſurij ita à iure taxatam teneri debet, niſi eſſet caſus, in quo etiam de caſuali intereſſe teneretur, de quo ad tract. quod intereſt. & infrà, q. 74.

m SVPERFLVO. & ſic contractus vſurarius exceſſiuus non annullatur in totum, ſed ſolum pro rata exceſſus; & tunc ipſo iure. l. ſolum. §. ſi in ſortem. in fin. de pigno. Et ſi de facto ultra licitum receptum fuerit, cedit ipſo iure in diminutionem ſortis, & de reſiduo currunt uſuræ permiſſæ l. pecu. l. plac. ff. eo.

n DETRAHERE. Et ſic in mutuo ſœnератitio, uel alio contractu vſurario non poteſt creditor expenſas ſuas contractus, uel eius occaſione facere de ſorte: ſed tenetur facere de ſuo, niſi quatenus mitiorem legitima vſuram ſtipuletur, tex. ſing. in l. nihil intereſt. in fin. de naut. fœn. & id ſolum eſt de ſorte, quod liberè, hoc eſt, in ius & poteſtatem debitoris numeratur.

o SACRAMENTI. Etiamſi debitor nō deferat, cum exigat iuramentum per hunc textum, etiamſi non ſint alia indicia fraudis ſaciunt, quæ ſcripſi in conſue. Pariſi. §. 176. Nunc excuſſis fundamentis, & l. capitali nouiter expedita, libet reliquum materiæ tam iuris quàm praxis per quæſtiones ordinis gratia abſoluere.

63 † QVAERO primò, ſi prędicta uera ſunt (prout ſunt veriſſima) qui ſtare poteſt auth. ad hæc. C. de vſur. & conſtitutio unde ſumitur incip. Rem duram. in auth. nullum credentem agrico. colla. 4. Vbi in primo reſponſo Iuſtinia. volens ſpeciali fauore proſequi agricolas, & ultra præcedentium legum moderationes communes eos præ cæteris ab uſuris leuare, concedit ab eis exigi annuatim octauam modij partem in ſingulos modios mutuatos vſurarum nomine. Certè prædiu miratus ſum, & initio ſuſpicabar conſtitutionem eſſe ſuppoſititiam: ſed ſuppoſitioni omnia exemplaria reclamant, tum latina & vulgaria, in quibus & alia conſtitutio confirmatoria habetur, & extenſiua ad milites, quæ errore præcedit, cum ſequi debeat: tum Græca, in quibus ter conſecutiuè habetur, conſtitutione 32. 33. & 34. Vt ſuppoſitioni minimè locus eſſe poſſit. Quinetiam interpres nuperus Gregorius Haloan. & græcam exhibet, & latinam, & hanc maiuſculis literis quaſi eadem conſtitutio ab initio bis & Græcè & Latinè ab Iuſtiniano edita fuerit. Tamē quo diutius cogitaui, eo certius inueni, nec veriſimile, nec uerum eſſe poſſe, Iuſtinianū unquam permiſiſſe à quibusuis, nedum ab agricolis, octauam ſortis partem annuatim vſurarum nomine exigi: quod multis concludentibus argumentis tam ex dictis conſtitutionibus, quàm aliunde petitis neceſſariò conuincitur. Primò, quia octaua pars annua ſortis excedit centeſimam menſtruo ceratio, ſiue vna ſiliqua quolibet menſe, quæ eſt uiceſima quarta pars ſolidi. *Siliqua.* Et quolibet anno excedit centeſimam dimidio ſolido, ut ſuprà in Abaco. Sed certum eſt, quòd Iuſtinianus nunquam permiſit uſuram grauiorem centeſima: & adhuc centeſimam non permiſit, niſi in traiectitijs: alioquin omnino uetuit tanquam improbum fœnus d. l. eos. Igitur non permiſit ab agricolis (quibus magis fauere uolebat) exigi centeſimam: igitur multo minus permiſit ab eis exigi grauiorem centeſima, qualis eſt illa octaua pars annua. Secundò etiam ante Iuſtinianum centeſima erat improbū fœnus extra traiectitiam, vt ſupra nu. 36. Igitur multo magis tempore Iuſtiniani, qui omnium fuit maximus uſurarum profliga: tor & moderator, ut ſupra num. 43. Igitur nō poteſt ſtare, ſed repugnat, quòd primus imò ſolus Imperatorum ſtatuerit vulgò cē: teſimas, & multo minus, quàm centeſima grauiores. Et ſi ſtatuiſſet (quod tamē ſtare non poteſt) adhuc dici non poſſet, quòd ſtatuerit exigi ab agricolis. Tertiò, celeberrima Nicena Synodus circa annum Domini 324. centeſimas damnauit, etiam inter negociatores. ca. quoniam multi. 47. di. ſupra. nume. 37. Cuius Synodi decreta Iuſtinianus tanquam ſacram ſcripturam amplexatur, & approbat; ut in Epiſtola inter claras. C. de ſum. & rurſus in nouel. conſtitu. 131. in princ. Igitur fieri non poteſt, ut nedum centeſimas, ſed etiam grauiores permiſerit. Quartò, communes uſuras ad ſemiſſes reduxit d. l. eos. Igitur qui fieri poteſt, ut eas plus duplo auxerit; idque in agricolis, qui propter uitæ tenuitatem, & agrorū neceſſariam culturam maiori fauore & miſericordia digni ſunt. Imò qui fieri poteſt, vt dum ſpeciali beneficio plus duplo quàm in cæteris communiter hominibus uſuras reſtringere uoluerit in agricolis, ut patet in dictis tribus conſtitutionibus, oppoſitum tamen ex diametro fecerit, videlicet eas nō ſolum duplo, ſed etiam plus duplo augendo: idque ſpecialiter contra pauperes agricolas.

colas. Certè hoc non fuiſſet eis dare ſpecia-
le beneficium, ſed ſpeciale & inauditum
excidium: non medelam (ut profitebatur)
ſed mortem inferre. Multumq́ue deſipuiſ-
ſet Iuſtinianus, nedum contra omnes & an-
tiquas & nouas leges, ſed etiam contra mo-
rem ſuum, & leges à ſe poſitas: quin etiam
contra ſpecialem intentionem ſuam in di-
ctis conſtit. de quibus agitur: etiam contra
tenorem expreſſum & ſpecificum earum-
dem conſtitutionum, vbi uetat ab agrico-
lis vſurarum nomine exigi in anno ultra
unum ceration, ſiue ultra unam ſiliquam
in ſingula nomiſmata, ſiue in ſingulos nu-
Ceration. 64 mos uel ſolidos. † Ceration autem Græ-
cè, ſiliqua Latinè, ſecundum omnes bonos
authores & Græcos & Latinos eſt viceſima
quarta pars unius numi ſiue ſolidi, accipiē-
do ſolidum pro uno toto & integro inſtar
aſſis conſumato, ut authores accipiunt ſecū-
dum Budæ. in 5. aſſis, & in l. quia vulgò, de
ædi. edict. Rober. Sena. de ponder. & men-
ſur. tomo. 7. in princ. Igitur ſtare nequit ſed
eſt prorſus repugnans & ἐξ ὑπεναντίας quòd in
alio reſponſo uel exemplo earundem con-
ſtitutionum permiſerit ab eiſdem agricolis
exigi fœnoris annui nomine plus in triplo
videlicet octauam partem ſortis. Ex qui-
bus liquidiſſimè probaui, quòd Iuſtinianus
nunquam ſenſit, nunquam ſtatuit, nec per-
miſit, id quod in dictis conſtitutionibus tā
Græcè quàm Latinè vulgò ſcriptum habe-
tur de octaua parte modij, uel ſortis annua-
tim vſurarum nomine præſtanda. Quid
dicemus? neceſſe eſt enim dicere, aut codi-
ces eſſe mendoſos, aut dictas tres conſtitu-
tiones 32. 33. & 34. ſuppoſititias & adulte-
rinas eſſe, & à nouel. cum auth. Ad hæc C.
eo. expungendas. Sed mendoſos eſſe codi-
ces reclamat omnium & Græcorum & La-
tinorum, quæ extant, exemplarium concor-
dia, & omnium, & ueterum, & recentiorū
ſiue interpretum, ſiue gloſſulariorum, aut
commentatorum conſenſus inueteratiſſi-
mus, & aduſque intemeratus. Contra ve-
rò dicere ſuppoſititias & adulterinas eſſe,
longè tetrius & audacius mihi uidetur fla-
gitium, diu certè (quæ mea & non tam con-
tatio quàm religio in rebus nouandis, &
præſertim circa textus ipſos legum) pro-
pter nouitatem & grauitatem rei iudicium
ſuſpendi: utriuſque interim linguæ, rerum-
que antiquarum peritos cōſului, nec aliud
inuenire potui, niſi quod confirmarunt ce-
ration ſeu ſiliquam in numeris & ponderi-
65 bus eſſe 24. partem ſolidi, ut dixi. † Tan-
dem poſtquam ſæpius maturè & penitiſſi-
mè cogitaui, & rem omnem perpendi, dico
quòd dictæ conſtitutiones non ſint ſuppo-
ſititiæ, ſed ueræ & ſalubres, dignæ Iuſtinia-
no Principe, τῷ ἐλεημονεστάτῳ καὶ φιλανθρωποτάτῳ.
Cōtinent. n. ſanctionē ſaluberrimam æqui-
tatis, & paternæ in pauperes ſubditos pro-
uidentiæ plenam. Sed eſt unicum mendum
(idque manifeſtarium) in libris noſtris, in
uno verbo ὀγδόην in Græcis, ſeu octauam uel
octaua in Latinis. Vtq́ue paucis promam
quod ſentio de verò, & γνησίῳ intellectu di- *Mendum*
ctarum conſtitutionū: cum Iuſtinianus edi- *ſublatū.*
ta l. eos. communes uſuras ad ſemiſſes redu-
xiſſet, multi fœneratores acerbi in Thra-
cia circa Conſtantinopolim, vbi frequens
eſt uſus commerciorum, videntes ſibi præ-
reptam licentiam beſſibus aut alijs vſuris
vltra ſemiſſes fœnerandi, ut auaritiam ſuā,
& ſolitam duritiem per obliquum exerce-
rent, aliud machinamentum aptiſſimum
excogitauerunt. Terras enim & prædia
debitorum, præſertim pauperum agri-
colarum ſibi pignoris hypothecæuè no-
mine mancipabant, fructusq́ue per manus
ſuas uice uſurarum percipiebant. Cumque
iſtud nō modo eſſet multum lucroſum cre-
ditoribus, qui hypothecæ incumbentes ua-
cabant periculo, & efficiebantur uelut uſu-
fructuarij: magis autē damnoſum debito-
ribus, qui nō ſolum uſum, ſed etiam uſum-
fructum prædiorum ſuorum amittebant.
Verum adhuc magis oportunum erat frau-
dibus & circumuentioni legum, propter in-
certum, & ſubinde uariabilem ualorē fru-
ctuum, ut in l. ſi ea lege C. eo. idonea mate-
ries rapacitati fœneratorum, quibus procli-
ue eſt, quanti plurimi ſint fructus percipere
ſed quàm minimi acceptum ferre: non au-
dentibus debitoribus ueram rationem exi-
gere, ne creditores irritent, & ab eis ad re-
ſtitutionem ſortis & vſurarum, vel vilem
hypothecarum diſtractionem importunè
adigantur. Et ſic concipientibus oculis fa-
cile erat creditoribus per viam antichre-
ſeos legitimas uſurarum metas per indire-
ctum ſecurè transgredi. Non enim puto,
nec ueriſimile eſt quòd directò auſi fuiſſet
transgredi uel centeſimas, aut alias etiam
dudum uetitas vſuras ſtipulari, præſertim
nuper lata lege. eos. & iuxta regiam ipſam
Conſtantinopolin, ſub oculis Iuſtiniani, &
magiſtratuum ſuorum. Vnde non eſt ſtul-
tè exiſtimandum, quòd quiſque etiam mer-
cator auſus fuiſſet ſtipulari ad rationem v-
nius pro 12. in anno ſiue annuatim duode-
cimam ſortis partem: quia directè licet mo-
dicè, beſſes excedit, & multo minus quòd
quiſquam auſus fuiſſet tempore dictarum
conſtitutionum ſtipulari octauā ſortis par-
tem annuam, quæ etiam directè centeſimā
excedit. Nec propter improba fœnora ſa-

tis ueteribus legibus amolita lata eſt dicta
nouella : unde puto, quòd tunc mercator
non ſtipulabatur circiter ultra rationem
decimætertiæ partis ſortis in anno, & a-
lius quàm mercator circiter non ultra de-
cimamſeptimam partem ſortis in anno.
Sed data eſt nouella, quia præter id, quòd
communes illæ vſuræ per l. eos. conceſſæ,
nimis erant de ſe graues pauperibus agri-
colis, adhuc callidi & auari homines ue-
lamento antichreſeos nedum metas legum
excedebant, ſed etiam pauperes agrico-
las prorſus enecabant, & dominium præ-
diorum breui pro ſorte & uſuris ſibiipſis
uindicabant, vtque legis transgreſſio mi-
nus appareret, non menſtruum, ſed an-
nuum fœnus exercebant. Quæ mala &
calamitates, ut præcipue in pauperes graſ-
ſabantur: ita omnium maximè in agri-
colas, qui ut prè cæteris ſterilitatis tem-
pore ſolent ad penuriam adigi, ita hoc
tempus captare ſolebant homines auari [illegible]
[illegible] & modicam frugum menſuram
ſub nouo annuo fœnore mutuantes, eo-
rum terras ſub colore antichreſeos abſtra-
here. Hinc fiebat, ut agricolæ terris excu-
ti ſemel omnem ſuum quæſtum, vitæ-
que ſubſidium & induſtriam, quæ in a-
gris colendis & exercendis, gregibus fo-
uendis, cæteriſque operibus ruſticanis con
ſiſtit, amitterent: & mutuatitia ſorte con-
ſumpta, cum nihil uiatici, nec unde uia-
ticum parari poſſet, ſupereſſet: alij fa-
me, alij frigore necarentur, vel ſolum ver-
tere cogerentur: ita ut ea lues & conta-
gio (teſte Iuſtiniano) non eſſet barbari-
ca incurſione inferior. Nec enim durio-
ra paſſi fuiſſent à prædabundis hoſtibus,
quàm hac pernicioſa arte à malis & in-
gratis conciuibus. Quare Iuſtinianus
rei indignitate motus tantas intolerandas
non ſolum agricolarum, ſed etiam Rei-
pub. qua ab illis alitur, calamitates amo-
66 liturus, † æquiſſimam, & ſaluberri-
mam legem prudentiſſimè more ſuo ſan-
xit, duo capita continentem. Primò, an-
nuum illud fœnus ad rationem unius in
quatuor & viginti reduxit in agricolis.
Secundò, omnem antichreſim ſiue mobi-
lium, ſiue immobilium, ab illis accipi
uetuit, pœna in utrunque caput conſtitu-
ta, amiſſionis ſortis & vſurarum, ſi quid
à creditore contra fieret. Et hanc legem,
quo cunctis facilius innoteſceret, & Græ-
cè & Latinè promulgari iuſſit, ac rurſus
alia lege prædictam ſanctionem, quæ præ-
ſidi Thraciæ directa erat, etiam ad Illyri-
tanas prouincias direxit, omneſque fœ-
nerantes etiam milites ea ſanctione teneri
declarauit. Hic eſt uerus & natiuus ſen-
ſus dictarum conſtitutionum à nobis ema-
culatus, & natiuæ ſuæ puritati poſt plus
ſexcentis annis inueteratam deprauatio-
nem à nobis reſtitutus. Quòd ſi quis ad-
huc litiget, meque uim facere literæ tot ſe-
culis concorditer recepta, quæ uniformi-
ter in omnibus exemplaribus ſe habet in
Græca quide nouella, [illegible]
[illegible] in latina uerò, cū parte modij
octaua in ſingulos modios in unoquoque
anno. Reſpondeo primò, me nullam
uim facere veræ & natiuæ literæ Nouel-
larum, quam conſtat nunquam ſic habuiſ-
ſe. Iam enim quinque demonſtrationi-
bus docui. Iuſtinianum nunquam per-
miſiſſe octauam ſortis partem annuatim
uſurarum nomine exigi. Nec etiam uim
facio literæ vulgò receptæ: quia non pro-
pria authoritate ab ea diſcedo, ſed neceſ-
ſitate manifeſtæ ueritatis compulſus: quin
etiam à litera ipſa vulgò recepta in eadem
conſtitutione impellor. Secundò dico,
quòd liber ille, qui titulo Authenticorum
vulgò circunfertur à latinis gloſſularijs
& commentatoribus uiris receptus, non
eſt prototypus, ſeu nouellarum, quas
Iuſtinianus commendat in l. unica. ad fin.
de emenda. C. vbi Accur. etiam de corpo-
re dubitat, an liber Authenticorum ſint
illæ nouellæ, & in l. penult. gloſſ. fin. in fin.
67 C. de hæreti. apertè ſentit aliud eſſe † Ego
verò dico librum illum Nouellas ipſas ſeu
partem earum continere, & ab illis uerè
deſumptum eſſe, ſed per quendam & Græ-
ci idiotiſmi, & latinitatis imperitum tra-
ductum eſſe, atque ideo multis mendis &
deprauationibus ſcatere. Pariter dico, quòd
Græcus ille Nouellarum codex, quem Ha- *Codex nouellarum.*
loander latinum fecit, adhuc minus eſt pro
totypus Nouellarum, imò longius in mul-
tis recedit & diſcrepat à prototypo, non ſo-
lum in natiua litera, ſed etiam in ſententia
quam præfatus liber authenticorum uul-
gi manibus teritur. Ipſe enim ex multis de
prehendi, Codicem illum Græcum, quem
Haloander latinum fecit, fuiſſe tranſcri-
ptum ex libro priuato cuiuſdam Græci
Scholaſtici, uel ſtudioſi iuris, qui in libro
ſuo proprij uſus gratia, multa ſuper textus
& in margine annotauerat, præcipuè circa
ea, in quibus poſteriores nouellæ corrigūt,
uel limitant priores, quæ omnia, ut erant
à priuato homine in textu mutata, & mar-
gini addita, ſucceſſione temporis, dum libri
ad uetuſtatem uergentes imperitorum ope
ra tranſcriberentur, deſultauerunt in con-
textum ipſius literæ textualis, quem Halo-
ander eleganter certè & fideliter, hoc eſt cū

D mendis

mendis ſuis, & inſictijs ad uerbum tranſtu-lit: erat enim uir Græcè Latinéque doctiſſi mus, ſed in iure non ſatis exercitatus, pleraque verò longo & aſſiduo ſtudio illic depre hendens, opus eſſe uidi nouo & analytico gloſſemate, qđ cœpi. Sed ut plura alia quæ concepi, & iamdudum parturio, nondum (propter diutina hæc bella, & clades Reip. quæ me ad ſtiuam forenſem inuitum rede-gerunt) conficere potui. Tertiò dico, ꝙ non ſolũ conſtat, Iuſtinianum non pmiſiſſe uſu-ram annuã octauæ partis ſortis imò contra riũ ſemper ſtatuiſſe: ſed ẽt per ipſasmet con ſtitutiones, de quibus agitur, conſtat ꝙ ue-tuit exigi ab agricolis ultra tertiã partẽ octa uæ partis, ſiue ultra uiceſimãquartam par-tẽ ſortis annuatim uſurarũ nomine. Sic.n. litera Græca habet, εἰ δὲ νομίσματα δανεισθῆναι, ἐφ᾽ ἑκάστῳ νομίσματι ἐτησίως κεράτιον ἐν προφάσει τόκου, i. ad verbũ, ſi uerò numi mutuati ſint, p uno-quoque numo annua ſiliqua nomine uſu-ræ, quod Haloander elegantibus ſic uertit. Si verò pecunia numerata ſit in ſingulos ſo lidos ſingulas annuas ſiliquas. Latina verò & vulgata litera ſic habet, ſin autem pecu-nias dedit nihil amplius ꝗ ſiliquam unam

68 pro ſingulo ſolido annuã præſtare. † At ſili qua, quã Græci Ceration vocant, vt ſuprà n.64. eſt uiceſimaquarta pars ſolidi. Alciat. in l. frumenta. in uerſ. ſiliqua, de ver. ſignifi. & in tract. de ponderibus & menſura, Ant. Auguſti. Emendation. lib. 2. c. 9. Nec abſi-mile Præfecti menetales & aurifices etiam num vulgò caracton vocant uiceſimãquar tam auri puri, ut infra. q. ſi. In dictis enim conſtitutionibus ceration, vel ſiliqua poni-tur ad deſignandũ viceſimam quartam par tem puræ, meræ & veræ ſortis. Habemus itaque liquidatum utrunque extremũ. Pri-mum, ꝙ Iuſtinianus nunquã ſtatuit uſurã fructuum aridorum in agricolis eſſe octa-uam ſortis partem in anno, ut ſatis proba-tum eſt. Secundum, ꝙ in numis ſtatuit uice ſimã quartã ſortis partẽ pro ſumma uſura annua ab agricolis exigẽda. Igitur infertur tertium, videlicet ꝙ eandem uſurarum pro portionem intelligitur ſtatuiſſe in fructi-bus aridis, aut alijs quibuscunq; rebus, quæ agricolis mutuantur: neceſſe eſt enim alte-ram deficientẽ, vel obſcuram legis partem per aliam declarari l. 1. de rebus dub. ſaltẽ quando eſt eadẽ ratio proportionis utriuſ-que, ut hic. Nec admittendũ eſt, (ut quidã ineptè putant) Iuſtinianũ aliam rationẽ u-ſurarum ſtatuiſſe in fructibus ſiue aridis, ſi-ue liquidis, aliã in numis; cum nulla ſit di-uerſitatis ratio, ſed omnino eadẽ ratio. Et ſi-ue uſura cõſiſtat in fructibus, ſiue in numis non refert, ſed utrobique ad eundẽ legiti-mum modũ ſemper reduci debet, ut dicam infr. q. 21. & eſt caſus rotundus in l. cum nõ frumentũ. C. de uſur. cui legi Irnerius, aut quisquis is fuit, ſubiecit auth. Ad hæc, è di-ctis iam deprauatis nouellis deſumptam, quaſi dictã legem corrigentẽ & differentiã ſtatuentem inter uſuras fructuum & numo rum, & malè. Debebat autem ſubijci l. eos. aut. l. pe. C. eo. vbi cum fœnore antichreſis permittitur, verùm in agricolis diſtrictè &

69 iuſtiſſimè per nouellas prohibetur. † Ex prædictis quinque ſingularia habes, quæ alibi nec in toto corpore iuris, nec in nouel lis inueniuntur. Primum de fœnore annuo à iure introducto, vel approbato in hac no-uella, licet omnes aliæ leges Romanæ non meminerint, niſi de menſtruo, videlicet de cẽteſima & partibus eius. Nec alicubi inue-ni fœnoris annui mentionem antiquiorem dicta conſtitutione, ut quis ſuſpicari poſſit, quoſdã fœneratores improbos poſt mode-rationẽ d. l. eos. cœpiſſe non iam in menſes, ſed in annos fœnerari, ut hac forſan occa-ſione imperitis imponerent, & conſtitutas metas facilius excederẽt. Verum ſiue men-ſtrua, ſiue annua, ſiue alia quauis fœnerãdi formula (in qua non eſt uis, ſed in ſola quã titate currentis uſuræ) non licet metas legi-bus præfixas excedere. Non obſtat, ꝙ fœno ris annui ſit etiam luculenta mẽtio & com-probatio in nouel. 160. quia ibi non loqui-tur de fœnore ꝓpriè ſumpto, in quo ſors ſal tẽ poſt tẽpus congruum repeti poteſt cum uſuris, ꝓut hic loquimur & in dictis tribus nouellis: ſed ibi loquitur de reditu pecunia cõſtituto, in quo ſors eſt alienata, nec repeti põt per creditorẽ à debitore, licet debitor cũ uelit, & ſibi expedit, poſſit redimere, ꝓut in vulgatis noſtris reditibus, unde licet ille cõtractus ſit quædã ſpecies fœnoris & nego ciatiui, ut infr. q. 69. nu. 444. tamẽ ꝓpriè & ſtrictè nõ eſt uſura nec fœnus, ſed emptio re ditus redimibilis, ueræ & formalis uſuræ ſuccedanei, vt eſt caſus rotũdus in dicta no-uel. 160. de qua latius infr. q. 75. Cæterũ u-ſuræ cões per legem. Eos, reductæ ad beſſes, uel ſemiſſes, nouiſſimè per Iuſtinianũ in a-gricolis eorũ fauorẽ ferè ad trientes uſuras reductæ ſunt. Trientes. n. in vigintiquinq; annis ſortẽ æquãt: hæ uerò in uiginti qua-tuor annis. Et intellige de uſuris, quæ pacto debẽtur ex mutuo, ut cõſtitutio loqtur; uel obligatione recidẽte in mutuũ, quas nego-ciatiuas vocamus inf. q. 69. ſecus in his quæ ex diſpoſitione legis incidẽter ueniũt, unde ſi agricola emerit & acceperit fundũ, uel ẽt boues, & differat ſoluere ꝑcium, tenebitur ad uſuras legales quæ ſunt ſemiſſes, niſi con ſuetudo regionis ſit de minoribus. d. l. eos,

Ingratitudo tẽporum.

§. eam

§. eam quantitatem: & eodem modo licebit de eiſdem in dicto; uel ſimili caſu paciſci, ut ſupra. nume. 56. Et ſic hoc caſu ceſſabit in agricolis primum caput non tamen ſecundum de uetita antichreſi. tertium, antichreſim non poſſe accipi ab agricolis in contractu fœneratitio, quæ eſt ſingularis; & optima limitatio dictæ. l. ſi ea lege. Quartũ pœna amiſſionis ſortis & uſurarũ in utrunq; caput, quod eſt ſpeciale hic, cum aliàs in iure (dempta infamia in fœnore improbo) nõ ſit ſpecialiter impoſita pœna fœneratori excedenti, ſed ſolum exceſſus reſcindi ſoleat. Quintum, quòd hic modus uſuræ metitur ex perſona & qualitate debitoris, quod intelligendum eſt ad reſtringendum, non aũt ad augendum ullo caſu. Vnde illuſtri non licet agricolæ fœnerari ad hanc rationẽ unius annui in uiginti quatuor: ſi tamen hoc fecerit, modo nõ exceſſerit, nõ incidet in pœnã conſtitutionis ob tã modicũ exceſſum, ſed fiet reductio ad rationem vnius annui in uigintiquinque, ut nõ excedat trientales d. l. eos. Ex hac noua diſcuſſione, & interpretatione noſtra habes multa nedum ad intellectum iuris ſed etiã ad uerum iudicium & praxin in iudicando & conſulendo utilia, de quibus tracto infra q. 15. Et licet iura ff. & C. permitterent antichreſes in fœneratorijs contractibus l. ſi ex pactione. l. ſi ea lege C. eo. non eſt defunctoriè accipiendũ, ſed quando fiebat bona fide ita ꝙ debitor non patiebatur aliud incommodũ, ſed æqualiter tam debitori quàm creditori cõſulebatur. Vnde valde excedebãt illi fœneratores, de quibus in dictis conſtitutionibus. Ex his habes erroneam eſſe & ineptam vulgarem illã & famoſam authenticam incipientẽ. Adhæc, quæ ab homine priuato & indoctè perito inſerta eſt Codici Iuſtinianæo, indeq; eradendam & expungẽdam eſſe. Si cui tamen congruum uideatur veram & genuinam dictarum nouellarum ſententiã loco dictæ ſpuriæ authenticæ reponi, deberet Codici inſeri immediatè poſt l. eos. uel poſt. l. pen. eod. titu. ut ſequitur.

In Nouell. Ne quis mutuum dans agrico. terram &c.

Conſtitut. 32. 33. & 34

NEMINI cuiuſuis conditionis etiam militi fœnerari licet agricolis, ultra uiceſimam quartam ſortis partem annuam, nec ob id terram, boues aut aliud pignus ab eis accipere, & contrafaciens actione cadit.

70 † QVAERO ſecundo. An d. l. eos. & Iuſtinianæa uſurarum moderatio ſeruari potuerit inter Chriſtianos in foro conſcientiæ. Non eſt hæc ſuperuacua nec impertinens, ſed utilis & neceſſaria quæſtio, tametſi fortè ſcioli quidã cauillaturi ſint partim ocioſam, partim alienæ, nempe Theologicæ profeſſionis. Sed hi ſimul inſcitiam & ignauiam ſuam produnt, quippe, qui nec prima quidem profeſſionis noſtræ elementa teneant aut intelligant, in quibus iuriſprudentia diuinarum rerum noticia iuſti atque iniuſti ſcientia eſſe diffinitur. inſti. de iuſti. & iure, in princip. & in l. 1. ff. eo. Iuriſconſulti munus eſſe, licitum ab illicito diſcernere. Non ignoro quoſdam verbum illud, diuinarum rerum noticia, referre ad ueterem Romanorum paganiſmum, & huiuſmodi prophanas religiones, titus & ſacra ab hominibus inuenta & conſtituta, quæ abhominatur Deus, Deute. 12. 1. ad Coloſſ. 2. ſed illi toto cœlo errant; & nimis iniurij ſunt in ſacras noſtras leges, & optimum & Chriſtianum Principem Iuſtinianum, qui per eaſdem leges religiones paganicas, earumque ritus, & ſacra damnat. C. de paga. & ſacriſi. C. de Iudæis & cœlico. per to. ſolãque ueram Chriſtianam religionem in ſolo immutabili & uiuifico uerbo Dei fundatam complectitur, & ab ea codicem ſuum orditur, titu. de ſuma trinita. Neceſſe eſt igitur ea uerba diuinarum rerum, de lege diuina & eloquijs Dei intelligi. Et ipſe experientia didici ſine illis non poſſe leges noſtras rectè intelligi, nec ad uerum ſcopum dirigi, & multo minus rectè practicari. Quid quòd ſapientia diuina Prouerbio. octauo clamat. Meum eſt conſilium & æquitas, mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo, per me reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt. Quem in finem nominatim iubet Deus Deutero. 17. in fin. etiam Regem, omnemque Reipub. rectorem, ut eſt textus Ioſue. primo, exemplar diuinæ legis ſecum habere, in eoque legere omnibus diebus uitæ ſuæ, ut diſcat in timore Dei legem eius cuſtodire, & facere, nec ad dextram, uel ad ſiniſtram declinare. Quod autem etiam Regi, & cuicunque principi nominatim præcipitur, an putas à iudicibus, & iuriſprudentiam in Repub. publicè profitentibus ſine ingeniti flagitio negligi

Sacræ ſcripturæ notitia iureconſulto neceſſaria.

poſſe: longè igitur maius quiddam eſt iu-
riſprudentem eſſe quàm vulgò putant.
Perperam igitur Canoniſtæ, inter quos
Petr. Ancharan. in diſputatio. antiquis,
ſibi ſolis arrogāt huius.q.deciſionem, & ad
ſeſe limitāt Scholaſtici Theologi inter quos
Conrad.tract.de cōtrac.q.49.qui tñ ſibi pa-
rū conſtat, quia q.34.col.pe.fatetur, ꝙ ad
ius ciuile ſpectat definire. An cōtractus ſit
vſurarius, uel non: nec magis in his ignora-
tione rerū humanarū, quàm diuinarū erra-
tur, ut exemplum luculentum nuper dedit
Alcia.Pareg.li.6.c.20.vbi aduerſus calum-
nias vulgariū Canoniſtarum & Theologo
rū defendit Iuſtinianū ex eo, ꝙ ſæculi ſui ſa
pientia vſus eſt, & ꝙ illud Euangelicum.
Mutuū dantes &c. veteres tēpore quoque
Iuſtiniani interpretabantur conſiliū ad per
fectionē vitæ præſtitū, donec poſtea Grego
rio Nono & Clementi Quinto placuit il-
lud ad præcepti neceſſitatē trahere. Et pari-
ter cōtra omnes Theologos cenſet leges hu-
manas de diuortijs rectè tanquā Euangelio
repugnantes abolitas, ruſus à Papa reſtitui
poſſe, & ſic licitas fieri, quo errore nihil exi-
tialius: agit enim in fundamentū, & non ſo
lum ius diuinū fecit mutabile, ſed etiā reli-
gionē Chriſtianam ab vnico ſuo fundamē
to; quod eſt verbū Dei Matth.7. in fi. pręter
quod aliud poni nequit. 1. Corinth. 3. detor
quet ad arenā inſtabilē humanarū opinio-
nū et traditionum. Hinc autē fieret, ut ſub
inde alia atque alia tādemq; prorſus diuer-
71 ſa eſſe poſſet. Sed ad rem.† Primū excludē
di ſunt caſus, in quibus proximorū charitas
exigit liberale mutuum, donū, ſeu præſen-
tem eleæmoſynam, quæ eſt beneficentia mi
ſeris propter Deum exibita à verbo ἐλεεῖν
quod miſereri ſignificat: in quo pluribus
diſſerunt & diſtinguunt, Tho.2.2.q.32.&
in 4. ſentē. diſtin.15.q.2. Richard. & omnes
in 4. ſenten. diſtinct.15. Gabriel Biel. in 4.
diſt.16.q.4. Clauaſi. Sylueſter, & cęteri ſum
miſtæ in verb. eleæmoſyna & expreſſim in
mutuo Conrad. de contract. q.19. At bre-
uia, & ſimplicia ſunt uerba Chriſti Matth.
quinto. Petenti abs te dato & cupientē mu-
tuū accipere, ne auerſeris. Et Lucæ.6. om-
ni aūt petēti abs te tribue. Quo locó miror
aliquos à cōi receſſiſſe, & maluiſſe transfer-
re, exigenti, quū uerba ſint clara, & priore
loco, in eodē verbo, & pariter in paraphraſi
communē literam ſecuti ſint. Et Lucæ.11.
Veruntamen ex his quæ adſunt date elee-
moſynā, & ecce oīa uobis munda ſunt. vbi
magis miror eos trāſferendo, quod ſupereſt
cōtra uim & ſignificationē apertam Græci
verbi ἐνόντα, qđ ſonat quę licent, & ſunt in po
teſtate noſtra, quaſi de rebus præſentibus,
quæ nobis adſunt & ſuppetunt non aūt de
his duntaxat, quæ redundant, put nonnulli
malè accipiunt. Quibus in uerbis non hoc
vult Chriſtus, ut cuilibet quauis rōne petē-
ti demus, ſi forte ſcurra, decoctor, ἀσώτως, hel-
luo ad inertiam & luxum fouendum petat,
Hinc ait Auguſti. utilius eſurienti panis
tollitur, ſi de cibo ſecurus Iuſtitiam negli-
gat: quàm eſurienti panis frangitur, ut in-
iuſtitiæ ſeductus acquieſcat. cap. non om-
nis.5.quæſt.5.cap. nimium 23.q.4. ſed uult
indigenti ſubueniri, etiamſi rependere ne-
queat, quemadmodum Lucæ ſexto. ibi,
Mutuum date, nihil inde ſperātes. Non ue-
tat iuſtam mutui repetitionem, etiam in iu
dicio, ſed vult indigentibus, etiā qui ſoluen
do nō ſunt, & à quibus nihil ſperatur, dari,
noſq; in omnes pro ſua cuiuſque portione
beneficos eſſe: nō de his quæ ſuperſunt, uel
redundāt duntaxat, ſed etiā de his, quæ ad-
ſunt & ſuppetunt, non tamē ut pulchrè tra
ctat Pau.2.Corinth.5. ut alijs relaxatio ſit,
nobis autē anguſtia: ſed ut ex æquabilitate
in præſenti tēpore noſtra copia illorum ſuc
currat inopiæ: & è diuerſo ut fiat æquabili-
tas. Si enim vult Deus primùm rationē ha-
beri eorum, quos nobis cognatione carnis
coniunxit, & maximè domeſticorum fidei,
ut docet Paul. Galat. ult. & 1. Timot.5. non
exigit ut noſipſos in pari egeſtate poſtpo-
72 namus,† non tamen propterea dicendum
quòd charitas bene ordinata incipiat à ſe
ipſa, ut hactenus uolunt Scholaſtici Theo
logi, Canoniſtæ & legiſtæ, & latiſſimè Ioan.
Igne. in l.1.§. ſi ſibi manus. col.1.2. ad Sena-
tus. Sillani. Hoc.n. eſt cōtra Paul.1. Cor.13.
dicentē, quòd non quærit quæ ſua ſunt. In-
cipit ergo à fide & amore Dei; & hinc di-
manat in efficacem amorem omniū proxi-
morum. Quantum autem & qualiter exe-
qui debet, nulla certa perpetua regula com
prehendi poteſt, ſed hoc ſatis docet lux illa
quam Deus in cordibus ſuorum accendit
& fouet, cuius bona eorum opera, uelut ra-
dij quidam ſunt, quā etiam Ioan. Epiſt.1.c.
2. uocat χρῖσμα, ideſt unctionem. Poteſt tamē
cādidè & bono ſenſu illud accipi, quod cha
ritas incipiat à ſe ipſa, videlicet tanquam
ab exemplo & comparatione noſtri, ut
quemadmodum egentes volumus nobis
ab alijs ſubueniri, ita alijs egentibus ultrò
ſubueniamus, ut hoc uel ex animo noſtro
in ſimili metiamur. Non igitur dicendum
quòd incipiat à ſeipſa, tanquam à gradu
operis ordinato, ut uoluerunt quidam;
ſed quod incipiat, ideſt, metiatur, perpen-
datur, æſtimetur à ſeipſa, ut non ſit alius
ſenſus, quàm qui habetur in illo diuini &
naturalis iuris mādato. Matth.7. Luc.6.
prout

Charitas non incipit à ſe.

prout vultis, vt faciant uobis homines, & vos facite illis ſimiliter. ſinguli igitur ex ſemetipſis ſic metiantur. Nemo ignorans nõ cupit doceri, nemo dũ labitur peccato, non cupit ſecretò & amanter admoneri potius quàm traduci: nemo cũ egeat non vult ſibi ſubueniri, nemo vult obtrectari famæ ſuæ: nemo fraudari, aliorũve petulantia, ſuperbia, ignauia grauari: hanc legẽ naturaliter omnibus inditam eſſe velut librum in corde ſcriptũ luculentiſſime oſtendit Ethnicus ille Imperator Alexãder Seuerus, qui (authore Aelio Lampridio) clamabat ſæpius, & quoties aliquem caſtigaret per præconẽ dici iubebat, quod tibi nõ uis, alteri ne feceris. Quam ſententiam vſque adeo dilexit, vt in palatio, & in publicis operibus pſcribi iuberet, quaſi præcipuã totius vitæ & politiæ normã. Ex hoc igitur cõmuni ſenſu, qui nulli mortaliũ non eſt inditus, quiſque ſumat ſibi conſiliũ, qualis eſſe debeat erga proximũ ſuum. Quod ergo ſibi fieri nolit, ne faciat alteri: quod ſibi fieri gaudet, præſtet in alterũ. Hæc eſt ſumma omnium quæ docent lex & prophetæ, quos aut ſi non vacat, aut ſi per inſcitiã literarum non poteſt quis euoluere, certè nemo nón habet domi regulam (velut librum in corde ſcriptum) ad quam dirigat actus ſuos; modo rationi quàm cupiditatibus obtemperare malit. Hoc ergo demũ modo charitas incipit à ſeipſa, hoc eſt à propriæ egeſtatis in aliũ non curua, nec fucata, ſed candida, & ſyncera æſtimatione, & mẽſura. Sed iam nimium efferor. Redeundo ad q. dicendum, quòd

73 † mutui largè ſumpto vocabulo, triplex eſt vſus. Primus per modum eleæmoſinæ, ut quando fit indigenti, etiã ſi nũquam reddere queat & ſine ſpe reſtitutionis, niſi quatenus meliorẽ ſortem adeptus cõmodè reddere poterit. Secundus per modũ ſimplicis officioſitatis temporariæ & gratuitæ, ut qñ omnino ſperatur reddi, & ad hoc recipiens obligatur præciſè. Tertius per modũ negociationis, vt quando creditor non mutuat gratis, ſed de certo quæſtu paciſcitur. Primus modus magis accedit dono quàm mutuo, non tamen eſt merũ donum, ſi non detur abſolutè, ſed cum ſpe recipiendi, ſi cõtingat recipientem diuitem fieri, & reddere poſſe. Interim tamen dans verã eleæmoſynã facit, & domino fœneratur. Prouerb. 19. Secundus modus eſt uerum mutuum propriè ſumptum, vt pote tria ſua ſubſtantialia habẽs, ut ſup. nu. 17. Tertius modus nõ eſt ꝓpriè mutuum cũ nõ ſit gratuitum, ſed eſt verũ fœnus. Primum aũt modũ, & generaliter omnẽ gratuitã beneficentiam, vulgò putant nõ ſpectare ad materiã legiſlationis externæ, ſed cõſcientiæ, & ad Eccleſiaſtes, quorũ partes ſunt nõ modũ certum præſcribere: ſed verbis adhortationis excitare populũ ad charitatẽ & beneficẽtiã ſpõtaneã & hilarem: qñ nihil Deo placet, niſi quod ex lubenti proficiſcitur dilectione, iuxta illud Auguſti. & habetur 23. q. 3. ad fidem, ꝙ leges humanæ benefacere non cogunt, licet malefacere probibeant: nã benefacere (inquit) nemo poteſt, niſi elegerit, niſi amauerit. Et certè eleæmoſyna nullo iure actionis (ſcilicet poſitiuæ & cõmentitię) debetur, nec ad hoc pauperes iure ordinario agere poſſunt, iure ciuili, vel canonico, ſed bene vt vult gloſ. ſicut hi. verſi. eſurientium. 47. diſtinct. in cap. Domino ſancto. in verb. neceſſitate. 50. diſtinct. in c. exigunt. 1. q. 7. ſuperiore addito, & extra ordinem (ut aiunt Iureconſulti) iudicis ad hoc implorãdo officiũ, quod miſericorditer impẽditur, vt inquit glo. in rub. de interrog. actio. ff. & dictas glo. ſeq. Specu. de inſtru. edi. §. nunc aliqua. nu. 66. Alber. in dictio. verſ. eleæmoſynæ. Cano. in c. 1. de emptio. & vendi. Panor. Ioan. de Ana. in c. 3. de fur. Alex. in l. 1. in princ. col. 19. de offic. eius cui manda. eſt iuriſdict. Felyn. in cap. ſi qui teſtium. ad fin.

74 de teſtib. in cap. 1. de offi. iudic. † Verum altius & penitius aduertendum quòd omnis bona actio ſpectans ad ſubuentionem & conſeruationem politiæ & œconomiæ, ſaltem in quantum externa, ſpectat etiam ad legislatorem externum. Alioquin primum illud iuris ciuilis præceptum, honeſtè viuere, eſſet uel ocioſum, vel impertinens, quod nefas eſt dicere: vel ad certa crimina legibus damnata reſtringendum, & ſic eſſet ſuperfluum, propter ſequens præceptum, alterum non lædere. Quinetiam Ethnici, vt Ariſt. in li. politicôn rectè cẽſet, magiſtratũ politicũ tenuiorum & pauperũ curã habere debere. Et præceptũ illud diuinũ Deutero. 15. ibi. Et oĩno indigens & mẽdicus non erit inter vos, nõ ſolũ ſpectat ad ſingulos (vt quenq; cõcernit) ſed præcipuè ad reges ſeu magiſtratus & πολιτάρχαι quorũ officium eſt nõ cauponatoria, ſed liberalis & ſyncera æquitatis & iuſtitiæ diſtributio, & oĩum ſubditorũ præcipuè pauperũ ꝓtectio & ſubuẽtio, ꝙ ſi hodie non ſolũ hæc negligũt, ſed libidinibus & rapinis addicti multos ad extremã inopiã redigunt, tãto certè maiores dabũt ruinas & pœnas iuxta illud. Potẽtes potẽter tormẽta patientur. Sap. 6. Auguſti. aũt in loco ꝑallegato, ꝑtim non loquitur de qbuslibet humanis legibus, ſed de certis coerciuis, ꝑtim loquitur de bona actione interiori, vel quatenus eſt opus fidei, qđ ſpectat ad regnũ Dei ſpirituale & internũ, ad quod

Alexander Seuerus.

Mutui triplex uſus.

leges humanæ non pertingunt,licet ſubſeruire debeāt. Itaque poteſt,imò tenetur Princeps & magiſtratus penuria, aut quauis calamitate afflictis,uel non petitus occurrere, & ad congruam eleæmoſynam ſui quoque exemplo, à ſe incipiens cæteros exhortari, & ſi opus ſit compellere. Cuiuſmodi neceſſitatis debitæque eleæmoſynæ,& piè exhibitæ, habes in ſacris literis ſpecimen inſigne & exēplum memorabile, Nehemiæ. 5. ubi dum plebs Iudæorum recens à Babylonica captiuitate reuerſa, cuperet prę penuria & fame uſuris ſuccumbere, prædia oppignorare, corpora nexui, & ſeruituti ſubijcere, fidelis ille dux Nehemias aduocata concione acriter increpauit optimates, & magiſtratus,quod tributa exigerent à tenuioribus fratribus, iuſſitque eis agros reddi, uineas,olivueta & domos ſuas ſine uſuris, hoc eſt ſine ullius acceſſionis grauamine reſtitui. Non enim ibi agitur de formali uſura, quæ execrabilis erat Hebræis, & multo minus de centeſima legali: ſed centeſima erat ibi tributum centeſimæ partis redituum & bonorum,quod Iudæi pendere ſolebāt pro ſtipendijs,& ſumptibus rectorum ſuorum, quod Nehemias ob paupertatem populi uetuit. O pijſſimum ducem & uerè populi patrem, qui ſubditos ſuos redemerat, plurimiſque pecuniam,& frumentum mutuauerat,quæ publicè remiſit, præter annonas ſiue ſtipendia ducatus ſui, quæ non exegit, ſed proprijs ſtipendijs militauit, & Remp. difficilimis temporibus dexterrimè curauit. At iamdudum huiuſmodi ducū ſtirps defecit. Habuit ea ætas reliquiarum captiuitatis Babilonicæ in paupertate & ærumnis ſuis ſpecimen inſigne fauoris, & prouidentiæ Dei, qui ad reſtaurandam diſſipatam politiam Iudaicam duos fideles miniſtros eodem tempore dedit, Eſdram & Nehemiam,alterum ſacerdotem & ſcribam doctum in lege Dei, ſoloque Dei uerbo nixum templi, & legalium inſtaurationem, populique in lege Dei eruditionem grauiter procurantem. Alterum [illegible] ducem, ſolam populi & Reip. charitatem præ oculis habentem ad reædificationem & tuitionem dirutæ Hieroſolymæ, populumq; miſera paupertate,& ſeruitute liberādum, totis uiribus,facultatibus & conſilio die noctuque fœliciter incumbentem. Ea memorabilis hiſtoria prę oculis habēda erit, quoties de collapſa politia reſtituenda conſtituendū erit. Ecquid aliud moratur,niſi peccata populi tantorum bonorū indigni? Sed ad rem. Spectat ergo eleæmoſyna, & gratuita beneficentia, quando res poſtulat etiam ad ius ciuile,& ciuilem magiſtratū. Et quia

Princeps & magiſtratus debet curā pauperū gerere.

Nehemias.

Quomodo Reſp. reſtituta

huius q. cardo non uerſatur niſi circa tertiū
75 modum,vel uſum mutui.† Aduertendum quòd Doctores ſcholaſtici communiter Canoniſtæ & legiſtæ (ut ex eorum ſcriptis apparet) imaginantur dupliciter uſuram ſeu acceſſionē uerſari poſſe in mutuo. Primò, propter officium ipſum mutuationis duntaxat. Et hoc ſolo caſu cenſent, & definiūt uſuram eſſe,hocque modo loqui putant omnes leges ciuiles uſurarum quas damnāt. Secundo modo propter moram in caſum moræ, vel citra moram in compēſationem ueri,vel probabilis intereſſe, propter carentiam pecuniæ mutuatæ. Et iſtud putant nō eſſe uſuram,nec ſpectare ad leges uſurarias, quæ modum uſuris præfigunt. Sed ipſi tota uia errant, cum iuris inſcitia,tum rerum inexperientia. Quis enim unquam propter ipſum mutuationis officium duntaxat uſuram ſtipulatus eſt? & non in compenſationem,vel damni incurrendi, vel utilitatis ceſſaturæ, vel participationem lucri, quod facturus eſt debitor,vt ſuprà n. 10. Putasne tot Iureconſultos & [illegible] iuris ciuilis in hoc ſolum laboraſſe, vt metam præfigerent uſuris,quæ propter ipſum mutuationis officium exhibitum duntaxat ſtipularentur: & non potius,imò duntaxat his, quæ in cōpenſationem eius quod creditoris intereſt, vel quoad ſors reddatur intereſſe poterit ſtipulantur? iſtud uerò cum ſenſus communis, tum rerum experientia, ipſa quoque legum omniū id genus ſeries clamat. Primus igitur ille modus, ſiue intellectus merè phātaſticus eſt, velut ſomnium, reijciendus. Relinquitur ergo ſecundum opinionem omnium, & Theologorum, & Iuriſtarum, quòd leges iuris noſtri ciuilis uſurariæ, nō ſunt vſurariæ: quum non ſint officij,ſed interuſurij compenſatoriæ. Vnde quia modus.l.eos.non eſt modus vſurarum, ſed interuſurij,erit licitus, etiam in foro conſcientiæ ſecundum eorundem traditionem. Et generaliter ſequitur, quòd Iureconſulti, & Iuſtinianus nunquam ſtatuerūt nec approbauerunt ueras & meras vſuras, ſed moderatam,& æquabilem interuſurij, ſeu promiſcui intereſſe compenſationem, in commercijs,& ciuili uita neceſſariam. Ad hoc enim duntaxat omnes leges vſurarias colimaſſe conſtat, non autem ad compenſandum ſeu uendendum ſolum ipſum officium mutuationis: ſed nec unquam cogitaſſe quidē de ipſo officio compēſando, quod ſatis innuit tex. in l. illud. de ædil. edict. ibi. Et an uſuras precij conſequatur, quaſi quod ſua interſit accipere. in l. ſocium qui. in prin. pro ſocio: ibi. Non quaſi vſuras,ſed quod ſocij interſit morā eum non adhibuiſſe. l. in inſulā. §. vſuras,

Vulgaris doctorū error.

Leges nūquam approbauerunt meras uſuras.

ras.ſol.mat.l.nec.n.in fi.de pign.acti.l.purè. de dol. excep.l. ſi qui ꝑ vxore.§. ſi vxor. de don.inter vir.& uxor.ergo mira ἀντιςροφῆ,ſecundum ſñiam omnium contra opin. omniũ ſoluta eſt queſt. Si dicas quod ſolus Philip.Beroal.nouiſſimè definiuit vſuram eſſe lucrum tantum propter officium mutuationis,alios verò aliter variè definiuiſſe, reſpõſio in promptu eſt , quòd & ſi antiquiores tam Theologi,quàm iuriſtæ politioris linguæ penuria nõ ſint uſi illis verbis , officiũ mutuationis, tñ illud ipſum oĩno ſenſerũt , ut eorum ſcripta indicant . Philip.autẽ hoc ſuo eleganti & lepido ſermone , nihil prorſus addidit nec detraxit : ſed duntaxat & ſignificantius , & elegantius & dexterius eorum mentem complexus eſt,ut ſupra nu.6. Fateor mentem omnium eſſe,quòd niſi ſubſit verum & iuſtum intereſſe , non ſubeſt alia cauſa acceſſionis, quàm propter officiũ mutuationis, & ſic eſt vſura , & eſſe præſumitur , niſi quatenus de vero & iuſto intereſſe probetur . Sed ego dico primò,quòd per hoc non impugnatur ſed magis iuſtificatur ius ciuile, quod nunquam ad nudum officium mutui , vel dilationis reſpexerit: ſed ſolum ad æquabilem ueri interuſurĳ compenſationem in communi. Vnde licet aliqui (quorum re uera nullo modo intereſt) abutantur, id non eſt legis , ſed hominis vitium . Dico ſecundò,quod rerum experientia ſemper docuit & docet , quòd rarum eſt nullo modo intereſſe, frequens autem & ſolitum eſt , quod interſit creditorũ ob notabilem dilationem mutui,vel quantitatis debitæ . Igitur ſi ratio & compenſatio huius intereſſe in conſcientia admittitur ſecundum omnes, neceſſe eſt leges ciuiles omni noxa & impietate eximere , quæ tantum ad id, quod communiter , & promiſcuè intereſſe ſolet,non ampliandum,ſed quàm fieri commodè poterat reſtringendũ tendunt , præſertim cum adaptari debeant ad ea,quæ crebrò & communiter,non autẽ quæ rarò accidunt.l.nã ad ea.de legib. Tertiò plus dico,quòd taxatio iuris ciuilis,magis ad commodum debitorum facta eſt , ut parabilis & commodus eſſet eis uſus æris alieni , quàm ad commodum creditorum: huiusque parabilitatis in communi ſtatuẽdæ rationem magis habuerunt leges,quàm promiſcui creditorum intereſſe compẽſandi. Quartò, quòd ut propter neceſſitatem commerciorum neceſſarius fuit uſus numi ita (licet non æquè frequenter) neceſſarius eſt uſus æris alieni,conſequenter neceſſaria aliqua æquabilis dicti uſus compenſatio, ut quàm cõmodè queat haberi poſſit. Hæc autem compenſatio cum ſit pro uſu æris alieni, nihil aliud eſt quàm uera & propria uſura , ex etymo uerbi & natiua ſignificatione,vt patet in toto iure, & apud omnes bonarum literarum authores. Non tamen hæc ſcribo quòd omnino probem formulam antiquam ſœnoris legalis , & taxationem l.eos. & multo minus quòd in uſũ reduci cupiam aut ſuadeam , quippequi cẽſeam etiam dictam taxationem , & exactã illam moderationem Iuſtiniani,de qua ſupra nume.43. nimis eſſe uagam & minus commodam, ut infrà.q.69.in fin.q.75. ſed ut fundamenta materiæ ſenſim aperiendo ſimul, & ius noſtrum ciuile in hac parte quam tractamus ab omni nequitia & impietate uindicemus, qua plus ſexcentis annis à rerum & verborum imperitis imme-
76 ritò ſugillatum fuit . † Vt autem pulchrè diſſerit Ariſt.lib.5.ethicon νικομαχίων, Aequalitate conſeruatur ciuitas,æqualitate inquã non quãtitatis,ſed ꝓportionis,& vt ipſe ait κατ' ἀναλογίαν, καὶ μὴ κατ' ἰσότητα. τῷ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει ἡ πόλις. debet ergo legislator tãquã cõmunis Reipublicæ parens,non ſolũ crimina prohibere, ſed etiam in commercĳs iniqua lucra & damna arcere l.illicitas.in princip.de offic.præſi. & in his ita moderari rationem contractuum,ut primum æquabile deinde probabile ſit commercium omniũ quæ uſibus hominum, vel ciuium neceſſaria ſunt . Cum autem inter alia , propter crebras & varias hominum neceſſitates, neceſſarius ſit uſus æris alieni, neceſſe eſt modum aliquem æquabilem conſtitui , quo nec credentes,nec creditum accipientes dãnificentur , ſed utriſque præſertim debitoribus , tanquam parti debiliori commodè conſulatur : hoc autem ſuo tempore rectè mihi præſtitiſſe videtur Iuſtinianus. Cum enim nondum communiter receptus eſſet alius modus quàm formalis ſœnoris, quod vbique inualuerat, nec repente mutari ſuppetebat,nec expediebat,nec dum increbuerat abuſus inſidiandi fortunis debitorum, quod bonus & prudens legiſlator potuit & debuit , executus eſt,prædicta ſua moderatione , ſupra nume.43. Et contendo ob id reprehendi non poſſe, quòd non ſolum permiſit , ſed etiam authorauit vſuras ita moderatas. Etiamſi aptius quiddam , imò ob increbeſcẽtem hominum malitiam magis neceſſarium , receperit poſteritas , ut infra q.69.q.75. Quoniam ſecundum communem rerum humanarũ curſum,qui in legibus condendis debet attendi, certum eſt creditores ex credito , vel dilatione pecuniæ debitæ ſæpius damnificari non ſemel tantũ ratione moræ debitoris & fidei nõ ſeruatæ, ſed etiam ſucceſſiuè pro rata temporis. Cõ

Aequalitate proportionis conſeruatur ciuitas.

tra verò debitores locupletari, magnumq́;
interim lucrum facere, vel damnum euita-
re:ut quandoque minimè eis oneroſum,
ſed valde lucroſum ſit, modicas uſuras cre-
ditori pendere, donec re ſua geſta ſortem
reddant, omnino verò damnoſum hoc ſub
ſidio priuari, & ſic uel commodis ſuis, in
oportunitate deeſſe, uel neceſſitati importu
næ ſuccumbere, & auita fortè prædia ini-
quis conditionibus (ut ſit in periſtaſi quæ
moram non patitur) diſtrahere. Iuſta igi-
tur fuit moderatio ciuilis vſurarum non ſo
lum inquantum permiſſoria, ſed etiam in
quantum diſpoſitiua: nec minus neceſſaria
quàm utilis, creditoribus quidem, ne tenea
tur probare quantum ratione moræ, uel di
lationis interſit. Sed multo magis debito-
ribus, qui modicis his vſuris maioris com-
pendij occaſionem redimūt, omniq́ue alio
fœneratorio grauamine interim defungun
tur, etiam ſi conſtet creditoris pluris intereſ
ſe. Quòd ſi quis cauſetur dictas leges ſaltē
eo caſu iniuſtas fuiſſe, quo conſtaret credi-
toris pecuniam ocioſam habētis nullo mo-
do interfuiſſe. Reſpondeo primò, hoc eſſe
rariſſimum, & ſit dictas leges nō eſſe factas
propter hunc caſum, ſed propter id quod
frequēter accidit. l. non ad ea. de legib. ideo
ſemper eſſent iuſtæ in ſe, licet aliquis (quòd
hominis uitium eſt non legis) eis abutere-
tur. Quemadmodum iuſtæ ſunt leges actio
num & iudiciorum etiam ſi multi, imò ma
ior pars litigantium in hoc regno (quæ præ
cipuè deſpotum culpa eſt. Eunomiam no-
ſtram de qua in Epiſtola in lib. 2. conſiliorū
Alex. latè diſſeruimus contemnentium) il-
lis abutantur. Reſpondeo ſecundo caſum
illum non eſſe poſſibilem nec admiſſibilem
quia creditor quantumuis alioquin habēs
pecuniam ocioſam, niſi confidiſſet de nego-
ciatione vſuræ legitimæ, potuiſſet utilius
negotiari. Et ſic iuſtè latæ fuerunt dictæ le
ges promiſcuè in communi, ſine exceptio-
ne caſus quo creditoris habentis pecuniam
prorſus ocioſam, nullo modo interſit, non
tamen talem ſi accidiſſet caſum approba-
runt. Et hoc propter bonum publicum, &
quotidianam neceſſitatem commertiorum
& mutuationum quæ notabiliter impedi-
rentur, ſi alicuius intereſſe probatio exige-
retur à fœnerantibus, ſub præfata modera-
tione: uel ſi audiretur debitor cauſificans &
probare offerens nullo modo interim cre-
77 ditoris interfuiſſe.† Nec ab re inquit Bal.
in l. cunctos. colu. 3. C. de ſum. tri. in cap. 6.
de iureiuran. & in conſi. 453. lib. 1. ſecundū
veterem impreſſionem, quòd expedit mul-
tos inuenire fœneratores, alioquin multi
fame perirent. Et hoc ſemper docuit, & do

Neceſſitas uſus æris alieni.

cet rerum experientia, contra quam fruſtra
verborum argutiolis nititur Conrad. de cō
tract. q. 48. comprobat Alcia. in l. uſura. in
fi. de verb. ſigni. dicens quòd publicè inte-
reſſet, etiam inter Chriſtianos, ciuilem l. eos
obſeruari, nam propter canonum iuſtam
quidem prohibitionem (inquit) non niſi
peſſimus quiſque, & impudentiſſimus fœ-
nerat. Et (ut ob ſimile abſurdum inuehi-
tur Iuſtinia. in leges punientes ſecundas nu
ptias in Nouel. ne mulier. quę ſecund. nup.
iterant. conſti. 1. §. cum igitur) quia per no-
uos canones (malè ut inſra q. 74. intelle-
ctos) non licet legaliter, & apertè modera-
tè fœnerari: idcirco eius quod intereſt, vel
cambij nomine, aut alio ficto, & accerſito ti
tulo contra leges, & antiquos canones, im-
moderatiſſimè fœnerantur: imò depredan-
tur, & deglubunt pauperes, ſubita quauis
neceſſitate perculſos, eo quòd palam & à p
bis, & humanioribus uiris fœnerari non li-
cet. Vſque adeo hominum vulgus præpo
ſteris intemperijs agitur, aut nimia ſuper-
ſtitione à medio iuſtoque ciuili deterre-
tur: aut poſito omni Dei timore, proximi-
q́ue amore, qua fraude, quave iniuria, inex
78 plebili auaritiæ ſine modo indulget.† Cul
pa certè eorum, quorum partes erant, doce
re, & inſtituere populum hoſq́ue meritò in
ius vocat Alcia. in d. l. vſura in fi. quòd uſ-
que adeo de paruis ſoliciti grauiora exigē-
tes non coercent, vt adiuuēt potius colludē
do, pecuniaſq́ue ſuas clam in cōionem lucri
credendo. Vide quid effecerint imperiti illi
Canoniſtæ, dū quālibet ēt ratione intereſſe
leuiſſimā vſuram mortalis noxiæ damna-
uerunt, legibus etiam ciuilibus palam è ſug
geſto tetricè conuiciantes. In tanta enim
hominum multitudine, & tam crebris quo
tidianarū egeſtatum incurſibus, pauperes,
& aduerſa clade afflictos, (quorum gratia
ſancitæ erant dictæ leges) omni legum &
proborum hominum auxilio ſemel ſpolia
uerunt & crudeliſſimis latronibus quibus
cum prædam diuiderent prodiderunt. Si
quidem diuites, & probi mercatores legali
bus alioquin & modicis uſuris gratāter ſub
uenturi, nouis (vt vulgò eos detorquent)
canonibus vetiti, & præpoſtero religionis
metu perculſi, prorſus mutuum, & ſubuen-
tionem proximi denegant, contra illud pul
chrum præceptum. Deuter. 15. Si vnus de
fratribus tuis, qui moratur inter portas ci-
uitatis tuæ in terra, quam Dominus Deus
tuus daturus eſt tibi, ad paupertatem deue-
nerit, non obdurabis cor tuum, nec contra-
hes manum, ſed aperies eam fratri pauperi
& dabis mutuum, quo eum indigere perpe
xeris. Et Eccleſiaſti. 29. Propter mandatū
aſſume

aſſume pauperem, & propter inopiam eius
ne dimittas eum vacuum . Et multo for-
tius contra illud Matth. 5. volenti à te mu-
tuari ne auertaris. Et ſic etiam modica pe-
cunia ad tempus indigentes, coguntur hæ-
redia auita vili & perpetuò vendere, aut
cum peſſimis hominibus damnoſam vorſu
ram ex vorſura facere. Hinc damna & frau
des, & ex his mendacia, calliditates & dolo-
ſitates, & mutuæ deceptiones innumeræ,
quas diſcunt, & aſſueſcunt homines. Quo
fit, ut cum maximè poſt flagitioſè exbila-
tam d. ſanctam. l. eos. rariſſimi fuerint, &
ſint qui velint, & poſſint gratis mutuare,
pauciores indies inueniantur, increbeſcen-
te ſcilicet & indies irritata hominum mali-
tia & infidelitate, quæ etiam facit, ut quan-
doque non imputetur deneganti mutuum
qui ſine cauſa fraudari timet, ut Eccleſiaſti.
29. verſi. Multi non cauſa nequitiæ &c. Et
ut habet alia editio, Multi non per militiã
ſe auertũt ab homine, ſed immeritò defrau
dari metuunt. Quid plura? Num aliam
artem, neceſſitate hominum loco mutuati-
tiæ vſuræ inuentam, videlicet emptionem
redituum, etiam precio conſueto, & conſti-
tutionibus taxato, cauillari auſi ſunt homi
nes illi, & vſurariæ prauitatis, etiam cõtra
Pontificum decreta inſimulare, vt alioquin
credituri, etiam ab hac ſubuentionis uia re
uocentur: uſque ſimul è diuerſo debitores
ſatis vulgò ad fallendum procliues, nedum
ab agnoſcenda bona fide retrahantur, ſed
etiam ad iniuriam & ingratitudinem inui-
tentur, & uelut claſſico impellantur, utpote
nedum ad denegãdum debitum, ſed etiam
ad exprobandum contumelioſè crimen v-
79 ſurarium propitio creditori. † Contra il
lud Eccleſiaſti. 29. Mutua proximo tuo, cũ
indiguerit: & tu quoque debitor redde tẽ-
pore conſtituto, ſerua promiſſum, neque a-
gas dolo cum eo, & inuenies omni tempo-
re, qui ſubueniant tibi. Et in ſumma opi-
nio illa non modo ſanctis legibus contume
lioſa eſt, ſed etiam hominibus infeſta, corũ-
que ſocietati inimica: tenditque ad inducẽ-
dum & fouendum ſcandala illa omnia infi
delium debitorum, quæ Eccleſiaſt. 29. gra-
phicè deſcribuntur & ſerio damnãtur. Mul
ti (inquit) quaſi inuentionem (ideſt quaſi
rem nullius ſeu caſu inuentam, quæ occu-
patione fit accipientis) æſtimauerunt fœ-
nus, & præſtiterunt moleſtiam his qui ſe
adiuuerunt, donec accipiant, oſculãtur ma-
nus dantis, & in promiſſionibus humiliant
vocem ſuam. Et in tempore redditionis
poſtulabit tempus, & loquetur verba tædij
& murmurationum, & tempus cauſabitur.
Si autẽ potuerit reddere, aduerſabitur. Soli
di uix reddet dimidium, & computabit il-
lud, quaſi inuentionem. Sin autem frau-
dabit illum pecunia ſua, & poſſidebit illum
inimicum gratis, & conuitia & maledicta
reddet illi, & pro honore & beneficio red-
det illi contumeliam. Multi non cauſa ne-
quitiæ non fœnerati ſunt, ſed fraudari gra-
tis timuerunt. Hactenus verba Eccl. recita-
ui. Reliqua vide ibi eo. cap. ne totum tran
ſcribam, vbi poſtquam infidelitatem debi-
torum caſtigauit, iuſſitque debita etiam fœ
neratitia, quæ tamen modum & ciuilem æ
quabilitatem non excedunt bona fide ſol-
ui, viciſſim iubet creditores benignè agere
erga debitores, pauperum miſereri, nec pro
pter eorum inopiam denegare mutuum.
80 † Non tamen ignoro librum nobilis il-
lius Hieroſolymitæ Ieſu filij Syrach, qui Ec
cleſiaſticus dicitur, inter apocrypha ab Hæ-
breis reponi, ut per Hierony. in prologo ga
leato. Sed utcunque apud Hæbreos cano-
nicus non ſit, verè tamen Eccleſiaſticus eſt,
& ſanctis omnibus in uſu ſemper fuit, pro
certitudine doctrinæ & morum Eccleſiaſti-
corũ perfectione propter quod & alio no-
mine dictus πανάρετος, quaſi uirtutum om-
nium capax. Eſt enim vera & ſacra Chri-
ſtianorum ethica. Et in ſumma totum illud
29. cap. mihi videtur ſyncerum gloſſema,
& expreſſa declaratio mentis verborum
Chriſti quæ habẽtur Matth. 5. Lucæ. 6. Ni-
hil enim iucundius, nil tutius, nil (ut præſ-
ſius Græcè dicam) [illegible], quàm locum
vnum ſacræ ſcripturæ, per alium eiuſdem
ſcripturæ quaſi eodem ſpiritus ſancti Magi
ſterio interpretari. Paulo prolixior fui, ſed
impulit me, propugnatio veritatis aduer-
ſus ineptum, & ſupra ſexcentos annos inue
teratum errorem. Concludo ergo, quòd
non in caſibus eleæmoſynæ, de quibus ſu-
pra, ſed in uſu ciuilium commerciorum, et
à Chriſtianis ſeruari poſſet d. l. eos. niſi exo
leuiſſet, commodiore & honeſtiore alia fœ
noris forma (videlicet per abalienationem
ſortis) inuẽta & ſubrogata, qua pariter uti
non licet in prædictis caſibus eleæmoſynæ,
vel officij debiti, aliàs ſic, dummodo etiam
abſit circumuentio proximi, hoc eſt ceſſan-
te fraude, quæ fit, vel quando creditor hoc
prætextu venatur debitorem, & eius bona
videlicet inſidiando, & captando occaſionẽ
vt magno debitoris incommodo urgeat,
eiuſque bona diripiat: vel quando non fœ
neratur indigenti ex honeſta & utili cauſa
ſed luxurioſo & profuſuro, quem mox de-
cocturum deglubat: vt Macedo, qui peſſi-
mo exemplo filijsfa. in malos uſus, atque
adeo incertis nominibus, ideſt cauſis ſaltẽ
veris non expreſſis fœnerabat, locumque
fecit

Eccleſiaſticus dictus panaretos.

Fida interpretatio ſcripturæ.

Concluſio.

S.C. Macedonianum.

fecit Macedoniano S.C. l.1. ad Macedo.
quod primum Athenis ueteri lege ſancitũ
à Solone refert Alexan.ab Alex.Gen. dier.

Partes Eccleſiaſtarum.

81 lib.1.cap.7. † Has & ſimiles fraudes per-
ſequi debent prudentes eccleſiaſtæ, & doce
re nequiquam, uel iuſtis legibus à peccato
excuſatum iri, qui eis iniuſtè utitur contra
charitatem proximo debitã, & à Deo præ-
ceptam. Suadere etiã debuerunt, non niſi
gratuita mutua fieri verè Indigentibus, etiã
cum damno ſortis: ſi uires creditoris ferant
& iuſta neceſſitas debitoris poſtulet. Simul
& debitores admonere, ne ingrati & frauda
tores creditorum exiſtant, pigros etiam il-
los & ignauos uentres increpare, qui, per
deſidiam & luxuriam malunt aliena qua-
dra uictitare, & uſuris ſubijci, quàm hone-
ſto labore, uel manibus uictum quærere,
quos meritò integro libello perſequitur

Plutarchus.

Plutarch. Cheroneus, quòd non opor-
teat fœnerari ſcilicet paſſiuè. Illic enim Plu
tar. non in creditores, ſed in ignauos ſubij-
cientes ſe in perniciem ſuam uſuris inuehi-
tur. Non autem debuerunt legibus conui
ciari, nec mortalem imputare noxiam, mo-
deratas illas uſuras exigẽtibus, etiamſi alio
quin diuites ſunt, & pecunia non erat ocio-
ſa. Quippe nunquam futura ſit ocioſa uo-
lentem negociari, uel emere prædia, quas
occaſiones, & alias utilitates etiam uſura
82 legali potiores amittit mutuans. † Nec
dicas prædicta tãtum procedere in emptio
ne reditus, vbi pecunia prorſus abalienatur
nec repeti poteſt: non autem in mutuo fœ-
neratico, ubi creditor habet actionem effi-
cacem ad repetendum ſortem cum uſuris
pro rata decurſi temporis. l. lecta. ſi cer. peta.
& maximè ſi mutuum ſit tutò collocatum,
& ſic creditor certus eſt de lucro, citra ſortis
periculum, quia de iure etiã in mutuo gra-

Mutuo ineſt fruẽdi tẽpus.

tuito, quãtumcunque debitor purè oblige-
tur, tamen tacitè ineſt congruum ſpatium
ex qualitate perſonarum, & negocij, quod
debitori uti liceat, adiuuari. Quippe nos
non decipi beneficio oportet, ut de commo
dato (quod & gratuitum eſt) dicitur in l. in
commodato. §. cum autem. §. idemque, com-
moda. In tantum, quòd ſi quandocunque
& incontinenti liceret repetere, iam non eſ
ſet mutuum, uel commodatum, ſed depoſi-
tum l. 1. §. 1. depoſi. infrà q. 83. nec creditor
impartiret, ſed potius acciperet beneficiũ.
Licet igitur in uenditione, aut alijs ſimili-
bus contractibus, in quibus noluimus con-
cedere, ſed accipere pecuniam, non inſit ta-
citè illa dilatio, tamen ineſt mutuo, in quo
id agitur, ut creditor officioſè det uſum pe-
cuniæ mutuatæ. Et ita tenet Bart. in l. ſi pœ
nam. in fin. & ibi Imo. Alexan. Iaſ. de uerb.
obliga. Decius in l. uinum. nume. 15. ſi cer.
peta. in l. in omnibus obligationibus, de
reg. iur. Purpura. in l. rogaſti. §. ſi tibi. nume.
13. ſi cert. peta. ad hoc tex. Eccleſiaſt. 20. uer.
Hodie fœneratur quis, & cras expetit. &
odibilis eſt homo huiuſmodi. Amplio, ſi
ſtipulatio ſimpliciter appoſita fuerit, uel cũ
pœna certa die non expreſſa, quia ſtipula-
tio intelligitur ſecundum naturam actus,
ſuper quo interponitur. l. ſi ſtipulatus. de
uſur. l. ſi legati ſerui nomine, de lega. 1. l. dã

Stipulatio ſecundum naturam actus.

ni infecti quidem. in princ. de dam. infect. l.
inter ſtipulantem. in princ. de uerb. obliga.
l. 1. §. belliſſimè, ut lega. no. cauea. in l. 2. §. par
ui. de priui. credi. no. Bart. & alij in l. cum
mota. C. de tranſactio. Bart. in l. qui Romæ
§. duo fratres. colu. 4. q. 2. de uerb. oblig. col.
2. de duob. reis. Iaſ. in l. ſingularia colu. 8. 9.
& ibi Decius colum. 6. ſi cert. peta. Amplio
etiam, ſi ſub inſtrumento garantigio obli-
getur debitor, quia illud tantum concer-
nit ſecuritatem creditoris, & efficaciorem fa
cit obligationem, non autem ampliat: nec
facit, ut debitor in plus teneatur, vt de ſtipu-
latione tradit Alexan. in l. 1. in fin. de pact.
& omnes in rubr. de verb. oblig. Vnde exe-
cutio ſtatim fieri non debet, aliàs eſſet retra-
ctanda, ut dixi in conſu. Pariſi. §. 166. Quod
ſi in gratuito mutuo tacitè dilatio ineſt,
83 multo fortius in fœneraticio. † Solebant
etiam ueteres illi fœneratores non repetere
mutuum donec durabat curſus uſurarum,
qui non poterat ultra quantitatem ſortis
extendi: quò cũ uentum erat, ſtabat, & du-
plum repetebatur, prætéritis vſuris etiam
ſolutis imputatis, ut ſatis colligitur in l. vſu
ræ. l. pen. & per to. C. de vſur. in l. 1. C. de cõ
dict. ex leg. interim ergo debitori frui lice-
bat, & creditor amittebat interuſurium &
lucrum, quod aliàs interim facere potuiſſet.
Et licet illud lucrum eſſet incertum, & vſu-
ræ certæ, tamen ſi bene conſideres æquam
illam taxationẽ l. eos. videbis uſuras adeo
pro uarietate perſonarum temperatas, ut
leuiores ſint, & lucro quod interim facere
poteſt debitor, & lucro quod interim omit
tit creditor. Quòd ſi fortè actum fuiſſet, vt
recipiens mutuum teneretur ex tunc, &
quandocunque petente creditore, ſortem
reſtituere cum effectu, quaſi in hoc ſemper
paratam & in numerato habere: tunc puto
abſque dubio, quòd etiam tempore Iuſti-
niani nullæ cucurriſſent vſuræ, utpote ceſ-
ſãte cauſa finali legis vſurariæ, ſublato vſu
& utilitate debitoris, & retento penes credi
torem, qui quolibet inſtanti poteſt uti, &
ſic perinde eſt, ac ſi pecuniã apud ſe tenuiſ-
ſet: imò lõgè plus eſt, quia debitor ſine cau-
ſa cuſtodia & periculo oneratus eſſet, ut in-
frà. q.

fra.quæſt.83. Si verò ab initio ſit merum & gratuitum mutuum, adhuc poſt moram nedũ poteſt peti ſors, ſed etiã quod ratione moræ intereſt, igitur in hunc euentum, uel ab initio ſtipulari licet uſuras moderatas. Idem ubi de iure ueniunt propter moram, quia vice intereſſe, ut inquit Vlpia.in l.illud, de ædil.edic. non quod hodie peti poſſint iuxta tex.in d.l.cos.ſed remiſſius & moderatius, ut nouè tradam infra.quæſt.74.

84 † Ceſſent igitur amodo [illegible], ſacrarumque legum indocti & imperiti irriſores. *Iuſtinianomaſtiges.* Hactenus qui æquiores fuerunt Iuſtinianum excuſauerunt, per ſutorium (ut aiunt) atramẽtum, quòd uſuras, & leges iniquas nullas & abuſiuas tantum tolerauerit propter bonum publicum, & ad deterius uitandum, ſicut lupanaria: ita Tho. 2.2.q.78. ar.1.in reſpon.ad tertium, & in opuſcu. de uſur.cap.4.in fin. & gloſſ.pen.in fin. cap.1. 10.diſtinct.Ioan.Andr.poſt Gerard. de Senis in mercuri.peccatũ, de reg.iur.in 6.Bernardi.de Euang.æter.ſermo 38.cap.3. Bar. Bal.l.1.col.3.C.de ſum.tri. & ibi Purpura. num.52.Ioan. Gerſon de contract. propoſi.17.Petr.Ancha.in Rep.ca. peccati uenia. q.2.col.7.de reg.iur.in 6. Nos autem veritate retecta, ab omni impietate & probro in hoc vindicamus & Iuſtinianum & leges eius, quas iuſtas fuiſſe & licitè tempore ſuo ſeruatas uiuis rationibus euicimus. Fruſtra verò nobis obijciunt antiquos canones, nempe Concilij Niceni, quos nec Iuſtinianus (licet ducentis ferè annis poſterior) ignorauit, alioquin eos nominatim non cõprobaſſet in conſtitu.131.in princ.de eccle. cano.in Nouel. *Canones Niceni.* ſed illi canones, ut patet in cap.quoniam multi.47.diſtinc.& in Rhamſodia conciliorum tomo 1.c.18. non prohibent niſi centeſimas & ſeſquicenteſimas, ut ſuprà nu.37.eaſque non nauticas, ſed terreſtres. Idque clericis, quanquam mentem concilij arbitror fuiſſe omnibus auaritiam & iniuſta quæcunque lucra cenſura eccleſiaſtica prohibere, ſed ex hoc non colligitur omnes uſuras eſſe iniuſta lucra, ſed ſolum centeſimas aut centeſima grauiores. *Quæ turpes uſuræ.* Secus autem de minoribus, arg.c.nonne.de præſump. non tamen hinc inferendum, quaſcunque minores centeſima non eſſe turpia lucra. Sed hoc per d.concilium relictũ fuit in legibus & conſuetudinibus cuiuscũque regionis, quibus uti permittit Deus, dummodo temperatæ ſint, & ſine fraude & damnificatione proximi. Turpes ergo ſunt, & in conſcientia illicitæ, quæ excedunt quotã ab æquabili lege, uel conſuetudine loci taxatã quę in iure vocantur improbum fœnus, pariter uſuræ uſurarum l. improbum fœnus, C. ex quibus cau.inſa.irroge. Quæ autem non excedunt, ſi ſimplici animo fiant, (modo etiam non fraudetur proximus ſubuentione debita, ut ſuprà num.78.) licitæ ſunt, ſicut & cæteri contractus bona fide initi. Si autem uitioſo affectu, aut fraudulenter fiãt illicitæ ſunt, ſicut & omnis fraus, uel malitia in cæteris contractibus admiſſa. Vſura tamen exceſſiua, aut uitioſa cæteris partibus odioſior eſt alijs fraudationibus propter multa: *Lucrum uſuræ ſordidius et odioſus.* tum propter continuationem & multiplicationem delicti in ſucceſſu temporis.c.fin.de conſue.tum propter maiores ſordes auaritiæ.ca.ſicut hi.47.diſtinct. tum propter inuerſum ordinem & uſum naturalem rei: ſuprà nu.2.infra num.441.tum propter publica commercia, ſi huiuſmodi ſordidi quæſtus frequentarentur & augerẽtur, eo quòd ocioſi aliorum facultates tandẽ exhaurirent, ut per Imo.& alios in rubr. de uſur.

85 † Ex prædictis liquet, quòd leges ciuiles in hac materia nullo modo contrariantur Euangelio, nec legi diuinæ: *Leges ciuiles non repugnãt Euangelio.* ut prorſus inſanierint, & apertè blaſphemauerint qui dixerunt Euangelio obrui [illegible] naturaliter inditas hominibus, ciuilia iura aboleri. Reſp. euerti, omnem [illegible] tolli. Vt enim uerbo Dei cuncta creata ita firmata ſunt, & conſeruantur, nullumque regnũ, nulla reſp. fœlicius adminiſtrari poteſt, q̃ ſub Euangelio: nec florentius & diutius cõſeruari, quàm obſeruatione mandatorum Dei. Finis enim omnis ſiue regiæ ſiue alterius rectæ politiæ eſt, honeſtè viuere, alterũ non lædere, ius ſuum unicuique tribuere, quod nullo alio modo & verius, & ſolidius & uberius haberi & retineri poteſt, quàm per Euangelium & verbum Dei. *Sub Euangelio floret & regnum & reſp.* Iuſtitia (inquit Parœmiographus capit.14.ad fin.) eleuat gentem, miſeros autem populos facit paccatos. Non tamen dicendum quædam præcepta, ut non reſiſtere malo, nõ iudicare, non contendere in iudicio, non iurare omnino, (quæ ruditer & indifferenter accepta naturæ politicisque ordinationibus repugnare videntur) eſſe conſilia (ut etiam Canoniſtæ, quos ſequitur Alcia. Parerg.li. 6.ca.20.interpretantur) ſed referenda ſunt, ad perſonas, & caſus ad quos pertinent, ut de præcepto mutui diximus ſupra nu.71. Multum olim delectatus ſum audiẽs à quodam Theologo publicè Pariſiis Pſalteriũ interpretante, locum illum Pſal.41. Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem, *Tres hominum ordines.* ſic exponi, pauperem eſſe qui omnino indiget nec reddere poteſt, & huic non mutuandum, ſed dandum. Egenum verò eſſe, qui aliquando commodè reddere poterit, ſed nunc indiget: ut qui habet filiam elocandã,

nec

nec tantum pecuniæ numeratæ habet, vt ad
dotem ſufficiat, nec poſſet ex proprijs bonis
conficere abſque uili & damnoſa diſtractio
ne, & huic gratis mutuandum non autem
reditus eruendus ab eo. At quoſdam eſſe
qui creditam ſibi pecuniam cupiant ut ne-
gocientur, vel latifundia dilatent, & ab his
licere reditus emere. Hæc eſt enim uera
praxis & concordia diuinæ ciuiliſq; legis.

Cōſenſus diuinæ & humanæ legis.

Dum hæc ad excudendum recognoſcerem,
commodò uenit in manus meas libellus
elegantiſſimus eruditiſſimi uiri Io. Aepini
in Pſal. 15. vbi tres facit hominum ordines,
quos iuuare decet diſſimili ratione & mo-
85 do. † Quidam (inquit) pauperes, qui ad
mendacitatem ineuitabili neceſſitate redi-
guntur, nec reddere queunt. Quidam indi-
gentes, his ad tempus opus eſt, ſed aliquan-
do reddere poterunt. Quidam poſſeſſiones
tenent, quibus de ſuo ſatis eſt, qui ad tuen-
da vitæ neceſſaria commoda alienis rebus
ac bonis non indigent. Primis gratuita be-
neficientia ſeu eleæmoſyna: ſecundis mu-
tuum debetur: tertijs permittitur inter ſe
de lucro paciſci. Mutuum & beneficētia ha
bent apud Deum ampla præmia, in hac &
in futura vita. Redituum emptio lucrique
ſtudium nulla præmia habent à Deo: hæc
Aepinus. Nec iſte ordo & diſtinctio perſo-
narum eſt humana aut uoluntaria interpre
tatio: ſed neceſſarius & apertus ſenſus ſcri-
pturæ. Non enim præcipit omnibus, ut
dent, ſed his quibus ſuppetit: nec præcipit
omnibus dari, ſed egentibus, igitur pro mo
do egeſtatis. Ad primos ergo pertinent præ
cepta diuina de eleæmoſyna. Ad ſecundos,
leges diuinæ de mutuo præcepto, & uſuris
uetitis. tex. apertus Leuit. 25. verſic. ſi atte-
nuatus. Quòd ſi ſimpliciter daretur his qui
bus mutuare conuenit, nulla ſeruaretur æ-
qualitas, quòd uni eſſet afflictio, alteri fo-
ret relaxatio & occaſio inertiæ. Ad ter-
tios generales illæ ſententiæ de omni frau-
de & iniuſtitia uetitis, & ne alter alterum
ſupergrediantur. prima Theſſalo. quarto. &
generaliſſima illa. Alteri ne feceris quod
87 tibi nolis, ſupra nu. 72. †. Cæterum particu
lare iudicium de cōtractuum formis, æqua
litate & iuſtitia, non ex ſacra ſcriptura peti
debet: ſed ex ciuilibus legibus, quæ de his
negocijs diſertè & ſignatè loquuntur, & pe-
nes quas ſemper fuit authoritas iudicandi
de contractibus, non tamen uſurū lege diui
na prohibitis & quantum ad conſcientiam
ſpectat lege canonica iudicandis, Chriſti e-
nim regnum non eſt de hoc mundo, ideo
nec politias ordinat, nec leges condit de hu
manis negocijs ac commercijs: ſed reijcit
harum rerum cognitionem in ciuilem ma-
giſtratum. Homo (inquit) quis me conſti-
tuit iudicem aut diuiſorem inter uos? Luc.
12. Perfectiſſimè autem & ſignatè agit quæ
patris ſunt, & quæ ad regnum Dei & homi
num ſalutem pertinent, oſtendens ſe eſſe ue
rum æternumq; uerbum patris, panem ui-
tæ, vnicam viam, veritatem & vitam. Io. 1.
6. 14. de reliquis generales tantum ſenten-
tias præſcribit. Itaque euangelium iuſtitiā
quidem, & æqualitatem in ciuilibus nego-
cijs exigit: ſed formas ac regulas eorum nō
deſcribit, nec indicat ſpeciatim quid in ſin-
gulis contractibus iuſtum & iniuſtum, æ-
quum, aut iniquum ſit: ideo neceſſe eſt in
his ſequi ordinationes publicas conſentien
tes rectæ rationi, nec eas tranſgredi licet.
Non enim propter pœnas tantum, ſed etiā
propter conſcientiam obedientia debetur
legitimo magiſtratui in politicis ordinatio
nibus. Roma. 13. Itaque magnus & perni-
cioſus error eſt, Chriſti præcepta de benefi-
centia & mutuo & ſingula alia euangelij
præcepta indifferēter ſine iudicio detorque
re ad omnes omnium ordinum ac ſtatuum
homines, eaſque opponere legibus & hone
ſtis vtilibus & neceſſarijs ordinationibus

Legibus parendū

88 † Dominus enim quædam præcipit, non
nulla conſulit, præcipit ne reſiſtamus malo,
ne iudicemus, ne condemnemus, ne in iudi
cio contendamus, ne omnino iuremus, vt
alteram maxillam obuertamus in dexterā
impingenti alapam, ne repetamus ablata,
vt rapienti tunicam permittamus & palliū,
vt inimicos diligamus, & benefaciamus ijs,
qui nos odio habent, conſulit, vt omnib. no
ſtris renunciemus, vt omni petenti tribua-
mus, vt uendamus omnia quæ poſſidemus
& diſtribuamus ea pauperibus, vt ad conui
uia noſtra uocemus pauperes, debiles, clau-
dos, cæcos, non amicos, fratres, cognatos, vi
cinos, diuites, qui nos rurſus inuitare poſ-
ſint, & beneficia beneficijs penſare, vt gratis
accepta gratis demus, ne aurum & argentū
poſſideamus, ne æs in zonis circunferamus,
ne peram, calceamēta, binas tunicas habea-
mus, & id genus alia. Si hæc & ſimilia præ-
cepta Chriſti opponerentur honeſtis, utili-
bus & neceſſarijs politicis ordinationibus,
conſentientibus rectæ rationi, profectò ni-
hil manere integrum in ulla rep. Aboleren
tur nanque omnes neceſſariæ politicæ ordi
nationes, quia leges iudicia conſtituunt, iu-
ramenta exigunt, proprietatem rerum ap-
probant, defenſionē concedunt, præſcribūt
defenſionis formas, oſtendunt quo pacto &
res & perſonæ defendi iure debeant & poſ-
ſint, cōmendant ciuilem iuſtitiā, iubent gra
tiā reddere, monent beneficia beneficijs eſſe
penſanda, docent ut in omnibus officijs ac
bene-

De præceptis et conſilijs non confundendis:

beneficijs grati ſimus,& par pari referamus. Porrò hiſce naturæ,& legũ ciuilium ſententijs non repugnant euangelij pcepta,ſi rectè intelligantur,& referãtur ad illas perſonas, & ad iſtos ordines quib. Dñs cõcionatus eſt, quib. hæc pcepta dixit. Dñs.n. ſuis pręceptis non abrogat publica iudicia, nõ uetat iuſta, non adimit magiſtratui uindicãdi ius, non ſpoliat priuatos hoĩes iuſtæ defenſionis iure, ſed iubet ut Chriſtiani de ſuo iure cedentes ante oĩa ſectentur, quę charitatis ſunt, ne ſeipſos priuato aliquo uindictæ gñe uindicent, ne quid deſignent Chriſtiana modeſtia indignũ. D. Paulus 1. Corin. 6. apertè docet inter Chriſtianos non dãnari iudicia, id tantum reprehẽdens in Chriſtianis, quòd cum probro Chriſtianæ religionis apud impios iudices litigarent, & quod ſe publico iudicio inuicem exagitarent, & iniurijs afficerent. Præterea Dominus contra publica iura & leges naturæ non prohibet tenere proprium & habere poſſeſſionis, ſed iubet ne bonis animum apponamus, vt quæ noſtris facultatibus proximo in neceſſitate ſua ſeruiamus.

Gratis accepiſtis gratis date. 89 † Quod autem ait, Gratis accepiſtis gratis date, quidam ad donum potentiarum & ſanationum referunt: quæ reſtrictio mihi videtur abſurda, qui a hoc modo illud dictum non haberet locum hodie. Ego uerò puto etiam præcipuè de doctrina, & ſacramentorum adminiſtratione, & omni miniſterio Euangelico intelligendum. Nec acrius Diuus Paulus inuehitur (non ſolum ſui, ſed multo magis futuri temporis labes deplorans) quàm in cauponantes & quæſtui habentes Euangelium. Sed fidum miniſtrum uiaticum interim etiam publico ſtipendio capere, & eo contentum eſſe, nõ eſt uendere, nec ob id minus gratis dat. Quemadmodum bonus & diligẽs operarius mercede remiſſa, uerè gratis operari dicitur, & ſi ſumptus interim capiat vendere autem & gratis non dare, eſt ad quæſtum, uentrem aut gloriã propriam abuti, longior fui quã uellem ſed mihi has quæſtiones in foro cõſcientiæ & æterno tractanti, neceſſe & utile fuit ſimul diuinæ & humanæ legis ſcopum & conciliationem oſtendere.

Summa. 90 † Summa deciſionis q. noſtræ circa quatuor uerſatur, quæ ſunt eleæmoſyna, mutuum, vſura & emptio reditus. Tota autem epitaſis uerſatur ſuper uerbo Mutuum, quod non ſemper eodem modo fit, ut dixi ſupra num. 73. Nempe in ſacris literis quandoque exigitur etiam ſine ſpe reſtitutionis, ut Lucæ. 6. & ſuprà nu. 71. & tunc non eſt propriè mutuum, ſed mera eleæmoſyna. Quandoq; cũ ſpe reſtitutionis, prout charitas, & debitoris, nonnunquam etiam creditoris facultas patitur. Et tũc propriè & ſtrictè accipitur nec uſuram aut aliquam acceſſionem patitur, quia non eſt negociatio, ſed officioſitas. Quandoque accipitur pro fœnore ſeu actu negociationis, vt quando ab initio mutuatur ſub certis vſuris, & illi cum quo licet aliàs paciſci de lucro, vel quæſtu, & tunc non eſt propriè & merè mutuum, ſed fœnus, & actus negociationis: qui eſſet de ſe licitus inter eas perſonas, & illis caſibus quibus emptio reditus eſt licita, prout fuit licitum tẽpore Iuſtiniani: ſed hodie rationabiliter emendato in hoc iure ciuili, non licet negociari, nec de aliqua uſura paciſci ĩ uero mutuo. Sed de mitiori & aptiori modo fœnerandi, conſuetudine & politica generali ordinatione prouiſum eſt, ut infra q. 79. ad fi. Item duplex intereſſe, quoddã promiſcuũ ratione ſimplicis interuſurij, ſucceſſiui & cõmunis uſus, quod in ratione & moderatione fœnoris redituumve emptitiorum uerſatur. Quoddã particulare ſeu caſuale propter quaſdam cauſas accidentales concernẽtes ſpecialiter ipſum creditorem, de quo ſuprà nu. 28. cum ſeq. latè inf. nu. 493. vtriuſq; aũt ratio ceſſat in foro conſciẽtiæ, quatenus ſubuentio debitori egenti debetur ab ipſo creditore, aliàs vtriuſque ratio licitè haberi poteſt: ſecundum limites tamen & motus ciuilium legum, & politicarum ordinationum. Hactenus ſatis ſuper [illegible] diſcuſſum & deciſum, an & quatenus liceat uſurarum nomine propter intereſſe interuſurij ſucceſſiui vſus vltra ſortem accipere.

91 † Tertio quæro. An & quantum capere liceat propter periculum ſortis numeratæ ſuſceptum? Breuiter diſtinguendum, aut in mutuo aut extra caſum, vel contractũ mutui. Primo caſu aut de periculo marino ſeu traiectionis maritimæ, aut de alio periculo. Quò ad primum de traiectitia uſura, nullatenus dubitandum eſt, quin ſaltẽ uſque ad limites iuris ciuilis, uidelicet uſq; ad centeſimam licita ſit & fuerit. Non tñ ſcdm canoniſtarum ſanctiones, quæ iux. cõcilij Niceni. c. 18. & Gregorij ix. c. nauigãti decreta aſtruũt neminẽ nauigantib. vel ad nũdinas euntib. mutuantẽ rõne periculi ſuſcepti poſſe aliquid tuta conſcia accipere ultra ſortẽ, ſubſequuto nihilominus periculo indẽnẽ ſe oĩno ſeruare, minimè phiberi decernũt, nec ob id leges ciuiles ad maius malum in rep. vitandũ p mutuo aliqd accipere pmittentes canones cõdẽnarunt. & oĩbus huius operis in locis, vbi de iuris ciuilis uſurarũ permiſſione, atq; moderatione agitur, contra patrũ ac canonum decreta ſentire, intelligendũ nemini volumu. Quoniam clarum eſt primò, quòd huiuſmodi uſura non

præſtatur propter officium mutuationis.
Secundò, quòd non propter nudum uſum
pecuniæ, nec propter nudum intereſſe inter
uſurij temporis; ſed propter aliam iuſtiſſi-
mam cauſam, uidelicet periculi cõtra natu-
ram mutui ſpectantis ad creditorẽ, cuius pe
riculi centeſima eſt precium, reſpectu debi-
toris, iuſtiſſimũ. Et ſic omnis materia & ra-
tio uſuræ deficit. l. periculi precium eſt. de
nauti. fœno. Quòd aũt iuſtiſſimũ ſit liquet,
propter multitudinem & magnitudinẽ pe-
riculorum, quæ uerſantur in mari: & pro-
pter exiguitatem & utiliatem precij, vide-
licet centeſimæ, reſpectu tantorum & conti
nuorum periculorũ totius ſortis. Tum quia
centeſima non currit niſi quandiu durat na
uigationis marinæ periculũ. l. 2. l. nihil in-
tereſt. de naut. fœno. l. 1. 2. C. eo. Nauigatio
autem ut plurimum inter mercatores non
excedit ſex menſes, & ſæpe non excedit mẽ
ſem, vel octo aut tres dies. Et ſic pro ſuſce-
pto ſemeſtri periculo creditor nõ habet ni-
ſi. 6. in centum. Et pro trimeſtri periculo
duo in centum, & pro uno menſe unum tã-
tum in centum, quæ eſt ualde modica ſum-
ma. Et è diuerſo in his tranſmarinis nego-
ciationibus lucra ſunt ualde magna. Et ſic
debitor multum lucratur de pecunia mu-
tuaticia, & adhue exoneratur ab ingẽtibus
periculis pro valde modica ſumma, uideli-
cet vnius menſtrui in centum, ita ut maior
ſit inæqualitas ex parte creditoris, quàm ex
parte debitoris. Et ſic non poteſt dici uſura.

Vtilitas traiectitia.

92 † Tum ea ceſſat quoties id, quod eſt ultra
ſortem nõ præſtatur propter ipſam mutua-
tionem, vel dilationem, ſed propter aliam
iuſtam cauſam, ex qua reſultat, facio ut des,
vel do, vel trado vt des, ut inquit Bald. in l.
2. col. 4. C. de ſum. tri. vbi exemplificat in ſu
ſceptione periculi. Idem prius tenuit Iaco.
Butri. in l. 1. C. de naut. fœno. Et hoc appro-
bant omnes Theologi, ut etiã creditor poſ-
ſit aliquid accipere ultra ſortem pro ſuſce-
ptione periculi, in 4. ſentent. diſtinct. 15. &
ibi Gabr. Biel. q. 11. col. 8. Tho. in tracta. de
vſur. c. 9. Gerſon. in tract. de contract. Arch.
Floren. par. 2. ti. 1. cap. 8. §. 14. cum ſeq. Cla-
ua. in uerbo uſura. 1. quæſt. 37. Sylueſt. eo.
uer. quæſtio. 34. Conrad. de contrac. quæſt.
39. Iacob. Almain in 4. ſenten. diſtinct. 15.
& bene quia talis ſuſceptio, vel aſſecuratio
eſt pecunia æſtimabilis, ergo & penſabilis,
vt eſt text. in d. l. periculi precium. quæ non
loquitur in ſolo periculo nautico, ſed gene
raliter quoties & quandiu creditor in ſe pe
riculum mutui ſuſcipit. Et ſic (ut ſimul eo-
dem filo ſecundum membrum expediam
uidelicet quando creditor ſuſcipit aliud pe
riculum quàm traiectitium & marinum)
generaliter uidetur vt tandiu poſſit cente-
ſimam ſtipulari: quod verum puto de iu-
re, & intelligo non de ſimulato, vel modi-
co periculo, ſed uero: nec minus pro illo
tempore graui quàm in traiectione maris,
& ad commodum debitoris ſuſcepto, vt ſi
negociator iter facere debeat per loca latro
nibus infeſta. Cum enim eadem & non
minor ſit ratio, idem ius eſſe debet, & ex-
preſſim vult Bald. in d. l. periculi. & in rubr.
C. de naut. fœno. Pau. in l. 1. C. eo. Claua. in
uer. vſura. 1. q. 38. in fi. Non tamen de facili
admitti debet huiuſmodi extenſio, & niſi
clarè conſtet de ueritate & paritate pericu-
93 li, ne ſit prætextus fraudi uſurariæ. † Faciũt
no. Pau. in l. in naue Saupheli. colu. 1. loca.
vbi tenet valere pactum factum cum tertio
(quod ego intelligo inter ipſum mercato-
rem & extraneum, non autem inter duos
extraneos, vt tango infrà nu. 97.) Quòd ſi
merces ſaluæ ueniant ad portum habebit
certam ſummam pro centenario: ſi verò
pereant, tenebitur emendare damnum, te-
net Lauren. Rodul. in repe. c. conſuluit. par.
5. q. 3. de uſur. ſequitur Io. Ana. c. fin. q. 13.
eo. ti. Alexand. l. à Titio. col. 1. de verb. obli.
Iaſ. l. illa ſtipulatio. in prine. eo. tit. Si igitur
ualet cum tertio, ergo & cũ creditore, dum-
modo fraus abſit, & precium non excedat
æſtimationem periculi, habita ratione ad
eius qualitatem & magnitudinem, ut hic
ſimplex centeſima non excedit, ſed multo
magis exceditur à magnitudine periculi
marini. Et puto quòd prudenter non face-
ret tertius, qui rem ſaluam fortè promitte-
ret tantum periculi ſuſcipiẽdo pro tam mo
dico precio. Et tamen ille tertius nihil mu
tuat nec dat interim aliquid de ſuo. Quan-
to ergo officioſior eſt creditor, quàm magis
prè tertio illo, debitori (cui pecuniam ſuã
interim mutuat) quàm ſibi conſulit. Et ta-
men pro omni precio nõ poteſt nec per ſe,
nec per alium ultra centeſimam ſtipulari d.
94 §. in traiectitijs † imò ſi ſubtiliter aduertas
non permittitur ei pro precio periculi ſti-
pulari ſolidam centeſimã, ſed ſolum ſemiſ-
ſem, vel trientem. Patet quia communiter
circa periculi ſuſceptionem poteſt creditor
ratione communis & promiſcui interuſu-
rij, per l. temperatiſſimam taxati, ſtipulari
ſemiſſes, vel etiam ſi ſit negociator, beſſes.
Et tamen ſi ſuſcipiat huiuſmodi periculum
non poteſt aliam centeſimam per ſe ſtipula
ri, ſed tenetur uſuram communem, & totũ
aliud intereſſe ſuum in illam imputare: ita
quòd pro precio & compenſatione ſuſcepti
de nouo tanti periculi, non addit niſi alterũ
ſemiſſem ſi ſemiſſes, vel trientem ſi beſſes
vſuras ſtipulari poterat. Et ſic qui poteſt ha

Vulgaris ſponſio.

bere

bere ſemiſſes citra periculum, eo ſuſcepto non addit vſuræ niſi unum menſtruum in ducenta: qui uerò beſſes, non addit vſuræ niſi unum menſtruum in trecenta. Et ſecundum hoc eſſet dicendum (& uerum puto) quòd tertius qui promittit rem ſaluam fore, & periculum emendare, non poteſt ſtipulari vltra dimidiam centeſimæ eorum quæ ſalua eſſent, alioquin creditor qui plus facit & commodat, quia interuſurium pecuniæ ſuæ p̄ſtat, deterioris eſſet conditionis, quàm tertius, quod abſurdum eſſe etiam Theologi cenſent. Et hæc eſt noua & valde notabilis limitatio ad illud dictum Doctorum de quo ſuprà nu. 93. & ad no. per docto. in dicta l. periculi precium, de qua ſtatim dicā.

Verus intellectus c. nauigā ti de uſur:

95 † Sed ſi hæc uera ſunt, prout ſunt ueriſſima, quid mentis habuit Greg. dum vſurariæ prauitatis damnauit exigentem aliquid ultra ſortem ex eo, quòd ſortis periculum in ſe ſuſcepit. cap. nauiganti. in princip. de uſuris? Breuiter dico, quòd in illo textu duo ſunt conſideranda. Primum, quòd loquitur præſuppoſito, quòd uera ſit vulgata illa opinio ſatis ſuprà confutata, quòd vſura de ſe mala ſit non quia proximum lædit ſeu mordet (vt Hæbrei dicunt) ſed quia capitur aliquid ultra ſortem, propter nudum officium & temporis ſucceſſum. Secūdum, quòd adhuc ille tex. non loquitur de periculo marino, nec de alio quocunque uero aut probabili periculo: ſed quando citra probabile dubium & periculum prætexitur ſuſceptio, vt hoc colore quæſito creditor qui nullum iuſtum metum damni habet, certus ſit de conuento lucro. Patet per illum tex. in princip. qui ſimul coniungit mutuantem. eunti ad nūdinas, vbi communiter nullum imminet periculum, alioquin homines (ut plurimum) non conuenirent, & inanes eſſent nundinæ, quæ etiam vndique publicā ſecuritatem habēt in corpore iuris clauſam l. 2. de nundi. l. vnica. C. eod. Et ſic per no. in l. 1. de reb. dub. quod ibi ſimultaneè dicitur de mutuante nauiganti, intelligitur de nauigante in flumine, vel ita tutò, vt ceſſet iſtius timor periculi. Rurſus patet per to. diſcurſum d. c. vbi ab omni labe vſuræ excuſat eum qui propter repræſentationem pecuniæ, & dilationem traditionis rei, minoris emit: vel cum non eſſet tam cito venditurus, pluris vendit propter repræſentationem rei & dilationem ſolutionis preciĳ. Et hoc propter probabile dubium valoris futuri tempore ſolutionis: oportet ergo improbabilem omnino fuiſſe metum periculi in primo Reſponſ. d. cap. & minoris æſtimationis quàm ſit repræſentatio, vel dilatio modici temporis, alioquin æquè ibi excuſaretur creditor, atq; in ſequētibus Reſponſ. imò multo fortius, quanto ſuſceptio dubĳ periculi totius ſortis maior eſt, & grauior, quàm dubium cadēs in parte preciĳ, aut valoris rei. Et hic eſt uerus intellectus totius dicti c. fi. quem imperiti Decretiſtæ ſuis gloſſis & commentis obſcurarunt. Longè acutius uiderunt ſcholaſtici Theologi in 4. ſent. & locis ſuprà nu. 91. allegatis, vbi intelligunt dictum c. in princi. quando creditor prætexit ſuſceptionem periculi auaritiæ ſuæ, nec vult mutuare niſi ſuſcipiendo periculum & aliquo eo colore exigendo ultra ſortem & uerum intereſſe. Et inuenio etiam, quòd ita ſentit Guliel. Bont. in problemate de reditibus emptitĳs. Iaſ. in l. illa ſtipulatio. in princi. de uerbo. obligatio.

96 † Præterea Calderi. in repe. d. c. nauiganti. & omnes Canoniſtæ in c. per veſtras, per illum tex. de dona. inter vir. & vxo. approbāt contractum, quo pecunia committitur mercatori ad partem lucri, modo etiā creditor ferat partem damni. Sed hic creditor fert totum damnū, nec poteſt habere lucrum, niſi valde modicum, & adhuc incertum. Igitur iuſtior eſt, & longius abeſt ab uſura hic contractus, quàm qui approbatur in dicto cap. per veſtras. Multum ergo deſipuerunt Canoniſtæ dicentes, etiam leges de nautico fœnore correctas eſſe per dictum c. fin. tametſi eos perfunctoriè ſequatur Io. Fab. in rubr. C. de nau. fœno. & Guid. Pap. in tract. de cō tract. illici. col. 7. nu. 18. Contrarium & ſanius ſcripſit Iacob. Butri. in l. 1. C. eo titu. quem refert, licet malè reprobet Petr. Ancha. in repe. c. peccati uenia. q. 5. de regu. iu. in 6. Ridiculè autē argutatur Hoſti. in ſumma de uſur. §. in alĳs autem, dum tanquam cæteris ſubtilior ſophiſtico dilemmate nititur oſtendere etiā naturali ratione iniquū eſſe traiectitium fœnus nō obſtante ſuſceptione periculi, dicens, aut recipiens iuuat ſe de narĳs aut non. ſi non iuuat, iniquum eſt creditorem lucrari. ſi iuuat, ergo non remanet dominium pecuniæ penes creditorem. Et ſic non debet facere lucrum de re aliena. Et ſic infert (ſed repugnante rerum cauſa) quòd periculū, quod in ſe creditor retinet, in nullo debitorem releuat, ſed potius oneratum relinquit. Hæc eſt argutia Hoſtien. Atqui communi experientia conſtat non eſſe è re induſtrioſi, ſed malè numati mercatoris, etiam gratis, & ſimpliciter mutuari in negociationem marinam ne fortè tempeſtate (quæ illic frequens imminet) nedum ſumptum laborem, pecuniam & ſpem amittat, ſed etiam repente obæratus ſolum uertere, aut omnium ſemel facultatum iacturam facere cogatur.

Sophi. Hoſti.

Contra pauperi induſtrio plurimum expe
pedit periculo creditoris fœnerari, ut fœli-
ci nauigatione, ſi contingat frui: ſin ſecus,
97 ſupereſſe liceat. † Capio tertium. q. noſtræ
membrum, uidelicet quando datur uel pro
mittitur propter ſuſceptionem periculi ex-
tra caſum uel contractum mutui. Aduerte;
aut promittitur ipſi danti uel numeranti,
aut tertio extraneo. Primo caſu iſtud reci-
dit in effectu in mutuum: nec differt à mu-
tuo traiectitio, niſi quòd in mutuo traiecti-
tio, uel ſimili promittitur maior uſura men
ſtrua, uel aliter pro rata temporis. Hoc ue-
rò caſu non augetur obligatio pro rata,
uel lapſum temporis, ſed una certa maior
ſumma ſemel ſoluenda, uelut ſub qualibet
conditione promittitur. Et ſic in effectu idē
dicendum, quod in mutuo. Secundo caſu
non poteſt eſſe mutuum, nec ſimile mutuo,
ut quando mercator paciſcitur cum extra-
neo, quòd ſi perdat, refundetur ſibi dam-
num ab eo, ſiue in totum, ſiue uſque ad ta
lem ſummam & uiciſſim ſi lucretur, dabit
ei tantam ſummam ſuper lucro. Nec enim
uenditio eſt, nec mutuum, nec ſocietas,
nec alea, ſed actus negociationis: & eſt
contractus innominatus, do ſub una con-
ditione, ut des ſub oppoſita conditione.
Sed hoc nudum pactum ſine ſtipulatione
iure communi non eſt efficax ad agendum.
Non enim mercator ſe obligauit ad naui-
gandum, uel negociandum: ſed hoc poſi-
tum eſt in conditione, quæ non ſufficit pro
implemento, licet ſufficiat hoc caſu pro cau
ſa implenda. Et in hoc differt à caſu no-
ſtro l. periculi, ubi ualet pactum ſine ſti-
pulatione, quia præceſſit implementum
creditoris numerantis ſortem. In alio
differt, quia hoc ſecundo caſu totum id, qđ
dandum eſt illi extraneo, eſt periculi preciū
quod non meretur eſſe tantum, ſicut illud,
quod additur ei qui ſortem prærogauit, ut
priore caſu: in quo ſolum augmentum eſt
periculi precium. Et hoc ſecundo caſu lici
tum eſt pactum, ſi fiat à mercatore, uel ne-
gociatore in negociatione ſua, quia tunc
eſt actus negociationis licitæ. Si uerò
fiat inter duos extraneos, tunc recidit in
aleam, uel uanæ ſponſionis ſpeciem, &
non ualet etiam cum ſtipulatione, ut in l.
quibus. de aleæ luſu & aleato. Et ſic li-
mitanda, quæ multùm neglectim, & in
conſideratè tradunt Doctores in locis alle-
gatis ſupra eo. num. 93. Nouè dixi in l.
cum ad præſens. ſi cert. petat. & in l. à Titio.
de uerbo. oblig. in nouis intellec. quò (quia
præſentis materiæ limites excedit) remitto
98 Hic † neceſſariò nouiter explicāda uobis ē.
l. periculi precium. de nau. fœno. quam oēs
gloſſæ & Docto. aduſque tam in d. l. quàm
in l. quod te. ubi Bar. col. 1. Franc. Ripa col.
6. nu. 23. in fin. ſi cert. petat. & alii ubique in
tellexerunt loqui de mutuo & uſura cen
teſima, ſed malè. Dico ergo quòd ille
text. loquitur de certa ſumma ſemel ſol-
uenda ultra ſortem uel de maiori ſumma
ſemel ſoluenda (quod in idem recidit)
in caſum uel euentum bonæ fortunæ, uel
ſuperlucri recipientis. Quod autem ſu-
pra ſortem in illum euentum promittitur,
aptiſſimè ibi precium periculi uocatur,
quia eſt indicatura & penſatio ſuſcepti pe-
riculi. Puta ſi dem piſcatori centum au-
reos, ut ſe paret ad piſcandum, ea tamen
conditione, ut ſi non capiat, perdam ſor
tem: ſi uerò capiat, reddat centum quin-
quaginta, reſiduum lucretur. Vnde non
eſt hic propriè mutuum, quia non agi-
tur, ut tantundem reddatur, ſed ut, uel
nihil promittit, uel ut reddatur alia maior
ſumma. Non eſt etiam propriè contra-
ctus uenditionis, tum quia non eſt res, quæ
uendatur, nec ſpes quidem. Non enim pro-
mittit emptor iactum retis ſeu piſcationem
incertam, ſed ſuper ea (ſi fortè poſſit) pro-
mittit ſoluere certam ſummam. Tum quia
nec precium quidem ceſſurum eſt piſcato-
ri, ſed illud ſub conditione reſtituturus cū
actuario, licet ſub alia conditione, ſcilicet
non capiendi, nihil reſtiturus ſit. Et ſic nō
poteſt eſſe uenditio, nec reſpectu pre-
cii, nec reſpectu rei. Non eſt etiam con-
tractus ſocietatis, quia periculum non eſt
commune, nec etiam lucrum commune.
Sed tantum numerans debet certam ſum-
mam habere ſuper lucro in caſum ſuperlu
cri. Non eſt etiam propriè & ſtrictè lo-
quendo contractus uſurarius, quia nihil
præſtatur pro ſucceſſiuo uſu temporis,
prout in traiectitia. Nec etiam eſt alea,
ſed ſpecies negociationis. Reſtat ut ſit con
tractus, do ut des: do quidem purè, ut ſub
una conditione nil des, ſub alia plus des.
Et conſequenter illud, quod pluris da-
turus es, eſt periculi precium. Non e-
nim ſine cauſa dandum eſt, ſed ex cauſa
iuſta, quia periculum ſortis ſuſcepi, me-
ritò illud plus rectè dicti periculi precium
appellatur: ſiquidem tanti periculum il-
lud indicatur. Valet autem pactum hu-
iuſmodi ſine ſtipulatione, quia rei inter-
uentu, & implemento tanquam iuſta cau
ſa ſubſiſtente formatur. leg. iuriſgentium
§. ſi cum nulla. de pactis. hoc uult dice-
re dicta lex periculi. Non autem loqui
tur de centeſima, quia licet centeſima
ſit quadamtenus precium periculi in tra-
iectitia, uel ſimili caſu, ut ſupra nume. 90.

Nouus intellec. l. periculi precium de naut. fœno.

tamen

tamen in ſe non eſt niſi uera acceſſio uſuraria,& ſucceſſiua, quod nō congruit precio. Hic eſt uerus & γνήσιος intellectus d.l.periculi. Ex quo diametraliter contra omnes glo. & Docto.infertur, quòd illud plus, non eſt ſucceſſiuè,ſed ſemel ſoluendum : nec ſubeſt moderationi centeſimæ, ſed propriam na-

99 turam & effectum habet. † Sed hic mihi ipſi forſan, & effectui rerum contrarius videor. Quid enim facilius, quàm in traiectitia, in caſum quo nauis fœliciter redeat, paciſci, non de centeſima ſimplici dupla,uel tripla : ſed de certa ſumma ſemel ſoluenda, quæ longè decuplam, aut vigecuplam excedat? Puta ſi mercatori induſtrio, ſed qui nuper (vt ſæpe) iacturam fecit in mari, dem mille in apparatum repetendæ nauigationis erogaturo, & rurſus in magna periſtaſi periclitaturo,ea conditione,vt ſi rurſus mergat, ſortem amittam : ſi verò fœliciter emergat, reſtituat mille quingenta. Hæc enim pactio nil aliud eſt quàm vera hypotheſis, & exemplum d. l. periculi precium.Eiuſdem omnino rationis cum exemplis piſcatoris & athletæ ibi poſitis, modo perpendamus effectum, & quo res euadat. Fac nauem anno & quindecim diebus lapſis onuſtam mercibus reuerti,hic non una, ſed octuplex erit centeſima : quoniā quingenta in mille ad annum & quindecim dies tantum valent, quantum octo centeſimæ. Rurſus fac nauem ſic redire in semeſtri & octo diebus, tunc illa quingenta erunt in effectu octodecim centeſimæ. Fac nauem ſic redire paulò poſt trimeſtre, tunc illa quingenta triginta ſex centeſimis prodigioſiſſimo fœnori æquipollebunt. Quid hic dicemus? quomodo nouum noſtrum contra omnes intellectum, nouamque ſententiam de eo, quod ſortem ſemel excedit, non reducendo ad centeſimam tuebimur? obſtat enim primò, quod nuper diximus, hunc caſum non differre à mutuo traiectitio, niſi quòd hic obligatio ſemel certa quidem placita ſumma augetur : illic autem ſucceſſiuè augetur infra limites à lege præfixos. Non minus autem eſt uſura, ſi mutuans paciſcor de aliquo ſemel taxato ultra ſortem reddendo,vt in l.ſi tibi. in princi.de pact.l.rogaſti.§.ſi tibi.ſi cert. pet. quàm ſi paciſcar de aliquo ſucceſſiuè pro rata temporis accedendo,vt in l.lecta. ſi cert. peta. Igitur utroque caſu locus eſſe debet legi traiectitiæ. Secundò obſtat, quòd nec per uiam pœnæ, nec per aliam quamcunque directam, vel obliquam machinationem licet legitimum modum excedere, quin ad eum reduci debeat l.pœnam. de uſuris l.cum allegas.l.eos.in fin,C.eodem.Sed hic eſſet uia aperta, vel plus trigecuplo excedendi legitimum & ſupremum centeſimæ modum, quia cupiens fœnerator legem tranſgredi non ſtipularetur vſuram centeſimam, ſed certam magnam ſummam caſu quo nauis

100 ſalua eſſet. † Reſpondeo, quòd omnes illæ leges traiectitiæ, quæ permittunt ſtipulari centeſimam ſuſcepto per creditorē ſortis periculo, intelliguntur de periculo non imminenti, ſed vt plurimum raro contingenti tempore,& loco illius traiectionis:ita propter raritatem caſus magis, vt plurimū interſit hoc genus fœnoris exercentium fœnerari centeſimis,ſub tali periculo,quàm aliàs beſſibus. Lex autem periculi, loquitur de periculo imminenti, & ita frequenti, & impendenti,vt frequētius ſit, aut propè æquè frequens ac lucrum. Quòd autem noua hæc noſtra conſideratio,nec diuinatoria ſit,nec iniqua,ſed neceſſaria ad harum legū adinuicem,& cum vſu commerciorum cōciliationem patet : quia ſi leges traiectitiæ intelligerentur de periculo impendēti, uel ſaltem æquè frequenti, vt euaſio periculi, nunquam fuiſſet, nec eſſet utile : ſed longè damnoſiſſimum illud fœnus exercere & fruſtra fuiſſent ſtatutæ dictæ leges, cum non fuiſſent uſui, quod eſt abſurdum. Vtilius enim fuiſſet ſimilibus, imò etiam triētibus tutò fœnerari,quàm centeſimis : imò quàm dupla centeſima ſub tam præcipiti & impēdenti ſortis periculo. Quòd ſi fortè quiſpiam dicat traiectitiam non ideò ſic taxatam eſſe, ut eſſet vſui, ſed vt ſaltem in hac parte abſtraherentur homines à fœnerando : hæc euaſio multis modis refellitur. Primò,quia per totos ti.ff.& C.de nauti.fœno. ſatis liquet, leges illas eſſe latas, vt eſſent uſui, & tunc frequenter vſui fuiſſe. Secundò,quia minimè expedit reip.homines abſtrahi à fœnerando cōgruo & æquabili fœnore, periculo ſuſcepto : imò potius expediret allici, quo iuuēibus & induſtrijs mercatoribus conſuleretur, qui, ut plurimum dum negociari incipiunt, omnes fortunas ſuas maioremve partem habent in ære alieno,vt eſt notum. Tertiò videtur caſus [illegible],in Nouell.de vſur.nauti.conſti.130. vbi duo fœneratores hanc ſolam artem exercebant, & inde vitam ſuſtentabant. Sed certè text. ibi uerſic.illos autem. valde obſcurus eſt & mutilus, nec reſtitutus per Haloandrum, quia in libro Florentino Marcianæ bibliothecæ, vnde tranſcriptum exemplar habuit, ea conſtitutio deeſt, ut teſtatur dominus Anto. Auguſti. Emenda. libro ſecundo, qui vtinam nobis eam cum reliquis, quæ deſunt (vt pollicetur) edat. Interim mihi non uidetur ibi lo-

Noua declaratio traiectitia.

qui de centeſima, ſed de certa ſumma ſemel ſoluenda in fine nauigationis, vt dixi ſupra nu. 59. Cæterum quod dixi leges traiectitias loqui de periculo raro, & non impendenti, ſatis colligi poteſt ex cũctis id genus legibus. ff. & C. quia ſi rectè expendas, inuenies, quòd non ſolebant creditores traiectitiam hãc vſuram exercere promiſcuè, nec omni loco, & tempore, ſed duntaxat in certo loco vel intra certa præſtituta tempora nimirum tutiora, & minus periculis obnoxia: extra quæ loca & tempora nolebãt teneri de periculo ſortis, & malebant beſſes tutò, quàm centeſimas cum ancipiti periculo, vt in l. 2. 3. & 4. C. de nauti. fœno. in l. nihil intereſt, ibi. An poſt diem præſtitutum, & ibi. Poſt diem periculi. l. fœnerator, ibi. Intra præſtitutos dies. & ibi, intra ſtatuta tẽpora, & rurſus in fi. ff. eo. ita etiam debet intelligi. l. 3. ff. eo. ſiue enim ibi legas (conueniat) vt habet litera Pariſienſis & communis, debet intelligi de tempore ſolito & congruo nauigationi, in quo non ſolet timeri periculum. Et eſt ſenſus quòd tacitè conuẽtum cenſetur de tali tempore, ſi non eſt expreſſum quo & quanto tempore periculo creditoris nauigari poſſit. Siue ibi legas (conuenit) vt habet litera Norica, debet intelligi de tempore expreſſim cõuento, quo demũ creditoris periculo nauigari poſsit. Et ſic nedum neceſſarius: ſed etiam tum literæ, tum menti legum conuenientiſſimus noſter intellectus. Minimè etiam diuinatorius eſt, quia, vt vel communis ſenſus fa-
101 teri cogit, † omnes leges de commercijs & negocijs hominum debent eſſe conformes æquitati commerciorum, & coaptatæ uſui & utilitati hominum, quorum gratia latæ ſunt. Lex ergo fœnoris traiectitij debet ita (vt dixi) intelligi, vt ſit æquabilis, & in communi vtilis. Vt enim parum grauãtur fœneratores tam raro periculo ſuſcepto: ita non multum ſuperlucrantur ſuper addito triente, vt ſæpe magis interfuerit debitorũ ſic fœnerari, quo magis modica uſura nempe ſeſquipla modiciq; temporis ſint in tuto. Nec minus pulchrè & appoſitè quadrat noſter intellectus uerbis & menti d. l. periculi, & exemplis in ea expreſſis. Plures enim ſunt piſcandi iactus, quàm fœlices piſcationes: & plures ſunt athletæ currentes ad unum brabeum, quod unus ſolus obtinere poteſt. Illi magis impendet, & frequentius eſt perdere, vel uinci, quàm ſuperlucrari, vel uincere. Meritò ſuſceptio tanti tanquam impendentis periculi certum ſuum maius precium meretur, quàm ſit adiectio ſemiſſis, vel trientis uſuræ in nautico fœnore extra periſtaſes locorum & temporum.

Leges debent eſſe commoda uſibus hominũ.

102 † Præterea in nautico fœnore, ſi pecunia ſalua ſit, etiam ſi debitor omnibus deductis nullum lucrum fecerit, tenetur tamen non ſolum ad ſortem, ſed etiam ad uſuras centeſimas, quas ſoluet de ſuo. Sed hic in dubio non cenſetur actum, quòd debitor ſoluat illud augmẽtum de ſuo ſi minus lucretur, vt in exemplo piſcatoris, ſed cenſetur actum, quòd ſoluet de eo tantum quod cœperit: reſiduum uerò perdat creditor. Si autem quid ſuperſit, illud ſit piſcatoris, vel mercatoris in ſimili. Non tamen intelligo, quòd illud precium, vel augmentum poſſit promiſcuè aſcendere ad dimidiam ſortis, vt ſupra exemplificaui: ſed debet intelligi arbitrio boni uiri, dummodo etiam ſubſit iuſta cauſa & materia taliter contrahendi, puta iuſtæ negociationis, vel uirtutis exercẽdæ. Secus ſi nõ ſubſit niſi ludicra uanitatis cauſa: quia tunc uergit ad aleam, vel ſponſionem, nec oritur obligatio. l. quibus. de aleæ luſu. Non tamen libet diſcedere à litera noſtra Pariſienſi, & communi in hac l. periculi. quæ habet, ſi modo in aliam ſpeciem non cadat, quæ eſt etiam litera antiqua, ſecundũ quam legit & exponit Accur. & alij Doct. ibi (licet Haloander nouiter legat, ſi modo in aleæ ſpeciem non cadat) quæ lectio, ut in ſe uera eſt, ita non congruit reliquo contextui, nec ſtare poteſt, quia clauſula exemplificatiua immediatè ſequens ibi veluti, non poteſt referri, nec ad precium periculi, nec ad aleam, & ſic tenenda eſt antiqua & communis litera. Accipe tex. d. l. periculi, cum nouis & analyticis ſcholijs noſtris.

Defenditur communis litera.

Lib. 22. ff. de nautico fœnore. Scęuola lib. 3. Reſponſorum.

EPITOME.

Si datur certa ſumma in erogationem honeſtam, cui periculum amittendæ ſortis impendet, cum pacto, quòd periculum ſit creditoris: in caſum verò ſuperlucri, teneatur debitor certam maiorem ſummam dare creditori, valet pactum ſine ſtipulatione, nec ſubeſt taxationi vſurarum, quia augmentum ſortis non eſt vſura, ſed periculi precium. *S. D.*

a PERICVLI[a] precium[b] eſt, & ſi
b cõditione quauis pęnali[c] nõ exi
c ſtente recepturus ſis, quod dederis, &

insuper

inſuper aliquid præter pecuniam : ſi
d modo in aliam ſpeciem [d] non cadat:
ueluti ea ex quibus conditiones naſcũ
tur : ut ſi manumittas, ſi illud non fa-
cias , ſi non conualuero , & cætera.
e Sed nec dubitalis , [e] ſi piſcatori ero-
gaturo in apparatum, plurimum pecu
niæ dederim, ut ſi cœpiſſet, redderet:
& athletæ, unde ſe exhiberet , exerce
retq́;, ſi uiciſſet, redderet. In his enim
omnibus & pactum ſine ſtipulatione
ad augendam obligationem prodeſt.

a PERICVLI. ſcilicet ſerij & impenden-
tis, ut non minor ſit trepidatio & dubietas
ſortis & impenſæ amittendæ , quàm ſu-
perlucrandi , ut in exemplo piſcatoris &
athletæ in tex. Et hæc eſt propria & ſpecifi-
ca differẽtia materiæ & deciſionis huius le
gis à legibus traiectitiæ uſuræ, quæ hic non
habent locum .

b PRECIVM. largè , quia non eſt hic
uenditio, & etiam non dicitur precium ſim
pliciter, ſed precium periculi, ideſt eius pen
ſatio , uel æquamentum : ideò non eſt u-
ſura.

c POENALI. quod per quandam remo-
tam ſimilitudinem dicitur dicto obſcurio-
rem more Scæuolæ, cuius ſunt verba . Vt
enim natura pœnæ eſt eſſe in pendenti , ut
pote ſub conditione, qua extante committi
tur, ea verò deficiente ceſſat : ita hic utriuſ-
que contrahentium damnum , uel lucrum
in pendenti eſt. Neutrobique tamen dici-
tur pœnalis obligatio nec debitor tenetur
ad pœnam, ſed ad precium periculi, ſi ſuper
lucretur.

d SPECIEM. ideſt in alium contractum,
in quo aliquid dandum , uel repetendum
eſt ſub conditione, ſed non propter pericu-
lum ſortis ſuſceptum, ſed propter aliã cau-
ſam ſecutam , uel non ſecutam: ut ſi manu-
mittas &c. ſubaudi , decem promiſi, uel
dedi, ut hoc faceres uel non faceres.

e NEC DVBITA. ſequuntur propria
exempla huius l.

103 † QVARTO quæro de intellectu .§.
qđ in ſingulos. in l. nihil intereſt. ff. de nauti
fœno. Multum enim prima facie videtur
aduerſari his, quæ ſuprà num. 49. diximus
nullum eſſe in iure exemplum uſuræ gra-
uioris centeſima : Docto. autem hactenus
videntur hunc §. intellexiſſe de dupla cente-
ſima. Ita etiam nominatim Budæus li. 1. aſ-
ſis, & Hierony. Groslot. in l. lecta. ſi cert. pet.
quod ueteri & communi literæ textus non
conſonat, quia non loquitur de duplici cen
teſima, nec de triplo , quod duplex centeſi-
ma in ſui fine cum ſorte conficeret : ſed lo-
quitur ſimpliciter de centeſima , & ſic una
tantum . Item de duplo non excedendo in
fine & periodo curſus, quod uix centeſimæ
poteſt accidere. Sed de dupli centeſima ex-
preſſum videtur , prout Haloander legit,
qui verbum (centeſimæ) à ſitu ſuo ueteri &
communi, qui eſt poſt uerbum, finem, tran-
ſponit poſt tria verba, & ſubijcit nomini il-
li numerali , & quotitatiuo duplum . Sic
enim legit. Quod in ſingulos dies in ſtipula
tum deductum eſt , ad finem non ultra du-
plum centeſimæ debetur. Quæ lectio ut no
ua eſt, & nouiter fabrefacta, & ab alijs & ve
teribus, & nouis exemplaribus diſſentiens,
ita minimè ſequendã puto, ſed veterem , &
communem lectionem , quam litera Pari-
ſienſis, & omnes præter nouam illam Nori
cam ſequuntur , retinendam , tum propter
eius fidem, tum propter aliarum legum cõ-
ſonantiam, cui noua lectio obſtrepit. Nau-
ticum enim fœnus taxatum eſt ad centeſi-
mam, quæ etiam iure. ff. ſumma & grauiſſi
ma erat uſura, ut oſtenſum eſt ſuprà. numé.
40. Et ſic non eſt veriſimile, iure ff. tolleratã
& multo minus approbatam in hoc §. dupli
cem centeſimam . Non obſtat, quòd ante
legem, eos. quædam veteres leges tolerabãt
quoddam fœnus traiectitium excedens cen
teſimam. d. l. eos. uerſic. in traiectitijs : tum
quia nullæ huiuſmodi leges relictæ ſunt in
corpore iuris: tum quia, ut dixi ſuprà num.
36. nõ eſt ueriſimile, quòd excederet in du-
plo ſeſquialtera , uel minori . Hæc autem
ueritatis ſtudio duntaxat paucis perſtrin-
104 go. † Non autem, ut uel in minimo de-
rogem immortali gloriæ tum Gregorij Ha
loandri uiri de literis & legali filoſophia
bene meriti, magno ſtudioſorum dãno im-
matura morte nobis prærepti: tum inclytiſ-
ſimæ illius reip. Nurembergenſis, quæ ta- *Laus Rei pub. Nurembergenſis.*
li uiro publicis ſtipendijs ſumptus ornan-
do legali inſtrumento ſuppeditauit, cuius
gloriæ inimica quidem eſt in hoc tam ua-
ſto Regno. Quippe ſupra duodecim annos
famam in ampliſſimo foro , & aureæ illius
meſſis poſt diuturnum ſtudium, & uſum fa
cultatem nactus , in ipſo progreſſu quò ad
opes & honores hoc tempore itur , his po-
ſtergatis omnem operam meam conuerti,
ut uel ſtipendijs meis filoſophiam hanc re-
purgatam & parabilem redderem. Sed ex-
inde aſſiduis bellorum cladibus conturba-
to honorario cenſu , nil promouendæ rei
ſpei ſupereſt: adeo nulla habetur gratia , ut
etiam hæc meditans non minus tributis fre
quentibus uexer, quàm ſi rei factitandæ in-
tenderem: nec penſi habent, tantum his ſtu-

dijs

diꝭs detrahi, quantum uiatico meo (unde illa ſuſtento) detrahitur. Sed ad rem. Plus dico, quòd etiam ſi lectio Haloandri in hoc eſſet uera, & non adulterina, nihil adhuc cõcluderet cõtra ſñiam noſtrã: q̃a adhuc text. ille nouus nõ loqueretur đ dupla cẽteſima, ſed de duplo cẽteſimæ. Et ſic deberet intelligi de duplo in quo ineſt ſimplũ, qđ in idem cũ veteri & cõmuni lectione recidit: & probatur, tum ne quid exorbitans à cæteris iuribus tacitè inducatur: tum quia regulariter in iure duplo ineſt ſimplum, ut ſupr. nu. 46. Et ſic ea verba duplum centeſimæ ſiue tranſitiuè, ſiue intranſitiuè intelligantur, nõ concludent eſſe duplam centeſimam, ſed unam duntaxat centeſimam, quæ in ſui fine duplum cũ ſorte conficit, nec ultra progredi poteſt. Et ſic tantum abeſt, ut ea noua lectio ſententiæ noſtræ aduerſetur, ut eã magis confirmet, & extendat procedere indiſtinctè, etiam ſi in dies ſingulos, aut alia quauis ſolita, uel inſolita formula concipiatur uſurarum ſtipulatio, ut mox dicam. Nihilominus placet communis litera. His ſcriptis, editioniq́ue paratis, prodierunt in lucem libri ſeptem Parergon Alcia. qui li. 6. c. 15. nobiſcum ſentit communemq́ue literam ſequitur, & Accurſii tranſpoſitionem reprehendit, quam tamẽ Accur. nunquam fecit, ſed ſolus Haloander. Quare puto ibi mendum eſſe, & Alciatum non de Accurſio, ſed de Haloandro cogitaſſe & ſcripſiſſe. Nouiſſimè quoque editi ſunt doctiſſimi libri Emend. Anto. Auguſti. qui lib. 1. ca. 9. communem literam tuetur. Retenta igitur ueteri vera & communi litera huius. §. tota obſcuritas oritur propter uerbum, ad finem. Vt autem penitiſſimè diſcutiatur,

ἀκμὴ uſurarũ duplex.

105 notandũm quòd † duplex eſt ſumitas, & ut Græcè præſſius dicam, ἀκμὴ ſiue ſupremus gradus, uel exceſſus finis & terminus uſuræ ut & infrà num. 459. Primus eſt in quantitate, pro rata cuiusq́ue menſis, uel alterius certi temporis ſucceſſiuè currentis: & iſta quantitas non eſt uniſormis, ſed diuerſos habet gradus, ut in d. l. eos. quorum ſummus & inexuperabilis eſt cẽteſima. Secundus eſt in cumulo ſeu totali ſumma & periodo, ſeu fine finiente: & hic nõ ſunt gradus, ſed unicus & idem terminus uniformis, & eadem periodus, videlicet dupli, ſeu æquamenti ſortis. Et quòd dico hoc extremum uniforme, ſallit in unico pulchro & ſingulari caſu l. iubemus, in princ. uerſ. hoc videlicet obſeruando. de eroga. mili. anno. lib. 12. C. vbi permittitur actuario negociari cum militib. ita ut in ſingulos ſolidos amplius quàm unum tremiſſem pro quocunque temporis ſpacio accipere nõ poſſit, ſed bene minus tremiſſe: & ſic cumulus uſuræ non poteſt in fine cuiuſcunque ſiue breuis ſiue prolixi temporis tertiam partem ſortis excedere, ſed bene infrà ſubſidere. Tremis enim (vt pulchrè ex Lampridio declarat Bud. noſter in l. quia vulgò, de ædi. edi.) eſt tertia pars ſolidi, ſicut ſemis dimidia. Alex. enim Seuerus optimus princeps, qui iuriſconſultorum noſtrorum conſilio innocens, & anæmaton geſſit imperium, & ut inquit Herodian. ἀναιμωτὶ ἄρξειν, grauiſſima tributa à Sardanapalico Heliogabalo impoſita ad triceſimam partem reduxit: ita ut qui decẽ aureos ſub impio Heliogabalo pendebat, tertiam tantum partẽ aurei præſtaret, tuncq́ue primum ſemiſſes & tremiſſes formati ſunt. Et aduerte ad l. iubemus, quia gloſſ. & Docto. non explicant. Ea negociatio nõ eſt intelligenda de uniuerſali ſeu mercatili & quæſtuaria militantibus, ut eo lib. negociato. ne milit. ſed de negociatione particulari eorum quorum milites egent in expeditione, videlicet pro emendis ſagulis, equis uel pro uictu, & huiuſmodi neceſſariꝭs. Et prohibetur actuarius cum eis contrahere antequam eis debitum ſtipendum integrè perſoluerit: quo in manus milinim perſoluto, poteſt eis uendere quorum indigent, uel etiã mutuare de ſuo pecuniam ſub uſuris legitimis: ita tamen ut mox quàm trientem ſortis æquauerint, amplius currere nõ poſſint. Et hoc ſpecialiter in militibus ſtatutum eſt, cum actuariꝭs uel erogatoribus contrahentibus, ne uſuris mergantur, & ne in totum cum eis ſub dilatione contrahi nõ poſſit. Non autem eſt intelligendum, quòd poſſint ſtatim, uel etiam poſt unũ uel duos annos dilationis debere ſingulos tremiſſes in ſingulos ſolidos, quod eſſet plusquam cẽteſimam inducere, & contra leges, & eandẽ legem, quæ cohibere vult uſuras non augere. Taxatio igitur illa reſpicit non curſum, ſed cumulum, & finem uſuræ: quæ cõſequenter ſi erat ſemis, non poterat currere ultra quinque annos, ſex menſes & beſſem menſis, quo tempore triens ſortis æquatur. Si verò beſſalis, non poterat currere ultra quatuor annos & duos menſes, quo tempore triens ſortis æquatur, & ſic de aliꝭs. Sed poſt l. eos. à Iuſtiniano latam, non licuit maiores ſemiſſib. ſtipulari, quia actuarius ille non erat, nec eſſe poterat iuſtus negociator: de quo in d. l. eos. quòd non profiteretur artem quæſtuariam militantibus, & negocia militaria tractantibus uetitam, & quòd in d. l. iubemus, vocatur negociatio, intelligitur de priuata & particulari, ſicut quælibet commutatio: quia omnis ſœneratio eſt uera negociatio, ut infrà. quæſt. 69. non tamẽ

Tremiſſes.

Alexander anamatos.

iuſta,

iuſta, ſeu genus negociationis per ſe approbatum, ut ſupr.num.58. Et hoc ſolo caſu excepto, idem & uniformis uſuræ periodus eſt duplum, in quo ſemper, ineſt ſimplum, & ſic duplum eſt omnis uſuræ finis finiens, & ſuprema periodus. Quamprimum enim uentum eſt ad duplum, illic ceſſat & ſiſtit omnis uſura, qualiſcunque ſit, nec ulterius ullo modo progredi poteſt. Quo fit, ut non plus tandem lucretur, qui grauioribus, quàm qui leuioribus uſuris fœneratur, niſi in repreſentatione: q̃a quanto quis grauioribus fœneratur, tanto citius duplum recuperat, ſed nõ licet ſiue grauiore ſiue leuiore uſura plus duplo conſequi: nec licet hoc duplum citeriori tempore cõſequi, quàm ſecundum limites & gradus d.l.eos. Et ad iſtos duos gradus, ſeu terminos uidelicet temporis ſeu ſpatij, & cumuli ſeu ſummæ totius reduci poteſt omnis illa triplex, & multipliciter coarctata uſurarũ

Nouus et uerus intellectus §. quod in ſingulos.

106 moderatio ſup.num.43.cum ſeq. † Modo uideamus de quo fine, ſeu termino loquatur hic §.ibi ad fin.centeſimæ, & clarum eſt, quòd non loquitur de ſumitate ſucceſſiua, & progreſſiua in curſu temporis, quia hoc ſatis clarè importat verbum centeſima loquitur ergo de ipſa periodo & fine curſus, ſeu termino terminante, qui propriè finis eſt, quia tunc uſura omnis deſinit currere. Et ſic ſenſus eſt clariſſimus, quòd hic tex. non loquatur de duplici, ſed de una tãtum centeſima traiectitia: & quærit, quis ſit finis curſus huius centeſimæ, ſiue uſque ad quãtam ſummam poſſit aſcendere donec finiatur, hoc eſt deſinat currere. Et reſpondet Papi. quòd finis eſt duplum. Et ſic mens huius §. eſt generaliter definire, nunquam deberi nec currere ultra duplum, etiam in fœnore traiectitio, ſiue in menſes, ſiue in dies ſingulos, ſiue aliter concipiatur ſtipulatio. Hic eſt uerus [illegible] intellectus huius. §. uerbis, mentique & cæteris legibus & regulis conformis: contra uerò communis intellectus de duplici centeſima eſt contra mẽtem & uerba huius §. & contra reliquas omnes leges, & regulas. Accipe tex. ſecundum ueterem communem, & ueram lectionem cum breui ſcholio noſtro.

§. Quod in ſingulos. in l. nihil intereſt. de naut. fœn.

QVOD in ſingulos dies in ſtipulatum deductum eſt, ad finem a centeſimæ, non ultra duplum b debetur.

a AD FINEM. ideſt in periodo, ſeu cum deſinit currere.

b DVPLVM. Et ſic regula l.ſi non ſortẽ. §. ſup. duplum ſup. de condict. indeb. habet locum uniformiter in omni fœnore, etiam traiectitio, quocunque modo ſiue mẽſtruatim, ſiue dietim, aut aliter ſtipulatio fœnoris concipiatur.

107 † HIS (ut ſupra) elaboratis, editionique paratis, uenerunt in manus meas elegãtes & perutiles libri Emend. doctiſſimi uiri Anto. Auguſti. Hiſpani. qui lib.1.cap.9. dicit non eſſe uitium in communi litera d.l. nihil intereſt, prout iam diximus: ſed ſolum in interpunctionibus, quas ita emendandas ex animaduerſione Lælij Taurelli cenſet, ut iſte. §. quod in ſingulos, non ſit §. per ſe, ut vulgò omnes libri habent: ſed ut cum uerſi. Pro operis, à quo incipere debet, ſit eadem oratio, & unica periodus, legendo ut ſequitur. Pro operis ſerui traiectitiæ pecuniæ gratia ſecuti, quod in ſingulos dies in ſtipulatum deductum eſt, ad finem centeſimę nõ ultra duplum debetur. Ita autem punctuandum & legendum ex eo cenſet, quòd nũquam in ſingulos dies uſuræ promitterentur, ſed in menſes aut nauigationem: nec aliã præterea rationem adducit. Ego quidẽ libenter & iucundiſſimè legi hanc animaduerſionem Do. Lælij Taurelli, cuius & præfati Anto. ſtudium & induſtriam in repurgandis iuris noſtri fontibus ſummè probo, maximiſque laudibus & præmijs dignam duco, ſed tamen ſi unquam, maximè in his, iudicium exactiſſimum adhibendum eſt, nec ex uno aut altero ueriſimili decernendum, ſed ipſa iuris [illegible] in conſilium adhibenda, & ſingula ſingulatim, & rurſus ad inuicẽ & ſimul [illegible] expendenda. Quãquam in hoc primo articulo non opus eſt multis contendere, utra lectio ſyncerior ſit: quandoquidem utriuſque idem omnino ſenſus ſit. Patet. quia ſecundum vulgatam & communem lectionem ſenſus eſt in verſ. nec pignora, continuato uſque ad §. quod in ſingulos. quòd etiam prætextu operum ſerui creditoris, cauſa traiectitiæ pecuniæ miſſi, ſimulq́ue cum debitore nauigãtis, nõ poteſt deberi maior uſura quàm legitima. Sed ſi minor uſura ſtipulata fuerit, tunc ſtipulatio operum prædicti ſerui poteſt ualere uſque ad id, quod legitimæ totique uſuræ deerat duntaxat, & non ultra, ut in §. in ſtipulatione, in eadem l. nihil intereſt. in fi. Et ſic probat tex. ille ſingularis & pulcherrimus, quòd ſicut nullo ingenio, nullo prætextu licet fœneratori aliquid intrinſecus de ſorte detrahere, aut demetere, qui tantũdem decedat uſuræ pro rata, ut ſupr. l. eos. uerſ.

verſi.interdicta:ita nullo ingenis,nullò prętextu licet fœneratori, qui de quæſtu paciſcitur,aliquid extrinſecus detrahere, ſeu aliquo ſumptu, vel onere extrinſeco & aduentitio grauare, vel onerare debitorem pro uſu pecuniæ, ultra æſtimationem interuſurij legibus taxatam, quocunque prætextu, uel colore quæſito. Puta ſi creditor diffidens debitori mittat cum eo unum de ſeruis ſuis, & uelit aliquid ſtipulari pro operis ſerui ſui,quibus interim carebit,non poteſt,ſi ſummam legitimam vſurarum ſtipulatus ſit: quod in d.§.nec pignora. pulchrè ampliatur,etiam ſi creditor in eam rem pignora,uel hypothecas acceperit. Dubium autem faciebat, quia iure veteri ff. licebat aliquid fœneratori pignore accepto, uel per uiam retentionis, quod aliàs non licebat.l. per retentionem l.pen.in fin.C.de uſur. Et ſic videbatur, quòd ſaltem iure retentionis & pignore accepto poſſet creditori operas ſerui ſibi ſeruare. Ratio verò ampliationis duplex eſt. Prima,ne qua occaſione modus uſuræ excedatur, & debitores ultra modum legibus taxatum grauentur, creditores autem ſerui (aliquin ſorte inutilis) & alimẽta,& operas alioqui nullas interim lucrentur. Secunda, quia quòd creditor mittit hunc ſeruum non debitoris,ſed ſuiipſius tantum gratia facit,nec inde debitor in aliquo releuatur:igitur hoc ſumptibus creditoris,non debitoris fieri debet. Quid ergo de alimentis eiuſdem ſerui? tex.non meminit, & meritò quia tacitè videtur actum ꝙ ſeruus interim nõ ſtabit ocioſus,ſed ſeruiet debitori, & ſic cum alimenta ſerui ſint uilia,non poſſunt communiter tãti eſſe, quin compenſentur cum tantulo ſeruitio. Si uerò ſeruus erat prorſus inutilis,uel fortè trãſuehere, & alibi diſtrahere uolebat creditor tunc etiam uecturam,& alimenta ſerui putauerim deducenda de uſuris, & creditori adſcribenda, quatenus hic ſumptus ſimul cum vſura legitimum modum excedit,alioquin creditor qui minorem uſuram ſtipulatur,poteſt aliquid aliud onus debitori imponere, uſque ad id, quod legitimæ uſuræ deeſt non ultra, tam reſpectu curſus quàm reſpectu cumuli ſeu periodi, quia non poteſt duplum in quo ineſt ſimplum in fine excedi, omni onere à creditore impoſito deducto,quocunque modo,uel in dies ſingulos concipiatur uſurarum ſtipulatio,ut nouè euicimus. Hic eſt clariſſimus & perfectus ſenſus d.l.nihil intereſt.in verſi.nec pignora,ad finem uſque, etiam ſecundũ omnem literam, & ueterem & ſolitam punctuationem, de qua clarum eſt, nihil omnino immutari ex noua punctuatione Anto. quia ſecundum eum eadem oratione utrunque prædictorum æquè probatur: videlicet primum ſecundum communem ſententiam, quòd nullo onere, nullo ſumptu poteſt debitor per fœneratorem grauari ultra legitimam uſuram. Secundũ, pro noua noſtra & uera ſententia contra communem,quòd etiam iure.ff.in tralectitijs non poterit uſura creſcere ultra duplũ, quacunque forma,uel arte ſtipulatio conciperetur. Cum igitur ad ſenſum legis & deciſionem caſuum non referat utra punctuatio uerior ſit,non eſt contendendum, omnino veteri iam ſolitæ, & iam multis ſeculis aduſque receptæ punctuationi ſtandum.

108 † Cũ enim Pandectæ Florentinæ (quas religioſiſſimè colendas cenſeo) nullius huiuſmodi diſtinguantur interuallis, nec ulla alia iuſta ratio,aut utilitas exigat, ſequitur non eſſe à recepta lectione & punctuatione recedendum,quæ tandiu æqua & apta uiſa eſt,& eſt l.in rebus nouis.de conſtitut. prin. Et ne quibuſdam fortè ſola authoritate citra aliam rationem niti videar, fortius probare queam, quòd etiam ſi aduſque libri noſtri punctis caruiſſent,punctuatio noſtra melior & eligibilior eſſet, quàm noua Taurelli & Anto. Patet primò,quia ſecundum nouam in §. pro operis, reſponſum Papiniani eſſet obſcurum & inperfectum,quantum ad principalem quæſtionem, quæ eſt. An ultra legitimam uſuram liceat operas ſerui ſtipulari,licet enim id ſatis neget quãtum ad exceſſum dupli,ſi euſque perſeueret uſura, ut duplum attingat:tamen nihil decideret, nec clarè negaret dictas operas licere ſtipulari infra duplum, ideſt, quandiu uſura currens non eſt exceſſura duplum:vt quia citeriori tempore nauis redit, & deſinit curſus uſuræ. Quid autem abſurdius, quàm Papin. acutiſſimi omnium Iureconſulti reſponſum ita punctuari, ut cõtra morem ſuum, & peculiarem ingenij & orationis dexteritatem, aliquid obſcuri, uel imperfecti ſubſideat? Secundò,quia ſecundũ hoc,verſi.præcedens,ibi,nec pignora.ſuperflueret: ſi enim ad præcedentia referatur, ubi de legitimo uſurarum modo non excedendo agitur, rogo quid operabitur? nec enim dubium eſt ipſo iure non tenere pignora, ſi principalis obligatio non teneat. Nec elabi licet,dicendo,quòd aliquale dubium eſſe poterat,quoniam in materia uſuraria toleratur aliquid uia pignoris & retẽtionis,quod aliàs non toleraretur.l. per retẽtionem.l.pen.C.de vſur.quodque, hoc dubium ibi tollitur,quia illud per pignus,vel per retentionem nunquam fuit receptum, niſi infra legitimum modum: vt in d.ll.ſu-

Pãdectæ Florentina.

prà verò legitimum modum diſertè ait lex penitus illicitum eſſe, nec ullum pignus ualere l. ſolutum.§. ſi in ſortem, in fin. de pig. actio. Cum igitur principium d.l. nihil intereſt, tantum prohibeat fœnus excedens legitimum modum, & ſic improbum & penitus illicitum, ſuperfluum eſſet extendere & datis pignoribus: quia l. (præſertim Papi. acutiſſimi) non debet eſſe de indubitabili. l. quod Labeo. de Carbo. edict. & in terminis, quando litera legis dupliciter punctuari poteſt; ita punctuanda eſt, ut operetur & decidat caſum dubitabilem, etiam ſi aliàs pœnalis ſit, ut decidit gloſſ. Ioan. And. ſing. in cap. 1. uerſi. clarum, & ibi Gemi. Philip. Franc. de temp. ordi. in 6. dixi in conſuet. Pariſi. §. 41. num. 15. ſed ſi referas uerba, nec pignora, ad ſequentia, ut ſit una periodus uſque ad .§. quod in ſingulos, tunc non erit ita de indubitabili, nec abſque noua, & ſingulari deciſione per prædicta: nihilque obſcurum, aut imperfectum erit in d. uerſ. nec etiam in .§. quod in ſingul. immediatè ſequenti: ſed omnia erũt aptè diſtincta, clara & perſpicua. Non obſtat, quòd deciſio d. §. quod in ſingul. erit ſuper inſolito, tum quia etiamſi frequentius ſtipularentur nauticas uſuras in menſes aut nauigationem: quandoquidem alteram tantum, quod fœnus Græci Heteroplum: quandoque in utrãque nauigationem ſiue in commeatum & remeatum, quod Anphoteroplum fœnus vocabant, ut tradit Pollux de uocab. naut. lib. 8. tamen non ſequitur quin quandoque ſtipularentur in dies ſingulos, ſaltẽ in traiectitia, quando, (ut plurimum) fiebat pactum, quòd periculum non ſpectaret ad creditorem per certos menſes, uel per totam nauigationẽ, ſed uſque ad certos dies duntaxat: ut in l. in nautica. l. fœnerator, de naut. fœno. tũ ꝗa Papi. in eo .§. ſpecialiter & expreſſim decidere uoluit, non poſſe duplũ excedi, nec in traiectitia quidem, licet periculum ſit creditoris, & quacunque formula ſolita, uel inſolita concipiatur ſtipulatio. Ex quibus concludimus communem & receptam punctuationẽ meliorem & aptiorem eſſe, & omnino retinendam, pergamus ad alia.

litera l. quomodo punctuanda.

109 † Qvinto quæro de iuſto precio horum redituum, qui loco vſurarum antiquarum in vſum irrepſerunt. Iuſtum precium in reditibus annuis & perpetuis, ſed perpetuo ad liberam debitoris uoluntatẽ redimibilibus notoriè ſtatutum eſt, & obſeruatur in hoc regno ad rationem duodecim pro uno. Idque non tam certis conſtitutionibus regĳs, quàm ſupremorum tribunalium areſtis, & utentium moribus generaliter, & in communi comprobatum. Quare non eſt dubitandum, quin hoc ſit iuſtum precium l. precia rerum, ad leg. Falcid. & not. in l. 2. C. de reſcind. vendi. etiam in foro conſcientiæ, ut per Ioan. Gerſo. de contract. conſidera. 5. vbi conſuetudinem communem ſequitur pro regula iuſti precĳ, & in conſidera. 9. ait, quòd arbitrio legiſlatoris ſubiacet contractuum modificatio, limitatio, vel amplificatio: & quòd formalis ratio contractuum conſiſtit in conformitate ad leges, & in conſider. 19. ait, quòd nullus debet cenſeri ſapientior, quàm legiſlator, & ſequitur D. Philip. Beroal. in epito. mor. philo. dicens legem magis eſſe dominam rerum noſtrarum, quàm noſipſos. Et licitos eſſe contractus legibus, & authoritate boni & prudentis magiſtratus conceſſos, & ſufficere medium, & æqualitatem quam conſtituunt, & licere Chriſtiano uti politicis ordinationibus. Sed ut hæc ſufficiunt, & cõcludunt ad iuſtitiam precĳ in dicta ſpecie; ita non ſufficienter illuminant intellectum ad ſciendum quid in quæſtionibus particularibus connexis, & in cæteris ſpeciebus, & reditibus (puta temporalibus) dicẽdum, niſi analytico more noſtro radices ipſas materiæ ſubiectæ excutiamus, & rem ipſam per cauſas ſuas cognoſcamus. Vt igitur hęc fiant illuſtriora, ſimul & utiliora, quàm breuius & dilucidius fieri poterit, exagitemus primam iuſtitiam, & æqualitatem precĳ in
110 d. ſpecie. † Agedum quòd non ſit iuſtum precium, ſed defectiuum, quòd quis pro duodecim aureis poſſit habere aureum anuum perpetuò, uel decem pro centum uiginti. Probatur primò per tex. optimum & rotundum in l. 3. §. Item ſi reip. ad l. Falcid. ubi legatum annui & perpetui reditus æſtimatur ad rationem trientariæ uſuræ, ſiue tertiæ partis centeſimę, hoc eſt, ad rationem uigintiquinque pro uno, ſiue ad penſionẽ unius anni quinquies & uicies multiplicatam. Et quòd ibi verum, iuſtum & commune precium æſtimetur, patet, quia in ratione legis Falcidiæ, de qua ibi agitur, uerũ iuſtum & commune precium inſpicitur. l. precia rerum l. cum Titio. l. quantitas. l. in quantitate. ad leg. Fal. & ſic in d. §. Item ſi reip. nihil eſt ſpeciale in republ. ut ibi colu. 3. ad fin. & col. 6. nume. 8. vult Soci. qui primus poſt inueteratiſſimum errorem detectum ab Hermo. Barba. dictum §. rectè quidem, ſed non plenè explicuit, & in terminis duntaxat iuris: nil enim tradit, quod ad praxim & uſum noſtrum faciat. Igitur iſtud precium duodecim pro uno eſt infra dimidiam iuſti precĳ. Et ad pleniorem explanationem aduertẽdum, quòd errauit Bud. lib.

Precium iuſtum.

Lex domina eſt.

Budeus.

lib.2.de aſſ. char.27. in primò excuſſis, & char.32.in nouiſſimè impreſſis ſuper intel lectu d.§. item ſi reip.dum ex eo infert, ſi hò die legaretur reip. reditus octo aureorum, quod in ratione legis falc. aut alia conſimi-li, æſtimandum eſſet legatum paulo minus centum & 50. aureis, attento quòd hodie apud nos commune precium horum redi-tuum eſt ad rationem duodecim pro uno. Sed iſtud nullo modo poteſt accommoda-ri ad rationem trientariæ uſuræ, quæ in d. §. ponitur pro menſura iuſti precij reditus. Non tamen aberrauit Bud. in calculo ſed

111 ut erat inexercitatus in iure. † Præſup-ponit duo erronea. Primũ, quòd in d.§. ſpe-cialiter augeatur precium reditus fauore reip. non autem, quòd commune precium expendatur. Secundum, quòd Iureconſul. in d.§. referat & menſuret augmentum pre-cij ad communes vſuras, ſecundum. l. eos. C. de vſur. quæ ſunt ſemiſſes & ita augmen tum ſit ſeſquiplum, prout ſtante eadẽ quan titate uſurę, ſi ſit trientalis, eius ſors erit ſeſ-quipla ad eam quæ reſultaret ſortem, ſi vſu ra eſſet ſemis. Et ſic colligit primò, quòd in terminis iuris legatum reditus perpetui factum priuato debet æſtimari ad rationẽ ſemiſſis uſuræ. Verbi gratia, ſi ſit ei legatus reditus annuus perpetuus ſex aureorum, debet tale legatum æſtimari centum aureis ſemel ſoluendis, & non ultra: quia centum aurei iure communi ad rationem ſemiſſis uſuræ pariunt ſex aureos annuos. Secundò colligit ἀναλογικῶς in terminis noſtratis uſus & conſuetudinis, quòd ſi (ut ipſe præſup-ponit) dictum legatum ſenum aureorum perpetui reditus factum priuato, debet ho-die apud nos æſtimari duobus & ſeptua-ginta aureis: & ſic ad rationem duodecimæ commmiter uſitatæ. Ita ſi idem legatum fa ctum ſit reip. proportionabiliter ad ratio-nem ſeſquialteram augeri ſeu ἀναλόγως plus æſtimari, videlicet centum & octo aureis: uel quod in idẽ recidit, quòd legatum octo reditus annui priuato factum, paulo minus centum aureis æſtimandum eſt: ſed factum reip. paulominus 150. aureis. Sed hic Bud. toto cælo errauit. Quod enim primò præ ſuppoſuit in dicto §. precium commune au-geri ſpeciali fauore reip. falſum eſt, vt nu-per dixi: nec iura trahenda ſunt ad gratiam l. iura non in ſingulas de leg. Secundum & præſuppoſitum falſum eſt, quia tempore ff. nondum erat facta tanta moderatio, quæ per d.l. eos. poſtea ſuperuenit: ſed priuati promiſcuè & communiter etiam beſſibus fœnerabantur, ut patet in l. Publia. depo, & per ro. de uſur. plus dico, quòd dato, quod dicta l. eos. pręceſſiſſet dictum §. Item ſi reip. vel quòd eo tempore cõmunes vſuræ fuiſ-ſent beſſes, hoc nihil ad rhombum quia Iu reconſul. ibi nullo modo ſe refert ad ratio-nẽ vſurarum communiũ, vel aliarum, nec ſecundũ eas metitur ſuam diſpoſitionem.

112 † Quinimò dico, quod ibi Iureconſul. nõ in-telligit ullo modo augere cõmunem ęſtima tionẽ reditus legati, nec aliquid ſpecialiter ſtatuere: ſed ſolum vult deſignare, quod & quantum ſit ad minimũ, iuſtum commune, & æquabile preciũ perpetui reditus annui vtque plenius quàm fecerit Soc. & ad vſum & praxin reducẽdo interpreter tex. d.§. item ſi reip. dico, quod ibi Iureconſul. intendit deſi-gnare certam, iuſtã & æquabilem æſtima-tionem annui perpetui reditus, perpetui in quam, & non redimibilis: ſed ſicut ſi eſſet quædã plena proprietas perpetuò tãtos fru ctus afferẽs. Vnde cùm fructus eius ſint per petuò vniformes & incommutabiles, facilè certã limitatam & ſtatã ęſtimationẽ recipit quod nequit eſſe perpetuũ in terra frumẽta ria, uel vineata, non ſolũ quia horũ fructuũ æſtimatio ciuilis, hoc eſt, indicatura fori: ſed etiã naturalis prouentus, & bonitas, & ubertas tempore variatur: certus autem li-mitatus pecuniæ reditus tutò collocatus tẽ-pore non variatur. Porrò, licet hic §. loqua-tur de legato certi huiuſmodi reditus in ge-nere, & ſic de conſtituendo, vel aſſignando idoneo de nouo: tamẽ idẽ eſt, ſi teſtator cer-tum ſimilẽ reditum ab antiquo ſibi debitũ idoneè collocatũ legauerit. Idem, ſi ſimilem reditũ in bonis hæredibus ſuis reliquerit. Idem, ſi tantundem reditus perpetui alij de beat. Semper enim eadem ratio & neceſſi-tas eſt æſtimationis fiẽdæ in ratione l. Falc. in qua totũ patrimoniũ quantum erat, tem pore mortis æſtimatur l. quantitas patrimo nij. cum l. ſeq. ad l. Falc. Si tamen eſſet anti-quus reditus teſtatori debitus minus tutò collocatus, aut litigioſus, aut in loco remo-tiſſimo exigendus: quia prius quæcunque damnoſa, ſiue originaria, ſiue accidentalis qualitas æſtimanda, & detrahenda eſſet, nõ planè procederet hic §. qui præſupponit redi-tũ bonum, hoc eſt liquidũ, tutũ, in loco præ

113 ſtandũ, nec aliquid alia clade affectũ. † Hic vide, vt ueteres illi Iureconſulti nedũ philo ſofiæ & Theoricæ, ſed cõmerciorũ, praxiſ-que, & rerum omniũ politicarum fuerunt peritiſſimi, ut in omnibus iuſtum ipſum medium ciuile æquabilitatem ſummam ſe quuntur. Non enim potuiſſet unquam, ne nunc quidem poſt tot ſecula poteſt iuſtior & æquabilior in perpetuum æſtimatio fie-ri. Cum enim per uarios rerum ſucceſſus, & inclinationes, & ſeculorum interualla, communis prædiorum & vectigalium

æſtimatio

intellect. §. item ſi reip.

Prudentia veterum Iuriſconſultorum.

ἀναλογία iuſti precij fundorũ & redituum.

æſtimatio nō ſolcat minus ſemel æſtimari, quàm redituum viginti annorum cumulus aſcendat: nec plus cōiter quàm 30. annorū cumulus aſcendat: mediam ipſam viam elegerunt, æſtimādo certum, perpetuum, incommutabilē reditum ſuper alienis bonis prædijsve percipiendum, quantum penſionum 25. annorum cumulus aſcendit. Non tamen intelligas, ꝙ iſtud precium ſit mediū in ſe, ſed minimum. Eſt quidē medium reſpectu varietatis precij fundorum inter illud, quod ſolet eſſe minus, & illud quod ſolet eſſe maius precium fundorum: ſed reſpectu ſui, videlicet cōis valoris & æſtimationis huiuſmodi reditus, dico quòd illa ratio 25. pro uno, eſt nimium precium iuſtum: nec poteſt eſſe minus (reditu tuto collocato) quin ſit iniuſtum per defectum. Et moueor, quia iuſtum, plenum & cōmune precium fundi integri in loco ab externis cladibus tutò ſiti, eſt ad rationem triginta pro uno anno, vt docet experientia, & communis hominum vtilitas, ſecundum quam precia metiuntur: repræſentatio ſimultanea commodi tot annorum æquipollet fundo, nec minus communiter vtilis eſt in cōmercijs hominum, quàm totus ipſe fundus. Et ueriſimile eſt etiam olim tempore harum legum, ſimile circiter fuiſſe precium, tum per prædicta, tum quia 30. anni ſunt tēpus longiſſimum & perpetuum in iure, vt inſti. de perpe. & tempo. actio. in princ. Quòd autem iuſtum & cōmune precium fundorum quandoq; & in quibuſdam locis à dicta ratione vſq; ad uiginti pro uno, & citra minuitur, id accidit vel propter vicinitatē fluminis exundare ſoliti, vel hoſtium, vel aliam cladem ſæpius illic, quàm alibi fructus populantem: quod periculum ceſſat in huiuſmodi reditu tutò collocato. Ideo cum etiam fructum habeat certiorē & uniformiorem rationabiliter minorem recipit defectionē à pleno & integro precio, quàm uenditiones fundorum in genere ſuo. Quare etiam ſæpe ſolent à multis plus uendi & æſtimari, quàm fundi ſimilis reditus non ſolum à nolentibus redimere, alioquin nō redimibilem (in quibus vtpote abundantibus, & de acquirendo certātibus rationabiliter non æquè procliue eſt læſionem dici, ſicut in vendente & indigente, vt tango infra q. 14. facit l. Alienus. ad l. Falci.) ſed etiā à uendentibus tertio, nomen ipſum, quod nonnunquam ad rationē 40. pro uno æſtimatur: ſed tunc multum exceditur cōe precium. Inuenio ēt in auth. de eccl. ti. §. ſin aūt annuæ, ꝙ hmōi reditus ad eccleſiam ſpectātis alienatio permittitur trib. concurrentib. quorum unum eſt, ſi uēdatur ad rōnem 35. pro vno. Et ſic apparet iſtud non eſſe cōiter iuſtum preciū, ſed illud aliquatenus excedere. Veriſimile eſt aūt, ꝙ excedat ī ſexta parte, & ſic in quinq;, tum per p̄dicta, tum ſicut in ſimili: è conuerſo permittitur in eiſdē nouellis conceſſio in emphyteuſin rei eccleſiaſticæ, diminuta ſexta parte reditus annui, vt auth. Præterea. C. de ſacroſ. eccl. Ex quib. reſultat, ꝙ iuſtum & integrū precium hmōi reditus eſt ad rationem 30. pro uno, ſicut & fundi in tuto loco ſiti. Cum aūt iuſtitia huius precij quandam probabilem latitudinē recipiat, tā in fundo q̄ in reditu per no. inf. q. 14. tñ ut certior & limitatior eſt utilitas hmōi reditus quàm fundi: ita huius latitudinis fines laxiores ſunt in fundis, q̄ in hoc reditu: vbi ut extremum maius pōt dici dicta ratio 35. pro uno in auth. de eccl. tit. §. ſin autem: ita extremum minus dicta ratio 25. ꝓ uno. d. §. item ſi reip. cōe aūt & adæquatum precium ad rationē 30. pro uno annuo. Sed quid, ſi hmōi reditus conſiſtat in frumento, uino, aut alia ſimili quantitate? Rñd. Idem, modò oblō ſit limitata, ut appareat certa. ut in l. ſtipulationum quædam certæ. de verb.
s 14 obl. † Nec obſt. ꝙ horum fructuum æſtimatio ſingulis annis ſubinde variatur, quia dico, ꝙ primò debet attendi crebrior ualor & æſtimatio penſionis vnius anni, quæ colligitur multis, puta 15. vel 20. annis inuicē collatis tpis proximè ſequentis & p̄cedentis æſtimationē fiendo, & ſic crebriore & cōiore vnius penſionis æſtimatione reperta, deinde triceſies, ſi plenum & integrum preciū quæras: aut ad minus quinquies & viceſies in ſe ducta ſeu multiplicata, totius reditus (pro illa tñ ætate) ualorē & æſtimationem colligere, iux. huius §. æquiſſimum & practicum gnomonē. Ex his vr̄ precium noſtrorū redituum, de quib. principaliter agitur, eſſe minus dimidia, imò uix tertia iuſti precij. Nec obſt. ꝙ ſint redimibiles, tū qa nihilominus habitu perpetui ſunt, & actu ꝑpetuò durare poſſunt. Igitur idem ac de perpetuis iudicandum. l. ſufficit. & ibi Iaſ. de cōd. indeb. l. iuriſpe. in prin. de excuſ. tut. tum quia ſi redimantur, ilico poſſunt & ſolent cū nouo debitore reintegrari, & ſic ſemper continuari.
t 15 † Probatur ſecundò, qa non pōt melius diiudicari æqualitas iuſti precij reditus, q̄ per collationē & proportionē iuſti precij fundi, ſimilē reditum ex fructib. afferētis, & cuius preciū ꝓ modo fructuum ſiue redituū æſtimatur. l. ſi fundus. in prin. de bo. eor. qui ſub tu. l. fundum per fideicom. & ibi Iaſ. de lega. 1. l. ſi quis C. de reſcin. uēdi. adde inf. n. 267. Sed notum eſt ꝙ ēt in locis vbi fundi uiliores ſunt, non minoris æſtimanť, q̄ ſit cumulus fructuū in 20. annis, ut ī Picardiæ finib.

Flandriæ aduerſis, vbi uilius æſtimantur
pp incommoditatẽ limitaneorũ & pericula
incurſionum,& tñ ad rationẽ 20.p uno. At
circa hanc vrbem ad rationẽ 30.pro vno ad
minus venire ſolent. In locis aũt medijs, vt
circa vrbẽ Bellouacenſem ad rationẽ 25.p
uno. Fundus.n.in agro Pariſienſi centũ an
nui reditus oneribus deductis afferens, non
minus cõiter æſtimatur, q̃ tribus milibus:
& ſic quantum cumulus fructuum in 30.
annis aſcendit, etiam ſi non ſit feudum no
bile, nec iuriſdictionem annexam habeat:
quia tunc multo pluris æſtimaretur. Et in
tra vrbem, domus quæ vltra centum annua
locari non ſolent, quatuor aut quinq; mili
bus iuſto precio uæneunt. Et ſic quantũ cu
mulus fructuũ in 40.vel 50. annis aſcendit,
ut præſtet ruri, quàm vrbi cenſus compara

Indicatura domorũ Vrbis Hieroſolymæ.

116 re. † Talis uidetur fuiſſe domorum ſta
tus, valor & locatio in ciuitate Hieroſoly
morum ſupra ſeſquimille annos tempore
Iuſtiniani, vt patet in nouell. de alien.& em
phyt.conſti.120.§.hoc quoq;. vbi permitti
tur eccleſiæ Hieroſolymorum (vt maiores
reditus ruri emat) domos ſuas vrbanas uen
dere ad rationem 50.pro vno, inſpectis pen
ſionibus. Et ſic veriſimile eſt Hieroſolymã
tum pacatiſſimam,& frequentiſſimè habita
tam fuiſſe, vt tale precium iuſtum & in uſu
illic tum habitum fuerit, vt tanti tum illic
ementes reperiri potuerint: vt & nunc in
hac populoſiſſima vrbe. Ex prædictis ſatis
probatum videtur, rationem duodecimæ
non eſſe iuſtum precium, præſertim cũ tu
tiſſimè prædib. prædijsq; cauetur. Nec obſt.

Pactũ redimendi diminuit per precio.

q́ prædicta in fundis procedunt, q̃ñ perpe
tuò venduntur ſine facultate redimẽdi: ſed
hmõi reditus uenduntur ſub perpetua & li
bera facultate redimendi, quæ multũ dimi
nuit de precio & valore rei.l.fundi partem,
de contr.empt. Panor. in c.in aliquib.nu.2.
117 de deci.† Quia fateor q́ non parum dimi
nuit, ſed non debet diminuere adusq;, imò
nec ultra tertiam. infr.eo.q.35.n.267.mul
to minus vltra dimidiam, q̃m non auferẽ di
midiam partem utilitatis reditus. Precium
enim rerum & iurium augetur vel minui
tur ſecundum q́ plus aut minus deſeruiunt
vtilitati hominũ, vt per Tho.Aqui.in tract.
de vſur.c.9.col.9.Gabri.Biel.in 4.ſent.diſt.
15.q.12.Iabole.l.pen.de vſur.& fruct.lega.
At palàm eſt, q́ per emptiones horum redi
tuum, ad rationẽ duodecimæ poteſt aliquis
plus in duplo lucrari, quàm in emptionib.
prædiorum. Igitur hi reditus non ſatis iuſto
precio emũtur ad rationem duodecim pro
uno: præſertim à cautis illis negociatorib.
qui nunquam emunt, niſi prædibus & præ
dijs abundè cautum ſit, vt tã de ſorte, quàm
de vſuris ſecuri, & in tuto ſint eoque magis
cum reditus cõſiſtit in pecunia. Et ſic in fru
ctu uniformi, certo & liquido, qui ſine ullo
ſumptu, & labore percipitur. Præterea
notum eſt in cõi praxi, quòd reditus fundia
rij perpetui, non redimibiles, nedum intra,
ſed circa hanc vrbem, etiam ſi non ſint qua
litatis cenſualis, nec dominium directum,
aut aliam vtilitatem implicent, iuſtè æſti
mantur ad rationem triginta pro uno: igi
tur ſi ſint redimibiles, non debent minus æ
ſtimari, quàm ſaltem ad rationem quinde
cim pro uno, quia ſola facultas redimendi
non debet diminuere ad ſummum vltra di
midiam partem precij. Facit quòd huiuſmo
di reditus inuenti ſunt & ſubrogati loco ue
terum uſurarum, in quib. æquè licebat debi
tori onus excutere, quandocunq; ſortem cũ
vſuris pro rata temporis reſtituendo: & tñ
precium cõe uſurarum erat paulo ſupra ra
tionem ſexdecim pro uno,& minori precio
fœnerari (niſi certis caſib. exceptis) erat pror
ſus illicitum. Igitur iuſtum precium horum
redituum nõ deberet eſſe minus q̃ ad ratio
nem ſexdecim pro uno. Dum hæc ſcribo,
118 occurrit † vulgaris illa doctrina glo.&
Doc.qui (ſed indigeſtè & neglectim, vt ſo
lent) dicunt, q́ de iure cõi iuſtum precium
fundi eſt, quantum cumulus fructuũ uigin
ti annorum aſcendit, per tex.in auth.de non
alien.§.ſi uerò alicuius.& ibi gl.coll.2.glo.
ſi.in auth.perpetua.& ibi Saly.q.pen. C.de
ſacroſ.eccl.Lud.Ro.conſ.423.pro pleniori.
col.1.Guid.Pap.conſ.180.col.2.Iaſ.l.ſi fun
dum per fideicõmiſſum.col.2. de leg.1. Sed
hæc doctrina gl.& Doc.eſt falſa: quia nulli
bi in iure determinatur certum cõe iuſtum
& adæquatum precium fundorum: quod
& impoſſibile eſſet, quum ſit facti, & volu
bilis cuiuſdam viciſſitudinis ab incertis infi
nitarum inferiorum cauſarum & circunſtã
tiarum cauſalib. differentijs depẽdentis. Ad
hoc pulcher tex.in l.3.§.diui fratres.de iure
fiſci. Sed benè reperitur in iure taxatũ pre
tium ſimplicium redituum perpetuorum,
videlicet in ſummo & cum quodã exceſſu
ad rationẽ 35.pro uno in auth. de eccleſia.
tit.§.ſi autem. Et in minimo ad rationẽ 25.
pro uno d.§.Item ſi reip. Ex quo ſatis elici
tur iuſtum & adæquatum horum redituũ
& pari ratione fundorum in tutis locis ſito
rum eſſe ad rationẽ 30.pro uno. Non obſt.
d.§.Si uerò alicuius: quia ibi caſus eſt ſpe
cialis in conceſſione in emphyteuſim tem
poralem rei eccleſiaſticæ præcioſæ, ſed pau
corum redituum. Et ſic ad alia, præſertim
longè diuerſa inferre non licet, & adhuc
diſpoſitio dicto §. ſi uerò, non poteſt ſtare,
quia ſi prædium dignum ſit multo preciq;,

paucos

paucos autem habeat reditus, qui fieri po-
teſt, vt penſio emphyteutica, non pro modo
redituum, ſed ad quantitatem precij totius
in viginti diſtributi taxetur, quin pẽſio lon
gè excedat reditus, & ſic nullum inueniat
emphyteutam? ad quod glo. & Docto. ibi
non aduertunt. Benè inuenio in authen.
de eccleſia. titu. §. ſi autem annale: colla. 9.
quòd permittitur remota ſolemnitate an-
nuum legatum eccleſiæ, aut pio loco, ſuper
locis remotis factum vendi, ad rationem
25. pro vno, videlicet pro precio, quod in
25. annis ex penſionibus percipi poſſet. Et
in authen. de aliena. & emphyt. §. ſanctiſſi-
mas. permittitur Hieroſolymorum eccleſiæ
domos vrbanas vendere pro precio, quod
ex 50. annorum penſionibus colligitur, vt
119 meliores reditus emat. † Sed hæc non
ſpecialem modò, ſed ſingularem habent ra-
tionem, prout in l. ſi quis argentum. §. ſin
autem donator. C. de donatio. vbi reditus
annuus æſtimatur quãtum quindecim an-
norum cumulus aſcendit, & ſpecialis eſt ra
tio fauore donatoris, & in caſu quo non ha
bet fundos, vnde præſtet reditum, meritò
ne ex liberalitate ſua periclitetur cautum
eſt, vt ſemel ſoluendo præfatam ſummam
(licet longè infra iuſtam æſtimationem)
liberetur. Et ita tenent Petrus Cyn. Alberi.
ibi ſpeciale eſſe fauore pauperis donatoris,
& benè, & ſequitur Iaſ. in l. 2. §. mutui da-
tio. colu. penultima, ſi certum peta. in l. non
amplius. §. cum bonorum. de legat. primò,
Catelli. Cotta memori. incip. ſolui non po-
teſt. Petr. Gerard. ſingul. 34. vnde valde er-
rauit glo. in dicta l. ſi quis. §. primo, dum di-
uinando intelligit de reditu temporali, cau
ſa alimentorum donatarij, dumque contra
text. interuſurium deducit. Nec minus er-
rauerunt Bald. Salyc. & alij, indidem colli-
gentes, iuſtam æſtimationem prædij & fun
di eſſe quãtum aſcendit cumulus fructuum
in quindecim annis, & malè. In dicto uerò
§. ſanctiſſimas. verſic. hoc quoque concedi-
mus. Singularis eſt ratio propter contin-
gentiam facti illius temporis, vt ſupra nu.
116. ne propter alienandi prohibitionem
& ſolemnitatem fauore eccleſiæ introdu-
ctam priuaretur eccleſia vtili cõmercio di-
cti temporis. Non enim ibi taxatur valor
domorum Hieroſolymitanarum, nec eccle
ſiæ in particulari, nec omnium ciuium in
cõi ad rationem unius pro quinquaginta,
ſed cum tantus valor vrbanorum prædio-
rum illic tunc temporis inualuiſſet, viſum
eſt Iuſtiniano omnem ſolemnitatem & pro
hibitionem alienationis, eccleſiæ fauore in
troductam, eccleſiæ Hieroſolymorũ remit-
tere pro illo tempore, & quantum ad præ-
dia vrbana duntaxat, dũmodo illis ſummo
illo precio diſtractis, fructuoſiora ruſtica p̃-
dia compararet, nec tam vtilem oportunita
tem omitteret. Et ſic in d. §. ſanctiſſimas, in
primo reſponſo eſt diſpoſitio localis, ſuper
eccleſia Odenſi & Tonnenſi: ſed in 2. reſpon
ſo eſt prouiſio & localis, & tẽporalis ſimul
uidelicet ſuper prædijs urbanis eccleſię Hie
roſolymorum & quandiu duraret oportu-
nitas illius temporis. Quod dico, quia ibi li
bri noſtri vulgares ſunt mendoſiſſimi etiã à
tempore Accurſij, & exinde corruptiores,
vt deprehendi cõferendo librum meũ cum
veterib. exemplaribus, ſed ſequenda eſt trãſ
latio Haloandri. In dicto aũt. §. ſi autẽ an-
nale. ponitur diſpõ non localis, nec tempo-
ralis, ſed generalis: qua cuiq; eccleſiæ, vel lo
co pio permittitur legatũ ſibi reditum an-
nuum in remotis ſitum ſine alia ſolẽnitate
uendere duob. alijs concurrentib. Primò ꝙ
uendatur ad rationem unius pro triginta-
quinq;, & ſic pleno & integro precio adda-
tur ſexta pars. Secundò, ꝙ in eius utilitatẽ
conuertatur: quibus concurrentibus ſolen-
nitas & prohibitio alienationis remittitur.
Et ſic conuinci videtur precium uſitatũ re-
dituum noſtrorum eſſe iniuſtum, & infra di
midiã iuſti & æqualis precij. Tertiò, in ter-
minis noſtris fortioribus reperio ꝙ Guid.
Pap. d. conſi. 180. reprobauit, & tanquã vſu
rariam annullandam cenſuit certã emptio
nem reditus, quãuis ſub libera facultate re-
dimendi, eò ꝙ eſſet emptus infra rationem
viginti pro uno, attenta conſuetudine Del
phinatus emendi reditus ad rationem quin
120 que pro centum. † Ego quidẽ circunſcri-
pta conſuetudine & cõſtitutione, putarem
(vt dixi) iuſtum precium redituum redimi
bilium eſſe, quo tñ reditus percipitur, quã-
tum regulariter & communiter ex prædijs
(quæ pari conditione & precio comparari
poſſent) diligenter cultis cultura deducta
perciperetur: puta bis mille in reditum re-
dimibilem centum annorum, uel prædium
redimibile centum annui reditus afferens.
Duo uerò millia quingenta, vel tria mil-
lia in reditum perpetuum centum annuo-
rum non redimibilem, vel in prædium
non redimibile centum annui reditus, uel
circa. Ita tamen ut propter liberam & per-
petuam facultatem redimendi non dimi-
nuatur iuſtum precium niſi in quarta uel
tertia parte, vel ſaltem ad ſummũ, non ultra
dimidiam. Et ſecundum hoc in locis popu-
loſis ſolida pace & politia fruentib. vt hic,
vbi prædia cõiter æſtimantur ad rationem
triginta pro uno, inſpectis fructibus, iuſtũ
precium reditus perpetui non redimibilis
tutò collocati, nõ eſſet minus q̃ triginta pro

uno. in locis autem mediocribus, vbi præ-
dia cōiter uæneunt ad rationē uigintiquin-
que pro vno, iuſtum precium perpetui nō
redimibilis reditus eſſet ad eandem & non
minorem rationem, vt d. §. item ſi Reip. vbi
non potuiſſet Iuriſperitus maiori & in cōe
iuſtiori æquabilitate reſponſum ſuum tem
perare. Quare non puto quicquam ibi ſpe
ciale, ſed generaliter obtinere in omni ſim-
plici annuo perpetuo non redimibili redi-
tu, vt dixi. Si uerò uēditori reditus daretur
libera & perpetua redimendi facultas, iuſtè
& notabiliter precium diminui poſſet, ſed
non infra dimidiam. Hæc eſſet mea ſenten-
tia, quæ manifeſtam habet rationem & æ-
121 quitatem. † Fateor quòd naturaliter &
de ſe vtilior eſt emptio prædiorum: quia
par reditus cum ſolo, hoc eſt cum pleno do
minio & poſſeſſione fundi, in multis nota-
biliter præſtantior eſt, & ad longè plures u-
ſus & commoditates hominū deſeruire po-
teſt: puta habitationis, oblectationis, exer-
citij, & reditus œconomici, & uariè diſponē
di liberæ facultatis, quàm ſimplex reditus
abſtractus ab omni dominio & poſſeſſione
ſoli, & in ſolis nominibus conſiſtens: & eſt
text. in l. magis puto. §. ne paſſim. de rebus
eor. vbi prædia minoris ære alieno laborā-
tis prohibentur alienari, ſi minor habet re-
ditus & obuentiones, quæ tanquam uilio-
ra prius diſtrahi iubentur. Sed tamē in uno
alio præcellunt reditus tutò collocati, vide-
licet ob uniformitatem & certitudinē præ-
ſtationis, quæ nec periculis, nec ſumptibus,
nec curæ culturæ (quibus prædiorum redi-
tus obnoxij ſunt) ſubiacet. Et ſic compenſa
tione facta eorum, in quib. excedunt & ex-
122 ceduntur inuicē ἐν ἀπάσῃ adequātur. † Ve
rùm quia publica non tam vtilitas, quàm
neceſſitas hominum exigit eſſe uſum ali-
quem promiſcuum, & cōmercium parabi-
le pecuniarum, tam ad negociādum, quàm
ad inopinatis neceſſitatibus occurrendum,
ipſaq; publica iuſtitia exigit certam præfi-
gi metam, quam excedere non liceat: iuſtè
& prudenter uſu & conſuetudine cordatio
rum ciuium & ſupremorū iudicum huius
regni taxatum eſt ſummum precium horū
redituum, ad rationem duodecim pro uno,
non quin precium poſſit eſſe maius, ſed q
nullatenus liceat minoris emere, nec ultra
duodecimam ſortis partem in anno ſtipula
ri vel exigere. Verum eſt, quòd ſi ſola redi
tuum æqualitas in collatione & proportio
ne ad prædia expēderetur, iuſtius erat taxa-
re ad rationem quindecim pro uno quæ æ-
quabilior eſt, vt ex prædictis liquet. Sed
quia quadantenus habenda fuit ratio eorū
(quæ maior turba eſt) quibus licet deſit, aut
voluntas, aut idonea occaſio pecunias collo
candi in emptiones prædiorum, malunt tā
inde aut negociari, aut negociantibus in ſo-
cietatem dare, quàm ab egentibus & prædi
bus & prædijs tutò cauentibus, emere redi-
tus paulo leuiores, quib. minor ſpes tū quæ
ſtus, tum redemptionis affulget: tum quia
in vniuerſum prudens legislator cōem om
nium commerciorum curſum, & omnem
omnium vtilitatem ex æquo curare & pro
uidere debet, iuſtè taxatum eſt ad rationem
duodecimæ: nec eſt iniqua hæc taxatio, ſed
omnibus conſideratis in cōi æquabilis. Nec
obſtat quòd plus tertia parte excedit ſemiſ-
ſes, quæ ſunt cōes & regulares vſuræ, de iu-
re cōi taxatæ in d. l. eos. Imò etiam aliquan
tulum excedit beſſes, vt patet in abaco: quia
reſpondeo, q etiam iure communi. ff. ante
l. eos. beſſes fuerunt communiter omnibus
licitæ, vt ſupra dictum eſt. Vnde ſatis eſt
quòd hæc taxatio congruit beſſibus, nec eas
excedit, niſi fortè in tam modico, puta du-
centeſima octogeſimaquarta parte vſuræ
menſtruæ, vel viceſimaquarta parte penſio-
nis annuæ, vt tam modicus exceſſus con-
ſiderari non debeat: tum etiam ob aliud
uidetur hic reditus vſura beſſe leuior, in
qua debitor remanet obligatus ad ſortis re
ſtitutionem, ad quam poteſt cogi ſub mo-
dificatione, de qua ſupra nume. 83. Sed in
hoc reditu nullo modo obligatur ad ſortē,
nec unquam reſtituere cogi poteſt, etiam ſi
incipiat labi facultatibus, & prædes & præ-
dia ſuppoſita pereant, vt in extrauag. Regi
mini. de emptio. & vendi. in communibus.
Sed iſtud leuamen alio multo grauiore pō-
dere compenſatur, quia antiquæ illæ vſu-
ræ nunquam vltra quantitatem ſortis cur-
rebant, ſed mox cùm eò uentum erat, ceſſa-
bant etiam ſolutis vſuris computatis, vt ſu-
prà num. 47. At hi reditus ſemper etiam in
infinitum currunt, quod eſt pauperibus de-
bitoribus grauiſſimum. Non autem erat
tam graue, quòd poterant interim cogi ad
ſortem: tum quia ad hoc rariſſimè urgebā-
tur, quandiu ſoluebant modicas illas vſu-
ras: tum ſi contingebat vrgeri, non pote-
rat præcipitanter fieri, vt ſuprà nume. 82.
123 † Et hoc obſeruando veteres illæ legales
vſuræ cum omni ſua moderatione, de qua
ſupra nu. 43. cum ſeq. benigniores, leuiores
& vtiliores eſſent debitoribus temporario
vſu æris alieni indigentibus: quàm noui
iſti earum ſuccedanei reditus ad rationem
duodecimæ. Tum propter leuiorem quan-
titatem penſionis currentis, tum quia ceſ-
ſat omnino currere, quamprimum ſortem
æquauit; tum ſæpe emptores redituum tot
talibusq; prædibus ſibi cauēt, vt quandoq;
debitores

debitores à dictis fideiuſſoribus magno ſuo damno cogantur importunè redimere, vt infra q. 30. Proinde licet iuſtiores & æquiores eſſent vſuræ ciuiles & moderatio. l. eos. iuſtum tamen fuit hos reditus omnibus indifferenter concedi, etiam remotis diſtinctionibus perſonarũ de quibus in d. l. eos. ne fortè ditiores & honeſtiores videntes ſibi minus quàm negociatoribus tribui, recuſarent prorſus hoc ſubſidium vel indigentibus, quorum vt plurimũ magis intereſt cũ ditiorib. & honeſtioribus negocium habere. Tum qui liberaliori & generoſiori ſunt animo, facilius ad minoris fœnerandum inducũtur, puta ad rationem quindecim pro uno (vt quidem æquiores faciunt) dum uident ſe gratiam impartiri & liberalitatem exercere, quàm ſi eiſdem pluris non liceret. Noui ipſe quoſdam honeſtos viros, qui cũ emerint ad ſummam rationẽ duodecimæ, non tamen ſolent hoc ſummo iure exigere, ſed circiter rationẽ unius pro quindecim: reliquum liberaliter debitoribus grato animo ſoluentibus remittentes, ꝙ valde hone-

Duodecima ſumma eſt. 124 ſtum eſt & laudabile. † Vt autem in reditibus quãdocunq; redimibilib. perceptio vnius annui pro duodecim ſortis eſt iuſta: ita & ſuprema, & quam nullatenus augere, vel aggrauare licet, nec in quãtitate, nec in qualitate pẽſionis aut adiecti oneris, ſiue in accelerãdo tempore primæ ſolutionis, ſiue in reſtringenda libertate redemptionis, aut aliàs quocunq; modo vel prætextu, etiamſi debitor nullis prædijs prædibusve cauere poſſit, vtcunq; pauper ſit, quin ſit vitiũ vſuræ, ſuperabundantiæ, vel incremẽti illiciti. Vnde creditor ſiue emptor nullum aliud commodum à debitore exigere poteſt, nec directè, nec indirectè, nec per ſe, nec per aliũ quouis modo, vltra præfatam taxatam penſionem, quin ſit vſurarium, & reſtitutioni ſubiectum: ſecus ſi emptor non ſtipuletur penſionem, niſi ad rationẽ quindecim pro uno, vel infrà, quia tunc poterit licitè ſtipulari aliquod aliud commodum, dummodo ſimul cum penſione non excedat rationem vnius pro duodecim, vt ſuprà num. 107. In quo dico habendum reſpectum non ad cõmodum aut uerſum in rem creditoris, ſed ad incommodum & onus debitoris: ita ut ad ſummum non grauetur nec oneretur facto creditoris ullo modo, vltra quàm ſit onus iſtud unius annui pro duodecim. Quòd ſi forſan extrinſecus præter formam contractus ſine facto vel culpa creditoris in aliquo grauetur, non eſt in conſideratione quantum ad iuſtitiam ipſius contractus. Et quemadmodum in æquiſſima d. l. eos. ad fi. non licebat creditori dę pecunia fœneratitia quicquam demetere vel retinere ſiliquarum, vel ſportularum nomine aut alio quocunq; prætextu, quin hoc cederet dãno creditoris, & in diminutionem ſortis, & futurarum vſurarum: ita vt hodie nihil quocũque colore detrahere licet de ſorte, imò nec differre: nec unquam incipiet currere reditus, niſi pro rata pecuniæ, quæ in manus & liberam poteſtatem debitoris peruenerit.

125 † Aduertẽdum etiam, ꝙ meo iudicio bonum eſſet ſtatuere, ꝙ ſupremi illi reditus, minimo illo precio duodecim pro uno empti eſſent redimibiles, pluribus ſaltem duabus vicibus æqualibus: & hoc triplici ratione. Prima propter rigorem & grauitatem reditus, quod vltra prædicta oſtẽditur, quia iure ciuili & cõi per d. l. eos. ſumma & grauior vſura, & quam nullo modo excedere licebat, erat beſſis. Patet, quia nec tantillum vltrà ſtipulari licebat, niſi ſtante graui & continuo ſortis & vſurarum periculo penes creditorem, vt in traiectitia, quæ nõ eſt mera uſura, quia non percipitur propter ſimplicem vſum pecuniæ, nec propter nudum interuſurium medij temporis, ſiue in damno, ſiue in lucro ceſſante conſiſtentis: ſed propter aliam iuſtiſſimam, imò præponderantem cauſam, videlicet, ſuſceptionem grauis & continui periculi marini. Relinquitur ergo, quòd uſurarũ legitimarum, quæ propter temporarium vſum pecuniæ, ſeu preſſius ꝑꝑ vtilitatis & commercij interuſuriũ præſtantur, ſumma grauior de iure cõi eſt beſſis. *Bes eſt ſumma uſura.* Vnde nec iſta tãquam nimis grauis omnibus conceditur: ſed iuſtis & veris negociatorib. duntaxat, quibus lucrum pro tp̄e nõ facere de pecunijs & induſtria ſua eſt uerum damnum incurrere, vt ſupra diximus nu. 28. Summa autem eſt grauior, quæ cõiter eſſet licita, non poterat excedere ſemiſſem centeſimæ. Verum huiuſmodi duodecima nedum plus tertia ſui parte excedit ſemiſſes, quæ ſolæ erant cões, ſed nihilominus hæc eſt cõis, & adhuc aliquantulum excedit beſſes, quæ erant ſummæ, nec omnib. licebant. Igitur negari non poteſt, quin etiam iure ciuili inſpecto huiuſmodi duodecima ſit exorbitans, ex quo cõmuniter permittitur, licet excedat beſſes, ſaltem eſt valde grauis & rigoroſa. Vnde, meritò cum ſit [illegible], totumq́ue periculum ſit ſolius debitoris, vel in hoc releuari deberent debitores, vt poſſent ſortem reſtituere, & ſe liberare per plures, ſaltem duas vices. Secunda, quia etiam ante centum viginti annos non reputabatur reditus huiuſmodi licitus, niſi concurrente facultate redimendi, non una & ſimplici, ſed per plures uices & portiones, vt patet in dicta

extrauagan. regimini. Tertia, vt homi-
nes allicerentur ad mitius fœnerandum, vi-
delicet ad rationẽ quatuordecim uel quin-
decim pro uno, vel ſuprà eleuando, quibus
caſibus licitum eſſet paciſci, quòd non lice-
ret redimere pluribus vicibus, ſed ſemel tan-
tum, & integraliter. Et ego tam in iudicio
quàm extra vidi multa inſtrumenta anti-
qua, ante ſexaginta uel quinquaginta an-
nos confecta, quibus etiam mercatores hu-
iuſmodi reditus emerant ad rationem qua-
tuordecim pro uno, & circa: ita quòd fre-
quens tum erat etiam maiori precio duode
126 cima emere. † Cæterum de reditibus,
quos ciuitas aut Reſp. ſub pacto redimendi
ad ſubueniendũ publicis neceſſitatibus uen-
dit, vt per Federi. de Senis conſi. 303. incip.
quæſtio uertitur inter ciues. Pau. conſ. 289.
præſens dubium. lib. 1. Anton. Butri. conſi.
17. occurrentibus. Petr. Anch. diſput. incip.

Reip. fauor.

antiquis. Laur. de Rodul. in tract. de vſu. q.
14. & in q. montis. Archiepi. Florent. par. 2.
ti. 1. ca. 11. mihi non uidetur æquum, quòd
ciues emant à ſua Rep. ad ſummam ratio-
nem duodecimæ, ſed quindecimam ſuffice-
re: non quia duodecima ſit vel hoc caſu iu-
ſta, maximè cum ſoleat ea emptio ab inui-
tis exigi, quod precium diminuit l. item ſi
verberatum. §. 1. & ibi Ang. de rei vindi. ſa.
tex. in l. non enim. re. amota. ſed publicæ ho-
neſtatis & vtilitatis ergo. Sic enim fiet, vt
minus grauetur Reſp. vtq; citius redimere
poſſit: tũ maius erit leuamen, quod ex hac
moderatione accedet ærario & Reip. quàm
ſit grauamen, quod ex hac diminutione re-
ditus inferetur particularib. ciuibus in quo
rum etiam commune commodum redun-
dabit, quia leuiora erunt portoria & vecti-
galia, quæ à populo ob dictorum redituum
continuationem penduntur. Et iſtud intel-
ligo dummodo emptiones huiuſmodi his
demum, qui commodè facere poſſunt, indi-
centur, non ſi indigentibus, uel anguſtia rei
familiaris preſſis, quib. ob id mutuari, ver-
ſuramve facere opus eſſet, vt mihi accidit.

Liberalis oblatio.

Offero tamen mihi debitos à ciuitate redi-
tus ad rationem quindecimæ reduci, dum-
modo mihi reſtituantur, quæ mutui vel al-
terius indictionis nomine à me frequenter
exacta ſunt: à me inquã nulla prædia poſſi-
denti, ſed ſumptibus proprijs ſolo labore
multis caſibus obnoxio quæſitis familiam
alenti, idq; quàm parciſſimè, quo plus & la-
boris & tẽporis ſuperſit ad hæc, & alia quæ
molior maiora in ornatum & commodum
Reip. componenda. Scio hæc (vt omnia ſtu
dia mea) ab improbis, qui ſub hac infœlici
deſpotia nimis multiplicati ſunt, irrideri,
ſed bonos & uirtutis zelatores alloquor;
quos plures eſſe ſcio, qui miſeram & diutur
nam hanc Reip. & bonorum ſtudiorum ui
cem doleant, ſuamque Reip. politicam lite-
ris, & virtuti dignitatem quamprimũ red-
127 di deſiderent: quod faxit Deus. † Rurſus
aduertendum, quòd in regionibus in quib.
rariora ſunt cõmercia, & minora lucra quæ-
ſtuaria, quia non ſolent illic homines tam
aſſiduè & latè negociari, prout ſolent in Ita-
lia, Gallia, & circumiacentibus locis, neceſ-
ſe eſt in præfatis regionibus minorem eſſe
uſum, & minorem neceſſitatẽ, & conſequen-
ter minorem utilitatẽ æris alieni, prout uſu
uenit in ſuperiore Germania. Et conſequen-
ter cum debitor iſtic non ſit tantum ex for-
te, vel eius occaſione lucraturus, ſicut in his
locis, non eſt iuſtum creditorem ibi tantum
lucrari ex hoc fœneratitio vſus pecuniæ
quæſtu, ſicut apud nos. Vnde non debent
ibi vſuræ, ſiue reditus emptitij, qui earũ lo-
co ſucceſſerunt eſſe tam graues ſicut hic: ſed
leuiores, prout ibi pecunia, hoc eſt vſus pe-
cuniæ & quæſtus, qui ex ea fieri poteſt, eſt
uilior. Quamobrem in ſuperiore Germa-
nia reditus etiam quandocunque redimibi
lis, nõ iuſtè emeretur ad rationem et vnius
pro ſexdecim, licet apud nos hæc ratio eſſet
iuſtiſſima, & valde moderata, vtpote cum
non ſit niſi dodrãs duodecimæ, quia adhuc
ſecundum hãc rationem creditor ibi nimis
lucraretur ſuprà & vltra, quàm ſiue emptio-
ne prædiorum, ſiue aliter negociando com-
muniter iſtic ſuperlucrari liceat. Vnde ibi

Decretũ Vuormacia.

iuſtiſſimè, prudentiſſimè & ſumma æquabi-
litate in conuentu Vuormacienſi publico
ſolemniq; decreto Germaniæ, nobiliſſimæ
illius politiæ conceſſum eſt, vt centum flore-
nis emãtur quinque floreni annui reditus,
declaratumque quæſtum vſurarium & illi-
citum fore, ſi minori precio emeretur, vt re-
fert Io. Aepinus Pſal. 15. Et intelligendum
de reditu quandocunq; ad voluntatem de-
bitoris redimibili. Et iſtud demum, non autẽ
minus precium iuſtum eſſe cẽſet Conradus
Summenhart Tubingenſis trac. contract. q.
33. & q. 84. Et debet intelligi ſecundum u-
ſum & modum Germaniæ, vbi ſcripſit. Idẽ
tamen Conrad. q. 83. conclu. 2. refert, quòd
olim, & centum annis ante tempus ſuum,
conſuetum fuit in quibuſdam ciuitatibus
Germaniæ dare quindecim florenos pro re-
ditu redimibili vnius floreni. Et nondũ cen-
tum anni in Delphinatu non licebat mino-
ris emere hos reditus etiã ſub libera & per-
petua facultate redimendi, quàm ad prædi-
ctam rationem viginti pro vno. Vt conſul-
tus Guido Pap. Iurecõſultus Delphinas cõ-
ſuluit conſi. 180. emptionem huiuſmodi
reditus ibi minori precio factam, prorſus
nullam

nullam & vſurariam. Quæ ratio reſpon-
det quincunciali vſuræ, quam etiam Saty-
rici modeſtam vocant, ut infrà nume. 5 3 1.
qđ no. ad plenā huius materiæ intelligētiā.
Ex his habes omnem rationem & iuſtitiā
veterum & recentium vſurarum nouiter
excuſſam. Et præterea quid dicendum de
reditibus pecunia conſtitutis videlicet, ꝙ
apud nos conſtituti ad rationem duodeci-
mæ nedum in iudicijs, ſed etiam in conſciē-
tia ſint liciti, dummodo non ſint fraudulen-
ter empti, hoc eſt ad exhauriendum ſaculta
tes proximi & cumulatis vſuris extorquen
dum eius prædia, nec ſcienter exigantur ab
eo cui aliàs gratis mutuandum, vel eleæmo
ſyna ſubueniendū eſt, nec præſtetur fomen
tum ignauiæ decoctorum, nec luxuriei ado
128 leſcentum. † Item quòd nedum natura-
liter, ſed (vt ita loquar) eſſentialiter ſemper
ſunt redimibiles, nec in contrarium paciſci
aut vllo tempore præſcribi poteſt: quoniā
hæc libera & perpetua redimendi ſacultas
neceſſariò requiritur ad iuſtitiam & tolera-
bilitatem horum redituum: quod uerū pu-
to, etiamſi ad rationem unius pro quinde-
cim, vel octodecim, vel ſuprà, (infra ratio-
nem unius pro uiginti) conſtituti ſint, vt ēt
nullo pacto nec temporis lapſu poſſint fieri
non redimibiles, quia infra rationem vigin
ti pro uno parum abſunt à ſemiſſibus vſu-
ris, & precium nimium deficit ab æqualita
te & valore reditus perpetui non redimibi
bilis, ut notum eſt. Si quidem commune &
legale huius precium ſunt vigintiquinque
pro vno, quæ eſt ratio trientariæ vſuræ, &
ciuilis indicatura perpetui non redimibilis
tex. d. l. 3. §. fin. ad leg. Falc. De reditu autem
vnius pro viginti, quæ eſt ratio quincuncis
vſuræ & citra, infra trientariam, non auſim
pronuntiare ſemper redimi poſſe, etiam ci-
tra pactum, quia non ita multum recedit
à ciuili precio, & ſunt regiones, in quibus
tāti poſſunt emi prædia ſimilis reditus. Ve-
runtamen in iſtis reditibus pecunia conſti-
tutis, longè facilius expenditur, & minus to
leratur inæqualitas, quàm in reliquis omni
bus commercijs. Præterta tāquam ſucceda-
nei vſurarū, & ſeruitutes impoſititiæ, ſem-
per odioſi ſunt, & ſauorabilis redemptio.
Quare magis inclinarem, vt ſemper redimi
poſſent, etiam ſi cautum non eſſet: imò etiā
ſi contra cautum ſit, niſi ſint conſtituti ad
rationem vigintiquinque pro uno: quod
vltimum aliter non determino, quoniam
negociorum, regionum & aliarum circun-
ſtantiarum varietas eandem & perpetuam
certæ taxationis formulam non admittit,
ut inquit Scęuola in l. Meuia. §. vxore, de an
nu. leg. ꝗ. l. de acceſſionibus, in princ. de di-

Perpetua redimendi facultas.

uer. & temp. præſcript. Nec eſt meum de
quoquam determinare ſine concludenti ra
tione aut æquitate. Poſtremò ex prædictis
habes, quòd hi reditus ſemper ſunt odioſi,
quantacunq; pecunia conſtituti. Sunt enim
vſurarum ſuccedanei, eoq́ue magis, vel mi
nus, quo viliori, vel maiori precio empti
ſunt, tanto enim magis fœnori improbo ac-
cedunt vel recedunt. Omnium igitur odio-
ſiſſimi, prout & duriſſimi ſunt ad rationem
vnius pro duodecim empti. Et quod dictū
eſt de debitore ſeu venditore, vt ſine vitio
non poſſit onerari nec aſtringi ultra onus
ſimplicis duodecimæ, ampliandum in eius
ſucceſſore, ſiue vniuerſali, ſiue particulari,
puta fundi ſpecialiler hypothecati empto-
re nouam recognitionem, quam titulum
nouum vocant, faciente. Nunc occurrebat
de iuſtitia vel iniuſtitia & precio redituū
temporalium nouè diſcutere: ſed ne nimiū
remorer praxis magis quàm theoriæ cupi-
dos, placet primùm particulares & quoti-
dianas quæſtiones horum conſuetorum re
dituum decidere, incipiendo à paucis le-
uioribus, deinde ſcandendo ad plures ar-
duas.
129 † Sexto itaque quæro de pactione
vſitata, de qua ſolet fieri inſtrumētum eiuſ-
dem data, qua debitor promittit creditorē
exonerare ab omnibus Laudimijs & alijs ſi-
milibus iuribus, vel angarijs, & pro eo ſi
opus ſit ſoluere. Reſpondeo breuiter, hanc
pactionem in ſe vſurariam & illicitam eſſe:
quia iſtud eſt proprium onus emptoris, vt
not. Alberi. l. & ideo, de condic. furti. Bald.
in rub. C. de reb. credit. Alexand. conſil. 51.
uiſis lib. 3. plenè dixi in conſu. Pariſi. §. 23.
nume. 7. §. 55. gloſ. 2. Vnde iniquè, & ſine
cauſa reijcitur in venditorē præſertim quā-
do emptor emit uili precio, vt in caſu hu-
ius duodecimæ, in qua non poteſt eſſe mi-
nus nec uilius precium etiam nullo alio
onere ſupra reditum adiecto venditori.
Benè ſateor, quòd tunc poteſt eſſe iuſtum
iſtud pactum, ſi emptor contēplatione one-
ris ſuſcepti per venditorē det ei maius pre-
cium, uel minorē capiat reditum, vel quid
aliud æquipollens faciat, aliàs non. Vnde
poteſt eſſe iuſtum & tolerabile pactum, ſi
ematur reditus ad rationē vnius pro quin-
decim, vel ſupra: ſed ſi ad rationem duode-
cimæ, omnino iniuſtum in ſe, non tamen
vitiat contractum: ſed vitiatur, cum ſit ſepa
rabile l. pecuniæ. de vſur. d. l. eos. ad fi. Ve-
rum eſt tamen, quòd iſtud pactum in ſe me
ro iure ſuperuacuum eſt, quantum ad lau-
dimia, quia de venditione & conſtitutione
horum redituum etiam ſpecialiter ſuper
certis fundis cenſualibus, nulla laudimia,
nec

Laudimia.

nec alia iura dominis directis fundi ſuppoſiti debentur, vt noue & clariſſime probaui in conſuetud. Pariſien. §. 57. quia d. § intelligitur in reditu non redimibili, uel redimibili ex accidenti ſuper fundo cenſuali uendito, uel ad unum ſundum limitato, ſecus in hoc reditu vſurarum ſuccedaneo, cui eſſentialiter ineſt libera redimendi ſacultas, qui non cenſetur pars fundi ſuppoſiti, nec res immobilis, ſed potius mobilis, & conductio vſus pecuniæ, niſi quò ad quædam, ut ibi plenè dixi, & ſa. infrà quæſt. 69. nu. 444. Nec unquam uidi, nec à maioribus audiui de ſacto exacta fuiſſe quædam Laudimia de venditionibus horum redituum ſuper certis prædijs cenſualibus, licet ſint & fuerint frequentiſſimæ. Hoc etiam eſſet iniuſtum, cum hoc caſu dominus directus ex hac ſimplici hypotheca nullum omnino præiudiciũ patiatur, ut in d. § oſtendi. Porrò licet non ſoleat huiuſmodi frequentiſſimus contractus ſine tali pacto iniri, tamen huius pacti frequencia non proceſſit initio ob aliquem iuſtum metum Laudimiorum ſed ex auaritia & ſedulitate tabellionum, qui ſolent ultrò creditorem huius pacti cõmoneſacere, ad hoc ut multiplicatis inſtrumentis maius lucrum ferant. Ex his ſequitur iſtud pactum non ſolum eſſe nullum, ſed etiam ſuperuacuum: nec poſſe creditori prodeſſe, ſed bene quandoque obeſſe, cum alijs pactis & ſiniſtris coniecturis per not. infrà eod. q. 50. cum ſequen. Pulchrè autem procederet quæſtio ſi huiuſmodi contractus fieret in locis, in quibus de facto uigeret ſtatutum, quòd de omni contractu deberet ſolui gabella, quia nihilominus teneretur iſte emptor de ſuo ſoluere, non obſtante pacto. Plus dico, quòd ſi debitor ſiue venditor initio de facto ſolueret, vel aliàs facto ſuo exoneraret creditorem, non curreret reditus niſi pro reſiduo precij remanentis liberè & efficaciter debitori. Et iſtud quandocunque opponi poſſet per tex. in d. l. eos. verſi. nam ſi quid. Conſequenter fatui ſunt creditores, qui dictum pactum apponunt, quia ſi ſuperuacuum eſt (ut eſt) ſumptum ſuperfluum faciunt, ſi verò de facto faciant debitori aliquid ab initio ea ratione ſoluere, debebit illud deduci de ſorte, nec curret

130 reditus niſi de reſiduo. † Item quid de quadam vulgari clauſula, in eodem inſtrumento apponi ſolita, qua venditor, ſeu debitor in caſum redemptionis tenetur omnes legales ſumptus reſundere? Videtur enim iniuſta in hoc ſummo reditu duodecimæ, in quo libera ſacultas redimendi eſt de neceſſitate iniuſtitiæ & æqualitatis contractus. Cum autem celebretur gratia utriuſque, ſequitur quòd non debent omnes ſumptus reijci in alteram partem, præſertim miſerabiliorem: ſed ſaltem debent eſſe communes æqualiter, nec conceſſio ſacultatis redimendi videtur iuſta cauſa ſeſe exonerandi ab his ſumptibus, quia hæc facultas non datur de gratia, ſed de neceſſitate, ſine qua contractus ex parte creditoris eſſet nimis exceſſiuus & iniuſtus. Tamen dicendum clauſulam hanc non eſſe iniuſtam, ex quo facultas hæc non detur poſt certum tẽpus, ſed liberè & ab initio, ut poſſit debitor, ſi uelit poſtridie redimere, quo caſu æquũ eſt, creditorem qui nihil lucri fecit, nec facere potuit, indemnem reddi à debitore, qui licet non fuerit fortè uſus pecunia, tamen habuit facultatem & ius perpetuò uel quãdiu uellet utendi, quod ius non habuit creditor in reditu. Si igitur iuſtũ eſt eum reddi indemnem ab initio igitur & ex interuallo: quia ſi tempore medio percepit reditum legitimum, caruit etiã pecunia, cuius interuſurium eſt dicti reditus æquamentũ. Videamus ergo de effectu huius clauſulæ, & clarum eſt, quòd extenditur ad moderata ſalaria tabellionum & impenſas inſtrumentorum inde confectorum. Sed an etiã ad exonerandum creditorem ab omnibus Laudimijs & alijs quibuſcunque oneribus, de quo ultimo ſolet fieri inſtrumentum ſeparatim? Videtur quòd non, per nuper dicta, ſed certè illa procedunt quando debitor iſtis oneraretur ab initio & ſtante contractu: quia quandiu durat reditus debet debitor frui integra ſorte, nec põt in aliquo onerari ultra duodecimam annuam partem ſortis qua fruitur. Vnde non debet interim ſors onerari nec diminui, nec cogi debitor ad quodcunque aliud ſoluendũ ſuper ſortem. Alioquin deinceps non curreret reditus niſi pro reſiduo ſortis, tex. d. l. eos. ad fin. Sed quando reſoluitur & finitur cõtractus per redemptionem, ceſſant illæ rationes. Et ſic non videtur iniuſtum, quòd hoc caſu teneatur debitor, qui vult redemptione uti, ſeruare creditorem indẽnem à Laudimijs vel gabellis, ſi quæ debeantur, vel etiam de facto exigi ſoleant etiam ab initio contractus. Quemadmodum in uenditione fundi etiam minus iuſto precio, ſed cum facultate redimendi, quæ propterea non datur de gratia (quo caſu eſſet ſupra omne dubium) ſed de iuſtitia & æqualitate contractus: tamen licet ab initio hæc onera ſpectent ad emptorem ſtante contractu, ut dixi in conſu. Pariſi. §. 23. nume. 7. tamen dũ reſoluitur per redemptionem, tenetur redimens ſiue ab initio, ſiue ex interuallo redimat, indemnem ab his reddere emptorem,

Legalis ſumptus.

ut dixi

ut dixi in conſu. Pariſi. §. 184. Aduerte, hæc incidens q. de ſe ſuperuacua eſt, quia (ut dixi) in huiuſmodi reditu hæc iura non habent locum, quicquid aduſque putent: ſed quia alicubi contingere poteſt exigi ad pleniorem huius materiæ lucem non eſt ſuper
131 uacua. † Dico ergo, quòd prædictis non obſtantibus quantuncunque prima facie vrgere videantur, hunc debitorem redimẽtem ad hæc non teneri & præfatam clauſulam ad iſta non poſſe extendi in hoc reditu duodecimæ. Et moueor, quia ſuccedaneus eſt antiquarum vſurarum, imò multo illis grauior. Vnde omnis interpretatio fieri debet, ne qua debitor amplius adhuc ſuper grauetur quàm conſtitutum & permiſſum ſit, ne videlicet ſupra onus duodecimæ, q̃d eſt ſupremum grauamen. Vnde in reſiduo non minus fauendum eſt debitori, quàm olim iure communi, quando non tolerabã tur niſi minores vſuræ & tamen ſemper licitum erat debitori ſe liberare, ſortem cum vſuris debitis offerendo, nec vlterius ullo caſu grauari poterat. Igitur hodie ſaltem hoc relinquendum eſt, ut debitor ſortem cum reliquis debitis offerendo liberari poſſit, nec teneatur ad aliud cuiuſcunque indictionis nomine, non obſtante quocunque pacto tanquam iniuſto, & à iure reprobato ſalua impenſa literarum contractus quæ tolerabilis eſt, quia modica, & uſu recepta non ſimpliciter nec abſolutè. Sed ideo quia literæ, quæ ſunt in dominio creditoris reſtituuntur & trãſferuntur in debitorem, qua ratione iuſtum eſt eum dictatum literarũ quas recepit ſumptum reſtituere: ſecus de alijs. Vnde ſi fieret pactum, quòd teneatur debitor exonerare creditorem ab omni indictione, decimatione uel tributo à Tiranno, iure vel iniuria imponendo ratione reditus per eum acquiſiti uel poſſeſſi, ipſo iure non ualeret pactum. Et hæc multo fortius procedunt, ſi qua Laudimia, vel iura ſoluat creditor nulla neceſſitate coactus, ſed voluntariè, ut ſi pro huiuſmodi reditu feudum ſpecialiter hypothecatum ſit, quare ut tutior eſſet hypotheca fecerit ſe à patronõ infeudari de hoc reditu, & ei quid ſoluerit pro inueſtitura quod facere non tenebatur, per ea quæ dixi in conſu. Pariſi. §. 18. nume. 10. tunc ſupra omne dubium eſt, nõ poſſe hæc debitori quandocunque redimẽti in dictos legales ſũptus imputari, & multo minus releuia per creditorem interim reſoluta, etiam ſi hoc nominatim cautum eſſet in conſtitutione reditus. Non tamen uitiat contractum hæc clauſula, ſed in hoc tanquam vſuraria, aut melius tanquam exceſſiua vitiatur, per no. infrà q. 50. Et hæc niſi reditus maiore precio emeretur, puta ad rationem quindecim uel alia conditione, quę onus compenſet.

132 † Septimo quæro, quid de clauſula quilibet in ſolidum, aſſueta quando plures accipiunt eandem ſortem, pro qua eundem reditum uendunt? Prima facie videtur iniuſta, & ſic pro non adiecta in hac duodecima in qua non licet quouis modo metas conceſſas excedere. Sed clarum eſt, quòd omnes non poſſunt naturaliter & effectualiter habere ſolidam ſortem, quando debitores non ſunt aliàs ſocij, nec contrahunt ratione communis alicuius utilitatis, ſed ſingulorũ igitur ſinguli non poſſunt ad ſolidum reditum obligari, ſed ſolum pro uirili ſua, ſeu pro rata ſortis ad ſingulos peruenictis, quia huiuſmodi obligatio vſurarum ſuccedanea non poteſt in plus contrahi nec currere quàm pro rata ſortis, quam quis vere recepit d. l. eos. ad finem. Contrarium dicẽdum eſt, quia argumentum procederet, ſi ſinguli obligarentur ad nouum, uel alium reditum ita quòd reditus multiplicaretur, quia tunc oporteret multiplicari ſortem, vel ad quantitatem ſortis à ſingulis receptæ reditum reſtringi: ſed hic quotcunque ſint debitores non obligantur niſi ad vnum & eundem reditum. Et in ueritate & in effectu non eſt niſi una & eadem obligatio, quemadmodum non eſt niſi unicus reditus conſtitutus uel debitus. l. in duobus. §. fin. de duob. reis. licet ea obligatio ſuper pluribus perſonis, uel ſubiectis in ſolidum reſideat. Veluti ſi hæc pluribus auditoribus in ſchola perlegerem, non eſſet niſi una & eadem vox, licet apud plures in ſolidum & æquè principaliter reſonaret, vt nouè dixi in tract. diuid. & indiuid. ſuper l. 4. de verb. oblig. & tetigi in conſu. Pariſi. §. 2. gloſ. 4. q. 6. Vnde ex quo grauamen non augetur nec multiplicatur, nec etiam creditor inde plus lucratur, nullum eſt inconueniens plures eſſe ſimul in ſolidum obligatos, quemadmodum non eſt inconueniens creditorem unum vel plures cum reo accipere fideiuſſores, etiam ſi æquè principaliter ſe obligent renunciando exceptioni diuiſionis, & diſcuſſionis ſeu ordinis. Et ueluti non eſt inconueniens plura prædia ſpecialiter & nominatim hypothecari, licet vnum ex illis abundè ſufficeret, hæc enim non ſpectant ad augendam obligationem, ſed ſolum ad eam aſſecurãdam: quare non uitiant, quemadmodum non vitiat ſi debitor ſub inſtrumento garentigio executionem habente paratam obligetur. Sic de iure l. ſi non ſinguli. C. de reb. cred. habet locum nõ ſolum in ſimplici mutuo, ſed etiã in vſurario. Et hic aduerte, quòd aut plus ab initio

Vna obligatio.

Vna vox

ab initio æquè principaliter contrahunt & ſe obligant in ſolidum & creditor eorum ſi dem in ſolidum ſequitur & tunc reſpectu creditoris nullo modo ſunt fideiuſſores, ſed omnes principales, etiamſi conſtet quòd ad unum tantum pecunia peruenit, ut pulchrè Pau. l. ſed Iulianus. ad Macedo. reprobata opinione Guli. Cug. ibi, Item Roma. conſi. 114. habent tamen ex noua conſtitutione beneficium diuiſionis, ſi omnes, vel plures ſint præſentes & ſoluendo: in auth. de duob. reis, conſt. 99. Aut verò primò contrahitur cum uno in totum, deinde accedit alius, qui ſe etiam obligat & hic eſt uerus fideiuſſor, ex quo non intercesſit animo nouandi, & habet beneficium ordinis in auth. de fideiuſſo. conſti. 14. etiam ſi principalem debitorē conſtituerit, ut ibi tenet Accur. & benè, idē Bald. conſi. 198. nu. 7. lib. 1. deciſio. Tholo. quæſt. 8. Curtius Senior conſi. 6. licet aliter teneat Alexan. conſi. 126. in fin. lib. 6. conſi. 29. nu. 36. lib. 7. (ſecundum diſpũctionem noſtram) ſed malè, ut ibi dixi. Et ſic iſte poſtea etiam in eodem inſtrumento accedens habet beneficium ordinis, & ſi plures taliter accedant, habēt etiam inter ſe beneficiũ diuiſionis ex epiſtola Adriani, niſi his bene

Beneficiũ diuiſionis. 133 ficijs renunciauerint. † Sed hic quæritur Quid ſi duo principaliter contrahant ſub hac vulgata clauſula copulatiua (chaſcun d'eux vng ſeul & pour le tout & ſans diuiſion) hoc eſt, uterque in ſolidum & abſque diuiſione, utrum per hoc verbulum & abſque diuiſione, intelligatur renunciatum beneficio diuiſionis, etiam ſi in toto inſtrumēto non ſit aliqua alia clauſula renunciationis? Vidi multos olim dubitare: breuiter dico renunciatum intelligi, nō ſolum, quia alioquin hæc adiectio nihil operaretur contra regulam l. ſi quando, de lega. 1. ſed potiſſimè, quia mens contrahentium veriſimiliter non fuit apponere hanc clauſulam ad deſignandam formam obligationis ſatis expreſſam in clauſula immediatè præcedenti, ſed ad deſignandum effectum & executionem obligationis. Tum nouum iſtud priuilegium diuiſionis non fuit conceſſum hoc caſu qualificato, ſed in obligatione ſimplici in qua ſolum conuentum eſt utrunque teneri in ſolidum, vt patet per text. in nouell. de duob. reis. Ergo non debet extendi ad hunc caſum vbi plus conuentum fuit, videlicet, quòd tenerentur in ſolidum & abſque diuiſione, tum de facili ſit recurſus ad ius commune & priorem ſtatum l. ſi vnus. §. pactus ne peteret de pact. Et ita puto intelligendam communem obſeruantiam Pictonum, cuius meminit do. Andr. Tiraq. in cōſu. Picto. tit. retract. §. 31. nu. 10, dicens apud Pictauos obſeruari, vt obligati in ſolidum abſque alia renunciatione, poſſint in ſolidũ exigi. Quod hinc dimanaſſe puto, quia vulgò ſolet apponi vulgata illa clauſula, abſque diuiſione, quæ hoc importat, abſque alia renunciationis formula. Alioqui ſimplex communis obſeruantia non ita debet accipi, nec potens eſt, ut ius corrigat, ut dixi in conſu. Pariſi. in procœmio gloſ. 1. Itē an is, qui ab initio ſe principaliter cum altero obligauit, excluſus ſit à quodam beneficio ordinis, de quo in l. unde quæritur, commoda. videlicet, ſi doceat omnem pecuniā ad alterum perueniſſe, & petat eum præſentem prius conueniri & excuti ſuo periculo dixi in conſue. Pariſi. §. 166. quò remitto. Item quid ſi dicta clauſula ſine diuiſione, diſcuſſione uel æquipollens deficit in protocollo, ſed eſt ibi uerbum abbreuiatum renuntians & cætera: an poſſit extendi ad renunciationem diuiſionis, vel diſcuſſionis? Reſpon. non. & ita ſupra ſexdecim annos obtinui per areſtũ ſupremi huius ſenatus, ut dixi ad Alex. conſi. 28. lib. 2. Item quid ſi uir etiam prædia vxoris obligat, & promittit, quòd ipſa ratificabit & ſe æquè principaliter ſine diuiſione obligabit, quod poſtea fecit, vel ſic ab initio uir & vxor ſimul in ſolidum & ſine diuiſione reditum conſtituant? plenè diſcuſſi in conſue. Priſi. §. 108. quò remitto, quia hoc excedit materiam vſurariam. Vide tamen quæ dicam infrà quæſt. 38.

134 † Octavo quæro, quid de clauſula vulgari, Gallicè, (Fournir & faire ualloir) videlicet qua debitor promittit hypothecas in futurum fore idoneas? Reſpon. breuiter, ſi reditus non eſt limitatim conſtitutus ad certa p̃dia, ſed ſimpliciter omnibus bonis, & quibuſdam ſpecialiter hypothecatis, tunc hæc clauſula nihil addit, nihil operatur in ipſo principali debitore. Neque enim ſomniandum eſt, quòd debitor obligetur ad omnes caſus futuros bonorum & facultatum ſuarum quaſi teneatur & cogi poſſit ſortem reddere peremptis quocunque caſu bonis & hypothecis, niſi aliàs hypothecas, vel fideiuſſores ſubroget: quoniā debitor ad hoc obligari non poteſt in hoc reditu duplici ratione. Prima, quia de ſubſtantia eſſentiali huius redditus eſt, quòd ſors omnino & perpetuò abalienetur, ut nec directè, nec per indirectum repeti poſſit à creditore, vt ſupra num. 17. & infrà q. 50. cũ ſeq. Secunda, quia de natura emptionis & venditionis eſt, ut perfecta venditione periculum ſit emptoris l. neceſſariò, de peri. & commo. rei uend. Igitur ſemel empto & conſtituto huiuſmodi reditu, neceſſe eſt pe-

riculum

riculum hypothecarum & facultatum debi toris eſſe ipſius debitoris, hactenus, ut hoc prætextu non poſſit creditor compellere debitorem ad reſtitutionem ſortis, vel nouã aſſignationem, quaſi nouam conſtitutionẽ reditus. Non obſtat.l.incendium.C.de rebus cred. quia procedit quatenus debitor iſte eſt obligatus & obligari poteſt, videlicet ad ſolutionem & continuationem reliquorũ in quantitate & in genere, remota limitatione certi fundi: non autem allegari poteſt d.l.incendium, quatenus debitor nõ eſt obligatus nec obligari poteſt, videlicet ad reſtitutionem ſortis, uel ad nouam conſtitutionem, vel aſſignationem reditus. Bene verum eſt, quòd ſi initio ementitus fuerit ſe tunc eſſe ſoluendo, & creditorem decepit, tenetur tanquam doloſus venditor in id quod intereſt.l.ſi de dote, in fi.de iur. do. & quemadmodum venditor nominis uel hæreditatis tenetur, ſi ſciens actionem uel hæreditatem inanem, tanquam bonam & locupletem vendiderit, uel affirmauerit & emptorem deceperit l. hoc autem l. niſi, de hæred.uel act.vend. tenetur etiam pignoratitia, vel crimine ſtellionatus, ſi res alienas uel prioribus hypothecis exhauſtas hypothecauerit l. cum debitore,de pignor. act. & ſecundũ no. C.de cri.ſtellio.per tot. ad quæ omnia tenetur ex natura actus ſine iſta vulgari clauſula. At reditu ſemel bona fide vẽdito & aſſignato, liberatus eſt debitor ab ipſa conſtitutione & aſſignatione, velut quaſi traditione reditus, nec tenetur ad nouam cõſtitutionem, uel aſſignationem ob cauſas futuras, quarum periculum ſpectat ad emptorem d.l.neceſſariò. Nec valeret pactum contrarium in hac materia ſuſpecta & uſuræ obnoxia, alioquin pro eadem ſorte tenetur debitor aut hæredes ſui pluries conſtituere & aſſignare reditum, quod eſt abſurdum & iniquum, nec diceretur uera emptio reditus cum non ſeruaretur natura emptionis, ſed magis uergeret contractus in locationem pecuniæ, ſeu ueram & effectualem uſuram, omni vetere vſura grauiorem.

135 † Secus ſi debitor conſtitueret reditum non generaliter & abſolutè: ſed limitatim ad fructus, reditus & poſſeſſionem certi fundi, de quo dixi in conſu. Pariſi.§.11.num.15.& §.70. Quia tunc dicta vulgaris clauſula adiecta multum operatur, quia illa omiſſa debitor non teneretur in aliquo perempto fundo ſuppoſito, uel quatenus ſterilis aut inutilis efficeretur: ſed adiecta dicta clauſula operatur, ut debitor & hæredes ſui in ſubſidiũ, hoc eſt perempto uel minus ſufficiente dicto fundo, teneantur, non ad ſortis reſtitutionem, vel nouam reditus aſſignationem, ſed ad ſimplicem ſolutionem & continuationem reliquorum. Multum etiam operatur in tertio ſingulari ſucceſſore certi fundi ſpecialiter hypothecati, qui recognitionem quam titulum nouum vocant, faceret ſecũdum ea quę ſcripſi d.§.71. dummodo ex certa ſcientia animo augendæ obligationis huius tertij poſſeſſoris adderetur & hoc conſtaret, aliàs præſumitur per errorem adpoſita quia in neceſſitatibus nemo liberalis exiſtit l.rem legatam, de adi. lega. talis enim recognoſcens non præſumitur uoluiſſe aliud facere, quàm id ad quod tenetur de conſuetudine & ex natura priſtinæ obligationis. Puto autem certam ſcientiam probatam, ſi in eodem inſtrumento narretur, vel aliunde probetur, quòd iſte recognoſcens emerat hunc fundum ad onus huius reditus & exonerandi ſeu indemnes ſeruandi venditorem & ſuos. Non tamen hæc clauſula induceret nouationem, nec quòd teneatur hic tertius ſoluere, ſi deſierit poſſidere: ſed quòd teneatur præſtare hypothecam idoneam & ſufficientem & ſic in ſubſidium de ſuo tenebitur. An autem ea clauſula iunctis uerbis (ſuper omnibus & ſingulis bonis) operetur vim ſpecialis hypothecæ, nimis excedit materiam huius tractatus, quare remitto ad ea quæ ſcripſi in conſu. Pariſi.§.70.

136 † Plures alias ſuperuacuas clauſulas omitto, vt illam qua debitor ſe deueſtit à bonis ſuis & inueſtit creditorem uſque ad concurrentiam reditus, & ad hoc latorem inſtrumenti procuratorem conſtituit, quia tale conſtitutum ratione loci & quotæ incertum non ualet, vt dixi in conſu. Pariſi.§.64. Sed an hæc clauſula operetur, quòd creditor propria authoritate poſſit apprehendere poſſeſſionem bonorum debitoris, videtur quòd ſic, per not. Bart. in l. prædia. de acquiren. poſſeſſ. Iaſ. conſi. 145. col. 5. lib. 2. ſaltem ſi clauſula eſt de certo ſpeciali fundo & ſic nulla ſit rei & poſſeſſionis incertitudo. Contrarium dicendum eſt, quia dicta clauſula hoc caſu eſt nulla dupli ratione, Prima, propter ſui incertitudinem. Secunda, propter naturam & limitationem duodecimæ, quam excedere non licet, nec reſpectu maioris commodi creditoris, nec reſpectu maioris grauaminis debitoris. Vnde etiam ſi debitor conſtitueret ſe poſſidere certum fundum limitatum nomine creditoris, pro ſecuritate vel perceptione reditus, non ualeret, ſed nullum eſſet hoc conſtitutum tanquam vſurarium & rationẽ duodecimę excedens: quia huiuſmodi reditus cum hoc pacto plus ualet quàm ſimplex reditus, & debitor magis grauaretur, & ſic precium non eſſet ſufficiens niſi diminueretur reditus pu-

cus, puta ad rationẽ unius pro quindecim,
ut nouè probaui infrà eo.quæſt.35.de clau
ſula autem qua debitor promittit damna
& intereſſe,tangam infra q.21.in fine.

137 † Nono quæro, quid ſi pactum ſit ꝙ
debitor teneatur huiuſmodi reditum ſolue
Locus. re in domicilio creditoris? Reſpon. cum
Scæuola in l. Meuia.§.pen.de an. lega. non
poſſe abſolutè reſponderi,cum multa oriri
poſſint,quæ pro bono ſint æſtimanda. Ideo
que huiuſmodi varietas uiri boni arbitrio
dirimenda eſt. Retenta autem theſi noſtra,
quòd debitor ultra ſolutionem unius pro
duodecim, facto vel commodo creditoris
grauari non poteſt,facilè uir bonus & pru-
dens iudicabit, quid in ſubiecta quaque hy
potheſi dicendum ſit omnibus,circunſtan-
tijs expenſis, totoque perfecto negotio,ut
poſt Triphoni.in l.bona fides depoſ.dixi in
cõſuetu.Pariſi.§.14.nu.86. Clarum eſt autẽ
de iure, in debitis quæ non habent annexã
recognitionem dominij, vel exhibitionem
reuerentiæ,quales emphyteuſes,cenſus do-
minicales & feuda: ſed concernunt merum
commodum pecuniarium,ut in his rediti-
bus, ꝙ etiam ſi ſit certa dies expreſſa ſolu-
tioni, non tenetur debitor pro ſolutione a-
dire domum creditoris, niſi cum ſunt eiuſ-
dem fori & res ſine alio ſumptu & labore
deferri poteſt,ut pecunia, alioquin tenetur
creditor mittere ad domum debitoris, ut te
nent Guil. Alberi.Bar.Bald. Pau. & omnes
in l.item illa.de conſti.pecu. Bal.in l.fin.C.
de condi.inſer.Ioan.Imol. in l.cum filiusfa.
§..fin.reprobata opinione Ang. ibi de ver-
bo.oblig.Igitur in quæſt.noſtra, ſi ſint eiuſ-
dem fori,clauſula illa, quòd tenebitur debi
tor reditum afferre & ſoluere in domicilio
creditoris,non eſt ponderanda,nec facit re-
ditum exceſſiuum, quia alioquin tacitè in-
erat,& hoc dummodo reditus conſiſtat in
pecunia. Secus ſi in fructibus ſiue liquidis,
ſiue aridis, quia in his deferendis ex natura
rei requiritur ſumptus & labor, nec ineſt
quòd debitor debeat deferre ad creditorem
etiam eiuſdem fori:ſed oppoſitum, videli-
cet quòd creditor debet accedere,uel mitte-
re,ut à debitore capiat & tollat ſumptu ſuo
& periculo,ut eſt tex. in l.1.§.licet autem de
peri. & commo.rei vendi. & tradit Pau. in
d.l.item illa,in ſi.princ.Et ſic in iſtis clarum
eſt,quòd etiã ſi partes ſint & maneant eiuſ-
dem fori, dicta clauſula ſuperaddit onus
notabile debitori. Vnde ſi aliàs per ſe redi-
tus ſit ad rationem unius pro duodecim,de
bet minui,uel aliquid addi ſorti proportio
naliter,ad ęſtimationem oneris adiecti,alio
quin reditus erit exceſſiuus & moderãdus.

138 † Et debet in his attendi domicilium,uel
locus deſtinatus tempore contractus, quia
non debet deinceps eſſe in poteſtate credi-
toris mutare domicilium in præiudicium
debitoris.Et è diuerſo,ut tradit Ioan.Imol.
in d. l. cùm filiusfa.§.1. de verb. obliga. Si
verò tempore contractus ſint diuerſi fori,
tunc licet reditus conſiſtat in pecunia, ad-
huc videtur,quòd dicta clauſula ponderan
da ſit & faciat dictum reditum exceſſiuum,
& moderandum. Patet, tum quia de iure
hoc onus tacitè non ineſt,ſed oppoſitum,tũ
quia ſi magna eſt diſtantia locorum,negari
non poteſt,quin debitor magno labore,ſũ-
ptu & periculo afficiatur in deferendo,præ
ter magnitudinem quantitatis, quæ per ſe
èſt in ſummo gradu, videlicet ad rationem
vnius pro duodecim. Et quoties debitor te
netur portare ad domum creditoris,intelli-
gitur proprio ſumptu & periculo & non
creditoris,ut no.Bald.in l.fin.C. de cond.in
ſer.Sed certè non eſt præcipitanda ſentẽtia,
quia cum creditor poſſit emere ab his, qui
ſunt eiuſdem fori, ſi forenſem præferat,iu-
ſtè ſtipulari poteſt indemnem ſe ſeruari,
per no. ſuprà num.25.cum ſeq. quod dun-
taxat fecit,apponendo hanc clauſulam,nec
in hoc durius,imò benignius facit, quàm ſi
à forenſi fideiuſſores idoneos, æquè princi-
paliter obligatos,in eadem ciuitate & foro
exigeret,prout cautiores & amariores præ-
dibus & prædijs in eadem ciuitate ſibi caue
ri uolunt, priusquam uel teruncius extun-
datur. Cæterum quòd forenſis debitor fidé
iuſſores huiuſmodi redimendo,uel ſingulis
annis pecuniam ſuo ſumptu ad loca remo-
ta deferẽdo,ultra rationem unius pro duo-
decim grauatur,hoc uenit extrinſecus à cõ-
tractu & creditore & natura rei, propter cõ
ditionem debitoris,vel caſum in eius perſo
na cadentem, qui de ſe non debet imputari
creditori, nec ei nocere d.l.itẽ illa, in princ.
de conſti.pecu.l.ſi uno.§.item cum quidem.
ubi per gloſ.& Doct.loca.& hoc ſecundum
ius actionis conſiderando. Cæterum quæli
bet calamitas debitoris poteſt eſſe materia
charitatis & miſericordiæ exercendæ ſecun
dum no.ſupr.q.2.

139 † Decimo quæro, quid de reditu
cõſtituto precio minori duodecim pro uno
an contractus ſit nullus tanquam vſurarius
an verò tanquam ſimpliciter exceſſiuus mo
derandus? Et videretur reditus indiſtinctè
moderationi ſubiectus,& reductioni ad ra-
tionem duodecimæ, per tex.in ſimili, in l.
pro mutua.C. ſi cert.pet.l.eos.§.ſi quis autẽ
C.de vſur. & ff. eo.l. pecuniæ fœnebris, in
princ.l.vſuras illicitas.l.placuit, ubi ſi quis
vſuras illicitas,& ſupra modum uel vſura-
rum vſuras ſtipulatus ſit,non tamen annul

latur

latur contractus,ſed ad modum permiſſum reducitur. Et nullus eſt caſus in iure,in quo propter exceſſum, vel admiſtum illicitum fœnus totum vicietur, excepto caſu ſingulari in Nouellis de fœnerante agricolæ.conſtit.32.vt ſupra eo.q.1. Tamen Stepha. Bertran.conſi.206.ſi non fine. lib.3. decidit reditum conſtitutum ad decem pro centum in totum non ualere. Breuiter reſpon. diſtinguendum,aut reditus excedit decimam ſortis partem in anno aut non. Primo caſu, vt quando eſt emptus precio minori decem pro vno, nullus eſt contractus in totũ, nec aliquid debetur de reditu: ſed quicquid ſolutum fuerit,debet imputari in ſortem à qua liberatus erit debitor reſiduũ ſortis ſoluendo: ſi uerò plus ſoluerit, repetet. Secundo caſu ualet contractus, & debetur reditus. Sed an & qualiter ſit moderandus, ſubdiſtinguendum, aut reditus excedit duo decimam, ſed non decimam ſortis partem in anno,aut non excedit duodecimam. Primo caſu moderãdus eſt ad rationem unius pro quindecim: ſecundo caſu conſeruatur, nec moderatione indiget, vtpote iuſto precio conſtitutus. Hæc eſt breuis & præiudicata deciſio,quippe quòd non ſit meum inuentũ, ſed ampliſſimi ſenatus noſtri æquiſſima ſententia, multis areſtis à vigintiquinque annis & citra cõformiter latis promulgata. Cuius ſententiæ iuſtitia & abſoluta æquitas nulla probatione, nulla commendatione indiget,ſed ſeipſam oſtendit. Quid enim iuſtius, quàm qui uſqueadeo fœnore improbo ſeſe maculat,vt dextantes excedat ſtipulando undecim annua in centum vel plus,& in perpetuum,in eo ipſo puniri, in quo peccauit, videlicet vt omne lucrum amittat, qui tam auidum & nimis exorbitans lucrum, contra omnia iura, & mores affectauit. Huiuſmodi enim crudelis & barbarica uſura, etiam inter Ethnicos probroſa fuit, vt ſuprà nume.36. nec eſſet iniquum tam immanem pleonexiam etiam ſortis damno lege lata mulctari. Quòd igitur omni lucro ſorte ſoluta priuatur, moderata, imò nulla propriè pœna eſt, ſed eius quod ſuum eſt reſtitutio. Qui uerò decem annui & perpetui reditus pro centum ſtipulatur,licet modum excedat,non tamen adeo exorbitat: porrò iuſtè iudicatur uſurarius contractus, vel ſimpliciter exceſſiuus à magno vel modico exceſſu, quia tota iniquitas vſuræ circa damnificationem proximi verſatur,vt ſuprà numero decimo
140 tertio. † Tum olim reditus illi ad rationem vnius pro decem iuſti in commune habiti fuẽrunt, & à pluribus Pontificibus approbati. Primùm anno Domini 1424. à

Reditus dextãtis.

Martino V. quem conuentus Conſtantienſis,cæteris abrogatis, elegit & confirmauit. Deinde Anno Domini 1455. à Caliſto III. vt patet in extrauag. regimini.de empti. & uend.in communib. Et adhuc hoc anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo. Vix dum ſexaginta anni, & tales reditus in hoc regno tolerabantur: non ꝗ oẽs uniformiter tanti fœnerarẽtur, nec ꝗ eſſet crebrior forma fœnerandi. Sæpe enim & frequentius minoris fœnerabantur,& memini in multis cauſis ſubhaſtationum & ueteribus ſentẽtijs diſcuſſionum ſiue adiudicationum per decretum plurꝭ legiſſe oppoſitiones & adiudicationes reditũ ſupra 70. vel 100. annos ad rationem unius pro duodecim, vel tredecim,vel quatuordecim, vel circà conſtitutorum, & rarius mentionem fieri conſtitutorum ad rationem vnius pro decem. Et ſic non erat tũ certa magis frequentata fœnerandi ratio,ſed difformis & varia, ita tñ ut ratio decimæ rarior & grauior eſſet, & ἄκρα, quam excedere non licebat, tolerabatur tamen id temporis,ſed tandem deſinentibus bellis, quibus hoc regnum à tẽpore Philippi Valeſii per ducentos ferè annos miſerè concuſſum & dilaceratum fuerat, ſimul ſubortarum humaniorum literarum beneficio detecta luce, apparuit exceſſiuũ eſſe hũc reditum decimæ, quare tacito bonorum cõſenſu: nõ enim lata eſt, nec promulgata ſuper hoc aliqua cõſtitutio,ſed tractu temporis bellorum feritate Barbariæꝗ; ſenſim mitigata exceſſus antiquorum reditũ apparuit: Vnde cõſuetudine bonorum iudicum ſententijs comprobata, ſtatutum eſt & receptum, ne his reditus rationem unius in duodecim ſub libera & perpetua redimendi fa-
141 cultate excederent. † Hinc eſt ꝗ reditus ad rationẽ decimæ,& infrà,id eſt, paulo minuendo reditũ,duodecimam tñ excedentẽ, non in totum annullantur tanquã uſurarij. Tum ꝗ non ita multũ diſtent à iuſto & permiſſo modo,tum ꝗ à veteri more & memoria hominum non exorbitant,ſed tanquam ſimpliciter exceſſiui moderantur,& reducũtur ad iuſtam & æquabilẽ quantitatem:nõ unius in duodecim, quia licet illa ſit in ſe iuſta,tamẽ eſt ſumma & extrema,vt ſupra dictum eſt:ſed iuxta legum exempla mediam uiam eligendo ad rationem vnius in quindecim, quæ eſt melior & temperatior forma. Optima uerò & abſolutiſſima ratione factum eſt à Senatu noſtro, ut his qui nouam & iuſtam præfinitionem quadãtenus tranſgreditur non in totũ, ſed quadantenus puniatur, & in quo paulũ excedere uoluit, paulum excedatur reducẽdo reditum, non ad ſummum illud,quod contempſit:ſed ad

Prudentia & æquitas ſenatus.

G medio-

mediocrem & æquabiliorem quindecimã.
Qui uerò non parum, ſed multum trãſgre-
ditur, nedum contra nouas, ſed etiam con-
tra ueteres omnes & leges, & mores, omne
lucrum amittat, & quod ſuum eſt duntaxat
recipiat. Et cùm ita abſolutiſſima æquitate
& ratione digeſſerit Senatus, vbique in to-
to regno ſeruandum eſt. Vt enim pulchrè
inquit Bal. in l. nemo. C. ſentent. & interlo.
om. iudic. ratio non clauditur loco. Ex præ-
dicta diſtinctione inualuit in praxi modus
loquendi, vt contractum decimam exceden
tem, vel aliter ita vitioſum ut nullus ſit, vel
in totum annullandus, vocent uſurarium:
cum autem non eſt in totum reſcindendus,
ſed moderandus, uocent exceſſiuum, quem
ſtylum: ut aptum retinebimus. Et aduerte,
in quãtum dixi reducendũ ad quindecimã
in eo qui modicum exceſſit, rurſus tempe-
randus eſt ut procedat, ſi hæc reductio fiat
per iudicem in inuitum, uel re non integra,
puta poſtquam creditor iam aliquot annis
exegit reditum exceſſiuum. Secus ſi res
eſt integra, quia creditor nihil adhuc rece-
pit, uel ſi quid recepit, non integrè, ſed in-
frà legitimum modum, & inſuper uolunta-
riè ſine lite offert moderationem ad ratio-
nem duodecimæ à tempore cõtractus, quia
tunc audiendus eſt. Cum enim de facto
nondum exceſſerit, ſed re integra bona fide
agnoſcat, non eſt in aliquo puniendus, fa-
ciunt no. infra quæſt. 35. nu. 261. Secus in
eo qui deliquit excedendo decimam, quia
tunc cùm contractus ſit nullus non admitti-
tur etiam ex modico interuallo ad offeren-
dam hanc moderationem: ſed dicendum
ut in q. ſequenti. Iam hæc q. videtur ex his
pulchrè & pleniſſimè expedita: ſed ut ſcias
quàm multa mihi prolixa cogitationũ con
tentione, non ſuperficietenus, ſed ima inqui
ſitionis uena, penitius ſingula quæque ina-
tiũs perſequenti extricanda fuerunt, ſele-
ctiora quædam ex his & utiliora carptim
& ſingulatim attingam. Duo principaliter
diſcutienda ſunt. Primum ſuper modera-
tione reditus in ſe: ſecundum ſuper mode-
ratione reliquorum præteritorum tam ſo-
lutorum, quàm nondum ſolutorum. Vtq;
faciliori methodo per ſingula, quàm ſinuo-
ſa una diſtinctione procedam, has inciden-
242 tes quæſtiones ſubijciam. † Quæro pri
mò, quid ſi reditus ad rationem decimæ,
vel inter decimam & duodecimam conſti-
tutus ſit ante 60. annos ab hoc anno ſeſqui-
milleſimo quadrageſimo, quo hæc ſcribi-
mus, an debeat reduci ad rationem unius
pro quindecim? Et prima facie uidetur quod
ſic, per prædicta, ſubſiſto: quia hic incidit du
plex quæſtio. Prima, an reditus adeò anti-
qui, puta ſuprà 60. vel 100. annos non illi-
citè, nec vltra rationem decimæ conſtituti
ſint moderandi. Secunda quatenus ſint mo-
derandi. Quantum ad primum nõ uidetur
in aliquo moderandi, duplici ratione. Pri-
ma propter antiquitatem temporis, quia et
ſine ſorte, vel precio potuiſſent reditus ac-
quiri vel præſcribi: igitur multo fortius mi
nori precio, igitur indubiè precio illo tem-
pore iuſto. Secunda ratio, quia illo tem-
pore reditus empti ad rationem decimæ re
putabantur iuſti, & tolerabantur, vnde non
fuerunt illi reditus antiqui hoc precio illi-
citè, ſed licitè acquiſiti & exacti, nedum in
foro contentioſo, ſed etiam in foro conſciẽ
tiæ. Igitur temporis progreſſu non cœpe-
runt eſſe uſurarij, nec illiciti in ſe. Hinc pri-
ma facie uidebatur, quòd non eſſent etiam
pro tempore futuro moderandi, quoniam
æqualitas & iuſtitia cuiuſq; contractus attẽ
ditur & metitur penes æſtimationem rerũ
& ſtatum qui erat tẽpore contractus. l. ſi vo
luntate. C. de reſcind. vendi. Et meritò, quia
tunc contractus accepit firmitatẽ irreuoca-
bilem ſecundum qualitates & limites, qui
tunc inerant, & contractum informauerant
l. ſicut. C. de actio. & obli. l. Rutilia Polla. de
contrah. emp. cum ſimi. Tum actus validus
ab initio (licet tunc annullari potuiſſet) tẽ-
pore confirmatur, vt no. Deci. in l. quod ab
initio. nu. 9. de reg. iur. gl. & doct. in c. nõ fir
matur. eod. in 6. Igitur multo fortius qñ ab
initio non poterat nec annullari nec modifi
cari. Quibus non obſtantib. conſtanter dico
moderandos eſſe pro tẽpore futuro, per tex.
in ſimili in l. pen. C. de vſur. vbi æquiſſimè
ſanxit & declarauit Iuſtinia. moderationẽ
l. eos. eo. ti. habere locum nedum in contra-
ctibus & ſtipulationib. ſubſecutis, ſed etiam
præteritis: non tñ pro tempore lapſo ante
l. eos, ſed pro futuro poſt publicationem d.
l. eos, quantũcunq; veteres illæ vſuræ fuiſ-
ſent iuſtè ſtipulatæ, ſecundum iuſtum, legi-
timum & conſuetum modũ tempore con-
243 tractus currentem. † Igitur idem dicendũ
in iſtis reditib. quia in ueritate ſuccedanei
ſunt veteribus illis uſuris nõ improbis, ſed
legitimis, de quibus in d. l. eos. earumq; lo-
co ſubrogari, vrgente hominum crebra &
quotidiana neceſſitate, vt ſuprà probaui-
mus, & ſatis patet in tex. d. extrauag. regimi
ni. Valet igitur argũ ab illis uſuris ad hos
reditus, ſubſiſtente æquitate & eadem rõne,
vt hic & inf. q. 75. præſertim cũ odioſi ſint,
ut apud omnes bonos in confeſſo eſt, & tan
to magis quanto veterib. illis uſuris grauio
res, quæ tamen odioſæ erãt & reſtringẽdæ,
ut in l. qui ſemiſſes, in princ. l. cum quidam.
§ diuus. de vſur. l. 3. 4. 5. C. eo. Igitur horum
reditſuum

Ratio nõ clauditur loco.

Valet ar. ab uſuris ad hos reditus.

reditiuum reſtrictio non prohibitoria & pe
nitus excluſiua (quod excipio propter ne-
ceſſitatem & vtilitatem publicam) ſed mo-
deratoria valde fauorabilis eſt, & interpre-
tatione adiuuanda . l.hoc modo . de condi.
& demonſt.comite ſemper legali æquitate,
quam aſſiduè ſpeculamur & ſequimur.

Ratio decimæ ſemper fuit exceſſiua

144 † Plus dico,quòd etiam ultra ſeptuagin-
ta,vel centum, vel ducentos annos, decima
pars ſortis in annos ſingulos reditus perpe-
tui non erat iuſta & æqualis in ſe,prout nec
communis,vt dixi, ſed exceſſiua : quamuis
tunc toleraretur eò quòd veteribus illis v-
ſuris noua & præpoſtera imperitorum &
ſuperſtitioſorum religione ſublatis, & ve-
lut è ponte deiectis, cœperunt homines no-
mine & forma cõtractus mutatis longè du-
rius & maiore compendio,tanquam ruptis
uinculis fœnerari , idque pro libidine & ar
bitrio. Alij ad rationem unius in decem
ſeu dextantis vſuræ, quæ tamen ſecundum
d.l.eos. non erat permiſſa nec licita , niſi in
traiectitijs,& ſub graui periculo creditoris.
Alij uerò ad rationem vnius in undecim,
tredecim , vel quatuordecim , plus aut mi-
nus. Et ſic non omnes fœnerabantur ad ra-
tionẽm vnius pro decem : ſed ſolum aua-
riores, & qui ſummum fœnus exercebant :
nulli enim hos reditus emebant minori prè
cio decem pro uno, ſed bene plures maiori
precio : vt ſatis patet in d.extrauag. regimi
ni. Et ſic vnus annuus numus in decem erat
ſummus & exceſſiuus reditus , licet pro illo
tempore toleratus. Præterea ex tex. d. ex-
trauag.regimini . liquet, quòd reditus em-
ptus ad rationem decẽm pro uno ſemper
erat redimibilis ad voluntatem debitoris,
nedum ſemel totum redimendo , ſed etiam
pluries & particulariter , & tamen ſub hac
tam ampla facultate minimum precium e-
rat decem pro uno. Igitur reſtricta hac fa-
cultate,vt non liceret particulariter , ſed ſe-
mel tantum & integraliter redimere,auge-
ri debebat illud precium : alioquin erat mi
nus iuſtum. Et ſic concludo,quòd reditus
empti ad rationem decem pro vno,cum fa-
cultate redimendi ſemel totam ſortem cum
reliquis ſimul reſtituendo , quantumcunq;
antiquiſſimi , nunquam fuerunt ſatis ſuffi-
cienti precio empti , & ſic indubitanter re-
ducendi,non obſtante quauis temporis an-
145 tiquitate per prædicta. † Modo ſuccedit
ſecunda quæſtio, quatenus illi antiqui redi
tus ſint moderandi ? Et videtur quòd non
ad rationem vnius in quindecim,ſed unius
in duodecim. Ratio, quia reductio ad quin
decimam eſt quædam pœna , in quantum
denegat duodecimam communiter cõceſ-
ſam : Vnde non debet infligi ei , qui tem-
pore contractus non peccauit. At reductio
ad duodecimam nullo modo eſt pœna , ſed
iuris communis executio , quia iure com-
muni etiam veteres vſuræ ab initio licitè
conſtitutæ debent reduci ad modum nouæ
conſtitutionis pro tempore futuro poſt no
uam conſtitutionem l.penulti. C. de uſur.
Sed in his antiquis, tempore contractus in-
ſpecto quo tolerabantur, non deliquit em-
ptor, licet valde modico precio emendo,
ex quo erat precium toleratum & ſic tan-
quam ſui temporis foro uſus, non debet in
aliquo puniri. Sed ſatis eſt, quòd deinceps
reducatur ad precium hoc tempore licitũ,
& permiſſum iuxta d.l.penult.licet ſecus in
eo qui tali precio, videlicet ad rationem de
cimæ emiſſet ab anno Domini ſeſquimil-
leſimo : ex quo paulatim talis reditus cœ-
pit communiter inter bonos & graues pro
minus iuſto atque exceſſiuo haberi. Et ſic
ab initio modum quadantenus exceſſiſſet,
meritò mediocriter excedi deberet , & ad
quindecimã ex ſenatuſconſultorum æquiſ-
ſima ſententia reduci,vt ſupra nume. 141.
Subſiſto,quia hæc noſtra diſtinctio clarè &
ſine ſcrupulo procederet, ſi eſſemus adhuc
in anno domini ſeſquimilleſimo vel circa,
in ipſo cõfinio & motu velut horizõte mo-
derationis horum redituum. Tunc enim iu-
ſtum erat antiquiores reditus decimæ redu-
ci ad ſimplicem gliſcentem duodecimam,
tanquam iuſtè cõſtitutos ad iuſtiorem,quæ
oriebatur,conſtitutionem,pro futuro tem-
pore,iuxta d.l.penul.C.de vſur. Eos autem,
qui tunc uel circa de recenti emiſſent ad ra-
tionem decimæ,ad decimamquintam pro-
pter exceſſum reditus admiſſum reduci: po
ſtea uerò procedente tempore, poſt quin-
decim vel uiginti & multo fortius poſt qua
draginta annos. Alia ratio diſtinctionem
noſtram reformat, quia iuſtitia, vel cauſa
reductionis ad quindecimam non ſolum ſu
per exceſſu ab inito tempore cõtractus ad-
miſſo fundari poteſt, vt in præcedentibus :
ſed etiam in alio exceſſu, & quãuis alia iu-
ſta ratione,puta quia creditor poſt ſuperue-
nientem decimæ moderationem, nihilomi-
nus ſemper multis annis exegit reliqua ad
rationem decimæ,quæ tamen à tempore ſu
peruentæ dictæ moderationis , videlicet à
quadraginta vel ad ſummũ à quinquagin-
ta annis non debebatur integraliter : ſed ex
tunc obſtare cœpit exceptio reductionis ad
rationem duodecimæ per dictam l.penult.
C. de vſur. Et ſic cum abinde plus iuſto re-
ceperit, & modicus annuus exceſſus non
parum poſt multos annos aſcendat, quod
tamen ſorti imputare non eſt æquum,
cùm reditus ab origine non ſit vitioſus, ſed

exceſſiuus : ſed tantum ex poſt facto modi-
cum excedere cœpit : nec etiam æquum eſt
creditorem ſtatim teneri ſimul reſtituere,
quod per plures annos ſingulatim & bona
fide & titulo iuſto recepit & conſumpſit:
ideo hoc caſu iuſtum & æquiſſimum tem-
peramentum eſt (etiam creditori minus
damnoſum) reducere ad rationem vnius
in 15. compenſando modicum, licet ob fa-
cultatem redimendi incertum futuri tem-
poris ſucceſſiuum damnum, cum modico
licet certo præteriti temporis multorum
146 annorum lucro ſucceſſiuo. † Vnde ho-
die indiſtinctè omnes reditus ad rationem
decimæ, vel inter decimam & duodeci-
mam conſtituti, ſiue antiquiſſimi, vt ante
quinquaginta uel centum annos conſtituti,
ſiue antiqui, vt à quinquaginta, quadra-
ginta vel 30. annis, ſiue recenter conſtituti,
reducuntur vniformiter ad rationem quin
decimæ pro tempore futuro. Et licet pri-
ma facie nimis inæquale uideatur eadem
lance appendere, & antiquiores iuſtè ab ini
tio emptos, & recentiores minus iuſtè em-
ptos reditus, tamen alia ratio æqualitatem
lato modo & [illegible] reducit, quia licet ali-
quis dictorum redituum initio non ſit iniu
ſto precio emptus, tamen ex quo modera-
tio non eſt facta tempeſtiuè, videlicet ab
initio generalis moderationis ſuperuenien
tis, vt debuit, dicta l. penul. ſed multum tar-
dè, & poſtquam per multos annos creditor
ad veterem rationem redituum exegit in-
debitè, non ſatis eſt iuſtam & debitam mo-
derationem noſtram pro tempore futuro
fieri, ſed vt releuetur debitor à tam diutina
retardatione debitæ moderationis, iuſtum
eſt reductionem fieri ad rationem vnius in
quindecim : & ita modo obſeruamus, &
à viginti annis indifferenter obſeruari vidi,
147 & rectè. † Vidi etiam inter alia memo-
Areſtũ. rabile areſtum latum anno ſeſquimilleſi-
mo decimoſeptimo, die vigeſimoprimo Iu-
lij, pro quodam Barentonio de Chambo-
rant, qui anno Domini 1493. conſtitue-
rat reditum decem aureorum annuorum
pro centum aureis, & per multos annos ſol
uerat : tandem lite ſuborta, per iudicium
prudentiſſimi huius Senatus facta eſt redu-
ctio ad rationem quindecimæ in futurum
& reditus declaratus perpetuò redimibilis,
& rectiſſimè & æquiſſimè iudicatum fuit.
Et ſic licet tempore contractus inſpecto, vt-
pote ſeptem annis ante annum ſeſquimille
ſimum fuiſſet reditus iuſto ſaltem adhuc to
lerato precio emptus, nihilominus facta eſt
reductio non ad ſimplicē & conceſſam duo
decimam, ſed ad quindecimam, quod non
fuit factum propriè ob uitium, vel defe-
ctum originarium cōtractus, nec ob aliud,
niſi quia ultra quindecim annos à tempore
moderationis in communi ſuperuentæ, re-
tardata fuerat dicti reditus moderatio & in
terim creditor ad rationem decimæ recepe-
rat. Porrò licet nunc & deinceps non ſit o-
pus hac noſtra conſideratione, in praxi ta-
men quia non eſt inutilis, ad plenam & ra-
dicalem totius huius materiæ intelligen-
tiam, & multarum aliarum quæſtionum
148 deciſionem, omittere nolui. † Secundò
quæritur, quò ad ſecundum, de quo ſuprà
num. 141. in fin. videlicet de præteritorum
reliquorum moderatione. Breuiter ſem-
per ut plurimum obſeruari uidi, eandem
moderationem extēdi ad reliqua debita &
nōdum ſoluta, ſed non ad iam ſoluta, quod
habuit rationem & æquitatem, ſecundum
eam (quæ ſuberat) facti contingentiam.
Ego verò pro doctrina abſolutiore & æ-
quabili diſtinguendum cenſeo. Aut redi-
tus ad rationem decimæ vel inter decimam
& duodecimam conſtitutus eſt ante annum
Domini ſeſquimilleſimum, aut poſt. Pri-
mo caſu, quia uidetur & præſumitur bona
fide emptus, vtpote cùm adhuc tale preciū
toleraretur, licet aliquot paucis annis ante
annum ſeſquimilleſimum inciperet minus
tolerari : tamen quia non poteſt probari
publicè hoc precium, iam tunc habitū pro
iniuſto, & alio vitio, & onere ceſſante, ſatis
eſt moderationem extendi ad reliqua pau-
corum nouiſſimorum annorum non ſolu-
ta, non autem debet extendi ad omnia ſolu
ta à tempore contractus. Et id optimè & æ-
qua ratione, quia hoc caſu non fit reductio
ad quindecimam propter vitium, vel exceſ
ſum reditus tempore contractus, quia iuſto
ſaltem in communi tolerato precio emptus
eſt. Sed fit, eò quòd creditor poſt modera-
tionem in communi circa annum 1500.
ſuperuentam nihilominus exigere perre-
xit veterem iam exceſſiuum reditum, idq;
indebitè, per d. l. penul. C. de vſur. & multis
annis continuando, vnde in quandam con-
gruam compenſationem, vt ſupra nu. 146.
fit reductio ad quindecimam. Igitur hæc
reductio non debet hoc caſu extendi ad reli
qua iam ſoluta non ſolum à tempore con-
tractus uſque ad moderationem ſuperuen-
tam circa annum ſeſquimilleſimum (de qui
bus non eſt dubium) ſed nec etiam ad reli-
qua ceſſa & minus debitè exacta à dicto an-
no ſeſquimilleſimo. Ratio, quia aliàs non
deberet fieri reductio ad quindecimam,
ſed ad ſimplicem duodecimam, & alio-
quin exceſſus prçteritarum ſolutionum bis
compenſaretur, ſiue bis reputaretur, quod
eſſe non debet. Vnde ego dico, quòd ſi
ſorſan

forſan ab anno ſeſquimilleſimo nulla re-
liqua ſoluta fuerant, ſed vel gratis remiſſa
uel præſcripta, ſine præſcriptione reditus
(vt accidere poteſt) tunc non debebit etiam
hodie hoc an. 1540. fieri reductio ad quin-
decimam ſed ſolum ad ſimplicem duodeci-
mam. Ratio, quia hic creditor nec tempore
contractus, nec abinde modum conceſſum
exceſſit: ergo non eſt in aliquo puniendus,
nec à modo conceſſo excludendus, ſed ad il
lum duntaxat reducendus, iuxta d.l.pen.C.
de vſur. Eadem ratione dici poteſt, quòd ſi
fortè fortuna propter longam litem ſemper
cõtinuatam nihil ſolutum fuit à 50. annis,
& tamen nihil præſcriptum, quia tunc reli-
qua ceſſa ante annum ſeſquimilleſimum de
bens ſolui ad rationem & modum contra-
ctus. Abinde uerò ad ratioñẽ duodecimæ,
prout reduci debebat, & in eadem ſtare, do
nec redimatur: ſaluo ſi antequam redime-
retur, ſuperueniret maior in communi mo
deratio, ut ſi ſtatueretur ꝙ amplius non ex-
cederent modum quindecimæ, hoc enim ſta
tutum traheretur ad præteritos reditus pro
tempore futuro poſt ſtatutum, vt d.l.pe.C.
de vſur. & ſic à tempore ſtatuti deberet re-
duci & ſolui ad rationem quindecimæ.
149 † Sed quid ſi debitor huiuſmodi reditus
antiqui factus eſt tutor pupilli hæredis cre-
ditoris, ab anno Domini 1500. & durauit
adminiſtratio uſque ad annum 1524. vel
ferè per 30. annos, deinde agitur de rationi-
bus diſtrahendis? Reſp. quòd interim po-
tuit & debuit debitor à ſeipſo exigere pro-
ut legitimè debetur, unde ab ann. 1500. & à
tempore adminiſtrationis non computabũ
tur reliqua, niſi ad rationem duodecimæ,
prout erant legitimè debita, & ſic nulla ho-
die fiet reductio ad decimamquintam, ſed
ſolum ad duodecimam, prout ſi ab initio
adminiſtrationis facta fuiſſet, vti debuit.
Nec eſt audiendus, ſi fortè dicat debitor ſe
ſemper in rationibus acceptum retuliſſe ad
rationem contractus, quaſi ad eum modum
ſoluerit: quia hoc facere non debuit, ſed ſo
lum ad rationem tunc legitimè debitam,
nec potuit augere rationes in præiudicium
pupilli vel creditoris, ad finem reducẽdi ad
quindecimam. Sed hoc uix accidere poteſt:
quia cùm poſſit debitor eras redimere, ſua
non intereſt allegare, quòd ſoluit ad ratio-
nem contractus: ſed potius ſua intereſt, vt
videatur ſoluiſſe ad rationem conceſſam &
moderatam. Et ſi fortè in rationibus impu-
taſſet ſecundum modum contractus, poteſt
re integra, prout quemlibet errorem calcu-
li corrigere, nec creditor hos impedire po-
teſt etiam ſi offerat in futurum reduci ad
decimamquintam, cuius non indiget debi-
tor, qui vult nunc redimere: ideo hanc in-
cidentem quæſtionem non poſui niſi ad
maiorem declarationem materiæ. Secun-
do uerò caſu, quando hic reditus emptus
eſt ab anno ſeſquimilleſimo: & tunc dico,
quòd hæc moderatio quadantenus pœna-
lis, vtpote ad decimamquintam, debet ex-
tendi ad omnia, etiam ſoluta reliqua à tem
pore contractus. Ratio, quia reſpicit non
ſolam compenſationem reliquorum exceſ-
ſiuè receptorum, ſed principaliter pœnam
exceſſus commiſſi tempore contractus, e-
150 mendo uiliori precio. † Tertiò quæro
quo caſu moderatio extenditur etiam ad
iam ſolutas penſiones, utrum quod de illis
iam ſolutis detrahitur, debeat imputari in
ſortem? Videtur quòd ſic, ſi non ſint de-
bita reliqua in qua poſſint imputari. l. cùm
& ſortis, de pignora. actio. l. in his. §. primo
de ſolutio. Breuiter reſpond. quòd non,
triplici ratione. Prima, quia illud non fuit
ſolutum eo animo, vt conuerteretur in ſor
tem. Secunda, quia contractus non eſt u-
ſurarius, nec annullandus, ſed in modico
tantum exceſſiuus, & exceſſus detrahendus
duntaxat. Si igitur ſatis eſt exceſſum de-
trahi, igitur quod detrahitur non debet ſor
ti imputari; aliàs propter unum modicum
exceſſum duplici pœna afficeretur credi-
tor, & duplicem pateretur reditus diminu-
tionem: primam propter reductionem re-
ditus currentis ad quindecimam: ſecun-
dam, propter diminutionem ſortis: Ter-
tia, quia non poteſt fieri redemptio pro
parte nec ſors per partes reddi: quod fieret,
ſi quod detrahitur, ſorti imputaretur. Igi-
tur ne fiat iniuria creditori, ſatis eſt, quòd
imputet in penſiones debitas, non ſolutas,
& ſuperfluum reſtituat. Non obſtat d.l.
cum & ſortis, & ſimiles, quia loquuntur in
ſorte debita & exigibili: ſed hæc non eſt de
bita, nec exigibilis & ſic nec compenſabilis
pro parte, vt infrà quæſt. 43. Quartò occur
rit quæſtio, quid ſi creditor ſortis offerat
moderationem? ſed hæc coincidit cum
alia altiori quæſtione, quæ ſimul expedie-
151 tur in q. ſequenti. † Quintò notandum,
quòd prædicta ſiue caſſatio & annullatio,
ſiue moderatio, prout caſus exigit, fieri po-
teſt non ſolum à ſummis tribunalibus, ſed
etiam à quibuſcunque inferioribus iudici-
bus: quod ultimum, ut indubitatum, non
ſcriberem, niſi quoſdam ſtupidiores etiam
num controuertentes uidiſſem: an Præſes
Pariſiẽſis hmõi moderationẽ facere poſſit?
quaſi ſolis ſupremis iudicib. æquitate uti li
ceat, aut quaſi inferiores ſuperiorũ recta iu
dicia imitari nõ debeant: aut quaſi inferior
vulnus infligere debeat, ut ſit qđ à ſupiore

Iudic. inferiores moderare poſſunt.

ſanari debeat. Sed quorſum circuitus, quorſum vulnera, vt medico indigeas? Ideo minimè dubitandū eſt, quin ēt infimi & ſubalterni iudices poſſint: quoniam huiuſmodi æquitas non eſt ſingularis (vt certi caſus diſpenſatio ex cauſis tunc occurrentibus contra ius ſcriptum, uel communiter receptū, quæ meritò ſummis tribunalibus reſeruatur) ſed cōis in huiuſmodi negocijs, æquè concurrens, nec eſt contra leges & conſtitutiones, ſed magis illis conformatur, nec in particulari, ſed in communi iuſtitia fundatur. Vnde meritò ſpectat ad officium cuiuſlibet aliàs competentis iudicis. Nec ſenatus ita (ut in principio huius q.) decreuit ex ſpeciali diſpenſatione, ſed ex ipſa generali & cōi iuſtitia & æquitate: quare ab omni-
152 bus imitandum & ſequēdum eſt. † Quid ergo dicemus de ſpecie, quā nuper uidi in facto. Appellans à condemnatione ſoluendi & continuandi reditum impetrauit reſcriptum ad declarandum contractum uſurarium, & computandum reliqua in ſortē, vel ſaltem ad moderandum? Et conſtabat de reditu contracto ante centum annos, ad rationem unius in decē: cum pacto tamen, quòd non curreret quandiu uiueret debitor, certis etiam oneribus adiectis debitori, quæ niſi cum curſu ad uitam debitoris ſuſpenſo compenſarentur, effeciſſent, vt infra rationem unius in octo inueniretur. Tamē hoc anno 1540. more Gallico computādo die Lunæ decima Ianuarij in publicis parlamenteis actionibus appellās excluſus fuit à ſuo reſcripto, & condemnatus in expenſis inſtantiæ dicti reſcripti, & quātum ad principalem inſtantiam ſententia confirmata & appellans in mulctam & impenſas appellationis damnatus. Ego dico, malè & perperam fuiſſe iudicatum in utroque iudicio: quia in prima inſtantia iudex à quo debebat ſuis partibus fungi, & reditum moderare, quamuis debitor non haberet ad hoc reſcriptum Principis: Senatus autem dicere debuit, malè iudicatum, benè appellatum: & emendando iudicium, reducere reditum ad quindecimam, abſque impenſis cauſæ principalis: appellatum uerò in expenſis tam inſtantiæ dicti reſcripti in cauſa appellationis impetratæ, quàm cauſæ appellationis condemnare. Et moueor ad compenſandum impenſas cauſæ principalis: quia debitor plus petebat uolens contractum annullari: & etiam creditor in culpa erat, nō offerēdo moderationem debitam. Reliqua ex hypotheſi & prædictis clara ſunt. Fortè moti fuerunt iudices ad illam duritiem denegandi omnem moderationem, propter reditus antiquitatem: quia contractus erat

Etiā ſine reſcripto Regis.

ultra centum annos, ſed malè, tum per d.l. pen.C. de vſur. tum quia legitimarum uſurarum ſuccedanei ſunt huiuſmodi reditus & in materia uſuraria, ſiue agatur de illicita uſura, ſiue de exceſſu, ſiue de in totum annullando, ſiue de moderando, nunquā currit præſcriptio, ex quo de origine certò conſtat, vt infrà quæſtione 17. Et ſic non obſtat, quòd tanto, imò minori tempore poterat acquiri reditus, nulli moderationi ſubiectus, etiam ſine ullo precio, quia uerum
153 eſt, niſi conſtet de origine uitioſa. † Poſtremò pro ſtylo quæri poteſt, an ad finem annullationis uel moderationis reditus in iudicio perſequendæ opus ſit reſcripto cancellariæ regiæ? Videretur quòd ſic ſaltem in curijs inferioribus, ex quo uenitur contra factum proprium, vel illius à quo ius uel cauſa habetur. Et ita vulgò ſolent ad cancellariam recurrere, ſiue ab initio litis ſiue ſub finem, & ante ſententiam, obtinendo literas Regias quibus iudici mandatur procedere, non habendo reſpectum ad contractum, tanquam vſurarium, & illum annullare, vel moderare. Quo non obſtante conſtanter dico, nullis hic opus eſſe cancellariæ mandatis, vel reſtitutionibus in integrum. Ratio, quia conſtitutiones regiæ vſurarios contractus nominatim prohibent, & annullari iubent: & conſequenter eos, qui modicum excedant, moderari, vt conſti. Ludo. anno. 1512. §. 64. 66. Et ſic non opus eſt alijs mandatis, cum mandatum cōſtitutionum ſemper loquatur & vigeat, quibus omnes iudices in regno etiam non regij parere debent. Ita etiam deciſum areſto huius ſenatus, de quo infrà nume. 352.
154 † Plus dico, quòd etiam iudex eccleſiaſticus hoc poteſt & debet facere, ſi fortè coram eo perſonaliter agatur contra clericum ad ſolutionem, dūtaxat certarum præteritarum penſionum reditus pecunia conſtituti. Si enim appareat de nimio uel modico exceſſu ſecūdum prædicta, poterit abſoluere reum in totum à petitis, vel in moderatam quantitatem condemnare, & ita conformiter ad iuſtas conſtitutiones pro ſuæ iuriſdictionis modo ius reddere. Cæterū de ipſo iure reditus perpetui in ſe quantumcunque allegetur, & ſit vſurarius, non poteſt cognoſcere: ſed hoc ſpectat ad ſolū iudicem ſecularem, ex quo ab altera parte contenditur eſſe uerum reditum, qui inter immobilia cenſetur. Secus ſi eſſet reditus temporalis, ut infrà q. 63. vel alia uſuræ ſpecies, quæ non concerneret proprietatem vel hypothecam rerum uel iurium immobiliū quia tunc cognitio ſpectare poteſt ad iudicem eccleſiaſticum inter ſuos, ſecūdum nos

Iudex eccleſiaſticus.

per Steph. Auffre. in repe. de. 1. offi. ordin.
Canoniſtarũ error.
155 dixi in procem. conſuc. Pariſi. gloſ. 5. † q
autem Canoniſtæ, quos aduſque legiſtæ, ut
Alex. conſ. 29. num. 6. lib. 4. (vbi dixi) Dec.
conſi. 170. Iaſ. conſi. 157. colu. fi. lib. 4. ſecuti
ſunt, dixerunt eſſe crimen merè eccleſiaſti-
cum, & de foro ſuæ eccleſiæ duntaxat, ita
vt ſecularis nequeat cognoſcere, niſi vbi ſo-
la facti quæſtio vertitur merum ludibrium
eſt in depreſſionem ſecularis poteſtatis, etiã
præter iura canonica inuentum. Nullus
eſt enim tex. in toto iure pontificio, qui hoc
dicat, vel ex quo concludenter colligi poſ-
ſit. Quod enim Alex. 3. in cap. 1. cum ſeq. &
in cap. præterea paræcianis. de vſur. dam-
nat vſuras, & vſurarios iuſſit coerceri, cleri
cos officij beneficijque ſuſpenſione, laicos
excommunicationis cenſura, pro officio ſuo
fecit. Quemadmodum idem Põtifex & alij
quædam alia crimina & maleficia coerceri
rectè voluerunt, vt in tit. de his qui fil. occi.
tit. de homic. tit. de adult. tit. de rapto. tit. de
furt. non tamen ſequitur, quòd ſint de foro
eccleſiaſtico. Et in ſumma, ſatis erat (vt ſile-
rent Canoniſtæ) quòd nulla reperitur de-
cretalis, quæ dicat vel innuat vſurarum co-
ercionem & cognitionem iudicibus ſecula
ribus ademptam eſſe, vel non competere in
ſubditos. Hoc ergo malè ſomniauerunt Ca
noniſtæ, non ueteres illi pauciores, ſed tur-
ba poſtea ſecuta, vt patet apud Albe. fidelẽ
antiquiatis conſeruatorem in rubr. C. de
vſur. col. 2. num. 3. vbi refert ueterem quen
dam Canoniſtam tenentem, quòd crimen
vſurarum ſpectat ad eccleſiam quò ad pec-
catum & pœnitentiam laicis prædicandam
duntaxat, & non quò ad cogendum eos (ſci
licet iudicialiter) ad reſtitutionem. Poſtea,
ut ille ait, in contrarium communis opinio
Canoniſtarum inualuit, qui uocauerunt
iſtud crimen eccleſiaſticum, deinde crimen
uel cauſam quaſi ſpiritualem, ut gloſſ. fin. in
c. ex literis. de iureiuran. Poſtremò (quòd
nimis ridiculum eſt) purè uel verè ſpiritua-
lem. Sed ut in præcedentibus dictum eſt, il-
la opinio ex duplici errore pceſſit. Primò
ex ignorantia iuris ciuilis, maximè dictæ
leg. eos. hic fuit primus impulſus, quaſi iu-
ra ciuilia impiè vſuras ſtatuant. Secundò
ex ignoratione iuris diuini, quaſi vſura de
ſe habeat malitiam inuolutam, etiamſi non
ſit in dãnum, nec in fraudem proximi: ſed
cum non habeat malitiam aut iniquitatem
annexam, niſi quatenus eſt contra charitatẽ
An uſurarius criminaliter puniendus?
proximo debitam, ſequitur, quòd non eſt
magis de foro eccleſiaſtico, quàm reliquæ
156 fraudes & crimina. † Hic occurrit q.
quam obiter expedire uolo. An vſurarius
ſcilicet qui fœnus improbum exercuit cri-
minaliter puniri poſſit? Iaco. Butri. voluit,
quòd ſic: cuius oppoſitum decidit Bal. in l.
improbum. C. ex quib. cau. infa. irrog. mo-
tus quia iure non cauetur. Eadem ratione
innuit Ang. in diſpu. Aſtenſis miles. col. 3.
quòd non poteſt nec debet torturæ ſubijci.
Sed opinionem Butrij. contra Bal. latè tue-
tur Corn. conſi. 19. lib. 3. cum quo inclinat
Dec. l. rogaſti. §. ſi tibi in fin. ſi cert. pet. & cõ
tra Ang. quòd torqueri poſſit conſuluit So
cin. conſi. 219. in fin. lib. 2. Reſpon, In præ-
ſumpta uel interpretatiua vſura illicita, uel
quando non eſt magnus, vel enormis nec
conſuetus exceſſus, ſufficit nullitas uel mo-
deratio contractus. Si verò appareat de e-
normi uel doloſa circunuentione, aut de cõ
ſuetudine improbum & uetitum fœnus e-
xercendi: quia hæc cadunt in delictum, &
non in ſimplicem momentaneam fraudem
cõtractus, tunc etiam mulctari, aut grauius
pro qualitate admiſſi criminaliter puniri
poterit: quòd etiam conſtitutiones citatæ
ſupra nume. 153. in fin. innuunt. Nec dubi-
to, quin perfidi illi, de quibus ſuprà nume.
24. cum ſeq. etiam corporaliter puniri poſ-
ſunt, & torturæ ſubijci, vt quandoque fieri
uidi ab hoc ſenatu. Ang. autem in dicta di-
ſpu. loquitur, quando nondum conſtabat
de noxijs circunſtantijs improbi fœnoris
cadentis in delictum: & ſic non meruit ſim-
pliciter reprehendi à Socino.
157. † VNDECIMO iuxta prædicta quę-
ro, utrum creditor, qui reditum duodeci-
mam, vel etiam decimam præcij partem ex
cedentem emit, petere poſſit, vt uel precium
ſibi reddatur, vel contractui ſtetur? Videre
tur quòd ſic, ex quo electio datur debitori,
& ſic non videtur à creditore, ſed à ſeipſo læ
di, ſi nolit à contractu recedere, & precium
reddere; tum quia nõn videtur debitor au-
diendus ad diuidendum contractum, uel
eius commodum: ſed quòd in totum debet
acceptare, vel in totum diſcedere, ſaltem re
integra hoc offerente creditore: tum quia
remedium, quo uult uti debitor huiuſmo-
di contractu læſus, eſt in effectu reſtitutio
aduerſus læſionem: ergo etiam creditor de-
bet reſtitui, eique pecunia reddi l. quod ſi
minor. §. reſtitutio. de mino. l. vnica. C. de re
puta. ita quòd etiam fauore læſi minoris nõ
debet contractus diuidi l. tutor. §. curator. de
minorib. Quid plura? videtur tex. in l. Julia
nus. §. ſi quis colludente, de actio. emp. & ita
in ſimili tenet Andr. Tiraq. in tract. retract.
conuen. in fin. q. 28. Quibus non obſtanti-
bus dicendum, creditorem non audiẽdum,
quadruplici ratione manifeſta. Prima, quia
aliàs locus eſſet apertus cuicunque fœnori
uetito, & omnes leges vſurariæ inutiles eſ-
ſent

ſent & illuſoriæ: quia enim facilitate & ege-
ſtate debitor iniuſtis vſuris ſe ſubiecit, eadē
eligeret illis exhauriri. Secunda, quia iſta
petitio, vel oblatio creditoris nullam nouā
electionem, nullum commodum affert de-
bitori, nihil penitus, quàm quòd ex forma
eiuſdem contractus illiciti etiam eo ſtante
iam ſpectat ad debitorem: quippe qui ex
forma cōtractus nō tenetur ad aliud, quàm
vel reditum conuentum pendere uel ſortē
reddere. Et ſic creditor idem petens, uel offe-
rens, nihil aliud petit quàm rigidè & præci-
sè contractui iniuſto omnino ſtari, & ſic ri-
diculum eſt, dictum creditorem in hoc au-
diri poſſe, & plus quàm ridiculum pro be-
neficio hoc accipere. Tertia, quia prima
pars dictæ obligationis, ſeu petitionis, vide-
licet contractui ſtari, nedum eſt iniuſta, ſed
impoſſibilis: quia nulla voluntare, nullo iu-
ramento debitoris iuſtificari poteſt l. non
dubium. C. de legib. Et conſequenter etiam
ſecunda pars videlicet de reſtituenda pecu-
nia eſt iniuſta per rationem l. Seius & Au-
gerius. ad leg. Falci. Quarta, quia quòd re-
ditus nullus eſt, id fauore debitoris, & in
pœnam creditoris introductum eſt; unde
nō debet retorqueri in odium & damnum
debitoris: quod eſſet, ſi ſtatim cogi poſſet
ſortem reddere. Nec etiam debet id eſſe de-
bitori inutile, prout eſſet, ſi deberet ſtare cō-
tractui, vel ſortem reddere: quod etiam eſ-
ſet nugatorium, quia creditor in nihilo pu-
niretur, ſed haberet intentum. Non obſtat
§. ſi quis colludente, tum quia ibi cōtractus
poteſt approbari, nec laborat niſi morbo
extrinſeco, cuius oppoſitum hic eſt: tū quia
ibi per redditum ad priorem ſtatum plenè
conſulitur indemnitati læſi, cuius oppoſitū
hic eſt, quia debitori per iniuſtam vſuram
læſo, cum indigeret credito ſub conceſſis
vſuris, non conſuleretur, ſi adigeretur ſta-
tim ad reſtitutionem ſortis, ſed magis læde-
retur. Modo plura decidenda occurrunt ſu-
per reditu nullo uel moderando: quę ut bre-
158 uiter omiſſa diſputatione habeas. † Di-
co, quòd hoc caſu quando reditus eſt nullus
puta excedens decimam ſortis partem, ta-
men creditor non amittit ſortem: & exclu-
do caſum iuris, de quo in noueli. Nem. cre-
den. agri. conſti. 33. & etiam caſum in quo
eſſent tot prauæ & ſceleſtæ circunſtantiæ, ut
creditor mereretur damno ſortis affici. Sed
ut non eſt iuſtum debitorem ſtatim cogi
ſortem reddere, tum per prædicta, tum nè
durius cum eo agatur in reditu funditus
nullo, quàm in paululum exceſſiuo, ita non
eſt iuſtum, debitorem nunquā reddere ſor-
tem eamque ſemper tenere ſterilem credi-
tori, uolenti bonam fidem agnoſcere, ſic er-

Tria tempora.

go res temperanda eſt, diſtinguendo tria tē-
pora faciliorıs doctrinæ cauſa, videlicet
principium, medium & finē. Et voco prin-
cipium, tempus contractus, uel paulo poſt
contractum, puta infra primum annum. Et
tunc dico, quòd poteſt creditor offerre ſeu
petere reditum reduci ad rationem quinde-
cimæ, quod etiam inuito debitore fieri de-
bet, niſi malit ſortem ſtatim reddere. Ra-
tio, quia cum creditor velit bonam fidem
agnoſcere & purgando uitium læſione ſub-
lata debitorem indemnem reddere, non de-
bet debitor deinceps lucrari ſiue locupleta-
ri cum iactura aliena. Et hic aduertendum
eſt ad duo. Primum, quòd iſta reductio nō
poteſt peti per creditorem ad rationē duo-
decimæ, tum propter delictum per eum ad-
miſſum, tum quia reductio regulariter non
debet fieri ad ſummum, qualis eſt 12. ſed ad
mediocre & æquabile, qualis eſt quinde-
cima. Secunda, quòd hæc reductio non de-
bet fieri à die contractus, cùm ſit nullus, ſed
ſolum à die bonæ fidei agnitæ per credito-
rem & reductionis per eum oblatæ debito-
ri: temporis autem interim præterfluentis
interuſurium omnino perit creditori. Et
licet debitor ſi uelit, poſſit hanc reductionē
petere, uel offerre, tamen quia non cedit ad
commodum debitoris, ſed creditoris, cum
alioqui reditus ipſo iure nullus ſit, non te-
netur debitor præuenire, ſed poteſt ſinere
tempus labi, & interim uſuram lucrifacere.
Ideo de ſolo creditore locutus ſum, à quo
hæc diligentia procedere debet. Poteſt autē
creditor ſi uelit, nullam reductionem, ſeu
potius nouam iuſtam & æquabilem redi-
tus conſtitutionem petere, uel acceptare:
ſed tunc tenebitur expectare ſortē ſibi red-
di per ſingulos annos, uel terminos conuen-
tos, donec quantitas ſortis expleta ſit, nec
prius reſtituere tenebitur debitor: ſi eſt pa-
ratus, reditum æquabilē, videlicet ad quin-
159 decimam, conſtituere. † Sed quid: debi-
tor initio obtulit & petijt reduci ad quin-
decimam: ſed creditor per aliquot menſes,
uel annos noluit, nunc autem, puta tertio
anno à die contractus, vult reduci. Reſp. Re-
ductio fieri debet ut ex nunc omni præteri-
ti temporis vſura ceſſante. Et adhuc poteſt
debitor penſiones iuxta formam cōtractus
præteritas, pro rata tēporis inuito credito-
re, ſimul per ſe ſoluere uel offerre, licet in di-
minutionem ſortis cedant, & pro rata reſi-
dui ex nunc & pro futuro tempore dunta-
xat reditum quindecimæ offerre: & ſic in
effectu partim particularem ſortis reſtitu-
tionem facere, partim pro reſiduo reditum
ad quindecimam moderatum, & in futurū
tantum offerre. Nec eſt mirādum, quia iſta
non

nõ eſt propriè reductio prioris reditus, qui
nullus eſt, ſed noui reditus æquabilis conſti
tutio. Nec poteſt creditor inuito debitore
petere reditum conſtitui de tota ſumma,
denegando in ſortem accipere ſeorſum pro
rata temporis præteriti, tanquam particu-
larem ſortis reſtitutionem, ex quo ſorti im
putatur: quia quod ſorti imputatur, hoc eſt
in præiudicium & odium iniqui fœnerato
ris. Vnde in eius commodum capi non de-
bet, quominus liceat debitori, pro rata tem
poris præteriti ſeorſum ſoluere iuxta for-
mam contractus, licet ſorti imputet: tum
quia pariter debitor nõ poſſet poſt aliquot
menſes uel annos, totam ſummam inuito
creditore retinere, etiam totius ſummæ pro
futuro tantum tempore reditum quindeci-
mæ offerendo, ſed cogi poteſt pro rata tem
poris præteriti ſoluere & de reſiduo pro fu-
turo tempore quindecimam (donec reſi-
duum illud refundat) pendere. Et ſic iam
habes medium tempus obiter declaratum,
videlicet poſt duos, tres, uel quatuor annos
à die cõtractus iniuſti, aut enim debitor ni-
hil tum ſoluit, & tenetur præciſè ſoluere
ſorti imputando pro rata temporis præteri
ti: & de reſiduo ſi petat creditor, reditum
quindecimæ conſtituere, niſi malit debitor
etiam reſiduum, & ſic totum reddere. Plus
abſolutè dico, quòd cùm non de reductio-
ne, ſed nullitate reditus agatur & de noua
reditus æquabilis conſtitutione: cunque ue
rus nullitas & noua conſtitutio in odium
fœneratoris accipi debeat, licebit debitori
ſemel diuidere, hoc eſt ſemiſſem, vel quotã
uoluerit ſortis partem ſine vſuris reddere:
& de reſiduo (quantum ſibi placuerit reti-
nere) reditum quindecimæ offerre. Aut ve
rò debitor interim iuxta formam contra-
ctus ſoluit & tanti ſors ipſo iure iam dimi-
nuta eſt, & electionem habet debitor reſi-
duum offerendo liberari, uel creditore ſilen
te pergere ſic particulatim ſoluere donec
ſors æquata & ſic ſoluta ſit. Creditore verò
finem præueniente, etiam volente bonam
fidem agnoſcere, poteſt debitor quantam
partem reſidui uolet offerre, & de reliquo
reditum quindecimæ offerre, per prædicta.
160 † Venio ad finem temporis, quem intel-
ligo tanto tempore lapſo, quo ſecundum
formam contractus ſoluendo, ſors expleta
eſſet: & tunc aut debitor ſemper quotannis
ſoluit reditum, & expeditum eſt, quòd ut
expleta ſorte nihil ultra debet. Quòd ſi por
rò ſoluerit, tanquam indebitum condicet:
cùm enim nulla facta ſit reductio: nec pur-
gatum ſit uitium, omnia ſorti ſemper neceſ
ſariò imputantur. Aut verò debitor nihil
ſoluit, & tot anni præterierunt, quorum pẽ
ſiones ſufficerent ad ſortem æquandam, &
ſtatim creditor poteſt illam ſortem exigere
nec tenetur ulterius differre, nec reditum
etiam ad rationem duodecimæ (ſi pro tem-
pore futuro offeratur) cõuertere. Tum quia
non poteſt, nec decet durius agi cum credi-
tore, quàm quòd contractus reditus in ſim-
plex mutuum conuerſus intelligatur, ſolu-
tione diuiſa & dilata in proximos annos
ſortem æquantes. Vnde illis lapſis totam
ſortem, uel (ſi quid interim ſolutum ſit) qđ
ſupereſt, indilatè exigere poteſt. Tum quia
ſi debitor poſtquam per tot annos ſortem
creditori ſterilem poſſedit, uellet deinceps
eam retinere quoad uellet, certum pro futu
ro tempore pendendo reditum, debere, etiã
temporis præteriti, ſaltem (quod propter
conſtitutionem dico) à quinque nouiſſimis
annis conſimiles penſiones offerre. Nunc
autem capiendo alium caſum, de quo ſupr.
num. 157. in fin. videlicet quando reditus
non eſt nullus, ſed exceſſiuus, res eſt expedi-
ta, ſaltem in conſtitutis ab anno Domini
ſeſquimilleſimo, cum ſemper reductio fien
da ſit vniformiter ad rationem quindeci-
mæ, etiam pro præteritis & ſolutis penſio-
161 nibus, ut in q. præcedenti, nu. 146. † Sed
unus tantum ſcrupulus oritur, quia non vi
detur æquum quòd fœneratori improbo
conſtituatur reditus quindecimæ, ut in præ
dictis, æquiparando eum creditori paululũ
excedenti, cui ſit reductio ad quindecimam
ideo præfato improbo nulla videtur fienda
conſtitutio, ſaltem non tanta, ſed ad rationẽ
ſemiſſis uel quincuncis vſuræ, puta ad deci
mamſextam aut viceſimam ſortis partem.
Reſp. improbus eſt deterioris conditionis
in duobus alijs. Primò, quia illi non ſit re-
ductio donec offerat, & bonam fidem agno
ſcat & omni intermedij temporis interuſu-
rio priuatur. Secundò, quia tempore redu-
ctionis poterit debitor pro rata temporis
præteriti ſoluere & inuitò creditore ſortem
etiam prout uolet, ſemel diuidere, & pro re
ſiduo, & in futurum duntaxat reditum mo
deratum offerre: quæ duo ceſſant in eo qui
modum modicè exceſſit: quia huic nullum
tẽpus perit, nec uacat vſura æquabili, quæ
ſemper ad rationem integræ ſortis currit.
Si quid enim ex penſionibus prius ſolutis
decidatur, id non ſorti, ſed reliquis imputa
tur, ſecundum no. in q. præcedenti nu. 150.
Quòd ſi priore caſu improbus ille fœnera
tor mox pœniteat, ſi quidem antequam ad
aliam diuertatur, uel ante ſortem numera-
tam, & contractum completum, cum nullũ
fuerit delictum conſumatum, ceſſant prædi
cta, & reformari poteſt contractus ad ratio
nem duodecimæ, ſed ſi poſt cõtractum per-
ſectum

fectum, & precium numeratum etiamſi eàdem, uel poſtera die pœniteat, fienda eſt rèductio ad rationem quindecimæ, quod ſufficit, nec tamen æquiparatur creditori modicè excedenti: quia ſatis eſt, quòd ille improbus, donec bonam fidem agnouerit, eſt in periculo, vt in multis: & quanto magis differt, deterioris ſit conditionis eo, qui parum exceſſit.

162 † DVODECIMO, ad vberiorem prædictorum declarationem, vtque nihil penitus ſcrupuli ſubſidat, quæro: quid ſi quis emit centum annui reditus pro mille, & de facto plenam ſolutionem recepit per 10. annos, nunc autem debitor detrectatur. Breuiter iſta.q. ſoluta eſt ex no. ſupr. quæſt. 10. videlicet quòd debitor nō poteſt dicere creditorem ſortem ſuam recepiſſe, quia non ſolùm reditus non eſt nullus, ſed nec anullandus. Et licet duplici ratione ſit moderandus prima, quia ab initio exceſſit creditor, puta minori precio emēdo: ſecunda, quia per multos annos penſionem exceſſiuam exegit: tamen ſufficit moderationem fieri ad quindecimam, etiam in iam ſolutis à tempore contractus, nec quod detrahitur, debet imputari ſorti, ſed in reliqua, ſi qua debeantur, vel reſtitui debitori per not. ſuprà q. 10. num. 150. Et hoc dummodo reditus nullo modo excedat rationem decimæ. Secus ſi ex pactis uel oneribus adiunctis excederet rationem decimæ: quia tunc poſt ſolutiones decennales liberatus eſſet debitor, & eſſet dicendum ſicut de reditu reprobo. Amplio, etiam ſi creditor non exegerit integram, ſed minorem, & non excedentem pēſionem: quia ex quo ex mera facultate & tēporaria liberalitate hoc fecit, non eſt in conſideratione, cùm ſemper ipſe, vel eius ſucceſſor ſecundum formam contractus deberi prætendat: ideo quicquid ſolutum in ſortē imputandū, quemadmodum ſi per 10. annos nihil ſolutum eſſet, ſufficit tamen hodie ſortem uel quod ſupereſt, offerre. Sed retento themate. q. de reditu decimæ, quid in caſu conuerſo, ſi per totos 10. annos nihil ſolutum ſit, an poſſit creditor refutare moderationem, & omnem reditus continuationem petendo ſibi totam ſortem ſtatim & ſimul reddi? Videretur, ꝙ ſic, tū quia debitor diu non impleuit ex parte ſua & ſic videtur, quòd creditor non teneatur ulterius implere, nec relinquere ſortem penes debitorem, ſaltem quando nullum vult habere commodum reditus, nec interuſurium etiam pro tempore præterito, ſed illud remittit: tum quia etiam improbus fœnerator, videlicet: qui emit ad rationem unius pro 8. uel. 9. poteſt poſt lapſum totū tempus quo ſors expletur, puta poſt 8. uel 9. annos, ſi nihil interim recepit, petere totā ſortem ſibi ſtatim reddi, ut dictum eſt in q. præcedenti. Igitur multo fortius hoc facere & petere poteſt creditor non improbus, qui non reprobum, ſed paulo exceſſiuum tantū fœnus ſtipulatus eſt, ut ualde abſurdum eſſet deterioris conditionis eſſe iuſtum, quàm iniuſtum creditorem. Soluendo cōtrarium dicendum eſt.

Non obſtat primum obiectum: quia debitor offerendo reliqua præteriti temporis, ſaltē à quinque nouiſſimis annis, ſub eadem congrua quindecima moderatione poteſt moram purgare.

163 † Non obſtat ſecūdum obiectum: quia licet inter hos creditores mero iure, ſiue quantum ad ius agendi eis competens ſit differentia: tamen quò ad iſtud de quo nūc quæritur, videlicet in iure exigendi, non eſt differentia in effectu, & tamen fœnerator improbus non eſt melioris, ſed ſemper deterioris conditionis. De primo, videlicet eſſe differentiam ad agendum patet: quia iuſtus ille fœnerator non habet actionem ad ſortis repetitionem, ſed ſolùm ad reditus continuationem ſub moderatione competenti. Fœnerator autem improbus nullum ius, nullam actionem habet ad reditum, ſed ſolùm ad ſortis uelut mutui repetitionem. Porrò licet ab initio contractus eam actionem habeat mero iure, non tamen purè & præciſè, ſed in diem, uel ſub illo æquitatis temperamento, de quo in q. præcedenti, in prin. tamen poſt lapſa tempora quæ ſecundum formam contractus ſortem æquat, ut hic habet actionem puram ad totius ſortis repetitionem, & non ad aliud, etiam poſt multa alia tempora. De ſecundo, videlicet non eſſe differentiam effectualem, quantū ad iſtud quæſitum, patet, quia ut creditor iuſtus (etiam ſi omne commodum & interuſurium abdicare velit) non poteſt debitorem cogere ad ſortis reſtitutionem, etiam poſt lapſa dicta tempora. Ita nec poteſt fœnerator improbus, vtcunque actionem habeat puram. Probo, quia quòd reditus omnino nullus eſt nec reducibilis, odio fœneratoris, & in fauorem debitoris iuſto prudentum & reip. conſenſu præter ius commune introductum eſt, ut ſup. q. 10. in princip. vnde non debet retorqueri contra debitores, nec pro fœneratoribus. Igitur vtrum maluerit debitor, poteſt eligere, uel meram nullitatem, uel moderationem reditus ad quindecimam. Et hanc eligendo, effectus erit in hoc themate, quòd poteſt fœneratori pro reliquis præteritis offerre quinque nouiſſimorum annorum, reliqua ad ratio-

nem quin-

nem quindecimæ pro tempore præterito, cum continuatione reditus ad eandem rationem donec redimat. Et quamquam regulariter hoc non ſit utile debitori, quia ſic faciendo perdit non modicam ſummam, quam poterat ſorti imputare, & reddito reſiduo in totum liberari: tamen accidere poteſt, debitorem in tali tunc eſſe periſtaſi, ut præſtet tantam ſummam, quāta ſunt quinque nouiſſimorum annorum reliqua moderata, perdere, & nihilominus ad reditum quindecimæ totius ſortis obligatum eſſe, quàm totam ſortem reſtituere. Ex his patet fœneratorem improbum, poſtquam diutius in ſcelere ſuo inſorduerit, & quo magis uitium purgare diſtulit, longè meritoque deterioris conditionis eſſe eo, qui paulum modum exceſſit, ſiue tempore medio reditus ſolutus ſit, ſiue non.

Hanc duodecimam quæſtionem (cum non ſit niſi periphraſis præcedentis) non neceſſitatis, ſed perſpicuitatis ergò poſui, non ignorans interim ad grauitatem orationis, & acuminis famam præſtabilius & plauſibilius fuiſſe, paucis verbis magna ſenſa concludere, quàm leuia & minuta quæque curioſius perſequi, non ſine opinione nimiæ cuiuſdā anxietatis & ſcrupuloſitatis apud criticos & moroſos quoſdam. Atqui prompotius mihi erat, paucis maiori grauitate & ſplendore defungi: ſed malui cōmuni multorum utilitati, quàm maiori nominis mei commendationi conſulere: opuſque meum pluribus uel rudibus populariter utilius fore, quàm paucis doctis acceptius, magiſue ſuſcipiendum. Itaque ſi qui hoc meum conſilium reprehendant, eo ipſo ſeſe reprehenſibiliores oſtendent.

164 † Decimotertio occurrit neceſſaria quæſtio, an quæ in tribus præcedentibus quæſtionibus dicta ſunt, habeant locū in minore. Nec ſupinè intelligas de eo qui ſucceſſit maiori, qui taliter cōtraxit, de quo non eſt dubium, etiam pro reliquis currentibus tempore minoris ætatis: ſed quando minor, eius tutor uel curator emit reditum ſibi nouè conſtitutum ſupra rationem duodecimæ, uel etiam decimæ. Prima facie videntur prædicta omnia habere locum, cùm non ſint ſingulariter pro iure ſpeciali, ſed generaliter pro iure communi introducta. Minor autem iure communi utitur, leg. ſi. C. de in integ. reſti. & regulariter ſtatuta ligant etiam minores & infantes. Ludo. Roma ſing. vlt. Alexand. conſi. 49. col. 3. lib. 1. conſi. 119. num. 35. conſi. 254. lib. 6. In contrarium, quia iure communi ſufficeret reductionem fieri ad duodecimam communiter conceſſam, ad quam etiam ſecundum ius commune ipſo iure fieret, per not. ſuprà q. 10. in princ. Quod autem introductum eſt de anullatione reditus, uel reductione ad quindecimam, factum eſt in pœnam improbè uel exceſſiuè fœnerantis, & ſic ſpeciali quadam ratione præter ius commune, de quo in l. eos. in fin. C. de uſur. Reſpon. Aut minor per ſe ſic contraxit, & tunc aut erat capax talis fraudis intelligendæ & committendæ, puta iam. 18. uel. 20. annos natus & expertus, negociorumve peritus, præſertim veniam ætatis habens: & tunc cùm capax ſit delicti, capax eſt & dignus pœna l. ſi ex cauſa. §. nunc videndum. §. pe. l. auxilium, de minor. ſa. l. 1. C. ſi aduer. delict. Aut verò tutor uel curator eius ſic contraxit, uel etiam minor ipſe, ſed inexpertus, & ueriſimiliter harum rerum ignarus, & tunc uideretur ceſſare dicta pœna, ſpeciali ratione præter ius commune inducta. Et ſic reditum ipſo iure reducendum ad duodecimam, ut in ſimili de iure communi l. eos. in fin. cum aliis ſupr. quæſt. 10. in princ. tum quia aliàs aduerſus hanc captionem minori damnoſam, & ſine dolo eius inductam, videretur minor reſtituendus, ut ſe reſtringere poſſit ad

165 formam conceſſam. † Sed certè ſi hæc feneſtra aperiretur, ſequeretur idem dicendum, ſi negociorum geſtor uel procurator generalis nomine abſentis, quodcunque fœnus improbum contraxiſſet, & eſſet aperta uia ad contemnēdas & fraudandas pœnas publicarū ordinationum, ſemper enim fœnerator improbus nomine cuiuſdam minoris, uel abſentis, uel ſymmiſtæ ſui contraheret, ſecurus quòd ſi non poſſet illicitum obtinere, ſaltem lucrum duodecimæ haberet. Quare puto indiſtinctè eam nullitatis pœnam locum habere, ſiue quis nomine proprio, ſiue alieno, ſiue tutor uel curator etiā infantium, ſiue tanquam procurator uel geſtor illicitè uel exceſſiuè fœnerauerit. Tum ut omnis fraudationis facultas excludatur l. 1. C. de fabricen. lib. 11. tum quia non agitur de pœna criminali, ſed ciuili: imò de ſimplici nullitate actus, quæ propriè non eſt pœna, ut not. in l. non dubium, per Bald. C. de legib. Fely. c. 1. de conſtitu. tum quia agitur de acquirēdo: in quo indiſtinctè per omnem geſtorem domino præiudicari poteſt, leg. ſeruus, C. de pact. quāto magis ubi de acquirendo lucro, & maximè odioſo, ut hic. Tenebuntur tamen nomine proprio tutor, procurator uel geſtor domino culpa carenti ad omne intereſſe, etiam lucri legitimi (uidelicet duodecimæ) amiſſi. Prædicta limito, ſi fortè debitoris calliditate uitioſè contractum ſit, omiſſa licita forma, ſecundum quam creditor imperitus & inexpertus

pertus aliàs contracturus erat,ut infr. q.42.
in fin. Item limito, ut reſpectu domini in-
fontis teneat contractus,quantum ad clau-
ſulam hypothecæ duntaxat ex data con-
tractus pro reſtitutione ſortis, uel congrua
ſatisfactione tantum,ut dicam infrà quæſt.
166 15. in fin. † Rurſus prædicta & quæ in
tribus præcedentibus quæſtionibus, multo
Eccleſia. magis locum habent in eccleſia, triplici ra-
tione. Prima,quia eccleſię,ſeu uiris eccleſia
ſticis minus congruit fœnerari,quàm priua
tis:& in eis fœnus eſt execrabilius. Secūda,
quia eccleſia abundantiorem iuſtitiam ſer-
uare debet,quàm priuati.c.1 §. ſi diuerſum
de aliena.feud.in uſib.feud. Tertia,quia ec-
cleſia ſeu eccleſiaſtici,'per expertos & ſaga-
ces negocia ſua tractant, & ſic excedendo
ſunt in fraude uel dolo, vnde non excuſan-
tur, ſicut nec minor huius doli capax. Et
idem in ciuitate,collegio & ſimilibus.Non
obſtat, quòd delictum perſonæ non debet
redundare in detrimentum eccleſiæ .c.deli-
ctum de reg. iur. in 6. tum quia verum eſt
Delictum in iam acquiſitis:ſed hic ſumus in acquiren
perſonæ dis,vbi indiſtinctè nocet ſiue committendo
an in dā- ſiue omittendo,per no.in l.ſeruus.C.de pa-
num ec- ct.præſertim cum agitur de acquirendo lu-
cleſiæ. cro,ut hic.
Quid è conuerſo, ſi minor ipſe qui fœnerauit
167 cōqueritur? † puta quia emit centū redi-
tus pro ſeſquimille, uel pro bis mille, nec
dubitatur de validitate contractus, cùm mi
nor poſſit alienare pecuniam ſine decreto,
ut no.per gloſ.& docto.in l.1.§. fuit quæſi-
tum ad Trebell.tradit dom.Andr.Tiraq.in
tract.retract.proximi.§.1.gl.7.nu.104.Sed
quæritur,an reſtitui poſſit in integrum. Vi
detur, quòd ſic:licet hic non agatur, niſi de
maiore lucro omiſſo: quia etiam ad lucra
minores reſtituuntur l. ait prætor.§. hodie
l.non omnia.de mino. Reſp.ſi emit pro ſeſ-
quimille,& ſic ad rationē quindecimę, non
debet reſtitui: quia quindecima eſt media
& æquabilis ratio horum redituum,ut ſup.
q.5.& ſic minor non eſt lęſus.Si dicas,quòd
poterat habere paulò maius lucrum ad ra-
tionem duodecimæ, id non obſtat propter
duo. Primò,quia illud eſt ſupremum lucrū
& nimis odioſum. Secundò, quia modicū
diſtat à quindecima: unde propter lucrum
tam modicum & odioſum non debet dari
reſtitutio l. ſcio.de in integr.reſt.c.1. iuxta
gloſ.in uerbo detrimenti. extra eo. Præte-
rea ſatis eſt, quòd non eſt læſus, quia non
dicitur emiſſe iniuſto ſiue exceſſiuo precio,
ſed iuſto & æquabili,licet non minimo, ut
dixi. Si verò emit minori precio,ſitq́ue re-
ditus minor quindecima, puto defectum eſ-
ſe notabilē & conſiderabilem in minore,
eumq́ue reſtituendum, non ut præciſè co-
gatur debitor ſortem reddere (ne decipia-
tur & damnificetur) ſed ut teneatur quòd
deeſt reditus ſupplere, retenta & manente
eadem ſorte: uel quod ſuperfluum eſt præ-
cij ſeu ſortis reſtituere, manente reditu.
Nec.n. debet reſtitutio plus afferre, quàm
abſtulit læſio,ut not.in l. nam poſteaquam
§. quòd ſi minor. de iureiuran. Barto. in l.
qui proprio §.Item quæritur,de procur. Et
reſtitutio in integrum ex bono & æquo tē-
peranda eſt l. quòd ſi minor §. non ſemper
de minoribus. Hinc infero pulchram de-
clarationem ad l. patri §.1. verſic. item ex
diuerſo, de minor. ut poſſit emptor fundi
excludere minorem offerendo ſupplere iu-
ſtum precium: quando conſtat, quòd mi-
nor nòn eſt læſus in uendendo, ſed ſolùm
in minoris vendendo, ut ſi minor alij ca-
rius adicturus eſt, uel erat. Secus, ſi con-
ſtaret quòd inconſultè fundum fortè ma-
iorum uel vicinum uendidit, quem potius
expediebat retinere uel redimere: quòd-
q́ue etiam nunc uelit retinere pro ſe & ſibi
168 expediat. † Sed hoc caſu quæritur, An
teneatur debitor ſupplere reditum,uel red-
dere de precio, ita ut fiat reductio ad ratio-
nem duodecimæ. Et videretur hactenus te-
neri, ut fiat reductio ad rationem quinde-
cimæ:quia eſt iuſta & æquabilis,& nullam
læſionem continet. Sed uerius puto eouſ-
que teneri hoc caſu, ut fiat reductio ad duo
decimam propter duo. Primò, quia pro-
pter notabilem defectum ſuſpicio eſt, quòd
emptor facilitate minoris abuſus fuerit,'eū
q́ue quadam arte deceperit, uel induxerit,
ſi cum ſolo adulto carente curatore contra-
xerit: uel ſi cum tutore uel curatore ex tan-
ta inęqualitate ſuſpicio eſt ſordium,uel col
luſionis, aut quòd factum ſit ad emerēdam
gratiam emptoris, de bonis & in præiudi-
cium minoris. Secundò, quia licet modi-
cus exceſſus non ſufficiat ad aliquam reſti-
tutionem, tamen notabilis exceſſus ſufficit,
ut fiat integra totius læſionis reparatio. Si-
mile in l.ſecunda C.de reſcind. vendi. Hæc
autem ſuppletio ſiue reductio debet fieri
non ſolùm pro tempore futuro, ſed etiam
habita ratione à tempore contractus, & to-
tius pecuniæ numeratæ, dummodo debi-
tor ſciuerit ſe cum minore contrahere. Vn-
de ſi debitor eligat ſortem reſtituere, & à
toto contractu diſcedere, ut poteſt l. tutor.
§.primo,de mino.tenebitur offerre uel ſup-
plere reliqua præteriti temporis ad ratio-
nem duodecimæ à tempore pecuniæ ſibi
169 numeratæ. † Sed quid ſi minor uelit ſe
dicere læſum, non eo quòd uiliorem redi-
tum emit: ſed eo quòd indiget pecunia ſua

& ſic

& ſic cogere debitorem ad ſortis reſtitutionem? Reſpond. Aut illa indigentia ſuperuenit poſt contractum, & clarum eſt nõ eſſe in conſideratione. l. verum. §. ſecundum. de mino. Aut uerò ſuberat tempore contractus, & tunc quemadmodum ſi fundum etiam iuſto precio, ſed ſibi oneroſum emerit, poteſt reſtitui ut redhibeatur, dummodo res integra, & ſine captione bonæ fidei uenditoris: ita & hìc admitti poſſe non negauerim, etiam ſi ſummo precio, videlicet ad rationem duodecimæ emerit, dummodo res ſit integra bonæfidei uenditori, & ſine eius captione fiat. Si enim is pecuniam vel bonam partem in neceſſitates ſuas expenderit, vel interim hoc contractu confiſus, alias occaſiones ſibi conſulendi quas recuperare non poteſt prætermiſerit, non puto temere reſtitutionem admittendam ad finem redhibendi, niſi aliàs appareat uenditorem pellexiſſe & induxiſſe minorem quadam fraude, aliter non fœneraturum. Res eſt enim boni & æqui reſtitutio, & ita temperanda, vt neutra pars indebitè capiatur. l. ſi ex cauſa. §. non ſemper. l. minor annis. § prædia. de minor. Quinetiam pupillorum & minorum intereſt, ne temere prætextu reſtitutionis contractus ſuos reuocẽt, alioquin non reperirentur qui ab illis niſi forſan prædibus acceptis fœnerari uelint. d. §. non ſemper. l. cum plures. §. 1. de adminiſt. tuto. Quòd ſi debitor offerat alium eodem precio empturum nomen reditus, vel ſi undecunq; habeat minor cui eodem precio vendat, & noluerit, non eſt audiendus, & multo minus ſi pro parte tantùm reſtitui velit. Cæterùm non ſemper inueniuntur qui velint eodem precio emere, præſertim ſi non ſint fideiuſſores, licet aliàs debitor nunc ſoluendo ſit. Quare hæc incidens. q. non eſt ocioſa.

Reſtitutio in integrũ eſt de bono & æquo.

170 † Decimoqvarto occurrit quæſtio, An in materia uſuraria habeat locum. l. 2. C. de reſcind. vendi. clarum eſt quòd non in uera & formali vſura: cùm certos augmenti tantum limites habeat, quos nec tãtillum excedere licet, ſed infrà ſubſidere quantumuis liberum eſt: niſi quatenus creditor liberam rerum ſuarum diſpenſationem nõ habeat. Idem dicendum in uſura interpretatiua. Idem in his reditibus vſuræ ſuccedaneis, ſiue de nullitate ſiue de moderatione agatur. Idem in omni contractu facto in fraudem vſurarum, vel taxationis horũ redituum, vt infra. q. 56. cum ſeq. Hæc autem quæſtio ſuperuacua uidetur, ſed præmunit uiam ad multas arduas quæſtiones, infra quæſtio. vigeſimaoctaua, quæſt. quadrageſima, cum ſequen. Ideo vt plenius omnes capiant radicalia fundamenta, quæ ſunt baſes deciſionum, & totius analyticæ noſtræ œconomiæ, notandum quòd dicta l. 2. non magis lata eſt pro contractibus vſurarijs, quàm pro contractibus lucratiuis. Eſt enim lata non ad determinandum medium iuſtum (vt vulgò imperiti putant) ſed ad refrenandum ſeu limitandum uagam & incertam declinationem, ab ipſa iuſta & uera æqualitate cõtractuum commutatiuorum duntaxat, de quibus tantum loquitur, & in quibus naturaliter, hoc eſt, de ſe requiritur exacta illa & ſumma æqualitas, quam Ariſt. lib. 2. & latius lib. 5. Ethicorum Arithmeticam proportionem uocat, quaſi exæquatiſſimam, non aliter atque centrum iuxta diſtat undique à circunferentia: non quòd in commercijs commutatiuis æqualitas conſiſtat in puncto indiuiſibili, ſed ἐν πλάτει & in quadam latitudine. Quod enim in illis dixi de ſumma æqualitate, uerum eſt reſpectiuè, videlicet comparatione iuſtitiæ diſtributiuæ, quæ eſt totius ad partes, hoc eſt uniuerſi ad ſingulos, in qua proportio Geometrica attenditur, quæ latior eſt: æqualitas autem commutatiua quæ eſt partis ad partem, hoc eſt, inter ſingulos, ſtrictior eſt, ut præ illa exactiſſima ducatur. Quòd autem quædam leges dicunt, in his commutatiuis naturaliter licere ſeu conceſſum eſſe, inuicem circumuenire, non hoc pro fraudationis authoramento accipiendum eſt:

Propoſitio Arithmetica et Geometrica.

Iuſtitia cõmutatiua diſtributiua.

171 † nec etiam propriè pro iure naturali, quum ſemper bonum & æquum ſit, ſed pro mutua quadam & tacita indulgentia contrahentium adinuicẽ, qui uel mutuo naturali amore non dedignantur aliquid modicum ſiue ſcienter, ſiue ignoranter inuicẽ remittere de iure ſuo: vel ſi fortè nõ ex amore, ſaltem nimiam ſcrupuloſitatem alij tanquam ſordidam, alij, quia non uacat, dedignantur & auerſantur. Ex prædictis duob. uel eorum altero naſcitur illa indulgentia: difficulter enim & rarò exactam illã & mathematicam æqualitatẽ ſcrutari, cognoſcere & ſeruare poſſunt: & ſi quando poſſint, nõ uacat: & ſi poſſint & uacet, adhuc utilius & honeſtius eſt modicum exceſſum uel defectum, ſi quis ſit, mutuò condonare, quàm in ſumma & indiuidua æqualitate inquirenda immorari & torqueri, nimiamq; litigandi materiam tolerare: Et alioqui uix ulla frequentia, uix ulla fides & ſtabilitas commerciorum eſſet, ut etiam tangit Petr. Anchara. repet. c. peccatum. colu. 10. de reg. iur. in ſexto. Quare non ſolum vtile, ſed neceſſe fuit modicam à ſumma illa æqualitate defectionem indulgere, quæ ideo naturaliter licere dicitur, tum quia contrahen-

Quatenus decipere liceat.

tes tacito quodam naturali conſenſu, id ſibi
mutuò condonare uidentur ; tum quia de
natura contractuum ea eſſe uidentur, ſine
quibus commodè non poſſunt in commu-
ni & promiſcuo vſu haberi : vnde tacita
hæc & mutua condonatio non dicitur do-
natio, ſed concomitantia & ſequela contra-
ctus : quia æqualitas contractuum non eſt
mathematica, ſed moralis. Vnde nec conſi-
ſtit in puncto indiuiſibili, ſed in mediocri-
tate, quæ latitudinem admitit gradualem,
vt apud Ariſto. Ethico. 2. ſed ea latitudo &
indulgentia non eò protrahēda eſt, vt quid
dolo, fraude vel præter bonam fidem ad-
mittere liceat : ſed reſtringitur ad circun-
uentiones, quæ naturaliter, hoc eſt propter
naturalem illam facilitatem uel imbecilli-
tatem hominum irrepunt, citra omnem do
lum & fraudem, & vt noſtri docto. aptè di-
cunt, re ipſa. Cæterum oportet contra-
ctum bona fide ab utraque parte fieri, tex.
in l. res bona. de contrahen. emptio. & uen-
di. in l. bonam fidem. C. de actio. & obligat.
Vnde non eſt admittendum, vt hoc præ-
textu liceat alteri ſcienter alterum ignoran
tem ſupergredi notabiliter, licet citra dimi-
diam, hoc enim non ſolum eſt contra le-
gem diuinam. 1. ad Theſſalonic. 4. & pul-
crum tex. Leuitic. 25. ibi. Quando vendes
quippiam ciui tuo, vel emes ab eo, non con
triſtes fratrem tuum : & non modò in fo-
ro conſcientiæ, ſed in foro contentioſo, pro
bata ſcientia decipientis, & ignorantia de-
cepti reparandum, vt alibi fuſius probaui &
tetigi apud Deci. in l. ſemper in contracti-
172 bus. de regulis iur. † Rurſus ea indul-
gentia etiam in his quæ naturaliter & reip-
ſa irrepunt cohibenda fuit, ne nimis & in-
tolerabiliter vagaretur. Hinc Diocletiano
& Maximiano ethnicis viſum fuit, ſatis
eſſe licentiam illam per exceſſum vel defe-
ctum à iuſta & uera æqualitate declinandi,
ad dimidium iuſti precij vel æſtimationis,
id eſt ipſius æqualitatis, cohibere, ne vlte-
rius vagari poſſet. Sed certè hæc cohibi- *Nimia eſt latitudo. l. 2. C. de reſcin. uēd.*
tio ualde diſproportionata eſt, vtpote quæ
proportionem æqualitatis dimidio totius
fraudari concedat, & ſic inæqualitatem ad-
mittit duplæ ad ſubduplam : fit enim vt
quos arithmethica illa æqualitas decebat,
alter tamen alterum duplo ſupregredi, al-
ter dimidio fraudari, & ad ſubduplum re-
digi impunè poſſit. Fit enim vt decipiens
decipere poſſit in duplo, videlicet habere
bis æquiualens eius quod dat (cùm ſecun-
dum naturalem iuſtitiam ſufficeret & debe
ret habere ſemel tantum) & tamen non te-
neatur dicta lege, nec alia actione, niſi acce-
perit plus quàm bis ſuum æquiualens : &
ſic plus duplo rei à ſe datæ, ſeu plus duplo
eius quod ſecundum naturalem iuſtitiam
habere debet : quod eſt ualde exceſſiuum
& à iuſta æqualitate, & naturali iuſtitia ni-
mis remotum. Nec mirum eſt duritiem *Leges dura à tirānis.*
illam exijſſe à ſangunarijs illis & crudeliſ-
ſimis Chriſtianæ pietatis hoſtibus, qui de-
cimam illam prolixiorem & truculentio-
rem perſecutionem toto imperio, donec
feſſi illud abdicarent, pertinaciſſimè exer-
cuerunt. Hinc durities dictæ legis ſecun-
dæ. multum placet & oportuna eſt uiris ty-
rannicis & pleonecticis, qui ſciunt & poſ-
ſunt ſibi vigilare & cauere ne unquam deci
piantur, vt nunquam ſibi metuant à dicta l.
ſed bene ſperent, dictā l. ſibi profuturam:
vt cauti ſunt & veloces ad alios ſupergre-
diendos, vt magno damno meo expertus
ſum, teſte hypotheſi quæ ex fide hiſtoriæ
habetur ſuper conſuetu. Pariſi. §. 23. quæ-
ſtio. ſi. per Titium enim patrem meum in-
telligo, qui dimidiam partem in feudo uen
dito habebat, reliqua erat mea : nomen au-
tem iniqui emptoris & contractuum ſimu-
latorum (de quibus ibi) authoris, qui iam
deceſſit, ſubticui & ſubticeo. Sed ut malis
uiris dicta l. ſecunda, idonea & fauorabilis
eſt: ita bonis & ſimplicibus inſidioſa. Quòd
ſi omnari liceret, vel ipſa legis ἐπιγραφὴ por-
tendit : ſiquidem Lupo inſcribitur, tam-
etſi ibi lupus ipſe captus eſſet.
173 † Nec tamen illa taxatio caret aliquali, *Mathematica ratio.*
puta mathematica quadam ratione : eſt e-
nim medium inter ſummam æqualitatem
& ſummam inæqualitatem, quia ſumma
æqualitas eſt, quando utraque pars com-
mutationem inuicem æquiualet, vt quan-
do datur iuſtum precium, vel res æquiua-
lentes permutantur : contra ſumma inæ-
qualitas, quando ab una parte totum ſeu
integrum datur, ab altera parte nihil da-
tur, vel res nullius ualoris. Igitur media
ſiue dimidiata æqualitas vel inæqualitas
eſt, quando ab una parte totum ſeu inte-
grum præſtatur, ab altera uerò parte di-
midium duntaxat æqualitatis. Hactenus
deceptionem permittit dicta lex, videlicet
vſque ad dimidiam iuſti precij ſeu æquiua
lentis incluſiuè, ſed non ultra dimidiam,
quantumuis utrinque bona fide contra-
ctum ſit. Ideo dicta lex licet duriuſcula,
non tamen prorſus irrationabilis : ideo il-
li ſtandum eſt in ſua materia, prout etiam
in uſum ubique recepta fuit. Sed cùm hoc
æquitatis temperamento, vt clarè probata
enormi læſione, etiam citra omnem ue-
rum dolum, iudices (quibus bonum & æ-
quum prè oculis ſemper obuerſari debet. l.
quod ſi Epheſi. in ſi. de eo quod certo loco)
non

non debeant tam claram & nimis ſcrupulo
ſam & exactam de ipſius dimidiæ exceſſu
probationem exigere, quod & ſupremo &
æquiſſimo Senatui noſtro placere intelli-
174 go. † Iuſtius autem (ut ego quidem cē-
ſeo) & æquius fuiſſet, illam circunueniendi
reipſa licentiam, ſiue inæqualitatis littus &
ſupremum terminum, uelut ἀκμὴν, ad beſ-
ſem precij ſeu æquiualentis limitare, vt vi-
delicet liceret circunuenire vſque ad tertiā
partem duntaxat: puta ſi res valeat duode-
cim, & uænierit octo, non ſubueniatur: ſed
bene ſi uænierit ſeptem cum dimidio, vel
aliàs minus quàm octo. Quòd enim requi-
ritur vt venditor minus ſemiſſe habeat, an-
tequam illi ſubueniatur, manifeſtè durum
eſt, ut non immeritò multi ſcripſerint id bo
no uiro non conuenire, & hæc durities par

Durities cauſa erroris.

tim anſam dedit pertinaciæ inepti erroris
omnium gloſſulariorum, & omnium ferè
doctorum vtriuſque iuris, videlicet Azo. in
ſumma Accur. Odofre. Albe. Io. Fab. Bald.
Pau. Panthal. in d. l. 2. gloſ. Hoſti. Henr. Bo-
hic. Panor. in c. cum cauſam. de empt. & ven
di. Fab. de monte ſancti Saui. in tractatu de
emptio. & uenditio. 8. q. princ. col. 2. in fin.
Anto. Burgoſ. in c. cùm dilecti. colu. 4. nu.
14. de emptio. & uenditio. ubi tenent quòd
emptor qui rem valentem decem emit pro
ſexdecim, dicitur læſus ultra dimidiam iu-
ſti precij, & poteſt uti beneficio d. l. 2. que-
madmodum uenditor dicitur læſus ultra di
midiam, ſi eandem rem uendidit pro qua-
tuor. Nam ſex (inquiunt) ſiue in emptore, ſi
ue in uenditore excedunt dimidiam iuſti
precij de decem. Et reprobant opinionem
tenentium, quòd ut emptor decipiatur ul-
tra dimidiam, oportet ꝙ rem ualoris decē
emat pro uiginti & uno. Imò non ſimplici
ter reprobant, ſed cum conuitio explodunt
& irrident, dicentes hos ſomniare. hoc enim
ſcommate vtitur Bald. d. l. quæſt. 17. inflat
tus opinor philoſophiæ ſuæ opinione, Sco
tique ſui, cæterorūq; Scholaſticorum Theo
logorum, qui ad eundem lapidem offende-
runt in 4. ſenten. diſt. 15. Atqui illi non ſo-
lùm toto cœlo errant, ſed etiam ridiculè per
tinaces ſunt, & ſibijpſis plaudunt. Et quia
non ſolùm omnes glo. & Docto. utriuſque
iuris quotquot legi (excepto Petro Perti.
quem ſequitur Cyn. in dict. l. ij. q. 7. excepto
etiam Roffredo in libel. ſuis ti. de actio. quā
to mino. quem Specul. illius & aliorum cō-
pilator in ti. de empt. & uendi. uerſi. ubi au-
tem, ſequi videtur) ſed etiam ſcholaſtici, vt
Scot. in 4. ſen. diſt. 15. & ibi Gabriel Biel. &
Iacobus Almain. q. ij. & alij, licet non minus
philoſophiam, quàm iura humana præci-
puè canonica ſuis ſcriptis & placitis adiui-
uerint, ad hunc lapidem pariter offenderūt,
quos ipſe diu ſequutus ſum, donec ad analy
ticum examen reuocaui.

175 † Placet ſemel hic, poſtquam incidit, er-
roris radices funditus ita conuellere & ueri
tatem ſtabilire, ut nemo poſthac, qui hæc
legerit, in hoc errare poſſit. Cauſa erroris p̄

Relationum confuſio.

cipua fuit, indiſcreta proportio & confuſio
relationum, quoniam proportionē precij
referunt ad utrunque contrahentium, non
ſolùm ad uenditorem, ut in d. l. ij. ſed etiā ad
emptorem, quod eſt ineptum, ut ſtatim oſtē
dam. Cauſa pertinaciæ ſubocculta fuit, pri
mò durities illa dictæ. l. quæ antequam ſub
ueniat, requirit læſionem ultra ſemiſſem, &
ſic permittit læſum à decipiēte in duplo ſu-
pergredi, quod de ſe bonæ fidei non cōgruit
ut dixi. Secundò, quòd illa durities, ut
prima fronte obſcurior fuit ex parte uendi
toris, tum propter ualorem rei minus expo
ſitum, & primo cogitationis occurſu incer-
tum propter caſum legis in venditore ſpeci
ficum, omnemque diuerſæ cogitationis a-
ciem ſtatim penitus abſcindentem: ita pri-
ma fronte luculentior fuit & liquidior ex
parte emptoris: tum quia ex parte empto-
ris non eſt ſpecificè lex prodita, quæ ſtatim
cogitationis impetum abſcindat: tum quia
precij, quod in pecunia numerata conſiſtit,
longè liquidior & luculentior eſt exceſſus:
& patet ad ſenſum, quòd exceſſus in pecu-
nia, uelut obiectum lucidius & certius, lon-
gè penetrabilior eſt ſenſibus, longè citius
eos perſtringit & perſuadet, quàm exceſſus
in ualore domus uel fundi, qui ſolet eſſe in
certior & obſcurior. Et ſic non eſt mirum ſi
doctores duritiem tantæ inæqualitatis, quā
tam dicta l. ij. admittit, citius animaduerte-
runt ex parte emptoris, qui certam & liqui
dam pecuniam numerat, quàm ex parte uē
ditoris, qui rem prima facie æſtimationis
obſcuræ tradit, præſertim cùm lex nō loqua
tur expreſſim de emptore decepto. & de
cauſis pertinaciæ ſatis. Capio cauſam
erroris iam non tam pro rudibus docen-
dis, quàm pro peruicacibus & cauilla-
toribus retundendis: & dico rem ven-
ditam id eſſe emptori, quòd precium
eſt uenditori. Quid enim aliud uendi-
tori precium eſt, quàm rei venditæ pen-
ſatio, quæ debet eſſe æquiualens, vt
iuſta ſit & æqualis commutatio? Eodem
modo è diuerſo emptori res empta nil a-
liud eſt, quàm precij conuenti penſa-
tio, quæ pariter eſſe debet æquiualens
precio, ut ſit iuſta & æqualis commu-
tatio.

¶ Porrò licet res & preciū ſint idem reſpecti
uè, hoc eſt eandem proportionem & ſimilē

habitudinem habeant propriis ſuis reſpe-
ctibus, videlicet ſecundum obiecta uel per
ſonas ad quas referuntur & quibus deben-
tur: tamen non ſunt idem reſpectu eiuſdẽ
perſonæ vel obiecti, vt ſenſus communis
oſtendit, & ſic non debent hæ relationes
confundi: alioquin tota doctrina pertur-
baretur, ut aduſque factum eſt, ſed debent
congruè ſingula ſingulis ad quos ſpectant
referri, ſiue expreſsè, ſiue tacitè & intelle-
176 ctualiter. Modò † in propoſito, ſi cõſtet uẽ-
ditorem eſſe deceptum, & quæritur quan-
tum ſit deceptus, an ultra vel citra dimidiã
breuis & expedita doctrina datur in dict. l.
2. in fin. ut inſpiciatur, an precium conuen
tùm ſit infra dimidiam ueri precii. Po-
terat autem dari doctrina ut non minus ve
ra & certa, ita doctrinalior, generalior, &
magis methodica, inſpiciendo quantum
res vendita ſuperualeret precio conuento:
& tuuc dicendum fuiſſet, quòd ſi ſuperua-
leret ultra duplum, tunc eſſet venditor læ-
ſus vltra dimidiam: ſi verò res duplo tan-
tùm ſuperualeret, eſſet læſus in dimidia
tantùm, & non vltra dimidiam: ſi verò ſu
perualeret aliquanto, ſed minus duplo,
tunc eſſet læſus infra dimidiam tantum.
Quæ ratio, quanquàm neceſſariò tacitè in-
ſit, & eliciatur per prædicta: tamen ſi fuiſ
ſet expreſſa, nunquam ortus eſſet, & mul-
to minus inualuiſſet iſte uulgaris error.
Omnes enim idem ſtatim uidiſſent ex par-
te emptoris, videlicet eum non eſſe dece-
ptum ultra dimidium, niſi precium plus
duplo ſuperualeret rei emptæ. Prior au-
tem via, non poſterior ideo tradita fuit in
dict. l. 2. quia Imperatoribus & aſſeclis ſuis
ſatis erat ſuper particulari duntaxat caſu re
ſpondere. l. ut reſponſum. C. de tranſactio.
nec eis (etiam ſi maximè cupijſſent) vaca
bat tam ſtudioſos eſſe doctrinæ methodiq;
quàm Iurecõſulti in foro muſæoq; ſuo at-
que in propria arena uerſantibus & ſcribẽ
tibus: tum quia prior illa & breuior & ap-
ptior & magis ſpecifica ad particularem hy
potheſim. d. l. 2. quæ eſt de uenditore læſo.
Læditur enim proprius & directius in pre
cio, quàm in re: quia venditor vult rem to
tam alienare, & ſic læſio non incipit à re
qua vult carere, & qua non indiget vt
ſeruet: ſed vult habere æquiualens quo
indiget, videlicet iuſtum precium.
Vnde ſi minus iuſtum precium habeat,
tunc demum læditur, & ſic propriè &
directè læſio venditoris ex ipſa ui & po-
tentia contractus incipit & formatur à
defectu ſeu minoritate precij, non au-
tem à ſuperualentia rei, licet illa ſit prior:
ſed nondum incipit læſio, niſi quandò
conuenitur de minori precio. Et ſic prior
illa uia ex parte venditoris eſt breuior &
clarior, poſterior autem via prolixior
& præpoſtera: contraria autem ſunt ex
parte emptoris, quantum ad relationes
reſpectiuas duntaxat. Cæterùm quan-
tum ad proportionem & decidendi ratio-
nem, idem omnino prout non debent hæc
ad imparia, ſed ad paria iudicari. Li-
cet enim nulla lege nominatim ſpecifice-
tur, quando emptor dicatur deceptus vl-
tra dimidiam: tamen ſatis tacitè cautum
cenſetur per dict. leg. 2. eo quòd ibi deci-
ſum eſt in uenditore: quia idem intelli-
gitur in emptore ex natura correlatiuorum
& identitate rationis: eadem videlicet
ſtante proportione, non autem ijſdem
ſtantibus relationibus: quia tam eſſet hoc
abſurdum & impoſſibile, quàm emptor
& venditor non poſſunt eſſe idem, ſed
neceſſariò duo diſtincta relatiuè oppoſita.
Debet ergo fieri congruà relationum ſingu
larum ad ſingula directio & adaptatio.
Suppoſito ergo quòd emptor ſit læſus, ſi
velimus ſcire an ſit læſus vltra dimidiam,
ſiquidem explorare libet ex priore illa &
breuiore regula dict. l. 2. in fin. tunc inſpi-
ciendum, an res empta valeat minus di-
midia precij conuenti: & tunc neceſſariò
erit læſus vltra dimidiam, non aliàs.
Non autem ſecundum hanc priorem regu-
lam incipiendum eſt à precio, ſed à re
empta, alioquin eſſet confundere relatio-
nes, & totam doctrinam peruertere.
Quòd ſi quis vellet incipere à precio, non
eſſet aſſumenda prior regula formaliter ex-
preſſa in dict. lege 2. ſed dicta poſterior re-
gula, quæ in dict. lege ſecunda virtuali-
ter ſubintelligitur, non exprimitur. Pa-
tet, quia ut dixi, quod eſt precium uen
ditori, id res eſt emptori, Emptor enim
uult alienare precium, ſed uult acquire-
re rem æquiualentem: & ſic reſpectu em-
ptoris à re incipit, & à re metienda eſt læ-
ſio: ſecundum doctrinam methodicam di-
177 ctæ l. 2. Et ſic quemadmodum uendi-
toris læſio directè cognoſcitur, ſi precium
conuentum ſit minus dimidia ualoris rei
emptæ: ita emptoris læſio directè cogno-
ſcitur, ſi res empta ualeat minus dimidia
precii conuenti. Et rurſus quemadmodum
in uenditore ſecundum regulam poſterio-
rem, oportet rem plus duplo ſuperualere
precio conuento, ut ſit læſio ultra dimi-
diam: ita in emptore oportet precium con
uentum plus duplo ſuperualere rei emptæ.
Vnde ſi rem ualentem decem emerit pro
quindecim, non eſt læſio in dimidia, ſed in
tertia parte duntaxat, quia precium non ſu

perualet

perualet rei niſi pro tertia parte, ſeu trientē. ſi autem emerit pro ſexdecim, non eſt læſio niſi paulo ſupra trientē. Si uerò emerit pro uiginti non eſt læſus niſi in dimidia: & ſic ut ſit læſus ultra dimidiam, neceſſe eſt quòd uiginti vno, aut plus uiginti emerit, alioqui nec res ualebit minus dimidia precij conuenti: nec precium conuentum plus dimidia ſuperualebit rei. Cùm igitur hæ ſint demōſtrationes clariſſimæ & certiſſimæ, communis error ſcholæ cedere debet ueritati: Non nego quin communis ſententia de emptore, qui rem decem ualentē emit pro ſexdecim, habeat æquitatē in ſe, ſi perſe circunſcripta omni lege poſitiua cōſideretur: quia ut dixi, ſatis fuiſſet licentiam circunueniendi extendi ad tertiā partē, ſaluo beſſe iuſti æquiualentis: & lōgè iuſtius fuiſſet ita conſtitui, quàm uſqueadeo, & uidelicet uſque ad ſemiſſem incluſiuè, relaxare. Sed poſtquam lex lata eſt, nec irrationabilis, licet dura, illi ſtandum eſt. Et ex quo in uſum abijt & ligat reſpectu uenditoris neceſſe eſt ut eodem modo liget reſpectu emptoris. Et ſic communis ſententia eſt falſa & iniuſta, quia cōtra legem: & iniqua, quia contra æqualitatem correlatiuorum. Alioquin ſi uerum eſſet de iure ſcripto ſubuenire emptori, qui rem ualentem decem emerit pro ſexdecim, dicendū eſſet eodē modo è contrario ſubueniendum uenditori, qui rem ualentem decem uendit pro ſex: quia non minus eſſet deceptus quàm dictus emptor caſu conuerſo, uidelicet ultra tertiam.

Sophiſtica Alb. Bal.

178 † Ex prædictis liquidò apparet ridiculū & ſophiſticum eſſe illud dilemma Alber. & Baldi, quòd ſex (in dicto themate) ſiue in emptore ſiue in venditore excedunt dimidiam iuſti precij de decem. Volunt dicere, quòd ſi decem ſint iuſtum precium, tunc ſex addita uel detracta faciūt exceſſum uel defectum ultra vel citra dimidiam iuſti precij, quod eſt argumentum uerè Scoticum in 4. ſenten. diſt. 15. vbi Gabriel. Biel. q. 10. col. 8. dilatat, & ſequitur, per glo. in d. c. cum cauſa. dicens, quòd ſi iuſtum precium ſunt uiginti, tunc ſi uenditur pro triginta uno, dicitur plus dimidio iuſti precij uendi: ſi uerò uenditur pro nouem, dicitur minus dimidio iuſti precij uēdi. Et probat, quia hoc caſu dimidium iuſti precij eſt decem: ergo exceſſus eſt undecim, & defectus ſimiliter vndecim: ergo utrobiq; ſit fraus plus quàm in dimidia iuſti precij. Videsne argutiam mathematicam, ſed prorſus ridiculam. Tunc enim procederet proportio huius argumenti, quando precium non eſſet precium, ſed certa ſolida ſumma per ſe conſiderata, nec ad aliud relata: tunc enim additio uel detractio certæ ſummæ pariter ſe haberet ad exceſſum & defectum. Sed hic iuſtum precium eſt uerè precium, & ſic non eſt tale per ſe, ſed per relationem ad rem appreciatam. Et ſic qua ratione uenditor non eſt deceptus ultra dimidiam, niſi res plus duplo ſuperualeat precio: eadem ratione non eſt emptor deceptus ultra dimidiā, niſi precium plus duplo ſuperualeat rei: & ſic hoc caſu non dicitur emptor taliter deceptus, niſi emerit ultra quadraginta. Eodem modo licet alijs uerbis, hallucinatur Iac. Almain. in d. diſtinct. 15. q. 2. dicēs eſſe deceptionem ultra dimidiam ex parte uenditoris, ſi rem valentem decem det pro quatuor: & ex parte emptoris, ſi eādem rem emat pro ſexdecim. Et probat, quia hoc ultimo caſu precium quo res uenditur datum ab emptore decepto, continet tria: primò iuſtum precium, videlicet decem: ſecundò dimidium iuſti precij, uidelicet quinq;: tertiò aliquid ultra, videlicet unum.

Lapſus Iaco. Almain.

179 † Videsne cæcitatem pluſquàm Cimmeriam? fatentur enim quòd hoc caſu ut uēditor decipiatur ultra dimidiam, debet habere minus quàm quinque, puta quatuor: & ſic res quam tradit primò continet precium conuentum: ſecundò rurſus continet non modo dimidiam precij, ſed tantundē: tertiò continet ſeu ualet aliquid ultra duplum precij conuenti. Cur ergo non uident idem neceſſariò dicendum in emptore decepto, videlicet quod antequam ſit deceptus ultra dimidiam, debet precium plus duplo continere rem emptam ſeu eius valorem? Vides quàm præcipitanter & indiſcretè theologi iſti in apertos errores ferantur quàm in me dijs tenebris acuti & ingenioſi ſibi videantur, ſed tanta ſocordia, vt nec Arithmeticæ quidem vulgata axiomata teneant, quibus hæc q. ſine argumentis ſimplici demonſtratione ſolui poterat. Forſan dices, nimiam vi deri inæqualitatem ſi in emptore decepto oporteat addi iuſto precio tantundē, & aliquid vltra, & tamen in eo emptore decepto ſufficit non tantum precium, ſed partem precij detrahi. Reſpon. dupliciter. Primò per aliam inæqualitatem, ad quam ſophi il li non aduertunt, licet in eodem themate, quia emptor decipiens nō dat, niſi quatuor de ſuo, & tamen venditor decipiens dat decem ſeu rem ualentem decem de ſuo: vnde neceſſe eſt longè maiorem quantitatem ſuperaddi per emptorem deceptum, quàm detrahi venditori decepto, & tamen eadem eſt proportio p vulgata theoremata Arithmetices: quia quanto emptor minus dat, minus requiritur dari à venditore, vt ſit deceptus vltra dimidiam: quanto autem uen

Demonſtratio Arithmetica.

ditor plus dat, tanto magis exigitur dari ab emptore, vt dicatus deceptus vltra dimidiam. Secundò reſpondeo, quòd dimidia iſta refertur ad æquiualens, ſiue ſit merx, ſiue precium, ſiue aliud commutabile quod quis habere debet. Dicitur ergo habere minus dimidia, vel decipi vltra dimidiam, quando id quod dat valet plus duplo: quod verò recipit, valet minus dimidia eius qđ dat: quia quod in dictà l. ſecunda dicitur in venditore de dimidia precij, ſi ad emptorem applicetur, debet neceſſariò intelligi de re empta, non ualente dimidiam precij, & in vtroque debet intelligi de penſatione quæ ab altero ſperatur & ſtipulatur, quæ ſecundum ueram iuſtitiam debet eſſe omnino æqualis, & tamen toleratur ut poſſit eſſe inæqualis uſque ad dimidiam iuſtæ æ-

180 qualitatis, non ultra. † Tolle exemplum triuiale quidem, ſed ad utramque partem efficaciſſimum in permutatione: finge Titium volentem vendere aut aliàs pro æquiualēti commutare domum ſuam urbanam (fortè quòd migraret, aut ruri agere cuperet) incidiſſe in Caium qui noluit emere, ſed permutationis vice dedit ei certum fundum. Modò ſi fundus non æquiualet domui, ſed valet minus dimidia, certum eſt, Titium iuuari beneficio. dictæ l. ſecundæ, etiam ſi non dederit domum ſuam pro nihilo, ſed pro re valente ultra quartam partem, vel fortè ultra quincuncem, ſed minus ſemiſſe æquiualentis. Et ſic tunc demum ſubuenitur decepto, ſi res quam dedit plus duplo ſuperualeat rei quam accepit. Secus ſi res quam dat non ſuperualeat niſi in duplo, quia tunc nō propterea læſus eſſet in duplo, licet det duplū, quia accipit ſimplum, uidelicet fundum ualentem dimidium domus quam dat. & ſic non eſſet læſus niſi in dimidia, non autem ultra dimidiam. vnde non ſubmouetur per dictā l. ſatis in hoc duram vt dixi. Ergo eodem modo neceſſe eſt dicere ſubueniri vel non ſubueniri Caio ſi deceptus ſit. Igitur ſi fundus quem dedit notabiliter ſuperualet, etiamſi ualeret tantundem & ſemis, puta domus Titij valet decem uel duodecim, fundus uerò Caij ualet quindecim, nō ſubuenitur, quia non eſſet deceptus niſi in triente & non ultra trientem. Patet, quia habet domum quæ valet beſſem fundi ſui. Idem ſi fundus valet vltra trientem, vel etiam quincuncem, puta ſi domus ualet decem, fundus autem ualet ſexdecim uel octodecim. Idem ſi fundus duplo ſuperualet, vt quia domus valet decem, fundus autem ualet viginti, & ſic duplum, adhuc non ſubuenitur, quia Caius non læditur in duplo, licet det duplum, quia accipit dimidium æquiualens, & ſic non læditur niſi in altero dimidio duntaxat, non autem ultra dimidiam. Vt ergo lædatur ultra dimidiam & iuuetur. l. ſecunda, oportet quòd pro domo ſibi data ualente decem tantum fundus à ſe datus valeat uiginti unum, & ſic vltra duplum eius quod accepit: alioquin cum accipiat dimidium uel plus dimidio eius quod dat, non eſſet læſus ultra dimidium, ſed ſolùm in dimidio vel infra dimidium. Igitur ſi Caius emere maluerit, & non dederit fundum, ſed precium: & domo empta ualente decem tantum, dederit ſexdecim, non eſt læſus ultra dimidiam, ſed ſolùm ultra tertiam: igitur neceſſe eſt quòd dederit ultra viginti, antequam dici poſſit ultra dimidiam deceptus. Non enim per dictam l. 2. magis ſubuenitur permu-

181 tanti quàm ementi vel uendenti. † Habes ergo demonſtrationem non ſolum clariſſimam, ſed etiam palpabilē & omni hæſitatione ſuperiorem, niſi cui fortè communis ſenſus deficiat. Nec enim re penitus detecta deinceps errari poteſt, niſi contra ſenſum communem, vt demirer tandiu communem ſcolam in re tam clara errare potuiſſe, quin magis miror etiam ſummos legum vertices etiam ueritate ſemel perceptа: non ſolùm dum ſubtilius loqui uolunt impegiſſe: ſed etiam in tam ſupino errore, vel aduſque conuitia, ridiculè pertinaces fuiſſe. Cuius pertinaciæ in cauſa fuit (vt dixi) nimia durities dictæ l. 2. quę in eo qui dat numos liquidius & promptius prima facie ſeſe ſenſibus offert, quàm in eo qui dat ſpeciem, vt exempla venditoris & permutantium declarant. Iam me tædet prolixitatis, quam ſcio peritis non fore gratam, ſed malo diſcentium vtilitati & ſuſcepto ſemel inſtituto perſpicuè, plenè & bona fide inſeruire, quàm altiori, ſed minus perſpicua orationis grauitate doctorū tātùm gratiam promereri. Pectus etiam & indignatio me euehit, dum video legum doctrinam per incogitātiam & præcipitationem interpretum tam præpoſterè multis in locis paſſim deprauari, & hinc non ſubſidium, ſed negotium diſcentibus parari, vt diu expertus ſum. Quid enim accidit Panorm. qui dum in capitulo cum dilecti. col. 2. de emptio. & uendi. ferè veritatem ut cauda anguillam tenuiſſet, poſtea in. c. cum cauſam, in eo tit. plenius ſed citra analyſin communi errori ſubſcripſit, dicens quòd alioqui non eſſet reperire caſum deceptionis in venditore. Nam ſi res (inquit) ualeret decem oporteret quòd daretur pro nihilo uel minori quòd nihil, quod eſt impoſſibile.

Paradigma.

Error Panor.

ſibile. Hoc quidem prima facie imperitos omnes perſtringit & ſtupefacit: ſed ſi reuoces ad noſtram analyſin, apparebit ridiculũ eſſe, & cõtra ſenſum communem, quia Panor. confundit relationes: quoniam de exceſſu precij in emptore arguit ad defectum precij in uenditore, quod eſt ineptum, relationis & proportionis peruerſum, quia exceſſus precij ſuper re empta in emptore nõ refertur nec proportionatur ad defectum precij in uenditore: ſed refertur & proportionatur exceſſui rei venditæ ſuper precio in venditore. Et pariter defectus precij in venditore decepto proportionatur defectui valoris rei emptæ in emptore decepto. Et ſic quemadmodum emptor tunc demũ reperitur ultra dimidiam deceptus, ſi res nõ ualet dimidiam precij, ut quia ualentem decem emit pro viginti uno: ita eodem modo venditor tunc demum reperitur ultra dimidiam deceptus, ſi precium non ualet dimidiam rei. Et ſic non eſt opus quòd vendat pro nihilo, ſed quòd vendat minus dimidia, quàm res ſua ualeat: quo caſu dat plus duplo nullo deducto, & tamen non læditur in duplo, & multo minus in toto, quia habet partẽ iuſti precij, quæ de damno deduci debet. Et pariter emptor dans uiginti unum pro re ualente decem, non dat precium pro nihilo, quia habet rem ualentem decem, & ſic ferè dimidium iuſti precij: quo fit ut non poſſit dici læſus in duplo, & multo minus in toto, ſed ſolùm modicum ſupra dimidiam. Similis parologiſmus eſt dum dicunt quòd hoc caſu quo res ualet decem, vendenti pro quatuor non abſunt niſi ſex, ſed ementi pro uigintiuno abſunt undecim, & ſic videtur emptor plus decipi: q͂a reſpondeo, quòd imò non plus, ſed minus decipitur, quia illa ſex ſunt plus ultra quatuor, quàm illa undecim ultra decẽ. Patet, quia ſex excedunt quatuor de toto, & rurſus de dimidio totius: ſed undecim non excedunt decem niſi de toto, & decima parte totius. Et ut tandem finiam, utq́ue promptè deinceps & ſine errore cognoſcatur, & ſeruetur æqualitas inter emptorem & venditorem, debet exceſſus decipientis venditoris ad exceſſum decipientis emptoris, & è diuerſo defectus decepti venditoris, ad defectum decepti emptoris referri, & ex æquo
182 metiri. † ¶Summa breuis eſt quando deceptus non habet dimidium æquiualentis, hoc eſt, nõ recipit dimidium eius quod dat. Sed ad rem. Not. quòd d.l.2. non eſt facta, niſi pro ueris & naturalibus contractibus commutatiuis, in quibus tacito quodã naturali ſenſu partes ſibiipſis modicam læſionem mutuo condonare & indulgere videntur. l. in cauſæ. §. idem Pompo. de mino. l. Item ſi ex precio. §. quemadmodum, loca. cuius ſumma declinatio uelut litus & [illegible] taxatur ad dimidiam in d.l.2. Vnde primò non habet locum in lucratiuis, ſecundò nõ habet locum in alijs reciprocis quidem contractibus ſeu reſpectiuis, ſed qui non ſunt ordinati commercij cauſa, nec fiunt ad mutuam commutationem: vnde non habet locum in redditione rationum, vbi calculus uerſatur, aut vbi aliàs de ſimplici calculi ratione agitur. Tunc enim ut calculus repetatur, nõ requiritur læſio in dimidia, & multo minus ultra dimidiam, ſed ſufficit læſio nõ minima aut non contẽnenda, niſi ſuper læſione iudicatum uel tranſactum ſit l. unica. C. de erro. cal. pariter dicta. l.2. non habet locum in ſimplici diuiſione, licet glo. & doct. in l. maioribus. C. commu. utri. iudi. & vbique contrarium dicant: & malè, ut plenius dixi in conſuet. Pariſ. §. 148. & ita obſeruatur. Idem in ſimilibus, ut in l. venditor. in fin. (ad quam gloſſ. & doct. non aduertunt) C. de reſcin. vendi. quia in iſtis magis de diſtrahendo quàm de cõtrahendo agitur, nec agitur de vera commutatione, ut quis det rem ſuam ut acquirat alienam, nec cẽſentur partes inuicem uelle quicquam remittere. Sed potius agitur ut præciſè & adęquatè quiſque quod ſuum eſt, uel partem ſuam diuiſim ferat & habeat. Et ſic ceſſat vera materia commutatiuorum, & diſpoſitio d.l.2. quæ ita, ut ſuprà, debuerat [illegible] tractari, quod nullus aduſque attigit: unde & in contractu commutatiuo, ſi conſtet utranque partem expreſsè egiſſe de præciſa exæquatione, etiam læſio infra dimidiam retractabitur, nec tunc erit locus d.l.2. ut in caſu in quo conſuluit Dec. conſi. 350. & hæc ra-
183 tio deciſiua, ut ibi in Annota. nouè dixi. † Ex prædictis patet quòd, d.l.2. non poteſt habere locum in contractibus uſurarijs, verè uel interpretatiuè, eorũve ſuccedaneis, quia propriè non ſunt contractus commutatiui ſed magis eorum & naturalium commerciorum præambuli, quò videlicet æs alienum commodè nobis comparemus, quo ad commutationes legitimas ſeu commercia neceſſaria utamur, dãdo aliquid temperatum creditori pro uſu pecuniæ, quandiu ea, uel re inde comparata utimur, aut per creditorem uti licet. Quod enim datur pro huiuſmodi uſu æris alieni, licet habeat ſimilitudinem & proportionem quandam commutationis, ut ſuprà nume. 27. tamen non eſt propria & naturalis commutatio: ſed uera uſura. quia non datur pro ſorte aut pro pẽſatione ſortis quæ repetitur, ſed pro uſu ſortis, præter naturalem deſtinationem ſortis, ut

Calculus.

l.2. nõ habet locũ in diuiſione contra omnes.

tis, ut ſuprà nume. 2. & infrà quæſt. 69. in penſationẽ promiſcui ſucceſſiui interuſurij creditoris, id quòd uerè fit in his reditibus de quibus loquimur, quibus licet non inſit acerbior illa vſura, qua eſt quando facultas repetẽdi ſortem cũ vſuris eſt penes creditorem: tñ non deeſt uſura, quia nõ tollitur, licet debitor nõ teneatur ſortẽ reddere, quan diu uſuras ſoluit. l. itẽ quia. §. fi. de pact. meritò in iſtis non põt habere locũ d. l. 2. ſed regula illa q̃ præfixi limites nullo modo poſſunt excedi, ſed q̃ quantumuis infrà ſubſiſtere liberũ eſt. Vnde ſi quis emerit ad rõnẽ unius pro decem, puta centũ reditus pro mille, non poteſt dicere ſe paratum ſupplere ſextantem, puta ducẽta, ut fruatur reditu conceſſo, ſed omnino reduci debet ad quindecimã, alioqui pro exceſſu admiſſo nõ puniretur. Similiter non poteſt offerre addere etiã trientem, uidelicet quingenta, ut fruatur reditu conuẽto, quoquo precio, nec teneretur debitor onerare ſe ſuperfluo ære alieno. Similiter ſi emerit ſuprà rationem unius pro decẽ poteſt offerre ſupplere iuſtũ uel maius preciũ ad euitandam nullitatem ſed ſi uelit errorẽ agnoſcere, poteſt petere, ut pro futuro tẽpore tantùm reducatur ad quindecimam, niſi malit debitor quòd ſupereſt ſortis ſtatim reddere. Si uerò creditor dicat ſe deceptũ, ut quia emit ad rõnem triẽtariæ uſuræ nõ auditur, ſi petat reduci, uel augeri reditũ ad rationẽ decimæ uel quindecimæ, uel ſortem pro rata reddi: quia nõ dicitur certare de dãno incurſo, ſed de minori lucro: nec verè læſus eſt in uera & propria cõmutatione, ſed in ſtipulanda minore vſura: unde nõ eſt locus reductioni nec reſtitutioni, ſaluo eo quod de minore dictũ eſt ſup. q. 13. Et quòd d. l. 2. non habeat locũ in contractu uſurario uel de uſura ſuſpecto clarè decidit Bald. in rubri. C. de vſur. in fin. vbi in venditione fundi ad tempus tam modico precio, ut emptio fructuum eſſet uſura rectè negat locum eſſe ſupplemento & remedio. d. l. 2. ſed non ſatis diſertè explicat. Quod enim dicit, quia d. l. 2. loquitur in uẽditione perpetua, melius dicere debebat, quia loquitur in uera commutatione uera rum mercium. Quod autem arguit eſſe uſuram, quia finalis effectus eſt ſolum interuſurium uel commodum medij temporis, debebat addere, ſcilicet æris alieni, ut hodie detecto verò vſurarum elencho liquet. An & quando ſit uſura propter emptionem vſuſfructus uel fructuum ad tempus, liquebit ex his quæ nouẽ dicam de Reditibus tẽporalibus infrà quæſt. 63. cum ſeq.

184 † Decimoquinto quæro ſi reditus eſt nullus, puta quia excedit decimam, an remaneant bona debitoris hypothecata pro reſtitutione ſortis, ſuppoſito quòd contractus factus ſit ſub hypotheca generali uel etiam ſpeciali? Prima facie videtur quòd ſic, quia iure cõmuni contractus quãtumuis uſurarius ualet uſque ad modum conceſſum, per not. ſuprà quæſt. 10. in prin. Et ſi quando non ualet promiſſio uſurarũ remanet obligatio ſortis cum hypothecis, pariter hic licet contractus ſit nullus, uerum eſt quantum ad obligationem reditus ſiue vſuræ: tamen ſicut remanet obligatio ad ſortem, videtur eatenus remanere & ſubſiſtere hypotheca, quatenus remanet & ſubſiſtit obligatio, tum ſi non ualet qđ ago, ut ago ualeat ut ualere põt. l. ſi tã anguſti. de ſerui. l. uia. in princ. de ſerui. ruſti. præd. ſaltem quando nõ eſt defectus formæ, ſed materiæ, ut hic potius eſſe videtur. l. ſi unus. l. ſi acceptilatio. de pact. præſertim in habentibus ſymbolum, ut hic: quia hi reditus ſunt ſuccedanei ueterum vſurarum, & ſic de facili reſolui poſſunt in ſimplex mutuum. Non obſtat ſi dicatur, quòd actus non operatur ultra intentionem. l. non omnis, ſi cer. peta. uerum eſt ultra intentionem primiciuam nõn ſecundariam, ut tradit Bal. in l. ſi abſentis. 2. oppo. C. ſi cert. peta. nõ. Alcia. & alij in d. l. non omnis. Lacelo. Galiau. in l. prima. §. ſi quis ita, col. 7. de verb. oblig. Sed hic ſecundaria videtur intentio, ut ſi contractus non ualeat, omnino reddatur pecunia, ſaltem tanquam mutuum. Præterea non eſt inconueniens ſubſiſtere hypothecam p parte, ſiue rei hypothecatæ, ſiue eius pro quo hypothecatur, puta ſi hypothecans ſum dum non erat dominus niſi pro parte, vel ſi erat dominus in totum, reſolutum eſt dominium partis ex cauſa vetuſtiore; ut in l. lex uectigali, de pignorib. l. fi. C. communia de lega. uel ſi procurator hypothecauit pro maiori ſumma quàm mandatum eſſet. Quibus non obſtantibus dico, nullam ex eo contractu ſubſiſtere hypothecam, quia cum principalis actus ſit ipſo iure nullus, pariter omnia acceſſoria, ut hypotheca. l. cum principalis, de reg. iur. præſertim cum ſit nullus in pœnam ob peccatum contra legem & ius publicum, quo caſu ceſſat regula, quòd valeat ut ualere poterat, ut tradit Bald. in l. quæcunque. colu. 1. C. de bo. quæ lib. Iaſ. in l. 1. §. ſi quis ita, colum. 8. de uerb. oblig. Et ſic non obſtant contraria, & in ſpecie non obſtat vltimum de intentione ſecũdaria, quia verum eſt, & intelligendũ de intentione concernente implementum & executionem obligationis expreſsè & principaliter contractæ, ut in dicta. l. ſi abſentis, vbi expreſsè & principaliter obligatio

fœnerati-

fœneratitia contracta eſt ad ſortem cum u-
ſuris nomine abſentis. Vnde licet mutuans
primariò & directò aequirere intenderet
abſenti,& pariter intenderet debitor abſen
ti obligari : tamen ſecundariò actum vide-
tur,vt ſi abſens ratum habere nolit, rema-
neat nomen ipſi mutuanti & ſtipulanti no-
mine ſuo, licet ſecerit eum actum nomine
alieno. Et ex hac ſecundaria intentione ſu
ſtinetur contractus principalis in ſe, & con
ſequenter hypothecæ,fideiuſſores & omnia
acceſſoria : ſecus de intentione ſecundaria,
per quam non ſuſtinetur actus, qui rema-
net nullus & ſine effectu, vt hic : quia tunc
non remanent hypothecæ, nec fideiuſſores,
aut illa acceſſoria. Non obſtat vltimũ:quia
procederet quando ab initio valuit & ſub-
ſtitit aliqua hypotheca : ſed hic ab initio
non valuit,& hæc nota,quia ſunt magni ef
185 fectus & valent ad multa. † & ita iudi-
catum fuit areſto ſupremi huius Senatus
Areſtum die Martis,ſeptima Martij,anno ſeſquimil-
leſimo decimotertio, in ſpecie huiuſmodi.
Quidam æs alienum à pluribus contraxe-
rat, & primò ſuper certa domo ſua vendi-
derat reditum ad rationem duodecimæ æ-
dituis ædis diuorum Innocentum huius ur
bis,cum clauſula,quòd non poſſet redime-
re niſi poſt quatuor ennos à die contractus:
adeo inepti quidam præpoſterè religioſi
ſunt,vt pro templis putent licentius fœne-
rari licere. Poſtea idem debitor ſuper ea
dem domo vendit reditum ſecundo credi-
tori ad rationem ſimplicis duodecimæ, tan
dem(vt fit) domus obærati & reliquatoris
debitoris ſubhaſtatur: aduolant creditores,
præſertim duo hi per iudicium & areſtũ di
ſcuſſionis inter omnes creditores hypothe-
carios & chirographarios latum,poſiti ſunt
hypothecarij ordine ſuo, ſecundùm datas
hypothecarum, videlicet æditui tanquam
antiquiores in primo ordine : & ſecundus
ille creditor in ſecundo, nemine per totos
undecim ſequentes annos reclemante: qui-
bus lapſis decreto domus interim adiudica
to,cùm uentum eſſet ad executionem prio-
ris areſti diſcuſſionis,& diſtributionem pre
cij inter creditores, ſecundùm ordinem eo-
rum in areſto præſtitutum, & ad hoc credi-
tores auctoritates ſuas ſeu inſtrumenta ede
rent & adferrent,ut ſorte cum reliquis rece
pta,reſtituerentur emptori uel debitori, il-
lic fortè fortuna ſecundus creditor lecto di-
ligentius & inſpecto inſtrumento ædituo-
rum, reperit illam clauſulam uſurariam;
quòd non poſſet redimi niſi poſt quatuor
annos,& ſic deprehenſa nullitate ſupplicat
Senatui habito reſcripto (quo per not. ſu-
prà num. 153. non erat opus) ut admittere
tur ad allegandam uſuram & nullitatem re
ditus æditorum, non obſtante omiſſione
dudum facta, & areſto diſcuſſionis, in quo
non fuerat de hoc cognitum, lapſuque de-
cem annorum, tandem lite ſuper hoc iuri-
dicialiter conteſtata obtinuit actor, & per
areſtum homologando reſcriptum actoris
fuit admiſſus ad impediendum diſtributio
nem aliquam pecuniæ ſeu precij dictæ do-
mus fieri æditiuis,quorum reditus annulla-
tus,reliquis in ſortem computatis, abſque
expenſis tamen illius inſtantiæ,quia æditui
propter illud areſtum diſcuſſionis uideban
tur cauſam aliquam litigandi habuiſſe.
Et ſic uides ſententiam noſtram illo iuſto
& memorabili areſto confirmatam, quod
eſt magni effectus : quia æditui petebant ſi-
bi diſtribui ſortem cum reliquis, quæ iam
erant maiores ſorte, quia petebant reliqua
non ſolùm ceſſa poſt areſtum diſcuſſionis,
ſed etiam præterita à die contractus uel ul-
timæ ſolutionis & in his omnibus aliis tan
quam poſterioribus creditoribus præferri,
iuxta l. Lucius. ff. qui potio. in pign. hab. &
ita etiam per areſtum diſcuſſiunis (in quo
de uſura non fuerat diſputatum) obtinue-
rant:& tamen dicto areſto & longi tempo-
ris ſpatio non obſtante repulſi ſunt non ſo-
lùm à prioritate,ſed etiam à diſtributione.
Tamen illud areſtum nihil expreſsè diſpo-
ſponit de reſtitutione & modo reſtitutionis
ſortis, ſi quid ex ea ſupereſt deductis reli-
quis ſolutis : quia hoc non ſuerat petitum,
& fortè nihil ſupererat dicta deductione ſa
cta, alioquin dicendum eſſet ut mox in fin.
q. ſecus ſi reditus non ſit nullus, ſed moderã
dus,quia tunc remanent hypothecæ & fide
iuſſores ſub eadem moderatione, ut ſuprà
dictum eſt. Item ſi fœnerator improbus
purgare uitium uelit, & petere ut debitor
condemnetur ad reddendum ſortem, tanq̃
merum mutuum,uel ad reditum quindeci-
mæ pro futuro, duntaxat tẽpore conſtituen
dum,ſecundum ea quæ nouo & æquali tẽ-
peramento diximus ſuprà q. 12. cum ſequẽ.
petere poterit, ut de hoc caueat debitor ſub
hypotheca bonorum ſuorum, quæ erit ex
nunc, dum conſtituetur, nec trahetur retrò
ad tempus contractus,quia non eſt antiqua
ſed noua hypotheca, ſed quid ſi contractus
eſt nullus & uſurarius,ex eo quòd ſiue dire
ctò,ſiue per indirectum,ut infra qõ. 52. pa-
ctum erat,non ut debitor poſt tempus tan-
tùm redimere poſſet:ſed ut poſt tempus co-
gi poſſet redimere uel ſortem, aut quid ma
ius reddere uel amittere? Et uideretur re
manere hypotheca pro reſtitutione ſortis,
ſaltem quando apparet de reſtitutione cla-
rè & formaliter conuentum, quia ita eſt de

iure,

iure,per not.ſupra.q.10.in princip.Sed hoc non obſtantr dicrndum nullam ſubſiſtere hypothecam,quia licet iure ciuili Romano talis cõtractus non ſit indiſtinctè nullus,niſi in excrſſu,ſaluo caſu ſuprà quæſt.1.tamẽ moribus & publicis noſtris ordinationibus in totum uetitus, illicitus & nullus habetur & ſic nulla etiam conuenta hypotheca oritur.l.non dubium.C.de lrgi. Quòd eſt verum reſpectu riis, qui ſic illicitè contraxit vrl contrahi mandauit:ſecus ſi tutor,procurator,vel geſtor de pecunia domini, eo tamen fraudis inſonte contraxit, quia tunc licrt contractus nullitati ſubiaceat, ut ſuprà. quæſt.13.tamen in quantum ſupereſt obligatio,videlicet ad ſortem,uel ad congruam ſatisfactionem,ſrcundùm not.ſuprà.quæſt.11.quæſt.12.ſuprrrrit rtiam hypotheca,ex quo non tutori,nec geſtori, qui ſolus deliquit,acquiritur,ſrd domino inſonti. Vnde ſanè intelligendum eſt præfatum areſtum, videlicet quòd ſi forſan imputatis rrliquis ex dir cõtractus ſolutis æditius,aliquid ſortis ſupererat,habuiſſet ra rcclefia hypothecam & prioritatrm rx die contractus ad finem dicti reſidui,vrl ſi mallet drbitor,congruæ illius ſatisfactionis ſecundùm no.ſup. q.11.q.12.

Sententia. 186 † Decimosexto ſuccedit quæſtio an huiuſmodi contractus vſurarius & nullus poſſit confirmari ſrntentia ? Videtur quòd ſic,quia pro veritate habetur l.res iudicata. dr reg.iur. & facit ut indebitum debeatur, nec condici poſſit,l.1.C.de condict. indeb.cum vulga. Contrarium pulchrè tenet Albrr.in rub.col.ſi.C.de vſu. Idem ſentit Bald.in l.cùm allrgas. col.2.C.eo.loquitur ramen in ſententia voluntaria, vrl per conſenſum debitoris lata,Dò.autem Andr. Tiraq.in trac.retract.conuent.quæſt.1.gloſ.2.nume.35.cum ſeq.obiter hunc locum attingens.facit Prtr.de Anchar. & Alexan.in hac re ſibiipſis cõtrarios,dicrns quòd priorem partem tenuerunt Petr. Anchar.conſi.82.& conſi.306.& Alexand.conſ.91.col.1.lib.2.(ſed quòd poſteriorem partem tenuerunt ijdem)Petr.Anchar. conſi.234. Alex. conſi.82.colu.2.num.5.lib.5.Sed mihi non uidentur inuicẽ,nec ſibiipſis contrarij, quia in locis prius hic citatis loquuntur quantũ ad executionem ſententiæ,& dicunt, quòd exceptio vſurarum non poteſt opponi poſt ſententiam ad impedirndam executionem quod rſt verum: & ita etiam vult Ang. & Imol.in l.4.§.condemnatum,de re iu. Lap. alirga.53.incip.an oporteat,Barb.conſ.18, colu.pen.lib.1. quod limita niſi incontinenti ſine altiori indaginr plenè conſtaret de uſura,per not.in l.illæ à quo §.ſi de teſtamẽto,ad Trebell.In locis verò poſtrrius hic alſ legatis Ancha.& Alex.loquuntur, quando agitur dr rrpetrndis uſuris principalitrr per viam actionis,nõ imprdita ſummaria executionr ſententiæ, ſi qua ſit,quia ad hunc ſinem non obeſt exceptio rri iudicatæ.Et ita ut ſuprà intrlligendum eſſe, quòd non tranſear in rem iudicatam in hac materia,volũt Ioã.de Imol.in l.ſtipulatio iſta §.alteri.col. antep.dr verb.oblig. Iaſ.conſi.21.col.1.lib. 1.Ita tenet Ambr.de Vigna.in repe.cap.ſæ lubriter. num.21.nu.134. declarans ut non ſit interim impedienda executio num.141. de vſur.

187 † Vt autrm plenè & breuitrr habeas,dico quòd aut in ſrntrntia à qua non fuit appellatum, nec potrſt appellari, non fuit diſcurſum nec cognitum dr vſura, & tunc nõ præiudicat quæſtioni vſurariæ, niſi in hoc quòd exrcutio ſententiæ non debet impediri,niſi in promptu conſtet, prout in promptu conſtabat in exemplo areſti, de quo in quæſtione præcedrnti,meritò ibi fuit impedita exrcutio:aut verò in ſententia, hoc eſt in inſtantia eam præcedrnte,fuit diſcuſſum & cognitum de vſura, & tunc aut probata fuit vſura, & ſiquidem ſrntentia continet errorem expreſſum, non ualrt tanquam cõtra ius legis: ideo non eſt quærendum an tranſeat in rem iudicatam.Si verò non continet errorem expreſſum,tamen non tranſit in rem iudicatam,propter turpitudinem & animæ periculum,imò poteſt dici nulla propter iniquitatem manifeſtam: quæ dicitur manifeſta,quia colligitur ex actis,ut not.in c.inter cæteras.de re iudi.Curt.Senior conſi.59.col.6.Aut uerò non fuit probatum uitium uſuræ,& ſic ſententia non fuit iniuſtè lata: & tunc licet non debeat impediri executio (niſi ut ſuprà) tamen propter præfatum periculum & peccatum continuum: non tranſit in rem iudicatam, niſi in quantum aliunde præciſum eſt probationibus quod fit dupliciter. Primò,quando probationes non adferrentur prr inſtrumẽta, aut confeſſionem partis,ſed per teſtes,& iam in priore inſtantia ſuper hoc fuiſſent teſtimonia recepta & publicata.Secundò, quando allegantur noua facta ex longo interuallo, præſertim poſt mortẽ eorum, qui poterant defendere & contrariam veritatem oſtendere, quia præſumitur contra eum,qui differt agere donec aduerſarij probatio deperierit,vt eſt gloſſ.in clr.ſæpe,in §.& quia,in uerbo non obſtãte,ad finem, de verb.ſigni, vbi gloſſa vulgò in libris habetur corrupta quia ibi (quo caſu audiat)debet lrgi,(quo caſu nõ audiatur.)Idem pulchrè tradit Bal. in conſi.37.quidam tabellio.lib.1.Matthæ, Afflict.

Solutio.

Afflic. in deci. Neap. 13. in 9. coniectura, &
in deci. 58. ad fi. Et prædicta intellige, quan-
do allegatur uitium clarum, hoc eſt in quo
(ſi ſit in confeſſo) non eſt dubium iuris: ſe-
cus ſi fortè prætenditur uitium, de quo ſit
dubium iuris inter peritos, quia tunc omni
188 no ſtandum erit rei iudicatæ. † Prædicta
extende, nedum ſi agatur de fœnore impro
bo & reditu nullo: ſed etiam ſi agatur de re
ditu exceſſiuo & moderando, quia ſenten-
tia lata contra moderationem debitam nõ
tranſibit in rem iudicatam, ſaltem pro tem-
pore futuro, niſi ſecundùm prædicta: quia
etiamſi moderatio fuiſſet iuſtè denegata, pu
ta per iudicium latum ante annum ſeſqui-
milleſimum, cùm reditus ad rationem deci-
mæ tolerabantur, tamen hodie ſaltem pro
futuro tempore fieri debet, quia per l. pe. C.
de vſu. ſuperueniens moderatio fieri debet
pro futuro tempore, etiam in vſuris uel re-
ditibus prius legitimè conſtitutis, ſiue tem-
pore illo iudicijs aut rebus iudicatis confir-
mati fuerint, ſiue non: quia non poſſunt im
pedire, quin leges futuræ locum habeant,
etiam in antiquis vſuris, uel reditibus. Pro
futuro tamen tempore, quemadmodum ſi
hodie ſtatueretur, ut quindecima eſſet ſum
ma ratio redituum, deberent reditus prius
ad rationem duodecimæ legitimè conſtitu
ti quibuſcunque ſententijs & areſtis confir-
mati reduci ad 15. pro futuro tamẽ tempo-
re, per d. l. pen. ut diximus ſuprà quæſt. 10.
Igitur multo fortius, ſi illa moderatio fue-
rat iniuſtè denegata, idem ſi reditus huiuſ-
modi fuerit imperitè per ſententiam decla-
ratus non redimibilis: quia hoc modo redu
ceretur ad contractum uſurarium & illici-
tum. Et ſic hoc non obſtante ſemper redimi
poterit per no. ſuprà quæſt. 5. & in q. ſe. pro
ut ſæpe ſupremi huius Senatus areſtis hu-
iuſmodi reditus iuſto precio conſtituti de-
clarati ſunt perpetuò redimibiles, ſæpe iniu
ſto precio ſupra decimam conſtituti annul-
lati, non obſtantibus ſententijs uel etiã are-
ſtis ſuper moderatione uel incidenti confir
matione præcedẽti, ut in areſto ſupr. nume.
185. & in alio infra. nu. 122. facit tex. in l. ſi
fundus §. ſi pluris, de pign. vbi non obſtãte
ſentẽtia, qua debitor non reſtituẽdo pignus
condẽnatus fuit pluris quàm haberet, & eſ-
ſet cumulus ſortis & legitimarũ vſurarum,
ſi tñ offerat quod re vera debet, audiendus
189 eſt. † Quid ergo de quodã iudicio nuper
mihi exhibito? Quidã anno 1387. emit re-
ditũ ad rationẽ decimæ, ſub hypotheca ge-
nerali debitoris, deinde poſt 40. annos vide
licet anno 1427. hæres creditoris ab hęrede
uel ſucceſſore debitoris accepit recognitio-
nem reditus & poſt decem annos ſententiã,
per quam certus fundus declaratur hypo-
thecatus ad continuationẽ reditus: poſt ali-
quot ſequẽtes annos creditor ob reliqua in
uim dictæ recognitionis & ſentẽtiæ ſubha-
ſtari fecit dictum fundũ, & poſt octoginta
annos ſubhaſtationibus adhuc pendẽtibus
ſucceſſor debitoris ſiue dominus fundi hy-
pothecati anno 1557. petijt à Senatu, vbi
lis erat deuoluta, vt actor teneretur edere
inſtrumentũ originale cõſtitutionis pręfati
reditus, ſi facultatẽ haberet, aut per eũ non
ſtaret, vel iurare ſe nõ poſſe edere, nec dolo
feciſſe quo minus poſſet. Creditor utrunq; *Areſtũ.*
detrectabat, dicens ſufficere prędictam reco
gnitionem & ſententiã, quæ centum annos
excedebant, & petebat decretũ rei ſubhaſta-
tæ adiudicari. Creditor, qui non negabat ſe
habere, fuit condẽnatus per areſtum ad ex-
hibendum inſtrumentũ originale, & in ex-
penſis inſtantiæ exhibitionis, & bene. Tunc
dominus fundi, uiſa cõſtitutione originali
reditus pro centum libris, & ſic ad rationẽ
decimæ conſtituti, duo obiecit: primum quod
in conſtitutione nõ fiebat mentio dicti fun
di, nec apparebat cõſtituentem dominum
fundi. Quæ obiectio licet excipiens eſſet ſin
gularis ſucceſſor, non ualuit, propter reco-
gnitiones & ſententias ultra centum annos
ſpecificè obtentas contra eos qui tunc poſſi
debant dictum fundum tanquam domi-
ni. Secundò allegabat, quòd reditus ſal-
tem ad rationem quindecimæ reducendus
erat cum libera facultate redimendi: tamen
per areſtum die 19. Maij, anno 1543. dictũ
fuit quòd ille reditus cõtinuaretur ſine mo-
deratione & redimendi facultate, & quòd
dominus fundi recognitionem ſeu titulũ
nouum inde conficeret, alioquin quòd de-
cretum fundi adiudicaretur. Non dico cre-
ditorem fuiſſe de ordine iudicum, ſed in
utroque membro perperam iudicatũ, quia
debebat reditus ad quindecimã reduci ſub
libera & perpetua facultate redimendi. Nõ
dubito iudices motos fuiſſe propter anti-
quitatem temporis, plus quàm cẽtenariam,
ſed præſcriptio in hac materia nõ magis o-
peratur quàm res iudicata, vbi de veritate
plenè conſtat, ut dicam in q. ſeq. Quid ergo
dicendum de eo, quòd nunc in executione
areſti dominus fundi uel eius vidua ſuo &
tutorio filiorum nomine petit non exhibi-
tionem, quam ſemel habuit: ſed copiam pręſ
fatæ conſtitutionis originalis reditus ſibi
ſuis impenſis dari? Prima facie videtur cre-
ditorem non teneri, quia ſemel produxit &
inſtrumenti fides approbata eſt in iudicio,
nec petens copiam dixit ſe uelle redargue-
re de falſo, nec id ſe poſſe facere iurat, & in-
ſuper lata eſt diffinitiua de non moderãdo

nec

Veritas nō eſt ex cultāda.

nec redimendo, quæ excludit eſſe intereſſe petentis copiam, igitur non eſt audiendus, per l.fi.C.de fid.inſtrum.Quibus non obſtātibus dicendum dictam copiam dari debere, quia non eſt bonum veritatem denegari.c.1.in fin.de contentio.inter domi.& vaſal.de inueſti.feu.in uſi. feudo. nec occultari.clem.ſæpe.§.citationem. de uerbo.ſignif. Idq́ue iudex pati non debet.l.1.§.1.ad legē Corn.de falſ.facit.ca.accepimus. de fide inſtrum.Et quòd dixi in conſuetu. Pariſ.§.5. num. 46. tum apparet hìc de iuſto intereſſe petentis copiam,cùm prædicta iudicia,veritate detecta,non tranſeant in rē iudicatam, ut dixi.Plura huiuſmodi occurrentia prætereo,ne ſim prolixior. & quia ex prædictis poterit ingenioſus tam rectum iudicium quàm praxim ſatis in cæteris id genus elicere.

An præſcriptio.

190 † Decimoseptimo ſuccedit quæſtio, an in materia vſuraria locus ſit præſcriptioni temporis? Et primò uidetur quòd non, propter periculum animæ, quod eſt tanto grauiūs,quanto diuturnius.c.fin.de cōſuet. Et ita tenet Alber.in rubri.colum.fin.C. de uſur.etiam ſi interuenerit ſententia, quam nunquàm dicit tranſire in rem iudicatam ſequitur Iaſo.in l.1.§.ſi procurator.colum. 4.nume.15.ſi quis ius dicen.non obtempeſa.quæ not.Alex.conſi.75.viſo themate. colum.fi.lib.1.conſi.46. circa præſentis. colu. 3.lib.3.latè Barba.conſi.51.lib.1. Iacob. de Sanct.Geor.in l.mutuum. colum.1. ſi cert. petat.Petr.Girar.in ſing.18,Franc. Balb.in tract.præſcript.in 4.parte.5.partis princ. q. 3.in fi.Hiero.Cagno.repet.l.2.colum.5. C. de pact.inter empt.& vendi.do.And. Tiraquel.in tract.retract.conuen.§.1.glo. 2. nu. 23.cum ſeq. In contrarium uidetur æquè habere locum præſcriptio in contractu uſurario ſicut in alio, dummodo interueniant ſubſtantialia & requiſita ad præſcriptionē, & ſic quòd non ſit aliquid magis ſpeciale de ſe in materia uſuraria,quàm in alia. Tum quia nullo iure cauetur hæc peculiaris & ſpecialis differentia, tum quia in ipſa deformitate & ratione peccati, non diſtant uiolētia, furtum, dolus & reliquæ fraudes à fraude uſuraria, quæ non habet peculiarem à cæteris malitiam: ſed magnitudo læſionis & læſæ charitatis grauitatem auget indifferenter cuiuſcunque delicti,quocunque uocetur nomine,ut ſupr.nume.13.Et ſic cæteris paribus æquè locum habere poteſt temporis prǽſcriptio in materia uſuraria, ſicut in alia quacunque fraude & circumuentione dolo uel re ipſa factis:& ita ſentit Bal.in conſi.incip.utrum poſt triginta annos, qđ eſt conſi.272.lib.3.ſecundum ueterem impreſſionem,& conſi.322. ſecundum nouā, ubi uult non poſſe quæri de nullitate ſentētiæ uel fraude, ſeu ſimulatione contractus uſurarij poſt triginta annos agendo, ſed ſolum excipiendo. Alex.etiam in conſi. præal leg.non ſe fundat niſi in regulis communibus de poſſeſſore malæ fidei: & loquitur in eo,qui eſt in mala fide,uel in errore iuris reſiſtentis & prohibitiui, uel in habente cauſam ab eo, à quo excludit præſcriptionem longi temporis,authent. malæ fidei. C. de præſcript.long.tempo. Ergo uidetur hæredem,qui eſt in bona fide,ſaltem ſingularem ſucceſſorem, omnino longiſſimo tempore tueri poſſe, quod eſt uerum excipiendo &
191 regulariter. † Sed ut hæc plenè liqueāt, quæ nōdum à quoquam plenè diſcuſſa vel digeſta reperi,dico,aut quæritur, an debitor poſſit tempore quærere liberationē aduerſus creditorem. & clarum eſt quòd ſic, ſecundum regulas iuris communis, nec de hoc eſt quæſtio. An uerò creditor qui non habet ius ualidum uel firmum poſſit uſucapere contra debitorem. Et hic diſtinguēdū. Aut agitur de continuanda uſura, uidelicet de præſcribendo contra debitorem eiusve ſucceſſorem, ſuper iure uel actione principali, ut ſoluere & continuare teneatur in futurum: aut uerò ſuper acceſſoriis, puta de condictione competente debitori ad reliqua præterita, tanquàm indebitè ſoluta, uel de iure & facultate redimendi. Primò caſu ſit cōcluſio, quòd nulla præſcriptio currit etiam plus quàm longiſſimi tēporis. Ratio in promptu eſt, quia quanto magis illicitum fœnus continuatur, tantò peccatum grauius eſt: & ſic nunquàm purgatur, ſed magis augetur tempore.cap.fin. de conſuetu. Ampliatur primò, ut procedat nedū in improbo, ſed etiam in exceſſiuo fœnore, uidelicet tam reſpectu annullationis, quàm reſpectu moderationis reditus. Et iam pluries uidi per areſta ſupremi huius Senatus,plures reditus aliàs moderari, ſi paululum excedebant duodecimam, aliàs annullari,ſi etiam decimam ſortis partē excederent non obſtante quòd eſſent cōſtituti ultra 60.uel 80.annos ante controuerſiam motam. Ampliatur ſecundò, etiamſi ſint ultra centum uel ducentòs annos, aut à lōgiori tempore conſtituti,dummodo liquidè cōſtet de precio & qualitate conſtitutionis. Non obſtat quòd tanto uel minori tempore poterat creditor acquirere talem reditū ſine ullo precio, quia uerum eſt ex iuſto titulo,licet non uero,ſed putatiuo, puta donationis,legati,diuiſionis,aut aliàs,uel quādo non conſtat de initio uitioſo, ſecus ſi conſtet de initio uitioſo, uel defectiuo,

Cōcluſio.

Ampl.1.

Ampl. 2

quia

quia tunc omnis perceptio, vel quaſi poſ-
ſeſſio inde ſequens ſuper illo titulo funda-
ta, eodem vitio quo continuatur quotidie
inficitur, & ſic quocunque temporis lapſu,
vel quaſi poſſeſſione non obſtante remanet
reditus in eadem qualitate, in qua apparet
fuiſſe ab initio. Ideo ſi appareat nimis ex-
ceſſiuè, & ſic nulliter conſtitutus, puta ul-
tra unum pro decem, debet nullus declara-
ri: ſi uerò modicum exceſſiuus, debet mode
192 rari ſecundum no. ſupra q. 10. † Non ob
ſtat quod tempus centum annorum, quòd
eſt immemoriale, ut dixi in conſue. Pariſi.
§. 5. nu. 63. habet uim conſtituti. l. hoc iure
§. ductus aquæ. de aqua coti. & æſti. quia
omnino uerum eſt, quando non apparet de
origine: & ita propriè loquitur d. §. ductus
aquæ, ubi de origine non conſtat, quia me-
moriam hominum exceſſit. Secus ſi conſtet
certò de ueritate originis, quia tũc præſum-
ptio, quæ oritur propter antiquitatẽ, cedit
ueritati, c. ueritati. 8. diſtin. fa. not. in cõſue.
Pariſi. d. §. 5. nu. 62. Et quamuis regulari-
ter, ut in rebus præſcriptibilibus, præſcri-
ptio legitimè completa præiudicet ueritati
originis, etiam de qua conſtet, ut not. in di-
cta conſue. tit. 4. tamen ſpeciale eſt in uſura,
quando de eius continuatione agitur, quòd
nullum temporis ſpacium, nulla ſucceſſo-
rum bona fides patrocinatur præſcriptioni.
quoniam lex ſemper & continuè reſiſtit cur
ſui uſuræ illegitimæ, uel exceſſiuæ: quo
caſu, videlicet quando lex continuè pro-
hibet & reſiſtit, ceſſat uſucapio & præſcri-
ptio l. vbi lex. in princip. & ibi doct. de vſu.
cap. capitulo fin. de conſuetu. fa. quod not.
Bart. in l. ſed etſi lege. §. ſcire. de peti. hæred.
Ioan. de Pla. in l. vniuerſi. de fun. rei priua.
lib. vndecimo. C. Bene verum eſt, quòd in
iſtis ſi non conſtet de origine, ſpacium tem-
poris prodeſſe poteſt, ſed in uim præſum-
ptionis duntaxat, & allegato licet non pro-
bato iuſto & licito titulo: ſed nullo modo
prodeſſe poteſt in uim veræ & propriæ præ
ſcriptionis, puta ſi conſtet de ueritate & o-
rigine vitioſa, vt etiam ferè in ſimili recor-
dor ſcripſiſſe in conſuetud. Pariſis. §. ſepti-
mo. numero decimoquinto, nume. 16. Ita
quòd ſi unquam, maximè hìc quadrat di-
ctum illud vulgatum, quod eſt de mente
Innoc. capitulo dudum, de deci. quòd me-
lius eſt non habere, vel non oſtendere titu-
lum, quàm oſtendere, ſed malum & uitio-
Ampl. 3 ſum. Amplio tertiò, etiam ſi fortè hære-
des, aut etiam ſingulares ſucceſſores credito
ris iuſto errore facti per præfata tempora
bona fide percepiſſent reditum, puta præ-
textu cuiuſdam antiquæ recognitionis, ſeu
noui tituli non continentis uitium, quia
quandocunque detegatur uerum origina-
le, & uitium reditus, ſuccurrendum eſt ſub
modificatione, de qua infrà limitatione pri
ma. Vnde etiamſi inſtrumentum reditus
eſſet in licita forma, puta vnius pro duo-
decim vel quindecim, tunc coram notarijs
numeratis: ſi tamen poſtea inueniatur, &
certò probetur, quòd nunquam fuit tan-
tum precij numeratum, quod ſufficiat ad
rationem decem pro uno, caſſandus eſt
contractus tanquam uſurarius, quantum-
cunque longiſſimo tempore ſucceſſor vſu-
rarius bona fide perceperit. Et notanter
dixi, ſi certò probetur, quia non ſufficeret
ad hoc quælibet probatio vel præſumptio,
aliàs legitima poſt tantum temporis. fa. no.
ſuprà numero centeſimo octuageſimoocta-
193 uo. † Amplio quartò, vt procedat e-
tiam in hoc regno, non obſtante conſti. re-
gni anni 1512. §. quadrageſimoſexto,
quæ non habet locum in contractibus vſu-
rarijs, ſiue de ſimulatione & nullitate, ſiue
de fraude & reſciſſione agatur, vt etiam di-
xi in conſuetud. Pariſi. titulo quarto in ru-
brica. Et ita obſeruatur per dominos iudi-
ces vſurarum æquiſſimos in ſupremo hoc
Senatu. Amplio quintò, etiamſi debitor Ampl. 5
vel quiuis eius ſucceſſor recognouerit redi-
tum coram iudice, & ſententiam ſubierit
condemnatoriam, non in contradictorio iu
dicio, ſed voluntariam, vt decidit Alberi.
in rubric. columna finali. C. de uſu. Bald. in
l. cùm allegas. columna ſecunda. eod. titulo.
& ſequitur Iaſ. in l. 1. §. ſi procurator. col. 4.
ſi quis ius dicen. non obtemp. dom. Andre.
Tiraqu. in tracta. retract. conuent. §. primo,
glo. ſecunda, numero 34. Amplio ſextò, Ampl. 6
etiamſi in contradictorio iudicio ſub modi
ficationibus, de quibus in quæſtione præce
denti. Amplio ſeptimò, non ſolùm reſpe- Ampl. 7
ctu ueri debitoris, ſed etiam fideiuſſoris uel
tertij poſſeſſoris rerum hypothecatarum,
vel etiam poſterioris creditoris, ut ſuprà
eodem quæſt. decimaquinta. quia hæc excè
ptio rei cohæret. l. exceptiones. §. rei. de ex-
ceptio. l. tam mandatori. l. pe. C. de non nu.
pecu. Amplio octauò, vt etiam nullo tem- Ampl. 8
pore nulla exactione uel recognitione ac-
quiratur poſſeſſio, vel quaſi percipiendi uel
exigendi reditus uſurarij in aliquo, uel im-
moderati quatenus reducendus eſt. Ra-
tio, quia in iuribus incorporalibus, in qui-
bus nõ eſt uera, ſed quaſi poſſeſſio, quæ plus
habet iuris quàm facti, quandocunq; lex prohi
bet uel reſiſtit, nulla acquiritur poſſeſſio, vel
quaſi, vt diximus in conſuet. Pariſ. titu. 3. in
rubr. Præterea & ſi aliqua acquiritur poſſeſ
ſio, non valeret ad aliquod interdictũ, imò
nec ad prouiſionalem perceptionẽ pendẽte

lite, quia petitorium abſorbet poſſeſſoriū. c. cùm dilectus. de cau. poſſ. & propr. Et ita in ſimili decidit Oldrad. conſi. ducenteſimo quadrageſimonono. Bonifacius. in fine. Et hoc præſuppoſito, quòd in promptu conſtet de uitio vel exceſſu, alioquin quaſi poſſeſſio interim conſeruanda eſt. capitulo laudabilem. vt lite penden. cum vulg.

Ampl. 9

194 † Amplio nonò, vt procedat non ſolùm ex parte creditoris in iure exigendi reditum vſurarium vel exceſſiuum, ſed etiam ex parte debitoris, in iure redimendi reditum etiam iuſtum & legitimè conſtitutum.

Iuri redimendi an præſcribatur.

Probo primò, quia in iſtis reditibus ad rationem duodecimæ vel quindecimæ conſtitutis facultas redimendi eſt inſeparabilis, quia eſt de ſubſtantia & neceſſitate iuſtitiæ & validitatis horum redituum tantulo pretio conſtitutorum, vt not. ſuprà eod. quæſtio. quinta, numero centeſimouigeſimooctauo. Et ſic nullo tempore poteſt illi iuri redimendi præſcribi, quia non ſolùm contra naturam & ſubſtantiam actus præſeriberetur, non ſolùm contra ius priuati debitoris, ſed etiam contra ius ipſum & leges vſurarias, & præſcribendo reduceretur reditus, mediante hac facultate iuſtus & legitimus, ad reditum uſurarium & illicitum: & ſic talis præſcriptio nullo tempore incipere, nec compleri poteſt per prædicta. Probo ſecundò, quia iſtud ius redimendi non ſolùm conſiſtit in agendo vel iure actionis, ſed etiam in excipiendo, & facultate exceptionis: vnde ſicut natura exceptionis perpetua eſt, & nulla temporis præſcriptione tollitur. l. purè. in fine. de dol. except. ita & ius redimendi exceptioni coniunctum, & quod per uiam exceptionis vel retentionis proponi poteſt. Et quemadmodum iuri offerendi, quod iuri excipiendi coniūctum eſt, nunquam præſcribitur, ut tradit Barto. in l. pignori. de vſucap. Anton. Neguſant. tract. pigno. part. quinta, membro tertio. in fine. Franc. Balb. tract. de præſcript. quarta part. quintæ partis. quæſtio. ſecunda. Et ſicut in præcedentibus dictum eſt, iuri ſoluta in ſortem imputandi, & reſiduum, ſi quod ſit, offerendi in reditu uſurario, vel iuri imputandi reliquis, quod moderationi legitimæ supereſt in reditu exceſſiuo, nunquam præſcribi, quia in iure excipiendi conſiſtit, vel illi coniunctum eſt: ita & in iure redemptionem offerendi vel petendi in reditu licito, ſed de ſe redimibili. Adde quæ dixi in quæſt. ſequen.

Andr. Tiraq.

195 † His à me ſcriptis fœliciter in lucem prodierunt Commentaria uberrima doctiſſimi ſenatoris domin. Andre. Tiraquelli de vtroque retractu, ubi in tract. retract. conuen. §. primo. glo. ſecunda. numero trigeſimo, cum ſequen. idem tenet. Ita etiam quandoque iudicari uidi in ſupremo hoc Senatu: exemplum vnum retuli ſuprà quæſtio. decima, numero centeſimoquadrageſimoſeptimo. quanquam memini quandoque Senatum noluiſſe promptè decidere, ſed in conſilio deliberandum reſeruaſſe, an hi reditus duodecimæ etiam poſt tempus, puta trium vel quatuor annorum ad hoc in contractu præfixum redimi poſſint, de quo minimè deinceps dubitandum eſt per prædicta, & infrà quæſtio. decimanona. Sed non vidi ſupremam hanc curiam iudicaſſe hos reditus redimibiles, quando erant ante triginta vel plures annos, etiam ſub expreſſa & libera facultate redimendi ab initio, & abſque ullo vitio conſtituti: tamen pluries illic vidi de facto iudicari in pluribus huiuſmodi contractibus aliquo uitio laborantibus, quòd infrà tres vel ſex menſes debitor ſortem cum reliquis ſoluendo redimere & luere poſſet: alioquin reditus eſſet perpetuus & non redimibilis: ſed ego dico circa redemptionis limitationem errores fuiſſe, etiamſi reditus erant antiquiſſimi, vt ſuprà numero centeſimooctuageſimonono. Multi enim ignorauerunt & aduſque ignorant uerum elenchum uſurarum & horum redituum. Quamobrem neceſſe habui plenius & exactius diſcutere. Sed licet multi ignorarent perpetuam & liberam redimendi facultatem eſſe de iuſtitia horum redituum, illiſque neceſſariò annexam: non tamen debebant ignorare regulam illam iuris communis. Quòd iuri offerendi ſi iuri exceptionis vel retentionis coniunctum ſit (ut hìc) nullo tempore præſcribitur. Sed non eſt nouum multa eſſe, quò uel iudices peccent, multaque accidere, quæ doceāt quàm ſit iuſta & neceſſaria. l. nemo. C. de ſenten. & interlocut. omn. iudic. exemplis non eſſe iudicandum. Et recordor ſupra vigintiquinque annos audiuiſſe à dom. Ioan. patre meo, antiquo aduocato, quòd ab antiquis ſemper audiuerat & uiderat teneri & obſeruari in praxi, quòd facultas quandocunque redimendi ſemel conceſſa, ſemper etiam poſt triginta annos peti poterat, & quòd ita indiſtinctè & bona fide tempore ſuo obſeruabatur, etiam poſt conſuetudinem Pariſiēſem in ſcriptis redactā, vbi præſens fuit: donec famoſiſſimus ille aduocatus Iacobus Diſome deciſionem illam Angel. conſilio quinquageſimoquinto, incipi. ex pacto de retrouendendo, quòd iure redimendi triginta annis præſcribatur, antea pragmaticis ignoratam in medium forum inuexit, vtque practicaretur author

fuit:

fuit: imò occaſio, ſiquidem ille clientuli cauſæ ſemel inſeruire duntaxat uoluit. Sed vulgus iſtud imitatorum pigrum pecus, ad pauca aduertentes, ſtatim illud incautè protraxerunt ad hos reditus, cum tamen Angel. loquatur in fundo uendito & tradito ſub eo pacto & ſic quando ius redimendi in mero iure agendi & non in excipiendo conſiſtit; & ita debet in caſu ſuo accipi, non autem extendi ad diuerſum caſum horum redituum, vbi ius redimendi etiam iure exceptionis competit.

Imitatorum pigrũ pecus.

196 † Nec impertinens erit tangere caſum, de quo his ſcriptis conſultus fui. Anno 1478. conſtitutus fuerat reditus ad rationem decimæ, per areſtum latum anno 1542. reductus fuit ad rationem duodecimæ, declaratus etiam redimibilis de gratia infra tres annos, quibus lapſis non poſſet redimi. Nunc inter primogenitum & reliquos hæredes veteris debitoris lis eſt ſuper contributione redemptionis, quia reditus erat aſſignatus ſuper feudis, ideo dicunt ſecundogeniti, quòd primogenitus debet contribuere pro media & ſic pro rata bonorum ſubiectorum, ille uerò quòd viriliter. Reſpond. quòd ille bene, ſiue uoluntaria, ſiue neceſſaria ſit redemptio, cum non eſſet reditus limitatus ad feuda, & omnes hæredes eſſent viriliter obligati, & ſic æqualiter ſenſuri erant commodum redemptionis. lege prima. C. ſi certum petat. dixi in conſuetud. Pariſi. §. vndecimo, numero decimoquarto. Sed certè illa reductio ad duodecimam nimis mollis fuit & gratioſa creditori, quia debebat fieri ad decimamquintam, vt ante vigintiquinque annos rectius in eadem curia iudicatum fuerat in ſimili, de quo ſupra quæſtio. decima, numero centeſimoquadrageſimoſeptimo. Cæterum tantum abeſt vt debeat redimibilis fieri de gratia, vt limitatio ſit iniuſta, nec teneat per prædicta, & ſuprà, quæſtio. decimaſexta. & in fortioribus terminis in quæſtione ſequenti. & quæſtio. decimanona. Redeundo ad rem ex prædictis habes ſpeciale eſſe in materia vſuraria, non abſolutè, ſed demum quando agitur de continuanda vſura, vt nulla unquam cuiuſcunque temporis currat uera præſcriptio. Imò ſi rectè perpendas, videbis nihil hìc opus ſpecialitatis in materia vſuraria, cum abundè ſufficiat illa regula iuris communis, tempore non præſcribi iuri offerendi vel redimendi cum iure excipien-

197 di coniunctò. † Concluſio ſic ampliata limitatur. *Limit. 1.* Primò reſpectu penſionum condicendarum uel reſtituendarum, videlicet quæ perceptæ fuerunt, vltra quantitatem ſortis reditus vſurarij, puta infra decem pro uno conſtituti: quamuis enim ualiditas reditus in ſe non poſſit vſucapi, nec pro futuro, nec pro præterito tempore, tamen condictioni particularium penſionum receptarum præſcribi poteſt, ſicut & actioni furti præteriti & condictioni indebiti longiſſimo tempore præſcribitur: vnde ſi à centum annis conſtitutus & continuatus fuerit reditus infrà rationem decem pro vno, primorum quidem annorum penſiones, vſque ad concurrentiam ſortis in illam ſemel compenſatæ ſunt, ſequentium autem annorum penſiones non poſſunt condici, niſi quæ à triginta annis ſolutæ ſunt, inſpecto tempore condictionis intentandæ: antiquioribus autem, videlicet ante triginta annos (ſaluis caſibus interruptionum) præſcriptum eſt. Sublimito primò in ipſo fœneratore, qui contra iura improbum fœnus contraxit & ſemper fuit in poſitiua mala fide. capitulo qui contra iura. de regulis iuris in ſexto. Et ſic quandiu uiuit nulla vſucapio incipere poteſt; ſed bene incipere poteſt ab eius hærede etiam uniuerſali, dummodo non appareat, quòd ſciuerit qualitatem & precium reditus, & ſic nullitatem uſurariam, quia ſcientia & mala fides defuncti non nocet hæredi in præſcriptione longiſſimi temporis, vt ſcripſi in conſuetud. Pariſien. §. ſexageſimooctauo. & ad Alexand. conſilio centeſimodecimo, in fin. libro primo, & ad conſil. quinquageſimumprimum. num. ſeptimo, libro quinto. Secus ſi appareat hæredem vel quemuis ſucceſſorem ſciuiſſe illam qualitatem, quia eo ipſo reperitur in poſitiua mala fide, etiamſi erret in iure, quia talis error non releuat, etiam ad præſcriptionem longiſſimam in his, quibus ius prohibitorium & punitorium reſiſtit, vt dixi in dicto §. ſexageſimooctauo. Nec obſtat, quòd error iuris prodeſt, vt quis faciat fructus ſuos, vel eos præſcribat, ut not. Ioan. Fab. Bald. & alij in l. venditioni. C. de uſucapio. pro empt. per l. ſed & ſi lege. §. ſcire. de petitio. hæred. Quia reſpondetur primò, quòd hìc nulli ſunt fructus ex quo nulla eſt res, nullum ius afferens fructum, quum reditus ſit ipſo iure nullus, & ſic penſiones non poſſent eſſe fructus rei, quæ non ſubſiſtit, ſed ſunt ſolutiones indebitæ. Nulla etiam poſſeſſio, vel quaſi detecta nullitate, vt dictum eſt. Secundò reſpondetur, vt pulchrè inquit Bartol. in dicto §. ſcire. quem alij ſequun. ibi & Alexander conſilio ſeptuageſimotertio, columna finali libro ſecundo, quòd obiectum non habet locum, quando ius reſiſtit prohi-

Sublimita. 1.

Mala fides defuncti.

Error iuris.

prohibendo & puniendo, ut hic, quia talis error non poteſt cauſare bonam fidem, etiam ad ſimplex lucrum fructuum.

Sublimita. 2. 198 † Sublimito ſecundò, quòd dictum eſt à triginta nouiſſimis annis ſolutas penſiones condici poſſe, ut non procedat reſpectu hæredes fœneratoris, niſi in quantum tempore repetitionis locupletior inuenitur. l. ſi non ſortem. §. libertus. l. in ſumma. §. in frumento. de condict. indebi. & in dubio præſumitur locupletior factus de eo, quod ipſemet recipit in pecunia, licet non ita præſumatur locupletior in fructibus conſumptis, vt in ſimili dixi in conſuetud. Pariſi. §. vigeſimoſecundo, numero trigeſimotertio, in fine. & numero quinquageſimoſecundo. Et hæc limitatio ſublimitanda eſt, vt procedat, quando ille ſucceſſor, qui recipit, errabat in facto, & ignorabat qualitatem & nullitatem reditus; ſecùs ſi ſciebat, & tamen ſciens non deberi tanquam debitum recipit, quia tunc delinquit, etiam ſi recepit à ſoluente ſponte, ſed intuitu prætenſi debiti, vel ne moleſtetur. Aliud enim ſi ſcienter & animo donandi ſoluat. l. cuius per errorem. de regul. iuris. ſuprà numero octauo. Et quauis talis tanquam ex debito ſcienter recipiens non committat formale furtum, tum quia non eſt author contractus, tum propter voluntatem ſoluentis, licet erroneam uel non liberam, vt declarat Barto. in l. quoniam. de condict. furt. tamen non longè abeſt à furto, ut innuit Scæuol. in dicta l. quoniam, & omnino eſt in dolo & mala fide poſitiua, & ſic præciſè ad reſtitutionem obligatur, etiam ſi recepta perdiderit & conſtet quòd non fuerit nec ſit locupletior. Et not. ſingularem hanc limitationem ad dictam regulam ex dicto §. libertus, vt procedat in eo, qui bona fide & ignoranter, ſecus in eo, qui ſcienter indebitum recipit: quia tũc non debet diſtingui, an fuerat uel maneat locupletior uel non. De quo etiam eſt bonus text. in dict. l. in ſumma. §. ſi ſeruum. de condict. indebit. facit tex. in l. patri. §. prædium uerſic. ex quo. de minori. prout nouè induxi in conſuetud. Pariſien. §. vigeſimoſecũdo, quæſt. 10. nu. quinquageſimotertio.

Limitatio. §. libertus.

Limit. 2. 199 Principalis † cõcluſio limitatur ſecundò, ut procedat, in quantum cõtractus laborat uitio uſuræ in ſe, ſiue aperto, ſiue palliato, quod poſtea detegitur; ſecus ſi laboraret alio vitio, puta quando eſſet iuſto precio conſtitutus, ſed per minorem vigintiquinque annis, & ſine decreto iudicis, quia tunc huic vitio præſcribitur quinque annorum ſpatio poſt maiorem ætatem, iuxta legem ſi quando. C. ſi ma. fact. dummodo interim creditori ſolutum fuerit, & manſerit in quaſi poſſeſſione reditus, vt ſcripſi conſuetud. Pariſi. titulo quarto, & dixi ſuprà. quæſtio. decimatertia. infrà quæſtio. trigeſimaſeptima. ad finem. Idem ſi argueretur metus, aut aliud uitium temporarium non permanens & ſucceſſiuum, de quo remitto ad iura communia præſcriptionum. Idem ſi reditus ſit iuſto precio conſtitutus ſuper fundo, ſed à non domino, tamen à domino fundi per errorem ſoluatur, quia poterit creditor bona fide uſucapere, ſed longiſſimo demum tempore, vt nouè probaui in conſuetud. Pariſien. §. ſeptimo, numero decimoſeptimo, cum ſequen. & §. ſexageſimoſexto. & in quæſtione ſequent. Idem in ſimilibus, vbi defecit vitium vſuræ, in tantum quòd etiam ſi creditor emens huiuſmodi reditum ſoluerit precium de pecunia ipſius debitoris, ſi bona fide fecerit, poſt triginta annos contra maiores completa cum effectu præſcriptione non prodeſſet hoc detegere, quia non fuit verum vitium vſuræ, niſi probaretur de fraude creditoris, vt infra quæſtio. quadrageſimaquarta. Limitatur tertiò, ut procedat, quando clarè conſtat de origine: ſecus ſi non appareat, quia temporis ſpacium facit præſumi iuſtam originem, non per modum præſcriptionis ſtrictè ſumptæ, ſed per modum præſumptionis. Qualis autem præſumatur origo & quantum tempus requiratur; quia eſt alia ampla materia, reſeruo infrà eodem quæſtio. vigeſima. Limitatur quartò, vt res per fraudem vſurariam acquiſita non afficiatur vitio reali, ſed per tertium ſingularem ſucceſſorem ſecundum ius commune vſucapi poſſit, plenius in quæſtione ſeq. & infrà quæſtio. ſexageſimaprima. Modò hoc primo caſu excuſſo; reliqua in effectu expedita ſunt. Igitur in ſecundo caſu, quando non agitur de continuanda vſuraria præſtatione in futurum, ſed de præſcribendo ſuper toto actu præterito, ſit concluſio, quòd præſcriptio longiſſimi temporis cum bona fide debitorem ab omni condictione & repetitione excludit: puta ſi debitor reditum verè vſurarium ſortem reſtituendo cum reliquis, vel ſine imputatione ſolutarum penſionum redemerit: niſi enim conſtiterit debitorem penſiones vſurarias ſponte redemptionis tempore aut poſtea donaſſe, clarum eſt debitori acquiſitam condictionem indebiti ad earum repetitionem, cui proculdubio triginta annis præſcribetur: dummodo præſcribens non ſit in poſitiua mala fide,

Limit. 3.

Limit. 4.

quod

quod iam declaratum eſt. Hic occurrit tractare, an & qualis uſucapio procedat in uenditione vel alienatione fundi, facta per uſurariam prauitatem. Sed ne hic ſim prolixior, reſeruo infra q.61. poſt materiam pactorum legis commiſſoriæ.

200 † Decimooctavo circa id quod nuper tactum eſt in quæſtione præcedēti, quæro. Titius fundum ſuum donauit Caio, retento uſufructu, deinde tāquam dominus dedit vel permutauit, aut vendidit reditum ſuper eodem fundo, poſtea deceſſit, exinde Caius vel eius hæres reditum ſoluit per decem annos, An creditor uſuceperit ſeu longo tempore acquiſierit ius reditus ſuper eo fundo? Prima facie uidetur quòd ſic, dummodo Caius ipſe vel eius hæres dominus & poſſeſſor fundi ſoluerit reditum, ſiue per ſe, ſiue alium ſua uoluntate, aut ratihabitione, ſiue putauerit reditum deberi, ſiue non: quia cùm ſit dominus & poſſeſſor, poteſt quaſi poſſeſſionem reditus ſuper eo fundo transferre: ſecus ſi alius ſine mandato ſoluerit, imò etiam ſi Titius diu ſuperuixiſſet & ſoluiſſet reditum etiam per longiſſimum tempus, nihil tamen uſucepiſſet creditor: quia etiamſi quandoque ſufficit titulus putatiuus, tamen poſſeſſio putatiua nūquam ſufficit. Titius autem cum uerè non poſſideret, niſi tanquam uſufructuarius, nullam poſſeſſionem uel quaſi transferre potuit, per not. in l. quamuis. §. ſi conductor. de acquiren. poſſeſ. per Imo. & Panor. in capitulo cùm ueniſſent. de reſti. ſpo. Soci. conſ. 266. colum. 2. lib. 2. & quod not. Ioan. And. in capitulo fi. de offi. uic. libro ſexto, quòd vicarius contrahendo & quantocunque tempore ſoluendo non poteſt fundum eccleſiæ cenſualem facere, cùm non poſſideat: & ſequuntur Petr. Anchara. Philip. Franc. ibi. Franc. Balb. in tract. præſcriptio. par. prima, quintæ part. princip. quæſt. 10. Breuiter (quia hæc quæſtio excedit materiam vſurariam & contractuum) dico non eſſe in effectu locum præſcriptioni longi temporis, ſed longiſſimi duntaxat contra Caium vel eius hæredem ignoranter ſoluentem, etiamſi eodem errore titulum nouum recognitionis confecerit: quia huiuſmodi ſolutiones vel recognitiones tanquam indebitas condicere poteſt, à die primæ ſolutionis uel recognitionis erroneæ, vt in ſimili dixi in conſuetu. Pariſi. §. 7. numero 24. num. 27. Nec condictioni indebiti præiudic conſtitutio anni 1512. §. 46. quia condicens indebitum non dicitur uenire cōtra pacta & conuenta, nec petere illa reſcienda, vt dixi in conſuetu. Pariſi. titu. 4. in rub. eodem modo ſi me putem tibi obligatum ad tradendum fundum ex venditione vel legato, & trado, non uſucapis in effectu contra me, ſed bene ad cōmodum meum, quia obligaris mihi condictione indebiti, quod nota ad ſingularem limitationem conſuet. Pariſi. §. 66. cum ſeq. & omnium conſuetudinum ſimilium. Ex his obiter habes, quòd in hac materia non eſt locus præſcriptioni longi temporis cōtra ipſum debitorem, ſed bene contra tertium creditorem, eundem reditum ſuum eſſe, vel ſibi deberi prætendentem. Præſumptio uerò l. cum de in rem uerſo. de vſur. & l. ſi certis. C. de pact. valet duntaxat ad ſimplicem probationem, quandiu de contrario non probatur, vt infra in quæſtio. 20. non autem ad præſcriptionem longi temporis, de quo etiam infra. q. 44.

Vſufructuarius non trāſfert. q. poſſeſſionem reditus.

Cōdictio indebiti.

201 † Decimonono quæro (vt cognatas materias ſimul expediam.) Quid de reditibus pecunia conſtitutis, ad quorum iuſtitiam non requiritur, quòd redimibiles ſint, vt ad rationem trientariæ uſuræ, ſiue vigintiquinque pro vno, quæ eſt legalis indicatura. l. 3. §. fin. ad leg. Falcid. & ſic non ſpectant ad materiam uſurariam, vt infr. q. 69. Si ab initio data ſit facultas quandocūque redimendi, an tempore expiret? Videtur quòd ſic triginta annis, ex quo nō eſt de natura contractus, & pacto remitti poteſt etiā ab initio, ergo & præſcriptione, quæ pacto æquiparatur. l. alienationis verbum, & ibi Dyn. & alij. de verb. ſignifi. Bald. auth. hoc ius porrectum. C. de ſacroſan. eccl. Iacob. in tracta. feud. in ver. cum pacto. de non alien. deciſ. Neapol. 13. colu. 1. Contrarium ſimpliciter dicendum puto: patet per ſingulos caſus diſcurrendo. Aut enim præſtatio uel ſolutio fit in eadem qualitate, videlicet tanquam pro reditu redimibili, & tunc nunquā præſcribitur tali facultati vel actioni, imò magis in qualibet ſolutione præſcriptio interrumpitur per expreſſam recognitionem l. cùm notiſſimi. §. imò. C. de præſcr. 30. vel 40. anno. Aut uerò ſolutiones ſimpliciter factæ ſunt etiam per triginta vel quadraginta annos & vltra, non facta tempore ſolutionis, nec per alium actum mentione, aut recognitione, vel reſeruatione, qꝺ ille reditus redimibilis ſit. Et hic quidē multum diſputari poſſet, ſed deciſiuè procedendo dico non eſſe præſcriptum. Tum primò, quia in dubio cenſetur ſemper eadem originaria qualitas tacitè repetita & ſubintellecta in ſimplicibus præſtationibus reliquorum: & omnis perceptio & quaſi poſſeſſio ſubſequēs intelligitur ſcdm tit. pcedentē, de quo conſtat, ad quem refertur, & ſecundum illum determinatur, vt eſt glo. notabilis in l. quædam mulier. in fin. de rei vindi. glo. &

Poſſeſſio refertur ad titulū.

ſibi Barto.in l.ſecunda.C.de acquir. & reti-
nend.poſſeſ. Sequitur Bartol. in lege cum
ſolus,ad finem,de vſucap.Ange. in conſilio
160.viſo puncto. Soci. conſi.decimoquin-
to,inſignis doctor. libro quarto. Tum ſe-
cundò,quia conſtat quòd ab initio creditor
ipſe per primas ſolutiones & apochas etiã
ſimpliciter factas, non fuit conſtitutus in
quaſi poſſeſſione, niſi reditus redimibilis,
& qualis conſtitutus eſt duntaxat. Ergo in
eadem qualitate etiam per tempus imme-
moriale ſemper cenſetur ipſe, hæredes eius
uel etiam cauſam habentes poſſediſſe: quia
nullo tempore cenſetur cauſa poſſeſſionis
ſemel poſita immutata, niſi iuſta cauſa in-
teruenerit, & de hoc appareat.l.cum nemo.
102 C. de acqui. uel reti. poſſ.† Tum tertiò,
quia in iſtis incorporalibus non eſt in pote
ſtate ſolius creditoris, uel aliam ſeruitutem
prætendentes, etiam alia cauſa extrinſecus
ſuperueniente, immutare ſibi cauſam poſ-
ſeſſionis,uel quaſi, in præiudicium debito-
ris,niſi eo ſciente & patiente, per no. in l.2.
C.de ſerui.l. quoties. 2. de ſeruit. l. quòd ſi
fortè.§.1.ſi ſerui. uindi.& dixi in conſue.Pa-
riſi.tit.4.ti.6. Et ſic oporteret prius conſta-
re,quòd ſi creditor ſciente & patiente debi-
tore uſus fuiſſet,tanquam reditu non redi-
mibili, priuſquam inciperet in quaſi poſſeſ-
ſione huius qualitatis conſtitui. Tum quar-
tò,quia in huiuſmodi reditibus præſtandis
per manum debitoris ius redimendi magis
conſiſtit in iure exceptionis & facultatis, q̃
in mero iure actionis. Et ſic huic iuri exci-
piendi de non cõtinuando reditum,redem-
ptionem offerendo nũquam præſcribitur,
ut in q.præcedenti. Et ita teneo per prædi-
cta,tum propter odium huiuſmodi redituũ
& onerum, & fauorem redemptionis & li-
berationis, & quia de facili res redit ad ſui
principium. l. ſi unus.§. pactus. de pact.c.1.
de reg. iur. Aut uerò apparet ſolutiones &
apochas,uel etiam antepochas eſſe factas tã
quam de reditu perpetuo non redimibili:
& tunc uideretur factum debitori præiudi-
cium,ſaltem per 30.uel.40.annos ſolutioni
bus in ea qualitate continuatis. Sed adhuc
idem puto nõ eſſe præſcriptum: & moueor
nedum rei æquitate (ex quo conſtat de ori-
gine & ueritate) ſed etiam ciuili ratione:
quia conſtat huiuſmodi qualitatem falſam
& erroneam, & ſic legitima iuris præſum-
ptione per errorem inſertam,& non ex cer-
ta ſcientia. Et ſic cum non proceſſerit ſcien-
te debitore, nec uentum ſit ad actum facti,
non conſtituit creditorem in aliqua quaſi
poſſeſſione huius qualitatis: & ſic nondum
poteſt dici corpta præſcriptio, tantum abeſt
ut nullo ſpacio completa cenſeri poſſit, niſi
aliud interueniat. Præterea illa uerba enun
ciatiua in ſolutionibus appoſita, non ſunt
appoſita propter ſe,& ſic nedum non diſpo
nunt,ſed nec fidem quidem faciunt, etiam
inter eaſdẽ partes, ſi de ipſo enunciato prin
cipaliter & propter ſe quæri incipiat,ut di-
103 xi in conſue.Pari.§.1.glo.5.nu.50.† Sed
quid ſi huiuſmodi uerba enunciatiua non
fuerint incidenter ſed principaliter propter
ſed prolata,& in recognitione & profeſſio-
ne, ſeu titulo nouo reditus expreſſim ſub
hac qualitate facto? Et uideretur ſtatim præ
iudicatum,quia erronea recognitio princi
paliter & propter ſe emanata, ſtatim facit
plenam fidem,& illi ſtatur donec de contra
rio probetur,ut dixi in d.§.1.gloſſ.5.nu.32.
Nec uidetur poſt triginta annos quæri poſ
ſe de errore, ſed omnino condictioni erro-
neæ recognitionis præſcriptum eſſe, etiam
ſi quis uelit de contrario. Quibus non ob-
ſtantibus,puto quòd conſtito de uera origi
ne & qualitate reditus redimibilis & pecu-
nia conſtituti: & quòd dicta recognitio, &
ſolutiones ſubſecutæ in qualitate reditus
non redimibilis, & pecunia conſtituti per
errorem proceſſerint, non eſt præſcriptum
facultati redimendi. Et moueor,quòd di-
cta recognitio ſiue confeſſio nihil diſponit
(quia etiam non eſt facta animo aliquid de
nouo diſponendi, vnde recognitiones non
ſunt verus titulus,vt dixi in conſuet. Pariſ.
§.7.nume.22.) ſed ſolùm probationem in-
duxit,contra quam cõtrarium probari po-
terat, & ſic non immutauit veram qualita-
tem reditus. Ex tempore autem ſequenti
non fuit mutata in hoc: quia hic agitur nõ
de mero iure agendi, ſed de iure offerendi
coniuncto exceptioni & liberationi in fu-
turum,ſed iuri offerendi coniuncto cum iu
re exceptionis,quæ ſemper perpetua eſt, &
cui fauore liberationis nunquam præſcri-
bitur, per not.in quæſtione præcedenti.
Secus quando ius redimendi non eſt con-
iunctum cum iure exceptionis,nec cum fa-
uore liberationis, ſed in mero iure actio-
nis conſiſtit: quia tunc illi, ſicut & actioni
competenti ex pacto de uendendo vel uen-
dito triginta annis præſcribi poteſt. Imò
cæteris paribus idem eſt in fundo quod in
reditu,quia quandiu non trado,ſed retineo
fundum,& ſic quãdiu ius redimendi eſt cõ-
iunctum cum iure excipiendi (quo agẽtem
redimendo quando libuerit, & commodũ
fuerit, excludere poſſum) non incipiet cur-
rere pręſcriptio ad redimendum: quod etiã
expreſſim decidit Signorol.de Homod. cõ-
ſi.139.caſus à precio. Dec.conſi.164.in fin.
& in l.petens.colu.2.C.de pact. Sed quid ſi
in conſtitutione præfati reditus non fuit pa-
ctum,

Recognitio nõ eſt titulus.

ctum, quòd quandocunque redimi poſſet, ſed ex poſt facto? Reſp. Quandocunque & quocunque modo facultas redimendi ſuperuenerit, ſiue pacto, ſiue legato: habent locum prædicta, vt nõ præſcribatur: quia ſemper ea facultas iuncta eſt cum iure excipiendi & fauore liberationis, & cum fauore recurſus rei ad ſui originem & principiũ: ſecus ſi debitor ſcienter recognoſceret reditũ ſub qualitate non redimibili, uel aliàs non ſimplici repudiatione in abſẽtia partis, quę non valeret: ſed pacto tacito uel expreſſo illi facultati renunciaret, quia extunc creditori perpetua replicatio acquireret. † Nũc
104 occurrit pulchra quæſtio, de qua hodie consultus fui. Soror fratri ceſſerat ante triginta annos portionem ſuam hæreditariam, pro certo annuo reditu redimibili ad rationem vnius in ſexdecim. Tandem cùm ab hærede fratris deberentur vndecim annorum reliqua hæredi sororis, conuenit inter eos, ut infrà annum debitor redimeret, & liber eſſet ab omnibus reliquis, & caſu quo infrà annum nõ redemiſſet, teneretur ſoluere reliqua reditus à tempore dictę conuentionis & deinceps, remiſſis ſemper reliquis temporis ante conuentionem præteriti. Debitor non redemit infrà annum, ſed poſt aliquod tempus offert precium redemptionis cùm reliquis à tempore dictæ conuentionis: creditor negat locum eſſe redemptioni, tũ ob lapſum 30. annorum etiam ante dictum pactum, tũ quia debitor ſtipulatus eſt, ut poſſet redimere infrà annum à tempore dicti pacti: & ſic tacitè confeſſus eſt, quòd aliàs non poterat amplius redimere, & iuri redimendi poſt annum renunciauit, quia promiſſum ad tempus cenſetur poſtea prohibitum l. ſi unus. §. 1. l. epiſtola. §. fin. de pact. l. ſtatuliberum. §. Stichum de leg. 2. latè do. And. Tiraq. tract. de retract. conuen. §. 1. gl. 2. num. 44. Contrarium reſpondi per prædicta. Nõ obſtat lapſus 30. annorum, quia iſtud ius competit etiam per modum exceptionis. Non obſtat pactum, quia licet partes intelligerent, quòd non poterat amplius redimi, & quòd facultas ad annum daretur ex gratia, totum hoc erat per errorem iuris & nullam induxit renunciationem iuris redimendi, quod debitor ignorabat ſibi perpetuò competere l. mater. de inoffi. teſtam. Quinetiam ſi ſtante eodem errore diſpoſitum fuiſſet, & expreſsè uetitum poſt annũ redimi poſſe, uel ei iuri renunciatum, cõdici poſſet renunciatio, uel pactio erronea. Igitur multo magis excipi l. cum & ſoluta. C. de condict. indeb. niſi ex certa ſententia ita pactum & limitatum fuiſſet illud ius redimendi, uel cum de eo iure dubitaretur & lis immineret, ita ſuper eo tranſactum fuerit, remiſſis dictis reliquis, contemplatione tranſactionis.

105 † Vigesimo quæro, quid ſi nõ apparet de origine, ſed tantum de ſolutione & continuatione reditus per aliquot annos hæc eſt ambagioſa & difficilis quæſtio, quã tamen Deo duce deciſiuè procedendo clarã & expeditam reddemus. Continet autem duo capita. Primum, an & quanto tempore deberi probetur. Secundum, ſi debitus præſumatur qualis præſumatur origo & qualitas, videlicet an pecunia & quanta cõſtitutus, an verò potius ex alia cauſa, & an redimibilis uel non. Et huius ſecundi capitis materiam nondum inuenio à quoquam tractatam, ſed benè materiam primi capitis latè in loco peregrino l. ſolent, per Barto. Bald. occaſione ineptæ gloſ. fin. Accur. ibi, de offi. procon. & lega. & latius per omnes in locis ordinariis l. cùm de in rem uerſo. de uſu. l. ſi certis annis. C. de pact. per Cano. in cap. peruenit. de cenſi. per Franc. Balb. in tract. præſcrip. in 1. parte tertię partis prin. quæſt. 10. quorum ſingulas concertationes nolo hic uelut ſub incudem reducere, quoniam iuſto libello opus eſſet, ſed analyticę more noſtro procedendo, ea ſolum quæ ad rem noſtram ſpectant deciſiuè attingere. Et quantum ad primum caput, dico ſi annua & uniformis præſtatio cuiuslibet reditus facta eſt non expreſſa cauſa puta, apparet quolibet anno, Titium ſoluiſſe Sempronio decem nummos uel modios, ſed nõ apparet qua ratione, tunc non inducitur nec præſumitur obligatio annua pro tempore futuro, quantumcunque creditor certam ſpecificam ſufficientem cauſam prætexere uelit: quia ad illam etiam allegatam præſumendam ad finem agendi pro tempore futuro, non ſufficit probare annuas ſolutiones etiam conformes ſingulis continuis annis, longo uel longiſſimo tempore factas eſſe, niſi ſpecificè probetur illas præſtationes eſſe factas ex cauſa illa ſpecifica quæ allegatur, ut ſentit Bar. in d. l. cùm de in rem uerſo. ad fin. & eſt de mente Baldi in d. l. ſi certis annis. col. 2. in fin. vbi vult, quòd petitio debet fundari non ſuper tempore, ſed ſuper cauſa: ſed probatio debet fieri ſuper præſtatione, & quòd ſit facta ex certa ſcientia, ſcilicet illius cauſa quæ allegatur. Et quod ſit neceſſe probare ſolutum ſingulis annis ex cauſa ſpecifica, quæ prætenditur, diſertè vult Salyc. in d. l. ſi certis annis. col. fi. & ibi Alex. col. 3. in fi. Riminal. colu. 2. & 3. Idem Bald. cap. 1. ſi de feud. defunct. fuer. contro. inter do. & agna. §. ſi quis per triginta. col. 2. in vſib. feud. Raph. Cum. Ludo. Roma. in l. qui

Si non cõſtat de origine.

qui aliena.in princ.de acquir. hær. Confir-
mat Salyc.in repet.d.l.cùm de in rem uerſo.
col.3.& col.5.q.4. Ant. Butri.in repet.c.per
uenit.de cenſi.col.9. Alex.in conſi.113. ſu-
per primo col.2.& 3.conſi.108. in cauſa &
lite,ad fin.lib.2.conſil.75. viſis ponderatis
ad fin.lib.4. Fely.cap.cauſam quæ,col.3.de
præſcrip.Franc.Balb.de præſcrip.par.1.ter
tiæ par.princip.quæſt.10.num.22.Stepha.
Bertran.conſi.296. ponitur in facto,conſi.
283. viſo proceſſu.colum.fin.lib.3. faciunt
quæ ſcripſi in conſue.Pariſ.§.7.num.9. Et
ratio eſt manifeſta, quia præſtatio uel alius
actus non probat, niſi quatenus inde de ne-
ceſſitate infertur l.ad probationem.C.loca.
l.neque natales. C.de proba.c.In præſentia
eo.tit.l.pen. de his qui ſunt ſui vel alie.iur.
Sed præſtatio informis,hoc eſt,non expreſ-
ſa cauſa poteſt eſſe facta ex cauſa liberalita-
tis, vel ex cauſa obligationis temporalis &
finitæ,& non ex debito perpetuo & ſic non
206 probat idē ſemper deberi in futurū † niſi
fortè ſit vniformiter continuata, ut debita
à tempore immemoriali: quo caſu non eſt
neceſſe allegare uel probare aliam cauſam,
quia tanti temporis obſeruatio habet vim
conſtituti, ut tradunt omnes in dicta.l.cùm
de in rem uerſo. & in d.l. ſi certis annis per
vulg.§.ductus aquę in l.hoc iure, de aq.quo
ti. & æſti. Conſtito autem de præſtationi-
bus cauſatis requiruntur & ſufficiunt decē
continuorum annorum præſtationes d.l.
cùm de in rem verſo. & clarius in l. litibus
in princ.C.de agri.& cenſi.lib.11. quod eſt
æquiſiſſimum. Tum quia ex tam frequen-
tibus & ſolēnibus præſtationibus ſatis ap-
paret de veritate cauſæ eiuſque ſufficienti
& deliberata recognitione: tum quia ex his
non modo reſultat veriſimilis bona fides
creditoris, & eius longæua quaſi poſſeſſio:
ſed etiam videtur titulus putatiuus,funda-
tus in facto & repetita tacita confeſſione ip
ſius debitoris aduerſarij:unde tanto iuſtior
cauſa erroris & tituli putatiui cauſatur,qui
in præſcriptionibus ſufficit,per no.in l. Cel
ſus,de uſucap.& tetigi in conſue. Pariſ.§.7.
nume.33. Aduerte tamen diligenter quòd
hic in veritate non eſt titulus putatiuus, ꝓ-
ut etiam nullus eſt hoc caſu longi temporis
præſcriptioni locus contra ipſum debitorē,
ſed bene contra tertium creditorem,ut ſup.
quæſt.18. ſed eſt hoc caſu legalis duntaxat
præſumptio tituli,quæ veritati cedit,ſi prò
betur. Ideo ut tenent omnes docto.in locis
præſatis,contra hanc præſumptionem quæ
libet legitima probatio debitoris admitti-
tur. Secus dico (& hoc nota quia docto.nō
dicunt) ſi eſſent præſtationes,ut dictum eſt,
cauſatæ,tanquam de reditu perpetuo,conti
nuatæ per 30.annos à maiore, & ſic per lōn
giſſimum tempus,quia tunc creditor allega
re poteſt etiam ſe uſucepiſſe,id eſt,non ſolū
probationem ſeu pręſumptionem iuris no
ui acquiſitione, caſu quo probetur de defe-
ctu principij, & ſic non debet amplius ad-
mitti debitor ad probandum de errore uel
de indebito,aut alio præterito vitio,niſi uel
let probare de uitio vſurario ſecūdum not.
ſuprà q.17. Præſcriptio enim diſponit con
tra veritatem, vbi de veritate aliàs cōſtaret
in materia præſcriptibili,vt dixi in conſue.
Pariſi.tit.4. in princ. Rub. Ecce in ſumma
primum caput noſtræ q. ſed ut clarius li-
queat, hæc ingens & quotidiana materia.
207 † Non obſtat prædictis nouus intelle- *Intellectus l.cū*
ctus Ange.& Rapha.Fulg.ad d.l.cùm de in *de in rē*
rem verſo. vbi volunt nunquam ex longi *uerſo.*
temporis præſtatione titulum præſumi,ſed
ſolum qualitatem tituli,de quo iam conſtat
tum quia ipſi non loquuntur,vbi præſtatio
nes ſunt factæ nominatim ex certa cauſa &
titulo, tum utcunque in d.l. cùm de in rem
uerſo.in 2. reſponſo, non colligitur fuiſſe
diutina præſtatio, ſed vnica tantū eſſe po-
tuerit,quod eſt verius, quia ſatis ex alijs de
dote uel debito principali conſtabat,ſecun
dum Ang.& Fulg.ibi,& idem tenent Ioan.
Pileus & Lancello.Decius in d.l.ſi certis an
nis.colu.pen.verſi.& inquantum. Tamen
in 1.reſponſo d.l. cùm de in rem,conſtat de
diutina præſtatione vſurarum, quæ aliàs
non uenirent ex mutuo,licet in rem uerſo.
Igitur diutina præſtatio vſurarum ex debi
to ſolutarum probat præſumptione dictæ
legis earum titulum legitimum, quod non
faceret minoris temporis præſtatio, quod
in præſentiarum ſufficit. Tum quia contra
eos eſt tex.rotundus in d.l.litibus, ubi nul-
lo modo conſtabat de ſubſtantia tituli,& ta
men præſumitur,fruſtra igitur ſeſe torſere-
tur ſuper d.l.cum de in rem uerſo. Vlterius
ſcio quòd Alcia.in ſuo gloſſemate d.l.ſi cer *Alciat*
tis.gloſſ.3.uerb.in poſterum, nititur impu-
gnare communem illam ſententiam de prę
ſtationibus cauſatis, idq́ue ex multis quæ
non ſunt inuentionis ſuæ,ſed fuerunt inuē-
tiones Ioan. Mariæ Riminaldi in d.l.ſi cer- *Ioan.Riminal.*
tis.colum.4.cuius nomen ſubticet, quibus
tamen non obſtantibus idem Riminal.ibi-
dem communem ſequitur. Sunt autem nō
leues prima facie obiectiones,quas propter
quotidianam huius materiæ utilitatem ple
nius (paucis tamen) explicare libet.
208 † Primò, quòd ſi ſemel in prima ſolu-
tione expreſſa ſit cauſa, tunc ſtatim à prin-
cipio in vim confeſſionis nocet,& plenè ꝓ-
bat, etiamſi aliæ præſtationes non ſequan-
tur, quoniam confeſſio cauſata parte præ-
ſente

ſente & acceptante facta, etiam extra iudicium plenè probat l. Publia. §. fin. depoſi. l. cùm de indebito §. fin. de prob. l. generaliter C. de non nu. pecu. l. unica. C. de confeſſ. ca. cùm ſuper, ca. ex parte, de confeſſ. cum ſimilibus, ſed ſoluens expreſſim ex cauſa reditus perpetui à ſe debiti, fatetur reditum perpetuũ deberi, imò plus quàm fatetur, quia de facto ſoluit. Igitur ſatis eſt ſemel ex hac expreſſa cauſa ſolutum: bene fatendum eſt, quòd debitor probãdo de errore & rem aliter ſe habere, nedum poteſt ſolutum condicere, ſed etiam in futurum liber manere: tamen interim fundata videtur intentio creditoris in iure reditus perpetui, uel ex unica ſolutione l. plures apochis. C. de fide inſtrum. ubi poteſt creditor cui ſoluitur reditus exigere à debitore antapocham, uel exẽplar datæ apochæ, cum ſubſcriptione debitoris, idq́ue ne poſſit debitor in futurum denegare debitum, uel præſcriptionem opponere. Igitur antapocha uel exemplar apochæ, quæ non ſunt aliud quàm inſtrumentum ſimplicis ſolutionis cauſatæ, probant debitum in futurum, alioquin non prodeſſent ad conuincendum negantem, ſed ſolum ad temporis præſcriptionem amoliendam, contra mentem d. l. ibi, & ſibi iniquam fortè libertatem vindicantes uel &c. Tertiò videtur probari per l. optimam. C. de cõtrah. & committ. ſtipulat. vbi verba enunciatiua in contractibus appoſita plenè probant inter eaſdem partes. Igitur idem in quaſi cõtractibus, cùm ſit eadem ratio, ut in ſolutionibus in quibus quaſi contrahitur §. item is cui, inſt. de oblig. quæ ex quaſi contract. naſcuntur l. ſi in area, de condic. indeb. l. ex maleficijs §. is quoque, de actio. & obliga. Quartò, quia etiam verba enunciatiua per modum cauſæ prolata diſponunt, fortius igitur probant l. emptor §. ancillam, de rei vindica. Quintò, ſi is cui competit querela inofficioſi teſtamenti aliquid ſcienter emerit, cõduxerit, uel quid ſimile fecerit, aut ſoluerit hæredi ſcripto, cenſetur ipſo facto teſtamẽtum approbare, & fateri talem eſſe hæredẽ, non ſolum quò ad actum geſtum, uel ſolutionem præteritam, ſed etiam quò ad omnia & perpetuò, tex. in l. ſi proponas §. 1. & ibi Bart. Ang. de inoffic. teſta. Igitur qui ſemel ſoluit reditum tanquam creditori reditus perpetui, fatetur reditum perpetuum illi deberi, non ſolum quò ad illum actum ſolutionis præteritæ duntaxat, ſed etiam quò ad omnes futuras ſolutiones & in perpetuum. Et adhuc ſi quidem ſcienter hoc fecerit, videtur ſibi in perpetuum præiudicaſſe ſi autem ignoranter, donec de errore doceatur. Sextò, ſoluens ex interuallo partem mutuì confeſſi, cenſetur interim confiteri nedũ ſuper parte ſoluta, ſed ſuper toto, ita quòd in totum excluditur exceptione pecuniæ non numeratæ l. cum fidem. C. de non nu. pecu. Septimò, hæres quædam legata, ſine deductione falcidiæ, ſcienter ſoluens in omnibus amittit falcidiam, authen. ſed cũ teſtator. C. ad l. Fal. Octauò, ſimplex recognitio in feudum, vel emphyteuſim, licet non ſemper diſponat, tamen inducit probationem, nedum quò ad illum actum, uel p̃teritam ſolutionem, ſed etiam in futurum, donec de errore probetur, per not. Bartol. Bald. Paul. & aliorum in l. cùm falſa. C. de iuris & facti ignor. & diximus in conſue. Pariſi. §. 1. gloſſ. 5. num. 32. §. 7. nume. 22. §. 35. quæſt. 4. in princip. Nonò, generaliter qui recipit aliquid tanquam à tali, uel ſoluit tanquam tali, licet non intelligatur confiteri eum talem, quatenus de cõtrario probetur l. non idcirco. C. de iur. & fact. ign. tamen tantiſper dum non conſtat de errore, nocet confeſſio, ut ibi not. & per Phi. Deci. in cap. cum ſuper, colum. 1. de offic. de leg. &
209 in conſi. 665. † Ex quibus minus mirum eſt, ſi Alcia. in d. l. ſi certis à communi ſentẽtia diſceſſerit, non tamen ſibi conſtat, quia communem defendit, quando cauſa ſolutioni adiecta non præcisè futurum reſpicit ut in ſolutione vſurarum, vel ſimplicis ſeditus: tunc enim non continuò (inquit) fateri videtur ſe in poſterum quoque ſoluturum, niſi longi temporis præſtatio id ſuadeat. Secus ſi cauſa etiam ad futurum ex ſui natura referatur, ut in ſolutione ex cauſa emphyteuſis talis fundi. Sed nec adhuc Alcia. in hoc ultimo perſiſtit, ut unica taliter cauſata ſolutio ſufficiat, niſi in poſſeſſorio, & ſic tandem relabitur in communem & noſtram ſententiam, quia non negamus quin uel ex una cauſata ſolutione conſtituatur recipiens in quaſi poſſeſſione iuris enũciati, ſecundum ea quæ ſcripſi in conſue. Pariſi. tit. 4. nec de hoc quæritur. Sed q. noſtra eſt, an & quantum ſufficiat ad adiudicationem iuris prætenſi, etiam in petitorio. In quo proculdubio dicendũ eſt, quòd requiruntur & ſufficiunt decem annorum, non incertę & uagę, ſed cauſatę & continuatæ præſtationes, tex. eſt (ultra d. l. cùm de in rem uerſo.) rotundus, & melior de iure in l. litibus, in princip. C. de agrico. & cenſi. li. 11. Et hoc niſi de conductione, uel ſtatu perſonæ, puta aſcriptitiæ ageretur, quia tũc longiſſimum tempus requireretur l. cum ſatis. C. eo. tit. not. Bart. Ioan. de Pla. & alij in d. l. litibus. Iaſ. & alij in §. præiudiciales, inſt. de actio. & tetigi in conſu. Pariſi. §. 7. nu. 8. Et ita punctualiter decidit Specu. in titu. de loca.

loca.§.nunc aliqua,quæſt.63.vbi ſi emphy-
teuta non vult vlterius ſoluere, niſi domi-
nus de iure ſuo oſtendat,decidit quòd inte-
rim dominus eſt in ſua quaſi poſſeſſione tu-
endus,ſed in petitorio ſuccumbet,& aduer-
ſarius abſoluetur, niſi dominus de iure ſuo
doceat, uel niſi doceat longo tempore pen-
ſionem tanquam ab emphyteuta ſolutam,
qđ ſufficit per d.l.litibus,& ſequitur. Paul.
in l.ſicuti.§. ſed ſi quæratur. colu.2. ſi ſerui.
vindi. caue tamen ab eo quod volunt Spe-
cu.& Paul. etiam agenti petitorio ſufficere
probare præſtationem decennalem cauſatã
quia intelligendum,ut nouè dixi,quòd ſuf-
ficiat ad præſumptionem legitimam iuris
& tituli:quæ præſumptio ſatis eſt,niſi de cõ
trario probetur: ſed non ſufficit ad veram
creationem iuris, ſi de contrario probetur.
Vnde ſi reus probet de veteri pleno & libe
ro domino,debet abſolui, non obſtantibus
præſtationibus decennalibus, in qualitate
emphyteuſis, tanquam erroneis & errore ꝓ
bato inefficacibus,& cõdicibilibus,niſi ela-
pſum eſſet cum bona fide longiſſimum tem
pus,ut plenè & nouè diſcuſſi in conſue. Pa-
210 riſi.§.7.nu.17.cùm ſeq.Sed ad rem.† Pro
dilutione obiectorum diligenter aduerten-
tendum (& huius inconſideratio paralogi-
ſare fecit Alciat.) magnam eſſe differentiã
inter recognitionem formalem alicuius iu
ris ſucceſſiui,& ſimplicem vnius termini ſo
lutionem pro una vice:quia recognitioni
ineſt expreſſa, ſaltem implicita promiſſio,
Differentia cognitionis & ſolutionis.
at ſolutioni nulla promiſſio ineſt. Recogni
tio reſpicit directò totum ius,& principali-
ter tendit ad obligandum in futurum:ſolu-
tio autem nõ reſpicit ipſum ius, ſed unum
terminum elapſum, nec ullo modo tendit
ad obligandum in futurum : ſed duntaxat
ad exonerandum à certa prætenſa & præte
rita penſione,quę ſoluitur. Bene verum eſt,
quòd ſi ſolutio ex ea cauſa fiat ſimpliciter,
ideſt non adiectis verbis ob cauſam à reci-
piente prætenſam,uel alia clauſula,aut pro
teſtatione reſeruatoria, implicat confeſſio-
nem & recognitionem quandam de cauſa
expreſſa,vel de eo iure,cuius contemplatio
ne fit ſolutio. Sed talis recognitio,uel con-
feſſio,ſiue tacitè uel expreſsè enunciata, nõ
fit principaliter & propter ſe, ſed propter
ſolutionis efficaciam & ſecuritatem, & ad
conſequendam certam & tutam liberatio-
nem,& ſic ſuccedit regula, quòd enunciati-
ua verba non plenè probant enunciatum,
etiam inter eaſdem partes, niſi ad validita-
tem actus,qui tunc principaliter gerebatur
duntaxat, ut in d.l.optimam: non autem
ſi de ipſo enunciato principaliter mouea-
tur quæſtio, quia tunc illa verba alibi & ꝓ-
pter aliud enunciata, non faciunt niſi præ-
ſumptionem inter eaſdem partes, ut dixi-
mus in conſue.Pariſi.§.1.gloſſ.5.nume.30.
Ex quò clariſſimè ſequuntur duo,primum, *Solutio.*
quòd principalis ipſa recognitio,ſeu cõfeſ-
ſio iuris reditus,in ſe plenè fidem facit inter
eaſdem partes de iure confeſſo, etiam in pe
titorio,quia ad hunc finem principaliter &
deliberatè fit, & hoc principaliter & per ſe
agitur & intenditur. Verũ eſt tamen,quòd
ſi per errorem aut aliàs vitioſè facta ſit, po-
terit confitens ſibi conſulere remedijs iuris
communis, quia dicta recognitio fit ad pro
bationem conſeruandam, non autem ad
quid de nouo diſponendum. Secundum,
quòd ipſa ſimplex ſolutio quandocunque
cauſata aut eius inſtrumentum, bene pro-
bat reditum enunciatum deberi, quantum
ad vim & effectum ſolutionis,& vt nõ poſ-
ſit debitor,quod ſoluit, repetere, tanquam
indebitum, ex eo quòd non aliter conſtat
de veritate cauſæ vel obligationis expreſſę
utque onus probandi indebitum ad finem
condicendi ſolutionem reijciatur in ſoluen
tem. Sed eadem ſolutio ſola non probat de
bitum pro cæteris ſolutionibus, ad hoc ut
creditor agere & exigere poſſit, prætextu
confeſſionis implicitæ in ſolutione facta,
quia actus ſolutionis non eſt factus nec or-
dinatus ad hunc finem. Et hoc eſt quod uo-
luit dicere Bald.in d.l.ſi certis colu.3. & ibi
Salyc.Riminal.& Alexand.ſequuntur,licet
non ita declarent,quòd ex præſtatione non
inducitur confeſſio,ſed præſumptio, quòd
ille qui ſoluit credit cauſam veram, ideſt,
non inducitur deliberata & iuſta confeſſio
per ſe principaliter facta,ad finem recogni-
tionis totius iuris in ſe: quia non hoc agi-
tur, ſed ſolum inde reſultat perfunctoria in
cidens & minus deliberata confeſſio, non
propter ſe, nec ad finem præiudicandi per-
petuò ſuper toto iure facta,ſed ſolum ad fi-
nem præiudicandi ſuper iuſto actu momẽ-
taneæ ſolutionis. Vnde non præiudicat in
principali ſuper toto debito, niſi per longa
tempora continuata ſit : ſecus in ſcriptura
confecta ſuper confeſſione principaliter &
per ſe facta ſuper toto iure, & debito reco-
gnoſcendo. Hæc ergo ualde differunt. Hinc
Bald.d.col.3.& Salyc.col.fin. referunt cau-
telam, quam ab eorum ætate procuratores
monaſteriorum obſeruabant, colligendo
cenſum, ut facerent ſoluentes expreſſim &
principaliter confiteri,& recognoſcere rem
emphyteuticam uel cenſuariam, quo caſu
non eſt opus temporis diuturnitate,ſed ſta-
tim tali confeſſioni ſtatur niſi erronea pro-
betur,per not.in d.l.cùm falſa. Addo, niſi
probetur, aut veriſimiliter appareat im-
preſſiua

preſſiua uel malè extorta: de quo remitto
ad iura communia, & ad ea quæ dixi in cõ-
211 ſue. Pariſi. §. 55. † Ex his reſponſio pa-
tet ad omnia obiecta, excepto ſexto, in quo
dicendum, quòd ibi non agitur de ſucceſſi-
ua obligatione præſumenda in futurum, vt
hic, ſed de remouenda exceptione, uel que-
rela aduerſus præcedentem diſpoſitionem,
de qua conſtat. Ex his remanet communis
ſententia clarè explicata & defenſa: in quã-
tum autem diximus confeſſionem inciden
tem ſolutioni cauſatæ non probare debitũ,
uel ius principale, quò ad penſiones futu-
ras uel reſtãtes, debet intelligi de probatio-
ne plena, ut dictum eſt. Facit tamen magnã
præſumptionem, vt omnes docto. fatentur
intenſionem aut remiſſiorem, pro circunſtã
tijs & qualitate perſonarum & negotij, pru
dentis iudicis arbitrio expendendis, ut ad
plenam fidem, per aliam ſemiplenam pro-
bationem, uel alia congrua adminicula p-
duci poſſit. Et hic aduerte, quòd licet dicta
cauſa non appareat expreſſim ſpecificata &
repetita in ſingulis præſtationibus decem
continuorum annorum, ſi tamen ex veriſi-
milibus & ualidis coniecturis colligi poſſit,
debitorem ex illa duntaxat cauſa ſemper
ſoluiſſe, & eandem cauſam tacitè repetitã,
uel ſubintellectam fuiſſe, ſatis eſt, vt vult Ri
minal. in d. l. ſi certis, col. fin. quia etiam ſuf-
ficit cauſam cuiusque obligationis ex legi-
timis coniecturis probari: ut uoluit Bald.
Salyc. & alij in l. generaliter. C. de non nu.
pecu. Rurſus diligenter aduerte, quòd hic
cauſa non debet accipi pro titulo, quæ eſt
cauſa remota, quamuis id prima facie Saly.
& Alex. in locis præfatis ſentire videantur:
Cauſa. ſed intelligitur de cauſa propinqua & ſub-
ſtantiali ipſius obligationis: videlicet quan
do illa præſtatio eſt facta & continuata ex-
preſſim iure obligationis perpetuæ, ſiue tan
quam reditus annuus & perpetuus debitus
à ſoluente. Hæc eſt enim ſufficiens cauſa, ẽt-
ſi nunquam dicatur, quo titulo ſiue dona-
tionis, ſiue legati, permutationis, vel vendi-
tionis, debeantur, ut eſt de mente Bart. Bal.
& aliorum, in locis præfatis. Non tamen
nego, quin creditor teneatur exprimere,
quo titulo ſit conſtitutus reditus (niſi ſit hæ
res uel ceſſionarius, iuſtam habens ſpecifica
tæ originis ignorantiam) & inſtrumentum
originale conſtitutionis exhibere, ſi faculta
tem exhibendi habeat, quorum ſaltem iu-
ramento ſe purgare tenetur, ut ſuprà num.
189. Quòd ſi non poſſit docere de origina-
li conſtitutione & qualitate, non tamen ex-
cludatur à iure reditus in futurum, ex quo
præſumptione d. l. cùm de in rem uerſo. in
primo reſponſo. & d. l. litibus ſufficientem
habet probationem, eo ipſo quòd probatæ
ſunt, ſaltem annorum decem continuorum
diſtinctę præſtationes, ex cauſa & iure redi
212 tus perpetui. † Sed dico (& hic expedio
ſecundum noſtræ q. caput) quòd in dubio
ſemper pro eo quod leuius & minus eſt, p̃-
ſumetur l. ſemper in obſcuris, de reg. iur. l. ſi
ita ſit aſcriptum in fin. l. apud Iulianum §. *Præſumitur quod eſt minus*
ſcio. de lega. 1. l. in minimis l. qui concubi-
nam §. cum ita, de lega. 3. ca. ex parte, de cen
ſib. cap. in obſcuris, & ibi Dy. de reg. iur. in
6. quod procedit etiamſi reditus eſſet debi-
tus eccleſiæ, quia etiam in relictis eccleſiæ *Etiam ſi debetur eccleſiæ.*
habet locum regula d. l. ſemper in obſcuris
& d. §. ſcio, cum vulg. ut tenet Bald. nouel.
tract. de dote par. 6. priuileg. 73. Imol. Iaſ. in
d. l. ſi ita ſit aſcriptum, colum. fin. de lega. 1.
Philip. Dec. d. l. ſemper in obſcuris, num. 5.
non obſtante quòd Bart. in l. Titia §. Seia.
de auro & argento leg. quem ſequũtur Lu-
do. Rom. ſing. 515. quæro quid. Petrus An-
chara. Imol. in cap. iudicante, & ibi Panor.
col. 2. num. 6. teneant fauore eccleſiæ, uel re
ligionis eſſe ſpecialem, ut in dubio intelli-
gatur de maiori & precioſiori & malè, qa
tex. d. §. Seia. vbi fundantur, facit in oppo-
ſitum: quia ibi accipitur minimum eorum
quæ pro qualitate loci tacitè intelliguntur,
& ſic concordat cùm d. §. Seia. Si igitur non
conſtet, niſi de ſimplici præſtatione decen-
nali uel ulterioris temporis, nihil infertur
in futurum, ſed præſumetur potius dona-
tio, quæ non obligat ad continuandum. Si
verò conſtet de præſtatione facta iure obli-
gationis reditus annui, vel reditus ſimplici
ter, nulla expreſſa qualitate, adhuc intelligi
tur de reditu temporali, & ſic nõ habet cre-
ditor fundatam intentionem in futurum,
niſi aliud, uel reditum longius durare pro-
bet. Si verò conſtet ſolutiones factas iure re
ditus perpetui, habet creditor fundatam in
tentionem in reditu perpetuo in genere,
ſed non in reditu fundiario, hoc eſt ex con-
ceſſione fundi ad reditum conceſſi, etiamſi
conſtet ſingulas ſolutiones factas tanquam
de reditu perpetuò debito ſuper domo, uel
certo prædio ſoluentis, niſi conſtet eſſe fa-
ctas tanquam de reditu fundiario, vel aliàs
de ea qualitate probetur, alioquin in dubio
213 cenſebitur impoſititius. † Sed hic inſur- *An præſumatur pecunia conſtitutus.*
git quæſtio, an præſumatur pecunia conſti
tutus. Videtur quòd ſic in dubio. tum quia
frequentior, & magis communiter ita acci-
dit. Igitur l. certi condictio §. ſi nummos, ſi
cert. peta. tum quia veriſimilius eſt, tum
quia minus & reſolubilius. Igitur, ut nuper
allegatum eſt l. ſemper in obſcuris, de reg.
iur. facit, quòd à paucis annis per areſtum
ſupremi huius Senatus de quodam reditu

ſuper

ſuper quadam domo huius urbis antiqui-
tus debito, cuius origo ſeu cauſa ignoraba
tur, iudicatum fuit, quòd non cenſeretur
fundiarius, ſed aliter conſtitutus & redimi-
bilis. Quibus non obſtantibus, dico, quòd
licet procliuius ſit præſumere per pecuniã,
quàm aliter conſtitutum, & potius ex hac
quàm alia cauſa præſumatur, tamen non
eſt hæc præſumptio ſufficiens ꝓbatio: quia
multi ſunt modi ſeu tituli redituum impo-
ſititiorum, videlicet donatio, legatum, per-
mutatio, & ob dotẽ uel diuiſionem, & alijs
innumeris cauſis. Quicunque igitur prætẽ
det certam ſpecificam cõſtitutionis cauſam
eam probare debet l. ei qui dicit, de proba.
Et ſic non obſtat, ſed concordat dictum are-
ſtum, quia per antiquas conſtitutiones re-
gias omnes reditus impoſititij debiti ſuper
domibus uel prædijs huius urbis & ſubur-
biorum ſunt redimibiles, & etiam fundia-
rij quandoque. Et ideo cùm reditus in du-
bio præſumatur impoſititius, debitor ha-
bet fundatam intentionem ad redimẽdum
niſi creditor probet eſſe fundiarium, & ad-
huc immediatè poſt ius clientelare uel cen-
ſuale domino directo debitum, quod eſt,
quando non apparet de reditu intermedio
& adhuc infra primam delationem hoc ꝓ-
bare debet, aliàs redemptionem patitur, ut
in conſt. Carol. 7. ſuper redempt. redit. §. 25.
Cæterum per generale edictum publicum
Edictum. die 5. Februarij an. 1539. in omnibus alijs
vrbibus uel oppidis huius regni, & eorum
ſuburbijs, non habentibus ſuper his aliud
priuilegium uel ſtatutum, omnes reditus
impoſititij redimi poſſunt pro precio con-
ſtitutionis, etiamſi aliàs non eſſent redimi-
biles, puta ad rationem trientis vſuræ con-
ſtituti. Quòd ſi non appareat quo precio
ſint conſtituti, ad rationem quindecim pro
214 uno redimi poterunt. † Et ſic antequam
debitor ſe iuuare poſſit dicto edicto debet
probare reditum pecunia conſtitutum fuiſ
ſe, quia mentio precij facit intelligi de ven-
ditione ſtrictè ſumpta, ut dixi in conſue. Pa
riſi. §. 23. in princi. quo probato edictum lo
cum habet, etiam pro reditibus prius conſti
tutis quantumcunque antiquis de quo nõ
eſt dubium. Plus dico, quòd etiam habebit
locum in uillis & locis poſt edictum in op-
pida erectis, quia edictum ſemper loquitur
l. Arriani. C. de hæret. Iaſ. l. unic. colu. 1. de
condict. ex lege. Sed extra dicta loca, quòd
ſi conſtet per ſufficentia argumenta reditũ
fuiſſe pecunia conſtitutum, ſed non conſtat
quanto precio, videretur debitorem non
poſſe redimere, niſi probet quanto precio,
ſaltem niſi probet eſſe conſtitutum infra ra
tionem vnius pro ſexdecim uel circa, per
not. ſupra num. 125, num. 140. & quia po-
teſt eſſe, quòd ſit conſtitutus ad rationem
quincuncis uſuræ uel ſuprà. Sed certè fre-
quentiſſimè cõtingeret magnam iniuriam
fieri debitoribus, penes quos auctoritates
ſeu tituli redituum eſſe non ſolent, & paſ-
ſim creditores poſſent abuti celantes titulũ,
præſertim antiquum, ad alias probationes
(quæ in reditibus antiquis & continuatis
deficere non poſſunt) confugiendo. Quare
puto generaliter præſumendum non maio
ri quàm quindecimæ precio emptum. Et
aduerte, non dico in dubio præſumi præ-
ciſè ad rationem quindecimæ emptum, cũ
veriſimilius ſit de minori precio. Sed quia
quandoque (licet raró) accidit quoſdam mi
tius fœnerari quàm ſit duodecima: rariſſi-
mè verò & ferè nunquam accidit, leuius
quindecima fœnerari: ideo conſtito reditũ
fuiſſe pecunia conſtitutum, puto in dubio
debitorem abunde ſatisfacere, ſi offerat ad
rationem quindecimæ redimere, præſer-
tim cum dubietas hæc creditori, quem pe-
nes & poteſtas & cuſtodia inſtrumẽtorum
eſt, potius quàm debitori imputanda ſit. Et
ſic illud edictum nihil addit ſpecialitatis in
urbibus & oppidis, niſi quòd reditus, etiam
quos conſtat ad rationem trientis uel qua-
trientis uſuræ conſtitutos aliàs non redimi
biles redimi poſſint, ut prædia urbana libe-
rentur, quod eſt nimis friuolum. Nullus. n.
negocium ſuum agens talem reditum uel-
let redimere, quia redimendus eſſet precio
cõſtitutionis, quo debitor duplo maiorem
(licet redimibilẽ) emere poteſt: unde prio-
rem reditum continuabit, & adhuc tantun-
dem & plus lucrabitur. Et ſic illud edictum
inutile eſt, nec per illud continget prædia
urbana liberari: ſed Poietius ille dicti edi-
cti compilator erat in illa falſa & tyrannica
ſententia, quòd hi reditus etiam ad rationẽ
duodecimæ conſtituti non eſſent ſui natura
ſed tantum ex conuentione redimibiles, eo
que facultatem redimendi pacto coerceri
poſſe, & omnino triginta annis præſcribi.
Vnde putabat ſeſe magnum operæpreciũ
facere, cum nihil ageret. Vt autem rectè cõ-
ſuleretur, priuilegium huius vrbis de redi-
mẽdis reditibus omnibus impoſititijs, quo-
cunque titulo, etiam citra pecuniam creatis
quinetiam fundiarijs, ſecundo loco poſt ius
clientelare uel cenſuale cõſtitutis, ad omnes
huius regni urbes & oppida extendendum
erat, adde infrà eo. q. 40.
215 † VICESIMOPRIMO quæro, quid
de reditibus pecunia conſtitutis, non tamen
in pecunia, ſed in vino, frumento, uel ſimili
bus ſpeciebus. Breuiter omnino idem dicẽ-
dum, quod ſuprà de conſtitutis in pecunia
dictum

dictum eſt, videlicet quòd nullo modo debent excedere onus duodecimæ: quòd ſi excedant, ſed citra decimam, moderandi ſunt ad rationem quindecimæ: ſi decimam excedant, omnino tãquam illicitum fœnus annullandi ſunt: & quòd nõ magis liceat metas excedere in frumẽto aut aliis ſpeciebus, quàm in pecunia, caſus eſt in l. cùm non frumentum. C. de vſu. Verum eſt, quòd olim iniqui vſurarii minus verecundabantur ex ceſſum admittere in reditibus grani quàm pecuniæ, prætextu (vt arbitror) incertitudinis & variabilis valoris granorum. Quin etiam prætextu eorum opinationis, qui ægrius admittunt reditum in pecunia, quàm in dictis fructibus conſiſtentem emi poſſe, vt refert Conrad. tracta. contract. q. 79. conclu. 2. quod non multum abeſt à prohibitione Minoritarum de non contingendis nummis. Sed memini olim multo frequentiores & maiores abuſus & exceſſus vidiſſe in reditibus granorum, quàm in reditibus pecuniæ, donec æquiſſimi huius Senatus cæterorumque iudicum diligẽtia uſque adeo coerciti ſunt, vt nullus ferè ſuperſit locus vetito exceſſui, ſiue pecuniæ, ſiue cuiuſque grani vel fructuum reditus ematur. Siquidem dum primum in togatorum ordinem allectus eſſem, anno 1522. centum uiginti libræ Turonenſes iuſtum habebantur precium annui reditus unius modii frumenti lectiſſimi menſuræ Pariſienſis. Et ita ſæpe ſuprà viginti annos in auditorio præſidis Pariſienſis in iudicio, & communi veterum & præſtantiorum togatorum fori præſidia lis conſenſu comprobari vidi: idque etiam paſſim ſequebantur aduocati ampliſſimi huius Senatus. Tunc etiamnum à maioribus audiebam, quòd præteritis retrò temporibus centum libræ Turonenſes pro iuſto precio habebantur: & tamen hodie illud precium, videlicet centum viginti librarum, non cenſetur venire niſi ad rationem decem pro vno, verùm ad rationem duodecimæ: & ſic ad iuſtum precium requiruntur centum quadraginta uel cẽtum quinquaginta libræ. Et hoc facit diuerſitas temporum, quia olim propter paucitatem populi, copiam & uilitatem frumenti, & omnium quæ ad uictum, modius annuus frumenti in centum libras Turonenſes non excedebat rationem duodecimæ. At hodie communiter rationem decimæ & frequenter rationem ſextæ vel etiam quartæ partis
216 ſortis excedit, † quia ab anno ſeſquimilleſimo cœperunt ſenſim precia augeri. Vnde rationabiliter abinde iuſtum preciũ annui reditus modii frumenti (& ſemper intelligo menſuræ Pariſienſ.) cœpit augeri, & ſtare ad 120. libras Turonen. Et ſic communiter ſtetit uſque ad annum 1524. à quo tempore cœperunt omnium rerum precia ualde non momentaneè, ſed perſeueranter augeri, vnde extunc precium dicti reditus viginti aliis libris ad minus auctum fuit, & ita hodie ſtat ad 144. libras Turonenſes. Ex his liquet quàm fuerit iuſtum certum areſtum ſupremi huius Senatus in publicis cauſarum actionibus latum die Lunæ, 19. Februarii, anno 1531. de quo multi rationem deciſiuam ignorantes mirabantur. Seſquimodius ſiue octodecim ſextarii frumẽti reditus annui perpetuò redimibilis uænierat anno ſeſquimilleſimo nono pro 140. lib. Turon. tandem debitore vſurarium eſſe reditum cauſante, lite ſuper hoc mota coram dominis ad libellos ſupplices huius baſilicæ delegatis, venditor ad excludendam uſuram poſuit in facto, & probari obtulit, quòd tempore contractus ſextarius frumenti ualebat decem ſolidos Turonenſes communi æſtimatione, quod factum præfati domini receperunt, & probandum admiſerunt, reclamãte debitore & appellante ad Senatum: vbi re cognita mox cùm aduocati peroraſſent, pronunciauit Senatus malè iudicatũ per dictos dominos in dicta interlocutoria, quã emẽdando & inſuper negocium principale euocãdo & illud decidendo, declarauit prædictum contractũ nullum & vſurarium & intimatũ (qui erat creditor, vel eius ſucceſſor) in omnes impẽſas tam totius cauſæ principalis, quàm appellationis condemnauit. Hinc multi etiam ex inſignioribus circũſtantium aduocatorum pars fremere, pars ſtupere quaſi ad inſolitum portentum, eò quòd etiam appellatus à tam bona cauſa (ut videbatur) excidiſſet, & quòd negocium principale citra concluſionem cauſæ in eo deciſum eſſet, & quòd creditor à facto illo peremptorio excluſus eſſet. Si enim illud factum erat uerum (vt probari offerebatur) ſequebatur quòd reditus erat minus iuſtè cõſtitutus, vt pote circiter ad rationem quindecimæ, & quòd potuiſſet tunc emi pro cẽtum octo libris ad rationem quindecimæ, & tñ fuit emptus cẽtum quadraginta libris. Ego verò dixi & dico, Senatum optimè & iuſtiſſimè iudicaſſe: patet diligenter excuſſa decidendi rõne: quia tempore dicti areſti notorium erat, & adhuc eſt, ſaltem antiquariis, quòd ante uiginti duos, imò etiam ante uigintiquinque annos iuſtum & commune precium ad rationem duodecimæ modii annui frumenti non erat minus quàm centum uiginti libræ Turonenſes: ergo precium ſeſquimodii ſimilis reditus tempore contra-

Areſtũ

ctus non erat minus quàm centum octoginta libræ Turonenſes, & tamen erat emptus pro centum quadraginta libris Turonenſibus tantùm, & ſic infra rationem decimæ: igitur nullus & in totum caſſandus, vt ſuprà quæſt. 10. Et ſic apparebat contrarium factum eſſe falſum notoriè, nec allegatum à creditore niſi cauſa morandæ litis: igitur rectè fecit Senatus allegationem falſam & calumnioſam repellendo, iuxta not. Innoc. in c. poſt electionem. de conceſ. præben. in c. nullus. de præſumpt. Bal. l. 2. col. 5.
227 C. ſenten. reſcin. non poſſ. † Quid igitur hodie dicemus de reditibus huiuſmodi modiorum frumenti, olim ante 40. vel 50. annos pro centum libris, vel abinde ante viginti annos pro centum viginti libris conſtitutis? Hæc quæſt. percelebris fuit tempore magnæ illius cariſtiæ, quæ anno ſeſquimilleſimo uiceſimoquarto accidit, cum præcedenti anno ſub idibus Nouembris in toto ferè regno ſemina ſrugum in viſceribus terræ inſolito frigoris rigore geluque diriguiſſent, nihilque (niſi rurſus à quibuſdam ſeminatum) meritum fuit. Tumque in noſtro Senatu obſeruatum fuit, vt debitores præfatorum redituum liberarentur, ſoluendo unam libram Turonēſem pro ſextario frumenti, & ita ſæpe dicto an. 1524. & deinceps in cauſis occurrentibus priuatorum iudicari vidi à Senatu. Et licet iuſtius & æquius erat decerni debitores liberãdos ſoluendo in pecunia ad rationem duodecimæ, per ea quæ ſtatim dicam, tamen in tam repentina, inopina & prægrandi mutatione precij ſrugum, nondum ratione horum redituum plenè detecta, & quandiu prior frugum vilitas ſperabatur breui reditura, fuit & habita eſt illa prouiſio & moderatio generalis æqua, licet non diſtingueretur quo precio reditus eſſent conſtituti. Et licet promiſcuè debitores hoc modo ad rationem decimæ ſoluerent, abundè tamen ſibi cautum arbitrabantur, nec abs re: tum quia habuerant commodum vilitatis præcedentiũ annorum: tum quia in rebus nouis plerunq; ſatius eſt ſenſim admollire, quàm repente inſilire & ad viuũ reſecare. Quare licet initio temporaria uideretur illa prouiſio ſeruente cariſtia, tamen meritò perducta eſt in conſequentiam ſubſequentium annorum.
228 † Hinc rationabiliter factum eſt, vt precium horum redituum, quod erat centũ uiginti librarum, auctũ ſit ad centum quadraginta quatuor libras, vel circa, eo ꝙ ſi ſextarius cõiter uno francico æſtimatur, conſequenter modius noſter duodecim francicis ſiue libris cõiter æſtimatur: & ſic ad rõnem duodecimæ precium reditus erit centũ quadraginta quatuor francicorum paulò plus uel minus, quæ modica variatio tolerabilis eſt in hmõi reditibus ſpecierum: quarum & cõis æſtimatio non eſt (ſicut numorum) uniformis & perpetua. Sed certè ut illa communis æſtimatio ſextarij, collatione & compenſatione facta ubertatis & ſterilitatis plurium, puta decem continuorum annorum, iuxta not. ſuprà q. 5. num. 114. rationabilis fuit tempore ſuo, ita hodie nõ procederet. Præterea quantum ad ſolutionem penſionum horum redituum non habet integram & abſolutam & perpetuam æquitatẽ, ſiue ad creditores, ſiue ad debitores aſpicias. Reſpectu enim creditorũ valde inæquale eſt, ꝙ ille qui mitius fœneratus eſt, puta ad rationẽ vnius pro quindecim vel octodecim, æquè redigatur ad unam libram pro ſextario, ſicut ille rigidior, qui emit præciſè ad rationem duodecimæ. Reſpectu verò debitorum etiam manifeſta eſt iniquitas, ꝙ ille qui pro centum uiginti libris huiuſmodi reditum conſtituerat, teneatur loco modij frumenti duodecim libras ſoluere, & ſic ad rationem unius pro decem pendere, habito reſpectu ad ſortem receptam, quod eſt iniuſtum & iniquum, & multo iniquius idem ſtatuere in eo qui huiuſmodi reditum conſtituerat olim pro centum libris, tametſi iuſto precio tempore contractus inſpecto: quia ſic apparet, quod cogitur ſoluere duodecim pro centum in anno, quæ eſt rigidiſſima illa centeſimæ uſura, nuſquam niſi in traiectitijs permiſſa. Non tamen arguo iniquitatis uel iniuſtitiæ primam illam moderationem pro tempore ſuo: habuit enim multum æquitatis. Primum illud temperamentum etiam alioquin minus abſolutum in ſui exordio, attenta nouitate rei, & tã repẽtino ſeruore inopinatæ cariſtiæ, & quòd
229 prior uilitas breui reditura ſperabatur. † Verùm nihil impedit rebus plenius cõſideratis melius conſtituere, cũ ſit æquo æquius inueniatur. l. ſi ſeruus. cõis. §. idq; euidẽtius. de furt. nec ſit iniuria maioribus, ſi quando que vel deterior aliquid melius inueniat. l. 1. §. ſed neq;. C. de vete. iur. enucle. Dico ergo cum duodecima ſortis pars ſit ſeſcuncia, & ſupremum reditus incrementum, quod nullo modo tranſgredi, ſed bene infrà ſubſidere licet, & quod nunquam nulloq; caſu permittẽdum eſt creditoribus vſurarijs quicquam exigere ultra rationẽ duodecimæ ſiue prætextu incertitudinis valoris ſpecierum pro penſione, ſiue vſura ſoluendarum, ſiue prætextu pœnæ appoſitæ, aut alio quocunque colore, quemadmodum iure ciuili, nullo caſu, nullo machinamento licet excedere legitimum modum vſurarum. l. eos. C. de vſur.

vſur. cum ſimilibus. Cum igitur hi reditus ſint antiquarum uſurarum ſuccedanei, & eorum ſuprema & legitima meta ſit duodecima, nullo modo, nulloque caſu licitum eſt eam tranſgredi. Ex quo infero, quòd quantumcunq; creditor iuſto precio (tempore contractus inſpecto) emerit reditum meri frumenti, vel frumenti & ſiliginis, aut alterius ſpeciei, ſi tempore penſionis ſoluendæ penſio totius anni, vel illius termini pro rata excedat duodecimam ſortis, ſecundum communem æſtimationem pro tempore currentem, non tenetur debitor ſoluere integram penſionem, ſed ſolùm pro rata duodecimæ ſortis in anno, & non vltra. Probo clariſſimè, quia ſi debitor offerat in pecunia duodecimam ſortis ſibi numeratæ partem pro penſione anni, tunc offert ſummam debitam, & id quod de ſupremo rigore debere poteſt, quodque nullo ingenio, nulla arte excedi poteſt: ergo neceſſe eſt creditorem contentari, & debitorem ab omni reſiduo pro illo termino abſolui. Non obſtat quòd aliud pro alio non tenetur recipere, puta pecuniam pro frumento, quia eſto ita, ſaluo quod infrà dicam. Sed tunc ſi uelit ſibi ſolui in frumento, quia non poterit exigere integram quantitatem conuentam, ſi excedat duodecimam ſortis, ſed ſolum vſque ad ratam ualoris duodecimæ duntaxat, ſuperfluo tanquam indebito remiſſo, imò tanquam illicito & impoſſibili deberi per prædicta, adde, ſumptibus etiam uecturæ deductis: horum enim ratio habenda eſt, ſi deferri debet ad domum vel horreum creditoris, per not. ſuprà. quæſtio. nona.

Non obſtat quòd ſi frumentum ſit uiliſſimi precij, & ſic quantitas conuenta totius anni non ualeat duodecimam ſortis, quòd nihilominus tenetur creditor recipere, nec poteſt aliquid ultra conuenta petere: quia uerum eſt. Non tamen ſequitur, quòd in caſu conuerſo, ſi quantitas conuenta plus ualeat, quòd illam integram exigere poſſit, quia non eſt inconueniens, quòd creditor percipiat uſuras infrà ſummum legitimum modum, prout eſt inconueniens & illicitū, quòd ullo caſu percipiat ultra ſupremum
210 & extremum modum. † Confirmo, quia cum hi reditus grani uel uini ſint captioſi & periculoſiores debitoribus quàm reditus pecuniæ (ut ſuperiorum temporum experientia docuit) cautius in his eſt agendum, minorque in his debet eſſe licentia legitimum modum fraudandi: magis ergo debent reſtringi. Huc appoſitiſſimè facit quod decidit Alexander conſi. 180. in fine, libro ſeptimo. quòd ſtatutum permittens Iudæis fœnerari uſque ad rationem tot denariorum pro libra, non poteſt nec debet extendi ad alias ſpecies fungibiles, puta frumenti. Itaque non licebit eis in iſtis, etiam ad æſtimationem ſtatuti fœnerari, quia ſtatutum eſt odioſum: vnde de pecunia non debet extendi ad frumentum uel aliud, niſi eſſet æſtimatum, vt debitor ſoluendo pecuniam ad rationem ſtatuti liberari poſſet. Igitur in propoſito, quia certum eſt quòd inuentio & permiſſio horum redituum in pecunia eſt odioſa dupli ci nomine, primò, quia vſurarum ſuccedanea: ſecundò, quia veteres vſuras excedit & magis exorbitat, vt ſuprà. quæſt. quinta. ad finem, igitur non debuit extendi ad reditus aliarum ſpecierum, quia magis captioſi ſunt. Saltem tanta cautela adhiberi debet, vt non poſſit modus conceſſus excedi, vtque debitor ſoluendo in pecunia infra legitimum modum poſſit liberari, præſertim cùm hi reditus nullum iuſtum habeant conceſſionis vel approbationis initium. Sed diu poſt reditus pecunia limitatim conceſſos inuenti & excogitati ſunt ab aliquibus & ueriſimiliter ab auaris & iniquis, occaſionem quærentibus communem & receptam redituum taxationem fraudandi, vt euentus docuit. Semper etiam fuerunt & ſunt ruſticani & alij poſſeſſiones ruri habentes, ſed carentes pecunia repoſita, procliuiores & faciliores, dum occurrit neceſſitas utendi æris alieni, ad conſtituendum reditus in his fructibus quàm in pecunia: ex qua facilitate facilius incurritur & præſumitur captio & læſio. l. doli. §. diuerſum. de nouatio. Bal. l. ſingularia. col. 4. ſi cert. pet.

211 † Præterea quando creditor emit reditum ad ſupremam hanc duodecimæ rationem, & ſtipulatur penſiones non in pecunia, ſed in frumento, rogo cur creditor magis ſtipulatur in frumento quàm in pecunijs? rectè & ſyncerè rem perpendamus. Aut enim hoc facit ad maius ſui commodum, eò quòd magis ſperat ſuperlucrari, vel melius rebus ſuis conſulere ſic agendo, quàm ſi ſtipularetur pecuniam. Itaque hoc facit, non habita in hoc ratione debitoris, ſed ſolùm ſui gratia, etiamſi debitori incommodius ſit triticum fortè (ut ſolent ſtipulari) lectiſſimum ſoluere, quàm pecuniam ad rationem duodecimæ. Et tunc clarum eſt, quòd illicitè facit; quia vt ſibiipſi magis conſulat, debitorem grauat ultra rationem ſimplicis annuæ & duodecimæ partis ſortis. Patet, quia deteriorem facit debitoris conditionem, quàm ſi pecuniam ſtipularetur, & quàm futura

eſſet, ſi debitori liceret ablata pecunia defungi. Ergo exceſſus iſte moderandus eſt, & ita reducendus, ut debitor in aliquo non grauetur ultra penſitationem duodecimæ ſortis in anno: & ſic ad iuſtitiam huiuſmodi reditus neceſſe eſt, quòd ſit in facultate debitoris, vt ſoluendo pecuniam ad rationem duodecimæ liberetur. Aut uerò hoc facit non ſui, ſed debitoris ipſius gratia, cui fortè agricolæ commodius eſt frumentum, vel aliam moderatam frugum ſpeciem ſoluere, quàm pecuniam: & tunc adhuc clarius eſt. Quòd ſi debitor omnino ſoluere malit pecuniam ad ratonẽ duodecimæ, audiendus eſt. quia hìc vltra prædictas rationes accedit, quod fauori ſuo cuilibet renunciare licet: Igitur debitor qui frumentum tanquam pecunia leuius promiſit, multo fortius liberandus eſt, offerendo pecuniam, quàm ſi recuſet creditor frumentum poſtulans, eo ipſo declaras ſe iniquum vſurarium fuiſſe, vtpote non fuiſſe contentum pecunia ad rationem duodecimæ, qui eſt ſummus rigor: ſed voluiſſe præciſè ſtipulari frumentum, & ad illud obligatum habere debitorem, etiamſi inde magis grauetur, quàm ſoluendo preciſam
222 duodecimam in pecunia. † Ex quibus etiam clariſſimè infero, quòd in huiuſmodi reditibus, ſi propter moram debitoris ueniendum ſit ad æſtimationem, ſiue (vt uocant) appreciationem reliquorum, ſiue penſionum aliquot annorũ reditus frumentarij, quanuis aduſque ſolitum ſit æſtimari, non quantiplurimi etiam in ſuo quoq; anno frumentum ualuit (prout in penſionibus colonorum, quas Galli uocant, moyſons de grain, conſtito de mora fieri poteſt, ut ſcripſi in conſuetud. Pariſi. §. 195.) ſed ſolùm quanti communiter ualuit ſuo quoque anno, hoc eſt ſecundùm ęſtimationem, quæ toto proximo anno poſt diem ſolutionis elapſum frequẽtior & communior fuit in foro, quod eſt ſatis laudabile: tamen hoc non ſufficit, nec eſt æquitas perfecta, ſed dimidiata. Dico ergo, quòd non poteſt fieri ulla æſtimatio cum effectu ultra ratam duodecimæ. Si enim inueniatur, quòd frumentum etiam communiter plus valuit, non debet ullo modo damnari ultra duodecimam ſortis in anno, quàm etiamſi ab initio obtulerit, nedum ab expenſis abſolui debet, ſed etiam eas obtinere contra auarum creditorem, unà cum dãnis & intereſſe, ſi fortè executionem facti, ſeu bonorum pignorationem paſſus ſit poſt eam oblationem. Et hæc eſt ueritas à nobis nouè detecta, deinceps obſeruanda & practicanda, quicquid hactenus durè nimium & rigidè per imperitiam & errorem obſeruatum fuerit, vltra modum fauendo uſurarijs in necem & expilationem pauperum debitorum, maximè ruralium, & ita (videlicet) electionem eſſe debitoris ſoluendi in pecunia ad rationem duodecimæ: vel fructibus conuentis, non excedendo duodecimam, communi æſtimatione tempore ſolutionis inſpecta, pluries conſului & his ſcriptis, tandem ſupremi huius Senatus areſto cõfirmatum fuit anno 1544. ad finem Februarij in publicis cauſarum actionibus, cum circa annum 1515. conſtitutus fuiſſet reditus modij frumenti lectiſſimi pro centum libris Turonenſibus, deinde anno 1527. per ſententiam præſidis Pariſienſis & etiam per areſtum moderatus fuiſſet ad rationem duodecimæ, & ſic aliquot annis continuatus, poſtea rurſus lis emerſiſſet ad Senatum deuoluta, debitore ad caſſationem reditus inſtante, ſurgens clariſſimus & integerrimus vir dom. Gabriel Marilhac Regius aduocatus doctiſſimus, idem concluſit, & in quantum reditus tenere deberet, quòd debitoris eſſet electio ſoluendi in pecunia ad rationem duodecimæ vel in frumento: & mox Senatus iudicauit contractum nullum tanquam illicitum & vſurarium, non obſtantibus dictis ſententijs & areſtis ſuper præcedenti moderatione, & quòd omnia etiam retrò ſoluta à tempore contractus in ſortem imputarentur, & debitor in totum liberaretur ſoluendo reſiduum ſortis principalis infrà duos menſes: quibus lapſis pro reſiduo ſortis duntaxat curreret reditus ad rationem quindecimæ, & debitor haberet electionem ſoluendi reliqua futura in pecunia uel in frugibus. Si uerò (redeundo ad rem) inueniatur, quòd frumentum communiter non valuit niſi infrà quantitatem pecuniæ, quæ ex duodecima debetur, non debet debitor condemnari ad quantitatem duodecimæ, ſed ſolùm ad quantitatem æſtimationis communis, quam ſoluendo liberari de-
223 bet. † Ex his corolaria duo ſequuntur, primum. Quòd amodo utilius eſt creditoribus emere reditus in pecunia, quàm in frugibus, quamuis à non paucis annis per magnum abuſum contrarium ſæpe acciderit, prout diu practicari uidi, ſed ab indoctè peritis, & ex ignoratione legum & æquitatis per nos retectæ. Patet, quia emens in pecunia ſemper certus eſt ſe percepturum annuatim duodecimã ſortis. Secus in emente in frugibus, qui poteſt minus percipere, ſi fruges minus valeant, nec tamẽ poteſt plus percipere ſi ſuperualeãt: Et adhuc caſu quo ſuperualeant nõ eſt creditoris, ſed debitoris

Quantiplurimi.

Areſti.

electio,

electio, an ſoluat quantitatem conuentã in ſpecie conuenta, & deducto eo quod ultra rationem duodecimæ ſuperualet: an verò ſoluat duodecimam in pecunia, quia, ut dixi, neceſſe eſt facultatem hanc ſe liberandi, duodecimam in pecunia ſoluendo, eſſe in facultate debitoris: alioquin vltra duodecimã ſortis receptæ grauatus eſſet, quod eſt illicitum, & nullo pacto, imò nec etiam iuramento, vel temporis, vel rei iudicatæ præſcriptione induci poteſt, ſicut nec improbum aut exceſſiuum fœnus. Et hæc in reditibus ſummo iure conſtitutis ad rationem quindecimæ: ſecus in reditibus conſtitutis ad rationem vnius in quindecim vel octodecim, & deinceps. Puta, ſi quis modium frumenti annuum emerit, non pro centum quadraginta quatuor libris, quæ eſt præcisè duodecima, vt diximus: ſed pro centum octoginta libris, quæ eſt ratio vnius in quindecim, vel pro ducentis ſexdecim libris, quæ eſt ratio unius in octodecim: quia tunc tali benigno fœneratori vtilior erit reditus frugum tempore cariſtiæ, quàm ſimilis reditus pecuniæ. Si enim tempore ſolutionis frumentum conuentum plus valeat quàm quindecima uel octodecima ſortis, nihilominus integrum debetur, nec poteſt debitor deducere quod ſuperualet, nec offerre pecuniam pro frumento, ſed præcisè (ſi facultatem habeat) ſoluere totum frumentum conuentum, alioquin veram & integram communem æſtimationem, dummodo nunquam excedat duodecimam ſortis in anno. Et eſt ratio, quia his caſibus hæc onera compenſantur cum liberalitate quam fecit creditor, nedum ſuſcipiendo in ſe caſum & fortunam temporariam vilitatis frumenti in caſum vbertatis, ſi fortè in anno penſio frumenti non veneat, niſi ad rationem trientariæ, vel quadrantis vſuræ: ſed etiam (quod maius eſt & potiſſimè conſiderandum) faciendo gratiam in principali, videlicet in precio perpetuo ad libitum debitoris fruendo pro dodrante uel beſſe duodecimæ. Et eiſdem caſibus rectè procedit, quòd ſicut indiſtinctè creditor fert damnũ uilitatis & vbertatis, ita indiſtinctè ſuum facit lucrum cariſtiæ & ſterilitatis: quia etiam iſtud lucrum non excedit duodecimã, & ſic non eſt prohibitum nec illicitum. Et ideo ſi fortè in tantum exceſſerit ualor, vt excedat duodecimam ſortis, tunc etiamſi ſit fortuitus & inopinatus, dummodo illius anni communis, æſtimandus eſt, vt nunquam creditor vltra duodecimam percipiat, & ſi de facto receperit, reſtituendum eſt uel deducendum, quod uſque ad triginta annos peti poteſt. quoniam nullo pacto, nullo prætextu licitum eſt excedere duodecimam: & ita exactè & religioſè obſeruandum, ne qua feneſtra aperiatur metas præfixas excedendi in huiuſmodi reditibus
24 vſurarum ſuccedaneis. † Sed hic quæritur. An ſaltem infrà duodecimam ſortis in anno teneatur debitor quanniplurimi à tempore moræ? Videretur quòd ſic. Primò, per no. in l. vinum, ſi certum petatur. quæ tamen nihil facit, vt ibi nouè dixi, ſed per l. in hac. de condict. triti. l. tertia. in fine, de actio. empti. Secundò, in vim vulgaris clauſulæ, qua debitor promittit refundere omnia damna & intereſſe in defectum ſolutionis in terminis conuentis. Tertiò, ad minimum non uidetur, quin debeat conſiderari iſtud pactum, & quòd uerè intereſſe probatur, ſaltem infrà metas duodecimæ, & quatenus creditor tam pro penſione, quàm pro incremento reſtringit ſe ad rationem duodecimæ. Contrarium dicendum eſt, quia non datur acceſſio acceſſionis, ſiue in vſuris. l. finali. C. de uſur. ſiue in pœnis. l. fina. de magiſtra. conueni. l. i. C. de fiſca. vſur. libro decimo. ſiue in fructibus. l. nec eorum. & ibi Bart. de vſur. ſed ipſamet penſio eſt uera acceſſio & uſura, ſaltem eſt fructus reditus, & ſic non accedunt illi aliæ uſuræ, ſiue quæcunque incrementa. Bene tamen uenit æſtimatio communis, in qua non præcisè momentaneus ualor, qui fuit etiam præcisè tempore ſolutionis fiendæ, & diei cedentis inſpicitur, nec etiam ſubſequens ſimilis breuis caritas, ſed valor, qui communior & magis continuus fuit, proximo tunc ſequenti anno, per not. in lege precia rerum. ad legem Falcid. quæ quidem æſtimatio non eſt incrementum, nec noua uſura, prout nec eſt pœna, ſed ſimplex perſecutio & reſtitutio debiti, dummodo non excedat duodecimam. Non obſtat pactum de refundendo intereſſe, quia dupliciter intereſſe poteſt. primò propter has acceſſiones, vel incrementa à tempore moræ. Et ad iſtud, quia prohibitum in hac materia, dictum pactum non refertur. Secundò non ſolùm propter moram, nec immediatè ratione moræ, ſed propter ſumptus factos per creditorem, vt ſuum debitum ſeruet & conſequatur: & in his poteſt dictum pactum habere effectum, dummodo ſumptus ſint probabiles, & facti poſt ueram moram, & ex iuſta cauſa, & adhuc ſuberunt moderationi. leg. vnicæ. C. de ſenten. quæ pro eo quod inter. Item ſi quid creditor impenderit, vel emiſerit de ſuo, ad amoliendum uel technam quampiam à debitore ſtructam, ad fruſtrandum

Non eſt acceſſio acceſſionis.

dum creditorem reditu & iure ſuo. Ex quibus obiter habes, quid & in quibus operetur illa vulgaris clauſula (promittens omnia damna & intereſſe.) An autem pro his ſumptibus competat ius hypothecæ, nō ſolum à die liquidationis, ſed etiam à die contractus, prout nuper iudicatum fuit, dixi in conſuetu. Pariſi. titu. 5. in rubri. & ſic quod Albe. in l. quod in ſtipulatione, de vſur. ſentire uidetur generalem illam clauſulam de damnis, nihil operari, debet intelligi niſi ſecundum naturam actus & diſpoſitionem iuris communis. fac. not. infrà. q. 73. in fine.

225 † Vicesimosecvndo quæro, An ualeat huiuſmodi reditus ad rationem duodecimæ conſtitutus mercatori pro ſumma illi debita ex uenditione & traditione mercium? Videtur indubitanter quòd ſic. Quia iure communi uenditori ſtatim à traditione rei ipſo iure, non ſolum ſine ſtipulatione uel pacto, ſed etiam ſine alia interpellatione currunt vſuræ precij, quandiu differtur ſolutio. l. curabit. l. fructus. in fin. C. de actio. empti. l. Iulianus. §. ex uendito. ff. eo. l. fi. de peric. & commo. rei uendi. l. cui ctis. in fi. de vſur. etiamſi res uendita nullos fructus afferat, ut tradit Bald. Saly. in l. uſuras. C. de vſur. Paul. in d. l. curabit. Igitur multo fortius ueniunt ex pacto & alienata ſorte precij vt hic. Nec eſt abſurdum, quòd iſtud proueniat ex alia negociatione mercium: imò hoc nomine iuſtior uidetur reditus ratione perſonæ ementis reditum, qui eſt iuſtus mercator, cui honeſtius eſt quàm cæteris fœnerari, cuique iuſta lege ciuili etiam plus quàm cæteris fœnerari conceditur. d. l. eos. §. 1. & tamen hic nō excedit metam etiam omnibus non negotiātibus promiſcuè conceſſam. Tum iuſtitia horum redituum fundatur in eo quod intereſt ratione interuſurij ſucceſſiui, & promiſcui uſus pecuniæ: ſed illud intereſſe eſt longè certius, maius & iuſtius in mercatore & iuſto negociatore, quàm in alio, per no. ſuprà nume. 50. Et notanter ait Bal. in l. fi. §. 1. col. 2. C. de iure dot. quòd ſecundum uſum bonæ mercaturæ affertur lucrum decimæ partis ſortis, unde probat ſtatuta, quòd pro uſuris uel intereſſe dotis dilatæ ſoluatur decem in centum. Igitur de ratione duodecimæ in iuſto negociatore pro debitis ex negociatione minus videtur dubitandum. In contrarium tamen lata ſunt plura ſupremi huius Senatus areſta, & præcipuè famoſum illud pro magiſtro Ioanne Mailly contra Roullequinum Feronium die ſecūda Maij. anno Milleſimo quingenteſimo decimotertio. Areſta. Reſpond. Non ſunt hæc areſta indifferenter & ſine iudicio ad omnes contractus mercatorum protrahenda, ſed ex bono & æquo, eadem ratione, iiſdem circunſtantijs ſubſiſtentibus. Aut igitur incontinenti poſt uenditionem & traditionem mercium pro precio earum conſtituitur huiuſmodi reditus, & nō valet, quia eſt caſus dictorum areſtorum per quæ meritò reprobatur propter multa. Primò, quia mercator ex eiſdem mercibus, & alioquin iuſto precio uenditis, & eodem actu haberet duplex commodum, duplicem negociationem & duplicem quæſtum: primum ex uenditione & expeditione mercium, ſecundum ex acquiſitione reditus. Secundò, quia mercator ex eo quòd non recipit promptam pecuniam, pluris (vt aſſolet) venderet, & adhuc ad rationem illius grauioris & exceſſiui precij ſtipularetur reditum, & ſic eſſet uia aperta ad fraudandam & excedendam duodecimam. Tertiò, propter pernicioſum exemplum & deformationem ciuitatis, quæ tandem ſequi poſſet. Cum enim omnes mercibus paſſim indigeant, omnes tandem & omnia prædia vſuris eorum ſubijcerentur.

226 † Quartò, vt diximus ſuprà numero 58. huiuſmodi vſuræ ſeu reditus non tolerantur propter ſe, nec vt homines negociationem fœneratoriam exerceant: ſed ut ſit aliquis commodus & parabilis uſus æris alieni, ſine quo comercia & ciuilia negocia conſeruare non poſſunt. Non igitur debent in tantum laxari, vt ſit periculum, ne reliquæ meliores & honeſtiores negociationes deſerantur aut conturbentur. Quintò, ne alliciantur mercatores ad uendendum merces, non minutatim egentibus pro uſu ſuo, ſed in globo conſtituentibus huiuſmodi reditum pro aceruis mercium, quas illico uili diſtracturi ſunt, ut ſuprà numero decimo quarto, & hinc ſit occaſio corruptelæ multorum leuium hominum. Hinc prudenter ſentit Io. Gerſon tracta. de contract. conſidera. 10. ad arbitrium legislatoris ſpectare quandoque contractus aliàs per ſe licitos ad uitandum abuſum inualidare. Concluſio prædicta ampliatur, etiamſi ex interuallo ſed breui, puta infra ſex uel octo mēſes. argum. l. ſi uentri. §. in bonis. de priuile. credito. l. ſi quis poſt hæc. C. de proſcript. Si uerò emptionē dicti reditus ſequeretur traditio pannorum, uel alterius mercis æſtimatæ loco p̄cij ſeu ſortis ipſius reditus, tunc multo magis prædicta procederent. Fallit ex notabili interuallo, puta anni, uel biennij. In quo tamen aduertendum, quòd ſi probabiliter appareret mercatorem dictas merces ſine contemplatione differendæ ſolutionis, aut aliàs caro & exceſſiuo precio uendidiſſe, non ſubſiſteret reditus quantū-

cunque

cunque ex magno interuallo: nec exceſſus
conuẽti precij mercium compenſaretur cũ
interuſurio termini dati & ſolutionis quã-
tumcunque dilatæ, quia ante omnia opor-
tet integram & ſolidam ſortem cum effectu
227 ad venditorem reditus perueniſſe. † Et
ſic quando mercator vendit non mercatori
magnam pannorum uel mercium quantita
tẽ ſimul, ita quòd apparet nõ emi ad uſum
emptoris, contractus ualde eſt ſuſpectus de
occulta uerſura aut alia fraude, idque tanto
magis, quanto minus profeſſioni & quali-
tati debitoris merces conueniunt, & uix eſt
ut reditus ſubſiſtat. Et præſuppono hos con
tractus fieri inter maiores & habiles ad con
trahendum. Si verò appareat merces fuiſſe
venditas & traditas particulatim pluribus
ſeparatis vicibus, non infrà breuem termi-
num, ſed eo temporis ſucceſſu, quo homi-
nes ſimilis conditionis indigere ſolent, &
tandem inito calculo debitor pro ſumma
reſtante reditum conſtituat etiam ad ſupre-
mam hanc rationem duodecimæ, non puto
improbandum, ſed ſtandum contractui, dũ
modo uel libro rationum mercatoris appa
reat ſingulos pannos uel merces non fuiſſe,
exceſſiuo, ſed iuſto & congruo precio (etiã
ſi incontinenti ſoluendum fuiſſet) uẽditas.
Amplio primò, etiamſi vltimi panni uel
mercis præſtatio fuerit de recẽti facta, quia
ſatis eſt, quòd interualla præterita præſta-
tionum, earumq́ue quantitas & precium,
& qualitas debitoris oſtendunt nullã uer-
ſuram, nullam fraudem ſubeſſe, nec debito
rem in aliquo læſum eſſe. Nec poteſt tunc
dici, quòd mercator faciat duplicem quæ-
ſtum ex eiſdem mercibus, quia notabilis di
ſtantia & interuallum præſtationum hoc
tollit: interuſurium enim interim amiſſum
228 bonam partem quæſtus excludit. † Nec
obſtat, etiamſi dicatur, quòd omnes ferè il-
læ merces fuerant traditæ ultra ſex menſes
conſtitutionis Regiæ anni 1512. §.67. uel
partim ultra tres annos, de quibus in con-
ſuetud. Pariſ. §. finali: quia, ut dixi in dicto
§. finali, illæ breuiſſimi temporis præſcri-
ptiones non habent locum, vbi debitor ve-
ritatem & bonam fidem recognoſcit. Sunt
enim introductæ in fauorem debitorum,
qui ſine apocha & teſtibus (ut fit) ſoluerũt,
& præcipuè hæredum eorum. Vnde non
impediunt, quin debitor de illis excipiens
teneatur etiam ad petitionem mercatoris
agentis, interrogationibus de calumnia, bo
na fide & ueritate, etiam ſpeciatim & cum
iureiurando reſpondere, ut ſæpe conſului.
Si verò appareat merces fuiſſe particula-
tim venditas & traditas ſecundùm decentiã
ſtatus debitoris: ſed non ita diſtantibus in-
teruallis, quin omnes præſtitæ ſint infrà ul-
timum ſeſquiannum aut breuius tempus
ante datam & principium curſus reditus
ſunt tamen aliàs venditæ iuſto precio nec
aliud uitium apparet: tunc prudentes iudi-
ces nõ ſolent reditum annullare, nec etiam
reducere ad rationẽ vnius pro quindecim
(quia fieret nimium, vt potè perpetuũ prę-
iudicium creditori) ſed ſolent interuallum
ſupplere. Et pluries iudicari uidi reditum
annullari, debitorem condemnari ad reſti-
tutionem ſortis, ſaluo quòd niſi eam reſti-
tueret infrà ſemeſtre, uel aliud modicum
tempus, quòd extunc reditus curreret, & ef-
fectum ſuum ſortiretur, & hoc eſt æquum
temperamentum, iuxta l. in ambiguis, in fi.
de reg. iur. Hoc ergo caſu conſulendum eſ-
ſet mercatori, ut offerret remittere reliqua
ſemeſtris uel anni ad ſupplendum terminũ
extunc debitor in omnes impenſas litis dã-
nandus eſſet, & multo magis, ſi tempore cõ
tractus actum eſt, quòd non currat reditus
niſi poſt annum: uel ſi tempore finalis cal-
culi actum eſt, quòd niſi debitor ſolueret
infra annum, quòd exnunc prout extunc
conſtituit reditum ad rationem duodecimę
uel leuiorem: cuius tamen penſiones curre-
re incipient poſt illum annum, abſque re-
troactione ſtandum erit contractui.
229 † Vicesimotertio. Dum hęc
ſcriberem accidit quæſtio de facto, Titius
indigens pecunia rogat Caium, ut à ſe emat
centum reditus ad rationem duodecimæ.
Caius carens tunc pecunia ocioſa, ſed abũ-
dans ſupellectili argentea, offert ei dare de *Supellex*
dicta ſupellectili uſque ad ualorem mille *loco pre-*
ducatorum cõmuni æſtimatione pro pre- *cij.*
cio reditus. An ſic legitimè contrahi poſſit?
Videtur quòd ſic: tum primò per text. qui
ad hoc expreſſus videtur in l. ſi pro mutua.
C. de reb. credi. vbi quælibet ſpecies com-
muni conſenſu æſtimata poteſt dari loco
ſortis ſub vſuris, in tantum ut licet fuerit
ſtipulatus centeſimam, tamen ualet ſtipula-
tio uſurarum uſque ad uſuram legitimam,
pro rata æſtimationis communi conſenſu
definitæ, & ſic ſtatim currit uſura. Tum ſe-
cundò, quia ex hypotheſi Caius nõ eſt mer-
cator, nec aliàs erat venditurus ſupellectilẽ,
quæ non erat venditioni expoſita, & ſic ceſ
ſat hic ratio duplicis quæſtus, de qua in q.
præcedenti. Tum tertiò, quia Caius non
erat diſtracturus ſupellectilẽ, niſi in gratiã
Titij, vtque ei commodet, eiusq; precibus.
Ex quo uidetur, quòd etiam plus iuſto pre-
cio uendere poſſet, cum non eſſet aliter uen
diturus, per tex. in l. alienus ad leg. Falc. ſa. l.
non enim æquum rer. amotar. Quartò, ſal-
tem Caius indemnitati ſuæ cauere poteſt,
ut

ut tota præſens communis æſtimatio duntaxat intret in ſortem, ut ſeruetur indemnis, per not. ſupra nume. 25. Et ſic videtur quòd decrementum ſeu damnum confuſionis artificij dictæ ſupellectilis, quam mox Titius venditurus eſt artificibus ad pondus ſeu communem æſtimationem, detracto artificio, poſſit eſſe debitoris, & non creditoris: ſaltem hoc caſu, vbi creditor non erat venditurus nec conflaturus ſupellectilem niſi in gratiam debitoris: facit l. ſi quis nec cauſam, in princ. ſi cert. peta. vbi etiam depoſitum gratia depoſitarij factum eius eſt periculo: quòd intelligitur etiã de caſu fortuito, ut ibi Philip. Decius tenet contra cõmunem, & bene, vt vbi dixi in annota. nu. 6. fortior tex. in l. rogaſti, in princ. ſi cert. peta. vbi ſi mutuum rogatus dedit lancem uel maſſam auri vendendam, ut precium cederet in mutuum, etiam ſub uſuris, periculũ interim eſt debitoris: ſi igitur eius eſt periculum totius corporis, multo magis conflaturæ, quæ immediatè eius gratia fit. Quintò & ultimò, ſi Caius ſupellectilem ſuam integro precio uendiderit uolenti ſorte ſimilem comparare, poteſt mox uel poſtridie reditum ad rationem duodecimæ integri precij emere ab emptore, ut infra quęſt. 27. igitur & hic, quia videtur Caius primò vẽdidiſſe Titio ſupellectilẽ iuſto integro precio, deinde ab eodem emiſſe reditum ad rationem conceſſam duodecimę, loco ſolutionis precij purè debiti, & promptè remiſſi. Imò videtur Caius breui precium integrũ ſupellectilis ſuæ recepiſſe, & rurſus in emptionem reditus dediſſe l. licet §. quoties. de iure dot. & celeritate coniungendarum inter ſe actionum unam actionem occultari.
230 l. 3. §. fin. de donat. inter uir. & uxo. † Breuiter contrarium reſpondi, quia ex quo vult emere reditum, eumque ad ſupremũ gradum duodecimæ, licet non agat de duplici quæſtu uel negociatione, ſed de una tantum, neceſſe eſt, quòd plenam, integram & liberam ſortẽ det debitori: alioquin impoſſibile eſt reditum currere, niſi pro rata ſortis, quæ liberè remanet, & à tẽpore quo liberè remanſit debitori d. l. eos. in fin. Et ſic cum iſta ſuppellex non ſit communiter idonea ad tantam pecuniam (qua promptè opus eſt) comparandam, niſi amiſſa artificij æſtimatione neceſſariò debet illud damnũ ſeu decrementum ſpectare ad creditorem, & non ad debitorem: quia creditor uolens accipere ſummã mercedem interuſurij pecuniæ, debet ſortem integram eiuſdem pecuniæ prius implere l. Iulianus §. offerri, de actio. emp. tum ſuppellex quam dat, licet qualiş eſt & extat fabrefacta valeat cõmuniter mille ducenta, tamen qualis eſt & extat, non eſt idonea ad aliquem reditum, uel fructum, ſaltem huiuſmodi adferendum, nec ad uſum qui ex pecunia numerata fit: igitur detrimentum conflaturæ ſeu diſtractionis debet eſſe creditoris, qui vult habere ſummum precium interuſurij pecuniæ inde comparandæ. Secus ſi non ſtipularetur creditor niſi ad rationem quindecimæ, vel ſemiſſis uſuræ: ita quòd diminutio reditus compenſet decrementum dicti artificij, ita ut ſaltem non excederet duodecimam partem pecuniæ, quæ remanſura eſt penes debitorem, detracto dicto decremento. Nõ obſtant allegata in contrarium: quia hic nõ agitur de mutuo liberali, ſed de contractu quæſtuario uſus pecuniæ: & ſic neceſſe eſt utrunque extremum debitè ſeruari. Primum, quòd creditor prius impleat ex parte ſua, ut integra pecunia utenda perueniat ad debitorem. Secundum, quòd reditus ſiue uſura non excedat duodecimam dictæ pecuniæ annuam. Quòd ſi creditor ipſe indigeat, nec poſſit aliter pecuniam dare ſine maiori ſuo incommodo, abſtineat potius ab huiuſmodi reditu. Si enim non eſt ferendus uolens emere fundum alterius uili precio, ex eo quòd pecunia ſua pluris ſibi ualet & utilior eſt, ſiue negociando, ſiue ob aliam propriam egeſtatem, uel ob pœnam, aut aliud quodcunque damnum imminens uitandum: multo minus in fœnerando, ut hic ferendus eſt, ut ſimul & de ſummo quęſtu redituali, & de quouis alio prætenſo intereſſe ſarciendo paciſcatur, alioquin omnes leges uſurariæ & redituales fraudari poſſent. Et ſpecialius non obſtat d. l. ſi pro mutua. Tum primò, quia debet intelligi ſecundũ alia iura, dũmodo illæ ſpecies eſſent ſtatim æquè utiles debitori, ut ſors, uel deducto intretrimento æſtimatæ. Tum ſecundò, quia ius ciuili in hac parte, præſertim ſuper uſuris in mutuo, tam in magnitudine, quàm in indifferente permiſſione uſuræ, nimis indiſcretum & laxum fuit, in quo hodie meritò correctum eſt, & ſic d. l. ſi pro mutua. cum ſimilibus exoleuit, ut diximus infrà quæſt. 69. in fin. Tum tertiò, quia d. l. loquitur de meris uſuris, quæ de iure ſunt precium ſimplicis interuſurij, ſecundum taxationẽ iuris ciuilis (quam licet nimis magnam reputemus) tamen illæ meræ ciuiles multo leuiores ſunt, quàm reditus duodecimę multis modis. Vnde per no. infr. q. 75. non licet ex illis permiſſiuè arguere ad noſtros reditus duodecimæ, in quibus in hoc eſt diuerſa ratio, nõ ſolum quia reditus iſti ſunt longè grauiores reſpectu quantitatis: ſed etiam quia ſunt precium nõ ſolum interuſurij,

teruſurij, ſed etiam ſortis perpetuò aliena-tæ. Et ſic neceſſariò præſupponunt, quòd prius ante omnia debeat creditor impleuiſſe, ſortemque integram dediſſe, & tranſtuliſſe cum effectu liberam & perpetuam fruitionem debitoris: alioqui non poteſt incipere curſus reditus, niſi ſaltē pro rata ueri & effectualis implementi l.eos.in fin. C. de uſur. vel niſi de curſu reditus remittatur, ut in perpetuum pro rata dicti decrementi, qđ in idem recidit: ut ſi ematur reditus ad rationem decimæquintæ uel decimæſextæ: & ſic in effectu d.l.ſi pro mutua, iuncta cum l. eos. C. de uſur. prout fieri debet, per l.non eſt nouum, de legib. magis cõcordat quàm obſtet, cum communiter intelligatur de ſemiſſibus: quam quantitatem ſi reditus iſte non excederet, nemo in hac quæſtione dubitaret, quin ſtatim debeat ualere & currere reditus, iuxta d.l.ſi pro mutua. Ex quibus patet ſolutio ad ſecundum & tertium. Non obſtat quartum: quia hic reditus eſt limitandus ad ſortem quę remanet penes debitorem. Non obſtat ultimum: quia aut illa venditio ſupellectilis facta eſt à negociatore, puta aurifice, qui ſolet de talium rerum uenditione negociari, & tunc de contractu reditus ſequenti dicendum, ut nuper in q. præcedenti. Aut eſt facta ab alio, qui de his non negociatur, & adhuc dico, quòd ſi ex probabilibus coniecturis apparet dictam venditionem ſupellectilis præceſſiſſe in fraudem, ut mox debitum conuenti precij conuertatur in ſortem reditus præmeditati, puta, quia debitor nõ indigebat ſupellectile, ſed pecunia, nec emebat ſupellectilem pro uſu ſuo, ſed ut inde pecuniam corraderet: creditor autē volebat ſimul vendere ſupellectilem, & omne decrementum reijcere in futurum debitorem reditus: tunc ea omnia obſeruãda ſunt quæ nuper dixi. Si verò venditio ſupellectilis ſine fraude facta eſt, puta empta ab eo, qui ea vbi volebat ad uſum ſupellectilis deſtinatum: tunc non eſt inconueniens, quòd iuſtè emptor vendat venditori ſuo reditum ad rationem duodecimæ precij conuenti & iuſtè debiti, ut infrà quæſt. 27.

631 † Redeundo ad q. thematis quæro, quid ſi de facto contractum ſit ad rationem duodecimæ totius ualoris ſupellectilis ſine dicta deductione. Prima facie videtur diſtinguendũ, ut ſupr. queſt. 10. videlicet quòd ſi decrementum artificij ſit infrà ſextam partem ſortis conuentæ, uel eam non excedat reducendus ſit reditus ad rationem quindecimæ: & tunc hæc reductio non deberet fieri habita ratione ad ſortem conuentam, ſiue ad ſortem putatiuam, ſed ad ueram ſortem duntaxat, quæ realiter & cum effectu peruenit ad debitorem. Ratio, quia ſuperfluum non eſt de ſorte: reditus autem non debet nec poteſt metiri, niſi ad ueram ſortem. Vnde in noſtro themate ſi decrementum ſint ducenta, & non ultra, nõ ſufficeret centum reditus conuenti reduci ad octoginta annua, ſed deberent reduci ad ſeptuaginta duo annua: quia alioquin non eſſet punire exceſſum, nec reducere ad quindecimam ſed circiter ad duodecimam: quia ducentis detractis, non ſunt niſi mille in ſorte, cuius duodecima ſunt octoginta tria cum triente tantum: quindecima verò ſeptuaginta duo duntaxat. Quòd ſi decrementum eſſent centum duntaxat, & ſic ſors eſſet undecies centum, duodecima eſſent nonaginta unum cũ beſſe unius. Et ſic reducendo ad decimamquintam, reditus annuus eſſet ſeptuaginta octo librarum, tredecim ſolidorum & quatuor denariorum Turonenſium. Si verò decrementum excedit ſextam partem ſortis conuentæ, & ſic inuenitur reditus ſupra rationem decimæ ſeu maior decima, videtur ipſo iure nullus. Sed aduerte, quia hæc diſtinctio communiter, ut ſupra quæſt. 10. æquabilis eſt: ſed in caſu ſpeciali huius hypotheſis plus iuſto rigidior eſt. Quare ſic dicendum puto. Aut decrementum non excedit ſextam partem ſortis cõuentę, & tunc ſufficit reditum reduci ad rationem duodecimæ ueræ ſortis, ad quod etiam ipſo iure reducitur. Aut verò excedit, ita quòd reditus excedit decimam veræ ſortis, & tũc ſufficit reduci ad rationem quindecimæ ueræ ſortis, nec debet in totum annullari hoc caſu. Et moueor, quia in caſu d. quæſt. 10. creditor nihil amittebat in gratiam debitoris, nullam iacturam patiebatur, ſed quod deerat ueræ ſortis ſibi retinebat, & tamen ſcienter ſtipulabatur ultra modum conceſſum: & ſic de mero lucro illicito certabat, meritò non debet illic eſſe ſine pœna: ſed ſi quidem modicum transgrediatur, tunc moderationem duodecimæ: ſi verò multum, nullitatē reditus pati debet. Sed in hac hypotheſi creditor primùm iacturam facit in gratiam debitoris: deinde non ſtipulatur ultra modum habito reſpectu ad id quod ſibi abeſt huius contractus occaſione, ſed tantum habito reſpectu ad id quod remanſurum eſt debitori, in quo faciendo non certat de nouo lucro captando, ſed ſolum de ſua indemnitate ſeu damno uitando, inter quæ eſt maxima differentia l. Proculus, de dam. inſect. l. fin. C. de codicill. Accedit, quòd ideo non videtur malitioſè ſeu ſcienter excedere ſed magis ex bona fide: tum quia putat ſe ſortem integram dare, ex quo dat ſupellectilem

ctilem tanti in ſe ualentem: tum quia etiã ſi
ſciat debitorem decrementum illud paſſu-
rum, tamen etiam ſcit ſibi illud abeſſe debi
toris ergò, unde occaſionẽ habet arbitrandi
ſibi licere reditum ſtipulari ad rationẽ eius
quod ſibi abeſt, ut indemnis ſeruetur, & ne
officium ſuum ſibi damnoſum ſit. Ex qui-
bus liquet, quòd hic non eſt ea ratio pœnæ;
quæ in d. quæſt. 10. Ideo omni alio ceſſante
uitio ſufficit reditum ad duodecimam uerę
ſortis reduci, niſi tantum ſit decrementum,
quòd reditus excedat decimam ueræ ſortis:
quia tunc ob nimiam diſproportionem iũ
ſtum eſt reduci ad decimamquintam veræ
ſortis: & ſatis propter ſpeciales circunſtan-
tias conſulitur creditori in hoc, quòd redi-
tus in totum non caſſatur. Si verò conſtaret
de fraude creditoris, qui aliàs erat conflatu-
rus ſupellectilem, & tamẽ dedit eam in em-
ptionem reditus indigenti, ut eius egeſtate
abuteretur ad duplicem quæſtum, videlicet
ſupremi reditus, & decrementi artificij ſibi
ſeruandi, tum tanquam ceſſante ſpeciali æ-
quitate ſtandum his quæ dicta ſunt ſuprà
quæſt. 10. Si verò conſtet de maiori fraude
& dolo, ut quia per interpoſitas perſonas,
uel colluſſores fraudis ſotios eandem ſupel
lectilem ſibi uilius redempturus erat, quòd
& fecit, tunc indiſtinctè omni commodo re
ditus in totum priuandus eſt, & adhuc pro
modo admiſſi extra ordinem plectendus, ut
232 ſupra nu. 14. quæſt. 10. in fin. † Redeun
do ad q. thematis, quæro. Quid ſi decremen
tum artificij erat ducentum, & tamen credi
tor ſtipulatus eſt ad rationem duodecimæ
precij conuenti, ſed cum pacto, quòd non
curreret reditus niſi poſt biennium, an te-
neat contractus. Videtur omnino quòd ſic,
ex quo tantundem remittitur debitori de
reditu, quantum eſt dictum decrementum.
Contrarium uerum eſt, quia decrementum
illud cadit in ipſa ſorte, & eſt uerum ſortis
decrementum: & ſic neceſſe eſt pro rata ip-
ſum ius reditus perpetuò diminui, quia nõ
poteſt ab initio conſtitui, nec deinceps cur-
rere, niſi pro rata uerę ſortis: nec eſt uerum,
quòd differendo reditum aliquid remitta-
tur de ipſa quantitate reditus perpetui in
ſe, prout neceſſe eſt quatenus ſors minuitur
ſed ſolum aliquid remittitur de reliquis cer
ti modici temporis, quæ temporalis remiſ-
ſio nullo modo compenſari poteſt cum ali-
qua diminutione ſortis, quę reſpicit ipſum
ius reditus, & eius perpetuitatem. Et eſſet
in effectu conuertere uſuram in ſortem, &
uſurarum vſuras ſtipulari, quòd penitus
illicitum eſt, ut ſuprà nu. 44. tum quia agi-
tur, quòd tempore redemptionis tota con-
uenta ſors reddatur; & ſic iſtud pactum, uel
retardatio curſus reditus nullò modo impe
dit, quin neceſſe ſit reditum perpetuò redu-
ci ad ratam veræ ſortis ſecundum prædi-
cta. Alioquin ſequeretur, quòd quis pro
mille poſſet emere centum annua, differen-
do curſum reditus in biennium, vel etiam
pro nongentis differendo curſum in trien-
nium, quod eſt impoſſibile, niſi conuulſis le
gibus uſurarijs, & de uſurarum vſuris. Cæ-
terum dilatio curſus reditus bene poteſt cõ
penſari cum modico incerto & vix conſide
rabili decremento: item cum ſolicitudine
& uniuerſali dilatione, quam patietur debi
tor ſupellectilem commodè diſtrahendo,
ad pecuniam comparandam. Nec enim
intelligendum eſt (etiam deducto ante om-
nia decremento artificij de ſorte ſeu precio
communi ſupellectilis) quòd ſtatim à tradi
ta ſupellectile poſſit huiuſmodi reditus cur
rere, præſertim ſi ſupellex ad locum remo-
tum deferenda eſt, ut diſtrahatur: ſed debet
etiam non de quantitate perpetua, ſed de
principio curſus reditus deduci tempus il-
lud veriſimiliter requiſitum ad diſtrahen-
dum ſupellectilem: alioquin eſſet uitium ac-
celerationis temporis, quòd reputandum
eſſet: imò poſſet eſſe tale, ut ſufficeret ad re-
ducendum reditum ad quindecimam, quã
doque etiam ad annullandum, ut infrà q.
50. Sed hic quiſpiam cauſari poterit, fore,
ut creditor officioſus capi poſſit. Quid. n.
ſi rogatus à debitore in eius gratiam ſupel-
lectilem ſuam præcioſam dederit, ſtipula-
tus reditum deducto omni decremento arti
ficij, mox autem uel infrà menſem uel tem-
pus diſtractionis, debitor redemptionem
offerat: & ſic creditor & ſupellectili ſua, &
reditu, omnique commodo, ſimul & æſti-
matione artificij, quod fortè præcioſiſſimũ
erat, fraudatur, & multo minus habere in-
uenitur, quàm valeret ſupellex ſua ¢ Re-
ſpon. Debitor ſi queat, præſertim ſi ea oc
caſione magnum damnum euitauit, debet
& bono & æquo creditorem indemnẽ ſer-
uare, eique naturaliter & in conſciẽtia obli
gatur ad antidora ſuprà nume. 27. Sed nul-
la ciuili actione cogi poteſt. quia purè redi
mendo ſoluit quicquid ciuiliter debet: &
ſatis eſt quòd creditor poterit lucrari ſub
cõditione ſi reditus perſeueraſſet l. ſi ſuper.
C. de trãſactio. & emendo reditũ huiuſmo-
di aleam emit, & ſic queri non poteſt l. nec
emptio. de contrah. empt. l. ſi iactum retis.
de actio. emp. ſed de omni tunc præſenti cõ
modo, uel incommodo cum iure & ſpe fu-
turi reditus ſemel tranſactum fuit, nec poſ-
ſet hoc caſu naturalis illa obligatio in ciui-
lem deduci, nec paciſci de uero intereſſe re-
fundendo, caſu quo breui illo tẽpore redi-
meretur.

meretur. Et licet de hoc paciſci liceret in liberali mutuo, ut ſup. nu. 54. non tamen in hoc reditu negociatiuo & quæſtuoſo. Si tamen conſtaret aliquem finxiſſe indigẽtiam ut creditorem eluderet, & damno afficeret, teneretur perpetuò ex empto in id quod intereſt utcunque enim ille finxerit, tamen ex parte creditoris eſt uera emptio bona fide inita, cuius actione dolus perpetuò purgari poteſt. Ex prædictis deciditur aliqua q. quam uidi in facto, quòd emens huiuſmodi reditum dedit & ceſſit in partem preciĳ nomen, non per venditorem, ſed per tertiũ debitum, qui non erat bene ſoluendo, uel aliàs litigioſus, aut obæratus, aut in tali potentia cõſtitutus, ut non liceret habenti nomen commodè quando uellet exigere. Breuiter reſpon. quòd ſi creditor ſciat eam nominis qualitatem, qua periculo debitoris ſe exonerat, tunc ſi nomine deducto reditus excedit decimam ſortis, in totum annullandus eſt: ſi verò non excedit decimã ſed duodecimam, reducendus eſt ad quindecimam per not. ſupra quæſt. 10. Et hoc pro rata ipſius pecuniæ numeratæ tantum, aliàs nulla eſſet moderatio, ut nuper dixi nume. 231. Ampliatur, quantumcunque creditor cauerit non ſolum de euictione, ſed etiam de bonitate nominis. Fallit primò, ut procedat quando totus reditus debebat ſtatim currere: ſecus ſi ſaltem pro rata nominis non debebat currere, niſi poſt nomen exactum, uel poſt certum tempus bona fide taxatũ, veriſimiliter ſufficiens ad exigendum nomen ſumptu & periculo creditoris, ſi quo ſumptu opus eſſet. Fallit ſecundò, ſi creditor putabat nomen bonum, & ſine ullo ſumptu & difficultate exigibile: quia conſtito de bona fide, ſi poſtea quocunque caſu etiam fortuito, & poſtea de nouo ſuperuento ſecus contingit, non uitiatur reditus pro reſiduo ſortis numeratæ, ſed ſaltem curret ad ratam duodecimæ, non autem pro rata nominis, niſi poſtquam venditor exegerit, uel fuerit in culpa exigendi. Fallit tertiò, ut procedat, quando hæc ceſſio per creditorem obtruditur, & fit eius tantum gratia: ſecus ſi venditor eſſet fideiuſſor debitoris, & vt impediret diſtractionem bonorum eius procurauerit ceſſionem nominis habere mediante venditione huiuſmodi reditus, ita quòd creditor bona fide proceſſit, & nullum onus per ſe huic duodecimæ addidit.

Nomen pro precio.

233 † VICESIMOQVARTO opportunè ſuccedit quæſtio mihi dum hæc ſcriberẽ propoſita de reditu ad rationem duodecimæ cõſtituto per ruſticum colonum domino ſuo pro reliquis conductionis. Prima facie videtur non ualere, quaſi dominus duplicem fructum & quæſtum ex fundo ſuo capiat: quinetiam fructus fructuum, quod eſt abſurdum, quia non datur acceſſio acceſſionis, & in ſpecie, quòd fructuum vſuræ peti non poſſint, non ſolum ſi fructus ſolo iudicis officio væneant, ſed etiam ſi iure actionis debeantur, caſus eſt in l. neque eorũ de uſur. Accedit, quòd iure nouellarum nemini licebat ab agricolis accipere ultra ſemiſſem duodecimæ, ut nouè diximus ſupr. quæſt. 1. Tamen reſpon. contractum prædictum non improbandum, ſi aliud nõ obſit: quia hoc caſu fructus ſeu penſiones non ſunt acceſſio, ſed ipſum principale. Maior enim pars fructuum cedit colono pro cultura & cura & quæſtu ſuo. Reliqua autem pars, quæ ſegregatur domino, tam eius eſt, quàm res mutuò data, uel depoſita, & in ipſo colono principaliter æs alienum, quum omnis opera ſua iam penſata ſit. Confirmatur, quia iure. ff. & C. colonus ipſo iure ſine alia interpellatione tenetur ad vſuras penſionum tardius illatarum. l. quæro, in prin. loca. l. cum quidam. §. ex locato. de uſur. l. præſes. ff. de loca. igitur multo fortius debentur ex pacto. Vnde manifeſtum eſt illas penſiones non eſſe acceſſionem, quia etiam non veniunt in conſequentiam, ſed principaliter. Nec obſtat d. l. neque, quia loquitur quando fructus veniunt in conſequentiam & acceſſoriè. Dico tamen, quòd etiam in terminis iuris communis non ueniet duplex acceſſio. Vnde ſi penſio non conſiſtat in pecunia, ſed in frumento, uino, vel aliĳs ſpeciebus, ſi dominus velit habere æſtimationem quantiplurimi à tempore moræ, iuxta no. in l. vinum, ſi cert. peta. in l. in hac, de condict. tritic. quod in praxi reſtringimus ad annum proximum à die ſolutionis fiendæ: ut tetigi ſuprà eod. quæſt. 21. num. 122. & latius in conſue. Pariſi. §. 195. glo. in uer. (moyſon de grains) tunc non poterit ſimul cum auctuario quantiplurimi petere illas vſuras legales, etiam de iure communi, & licet ſint ſemiſſes tantum. Plus dico, de iure etiam pactum expreſſum non valere, quòd ſimul cum æſtimatione quantiplurimi poſſet uſuras petere, etiam pro rata penſionis communis tantum, & non pro rata auctæ æſtimationis: quia licet hoc modo non eſſet propriè acceſſio acceſſionis, tamen eſſet duplex acceſſio eiuſdem principalis debiti, quod non eſt ferẽdum. Sic in præſenti dico, quòd non poſſet reditus conſtitui habita ratione ad æſtimationem quantiplurimi valuerũt penſiones, ſed ſolum pro rata æſtimationis communis, & adhuc eo caſu tenebitur dominus remittere dictam acceſſionẽ & æſti-

Colonus.

mationem

mationem quantiplurimi,ſi velit habere ac
ceſſionem reditus : quia non eſt ferendum,
quòd de eodem debito, vel ſorte capiat du-
plicem acceſſionem,eſt enim huiuſmodi re
ditus vera acceſſio ſortis, ſicut uſura, cuius
ſuccedaneus eſt. Et adhuc ſi contingeret do-
minos nimiũ abuti dictis reditibus aduer-
ſus ruſticos uel colonos ſuos, magis cohibe
ri debent,aut moderari,ut in præcedenti q.
& quemadmodum Iuſtinian. tempore ſuo
propter abuſum reduxit ad ſemiſſem duo-
decimæ in nouell.conſt. 32. cum ſeq. ſuprà
234 quæſt.1. † Alioqui non debent infringi,
niſi ex iuſta cauſa, puta ſi locatio eſt facta
exceſſiua mercede, ita quòd pauper colo-
nus non poteſt ſolidũ ſoluere,& tamẽ acer-
bus dominus nihil remittit,nec dilationem
concedit,ſed pro reſiduo mercedis,quã non
poteſt promptè exigere,emit ab eo ſummũ
reditũ duodecimæ: uel ſi locatio initio me-
diocri mercede facta eſt, ſed frugibus affli-
ctis, & aſpera annona ſuperuenta, nullam
tamen dominus auarus reſpirationem dat
colono,ſed ſolidum exigit quantum poteſt
& pro reſiduo reditum emit ad rationẽ duo
decimæ. Tum enim puto prudentis iudicis
officio incumbere, ut ſaltem denegatam di
lationem concedat,permittendo colono in
frà annum uel aliud moderatum tempus li
berè debitũ ſoluere: alioquin termino lap-
ſo extunc non retro reditus currat, ut in ſi-
mili ſuprà quæſt.22. in fin. vel reditum in
quantitate,puta ad rationem decimæſextę,
vel decimæoctauæ moderare: vel etiamſi
ex perſonarum & circunſtantijs negocij res
exigat,in totum annullare, vel aliter prout
totius cauſæ æquitas (quæ certis regulis de
finiri nequit)ſuggerat,proſpicere l.bonafi-
des,depoſiti leg. quod ſi Epheſi.in fin.de eo
quod certo loco.leg.de acceſſionibus,de di-
uer. & tempo. præſcrip. Non obſtant no-
uellæ,ne quis mutuum dans agricolæ,quia
nunquam fuerunt in vſum receptæ apud
Francos,nec etiam apud Gallos,quibus Iu-
ſtinianus & ſucceſſores ſui nunquam impe
rauerunt,ut dixi in conſue.Pariſi.titul.1.in
rub.num.9. cum ſeq. ſuſpicor etiam quòd
dictæ ſalubres nouellæ non diu ſteterunt in
vſu poſt obitum Iuſtiniani, afflicto vndi-
que imperio. Cum ergo liceat omnibus
uel agricolis ad rationem duodecimæ fœ-
nerari, nec iuſtum nec expediens eſſe uide-
tur, hoc commercij interdici dominis erga
proprios agricolas, ne fortè coloni inopes
cogantur ſolum uertere,aut erga extraneos
durioribus verſuris ſuccumbere,veriſimile
eſt enim quòd benignius illis cum dominis
ſuis agetur. Quorſum igitur hoc prohibe-
retur? His ſcriptis ſuperuenit & pendet quę
ſtio in Senatu hoc anno.1544. An valeat
emptio reditus duodecimæ facta pro reli-
quis reditus fundiarij? In qua dicẽdum eſt,
quòd ſic, ceſſante alio vitio, & dummodo
reditus fundiarius non ſit exceſſiuus,nec p-
curatus in fraudem, puta quando eſt anti-
quus. Secus ſi debitor mediante certa ſum-
ma recognouiſſet ſe tenere domum ſuam
in cenſum uel emphyteuſim,vel in ſimplicẽ
reditum à creditore,deinde eidem pro reli-
quis eiuſdem reditus conſtituerat alium re
ditum ad rationem duodecimæ: quia tunc
puto ſecundum reditum omnino annullan
dum, tãquam vſuram vſuræ, uel in fraudẽ
anatociſmi. Idem ſi vili precio vendidit do
mum ſuam,quam ab emptore conduxit,&
pro reliquis conductionis eidem huiuſmo-
di reditum conſtituat: quia tunc ſatis eſt p̃-
ſumptionis ad totius poſterioris cõtractus
annullationem, ut infrà quæſt.56. cum ſe-
quentibus. Si verò dominus conceſſit fun-
dum proprium in reditum Titio, ſed graui
reditu, tamen tempore ſterilitatis urget ſo-
lidum, & pro reliquis illius temporis emit
reditum duodecimæ, puto moderandum,
uel in quantitate, puta reductione ad deci-
mamquintam vel decimamoctauam, uel
inducijs datis, ut infrà annum liberè redi-
mere liceat: alioquin currat reditus in po-
ſterum, ut nuper dixi in colono: aut aliter
ex bono & æquo pro totius rei qualitate tẽ
perandum.
235 † VICESIMOQVINTO ſuccedit
quęſtio, quam ante tres & viginti annos vi
di in facto. Quidam alioquin empturus re-
ditum ad rationem duodecimæ, cupiẽs eui
tare moleſtiam interpellationis & appellã-
di nomen debitoris, in ſeſquimille libras
numeratas,ſtipulatus eſt centum viginti li-
bras annuas, in quatuor hic conſuetis tri-
meſtribus terminis ſoluendas (hic reditus
eſt viceſimaquinta parte, & ſic paulo plus
ſemuncia minor duodecima)cum pacto, q̃
debitori in ipſa die cuiuslibet termini, uel
infra triduum ſoluenti, remitteretur ſexta
pars penſionis illius termini, videlicet cen-
tum ſolidi. An pactum valeat,ita quòd lap
ſo triduo non liceat purgare moram,offerẽ
do vigintiquinque, ſed neceſſe ſit ſoluere
triginta? Reſpõdeo,valere pactum,nec poſ
ſe lapſo triduo moram purgari indiſtinctè
nullamque probabilem dubitationis cau-
ſam ſubeſſe: quia nulla eſt pœna hic appoſi
ta dationi quantitatis,nulla ſecundaria uſu
ra aut acceſſio: ſed liberalis remiſſio partis
debiti ſub conditione ſoluendi reſiduum in
triduo. Et ſic cum totum purè debeatur in
termino,non poteſt debitor uti exceptione
pacti conditionalis de non petẽdo partem,
niſi

niſi conditione ſpecificè ſeruata : & in omnem euentum ſatis eſt , quòd apparet de iuſtitia integræ petitionis, vt per Baldum in lege cùm allegas. columna penultima , in fine. quinta oppoſitio.C.de uſur. Sed fac pro eodem precio venditum fuiſſe reditum annuum centum librarum tantùm : ſed appoſitum eſt pactum pœnale , quòd niſi debitor ſoluerit in ipſa die cuiuſque termini, vel infrà triduum, cadat in pœnam centum ſolidorum, pro quolibet termino. Et videretur prorſus non valere hoc pactum.

Primò, quia pœnarum vſuræ peti non poſſunt. lege finali. de magiſtra. con. Igitur nec uſurarum pœnæ , ſicut nec vſurarum vſuræ, vel fructuum , aut alterius acceſſionis.l.nec eorum.de uſuris.

Secundò , quia eſt pœna dationi quantitatis appoſita , quæ ſecundùm communem doctorum ſententiam non valet, vt in not.dicta lege cùm allegas . etiamſi apponatur ſorti principali. Quanto ergo minus , cùm apponitur vſuris & acceſſionibus ſortis , & adhuc non ſemel, ſed per multiplicationem temporis : vt uideatur potius ſecundaria vſura, & ſic vſura vſuræ, quàm ſimplex pœna? Vſura autem vſuræ de iure non admittitur, etiam infrà legitimum quantitatis modum , vt diximus ſuprà numero quadrageſimoquinto. In contrarium argumentor, quòd valeat : quia iſte contractus cum ſuo pacto non differt à præcedenti, re & effectu , ſed nudo uerborum ſono , vt patet ad ſenſum. Verum enim facilius ſiue ad paciſcendum, ſiue ad loquendum , dicere , aut ſcribere , tanti uæneunt centum uiginti libræ reditus, cum pacto remittendi centum ſolidos pro quolibet termino ſoluendo infrà triduum : vel , tantidem uæneunt centum libræ reditus , ſub pœna centum ſolidorum , pro quolibet defectu ſolutionis in termino vel infrà termini triduum: nonne hæc omnimodo conuertuntur? Cur igitur magis liceat in primo quàm in ſecundo caſu, quum ſit idem caſus , niſi quatenus nudo & ludibrio verborum tectorio extrinſecus , hoc eſt, quò ad inanem ſonum differre uidentur.

Lex verbis nõ imponẽda. In conſcientia ueritas & effectus, non uerba.

236 † Annè mera deſipiſcentia eſt , leges verbis imponere , ſaltem in materia uſuraria, aut aliàs prohibita , & ubi de uitanda legum fraudatione agitur. lege contra legem. de legibus.leg. non dubium.C. eodem,lege finali. C.de uſur. & maximè in materia conſcientiæ & æquitatis , vbi ſimplex veritas & effectus rerum attenditur, non autem uerborum formula . Et hæc certè neceſſariò concludunt , quia tametſi quandoque in purè poſitiuis, puta in conditionibus voluntarijs , hoc eſt , ab homine appoſitis in ſua donatione, ſubſtitutione , legato vel alio actu , ab eius ſola voluntate dependente, referat quandoque ſic aut ſic locutum aut ſcriptum eſſe, & verborum formulæ in illis (non tamen ſemper) vt alibi diximus , expendantur. Tamen ubi agitur de fraudatione proximi , vel legis, neceſſe eſt formulas omnes uerborum ſubſidere , ſolùm uerò effectum & ueritatem realem attendi : alioquin ſola uerborum (eodem manente effectu) differentia iam ipſamet eſt fraudatio & cauillatio . dicta leg.contra legem . cum vulga. Vltra hæc pro ſententia noſtra textus eſt rotundus in lege pecuniæ . §. primo. de vſur. Et ſic nullo modo amplius dubitandum eſt , etiam in praxi conſulendo, aut iudicando.

Non obſtat primum ; quia iſta non eſt uſurarum pœna , uel alia acceſſio uſuræ , ſed legitima vſura , imò paulo infrà modum legitimæ. Clarum eſt autem, quòd poteſt quis ſtipulari maiores , dummodo ſemper infrà legitimum modum, quo caſu non cenſetur ſtipulando maiores ſtipulari pœnam, ſed fœnus vberius,quale ſimpliciter & abſolutè ſtipulari licebat, vt inquit textus dicti.§. primi. Maiorem autem gratiam proximo facit , & longius abeſt ab auaritia & fraudatione legum coercentium vſuras, qui ſtipulatur minores, & in defectum earum maiores , vel etiam pœnam loco minorum, infrà tamen legitimum modum : & ſic dat proximo facultatem aliquam minoribus vſuris ſe liberandi, quàm ſi non daret hanc facultatem, ſed præciſè ſtipularetur ſummas & legitimas uſuras.

237 † Non obſtat ſecundum : quia omnia iura clamant ualere pœnam, etiam dationi quantitatis appoſitam , in omni materia, ſiue in contractibus, ſiue in teſtamentis, ſiue etiam in uſuris , dummodo non excedat legitimum modum uſurarum . textus in l. pœnam. de uſuris. lege Iulianus.§. idem Papinianus. de actio. empti.l.tertia. in fine, de annu.lega.leg. cum allegas.C,de uſuris. Et ſic non eſt curandum de contraria opinione. gloſſ. & doctor. ad quos non leges, ſed illi ad leges flecti & attemperari debet. Tum conſtat omnes gloſſ. & doctores in hac materia toto cœlo aberraſſe , & prorſus hallucinatos fuiſſe igno-

Pœna ualet in datiõe quãtitatis.

ignoratione literarum, & terminorum legalium, eoque prolapſos eſſe, vt vſuras (vtcunque ſe iactent) minimè correxiſſe, aut emendaſſe, ſed veteres mitiores uſuras in acerbiores ridiculè commutaſſe deprehendantur, vt ex prædictis liquet. Ex his ſtat concluſio, quòd nedum in redditibus fundiarijs, ſed etiam in reditibus pecunia conſtitutis poteſt locus eſſe pœnæ. Limito primò, vt procedat, dummodo pœna momentanea ſit reſpectu ſingularum principalium præſtationum. vt in lege pecuniæ. l. Seia, de vſuris. Secus ſi reſpectu eiuſdem præſtationis pœna eſſet ſucceſſiua & multiplicata: puta ſi non ſolum eſt dictum, quòd ſoluentur tot ſolidi, ſi non ſit ſolutum in termino uel infrà octo dies: ſed quòd rurſus ſoluentur totidem ſolidi, vel alia pœna, ſi per alios octo dies eiuſdem penſionis ſolutio differatur, & ſic deinceps, vt in caſu, de quo infrà quæſtione centeſima, ad finem. Hæc enim in effectu eſt uera vſura omni caſu vetita: & ſic non obſtant quæ diximus ſuprà numero quadrageſimo quinto. Limito ſecundò, dummodo pœna ſimul cum penſione non excedat rationem duodecimæ: & ſic uides, quòd nullo caſu, etiam momentaneo & indirecto, puta per uiam pœnæ, licet excedere duodecimam, etiam eo prætextu, quòd creditor longè infrà duodecimam ſtipulatus fuerit, puta ad rationem vnius pro viginti vel uiginti quinque: quia in defectum ſolutionis, vel moræ etiam plurium dierum, vel menſium, non licebat ſtipulari tantam pœnam, quòd ſimul cum penſione excedat modum legitimum. Et quantumcunque creditor debitorem releuet, in hoc quòd etiam infrà tres vel plures menſes à termino liberari poſſit, ſoluendo quincunces aut trientes vſuras, non tamen etiam in compenſationem tanti beneficij ſtipulari poterit uel tantillum vltra duodecimam, quemadmodum iure ciuili non licet eodem prætextu ſtipulari uel tantillum ultra ſemiſſes communiter, uel vltra beſſes in legitimo negotiatore. dicta lege eos. dicta

Non ualet uſura uſura

238 lege pœnam. de vſur. † Sed quid ſi de facto pœna excedat modum? Reſpondeo, non in totum vitiabitur, ſed ſolùm quatenus excedit. dicta lege pœnam. leg. placuit. de vſur. Quod ſimpliciter uerum puto, quando exceſſus eſt caſualis, & incipit à conditione, vt tunc ſit tantùm moderandus, vt hic in pœna. Secus quando exceſſus incipit à diſpoſitione, & eſt principaliter intentus: quia tunc diſtinguendum puto, vt ſupra eodem quæſtione decima. vt ſi non excedat rationem vnius pro decem, reducendus reditus ad rationem vnius pro quindecim, per iudicem, niſi creditor ſponte, & ſine lite moderationem ad legitimum modum obtulerit. Si uerò excedat rationem vnius pro decem, omnino caſſandum ſit, penſionibus ſolutis in ſortem computatis. Vnde ſi creditor emat reditum ad rationem vnius pro nouem quantumcunque det debitori facultatem ſe liberandi à reliquis, ſoluendo reliqua ad rationem vnius pro quindecim, vel etiam vnius pro viginti in termino, vel etiam infrà plures dies, vel menſes à termino, nihilominus debitore ſortem reliquis in eam computatis offerente, puto reditum in totum annullandum, inſpecta principali intentione & diſpoſitione contractus odio huiuſmodi redituum, tum quia mali exempli res eſt. Vnde quantumcunque creditor hoc pacto magis releuare uideatur debitorem, quàm ſimpliciter ad rationem duodecimæ ſine hoc pacto emendo, quia multæ fraudes fieri poſſunt, nec hoc prætextu excuſandus eſt, qui non ueretur improbo fœnore, tam enormiter leges tranſgredi.

Res mali exēpli.

Non obſtat quòd nuper diximus, effectum magis attendi, quàm verborum formulam. & ſic non videretur diſtinguendum, an contractus incipiat à minori, vel à maiori reditu: quoniam dico, quòd hoc caſu hæc differentia non tam verborum formam, quàm effectum & realem naturam obligationis reſpicit. Magis enim delinquit & legem contemnit, qui ab initio & principali diſpoſitione ſtipulatur improbum fœnus, licet ſub certa conditione licito fœnore contentari uelit, quàm qui ſolùm licitum fœnus in diſpoſitionem principalem deducit, licet poſtea ſub conditione pœnam ſtipuletur, vſque ad improbum fœnus aſcendentem. Et ratio eſt manifeſta: quia primo caſu creditor directò, primariò & principaliter legem contemnit: ſecundò caſu caſualiter & ſecundariò. Primo caſu & ab initio nulla eſt in ſe & per ſe principalis diſpoſitio, quia habet expreſſum, perpetuum & continuum fœnus improbum: & ſic eſt nulla cum omnibus ſuis acceſſorijs clauſulis, nec principale nullum validari poteſt ab acceſſorio. leg. ex pupillari. de vulgari & pupillari ſubſtitutione. Secundò verò caſu principa-

lis

lis diſpoſitio in ſe valida eſt & legitima, & ſic per acceſſorium, puta per appoſitionem pœnæ, etiam ſupra modum exceſſiuæ non vitiatur: & ſic pariter propter principale ualidum pœna ipſa non uitiatur in totum, ſed iuxta naturam principalis ad legitimum modum reducitur. facit lex cùm principalis. de regulis iuris. Et ſic non uerbalis, ſed realis eſt noſtra diſtinctio. Hæc me addere oportuit, ne quam fortè hic anſam vitilitigatoribus relinquam. Secundò limito præfatam concluſionem, vt pœna uel maior vſura non poſſit in præteritum extendi, pro tempore quo minor reditus vel vſura fuit, vt in quæſtione ſequenti.

239 † VIGESIMOSEXTO quæro. Quid ſi quis ſtipuletur vnum annuum pro viginti (quæ eſt ratio quincuncis vſuræ) cùm pacto, quòd ſi quo anno debitor non ſoluerit penſionem illius anni, tunc ex die contractus, ſiue totius ſortis numeratæ, vnum annuum pro duodecim ſoluere teneatur? An debitor qui poſtquam per plures annos quincunces ſoluit, nunc reliquator eſſe cœpit, teneatur etiam pro præteritis annis quibus ſoluit ſupplere uſque ad rationem duodecimæ? Dubium facit, quòd creditor licitè ſtipulari potuit duodecimam purè & præcisè: & ſic videtur, quòd poteſt eandem ſtipulari ſub conditione, etiam ex die contractus: cum per hoc non plus oneretur, ſed minus grauari poſſit debitor. Sed abſque dubio dicendum eſt, quòd ſolum duodecimam ſoluere tenetur pro annis quibus ceſſauit. caſus eſt in lege cùm quidam. in principio, de vſuris. Et ſic pro tempore, quo minores uſuræ cucurrerunt, & ſolutæ ſunt, maiores retro non debentur ob ceſſationem ſequentem, etiam infrà legitimum modum, & quantumcunque expreſſo pacto, vel ſtipulatione id cautum ſit. Et ratio eſt, vt pulchrè inquit Baldus ibi in lectione antiq. iniquitas pacti in ſe ipſo. quia iniquum eſt, quòd ille qui pro tempore præterito obtemperauit, pro eodem tempore pœnam incurrat. & ſic meritò tale pactum à lege reprobatur.

Non obſtant lex lecta. in fine. ſi certum petatur. lex huiuſmodi ſecunda. lex ſi ita ſtipulatus fuero. in principio. de uerborum obligation. quia ibi tempore medio nulla vſura cucurrit, nec ſoluta fuit. & ſic nullum eſt inconueniens, quin creditor in aliquem euentum, vel ex die contractus legitimum reditum vel vſuram ſtipulari poſſit, qualem ab initio ſtipulari licebat. Interim autem releuatur debitor in duobus. primò, in facultate immunitatis conſequendæ à reditu, vel vſura: ſecundò, & in omnem euentum in interuſurio, ſeu dilatione reliquorum medij temporis: & ſic magis habet vnde gratulari, quàm queri poſſit. Hic recordor pulchræ quæſtionis, quam olim uidi in fa-
240 cto. † Cuidam in contractu matrimonij promiſſæ ſunt quater mille libræ, videlicet ſeſquimille præſenti pecunia, reſiduo infra tres annos ſoluendo: & in defectum ſolutionis: verba cautionis erant huiuſmodi Gallicè (en ce cas des à preſent comme des lors, on luy conſtitueront e au denier douze.) id eſt, ex nunc prout ex tunc conſtituitur reditus ad rationem duodecimæ. Accidit non fuiſſe ſolutum in fine triennij, non fuit dubium, quin ex tunc currere inciperet reditus: ſed an retrò quoque ex die contractus peti poſſet, dubitabatur: non quin ita expreſſim cauere potuiſſet, vt in dictis legibus, & per notat. infrà quæſtione quinquageſima ſecunda, numero tricenteſimoſeptuageſiſimo. ſed an ita ſatis cautum intelligeretur ex illo breui verborum inuolucro, ex nunc prout ex tunc, ſiquidem omnes præfatæ leges loquuntur, quando illud cautum fuit per verba clara & expreſſa, ſine ſcrupulo, vt ſunt illa, tunc ex hac die in annos ſingulos, & cætera. Vnde ſecus uidetur, quando apponuntur verba perplexa, vt uidentur iſta, ex nunc prout ex tunc, et, ex tunc prout ex nunc, promitto vel conſtituo, omiſſis etiam illis verbis, in annos ſingulos: quo caſu etiam Baldus in dicta lege huiuſmodi. dicit eſſe perplexitatem, & relinquit cogitandum.

Clauſula ex nunc prout ex tunc.

Præterea in ſtipulationibus fit ſtricta interpretatio. lege quicquid adſtringendæ. de uerborum obligationibus. & ſemper in dubio fit interpretatio contra eum qui ſe fundat in uerbis, & contra actorem vel creditorem. lege veteribus. de pactis. l. Labeo ſcribit. de contrahend. empti. Alexand. in l. ſi paciſcenda. C. de pact. & in conſilio centeſimononageſimoquarto, conſideratis verbis. columna penultima, libro ſecundo. Decius capitulo in præſentia. columna decimaſeptima, de probatio. quanto fortius, vbi etiam concurrit odioſitas ſubiectæ materiæ & vſurarum, vt hic? Quibus non obſtantibus dicendum, ex die contractus reditum uel vſuram peti poſſe, & ita expreſſim idē eſſe in ijs uerbis ex nunc, prout ex tunc, ſicut in illis, ex hac die. tenet Bar. & Bald. (qui dubitare deſijt) & Iaſon in l.

ſi ita ſtipulatus fuero. in principio. de verborum obligatio. ſentit Paul. in dicta lege huiuſmodi, ſecunda. in fine, quia hæc uerba tantundem important: nec eſt à proprietate verborum recedendum. l. non aliter. in principio, de legatis tertiò, etiam in materia odioſa. Franciſc. Aret. in l. cum lege. de teſtamentis. Tum alioquin verba ex nunc prout ex tunc nihil operarentur, quia illis omiſſis æquè curreret reditus pro tempore futuro. Ergo adiectio illorum uerborum operari debet etiam pro tempore præterito: non tam ne ſint ſuperflua, contra legem ſi quando. in principio, de legatis primò. cum vulga. quàm ne contra propriam & genuinam ſignificationem improprientur uel reſtringatur ad actum conſtituendi, ſeu nudam promiſſionem, & non ad effectum promiſſionis. & ita conſului, licet plures dubitarent. Et intellige quando ſocer non poterat cogi ſoluere ante terminum, aliàs non curreret reditus niſi ad rationem quincuncis, vt not. infra quæſtio. octuageſimaprima. Sed quid ſi ſub eadem clauſula erat datus terminus ſoluendi uſque ad octo vel decem annos, an concluſio noſtra debeat reſtringi ad quinque nouiſſimos annos per conſtitutionem regiam anni 1512. arti. ſeptuageſimoprimo. Reſp. Non, nec dicta conſtitutio habebit locum pro annis lapſis ante terminum, vt plenius dixi in conſuetud. Pariſi. titulo quarto. in Rubric. Sed aduertendum, quòd alia ratio uidetur annullare pactum, quia præfatæ leges loquuntur in terminis iuris, & in vſura legali, quæ currit, licet ſors non ſit alienata, ſed exigi poſſit: nos autem loquimur in duodecima, quam impoſſibile eſt currere, niſi prius ſorte alienata & irrepetibili, ſupra numero decimoſeptimo. Igitur impoſſibile eſt retrotrahi ad tempus prohibitum & inhabile, videlicet quo ſors non erat alienata, ſed poterat peti & exigi per creditorem. Solue fatendo obiectum, ſed quòd ſumus in præſenti quæſtione, in diuerſis terminis ab omni vſura legali vel noſtrati, infra illud tempus: quia illud pactum eſt pars æquè principalis contractus dotalis, & ſic non cenſetur acceſſio, ſed pars principalis legitimæ conuentionis per not. infra quæſtio. quinquageſimaſecunda, numero tricenteſimo ſeptuageſimo. Et ſic tanto fortius vides, quòd dicta conſtitutio regia de quinque annis non poteſt hic habere locum, pendente dicto tempore, & intelligendum quòd eo caſu ſors erit alienata perpetuò: ideo in contractu matrimonij infrà modum duodecimæ toleratur.

241 † Vicesimoseptimo quæro, Debetur pecunia ex mutuo, depoſito, legato vel aliàs, conuenit, quòd niſi infra tale tempus ſoluatur, quòd debitor conſtituit, & ſoluere abinde tenebitur reditum ad rationem duodecimæ, vel etiam ad rationem vnius pro quindecim, aut viginti, an valeat pactum? Reſpond. Refert quid agatur: aut enim agitur de iuſto & pleno contractu reditus, videlicet vt ex tunc eo caſu alienata ſit ſors, nec amplius poſſit exigi, niſi ſimplex reditus, & valet pactum. Aut verò agitur quòd debitor in caſum moræ ſoluat tantam penſionem, quantam afferret talis reditus, & non ualet: quia creditor poſſet exigere, & cogere debitorem ad eius ſolutionem quando vellet. & tamen ſimul pro rata temporis dilatæ ſolutionis exigere reditum, & ſic eſſet uera & propria vſura, quæ moribus noſtris vbique in totum abolita eſt, vt ſupra numero decimoſeptimo, cùm ſequent. Hic autem non præſumitur actum de iuſto reditu & alienatione ſortis: ex quo apparet, quòd debitor remanet obligatus ad ſortem. Vnde niſi aliud exprimatur pactum de ſoluendo reditu in defectum ſolutionis, intelligitur de ſimplici penſione, quæ eſt vera vſura: vnde debitor non tenebitur eam ſoluere, & ſi ſoluerit, poterit in ſortem imputare, & reliquum ſortis offerendo liberari, & etiam creditor poterit nihilominus ſortem quando uolet exigere, deductis penſionibus ſi quas receperit: quoniam dictum pactum de ſoluendo reditu in defectum, eſt (prout etiam in dubio cenſetur) appoſitum fauore creditoris, per not. Bartol. in l. quamuis. de pignor. actio. Lancelo. Deci. in lege qui duos. de legatis primò. & quod not. Bald. in l. prima. quæſtio. ſecunda. C. de his quæ pœnæ nom. Deci. conſil. duodecimo, columna prima. vbi dixi in annotat. & per text. in l. ſi fratres. §. idem reſpon. ſocius. ff. pro ſocio. An autem idem ſit ſi ſimilis clauſula ponatur in teſtamento, uel in ſententia, dicam infra quæſtio. ſeptuageſimatertia. Prædictam concluſionem quando reditus non ualet limito in dote promiſſa, vt in fine quæſtio. præceden. Item limito in pecunia debita ex uenditione fundi aut ſimili translatione rei fructiferæ, per ea quæ ſcripſi in conſuetu. Pariſi. §. primo. glo. nona. quæſtio. tertia, numero decimonono. vnde cùm emptor venditori conſtituiſſet reditum pro precio rei emptæ, cum pacto quòd teneretur illum redimere

infra

infra quatuor annos, conſultus, reſpond. pactum ualere, & reditum cum effectu currere, non ſolum infrà quadriennium, quo creditor non poteſt ſortem exigere: ſed etiam poſt quadriennium, donec redimatur vel ſoluatur ſors cum reliquis. Et ita etiam iudicatum fuit per areſtum ſupremi huius Senatus pro magiſtro Ioanne Cointerello in publicis cauſarum actionibus, die Martis poſt meridiem, octaua Maij, anni 1537. huiuſmodi enim contractus non differt in effectu à conceſſione fundi in reditum, quem tenebitur accipiens redimere infrà certum tempus pro certo precio, de quo non dubitabatur quin ualeat in foro conſcientiæ: ergo & præcedens contractus, quia in conſcientia non attenditur formula & conceptio verborum contractus, ſed ſolùm effectus. ſupra numero ducenteſimo trigeſimoſexto. Eſt enim & hoc ſecundo caſu uera venditio fundi ſubiecta retractui proximitatis, & alijs conſuetudinibus rerum uenditarum, vt nuper reſpondi cuidam ſeſquinormano Cenomano, qui putabat ſe fraudaturum conſuetudinem retractus, ex eo quòd conceſſerat fundum in reditum, quem teneretur accipiens redimere. Imò plus dico quòd etiam ſi non teneatur accipiens redimere, ſi tamen reditus eſt redimibilis infrà rationem viginti pro uno, cenſetur venditio fundi, & habent locum retractus & alia iura venditionum, vt dixi in conſuetud. Pariſi. §. decimotertio, gloſ. quinta, quæſtio. decima, in fine. & §. 23. quæſtio. decimanona. Et aduerte quòd in dicto caſu, in quo conſului, non erat contentio ſuper quantitate vel exceſſu reditus, quia non excedebat fructus, ſed ſolum difficultas erat propter dictum pactum. Si uerò reditus ob moram conuentus excederet fructus, idem dico, dummodo eſſet ualde moderatus, & ad ſummam non excederet viceſimam partem precij in anno, & res non eſſet uendita vltra iuſtum precium, aliàs ſecus. & ita limitandum dictum areſtum per ea quæ dicam infra quæſt. 74. Si uerò reditus aſcenderet ad duodecimam, vt in quæſt. præcedenti numero 240. non deberet hoc caſu in totum annullari, ſed ſolùm ad viceſimam reduci, vt infra numero ducenteſimo quadrageſimoquarto.

242 † Vicesimooctavo quæro, Quidam nobilis debens capit. Meldunenſi 10. libras Pariſienſes reditus redimibilis, ad rationem duodecimæ, videlicet pro 150. libris Turonenſ. vendit Titio ligna ſyluæ ſuę cæduæ pro ducentis vel trecentis libris: Titius non habens tãtam pecuniam paratam, ſoluta parte precij, pro centum quinquaginta libris reſiduis promiſit venditori ſoluere annuatim tantam ſummam ad quam aſcendit dictus reditus, donec ſortem reddat venditori redempturo à dicto capitulo: & vltra ſe obligauit ad ſoluendum uenditori reſiduum dicti precij infrà tres annos, vel ad exonerandum eum à dicto reditu, & omnia damna & intereſſe ſi quid horum factum non ſit, vtrum ualeat pactio? Conſultus reſpondi quòd ſic: ſed ne poſthac paralogiſari contingat, deciſionis cauſas ſemel [illegible] excutiamus. Probatur primò per no. in præcedenti quæſtione, & cùm res ſit dicto areſto deciſa, non videtur diſputandum. Probo ſecundò, quia illud pactum eſt pars precij. l. fundi partem. de contrah. empt. quod oſtendo, quia non erat tunc, aut tam citò, aut tantam lignorum quantitatem venditurus, niſi vt liberaretur à dicto reditu, nec aliàs uenditurus, niſi iuſto & præſenti precio, quò ſe liberaret, nec uoluit vendere ſub dilatione partis precij, niſi ſub dicto onere ſoluendi interim reliqua reditus, aut redimendi vel perſoluendi infra dilationem: & ſic dicta pactio non poteſt dici vſuraria, cum ſit pars precij & iuſti. Tertiò probatur, quia dicta pactio in ſe eſt iuſta, quod oſtenditur dupliciter: Primò, quia venditor nihil ſtipulatur à Titio, niſi quòd præſente pecunia facere poterat & facturus erat, & ſic infrà limites & veri & iuſti intereſſe, de quo conſtat, ita quòd hæc pactio eſſet iuſta in mutuo, per not. ſuprà numero vigeſimoquinto. Vnde tenent docto. & Theologi, quòd uolens negociari de pecunia, ſi eam mutuet, poteſt ſtipulari non ſolùm ſortem reddi, ſed etiam quantum interim fuiſſet lucraturus, & quòd uolens redimere reditum vſurarium, ſi mutuet eam pecuniam, poteſt ſtipulari nedum ſortem reddi: ſed etiam quantum pro vſuris interim cogetur ſoluere. Secundò, quia iſta pactio non fit in gratiam venditoris, qui mallet promptam pecuniam, ſed in gratiam emptoris: igitur non poteſt dici venditor committere aliquam vſuram, per not. Bald. in rubric. columna ſecunda. C. de vſur. & venditor non facit hoc pactum vt ſibi magis negocietur uel caueat, ſed ut conſulat emptori, vtque ei liceat interim pinguius de precio negociari. Quartò, hæc tanto fortius procederent, ſi uenditus eſſet fundus, aut alia res fructifera, vt in quæſtione præcedenti, quæ tanto magis videtur indubitata, ſed quò res eſſet illuſtrior, poſui exemplum in re mobili, & nullum pa-

243 riente fructum. † In contrarium uerò arguitur, primò, non debet admitti ſaltem maior licentia fœnerandi vel fraudandi fœnoris, quàm ſit de iure ciuili: & loquimur de proprio illo & formali fœnore, in quo debitor poteſt cogi ad reſtitutionem ſortis, & nihilominus ad ſucceſſiuum auctuarium, quandiu differtur ſolutio. Sed iure ciuili nullo caſu licet legitimum modum egredi non ſolùm in uero mutuo, ſed ſiue ex uenditione, vel ex teſtamento, aut aliàs debeatur quantitas. text. in l. Iulianus. §. idem Papi. de actio. empt. l. 3. in fi. de annu. lega. ſupra eod. nume. 4. At hic legitimus modus enormiter exceditur, ſiue ius ciuile attēdas. l. eos. C. de vſur. ſiue mores noſtros: quia licet reditus ſint approbari vſq; ad duodecimam ſortis partem annuā, hoc intelligitur dummodo ſors ſit perpetuò alienata, ita quòd nunquam teneatur debitor reddere: quod eſt præcipuum ſubſtantiale horum redituum, qui ſic differūt à mutuo vero & interpretatiuo. vt ſuprà nume. 17. Sed hic debitor remanet efficaciter obligatus ad ſortis reſtitutionem, & ad hoc cogi poteſt, ac ſi mutuò accepiſſet, & ſic eſt interpretatiuum & effectuale mutuum. Igitur non poteſt obligari ad hunc reditum, quia modus enormiter exceditur, & alioquin iuſtius eſſet quòd alienata ſorte uendere poſſet reditum ad rationē unius in decem uel octo, quod tamē nemo diceret propter nimium exceſſum. Sed hic eſt maior exceſſus, cum poſſit cogi reddere ſortem. Et alioquin ſequeretur exceſſus intolerabilis etiam fundo fructifero vendito. Fac fundū centum annua ferentem vendi tribus millibus ſummo & iuſto precio, ſecundum not. ſuprà quæſt. 5. & emptorem fundo recepto, rogare dilationem precij uſque in bienniū, & interim offerre reditum ad rationē duodecimæ donec ſoluat: ſi hoc admitteretur, ſequeretur quòd poſſet obligari ad ducenta quinquaginta annuatim, & nihilominus lapſo termino cogi ad reſtitutionem trium millium cum reliquis eiuſdem penſionis, etiam poſt terminum quandiu ſoluere differret. Quod non ſolùm legitimum modum excedit, ſed eſt apertè iniquum, cum penſio ferè in triplo fructus excedat: iure autem communi licet ſtipulari penſionem fructibus congruentem, quandiu ſolutio differtur. l. ſicut emptio. in fin. cum l. ſeq. loca. ſiue habito reſpectu ad precium excedat legitimum modum uſurarum, ſiue non; quia potuit fundus uendi uili precio, ita quòd fructus excederent uſuras legitimas precij: & tamen licitum eſt fructus integros ſtipulari, donec precium ſoluatur, ſicut licebat rē retinere, ut dixi in conſuetud. Pariſi. §. primo. glo. 9. numero decimonono. Sed ſi fructus ſint minores uſuris legitimis, ut aſſolet cùm res eſt vendita iuſto precio, ius commune permittit ſtipulari penſionem excedentem fructus, donec ſoluatur, dummodo non excedat legitimum modum uſurarū, alioquin ipſo iure non ualet vltra legitimum modum, ita quòd hoc caſu licet ſtipulari ad rationem ſemiſſis vſuræ, & non ultra. Igitur prorſus iniuſtum & improbum fœnus eſſet, ſtipulari ad rationem duodecimæ, quæ beſſes excedit, ita ut cùm hoc ſors repeti poſſit. Eſt ergo manifeſta iniquitas in hoc exemplo, quia ducenta 50. reditus perpetui ſorte alienata liberè redimibilis tribus milibus æquipollent ſummo precio fundi ualentis ad ſummum tria milia. Tantus autem reditus ſorte non alienata, ſed repetibili, longè plus valet: & ſic eſſet hic fundus datus pro precio longè ſuperexcedente ſummum precium, & adhuc iniquius, ſi res vendita non affert fructum, vt hic. Non obſtat ſecundum, quòd hic reditus ſit pars precij, quia ſupponitur quòd res erat uendita iuſto precio, & ſic dictus reditus nō eſt, nec eſſe poteſt pars precij iuſti, in totum, vel in parte: cùm precium conuentum ſit integrum iuſtum precium, & ſic ille reditus nō eſt niſi precium ipſius dilationis: igitur ſubeſſe debet legibus & coercionibus vſurarijs. dicto §. idem Papinianus. Secus ſi res ipſa eſſet minori precio vendita, ita quòd pactum eſſet additum ad ſupplēdum & æquandum iuſtum precium: quia tunc eſſet pars precij, non autem acceſſio: & ſic nō ſubeſſet legibus vſurarijs. & ita loquitur & intelligitur dicta l. fundi partem: quæ expreſsè dicit rem tanto minoris venditam, propter pactum. Non obſtat tertium, quia ſiue attēdatur intereſſe vel egeſtas creditoris, non tamen licet hoc prætextu ultra legitimum modum fœnerari, ſiue attendatur quòd ſit in gratiam debitoris idem: alioquin ſequeretur quòd liceret exceſſiuum fœnus exigere à debitore, qui maius aliquod compendium aſſequeretur, vel maius damnum euitaret de uſu pecuniæ, quod eſt falſum per not. ſupra numero vigeſimo ſexto. Non obſtat primum de dicto areſto, quia negari poteſt ibi rem uænijſſe iuſto precio, vel rem bene diſcuſſam, nec exē-

Quando pactū eſt pars uel acceſſio precij.

244 plis &c. ut ſuprà numero 195. † Quid dicendum? Reſpon. pactum eſſe iuſtum in hac hypotheſi: & pro breui & exacta doctrina & conciliatione cōtrariorum dico, quòd aliud eſt velle negociari ſeu quæſtum facere de vſu uel dilatione pecuniæ, aliud velle in præſenti re ſua uti, vel ſibi cauere de certo immi-

Solutio.

to imminenti damno vitando, vel de certo imminenti lucro non amittendo. Primum ſpectat ad materiam vſurariam & compenſationem promiſcui ſucceſſiui interuſurij pecuniæ, & eſt uerum fœnus. Secundum verò non ſpectat ad interuſurium, ſed ad certum iuſtum intereſſe, de quo conſtat, & ſic ceſſat materia uſuræ & fœnoris. Aut ergo non apparet de certa præſenti uera iuſta cauſa intereſſe, ultra generale intereſſe promiſcui interuſurij, ut in caſu dicti areſti in q. præcedenti ad fin. uel etiam ultra intereſſe lucri ſolidi & ordinarij mercaturę, uel cuiuſuis iuſtæ negociationis creditoris, ut infrà num. 497. & tunc pactum eſt illicitum & uſurarium. Non tamen puto hoc caſu omnino annullandum, ſed ad quincuncem centeſimæ reducendum, ut in fin. q. præcedentis, & infrà, de reditibus temporalibus. num. 464. Et moueor, quia venditor non eſt in dolo, quia incepit à contractu iuſto & indubitato, nec vendidit niſi iuſto precio, & veriſimiliter exiſtimauit ſibi licere duodecimam annuam precij ſtipulari, quandiu ſolutio differtur, ut imperiti vulgò putant: vnde licet erret in iure, ſatis eſt exceſſum moderari & ita rem temperari, ne venditor maneat in totũ deceptus cum dãno, & emptor decipiens inde locupletetur. Secus in eo qui incipit à negociatione fœneratitia emptionis reditus ultra rationem decimæ, uel cum pactis illicitis: quia propter nimiũ exceſſum doloſè factum omni lucro priuari meretur, ut ſuprà quæſt. 10. & infrà q. 80. Aut uerò apparet in ſpecie de certa præſenti caſuali & iuſta cauſa intereſſe, ut in hac q. & tunc licitum eſt pactum illud, intereſſe non excedens, & in hoc caſu, vbi uenditor non ſtipulatur ſibiipſi præciſè talem reditũ ſolui, ſed alternatiuè, ut vel ſibi cauſa indẽnitatis ſuæ uel creditori ſuo teneatur emptor ſoluere reditum, & omnino infrà terminum, uel precium ſibi ſolui, uel creditori ſuo in cauſam dictæ redemptionis. Et ſic apparet quòd uẽditor non certat hic de aliquo nouo quæſtu pro uſu pecuniæ, uel ſolutionis dilatione, & ſic ceſſat materia & prauitas uſuræ, ſed tantum certat, ut indemnis ſeruetur à certo & præſenti damno. Cæterum etiam cõmodare certat emptori quãtum poteſt ſalua indẽnitate ſua in caſu, cuius veritatis & iuſtitię certitudo omnẽ fraudis materiam & ſuſpicionem excludit, ut in ſimili infr. nume. 571. & ſic neutrobique quicquam obſtat.

245 † VICESIMONONO ſuccedit appoſitè quæſtio. Duo in ſolidum conſtituerunt huiuſmodi reditum, alter recepit totam pecuniam, & interceſſori ſuo inſtrumentum indemnitatis expediuit, ut ſuprà quæſt. 7. promiſit etiam infrà quinque annos reditum redimere, uel aliàs eũ eximere ab obligatione, quod nõ facit. Tandem lapſo quinquennio, videns fideiuſſor debitorem non uelle aut non poſſe redimere, & interim ſeſe ſubinde compelli, redemit reditum, & habuit ceſſionem actionum, quales ſunt, prout tenetur creditor cedere, ut infrà quæſt. 46. Vtrum poſſit cogere debitorem ad redimendum, & nihilominus quandiu redimere differt, exigere reditum, prout facere poterat creditor? Videtur quòd ſic, cum habeat duo iura, & gerat diuerſas perſonas: tũ quia debitoris non intereſt magis quàm ſi creditor non ceſſiſſet uel ceſſiſſet extraneo. Imò æquius ferre debet, quòd commodum reditus cedat fideiuſſori adiutori ſuo, alioquin æquè ceſſurum extraneo: nec ferendus eſt ſi inuideat hoc fideiuſſori, cui fidem non ſeruat, cuique officium impenſum non debet eſſe fraudi, prout eſſe videtur ſi ei non liceat ceſſionem efficacem accipere à creditore, eo quia fideiuſſor, prout accipere poſſet, ſi eſſet extraneus. Non obſtat l. 1. C. de dolo. Tũ quia ibi fideiuſſor certabat de lucro ex infortunio debitoris ſiue de acquirẽdo ſibi in perpetuum prædia debitoris, uili (ut in talibus executionibus aſſolet) diſtracta: hic autem certat de indemnitate vitanda, & licet certet de retinendis fructibus reditus, hoc non videtur lucrum, ſed indemnitas, quia interim abeſt ſibi pecunia ſua, cuius interuſurium æquipollet dictis fructibus. Tum quia d. l. 1. vult fideiuſſorem redhibentem pignora cum fructibus, ſi quos excepit, ſeruari indemnem, & ſibi rependi precium cum uſuris legitimis, & ſic ultra precium debet retinere alterum duorum, uel fructus vel uſuras pro ſua indemnitate. Quibus non obſtantibus contrarium eſt dicendum, quòd non poteſt cogere ad redimendum, & ſimul quandiu differtur redemptio exigere reditum, quia impoſſibile eſt, quòd hic reditus currat & debeatur, ſi debitor teneatur & cogi poſſit ſortem reſtituere ut in q. præcedenti in princi. Et ſic eo ipſo quòd iſte eſt effectus creditor quocunque titulo, ſiue uniuerſali: ſiue particulari, ſiue lucratiuo, ſiue onoroſo, & eo ipſo quòd iure creditoris fœneratitij vult uti, & ſic penſiones præcipere, ſeſe viciſſim obligat, ut debitori perpetuo quandiu uolet ſortem habere, eaq́ue frui liceat: ſunt enim incompatibilia hæc duo iura, videlicet ius reditum huiuſmodi percipiendi, & ius ſortem repetendi, quia eſſet mera & propria uſura vndique reprobata, & profligata. Vtq́ue iniquum eſt & uſurarium, ſiue uſuræ ἀντίχρησιν

& con-

& conuertibile, quem poſſe fructus fundi,
alioquin iuſto precio empti lucrari, & ta-
men venditorem quando uolet cogere poſ
ſe ad redhibēdum ſine reſtitutio. fructuum
246 ita & hic. † Tum palam eſt creditorem
ipſum teneri de euictione ſortis, hoc eſt, ut
eam ſolidè tutoque ſemel faciat accipientis
vtque ab eo nunquam condici nec repeti
poſſit, tex. in l. ex empto. in princ. de actio.
empt. facit l. nam & ſi fur. ſi cert. peta. Igitur
idem præſtare tenetur quicunque eius ſuc-
ceſſor, uel ceſſionarius uolens eo iure uti.
Non obſtat, ſi dicatur, quòd percipiet inte-
rim has penſiones non tanquam uſuras, ſed
tanquam fructus reditus ſemel iuſtè conſti
tuti & acquiſiti: quia verum eſt quòd erunt
iuſti & tolerandi fructus, ſi nolit ius habere
repetendi ſortem: ſed ſi ius eam repetendi
habere uelit neceſſariò erunt veræ & pro-
priæ vſuræ intolerandæ, & improbum fœ-
nus vtpote beſſem excedens. Minus obſtat
quod dictum eſt de interuſurio, quia longa
eſt diſtantia inter fructus pecuniȩ perpetuò
abalienatæ, & eius quæ ad libitum credito-
ris repeti poteſt: quia ſi ad libitum credito-
ris repeti poteſt, nullum eſt interuſurium,
ſuprà num. 17. num. 82. Si verò repeti poſ-
ſit non ad libitum, ſed commodè & cōgruo
interuallo, & uſu conceſſo, tale interuſuriū
ad rationem ſemiſſis uſuræ promiſcuè de
iure taxatum eſt, ita tamē ut nunquam poſ
ſit ſorti iungi, nec duplum excedere, cui in-
eſt ſimplum, ut ſuprà num. 44. Nec ad hæc
hodie tales uſuræ reripiuntur. Præterea &
ciuili & iuridica ratione probatur, qa obli-
gatio principalis & acceſſoria, puta fideiuſ-
ſoria, in eodem ſubiecto concurrere nō poſ
ſunt, ſed minus principalis, videlicet fide-
iuſſoria extinguitur l. ſi reus promittendi
de duobus reis l. hȩres. §. ſeruo. §. ſequent. de
fideiuſſo. & nominatim quando fideiuſſor
creditori ſuccedit, uel creditor efficitur tex.
in verſi. quòd ſi idem d. l. hæres. Nec obſtat,
ſi dicatur quòd omnis quidē obligatio, qua
fideiuſſor creditori tenebatur, extinguitur
propter eam incompatibilitatem, qua non
poteſt quis obligatus eſſe ſibiipſi: ſed quòd
non ſequitur extingui obligationem, qua
debitor tenetur fideiuſſori, quia imò ſequi-
tur omnino perimi in neceſſariam conſe-
quentiam, debitor enim non tenetur fideiuſ
ſori, niſi quia fideiuſſor eſt obligatus credi-
tori. Cum ergo fideiuſſor ea obligatione
exemptus ſit, neceſſariò deſinit debitor ei te
neri, tanquàm fideiuſſor. Amplio etiam ſi
fideiuſſor alijs poſtea cederet aut venderet
illum reditum, quia tota illa fideiuſſoria
obligatio ſemel extincta nō reuiuiſcit l. qui
res §. aream, de ſolutio. Secus ſi nō proprio,

Obligatio principalis & fideiuſſoria non concurrunt.

ſed nomine alieno uerè, & ſine fraude emiſ
ſet: item ſecus ſi reditus ab eo ex cauſa uetu
ſtiori ſine fraude & colluſione euincere-
tur, ita quòd confuſiones medij temporis
retro reſtituendæ eſſent, ut in l. 2. §. fi. de hæ
redit. uendit. l. Papinia. de ſeruitut. l. debi-
tor ad Trebell. Tertiò limito, ſi fideiuſſor
ſuccedat creditori per redemptionem, ut in
quæſt. ſequenti.
247 † Tricesimo quæro, Quid ſi iſtè
fideiuſſor malit recuperare precium redem
ptionis dūtaxat, & offert deducere & in ſor
tem imputare, ſi quas penſiones recepit, vel
debeantur, & vult cogere debitorem ad
promptè reſtituendum reſiduum ſortis ſeu
precij, an poſſit? Videtur abſque dubio q̀
ſic, quia licet redemptione ſua mero iure
exemptus ſit obligatione, ut amplius eximi
non poſſit, tamen ſibi abeſt precium, & ſic
non videtur in effectu exemptus, ſed vetus
creditor, qui fruitur precio, videtur adhuc
frui reditu. l. quia qui precio, de uſufruct.
quem etiam cum alio debitore de eodē pre
cio renouare poteſt. Secundò, quia alio-
quin videretur officiū fideiuſſoris ipſi frau
di verti, cōtra l. ſed ſi quis, quemadmodum
teſtam. aperi. l. videlicet, ex quib. cau. maior.
& appoſitiſſimè text. in l. ſi ſeruus commu-
nis §. idque euidentius, de fur. vbi potius to
leratur, & æquius eſt, principalē ſeu domi-
num ultra rei ſuæ æſtimationem damnifi-
cari, quàm quòd alij officium ſuum, quòd
eius cum quo contraxit, non etiam ſui com
modi cauſa ſuſcepit, damnoſum ſit. Tertiò,
quia de iure ualet pactum inter debitorem
& fideiuſſorem indiſtinctè, quòd debitor te
neatur eum eximere ab obligatione l. Lu-
cius, mandat. l. ſi pro ea. C. eod. quæ regula
non reperitur limitata hoc caſu, nec vide-
tur iuſta cauſa limitandi. Quartò, quia de
iure ſi fideiuſſor quò ſolueret accepit ſub
uſuris conſuetis, poteſt à debitore repetere
ſortem cum uſuris l. ſi mandati §. ſi fideiuſ-
ſor. manda. quinetiam ſi fideiuſſit pro debi-
to uſurario, & ut ſolueret reliqua, accepit
ſub uſuris conſuetis, videtur poſſe repetere
hanc ſortem cum uſuris: quia licet reſpectu
eius quod debitor debet creditori, ſint uſu-
ræ vſurarum, tamen reſpectu eius quod de
bet fideiuſſori ſuo, ut eum reddat indemnē,
totum eſt ſors, prout totum hoc fideiuſſori
abeſt ob officium debitoris gratia ſuſce-
ptum. Sed hic fideiuſſor nō certat de aliqui
bus uſuris, & multo minus de uſurarū vſu-
ris, nec de aliquo intereſſe refundendo, ſed
duntaxat de ſorte principali, in quam offert
imputare reliqua, ſi qua receperit, & ſic nul
la videtur difficultas. Quintò, quia iſta clau
ſula ſeu actio, quòd teneatur debitor infrà

congruum aliquod tempus, puta quinque uel ſex annorũ reditum redimere, uel aliàs fideiuſſorem eximere ab obligatione, vſitatur & iuſta reputatur communiter etiam inter bonos & graues, & ſic uidetur licitum arg. l. quis ſit fugitiuus. §. apud Labeonẽ, de ædil. edict. cap. niſi eſſent, de præb. Bald. l. 1. col. 7. C. de his quæ pœnæ nom. Cępol. trac. de ſimula. contract. in princ. col. 3. latè Do. Andr. Tiraq. in tract. retract. conuent. in fin. nu. 127. nu. 130.

148 † In Contrarium arguitur, quòd etiam illa clauſula vulgata, qua debitor ille uſurarius promittit redimere reditum, ut fideiuſſor obligatiõe eximatur, ab initio fit nulla, tum quia contra naturam immo cõtra ſubſtantiam reditus, quæ eſt, quòd debitor poſſit, nec tamen teneatur, niſi cum libuerit redimere: alioquin contractus prorſus eſt illicitus, uſurarius. Tum quia aliàs eſſet prompta fraudis occaſio aperta, quia creditor uolens mutuare, & debitorem ad reſtitutionẽ obligatum habere, & tamen interim grauiſſimam hanc uſuram exigere, & omnia bona debitoris breui abſorbere, nõ uellet emere reditum, niſi accepto ſibi placenti fideiuſſore, quem nominaret, per quem quoties uellet, cogeret debitorem ad reſtitutionem ſortis cum uſuris, & ſic paſſim promiſcuè & impunè improbiſſima & intolerabiliſſima vſura etiam etnicorum legibus damnata exerceretur. Conſequenter neceſſe eſt talẽ clauſulam contra naturam & ſubſtantiam actus appoſitam, & tot tantiſque fraudibus uiam aperientem, nullam eſſe l. non dubiũ. C. de legibus. Ad allegata in contrarium dici poteſt, ſatis eſſe quòd clauſula indemnitatis operetur, ut teneatur debitor reditũ ſoluere, & ſingulis annis exonerare fideiuſſorem, & à reliquorum obligatione eximere: non autem quòd obligari poſſit ad eximendum ab ipſa principali obligatione reditus ne detur occaſio fraudibus, & infringatur natura principalis obligationis per acceſſoriam. Non obſtat, quòd fideiuſſor qui diu fuit in obligatione, poteſt petere ſe eximi. d. l. Lucius, manda. d. l. ſi pro ea. C. eo. quia hoc verum in obligatione momentanea, & ſecundum eius naturam, & poſt longam moram debitoris, ut in dictis legibus: ſed hic eſt obligatio ſucceſſiua, et nulla eſt mora debitoris in redimendo, quia ad hoc non tenetur, nec teneri poteſt. Tum hoc eſt contra naturam nedum principalis, ſed etiam fideiuſſoriæ obligationis, quia fideiuſſor ſe obligauit in perpetuum, & ſecundum naturam reditus, ad quem redimendum debitor

149 compelli non poteſt. † Quid dicendum? *Solutio.* Reſpon. An nõ fuit expreſſum actum, quòd debitor tenebitur redimere uel eximere fideiuſſorem obligatione, ſed ſolum quòd tenebitur indemnem ſeruare, & non poteſt cogi redimere, etiamſi paratus ſit fideiuſſor reliqua in ſortem imputare? Non obſtat, quòd diu uel perpetuò remanebit in obligatione, quia hoc eſt de natura huius obligationis ſucceſſiuæ, & ſic præuiſum fuit, & tamen fideiuſſit, & perpetuò ſe obligauit. Simplex autem promiſſio indemnitatis intelligitur ſecundum naturam obligationis principalis, quemadmodum ſi quis fideiuſſerit pro conducente ad 10. vel 80. annos, & ſtipulatus ſit indemnem ſe ſeruari. Aut verò actum fuit, quòd infrà congruum aliquod tempus, puta 5. vel 6. annorum debitor tenebitur cum obligatione eximere, & puto valere pactum, dummodo nulla fraus interueniat, nec fideiuſſor ſit ſocius bonorũ creditoris, nec cum eo colludat, nec tempore contractus ſeu pacti, nec tempore executionis pacti. Si verò colludat, ſi quidem ab initio, dico, quòd propter fraudem, quæ ad improbum fœnus recidit, & quæ clam & per interpoſitam perſonam commiſſa grauior eſt, quàm ſi fuiſſet aperta, debet contractus in totum annullari, omnibus etiam iam ſolutis reliquis in ſortem imputatis, & ultra tam creditorem quàm fideiuſſorem pro dolo & ſtellionatu cum infamia quam incurrunt, mulctandos, niſi re integra pœnituerint, & nihil nocitum ſit debitori l. 1. C. de his qui ſibi aſcri. l. 1. C. de crimi. ſtellion. & not. in l. qui ea mente, de fur. Sin autem ex poſt facto colluſio ſuperuenerit, non debet contractus ex eo ſolo annullari: ſed aliter dolus puniendus erit, & omne damnum reſtituendum debitori. Si verò tempore contractus fideiuſſor erat ſocius bonorum creditoris, non puto ex hoc ſolo fraudem, vel colluſionem præſumẽdam ad finem annullationis contractus & reliquas pœnas: ſed puto, quòd clauſula de eximendo ab obligatione non ualebit. Idem ſi tunc non erat ſocius, ſed poſtea cœpit eſſe. Idem multo fortius, ſi creditori ſucceſſerit, etiam in parte, puta pro dimidia uel tertia, ita quòd veriſimiliter non intereſt fideiuſſoris petere exemptionem obligationis, & ſic doli exceptione repellitur, quia nec bonæ fidei, nec ſuſcepto fideiuſſoris officio conuenit debitorem urgere ad redimendum, ſi ſua non intereſt, ut aſſolet, quãdo fideiuſſor eſt ſocius in reditu pro media uel tertia parte. Secus ſi ex ſexta uel decima parte, ita quòd notabiliter ſua interſit eximi obligatione. Si verò fideiuſſor ſucceſſerit creditori ex legato vel alio titulo lucratiuo, dicendum omnino fideiuſſoriam obligationem extinctam,

ut in

ut in q.præcedenti in fin.ſecus ſi redemerit,
uel alio titulo oneroſo acquiſiuerit reditũ,
quia tunc poterit eligere,an malit reditum
percipere, quo caſu deinceps ceſſabit fide-
iuſſoria obligatio:an verò malit cogere ad
redimendum, & precium recuperare, quo
caſu debet amittere omne commodum re-
ditus, & ſi quid receperit deducere. Sed
quid ſi per errorem iuris putans ius ſuum
de petenda redemptione ſibi conſeruatum
iri, recepit penſiones vnius uel alterius an-
ni? Puto ſibi non nocere, ſed ſolum tenebi-
tur in ſortem imputare:quia ex huiuſmodi
errore non fuit debitor in aliquo damnifi-
catus, nec poteſt obijcere culpam; ex qua
potius lucrum ſentit.l. cũ in fundo.§. quòd
ſi mulier.de iure doti.& ad ſummum pote-
rit iuramento errorem iuris & animum nõ
250 remittendi probare. † Non obſtat, quòd
de neceſſitate horum redituum eſt, quòd de
bitor non teneatur redimere, quia hoc eſt,
verum reſpectu creditoris, uel habentium
cauſam ab eo:& tunc nec directò, nec per in
directum poteſt aſtringi debitor: ſecus re-
ſpectu fideiuſſoris, dummodo competens
aliquod interuallum detur debitori ad re-
dimendum, ut interim beneficio fideiuſſio-
nis adiutus ſit, non deceptus, argum.l.in cõ-
modato §.idemq́ue eſt, commod. quod ſuf-
ficit, & poteſt fideiuſſor ab initio tempus,
quo tenebitur ſtare in obligatione, limita-
re.l.tutori. C.de nego.geſt. Et ſi contrarium
diceretur, non eſſet facere, ſed officere debi-
toribus, qui non ita de facili fideiuſſores in-
uenirent, arg.l.quòd ſi minor.§.nõ ſemper.
de minori.l.ſi mulier tanquam, ad Velleia.
l.ratas.C.de reſcin.vend.ſequerentur etiam
Tutor. pleraque alia abſurda. Quid enim ſi tutor,
uel curator ut ſub finem temporis redime-
ret fundum minoris paternum, cum nõ ha-
beat ſatis pecuniæ pro precio complendo,
vendidit reditum ad rationem duodecimę,
& ſeſe proprio nomine obligauit, & promi
ſit ratum haberi per minorem maiorem fa
ctum, & poſtea reddendo rationes expẽſam
ferat ſortem reditus, ut ea recepta reditum
redimat, minor autem maior factus contro
uertat, ratificans reditus conſtitutionem, &
offerens illum ſoluere, & indemnem redde-
re tutorem ut ipſe maior pecunia fruatur,
nonne iniquum eſt tutorem, qui ſatis offi-
cio ſuo perfunctus eſt, rurſus deinceps cogi
manere in obligatione quandiu maiori ſu
iſq́ue libuerit? Eſt ſanè iniquum: habet er-
go actionem, ut exoneretur etiam antequã
ſoluat uel redimat, text.in l.fin. de contra.
uel uti.act.tute.item ſequeretur, quòd me-
lioris conditionis eſſet fideiuſſor grauem
compenſationem exigens à debitore, quàm
purè & liberaliter fideiubens. Pone (ut vidi
de facto) aliquem nolle fideiubere, niſi de-
bitor ſimul ſe obliget ad duplum eius ſum
mæ, qua indiget, ut ſic dupletur reditus, &
debitor habeat dimidiam partem ſortis, fi-
deiuſſor aliam dimidiam, & utrique, quaſi
mutuò fideiubeant, in ſolidum obligentur.
Modo quis negauerit quin mutuò poſſint
ſeſe obligare (ut habeo in facto) ad redimẽ
dum, vtq́ue ad hunc finem teneatur alter al
teri dimidiam partem ſortis cum dimidia
reliquorum conferre poſt ſex menſes uel
aliud competens tempus, quàm alter ab al-
tero ad hoc interpellatus fuerit, idq́ue ſub
pœna. Vides mutuam hanc pactionem eſ-
ſe licitam: ergo fateri oportet eſſe licitum
ad commodum illius, qui merè liberaliter
fideiuſſit, aliàs melioris conditionis eſſet du
rus, & ſibi ipſi negocians, quàm humanior,
quod eſſet abſurdiſſimum, & peſſimi exem
pli.§.fina.inſtitut.de donatio.
251 † Tricesimoprimo quæro,
Quid ſi debitor mutuum accipiens, uel re-
ditum uendens, partem aliquam ſortis, uel
quid aliud det, uel promittat fideiuſſori, ut
intercedat, quia aliter non vult fideiubere?
Prima facie videtur hoc iuſtum & licitum
l.hoc iure §.Labeo.de donati. vbi tex.dicit
non eſſe donationem, ſed mercedem officij,
& tex.in l.ſi remunerandi §. Maurus, man-
da.& ita tenet Clauaſi.verſi.fideiuſſor, in fi.
Ita ſentit & ſeruari dicit Lauren.de Rodul
ph.tract.vſur.par.3.quæſt.3.licet tutius di-
cat abſtinere, cum quo tranſit Antoni.par.
2.tit.1.cap.7.§.45.Deci.autem conſi.7.nu.
1.& communiter doctor: noſtri ſimpliciter
tenent licere. Sed diſputatione omiſſa, breui *Fideiuſſoris officiũ gratuitum.*
ter dico, fideiuſſorem turpiter exigere & ac
cipere, & condici poſſe per debitorẽ, quod
in mutuo ſatis clarum eſt. Vt enim credi-
tor pro officio mutui nihil poteſt honeſtè
exigere, ita fideiuſſor, immo multo minus:
quia minus officij impendit, quàm creditor
ſuum gratis mutuans. Si creditori ipſi ſors
mutuatitia, quæ abeſt, nihil debet parere:
quanto minus fideiuſſori ſimplex verborũ
prolatio, cum nihil ei abſit? Si creditorem
propter officium mutuationis aliquid ul-
tra ſortem exigere (licet interim pecunia
ſua ſibi abſit) eſt uſura: in fideiuſſore cui ni-
hil abeſt, eſt plus quàm uſura, quæ re ipſa,
ut iniquior, ita deformior & ſordidior eſt
in fideiuſſore, etiamſi vulgò quidam impe-
riti non ſic ſentiant, eo quòd nondum vide
runt reprobari: eo quòd elenchum uſurarũ
& cur illicitæ ſint, ignorent: eo quòd fortè
rarius vſu uenit quenquam uelle quæſtum
facere uel lucrari de officio fideiuſſoris: ſed
non minus iniquum & reprobum, tametſi

rarius uſurpatum. Et ſic concludo ſufficere debere fideiuſſori, quòd indemnis ſeruetur, tum alioquin malitioſis hominibus feneſtra pateret uſuras grauiſſimas exercendi: fœnerator enim nollet mutuare, niſi tali accepto fideiuſſore, per cuius interpoſitam perſonam aliquid de ſorte retineret, uel ultra ſortem ſtipularetur. Quæ autē dicimus in mutuo, locum habent in his reditibus loco veterum vſurarum ſubrogatis: pactum tamen ſeorſum factum cum fideiuſſore nō nocebit innocenti creditori. Sed ſi appareat eūm cum fideiuſſore uel alia interpoſita perſona colluſiſſe, tunc dico, quòd etiam modicus exceſſus, qui aliàs non ſufficeret ad caſſationem, ſed ad ſimplicem moderationem reditus, ſecundum not. ſup. quæſt. 10. ſufficiet ad annullationem reditus: quia maior & terrior eſt fraus, quæ occultè & per interpoſitam perſonam fit. arg. l. pupillus. §. ſed & ſi per interpoſitam, de auto. tuto. & cura. Nō obſtat d. l. hoc iure. §. 1. quia non approbat has mercedes, nec ad hunc finem loquitur ille text. ſed ſolum ad finē oſtendendi, quòd non cadunt in donationem, loquitur enim quando ſtipulatur, promittitur, vel datur merces pro officio futuro, & dicit hoc eſſe extra cauſam donationis (quòd etiā de vſuris dici poteſt) nec valere tanquam veram donationem. An autem alio modo valeat, recurrendum eſt ad materiam ſubiectam,

252 & ad alia iura. † Nullo uerò iure cauetur, nec ratio philoſophiæ moralis, aut iuſtitiæ commutatiuæ ſuadet, ſed potius repugnat, fideiuſſorem poſſe aliquid accipere pro officio fideiuſſionis, quod de ſe eſt non minus, imò magis gratuitum, quàm verum mutuum & ſic eſſet turpe lucrum, & illicita exactio. Cæterum indemnitatem accipere, non eſt exigere propter officium fideiuſſionis, ſed propter damnum, ut in mutuante dictum eſt. ſuprà num. 25. & hanc ergo ſtipulari licet, prout etiam gratitudinem uel antidoralem obligationem, ut ſupra num. 27. nec eſt uitioſum, ſi debitor ſponte & liberaliter fideiuſſorem maximè officiū functum remuneretur, ut ſuprà nu. 8. quæ remuneratio vt nullo iure cogente fit, ita in cauſam donationis cadit. l. donari uidetur: & ibi Philip. Deci. de reg. iur. ſcilicet largè: neque enim quælibet ἀντίδωρον ratione liberalitatis & donationis excludit, licet pro rei qualitate rationem meræ donationis eleuet. l. ſed & ſi lege §. conſuluit. de petitio. hæredi. iunct. l. ſi pater. §. ſi quis, de donatio. Sed quid (ut fit quotidie) ſi debitor fideiuſſorem aſſociet in contractu, vel negocio principali? Reſpon. ſi aliàs æqualiter non eſt vitium, etiamſi fideiuſſor aliter noluit fideiubere, ut in ſi. q. præcedētis: ſed ſi contemplatione fideiuſſionis minus ſoluat de precio, & tamen partem æqualem habeat, vel minus ferat damni, aut plus lucri, iniuſtum eſt, & reputandum tanquam illicitè extortum. Et loquor de fideiuſſionibus obligationum certarum, in quibus apparet quæ & quanta ſit indēnitas, & quod fideiuſſori datur uel promittitur eam excedere, præſertim quando fideiubetur pro indigente temporario uſu æris alieni. Secus in fideiuſſionibus obligationum incertarū, quibus ineſt dubium graue & incertum periculum, ita quòd id quod fideiuſſori datur non ſeparatur ab indemnitate, ſed eſt pars indemnitatis, prout bonus uir ex totius particularis negocij circunſtantijs arbitrabitur.

253 † Trecesimosecundo opportunè occurrit. q. tract. ſuprà num. 23. An fideiubere liceat? Nouam & ocioſam dices quæſtionem. eſto quiduis, modo lucem & perſpicuitatem (quam vnicè uel commentationum noſtrarum contemptu colimus) locis non contendendis offerat. Scribit Parœmiographos cap. 20. Tolle ueſtimentum eius qui fideiuſſor extitit alieni, & pro extraneis aufer pignus ab eo. Eandē ſentētiā repetit cap. 27. rurſus cap. 22. ad fin. Noli eſſe cum his qui defigūt manus ſuas, & qui uades ſe offerunt pro debitis: vbi noua editio habet. Ne ſis inter eos, qui ſtipulata manu fidem iubent, & pro debito obſtringunt. Cur enim committeres, ut ſi ſoluendo non eſſes, lectus tuus ſub te auferretur? ca. 17. Stultus homo plaudit manibus ſuis cum ſpopōderit pro amico ſuo, ſecundum vulgatam æditionem. Alia verò ſic habet. Qui ſtipulata manu pro proximo fideiuſſor ſpondet, imprudens eſt. Ex quibus prima facie reprobari & prohiberi uidetur fideiuſſio. Et ita diſertè ſcripſit Do. Chuonrad. Pellica. Prouerbio. 6. durius addens, illud eſſe nedum rei familiari periculoſum, ſed etiam contra rationem & conſcientiam, etiam contra Deum. Cauſificans primò, quòd fideiubens confidit in hominem, carnem & ſanguinem inſtabilem pro quo fideiubet: deinde, quòd nimium tribuit ſibiipſi pollicendo certò de contingentibus & dubijs in futurum, quæ ex Deo pendent, qui non uult ſolicitos eſſe de craſtino, ſed totos pendere ex Dei prouidentia, addens quòd cum Iudas Geneſ. 43. & 44. ſe pignus inter poſuiſſet pro fratre Beniamin reducendo, uindictam ſenſit & anguſtias uehementes, quia domini uoluntatem non prætulerat. Sed hic ille rerum communis uitæ inexpertum ſe eſſe oſtendit, & locum fecit inſigniter

Solomō.

Error Pellicani.

ter illi prouerbio. Quandoque bonus dormitat Homerus. Iiſdem enim cauſificationibus non liceret promittere reddere mutuũ, nec aliud quodcunque debitum, præſertim ad diem certum, & omnis ratio & uſus cõmerciorum & negociationum, ſine quibus reſp. ſtare nequit, de medio tolleretur. Quid enim plus facit fideiuſſor, quàm ſi ſe
254 obliget, ac ſi mutuũ ipſe recepiſſet. † Breuiter ego puto in Parabolis ſicut & in Eccleſiaſtico multa contineri præcepta & documenta œconomica & politica philoſophiæ moralis, pro talibus accipienda, non autem continuò trahẽda ad obligationem legis diuinæ, ſicut nec ad gratiam & uirtutem Euangelij: unde in locis præallegatis puto Solomonem nihil aliud agere, quàm deterrere à nimis frequenti & inconſulta fideiuſſione, ne contingat nimium debitis illaqueari, præſertim alienis, & à functione propria intempeſtiuè auocari, quæ ſolet eſſe ſeges & occaſio multarum fraudationum, diſſidiorum & noxiarum conſciẽtiæ, quibus ſummopere obuiandum eſt, & hoc ſatis indicant uerba Solomonis in ijſdem Parœmijs ca. 6. & uetus illud prouerbium. Sponde, noxa præſto eſt. Et hæc eſt una de cauſis, propter quas iura prohibent fideiuſſores dotium. l. 1. C. ne fideiuſſ. dot. dentur. Cum enim frequentia matrimoniorum & dotium ſit neceſſaria, ſi fideiuſſores interponerentur, breui accideret omnes ferè ciues fideiuſſionibus proprio uel hæreditario nomine implicitos eſſe: cumque nimis ampla ſit materia litium ex dotibus, adhuc amplior, multiplicior & irretitior eſſet adiectis fideiuſſoribus, reciprocatione litium, euictionum & recurſuum mutuorum. Sũt etiam aliæ bonæ rationes, quas trado in cõſue. Pariſi. tit. de donatio. §. 136. Quædam ergo fideiuſſio à iure prohibetur ob publicam utilitatem, ut in dotibus: quædam eliditur ob inconſultam facilitatem, ut in minore. C. ſi aduer. fideiuſſo. & in muliere, quæ eſt ratio S.C. Velleiani. ut infrà num. 294. & pulchrè lex diſtinguit imbecillitatẽ ſexus, de qua in l. 2. ad Velleianum à uera liberalitate & debito pietatis officio: ut cũ mulier fideiubet pro patre in neceſſitate conſtituto, quo caſu ceſſat Velleianum. l. ſi pro aliquo. in fin. ad Velleia. Et etiam flagitioſa fideiuſſio, quando fit in necem uel corruptionem ipſius debitoris, puta filijfa. uel adoleſcentis aut alterius nequiter aut inutiliter conſumpturi, quod eſt incentiuum inſolentiæ, luxuriæ & aliorum flagitiorum. Quo caſu non ſolum ſcienter credentes, ſed etiam fideiuſſores conſcios, pro modo culpæ uel colluſionis puniendos puto. Cæterum his ceſſantibus, fideiuſſio nedum eſt actus honeſtus, & ſæpe neceſſarius in uſu & tractu commerciorum, ſed etiam pro fratre indigente actus pius. Et diuus Paulus pro prio ἀντεγγύῳ fideiuſſit apud Philemonem pro Oneſſimo: hæc quoque nobili illo ornatur encomio Eccleſiaſti. 29. Vir bonus fideiuber pro proximo ſuo: at homo impudens patitur fideiuſſorem excuti & luere: unde mox ſequentibus verſiculis deterret à nimia uel inconſulta fideiuſſione, propter ſubuerſionem domorum & ingentes perturbationes inſtar fluctuum maris, & cætera.

255 † Tricesimotertio occurrit quæſtio, quam uidi in facto. Debitor obæratus patiens ſubhaſtationẽ vnius ex prædijs ſuis cui multi creditores quibus huiuſmodi reditus debebantur, interceſſerunt: ne propter multitudinem confluentium creditorum, prædium illud vix emptorem inueniret, & uili addiceretur, dedit ſingulis creditoribus intercedentibus viginti uel triginta aureos, ut renunciarent oppoſitionibus ſuis ſuper eo prædio, quo liberius & carius utpote ſine onere dictorum redituum diſtraheretur, ſaluis iuribus & hypothecis ſuis ſuper debitore & alijs eius bonis. Nunc quæritur an dicti creditores teneantur ſummam ſic receptam in ſortem imputare? Dubium facit, quòd creditores non exegerunt nec receperunt in ſortem nec in reliqua, ſed tanquam precium renunciationis ſeu remiſſionis partis hypothecarum. Tum exinde iura ſeu nomina eorum minus ualent, & uerisimiliter minori precio diſtrahentur, uel æſtimabuntur, cum ſint deteriorata propter remiſſam dictam hypothecam: igitur iuſtè receperunt precium, nec tenentur imputare. Quibus non obſtantibus ex quo debitor ſemper æquè remanet inſolidum obligatus ad dictos reditus, ut prius: dico, quòd poteſt dictas ſummas imputare creditoribus quibus ſoluit, non in ſortem, hoc eſt in diminutionem reditus in futurum, ſed in reliqua, non ſolum præterita, ſed etiã futura, ſi reliqua quæ nunc debentur eam ſummam non exhauriant. Si enim debitor uellet nunc redimere, res eſſet expedita: ſed cum nondum redimere uelit, non eſt iuſtũ eam ſummam ex nunc ſorti imputari, quia eſſet ſcindere reditum, & redimere pro parte, quod eſt iniuſtum, ut in ſortioribus terminis dictum eſt ſuprà queſt. 10. num. 150. Nec etiam dicendum eſt, quòd creditores poſſint ſummas ſibi datas, velut uice pignoris retinere, donec redimatur, tempore uerò redemptionis deducendas: quia hoc modo creditores ſolidum & ſummum reditũ perci-

perciperent, & tamen interim debitor non frueretur tota ſorte, ſed creditores haberent partem pecuniæ, qua liberè fruerentur, & cuius interuſurium ultra ſolidum redituum lucrarentur, & ſic ultra rationem duodecimæ, quod non eſt ullo modo ferendum. proinde non eſt æquum debitori condictionem ſeu repetitionem dictæ ſummæ ſtatim dari, niſi hypothecam dimiſſam, uel aliam æquipollentem ſecuritatem reſtituat, ſed in reliqua etiam futura debet imputari: nec occurrit quòd melius dici poſſit.

256 † Confirmatur, quia licet ea ſumma non ſit data in pignus, ſed tanquam precium remiſſi pignoris, eſt tamen fructus pignoris, ſeu eius occaſione acquiſita creditori: & ſic non debet cedere eius lucro, ſed imputari, lege ſi pignore. de pignorat. actio. præſertim in his reditibus, vbi prohibetur quicquam vltra conſtitutum exigi à debitore. Prædicta etiam æquè procedunt, ſi debitor, cuius omnia bona ſunt hypothecata reditui, vellet unum ex prædijs ſuis vendere, vel in dotem dare liberè, ſine onere alicuius hypothecæ, & aliquid dare creditori, quò conſentiret & hypothecam dicti prædij remitteret.

Limitantur autem ut procedant in reditu ſummo ad rationem duodecimæ: ſecus ſi eſſet ſub ratione duodecimæ vel leuiori, puta ſors centum quinquaginta in decem annua, quia tunc etiam ſi creditor accipiat ad triginta uel infra, vt quaſdam hypothecas remittat, vel quendam fideiuſſorem exoneret, nullum eſt uitium vſuræ. Creditor enim iuſtè cauſari poteſt, quòd contemplatione maioris ſecuritatis plurium hypothecarum, vel fideiuſſorum minori reditu contentus fuerat. Cæterum cùm debitori remaneat ſors ſufficiens ad reditum, nihil fit ultra conſtitutum, ſcilicet interim, ſed tempore redemptionis illa triginta debebunt reputari vel deduci de ſorte: alioquin creditor vltra metas conceſſas à tempore receptionis dictæ ſummæ lucraretur, quia extunc haberet ſolidum reditum, & tamen reſtituerentur ei centum quinquaginta, præter illa triginta quæ habuit, & præter interuſurium dictorum triginta, quod eſt illicitum. Igitur licere debet debitori redimere pro centum viginti. idem in ſimilibus. Quòd ſi creditor non accepiſſet certam ſummam, ſed tantum auctus fuiſſet reditus ad rationem duodecimæ vel infrà, puta ad duodecim cùm dimidio annuatim à tempore remiſſionis hypothecæ vel fideiuſſionis, tunc res eſſet expeditior, & nihil eſſet reputandum. Item limitantur ut non procedant in reditibus fundiarijs, vel ex ſupplemento diuiſionis immobilium, vel etiam ex donatione uel legato cõſtitutis, & ſic aliàs quàm ad temporarium æris alieni uſum redimendum.

257 † Trecesimo qvarto quæraro, quid ſi creditor non accepit à principali debitore, ſed à fideiuſſore, ut eum obligatione eximat? Prima facie non uidetur vitioſum nec reputandum, non ſolum quia non fuit hoc præmeditatum tempore contractus, nec alia fraus interceſſit, ſed multò magis quia vera, noua & efficax cauſa ſuperuenit: creditor enim dat liberationem, & remittit iſti ius ſuum & actionem ualidam & efficacem, quod dare & facere gratis non tenebatur. igitur iuſtè mercedem accipit. In contrarium, quia ſi non licet accipere à principali, vt in quæſtione præcedenti, non uidetur licitum accipere à fideiuſſore, quia acceſſorium ſequitur naturam principalis. Breuiter idem decernendum puto in his reditibus, ſicut in uero mutuo: vnde quemadmodum ſi quis fideiuſſit in mille mutuata cuidam, qui in tranſmarinam negociationem abijt, ſi creditor rogatu fideiuſſoris ſibi metuentis, eum liberauerit obligatione fideiuſſoria centum acceptis, nemo dixerit eſſe uſuram, nec ideo minus creditorem exigere poſſe mille à debitore, ſi redierit & ſoluendo ſit: quia illa centum non ſunt recepta nomine debitoris, nec de bonis eius, nec propter officium mutui, nec eius occaſione, nec debitoris intereſt: ſed ſunt recepta à fideiuſſore ſuum proprium & non debitoris negocium gerente, vtque fideiuſſor liberaretur periculo quod imminebat, ſi debitor, qui alia bona non habebat, rem periculo obnoxiam malè ageret, vtque illud periculum in creditorem transferretur. & ſic illa centum ſunt ueluti periculi precium, vt ſuprà quæſtio. tertia, numero 92. Ceſſante uerò dicto periculo, ſi creditor uerisimiliter non eſt amiſſurus debitum, licet fideiuſſorem liberet, iniuſtè uidetur accipere, & maximè in debito uſurario: ita dicendum in his reditibus uſurarum ſuccedaneis. Et ſic concludo, quòd ſi ſub-

eſt imminens periculum ſortis & reditus in perſona debitoris, non eſt reprobandum quòd creditor aliquid accipiat à fideiuſſore, quem non ſolum obligatione, ſed etiam periculo eximit: ceſſante uerò probabili periculo iniuſtè accipit: niſi alia iuſta cauſa accedat, vt quia contemplatione fideiuſſoriæ cautionis minorem reditum emerat, & illud quod accipit, non excedit illud quod remiſſum fuit de reditu, vt in quæ-
258 ſtione præcedenti. † Sed caſu quo iniuſtè accepit, oritur quæſtio per quem repeti poſſit? Non enim uidetur per fideiuſſorem, cui iuſtè dicere poteſt creditor: Reſtitue me in priorem ſtatum, & redi in obligationem, & ego tibi reſtituam: nec per debitorem cuius non intereſt. Reſpon. ſi debitoris intereſt, puta ſi fideiuſſor (quem tenebatur debitor infra certum tempus obligatione eximere, vt ſuprà quæſtione trigeſima.) repetere poteſt à debitore tanquam damna & intereſſe, quod creditori fideiuſſor dedit. tunc enim debitor ipſe dediſſe vel ei abeſſe uidetur, quatenus contra eum fideiuſſor habiturus eſt regreſſum, per not. in lege in duobus. §. primo. & in lege finali, de iureiurand. in lege fideiuſſoris. de pact. Et ſic eatenus poterit deducere creditori, primum in reliqua, deinde in ſortem. lege cùm & ſortis. de pignor. actio. Si uerò debitoris non intereſt, nihil deducere, nec cauſari poterit: nec etiam fideiuſſor, niſi priorem ſubire obligationem tam reſpectu perſonæ ſuæ, quàm bonorum quæ tunc habebat, vel æquiualentem dare cautionem offerat. argumento l. finalis, in fine. ſi certum petatur, vel niſi redemptum ſit à debitore & plenè ſatisfactum creditori. Vnde puto quòd iſte fideiuſſor volens iniuſtè datum ſtatim repetere, ſi offerat creditori redimere ſortem cum reliquis offerendo & ſimul imputando id quod dedit, & petendo ceſſionem actionum & iurium contra debitorem, vt loco creditoris ſubrogetur, audiendus eſt, & ad hoc poteſt compellere creditorem.

Non obſtat lex nulla. C. de ſolutio. quia iſte nuper fideiuſſor, propter reliquias prioris obligationis, & eius quod dedit, & negocij nuper geſti cum creditore, non eſt merè extraneus, & indemnem reddendo creditorem, cui dat totum quod ſuum eſt, iuſtè dictam deductionem facit & ceſſionem petit, vt indemnis ſeruetur ſine diſpendio creditoris. lege in creditore. in fine, de euiction. & alioquin iam creditor certaret de lucro, fideiuſſor autem de damno uitando. Et ſic uel in dubio uincere deberet. lege non debet. §. in re obſcura. de regul. iur. l. iure ſuccurſum. in fine, de iure dotium.

259 † Tricesimoqvinto opportunè ſuccedit quæſtio, quid ſi ἀντίχρησις facta ſit, vt in lege ſi is qui bona. de pigno. *Antichreſis.*
puta ſi debitor eodem contractu uenditionis reditus tradat creditori fundum eiuſdem reditus quoad redimat ut creditor tutò ſine procraſtinatione, & appellandi ſolicitudine per manus ſuas percipiat, uel ſi tradat fundum maioris ualoris fruendum uſque ad concurrentiam reditus? Et prima facie non uidetur uitioſum; ſed licitum eſſe: quia non uidetur creditor plus quàm conceſſum ſit per hoc lucrari, ſed eſt tantùm plenior quædam ſecuritas, ut de prædibus prædijsque dictum eſt ſuprà quæſtio. ſeptima. nec prohibetur creditor fructus fundi hypothecati percipere, & in uſuras imputare: ſed prohibetur facere ſuos ultra ſortem & uſuras. Tum ſi creditor ſub libero pacto redimendi emat fundum non afferentem communiter maiores fructus in anno quàm ſit duodecima pars precij, non uideretur contractus uſurarius nec illicitus: igitur nec iſte contractus. Quod enim licitè fieri poteſt uno modo, poteſt magis licitè fieri alio modo liberaliori & leuiori ipſi debitori, ut hìc, vbi remanet dominus. Tum non prohibetur huiuſmodi creditor conducere fundum debitoris iuſta mercede, ſuper qua primum deducetur reditus, quod in effectu in idem recidit cum antichreſi. Non obſtat conſtitutio. 32. in authentico. nullum cred. agrico. quia eſt ſpecialis diſpoſitio in agricolis. ſuprà eod. quæſtio. prima. in quibus etiam eſt magna ratio ſpecialitatis prohibendæ antichreſeos, ne uidelicet impediatur agricultura, & pauperes ruſtici fundis ſemel exuti ſimulque potiori ſua induſtria fraudati, nunquam exoluere queant; ſed ſolum uertere cogantur. In cæteris autem hominibus manet ius commune, de quo in dicta lege ſi is qui. §. ſi ἀντίχρησις in lege ſi ea pactione. lege ſi ea lege. C. de uſu.
Quibus non obſtantibus contrarium puto: *Solutio.*
quia ſimplex duodecima eſt ſupremus gradus & ἀκμὴ horum redituum: nec poteſt debitor ad ſummum plus grauari, quàm uſq; ad rationem ſimplicis duodecimæ: cui ſi antichreſis adiungatur, debitor actu notabiliter plus grauatur, quia amittit poſſesſionem, uſum & fruitionem do-

mus

mus uel fundi ſui, & multa commoda præter annuum reditum inde prouenientia. Creditor autem præter annuum reditum & pleniorem ſecuritatem habet vſum fundi: & licet in ſimplici duodecima nullum debeat percipere commodum, niſi in fine anni uel termini conſueti, tamen hic continuè, & ſemper ante terminum percipit, & in ſumma loco ſimplicis reditus ad finem anni perſoluendi, plenum vſumfructum perpetuum ad hæredes, & quemcumque ſucceſſorem tranſmiſſibilem & ceſſibilem.

260 † Quare concludo huiuſmodi pactum antichreſeos, (& loquor de perpetua & abſoluta antichreſi & ſic propriè ſumpta, quæ gratia creditoris fit, non autem de temporaria, de qua infrà nume. 262. 269.) ipſo iure non ualere in præiudicium debitoris, nec eum obligare, quin quandocunque libuerit fundum repetere poſſit, & à creditore exigere rationem fructuum etiam percipiendorum, ut ſi quid ultra reditum perceperit aut percipere potuerit, reddat. Si enim fructus etiam percipiendi, id eſt qui percipi debuerunt & potuerunt, licet dolo culpavè lata creditoris non ſint percepti, reputantur creditori liberali, nullum reditum percipienti. lege prima & ſecunda. C. de pignoratitia actione, quantò magis creditori fœneratitio? Sed an ſaltem creditor habeat retentionem? Certum eſt quòd non pro futuris penſionibus, ſed pro præteritis uidetur quòd ſic, per. l. ſi non ſortem. §. ſi centum. de condictio. indebi. Subſiſto, quia iſtud dependet partim à forma & cauſa ſeu fine pacti: partim ab altiori illa quæſtione. An iſtud pactum non ſolum uitietur, vt dictum eſt, ſed etiam vitiet contractum principalem? quem ſimul expedire mallo, & dico in terminis quæſtionis noſtræ, quando creditor emit reditum ad rationem duodecimæ, ſimul cum idonea & perpetua antichreſi, primò diſcernendi ſunt duo caſus principales. Aut enim ab initio pactum eſt quòd creditor antichreſin poſſidebit & ea fruetur donec redimatur, fructus interim percipiendo uice penſionis, & abſque redditione rationum & reſtitutione fructuum, ſi quando penſiones excedant. Aut verò actum eſt quòd creditor tenebitur rationem reddere, vel quòd non faciat fructus ſuos niſi pro rata penſionum. Primum caſum ſubdiſtinguo in tria membra, aut fructus dicti fundi ſecundum æſtimationem & curſum communem excedunt decimam ſortis partem: aut non excedunt decimam, ſed duodecimam: aut nec duodecimam excedunt. Primo membro dico contractum omnino vſurarium, nullum & caſſandum, fructibus etiam percipiendis in ſortem imputandis: quia conſtat quòd creditor noluit eſſe contentus decima, ſed voluit eam ſupergredi, & illicitum fœnus exercere, etiam ſupra rationem unius pro decem. Igitur, per not. ſuprà quæſtione decima. immo hoc caſu duplici nomine fœnerator magis excedit, quàm in ſimplici exceſſu decimæ.

Diſtinctio.

Primò per interpoſitionem antichreſeos fraudem facit publicis & politicis ordinationibus, quod eſt deterius & odioſius, quàm ſi ſimpliciter nullo alio velamento & machinamento fraudis exquiſito contraxiſſet.

Secundò, quia non ſolum excedit & grauat debitorem paulò vltra decimam, reſpectu eius quod percipit: ſed etiam in alio notabili commodo, videlicet in uſu, immo in effectuali uſufructu antichreſeos; vt ſic debitor nedum pendat ultra rationem decimæ, ſed etiam priuetur uſu fundi ſui. Quamobrem non puto hoc caſu inquirendum, nec requiri ad caſſationem, quòd præcisè reditus fundi communiter excedant annuatim decimam; ſed ſatis eſt apparere quòd communiter aſcendunt uſque ad decimam ſortis, etiamſi communiter non excedant: quia non proinde reditus ad rationem unius pro quindecim reducendus erit, ſed in totum annullandus: quia commodum poſſeſſionis antichreſeos, & ius per manus ſuas fruendi additum decimæ, facit notabiliter præponderare ultra decimam, & debitorem uerè grauari ultra rationem decimæ, & ſic reditus tanquàm uſurarius, & illicitus in totum annullandus. Et hoc intellige, quando creditor tempore contractus ſciebat reditus fundi decimam ſortis annuatim æquare uel excedere: ſecus ſi ignorabat, & erat in bona fide, quia putabat communiter non excedere duodecimam: tunc enim dicendum ut in ſecundo caſu principali.

261 † Secundo membro, quando fructus non aſcendunt communiter uſque ad decimam ſortis partem, excedunt tamen duodecimam, & tunc niſi aliud etiam uitium accedat, non puto reditum annullandum, ſed reducendum ad rationem unius in quindecim ſimplicis reditus præter nullitatem pacti: & hoc niſi creditor re integra offerat diſcedere ab antichreſi & ſimplici duodecima contentari per not. ſuprà quæſtio. decima,

numero centeſimoquadrageſimoprimo. Et ita dicendum puto, etiamſi creditor tempore contractus ſciebat ualorem fundi: ſi uerò ignorabat, non debet eſſe locus reductioni ad nudam decimamquintam, ſed ſufficeret pactum antichreſeos uitiari, & fructuũ & reliquorum rationem iniri, vt in ſecundo caſu principali, niſi appareat de magna peruicacia creditoris in fruendo tota antichreſi ſine deductione, poſtquam ſcientia ſuperuenit. quia arbitrio iudicis poteſt eſſe ſufficiens ad reducendum ad rationem unius pro quindecim.

Nec enim impunita debet hic eſſe nimia impugnatio uel contemptus ueritatis agnitæ. Huius membri concluſio fallit, ut uitiet, ſi hæc antichreſis exigatur ab agricola, taliter quòd pauper ruſticus exuatur omni ſua induſtria & ſubſidio uitæ: tunc enim propter multa ſimul concurrentia, puto reditum annullandum. Primò, propter nimiam auaritiam paciſcentis de tanto quæſtu huius duodecimæ cum eo, cui eleemoſyna, vel gratuitum mutuum debetur.

Secundò, quia non ſolùm de ſupremo lucro paciſcitur, ſed etiam ſpoliat debitorem omni ſua induſtria & ſubſidio uitæ: licet enim reditus duorum iugerum cum tugurio ruſticano (ſi communi æſtimatione expendantur) non valeant vltra decem annua, tamen ruſtico exercenti ſimul cum parſimonia & œconomia ruſticana valent in quadruplo, & ſufficiunt dempta ſterilitate aut in maiore ad totius familiæ exhibitionem, quam defraudat & ad reſtim adigit crudelis fœnerator ſua iſta antichreſi. Quare propter nequitiam & perniciem exempli, puto ſufficere ad contractum annullandum, etiamſi expreſſum ſit, quòd creditor non lucrabitur fructus ultra ratam reditus conſtituti. Non tamen puto quòd debeat amittere ſortem, quamuis ſit caſus dictæ nouellæ trigeſimæſecundæ, quia illa cum ſua pœna à memoria hominum exceſſit, non tamen exoleuit ratio ſuper qua fundata eſt. Secus ſi agricola multos habeat fundos, & unum quo carere poteſt, daret in antichreſin, maximè ſi actum eſſet, quòd ſoluendo reditum poſſet antichreſin reuocare quando uellet: Et quòd dictum eſt de agricola, producendum puto ad caſus, ubi eſt eadem ratio & nequitia pacti, puta ſi eſt nobilis pauper, qui ſumptibus ſuis exiguum auitum prædium coli facit, unde cum reliqua ruſticana œconomia familiam exhibet. Redeundo ad diſtinctionem.

262 † Tertio membro, quando fructus non excedunt rationem duodecimæ, dicendum ut mox in ſecundo caſu principali.

Et nota, quòd hoc primo principali caſu, hoc eſt quantum ad nullitatem uel moderationem reditus, non attenduntur fructus quantiplurimi, imò nec fructus contingentes tempore contractus vel annullationis aut reductionis reditus: ſed tantùm communis ualor & æſtimatio redituum fundi, vt ſuprà quæſtio. quinta, numero centeſimodecimoquarto. quia non agitur de reſtitutione vel compenſatione momentanea fructuum certi temporis cum reliquis, ſed de iuſtitia vel iniuſtitia perpetua totius contractus annuæ & perpetuæ præſtationis. Secundo uerò caſu principali, quando creditor non debet lucrari fructus, ſed tantùm eos percipere pro rata penſionis: & tunc iſtud ſolum pactum antichreſeos non vitiat in aliquo, quia non debet reditus annullari nec moderari, ſed tantùm uitiatur pactum. 2

Fallit primò, ut vitiet ſi exigatur ab agricola, uel vbi eſt ſimilis ratio, vt nuper dixi.

Fallit ſecundò, ut non vitiet nec uitietur, ſi hoc pactum non ſit factum præciſè & perpetuò, hoc eſt donec redimatur, ſed ad tempus certum vel incertum, & ex iuſta cauſa, vt ſi debitor eſt ſuſpectus vel ignotus creditori, qui fideiuſſorem idoneum petit, & interim donec fideiuſſor adducatur, debitor tradit pignora uel fundum, & recipit ſortem, qua promptè indiget, & agitur expreſsè vel tacitè, quòd quamprimum debitor idoneè caueat, recipiet pignora uel fundum fructibus ſuper penſionibus deducendis. Non enim puto huiuſmodi pactum reprobandum, modò non ſit color quæſitus fraudandæ ſimplicis duodecimæ, & alioquin niſi hoc admitteretur malè conſuleretur multis indigentibus. Tum hoc caſu, non eſt vera antichreſis, cùm non ſit actum, vt retineat fundum fructus in uſuras percipiendo, donec ſors reddatur, ut dicta lege ſi is qui bona. §. primo, de pignor. Imò non eſt pignus perpetuum, cùm creditor non habeat ius perpetuò retinendi, ſed ſolùm donec idoneè caueatur: & ſic eſt pignus temporale ſeu prouiſionale, & accipio pignus pro poſſeſſione vel detentione creditoris: cæterùm nuda hypotheca ſemper perpetua eſt. Et aduerte, quòd in dubio non intelligitur actum de propria & perpetua antichreſi gratia creditoris facta, ſed ſolùm quando expreſsè actũ eſt, ꝙ creditor per manus ſuas certo fundo ad hoc ſibi realiter tradito fruatur perpetuò, hoc eſt donec redimatur, vt in d. l. ſi is qui bona. §. 1. Aliàs niſi hoc actum ſit,

ſit,non intelligitur fundus in ueram & perpetuam & præciſam antichreſim,quæ eſt in gratiam creditoris, ſed in pignus temporale : & ſic magis in gratiam debitoris, qui ad libitum reuocare poterit, alio pignore non damnoſo nec fructili dato, uel data idonea cautione pro ſecuritate reditus. Ita enim in dubio præſumendum, tum quia minimum.l.in obſcuris.de regul.iuris,tum
263 quia benignius & minus captioſum. †

Modò decidere promptum eſt, an creditor habeat retentionem pro præteritis & debitis penſionibus, quia de antichreſi impropria, ſeu pignore temporali non eſt dubiũ quòd ſic, ſed de propria & præciſa antichreſi dico quòd non. Aut enim uitiat,aut tantùm uitiatur: primo caſu ceſſat quæſtio, quia nulla ſunt reliqua. Sed an pro reſtitutione ſortis retineri poſſit? Reſpond. quòd fundus ipſe non poteſt ſimpliciter retineri, quia non tenetur debitor ſtatim totam ſortem reſtituere, licet contractus nullus ſit,vt notaui ſuprà quæſtio. 11. Fateor quòd ſi ſint lapſi quidam termini ſoluendi, poteſt fundus præciſè retineri pro tãta ſumma, quæ tunc deberetur ſecũdum formam contractus tanquam conuerſi in mutuum dictis terminis reſtituendum,& creditor talem ſortis quantitatem tunc repetere poteſt,vt in dicta quæſtio. 11. Alioquin nullam habet fundi retentionem ſimpliciter, ſed bene eo modo, quo poteſt debitorem cogere ad conſtituendum reditum quindecimæ,pro reſiduo ſortis, quam nondum poteſt exigere, vel ad illud reſiduum reſtituendum,vt ſtatim dicam. Idem dico de mobilibus in pignus datis tempore contractus: de fructibus autem à creditore perceptis, puto indiſtinctè, quòd retineri poſſint infrà ſortis quantitatem, quia conſumpti ipſo iure compenſantur. l.fina.C.de pignor.actio. nondum uerò conſumpti, etiam percipiendi æſtimandi ſunt: non tamen quantiplurimi, ſed communiter, & æſtimatio in ſortem cedere debet, non autem reſtitui, niſi ſortem excedat, etiamſi ea quantitas excedat ſummam, quàm creditor nunc ſecundum formam contractus poſſet exigere: quia ex quo actum erat quòd dictos omnes fructus pro reditu lucraretur, ſatis conſenſum intelligitur, vt omnes ſtatim conuerti poſſint in ſortem. Non obſtat ei quod dixi de communi æſtimatione, ſi quis dicat, quòd ex quo contractus eſt nullus, tãquam uſurarius, debet creditor fœnerator improbus teneri quanti plurimi, tanquam fur: quia dico quòd tota pœna, ſaltem ciuilis, improbi fœnoris, ſatis eſt conſumpta & inflicta, eo ipſo quòd talis creditor non redigitur ad modum reditus conceſſum, nec ad alium leuiorem, ſed omni commodo & interuſurio priuatur. Imò etiam omni hypotheca, vt dixi ſuprà quæſtio. 15. & redigitur ad inſtar ſimplicis creditoris mutui, imò etiam chirographarij, imò etiam non purè exigibilis, ſed ſub moderatione, de qua ſuprà. queſt. 11. Et ſic non debet vlte-
264 rius puniri, ſaltem ciuiliter. † Nec mirum uideri debet quòd eum onero fructibus percipiendis, non autem quantiplurimi, quia ſic eſt de iure communi, in quouis iuſto creditore, qui etiam citra morã tenetur de fructibus percipiendis, ideſt,qui pro modo diligentiæ, ad quam tenetur, percipi potuerunt & debuerunt, & non ſunt recepti, culpa lata, uel leui, qua tenetur, non autem culpa leuiſſima, qua non tenetur, & tamen eorundem fructuum etiam percipiendorum æſtimatio communiter cenſetur: niſi creditor toto debito accepto uel compenſato iniuſtè denegaret reſtitutionem fundi, & eſſet in uera mora, quia extunc & deinceps poſſet teneri quantiplurimi. l. 3. §. fina. de actio. emp. l. in hac. de condict. tritica. Ita dicendum in propoſito, quòd ſi dictus creditor tota ſorte recepta uel compenſat, uel ea tantùm parte ſortis, quam exigere poterat, interpellatus de reſtitutione fundi ſit in mora, cùm nullum ius hypothecæ nec retentionis habeat, ex tunc à tempore interpellationis & moræ tenebitur, nedum de omnibus etiam percipiendis diligentia, qua tenebatur, ſed etiam à domino ſuo debitore percipi potuiſſent, etiam ſub æſtimatione quanti plurimi. Non obſtat d. l. ſi non ſortem. §. ſi centum. de condictio. indebi. quia non denego etiam huic improbo fœneratori ius retentionis pro ſumma ei debita, ſed ſolùm quatenus nondum poteſt exigere. Vnde dico, quòd quemadmodum poteſt offerre debitori, vt de reſiduo ſortis, quam nondum poteſt exigere, reditum quindecimæ conſtituat, vel reſiduum illud promptè reſtituat, vt ſuprà quæſtione vndecima. ita poteſt ad hunc finem iure retentionis fundi vel pignorum vti. Alioquin ſiue acceptet oblatam à debitore moderationem quindecimæ: ſiue eam recuſet, & malit ſibi ſortem dependi, ſecundum terminos contractus, non poteſt interim retinere pignora, niſi forſan debitor eſſet ſuſpectus, nec caueret. Reſtituenti autem creditori ſaltem ſub hypotheca bonorum generali cauere debet de reliquo ſortis ſuis terminis reſtituendo. Et ſic dictus. §. ſi centum. cum ſimilibus intelligitur pro debito puro, vt loquitur, non autem pro debito in diem, niſi quatenus aliqua iu-

Creditor tenetur de percipiendis non quãtiplurimi.

l. ſi non ſortem. § ſi centu.

ſta ratio ſuadeat. Secundò caſu, quando
pactum antichreſeos non uitiat, ſed tantum
vitiatur, clarum eſt retentionem procedere
pro reliquis iam debitis, non autem pro fu
265 turis. † Non obſtant adducta in princi
pio huius quæſtionis. Et primò, quòd cre-
ditor ſub libero pacto redimendi poteſt e-
mere fundum, cuius reditus annui commu
niter aſcendunt ad duodecimã partem pre-
cij: quia dico, quòd talis contractus eſt iniu
ſtus propter nimiam precij modicitatem,
vt infrà. q. 56. & in fraudem uſuræ, ſeu ſim-
plicis duodecimæ. longè plus enim lucra-
tur creditor hac via, debitor uerò lõgè plus
grauatur per prædicta. Et ultra, quia hoc
caſu facultati redimendi præſcribi potuiſ-
ſet per hæredes creditoris longiſſimo tem-
pore, & per ſucceſſores eius ſingulares lon-
go tempore, iuxta not. ſuprà. q. 17. quod eſt
aliud periculum longè grauiſſimum. Nec
etiam obſtat quòd creditor poteſt conduce
re fundum debitoris iuſta mercede, ſuper
qua prius deducet reliqua reditus ſibi debi
ta, quia uerum eſt in ſe: ſed dico quòd ſi eſt
facta huiuſmodi locatio tempore contra-
ctus, & non erat aliàs debitor locaturus, ſed
culturus & fruiturus per manus ſuas, & ſic
conductio prætextu mutui uel uenditionis
reditus fuit extorta, vſuraria eſt, & uitia-
tur, nec obligat debitorem: non tamen ui-
tiat contractum reditus, ex quo aliàs iuſta
mercede facta eſt. Amplio iſtud, quòd non
uitiat contractum, etiamſi aliàs debitor erat
pluris locaturus, & inueniebat qui maiorẽ
mercedem, ſed plus iuſto offerebat: quia
hoc non conſideratur, ubi agitur de uitian-
do contractu, quæ eſt quædam pœna: ſed
requiritur, quòd creditor verè, hoc eſt ſecun
dum communem æſtimationem percipiat,
vel per eum ſtet, quo minus percipiat ul-
tra duodecimam, vt debeat fieri reductio
ad rationẽ unius in quindecim, vitiata ſem
per extorta illa conductione: vel quòd per
cipiat vltra decimam vel circiter uſque ad
decimam ſortis partem, ut totum uitiari de
beat, ſi creditor ſciebat plus ualere, ſecun-
dum prædicta. Si uerò ignorabat, & erat
in bona fide, quantum ad hoc, quòd nole-
bat nec ſperabat lucrari ultra duodecimã,
licet uellet minus iuſtè ſibi nimium proſpi
cere de conductione uel antichreſi, non pu-
to ex hoc ſolo contractum reditus annullan
dum, nec etiam reducendum: dummodo
ueritate cognita interpellatus offerat quod
iuſtum eſt deducere, nec litigare malit, ut ſu
prà. quæſt. 10. nu. 141. Præſumitur autem
ſcientia, ſi communiter hoc erat notum in
loco: quia præſumitur quòd debuit inqui
ſiuiſſe. l. qui cum alio. de reg. iur. Si igitur
locatio uerè facta ſit, mercede notabiliter
defectiua, idque ſciente creditore, ita quòd
deducto lucro, quod iuſta mercede factam
locationem ſequi ſolet, lucraturus eſt tam
de ſuperlucro locationis, quàm de reditu,
vltra decimam ſortis partem in anno, tunc
totus contractus tam reditus quàm locatio-
nis annullandus eſt, & omnes fructus ſorti
imputandi per prædicta. Vt enim in ue-
ro mutuo quicquid accedit ſorti, eſt uſura.
14. q. 3. per tot. ita & in his reditibus quic-
quid ultra ſimplicem duodecimam accedit
uetitum eſt, & ſaltem interpretatiuè vſura-
rium. Fa. quæ Bal. & Sali. tradunt in Lcũm
allegas. C. de uſur. de eo qui non vult mu-
tuare niſi quid uendat. Et ut in ſimili inquit
Felin. in cap. debitores. in fin. de iureiuran.
turpiter exigit, & accipit hanc conductio-
nem uel ſimilem contractum, ex quo ueta-
tur ſimplicem duodecimam egredi: ſecus
ſi debitor non erat tanti locaturus, quia tũc
ceſſat omnis exactio & exceſſus, & non ui-
tiat nec uitiatur. Non obſtat quòd anti-
chreſis ſpecialiter prohibita eſt agricolis, di
cta conſtitutio. 32. quia uerum eſt ibi ſpe-
ciale eſſe in agricolis, in duobus. Primò in
hoc, quòd non poteſt ab eis exigi uſura ul-
tra rationem ſemiſſis duodecimæ, quæ pro
ximè accedit ad rationem trientalis uſuræ.
Secundò, quòd licet uſura ſit ita leuis, tamẽ
non licet ab eis antichreſin accipere ſub pœ
na totum amittendi, ut ſuprà quæſtione 1.
266 † Cæterum uerum eſt, quòd iure commu
ni. ff. & Codicis non eſt prohibita ſimplex
antichreſis, etiam in debito uſurario, dicta
lege ſi is qui bona. §. 1. l. ſi ea pactione. l. ſi
ea lege. l. per retentionem. l. penult. C. de u-
ſur. Sed ego dico, quòd illa iura debent ſa-
nè intelligi, quando res erat talis, quæ aliàs
ſolebat & poterat commodè locari à debi-
tore, ita quòd iuſto precio locando nõ dam
nificaretur: & quando pro tali quantitate
vſurarum uel reditus dabatur creditori, ꝙ
antichreſis æquè commoda & utilis erat fu
tura ipſi debitori, ſicut creditori: tunc enim
ratio æqualis euentus lucri & damni hinc
inde liberat tale pactum ab iniquitate uſu-
raria, vt innuit d. lex ſi ea lege, aliàs ſecus.
Vnde quod Accur. in dicta leg. ſi ea pactio
ne. in fine, ſentit pactum non uitiare nec ui
tiari, niſi eſſet læſio ultra dimidiã dicti pre-
cij, reijciẽdum eſt ut erroneum & iniquum,
quia in hac materia uſuraria. l. ſecunda. C.
de reſcinden. uenditio. non habet locum in
debitore: nec poteſt creditoribus ſuffraga-
ri, vt ſuprà quæſtio. 14. quia modus uſu-
rarum eſt limitatus, & quicquid directè &
per indirectum excedit, uitium eſt, & à legi-
bus reprobatum. Et adhuc hodie apud nos
dicta

dicta iura antichreſeos, etiam non probata æqualitate, non poſſunt habere locum in terminis duodecimæ: quia ex quo duodecima eſt pro ſummo noſtro fœnore limitata, & exactè commēſurata, tam ad periculum, uel dānum, quod poteſt ferre creditor percipiendo penſiones ſortis ſuper bonis alienis per manus debitoris, quàm ad commoditatē debitoris, qui rebus ſuis & ære alieno fruitur, ut not. ſuprà quæſt. 5. non licet creditori hos fines egredi in duodecima: ſed ſi leuiorem reditum ſtipuletur, ita quòd incōmodum quod verifimiliter patietur debitor ex ſimplici antichreſi (ſimplicem uoco, quando fructus communiter non excedunt vſuram, uel reditum, uel ſi excedant actum eſt expreſsè uel tacitè, quòd reddi debeant) compenſari poſſet cum diminutione reditus non uitiabit nec uitiabitur. Vnde ſi quis ſtipuletur ſemiſſem duodecimæ tantum, non eſſet dubium quin liceret ab initio paciſci de ſimplici antichreſi: ſed non eſt ad hoc neceſſe tantum diminuere de pēſione, alioquin ferè tanti poſſet emi reditus perpetuus non redimibilis, uel etiam fundus ſine facultate redimendi per not. ſuprà
267 quæſt. 5. vtq́ue ibi dixi nu. 125. † Non poteſt melius cognoſci quantum iuſtè & æquabiliter diminuendum ſit de reditu, q̃ ex analogia ſeu ꝓportione iuſti precij fundi. Si enim fundus perpetuò & ſimpliciter vendatur, non licet aliquid diminuere de vero & exacto precio (non dico quo minus contractus ualeat) ſed quin eatenus recedatur à iuſta & exacta æqualitate, ad quam ſolam (& nō ad id quouſque decipere & trāſgredi licet) neceſſariò hæc analogia referenda eſt, per not. ſuprà quæſt. 14. Si verò emptor facultatem redimendi concedat, iuſtè poteſt aliquid diminuere de precio, non offenſa exacta illa æqualitate. Plus autem minui poteſt, ſi facultas ſit libera & perpetua: ſi verò temporalis & limitata, minus: prætextu autem liberæ & perpetuæ facultatis redimendi iuſtè demi poteſt quarta pars precij totius, aut ad ſummum (ut ego quidem reor) tertia. Verbi gratia, ſi fundus valet triginta iuſto integro precio, ſi emptor det liberam & perpetuam redimēdi facultatem, poteſt emere viginti duobus cum dimidio, & ſic dempta quarta parte: & erit hoc caſu iuſtum precium. puto etiam quòd poſſit emere pro viginti, & ſic dempta tertia parte. Hinc appoſitiſſimè dixit Socyn. conſi. 15. col. ult. lib. 1. quòd quæ ualent centum abſolutè uendita, ſi cum pacto redimēdi vendantur, ualent ſeptuaginta tantum: ſed non puto quòd ob dictam liberam facultatem poſſit plus tertia parte diminui de iuſto integro precio, niſi recedendo à iuſta & exacta æqualitate. Et iſtud mihi videtur naturali ipſi contractuum iuſtitiæ, & boni prudentiſq́ue uiri arbitrio conſentaneum. Sed emptio huiuſmodi reditus cum æquiualente antichreſi parum diſtare videtur ab emptione eiuſdem fundi eodem precio, ſub ſimili libera facultate redimendi. Cum igitur communiter apud nos non imminēte bellica clade iuſtum & integrum preciū fundi ualoris centum annui reditus ſit ter mille, ſi perpetuò & ſimpliciter væneant: ſi verò ſub libera facultate redimendi, ſit bis mille ducenta quinquaginta, aut ad minus bis mille, ſecundū analogiam noſtram, quā naturali iuſtitiæ & boni prudentiſq́ue uiri arbitrio conuenire putamus, videtur inferendum, quòd ſi quis emat cētum annui reditus, ita tamen quòd vice reditus debeat frui certo fundo venditoris eiuſdem reditus, donec luatur ſeu redimatur, quòd debeat emere ſaltem duobus millibus, & ſic

Precia fundorũ.

268 ad rationem quincuncis uſuræ. † Verum aduertendum, quòd licet hæc antichreſis non multum diſtet ab emptione ipſius fundi, ſub eodem pacto redimendi: tamen non tam parum abeſt, quin ſit notabilis diſtantia. Quia in venditione & traditione fundi venditor ſtatim omne dominium & poſſeſſionem amittit, quæ transferuntur in emptorem: ſed in hac ſimplici antichreſi, vēditor remanet dominus, & quòd emptor efficitur poſſeſſor, non eſt ſimpliciter, ſed tanquàm creditor hypothecę incumbens: unde dicitur poſſidere ad commodum venditoris. l. ſerui nomine, de uſucapio. l. ſciendum. §. creditor. qui ſatiſda. cog. nec poteſt per ſe interuertere, nec etiam mille annis uſucapere, ut tetigi ſuprà quæſt. 17. quæſt. 19. Quin etiam illa poſſeſſio, debito ſoluto uel etiam oblato iuris effectu reſoluitur, ut dixi in cō ſue. Pariſi. §. 64. Et ſic antichreſis, quantum ad poſſeſſionem & commodum fructuum duntaxat non diſtat: ſed quò ad omnia alia multum diſtat ab emptione fundi. Quamobrem puto, quòd rationabiliter plus poteſt diminui de iuſto integro precio, ab accipiente fundum per viā ſimplicis antichreſis, quàm ab emente ſub ſimili redimendi facultate, idq́ue etiam notabiliter, non tamen ultra ſemiſſem totius precij fundi abſolutè venditi. Vnde non puto iuſtum, quòd creditor emat cum idonea & æquipollente antichreſi ad rationem unius pro tredecim uel quatuordecim, & ſic detrahendo unam uel etiam duas tātum uncias de reditu duodecimæ: quia licet detractio ſextantis ſiue ſextæ partis ſit conſiderabilis, ut per Bar. in l. ſi ſocietas. §. arbitrorum. pro ſocio. tamen

commo-

commodum idoneæ, perpetuæ & præciſæ antichreſeos eſt conſiderabile: tum ſuprema illa ratio duodecimæ eſt nimis rigida, licet toleretur tanquam [illegible] & ſummum ius, ſiue tanquam ſummitas extremi, quod tranſgredi non licet. Et ſic ſi ab ea modicum recedatur, reditum diminuendo, non dicitur recedi ab æqualitate. Patet etiam, quia ipſa quindecima eſt verum medium & æquabile temperamentum, ut ſuprà q. 5. quæſt. 10. nume. 146. ita quòd emens ad hanc rationem, etiamſi eſt minor, non dicitur lædi, nec poteſt reſtitui, ut ſuprà quæſt. 13. num. 167. unde ut creditor habeat ius & commodum idoneæ & irreuocabilis antichreſeos, puto quòd debet diminuere de ſummo iure reditus ad minus uſq; ad quindecimam. Sed an hoc ſufficiat? Videtur quod non: quia quindecima etiam in ſimplici reditu, & circa dictum pactum eſt medium, & ſic adiecto dicto pacto præciſè antichreſeos vergit ad extremum: unde videtur quòd ſaltem ad rationem vnius pro ſexdecim debeat emi, cum hoc tam oneroſo pacto, præſertim cum ratio unius pro ſexdecim non videatur nimis leuis, quia adhuc paulo grauior eſt ſemiſſibus legalibus,

Quindecima.

269 quæ ſunt uſuræ communes iuris. † Verum dico primò, quòd licet quindecima ſit medium ratione æquabilitatis proportionis, tamen quia non eſt neceſſarium, ſed voluntarium, cenſetur, & eſt quodammodo gratioſum, ſi creditor ſine alia compenſatione illud eligat, poteſt ergo compenſationem non excedentem hanc gratiam accipere ſine iniuria debitoris. Sed iſtud pactum idoneæ & præciſæ antichreſeos rectè compenſari videtur per reductionem ad quindecimam (ut ego quidem exiſtimo) nec video, quòd iuſtius & æquabilius res temperari poſſit, utriuſque partis & creditoris & debitoris æqua ratione habita. Nec enim creditor grauatur, quia non cogitur ad moderādum ultra modum, nec adhuc ſine idonea compenſatione: nec etiam debitor læditur, ſed fit eius melior conditio: quia quinta pars reditus annuatim remittitur, & ubi ſolueret centum ad rationem duodecimæ, nō ſoluit niſi octagīta quod eſt ſibi utilius, quàm retinere ſundum ſuum nō ferentem niſi 80. & ſoluere centum annua. Siue autē fundus non afferat communiter reditum, niſi quantus eſt ille reditus ad quindecimā moderatus, & ſimpliciter datus in perpetuā antichreſim, ſine redditione rationis fructuum, ſiue plus afferat, & creditor debeat reddere rationē fructuum, uel ad hanc moleſtiam vitādam iuſto communi precio ad modicum tempus conducat, ad onus ſoluē-di debitori ſuperfluam mercedem deducto reditu non refert, & tunc ſub hoc temperamento locum haberet hodie l. ſi ea lege. C. de vſur. cum ſimilibus citatis ſupr. nu. 166. ut incertum modici exceſſus fructuum cōpenſetur cum modico defectu, ſicut in locatione, quæ iuſto communi precio fieri ſolet ad 6. uel 9. annos. non tamen improbo contractum nec pactum, ſi creditor conducat iuſto precio ad longum tempus, uel donec redimatur. Sed hoc caſu ſi contingeret ualorem redituum fundi naturaliter & perſeueranter augeri, ut in exemplo ſuprà q. 21. nu. 116. tunc huius debet haberi ratio, etiam non obſtante pacto perpetuæ locationis, quæ hoc caſu in longo tempore captioſa cenſetur, licet in modico tēpore non cenſeatur captioſa, fa. not. infrà quæſt. 60. nume. 409. Non autem puto ad iuſtitiam huius pacti exigendam reduci reditum ad rationem unius pro 16. tum quia rigore iuris defendi poſſet etiā totius fundi emptio tali precio abſolutè facta, non obſtante læſione venditoris re ipſa, quia non eſſet ultra ſed citra dimidiam: tum quia etiam emptio totius fundi tali precio ſcienter quidē, non autem abſolutè, ſed ſub libera facultate redimendi iure tueri poteſt, ut infr. q. 56. num. 398. tum quia hæc reductio detraheret quadrantem duodecimæ, & ſic quartam partem ſolidi reditus ſingulis annis, nec remaneret niſi dodrans duodecimæ, quod cederet in commodum debitorum: quia de facili non inuenirentur creditores, qui vellēt tantam quantitatem reditus remittere, accipiendo congruam antichreſin, quam ſub moderatione reditus dare frequēter è re debitorum eſt: igitur non eſt res ita arctanda: l. quòd ſi min. §. non ſemper. de minor. Sufficit ergo moderatio ad æquabilem quindecimam. Nec obſtat, quòd ratio unius pro ſexdecim eſt paulò grauior ſemiſſibus iuris: quia uerum eſt in ſola quantitate currēte: ſed quantum ad alia, etiam quindecima eſt debitoribus leuior & commodior illis ſemiſſibus, per not. infrà quæſt. 69. ad fin. Et prædicta intelligo depræenſa & perpetua antichreſi, quæ fit in gratiam & commodū creditoris: ut quando creditor non contentatur tuta hypotheca reditus per manus debitoris ſoluendi, ſed præciſè vult habere reditum fruendo per manus ſuas, quod Galli vocant, (En aſſiete de terre) idque perpetuò, hoc eſt, donec reditus luatur. Secus ſi fieret antichreſis temporaria ad commodū debitoris, uel ita ut liceret debitori antichreſin reuocare idoneis prædijs prædibusve cauendo: quia tunc non eſt propriè antichreſis, ſed ſimplex temporaria ſecuritas,

Antichreſis temporalis.

& ſuffi-

& ſufficeret rationem duodecimæ non excedi. ut ſuprà nu. 162. Vnde ſi eſſet actum q̃ ſi debitor uelit antichreſin reuocare, tunc tenebitur ſoluere ad rõnem 12. & idoneè p̃ dibus prædiſque cauere de ſoluenda duodecima, puto pactũ omnino ualere: idẽ, ſi non ſit expreſsè actum, ſed tacitè & veriſimiliter de quo ſatis conſtaret: puta ſi creditor hoc offerat, liberum eſſe debitori: quia tunc maniſeſtum eſt antichreſin eſſe in fauorem & commodum debitoris. Sed in vera, præciſa & perpetua antichreſi ad commodum creditoris, non debet creditor excedere quindecimam. quo caſu puto pactum præciſum antichreſeos in huiuſmodi reditibus tolerari poſſe, nec video iuſtam cauſam in communi prohibendi uel arctius reſtringendi. Sed mihi videtur hæc commenſuratio & συμμετρία in cõmune æquabilis, & tam creditoribus quàm debitoribus utilis, dummodo etiam omnis fraus & omne aliud grauamẽ debitoris ceſſet. Vnde excludo agricolas à quibus iuſtiſſima ratione uetuit Iuſtinianus fundos in antichreſin accipere: quia omnis opera & omnis quæſtus agricolarũ in cultura conſiſtit, & ab ea pendet etiam reip. ſalus & conſeruatio. Ex his habes hãc

Pignora precioſa. materiam ἀντιχρήσεως nouè & plenè diſcuſ-

270 ſam. † Duo tamen menti occurrunt, primum, de quo nuper interrogatus fui. Creditor emens reditum ad rationem duodecimæ, accepit etiam pignora præcioſa & vendibilia, puta uaſa aurea & argentea, uſque ad quantitatem ſortis. Reſp. reditum non currere: quia cenſetur ſortem penes ſe habere, qui tantundem bonorum debitoris præſertim vendibilium habet: & ſi actum ſit quòd remaneant penes creditorem donec ſors reſtituatur, puto funditus reditum non ualere, nec conualeſcere reſtitutus pignoribus, etiam pro tempore futuro, niſi rurſus conſtituatur, ut ſuprà quæſt. 12. Si autem actum ſit quòd remaneant penes creditorem donec fideiuſſor idoneus adductus ſit, tunc reſtitutis pignoribus nõ dubitatur, quin deinceps currere poſſit: ſed an poſſint peti reliqua pro tempore quo pignora mãſerunt penes creditorem? Reſpon. Res ex bono & æquo æſtimanda eſt, ex circumſtantis perſonarum, quantitate & qualitate pignorum, & breuitate uel mora temporis, & grauitate uel leuitate reditus, & aliorum onerum. Neque enim iuſtum & æquum creditorem ſibi ad quantitatem ſortis bona debitoris poſſidere, & tam magnum reditũ exigere per prædicta. Secundò occurrit. Quid ſi ex pacto facto de antichreſi conuenerit? Reſp. Si ex probabili interuallo, cum ceſſet ſuſpicio extorſionis reditus, non uitiabitur reditus, ſed tamen non poterit creditor ultra quantitatem ſemel conuentam lucrari ex fructibus pignorum, quantumcunque reditus ſit minor quindecima, ſed rationem reddat, ut dictum eſt. l. 1. & 2. C. de pign. actio. ſed ſi eſt reditus duodecimæ, non poteſt efficaciter paciſci de uera etiam ſimplici antichreſi, niſi reditus ad quindecimã reducatur ſecundum prædicta. Quoniam licet interuallum operetur, quòd reditus ſemel ualidus non vitietur, tamen non operatur, ut poſſit huiuſmodi reditus ultra legitimum modũ aggrauari uel augeri: quemadmodum de iure etiam ex interuallo non prodeſt pactum ad excedẽdum legitimum modum vſurarum in futurum, & ualet argumentum per no. infr. q. 75. ſupr. nu. 143.

271 † Tricesimosexto quæro, Quid ſi debitor non dat fideiuſſores, nec pignora, ſed obligat ſe ad ſolutionem & continuationem reditus, non ſolum perſonaliter, & ſub generali hypotheca, ſed etiã corpus ad carceres publicos? Hæc q. formatur non in terminis iuris communis, ſed in terminis receptæ conſuetudinis, quia debitor poteſt, niſi ſoluerit, ſe obligare ad publicum carcerem, corã publica perſona, donec ſoluerit ut dixi in conſue. Pariſi. §. 162. gloſ. 2. Reſpon. huiuſmodi obligationem corporis ſeu carceris hoc caſu non ualere, non tamen per ſe ſolam uitiari propter tria potiſſimum. Primò, quia creditor plus exigeret quàm ferat ſimplex conſueta obligatio duodecimæ limitatim permiſſa, & debitor pluſquam deceat grauaretur. Verum eſt quòd hæc ratio bene concludit in duodecima, ſed non ſi ad rationem unius in quindecim uel uiginti conſtitueretur. Sed adhuc generaliter idem dicendum per ſequentia. Secundò, quia eſſet perpetua quædam & præciſa ſeruitus, ad quam liber homo obligare ſeſe non poteſt. l. 2. de lib. ho. exhib. l. Titius. §. Titio. de conditio. & demonſt. not. gloſ. & docto. in l. antiquitas. C. de uſufruct. in l. poſt certi. C. de libera. cau. Ioan. Fab. Angel. Aret. §. pen. inſti. de iure perſo. Guid. Papa deci. Delph. quæſt. 61. facit quod de nexu ſublato dictũ eſt ſuprà nume. 31. & dum olim Solon Athenis σεισάχθειαν, id eſt oneris iniqui, quo tenuiores à potentioribus premebantur, excuſſionem inſtituit, immenſum fœnus ad mediocritatem reduxit. Sanxit etiam ne cui liceret ob uſuras ius in corpus habere, ut Plutarch. in eius uita. Tertiò, quia huiuſmodi obligatio ad carceres non ualet niſi in uim conſuetudinis, ut not. in l. ob æs. C. de actionibus & obligationibus. Igitur ad limites huius: quia conſuetudo tantum habet de eſſentia & potẽtia, quantum de uſu,

Carcer.

Solonis σεισάχθεια

& non

& nõ plus.l.1.§.ſi quis hoc interdicto,& ibi Bartol. de itine. actuque priua. præſertim quando eſt contra ius, ut hic: nec extenditur,etiamſi ſit eadem ratio. Bal.in l.fin.col.3.C.cõmunia utriuſque iudi.Sed illa obligatio ad carceres nunquam fuit vſitata niſi in obligationibus momẽtaneis, vbi quid ſemel ſoluendum eſt,igitur non debet extẽdi ad obligationes perpetuas & ſucceſſiuas, vbi eſt diuerſa ratio, & maius præiudiciũ. Amplio, etiamſi debitor ceſſioni bonorum renunciauerit:quia non valet renunciatio, ut tenent Dyn.Bart.Angel.Imo.l.alia.§.eleganter,ſolu.matri.Ioan. Fab.§.. fin.inſti.de actio.in l.fin.C.qui bo.ced.poſſ.Alex.conſ.37.nu.6. lib.2. vbi dixi, ſubamplio etiam, ſi iuratum ſit,ut dixi in conſu.Pariſi.§.162. gloſſ.2. licet contrarium uelit deci. Tholo. 61.& dato, quòd per iuramentum renunciari poſſit ceſſioni (quod non admitto) nõ procederet in obligatione ſucceſſiua & perpetua, ut hic. Limita,quando probaretur de dolo malo & impoſtura debitoris,& creditor non certaret de reditu, ſed de ſorte recuperanda.l.fin. quæ in fraudem creditorũ not.Ioan. Fab. Angel. Aret.Iaſ.§. fin. inſti. de actio.Cepo.cauſa. crimi.conſi.9.Auffre. in addit.q.Tho.61.

Ceſſio bonorum.

Minor. 172 † Tricesimoseptimo quæro, utrum tutor uel curator nomine minoris,uel adultus minor uigintiquinque annis curatore carens poſſit huiſmodi reditum ſine decreto uendere & conſtituere? Facile eſt uno uerbo decidere quòd non:quia ſi non poteſt ſimilem reditum ſibi debitum ſine decreto alienare, multo minus de nouo ſuper ſe & bonis ſuis conſtituere & ita communiter tenent pragmatici & pro indubitato habent. Sed ut ſcias quantum ſit & neceſſitas & utilitas analyticæ noſtræ inquiſitionis quamque ad multa pateat,etiam in his quę uulgò nullius dubitationis uel diſputationis eſſe putantur,libet paucis argumentorũ locos in apertum educere, quatenus res tota uelut in rem præſentem oculis expoſita, plenè diſcerni queat. Pro parte affirmatiua conſtat de iure,quòd minor ſine decreto poteſt mutuare ſub uſuris,nec poterit reſtitui tanquam uſus iure communi, ſaltem ſi conſtet ſortem in rem eius uerſam l.2.C. ſi aduer.credit. Igitur conſtituere poteſt huiuſmodi reditum, qui loco ueterum uſurarum ſucceſſit: ſaltem ſi conſtet ſortem in rẽ eius uerſam. Non obſtat, ſi dicatur,quòd non poteſt prædia ad reliqua ſeu continuationem reditus hypothecare ſine decreto: quia de hoc non quæritur,videlicet de ſecuritate creditoris in hypotheca immobiliũ: ſed ſolum de ipſo iure reditus in ſe, & de ſimplici obligatione perſonali ad ſolutionem & continuationem reditus, quæ ſine ulla alia prædiorum prædumve cautione ſubſiſtit,ut ſuprà nume.22. ſicut de iure tutor poteſt ſimplex debitum fœneratorium (ſi pupillus indigeat) ſine decreto contrahere, ut eſt textus in l.quid ergo.§. conſequitur de contra.uel uti.actio.tutel. Confirmatur,quia hic reditus,cum non ſit niſi vulgare æquamentum interuſurij pecuniæ mobilis ꝓ nobili in multis habetur, & expreſſim multorũ locorũ ſtatutis & moribus abſolutè,& quò ad omnia inter mobilia cõputantur,ut dixi in conſuet.Pariſi.§.57.Præterea rectè conſiderando, huiuſmodi obligatio potius videtur rei mobili quàm immobili accedere. Patet,quia hic debitor non obligatur præcisè ad continuationem reditus, ſed ſub hac perpetua conditione & facultate,niſi malit ſortem reddere:& ſic in effectu videtur obligatus ad ſortem, cum facultate differendi ſolutionem, quandiu maluerit reditum pendere, ut infrà quæſt.69.nume.444.Et licet obligatio ſeu continuatio reditus poſſit eſſe ſucceſſiuè perpetua,ſi ſors nũquam reddatur: tamen quia iſta ſucceſſiua perpetuitas non dependet à uoluntate creditoris,ſed debitoris, non eſt in conſideratione ad dicendum obligationem perpetuam.Nec propriè habent locum quæ not. docto.in l. ſufficit,de condict. indebit. cum ſimilibus locis:quia ibi obligatio poteſt eſſe perpetua debitore inuito, quod hic eſſe non poteſt, immo nec momento quidem perſeuerare, niſi debitore uolente, aut niſi ſtet per caſum in eius perſonam contingentem, qui non habetur in conſideratione. Semper enim & perpetuò liberam habet facultatem omnem in futurum excutiẽdi obligationem ſorte cum reliquis pręteritis oblata. Igitur nunquam poteſt hæc obligatio cenſeri perpetua,cum quòd perſeueret, non ſit in poteſtate creditoris ſed ſolius debitoris. Igitur nulla eſt perpetuitas, quia obligatio non eſt obligatio, quatenus in arbitrio uel poteſtate debitoris cõſiſtit.l.ſtipulatio non ualet, de uerborum obligatio. & patet per definitionem obligationis. Igitur obligatio ſucceſſiua continuationis huiuſmodi reditus, cum non dependeat à uoluntate & poteſtate creditoris, ſed debitoris, non ſpectat ad titul.de præd.mino. ſine decret.nõ alie.cum rei mobili magis quàm immobili ſeu ſtabili conueniat. Nec obſtat ſi dicatur, quòd ille titulus extenditur etiam ad res mobiles, exceptis his quæ ſeruando ſeruari non poſſunt, & animalibus ſuperuacuis, quæ ſunt oneri & ſumptui.l.lex quæ tutores.C.de adminiſtr.tuto.& fru

Hi reditus inter mobilia.

ctibus.l.fina.in fin.eodem titulo.quia dicta l.lex quæ tutores, quæ eſt Conſtantini Magni,è qua compilatores Codicis deſumpſerunt l.fin.C.quan.decr.opus non eſt, quam etiam Iuſtinianus imitatus eſt in dicta l. fi. de adminiſtr. tuto. nunquam fuit in uſum recepta in hoc regno,& iamdudum vbique exoleuit,nec manet prohibitio niſi in rebus immobilibus,uel quæ illis exæquantur,ſecundum ius antiquum Pandectarum.

273 † Pro parte verò negatiua facit communis omnium ſententia,quòd reditus annui, niſi ſint ad modicum tempus limitati, inter immobilia computantur, ut tradit Baldus. l.etiam.col.2.C.de exceptione rei iudicatæ. l.hac edictali.§.his illud. C.de ſecundis nuptijs.l.vnica in fin.C.uti poſſidetis.cap.1.§. ſciendum.de feu.cogn.in vſib.feudo.c.cum M. Ferrarienſis.col.2.de conſtitu.cap. querelam,ſuper gloſ.fin. de elect. Alex.l.ſi conſtante.in fi.ſoluto matr.& plures quos citaui in conſuet.Pariſi.§.57.& plenius D.Andreas Tiraquell. in tract.retract. proxim.§. 1.gloſ.6. hinc dicit Bald.in cap. ad audientiam.2.de reſcript.quòd qui nõ poteſt alienare,non poteſt huiuſmodi penſiones conſtituere. Et licet docto.non loquantur,quãdo penſio ad liberam debitoris uoluntatem redimibilis eſt tamen ſatis de mente iuris videtur,quòd ſi minori debeatur huiuſmodi penſio, alioquin perpetua, non poſſit ſine decreto alienari, & ita etiam rectè obſeruatur. Igitur eadem uel fortiori ratione non poterit minor ſine decreto huiuſmodi reditum annuum ſuper ſe uendere, uel aliter de nouo conſtituere. Et plerunque ſatius eſt partem patrimonij vendere quàm vſuris ſuccumbere,ut ſcripſit Bernar.in epiſtola œconomica ad Raymundum militẽ. Tradit Chriſtoph. Porcus inſtitut. quibus alie.licet.in princip.& Saly.Philip. Cor.in l.fin.§.ipſum.C.de bo.quæ libe. Et hæc eſt communis & recepta ſententia in foro,quę conſequenter ampliaretur. Primò,etiamſi minor uendidiſſet ad rationem quindecimæ,uel leuiori uſura. Secundò ampliaretur, etiamſi minor ueniam ætatis impetrauerit,uel aliàs induſtrius ſit,iuxta no.in l.1. C.qui & aduer.quos,quia licet venia tollat reſtitutionem in integrum, & induſtrioſitas illam difficultet (quia facit præſumi nõ eſſe læſum per ætatem) tamen non tollunt nullitatem actus,vbi de alienatione uel hypotheca rei immobilis agitur, uel quæ immobili æquiparatur.l.2.3.C.de his qui ueni.ætat.impetra. Tertiò ampliaretur,etiãſi conſtaret pecuniam verſam in rem minoris,quia hoc non ualidat alienationem prædij uel ſimilis iuris.l.non ſolum. l.ut ere.l.ſi prædium. C. de prædijs minorum ſine decre.nõ alien. Videsne quorſum res euadat? Nempe ut liceat minori qui dupliciter, tũ in rem ſuam verſione, tum leuiori fœnore meliorem conditionem ſuam fecit, beneficium tamẽ & liberalem creditorem contra legem diuinam (ut ſuprà num.79.) illudere,& non ſolum reditum in futurum denegare,ſed etiam ſortis reliqua in ſortem imputare. Habet igitur communis ſententia, ſi indiſtinctè accipiatur,multas reprehenſiones:iuſtis itaque decretis temperari debet.l. Saluius.de legat. præſt.l. in ambiguis,in fine.de reg.iur.l.patri.§.prędium.Ibi ita temperanda res erit, de minoribus.

274 † Dicit itaque, quòd ſi conſtet minorem, uel eius tutorem aut curatorem utiliter contraxiſſe,& pecuniam in rem & utilitatẽ eius uſuram,ualere & tenere huiuſmodi reditus cõſtitutionem in ſe,abſque ullo decreto,etiãſi ad rationem duodecimæ conſtitutus ſit, & generaliter locum habere omnia quæ in præcedentibus dicta ſunt. Probo primò per text.in d.l.quid ergo.§. conſequitur,de contra. & uti. actio. tutel. vbi tutor poteſt pro pupillo,ſi indigeat, pecuniam accipere ſub uſuris,nõ ſolum ſub communibus, vel in regione frequentaris, ſed etiam talibus, quibus poteſt, ſi neceſſitas urgeat, uel ſub eiſdem vſuris à quibus pupillum liberauit, aut liberare intendit. Quinetiam poteſt de ſuo fœnerari pupillo ſuo, pecuniam ſuam in rem pupilli inſumẽdo, etiam ſub talibus uſuris,quantas à quouis (licitè tamen & intra metas legum) potuiſſet ſtipulari, ſi tamẽ multum profuit pupillo:quæ omnia mero iure ſine decreto uel aliqua ſolennitate procedunt. Immo non ſolum tutor,ſed etiam quiuis negociorum geſtor poteſt eodẽ modo vſuris ſubijcere quemcunque, cuius negocium utiliter gerit.l.& in cõtraria, de vſuris,& conſequenter etiam minorem. igitur minor per ſe taliter contrahere poteſt text. C.ſi aduer.cred. per to. Conſequenter eodem caſu huiuſmodi reditum vendere, utpote veterum illarum uſurarum ſuccedaneum. Scio obijci poſſe,multum referre inter ueteres vſuras, quæ nunquam duplum excedebant,ſed cum eo uentum erat, ceſſabant, ut ſuprà nume.46.& ſic non poterant immobilibus æquiparari. Secus in his reditibus,qui in infinitum excurrere poſſunt,& ſic immobilibus comparantur. Sed hæc differentia non tollit rei æquitatem,quam tamen legis poſitiuæ rigor adhuc moratur.

275 † Ideo ſoluo & probo ſecundò per text. in l.ſi pupillorum,in fin.ff. de reb.eo. vbi ſi prædium minoris ex contractu præcedẽti, puta prædeceſſoris erat hypothecatum ſub uſuris,

uſuris, poteſt tutor ſoluendo à primò hypo
thecare ſecundo creditori ſub leuioribus,
uel ſimilibus vſuris, & ius hypothecæ prio
ris creditoris ad ſequentem transferre. Ex
quo habes quòd ſolus tutor ſine decreto po
teſt duo, primum nomine pupilli accipere
ſub vſuris: ſecundum, prædia minoris iam
hypothecata hypothecare, dummodo non
in grauiorem cauſam. tertiò probo, etiamſi
prædia nullo modo erant hypothecata, ta-
men poteſt ea tradere pignori pro mutuo
vſurario: & licet ſine decreto non conſti-
tuat creditori formalē hypothecam, tamen
conſtituit illi legitimum ius retentionis, &
ſic quoddam pignus per uiam exceptionis,
Quaſi pignus. text. in d. l. ſi pupillorum. §. ſi obligauerit. l.
ſi fundus. § quanquam. de reb. eo. Quartò
probo, fac pupillum ex contractu paterno
debere centum reditus ad rationem duode
cimæ ſub hypotheca ſpeciali & generali p̄-
diorum. Caius uolens commodare pupillo
offert ſoluere ſortem, & reditum moderare
ad rationem quindecimæ, dummodo in re-
ditu & hypotheca prioris creditoris & ius
illius ſubrogetur, hoc enim fieri poteſt, tex.
in l. 1. C. de his qui in prio. credi. lo. ſucce. l.
Ariſto. quę res pigno. obliga. poſſ. l. ſi prior.
§. à Titio. qui potio. in pigno. habean. Et li-
cet dicta iura non loquantur, quando mi-
nor eſt debitor, tamē eadem eſt ratio in mi-
nore: qui etiam non læditur, ſed iure com-
muni vtitur, & ſic non opus eſt decreto. l. fi.
C. de in integ. reſtitutio. & non opus eſſe de
creto, quādo futurus ſecundus creditor mi-
noris offert ſoluere priori creditori, etiam
eadem conditione, ut habeat prædia hypo-
thecata, & in ius prioris ſuccedat caſus eſt
rotundus in d. l. ſi pupillorum. in fin. Et ſic
vbi pecunia in rem minoris uertitur, non
ſolum poteſt creditori ſine decreto acquiri
obligatio ſucceſſiua, non ſolum unà cum
iure retentionis, ſiue pignoris immobiliū
per uiam exceptionis ſed etiam vnà cū for-
mali iure hypothecæ immobilium.
276 † Nec dicas, quòd hoc caſu ſecundus cre
ditor dicatur quoddam negocium gerere
cum priore creditore, & ab illo ceſſionem
iurium accipere: quia illud procederet, quā
do ſecundus creditor, qui etiam eſt creditor
hypothecarius, uel iuſtus poſſeſſor, & non
ſimplex chirographarius, offert & ſoluit
priori: quo caſu etiam ſine pacto expreſſo
ſuccedit in ius illius, tanquam ab eo habēs
cauſam ſeu ceſſionem expreſſam uel tacitā.
l. 1. C. qui potiores. l. fina. C. de his qui in
prior. credi. loc. l. potior. §. fina. l. ſi prior. §.
ſciendum. § ſi tertius. l. quærebatur. qui po-
tio. l. cum ſecundus. l. cum poſterior. de di-
ſtract. pigno. Sed nos loquimur hic in lon-
gē diuerſis terminis, videlicet in merè extra
neo, qui non erat creditor pupilli, nec habe
bat ius offerendi priori creditori ad finem
petendi ab eo ceſſionem iurium uel ſubro-
gationem in locum eius. l. nulla. C. de ſolu-
tio. Et fortè aditus creditor recuſabat iura
cedere, uolens ſimplicem apocham dare:
ideo iſte adiuit debitorem, uel eius tutorē,
& numerauit ei pecuniam priori creditori
ſoluendam, ut eius loco ſubrogaretur. Hoc
enim caſu duo requiruntur, videlicet pactū
ſuccedendi loco primi, & quòd ex ea pecu-
nia prior ille creditor dimittatur. d. leg. Ari
ſto. in princip. in d. l. 1. C. de his qui in prio.
credit. loc. Nec requiritur iſtud pactum fie-
ri cum priore creditore uel eo ſciente; ſed *Quemodo unus creditor in locum prioris ſubrogetur.*
ſufficit fieri cum ſolo debitore, uel cum re-
preſentante, ut in dictis iuribus, & diſtin-
ctè in d. l. ſi prior. § à Titio, qui potio. in pig.
hab. Et ſic vides, quòd iſte ſecundus credi-
tor nullam cauſam habet à primo, ſed ſolū
cauſam habet à debitore: & tamen ſuccedit
in ipſum ius primi, ſaltem in ius ſimile &
æquè potens etiam in præiudicium aliorū
creditorum poſteriorum primo, quibus ta-
men non dicitur damnum inferri, ſed lucrū
non afferri: quia duntaxat nouiſſimus iſte
loco primi ſubrogatur, eodem in cæteris re
rum ſtatu manente. Ideo toleratur, licet nō
interueniat factum primi, ſed duntaxat fa-
ctum debitoris & huius nouiſſimi. Et hoc
meritò moribus introductum & iure com-
probatum fuit, quia cæteris creditoribus
damnum non affert, debitoribus autem p-
deſt, quo facilius uiam inueniant acerbiorē
aliquem creditorem dimittendi, uel com-
modius mutandi: & ſic cum iſtud ſit de iure
communi, & in debitorum fauorem, æquè
fieri poteſt à tutore uel adulto carente cura
tore, etiam reſpectu hypothecæ immobiliū
cum non offendatur in aliquo conſtitutio
de præd. mino. ſine decret. non alie. quia hic
non eſt in effectu noua hypotheca, ſed trans
fuſio unius creditoris in alium, eadem uel
277 mitiori conditione. † Quare idem om- *Vtilis uerſura.*
nino dicendum, etiam reſpectu obligatio-
nis reditus utcunque per ſe maximè iure
immobilium cenſeatur: quia hic in effectu
non eſt creatio noui reditus, ſed potius cre-
ditoris mutatio, & ſimplex nuda uerſura,
eadem uel meliori conditione, cuius com-
mercij utilitas non intelligitur per d. conſti
tutionem minoribus interdicta, ut declarat
tex. in d. l. ſi pupillorum, in fin. Et ſic hoc ca-
ſu nullo modo obeſt dicere, quòd reditus
iſte differt à debito uſurario, de quo loqui-
tur d. l. ſi pupillorum, in fin. quia ſatis eſt, qꝫ
ibi expreſſim permittitur transfuſio hypo-
thecæ prædialis: igitur eadem ratione trāſ-
fuſio

fuſio debiti principalis, licet ulcem immo-
bilis gerat magis quàm debitum uſura-
rium:quia non eſt maior ratio prohibitio-
nis in hoc reditu, quàm in hypotheca præ-
diali:Et ſic ſi de uno conceditur, igitur &
de alio concedi uidetur ſtante eadem ra-
tione, ut hìc. quod dico propter ſormulam
argumenti, cui uel ad rigorem ſatisfactum
eſt in hac ſpecie. Porrò licet non uidea-
tur ita ſormaliter ſatisfactum aliĳs caſibus,
ubi minor non eſt obligatus ſimili reditu,
tamen ſi ſit è re minoris, huiuſmodi re-
ditum de nouo uendere, dico quòd vel
ſine decreto poteſt efficaciter conſtitui.
Non dico quantum ad ſormalem hypo-
thecam prædiorum, quod non eſt niſi
acceſſorium accidentale, ſed quantum ad
ipſam ſubſtantiam obligationis reditus,
vt currat, debeatur, & exigi poſſit, nec
debeant reliqua in ſortem imputari: tum
quia fundamentum illud vnicum partis
negatiuæ, quod cenſetur inter immobi-
lia, non eſt uſquequaque verum, cùm
ſtabilitas vel perpetuitas dependeat à ſacto
uel voluntate debitoris, vt ſupr. nu.272.tũ
quia cùm uſus veterum vſurarum exole-
uerit, & hic reditus ſubrogatus ſit,par eſt
licere minoribus eodem caſu ſub hoc re-
ditu ſœnori accipere, quo licebat iure
communi ſub veteribus vſuris, videlicet
cùm ſors in rem eorum verſa eſt. lege pri-
ma. C. ſi aduerſ. credit. Alioquin omni
commercio æris alieni ſraudarentur, niſi
interueniente decreto, quod ſæpe non
poteſt ita tempeſtiuè interponi, quin
idonea & percommoda æris alieni ſœne-
randi occaſio emittatur, & ab aliĳs præ-
occupetur: quandoque etiam non expe-
dit egeſtatem domus inquiſitione illa exa-
cta, quæ in decreto requiritur, propa-
lari: & ſic non eſſet de mente, ſed con-
tra mentem iuris, quòd minores hac
commoditate priuarentur, prætextu pro-
hibitæ alienationis immobilium, in eo-
278 rum tantùm ſauorem ſancitæ. † Plus
dico, quòd hoc caſu poteſt tutor vel adul-
tus curatore carens, conſtituere quaſi pi-
gnus, ſeu quaſi hypothecam in prædĳs
ſuis, per uiam retentionis, ſiue exceptio-
nis, videlicet tradendo prædia creditori.
text.in dicta lege ſi pupillorum.§.ſi obliga-
uerit. & in dicta lege ſi ſundus.§. quan-
quam. de rebus eo.l.vtere.l.ſi prædium. C.
de prædi.minor.ſine decre.l.conſilio.§.1.de
cura.ſurio.l.patri.§.prędium.de mino. cùm
ſimilib. Quod vltimum intelligendum ſe-
cundùm not. ſupr.q.35.Saluo,ꝙ non pote-
rit ſine decreto ſacere pactum propriæ &
ſtrictæ antichreſeos, hoc eſt, irreuocabilis,
etiam uendendo ad rationem ſemiſſis, vel
quincuncis vſuræ: quia eſſet quædam
ſpecies alienationis, ſaltem non eſſet mi-
nus, imò plus quàm vera, propria & ſpe-
cialis hypotheca prædĳ: & ſic offerendo ca-
uere de reditu continuando, ſiue per decreti
interpoſitionem, ſiue per fideiuſſorem, vel
hypothecarum aliarum dationem, quãdiu
minor eſt, poterit indiſtinctè antichreſin re-
uocare, vel maior factus, hypothecãdo præ
dia ſua idonea. Quo caſu ſiue maior ſit, ſiue
minor, reuocando antichreſin (ſi de illa eo-
dem contractu contemplatione leuioris re-
ditus conuentum fuerit) tenebitur ſolidum
reditum ad rationem duodecimæ offerre,
& idoneè cauere, ſecundum not. ſuprà nu.
269. Et ſic ſœnerans minori, volens ſibi ca-
uere de efficaci antichreſi, vtq; maior ſactus
ilico ratificet, habet iuſtum & legitimum re
medium, videlicet emendo ad rationẽ duo-
decimæ reditus, triente, vel ad minus qua-
drante quotannis remiſſo, mediante idonea
antichreſi, & quandiu ea fruetur, addita ẽt
conditione ratificationis per maiorem ſa-
ctum, leuitas enim reditus ſaciet ſtare & ra
tificare antichreſin, donec redimatur. Dico
etiam, ꝙ creditor nullum pignus accipiens
tempore contractus, poteſt paciſci, quòd mi
nor maior factus, vel eius hæres tenebitur,
tunc, ſi nondum erit facta redemptio, hypo-
thecare prædia: & omnino valet pactum in
ſe, ſed quando fiet hypotheca, nõ ualebit hy
potheca, niſi ex tunc: nec trahetur ad diem
pacti ſeu contractus, & ſic erit poſterior alie
nationibus & hypothecis medio tẽpore le-
gitimè ſactis. Sed ad hoc creditor duplex
ab initio habet remedium: primum, vt ma
turè curet decretum cum debita inquiſitio-
ne & cauſæ cognitione interponi, & cũ eo-
dem decreto poterit hypotheca cõſtitui. Se-
cundum, ut eodem contractu accipiat quæ-
dam prędia in pignus pro ſecuritate ſua, do
nec tutò caueatur, ita ut reddat rationẽ ſru-
ctuum, & reliqua deducta penſione reditus
reſtituat, ad quam reddendarum rationum
moleſtiam euitandam poterit eadẽ prædia
iuſta mercede locare minori uſq; ad quanti
tatem reditus, vel conducere ab eo, ita vt cõ
penſata ſingulis terminis quãtitate reditus,
reliquum ſoluat: quo facto, retentionis be- *Ius retẽtionis.*
neficio & iure exceptionis potior erit om-
nibus ius poſterius prætendentibus. Quia
quemadmodũ iure exceptionis poterat ex-
cludere debitorem, ita & omnes cauſam ha
bentes ab eo, poſt ius retentionis acquiſitũ:
quod ſingulariter not. Verum eſt tamen,
ꝙ iſtud non procedit niſi per uiam retẽtio-
nis, & quandiu retinet: ſed non tenebitur
diſcedere à dicta retentione, niſi ſacta ido-

rica & tuta hypotheca : & hæc procedunt,
quando pecunia in rem minoris uerſa eſt,
179 & hoc conſtat. † Et intellige uerſum
eſſe in rem minoris, non quando extat, ſeu
quum numis minoris permixta eſt : ſed
tunc demum, quando eſt utiliter impenſa
ad commodum minoris, ita quòd minor
non ſolùm habuit æs alienum, ſed etiam
fruitionem & commodum æris alieni : &
ſic eſt locupletior factus, non ſolùm in ſor-
te, ſed etiam in interuſurio ſeu commodo
ſortis, vt quando inde grauiores uſuras diſ-
ſoluit, vel commiſſum emphyteuſis euita-
uit, vel fundum auitum tempore ſortè re-
demptionis expirante redemit, vel res peru
tiles aut neceſſarias comparauit, vel vtili-
ter per ſe negociatus eſt, aut in ſocietatem
negociantium contulit. Alioquin ſi non
perdidit ſortem, ſed ocioſam habuit, non
dicitur in rem eius uerſa, quantum ad hanc
materiam, ſed tantùm extare, prout tunc
non dicitur locupletior factus, niſi in ipſa
ſorte extante, non autem in aliquo interu-
ſurio ſeu commodo ſortis. Idem ſi con-
ſultè, vel imperitè negociatus nec dam-
num, nec lucrum fecerit, ſed ſortem tan-
tùm ſeruauerit. Quibus caſibus non puto
emptionem reditus à minori factam ſine de
creto (quæ de rigore non ſubſiſtit) nec
ex æquitate defendi poſſe : ſed tantùm ſor-
tem in qua ſola locupletior factus eſt, repe-
ti poſſe, confuſis in eam penſionibus redi-
tus, ſi quæ ſolutæ ſint. Et aduerte, quòd
regulariter non exigo probari à creditore
minorem locupletiorem factum in ſorte,
ſiue eam extare, ad hoc ut eam repetere
poſſit : non enim quia minor eo ipſo præ-
ſumitur pecuniam per lubricum ætatis a-
miſiſſe vel diſſipaſſe. argum. l. nam poſtea.
§. ſi minor. de iureiurando. l. minoribus. C.
de in integrum reſtitu. & leges quæ dicunt,
minori qui mutuum accepit ſuccurrendũ,
vel actionem creditori denegandam, loquũ
tur conditionaliter, ſi captus ſit, ſi diſſipa-
uit, ſcilicet per lubricum ætatis. l. ait præ-
tor. §. proinde. l. patri. §. ſi pecuniam. l. ue-
rum. §. ſciendum. de minoribus. l. ſecunda.
C. de filiofamil. mino. Verum eſt quòd ex
varijs circunſtantijs diſſipatio præſumitur,
puta cauſæ uel temporis, vt ſi profuſuro
vel cedenti in ludo creditor mutuauit. l. ſi
uerò non remunerandi. §. ſi adoleſcens. mã-
da. l. ſi quis cùm ſciret. de uſucap. pro empt.
l. 2. quarum rer. actio non datur. vel quali-
tatis perſonæ : vt ſi adoleſcens nondum ex-
ceſſerit decimum octauum annum, vel ſi
exceſſerit, tam leuibus erat moribus, vt ve-
riſimiliter amiſſurus eſſet : vel quantitatis,
ſi nimis magna, ſiue ſemel, ſiue diuerſis

Verſum in rẽ minoris.

Minor non præſumitur diſſipaſſe pecuniã.

vicibus plus mutuatum, quàm probabile
ſit minorem indiguiſſe : vnde occaſio & ſu-
ſpicio oritur corruptionis magis, quàm
officij bona fide impenſi. Tunc enim cre-
ditor, etiamſi gratis mutuauit, tenetur
probare in rem verſum, vel extare, vt pe-
tere poſſit. alioquin puto probandam eſſe
captionem, vel amiſſionem per debito-
rem. Sed in quantùm creditor etiam vſu-
ras infrà legitimum modum, vel reditum,
aut aliam compenſationem interuſurij pe-
teret, puto quòd probare debet etiam in
vtilitatem minoris impenſam pecuniam,
vt in caſibus, ſupra numero ducenteſimo
ſeptuageſimoquarto. vel ſimilibus, vt ap-
pareat minorem nedum in ſorte, ſed etiam
in fruitione & interuſurio ſortis locupleta-
180 tum. † Et ita debet ſanè & planè intel-
ligi & modificari titu. C. ſi aduerſus credit.
quòd enim glo. & omnes docto. ibi intelli-
gunt creditorem, qui minori ſub vſuris
mutuauit, indiſtinctè & ſortis & uſura-
rum damno affici, niſi probet in rem uer-
ſum minoris, non eſt æquum, nec uerum :
quia regulariter ad finem ſimplicis ſortis
repetendæ non tenetur creditor probare in
rem uerſum, vel extare, niſi ex circun-
ſtantijs de amiſſione appareat, uel niſi
conſtet de dolo, vel illectatione credito-
ris, ad corrumpendum mores adoleſcen-
tis. Cæterùm licet mutuauerit ſub vſuris,
dummodo aliàs bona fide, non debet pro-
pterea periclitari in ſortem, per iura alle-
gata ſupra quæſtio. decima, in principio.
Nec eſt uerùm, quod vulgò putant glo. &
docto. in lege prima. C. ſi aduer. credi. quòd
ibi ſpeciale quoddam ſtatuatur in odium
vel pœnam ſœnerantis : quia ille titu. non
loquitur tantùm de ſœneratore, ſed ſimpli-
citer de creditore, qui propriè verificatur
de mutuante, ſiue gratis, ſiue ſub vſuris
mutuet, quemadmodum Græcis δανειστὴς di
citur, qui dat mutuò, ſiue abſque, ſiue ſub
uſura. Tum quia leges dicti tit. commodè
poſſunt intelligi ex bono & æquo ſecun-
dum prædicta, & iuxta alia iura, vt nu-
per declarauimus : igitur non debent ad
ſpecialitatem, vel pœnam trahi, præſer-
ſim cùm nec uerba, nec mens cogant, imò
nec concludant. Fateor, quòd regulari-
ter magis præſumitur contra mutuantem
pecuniam minori, & durius cõtra eum agi-
tur circa probationem uel præſumptio-
nem uerſionis in rem minoris, quàm in
numerante minori ex cauſa ualidæ em-
ptionis, vel alia quapiam iuſta cau-
ſa, vt innuit textus in lege quòd ſi
minor. §. reſtitutio. de minor. Et ratio
eſt duplex : prima, quia numeratio

Intellectus tit. C. ſi aduerſ. credit.

ex cauſa mutui eſt merè uoluntaria : ſed ex alia iuſta cauſa, peæſertim antiqua, eſt debita & neceſſaria. Secunda, quia ad capiendum & corrumpendum leues adoleſcentes non eſt contractus magis idoneus mutuo, & procliuiores ſunt ad abutendum mutuo, & pecunia mutuatitia, quàm ullo alio negocio, vt docet experientia, & patet in lege prima. ad Macedon. meritò in iſtis maior ſolicitudo exigitur à creditore, vt videat, ne det decocturo, vel rem malè geſturo. Alioquin pecunia creditori pereat,

Solicitudo exigitur à creditore. 282 † à quo nullo tutore vel curatore adhibito cum ſolo minore ſcienter contrahente, iuſtum & æquum eſt hanc ſolicitudinē exigi, non ſolùm tempore contractus inſpecto, ſed etiam poſtea. Nec enim continuò liberatus eſt periculo, ſi tempore mutui dedit ſobriè rem ſuam gerenti, & quo opus erat, nec ſuperuacuam pecuniam accipienti, ſi lubrico & facilitate ætatis ante perdat, quàm in rem ſuam uertat, perit enim periculo creditoris : quia ſiue minor tempore contractus, puta ſuperuacuum mutuum capiendo, ſiue non tempore contractus, ſed poſtea pee imprudentiam perdendo, mutuum initio prudenter acceptum captus ſit, poterit eeſtitui. Secus ſi mutuum prudenter acceptum poſtea caſu fortuito perderet: quia tunc, nec tempore contractus inſpecto, nec poſtea per imprudentiam ſeu lubricum ætatis captus eſſet, vnde non reſtitueretur. l. verum. §. ſciendum. de minor.

Non obſtat. §. at ex contrario. ad finem. Inſtitu. quibus alie. licet ibi. Aut furto, aut ui amiſerit, quia ille §. loquitur de pupillo, cui ſine tutoee mutuatum eſt, quique ipſo iure ab initio non obligatur, nec indiget reſtitutione. vnde quomodocunque amiſerit, non incipit teneri : quia ſatis eſt, quòd ceſſat æquitas eeplicationis, ex quo non eſt locupletior. Nos autem loquimur de adulto carente curatore, qui ab initio ciuiliter & naturaliter obligatur, & indiget reſtitutione in integrum, ſi captus ſit. Vnde ſi ab initio non oritur reſtitutio, quia prudenter mutuatus eſt, licet poſſit ex pòſt facto oriri, ſi pee imprudentiam perdat, tamen non oritur ſi citea imprudentiam caſu fotuito perdat. Si uerò ab initio fuerit materia reſtitutionis, ut quia temere mutuatus eſt non deſinit competere reſtitutio, licet non per imprudentiam, ſed per caſum fortuitum ſuperueniat amiſſio. Et hoc eſt etiam de mente dicti. §. ſciendum. vbi in quantum denegat eeſtitutionem minori, fato uel caſu fortuito læſo, loquitur de eo, qui ab initio ſobriè rem ſuam adminiſtrans contraxit & ſe obligauit & qñ ab initio nulla captio fuit, nec ſuperuenit, niſi per caſum fortuitum, qui ab initio non poterat præuideri nec præcaueri, ut in exemplis dicti. §. & iuſtum & æquum eſt creditori, qui ſemel in culpa fuit, temere mutuando leui & inconſulto iuueni, adſcribere quicquid poſtea contigerit damni, cuius culpa illa præcedens cauſa ſine qua non ſeu occaſio fuit. Nec eſt iniurium creditoeem etiam bona fide mutuantem hoc duplici ſeu ſucceſſiuo periculo onerari, utque teneatue eſſe ſolicitus de prudentia & cautione iuuenis, quò illi bene conſulatur, non ſolum tempore mutui, ſed etiam tempore uſus, & de ipſa collocatione pecuniæ, ut ſic uices in hoc curatoris ſuppleat, aut ſuppleri curet, quia ſine curatore cum minoee uigintiquinque annis contrahit : vt ſic ad huiuſmodi creditorem ſpectet periculum ſortis, facilitate vel lubrico minoris ætatis, ſiue tempore contractus inſpecto, ſiue poſtea contingens, etiamſi gratis mutuauit : multo fortius ſi ſub uſuris, paciſcendo de quæſtu uſurario ſiue redituali. Eadem enim omnino hic ratio eſt in emptione reditus, quæ in conuentione uſurarum. Et hoc eſt generale, quòd creditor debet eſſe curioſus de uerſione in eem quatenus contrahit cum perſona prohibita uel minimè habili, vt in lege uir & vxor. lege finali. in principio. & ibi Paul. ad Velleia. not. in lege ciuitas. de rebus credi. in authen. hoc ius porrectum. C. de ſacroſanctis eccleſ. Cæterùm non continuò ſequitur hunc creditorem etiam damno ſortis afficiendum, niſi locupletatum probet minorem, vt adusque nimis indiſtinctè tenuit communis ſchola : ſed ſatis eſt, quòd damno uſurarum, vel reditus afficiatur, niſi probet ſortem in rem mino-

283 ris vtiliter impenſam. † Et in ſumma dico, quòd ſicut minor etiam ab initio ſuperuacuè vel inconſultè mutuatus, non habet eo ipſo intentionem fundatam ad excludendum creditorem à ſorte, niſi perditionem probet : ita non habet creditor intentionem fundatam ad uſueas, uel aliud commodum præter ſortem, niſi probet conuerſum in rem minoris. Iam ſentio longius me ſenſim euectum quàm diſtinaram, ſed quia hæc non minus utilia, & ad exactum legum intellectum, & rectam praxin in quotidiano uſu neceſſaria ſunt, quàm nouiter à nobis elaborata & explicata, libentee pro communi diſcentium vtilitate obiter addam ex prædictis multorum locorum iuris ſyncerum & practicum intellectum dependere, vt lege prædiorum, lege vtere, lege ſi prædium. *Summa.*

Nouus & uerus plurium ll. intellect.

dium. C. de prædi. minor. lege ſi fundus. §.
quanquam. de rebus eo. l. patri. §. prædium.
de min. Accur. autem in §. prædium. verbo
locupletior. quem nemo ſcribentium ibi
reprehendit, tenet minorem non teneri ad
uſuras precij ex perſona ſua, ſiue ex contra-
ctu ſuo, licet fructus petat: quòd eſt fal-
ſiſſimum, & contra textum apertum in d. l. ſi
prædium. & in d. §. quanquam. cum ſimili-
bus. & contra æquitatem naturalem, de qua
in l. nam hoc natura. de con lictio. indebi.
in l. iure naturæ. de regulis iuris. vt mox li-
quebit. Ratio autem cur in dictis locis mi-
nor etiam ex perſona ſua tenetur ad vſu-
ras, eſt, ne cum iactura aliena lucretur. text.
eſt in d. §. quanquam. in fi. vbi dicitur, quòd
ſi creditores paterni ipſius pupilli dimiſſi
ſunt de precio fundi, ſine decreto uenditi, ſi
pupillus repetens fundum cū fructibus no-
lit reddere precium ſimul cum uſuris medij
temporis, dicitur lucrum captare ex dam-
no alieno: & ſic etiam ſi precium offert,
ſed detrectat uſuras, adhuc in iſtis certat de
lucro ex iactura aliena, quia non ſolùm
habuit precium tempore medio, ſed etiam
interuſurium precij, cùm paterni credito-
res inde dimiſſi ſint, qui potuiſſent facere
pignorari & diſtrahi bona pupilli, qui be-
neficio dicti precij tanta incommoda euita-
uit. Contrà uerò emptor interim pecu-
niæ ſuæ interuſurium amiſit, & tamen to-
tum lucrum reſtituit, videlicet fundum cū
283 fructibus. † Nec ualet dicere, quòd in-
terim habuit interuſurium fructuum, tum
quia illud nullum eſt, cùm non ſit acceſſio
acceſſionis. l. neque eorum. de uſu. tum ſi
quod eſſet conſiderabile pro interuſurio to-
tius precij, præſertim ſimul non particula-
tim numerari, deinde non breui, ſed longo
tempore retenti. Et quia prædicta ratio
naturalis eſt, deciſio locum habet non ſo-
lùm quando emptor uel alius contrahens
non fuit in culpa, ſed ſolenniter & bona fi-
de contraxit, ita quòd minor beneficio re-
ſtitutionis indiget: ſed etiam quando em-
ptor contra ius decreto omiſſo contraxit,
ita quòd fundus rectà uindicari poteſt, vt
in dicto §. quanquam. & in dicta l. ſi præ-
dium. Quòd ſi precium quidem non pe-
rierit, ſed ſaluum ſit, non autem fuerit vti-
liter impenſum in rem pupilli, tunc dico,
quòd licet minor uel factus maior recipiat
fundum cum fructibus, tamen ſatis habet
reddere precium, nec tenebitur ad aliquas
uſuras. Probo primò, quia iam ceſſat ra-
tio finalis & deciſiua, quia pupillus nullum
habuit vſum uel commodum pecuniæ.
Secundò, quia omnes leges, quæ dicunt
minorem teneri etiam ad vſuras precij, lo-
quuntur ſignatè & diſertè, quando conſtat
minorem locupletatum fuiſſe, non ſolùm
in precio, quod non perijt, ſed etiam in in-
teruſurio precij: aliàs nullo iure cauetur
eum teneri etiam uſuras reſtituere.

Tertiò probo per text. in dicta l. patri. §.
prædium. verſicu. item ex diuerſo. in fine.
vbi tex. præcidit, quòd eatenus tenetur ex
precio reſpondere, quatenus inde locu-
pletior factus eſt. ergo ſi tantum precium
extat, nec aliter uerſum eſt in utilitatem mi-
noris, non tenetur niſi ad precium: quia
non eſt locuples in interuſurio, ſed in ſolo
precio. Si enim non ſit ſalua niſi pars pre-
cij, non tenetur niſi ad illam partem: ſi au-
tem totum precium interim uerſum ſit in
vſus vtiles minoris, tenetur ad totum pre-
cium, & ad uſuras totius precij. ergo pro
rata, ſi pars uerſa eſt. Hic eſt uerus & niti-
284 dus intellectus dicti uerſiculi. † Sed ei
quod nuper dixi, non eſſe regulariter exi-
gendum à creditore ut probet pecuniam
minori non deperijſſe, multum prima fa-
cie in terminis quæſtionis noſtræ obſtat. l.
prædiorum. C. de prædi. minor. & quod
tradunt gloſ. & omnes doctores in dicta. l.
prædiorum. Alexand. in l. ſi cùm dotem. §.
primo. in fine ſoluto matrimo. quòd quan-
do contractus eſt nullus, debet creditor pro
bare minorem locupletatum ex precio, vt
illud repetat etiam excipiendo: ſed ſi con-
tractus tenet, & petatur reſtitutio, debet mi
nor amiſſionem probare: ſed in quæſtio-
ne noſtra communis eſt opinio fori & prag
maticorum, contractum eſſe nullum ipſo iu
re. Reſpon. primò, quòd communis hæc
pragmaticorum ſententia eſt uera, ſanè ta-
men intellecta & modificata, ut ſuprà dixi
numero 274. Sed eſt aduertendum, quòd
iſte contractus emptionis reditus redimibi-
lis ſymbolizat cùm mutuo uſurario, pro-
ut eius loco ſubrogatum eſſe conſtat. Vn-
de quemadmodum in mutuo uſurario duo
ſunt, uidelicet mutuum, & pactio quæ-
ſtus uſurarij, quæ ſunt diuerſa & ſepara-
bilia ab inuicem: ita licet non æquè for-
maliter, ſaltem æquipollenter & poten-
tialiter in hac emptione reditus ſunt duo,
videlicet datio precij, & pactio quæſtus
reditualis donec ſors reddatur. Et licet
hæc duo non ſint in hoc contractu, ita for-
maliter actu ſeparata, ſicut in formali mu-
tuo, tamen ſunt ſeparabilia: quia ſi
emptio reditus in totum uitietur, datio pe-
cuniæ in ſimplex mutuum reſoluitur. Vn-
de ſi emptus eſt huiuſmodi reditus ſuper
minore ſine decreto, fateor quòd ipſo
iure non ualet actus, quantum ad obligatio
nem reditus & hypothecam immobilium:
ſed

ſed nil impedit quin remaneat actus uali-
dus, quantum ad ſimplicem mutuationem
ſine vſuris, in quam reſoluitur alio nõ pro-
bato: & ſic precium tanquam mutuum red
di debet, etiamſi non probetur in rem uer-
ſum, niſi ex circunſtantijs perſonæ, loci uel
temporis aut alijs, vt ſuprà numero 279.
285 præſumatur malè diſſipatum. † Secun-
dò reſpondeo, quòd communis illa diſtin- *Contra glo. & doctor.*
ctio glo. & omnium doctorum inter nulli-
tatem & reſtitutionem, vtcunque primo
tinnitu aures demulceat, non eſt uera ſecun
dùm ſenſum eorum, prout iura quæ citat
malè intelligunt, vt tetigi ſuprà numero
273. præſertim quia non expendunt in di-
ctis iuribus ideo probationem exigi à cre-
ditore, quia vult recipere precium cum u-
ſuris: & ſic debet probare minorem com-
modũ interuſurij pecuniæ habuiſſe. quod
fieri non poteſt niſi ſimul probando pecu-
niam minori ſaluam fuiſſe. Cæterùm ubi
de ſimplici recuperatione precij agitur, e-
tiamſi contractus ſit nullus, puta fundo
vendito ſine decreto, locum habent quæ
prædixi, vt regulariter minor reſtituere de-
beat, niſi probet lubrico ætatis amiſſum:
vel niſi probet nimiam iuuentutem, vel im
becillitatem, vel aliam circunſtantiam tem
pore numerationis apparentem, vt veriſi-
mile ſit pecuniã amiſſam vel inutiliter pro
fuſam eſſe. & idem in reſtitutione in inte-
grum, vt ſi mobilia uendidit, & læſus ſit,
uel rem immobilem cum decreto. Alio-
quin quis ferat iuuenem uiginti circiter
annos natum, ſobriè rem ſuam gerere ſoli-
tum, allegare ſolam amiſſionem pecuniæ,
& probationem reijcere in emptorem, vt
fundum cum fructibus recipiat, nec reddi-
to precio, niſi creditor in rem minoris uer-
ſum probet, idque prætextu nullitatis con-
tractus ex defectu decreti? Et ſic dicta com-
munis ſententia irrationabilis eſt, & di-
cendum ut nouè declaraui. & ſic cæteris
paribus non eſt in hoc articulo differen-
tia inter nullitatem & reſtitutionem. Et
licet dicta.l.prædiorum. non dicat expreſ-
ſim, quòd repetebatur precium cum uſuris,
tamen non negat: ideo ſecundum alia iura
eiuſdem materiæ debet intelligi.l. non eſt
nouum.cum leg.ſequen.de legibus. Ter-
tiò, etiam ſi in dicta.l.prædiorum. actum
fuiſſet de ſolo precio recuperando, tamen
dicta.l. non dicit, nec probat creditorem
teneri probare minorem locupletatum
eſſe de pecunia per eum accepta, uel in
patrimonium eius relata: quia ibi pecunia
non fuerat data minori, ſed curatori ſuo,
qui cùm illicitè contra leges contractum
erat, & conſtabat quòd perfidus curator
non contulerat totum precium in patri-
monium minoris, meritò non minor de-
bet teneri, niſi de parte quæ in bona eius
collata probabitur. Eodem modo iuxta
d.l. prædiorum. intelligitur.l. ſine hærede.
§.interpoſito. de adminiſtra. tutorum.
286 † Emendata iuris interpretatione, pra- *Emẽdatio praxis.*
xin quoque emendare promptum eſt. So-
lent enim nonnulli, dum hi caſus in iudi-
cio occurrunt, indiſtinctè condemnare em-
ptorem ad reſtitutionem fundi cum fructi-
bus, ſuper eis deductis melioramentis, re-
fuſo precio quod inuenietur in utilitatem
minoris conuerſum. In quo dupliciter pec-
catur, primò onerando indiſtinctè credi-
torem onere probandi uerſionem in utili-
tatem minoris, quod non ſemper fieri de-
bet per prædicta. Secundò etiam ea pro-
bata, non habendo rationem interuſurij,
quod eſt iniquum, fructus adiudicando à
die contractus. Debebit ergo bonus iu-
dex conſtito de illa uerſione, æſtimare il-
lud interuſurium, & pro rata cum fructi-
bus compenſare.l. minor annis. §. prædia.
de minoribus. non autem debet æſtimare
ad rationem duodecimæ, (prout vul-
gò imperiti putant, quoties de interu-
ſurio æſtimando agitur) ſed ad rationem
quincuncis vſuræ, vt tactum eſt ſuprà quæ-
ſtio. viceſimaſeptima. in fine. & plenè in-
frà, quæſtio. ſeptuageſimaquarta. numero
531. Quidam uerò non adiudicant fru-
ctus niſi à die litis conteſtatæ, quod eſt ma-
gis erroneum, vt tetigi in conſuetud. Pariſ.
§.vigeſimoſecundo. quæſtio. decima. Ex
prædictis plenè liquet quid dicendũ, quan-
do ab adulto carente curatore emptus eſt
huiuſmodi reditus. Sed quid ſi à tutore
uel curatore minoris? Reſpond. Non ha-
bet creditor fundatam intentionem contra
ipſum minorem vel eius hæredem ad ſolu-
tionem vel continuationem reditus, ex eo
ſolo quòd ſors tutori uel curatori numera-
ta eſt, niſi quatenus probetur uerſum in v-
tilitatem minoris. dicta lege prædiorum:
ſed ſi hoc controuertatur à minore vel ma-
iore facto, habebit creditor quatenus uer-
ſum non probat, recurſum contra tuto-
rem uel curatorem: qui licet non con-
traxerint niſi nomine officij, tamen niſi do-
ceant ſe in rem pupilli uertiſſe, vel hoc
diligenter curaſſe, tenebuntur nomine
proprio ad omne intereſſe creditoris, in
quo ueniunt etiam reliqua reditus. Quòd
ſi ſine eorũ dolo & culpa perierit pecunia,
damnum eſt creditoris quantũ ad huiuſmo
di reliqua reditus, ſibique imputare debet,
niſi illi proprio nomine ſe obligauerint. In
dubio autem numerata tutori, nec illi, nec

pupillo periſſe præſumitur. reſpectu uerò
tutoris etiam in rem pupilli conuerſa præ-
ſumitur, prout curare debuit. & hoc cre-
ditore contra eum agente, non autem con-
tra ipſum pupillum conuerſa præſumitur,
ideo creditor habet fundatam intentio-
nem contra tutorem uel curatorem in
utroque, non autem contra minorem ni-
287 ſi ad ſortem. † Sed quid ſi minor ma-
ior factus ſoluit & continuauit reditum per
aliquot annos, deinde recuſat, niſi creditor
ſortem retrò uerſam in eius utilitatem pro
bet? Videtur creditorem non teneri pro-
bare, quaſi maior factus ſaltem ſcienter
ſoluendo ſatis comprobauerit. l. pupillus.
§. idem ipſe. de auct. tuto. l. ſi filius, de mi-
nor. facit. l. ſed Iulianus. in fi. ad Macedo.
In contrarium, quaſi ſimplex ſolutio ue-
niat executiuè ad actum primũ, & ſic non
confirmet. l. 3. §. ſcio. de minor. & quæ no.
Bart. Iaſ. in l. pe. de condict. ob turpem cau-
ſam. Sed ne longius efferar, omiſſa in præ-
ſenti hac incidenti diſputatione, puto quòd
ſi maior factus infrà quinque annos con-
queratur, tenebitur creditor probare, non
obſtantibus ſolutionibus factis à maiore:
ſed poſt quinque annos nil probare tene
tur, ſi maior interim ſoluerit uel recogno-
uerit. Nec requiro quòd ſingulis annis
ſoluerit, ſatis eſt quòd aliquas ſolutiones
fecerit, ita ut creditor fuerit & manſe-
rit in quaſi poſſeſſione reditus contra ma-
iorem: ſecus ſi maior factus nihil ſolue-
rit, nec aliter recognouerit: quia tunc ſim-
plici ſilentio, ex quo creditor nihil interim
poſſidet, non dicitur approbaſſe, etiam ſi
contractus erat de facto ſuo, & non de ſolo
facto tutoris uel curatoris: quia ſi redi-
tus non ſubſtitit, nulla quaſi poſſeſſio fuit
acquiſita creditori tempore minoris ætatis,
etiã ſi tũc ſolutum fuerit, ut plenius dixi in
cõſuet. Pariſi. tit. 4. quò remitto, ne ſim pro-
lixior in his quæ materiam uſurariam ex-
cedunt. Vltimò iuxta not. ſuprà nu. 275.
Quid ſi tutor cum pupillus careret pecu-
nijs, eſſet tamen redimendus ager pater-
nus tempore expirante, uel ædificia ur-
bana aut ruſtica reficiẽda, erogauit de ſuo,
& ſibi in rationibus aſcripſit interuſurium
ad rationem duodecimæ? Reſpon. potuit
tutor ad ſui commodum aſcribere interuſu
rium, ad hoc ne fortè uideatur illud remi-
ſiſſe, iuxta. l. Neſennius. de nego. geſt. l. 1. C.
eodem. ſed non potuit ad augendam vel de
terminandam quantitatem interuſurij, quę
ex bono & æquo æſtimari debet, vt in l.
quid ergo. §. conqueritur. de contra. vel
vti. actio. tute. l. & in contraria. de vſur. in
dubio non debet æſtimari ultra rationem
quincuncis legalis, per not. infrà numero
531. quòd ſi iuſtitia circunſtantiarum ma-
iorem uſuram exigat, non debet ad ſummũ
ſemis uel modus. l. eos. excedi, per not. infrà
quæſt. 71. in fi. cùm ſors repetibilis ſit.
288 † TRICESIMO OCTAVO quæro, *Vir & uxor.*
de quæſt. quotidiana, vir & uxor ſimul uen
dunt & conſtituunt reditum cum vulgata
clauſula (ſimul & in ſolidum & abſque di-
uiſione) de qua ſuprà quæſtio. 7. Non eſt
dubium quin teneat obligatio in ſolidũ re-
ſpectu uiri, ſed quæritur an idem ſit reſpe-
ctu uxoris. Hæc quæſtio generalis eſt, ſiue
ſimul acceperint ſimplex mutuum, ſiue rem
ſimul emerint, & in ſolidum promiſerint
ſortem uel precium reddere, & ad multa a-
lia. Et primò uidetur quòd mulier tenea-
tur pro dimidia & nõ ultra, ipſo iure: quia
præſumitur ad utrunque æqualiter perue-
niſſe, & ſic tenetur pro ſua dimidia. l. reos. §.
cùm in tabulis. de duobus reis. pro reliqua
autem dimidia uidetur fideiuſiſſe pro uiro:
& ſic ipſo iure non teneri, auth. ſi qua mu-
lier. C. ad Velleia. & ita ſentit Barto. conſi.
124. quem ſequi uidetur Bal. in l. mater. co-
lum. 5. C. de rei uind. Paul. d. §. cùm in tabu
lis. & in conſi. 286. colu. 1. conſi. 360. lib. 1.
Nicol. Boerius deciſ. 23. Sed quòd totum
præſumatur perueniſſe ad virum, & quòd
mulier non teneatur in aliquo, niſi in quan
tum probabitur ad eã perueniſſe, tenet Spe
cu. titu. de obligat. §. ante omnia. verſicu. ſed
porrò. & ibi Ioan. Andr. in additio. Alberi-
cus, Bald. Pau. in dicta l. ſi qua mulier. C. ad
Velleia. Bald. Paul. Salic. Bald. in auth. hoc
amplius. columna penult. C. de fideicom. &
in c. conſtitutus. ad finem. de procura. Imo.
in cap. cùm contingat. col. 25. de iureiuran.
Alexand. in addi. ad Bald. in l. 1. C. de duo-
bus reis. Fabia. in tract. de emptio. & uen-
ditio. quæſt. 38. tertiæ partis princip. Math.
Afflict. deciſio. Neapoli. 209. & plures quos
citat Andre. Tiraqu. in tracta. retract. proxi.
§. 3. 1. Et iſtud eſt uerius in terminis iuris:
ſed in terminis noſtrarum conſuetudinum,
vbi coniunges ſunt cõmunes, uidetur pro-
cedere prior opinio. Pro analytica deci-
ſione excutiendum eſt quid iuris, ſi mulier
cum extraneo pariter obligetur, & de intel
lectu. §. mulier. in l. uir uxori. ad Velleia. &
an duo correi debendi, uideantur inuicem
fideiubere. In quo ultimo gloſſ. & doctores
multa miſcent in dicto. §. mulier. & in lege
reos. de duobus reis. & in l. prima. C. eod.
289 † Breuiter ueritas eſt, quòd inter non
prohibitos, & reſpectu creditoris nũquam
ſunt fideiuſſores, ſed æquè principales debi
tores: ſed inter ſe dicuntur inuicem fideiu-
bere, quatenus pecunia ad unum non per-
uenit,

uenit, uel quatenus negocium ad eum non ſpectat. Probo, quia ſi duo tanquam correi accipiant idem mutuum, uel vendant eundem reditum, creditor utriuſque fidem & æquè principaliter ſequitur: & ſic non obligantur ei in aliquo tanquam fideiuſſores, ſed ſolum tanquam principales, ſiue creditor ſciat ad alterum tantum pecuniã peruenire, ſiue non, ut tetigi ad Alexan. conſi. 29. numero 36. lib. 7. ex quo ab initio uoluit niſi cum utroque æquè principaliter contrahere. Sed cum pecunia non poſſit æqualiter ad utrunque peruenire, ſed ſolum pro parte, puta pro dimidia, neceſſe eſt dicere, quòd inter ipſos correos, is ad quem nõ ſpectat negocium in totum, ſed ſolum pro parte, in quantum ſe obligat & fide ſua eſſe iubet, non pro parte ſua tantum, ſed etiã pro parte peruentura ad alterum: & ſic quatenus res ad alterum pertinet, verè pro illo fideiubet, ſeu fidem ſuam interponit, eo ipſo quòd promittit ſolidum: quod ſi tota pecunia, totumve negocium ſpectet ad alterum reſpectu illius in totum fideiubet. Docto. autem in locis præfatis & paſſim iſtud limitant in duobus correis ex cauſa lucratiua, quòd eſt erroneum cõmentum, ut alibi dixi ſuper. l. in lege Falcidia hoc obſeruandum ad legem Falcid. in nouis intellect. Nunc ad rem. Si mulier & Titius eiuſdem mutui correi debendi fiant, videtur in totum ceſſare Velleianum: quia non habet locum niſi inter mulierem & creditorem, cuius reſpectu mulier non fideiubet: quia ſupponitur colorem non fuiſſe quæſitum à creditore, qui ab initio uoluit æquè principaliter cũ muliere contrahere, & ſic etiamſi ſciuerit q̃ mulier commodo alieno in toto uel in parte inſeruiebat: non tamen continuò locus eſt Velleiano. l. ſi fœnebris. C. ad Vellia. tũ ſi cum ſola muliere tutò contrahi poteſt. di. cta. l. ſi fœnebris. Igitur & quouis alio correo ſimul adiecto, quia propter adiectum mulier non fit deterioris conditionis. In contrarium uidetur locus eſſe Velleiano p̃ parte ſpectante ad Titium, quia mulier eatenus reſpectu Titij pro eo ſe obligauit, & verè fideiuſſit. Quinetiam creditor ex ipſa forma contractus ſciuit aut ſcire debuit eã pro parte Titij reſpectu illius intercedere, igitur eatenus locus eſt Velleiano. l. immo ad Velleia. Hæc ſunt hinc inde veræ rationes dubitandi. d. §. mulier. vbi Iureconſ. Africa. rem alioquin ancipitem & lubricam pulcherrimo temperamento ſecat & conciliar, dicens, quòd ſi mulier indidem maius damnum uitat, quam ſit hoc quod ſolidum cum alio promittit, tunc licet dimidia tantum ad eam perueniat, ceſſat Velleianum: cui ea ratione ceſſante, locus erit pro ea parte, ut ſi mutuum captum ſit ad emptionem certæ rei æquipollentis tantum, & ſic ad mulierem nec reſpectu pecuniæ, nec reſpectu commodi aliquid peruenit, niſi pro ſua parte duntaxat. Et hic pro vario intellectu dicti. §. reſtituendo, aduerte, quòd Bart. & omnes intelligunt ibi fieri differentiam, an mutuum accipiatur in cauſam neceſſariam, an verò in cauſam uoluntariam, quæ non eſt vera, ſed manca & inepta interpretatio, quæque obtenebrat ueram mentem & ſententiam pulcherrimæ deciſionis. d. §.

290 † Nos dicimus ueram mentem & ſententiam eſſe, quòd ſi mulier nullum ferat commodum niſi limitatim ad partem quæ ad eam peruenit, locus ſit Velleiano pro reliqua parte, quæ nullam adfert utilitatem mulieri: ſi verò mulieris interfuit etiam reliquam partem correi ſolui, tunc ceſſat Velleianum. Ratio decidendi clara eſt & æquiſſima, quia quando mulieris non intereſt niſi partem ſibi contingentem ſolui, tunc militat ratio fideiuſſionis, ſiue fidei pro alieno negocio interpoſitæ pro parte alium tantũ contingente. Quando verò mulieris interfuit totum ſolui, ceſſat ratio fideiuſſionis: quia non videtur in aliquo pro alio, ſed in totum pro commodo ſuo obligari. Et dato quòd videretur quodammodo partim pro alio obligari, tamen id, pro alio ipſam obligari, ſua intereſt hoc caſu: itaque quòd fideiubet, in rem ſuam fideiubet, & ſic ceſſat Velleianum. lege aliquando. lege ſi mulieri ſoluere, lege bona fide. in fin. ad Velleia. lege. 2. C. eo. Et generaliter quoties mulier fideiubendo uel quouis modo intercedendo non fit pauperior, ceſſat Velleia. text. in l. ſi pro aliquo. l. ſi mulieri dederim, ad Velleia. Igitur multo magis, quando ſic contrahendo facit meliorem conditionem ſuam, quàm ſi non contraheret: tunc enim negocium ſuum agit, inquit text. in dicta. l. bona fide. in fin. Et ſic infero, quòd non ſolum quando mutuum contrahitur in cauſam neceſſariam, ad maius commune damnum vitandum: ſed etiam ſi in cauſam uoluntariam, ſed longè maiorem, quàm ſit mutuũ, utilitatem afferentem, puta ad emendum rem maioris precij, uel cõmoditatis quàm ſit mutuum: tunc enim verè intereſt mulieris, non ſolum ſuam, ſed ſocij partem ſolui, alioquin priuaretur occaſione irrecuperabili rem tam utilem & percõmodam acquirendi. Et ſic hoc caſu, etiam totius ſummæ reſpectu in rem ſuam obligatur, & negociũ ſuum agit, & ſic ceſſat Velleianum. Malè igitur dixit Accur. ibi in verbo accepta. uel ſicut, item quid ſi hoc plus ualet. licet omnes doctores

Nonus intellect. §. mulier, & l. uir uxori, ad Velleia.

doctores ſequantur, ſed perperam, non intelligentes mentem nec ſententiam ueramque decidendi rationem dicti. §. Plus etiam infero, quòd ſi ibi Titius & mulier fuiſſent ſocij omnium bonorum, uel certæ negociationis, in quam cõtraxiſſent illud mutuum, tunc omnino ceſſaſſet Velleianum, quia interfuiſſet mulieris etiam partem Titium cõtingentem ſolui, quò communis ſocietas ad commodum mulieris augeretur, non ſolum de portione contingente mulierẽ, ſed etiam de portione contingente Titium, & ſic ſe obligaſſet ad commodum ſuum in totum, ſiue non magis pro ſua, quàm pro Titij parte. Loquitur enim d. §. quando Titius & mulier non erant ſocij, licet in certam rẽ communem uel communiter mutuarentur quòd ſi fuiſſent ſocij, & in cauſam ſocietatis ſe obligaſſent, prorſus ceſſaret Velleianũ. Et hæc eſt uera & germana ſententia dicti. §. ex qua liquet uera & clariſſima deciſio quæſtionis in utroque membro, ſiue mulier ſimul mutuum capiat, uel obligetur cũ extraneo. Non obſtat quòd cum ea ſola cõtrahi poteſt, quia tunc totum negocium ad eam ſpectat: & non ſequitur idem eſſe quando ſimul cum alio obligatur, quia tũc ex forma contractus negocium non ſpectat ad eam in totum, ſed ſolum in parte. Conſequenter obligando ſe in totum, dicitur fideiubere pro parte correi, idque etiam reſpectu creditoris, cum mulier ſit prohibita, & alioquin aperta eſſet uia fraudandi Velleiani, videlicet faciendo mulierem ſimul æquè principaliter obligari. Et ſic ſaltem pro dimidia iuuatur Velleiano, niſi ſua totum contractum tenere interfuerit, quo caſu non iuuatur, ut dixi. Idem ſi doloſè affirmauerit creditori ignoranti totum ad ſe pertinere, uel ſe ſociam eſſe, uel ſua in totũ intereſſe. argum. l. 2. in fin. princip. ad Velleia. uel niſi probetur creditorem ſciuiſſe quòd ad mulierem nil ſpectabat, ſed totum ad correum: quia tunc ſatis conſtat colorẽ quæſitum in formula obligationis in ſolidum, & locus erit in totum Velleiano. Nõ obſtat ſi quis dicat, quòd in dicto. §. mulier. agitur de una ſumma ſoluẽda in futurum, in quo maior facilitas, hic autem de uno perpetuo iure reditus vendendo, & ſtatim uelut ceſſione transferendo, in quo eſt maior difficultas & cunctatio: & ſic non ita videtur mulier labi per imbecillitatem, ſed ꝙ idem debeat iudicari ſicut de venditione fundi, uel nominis reditus antiqui per aliũ mulieri debiti. Quia immo multum refert inter venditionem reditus antiqui, & de nouo conſtituendi, ut infr. quæſt. 68. quia hæc poſterior magis participat de mutuo & fœnore, & in ea maius eſt periculum quàm in una ſumma: ergo magis ſubueniendum, etiamſi non eſſet tantus metus imbecillitatis. Et adhuc non eſt uerum non ſubeſſe tantam facilitatem: ut enim blanditijs & pollicitationibus indemnitatis iactari poteſt & allici mulier ad fideiubẽdum pro una ſumma ſemel ſoluenda: ita & pro reditu conſtituendo, uel ad ſimul cum alio fundum alio-
291 rum vendendum. † Sed quid ſi ſimul cũ marito obligetur? Reſpon. Idem in terminis iuris, uel in locis in quibus vxor nõ habet communionem bonorum cum uiro, uel vbicunque, ſi eſt derogatum cõmunioni, ſaluo quòd vbi dixi iuuari Velleiano, ipſo iure tuta eſt quando cum uiro, authẽt. ſi qua mulier. C. ad Velleia. Itẽ ſaluo, quòd in dubio in totum tuta eſt, quia uir, penes quem eſt adminiſtratio, præſumitur totum recepiſſe & de toto diſpoſuiſſe: quemadmodum in patre, penes quem eſt adminiſtratio, quando pater & filiusfami. ſimul mutuantur tenent Dyn. Imo. Alexã. & omnes in l. ſi cum dotem. §. transgrediamur. ſolu. matr. Curt. Senior conſi. 54. In locis autem, in quibus vxores cum uiris habent communionem bonorum, ut hic, uel vbicunque ſi ex pacto ſint communes, dicendum quòd uxor efficaciter obligatur in ſolidum. Et ita obſeruatur, & pluries iudicari uidi: & memini circiter octo anni cum quædam vidua huiuſmodi reditus ergò cum uiro venditi pignoratione bonorum ſuorum paſſa in ſolidum, deinde ſententia præſidis Pariſienſis pignoratione confirmata, & ad ſolutionem in ſolidum condemnata appellaſſet ad Senatum, in publicis cauſarum actionibus ſuccubuiſſe, ſententiamque areſto confirmatam cum expenſis & mulcta friuolæ appellationis. Prædicta amplio, etiam ſi conſtet ſoli uiro pecuniam numeratã: quia ſemper cadit in cauſam communionis in quam etiam accepta & impenſa cenſetur. l. fin. C. ad Macedo. Quod eſt limitandum, niſi tempore contractus uel numerationis pecuniæ conſtaret uirum profuſurum, uel in res ſuas proprias aut alienas quouis modo aliàs quàm in cauſam ſocietatis & commodum commune ſui & uxoris impenſurum, idque creditor ſciret: quia tunc manifeſtè ſcit mulierem non in rem ſuam, ſed alienã obligari, & ſic intercedere. Quapropter ipſo iure non obligaretur mulier, niſi quatenus probaretur uirum ſaniori conſilio ductum in commodum ſocietatis cum effectu conſumpſiſſe. Non enim ſufficeret oſtendere quòd momento ſeu breui tempore cõtulit in ſocietatem, ut mox idem uel tãtundem obliguriret, uel aliò transferret, quia

eſt

eſt fraus de re ad rem, uel de tempore ad tẽ-
pus. Et quod dixi de creditore ſciente tem-
pore contractus, idem ſi tunc ignorabat, ſed
tempore numerationis pecuniæ ſciuit: tũc
enim detegitur quòd non impleuit mulie-
ri, quia ſcienter dedit aliter conſumpturo.
Nec obeſt ſi dicatur, quòd numeratio non
eſt voluntaria ſed neceſſaria, quia tenetur
ſoluere viro, etiam id quod debetur uxori,
cum ſit ſumma mobilis cuius maritus do-
minus eſt, & poteſt dare uel credere cui
vult: quia dico, quòd ſi creditor uelit habe-
re mulierem obligatam in ſolidum, ad hu-
iuſmodi reditum perpetuum uel etiam ad
unam ſummam ſemel ſoluendam. Sed iure
contractus ex proprio capite mulieris non
in conſequentiam ſimplicis communionis,
debet neceſſariò implere illud quod eſt cau
ſa ſuſtinendi & iuſtificandi hanc obligatio-
nem in ſolidum, videlicet ſoluere cum effe-
ctu in cauſam & commodum ſocietatis, uel
ſaltem bona fide, tanquam recipiente mari
tò in eam cauſam ut in dubio præſumitur.
Alioquin impoſſibile eſt quòd habeat eam
obligatam in ſolidum: & tamen verum eſt,
quòd ſoluendo ſoli viro, quem ſcit in aliã
cauſam impenſurum, liberatur ab obliga-
tione, qua tenebatur mulieri ſolidum nu-
merare. Sed liberatur, non tanquam ſolu-
tione eius quod debetur mulieri, ſed tan-
quam remiſſione eius obligationis facta à
uiro, qui poteſt illam remittere & diſcede-
re à contractu pro parte uxoris conſentien-
te creditore ſine alio conſenſu uel ſcientia
vxoris: & nouum contractum per ſe inire
priori reſoluto. Et ſic non poteſt creditor
habere eam obligatam ex dicto contractu
à quo reſpectu mulieris diſceſſit, uel quem
ei non impleuit: ſed bene habebit uirum
obligatum ac ſi ſolus contraxiſſet, & conſe-
quenter mulierem uel eius hæredem ad di-
midium reliquorum quæ debebuntur ſolu
to matrimonio, ſicut ad quodlibet aliud de
bitum mobile à ſolo uiro contractum, in
ſimplicis communionis conſequentiam &
hæc nota, quia neceſſaria, quotidiana & nõ
292 dum à quoquam declarata. † Ex quibus
etiam intelligis quæ ſit ratio communis ob
ſeruantiæ apud nos, quòd licet mulier non
poſſit hypothecare, nec pati hypothecari,
uel dari pignori bona ſua ſcienti creditori
pro alio, ſed talis pignoratio uel hypotheca
nullius eſt effectus beneficio Velleiani. l.
quamuis in princ. l. fin. §. 1. ad Velleia. l. Se
natusconſultum. l. ſi fine. C. eo. etiam ſi con
iugata maior annis conſenſu & auctoritate
uiri hoc faciat: tamen pro uiro mutuum ac
cipiente, uel aliter ſe obligante, poteſt cum
eius auctoritate etiam hæredia ſua antiqua
ſibi propria hypothecare, quod etiam his,
qui multum temporis conſumpſerunt in
ſtudio legum, ſed nondum ſatis in praxi
exercitatis, abſurdum adeo videtur & præ-
poſterum ad materiam Velleiani, in qua
multo minus intercedit vxor pro uiro, q̃
pro extraneo, ut multi putent Velleianum
deſuetudine abrogatum: ſed non eſt ita. *Velleianum manet.*
Quod enim apud nos vulgò receptum eſt
& uſitatum, mulierem pro uiro hypotheca
re poſſe hæredia ſua, ideo eſt, quia uir mu-
tuatur uel obligatur in rem communem, &
in tuitionem uel augmentum ſocietatis cõ
munis, quod etiam in dubio præſumitur. l.
fin. C. ad Macedo. Secus ſi inter eos non eſ-
ſet communio bonorum ex pactis matri-
monialibus, uel ſi iam facta eſſet bonorum
ſeparatio, uel ſi mulier uellet obligari pro
tertio, quia non obligaretur efficaciter ob-
ſtante Velleiano. Idem ſi pro viro non in
cauſam ſocietatis, ſed in commodum pro-
prium ſolius uiri, uel ſuorũ: hoc enim mul
to minus fieri poſſet, duplici prohibitione
ipſo iure impediente. Prima, quia per con
ſuetudinem noſtram prohibetur vxor quo
uis modo dare uiro. Secunda, quia ipſo iu-
re non poteſt intercedere pro uiro. d. auth.
ſi qua mulier. Idẽ ſi pro uiro aleam profu-
ſuro, uel aliter perdituro, & creditor hoc ſci
ret. Et ita ſanè intelligenda eſt obſeruantia
noſtra, qua non aboletur, ſed retinetur Vel
leianum. Si verò conſtaret ſolius mulieris
negocium geri, & ꝙ tota ſors non pro viro,
nec in communionem, ſed in hæredia vxo-
ris exoneranda, uel à commiſſo liberanda,
aut aliàs in ſolius mulieris vtilitatem impẽ
deretur pecunia, tunc teneretur in ſolidum,
ſecundum formam cõtractus, ceſſante Vel-
leiano, & vir etiam in ſolidum teneretur
creditori: quia licet prohibeatur ei donare,
non tamen prohibetur pro ea fideiubere,
uel etiam ſoluere repetendum ab ea, ut di-
293 xi in conſuetud. Pariſi. §. 3. † Sed iam
de his ſatis: libet tamen obiter addere quæ-
ſtionem, quam nuper vidi in facto. Vir &
uxor ſimul cum Titio, quilibet in ſolidum,
vendiderunt huiuſmodi reditum, tamẽ Ti-
tius fideiubebat pro uiro & vxore, qui (ut
moris eſt) in alio inſtrumento ſeſe obliga-
uerunt, quilibet in ſolidum, ad exonerandũ
& indemnem reddendum Titium, qui po-
ſtea mortuo uiro agit contra mulierem in
ſolidum ad indemnitatem. Conſultus re-
ſpon. quòd bene agebat, etiamſi nulla eſſet
renunciatio Velleiani, qua non fuit opus,
duplici ratione. Prima, quia quãdo mulier
alij etiam extraneo promittit indemnitatẽ,
non dicitur intercedere, & ceſſat Velleianũ
l. quamuis. §. 1. l. tutor. in princ. ad Velleia.

Secunda,

Secunda, quia id multo minus quando promittit ſuo fideiuſſori, quia etiam pro eo ꝓmittere poſſet creditori. l. ſed ſi eum. l. aliquando in fin. princ. ad Velleia. l. de die. §. 1. qui ſatiſda. cog. Et ſic dicta mulier per ſententiam præſidis Pariſienſis in totum condemnata appellauit, & in Senatu habuit reſcriptum regium ad de nouo proponendã exceptionem Velleiani, videlicet pro dimidia, qua tenebantur hæredes defuncti uiri. Tandem per areſtum anno. 1543. excluſa fuit ab homologatione reſcripti, & ſententia confirmata, & mulier in omnes expenſas & mulctam friuolæ appellationis condemnata, & rectè. Sed quid è conuerſo, ſi in ueritate uir & vxor fideiubebant pro Titio, qui pecuniam accepit? Et prima facie videretur mulierem efficaciter & in ſolidũ ſecundum formam cõtractus teneri, ex quo creditor cum ea æquè principaliter contraxit: quia tunc mulier tenetur, etiamſi alij donare uel commodare volebat, non ſolum ſi hæc creditor ignorabat, ut l. ſi mulier tanquam, ad Velleia. ſed etiam ſi ſciebat. l. ſi fœnebris. C. eo. niſi fuerit color quæſitus, qui non videtur quæſitus, eo ipſo quòd creditor ſciuit, ſed tunc demum quando creditor illi tertio, puta Titio mutuaturus erat, tamẽ eo quòd eius facultates ſuſpectas haberet, maluit mulieri, uel uiro & vxori ſolis pecuniam dare, ab eis dandam Titio, uel eos omnes eiuſdem pecuniæ Titio datæ correos accipere, ut declarat pulcher tex. in l. quidam uoluit, ad Velleia. & tradit Paul. in l. ſed ſi ego, in princip. ad Velleia. & docto. in locis præfatis. Alioquin ſola ſcientia creditoris cum muliere principaliter contrahentis nõ ſufficit, niſi quãdo mulier principaliter mutuatur, uel ſe obligat ad præcedentem aliquam interceſſionem, in qua beneficium Velleiani. habet, diſſoluendam: quia tunc ſufficit ſcientia creditoris, ſecundum Paul. in l. Seia. §. fundum, in fin. ad Velleia. vbi eſt caſus ſpecialis ſecundum eum, quando fit in conſequẽtiam prioris alterius fideiuſſionis, facit. l. quamuis. C. eo. Sed certè (ut iſtud obiter expediam) Paul. multum fallitur, quia in d. §. fundum. Sceuola (qui mos ſuus erat, quoties factum non plenè narrabatur) non reſpondet deciſiuè, ſed præſuppoſitiuè & conditionaliter, videlicet ſi interceſſio erat, & ſi creditor ſciuit, & fuit particeps fraudis de perſona uiri ad perſonam mulieris, ut in l. quidam uoluit, eo. tit. alioquin ſi mulier etiam ſciente creditore mutuare poteſt, ut tertio etiam (quòd maius eſt) ut uiro, donet. d. l. ſi fœnebris, abſurdum eſt quòd non poſſit à ſciente mutuari, ut ſoluat uel donet ei pro quo prius fideiuſſit.

Intellectus. § fundũ in l. Seia. ad Velleia.

Mos Sceuolæ.

294 † Prædictis igitur non obſtantibus dico in hac incidenti q. mulierem non teneri in aliquo, ope exceptionis Velleiani. Ratio, quia nihil ſortis fuit numeratum mulieri, nec in rem eius verſum: & ſic impoſſibile eſt quòd obligetur ad reditum etiam in parte, multo minus in ſolidum. Non obſtat. d. l. ſi fœnebris, quia in tribus multum uel ex diametro differt à caſu noſtro. Primò, quia ibi tota pecunia fuit numerata mulieri, & in eius dominio & libera diſpoſitione poſita & relicta per creditorem, meritò efficaciter obligatur creditori: quia nullo modo intercedit, ſed principaliter mutuum contrahit & recipit. Quod autem mente gerat alij poſtea dare, hoc nihil ad rem: quia mulier dare non prohibetur, nec pro alio ſoluere l. ſed ſi ego, in fi. ad Velleia. l. quamuis. C. eo. facilius enim propter imbecillitatem temerè ſe obligat mulier pro alio, quàm alij temerè donet. d. l. ſed ſi ego, in fi. Ideo prudenter Senatuſconſultum factum eſt ad ſubueniendum mulieribus, tum demum dum pro alijs verbaliter ſe obligant, uel ſua dant pignore: quia ad hoc temerè faciẽdum, nec præcauendum in futurũ propenſiores ſunt & illectabiles, non autem dum realiter pecuniam uel rem ſuam de facto donant, uel ſoluunt pro alijs, quia non ſolent hoc ita temerè facere. Præſens enim damnum quàm futurum facilius præuidere & cauere poſſunt, & ſic ipſiſſima uiua ratio Senatuſconſulti militat in caſu noſtro: quia mulier nihil dat de ſuo, nihil etiam recipit, ſed ſolum verbaliter ſe obligat in rem alienam. Secundò, quia in d. l. ſi fœnebris, creditor principaliter contrahit cum ſola muliere, & ſic licet ſciat quid mulier inde poſtea factura ſit, tamen ex eo ſolo non concluditur color quæſitus, niſi probetur de contractu habito à creditore cum eo cui mulier datura eſt, ut mulier pro ſecuritate creditoris interponeretur quo tractatu habito ſatis probatum eſt colorem quæſitum. d. l. quidam uoluit, quo ceſſante, uel non probato, non arguitur ille color ex ſola ſcientia creditoris, qui totam pecuniam ſoli mulieri numerat, & ponit & reliquit in eius dominio & libera diſponendi facultate: unde cum principaliter cum ea ſola ſine alio ſuſpecto tractatu contraxerit, & ſic in caſum licitum, non tenetur eſſe ſolicitus quid illa poſtea agat, ſiue de toto, ſiue de parte. l. uir uxori, in prin. & ibi Paul. ad Velleia. Sed hic creditor ab initio non cum ſola muliere, ſed cum tribus contraxit, quæ forma in contractum deducta, non eſt minus, ſed plus quàm ſimplex tractatus: quia ex forma contractus certũ eſt quòd tota pecunia non perueniet

Ratio Velleiani.

ad

ad mulierem in ſolidum, & tamen facit eã obligari in ſolidum, & ſic iam non ſumus in caſu d.leg.ſi fœnebris,ſed in caſu d.§.mulier,in d.l.uir vxori. Inter quos caſus eſt latiſſima differentia, ut ex prædictis apparet: quia in d. leg. ſi fœnebris,tota pecunia ſoli mulieri datur,& in eius ſolius poteſtate in ſolidũ relicta eſt, unde ipſa ſola & in ſolidũ obligatur,non ſpeciali aliqua conuentione nec adiecta clauſula in ſolidum, ſed naturaliter ui ipſa ex natura & poteſtate ſimplicis & nudi actus geſti : ſed in d. .§.ſi mulier pecunia non numeratur ſoli mulieri, ſed duobus:nec relinquitur in ſolidum in poteſtate mulieris,ſed ſolum pro parte eam contingente, unde ex ui ipſa & natura actus geſti, alio non addito, mulier non obligatur in ſolidum, ſed ſolum pro portione aut uirili ſua leg. reos. .§. cum in tabulis,de duobus reis. Quòd autem obligatur in ſolidum, id non eſt ex ui ſimplicis contractus & numerationis, ſed ex ſupradicta & aduẽtitia clauſula (ut ſinguli teneantur in ſolidum) quæ clauſula neceſſariò de ſe implicat quandam fideiuſſionem inter prohibitos, inter quos non ſtatur verborum formę ſuprà num.35.nume.236.quia creditor eo ipſo ſcit mulierem reſpectu correi intercedere, quatenus pecunia peruentura eſt, & negocium ſpectat ad correum. Ideo hoc caſu fit temperatiſſima illa & æquiſſima diſtinctiò, de qua ſuprà num.290.quam nos primi omnium deteximus, & natiuæ ſuæ puritati reſtituimus. Cum igitur in caſu propoſito nullo modo eſſet è re mulieris, pecuniam in toto uel in parte peruenire ad Titium extraneum: & tantum tota ad eum peruenerit,prout totum negocium ad eum ſpectabat eique gerebatur, ſequitur quòd mulier non obligatur efficaciter in aliquo, ſed in totum habet beneficium Velleiani, & tanto fortius, cum ex hypotheſi creditor nihil numerauerit mulieri, nec eius uiro, ſed totum ſoluerit Titio. Et ſic non ſolum ſciebat mulierẽ in totum intercedere, quia ſciebat totum negocium geri Titio:ſed etiã ſoli Titio totam pecuniam numerault,& il-

295 li ſoli impleuit. † Sed quid, eodem nouiſſimo themate retento,ſi creditor tribus illis ſimul, uel ſingulis æqualiter pecuniam numerauit? Reſpon.Idem ex quo creditor ſciebat totum negocium ad Titium ſpectare,& totam pecuniam ad eum ſtatim peruẽturam:hic enim non eſt ſola ſcientia, ſed & in contractu & in numeratione accedit is, cuius ſolius negocium geritur, & cum eo negocium gerit creditor in ſolidum, quod ſufficit,ut appareat colorem quæſitum,probatur in dicto.§.mulier.vbi hoc caſu in correis debendi dicitur locum eſſe Velleiano, quatenus negocium ad mulierem non ſpectat, & eius non intereſt: ſed hic nullo modo ad eam ſpectat, nec eius intereſt in aliquo & creditor hoc ſcit,igitur illa in totum iuuatur Velleiano. Quare idem puto,etiã ſi eodem themate retento,creditor ſoli uiro & uxori, uel etiam ſoli uxori pecuniam numeraret, quia ex quo non numerat pro ea, nec ut liberè de ea diſponat,nec igitur,ut ſit penes eam ſolam in toto uel in parte libera ſortis diſpoſitio, apparet ſemper in totum eam intercedere & creditorem hoc ſcire, unde quòd ſoli mulieri numerat, tãquam per canalem fluxuram pecuniam ad Titium, hoc magis fraudem & colorem exquiſitum arguit, tantum abeſt ut purget. Sed quid ſi creditor bona fide ſic contraxit ignorans ſolius Titij negocium geri? Reſpond.ſecluſa dicta ſcientia & omni tractatu & fraude creditoris, contractus iudicandus eſt ex ſui forma, ſecundum quam apparet & præſumitur negocium ſpectare ad ſingulos tres uiriliter.d.l.reos.§. cum in tabulis,aduentitia enim clauſula de obligatione ſingulorũ in ſolidum,ad ſolam creditoris ſecuritatem pertinet.Ideo ſiue creditor tribus illis ſimul pecuniam numerauit, ſiue ſingulis tertiam partem, non refert:ſcit enim ſemper creditor, ex eadem contractus forma mulierem fideiubere reſpectu Titij, pro parte eum cõtingente, videlicet pro tertia: unde pro tertia parte tuebitur exceptione Velleiani, ꝑ parte verò contingente mulierem,ipſa pro ſe obligatur,& pro parte uiri ſecundum noſtros mores tanquam in rem ſuam, uel ſit è re ſua obligatur. Et idem ſi creditor ſoluerit uiro beſſem, tam pro parte uiri quàm mulieris: quia præſumitur quòd uir illam impendet in communem ſocietatem. Et ſic mulier pro beſſe,ſeu duabus partibus efficaciter obligatur:ſi uerò non eſſet communio inter eos,tunc pro parte uiri mulier ipſo iure non tenetur:pro parte uerò Titij ope exceptionis:pro ſua autem parte efficaciter tenetur, niſi conſtet quòd tunc uir habebat omnem adminiſtrationem, & ſic etiam partem uxoris accepit, ut nuper in ſimili dictã nume.291. & quæ remiſſiuè citat Andreas Tiraquell.in tract.retract.proxim.§.31.nu.7.adhuc non tenebitur mulier in aliquo, niſi quatenus in rem eius uerſum, uel è re ſua utiliter impenſum probabitur. Si verò creditor non tribus ſimul,nec ſingulis ſuã partem, ſed ſoli Titio totum numerauit, tunc puto etiam ſi non conſtet eum ſciuiſſe. ſolius Titij negocium geri, quòd mulier non tenetur in aliquo, ſed in totum tuta eſt Velleiano; niſi quatenus creditor probet uerſum in

ſum in

ſum in rem mulieris uel ſocietatis, quæ eſt
inter eum & uirum. Quod probatur, ſi oſtē-
ditur quòd Titius cum effectu & ſine frau-
de partem ſortis dedit uiro: quia idem eſt
ac ſi uiro & uxori dediſſet, ſecundum mo-
res noſtros, argu. dict. l. final. C. ad Macedo-
nian. niſi conſtaret quòd tunc uir erat pro-
fuſurus. Et moueor, quia hoc caſu creditor
nihil impleuit mulieri, unde non poteſt a-
ctionem contra eam habere, niſi prius illi
impletum probet. Et ex forma contractus,
iuncta forma executionis, ſatis eſt præſum-
ptionis ad colorem quæſitum probandum.
Idem etiam ſi in contractu eſſet dictū, quòd
creditor ſoli Titio, etiam tanquam cætero-
rum procuratori, poſſet totū ſoluere, quod
& fecit: hoc enim niſi alia iuſtiore præſum-
ptione elidatur, ſufficere puto ad colorem
præſumendum, ut locus eſſe debeat Vel-
leia. Probato tamen quòd in veritate to-
tum negocium ſpectabat ad Titium, li-
cet directò non probetur aliter ſcientia &
tractatus creditoris, quæ in iſtis de facili p-
bari non poſſunt, ſatis eſt, quòd ex quo cre-
ditor totum numerat ſoli Titio, debet eſſe
curioſus, ut Titius gerat æquè negocium
mulieris, quam ſcit uel ſcire debet Velleia-
no in totum iuuandam, ſi nulla utilitas ne-
gocij ad eam ſpectat, & ſatis oſtendit ſe pu-
tare nihil ad mulierem ſpectare, ex quo ni-
hil ei, nec eius uiro ſoluit: & hoc niſi Titius
eſſet ſocius bonorum uiri & mulieris, uel
negociorum geſtor eorum. Ex quibus ap-
paret quid dicendum, ſi agebatur quòd di-
midia ſortis ſpectaret ad uirum & vxorem
dimidia uerò ad Titium, ut ſæpe fit: tunc
enim mulier tenetur efficaciter ad dimidiā
pro dimidia verò Titij iuuatur Velleiano.
uiro ſemper in ſolidum manente obligato
cum effectu. Paulò longior fui quàm deſti-
naram, ſed rei utilitas & neceſſitas me ad
hoc laboris impulit: ſi quidē nonnulli præ-
textu dictorum iudiciorum & areſtorum
multum deſipiunt, putantes mulierem, quā
do cum alijs æquè principaliter contrahit,
& in ſolidum obligatur, non iuuari Velle-
iano, eo quòd non iuuatur apud nos, quan
do cum uiro ſuo obligatur. Et tamen ma-
gis prohibetur intercedere pro uiro quàm
pro alijs: ſed his lectis deſinent falli, quādo
ſcient rationem dictorum iudiciorum &
obſeruantiæ etiam, quia propter commu-
nionem bonorum uiri & uxoris, in quam
contrahitur, non cenſetur mulier niſi è re
ſua obligari.

Oblatio. 296 † TRICESIMONONO quæro, debi
tor creditori obtulit ſortem cum reliquis,
an tunc ſine conſignatione & depoſitione
impediatur curſus reditus? Videtur quòd
non, duplici ratione: quia iſte reditus iure
actionis ex conuentione currit, & ab initio
ſortis numeratæ incipit currere: igitur per
ſimplicem oblationem extraiudicialem &
realem non impeditur curſus, nec ipſo iure
nec ope exceptionis donec conſignatio &
depoſitio facta ſit l. ſi creditor l. acceptam.
C. de uſu. vbi Bart. Saly. Paul. ita tenet. Idē
diſertè Rapha. Cu. Imol. Aret. Alex. Socyn.
Iaſ. in lege qui Romæ. §. Seia. colu. fina. de
verb. oblig. vbi dicunt ſolam oblationem
etiam realem, ad inhibendum curſum uſu-
rarum, quæ cœpèrunt currere, nihil opera-
ri: & videtur text. in l. tutor pro pupillo in
fin. de admi. tuto. Idem Ant. Neguſan. in
tract. pig. parte tertia membro tertio 5. par
tis, & omnes ferè gloſ. & docto. vbique. Se-
cunda, quia vbi agitur de reſolutione con-
tractus, non ſufficit ſola oblatio, etiam rea-
lis, ſed requiritur conſignatio & depoſitio.
l. ſi à te & ibi Paul. C. de pact. inter empt. &
& uend. Bal. d. l. acceptam. col. 5. & ibi Pau.
in fi. Nicola. Boeri. deciſio. Burdegal. 124.
nume. 25. ſed hic oblatio tendit ad redem-
ptionem, & ſic ad reſolutionem cōtractus.
Sed his non obſtātibus, dico quòd ſola rea-
lis oblatio etiam extra iudicium debitè fa-
cta, videlicet congruo loco & tempore, ipſo
iure impedit curſum ſiue uſurarum, ſiue re
ditus pro tempore futuro: quia ipſi obliga-
tioni uſurarum uel reditus ineſt conditio,
niſi ſors cum reliquis offeratur, uel ſaltem
(quod in idem recidit) ineſt limitatum tem
pus, quòd ſors cum reliquis ſoluta uel obla
ta ſit, & ſic ipſo iure impeditur curſus: quia *Areſtū.*
uſuræ uel reditus non ſunt promiſſæ, nec
debentur hoc caſu. Probatur etiam, quia
eiuſmodi oblatio etiam actionem parit, &
ad fructus. l. 2. C. de pact. inter empt. & uen
dit. Igitur multo magis parit offerenti exce
ptionē, ne fructus uel reliqua debeat l. cui
damus de regul. iur. cum uulgari. Non ob- *Contra*
ſtat dicta prima ratio, quia eſt erroneum *gloſſ. &*
commentum gloſ. & docto. qui in hoc ual- *omnes.*
de errauerunt, nedum contra legalem ipsā
æquitatem, ſed etiam contra apertos textus
iuris in lege penul. de nau. fœnor. & clarius
in lege qui Romæ. §. Seia. in fine. ibi, iure
uſuras non deberi de uerbor. oblig. vbi mi
rum quàm miſerè doctores ſeſe torqueant,
ut eludant & contorqueant illum textum,
præcipuè Ioan. Imol. qui initio uel in epito
ma dicti. §. cogitur fateri, quòd ſaltem ope
exceptionis in futurum non debentur, &
impediuntur currere: ſed mox nimium al-
tercando ueritatem amittit. Nos verò di-
cimus textum dicti. §. Seia. nullo modo im
propriandum, nec cauillādum, ſed propriè
& planè accipiendum, ibi. Iure, ſcilicet me-
ro, uel

ro, vel ipſo iure. Non autem eſt ſubaudiendum, iure ſcilicet exceptionis: & multo minus diuinandum, quòd illic nondum inceperit uſura currere, ex eo quòd aduerſarius illico tranſactioni reclamauit, vt communiter elabi ſatagunt omnes doctores: quia dico quòd ibi vſuræ erant purè promiſſæ, & ſors iamdudum erat penes Seiam promittentem, & ſic ſtatim ab eodem inſtanti promiſſionis inceperunt vſuræ currere: & ſic hæc euaſio eſt deterior priore ſubauditione, quam ſubauditionem adhuc omnes ineptius reijciunt. Ad has autem ineptias adducti ſunt gloſ. & doctores propter literam quarundam legum malè intellectam, dehinc detortam, ignorantia legalis æquitatis & praxis iudicium (vt illis paſſim uſuuenit) hebetante.

Oblatio realis.

297 † Dico ergo quòd non obſtat lex ſi creditrici. C. de uſuris. quia apertiſſimè commenta eorum deſtruit, & noſtram firmat ſententiam. Decidit enim quòd non debentur vſuræ, non ex eo tempore quo conſignatio & depoſitio ſecuta eſt: ſed ex eo tempore quo prius oblatio facta eſt. Cedò, quid clarius pro nobis contra vulgatam & inueteratam ſententiam dici potuiſſet? multum ergo hallucinantur, dum illum textum pro ſe adducunt. Et intellige ſemper de reali oblatione: verbalis enim non ſufficeret, niſi creditore (poteſtatem liberandi habente) recuſante uel impediente, vt tradunt omnes in l. ſi mora. ſoluto matrimo. in lege qui Romæ. in principio. de verborum obligatio. infra numero 325. Antonius Neguſan. tracta. de pign. partis quintæ. Andr. Tiraquel. tracta. retract. conuentio. §. quarto. gloſ. ſexta, numero vigeſimoprimo. Nicolaus Boeri. deciſ. Burdegal. 123. ſed ad rem. Non obſtat. l. ſi per te, in fin. C. eodem. quia nihil pro eis facit, niſi fortè à contrario ſenſu, qui non debet admitti contra æquitatem manifeſtam, & alia iura. Eodem modo reſpondeo ad l. acceptam. C. eodem, ad l. debitor vſuratius. l. euictis. in fin. ff. eodem. & ſimiles. Tum debet attendi ſcopus dictæ legis acceptam: tendit enim ad demonſtrandum viam, qua debitor, creditore nolente accipere, pleniſſimè, etiam ipſo iure ab omni periculo & obligatione liberetur, quod non eſt niſi per conſignationem & depoſitionem: interim autem non negat, quin ſimplex curſus & obligatio futurarum uſurarum per legitimam oblationem impediatur.

Nouus intellect. l. tutor pupillo. de admi tuto.

Non obſtat dicta l. tutor pro pupillo. in fine. in nota Vlpiani de adminiſtratio. tuto. quia dico (& aduerte) quòd Vlpianus ibi non reprehendit Marcel. quaſi errauerit in regula communi: rectè enim reſpondebat Marcellus, inſpecta communi regula: ſed in hoc lapſus eſt, quòd nimis celeriter & indifferenter reſpondit, non aduertendo ad ſpecialem & differentem rationem particularis caſus ſubiecti, nec altius notando & diſputando, prout exemplo Herennij Modeſtini faciendum eſt Iuriſconſulto, vt bene & optima ratione decernat. l. fina. §. miſta, de muneribus & honoribus. Hunc autem lapſum & defectum Vlpianus in notis ſuis ſubtilius & maturius aduertens ſuppleuit, dicens non ſufficere obtuliſſe: hoc autem non eſt accipiendum pro regula, vt temerè & erroneè hactenus factum eſt à noſtris gloſſ. & doctoribus. Non enim Vlpianus ibi regulam ponit, nec ſeorſum principaliter aliquid decidit aut diſponit: ſed ſolum notat ſeu corrigit nimis indiſcretum & indifferens reſponſum Marcelli. Igitur notula illa Vlpian. à compilatoribus Pandectarum conciſè intercalata, non debet per ſe & generaliter accipi, ſed ad illud Marcelli reſponſum referri, & eius limitibus contineri, prout natura eſt notulæ, ſeu correctiunculæ, ad alios caſus non extendi, ſed in cæteris ius commune intactum relinquere. lege præcipimus. C. de appellation. Marcellus autem ibi nullam generalem regulam ſtatuebat, nec aliquid generaliter definiebat: ſed tantum reſpondebat ſuper caſu & quæſtione particulari ibi poſita, videlicet in tutore, qui ſtatim à pubertate pupilli ceſſauit adminiſtrare, pecuniam quoque tanquam aſſerta reliqua præteritæ adminiſtrationis nouo ephebo obtulit, nec aliud fecit: poſtea dum ex notabili interuallo rationes diſcuterentur, quæſitum fuit, an tutor, qui reliquator erat, deberet uſuras conſuetas pecuniæ tutelaris, pro tempore medio, quo ſemper illam penes ſe habuerat? Reſpondit Marcellus non deberi, fundans ſe in dicta ſola oblatione, & ſic in regula communi, vt patet in tex. Illud enim reſponſum in ſola oblatione fundatum, ſatis præſupponit regulam eſſe, ſolam oblationem ſufficere ad ſiſtendum curſum uſurarum, etiam quæ cœpiſſent currere. Senſit tamen Marcellus animum ſuum tacita quadam obiectione ſeu dubitatione pungi, puta eò quòd iuſtitia uel ſufficientia oblationis dependet à redditione rationum, quæ nondum erant redditæ, licet eſſent præambulæ, & nuper impubes nō poſſet cōmodè ſine curatore intēdere, nec plenè in mora conſti

turi. Ideo in hoc dubio (alioquin niſi ſubdu-
bitaſſet non erat opus quicquã reſponſo ab
ſoluto taliter addere) ſubiunxit Marcellus,
iuſtius ſibi uideri uſuras non deberi per tu-
torem, ex quo tempore medio per eum nõ
ſteterat, quo minus rationes redderet, licet
nouellus ephebus non fuiſſet per illam ſim
plicem oblationem ſibi ſoli factam plenè
conſtitutus in mora, nec ulterius cogitauit
aut animaduertit Marcellus ſuper illa quæ
ſtio. ſed celeriter ad alia diuertit, quo fa-
ctum eſt, vt reſponſum ſuum ualde indi-
ſcretum & minoribus captioſum eſſet.
Quid enim facilius tutori inſido & reliqua
tori, qui cupit diu pecunia pupillari frui ſi-
ne onere uſurarum, quàm ei nudiuſtertius
impuberi, pecuniam & aliquot fortè diſco-
opertos nummos coram ſibi addictis teſti-
bus offerre, teſtarique per ſe non ſtare, quo
minus conuentus ſtatim tutelam, hoc eſt
rationes ac reliqua reſtituat: interim au-
tem neque curatorem nouello puberi dari
nec ab illo conueniri, nec illum conueni-
re curet: ſed ſecurus pecunia pupillari
198 fruatur. † Vides quorſum euadant pa-
rum exacta conſilia: illud enim reſponſum
Marcelli nedum eſt contra æquitatem per
prædicta, ſed etiam contra iura ſpecialiter
prodita in minoribus. l. ſi reus paratus. de
procurat. l. ait prætor. §. ſed & ſi pecunia. de
minoribus. l. finali. C. de uſur. pupillari. &
huiuſmodi oblatio etiam realis facta ſoli a-
dulto, etiam curatore carenti, eſt eluſoria &
incongrua, duplici ratione. Prima, quia
dependet à redditione & diſcuſſione ratio-
num, quod non poteſt rectè expediri cum
minore: Secunda, quia etiamſi ſumma eſ-
ſet liquida, non poterat tutò ſolui minori
propter metum reſtitutionis in integrum.
leg. prima. C. ſi aduer. ſolutio. vnde non te-
nebatur tutor illi præcisè ſoluere. dicta lege
prætor. §. primo. de minoribus. non tamen
hoc prætextu poteſt tutor aut alius debitor
pupilli uel minoris retinere interim pecu-
niam penes ſe: quia poteſt cogi ut depo-
nat uel conſignet. tex. in l. fruſtra tutores. C.
de adminiſt. tuto. Hinc inoleuit mos ab an-
tiquo, vt debitores minorum non ſoluerent
eiſdem, ſed in publico conſignarent, dicta
lege, ſi reus paratus. de procurat. l. qui mu-
tuam. §. fideiuſſor. manda. l. fideiuſſor qui
minori. de fideiuſſ. Et ad hunc morem allu-
dens Vlpian. annotauit non ſufficere obtu-
liſſe, niſi depoſuerit obſignatam in loco tu-
to. Item alia ratione non ualuit dicta obla-
tio, quia tutor ille tenebatur admonere no-
uum puberem, ut curatorem ſibi peteret.
tex. in lege ita autem. §. ſi tutor. in lege tu-
tor qui repertorium. §. pecuniæ quæ in ar-
ca. de adminiſtratio. tutorum. Quod cùm
non fecerit, offerendo ſoli nuper pupillo,
non potuit eum conſtituere in aliqua mo-
ra, nec moram propriam purgare. Item
nõ ſolùm tutor admonere debet puberem,
vt ſibi curatorem petat, ad quod ſimplici-
ter tenetur, ſed etiam ſi vſuras uitare uelit,
& moram irregularem, debet non ſolùm
offerre ſe paratum rationes reddere, & reli-
qua ſoluere, ſed etiam denunciationibus
frequenter interpoſitis puberem ad iudi-
cium prouocare: quòd ſi pubes contem-
nat, & tempus extrahat, debet tutor apud a-
cta in iudicio præteſtari, per ſe uidelicet
non ſtare, quo minus tutelam reſtituat,
qua ſolemni, ſeria & iudiciali oblatione, &
interpellatione, & proteſtatione facta, ſe-
curus erit tutor ab uſuris. textus eſt in l. fi-
nali. C. de uſur. pupilla. quæ ita planè &
ſimpliciter debet intelligi. Quòd enim
Accurſius ibi ſupplet ſolemni conſignatio- *Nouus*
ne opus eſſe, falſum eſt, vt ſtatim dicam. *intelle-*
Quòd autem omnes doctores dictam legẽ *ctus. l. fi.*
finalem detorquent ad teſtes examinandos, *C. de uſur.*
ad perpetuam rei memoriam, vel ut pu- *pupilla.*
bes cogatur agere, eique certum ad hoc
tempus præfigatur, vltra quod non audia-
tur, & falſum & diuinatorium eſt, & pror-
ſus [illegible]. Quàm ſit falſum liquet:
199 † quia nunquam conceditur examinare
teſtes ad perpetuam rei memoriam, niſi
reo, vel ei, qui nunc agere non poteſt: ita
quòd interim deperire poterit probatio, ut
tenent omnes, & not. in lege in l. Aquilia
ſi deletum. ad legem Aquiliam. in authen.
ſed & ſi quis. C. de teſtibus. in cap. ſignifica-
uit. de teſtibus. Sed tutor ſtatim tutela fini-
ta efficaciter agere poteſt, non ſolùm ſi pu-
bertate, ſed etiam ſi prius quouis modo fini
ta ſit, etiamſi pupillus nolit agere. text. in l.
prima. §. hanc actionem. lege à tutela. de con
tra. & vti. actio. tut. igitur doctores malè
& nimis ſupinè detorſerunt dictam legem
finalem ad iſtud remedium. Quòd autem
ſit diuinatorium, patet: quia in tota di-
cta lege finali. nullum uerbum de teſti-
bus, vel probationibus, nec in ſpecie,
nec in genere; relinquitur ergo quòd di-
cta lex finalis. debet planè & ſimpliciter
(vt dixi) intelligi, quando agitur, vt tu-
tor conſulat ſecuritati ſuæ aduerſus pericu-
lum & damnum uſurarum in futurum, do-
nec redditæ ſint rationes, & reliqua perſo-
luta: & clarè decidit non ſufficere nudam
obligationem, ſed requiri & ſufficere, ꝙ ſit
taliter facta, vt appareat nõ eſſe fictam, nec
nugatoriam, ſed ſeriam: ita ꝙ non ſteterit
per tutorem, ſed per adultum, uel curato-
rem ſuum in mora conſtitutum: quòd to-

tum

tum quia de iudicio bonæ fidei agitur à circunſtantijs negocij & perſonarum, & totius rei æquitate pendet. l. bona fides. depoſi. l. mora. de uſur. Quid enim (& loquor in terminis iuris, qui prius exactè diſcutiendi ſunt) ſi pubes eſt in primo uel in tertio pubertatis anno, & bis aut ter à tutore denunciatur, uel etiam in ius uocatur, ut curatorem ſibi petat, & rationes audiat, proteſtante etiam iudicialiter tutore ſe ad hoc paratum & reliqua, ſi qua ſint, illaturum, nec aliud actum ſit? Et non putauerim ſufficere: ea enim quindecim uel ſexdecim annorum ætas, harum functionum inexperta, nimis imbecillis eſt, & circumuentionibus obnoxia, quique iuri dicundo præſunt (præſertim ſub deſpotia) niſi petentibus & proſequentibus officium ſuum non impendunt. l. 4. §. hoc autem. de damn. infect. Quare puto hoc caſu tutorem bona fide non eſſe perſunctum, nec ſatisfeciſſe menti dictæ legis fin. utcunque uerba obſeruaſſe uideatur: & ob id nec uſuris interim exonerari, niſi etiam ipſe curatorem petierit & dari fecerit cum effectu, vel proximiores agnatos & cognatos puberis interpellauerit, etiam in ius ſi opus ſit, vt curatorem eligant & dari faciant per iudicem. Et hic eſt plenus intellectus dictæ legis final. debet enim intelligi de adulto capace talium denunciationum & interpellationum, capace inquam, non ſolùm ſecundum moram iuris ſubtilitatem, ſed ſecundum negocij & perſonæ qualitatem, & mores regionis conſuetos, ſi huiuſmodi fiant cum ſolo adulto: vt puta ſi iam uiginti annorum eſt, & induſtrius, uel etiam octodecim annorum, ſi in ea ætate induſtrium & idoneum ſe eſſe oſtendat, & facultas adſit huic negocio intendendi (quid enim ſi daret operam literis, vel cuipiam arti diſcendæ, rei verò gerendæ inſuetus & expers eſſet) alioquin non purgatur, ſed conduplicatur mora & culpa tutoris, qui adulti ſui ad hæc negocia imbecillitatem, vel imperitiam, uel aliam occupationem notam habet, vel habere debet: ſi nihilominus cum eo ſolo has denunciationes & interpellationes faciat.

intellec. l. fi. C. de uſu. pup.

Debet ergo hoc caſu imbecillitas vel imperitia adulti, propinquorum ſaltem conuocatione ſuppleri, alioqui ſatis clarum eſt tutorem non ſeriò, nec ex bona fide, ſed cum fraudis aut ludificationis ſuſpicione uerſari, nec in aliquo releuabitur: Ita etiam debet intelligi quod dicitur in l. ita autem. §. ſi tuto. de adminiſtra. tuto. tutorem teneri puberem factum admonere ut ſibi curatores petat, vt uidelicet non ſufficiat ſolum puberem admoneri, niſi eius ætatis, induſtriæ & peritiæ ſit, vt quid ſit rei ſciat, & poſſit ſibi curatores idoneos petere, ſibique per ſe ſuper hoc conſulere. Alloquin niſi etiam propinquos eius tutor ſeriò & prudenter admoneat, non dicitur bona, ſed mala fide uerſari, ſi adminiſtrationē per ſe deſerat, ſolo pubere admonito, nec aliter ſecuritati & adminiſtrationi rerum &
300 iurium puberis prouideat. † Apud nos autem hæc ceſſant, quia non facimus differentiam inter tutelam & curam, ſed durat tutela ſemel ſuſcepta uſque ad viceſimum quintum annū, niſi prius ex iuſta cauſa tutor ſeſe exonerari faciat à iudice, vt ſcripſi in conſuet. Pariſi. §. 99. Sed iam ſenſim nimis efferor: aut ergo (ut paucis reliqua perſtringam) pubes curatore caret, & dicendū ut ſuprà: aut curatorem habet legitimum, & ſufficit quòd tutor illum uel eo authore puberem etiam ſemel & extra iudicium debitè interpellet, paratus rationes edere & reliqua ſoluere, vt ipſo iure ceſſet curſus uſurarum in futurū. etiamſi iam tutore ceſſante ab adminiſtratione & ſilente currere cœperit: nec ad hoc neceſſaria eſt conſignatio, ex quo non tutor, ſed curator eſt in mora. l. ſi ex ſtipulatu. de uerb. oblig. Non obſtat. l. ait prætor. §. cæterum. de minoribus. quia ille tex. (prout nec ullus alius text. iuris) non dicit tutorem uel alium debitorē præciſè teneri tutò conſignare, ad inhibendum curſum uſurarum: ſed duntaxat cautiuè, uidelicet caſu quo debitor nolit (prout propter metum reſtitutionis in integrū non tenetur) curatori recipere parato ſoluere. Tunc enim tenetur tutor eo uocato conſignare, vt deinde curator, ſi uelit, faciat ſibi per iudicem conſenſu conſignantis dari, omni periculo reſtitutionis per hāc uiam ſublato, & debitore à tempore legitimæ cōſignationis ipſo iure & pleniſſimè liberato: alioquin ſibi imputet debitor delicatus, qui non vult legitimo curatori ſoluere, nec de eius apocha confidere. Current enim vt prius uſuræ, etiamſi millies realiter tutò ſoluere offerat, niſi deponat: ita etiam debet intelligi notula Vlpian. in dicta lege. tutor pro pupillo. in fi. videlicet in tutore, qui offert pecuniam pupillarem: ſed tamen non uult ſoluere, niſi tutò & pleniſſimè liberatus: quia nihilominus current uſuræ, niſi legitimè deponat. Quod not. ad ſyncerū & ſolidum intellectum multarum legum, quia nullus glo. & doc. aduſq; animaduertit, licet in anguſtijs textuum, qui contrarij uidētur, miſere ſeſe torqueant, nec niſi per diſtortas & commentitias diuinationes elabi queant, vnde maior intricatio inſurgit, cùm

Nouus intellectus l. ait prætor. §. cæterū. de minorib.

res ſeriò agitur: videlicet vbi ad conſulendum uel iudicandum ventum eſt.

301 † Vide qualiter concilient. §. ſi pupillo. in l. cum quidam de uſur. cum dicta l. ait prætor, dicunt enim dictum §. ſi pupillo, loqui in vſuris ſolo iudicis officio debitis, quæ facilius impediuntur: & ideo in iſtis non requiritur conſignatio, ſed quòd dicta l. ait prætor loquitur in debitis ex conuentione in quibus requiritur conſignatio ita gloſ. & docto. in d. l. ait prætor. Imol. Cuma. Aret. Alexand. Socyn. Iaſ. & alij in l. qui Romæ. §. Seia cauit: colu. fina. de verb. obliga. Bald. in l. acceptam. in tertia oppoſi. & ibi Paul. C. de uſur. Socyn. conſi. 133. colum. pen. lib. primo quod errore duplatur conſil. 174. lib. ſecundo. Atqui utrique membro iura reclamant: contra primum eſt text. in d. l. tutor pro pupillo, in fine. de adminiſtratione tuto. ſecundum vulgatum & receptum adusque intellectum. Contra ſecundum eſt text. in l. pecuniæ, in fine. de uſur. Ad primum dantur duæ ſolutiones ſeu potius deprauationes: prima communis, quòd ibi loquitur in uſuris, quæ iam cœperunt currere. Ideo non prodeſt oblatio debitoris etiam realis, & per quam creditor conſtituitur in mora, nec impedit curſum, nec ipſo iure, nec ope exceptionis, ut dicit omnes in dicto. §. Seia Sed ego dico primò, quòd iſta ſolutio diuinat: quia poteſt eſſe quòd tutor ſtatim ab adminiſtratione dimiſſa obtulit, antequam inciperet eſſe in aliqua uel irregulari mora rationes redendi & ſic antequam cœpiſſent vſuræ currere. Vel etiam poteſt eſſe quòd primò obtulit, deinde mox uel ſimul abſtinuit ab adminiſtrando, & tamen ille textus generaliter & indiſtinctè decidit, quòd ad impediendum curſum vſurarum non ſufficit obtuliſſe, niſi depoſitione & conſignatione ſecuta. Igitur manifeſta diuinatio eſt ſubaudire, quòd prius tutor fuerat in mora, & quòd iam cœperant vſuræ currere, de quo nihil in illo text. Secundò dico, quòd iſta ſolutio in ſe, in caſu in quo loquitur, videlicet in vſuris, quæ ſolo iudicis officio debentur, eſt manifeſtè irrationabilis & inſulſa: quia cum hæ vſuræ nullo iure actionis currant, ſed ex ſola æquitate iudicis officio, quod docto. mercenarium dicunt, & propter moram irregularem, ſequitur quòd illa ceſſante per congruam oblationem, ſiue iam cœpiſſent currere ſiue non, debeant ceſſare, & ita bona ratione decidit Bald. in dicta l. acceptam, in tertia oppoſitione, quod ibi multum commendat. Paul. C. de vſur. ſed tamen interim non recordantur de textu in dicta l. tutor pro pupillo. Secunda minus communis ſolutio ad dictam l. tutor pro pupillo. eſt quam, niſi libri mendoſi ſint, ſubindicant Cuma. Alexand. & Socyn. in d. §. Seia. videlicet, quòd dicta l. tutor. loquitur in vſuris debitis ex conuentione, quòd (quia non eſſet dictum ſanæ mentis l. ex maleficijs. §. tutelæ, de actio. & obligat.) libros mendoſos puto. Ad ſecundum de l. pecuniæ, in fin. de uſuris reſpondent omnes, quòd loquitur in vſuris, quæ nondum cœperant currere. Sed ego dico primò, quòd quantumcunque oſcitanter & defunctoriè legentibus litera dictæ l. huic ſolutioni arridere videatur, tamen eſt merè diuinatoria: quia cuilibet attentè liquet, quòd poteſt eſſe, debitorem illum, etiam ante moram creditoris, ceſſaſſe in minoribus vſuris ſua die ſoluendi: & tamen textus generaliter & abſolutè definit non deberi maiores, ſed minores tantum, pro tempore, quo poſt mortem teſtatoris, cum non eſſet cui ſolueretur, ceſſatum fuit. Ergo generaliter pro iſto eodem tempore debet intelligi, ſiue debitor iam viuo creditore ceſſaſſet, ſiue non: maximè cum ratio deciſionis in textu expreſſa pro tempore moræ poſt obitum, æquè habeat locum, ſiue ante obitum ceſſatum fuit, ſiue non. Igitur reſtringere textum ad caſum, in quo ante obitum ſemper ſolutum fuit, nec cœptum eſt ceſſare, niſi per obitum creditoris, merè voluntaria diuinatio eſt. Secundò eadem ratione dicta ſolutio falſa eſt, quia contra rationem deciſionis in textu expreſſam, quæ utroque caſu æquè locum habet. Tertiò, eſt in ſe irrationabilis: iniquum eſt enim exigere maiores tanquam in defectum minorum, pro tempore, quo minores propter caſum in perſonam creditoris accidentem ſolui non potuerũt. Quod latius demõſtratur, quia quòd tex. ille loquitur de obitu creditoris, eſt exemplum, ſiue contingentia facti: unde habet locum dato quouis alio impedimento ex parte creditoris, & præcipuè data voluntaria eius abſentia. Vide quorſum euadat communis error & ſolutio, videlicet, ut creditor uoluntaria ſua abſentia facere poſſit, ne debitor, qui ſemel in nouiſſimo termino ceſſauit, deinceps vitare queat, quo minus maiores vſuras debeat, etiam ſi ſua quaque die cum reliquis præteritis ſoluturus præſtò ſit. Quartò dico, quòd nullo modo ſuſtineri uel defendi poteſt, eſt .n. contra omnia iura, & apertiſſimè: quia oblatio maiorũ vſurarũ, ſi minores ſua die nõ ſoluantur, cõditionalis eſt, ſub ea cõditione cõcepta: tex. eſt in d. l. pecuniæ & in l. lecta. in fi. ſi cert. peta. & apertior

tex.in l.Seia.ad fi. de vſur.diſertè inquiens,
plures conditiones eam ſtipulationem con
tinere, & per ſingulas penſiones conditio-
nem expectandam: igitur ad commiſſio-
nem maiorem vſurarum non inſpicitur tē
pus primæ ceſſationis,niſi pro illa penſione
tantum: igitur ſequentium penſionum pœ
na (utpote conditionalis)euitari poteſt,de-
bitore ſoluente:vel ſi per caſum in perſonā
creditoris contingētem fiat,quo minus ſol-

Verus intellect. et conciliatio legū.

302 uere poſſit. † Poſtquam ſatis profligatū
& repurgatum eſt in hac parte uelut Augię
ſtabulum,ut hos textus natiuæ ſuæ purita-
ti reſtituamus, dicimus primò, nullam eſ-
ſe differentiam,quantum ad materiā obla-
tionis & conſignationis, & purgandæ uel
impediendæ moræ uel pœnæ per oblatio-
nem uel conſignationem, inter vſuras offi-
cio iudicis uel iure actionis aut conuentio-
nis debitas:nec inter vſuras,quæ cœperunt
uel non cœperunt currere ſeu deberi, pro-
ut nulla lége cauetur,nec ulla bona ratione
ſuadetur. Secundò non eſſe deinceps labo-
randum in conciliatione d.l.ait prętor,& di
cti.§. ſi pupillo. cum nullo modo obſtent,
ſed in diuerſis & oppoſitis caſibus loquan-
tur,videlicet d.l.ait prætor,in debitore, qui
præſenti tutori uel curatori recipere para-
to ſoluere nō vult,metu reſtitutionis in in-
tegrum,hic enim non excuſatur, niſi ritè de
ponat & conſignet,alioqui offerendo quod
dare non vult, fruſtra ludificari conabitur.
Dictus autem.§. ſi pupillo,loquitur in para
to ſoluere tutori ipſi, qui non eſt, aut abeſt
quòd (etiam ſi Reipu. cauſa abſit) non im-
putandum, nec fraudi vertendum deuoto
debitori. Tertiò (ad qđ nullus adhuc gloſ-
ſula. & docto.animaduertit) magis concili
andæ erāt adinuicem dicta.l.tutor pro pu-
pillo,in fin. & dicta.l.fin. C. de uſur.& rur-
ſus ambæ cum dicto.§. ſi pupillo. Ego ve-
rò dico aliam rationem eſſe in tutore, aliā
in alio debitore pupilli uel minoris: quia
tutor etiam tutela finita & adminiſtratio-
ne omiſſa (& loquor in terminis iuris com
munis) ad multa ex bona fide tenetur pro-
pter reliquias prioris poteſtatis, & recentis
adminiſtrationis,ad quæ non tenetur debi-
tor extraneus:unde tenetur cœpta negocia,
quæ ſine periculo intermitti nō poſſunt, cō
tinuare.l.1.& per to. ut cauſæ poſt puber.
adſit tutor. admonere de damno alicunde
imminenti & ſimilia, & inter alia tenetur
admonere, ut pubes curatorem ſibi petat.
l. Ita autem.§.ſi tutor. de admi.tuto. quod
etiam ex bona fide accipiēdum eſt. Si enim
tempore depoſitæ adminiſtrationis iam ſit
adultus. 18. uel 20. annorum, & indu-
ſtrius, uel etiam iunior, ſed literis (ſtipen-
dijs forſan alienis) vacans, patrimonium
verò uel nullum, uel ita compoſitum ha-
bens,ut curatoris miniſterio non egeat, nō
tenetur tutor de hoc admonere. Intelli-
gitur enim d.§. ſi tutor, quando minoris
utilitas uel neceſſitas hoc exigit, quo etiam
caſu intelligitur de admonitione ſeria &
congrua:ita ut officio bonæ fidei reſpon-
deat. Si enim pubes quindecim uel ſexde-
cim annorum ſit, non ſufficit illum ſolum
admonere: idem ſi maioris ætatis ſed he-
bes nec ſi in iudicium ſolus vocetur eique
proteſtetur. Ita etiam ſanè debet intelli-
gi dicta l. fin. C.de vſur. pupilla. videlicet
in adulto capace talium denunciationum:
alioquin fieri debent,vocatis etiam his,qui
conſulere poſſunt & debent, ut ceſſet om-
nis captio. Et hæc eſt uera ratio elenchi &
& notæ Vlpiani in Marcellum in d.l. tutor
pro pupillo: non tamen eam ita crudè in-
telligas, quaſi præcisè requiratur conſigna-
tio in tutore:hoc enim eſſet contra d.l. fin.
C.de vſur.pupil. Quod enim notat Vlpia.
de conſignatione, intelligitur ſecundum
alia iura, ut videlicet requiratur conſigna-
tio, ſi tutor pleniſſimè liberari uelit, uel e-
tiamſi curſum tantum vſurarum inhibere
uelit, ſed adeſt curator uel adultus indu-
ſtrius, & rei gerendæ capax paratus recipe-
re. Tunc enim (ſi nolit debitor apochæ cu-
ratoris uel adulti confidere) requiritur con
ſignatio, ut in d.l. ait prætor, aliàs non re-
quiritur ad ſiſtendum curſum vſurarum,
ſed ſufficit bona fide obſeruare ea quæ in
d.l.fin. Et ita concilio dictam l.tutor.& di-
ctam l.fin.adinuicem: dictus verò.§. ſi pu-
pillo,in l.cum quidam,de vſur. loquitur in
extraneo pupilli debitore,cui non debet no
cere quòd creditor impubes ſit & tutore de
ſtitutus, ut nec ob alium caſum in perſonā
creditoris contingentem durior fieri debet
conditio debitoris.l.ſi fundus,in fin.de lege
commiſſo.& pulchrè Alexand.conſi.92.nu
me.9.lib.primo. Aret.conſil.161. Verum
eſt colum. ſecunda,longior fui quàm uel-
lem, ſed pluribus interim omiſſis, neceſſa-
ria tantum attigi, nec paucioribus explica-
303 re potui. † Reiectis ergo uetuſtis illis
ſcholæ communis erroribus, quòd per ob-
lationem etiam realem, & undequaque
congruam, etiam per moram creditoris,
non impediatur curſus uſurarum, quæ ſe-
mel currere cœperunt, cenſemus etiam
ipſo iure impediri, quemadmodum &
præcedens mora, ſi qua fuerit purgatur. l.
illud,de peri. & commo. rei uendi. l. ſi ſer-
uum.§.ſequitur,de verb.oblig. & cōmiſſio
pœnæ impeditur,ſiue ex ſñia l.Celſus,in fi.
de arbi.ſiue ex cōtractu.l. traiectitiæ,de act.

Intellec l.pen. de nau. fœno.

& oblig.notant gl. & doct.in l.ſ.in fi. C.de iure emph.Adde l.pe.de nauti.fœnore,quæ tamen propriè loquitur in uera uſura traiectitia,& dicit quòd ſi debitor etiam infrà tēpus cōſtitutum videlicet infrà quod periculo creditoris ſub ea uſura frui poteſt, velit ſortem reſtituere,ſi per creditorem ſtet quominus accipiat, extunc non currit, ſeu non poteſt amplius peti pœna illa uel vſura, qui eſt verus & γνήσιος intellectus dictę l.pen. ab Accurſio & docto. aduſque ſicut & aliæ leges huius materiæ deprauatus.

Concluſio.

Concludimus ergo,per ſolam congruam etiam extra iudicialem ſortis cum reliquis oblationem, horum redituum curſum ipſo iure impediri. Amplio,qualiscunque ſit ille reditus, etiam ad rationem trientalis vſuræ conſtitutus,etiamſi non pecunia, ſed datione fundi uel legato, aut aliàs quomodocunque,dūmodo redimibilis ſit, ſeu certa ſumma extinguibilis. Vtque radicitus explicem,dico,quòd data congrua oblatione, ut in hac q.non eſt differentia inter veras vſuras & reditum, modo,ut dixi, redimibilis ſit:nec etiam an uſuræ ſolo iudicis officio, vel iure actionis currāt, nec an propter moram tantum,ſiue iudicis officio ſiue conuētione ad caſum moræ limitata debeantur: an verò etiam citra moram (quòd non niſi in debitis ex conuentione contingit) currant. Ceſſante autem vera oblatione,bene eſt differentia inter vſuras quæ ex ſola mora,vel propter moram tantum currunt,ſiue officio iudicis,ſiue etiam iure actionis:& inter eas quæ citra moram currunt, quia in illis quocūque modo ceſſet mora, vel per abſentiam,aut alium caſum in perſonam creditoris contingentem, cui offerri & ſolui non poteſt,ipſo iure curſus impeditur.l.pecuniæ,in fin.l.cum quidam.§.ſi pupillo,de vſur.quod intelligendum,ſi alioquin debitor ſoluere paratus eſt, uel nondum incidit in moram:ſecus ſi interim non ceſſauit propter abſentiam uel impedimentum ſuperueniens creditoris,ſed propter moram ſuā: quia tunc abſentia, uel alius caſus contingens in perſonam creditoris, non debet tali nihilominus moroſo debitori prodeſſe, ſano.in l.qui commeatus,de re milit. Quando verò citra moram currunt,clarum eſt,ꝙ ſola abſentia,pupillaritas,vel aliud impedimentum creditoris, curſum non impedit, nec ipſo iure, nec ope exceptionis. Quæ autem propter moram currunt,ea ceſſante, ideo ipſo iure currere deſinunt, quia ceſſat cauſa effectiua,ut per Bald.Paul.in d.l.acceptam,& infrà nume.617. Quæ verò citra moram currūt, ſed redimi uel extingui poſſunt, ideo ſecuta congrua oblatione ipſo
304 iure currere deſinunt, † quia oblationi ipſi ineſt tacita conditio & expreſſa limitatio,donec ſors cum reliquis ſoluatur, quòd reſpectu futurarum præſtationum pro impleto habetur contra creditorem, quamprimum per eum ſtat.l.iure ciuili,de condi. & demonſt.

Obligatio uſurarū conditionalis.

Et quòd oblatio vſurarum futuri temporis ſit conditionalis,probat tex.in l. vbi autem.§.pen.de verb.oblig.vbi tex.dicit eam obligationem incertam, quòd non eſt propter incertum quantitatis in ſe, ſed quia incertum eſt debitum iri,& ſic neceſſariò conditionalis eſt, cum poſſit ſe habere ad eſſe,uel non eſſe. Et conditionalem eſſe tradit expreſſè Barto.in d.§.pen. Ita etiam expreſſim tenent Paul. Alex.& alij in l.qui Romæ.in princ.de verb.oblig. Probat etiā l.lecta.ſi cert.peta.l.Seia.de vſur. Prædictis non obſtat,ſi quis argueretur,quòd ſola congrua oblatio non debeat impedire curſum reliquorum ipſo iure, quando non ob ſolā moram præſtantur, ſed tantum ope exceptionis ex æquitate: quia natura oblationis non eſt tollere obligationem, ſed creditorem in mora conſtituere,& periculum in eum transferre l. qui decem,in princ.de ſolutio. Tum ꝙ in contractibus una eſt obligatio tota ab initio, licet ſit ſucceſſiua l.Senatus,in fine. de donat.cau.mor.l. ſi Stichū, in fine. de verbor. oblig.licet aliud in legatis l.in ſingulos,de annuis legat.l.cum in annos.leg.nec ſemel,quando dies legat.ced. Et ſic quòd in contractibus ſtatim ceſſit dies omnium præſtationum, licet nondum venerit, niſi ſuaquaque die l. cedere diem,de verb.ſigni. Tum quòd obligatio ēt annua, uel menſtra non poteſt ipſo iure etiam ab initio ad tempus contrahi l. obligationum ferè.§.placet,de act.& oblig.ut ibi vulgò intelligunt omnes gloſ.& docto.

Nouus intellectus.l.obligationū ferè. §. placet,de actio. & oblig.

Verum (ut alibi plenius tracto, ne hic ſim rurſus iuſto prolixior) dico quòd malè intelligunt,quoniam hi ultimi textus non debent intelligi de obligatione ſucceſſiua, ſeu multiplicatiua,puta decem annorum quandiu viuam, ſed de obligatione momētanea:puta ſi quis purè quidem promittat ſemel ſoluere decē, ſed quoad uiuet, uel donec uicturus eſt ſtipulator,uel uſque ad annum, ut ſit tempus illud certum,uel incertum, appellatum nō cauſa multiplicandæ uel differendę,ſed cauſa arctandæ ſeu limitandæ ſolutionis,ita ut poſt illud tempus lapſum non amplius teneatur ſoluere, licet interim purè teneatur: tunc enim ab initio eſt obligatio pura & efficaciter acquiſita, ſed ineſt pactum de non petendo poſt tempus certum uel incertum, vnde ſemel efficaciter nata obligatio non tollitur ipſo iure ex ſolo lapſu temporis,

etiam

etiam ex pacto ab initio ſimpliciter inexiſtenti, ſed tantum ope exceptionis. Secus ſi non ſit ſimplex pactum nudum, ſiue nuda coarctatio temporis, quæ in dubio non refertur ad ipſam obligationem, ſed ad nudã executionem, uel ſolutionem ſecus, inquã ſi eſt conditio reſolutiua. Nihil enim impedit quo minus quælibet etiam momentanea obligatio purè cõtrahi poſſit ſub qualibet conditione reſolutiua, qua extante, ipſo iure deberi deſinit, ut per tot.ti.de in diẽ adiect. & de lege commiſſ. iunctis his quæ in conſue. Pariſ. §. 23. num. 11. cum ſequen. Item ſecus ſi eſt obligatio ſucceſſiua: quia tunc ex quo reſpectu futuræ præſtationis duo concurrunt: primum, quòd nondum eſt pura nec acquiſita: ſecundum, quòd eſt limitata ad vitam debitoris uel creditoris incertam, & ſic incertum eſt an pro tempore futuro purificabitur & acquiretur. Dico quòd ex his duobus ſimul iunctis, etiam in contractibus reſultat tacita quædam conditio, non reſolutiua eius quæ nondum eſt, ſed ſuſpenſiua obligationis quæ eſſe, uel nõ eſſe poterit. Idem dico in omni reditu redimibili: idem in omni penſitatione, quæ nõ debetur ſimpliciter, ſed mediante ſucceſſiuo alio implemẽto creditoris: vnde conductor qui ad certos annos cõduxit, etiam ſubtilitate iuris ipſo iure non tenetur ad mercedes eius temporis, quo creditor habere licere fruique non præſtitit: quia in iſtis non ſolum ineſt dies, ſed tacita conditio ſuſpenſiua, etiam ex forma ipſius obligationis, videlicet ſi alter impleat: quemadmodũ qui fructus naſcituros promittit, ipſo iure non tenetur ſi non naſcantur, ita penſiones futuræ ſunt uice fructuum, qui non naſcuntur ipſo iure cõtra quàm ab initio expreſsè, uel tacitè actum fuerit l. non omnis, in princip. ſi cert. peta. tranſeamus ad reliquas quæſtiones.

305 † Qvadragesimo quæro, Debitor parauit pecuniam, ut reditum redimeret, ſed tunc deceſſit creditor relictis pupillis tutore carentibus, utrum nihilominus interim currat reditus? Breuiter dico quòd ſic, cum effectu, nec interrumpitur ex eo, quòd creditor reliquit pupillos, uel infantes, uel hæreditatem iacẽtem, ſicut nec ex eo, quòd creditor fortè furere, uel peregrè abeſſe cœperit. Debet ergo debitor curare tutorẽ dari, uel curatorem hæreditati iacenti, uel bonis abſentis aut furioſi: & tunc illi tutori, uel curatori offerre cum effectu, & extunc ipſo iure deſinet reditus currere. Puto etiã, quòd ſi non potuit tam citò tutor uel curator conſtitui, quin vnus aut alter terminus laberetur, nulla reliqua deberi ex eo die, quo debitor judicem & agnatos uel cognatos pupilli uel furioſi uel abſentis, uel eos quos prima cauſa ſucceſſionis iacentis contingit, interpellare cœpit, dummodo non remiſsè, non fraudulenter, ſed ſerio, diligenter & bona fide proſecutus fuerit, arg. l. fin. C. de uſu. pupilla. l. mora. uerſi. cæterum, de vſur. & ſic oblatio & numeratio ſequens trahetur ad initium interpellationis feriæ ſerioque proſecutæ. Non obſtat primò, ſi dicatur, quòd debitor ipſo iure, uel alio nõ facto tutus eſſe debet, ex quo iacente hæreditate uel relictis pupillis tutore carentibus non eſt perſona cui ſolui poſſit. l. cum quidem. §. ſi pupillo. de vſur. quia dico, quòd ibi loquitur in uſuris, quæ non iure actionis, ſed ſolo iudicis officio veniũt, & adhuc (& hic eſt punctus) in uſuris quæ veniunt & currunt propter moram irregularem, nõ quamlibet, ſed quæ ex ſpeciali minoris ætatis priuilegio duntaxat inducitur l. in minorum. C. in quib. cauſis in integ. reſti. non eſt neceſſa. unde illa ſpecialis & irregularis mora cum ſuis effectibus meritò reſtringitur & modificatur in iure dupliciter. Primò, ut procedat dummodo pupilli uel minores habeant tutores quibus ſolui poſſit & illis ſoluẽdo plena liberatio haberi, alioquin non eſt quòd imputetur debitori, nec debet priuilegium minoris alijs captioſum eſſe, nec in damnum aliorum, lucrum verò minorum annis accipi. Vnde illa ſpecialis & priuilegiata mora ſatis multum operatur, ut contra debitorem ex contractu bonæ fidei vel teſtamento currant vſuræ communes, videlicet ſemiſſes l. eos. §. & eam quantitatem. C. de vſur. quandiu ſciens uel ſcire debens cui poſſit & debeat ſoluere, differt tamen, etiam abſque alia hominis interpellatione, abſque eo quòd extendatur non ſolum contra debitorem non interpellatum, ſed etiam contra eum qui non habet cui ſoluere poſſit. Vnde non tenetur proteſtari, nec aliam diligẽtiam facere, uel ſumptum, ut de tutore uel curatore prouideatur, ad hanc priuilegiatam moram euitãdam, quæ non intelligitur à iure introducta, niſi quãdo minores habent, cui ſoluere poſſit. Si verò tutorem uel curatorem habeant, ſed non eſt publicè notum, uel etiam rumor eſt falſus, quòd careant, non puto debitorem excuſari, ſi à uicinis uel agnatis inquirendo ſcire potuit, & non inquiſiuit: ſecus ſi inquiſiuit & celatum fuit, uel etiam ſi non inquiſiuit, ſed ita occultum tenebatur, ut non niſi fortuitò, uel cum magna difficultate ſcire potuiſſet. Secundò reſtringitur, ut procedat quandiu durat minor ætas, qua ceſſante, ſiue quia minor maior effectus fuerit, ſiue

Intellectus. §. ſi pupillo in l. cum quidẽ, de uſur.

Mora irregularis priuilegiata.

quia

quia hæredem maiorem reliquerit, ceſſat
ipſo iure dicta priuilegiata mora cum om-
nibus ſuis effectibus pro futuro tempore,
ita ut deinceps requiratur interpellatio ho-
minis, quam ſufficit ſemel congruè fieri, vel
aliàs de iure communi, text. eſt ſingularis in

Mora regularis.

306 l. Titia Seio. §. vſuras, de lega. 2. † Secus
ſi tutor uel curator minoris ſemel congruè
interpellaſſet, ut ſolueretur, quia tunc ſemel
mora incurſa de iure communi, durat eius
effectus, prout aliàs de iure communi, do-
nec legitimè purgetur, de quo no. in l. item
illa, de conſtitu. pecu. in l. ſi ex legati. l. ſi in-
ſulam. l. ſi ſeruum, de verb. obliga. idem ſi
ſemel paterfa. debitotem interpellauerit, &
in mora regulari conſtituerit, quia eius ef-
fectum tranſmittit ad hæredes. l. cum patri-
fa. de vſu. immo etiam ad hæreditatem ia-
centem, uel pupillos tutore carentes, quia
iam debitor non certat de mora irregulari
& priuilegiata non incurrenda, & ſic non
excuſatur per d. l. ſi pupillo. ſed agitur de
mora iure communi incurſa purgãda, quæ
non purgatur ex eo ſolo, quòd poſtea hære
ditas creditoris iacet, uel eius hæres eſt pu-
pillus tutore carens, ſed opus eſt quòd debi
tor faciat de tutore uel curatore prouideri,
cui offerat, uel ſeriò prouideri curet, ut ap-
pareat per eum non ſtare, iuxta leg. fi. C. de
vſu. pupil. Et licet dicta l. fin. non propriè lo
quatur de mora incurſa purganda, quia tu
tor ille non fuerat prius interpellatus, tamẽ
quia, ut dixi in q. præcedenti, ſpeciale eſt in
tutore, quòd tenetur ſeſe interpellare & pu
berem admonere, ut ſibi curatorem petat. l.
Ita autẽ. §. ſi tutor. de admi. tuto. prope eſt,
ut hæc ratio ſpecialitatis & reliquiæ prioris
adminiſtrationis tantum operentur in tuto
re, quantum interpellatio in extraneo, &
pariter hæreditas iacens uel pupillus non
certat tunc propriè de lucro etiam harum
uſurarum reſpectu, ſed potius de damno.
Patet, quia ſi ſoluiſſet debitor, ut tenebatur
quando interpellatus fuit, hoc remanſiſſet
in hæreditate, eamq́ue uel bona pupilli au-
xiſſet, quod incõmodum datum eſt per mo-
ram iniuſtam debitoris, vel eius occaſione
propinqua & immediata: vnde moratori
imputandum eſt: nec debet eius commodo
cedere, quòd poſtea creditor deceſſit, ſicut
nec ſi mox furore correptus eſſet: hoc enim
non facit ceſſare damnum uel incommodũ

Mora irregularis iuris cõmunis.

307 per moram datum. † Item ſecus ſi mora
irregulari re ipſa iure communi contracta
in l. curabit. C. de actio. empt. huius enim ef
fectus non ceſſat, ſiue pupillus tutore carere
incipiat, ſicut nec ſi minor maior efficia-
tur. Ratio, quia per hos euentus non ceſſat
cauſa, nec ratio dictæ moræ, unde ſi paterfa.
fundum vendiderit & tradiderit, mox-
q́ue deceſſerit incerto ſucceſſore, nihilomi-
nus perſeuerat ea mora irregularis, & cur-
runt vſuræ preciĳ, text. eſt rotundus in leg.
euictis. §. poſt traditam, de vſur. idem ergo,
ſi deceſſerit relictis pupillis tutore carenti-
bus, vel hæreditate iacente, vel ſi tutor ven-
diderit & tradiderit, mox pupillus tutore
carere cœperit: perſeuerat autẽ effectus di-
ctæ moræ, donec ſeriò & legitimè purgata
ſit, iuxta modum l. fi. C. de vſur. pupilla. uel
no. in d. l. item illa, & aliĳs citatis ſupr. num.
306. in princ. idq́ue primò non obſtante d.
§. ſi pupillo. qui procedit in ea mora irregu
lari duntaxat, quæ ſpeciali minoris ætatis
priuilegio præter ius commune introduci-
tur, de qua in d. l. in minorum, & in d. l. Ti-
tia. §. vſuras, quæ etiam cœpta ceſſat ad tem
pus, pro tempore quo minor deſinit habe-
re tutorem uel curatorem, cui ſolui poſſit,
& in totum deſinit, poſtquam maior factus
eſt. Sed quid ſi eſt adultus & induſtrius cura
tore carens? Videretur eam moram priuile
giatam ceſſare, quia non poteſt huic ſoli tu
tò ſolui propter metum reſtitutionis in in-
tegrum, ut in l. 1. C. ſi aduer. ſolutio. l. 1. C.
ſi aduer. credi. Vnde generaliter inquit tex.
in l. 1. in fin. de minori. quòd non commit-
titur his rerum ſuarum adminiſtratio, etiã
ſi bene gerant, nec de alienatione immobi-
lium agatur, & ait text. in l. ait prætor. §. 1
eo. tit. quòd non tenetur debitor ei ſoluere
niſi iudice decernente. Subſiſto, & ex bono
& æquo dicendum puto inſpecta quantita-
te uel qualitate rei ſoluendæ: ſi enim iam ſa
gax & maturus appareat, ut veriſimiliter
nulla captio nec reſtitutio futura ſit, ut in l.
1. C. qui & aduer. quos, tunc locus erit dictę
l. in minorum, aliàs non, niſi curatorem ſibi
decerni faciat. Sed quid ſi veniam ætatis
impetrauit? puto non ceſſare, ſed magis cõ-
firmari beneficiũ dictæ. l. in minorum, arg.
l. fin. C. de his qui veniam æta. & quia iam
308 tutiſſimè ſolui poteſt. † Secundò princi
paliter non obſtat, ſi dicatur, quòd etiamſi
vſuræ non veniant officio iudicis, ſed iure
actionis adhuc earum curſus impediatur ip
ſo iure, ſi creditoris hæreditas iaceat. l. pecu
niæ, in fin. de uſur. quia ibi loquitur in uſu
ris debendis propter moram in futurum in
currendam, unde ſi mora non incurrunt,
non debentur, ut quando debentur ſub con
ditione, videlicet in caſu moræ ſeu in defe-
ctum ſoluendi minores vſuras. Quare ſi
tunc non ſit cui ſolui poſſit tanquam ceſſan
te mora, & deficiente conditione, non com-
mittitur ſtipulatio maiorum vſurarum, ut
in l. Seia. eod. titu. Secus ſi uſuræ debean-
tur purè uel in diem ſucceſſiuè, propter
ſortem

ſortem prius numeratam, ſiue debeantur citra moram ſortis, ut in l.item quia.§.ſi.de pact. ſiue propter moram ſemel admiſſam in ſorte reſtituenda, uel donec reſtituta ſit, vel aliter mora purgata, ut in l.lecta.ſi cert. peta. quia tunc etiamſi ſuperueniat creditorem furere uel purgare abeſſe, uel mori relictis pupillis ſine tutoribus, uel hæreditate iacente, aut aliàs non ſit cui ſors offerri & ſolui poſſit, non tamen eo ipſo deſinunt vſuræ currere, nec ipſo iure, nec ope exceptionis, etiamſi eſt tantum mora irregularis, tunc communis d.l.euictis.§.poſt traditam, ſed ſolum à tempore congruæ oblationis ſortis l. ſi creditori l.ex prædijs. C.de uſur. ut in quæſtione præcedent. uel à tempore diligentiæ ſeriò factæ ad ſoluendum, ut in l.final.C.de uſur.pupil.& in princip. huius quæſtionis. Ratio, quia hoc vltimo caſu curſus earum non fundatur in aliqua noua mora de nouo ſingulis terminis incurrenda, prout in dicta l.pecuniæ & l. Seia de uſuris, ſed uel in ueteri pactione citra moram, ut in dicta l.item quia, in fin. uel in mora præterita, ut in d.l.lecta. unde ſi in d. l.lecta. in fine vnius menſis contigiſſet non eſſe cui pars ſortis tunc reſtituẽdæ ſolui potuiſſet, debitor moram non incurriſſet reſpectu illius partis d.l.pecuniæ, in fi.l.ſi fundus, in fin. de lege commiſſ. Alex.conſil.92. colum.4.lib.1. conſi.172.col.1.lib.2. Purpura. in l. uinum, nume.24. ſi cert.peta. & quæ latè tradit Franc. Aret.conſi.262.col. 2.cum ſequen. Et ſic non cucurriſſent vſuræ dictæ portionis ipſo iure, ſicut nec futurarum portionum, donec mora in illis commiſſa eſſet, per text.in d.l.lecta.uerſi.pe. quod no. quia gloſ.& docto. ibi non declarant.

309 † Tertiò principaliter non obſtat, ſi diceretur, quòd etiam in his quæ competunt iure actionis ſoli pupillo, ſi tutor non appareat, denunciari uel proteſtari poteſt l.ſi dictum §.pupillo.de euictio. quia, ut nouè dixi in conſuet.Pariſi.gloſ.15.nu.7.cum ſeq. illud eſt, quia denuncians certat de damno vitando, & iure ſuo conſeruando, & quia periculum eſt in mora, & nuper inueni, quod Franc.Aret.conſi.26.num.1.ita ſentit. Cæterum quod Accur.ibi Paul. Alexand.in l. ſi ex legati cauſa, de verb.obliga. & alij vbique dicunt hoc eſſe fauore pupilli introductum, falſum & inſulſum eſt. Plus dico, quòd d.§.pupillo, non debet ita ruditer intelligi, ſed ex bono & æquo, videlicet, ut amicis & cognatis denuncietur, arg.l.ergo, ex quib.cau.maio.l.hoc autem §.2.ex quibus cau.in poſſ.eat.l.aut qui aliter.§.ſi forté, quod ui aut clam.l.penult.in fi. C.de nõ nume.pecu. ut etiam tutorem creari faciat, ſi tempora patiantur. Ita etiam d.l.ſi dictũ, verſi.pen. vbi loquitur de venditore abſente, ſanè debet intelligi, quando emptor fecit quod potuit, ut illum inueniret, vel ad eius notitiam tranſiret: & ad hoc pondero illum tex.ibi, cognoſcere vbi eſſet non potuit, quod præſupponit emptorem nõ fuiſſe negligentem, ſed diligẽter bona fide verſatum. Similiter nunciationes illæ, de quibus in l.de pupillo.§. nunciare l. operis, cũ l.ſeq.de ope.no.nunc. debent ſanè intelligi dummodo ita fiant, ut deueniant in notitiam, alioqui plus quàm ridiculum eſſet dicere, quòd ſufficiat eſſe nunciatum uni furioſo uel infanti: unde malè cõſuluit Paul. conſi.240. effectus primi dubij, lib.1. quòd poſſit denunciari hæreditati iacenti, pro regreſſu euictionis, ſaltem ad precium, nec teneri emptorem facere curatorem apponi.

Intellectus.§.pupillo in l.ſi dictum de euictio.

Contra Paul.

310 † Et ſumma, quamquam in q.noſtra nõ agatur de aliqua mora purganda, tamen quia agitur de exercitio iuris, videlicet redimendi quod iure actionis competit debitori, qui in hoc non eſt debitor, ſed creditor, ita accipiendum eſt, prout quando agitur de actione intentanda, uel de debitore interpellando & conſtituendo in mora, debet ergo oblatio & interpellatio fieri perſonæ legitimæ, quæ in mora conſtitui poſſit, alioqui non impeditur curſus reditus ipſo iure nec ope exceptionis. At minor tutore uel curatore carens, non poteſt interpellari, ut in mora conſtituatur l.ſi ex legati cauſa, de verb.obliga.l.is cui.§.ceſſatum, ut in poſſeſſ. lega. niſi ſit adultus habens veniam ætatis, uel aliàs ſeſe publicè induſtriũ oſtendens, ut in l.1. C.qui & aduer. quos, nec enim hæc redemptio continet alienationem immobilium, cum ſit ex contractu debita & neceſſaria. Non obſtat ſi dicatur, quòd de natura huiuſmodi reditus eſt, ut liberum ſit debitori quandocunque voluerit ſortem cum reliquis offerendo ſe liberare, & quòd durior aut deterior obligationis conditio fieri non debet propter caſum in perſonam creditoris ſeu fœneratoris cõtingentem, ut per Paul. conſi.240.colu.2. lib.1.Alexan.conſi.92.nume.9.lib.2.& ſic quòd uel pupillo tutore carenti uel hæreditati iacenti, ſaltem coram teſtibus, offerre & proteſtari ſufficiat, quia quòd quandocunque liberum eſſe debet debitori redimere, intelligendum eſt bona fide, & ſine captione creditoris, arg.l.ſi cui de ſeruit. videlicet, ut creditori, uel his ad quos ſpectat, cõgruè & bona fide denuncietur, ut ſibi conſulere queant, vtque quantum fieri poteſt utrique ſine alterutrius captione conſulatur. non autem amarè, nec tanquam inter

Summa.

infeſtos

infeſtos l.ſi id, quod.§.ſi quas, de donat. inter uir.& vxor.ſed cum quodam temperamento,& omnia ex bono & æquo l.ſi quid venditor.de ædili.edict.ut nec nimium delicatus debitor, nec nimium oneroſus creditor audiatur l. ſi ſeruos,in fin.de pigno.acti. Quod ſi dum tutor pupillo, uel curator hæreditati iacenti uel furioſo dari curatur, vnus aut alter terminus ſine fraude & culpa debitoris labatur, non erit fraudi debitori, ut dixi in princip.q. alioquin ſi debitor nulla congrua creditoris, uel eorum ad quos ſpectat interpellatione,uel inquiſitione præmiſſa,etiam teſtatò, uel etiam iudice adito redimere offerat, etiamſi ſortem cum reliquis conſignet,non prodeſt: quia conſignatio non ualet, niſi præcedente debiti oblatione ei cui debetur l.2.& ibi Sali. in 1.not. C.de uſu.Ang.in l.acceptam. col. fin.& ibi Paul.col.pen. C.de uſu. Iaſ.conſi. 9.colu.pen.conſi.216.lib.1. Ludo.Gozad. conſi.71.col.3. Et faciẽda eſt oblatio ei qui poteſt recipere & offerentem liberare l. ſi

311 reus paratus,& ibi Bal.de procura. † Si verò nec perſonæ nec domicilio offerri poſſit, eo quòd ſedem mutauerit creditor, nec ſcitur vbi ſit, facta ſummaria inquiſitione per apparitorem à vicinis locis vbi verſabatur (quod omnium poſtremum eſt) per edictum publicum ſiue præconio vocabitur, per no.in l.ſi eo tempore. C. de diſtractio.pig.glo.in l.ſi finita.§.ſi plures verſ.uel ſi non inuenitur,de dam.infect.Bart.in extrauag.ad reprimendum,in ver.per edictũ. Bald.in marga. in uerb. citatio per præconem.Soc.tract.de cita.art.13. latè D.Andr. Tiraquell.in tracta.retract.proxi.§.9.glo.3. Et ita debet intelligi l.ſi creditrici.in fin. C. de vſuris.Sed an tunc etiam requiratur depoſitio & conſignatio? Omnes ferè gloſſ. & doct. vbique tenent quòd ſic, ſed non eſt verum,quia iure non cauetur, niſi ad effectum conſequendi liberationem ipſo iure l.acceptam. C.de vſu.l.obſeruatione. C.de ſolutio. Sed ad purgandam moram uel impediendum curſum vſurarum, non requiritur conſignatio,niſi uno caſu: videlicet ſi debitor nolit tutori vel curatori recipere parato ſoluere metu reſtitutionis l.ait prætor.§.1.de minorib. Videbatur alius caſus videlicet quando præſumptio degenerat contra debitorem, qui præſente creditore recuſat, & mox eo abſente offert, ut in l.ſi reus paratus, de procura.ſed nõ eſt ita,quia ibi conſignatio ipſa non iubetur à iudice, ſed ſolum locus tutus vbi fieri poſſit à volente decernitur: quia debitor obtrudebat pecuniam & procurator ad lites non habeat poteſtatem recipiendi, nec ſolutionem,nec conſignationem l.ſed ſi tantum de pact.l.hoc iure,de ſolutio. Præterea in d.l.ſi reus,dicta conſignatio nihil operatur, nec purgationem moræ, nec inhibitionem curſus quantumcunque uſurarum, nec eximit conſignationem à periculo, nec transfert illud in creditorem, cui mora facta eſt donec congrua oblatione illi facta, mora purgetur, ut nuper dixi per l.2. C.de vſur. vel donec ea conſignatio notificata ſit creditori, & lapſo exinde competenti termino,infra quem potuit & debuit creditor accedere uel procuratorem cum mandato ſufficienti mittere ad recipiendum pecuniam oblatam & conſignatam, & dandum apocham:in caſum tamen,quo ſolutio non eſſet debita, niſi in loco vbi offertur: ſecus ſi eſſet debita in loco vbi creditor ſeſe paratum recipere offert, quia illuc eſſet mittendum. Cæterum ad impediẽdum iudicium (ſcilicet in principali) ſufficit quòd bebitor offerat cõdemnari ſoluere ſpecialiter & deſignatè quod debet, quale & vbi debetur, nec requiritur conſignatio, quæ ſolutionẽ ſeu executionem iudicati reſpicit. Ex his habes multorum iurium nouum & verum tam ſpeculatiuum quàm practicum intellectum, ſolidamque pluriũ quotidianarum quæſtionum deciſionem. Eadem enim ferè dicenda ſunt, ſi quis fundum ſub facultate redimẽdi venditum uelit redimere de quo uide plenè per Do.Andr. Tiraquell.in tracta.retracta.conuentio.§.4. Vt autem has duas q.vno verbo decidere potuiſſem, ita ut ſingulas leges nouiter interim explicatas prolixius ſingulatim tractare,ſed malui ad iuuenum utilitatem ſtilo attemperato quàm breuius & dilucidius quiui fructum analytici laboris mei promere. Si quem iuuat videre quàm multa mihi legenda & euerrenda fuerint, legat quos cumulatim citat Do. Andr. Tiraquell. in loco præallegato, & in tracta. retracta.§.1. gloſſ. 13. gloſſ.17.

312 † QVADRAGESIMOPRIMO ſubſequenter quæro, utrum ſola realis oblatio facta ſoli tutori uel curatori minoris impediat ipſo iure curſum reditus? Dubium facit modificatio ſeu declaratio ſupremi huius Senatus facta ad edictũ Regium die quinta Februarij anno ſequimilleſimotriceſimo nono,de quo ſuprà eo.quæſt.20.ad fi. quia præfata modificatio, quæ certam ſolemnitatem redimendi requirit in reditibus debitis eccleſiis, collegijs, prochotrophijs, aut prælatis eccleſiaſticis, idem vult obſeruare in reditibus debitis minoribus uel ſimilibus perſonis exiſtentibus, uel quæ debent eſſe ſub tutoribus uel curatoribus: &

ſic uide-

ſic videtur, quòd non ſufficiat tutori uel curatori offerre, imò nec ab illo redimere de facto numerando ſortem cum reliquis, ſed quòd prius minor ipſe & agnati uel cognati cum tutore uel curatore deberent ad perſonam uel domicilium, ſi commodè fieri poſſit, aut ſaltem per edictum generale per quatuor publicatum in prætorio, & ſignificatum in loco domicilij eorum citari coram iudice ordinario, & conſulat de rectè collocanda pecunia redemptionis in rem & commodum minoris, quemadmodum prærequiritur, quando à collegio uel curato eccleſiaſtico. Sed hoc non obſtante, dicendum abſque dubio ſufficere oblationem factam ſoli tutori ad ſiſtendum ipſo iure curſum reditus, per not. in duabus præcedentibus quæſtionibus. Non obſtat dictum Senatuſconſultum, quia non eſt factum ad incōmodandum debitoribus, nec in aliquod eorum præiudicium, quo minus promptè liberari queant, ſed duntaxat ad conſulendum iuribus & commodis eccleſiarum, noſocomiorum, locorum piorum, minorum, & ſimilium, ne pecunia redemptionis cum eorum dāno irreparabili temerè abſumatur & pereat, præſertim prælatis & adminiſtratoribus eccleſiaſticis occaſione dicti edicti prouocatis ad celerem & defunctoriam redemptionem redituum eccleſiaſticorum & profuſoriam conſumptionem ſortis. Quæ mala prudenter præuidens Senatus, ſalubri Senatuſconſulto amoliri voluit, & ſic ſuper ipſa oblatione viribus eius & effectu, videlicet ſuper curſu reditus ſiſtendo. Senatus nihil mouit, nihil decreuit, ſed duntaxat ſuper ipſa tota redemptione, ſeu plena & ſecuriſſima liberatione debitoris à ſorte principali, ſeu potius ſuper congrua & utili collocatione pecuniæ, & ne temerè diſſiparetur. Et ſic ipſa reditus cohibitio remanet in iure communi, uti prius ſecundū prædicta. Plus dico, quòd illud Senatuſconſultum non eſt, nec cōtinet ius nouum, nec ad hunc finem emanauit, ſed eſt ſimplex declaratio & ſuppletio ciuilis & commodè interpretationis, quæ in omni, præſertim noua & minus breui uel generali lege requiritur, ut teſtatur Iureconſultus in l. 2. §. poſt originem de origine iuris, & prudenter animaduertit Senatus obuiando periculis, quod longè ſatius eſt, quàm poſt cauſam vulneratam remedia quærere l. fin. C. in quibus cauſis in integ. reſtitu. non eſt neceſſa.

213 † Vnde idem Senatuſconſultum omnes conditiones & modificationes iuris communis & legalis æquitatis recipit, & ita ſanè debet intelligi, ne in quaſdam reprehenſiones incidat l. Saluius Ariſto. de lega. præſtan. Quòd enim primò excipit reditus debitè amortiſatos (verba ſunt fori) non eſt intelligendum (ut quidam imperiti vulgò putant) quòd amortiſatio faciat reditum aliàs de ſe redimibilem, non poſſe deinceps redimi, ut enim patet ex his quæ raptim perſtrinxi in conſuet. Pariſi. §. 41. quæſt. 12. amortiſatio non reſpicit ius priuatorum, nec illud tollit aut minuit, ſed ſolum ius ſuperioris, confirmantis videlicet, ut res poſſit perpetuò manere & retineri in patrimonio eccleſiæ, collegij uel ſimilis corporis, nec poſſit cogi ad ponendum extra manus ſuas per confirmantem, ſed bene per alium etiam inferiorem, cuius iuſtè intereſt, qui non conſentit amortiſationi: vnde ſi collegium habeat reditum ſiue natura, ſiue pacto, uel aliàs quacunque cauſa redimibilē, quantumcunque etiam nominatim ſibi cōfirmari ſeu (ut vulgò dicunt) amortiſari faciat à Rege. ſub quacunque forma, & quocunque precio, tamen ſemper, ut prius, redimi poterit per debitorem. Bene verum eſt, quòd ſi Rex ex iuſta cauſa & propter bonum publicum per ſuam conſtitutionē faciat reditus per ſe non redimibiles, redimi poſſe, non cenſetur comprehendere reditus taliter à ſe confirmatos, ut perpetuò poſſideri poſſint, ſed hi reditus cenſentur à conſtitutione excepti, ut in conſtitut. Caroli Septimi ſuper redēpt. red. §. 21. quia alioquin beneficium confirmationis ſeu amortiſationis ſemel conceſſum, quod ſtare debet, aboleretur in effectu, quod princeps veriſimiliter non intendit. Et ita etiam debet intelligi d. §. 21. ut reditus amortiſatos excipiat à conſtitutione, ſeu beneficio redimendi per legem nouam dato, nō autem quòd excipiat eos à iure redimendi iam acquiſito & competenti debitoribus ex quacūque iuſta cauſa, unde etiam dico, quòd dictus. §. 21. debet intelligi de reditibus debitè amortiſatis, tunc videlicet tempore dictæ conſtitutionis Caroli ſeptimi. Secus de amortiſatis poſtea quantumcunque ſolenniter, quia ex quo ius redimendi ſemel radicatum erat, & acquiſitum debitori ex dicta conſtitutione, non potuit illud ius ſibi legitimè quæſitum ſine conſenſu ſuo tolli, per quamcunque amortiſationem ſeu confirmationem per creditorem impetratam uel emptam, quocunque precio, quacunque cauſa à principe, niſi debitor conſenſerit. Cum autem illud nouum & indigeſtū edictum non ſonet niſi de reditibus pecunia conſtitutis, & ſic ſemper ſui natura redimibilibus, niſi tanto precio venditi ſint quanto redimi uix expediat, minus videtur quadrare dicta exceptio redituū amortiſatorum.

Amortiſatio.

tiſatorum. Et certè non bene quadrat ad verba & tenorem dicti edicti, quod loquitur de pecunia conditionis duntaxat. Patet ibi, (pour le pris qu'elles auront eſté conſtituees, s'il en appert) clauſula verò immediatè ſequens, ibi, (& s'il n'en appert) non refertur ad conſtitutionem, ſiue ad titulum & cauſam conſtitutionis, ſed ad quantitatẽ precij reditus eiuſdem qualitatis, ut in clau-

314 ſula præcedenti. † Verum dicta exceptio bene quadrat ad mentem & intentionem Senatus, qui uidit è Rep. eſſe, illud edictum intelligi generaliter de omnibus reditibus, ſaltem non fundiarijs, ſed impoſititijs quocunque titulo, & ita debuiſſe ſtatui, & ſtrictius ſcriptum fauorabiliter extendendum, iuxta l. hoc modo de cond. & demonſtra. Quod ſatis clarè Senatus ſubindicat in prœmio & contextu modificationis ſuæ, dum quantum licet cõformare & exæquare intendit cum ueteribus conſtitutionibus & priuilegijs huius urbis, & tacitè meritò redarguit errorem κατὰ τὴν μικρολογίαν compilatoris alioquin μικρολογωτάτου & ſuo ipſius iudicio μεγαλόφρονος, licet expreſſim ſtatuere non attentet διὰ συντομίαν, dici tamen non poteſt quantum monarcharum interſit, Senatus authoritatem vereri, & prudentum bonorumque frequenti conſilio niti, ne improborum libidini pateant. Secundò, † in-

Bonorum cõſilium Reip. regibusque neceſſarium.

quantum dicta modificatio eccleſiis & parœcijs admiſcet collegia, non eſt intelligendum de collegijs canonicorum, quæ vocantur capitula eccleſiarum cathedralium, uel collegiatarum, ſed de collegijs ſcolarũ uel ſimilibus, vbi unus quem primarium uel archididaſcalum vocant, præeſt, & ſolus adminiſtrat, ut in gymnaſiis huius Academię in quibus eſt eadem ratio, quæ in eccleſiis unum prælatum habentibus, uel orphanotrophijs unum adminiſtratorem. Sed longè diuerſa & oppoſita ratio eſt in capitulis Canonicorum, qui commune negocium ſimul diligenter in commune commodum intenti curant: ideo ſufficit à ſolo capitulo ſine alia ſolennitate redimere, ſecus ſi à prælato uel adminiſtratore aut ſimilibus, qui licet tutorũ uel curatorum loco ſint, leg. orphanotrophos. C. de epiſ. & cle. cle. quia cõtingit, de relig. dom. tamen quia perpetui ſunt, & nõnunquam (teſte experientia) ſolent proprium nõ eccleſię negocium agere meritò de illis pariter diffiditur, ideo prudenter & iuſtè declarauit Senatus, non fore tutum debitorem, qui à ſolo prælato, uel ſolo orphanotropho, aut ſimili redimat. licet enim tutus ſit, & pleniſſimè liberetſ ſoluendo ei reliqua, arg. l. ſancimus. i. C. admini. tuto. quia vicem gerunt fructuum, in quibus etiam diſtrahendis alia ſolennitas non requiritur l. fin. in fin. C. de admini. tuto. Tamen vbi agitur de extinguendo & reſoluendo in totum ipſo iure reditus, meritò cautius agendum eſt. Tum quia hic maius periculum uerſatur, tum quia reditus iſte uicem rei immobilis in multis habet, ut diximus in conſuetud. Pariſi. §. 56. & ſuprà eod. quæſt. 37. Tum, ut obuietur fraudibus, ne infidi adminiſtratores in præiudicium Eccleſiæ, pauperum & ſucceſſorum colludant cum debitoribus: uel ſi non colludant, malè diſſipent receptam pecuniam. Quas ob res multum laudanda eſt, & pro generali lege in hoc regno ſeruanda hæc æquiſſima prouiſio Senatus, ut debitor uolens redimere, citari faciat coram iudice prælatum cum patrono, ſi quis ſit, uel cum collatore ordinario, uel ſi beneficium non ſit titulatum, illum uel hæredes illius qui reditũ dedit, uel orphanotrophum & alios reſpectiuè (ſi tamen commodè & ſine magnis ſumptibus citari poſſint) alioquin per edictum in prætorio per quatuor dies publicum, & in loco beneficij ſignificatum, ad deliberandum de collatione pecuniæ, & illis non comparentibus, debitor conſignando in iudicio liberatur à reditu.

315 † Hìc aduertendum ad multa. Primò, quòd hæc ſolennitas non eſt præciſè de forma, uti ſcripta eſt, ſed cum ſit æquitatis declaratoria, ſufficit obſeruari per æquipollens, eadem ſeruata æquitate, videlicet palam & bona fide vocatis his, ad quos principaliter negocium, uel cura ſpectat. Et conſignatione facta ſiue in iudicio, ſiue in manibus probi viri (dũmodo iudex nominatim decreuerit) puto ſtatim debitorem ipſo iure in totum liberatum, nec vlterius teneri de periculo, nec quid fiat uel cõtingat ſed congrua ſolennitate omiſſa, periculum erit debitoris, & adhuc curret reditus cum effectu, ſi pecunia perierit uel diſſipata ſit. Si tamen omni ſolennitate omiſſa conſtet pecuniam aliter rectè collocatam in rem Eccleſiæ uel pauperum, liberatus erit debitor in totum, per dictam verſionem in rem quæ tamen non præſumetur in dubio, ſed debitor allegans probare tenebitur, cum huic fortunæ ſeſe ſubiecerit omni ſolemnitate neglecta, & Senatus authoritate contẽpta. Secundò, quòd tempore oblationis realis factæ ſoli prælato, uel adminiſtratori, qui domini loco uel creditoris eſt, debitor liberatur à reliquis, dummodo perſeueret, & non ſit in mora ſeruandæ huius ſolennitatis, ſecundum not. ſuprà nu. 198. Tertiò, quòd in quantum loquitur de iudice dictarum Eccleſiarum, Collegiorum, uel

locorum,

locorum, debet intelligi, non de Eccleſiaſtico, ſed ſeculari ordinario loci, quia iſtud negocium iuriſdictionis ſecularis eſt. quin etiam templa, ut dixi in conſuetud. Pariſ. §41. nu. 65. Si tamen eſſet utiliter factum coram iudice Eccleſiaſtico, non eſſet dubitandum debitorem æquè liberatum. Quartò, in quantum loquitur de impenſis, debet intelligi, quòd debitor has (dummodo modicas) recuperet, uel ei deducantur: quia fiunt principaliter gratia creditoris, utque illi non debitori conſulatur. Quintò, quòd prædicta procedunt quando reditus inuito creditore redimi poteſt, aliàs ſeruanda eſſet ſolemnitas in alienationibus prædiorum Eccleſiæ requiſita. Sed utrum prædicta procedant etiamſi redimatur ab ipſo prælato uel adminiſtratore, qui nomine adminiſtrationis ſuæ reditum emit. Videtur quòd ſic, quia dicta modificatio non diſtinguit. Econtra quòd non, quia cum eo contractum eſt, argu. l. quod ſeruus. in fin. leg. filiæ, & ibi Bartol. de ſolutio. in leg. filius. C. de pactis in leg. ſi urbana. de condictio. indeb. Reſpon. Aut ille adminiſtrator emit reditum uoluntariè de pecunia, de qua aliàs liberè diſponere poterat. (Et idem ſi huiuſmodi reditum ad ſe ſpectantem dedit Eccleſiæ uel corpori adminiſtrationis ſuæ) & tunc licet nomina adminiſtrationis emerit, tamen ei ſolui, ſiue ab eo redimi poterit omiſſa hac ſolemnitate, quia totum iſtud in bona fide uerſatur, ut dixi ſed liberalitas per emptorem exercita, per ſe bonæ fidei præſumptionem inducit, & omnis fraudis ſuſpicionem extinguit. Fallit ſi emptor iam manifeſtè mutaſſet mores, & cœpiſſet diſſipare uel proprio commodo, & non adminiſtrationi ſuæ ſtudere, argum. leg. cum quis, in principio de ſolutio. Pariter fallit, ſi redimens fraudem participauit, uel ſciebat emptorem mutato animo uelle in alios uſus pecuniam conuertere. Aut verò adminiſtrator emit de pecunia adminiſtrationis non liberè, ſed ex neceſſitate, uel quia poterat cogi ſimiliter collocare, & tunc ſeruanda dicta ſolemnitas, uel æquipollens cautela; quemadmodum ſi redimeretur ab eo, qui iuxta dictam modificationem compulſus fuerat, uel compelli poterat, ut ſuprà, collocare.

316 † Tertiò principaliter in quantum eandem ſolemnitatem requirit in redimendis reditibus minorum, ſiue habeant tutores & curatores, ſiue non: ſanè debet intelligi, ut ea ſolemnitas, uel æquipollens requiratur, quando minor eſt deſtitutus tutore uel curatore, & ſufficit id quod dictum eſt ſuprà, numero tricenteſimoquinto. Si verò tutorem uel curatorem habeat, nulla alia ſolemnitas requiritur, ſed tutò redimere licet à tutore uel curatore, dummodo bona fide, & aliàs non ſit manifeſtè ſuſpectus, nec eſt tanta ſuſpicio in tutore uel curatore qui temporalis eſt, & ſperatur creditorem maiorem factum, rationem exacturum, quanta in prælato uel orphanotropho. Quod ſi maior eſſet manifeſtè prodigus, idem dicendum quod in minore: ſi verò minor ueniam ætatis haberet, uel eſſet uicinus maiori ætati induſtrius, & res ſuas per ſe prudenter adminiſtrans, iuxta not. in leg. prima. C. qui & aduerſus quos, puto quòd ſine alia ſolemnitate ab illo redimi poſſet, ſicut ſimilis pecuniæ ſummæ, etiam ante terminum tali tutò ſolui poteſt. Quartò, in quantum loquitur de reditu non communi, ſed ſpectante ad mulierem coniugatam, non requirit prædictam ſolemnitatem: & rectè, ſed vult ſufficere numerari pecuniam marito, ut in hæredia uxoris futura impendat, in quo licet non exprimatur, tamen ſatis ſubindicatur requiri uxorem quatenus commodè licet, admoneri, ut id curet à viro fieri. Tum quia ab illa propriè fieri debet redemptio, cum ipſa ſit creditrix, & domina reditus, ſi tamen abſit, & maritus petenti redemptionem offerat recipere, & in commodum uxoris impendere, tenetur debitor ei numerare: alioquin curret reditus, ne pecunia ſterilis ſit mulieri, nec in rem eius impendi poſſit facto uel mora debitoris. Numeratio verò ſoli viro facta ſub ea conditione, uel commemoratione, ut in rem uel commodum mulieris impendatur, ſufficit ad hoc ne cadat in communionem, utque teneatur uir rationem reddere tanquã de re propria uxoris, quod Senatuſconſultum ſatis innuit, & plenius dixi in conſuetu. Pariſ. §. 108. Item iſtud debet intelligi in patria cõſuetudinaria, ſeu quando vir & uxor ſunt cõmunes in mobilibus & quæſtu: ſecus in patria iuris ſcripti, vbi uxòr nõ eſt communis, tunc .n. licet etiã reditus ſit nominatim datus in dotem, tamen nullo modo redemptio fieri poteſt à marito, nec illi numeranda pecunia, ſed numerari debet mulieri, à qua ſola poteſt redimi, cum bonorum ſuorum adminiſtrationem habeat, & non uir. Si verò per ætatem uel aliam imbecillitatem non habet bonorum ſuorum adminiſtrationem, tunc obſeruandum eſt;

prout in minore curatore indigente dictū eſt, & prædicta extendi poſſunt, quãdo agitur de redimendo fundo, ſub ea facultate vendito.

317 † QVADRAGESIMOSECVNDO ſuccedit quæſtio, Debitor uolens redimere obtulit ſortem cum reliquis tutori uel curatori hæredis creditoris, uel ipſi hæredi maiori annis, qui detrectat recipere, & redemptionem conſentire, non doloſè, ſed ex iuſta ignorantia, quòd nondum ſciat qualis ſit reditus, nec an ſit pecunia conſtitutus, nec an & quanti redimibilis ſit. An interim redditus currat. Prima facie videtur, quòd ſic cum effectu, ſaltem quandiu non eſt negligens ex inſtrumentis hæreditarijs, quæ penes ſe habet uel habere poteſt, veritatem reſcire, quia cum talis non ſit in mora, niſi doceatur ab interpellante id fieri debere l. ſi quis inficiatus. ubi Barto. & alij depoſi. uel ſaltem niſi lapſo tempore, quo potuit & debuit veritatem reſcire, ſequitur quòd interim non uenit in aliquo puniendus, ſed fructus reditus ſuos faciat, ut prius, cum non ſit in mora, ut per gloſſam & doctores in lege quod te. ſi certum petatur, in lege qui in alterius. de regulis iuris. Sic in ſimili, ſi uænijt fundus ſub pacto redimendi, deinde uenditor offerat precium hæredi emptoris, non conſtituit illum in mora, nec poteſt habere fructus à tempore oblationis, ſed ſolum à tempore quo docuit de pacto uel iure redimendi, ut tenent recentiores in lege ſecunda. C. de pactis inter emptorem & uenditorem, etiam ſi aliàs ſufficiat pecuniam offerre etiam extra iudicium ſine conſignatione & depoſitione ad conſtituendum emptorem in mora, ut ſuprà quæſtio. trigeſimanona, igitur idem in caſu noſtro, quia ſicut ſe habent fructus naturales ad fundum, ita penſiones ad reditum, ſiue ad ipſum ius reditus, cuius ſunt ueri fructus ciuiles. Sed his non obſtantibus contrarium dico, quia non ſolum de natura, ſed etiam de iuſtitia, & neceſſitate hmōdi redituum eſt, ut non currant, niſi quandiu debitori ſortem habere licet, eaque plenè frui reſpectu creditoris, unà cum facultate perpetua ſeſe liberandi, ſorte cum reliquis pro rata temporis oblata: nec hi reditus licitè contrahi poſſunt, niſi ſub hac conditione. Ineſt etiam ab initio tacitum pactum de non ſoluendo ſeu continuando reditum facta congrua oblatione, per not. ſuprà quæſtio. trigeſimanona. Igitur ea facta, ſiue creditor ſit in uera & formali mora, ſiue non, propter caſum in perſonam eius contingentem, ipſo iure deſinit reditus currere, quemadmodum de uſuris, in quarum locum reditus ſucceſſerunt, dictum eſt in præcedentibus. Cur autem in hoc articulo aliud ſit, quando fundus ſub pacto redimendi uænijt, ratio eſt in promptu: quia emptor fundi eſt interim purè & pleno iure dominus, argumento legis generaliter, qui & à quibus manu. lege prima §. ſerui appellatione, ad Sillani. cum vulgari. & fructus ſuos facit per ſe ipſum iure dominij, & illud ius fructus percipiendi, & ſuos faciendi purum eſt, & nulla conditione nec tacita, nec expreſſa ſuſpenſum. Vnde oblatione facta ut non reſoluitur ipſo iure, ſed manet dominus, ita & ius fructuum illi annexum, nec reſtituendi ſunt, niſi ratione moræ à tempore moræ, uel litis conteſtatæ, ut ſtatim dicam. Sed hic licet reditus in ſe ipſo iure non reſoluatur per ſimplicem oblationem, niſi ſecuta redemptione uel ſolemni conſignatione, & depoſitione, tamen fructus reditus non dependent à dominio fundi penes creditorem exiſtentes, ſed ab oblatione perſonali, qua tenetur debitor, cui obligationi ineſt tacita illa conditio, niſi ſors cum reliquis offeratur, quæ interim donec uel extet uel deficiat, ſuſpendit futura reliqua, & cum extat, ipſo iure impedit obligationem futurorum reliquorum. Item facilius venditori reditus per manus ſuas ſoluenti acquiritur exceptio, quàm venditori fundi traditi actio ad fructus recuperandos, in quibus non poteſt uti retentione, prout in reliquis facere poſſet debitor poſt congruam oblationem, etiamſi ipſo iure currere non deſinerent. Differentia inter fundū & reditum redimibiles.

318 † Sed hic circa venditionem fundi redimibilis quidam errores conuellendi occurrunt: certant enim & quandocunque uariant doctores, an ſufficiat ſimplex oblatio realis extra iudicium, an verò requiratur conſignatio & depoſitio, ut latè per Dominum Andream Tiraquellum in tractatu retracta. conuentio. §. quarto gloſſa ſexta, vbi numero quarto decidit, requiri conſignationem & depoſitionem ad finem recuperandi fructus poſt conſignationem, aliàs eam non eſſe neceſſariam, & in eo ſolo communi errore fundatur, quo dicunt, ſolam oblationem non impedire curſum vſurarum, quæ fructuū loco ſunt, niſi fiat conſignatio. Sed hoc ſatis

ſatis confutatum eſt ſuprà quæſtione tri-
geſimanona. Breuiter dicendum, veri-
tatem ſtare ab eorum ſententia, qui tenent
ſolam realem congruam oblationem etiam
extra iudicium ſufficere, quod verum eſſe
dicô, etiam quò ad recuperationem fru-
ctuum, dummodo emptor uel eius ſuc-
ceſſor interpellatus ſciuerit uel ſcire debue-
rit ſe teneri reuendere, & ſic in mora con-
ſtitutus fuerit, iuxta not. in lege quod te.
ſi certum petatur. Cæterùm quandiu
propter iuſtam ignorantiam, vel imper-
fectam oblationem non eſt in mora, non
teneri ad reſtitutionem fructuum, quos
interim percipit, etiam non conſum-
ptorum & extantium, etiam ſi conſigna-
tio quantumcunque aliàs ſolenniter facta
ſit, probo: tum quia In bonæfidei iudi-
cijs uenlunt fructus à tempore moræ: tum
quia etiam in ſtricti iuris iudicijs mero iu-
re ueniunt à tempore moræ, ſi res fuit a-
ctoris. textus in lege videamus. ff. de uſur.
quorum utrumque hic concurrit, quia
fundus fuit actoris, & actio eſt bonæfidei.
Vnde multo fortius hoc caſu ueniunt fru-
ctus à tempore moræ, quàm in primiti-
ua uenditione, vbi ſi emptor offerat pre-
cium, & petat fundum, extunc ueniunt
fructus ratione moræ, ob ſolam qualita-
tem bonæfidei: hic autem accedit, quòd
petit rem quæ fuit ſua, & pro hac ſen-
tentia caſus eſt in lege ſecunda. vbi ita te-
net Paul. C. de pactis inter emptorem &
uenditorem, nec poteſt ille textus cauilla-
ri, dicendo, quòd ibi hoc eſt propter le-
gem conuentionis, quia conuentum erat
vt oblatione facta fundus reſtitueretur, ut
ibi pungit Hieronymus Cagnol. numero
ſexageſimo. Tum quia text. non dicit, ſo-
la oblatione facta, & ſic quòd ſufficiat ſola
oblatio, non eſt ob certam determinatam
legem conuentionis, ſed ex ueteri regula
& diſpoſitione iuris communis, ratione
moræ. Tum quia illud verbum (obtu-
liſſent) & uerbum (oblatum) intel-
ligitur cum effectu, ſecundum alia iura,
videlicet de oblatione per quam interpel-
latus conſtitutus eſt in mora. Tum quia
dicta lex non debet reſtringi ad caſum, in
quo formaliter pactum eſt de oblatione,
ſed iſtud uerbum (obtuliſſent) ſonat
facti contingentiam, vel potius abbreuia-
tum in reſcripto ſermonis ſeu libelli ſup-
plicis priuatæ partis compendium. Vn-
de dicta lex generaliter habet locum,
quandocunque prædium eſt uenditum ſub
pacto de retrouendendo, etiam ſi non ſit
facta mentio de oblatione, ſiue quando-
cunque offertur precium: quia illud ta-
cite ineſt, & expreſſum nihil operatur,
ſed ſecundum materiam ſubiectam (vi-
delicet à tempore moræ) intelligitur.
319 † Sed multo fœdius errauit Hieronym. *Error*
Cagnol. in repetitione dictæ legis ſecun- *Hieron.*
dæ. columna ſeptima, numero ſeptuageſi- *Cagnol.*
motertio. vbi dicit quòd ſi uenditor ageret
poſt depoſitum precium contra hæredem
emptoris, adhuc non uenient fructus, niſi
à tempore quo fecerit fidem de pacto redi-
mendi: & ita dicit ſe aliàs obtinuiſſe, &
miror quòd hoc ſequatur (ſed alijs vt
reor occupatus) domi. Andre. Tiraquel.
in dicto tractatu retract. conuen. §. quarto,
gloſ. ſexta, numero quinquageſimo. Ego
non facio uim in conſignatione, quæ per ſe
regulariter non inducit moram, vbi aliàs
non eſſet mora, ſed in lite mota & conte-
ſtata, quod uerbum agendi ſignificat, &
ſic à tempore litis conteſtatæ mero iure ue-
niunt omnes fructus indiſtinctè, etiam ſi
actor nihil conſignauerit, etiamſi actio ſit
ſtricti iuris. lege cum fundus. in principio.
de reb. credit. ſiue reus ſit in bona, ſiue mala
fide. lege certum. C. de rei vind. etiam ſi ha-
beat iuſtiſſimam cauſam litigandi, ut ex-
cuſetur ab expenſis, non tamenà fructi-
bus. Rota deciſi. centeſimaoctuageſimaſe-
cunda. probabilis. in nouis, quia ſunt pars
rei, & ad hoc oneris cenſetur quaſi contra-
ctum tempore litis conteſtatæ. lege tertia. §.
idem ſcribit. de pecul. Quod autem di-
xi in redemptione fundi, vt non ueniant
fructus à tempore oblationis, vel etiam
conſignationis, citra veram moram, ſed
ſolum à tempore moræ, vel litis conte-
ſtatæ, vel quæ debuit conteſtari, ſi per
fruſtrationes rei diu & iniuſtè conteſtatio
fuit protracta, per not. in lege ſi eum. in
320 fine. ſi quis cautionibus, † Limito,
vt procedat, quando venditio eſſet facta
iuſto precio, ſaltem habita rationabili
tantùm deductione propter pactum de re-
trouendendo, puta quando fundus ua-
loris triginta integro pretio (ſi abſolu-
tè uenderetur) vænijt viginti ſub hoc pa-
cto, vt ſuprà quæſtione trigeſimaquinta,
numero ducenteſimoſexageſimoſeptimo.
ſecus ſi multo minori precio, vt in effectu
ſit fraus uſuræ uel antichreſi. Vnde ſi fun-
dus centum annui reditus afferens væneat
ſub libera facultate redimendi pro mille
quadringentis, licèt læſio non ſit infra di-
midiam iuſti precij propter pactum redi-
mendi, tamen contractus non eſt iuſtus, vt-
pote in fraudē perpetuæ antichreſeos, quā
non poteſt creditor ſtipulari, niſi augeat pre
ciū ſaltem ad rationē quindecim pro uno,
vt diximus ſuprà quæſt. 35. quindecim pro

numero 368. Et ſi emerit pro mille quingentis ſciens ualorem fundi & egeſtatem uenditoris, debet reduci ad naturam antichreſis, vt non poſſideat emptor iure dominij, ſed iure creditoris, vt nunquam præſcribat: quoniam ſolo nomine mutato non debet eſſe licitum emere, & uiliori precio, & duriore debitoris conditione. Non tamen eſt contractus annullandus, vtpote cum alio ceſſante uitio nullum fœnus improbum reſultet, etiam ſi emptor nolit ſupplere iuſtum precium, ad quod etiam non tenetur: ſed ſatis eſt ei mederi, quod & quatenus occaſionem fraudis facit, videlicet vt caſu quo uæniji infra rationem quindecimæ poſſit uenditor repetere fundum, idoneè cauendo de ſoluendo reditu: quod tamen ita temperandum eſt, vt neutra pars lædatur, & nulli captioni locus ſit. Vnde non ſufficit ſi debitor idoneè cauere uelit de tanto reditu præſtando, quantum affert fundus: poteſt enim iuſtè emptor dicere & offerre, vel quòd venditor idoneè caueat de reditu integro ad rationem duodecimæ, donec precium reddatur pendendo, vel quòd contractus ſtet non iure acquiſitionis dominij, ſed iure hypothecæ, & antichreſis, vt in ſimili de antichreſi diximus ſuprà quæſtione trigeſima quinta. Quòd ſi hoc caſu malit uenditor contractui ſtare, quàm fundo recepto duodecimam annuam ſoluere: deinde mortuo emptore hæredi eius offeratur precium, venient fructus à tempore oblationis, ſicut in formali antichreſi, uel nudo reditu: & extunc deſinit reditus currere, ſiue hæres interpellatus habeat iuſtam cauſam ignorantiæ, ſiue non; nec erit tunc differentia inter hæredem bonæ fidei, & malæ fidei, niſi in hoc, quòd in eo qui eſt in uera mala fide reputabuntur fructus ſub æſtimatione quantiplurimi. lege in hac. de condictio. tritica. lege finali, de condictione furti. ſed in eo qui iuſtam habet cauſam ignorantiæ, quia non eſt in uera mora, reputabuntur ſolùm ſub æſtimatione communi. Et ne quis hìc erret in terminis, voco reditum ſimplicem, qui percipitur de manu creditoris: antichreſin autem quando creditor percipit per manus ſuas, ſed tanquam de fundo debitoris hypothecato, in hoc tradito, vel iuſta mercede conducto à debitore, vt creditor ſuper fructibus uel mercede reditum capiat. Venditionem uerò fundi, quando creditor interim iure, & titulo domini fruitur, quia fundum ipſum emit ſub pacto redimendi.

321 † Hic occurrit quæſtio mihi dum hæc ſcriberem propoſita. Creditor emit fundum ducenta circiter annua ferens pro mille octingentis, ſub facultate redimendi, & eodem contractu uenditores, qui erant quatuor (quo tutior eſſet reditus, licet unus eorum eſſet dominus fundi cæteri loco fideiuſſorum ſubrogati) ſinguli in ſolidum conduxerunt fundum ab emptore vſque ad ſex annos pro centum quinquaginta annuæ mercedis. Apparet manifeſtè iſtud eſſe factum loco emptionis reditus, quia hac uia ſecurius ſibi cautum arbitrabatur creditor, quàm per ſimplicem emptionem reditus, & hoc dummodo appareat, quòd emptor non inſidiabatur proprietati fundi, nec aliquid ultra rationem ſimplicis duodecimæ conceſſæ lucrari uolebat in effectu. Quare ut propter eam ſolam uerborum artem & cautelam ſine reali & effectuali tranſgreſſione eius quod uetitum eſt, non debet creditor in inuidiam trahi, nec lucro aliàs conceſſo priuari: ita eiuſdem artis & cautelæ prætextu, non debet ultrà quàm conceſſum ſit lucrari, nec debitores vltra conceſſum grauari. Ideo cum creditor eſſet honeſta & legalis perſona, nec ſolitus fœnerari, reſpondi contractum non eſſe illicitum, nec moderationi quidem ſubiectum, ſed non fore maioris efficaciæ quàm ſimplicem emptionem reditus, prædibus prædijsque uallatam, finitoque primæ conductionis tempore non teneri uenditores reconducere, ſed (etiam nunc ea pendente) quemlibet eorum poſſe impedire, ne emptor alij locet, uel per ſe fruatur, offerendo ſoluere & continuare reditum, donec redimatur: facta quoque ſortis, & reliquorum oblatione congrua, extunc ipſo iure reditum non currere, ſiue emptor uel eius hæres ſit in bona uel mala fide. Idem ſi paulò maiori precio emptor emerit, ſed modico, vt infra rationem quindecimæ, ſaluo quòd nec iuſto & ſolito fœnore defraudo creditorem, qui quadantenus precium auxerit. Hunc enim non poterit debitor in ordinem redigere, nec iure antichreſeos aut poſſeſſionis fundi excludere, niſi offerat ſoluere, & continuare reditum ad rationem duodecimæ. Si uerò creditor emit ad rationem ſexdecim pro uno, vel maiori precio, tunc quia non ita multum recedit à iuſto precio ueræ & iuſtæ emptionis ipſius fundi, conſiderata facultate redimendi, nulli fraudi (alio ceſſante vitio) locus eſt, ſed eſt cenſenda vera emptio fundi: & tunc ſim-

plex

plex oblatio precij uel etiam conſignatio non faciet ex tunc fructus debere reſtitui, niſi ſit iuncta cum uera mora emptoris vel eius hæredis, vel poſt litem conteſtatam, vt dixi, nec video quòd iuſtiori, æquabiliori & uſibus hominum aptiori & commodiori ſimmetria decerni poſſit. Interim tædet me prolixitatis ſtyli, & geſtit animus ad alia: ſed mallo perſpicuitati, & iuuenum vtilitati, quàm breuitati & affectui meo inſeruire. His ſcriptis valde agitata fuit quæſtio in prætorio Pariſienſi, de quadam honeſta uidua, quæ plura prædia magni reditus uiliſſimo precio emerat à quatuor in ſolidum uendentibus, & per aliud inſtrumentum eadem die eiſdem locauerat uſque ad ſex annos, pro penſione quæ ad rationem duodecimæ precij quadrabat, data facultate redimendi ad eoſdem ſex annos, quibus lapſis eiſdem ſub eiſdem pactis ad tres annos relocauit, quibus lapſis uenditores neque reconducere, neque penſionem continuare uolebant, ſed omnia computare in ſortem, tanquam contractu nullo. Et fuit uidua, quantumuis honeſta nec fœnerari ſolita, in magno periculo, ob emptionem præciſam & uiliſſimam, & facultatem redimendi limitatam, forma contractus inſpecta: licet ſatis conſtaret quòd uidua noluerat habere prędia, ſed ſimplicem duodecimam, & eius ſecuritatem, donec per notarios, & proxenetam probauit ſe initio noluiſſe niſi ſimplicem duodecimam & hypothecam. Et quòd illa forma contractus proceſſerat facto & inuentione debitorum, & ab eis uiduæ renitenti tanquam ſecurior obtruſa fuerat, non ſine aperta ſuſpicione doli ad eam decipiendã, & omni reditu fraudandam per debitores machinati. rationes & dilutiones quas allegaui pro uidua breuitatis cauſa omitto.

Compenſatio.

322 † QVADRAGESIMOTERTIO ſuccedit quæſtio, an fiat compenſatio ipſo iure ad impediendum curſum horum redituum? Prima facie videtur quòd ſic, iuxta l. ſi conſtat. leg. etiam. C. de compenſa. l. eius. C. de ſolutio. l. cum alter. cum l. ſequent. de compenſat. ibi indiſtinctè compenſatio fit ipſo iure ad inhibendum curſum vſurarum ſiue iure actionis, ſiue officio iudicis, etiam priuilegio minoris ætatis debitarum, ſiue vtrumque debitum ſit uſurarium, ſiue uſuræ ſint æquales hinc inde, ſiue inæquales, ſiue non ſit debitum uſurariũ niſi ab altera parte. Et idem ad uitandum remiſſionem pœnæ, tenent glo. Bart. Bal. Ang. Paul. Fulgoſ. & omnes in d. lege ſi conſtat. & generaliter vbicunque defectus ſolutionis poſſet afferre præiudicium uel damnum debitori. Alexand. conſil. quadrageſimoquinto, numero quarto libro tertio. conſi. 74. nume. 4. libro quinto. Soci. conſil. 130. ad fin. libr. 4. Curt. ſenior conſi. 70. col. fin. Iaſ. in §. in bonæfidei. Inſtitut. de actio. Adde Soci. in l. Iulianus. col. 2. num. 9. de conditio. & demonſtra. vbi ampliat, etiam ſi hinc inde verſaretur pœna ex diuerſis cauſis, puta ex diuerſis compromiſſis, reprehendendo Bar. & Paul. ibi, ſed non meruerunt reprehendi, quia nõ ſentiunt contrarium, ſed ita debent intelligi, prout etiam intelligit ibi Alexan. in addit. ad Barto. Ampliant communiter legiſtæ ad debita iurata, ad impediendum periurium, ut Bart. Ang. Rapha. Cuma. in lege amplius. rem rat. hab. Ioan. Fab. Io. de Plat. in §. in bonæfidei. Inſtitu. de actio. Bald. in c. ad noſtram. 1. de iureiuran. & placet, tum ad pœnam periurij vitandam. dicta lege ſi conſtat. tum quia nihil intereſt compenſare an ſoluere, inquit tex. in l. ſi debitor, qui potio. in pig. hab. tum quia debitor facto creditoris ſui, qui quod debet non ſoluit, impeditur, imò iam iã impeditus fuiſſe uidetur, quo minus ſua die ſoluat uel ſoluerit, & ſic inutilis eſt actio ei per quem ſtat. l. potior. in ſi. qui potio. in pign. hab. imò debitor eo ipſo ſoluere uel ſoluiſſe uidetur, inquit tex. in l. Iulianus ait. de conditio. & demonſtr. l. 3. in princ. de ſtatulib. Tum etiam conditio quantumcunque in forma ſpecifica impleri debeat, tamen compenſando impletur. l. ſi peculium. §. 1. verſi. quòd ſi hæredi de ſtatuliber. & d. l. Iulianus ait. Quæ ampliatio placet, licet turba canoniſtarum exceptis Bald. & Imol. contrarium teneat. in dicto cap. ad noſtram. primo, quos Iaſ. maluit ſequi in dicto §. in bonæfidei.

323 † Quod autem omnes ferè doctores rurſus ampliant in emphyteuta, ad uitandum commiſſum, non placet, vt ſcripſi in conſuetud. Pariſien. §. ſexageſimoſecundo, quæſt. quinta. Item limito, vt prius compenſatio fieri intelligatur in vſuras, ſi quæ debeantur, reliquum autem in ſortem. Patet, quia etiamſi ab homine offeratur compenſatio, vel etiam realis ſolutio, non tenetur creditor admittere, niſi prius vſura ſoluatur. lege cum & ſortis. de pignor. actio. cum vulgar. Sed ad rem: concludo in his reditibus nullam fieri compenſationem ipſo iure, ſed demum congrua oppoſitione facta ab homine, quæ uice oblationis ſit. Ratio quia nulla eſt obligatio ſortis reddendæ, igitur nulla compenſationis materia. Tum alioquin circumuenirentur creditores, qui pecuniam quidem à ſe debitam tenentur habere paratam & ocioſam ad ſoluendum debitori, mox

Solutio.

aut quandocunque uoluerit exigere: & tamen non poſſent ſortem reditus exigere, nec cum ea compenſare, nec reditus interim niſi ad nutum debitoris curreret, quod eſſet iniquum, nec etiam eſſet æqualitas, quam compenſatio requirit, quia creditores non poſſunt inuitis debitoribus reditualibus cum redituum ſorte cõpenſare, quod eiſdem ex alia quauis cauſa deberent. poteſt enim dicere debitor, nolo compenſare, quia nolo nunc redimere, ſed reditum continuare, quod autem mihi debes exigere uolo. Quantamcunque igitur ſummam purè debeat creditor, currit reditus ipſo iure & cum effectu, donec debitor ſignificet creditori ſe uelle redimere, & in dictam ſummam compenſare, quo facto uelut ſolutione ſtatim ipſo facto reſoluitur reditus, dũmodo ea ſumma à creditore purè debita non ſit minor ſorte cum reliquis tempore huius ſignificationis debitis, uel dummodo debitor offerat reſiduum ad redemptionem requiſitum. Vt enim non poteſt fieri redemptio reditus pro parte, ita nec, compenſatio reditus pro parte inuito creditore. Non obſtat quòd licet aliàs non admittatur particularis ſolutio, tamen compenſatio particularis ſiue pro rata admittitur, ut tradunt doct. in. l. quidam æſtimauerunt. ſi cert. peta. quia ea eſt natura compenſationis propriè ſumptæ: quæ tunc demum locum habet, quando hinc inde uerſatur debitum purum & liquidum & exigibile, ſaltem de iure (neque enim conſiderabile eſt, quòd alter minus ſoluendo ſit, cũ ſibiipſi quiſque diues ſemper & ſoluẽdo ſit l. quærebatur. ad leg. Falci.) ut ſic debiti creditique inuicem contributio fieri poſſit. l. 1. de compenſa. & tunc etiam qui minorem ſummam debet, poteſt alteri inuito pro rata compenſare, etiam reſiduum debiti non offerendo, etiam ſi creditor maioris ſummæ, ne diuidatur, offerat minorem ſoluere, nihilominus tenetur compenſationem pati, qua etiam oblata, iam cenſetur recepiſſe, & penes ſe habere partem compenſatam, & non poteſt deinceps ipſo iure petere niſi reſiduum, & hìc nulla captio alterutrinque uerſatur. Ceſſante autem mutua obligatione hinc inde exigibili, ceſſat materia ueræ & propriæ compenſationis. Vnde in his reditibus, quando debitor redimere uolens offert creditori eidemq́ue debitori ſuo, non eſt propriè compenſatio ſtrictè ſumpta. de qua in l. 1. & toto titul. de compenſa. Patet, quia non eſt debiti & crediti contributio: quia offerens non debet quod offert, quum non poſſit cogi ad offerendum, Inſtit. de obligat. in prin. nec eſt propriè ſolutio debiti, ſed uoluntaria meræ facultatis reſtitutio ſiue reſolutio, quæ non poteſt fieri nec offerri pro parte, ſicut nec implementum cuiuſlibet conditionis. l. cui fundus. de conditio. & demonſtra. Vnde ſi ſumma offerenda maior eſt ea quam debet creditor, nihil agit debitor, niſi reſiduum realiter offerat. quo facto ſatis eſt, quia etiam implementum conditionis fit compenſando, largè ſumpto uocabulo, ſiue magis propriè loquendo imputando, dummodo integrè fiat. l. Iulianus ait. de conditio. & de-
324 monſtratio. cum vulga. † Hinc uides rationem differentiæ, cur quamuis hi reditus non habeant propriè ſymbolum cum pœnis, ſed cum uſuris, & tamen de iure in debito uſurario fit etiam ipſo iure ſine miniſterio hominis compenſatio pro rata, etiam in parte, ad impediendum curſum uſurarum pro ea parte. d. l. ſi conſtat. cum leg. ſequen. licet hoc pro parte non proſit ad euitandum commiſſionem pœnæ pro rata, niſi tantundem debeatur, quia etiam expreſſè ab homine oppoſita compenſatio partis non impediret totam pœnam cõmitti. l. 5. in fi. de uerbo. obligatio. igitur multò minus tacitè & ipſo iure impedit. Cur igitur in hoc hi reditus magis accedunt pœnæ quàm uſuræ? Reſpon. hoc eſt non quin uſuris tanquàm earũ ſuccedanei magis accedent: ſed quia debitor non eſt obligatus ad ſortẽ, nec ad eam reſtituendam cogi poteſt à creditore. Cuius oppoſitum eſt in uſuris illis ueteribus iuris ſcripti, in quarum ſorte proinde cadit uera compenſatio, ut d. l. 2. cum leg. ſequen. d. leg. ſi conſtat. ſecus hìc. Vnde quoties continget currere centum reditum, ita tamen quòd nihilominus creditor, ſi uelit, poſſit ſortem exigere cum reliquis uſque ad ſolutionem, ut in caſu ſuprà quæſt. 27. & in ca. ſalubriter. de uſu. & infrà q. 78. tunc locus erit regulæ iuris communis de cõpenſando etiam ipſo iure, ſine hominis miniſterio, & pro rata portionis, ut amplius non currat talis reditus, niſi pro rata reſidui. d. leg. ſi conſtat. Et intellige ex eo tempore quo creditor poteſt ſortem exigere ſecus pendente termino dato debitori ad ſoluendum, ut ſuprà quæſt. 27. ad fi. quia cùm compenſatio ſit quædam executio, non prius ipſo iure fieri, quàm exigi poteſt, niſi offeratur à renunciante ſuæ dilationi. Ex his habes quòd compenſatio ipſo iure bene habet locum in reliquis, quæ exigi poſſunt, ſed non in ipſa ſorte reditus, quæ exigi non poteſt. Amplio, etiamſi uterque alteri debeat reditum eiuſdem quantitatis, etiam

eiuſdem

eiuſdem qualitatis, ſiue uterque ſit non re-
dimibilis,ſiue uterque,uel alter tantum re-
dimibilis,quia ſi non ſint redimibiles, non
compenſantur interim niſi reliqua præteri
ta,non autem reditus in ſe,etiamſi alter of-
ferat, niſi utraque pars conſentiat: idem ſi
alter tantum reditus ſit redimibilis. Si ve-
rò uterque redimibilis eſt, etiam pro pari
ſumma, adhuc poteſt uterque dicere nolo
redimere à me debitum, ſed uolo uendere,
uel alij cedere mihi debitum, id quod libe-
rè facere poteſt:& reditus venditus uel ceſ-
ſus tranſit in tertium ſine aliquo onere cō-
penſationis,niſi reſpectu reliquorum præ-
teritorum ante ceſſionem, per ea quæ ple-
nè & nouè ſcripſi in conſuetu. Pariſi.§.74.
Vnde quantumcunque uterque reditus re
dimibilis ſit,etiam pro pari ſumma,non eſt
locus compenſationi ipſius reditus in ſe, et
ab homine oblatæ, niſi utraque parte con-
ſentiente. Nec obſtat ſi dicatur,quòd quã-
uis hic non cadat compenſatio ipſius iuris
reditus,quia neutrobique eſt ſortis obliga
tio, neuter enim tenetur ad ſortem reſtituē
dam:tamen quòd alia ratione debet eſſe lo
cus compenſationi, quaſi non interſit eius
cui offertur,cum ſint reditus omnino ſimi-
les & æquiualentes,æquè tutò collocati, &
omni reſpectu pares. Quia immo notabili
ter intereſt,quia poteſt nolens compenſare
iuſtè dicere,indigeo nunc pecunia,ideo no
lo compenſare nec confundere,ſed uolo uē
dere,ut precio fruar:tibi verò pendam tuū
reditum,uel cauſari poteſt aliter ſe uelle de
iure reditus tanquam de re ſua diſponere
325 lege in re mandata.C.manda. † Sed hic
incidit quæſtio in reditibus de uoluntate
debitoris redimibilibus,ūtrum congruè ob
lata compenſatio cum ſumma per credito-
rem debita extinguat reditum ipſo iure? vi
detur,quod non,quia hic(ut dictum eſt)nō
eſt propria & adæquata compenſatio, ſed
potius imputatio, ſeu ficta & æquipollens
oblatio ſortis & reliquorum debitorum,
quæ in effectu uidetur debitor offerre, ex
quo offert tantundem cōpenſare. Sed obla
tio etiam realis licet faciat ipſo iure ſiſtere
curſum reditus pro tempore futuro,tamen
non liberat ipſo iure à præteritis, nec redi-
tum ipſo iure reſoluit, ut ſuprà quæſt.39.
At fictio non poteſt plus operari quàm ve-
ritas l.ſi filiusfa.vbi Iaſ.& omnes ſi cert.pe-
ta. Breuiter contrarium dico duplici ratio-
ne,prima, quia certum eſt quòd conſigna-
tio legitimè facta, videlicet integrè, iudice
adito,parte uocata, liberat ipſo iure,leg.ac
ceptam.C.de uſur.leg. obſignatione. C. de
ſolutio.& reſoluit ipſo iure.leg.ſi à te.C.de
pact. interempt.& uēdit.Sed hic per credi-
torē ſtat quo minus cōſignetur,quia nō ſol
uit quod purè debet, unde conſignatio fie-
ret:ergo in eius præiudiciū pro facta habe-
tur, leg. iure ciuili, de condict. & demon-
ſtratio. Secunda, quia hæc imputatico eſt
plus quàm conſignatio. Patet,quia credi-
tor habet iam eam ſummam penes ſe,quod
eſt plus quàm ſi conſignatum eſſet, quia id
dicitur ei ipſo facto ſolutum eſſe:igitur hęc
imputatio fortius,ſaltem non minus libe-
rat quàm conſignatio, & uiciſſim creditor
ipſo iure liberatur ab eo quod debebat im
putari pro rata,& hoc quando creditor tan
tum purè debebat,quanta erat ſumma offe
rēda,aliàs ſi quod eſſet ſupplendum,requi-
reretur reſidui realis oblatio,ut curſus redi
tus impediretur, & illius reſidui conſigna-
tio, ut reſolutio & liberatio ipſo iure obti-
neatur,infero quòd hæc imputatio in duo-
bus releuat, & expeditior eſt reali oblatio-
ne:primò, quia in oblatione reali non ſuf-
ficit pecuniam offerre in ſacculo,niſi extra
hatur,& præſente creditore numeretur,ni-
ſi creditor recuſet, uel per eum ſtet, ut per
Paul.& Alex.in l.ſi mora.ſolu.matr. Alex.
in leg. ſi ſeruus,col.2. de vulg.& pupil. Iaſ.
in l.qui Romæ.in princ. de verb.obliga.&
alij ſuprà num.297.allegati.Secundò,quia
debet fieri in loco vbi debetur reditus, iu-
xta no.in leg.vſuras.C.de ſolutio. quæ om
nia ceſſant in hac imputatione,quæ poteſt
fieri vbicunque inuenitur creditor, niſi ſi
quid ſuperſit realiter offerendum.
6 † QVADRAGESIMOQVARTO occurrit
32 iucunda.q.Quid ſi debitor de facto redeme
rit de pecunijs ipſiuſmet creditoris? Hæc
quæſt.prima facie videtur ridicula, nullius
negocij, ſed certè ualde ſeria & operoſa eſt,
& ad multa utilis. Et primò videtur redem
ptio ipſo iure nulla, quemadmodum talis
ſolutio (ſuper qua ſolum fundatur)ipſo iu
re nulla eſt:non eſt enim ſolutio, nec fit li-
beratio,niſi nummi fiant in ſolidum accipi
entis l.ſi ſeruos. C. de de actio.empt.uel il-
lud quod in ſolutum datur l. ſi quis aliam,
de ſolutio. aut donec præſcriptione recon-
cilietur ſolutio,per not.in l.nam & ſi fur.ſi
cert. peta. Quòd ſi nummi ſint creditoris,
non eſt nec futura eſt liberatio l.ſi manda-
uero.§.ſi mandauerim,in fin.manda.ſed re
demptio huiuſmodi redituum nihil aliud
eſt quàm uera ſolutio, & luitio,ſaltem quā
do fit à debitore. Quod ſi quis cauſetur eſſe
uetam reuenditionem,(quamuis hoc nega
ri poſſit,ſaltem reſpectu debitoris,qui non
magis dicitur reditū uendidiſſe quàm uſū
certæ quantitatis in genere conduxiſſe, ut
infrà quæſt.69. ad fin. & faciunt not. ſuprà
queſt.37. in princ.) tamen etiam ſi maxi-
mè

mè illud uerum ſit, etiam ſi dicatur eſſe omnino idem, atque cum quis fundum ſub eo pacto uenditum redimit, adhuc clarum eſt, quòd iſte redimens tenetur præcisè facere numos accipientis l. ex empto. in fin. princ. de actio. empt. Alioquin nil redimit, nec fundus fit eius, etiamſi retradatur, quia reuendens nõ videtur habere fidem de precio, ex quo non vult reuendere niſi præſenti pecunia; quemadmodum ſi quis vendit præſenti pecunia, uel etiam ſimpliciter nõ transfert dominium etiam tradendo, niſi nummi ſui fiant. §. venditæ. inſtit. de re. diuiſio. Vnde fortius probatur, quia emens reditum huiuſmodi, nil emit, niſi pecunia numerata, & facta accipientis, ſup. l. eos. & quæſt. 23. Nec unquam incipiet reditus currere, niſi pro rata pecuniæ, factæ venditoris cum effectu: igitur neceſſariò ſequitur, quòd redimens nil redimit, nec unquã deſinit reditus currere, niſi pecunia facta ſit accipientis, quoniam horum correlatiuorũ idem ius, eadem ratio, & de uno dictum de altero quoque intelligitur, leg. fin. de acceptila. leg. 2. de reſcind. vendi. leg. 2. de cupres. lib. 11. C. immo ſequitur, quòd niſi in ſolidum pecunia facta fuerit creditoris, nõ deſinit reditus in ſolidum currere, niſi fortè unus tantum numulus deficeret, qui nõ eſſet in conſideratione. l. quamuis, de conditio. & demonſtra. quia creditor non tenetur nec vult fortem recipere pro parte, nec redemptionem pati pro parte.

Solutio. Quibus non obſtantibus quantumcunque expedita videantur, dico diſtinguendum eſſe: aut debitor redemit de nummis creditoris, ſcienter & mala fide, aut bona fide. Primo caſu prædicta procedunt, ut ſemper currat reditus cum effectu, adeo ut nec in reliquis locus ſit præſcriptioni quinquennali ex conſti. anni. 1512. §. 70. cum facto & dolo debitoris impediatur creditor agere & hæc ampliatio prima. Amplio ſecundò, etiamſi debitor & authores ſui non detinebant, puta ex depoſito, ſed uerè poſſidebant pecuniam alienam: debuit enim debitor potius tanquam alienam domino reſtituere, quàm ut ſuam ad redimendum dare. aliud eſt. n. reddere, aliud quaſi de ſuo dare l. 1. §. eleganter, ad ſi. depoſi. immo dando ut ſuam contrectauit domino inuito & furtum commiſit. Amplio tertiò, etiam ſi tantum aliqua pars pecuniæ erat creditoris, quia ex quo ſcit debitor, meritò totum ei imputatur, nec curſus reditus impeditur in aliquo, quia non poteſt redimi pro parte, nec compenſari pro parte, ut in quæſtione
327 præcedenti. † Sed incidenter quæritur, an ſaltem conſumptione reconcilietur redemptio? videretur quòd ſic, non obſtante quauis mala fide redimentis, per text. in leg. nam & ſi fur. ſimiles loquuntur ſi certũ petatur. Contrarium uerum eſt, quia d. l. nã & ſi fur. ſi cer. pet. Contrariũ uerum eſt, quia d. l. nã & ſi fur. & ſimiles loquũtur quãdo quis dat uel numerat pecuniam alienã cuiuſdam tertij, ut ſuam: quia tunc cõſumptione ſecuta contractus reconciliatur inter contrahentes: nec origo attenditur l. nõ unde originem. C. de reb. cred. Secus ſi pecuniam domini ipſimet domino mutuet uel ſoluat, quia ab initio nullum eſt mutuũ. l. ſuæ rei, de contrahen. empt. nulla ſolutio, l. ſi procuratorem. §. ſi liber homo. l. ſi mandauero. §. ſi mandauerim. manda. nec unquam futura eſt reconciliatio, niſi per numeratione alterius pecuniæ. cùm enim dominus per conſumptionem non poſſit magis fieri dominus, liquet quòd conſumptio in domino non poteſt operari reconciliationem, licet eam poſſit operari in non domino. & ſic concluſio quartò amplianda, ut nec conſumptione reconciliari poſſit. Conſumptio. Se-
328 cundo † verò caſu quando debitor ignoranter, & bona fide redemit, putans pecuniã ſuam, & tunc omiſſa diſputatione, breuiter dico, quòd reditus eſt, & manet ſtatim redemptus, & extinctus, ſaluo niſi incontinenti appareat de euictione ſeu errore & defectu precij, & debitor ſtatim ſit in mora ſoluendi ſeu refundendi precium, quia tũc etiam ſi verè ſoluiſſet, nec ſoluiſſe videtur. leg. qui ſic, de ſolutio. l. 5. de diuore. Et ad ſic dicendum moueor ratione & paradigmate, quia redimens certat de damno uitãdo, & alioquin capi poſſet, & ſequerentur multa abſurda. Quid enim ſi ſucceſſerit ei cui creditor uel prædeceſſores ſui tantam uel maiorem pecuniæ ſummam, nõ ad numerum, ſed ſignatam in loculo depoſuerũt & debitor putans loculum hæreditarium de pecunia inde ſumpta redemerit, quam ſi ſciuiſſet alienam, erat tamen omnino de alijs pecunijs ſuis redempturus? Niſi enim dicamus eum liberatum propter bonam fidem, ſequitur magna captio: quia dum putat ſe liberum, reditus ſuper eum currit, & ſine facto & culpa ſua perdit occaſionem ſe ſe liberandi, & inuitus & neſcius implicatur æri alieno, alijſque incommodis ſubijcitur: puta ſi prædia ſua vendat ſine onere dicti reditus, quem de precio prædiorum venditorum maturè redemiſſet ſi ſciuiſſet. Item ſequeretur quòd incurreret hæc magna incommoda culpa creditoris, qui negligens fuit debitum proſequi & repoſcere, quod eſt abſurdum: quia mora & culpa ſua ſuo cuique authori, non alij debet eſſe nociua.

l. mora.

l.mora. de verb.oblig. cum vulgarib. Se-
queretur & quòd depoſitarius in effectu ſer
uaret depoſitum proprio damno & pericu
lo,lucro verò deponentis. Et ſic noſtra di-
ſtinctio æquiſſima eſt, captionem omnem
excludens,ius utriuſque partis conſeruans,
& utranque reddens indemnem: & ſic etiã
dato,non conceſſo,quòd alioquin eſſet du-
bia, foret tamẽ eligenda & ſequenda l.pri-
ma,& ibi Paulus ſi quis cautio. Rurſus alio
legali exemplo confirmo, quemadmodum
ſi fundus de pecunia ipſius emptoris bona
fide redemptus ſit, rediit uerè dominium
per retraditionẽ, & manet redemptus fun-
dus: quia ex quo emptor retradidit,domi-
nium retranſtulit,prout intendebat retranſ
ferre,& fidem habebat de precio ſoluto, li-
cet per errorem, qui non impedit effectum
retranſlationis dominij ex quo non fuit ex-
torta dolo. Secus ſi redimẽs (& idẽ in emen
te) fuiſſet in mala fide, quia tunc illa ven-
ditoris fides & confidentia ſolutionis eſſet
dolo extorta, & conſequenter propter do-
lum dantem cauſam ipſo iure nulla, ſe-
cundum naturam contractus bonæ fidei, di
ſtractus enim æquè bonæ fidei eſt l. de tute
la. C.de in integr. reſtitu.mino.text. in leg.
2.C.de pactis inter empt. & vend. Et ſic nõ
obſtat. d.§.uenditæ. quia dico, quòd licet
uendens uel reuendẽs hoc uelit facere præ-
ſenti pecunia tantum, tamen eo ipſo quòd
contentatur de pecunia, & habet pro ſolu-
to,habet fidem de ſolutione quantumcun-
que erret:& ſic uis eſt,an dolus ſoluẽtis de-
derit cauſam uel non.

Non obſtat d.lex, ſi quis aliam,quia lo-
quitur in permutatione, uel datione ſpe-
ciei pro ſpecie, ſecus ſi res pro pecunia, ut
hic l.ſi prædium,C.de euictio. Et ſic noſtra
diſtinctio optimè & clarè procedit etiã per
puncta iuris.

329 † Non obſtat aliud eſſe, ſi quis emerit
reditum de pecunia debitoris, & ꝙ tũc ſiue
bona fide ſiue mala fide idiſtinctè nõ ualet
nec currit reditus,nec eſt idẽ qđ in emptio
ne fundi,quia hoc caſu diuerſa eſt rõ corre
latiuorum, ut mox ſummatim oſtendam.
Poſtquam enim ſemel incidit ſermo, me-
lius eſt ſimul totum conficere. Quando re- Plena de ciſio.
ditus emptus eſt, uel redentus de pecunia
aliena, aut enim de pecunia tertij, aut uerò
recipientis. Si de pecunia tertij,conſum-
ptione conciliatur d.l.nam & ſi fur. Si uerò
pecunia recipientis, nunquam reconciliari
poteſt conſumptione,ut dixi, ſed diſtinguẽ
dum inter ementem & redimentem. Quan
tum ad ementem autem,non eſt ulterius in
præſentiarum diſtinguendum de bona uel
mala fide numerantis, ſed indiſtinctè non
ualet, nec ulla oritur obligatio reditus con
ſtituti de pecunia recipientis (niſi ſcienter
animo donandi hoc faceret) cum enim ve-
rè nil ſolutum ſit, nec profectum precium,
& ſic nõ ſubſit ſors,impoſſibile eſt eius uſu-
ram ſiue reditum huiuſmodi ſuccedaneũ
currere uel deberi. Idem ſi hic reditus non
ſpectet ad negociationem fœneratoriam,
ſed commutatricem, puta ad rationem tricẽ
ſimalis uſuræ conſtitutus, ſiue redimibilis, ſi-
ue non, indiſtinctè quicquid enim ſoluitur
indebitum eſt, & condici poteſt. Fateor
quòd ſi emptor ſit, & maneat bonæ fidei,
poteſt eſſe locus præſcriptioni temporis, &
ſi ſit reditus duodecimæ, cum non ſit con-
tractus ex ſui forma, nec ex mente contra-
hentium uſurarius,iuxta not. ſuprà quæſt.
17. non autem poterit eſſe locus præſcri-
ptioni longi temporis etiam prætextu legi
de in rem uerſo.de uſur.per no.ſupr.quæſt.
18.in fine ſed longiſſimi duntaxat,propter
negocium cum putatiuo debitore geſtum,
ex quo oritur condictio indebiti, quæ per-
petua eſt: ita quòd in hac materia non po-
teſt eſſe locus minori tricenariæ præſcri-
ptioni, nec conſtitutioni quidem regiæ de
decem annis,ut ſuprà quæſt. 17. Quantum
uerò ad redimentem, bene diſtinguendum
eſt,ut dixi,inter bonam & malam fidem,ra
tio differentiæ hoc caſu inter ementes & re
dimentes bonæ fidei eſt. Tum primò,quia
emens certat de obligatione quærenda, &
lucro eoque uſurario, & ſic utcunque bo-
næ fidei ſit, ob defectum ſortis nihil acqui-
rit: redimens uerò certat de liberatione &
damno uitando. Tum ſecundò,quia emẽs
reditum ſemper percepturus eſt de manu
uenditoris, & ſic non poteſt quantum ad
hoc æquiperari emptori fundi, prout po-
teſt redimens redemptori fundi æquipara-
ri. Poſtremò ſenſus communis & totius ne
gocij legalis æquitas ſatis apertam & ſoli-
dam in hoc articulo differentiam oſtendit.
Quòd ſi lector diligens & acris ingenij ſci-
re uelit, quid fiet de ueteri actione ad pecu
niam domino ſuo de facto ſolutam. Hæc
quæſtio excedit metas huius tractatus, ſed
in gratiam ſtudioſorum nõ grauabor pau-
330 cis perſtringere. † Breuiter dico, quòd
ſi dominus tempore dictæ ſolutionis nullã
habebat perſonalem actionem contra ſol-
uentem ad pecuniam ſuam, ſed ſolum rea-
lem uel præparatoriam, puta rei uindica-
tionis uel ad exhibendum: & tunc cum illę
ſolutiones conſumptæ ſint, non habet ele-
ctionem inter remedia, ſed pecunia ut ſua
retenta, & ſolutione reprobata, ſolum ha-
bet actionem ex nouo contractu ad ſolu-
tionem precij tanquam ſolutione non fa-
cta. Fal-

cta. Fallit, ſi ſoluens mala fide ſoluit; & ſic furtum commiſit, & condictione furtiua ex delicto & actione furti obligatus fuit: quia tunc habet dominus electionem inter remedia, ut dicam in ſequenti membro. Amplio etiam, ſi ſoluens neſciat recipientem eſſe dominum, ſed putat alium eſſe dominũ, uel ignorat quis ſit: quia ſatis eſt, quòd ſciat alienam eſſe, ut contrectando & dando ut ſuam, furtum committat l. fin. C. Vnde ui & toto tit. de fur. ſi tamen ſoluens habebat animum furandi: ſecus ſi putabat fortè ſpectare ad fratrem uel patruum ſuum, quem credebat permiſſurum. Si verò tempore ſolutionis orta eſt domino extrinſecus actio pœnalis, puta condictio furtiua, ut dictum eſt, uel alia uetus perſonalis actio, puta depoſiti, competebat, ut ſuprà nu. 328. tunc habet electionẽ inter remedia approbãdi uel reprobandi ſolutionẽ, prout utilius ſibi uiſum fuerit, aut maluerit: non aũt poſſet eandẽ ſolutionẽ ſimul approbare & improbare nec utriſque utpote contrarijs remedijs uti. l. 1. C. de furtis. Huius breuis deciſionis ueritas & æquitas patet diſcurrendo per omnia exempla ſiue contractuum commutatiuorum rerum, ſiue ſolutionis debiti uſurarij legalis, ſiue redemptionis reditus noſtratis: puta ſi vendidiſti fundum Titio, qui ſoluit de pecunia tua. Erit autem illuſtrius exemplum in venditione mobilis: ut ſi vẽdidiſti ei merces pro centum, quæ ſoluit de pecunia tua. Aut enim ſcienter & furtum committendo, & alia circunſtantia nõ adiecta ſecundum terminos iuris, non commiſit furtum mercium, ſed pecuniæ, contrectã do illicitè, & ſoluendo tanquam ſuam: ex quo furto obligatus eſt condictione furtiua, etiam ſi prius non contrectaſſet, nec furtum commiſiſſet: à qua condictione non liberatur per dictam ſolutionem ipſi domino factam, quia illud non eſt reddere domino, ſed quaſi de ſuo in rem ſuam, non in rẽ domini dare, inquit textus in l. prima. §. eleganter depoſi. Vnde non magis liberatur condictione furtiua quàm ſi cuiuis ſuo nomine ſolueret, aut aliter conſumeret: reſtat igitur condictio furtiua lege in re furtiua. lege ſi. & per totum de condictio. furti. cum pœnali furti, quibus agere poterit dominus non tamen bis conſequetur (citra duplum aut quadruplum furti) eandem pecuniam: quia agendo ex delicto, neceſſariò ratam habet ſolutionem, ſeu potius ſolutionis conſumptionem, non autem qualitatẽ & malitiam furti. & ſic interim liberatus manet fur à precio mercium. Poteſt etiam dominus omiſſa uia delicti, reprobataq; ſolutione tanquam non facta, pecunia uerò ut ſuâ retenta, agere ex uendito ad preciũ. Si verò Titius bona fide ſoluit, tenebatur autem commodati uel depoſiti ex facto prædeceſſoris, æquè dominus habet electionem, ut reprobata ſolutione, tanquam reſtituto commodato uel depoſito pecunia retenta, veterique actione remiſſa, ueram de nouo ſolutionem petat ex uendito, uel ſi malit ſolutione approbata tanquam obligatione & actione ex uendito ſublata, ueteri actione commodati depoſitiuè ad reſtitutionem pecuniæ agat. Nec ocioſa eſt hęc plurium actionum diſtinctio l. non eſt nouum, de actio. empt. Multa enim contingere poſſunt, ut interſit unam aut alteram eligere poſſe. Quid enim ſi Titius non eſt ſoluendo, & merces conſumpſerit, & ſic inanis eſt actio ex uendito. l. nam is, de dolo. Sed pro depoſito uel commodato dati erãt fideiuſſores uel prædia hypothecata, & ſic utilis eſt uetus actio depoſiti uel commodati. Contra ſi tempore venditionis & ſolutionis bona fide factæ, nondum præſcriptũ erat actioni commodati uel depoſiti, ſed modicum temporis reſtabat: quo poſtea effluxo ſublata eſt uetus actio, non tamen ex hac odioſa præſcriptione ſuperuenienti reconciliata eſt præcedens ſolutio: quia nullo iure, nec ulla concludenti ratione probatur, & ſic actio ex vendito, quæ non obſtante illa ſolutione ſuperfuit, adhuc ſupereſt, & utilis eſt, ſi Titius ſoluendo ſit, uel quandocunque ad pinguiorem fortunam deuenìat. Eadem dicenda ſunt, ſi Titius debebat tibi ſub beſſibus uel ſemiſſibus uſuris centum, quæ de tua pecunia ſoluit, ſaluo quòd hoc caſu ſi Titius bona fide ſoluerit, non potes ex interuallo ſolutionem reprobare, ut centum cum uſuris medij temporis & futuri, donec ſoluatur, petas: & hoc ne Titius ignorãs uſurario debito (quod aliunde maturè diſſoluiſſet) alligetur. Et ſic agendum erit actione ueteri, tanquam depoſitarius depoſitum in rem ſuam per errorem conuerterit: ſi tamen medio tempore præſcripta erat uetus actio, puto ſupereſſe actionẽ ex mutuo ad ſortem tantum, non autem ad uſuram, cuius curſus ſemel citra dolum debitoris remiſſus non reuiuiſcit. Idem omnino ſi Titius de tua pecunia redemerit reditum duodecimæ, uel alium quem tibi debebat, & ſic pleniſſimè expedita eſt hęc quæſtio cum ſuis appendicibus, tam theoricè quàm practicè.

331 † QVADRAGESIMOQVINTO ſuccedit quæſtio. An alius poſſit pro debitore offerre & redimere reditum? Videtur quòd ſic l. ſoluendo, de nego. geſt. l. ſi pro me. de ſolutio. vbi probatur hoc procedere etiam inuito *Tertius offerens.*

uito

uito debitore:ſed quòd etiam creditori inuito poſſit per quemcũque offerri,ut etiam in mora conſtituatur, & etiam periculum in eũ transferatur, eſt caſus in l.qui decem. §. ſed quid ſi ignorante.de ſolutionibus. & in l.cùm & poſtliminij.C.de capt. & poſtlimi.reuer. Hinc decidit Angel. in l. tale pactum. §. poſt diuiſionem. per illum textum de pactis. quòd etiam debitori cõuento poteſt quilibet extraneus offerre debitũ pro eo, & impedire proceſſum:nec poteſt dicere creditor,nolo quòd ſoluatur niſi per conuentum. Et licet non clarè probetur in illo textu:quia ibi offerens totum,non eſt extraneus, ſed unus ex hæredibus debitoris: tamẽ clarè & diſertè probatur in iuribus præallegatis, per quæ tenent omnes doctores ibi,& in l.obſignatione.C.de ſolutionibus, & in l.acceptã. C.de uſuris,& vbiq;, quòd ſicut ipſe debitor offerendo conſtituit creditorem in mora,& deponendo,& conſignando liberatur ipſo iure:ita ſi quiuis alius pro eo, etiam ſine mandato offerat, uel conſignet. In contrarium autem uidetur, quòd non ſimus hìc in terminis horum iurium, quæ loquuntur, ubi quod debetur duntaxat offertur. Vnde ſi ageretur de liberando debitore à reliquis præteritis, prædicta planè procederent, non autem quando agitur de redimendo, & reſoluendo ipſo iure reditus: quia tũc quod offertur non debetur. Debitor enim non eſt obligatus ad redimẽdum,nec ad ſortem,ſed eſt ipſe creditor qui obligatus eſt pati redemptionem, & reuendere. Vnde non ſolùm ſumus in terminis dictorum iurium,ſed in terminis oppoſitis: uidelicèt quòd extraneus petit ſolui uel fieri, quod non ſibi,ſed alij debetur,in quo oppoſita regula eſt, peti non poſſe.l.inuito.C. de ſolutionibus. ſic ſi quis uendiderit fundum ſub pacto redimendi,non poteſt extraneus abſque mandato uenditoris offerre, nec in mora conſtituere creditorem,qui nõ tenetur ei, niſi de mandato docenti acquieſcere,& idem in retractu proximitatis,ut dixi in conſuetud. Pariſi. §. centeſimo ſeptuageſimo quarto. De quo ultimo plenius ſcribit Dominus Andr. Tiraq. in tractatu retract. §.primo glo.8.num.155.eum ſequenti.nẽ capi poſſet creditor. Quid enim ſi extraneus hic oblator ignotus eſt, & fortè furatus eſt pecuniam oblatam, uel numerando aut conſignando ab alio depoſitam furtum committet, & numi extantes uindicabuntur per dominum. l. ſi filiusfam.ſi cert. pet.uel ſi pecunia ſit offerentis, ſi ſit minor uiginti quinque annis, uel ei bonis interdictum ſit,poterit ſiue per reſtitutionem, ſiue iure communi repetere pecuniam creditori ſolutam, etiam conſumptam, uel etiam his ceſſantibus, non obſtante iudicis decreto, qui declarauit debitorem conſignatione liberatum, repetere ſummam conſigna-

132 tam, & decretum eluſoriũ reddere. † Soluendo diſtinguo, aut iſte extraneus offerẽs *Solutio.*
non uult ſibi cedi ius reditus,ſed dumtaxat uult illud ſupprimere, aut uult ceſſionem iurium. Primo caſu ualet oblatio,& ſtatim ipſo iure deſinit reditus currere: & ultra ſacta (ad recuſationem creditoris) debita cõſignatione, ipſo iure reſolutus eſt reditus, & debitor in totum liberatus: nõ tamen tenebitur creditor literas reditus licet inanes reſtituere extraneo, donec oſtendat mandatum:nec eaſdẽ conſignare, ſed ſufficit quòd paratus ſit eas reddere debitori, uel habenti mandatum: & interim poteſt iudex conſtito de oblatione, recuſatione & conſignatione, declarare reditum reſolutum. Verũ eſt quòd hæc iudicis declaratio parum operatur: quia implicat tacitam conditionem, ſi conſignatio non reuocetur, prout,creditore tamen citato,ſi eſt facta in iudicio,reuocari poteſt à conſignante, cùm non ſit acceptata per creditorem, per nota.in leg.acceptam. C. de vſuris. & hoc quando extraneus nomine proprio conſignauit, licet ad commodum debitoris, cui in caſum quo creditor acceptaret, donatum uolebat, alioquin iudex non debet permittere pecuniã reddi,niſi citato debitore, cuius nomine cõſignatum eſt, & cuius eſſe pecunia præſumitur. Secundo caſu, quãdo offerens uult ſibi cedi, non debet audiri.Ratio,quia primo caſu oblatio reſoluetur in ueram ſolutionem, & meram liberationem, ideo habent locum iura pro prima parte citata, & eadem naturalis æquitas, ut alium pro eo ſoluendo liberare poſſimus. Secundo uerò caſu non eſſet liberatio, ſed creditoris mutatio, & cogere eum ad uendendum ius ſuum,quod eſt iniurioſum.l.nec emere. C. de iure deliberan.l. id quod noſtrum, de regulis iuris. Vnde ceſſant prædicta iura, & æquitas, & locum habent oppoſita pro ſecunda parte adducta. Hoc etiam captioſum eſſet debitoribus, quorum intereſt inſcios non mutare creditores, quos nonnunquam habent propitios. ſa. quæ ſcripſi in conſuetud. Pariſien. §. 178. quòd reditus duodecimæ etiam ſuper hæredijs antiquis conſtitutus non poteſt iure proximitatis retrahi inuito debitore,ne fortè cogatur incidere in manus auari & intractabilis,qui fortè prius denegauit, quod debitor ab extraneo amico inuenit. Ad primum caſum non obſtãt præfatæ captiones creditoris: tum quia nõ ſunt ueriſimiles, ideo uiderentur fruſtratio

nis

nis cauſa allegari: quòd ſi ſit aliqua probabilis ſuſpicio, non tenebitur creditor acceptare, ſed iuſtè recuſare poterit. Nec obſtat, quòd ſua non intereſt: quia ſaltem pignori pecuniæ incumbet, quia immò cauſari poteſt, ſe uelle eam ſtatim utiliter impendere: nec ocioſam ſeruare, aliud eſſe, quàm dãnum & periculum quærere. Facta autem huiuſmodi ſuppreſſione reditus, is qui ſoluit uel conſignauit, habet obligatum debitorem ex geſtione ad eam ſummam, & pro commodo geſtionis duntaxat: unde non poterit eum cogere ſtatim ad eam ſummam reſtituendam, nec ad aliquem reditũ interim pendendum: ſed ad eam ſummam duntaxat particulatim, & commodis interuallis reſtituendam, boni uiri arbitrio, habita ratione perſonarum, & quantitatis, & facultatũ debitoris, ita ut ea geſtio nõ oneret, ſed competenter releuet debitorem, iuxta. l. ſed an ultro, de nego. geſt.

335 † QVADRAGESIMOSEXTO conſequenter ad pdicta ſeſe offert pulchra quæſt. plures includẽs, quia multę ſunt notabiles limitationes ad dictã. l. nulla. C. de ſolutio. in q̃bus creditor tertio ſoluẽti uel offerẽti tenetur iura ſua & actiones cedere, ut plenè per Paul. in l. ſi res obligata, de leg. 1. quas ſummatim tangit Alex. apud Bal. in d. l. nulla. C. de ſolutio. & latè Anto. Neguſ. trac. pig. in 3. mẽb. 5. par. prin. ubi uideas: nõ . n. tranſcribo. Sed de effectu quæro. Vtrũ iſtis quibus competit beneficium cedendarum, puta correis, uel fideiuſſoribus, uel poſſeſſoribus fundi ſpecialiter hypothecati, offerentibus & redimentibus, teneatur creditor cedere ius reditus? Breuiter teneo, quòd ſic, ſub noua noſtra modificatione, de qua in q. ſequẽ. & niſi in merè extraneo, ut in quæſtion. præcedent. Et quia hæc q. multa comprehendit, ut uideas quanto molimine mihi conſtet analytica mea, arguã utrinque. Et primò uidetur indubitanter quòd ſic, unà cum omni hypotheca, & iure totius reditus. l. fideiuſſoribus. l. cum is qui. l. ſi fideiuſſores. in ſi. de fideiuſſo. l. cùm alter. l. ſcripto. C. eo. l. cùm poſſeſſor. de cenſib. ubi diſertè dicitur, quòd creditor tenetur ad uenditionem nominis. Et hoc uidetur æquiſſimum, maximè quãdo is qui petit ceſſionẽ, urgetur ab eodem creditore ad ſolutionẽ, ut quando creditor unum ex correis in ſolidum perſequitur, ut bonæfidei emptorem, qui fundum ſpecialiter hypothecatum ad reditum ſine onere emit, qui ſecundum cõſuetudines Franciæ etiam perſonaliter ſine diſcuſſione conueniri poteſt. ſi igitur ut ſeſe eximat, ſortem cum reliquis offerat, mediãte ceſſione, uidetur creditor teneri, & in mora conſtitui, nec currere deinceps reditum, ſi recuſet recipere cedendo. Secundò confirmatur, quia redemptioni ineſt reuenditio, ſed iſte creditor tenetur ad patiendum, & præſtandum, ut à ſe redimatur: igitur reuendere tenetur, quia neceſſariò ineſt tanquam correlatiuum. l. cum emptio. de reſcind. uenditio. l. ſi. de acceptil. & reuenditioni ineſt uenditio: uenditioni autem nominis ineſt ceſſio, & tranſeunt utiles ſine alia ceſſione. l. 2. C. de actio. & oblig. l. ex nominis. C. de hæred. uel act. uendi. l. ſi cum emptore. de pact. Tertiò, quia creditor fœneratorius tenetur correo debendi, fideiuſſori, uel poſſeſſori, ſortem cum reliquis offerenti, cedere nomen ipſum cum uſuris ipſis præteritis & futuris, cum hypothecis & omni iure. l. Paul. de fideiuſſor. & ut inquit tex. in l. fideiuſſoribus. in l. cùm is. eo. tenetur nomina ipſa cum omni iure ſuo uẽdere, cedere, trãsferre. Igitur ad idem tenetur creditor iſte reditualis, cum hi reditus ſint ueterum illarũ uſurarum ſuccedanei. Quartò, per æquitatem & rationem. leg. in creditore. de euicti. quæ uidetur locum habere ſaltem in emptore bonæfidei fundi hypothecati, qui emit ſine onere, & nunc euincitur à creditore, à quo (quia à uenditore ſuo non defenditur) redimit, ne & re ſua, & precio, & recurſu euictionis parum ſæpe tutæ careat. & ſimiliter in fideiuſſore, qui ne perpetuò cogatur pro alio ſoluere redimit, & ſibi cedi petit. Nec enim uidetur, quòd creditor hoc denegare poſſit, cum ſine ullo diſpẽdio hoc poſſit. l. in creditore. de euictio. l. iure ſuccurſum. de iure dot. Quintò, quia iſtud ius redimendi, cui obligatio reuendendi ineſt, nõ ſolùm in excipiendo, ſed etiam in iure obligationis, & actionis conſiſtit: & ſic uerè eſt ius ſubſiſtens: & in bonis debitoris, prout ſi eſt actio, ergo eſt in eius bonis. l. rem in bonis. de acquir. rer. domi. ergo iſtud ius hypothecari poteſt, & eſt hypothecatum poſterioribus creditoribus. Poteſt etiam cedi ex regula generali. l. ſi. C. de hæred. uel acti. uendi. & tacitè tranſit, & cedi uidetur in ceſſione uel alienatione fundi ad talem reditũ hypothecati, ſiue cum onere, ſiue ſine onere dicti reditus trãsferatur, & ſic fideiuſſor ſaltem ſingularis ſucceſſor, qui rem acquiſiuit cum omni iure & pertinentijs, uidetur ſufficientẽ habere cauſam à debitore in iure redimendi & reuendendi. Sextò, quia etiam ipſi debitori ſoluenti cedi poteſt à creditore contra uſucaptorem, uel alium habentẽ ius poſterius ab alio, quàm ab ipſo debitore, ut no. glo. & Doct. in l. uſucap. C. de pig. Et uidetur, quòd creditor ad hoc teneatur, cum non habeat diſpendium. argum. dictę

Ius redimẽdi eſt in bonis.

l. in

l. in creditore. Et ſic quòd teneatur cede-
334 re habenti ius uel cãm à debitore. † In
contrarium argumentor, hunc creditorem
indiſtinctè nemini teneri reditum cede-
re, ſed ſufficere quòd offerat pati re-
demptionem, & ſuppreſſionem reditus,
& cedere actiones pro reliquis præteri-
tis quæ ſibi ſoluentur: ſed pro ſorte uel
ipſo iure reditus nihil cedere teneatur,
nec extraneo, nec correo, nec fideiuſſo-
ri, nec poſſeſſori pignorum. Et probo,
quia etiam ſi totum corpus iuris ad hunc
finem excuſſeris, non inuenies hoc bene-
ficium cedendarum fuiſſe introductum
nec datum, niſi contra eos, qui tanquam
ſibi debitum, & exigibile recipiunt, & re
ceperunt: & his qui quod ſiue in totum, ſi-
ue in parte ab alijs, & à ſe exigi poteſt, uel
poterat, ſoluunt uel ſoluerunt. Sed hic
dum creditor ſortem iure redemptionis
accipere compellitur, non accipit quod ſi-
bi debetur, nec exigit, ſed exigitur, &
facit id, ad quod inuitus tenetur, & cogi
poteſt: & ſic non tenetur cedere pereuntes
actiones, quia nullo iure cauetur, immo ui-
detur in ſe iniuſtum: quia ſatis eſt debi-
torem id præſtare & facere, ad quod dun-
taxat tenetur. & hoc faciendo ſoluitur in
totum omnis obligatio. Inſtitutio. quib.
mod. toll. oblig. in princ. nec ultra quic-
quam exigendum. Porrò iſte creditor nõ
eſt creditor, niſi inquantum concernit ex-
actionem reliquorum præteritorum, quò
ad futura enim, incertum eſt debitum iri.
ut ſupr. nume. 301. nume. 304. nume. 317.
& ſic pro præteritis, & debitis tantùm poſ-
ſunt adaptari iura prædicta: ſed non uiden
tur poſſe adaptari, inquantum idem cre-
ditor tenetur & cogi poteſt redemptio-
nem pati: quia hoc reſpectu non eſt cre-
ditor, ſed uerus debitor, ut dictum eſt.
Cumque ſe obligauerit ad meram & nu-
dam ſuppreſsionem reditus, reponendo
ad ſtatum, qui erat ante emptionem, &
creationem reditus, ſequitur, quòd hoc
faciendo, omni obligatione eximitur: con
ſequenter nullas actiones cedere cogitur,
ſed ſufficit quòd res ad priſtinum ſtatum
redeat, quod etiam de ſe procliuius & fa-
cilius eſt l. ſi unus. §. pactus. in fine. de pact.
& ſic non obſtat primum. Secundum ue-
rò non obſtat, quia illud reuendere, quod
tacitè ineſt, intelligitur ſecundum mate-
riam ſubiectam: & ſic de ſimplici ſuppreſ-
ſione ſiue reſolutione reditus, qui etiam
non fuit creatus niſi cum hoc onere, ut à-
nullari, & reſolùi poſſet, & res ad prio-
rum ſtatum redire. Certum eſt autem
quòd quando ab initio appoſitum fuit pa-

Beneficiũ cedendarum.

ctum redimendi, non fuit intellectum
de alia redemptione, quàm de iſta, per
quam reditus extinguitur, & res ad prio-
rem ſtatum redit, non autem fuit intelle-
ctum de tranſlatione ipſius iuris permanen-
tis. Igitur hoc eodem modo debet uerbum
reuenditionis, ſiue tacitum, ſiue expreſ-
ſum intelligi, nec ulterius operari poteſt.
l. non omnis. in princip. ſi cert. peta. Non
obſtat tertium: quia loquitur, quando
ſors debetur creditori, & poteſt exigi per
eum, qui eo reſpectu, ſcilicet ſortis ue-
rè dicitur creditor. leg. fina. in fin. C. de iu-
re dot. & tunc conueniunt iura, quæ lo-
quuntur de ceſſione fienda à creditore. Sed
hic eſt oppoſitum: quia iſto reſpectu re-
demptionis creditor non eſt niſi debitor.
335 † Ad quartum prompta eſt reſpon-
ſio, quòd d. l. in creditore; loquitur in eo
qui uendidit pignus iure creditoris: & ſic
licet non teneatur de euictione ex defectu
iuris pignorantis. l. 1. & per to. C. credito.
euiction. pignor. non debe. tamen tene-
tur præſtare ſe creditorem fuiſſe, hoc eſt,
tenetur ad limites iuris pignoratitij, ſeu
qualitatis in qua uendidit. Vnde tenetur
omne ius pignoratitium, quale habet, ſi
eſt efficax, ſaltem contrariam pignorati-
tiam, quam in omnem euentum habet, con
tra debitorem cedere emptori ſuo, eiuſque
indemnitati, quantum ſine diſpendio ſuo
poteſt, conſulere, & ad hoc emptori ſuo
ex proprio contractu obligatus eſt, & in hoc
emptor ſecutus eſt fidem uenditoris ſui, &
plus, creditor ad hoc tenetur etiã iure actio-
nis. l. penul. de diſtract. pignor. & dicta l.
in creditore. ubi textus inquit, quòd ad hoc
teneatur ex empto ſed in caſu noſtro credi-
tor non eſt aliquo modo obligatus ad con-
ſeruandum fideiuſſorem uel poſſeſſorem in
demnem: & poſſeſſor non fuit in aliquo
ſecutus fidem creditoris, nec etiam fide-
iuſſor, niſi in hoc, quòd creditor, ſorte
cum reliquis oblata, teneretur pati redem-
ptionem & meram extinctionem reditus:
igitur non tenetur ad cedendum. ſecus in eo
qui emit à Titio reditum antiquum redimi
bilem, debitum ab aliis eidem Titio, ſibique
cauit nouis prædibus prædijſque, pro ſecu-
ritate & euictione uenditionis ſibi factæ per
Titium: quia ſi ſecuta uel imminẽte euictio
ne agat cõtra fideiuſſores Titij, uidelicet quẽ
accepit à Titio, qui fideiuſſor ut uitet mole-
ſtiã euictionis, & periculũ aſsignãdi reditũ
ſup bonis ſuis, redimit: tũc. n. tenetur credi-
tor cedere fideiuſſori actionẽ ex empto, &
oẽm aliã actionẽ uel hypothecã, quã hẽt con
tra Titiũ, & ceteros primos primi debitoris
fideiuſſores, uel pignora, rõne dictæ emptio

Creditor quãdo de euictiõe.

nis, & euictionis. Rō, quia illa euictio erat debita creditori per iſtū qui petit ceſſionem, & redemptio eſt congrua ſatisfactio pro euictione, & ſic omnis actio euictionis cedenda eſt ſatisfacienti per iura prædicta, quæ tunc conueniunt. Sed in q. noſtra, nec euictio, nec redemptio, nec ſors debetur creditori, ſed dumtaxat debitor habet facultatem extinguendi reditum, ſorte cum reliquis oblata, qua facultate uel exceptione fideiuſſores quoque & poſſeſſores pignorum uti poſſunt, cum ſit exceptio realis: igitur non poſſunt excedere limites exceptionis, nec ceſſionem petere: quia non uenit ex natura exceptionis, uel facultatis luendi, nec per prædicta iura. Ad quintum fateor, quòd hæc facultas competebat etiam per modum actionis, non tamen continuo eſt ius per ſe ſubſiſtens & ceſſibile: nec eſt in bonis per ſe & propriè, ſed facit quo minus dicitur eſſe in ære alieno, & abeſſe à bonis. Non enim aliud eſt quàm diminutio obligationis paſſiuæ, qua tenetur creditori, quemadmodum dies uel conditio obligationis, uel exceptio non petendi non eſt propriè in bonis, ſed facit ut minus abſit à bonis. Idem ſi debitor habet ius petendi uel condicendi liberationem certo caſu. quemadmodum enim ipſa obligatio paſſiua non poteſt cedi: ita nec eius accidentia & qualitates, ſiue augeant, ſiue diminuant obligationem non obſtat. d. l. fin. C. de hæred. uel actio. uēdit. quia præſupponit materiam ad hoc idoneam, ut cedi poſſit, videlicet quādo actio competit ad aliquid nobis dandum uel fiendum, quod alij dari uel fieri poteſt, ut etiam quando creditor detinet fundum luendum: ſecus quando nil detinet, & actio competit ad liberandum, uel non præſtandum in futurum: hoc enim cedi non poteſt: igitur nec ſingularis ſucceſſor poteſt in hoc cauſam habere à debibitore. Ad ſextum reſpondeo, nullo iure expreſſum, quòd creditor teneatur credere debitori: & quòd non teneatur, ſentiunt Saly. in l. 1. C. de his quæ in prior. cred. loc. & expreſsè Anto. Neguſan. in tract. pig. 3. mēbr. 5. par. num. 43. cum ſeq. ſed ne tandē nimis altercando ueritas amittatur, aut ita intricetur, ut uix extricari queat, iamiam tempus eſt ut ad deciſionem analyticam accin-
ſolutio. 336 gamur. † Dico igitur intermiſſis paulis per argumentorū peripherijs, ipſum ueluti centrum inſpiciendo, ꝙ tota huius. q. difficultas & epitaſis uerſatur in duobus pūctis. Primus, an creditor iſte reditualis ex ui contractus uel obligationis ſit obligatus nō ſolum ad meram redemptionem, nudamque reſolutionem patiendam ſorte cū reliquis oblata: ſed etiam ad cedendum & transferendum iura ſi petatur, & petentis interſit. Secundus, ſi forte non eſt ad hoc obligatus ex ui ipſa obligationis: an uerum ſit & dici poſſit, quòd ſors ipſa, uel quid mobile ei debeatur. Vtrumuis ſit habeo intentum. Sed oſtendo etiam utrumque uerum eſſe, igitur deciſio indubitata. De primo ſic: fac debitorem decem reditus annui redimibilis pro centum uiginti, ſuper quibuſdam fundis ſuis in ſpecie, & ſuper omnibus bonis in genere, vendere unum ex fundis ſpecialiter hypothecatis ad onus dicti reditus, ideſt, ꝙ emptor tenebitur illum ſoluere, & indemnem reddere debitorem, accidit emptorem grauatim ſoluere reditum, ità quòd ſæpe debitor impetitur & exigitur à creditore: debitor autem meritò moleſtiam hanc ſubinde in ſingulis terminis ad indemnitatem agendi contra emptorem pertæſus & exoſus mauult redimere reditum: itaque creditori ſuo ſortem cum reliquis offert, petens iura & actiones ſibi cedi, quod duplici conſilio facit, tum ut euitet moleſtiā circuitus & recurſus ſubinde importunè ſuſcipiendi & inferendi: tùm ut deinceps reditus ad commodum ſuum currat, utrum teneatur creditor cedere? Accurt. in ſimili uariauit, & l. 1. §. cùm prædium. de pig. tenuit cedi non poſſe, nec ſi creditor etiam uelit. Sed in l. uſucapio. C. de pign. tenuit cedi poſſe, ſi uelit creditor. Doct. hanc ultimam, illa reprobata, ſequuntur, & uolunt, quòd non teneatur creditor debitori ſuo cedere, ut dixi, excepto ſolo Bar. qui ſubobſcurè tamen ſentit creditorē cogi poſſe in dicto §. cum prædium. & in l. Ariſto. quæſtio. 3. quæ res pignor. obliga. poſſeſ. Ego dixi ueritatem eſſe, quòd in caſu noſtro uel ſimilis æquitatis, tenetur creditor etiam debitori ipſi, ſi eius interſit (ut hic) cedere. Probo per regulam & æquitatem. l. in creditore. de euiction. quia creditori nullo modo nociturum eſt, debitori uerò profuturum: igitur euici, quòd creditor non eſt obligatus ad nudam ſuppreſſionem reditus, ſed etiam ad eius ceſſionem, ſi opus ſit, & petatur: igitur hæc ceſſio iuſtè peti poteſt ab omni poſteriore creditore uel habente ius uel cauſam à debitore, puta ſi debitor primò uendidit fundum Caio minori precio, ad onus dicti reditus: ſecundò uendidit domum æquè hypothecatam Seio, ſine onere, ſed integro precio: quia Caius dictum reditum ſoluere, & indemnitatem præſtare tenebatur. Creditor aūt ſubinde impetit Seium, fortè vrbi morantem

Etiam debitori cedendum.

& uici-

& uiciniorem, cui grauius & moleſtius eſt identidem impeti, & impetere, modo uẽditorem ſuum, modo Caium pro recurſu ſuo, quàm reditum redimere: itaque ſortem cum reliquis offert, petendo ceſſionem iurium, & actionum, quibus præcipuè uti intendit contra Caium, & ab eo reditum ſuo ocio, ſuaque oportunitate exigere, prout Caius ad hoc tenetur uenditori ſuo, à quo ad hoc onus emit, nonne hìc adeſt manifeſta æquitas. d. l. in creditore. & oppoſitum eſt mera iniquitas? Igitur & huic tertio cedere tenetur ſimpliciter, uidelicet tam contra debitorem principalem, quàm contra Caium, & alios, quos ea res contingit. Quod autem dixi de debitore, qui uendidit rem ſpecificè hypothecatam, illuſtrioris exempli gratia dixi, propter conſuetudines Franciæ, ſecundum quas poſſeſſor fundi ſpecialiter hypothecati poteſt in ſolidum ſine diſcuſſione ad reditus continuationem conueniri. Idem tamen quòd debetur & ualet ceſſio ſecundum terminos iuris, uidelicet ceſſante dicta conſuetudine, ut ſi debitor ad hoc oneris uendiderit fundum generaliter tantùm hypothecatum, deinde quia emptor lentus eſt in ſolutione reditus, debitor ne ſubinde ſemper impetatur, redimit, ſibique cedi petit: hoc enim æquum eſt, & ſua intereſt, & æquè fieri poteſt, & ſic creditor cedere tenetur. Et hoc caſu poterit ceſſionarius per ſimplicem hypothecariam ceſſam cogere emptorem ſuum ad ſolutionem reditus uel dimiſſionem, & ſubhaſtationem fundi empti, idque ſine aliqua diſcuſſione, ratione promiſſionis ſuæ dicti ſpecifici pacti in uenditione fundi appoſiti: vi autem dictæ hypothecæ, iure ceſſo, præfertur omnibus alijs creditoribus, quibus cedens præferebatur, exceptis tamen illis quibus ipſe debitor ex pacto ſuo, uel eorum quorum eſt hæres, tenetur. Idem ſi debitor non alienauit expreſsè, ſed paſſus eſt uſucapionem fundi, quam tamen creditor quantum ad ſe, ſemper interrupit, uel quia creditor erat minor, ut

Hi reditus ſunt mobiles.

337 ſæpe uſu uenire poteſt. † De ſecundo dico, rectè, ſubtiliter & realiter ex communi & naturali ſenſu, conſiderando nõ corticem ſeu ſormulam aut tectorium uerborũ, ſed rerum exitus & effectus, quòd in effectu creditor huiuſmodi non eſt creditor reliquorum, & continuationis reditus tantũ: ſed etiam ſortis ipſius, non copulatiuè, nec alternatiuè, ſed ſubiectiuè ſeu ſubordinatè, uel analogicè. Patet, quia continuatio reditus ei non debetur præciſè, ſed niſi malit debitor ſortem reddere, & donec eam reddat, quæ obligatio quaſi ſimilis eſt obligationi noxali. l. 1. & per totum de noxa. actio. l. miles. §. decem. de re iudic. & illi de qua in l. ſi quis ſtipulatus fuerit. de ſolutio. ut enim illic, ita hic, unum eſt in obligatione, uidelilicet continuatio reditus, alterum in ſolutione, uidelicet reſtitutio ſortis, quæ cum ſit in libera & perpetua facultate debitoris, obligatio continuandi non eſt præciſa, nec ſtabilis, ſed ſemper commutabilis, & reſolubilis ſorte oblata, atque ideo conditionalis, ut ſupr. q. 39. num. 301. Et ſic licet reſtitutio ſortis non ſit purè in obligatione, ſaltem eſt in obligatione conditionaliter, uidelicet ſi nolit debitor continuare reditum, ſed obligatione eximi. Nec obſtat, quòd illa cõditio eſt in uoluntate debitoris, & ſic impedit omnem obligationem etiam conditionalem. l. ſtipulatio non ualet. de uerborum obligatio. quia uerum eſſet, ſi illa conditio conferretur in meram uoluntatem debitoris, uel in liberum eius arbitrium: ſecus quando uoluntas non eſt libera, ſed certo caſu aſtringitur. Et ad ſummum, licet dici poſſit debitorem nullo modo obligatum ad ſortem ſormaliter & diſtinctè loquendo, tamen negari non poteſt quin effectiuè & conditionaliter ſit obligatus ad ſortem, & quin hæc conditionalis & effectiua obligatio ſit formaliter pars detractiua, uel modus & diminutio obligationis ſormalis continuandi reditus. Si igitur creditori offeratur ſors non dicitur offerri, quod ei nullatenus debetur, ſed quod modaliter, effectiuè, & conditionaliter debetur. Præterea cum ſors ipſa ſit uera æſtimatio, & precium appretiatum iuris continuationis reditus, ſitque in poteſtate debitoris offerre iſtud precium, ſequitur quòd non dicitur debitor redimens offerre aliud à debito, ſed ueram & conuentionalem æſtimationem rei debitæ, pro redemptione debitam, quamquam ex pacto pro re ſoluere, & offerre licet: ideo non eſt mirum, ſi uel hoc reſpectu creditor reditus dicatur (prout uulgò uerè dicitur & habetur) creditor. & ſic habent locum, & adaptãtur omnia iura de offerendo creditoribus & ceſſionem petendo. Rationes autem in contrarium adductæ ſunt nimiæ ſubtilitates, quæ realitatem uulnerant, inquit Bald. in rub. de poſtu. præla. imò æquitatem, meritò à iudicibus admitti non debent. l. ſicut. §. ſi debitori. qui potio. in pignor. hab. Nec eſt uerum, quòd quantũ ad hoc ſit aliqua bona, ſolida & effectualis differentia inter eũ qui emit reditũ

Nimia ſubtilitas.

redimibilem ab antiquo conſtitutum, & accipit prædes euictionis, ut ſupr. num. 335. & eum qui emit à conſtituente de nouo ſub prædibus: utroque enim caſu idem ius reditus æqualiter acquirit, & eodem modo reuendere, ſeu reſtituere tenetur: igitur pariter utroque caſu cedere poteſt, & tenetur in caſibus iuris. Præterea etiam in terminis iuris, quòd creditor teneatur non ſolùm extinctionem debiti pati, ſed etiam iura cedere, non ſolum in debitis momentaneis, ſed etiam in ſucceſſiuis, etiam ſi ſortem extinguere non poſſit. Patet, fac ſœneratorem dilationem reſtituendę ſortis dediſſe debitori, donec uſuras ſoluere ſeu cõtinuare uellet, ut in l. itẽ quia, in fin. de pact. nunc fideiuſſor uel iuſtus poſſeſſor ſortem cum reliquis offerens petit ceſſionem. Clarum eſt, quòd fieri poteſt, & debet. l. fideiuſſor. cum l. ſequent. de diſtract. pign. l. Paulus. de fideiuſſ. cum ſimi. igitur & in caſu q. noſtræ cùm non ſit in hoc diſpar ratio, quin etiam ipſe debitor poſſet petere ſibi cedi contra eum qui emit cum hoc onere uel uſucœpit. ut ſupr. nume. 336. Igitur eodem modo & correi & fideiuſſores & detentores quorum iuſtè intereſt.

Chirographario creditori an cedendum.

338 † QVADRAGESIMO SEPTIMO quæro. An creditor chirographarius poſſit creditori redituali offerre, & ceſſionem petere? Videtur quòd non, per tex. in l. cum tibi. C. qui potio. in pign. habea. ubi Bald. Salyce. & omnes ubique ita tenent, & latè Anto. Neguſan. tract. pigno. 3. membr. 5. part. nume. 6. niſi forte ſecundum eoidem poſſideret, & conueniretur à creditore: quia tunc ut quilibet poſſeſſor poſſet offerre, & ceſſionem petere; quod intelligo, quando iuſtè, uoluntate debitoris, aut aliàs abſque uitio poſſeſſionem nactus eſſet. Idẽ puto, ſi tantum detineat, ſed habet ius retentionis contra debitorem & dominum, licet non contra creditorem. ſecus ſi eſſet iniuſtus poſſeſſor, & hoc conſtet: quia tunc non putauerim teneri creditorem ei cedere, & ita tenet Bald. in l. mulier. per illum text. qui potio. in pigno. hab. Paul. in l. ſi res obliga. de legat. 1. Licet Anton. Neguſan. in loco præallegato nume. 20. & numer. 26. latè contrarium teneat per text. in l. Paul. §. fina. quibus modis pigno. uel hypothec. ſolui. & malè: quia dictus §. fina. non loquitur de ceſſione, ſed de ſimplici oblatione ad extinctionem debiti. Vnde non debet extendi ad beneficium ceſſionis caſu quo eſſet uitioſus & iniuſtus poſſeſſor, maximè ſi poſſeſſio ab eo poſſeſſorio iudicio auocari poteſt: tum quia non debet eſſe melioris conditionis quàm extraneus, qui non eſt in uitio, & tamen non poteſt petere ceſſionem, licet poſſit ſoluere. l. nulla. C. de ſolutio. tum quia iure non inuenitur datum hoc beneficium poſſeſſori, niſi iuſtús ſit. d. l. mulier. Soluendo dico, ueram eſſe regulam, quòd chirographarius creditor licet poſſit offerre ut quilibet extraneus, non poteſt cogere ſibi cedi actiones. Amplio, non ſolum ſi creditor hypothecarius unam ſummam ſemel ſoluendam prætendit, ſed etiam ſi debitum ſucceſſiuum prætendat, ut creditor ſœnerarius, uel reditualis. Fallit primò iure exceptionis, ſi ſine ullo uitio poſſideat, uel iure retentionis detineat, ut dictum eſt. Et tunc diligenter aduertendum, quòd aut creditori hypothecario debetur una ſumma ſemel ſoluenda tantùm, aut debitum reditale uel uſurarium. Primo caſu ſi ille non agat contra hunc poſſeſſorem uel detentorem, non eſt locus huic oblationi. Quod enim dictum eſt huic poſſeſſori uel detentori competere ius offerendi, & ceſſionem petendi, procedit ad conſeruationem iuſtæ poſſeſſionis uel detentionis dumtaxat: unde quandiu creditor iſtum omittit, licet iſte poſſit ut merè extraneus debitum offerre, tamen non poteſt ullam ceſſionem petere. Quòd ſi uoluntariè totum offerat, ita ut ſibi iura cedantur, non conſtituit creditorem in mora, nec prodeſt debitori: quia creditor non tenetur talem oblationẽ modalem acceptare, cum non teneatur ad modum, uidelicet ad huic etiam offerenti cedendum. Probo, quia licet iure caueatur, quòd creditor hypothecarius etiam non conuentus poſſit uoluntariè offerre alij creditori etiam pignus poſſidenti, & auocare pignus, & ceſſionem iurium. l. 1. C. qui potio. l. cùm ſecundus. de diſtrac. pign. tamen hoc non cauetur de poſſeſſore niſi iuſto: idque non ſimpliciter, ſed ità demum, ſi urgeat eum creditor auocando rẽ ſibi hypothecatã: quia tũc iuſtus poſſeſſor poteſt agentem excludere offerendo debitum & ceſſionem iurium petendo. Caſus eſt ſingularis in l. mulier. qui potio. in pigno. hab. Vnde ſi creditor malit reum, hoc eſt poſſeſſorem omittere, & eum pati abſolui, ab obſeruatione iudicij duntaxat, quàm ſolutionem recipiendo cedere actiones ſuas, non tenebitur cedere: non enim tenetur huic poſſeſſori ad ceſſionem, niſi cauſatiuè, uidelicet ſi uelit eum cogere ad ſoluendum, uel iuſta ſua poſſeſſione aut iure retentionis deſiſtendum. quanquam enim nullus ſit textus in iure, quo expreſſum ſit iuſtè deti-

nenti,

nenti,& nudum ius retentionis habenti cō-
petere ius offerendi, & ceſſionem petendi:
tamen quoniam in eo eſt omnino eadem
ratio & æquitas, ſicuti in iuſto poſſeſſore
ideo idem ius,& d.l.mulier. huc extendi de
bet, ut quemadmodum iuſtus poſſeſſor ad
conſeruationem ſuæ poſſeſſionis per uiam
exceptionis ſeu defenſionis dumtaxat po-
teſt, ſi impetatur, offerre, & ceſſionem pe-
tere, & ad hoc actorem cogere cauſatiuè,
uidelicet ut uèl recipiendo debitum iura ce
dat, uel moleſtare poſſeſſorem deſinat,
339 † ita & iuſtus detentor ad conſerua-
tionem iuris ſui retinendi. Secundo ca-
ſu, quando creditor eſt uſurarius, uel re-
ditualis, & ſic quotidie augetur debitum,
tunc puto quòd iuſtus poſſeſſor uel habens
ius retentionis, non tenetur expectare ſe-
ſe impeti: & ſic non ſolùm per uiam ex-
ceptionis, ſed etiam per uiam petitionis
ſeu proſecutionis poteſt anteuertere ſeu
præuenire, & tali creditori offerre ſor-
tem cum reliquis ceſſionem petendo, & ad
hoc eum cogere, & reſpectu ſui in mora
conſtituere. Et ratio eſt, quia periculum
eſt in mora, & ius exceptionis poſſeſſoris
uel detentoris tempore fit aut fieri poteſt
deterius, cùm maior deinceps ſumma erit
offerenda: & ſic puto, quòd iudicis of-
ficium implorando poteſt occurrere etiam
creditore ſilente, & petere, ut debitum
recipiat, & actiones cedat, niſi malit ſal-
tem pro futuro tempore, hoc eſt, reſpe-
ctu futurarum penſionum hypothecam dū
taxat, & ius rem auocandi remittere. hoc
enim oblato non intereſt poſſeſſoris uel de-
tentoris, donec impetatur. Et ſic interim
ceſſabit officium iudicis, tanquam cauſa
periculi ceſſante, quemadmodum dum
ſumma ſemel ſoluenda debetur: alio-
quin gliſcente periculo, puto iudicis of-
ficio petenti iuſto poſſeſſori uel detentori
ſubueniendum, qui hoc caſu uidetur co-
actè & impulſus accedere, nempe ad pe-
riculum gliſcens amoliendum. Et ſic non
eſt minor æquitas, quàm cùm poſſeſſor uel
detentor impetitur: facit quòd compul-
ſus uidetur, qui timet & poteſt compelli.
lege nouiſſimè, quod falſo tuto. auth. &
quòd ubi periculum eſt in mora, multa
conceduntur, quæ aliàs non concederen-
tur. l. de pupil. §. ſi quis riuos. ubi Alexan.
Iaſon de oper. noui nunciatio. Alexand.
in l. 1. in princip. colum. 15. & ibi Iaſon
colum. 2. & Deci. colum. 19. de offic. eius
cui mand. eſt iuriſdict.

340 † QVADRAGESIMO OCTAVO
hic incidenter quæritur. Quid ſi creditor
chirographarius nihil poſſidet uel detinet
de bonis debitoris, & ſic non habet inter-
eſſe ad conſeruationem iuſtæ poſſeſſionis
uel retentionis, quam non habet, an poſ
ſit cauſari ſua intereſſe: quia propter in-
crementum reditus uel uſuræ, debitor ef-
ficitur non ſoluendo? fac debitorem non
habere in bonis niſi fundum ferentem cen-
tum annua, uel non habere niſi mobilia ad
ſummum mille quingenta, debere uerò Ca
io ſub hypotheca centum reditus ad ratio-
nem duodecimæ, & Titio ſine hypotheca
ducenta ſemel ſoluenda. Et ſic futurum eſt,
ut currente reditu breui abſorbeantur bo-
na debitoris, nec ſuperſit unde Titio ſolui
poſſit. Et quid ſi debitum Titij eſt in diem,
& ſic interim diſcutere nequit debitorem,
nec uia pignorationis & diſtractionis ſibi
conſulere, ut de bonis debitoris maturè Ca
io, deinde de reſiduo ſibi ſatisfaciat? Non
eſt dubium, quin poſſit ſorte cum reliquis
oblata reditum ſupprimere, ut quilibet ex-
traneus, ſup. quæſt. 45. ſed non ne iuſta cau-
ſa hic eſt, ut petere poſſit Titium cogi ce-
dere actiones, & iura ſua, alioquin ſibi in-
utilia, cumque id ſine iniuria cedētis, et eius
contra quem ceditur fieri poſſit? Certè hæc
duo per ſe non ſufficerent ad ceſſionem exi
gendam, ut patet in mero extraneo. l. nulla.
C. de ſolutio. ſed quia hìc plura etiam alia
concurrunt, uidelicet ꝙ Titius non eſt om-
ninò extraneus, cùm ſit iuſtus creditor, ſor-
te ex cauſa liberalis & officioſi mutui: tum
quia non merè uoluntariè uenit ad hanc ob
lationem, ſed neceſſitate compulſus, ne per-
dat debitum ſuum: tum quia non certat
de lucro, ut merè extraneus, ſed de dam-
no uitando. & ſic Caius naturali & ciui-
li æquitate facere tenetur, quod ſibi non
nocet, & alteri, ex iuſta cauſa de damno
uitando certanti, prodeſt, fa. l. in ſum-
ma. §. quanquam, de aqua plu. arcen. l.
in creditore. in fina. de euictio. Tum quia
habet iuſtam cauſam à debitore, cui com
petit ius redimendi, & ceſſionis, ſupr.
nume. 336. Tum licet non habeat hypothe
cam, tamen tempore & loco habere pote-
rit pignus prætorium uel iudiciale, quod
non erit quantum ad iſtud minoris effica-
ciæ, per ſupradicta de iuſto poſſeſſore uel
detentore. Igitur omiſſo circuitu ad hoc
aliàs requiſito, prout omitti debet, ubi pe-
riculum eſt in mora, & æquitas ſuggerit,
ut hic, puto his cognitis ſatis iuſtam cau-
ſam eſſe, ut Caius teneatur, & cogi de-
beat Titio iura cedere, ut enim maxi-
mè deficiat caſus legis ſcriptus, non ta-
men deficit legalis æquitas, quæ ex to-
to negotio colligitur, lege bona fides. de-
poſi. Similiter dico, quòd creditor etiam

chirographarius, de quo non eſt dubium quin diſcuſſiõe facta & ordine ſeruato poſſit ſorte oblata cogere eum, qui fundum debitoris emit ſub pacto redimendi, ad reponendum fundum in bonis debitoris, licet merè extraneus non poſſit, ut ſuprà quæſt. 45. tamen ſi debitor non habet alia bona, & periculum eſt in mora, ut quia tempus redimendi expirat, poteſt creditor etiã chirographarius, etiam in diem, etiam inuito uel abſente debitore, iudicis officiũ implorando realiter offerre, non ut ſtatim cogat emptorem inuitum capere ſortem, & reſtituere fundum, ſed ut interim interrumpatur curſus temporis redimẽdi, donec & ſub hac cõditione ſi cauſa cognita appareat de iuſto huius debito, & debitorem aliàs non eſſe ſoluendo, ut ſic extunc ea facultas fundum redimendi ius in pignus prætorium, uel iudiciale deduci debuerit. Ad commodum enim eius qui ſine alterius damno de damno uitando certat, dumque periculum eſt in mora, æquum eſt circuitum non expectari, ſed præueniri, faciunt quæ ſcripſi in conſuetud. Pariſ. §. 62. quæſt. 10. in fi. quòd creditor etiam non habens hypothecam, ſi aliàs debitor efficeretur non ſoluendo, poteſt canonem emphyteuticum domino directo, etiam debitore inuito, ad impediendum commiſſum offerre, quod in creditore hypothecario ſenſerunt Bart. Bald. Angel. Saly. in l. lex uectigali: de pignor. per illum text. qui tamen non probat, ſed per alia media probatur, ut dixi in d. §. 62. quæſt. 10. quò remitto, ne materiam huius tractatus excedam.

34 † QVADRAGESIMONONO ad pleniorem intellectum, quæro de effectu huius ceſſionis: iſte ceſſionarius, puta ſecundus creditor, cui debebantur mille, qui ne bona hypothecata per antiquiorem creditorem reditualem exhaurirentur, ſed conſuſis debitis indemnitati ſuæ melius conſuleretur, iuxta l. fideiuſſor. de neg. geſt. ſoluit illi antiquo creditori ſortẽ cum reliquis, & habuit ceſſionem. An poſſit à debitore uel alijs poſſeſſoribus reditum exigere? Videtur indubitatum quòd ſic, quemadmodum poterat cedens, cum in omne ius illius ſucceſſerit l. cum ſecundus, de diſtract. pig. l. ſi potiores. C. de his qui in priorum cred. loco ſucceſſ. Et in terminis, quòd eaſdem uſuras in futurum petere poſſit, prout cedens potuiſſet, uidetur caſus in l. ſi prior. §. ſciendũ, q potio. in pign. hab. & text. clarior in l. cum prior in 2. reſponſ. de diſtract. pign. Addo text. in fortioribus terminis, uidelicet in fideiuſſore ſoluente, & ceſſionem accipiente, in l. fideiuſſor. de diſtra. pig. in l. Paulus, de fideiuſſ. iſtud enim non tam odioſum eſt in ſecundo, uel tertio creditore, ſicut in fideiuſſore, propter l. primã. C. de dol. In contrarium arguitur, primò, quia nõ uidetur quã ſum ad hoc bona & ſolida differentia inter uenditionem fundi, ſub pacto redimendi, & uenditionem reditus redimibilis: nec uidetur quòd poſterior creditor uolens ſibi conſulere, debeat eſſe melioris conditionis redimendo huiuſmodi reditum, quàm redimendo fundum ſub ſimili facultate uenditum. Sed ſi deficientibus alijs bonis debitoris redimeret fundum, ut in quæſt. præcedenti, non poſſet redimere ſibi acquirendo, nec ut fructus ſuos faciat tãquã extraneus emptor, ſed ſolum redimere poſſet luendo, ut que in bonis debitoris reponatur. Igitur ſi reditum redimere uelit, debet hoc facere luendo, non autem ſibiipſi acquirẽdo: Et ſic non poteſt deinceps petere aliquas pẽſiones reditus: ſed ſolum eam ſummam tã ſortis quàm reliquorum præteritorum, quã priori creditori pro redemptione & luitione ſoluit: alioquin poſterior creditor redimens reditum eſſet melioris conditionis, quàm redimens fundum, quod uidetur abſurdum & iniquum, ſaltẽ in his reditibus duodecimæ. Patet, quia debitum vſurariũ ſiue ius reditus uili precio emptũ firmius eſſet, fauorabilius & durabilius, quàm emptio fundi maiori precio facta, quod eſt abſurdum. Minus enim conſuleretur ei qui magis ſeſe grauat, maius precium numerãdo quo plus commodet debitori, dominiũ fundi illi recuperãdo, maximè ſub tempus facultatis redimendi expirantis, quàm ei qui minus ſeſe grauat minorem ſummam numerando, quique minus commodi affert debitori reditum ſimplicem redimẽdo: quod uidetur iniquum. Vt que res oculis ſubijciatur, finge debitorem Titio vendidiſſe fundum centum reditus annui ferentem pro mille octingentis, ſub pacto redimendi infra decem annos; deinde Caio ſub hypotheca pro mille ducentis vendidiſſe cẽtum reditus annui quandocunque redimibilis: poſtremo à Sempronio mutuatum mille ſub hypotheca bonorum, uel alium reditũ ſub hypotheca vendidiſſe. Vides, quòd ſi Sempronius deficientibus, uel non ſufficientibus alijs bonis debitoris, & fortè decennio illo expirante, redimat fundum, nõ poteſt, nec fundi quidem reditus precio impares, ſuos, donec precium ſibi refundatur, facere: ſed tenetur in bonis debitoris liberum fundum reponere. Si igitur nolit fundum redimere, eo quòd fortè non habet ſatis pecuniæ, uel ſi habet, non uult tantum officij debitori exhibere, ſed uult reditum

341 redimere ſibique cedi fecere, † nonne tenebitur ius reditus tanquam extinctum, pacti luitionis iure, in bonis debitoris reponere, ſeu confundere? qua fronte prætextu ceſſionis iurium & hypothecarum petet ſibi deinceps magnos fructus redempti reditus ſolui, quos nec longè minores quidem petere potuiſſet, ſi fundo redempto longè plus debitori & omnibus creditoribus eius commodaſſet, & maius de ſuo precium ſoluiſſet? Nonne hoc videtur contra l. ſecundum naturam de reg. iur. Secundò probatur, quia iſte Sempronius uel quiuis poſterior creditor, qui vult cogere Caium, uel alium priorem creditorem uſurarium, uel reditualem, ſorte cum reliquis oblata, ut ſibi iura & actiones cedat uel vendat, non poteſt hoc facere, niſi ratione & ui hypothecæ quam habet in bonis debitoris, quæ priori creditori pro credito uel reditu ſuo prius hypothecata ſunt. Patet in l. cum poſterior. de diſtract. pig. aliàs hypothecam non habēti non datur hoc ius offerendi, & ceſſionem petendi l. nulla. C. de ſolutionibus, etiam ſi eſt creditor chirographarius l. cum tibi. C. qui potior. in pig. habe. Et ſic iſtud ius offerendi & ceſſionem petendi eſt quędam uis, & effectus, & uelus fructus pignoris uel hypothecæ, igitur iſte creditor ceſſionarius nō poteſt fructus huius ceſſionis, quæ eſt fructus hypothecæ ſuæ, ſuos facere, uel lucrari ſed tenetur in ſortem, & extenuationem debiti ſui, ui cuius ceſſionem exegit, computare, & ſuperfluum (ſi quid ſupereſt) reſtituere uel imputare in deductionem precij pro redemptione fundi, per leg. 1. & 2. C. de pignor. actio. l. 1. C. de diſtract. pign. Et maximè in terminis q. noſtræ, vbi ius ipſum & nomen redimendi, & ceſſionem petendi cōpetens debitori contra priorem creditorē, videtur hypothecatum huic poſteriori creditori, ſicut alia bona & nomina debitoris, l. nomen. C. quæ res pig. oblig. poſſ. penſiones autem futuræ ſunt fructus dicti nominis ſeu iuris redimendi, igitur in ſortem imputandæ. Idem de omni lucro quod percipit creditor occaſione pignoris, uel hypothecæ, etiam ſi ſit pœna l. ſi pignore. de pigno. actio. Nec obſtat quòd ibi dicitur non reſtitui, nec imputari, ſi ab ipſo debitore percipiatur, quia uerum eſt in pœna, quæ propter furtum uel aliud delictum per debitorem aduerſus creditorem commiſſum exigitur: quia aliàs liceret debitori impunè delinquere in necem creditoris, quæ ratio ceſſat in his fructibus ſeu reliquijs reditus, uel fundi ſub facultate redimendi venditi: & ſic ſtat regula de imputādo omni lucro occaſione pignoris uel hypothecæ per-
343 cepto. † Tertiò probatur, quia ad ſummum iſte ceſſionarius nō debet habere duplex commodum ex hac ceſſione, quę ui pignoris ſit, ſed hic haberet duplex, immo triplex commodum. Primum, quia conſeruat & confirmat ſuum pignus debiti ſui priſtini. l. quærebatur, qui potio. in pigno. hab. l. 1. l. prior. C. eodem tit. Secundum, quia ſuccedit in ius & prerogatiuam hypothecę priuilegijque pſonalis, pro ſumma priori creditori ſoluta, ut in ea præferatur omnibus quibus prior ille creditor præferebatur l. ſi potiores C. de his qui in prio. cred. loc. ſucce. utque eodem iure venditionis pignorū uti poſſit l. cum ſecundus, de diſtractio. pignorum. Tertium, quia ultra hæc lucraretur fructus dicti iuris, & facultatis redimēdi, quæ tanquam exiſtens in bonis debitoris ſibi hypothecata erat, & ui cuius hypothecæ obtulit & redemit, quod videtur abſurdum per prædicta. Et ſi quis dicat, quòd hic poſterior creditor mediāte pecunia ſua dicitur uerè emere, & acquirere ipſum ius & dominiū reditus ſibi ceſſum, & ſic quòd deinceps percipit, & ſuos facit fructus reditus, tanquam de re ſua propria, non autem tanquam de re hypothecata, reſpondetur, quòd hoc eſſet uerum, ſi prior ille creditor reditualis ſponte & uoluntariè huic, non tāquam debitori offerenti, ſed tanquam cuilibet extraneo uendidiſſet reditū: ſecus quando ex neceſſitate iuris, tanquam habēti ius offerendi, ut in q. noſtra, quia tunc licet dicat ſe cedere & vendere ius ſuum, tamē hoc non intelligitur fieri ad transferendum dominium, ſed ſolam hypothecam in ceſſionarium, quia non cenſetur emere, & pecuniam dare dominij acquirendi cauſa; ſed gratia ſeruādi pignoris, ſeu pro debito priſtino, & ſuccedendo in hypothecam & priuilegium prioris creditoris pro ſumma ei ſoluta, tex. in l. cum poſterior, in l. fideiuſſor de diſtract. pign. Igitur iſtud debet ei ſufficere, prout in ſimili ſeu in fortiori, ſi uirtute hypothecę, quam habet ſuper facultate fundi redimendi, quæ eſt in bonis debitoris, cuius reliqua bona nō ſufficiunt, redimat fundum ab emotore, & ſibi cedi faciat iura emptoris: quia hoc ſit ex neceſſitate iuris, & hypothecæ, non cenſetur fieri cauſa acquirendi dominij fundi redempti, & fructus futuros lucrandi, ſed cauſa ſeruandi pignoris d. l. cum poſterior. de diſtract. pigno. Et ſic cū per hoc non cenſeatur agi, ut poſterior offerens ſibiipſi redimat, ſed ut ius in bonis debitoris reponatur, ideo per ceſſionem emptoris, quæ ſit redimenti, & numeranti precium id ſolum cenſetur agi, ut fundus eius pecunia redemptus & in bonis debitoris repoſitus

poſitus ſit numerantis ſpecialiter hypothecatus pro precio redemptionis, ita ut pro ea ſumma præferatur omnibus, quibus emptor ſiue reuenditor ante reuenditionẽ prę latus fuiſſet, iuxta pulchrum text. & ſingularem in l. licet. C. qui potio. in pign. habe. quamuis aliud eſſet, ſi emptor ſponte, non coactus nec in uim facultatis redimẽdi, ſed merè uoluntariè huic eidem, tanquam cuiuis extraneo, fundum ſub eodem reuendẽdi onere vendidiſſet. Tunc enim iſte uerus emptor fieret dominus fundi, & fructus ſuos faceret, donec precium redemptionis per eum ad quem ſpectat, debitè offerretur. Et ſic multum intereſt inter ſpontaneam venditionem, ſeu quãdo creditor pignus abſolutè iure couuentionis vendit, ut in l. cum prior. de diſtract. pigno. inter coactam venditionem, ſeu ceſſionem, quæ fit

344 ex neceſſitate iuris. † Vides quanto molimine omnem (quod aiunt) lapidem moueam, quantopere hæc pro parte negatiua urgeant, omitto quàm ſit odioſa horũ redituum propagatio, & fauorabilis eorũ ſolutio, & alia id genus. Sed his non obſtantibus concludo pro priore parte affirmatiua, quia ueritas iuris eſt, quòd is, cui ex præfata neceſſitate iuris fieri debet, & fit ceſſio, non ſolum pignus & debitum ſuum confirmat, non ſolum ſuccedit in ius & prærogatiuam hypothecæ & priuilegij perſonalis cedentis pro ſumma ei numerata: ſed etiam ſuccedit in omne & tale ius, quod & quale competebat cedẽti & ad commodum & lucrum uſurarum, ſi debitum erat uſurarium tanquam in locum cedentis ſubrogatus, & omnino eodem modo, iure & effectu, quo cedens uti poterat, idq́ue ſiue ceſſionarius ſit unus ex creditoribus hypothecarijs, ſiue unus ex fideiuſſoribus, text. ſunt aperti in l. fideiuſſor. ibi, cum vſuris medij temporis, in l. cum prior. ibi, & uſura medij temporis de diſtract. pignor. in l. Paulus, de fideiuſſoribus. Idem in creditore chirographario, ſi tamen rem poſſideat, non aliàs, niſi prout not. ſuprà quæſt. 47. ad finem. Et generaliter idẽ in omni tam iuſto poſſeſſore, ut nullo interdicto poſſeſſorio poſſet ab eo poſſeſſio auferri. Idem ſi non poſſideat ſed tãtum detineat, habet tamen ius retentionis contra debitorem, & dominium rei: quia tunc puto quòd non ſolum poteſt hypothecariũ repellere, & abſolui oblato precio, qđ cuilibet conceditur, ut in l. ſi fundus. §. in vindicatione de pigno. in l. Paulus. §. 1. quibus modis pigno. uel hypothec. ſol. ſed etiã poteſt cogere creditorem ad cedendum ſibi iura & actiones, quod iuſto demum poſſeſſori conceditur in l. mulier. qui potio. in pig. hab. & extendendum duxi ad eum qui nõ poſſidet, ſed iuſtè detinet, & ius retentionis habet, ſed non ad iniuſtum detentorem, uel etiam poſſeſſorem, licet aliud uelit gloſſ. in d. l. mulier. Ant. Neguſan. tract. pign. & malè, ut ſuprà num. 338. Similiter correo debendi cedendum eſt etiam in ſolidum, & cum commodo vſurarum, contra plures alios correos, deducta tamen portione ſoluentis tantum, ut not. per gloſſ. & doct. in l. prima in fi. C. de duobus reis. per Alexand. conſil. 38. in fin. lib. 5. Et intellige correos propriè & efficaciter, videlicet de obligatis ſingulis in ſolidum cum effectu, ſine beneficio diuiſionis: ſecus ſi plures ſint obligati in viriles, quia tunc ſi unus uelit totum offerre, licet poſſit, ad finem liberandi, & luendi tantum, non poteſt cogere creditorẽ, niſi uelit, ad ſibi cedendum iura, quia pro portionibus aliorum quas non habet, habetur pro merè extraneo, cui nõ competit ius petendi ceſſionem, totum debitum offerendo. l. nulla. C. de ſolutio. idem puto ſi mero iure tenetur in ſolidum, ſed habet beneficiũ diuiſionis. Idem puto etiam ſi cum effectu & ſine exceptione diuiſionis tenetur in ſolidum: ſed creditor offert diuidere obligationem, & eum liberare uirilem ſuam ſoluendo, quia tunc ad nullam ceſſionem cogi poteſt, etiam ſi totum debitum ab uno offeratur, quo caſu per correum totum mediante ceſſione offerentem, nõ puto in aliqua mora conſtitui creditorem recuſantem omnino cedere, ſed offerentem debitum diuidere, & partem contingẽtem, ſine ceſſione, per

345 modum meræ luitionis recipere. † Et ſic uides quòd quantum ad huiuſmodi ceſſionem omnium iurium cum effectu non eſt differentia inter eos qui habent ius offerendi, ſiue ſint creditores hypothecarij, uel iuſti detentores, ſiue fideiuſſores, aut mãdatores ſed in alio eſt differentia, videlicet quando agitur de vendendo ipſo pignore, hoc eſt dominio & iure debitoris transferendo.

Vtq́ue hæc materia nondum exactè diſcuſſa, ſemel plenè liqueat, & omnes leges huius ſarraginis penitius explicentur, notandum quòd in iure non refert creditorẽ uendere, uel cedere iura ſua, ſed hæc pro eodem accipiuntur, & uerè idem ſunt, quia qui accepto qđ ſibi debetur, cedit ius ſuũ, uerè illud iuſto & toto precio uendit, meritò iura promiſcuè ceſſionis & uenditionis uerbo utuntur. l. cum his. l. fideiuſſoribus. l. ſi fideiuſſores. §. 1. l. Paulus. de fideiuſſo. l. fideiuſſor. de neg. ge. ſed eſt magna differentia, an creditor uendat uel cedat ius ſuum nomine ſuo, uel ſimpliciter, an verò iure conuentionis, uel legis, uendat ipſum pignus

Solutio.

Differt uenditio rei à ceſſione nominis.

pignus ſiue rem , dominium & ius debito-
ris ſibi pignoratum, quia inter hæc duo eſt
quaduplex differentia. Prima,quia credi-
tor ſtatim poteſt liberè,ſiue vendendo , aut
quouis titulo diſponere de ipſo nomine
uel iure ſuo, & illud cum ſuis acceſſorijs in
quemuis libuerit,quouis modo ſine alia ſo
lemnitate transferre,inſcio uel inuito debi
tore,ſicut de alia re ſua l.in re mand.C.mā-
da. quia nomen eſt creditoris , non debito-
ris l.2 .C.de hæred.uel act.uendi. pignus au
tem ſiue rem hypothecatam non poteſt(cū
non ſit ſua)liberè vendere: ſed demum uel
quatenus hæc poteſtas ſibi competit, & ad-
huc bona fide & ſeruata debita & conſueta
346 ſolemnitate. † Vnde ſi actum ſit ne uæ
neat , non habet poteſtatem vendendi,etiā
ſi debitor ſit in mora,niſi in longa mora de
liteſcat, ludificando creditorem : quia tunc
ſi poſtquam creditor ſaltem ter competen-
tibus interuallis interpellauerit debitorem
ut ſoluat , & adhuc ceſſauerit ; habet credi-
tor à lege poteſtatem vendendi l.ſi conue- *Solemnitas pignoris uendēdi.*
nerit,infrà de pig.act.nec ſupereſt,niſi ſolē-
nitas,videlicet, ut cum venditurus eſt , hóc
notum faciat debitori leg. creditor hypo-
thecas. C.de diſtract.pignor.deinde,ut bo-
na fide uendat, non ſibi etiam per interpo-
ſitam perſonam l.& qui ſub imagine.C.de
diſtract.pignor.& ſeruatis etiam cæteris ſo
lemnitatibus conſuetis, leg. quæ ſpeciali-
ter.C.eod.l.cum contra. C.ſi uendito pign.
ag. Si verò nihil actum ſit de poteſtate uen
dendi, uel ſimpliciter dictum eſt, quòd uen
dere poteris , ſed de modo & forma nihil
cautū, non cenſetur aliud expreſſum quàm
quod tacitè ineſt,habet enim creditor pote-
ſtatem vendendi,ſiue tacitè, ſiue expreſſim
à debitore.Sed quantum ad ſolemnitatem,
videlicet tempus,modū & formam,ſi quid
expreſſim conuenerit,tenendum eſt l.fin.§.
ſancimus.C.de iure do.impetr. Si verò de
forma non ſit actum , ſolemnitas iuris ſcri-
pti eſt , quòd congruam interpellationem
debitoris ad ſoluendum, uel ſententiam cō
tra eum latam, expectetur biennium , quo
lapſo licebit vendere , bona fide tamen , &
notificando debitori,& conſueta obſeruan
do,ut ſuprà. Quòd ſi nec tunc inueniatur,
qui uel pro debita ſumma emere uelit, per
mittitur creditori reſcripto principis impe
trare dominium pignoris uel rei hypothe-
catæ, quo impetrato infra aliud biennium
licebit debitori debitum cum vſuris (ſi de-
bitum erat vſurarium) & damnis offeren-
do rem recuperare , uel perpetuò agere ad
id quod pignus ſuperualet , ſi quid ſuperſit
d.l.ſi.cuius forma,quia nimis eſt incommo
da,& adhuc litiū materiam relinquit(ſem-
per enim ſuper prætenſa venditione rei uí
li precio poterat litigare debitor uel poſte-
riores creditores contra creditorem uendē-
tem , emptor autem inquietari poterat ab
antiquioribus creditoribus,uel potiora iu-
ra prætendentibus , niſi programmate ad-
moniti contempſiſſent l.ſi eo tēpore. C.de
remiſ.pig. à quo programmate excepti in-
telligebantur abſentes impediti uel iuſtam
cauſam ignorantiæ habentes)ideo inuenta
eſt ſolemnitas ſubhaſtationum , pro rebus
immobilibus , de qua ad conſuetudinem
cuiusque loci,pro mobilibus verò,ut iudi-
ce adito, debitore vocato ,pignora vendē-
da decernantur,deinde trinundino die pro
cuiuſque municipij ſtylo uel more ſubha-
ſtentur,& addicentur,ut dixi in conſuetud.
Pariſi.tit.17.in rub. Et quia gloſ.& docto.
in præſatis locis malè & neglectim more
ſuo declarant , nobis verò hic uel obiter &
curſim explicandum fuit . Nunc ad rem.
347 † Secunda differentia,quia creditor ſæ-
pe tenetur cedere ſeu uēdere omne ius ſuū,
ut illis quibus ius offerendi competit,de q-
bus ſatis dictum eſt. Sed nunquam tenetur
cuiquam vendere ipſum pignus, ſiue rem,
ius & dominium debitoris . Tertia, quia
ceſſionario uel emptori creditoris poteſt à
quocunque offerri,à quo cedēti offerri po-
terat,eique ceſſionarius cedere ſeu uendere
cogitur , quemadmodum cedēs tenebatur.
Sed emptori ipſius pignoris iure credito-
ris ſolemniter venditi à nemine poſteriore
creditore offerri poteſt l.cum prior.in prin
cip.de diſtract.pig.l.1.& 2. C.ſi antiq.cred.
pig.vendi.l.fin.C.ſi vendi.pig.agatur . Et
ratio eſt aperta, quia ceſſionarius iuris cre-
ditoris eſt tantum ſubrogatus loco cedētis,
& eius tantum perſonam repreſentat , nec
poteſt plus aut fortius ius habere per iura
vulgata , ſed emptor pignoris (quanquam
& huic actione ex empto tenetur creditor
cedere omne ius ſuum l. pen. de diſtract.
pig.l.in creditore,de euictio.)tamen eſt do
minus,& ſic non poteſt euinci à quocūque
creditore poſteriore venditore ſuo,uel po-
ſterius ius habente , nec ei offerenti tenetur
ius & locum ſuum cedere. Quarta, quan-
tum attinet ad ceſſionem ſeu venditionem
iurium creditoris , non eſt differentia inter
offerentes,ſiue ſint creditores hypothecarij,
ſiue fideiuſſores, uel cohæredes , ut dictum
eſt:ſed multum inter hos refert,quādo agi-
tur de venditione & alienatione ipſius rei
pignoratæ uel hypothecatæ . hæc enim ut
in caſu legitimo,de quo ſuprà nu.346. fieri
poteſt cuilibet, cū bono precio & ritè emē-
ti:ita & eodem caſu poſteriori creditori uel
cuilibet poſſeſſori tanquam extraneo : ſed
non

Fideiuſſor an emere poſſit.

non poteſt turò fieri fideiuſſori uel manda-
tori,ſeu alij interceſſori,nec correo,nec co-
hæredi,& facta reſoluetur in ſimplicem ceſ
ſionem ſeu vēditionem iurium creditoris,
ſi debitor,uel correus,uel cohæres conque-
rantur,& ſic nō amittet debitor,uel correus
uel cohæres ius offerendi.text.in l.1. C. de
dol.in l.ſi mandato Titij.§.Paul.mand.in l.
Paul.de fideiuſſo.in l.fin.§.quatuor.de leg.
2. Ratio eſt manifeſta, quia fideiuſſor , vel
alius interceſſor , cenſetur habere mandatū
ad ſoluendum l.indebitam:de cond.indeb.
ſaltem ſuſcepit officium commodandi de-
bitori,qui in hoc fidem eius ſequitur:unde
fideiuſſor ſi queat debet potius luere , non
autem negotium ſuum gerere, ſibiipſi emē
do,& acquirendo bona debitoris. Si verò
eo animo uel modo faciat,ut ſibiipſi nego-
tietur,fidē non ſeruat , ſed dolum commit-
tit:at in dubio præſumitur pro officio feciſ
ſe,ut rem debitori non ſibi ſeruet.l.Paulus.
de fideiuſſ.facit l.meritò,pro ſocio. Itaque
tenetur mandati propter fidem ſuſceptam,
ſiue ruptam,ſiue nō ſeruatam l.1.C.de do-
lo.l. ſi mandato Titij.§. Paul.manda.& d.l.
Paulus. Idē dico de omni geſtore,procura
tore , uel alio adminiſtratore : quia fidem
quam in ſuſcepto debitoris negocio geren-
do profeſſus eſt, præſtare tenetur : ſecus in
ſimplici creditore, qui nullum in hoc nego
tium debitoris gerendum ſuſcepit, ideo nō
prohibetur ſibi emere , ſicut nec extraneus,
tex.in l.cum prior.in princ.de diſtract.pig.
348 † Videtur tamen aliqualis differentia
inter creditorem , uel iuſtum poſſeſſorē,cui
ius offerendi & ceſſionem petendi compe-
tit,& inter merè extraneum, quaſi creditor
vendens uel addicens habenti aliàs ius offe
rendi , non cenſeatur in dubio uoluntariè
& ſponte facere,ſed ut in talibus neceſſitate
iuris fieri ſolet.leg. fideiuſſor. in fin. de di-
ſtract.pign.fa.l.rem legatam,de adimen.le-
ga. tum quaſi habens ius offerendi cenſea-
tur hoc caſu eo uti , & non tam acqui-
rendi dominij , quàm ſeruandi pignoris
ſui cauſa faceret , licet contractus ſonet
de uenditione & emptione ipſius pigno-
ris , ut interpretatur text. in l. cum poſte-
rior.de diſtra.pig. Verum licet procliuius
ſit ita in dubio interpretari in habente ius
offerendi , quàm in merè extraneo , tamen
uix eſt,ut hæc ſubtilis differentia procedat:
quia creditor in dubio ſimpliciter & nomi
ne proprio vendendo, non cenſetur vende
re,niſi ius quod habet,eo ipſo quòd dicit ſe
vendere rem ſibi pignoratam,& ſic nō erit
in dubio,niſi venditio nominis,ſiue poſte-
riori creditori,ſiue merè extraneo fiat. Rē
autem ipſam pignoratam, uel hypotheca-
tam,ſeu dominium & ius debitoris non cē
ſetur vendere,niſi quando hoc exprimit,&
iure conuentionis ſeu legis dicit ſe facere,
hoc eſt ex poteſtate ſibi à lege uel debitore
conceſſa , & ſeruatis ſolemnibus requiſitis
de iure & conſuetis , & ſic non relinquitur
locus dubio : quia quando ſimpliciter tan-
quam creditor uendit,non cenſetur niſi ius
quod habet, videlicet nomen ipſum vende
re. quemadmodum quando pignus ſibi da
tum alij dat in pignus,non cēſetur propriè
alij rem ipſam pignorare (ſi tanquam cre-
ditor & non tanquā Dominus faciat , pro-
pter leg.ſi quis domum.§.1. loca.) ſed ſolū
nomen ſuum , & ius pignoris quod habet,
ſubpignorare cenſetur . Vnde ſolutione
uel alia ſatisfactione ſublato nomine , pi-
gnus illud , uel potius ſubpignus ipſo iure
reſoluitur.l.1.C.ſi pignus pigno.dat.ſit.
349 † Quod autem dictum eſt in fideiuſſore *Cohæres.*
uel adminiſtratore , idem in correo uel co-
hærede,aut rei communis indiuiſæ conſor
te,ratione communionis & fraternitatis,&
fauore luitionis per dictum. §. quatuor.
Idem ſi reſtituere hæreditatem grauatus,
quòd ex pecunia hæreditaria luere poterat
maluit tamen ſibi per ſe uel interpoſitam
perſonam emere.l. Lucius. §. Titia ex aſſe
ad Trebell. ſed hic mentem ſubit, quòd nō
nulli temerè dictum §.quatuor. extra mate
riam luitionis, etiam contra eum qui non
erat tutor,uel adminiſtrator extendunt , &
ad acquiſitionem portionis ab uno ex ſo-
cijs uel cohæredibus , de quo remitto ad ea
quæ ſcripſi in conſue. Pariſi.§.150. quæſt.
fin.vbi nouè & analyticè declaraui. Quod
autem dixi de adminiſtratore uel geſtore
ſeu procuratore, ſanè intelligendum , ſi de
ſua pecunia nomen uel rem ipſam pigno-
ratam emit nomine proprio, cum non poſ
ſet fieri luitio commodè de bonis domini:
ſecus ſi ille adminiſtrator habebat de bonis
domini , unde luere poterat:quia tunc nec
ſimplici quidem ceſſione nominis iuuari
poteſt,ſed omnia in ſortem imputare tene-
tur. Immo ſi tardius quàm potuiſſet rede-
merit , uel luerit , tenebitur ratione culpæ
damnū reſarcire.Cæterum ubi de nō acqui
rendo rei dominio agitur , ſed de ſimplici
nomine ſiue de acquirendo iure creditoris,
& ſuccedendo in eius locum, non eſt prohi
bitum fideiuſſori ſoluendo de ſua pecunia
accipere ceſſionem , & ipſum nomē emere, *Intellec. multarū legum.*
& fructus nominis, puta vſuras,ſi debitum
erat vſurarium , ſuos facere , uel penſiones
reditus,ſi fideiuſſerat pro reditu. Et ſic ha-
bes nitidum & clarum intellectum l. credi-
tor.§.ſciendum,qui potio.in pig.hab.l.fide
iuſſor.l.cum poſterior. de diſtract.pigno.l.

Paulus

Paulus de fideiuſſor.leg. prima. C.de dolo. Quod enim dicitur in dicto. §. ſciendum. quòd ſecundus creditor, qui ceſſionem iurium primi habuit, non poteſt petere vſurarum uſuras, hoc eſt quia in locum prioris creditoris ſucceſſit, nec poteſt alio nec diuerſo iure uti. Vnde licet ſoluerit cedenti ſortem & vſuras ſimul una ſolutione, non poteſt dicere totum eſſe ſortem, nec totius deinceps uſuras nouas exigere, quia eſſet capere uſurarum uſuras, quod nefandum eſt. Cæterum idem text. non negat, ſed magis ab excluſione antitheti innuit ceſſionario ueteres vſuras currere, ſicut & cedenti currebant: manet enim antiqua ſors, & antiqua vſura, ut prius ſicut nomine ceſſo uel vendito. Talis enim emptor uel ceſſionarius in hoc negocium ſuum gerit, videlicet nomen tale, quale eſt acquirendo: ut ſi cedẽti non currebant uſuræ, nullæ uſuræ debeãtur ceſſionario, quod etiam dicitur in d. l. Paulus. Rationem fructuum & vſurarum haberi oportere, debet intelligi, contributionem eſſe faciendam: quia iſte non poteſt facere fructus ſuos, etiamſi fundum ipſum emere uoluerit, ſed debet reſtituere cū fructibus, ſicut cedens debebat. Debet etiã tãquam iure ceſſo habere uſuras, quas & quouſque cedens habuiſſet, non autem nouas uſuras: unde quamprimum æquarent ſortem, inſpecto initio & primo curſu uſurarum, ulterius currere nequeunt, & ſic fructus debet primùm in uſuras imputari, deinde in ſortem. & hoc elucidato reliqua loca plana ſunt. Eſt enim omnino creditoris ſubrogatus, ut inquit tex. in dicta. l. Paulus quod uel fideiuſſori pmittitur, neque enim colluſori aut malæ fidei emptori denegaretur. l. 1. C. ſi vend. pig. agat. non autẽ ut proprietatem pignorum ſibi acquirere poſſit.

530 † Reſtat diluere contraria pro parte negatiua adducta. Ad primum illuſtrius erit illud exempium in perſonis diuerſorum, ſi ſingas Sempronium redimere reditum, ceſſione recepta, quartum verò & ultimum eſſe creditorem, puta Petrum, cui mille debeantur ex mutuo, quique debitore diſcuſſo cogat Titium reponere ſundum in bonis debitoris, reſuſis mille octingentis. Reſtat maior obſtantia, quia melioris conditionis eſt Sempronius, cui reditus currit, licet minus precium numerauerit, & nihil commodauerit debitori: Petrus autem qui plus numerauit, & plurimum profuit, nedum debitori, ſed etiam Sempronio, ut ſit unde percipi poſſint reliqua reditus, nullũ habet reditum, nullam uſuram, & adhuc licet ſit prior, quantum ad mille octingenta, per not. ſuprà num. 344. tamen quò ad mille ſibi debita uincitur à Sempronio tã pro ſorte quàm pro reliquis dicti reditus. Nec obſtat ſi dicatur, quòd Petrus poteſt ſibi cõſulere, offerendo Sempronio ſortem reditus cum reliquis, & etiam ſua mille, ut omnino eum excludat & in eius locum ſuccedat, quia multa contingere poſſunt, ut non expediat Petro, uel non poſſit tantum pecuniæ profundere. Breuiter reſp. uerum eſſe aſſumptum, ſed non ſequelam: quia nulla eſt iniquitas aut abſurditas, non enim inſurgit, niſi propter interuſurium reditus uel uſuræ, quam unus percipit, alter non. Sed cum præſupponatur in facto, debitorem fuiſſe diſcuſſum à creditoribus, alioquin Titius non potuiſſet ab eis uel uno ex eis cogi ad patiendum redemptionem, ſequitur, quòd ſumus in caſu, in quo bona debitoris diſtrahuntur, ut creditoribus ſatisfaciat, & ſic ceſſat, aut mox ceſſabit interuſurium. Attamen quia hæc ſolutio non omnino ſatisfacit, quia ſubhaſtationes, & adiudicationes extrahi poſſunt, & interim aliquot anni dicti reditus excurrent: ideo reſpond. Secundò per text. pulcherrimũ in l. & in contraria de uſur. vbi ei qui utiliter geſſit negotia, adiudicantur uſuræ, etiam ſi non eſt mutuatus ſub uſuris, ſed pecuniam ſuam ocioſam in commodum alterius inſumpſit, dummodo longè plus commodi attulerit, ḡ ſit ea vſura. adde text. in l. atqui natura. §. non tantũ, uerſi. contra. de neg. geſt. Et idem in procuratore tex. in l. ſi verò non remunerandi. §. ſi mihi mandaueris, manda. immo etiam idem in tutore contra pupillum l. quid ergo. §. conſequitur, de contra. & uti. act. tute. idem in ſocio l. ſi unus. §. pe. pro ſocio. Et ſic dico, quòd in caſu dilatæ reſuſionis dictorum mille octingentorum, etiam ceſſante interim mora. per d. §. ſi mihi mandaueris & d. §. conſequitur, debet interim Petro congruum interuſurium adiudicari: quoniam ſua pecunia utiliter geſſit negocium debitoris, & omnium aliorum creditorum: nec illud interuſurium debet eſſe minus quàm reditus fundi redempti, ita tamen ſi non excedat rationem quincuncis uſuræ, hodie ſecundum nos, ut not. infrà num. 531. nec etiam debet excedere reditus, niſi fortè eſſent tenuiſſimi, ut in domo magni precij ſuprà nu. 116. quia tunc ſi magno incommodo omnes liberauit, ut quia facultas redimendi expetebat, iuſtum eſt adiudicari interuſurium etiam ad prædictam rationem quincuncis, licet fructus ſint ad rationem quinqueſimæ. Plus dico, quòd etiam in iſto interuſurio debet omnibus præferri, quibus per d. l. licet. C. qui potio. præfertur in forte: quia iſtud interuſurium,

rium, cum non excedat quantitatem fructuum, qui aberant, & erant extra bona debitoris, cenſetur iuſta pars precij fundi redempti. Non ſolum enim Petrus pecuniã ſuam inſumpſit, ſed etiam incommodum & interuſurium, quod aliunde facere poterat: quo omiſſo, maluit uberius communi debitoris & creditorum omnium utilitati conſulere, prout efficaciter fecit, ut potè cũ iam expiraret facultas fundi redimendi.
Ad ſecundum, libenter fatebor, quòd coactionẽ quidem ad cedendum habet in uim ueteris ſuæ hypothecę, ſed ceſſionem ipſam non habet in uim dictæ hypothecæ, niſi mediatè & partim, ſed multò magis & immediatè in uim pecuniæ ſuæ, quæ cum ſit una alia ſors, non tenetur eius fructus computare in deductionem ueteris hypothecæ, quæ licet pariat ius petendi ceſſionem, non tamen parit ius illam aſſequendi: & ſic ius ceſſum non eſt fructus ueteris hypothecæ, ſed potius & immediatè eſt fructus precij numerati. Per quæ patet reſponſio ad tertium, quia omnia illa commoda non conſequitur, niſi mediante ſua pecunia, quæ illi abeſt, & quæ omnibus illis incommodis æquiualet, & ſic nihil eſt quod inuideri aut reprehendi poſſit. Quod autem nuper dixi de fundo ſub facultate redimendi uendito, intellige de uendito iuſto precio, uel circiter, ſecus ſi tam modico precio, ut recidat in fraudẽ antichreſeos: quia tunc non ſolũ offerri poterit, ſed etiam ceſſio exigi cum ſuis oneribus, ſicut in reditu duodecimæ, ſecundum not. ſuprà eod. quæſtio. 35. quæſt. 56.

351 † QVINQVAGESIMO generaliter quæro, ob quæ pacta hi reditus ſint nulli? Breuiter reſpon. ob pacta quæ ſunt contra ſubſtantiam huius contractus: quod tamen non eſt indiſtinctè accipiendum, ut ſtatim dicam. Tria autem ſunt ſubſtantialia huius contractus, primum, quòd ſors perpetuò abalienetur, nec unquam repeti poſſit, ut ſuprà num. 17. Secundum, quòd reditus nõ excedat duodecimam ſortis partem annuã. Tertium, quòd ſemper liberè redimi poſſit, ut ſuprà quæſt. 5. Pactum contra primum (quod eſt negatiuum ad nunquam repetendum) abſolutè in totum uitiat: pactum verò contra ſecundum, ſi non excedat rationẽ decimæ, reducitur ad modum mediocrem, uidelicet ad quindecimam. Si verò excedat apertè rationem decimæ, in totum uitiat, ut ſupra quæſt. 10. & ſic grauitas uel mediocritas exceſſus facit in totum annullari, uel reduci. Hinc eſt quòd ſi non eſt aliud uitium quàm accelerationis tẽporis, quod eſt contra iſtud ſecundum ſubſtantiale, quo non debet currere reditus, niſi pro rata temporis, & duodecimæ annuæ ſortis, ſi quidẽ acceleratio eſt ualde modica, puta unius uel duorum dierum in fine anni, non eſt in conſideratione. Si verò eſt octo uel quindecim dierum, puta contractũ eſt & precium numeratum Idibus Ianuarij, conuenit tamen quòd penſio annua ſoluatur Calendis Ianuarij proximis, ob illum ſolum exceſſum (quia modicus eſt) non debet contractus annullari, nec in curſu ſuo, & ſic in perpetuum moderari, ſed exceſſus corrigi, uidelicet deducendo de penſione primi anni ſemel pro rata temporis accelerati, uel fortis tardius ſolutæ, quam reductionem ſufficit ſemel fieri. Sed quid ſi acceleratio eſſet enormis, puta ſex menſium, ut de facto uidi, quanquam inſtrumentum non haberet, niſi de dimidia penſione pro primo anno, ſed (quod odioſius & perículoſius erat) creditor ante pecuniam numeratam extorſerat à debitore ſyngrapham de tanta ſumma quanta erat dimidia penſio poſt ſex menſes ſoluenda? Reſpon. cum nec retenta eſſet pars precij, quod aliàs erat iuſtum, nec aliud adeſſet uitium, non eſſet reditum annullandum. Sed ſi creditor pergeret de facto ad exigendum etiam contentum in ſyngrapha, & ſic penſionem integram pro dimidia, nec re integra uitium purgaret, ut ſupra num. 141. quæſt. 11. in fin. puta re detecta, ultra conditionem ſyngraphæ, iuſtam cauſam eſſe reducendi reditum ad decimamquintam, ex quo conſtitutio ab initio habuit notabile uitium aliqua pœna dignum. Circa hæc pridie in cõſultatione audiui recitari quoddam areſtum huius Senatus die 27. Martij anno ſeſquimilleſimo decimooctauo pro debitore cognominato Gobaches appellante à præſide Pariſienſi, contra magiſtrum Ioannem Le Brun creditorem, quo reditus fuit declaratus nullus ob accelerationẽ duorum mẽſium cum dimidio, ſed puto quòd alia concurrebant in dicto areſto, quod propterea noluerunt ſequi doctiores & inſigniores togati noſtri ordinis, qui ſimul conſulebantur.

352 † Pactum autẽ contra tertium ſubſtantiale uitiat in totum, ſi limitat libertatem redimendi ab initio: ſi uerò limitet uel tollat poſt tempus, non uitiat, ſed tantum uitiatur, dummodo nullum aliud concurrat uitium. Ratio huius ultimi eſt, quia iſtud tertium ſubſtantiale continet duo capita: primum negatiuum, uidelicet quòd creditor non ſit tempore contractus præciſè certus de lucro in futurum: ſecundum affirmatiuum, uidelicet quòd ea facultas perpetua ſit. Vnde

pactum

pactum contra primum caput negatiuum,
puta quòd non poſſit redimi niſi poſt an-
num uel aliud tempus , uel tempore re-
demptionis lucretur emptor fructus anni
inchoati , uel ſequentis , ipſo iure ſem-
per uitiat : ſed non æquè pactum contra
ſecundum caput , tum quia negatiua po-
tentius negat & afficit , quàm affirmati-
ua , ut not. in leg. hoc genus, de conditio.
& demonſtration. Deci. in l. prima colum.
tertia, vbi eetigi. C. de pact. tum quia con-
tra primum caput maior præſumptio , &
euidentior eſt auaritia & iniquitas , quàm
contra ſecundum caput . Hinc etiam poſt
unam ſententiam , & longum interual-
Areſtū. lum , per areſtum iuſtiſſimum noſtri Se-
natus in totum cum ſuis hypothecis & ac-
ceſſorijs annullatus fuit reditus , ob ſolum
pactum de non redimendo, niſi poſt qua-
tuor annos à die contractus, non obſtante
fauore Eccleſiæ , non obſtante quòd debi-
tor infra iſtud tempus noluit redimere , nō
obſtante iudicio priori & longo ſilentio,
ut diximus ſuprà quæſt. 15. Hinc etiam idē
Senatus ante triginta annos annullauit in
totum reditum emptum per quendam co-
gnominatum Chaſtelpers , propter ſolum
pactum de non redimendo niſi poſt an-
Areſta. num à die contractus . Hinc etiam per a-
liud areſtum in publicis cauſarum actio-
nibus latum die 19. Aprilis anno ſeſqui-
milleſimo decimotertio, poſt Paſcha, inter
Joannem Reues appellantem à præſide Pa
riſienſi & Girardum de Sas appellatum
ſeu intimatum : cum appellans uendidiſſet
patri intimati centum reditum frumenti
redimibilem , cum pacto tempore redem-
ptionis ſoluendi penſionem anni tunc in-
choati, poſtquā aliquot annis ſoluiſſet cre-
ditori, quandiu uixit, eo mortuo in ius uo-
cauit eius filium, qui ex diuiſione cum co-
hæredibus totum reditum prætendebat ,
idque coram præſide , ut reditus annulla-
retur , & literæ reſtituerentur , reſtituendo
ſortem penſionibus ſolutis in eam impu-
tatis , præſes ſimpliciter reparando exceſ-
ſum dixit , quòd debitor poſſet redimere
liberè ſoluendo ſortem cum reliquis , abſ-
que reliquis anni inchoati tempore redem
ptionis . Debitor appellauit ad Senatum,
vbi licet creditor allegaret debitorem non
habuiſſe neque literas regias reſtitutionis,
neque diſpenſationem iuramenti, & ſic nō
fuiſſe nec eſſe admiſſibilem , & nihilomi-
nus per prædictam ſententiam reſciſſo di-
cto pacto factus erat indemnis , & abſque
intereſſe , & adhuc quòd ipſe creditor ha-
bebat cohæredes à quibus habebat cauſam
quos laudare , & in ius vocare ſuper eiu-
ctione uolebat, diemque iudicij proinde
diffindendum: tamen per illud iuſtum are-
ſtum dictum fuit , malè iudicatum , benè
appellatum, creditor condemnatus in om-
nibus expēſis, tam cauſæ principalis quàm
appellationis , & quòd debitor liberaretur
ſoluendo ſortem principalem cum legali-
bus ſumptibus, penſionibus ſolutis in ſor-
tem computatis, ſaluo creditori recurſu cō
tra cohæredes ſuos , & illis exceptionibus
ſuis in contrarium . Verum eſt quòd in
caſu dicti ultimi Areſti appellans allega-
bat etiam notabilem modicitatem precij,
ſed hoc non fuit inquiſitum , ſed ex ſolo
dicto pacto , de quo conſtabat , totus con-
tractus abſque dilatione fuit annullatus .
Idem de pactis ſimilibus. Vnde ſi eſſet pa-
ctum , quandocunque poſſe redimi , ſed ꝙ
redimēs teneretur aliquid ſoluere ultra ſor
tem, uel maiori precio , hoc ſolum pactum
ſufficit ad annullandum in totum: eſt enim
contra primum & negatiuum caput tertij
ſubſtantialis, quia creditor ex tempore con
tractus efficitur præciſè certus de lucro , li-
cet in modico. Hinc etiam communiter te-
nent, quòd ſola libertas ſe liberandi ablata *Facultas*
uel reſtricta ab initio contractus facit con- *redimen*
tractum in totum uſurarium & illicitum. *di non de*
Ita decidit Bald. conſi. 437. Apparet quod *bet arcta*
dam inſtrumentum lib. primo & conſ. 114. *ri.*
Secundum ea lib. tertio in nouiter impreſ-
ſis. Imol. conſil. 25. Guido Papa. in tract. de
contract. illici. nume. 16. & in ſingul. 477.
incip. licet pactum & in deci. Delph. quæſt.
516. in fin. Bernardi. in tracta. de contract.
& uſur. ſermo. 39. artic. ſecundo cap. primo
Facit Henri. Bohic. in capitu. in ciuitate
in fin. de vſur. Alexand. conſi. 54. lib. ſexto.
Et licet Cæpol. in tracta. de ſimu. contract.
præſumpt. 10. quem ſequi videtur Dom.
Andr. Tiraquell. in tract. de retrac. conuen.
§. 1. gloſſ. ſecunda nume. 67. & Iaſ. conſil.
153. lib. quarto ſentiant iſtud ſolum pactū
per ſe ſine alijs coniecturis aut præſumptio
nibus non ſufficere: tamen ipſi non loquū-
tur in hac ſpecie huius contractus, ſed in uē
ditione fundi, & ſic intelligendo, quòd ven
ditio fundi erat aliàs iuſto precio facta, uel
non nimis modico : ita quòd facultas redi-
mendi nō erat omnino debita ſed ferè gra-
tis data : ſed in caſu noſtro vbi eſt omnino
debita ſimplex pactū eam ab initio etiam
modicè reſtringens uitiat totum contra-
353 ctum ipſo iure . † Non me fugit inte-
rim quid nam commenti ſint doct. ſuper
illo problemate , An pactum uel adie-
ctum contra ſubſtantiam actus uitiet , an
uerò tantum uitietur ? in quo ualde ſe
torquent Bartol. in lege. vbi ita donatur

de dona.cau.mor.Bald.poſt Cyn.in l.ſi paterſa.de adopt.dum uelut reti uentos uenãtes,certis finibus rem hanc incertam (ut pote ex infinita rerum & cauſarum uarietate pendentem) includere fruſtra moliuntur; quia ut inquit Scæuola in l. de acceſſionibus,de diuer.& tempora.præſcript.abſolutè definiri nequit: ſed ex ſingulorum caſuum peculiari æquitate ęſtimandum eſt.

Noua theoria an pactũ cõtra ſubſtantiam actus uitiet, uel uitietur.

Hactenus tamen definire poſſumus, aut pactum poteſt facere diſpoſitionem tranſire in aliam ſpeciem, aut non. Primo caſu, quod eſt quando & poteſtas & intentio agentis uel agentium concurrunt, & tunc utrumque,ut ualere poteſt conſeruatur. Secundo verò caſu ſubdiſtinguendum, aut actus dependet à uoluntate unius,uel eſt cõtractus non reſpectiuus,aut verò eſt contractus reſpectiuus. Primo caſu, aut pactum uenit ad augendum,& non uitiat,ſed uitiatur.l.cum precario.de preca. Ratio,quia nihilominus adeſt uoluntas diſponentis in principali actu:quia qui amplius concedere vult, utique & quod minus eſt vult: & ſic illud plus additum ſecundum intentionem diſponentis, ſeparabile eſt, & ſic non uitiatur utile per inutile,ſed tantum inutiliter adiectum uitiatur.l.1.§.ſed ſi mihi,de uerbo.oblig. Aut uerò pactum uenit ad diminuendum, ſeu reſtringendum, & uitiat l.per ſeruum, in fin.de uſu & habi. Ratio eſt, propter limitatam uoluntatem diſponentis,qui quod potuit noluit, & quod uoluit nõ potuit.l.multum intereſt. C. ſi quis alteri uel ſibi, quòd eſt intelligendum in ipſa diſpoſitione. Sed ex interuallo detractio partis inſperabilis non cenſet' in dubio fieri animo totam præcedentem diſpoſitionem reuocandi uel annullandi: & ſic in dubio detractio remanet inutilis l. ſed ſi de fructu.de uſu & habit. Secundo caſu ſubdiſtinctionis, quando eſt contractus reſpectiuus, ut in quæſt.noſtra, nihil abſolutè reſponderi poteſt, ſed ex bono & æquo (ut dixi) æſtimandum eſt.l. Meuia. §.uxore,de an.lega. ſic in quæſt.noſtra baſis deciſionis eſt nimius uel modicus exceſſus, quod eſt ipſum dictamen æquitatis. Deciſio autem principalis quæſtionis procedit in terminis ſimplicibus, non compoſitis, videlicet quando non eſt niſi unicum de dictis pactis uitioſis: quia ſi plura ſimul concurrant, tunc quæ aliàs non ſufficerent ſingula, bene ſufficiunt ſimul ad annullationem contractus: quæ verò coniecturæ uitioſæ ſeu præſumptiones requirantur & ſufficiant ad annullationem contractus, non poteſt abſolutè definiri: poſſunt enim eſſe duæ uel etiam una ita potentes, ut ſufficiant: totum igitur ex plena & legali ſui cuiuſque caſus æquitate iudicabitur.

354 † Qvinqvagesimo primo rurſus generaliter quæro de reliquis pactis uel clauſulis, quæ per ſe uel cum alijs poſſunt annullare reditum. Primò ſtat regula generalis, quòd omnis pactio uel clauſula, p̃ quam debitor ultra rationẽ ſimplicis duodecimæ grauatur,eſt nulla ipſo iure,idque uel abſque literis regijs & diſpenſatione iuramenti obijci poteſt, ut ſuprà q.10.nume.153.& quæſt.præcedenti.nu.352.An autẽ etiam annullet ex bono & æquo, ut in præcedentibus & ſequentibus decernendum eſt. Nunc methodi gratia accipe catalogũ pactionum uel clauſularum, quæ uitiant, aut quæ tantum uitiantur. Et primò,earũ quæ ſolæ per ſe uitiant,& exempli uice ſex ſe offerunt.Prima, ſi paciſcitur quòd debitor teneatur aliquãdo redimere. Secunda, quòd in defectum redemptionis antichreſis, uel alia res debitoris cedat in ſolutum: quod ampliatur, ut in q.ſeq. Tertia, exceſſus decimæ.Quarta,quòd teneatur debitor maiori ſumma redimere.Quinta,quòd nõ poſſit redimere niſi poſt certum tempus. Sexta, quòd creditor debeat habere penſionem termini cœpti, uel ſequentis tempore redemptionis: harum ſingulæ ſolæ totum contractũ ipſo iure uitiant, quia ſunt directè & enormiter cõtra ſubſtantialia,videlicet duo prima cõtra primum ſubſtantiale, tertium cõtra ſecundum,quartũ, quintum & ſextum contra tertiũ ſubſtantiale,clauſulæ autem,quę non ita repugnant, nec ſingulæ per ſe uitiant, licet uitientur,ſunt potiſſimum tredecim.Prima clauſula,qua debitor obligatur ad laudimia,uel gabellas,aut quæcunque ſimilia iura cuicumq; ratione cõtractus debita,uel ab eo prætenſa,ſiue ab initio cõtractus, ſiue tẽpore redemptionis, ut ſup.q.6. Secunda, conſtitutum bonorũ debitoris ſiue in genere ſiue in ſpecie de certa re, & conſequẽter clauſula ꝙ poſſit creditor ꝓpria auctoritate ingredi, uel ſe facere inueſtiri p̃ dños directos uſque ad cõcurrẽtiam reditus, uel uſq; ad tot iura,uel de certo fundo.Debet.n.debitor liberè frui,& pecunia accepta,& bonis ſuis, ſalua hypotheca,& ſolutione reliquorũ uia ordinaria, & ſolita exigẽda,ut ſup.q.8.Tertia,multo fortius pactũ antichreſis ẽt ſimplicis, ſuprà q.35. Quarta, ꝙ non liceat debitori uẽdere aut aliter alienare bona ſua, uel res hypothecatas,etiã cum onere,ſine cõſenſu creditoris. Quinta, quòd de precio ſeu ſorte debeant prius lui ſeu redimi priores hypothecæ bonorum debitoris, ſeu prædiorum

hypothe-

hypothecatorum. Tamen ad hanc clauſulā
355 † aduertendum ꝙ propriè nō uitiat, nec uitiatur, ſed ſuſpendit curſum reditus, qui non incipiet currere à die contractus, nec à die qua creditor tenet ad hoc pecuniam in numerato, uelut conſignatā & paratam, & ſibi aliàs ſterilē: quia ex quo non vult confidere de debitore, ſed retinet penes ſe, donec ſit in rē debitoris probè collocata, licet per hoc non minus debitori quàm ſibi cōſulat, imò ēt ſi hoc faciat duntaxat, ut debitori cōſulat, puta reditu alioqui ſatis ſibi tuto, tamen ex quo debitor non habet liberum uſum, ſed cogitur eouſque relinquere in manibus creditoris, non eſt iuſtum reditum prius currere, quàm pecunia ſoluta ſit in rē debitoris. Immo impoſſibile eſt reditum currere ante ueram & realem ſolutionem, niſi ſaltem pro rata: poteſt enim incipere currere pro rata, quando non fuit actum ꝙ curreret ultra conceſſum: nec eſt aliud uitium, ut ſuprà quæſt. 10. ſed quid ſi citra pactum arctatiuum debitor creditorem rogauerit pecuniam præſentem, & ſolutioni paratā retinere, uel ſeruare talibus aut talibus dandam, uel in certum uſum mox exponendam? Videtur non retardari curſum: quia ex tunc debitor videtur accepiſſe & depoſuiſſe l. pecuniam, de ſolutio. l. ſingularia in fin. ſi cert. peta. Contrarium puto, quòd non incipit currere reditus, niſi poſt pecuniam realiter & cum effectu expēſam ſaltem pro rata: quia cum ſimus inter prohibitos, non ſtatur pactis, nec confeſſioni recepti & depoſiti, ne fraudibus uia aperiatur ſa. no. ſupr. nu. 35. Sexta, ſi debitor corporaliter ad carceres ad continuationem reditus obligetur, ſupr. quæſt. 36. Septima, acceleratio paucorum, puta decem uel quindecim dierum primę ſolutionis, ut in prin. q. præcedentis. Octaua, quòd debitor teneatur redimere in eiſdem & totidē ſpeciebus, etiamſi ſint maioris ualoris tempore redēptionis, ut infrà q. 90. Nona, ſi eſt modicitas precij, ſed citra rationem decimæ. Decima, limitatio redimendi non ab initio, ſed poſt tempus, ut in q. præcedenti. Vndecima, in reditibus ſpecierum, ſi eſt pactum, quòd debitor teneatur ſub æſtimatione quantiplurimi à tempore moræ. Duodecima, ſi eſſet pactum uel intellectum, quòd debitor nequeat ſe liberare ab illis ſpeciebus offerendo in pecunia ad rationem duodecimæ, per ea quæ dixi ſuprà quæſt. 22. Decimatertia, ſi pactum ſit quòd debitor tenebitur intercedere, uel impedire, ne à propinquis ſuis poſſit reditus iure proximitatis retrahi, de quo dixi in conſuet. Pariſi. §. 172. & tactum eſt ſuprà quæſt. 45. nu. 352. Hæc omnia & ſimilia ipſo iure nulla ſunt, uel moderanda, niſi quatenus cum alia gratia à creditore facta debitori compenſantur: ſed ſingula per ſe non uitiant reditum in totum. Sunt autem quinque potiſſimum, ex quibus reditus poteſt leuior fieri, ex parte creditoris. Primum, diminutio duodecimæ, ut ſi non ſtipuletur niſi ad rationem quindecimæ aut viceſimæ. Secundum, ſi paciſcitur quòd non incipiat reditus currere, niſi poſt annum uel aliud tempus, ut ſuprà quæſt. 23. in fi. Tertium, ſi pactum eſt de remittenda parte reditus, ſoluēda per debitorem in termino uel infra triduum, ut ſuprà quæſt. 25. Quartum, ſi per plures uices redimi poſſit. Quintum, ſi minori precio redimere liceat. Et eſt notandum, quòd prætextu primi horum quinque non licet directò paciſci cōtra reliqua duo ſubſtantialia, niſi tantum eſſet preciū, quòd poſſet emi reditus perpetuus non redimibilis. Secundum not. ſuprà quæſt. 5. quia tunc non ſpectarent amplius ad materiam uſurariam, ut not. ſuprà quæſt. 19. & infrà quæſt. 69. Prætextu etiam reliquorum quatuor non licet ullo modo ſtipulari ultra rationem duodecimæ, nec directò paciſci contra aliquod ex dictis ſubſtantialibus: ſed bene licebit onus aliquod accidētale puta laudimiorum, uel antichreſis imponere debitori, dummodo ſufficienter cōpenſetur per aliam relaxationem factam à creditore, ſecundum not. ſuprà q. 7. q. 34.

356 † QVINQVAGESIMOSECVNDO quæro, ſi in quæſtione huiuſmodi reditus creditor nō accipit antichreſin, ſed ne debitor nimiū ceſſaret in ſolutione pactus eſt, ꝙ ſi debitor defecerit in ſolutione, pactus eſt, ꝙ ſi debitor defecerit in ſolutione reditus per quinque, uel octo annos continuos, ꝙ res hypothecata puta fundus, uel domus debitoris ſimilē circiter reditum afferētis, ſit ex nunc, prout ex tunc uēdita & acquiſita inſolutū, ſeu permutationem pro iure reditus & reliquis tūc debitis, an ex hoc ſolo pacto ceſſante oī alio uitio contractus in totū annulletur, ēt quādo reditus erat emptus ad rōnem quindecimę. Solutio facilis eſt ex prędictis, ſed ante materiā hanc à nobis reſeratā multū erat ambagioſa, ēt peritis, ut patet ex his quæ late tradit D. Andr. Tiraq. in tract. retrac. conuen. in fi. q. 24. & 25. Cardo .n. diſputationis & deciſionis huius quæſt. uerſatur ſimul circa duo. Primò circa intellectū legis cōmiſſorię pignorū. Secundò circa peculiarē naturam horum redituum: unde ſi ab utraque parte argumenter, nimiā fore uideo prolixitatē, nec nō intricationē, quia materia legis commiſſoriæ pignorū minus

Lex commiſſoria.

exactè aduſque tractata & intellecta eſt in iure. Vt ergo breuius & clarius utrumque expediamus, incipiendo à verò & intellectu legum, ſeptẽ omnino ſunt leges in hac materia, quarũ tres, ſcilicet 1. & 3. C. de pact. pig. l. quãuis de ſolutio. improbãt pacta legis cõmiſſoriæ, reliquæ verò ſcilicet l. Titius, de pignora. act. l. cũ dominã. C. de pig. l. fi. in prin. de cõtrah. emp. & uend. l. ſi fundus §. fi. de pig. videntur ea admittere. Doct. uolentes hæc iura conciliare diſtinguunt, aut iſtud pactũ fit inter debitorẽ & fideiuſſorem ſuũ, uel extraneum & indiſtinctè ualet. d. l. fi. de cõtrah. emp. & hæc prima concluſio. Aut verò inter debitorẽ & creditorem, & tunc ſubdiſtinguunt: aut fit pactũ ꝙ res erit empta iuſto precio tunc ęſtimãdo, & indiſtinctè ualet. d. l. ſi fundus. §. fi. & hæc ſecunda concluſio. idẽ ſi fiat pactũ ſimpliciter ꝙ res erit empta. quia intelligitur iuſto precio. Aut verò fit abſolutè pactũ, ꝙ res cedet creditori in ſolutũ pro debito, niſi ſolutũ ſit in termino & hic rurſus ſubdiſtinguũt. Aut nõ agitur de pignore, nec de re hypothecata pro illo debito & indiſtinctè ualet, quia nõ eſt pactum pignoris Bal. c. 1. col. 1. in fi. de feudo. dat. in uim. legis cõmiſſo. in uſib. feu. vbi ẽt loquitur in formali mutuo. & hæc tertia cõcluſio. Aut verò agitur de ipſo pignore, uel re pro illo debito hypothecata & ſic eſt formale pactũ legis cõmiſſoriæ pignoris. Et adhuc tertiò ſubdiſtinguunt, aut fit ab initio contractus & nõ ualet ipſo iure non tñ uitiat, ſed uitiatur. l. fi. C. de pact. pig. ẽt ſi acceſſerit iuſm c. ſignificãte. de pig. & hæc quarta concluſio. Aut uerò factũ eſt ex interuallo, & tunc nõ ualet ad agendũ d. l. quãuis, de ſolutio. Sed bene ad excipiendũ uel retinendum d. l. Lucius, de pig. act. & hæc quinta & vltima concluſio. Hanc diſtinctionẽ à Petro in d. l. 1. quẽ ibi ſequitur Cyn. inchoatam abſoluit Bar. in d. l. quãuis, quẽ Paul. ibi & in d. l. Titius, ſequitur & Sal. l. 1. C. de pac. pig. Alex. cõſi. 178. col. 1. li. 7. Feudiſtæ in c. 1. de feu. dat. in uicẽ leg. cõmiſſo. Cano. in d. c. ſignificãte. Fab. de Monte ſanct. Saui. in trac. emp. & uend. q. 7. col. 3. Ant. Neguſ. trac. pig. pa. 4. in prin. & oẽs ferè vbique.

Prima cõcluſio. *Secunda cõcluſio.* *Tertia cõcluſio.* *Quarta cõcluſio.* *Quinta cõcluſio.*

357 † Sed ea diſtinctio peccat in omnibus mẽbris ſuis uno ſolo, videlicet penultimo excepto, quod loquitur de formali pacto cõmiſſoriæ pignoris facto cũ creditore incontinẽti: uſq; adeo ſoliti ſunt doct. magis ad literã paucarũ legũ utcunque conciliandã attendere, quàm mentẽ oĩum ad uiuã ipſam & legalẽ æquitatem inueniendã & aperiendam. Dicimus ergo ꝙ prima illa concluſio, ꝙ indiſtinctè ualeat inter debitorẽ & fideiuſſorẽ, non eſt uera. Non obſtat d. l. fi. de contrah. empt. q̃a ibi non dicitur, ꝙ prædia ipſa ſint fideiuſſori empta pro debito, ſed ſimpliciter dicitur, ꝙ ſint empta: & ſic intelligitur iuſto precio quoties .n. dicitur ſimpliciter ꝙ res ſit empta, niſi ſolutũ ſit in termino, non intelligitur pro debito, ſed pro iuſto precio à iudice uel bonis viris æſtimando, ut rectè tradit Bar. in d. l. quãuis, & in d. l. ſi fundus §. fi. ſequitur Hoſt. Io. Andr. Panor. in d. c. ſignificante, col. ij. Ant. Neguſ. trac. pig. par. 4. nu. 6. Bertran. cõſ. 98. puto. col. fi. lib. 2. non autem ꝙ ſimpliciter ualeat pactum, & nominatim, ꝙ d. l. fi. de contrah. empt. ita debeat intelligi, non ꝙ ualeat pactum, ut pignora ſint cõmiſſa & acquiſita fideiuſſori pro debito, quod cogetur ſoluere, quia infra terminum non fuerit liberatus à debitore: ſed tãtum, ut ualeat pactum, ꝙ ea pignora ſint eo caſu fideiuſſori empta iuſto precio tunc æſtimando, uel empta ſimpliciter, quod eodem modo intelligitur, iuxta d. l. ſi fundus. §. fi. decidit Imol. in d. c. ſignificãte, & ſequitur Alex. in d. conſ. 178. nu. 9. lib. 7. & eſt veritas licet cõmuniter docto. malè aduertendo aliter ſentire videantur. Et inuenio ꝙ idẽ quod Imol. prius tenuit expreſſè Andr. Iſer. in d. c. 1. de feudo dat. in uicem leg. cõmiſſo. vbi dictã l. fi. intelligit ſecundũ dictã l. ſi fundus, in fi. Et idẽ ſentit ibi Aluaro. co. 2. limitãs d. l. fi. ꝓcedere, dummodo fideiuſſor cõuenerit de iuſto precio, aliàs ſecus: & hoc ibi ſequitur Præpoſi. ad uerbũ. Confirmo, quia fideiuſſionis officiũ gratuitũ eſſe debet l. 1. ad fi. manda. at nullũ lucrũ debet facere de officio fideiuſſionis, ut nouè dixi ſup. q. 31. Vnde indẽnitatem dũtaxat ſtipulari põt, & nõ aliud. Igitur non põt præciſè ſtipulari certa pignora, uel certũ fundum ſuũ eſſe in præfato caſu, quia eſſet ſtipulari ultra indẽnitatem: nec ẽt aliquam de rebus debitoris, quam elegerit, quicquid in ſimili ſcripſerit Bart. in d. l. ſi fundus. §. fin. in fin.

358 † Plus dico, ꝙ licet illud pactum, ꝙ res eo caſu ſit empta fideiuſſori iuſto precio ualeat in ſe, videlicet non tanquã venditio actualis, ſed potius tanquã pactũ de vendendo: tñ donec res æſtimata & in ſolutũ adiudicata ſit, poterit debitor morã purgare, debitum offerendo cum legalibus ſumptibus fideiuſſoris, eum indemnem reddendo, & ſic luere pignus, & impedire uenditionem, quia oblato debito & indẽnitate, ceſſat cauſa pacti, & vẽditionis promiſſæ: & hic fideiuſſor nõ eſt alius quàm uerus creditor indẽnitatis. Igitur dicta oblatio realis ipſo iure impedit venditionem & alienationẽ, & ſi non erat realis, tamen ſeria: quia debitor offerebat ſe paratũ ſoluere, ſed addictio fuit

præcipi-

præcipitata, debet reſcindi per iudicē. l. fun
dus. de reſcin. uend. & not. in l. ſi reſiduū. C.
de diſtrac. pig. Phil. Corn. cōſ. 230. lib. 1. Et
ita ſentit Ang. in l. cùm dominā. in fi. C. de
pig. quē ſeq. Hippo. Marſil. ſingul. 468. in
cip. ſciūt. verū eſt ꝙ idē Ang. in. l. 1. in fin.
C. de pac. pig. limitar, ut procedat iure retē
tionis, ſi debitor poſſideat, ſecus ſi creditor,
uel is cui uēditionis iure cedere debet poſſi
deat: ſed hęc limitatio falſa eſt, & cōtra tex.
in d. l. ſi reſiduū. & in l. ſi priuſquā. eo. tit. &
d. l. fundus. & l. pactū uulgare. C. de pig. a-
ctio. cū ſim. Rō, quia oīa iſta pacta ſunt ac-
ceſſoria obligationis principalis, & ad eius
ſecuritatē, ergo ſicut oblatio debiti, uel cō-
pēſatio impedit & elidit obligationē prin
cipalē: ita impedit & elidit oīa hæc pacta
& eorū effectū, ut tradit Bal. in d. l. pactum
uulgare, & ſentit Ant. Neguſan. tract. pig.
par. 4. col. 1. Nō obſtat ꝙ ſecūdā hæc iſtud
pactū nō eſſet propriè uēditio cōditionalis
(cùm nōdū ſit cōuentū de certo precio) ſed
pactū de uēdendo ſub cōditione: & ꝙ hoc
uidetur contra tex. in d. l. ſi. in ſi. prin. de cō-
trah. emp. ubi dicitur, ſub cōdōne emptio-
359 nē factā & cōtractā obligationē: qa † rn̄-
deo, ꝙ ille tex. nō uult aliud dicere, niſi ꝙ
ualeat pactio, nō ſolū ꝙ eadē pignora ſine
eo caſu hypothecata fideiuſſori, ſed ēt ꝙ ei
uendātur, & tūc cōtractā eſſe obligationē
ad vēdendum eidē ſub eadē conditione: &
ſic iā videtur cōdōnalis venditio. ſ. futura,
nō aūt ꝙ extante cōditione ſtatim ſit cōſu-
mata. Et ita dēt intelligi, tū ut concordetur
cū. d. l. ſi fundus. in ſi. tū, ut uitetur iniqui-
tas præciſè cōmiſſoriæ quæ habet locū ēt
in fideiuſſore, qui ut indēnis ſeruādus eſt,
ita pro officio fideiuſſionis nihil exigere
dēt, ut dixi: tū eadē & ſimili phraſi loquen-
di utitur tex. in d. l. ſi fundus. in ſi. ubi dicit,
hoc caſu uideri cōdōnalē ēt uēditionē & tn̄
liquet ꝙ propriè & ſtrictè loquēdo non eſt
uēditio ēt cōdōnalis, cùm nōdum ſit conuē-
tū de certo precio: ſed eſt uerū pactū de uē-
dēdo, quod non ineptè dicitur conditiona-
lis uēditio, quia pōs ſequi, & futura ſpera-
tur uenditio. Ex his patet malè conſuluiſſe
Contra Bertran. Steph. Bertran. cōſ. 134. ponitur in facto ꝙ
cū nobilis. in 2. dub. lib. 2. ubi in hac mate-
ria facit differentiā inter pactū directū, ꝙ
res eo caſu maneat empta pro debito (qd
eſt formale pactū legis cōmiſſoriæ) & inter
pactū, quo tn̄ eſt facta eodē caſu promiſ-
ſio vendendi eodē precio uel debito, & di-
cit iſtud ſecundū pactū nō eſſe prohibitum
ſed ualidū, quod eſt falſum: quia eſt ſimile
formali pacto legis cōmiſſoriæ, & eandem
extorſionē cōtinet: igitur æquè ꝓhibitū. l.
2. C. de pact. pig. Et ꝙ æquè nullū & probi
bitū ſit ſentit do. And. Tiraq. in trac. retrac.
conuen. in ꝑfat. nu. 13. & in ſi. nu. 52. & nu.
360 141. † Secūda ēt concluſio, ꝙ indiſtinctè
ualeat pactū, ut res ſit empta iuſto ꝑcio, nō
eſt uera indiſtinctè: quia dico ꝙ nō ꝓcedit
in mutuo, qa mutuās nullū lucrū ſtipulari
pōt ꝓpter officiū mutui, ēt prętextu dilatio
nis, ꝑſertim dānoſā debitori: ſed ius emēdi
uel acquirēdi rem alterius iuſto ꝑcio, eſt lu
crū ſeu cōmodū cōſiderabile damnū afferēs
dn̄o, & æſtimationē rei ſuæ diminuēs, tex.
in l. ſi æquo. de leg. 1. & ſic eſt uſura forma
lis in mutuante. 14. q. 3. per tot. & turpiter
accipitur Fely. c. debitores. in ſi. de iureiur.
vnde ſi tpe mutui fiat pactū, ꝙ niſi infra cer
tū tp̄s ſit ſolutū, talis domus debitoris ſit ac
quiſita creditori pro pecunia mutuatitia,
dico, ꝙ ipſo iure nō ualet illud pactū tāquā
uſurariū, licet ualere teneat Bal. in c. 1. col.
2. in ſi. de feud. dat. in uicē legis commiſſo.
quē ibi ſequitur Alua. & peſſimè, ſed plus
teneo, ꝙ ētſi eſſet exꝑſſum, ꝙ eſſet uēdita iu
ſto demū ꝑcio tūc æſtimādo, adhuc nō ua-
let tanquā uſurariū, licet ēt iu mutuo uale-
re teneat Guid. Pap. in tract. de cōtract. illi
ci col. 10. nu. 25. ubi ēt iactat ſe hoc practi-
caſſe in ſuo ruſtico, & malè. Nec eſt miran
dū de Guidone, licet alioquin in hmōi con
tractibus ualde timidus ſit & ſuperſtirioſiſ-
ſimus: hæc eſt. n. natura ſuperſtitionis ꝑpo- *Superſti*
ſterū facere iudíciū, illic trepidare, ubi non *tio præ-*
eſt timor, & cōtra, ſecurū eſſe in manifeſto *poſtera.*
periculo, iniquos cōtractus admittere, & tē
peratos auerſari, ſemper aberrādo à ſcopo:
qd Canoniſtis & quibuſdam Theologis
Scholaſticis pariter accidit, ut ſupr. nu. 78.
361. † Ex his etiam reprobo conſilium illud
quod quidam antiqui dabant fœneratori-
bus, ut facerent fieri inſtrumentū hoc mo-
do: ſi pecuniam ad tempus non ſoluas ſit
fundus mihi emptus iuſto precio, declaran
do arbitrio talis & talis, quos ex nunc eli-
gimus arbitratores & bonos uiros: quod
laudat & approbat Bar. in l. 3. C. de pact.
pig. & ſequitur ibi Saly. & Fabian. de mō.
ſanc. Saui. in trac. de emptio. & uendit. q. 7.
col. 3. Cæpol. caute. 309. incip. Pactum pi-
gnoris, ubi tamen in ſi. ſubdit, ꝙ ſi cōſtaret
fœneratorē prius egiſſe cum dictis arbitra-
toribus de æſtimando ſundum pro debi-
to, licet multum plus ualeret, ꝙ tunc non te
neret pactum. Sed ego dico, ꝙ etiamſi nō
conſtet: quinetiam ſi nec ea fraus facta ſit
non ualere pactum ipſo iure, tanquam uſu
rarium, & pacti ſeu commodi de emendo
extorſiuum. Cæterum extra mutuum, uel
etiam in mutuo, ſed ex interuallo poteſt
concluſio defendi. Ex his etiam liquet ter-
tiam concluſionē notoriè falſam eſſe in mu

tuo, quicquid dixerit Bald. & poſt eũ Al-
uaro.in d.c.1.de ſeudo dat.in ul.leg. com-
miſſ. quia in mutuo ſi non ualet pactum
de uẽdendo iuſto etiã tunc æſtimãdo ꝑcio,
ut nuper dixi, multo minus ualet venditio
præciſa pro debito eodem caſu quo nõ ſol-
uatur. Cæterum quidam uolunt, ad hoc ut
pactum legis, & præcisè commiſſoriæ ſit
reprobatum in pignoribus, requiri rem, ſu-
per qua ſit pactum, eſſe ſpecialiter hypothe-
catam pro eodẽ debito, ut tenuit Bertran.
conſil.254.uidi.col.2.lib.1. quem ſequitur
Dom. Andr. Tiraquell. in tract. retract. con-
uen. in fin. nu.139. Contrarium & melius,
quòd non refert an generaliter tantum, an
verò ſpecialiter ſit hypothecata, tenuit idẽ
Bertran. conſ.97. quamuis lib.1. conſ.178.
venditio. lib.3. Ruger. de Mora repe. l. tra-
362 ditionibus nu.53. C. de pact. † Sed ego
dico, quòd etiam ſi res nullo modo ſit hypo-
thecata, tamen pactum non ualet. Probo
primò, quia eadem eſt ratio captionis, & il-
laqueationis debitoris, ſimul aſperitatis, &
auaritiæ creditoris, ſiue res ſit hypothecata,
ſiue non. Secundò, quia promptum eſſet
fraudem facere de re ad rem, quia creditor
non caueret ſibi de hypotheca ſuper re,
quam ſibi dimitti uel rapere affectaret, ſed
ſuper alijs rebus, uel bonis, & ſic eadem eſt
ratio prohibitionis. Tertiò, nedum forma-
le pactum legis commiſſoriæ, ſed etiam ſi-
mile reprobatur l.1. C. de pact. pigno. Igi-
tur licet deficiente hypotheca nõ ſit forma-
le pactum commiſſoriæ pignoris, eſt tamẽ
ſimile, & eiuſdem rationis. Igitur æque pro-
hibitum, leg. non dubium. C. de legib. Vn-
de peſsime loquitur Bart. in d.l. quamuis
nume.2. de ſolutio. dicens ualere pactum
quod uir fecit uxori de dando in ſolutum
pro dote aliquam rem non hypothecatam,
& maioris precij: & non eſſe ſimile cum pa-
cto legis commiſſoriæ, quia immo omni-
no ſimile eſt, per l.1. C. de pact. pign. & ſic
dicta tertia concluſio indiſtinctè falſa. Cæ-
terum omnes conſentiunt, quòd iſtud pa-
ctum non ſolum in mutuo, ſed generaliter
in omni debito eſt prohibitum, quia l.1.
C. de pact. pigno. & rubr. dicti tituli genera-
liter & indiſtinctè loquitur, ſic & cap. ſigni-
ficante. de pignori. & eſt caſus in d.l. quam-
uis, de ſolutio. & latè Alex. d. conſi.178. col.
1. lib.7. Vnde quarta concluſio, videlicet
quò hoc pactum ab initio factum cum cre-
ditore uitietur, hęc ſola ſemper uera eſt. Ta-
men in quantum dicunt, quòd licet iura-
mentum non firmet pactum, tamen metu
periurij eſt ſeruandum, dico quòd ex quo
tenetur creditor pure relaxare, non tenetur
debitor ſeruare, nec periurus eſt, quia iura-
mentum non eſt iniquitatis uinculum, ut
dixi ad Alexand. conſi.27. conſi.59. lib.1.
363 † Quinta verò concluſio, quando ex in-
teruallo, quòd tunc ualet ad excipiendum,
(licet omnes docto. quotquot legi ſequan-
tur) tamen falſa eſt. Probo primò, per text.
in d.l. quamuis, quæ generaliter, & indiſtin-
ctè decidit, non obligari, etiam ſi fiat ex in-
teruallo, nec diſtinguit ſiue maritus poſsi-
deat ea prædia, ſiue non. Fieri enim pote-
rat, ut maritus non ſolum hypothecaſſet,
ſed etiam ea ſe nomine uxoris poſsidere cõ-
ſtituiſſet, uel etiam tradidiſſet, ut non deti-
neret niſi eius nomine, & tamen tex. non di-
ſtinguit. Similiter l. fi. C. de pact. pigno. nõ
diſtinguit, ergo non eſt diſtinguẽdum l. de
precio, de publi. in rem actio. l.1. §. generali-
ter, de lega. præſtan. Probatur etiam in l.1.
& 2. eod. titu. vbi permittitur ex interuallo
pactum ſecundum naturam actus: ergo pa-
ctum præciſum commiſſoriæ etiam ex in-
teruallo uetatur. Probatur etiam in l. ſi fun-
dus §. fin. de pigno. vbi ſiue ab initio, ſiue
ex interuallo permittitur ſolum pactum
de addicendo iuſto precio tunc ęſtimando,
ergo pactum pręciſum ſemper reprobatur.
Vlterius probatur, quia etiamſi creditor
iam poſsideat hypothecam, non minor, im-
mo maior eſt ratio ſubueniendi facilitati
debitoris, & obuiandi rapacitati creditoris
& conſequente non eſt minus, ſed maius pe-
riculum, & maior neceſſitas explodendi le-
gem commiſſoriam, quàm ſi debitor ſem-
per poſsideret, ergo hęc prohibitio non mi-
nus habet locum creditore iam poſsidente,
quàm non poſsidente: & contrarium dice-
re, non eſſet fraudes excludere; ſed augere
& accreſcere, contra uerba & mentem le- *Nouus in*
gum. Et ſic nimis inepta eſt cõmunis ſen- *tellect. l.*
tentia, quæ etiam nullo colore, nullo fun- *Titius, de*
damento nititur, niſi dicta l. Titius, dunta- *pign. all*
xat malè aduſque intellecta, cenſent enim
omnes illic eſſe pactum l. cõmiſſoriæ, quod
eſt inſulſiſsimum. Nec enim ibi magis eſt
pactum l. commiſſoriæ quàm in l. elegan-
ter, in fin. princ. eod. titu. in l. ſi prædium. C.
de ſolu. vbi fundus datur creditori in ſolu-
tum cum ſimilibus, vbi dicitur, quòd illa
datio eſt venditio legitima fundi, & in au-
th. hoc ſi debitor. C. de ſolu. vbi debitor &
meliorem ex rebus ſuis dat in ſolutum cre-
364 ditori. † Tria autem ſunt de ſubſtantia
formalis pacti l. commiſſoriæ ſtrictè & pro-
priè ſumptæ. Primum, quòd fiat ſuper pi-
gnore, uel hypotheca, & verbis directis, nõ
obliquis, ut etiam communiter omnes tra-
dunt. Secundum, quòd de dando creditori
inſolutum pro debito, pro quo res eſt hy-
pothecata. Tertium, quòd non purè, nec de

præ-

præſenti, ſed in caſum, quo debitum non erit ſolutum in termino. Hæc eſt propriè, & ſtrictè lex, ideſt pactio commiſſoriæ pignorum, videlicet, ut pignora cadant in cō miſſum debito ad diem non ſoluto. Vnde dicitur hæc lex commiſſoria ad ſimilitudinem commiſſorum emphyteuticorum, uel publicanorum. l. 2. C. de iure emphyteu. l. commiſſa. de publica. Et meritò hæc l. ideſt pactio, penitus damnata & reprobata fuit, propter duo: primum, captio fragilis debitoris, ſecundum, aſperitas auari creditoris, ut in l. fin. C. de pact. pign. Solent enim hypothecari, uel in pignus dari res ſuperualētes debito: nolebant autem creditores mutuum dare, uel exactionem debiti differre, niſi ſub lege uel pacto expreſſo commiſſi pignorum, ſi ſolutum non eſſet in termino conuento. Cui legi facile ſeſe ſubmittebant debitores: tum quòd aliter pecuniam uel uſum pecuniæ redimere non poterant, tum quòd ſperarent interim rebus ſuis conſulere: tum quòd debitor egeſtate præſſus, & adhuc in hac periſtaſi, inter duas non modicas paſsiones conſtitutus, videlicet inter ſpem rebus ſuis conſulendi, pecunia adepta, & metum hanc occaſionem amittendi, nec aliam in tempore inueniendi, non eſt in plena deliberandi, & electionis arbitrij facultate. Et docet experientia, quòd facile huc aut illuc impelluntur, & quaſlibet leges ſuſcipiunt, ut per Salyc. in l. ſi ex cautione. C. de non num. pecu. Et hac uia & occaſione creditores & egeſtate & facilitate debitorum in ſuum compendium abutebantur. Deficiente autem primo requiſito, quod duo capita continet, ſiue alterum tantum, ſiue utrumque deficiat, non eſt propria & ſtricta lex commiſſoria pignoris, cum deficiente primo capite non ſit facta ſuper pignore, & deficiente ſecundo capite, cū tunc non ſit facta uerbis directis, ſed obliquis: & ſic eſt potius pactum de uendendo, uel dando in ſolutum, quàm venditio, uel datio. quanquam etiam utroque capite deficiente, tamen ſi duo alia requiſita adſint, eſt pactum ſimile eiuſdem effectus, eiuſdem captionis & acerbitatis: & ſic eadem ſanctione prohibitum cenſetur, ne promptum ſit prohibitionem legis commiſſoriæ frauda-
365 re. † Et propriè illud primum caput, ꝙ fiat de pignore, non eſt requiſitum, nec de ſubſtantia, ſed gratia frequētiæ expreſſum, eo quòd ante prohibitionem non ſolebant hæc pacta fieri, niſi de rebus pignoratis uel hypothecatis. Et ſic quod frequentiæ cauſa expreſſum eſt, non reſtringit, ut no. ſuprà. utque dicta prohibitio etiam ad præterita propter nequitiam pacti in ſe extenditur.

d. l. 3. ita & ad ſimile pactū ſuper rebus nō pignoratis factum, ſed eidem nequitiæ inuolutum. Idē ſi hoc pactum factum ſit uerbis obliquis: quia lex non eſt imponenda uerbis l. fin. C. de uſur. præſertim in materia fraudibus obnoxia & probatur etiam in l. 1. C. de pact. pig. Deficiente autem ſecundo, etiam ſi reliqua adſint non eſt pactū legis commiſſoriæ, nec illi ſimile, ſed pactū de vendendo iuſto precio tunc æſtimando, de quo in d. l. ſi fundus. §. ſi. ideo ceſſat prohibitio dictę l. 3. quanquam quādoque propter aliud uitiari poteſt: ut ſi tempore mutui exigatur per creditorem, ut nuper dixi num. 360. Deficiente etiam tertio, etiamſi reliqua adſint, ut ſi non ſit pactum de commiſſo ſuſpenſo in futurum, ſed pignus de præſenti datur in ſolutum, non eſt pactum legis commiſſoriæ: quia non ſit pactum, ꝙ res cadat in commiſſum, ſed de præſenti uēditur uel commutatur: & ſic ceſſat prohibitio dictæ l. 3. & habent locum leges, quæ de pura & mera datione inſolutum, ſeu de uēditionibus loquuntur, ut l. ſi prædium. C. de euictio. l. cum dominam. C. de pigno. ceſſat enim hoc caſu occaſio captionis debitoris, quia de præſenti intendit vendere, prout abſolutè uendit uel permutat: & ſic non eſt præſumptio, quòd hoc faciat uili precio, nec de re qua carere non poſsit, uel cū alio damno ſuo, ſed cum iuſta æqualitate & de re quam ſibi commutare expedit, prout huiuſmodi contractus inter creditores & debitores non ſunt nec debent eſſe prohibiti, alioqui commercia tollerentur. Sed quādo paciſcitur de futuro & conditionali cō miſſo rei ſuæ præſumptio eſt, quòd nec iuſtū precium, nec, an tali re carere poſsit, expendat, propter ſpem fruitionis & præſentem egeſtatem, iudicium non parum hebetantem, prout ſuprà nume. 364. dictum eſt, vulgò cautiores eſſe homines ad præſens damnum, quàm futurum periculum præca-
366 uendum. † Quòd ſi inconſideranter ſcripſerunt doctores eſſe pactum legis commiſſoriæ in d. l. cum dominam, quod eſſe non poteſt, propter defectum tertij ſubſtātialis, non magis quàm in d. l. eleganter, in fi. princip. & in d. l. ſi prædium, cum ſimilibus, multo incōſiderantius ſcripſerunt eſſe pactum legis commiſſoriæ in d. l. Titius, in qua nō unum tantum, ſed illa tria ſimul deficiunt. Patet, quia ibi, fundus ille venditus non erat hypothecatus, ſed creditor aliud pignus acceperat: cumque futurum eſſet, ut creditor iure ſuo utendo pignus illud legitimè diſtraheret, quia debitum non ſolueretur, timens debitor magis damnificari per diſtractionem pignorum, rogauit creditorem

Species d. l. Titius.

tem, ut à ſe fundum emeret, debito ſuper precio deducendo & quanti vendere uolebat nunciauit creditori qui gratum habuit quare debitor venditionis chartam in priuato epiſtolio conſcripſit, & ad creditorem tranſmiſit, & ſic perfecta fuit venditio, quā poſtea debitor pœnitens priore debito cū uſuris oblato reuocare volebat, & deciditur non poſſe. Hic eſt caſus clarus & nitidus d.l. Titius, in qua nihil de pacto commiſſoriæ, nec quod legi commiſſoriæ congruat. Primò, non eſt venditio facta de pignore quanquam hoc in effectu ad rem nō faciat, ut dixi. Secundò, fundus non eſt venditus nec datus in ſolutum pro ipſo debito, quanquam & hoc citra legem commiſſoriam fieri poterat, leg. ſi prædium. C. de euictio. Sed eſt alius, videlicet non hypothecatus fundus venditus certo alio ſuo, & congruo precio. Tertiò, non eſt venditio facta conditionaliter, caſu quo non ſolueretur, ad ſimilitudinem commiſsi, ſed de præſenti. Ex his liquet doct. multum præcipitanter & neglectim ſeſe habuiſſe in tractatione harum legum: quare minus mirum eſt, ſi tam grauiter impegerint. Ruit igitur unicum & totum fundamentum concluſionis illius quam omnes aduſque tenuerunt, ꝙ pactum legis commiſſoriæ ex interuallo ualeat ad exceptionem, quæ in ſola d.l. Titius, fundatur, quæ tamen minus facit ad rhombū quàm l. 2. C. de reſcin. uendi. Præterea etiā ſi d.l. Titius, loqueretur in terminis legis commiſſoriæ non ſolum probaret pactum ualere ad excipiendum, ſed etiam ad agendum, & ſic oppoſitum & contrariū ex diametro d.l. quamuis. Quis enim reuelauit doctoribus, quòd ille fundus tempore dictæ venditionis & epiſtolæ miſſæ eſſet penes creditorē, ab eove poſſideretur: aut quòd debitor priuſquam pœniteret poſſeſſionem uacuam dicti fundi uenditi tradidiſſet creditori, lex enim quantum ad hoc generaliter & indiſtinctè loquitur. Quòd ſi aliquid in facto præſumendum ſit, longè veriſimilius eſt, quòd debitor, idemque dominus, fundum ſuum poſſidebat, & quòd venditione concluſa antequam traderet, pœnitere uoluit, & creditori traditionem fundi petenti prius debitum cum uſuris obtulit, ad quod non fuit admiſſus. Et ſic patet, quòd ibi pactum ualet ad agendum, utque hoc eliciatur, non eſt opus quicquam addere, uel præſumere in facto de nouo, ſed ſufficit dictam leg. aſſumere prout iacet, quæ de ſimplici venditione ſolo conſenſu per literas, & in abſentia concluſa loquitur. Et ſic ſi quis dicat, quòd emptor tunc fundum emptum iam poſſidebat, uel quòd traditionem habuit antequam venditor pœniteret, manifeſtè diuinare conuincitur, & literæ legis de proprio ſenſu addere, quod non eſt licitum. l. Gallus §. uidendum eſt, ibi nihil enim addit. ubi hoc nota. Bald. in 5. not. & ſequitur Ang. & uterque Imol. de lib. & poſt. Sed prorſus tanquam diuinatorium reijciendum. l. fina. C. de contrah. emptio. & uenditio. Et ſic. d.l. Titius, nullo addito, probat creditorem ex dicta emptione poſſe agere cum effectu, & meritò, cùm nō laboret eo uitio, & huiuſmodi contractus inter creditorem & debitorem non ſit prohibitus: non enim loquitur de pacto commiſſoriæ fundi ſiue tempore debiti contracti, ſiue poſtea ex interuallo facto abſolutè pro debito in caſum, quo nō ſolueretur in futuro termino, in quo pacto nō ſolet precium rei, nec an uendere expediat expēdi: ſed loquitur de uēditione ſpōte per ſe principaliter & de præſenti contracta pro certo congruo inter contrahentes placito precio. Ex his habes materiam pacti ſeu legis commiſſoriæ pignorum nouè explicatam, &

367 ad amuſſim expunctam. † Summa eſt, quòd iſtud pactum ſiue directis, ſiue obliquis verbis, non ualet ipſo iure, nec ad agēdum, nec ad excipiēdum, etiam factum ex interuallo, quandiu durat debitum, & metus exactionis, ſiue in mutuo, ſiue in alio debito, ſiue ſuper re ſpecialiter, ſiue generaliter, uel nullo mō pro illo debito hypothecata, ſiue fiat ad cōmodum principalis creditoris, ſiue ad cōmodum fideiuſſoris pro debito indemnitatis ſuæ. Pactum verò æquè ſuſpenſum in futurum, ut ſi non ſoluatur in termino, res, ſiue ſit pignorata, ſiue alia, ſit uendita iuſto precio tunc æſtimādo, quod primò deducetur ſuper debito, ut in d. l. ſi fundus. §. fin. non eſt pactum commiſſi: quia non ſit pactum ſimile, nec talem iniquitatem nec captionem importans, ſed eſt ſimplex pactum de uendendo iuſto precio tunc æſtimando, quod eſt licitum, non ſolùm ex interuallo, ſed etiam ab initio: niſi in mutuo, in quo propter aliud, videlicet propter uſuram uetitam, non eſt licitū ab initio, ſed ex notabili interuallo, puta cum mutuum reddi deberet, non puto illicitum, modo bona fide fiat, & ceſſante alio uitio: quia ſicut debitor tunc poteſt rem purè uendere creditori, iuſto precio prius ſuper debito deducendo: ita poteſt uendere in diem, ut interim dilationem lucrifaciat. Non tamen ſequitur, quòd æquè poſſit fieri ab initio tempore mutui, ſicut tunc poterat rem eidem tanti uendere, purè uel in diem, aut ſub conditione quemadmodum non ſequitur, poteſt debitor ab initio tan-

Summa commiſſoria.

tundem uel minus uſuræ promittere, quia
in tam indigenti ut huic uelut ſeruituti fœ
noris identidem ſeſe ſubijciat, non præſu-
mitur liberalitas, ſed extorſio; uel uſus æris
alieni redēptio. l. rem legatam, de alimen. le
ga. Et no. quòd vbi ualet iſtud pactum, in-
telligit̃ fauore creditoris, unde eius eſt ele-
ctio an exigat debitum, an verò hoc pacto
utatur l. 2. & 3. de lege commiſ. l. quamuis
de pig. actio. Pactum autem quòd pignus
ſit de præſenti ceſſum pro debito, nō eſt pa
ctum legis cōmiſſoriæ, ut nimis ineptè pu-
tat Ang. in l. 1. C. de pact. pign. nec illi ſimi-
le, ſed eſt pura & mera datio in ſolutum de
præſenti, ut in l. cum dominam. C. de pign.
l. ſi prædium. C. de euictio. cum enim debi-
tor dę præſenti addicit, præſumitur in du-
bio conſultè facere, niſi conſter de fictione,
fraude, uel alia extorſione, de quo ad mate
riam ſimulationis uel fraudis cōtractuum
368 recurrendum. † Principalem concluſio
nem noſtram de uero pacto cōmiſſi in to-
tum prohibito limito, ut procedat in uero
& perpetuo commiſſo damnoſo debitori,
& lucroſo creditori. Secus ſi eſſet actum,
quòd domus uel fundus debitoris eſſet eo
caſu emptus creditori non abſolutè & in
perpetuum, ſed ſub libero pacto redimēdi,
ita ut fructus interim cederent loco uſura-
rum uel intereſſe, quia tunc ualebit pactū:
dummodo tamen illi fructus non excedant
communiter legitimum modum uſurarū,
ſaltem noſtratiū, uidelicet unius annui pro
quindecim aliàs non, ſecundum not. ſuprà
quæſt. 35. & quæſt. 42. in fi. Hoc enim caſu
non eſt uerè pactum legis commiſſoriæ, ſed
pactū interuſurij, pecunię cōpenſandi, & ſic
verū pactum quęſtus uſurarij, unde recipit
oēs modificationes, & conditiones, quas di
ximus ſup. in antichreſi, q. 35. & inf. quæſt.
69. & cæteris ſimilibus. Non obſtat ſi dica-
tur, quòd hic creditor omiſſo pacto poteſt
exigere pecuniam, ut nuper diximus num.
367. in fi. Et ſic quòd de nullo reditu uel lu-
cro poteſt paciſci per not. ſuprà quæſt. 27.
quia reſponſio prompta, quòd ab initio tē
pore extantis cōditionis, uel re integra, hoc
eſt antequam pacto utatur uel illud eligat,
poteſt eligere pecuniam, & ſic in perpetuū
iure, & commodo pacti excluditur l. com-
miſſoriæ. C. de pact. inter empt. & uend. l.
de leg. in fi. l. poſt diem, d. leg. commiſ. poſt-
quam autē cœperit pacto uti, uel illud ele-
gerit, non poteſt amplius petere pecuniam
quæ ſemel in perpetuum abalienata eſt
quemadmodum ſi eo caſu ſtipulatus eſſet
reditum, etiam ad rationem duodecimæ,
quod licitū eſt: etiam pro pecunia mutuati
ua, ut ſuprà num. 35. & infrà quæſt. 80. ha-
bet enim nihilominus electionem, ſed do-
nec uerbo uel facto elegerit, non ultra.
369 † Item ſecus, ſi pactum illud non eſſet ad
commodum creditoris, ſed debitoris, ita ꝙ
magis ꝑ illud obligaretur & aſtringeretur
creditor, quàm debitor: ut ſi domus uel ſun
dus dandus in ſolutum minus ualet quàm
debitum, uel utilius ſit debitori illum dare
quàm pecuniam, & tamen ita conuenit, ut
interim dilatio ſoluendi detur debitori, nec
ſit creditoris, ſed debitoris electio, an pecu-
niam, an verò fundum dare malit: ſed tunc
non eſt pactum legis commiſſoriæ, de quo
loquuntur dicta iura, quod eſt in ſolius cre
ditoris fauorem & electionem, & in dam-
num & illaqueationem debitoris, ſed eſt
pactum oppoſitum, ut liceat debitori aliud
pro alio creditori uel inuito ſoluere. Item
eadem concluſio loquitur de pacto in ſo-
lius creditoris fauorem, in compenſationē
uel pœnam dilatę ſolutionis uel ſatisfactio
nis debiti, & ad redimendum interim per
debitorem uſuram modici temporis, ſub
periculo perpetui cōmiſſi rei ſuæ: ita quòd
iſtud pactum licet non ſit formalis uſura,
quia non eſt debitum ſucceſſiuum pro rata
temporis & ſortis, eſt tamen uera pœna in
fraudem legitimarum uſurarum adinuen-
ta. Sed an ualeat ſaltem uſque ad modum
legitimæ uſuræ? Videretur quòd ſic, per l.
cum allegas. C. de uſur. cum no. ſuprà quæ
ſtio. 10. in princ. Contrarium dicendum eſt
quòd in totum non ualet, & ſic propter ni-
miam auaritiam & improbitatē pacti nul-
la ſit reductio, etiam ſi eſſet factum de ali-
quo iure redimibili, puta quòd in defectū
ſoluendi in termino certus reditus uel no-
men debitori debitum cederet in commiſ-
ſum: ſed in totum reprobatur hoc pactum,
& omni eius commodo priuatur creditor
l. 3. C. de pact. pignor. quod procedit etiam
ſi res deducta in pactum parum excederet
debitum, ita quòd dilatione inſpecta illud
quo res ſuperualet non excederet legitimū
modum uſurarum, quia electio certę rei cō
mittendæ poteſt frequenter etiam ſi ſit mi-
noris ualoris, plus grauare debitorē, quàm
penſitatio legitimæ uſuræ, quæ in quanti-
tate cōſiſtit: unde meritò tale pactū indiſtin
ctè & in totum reprobatur, niſi appareat eſ
ſe factum in fauorem & electionem debito
370 ris, ut nuper dixi. † Secus autem ſi appa
ret non eſſe factum ad redimendam dila-
tionem ſoluendi nec eſſe extortum à credi-
tore in locum uſuræ uel ſimilis quæſtus di-
latæ exactionis, ſed eſſe factum ſponte, tan- *Pactum*
quam extremum ſiue pars æquè principa- *pars æ-*
lis legitimæ commutationis uel conceſſio- *que prin*
nis, ut in contractu uenditionis, ſi uenditor *cipalis.*

certam

certam quantitatem iugerum terræ uel ex certo grandi latiſundio uendiderit, ſub pacto quòd niſi menſurauerit & tradiderit infra tale tempus, tunc totidem alia iugera ſic & ſic confinata, ſiue eiuſdem, ſiue alterius melioris ſitus, ſint vendita, uel certum quoddam prædium non refert, ualet pactū, quia non eſt nec eſſe poteſt quid acceſſoriū in fraudē uſurę uel dilationis: ſed eſt æquè principale extremum legitimæ commutationis, nec enim ſecundum prędium minus eſt venditum uel emptum quàm primum, cuius loco ſubrogatū eſt, ſiue ab initio fiat hoc pactum, ſiue ex interuallo, ut eſt caſus in l. 2. C. de pact. pignor. nec eſt inconueniens, quòd hoc caſu electio ſit emptoris utrum malit tempore lapſo: quia non eſt contra naturam & iuſtitiam contractus, ꝙ emptor ſiue purè ſiue in diem habeat electionem, & liberum arbitrium, non an emptum habeat, ſed ut quam rem uolet ex certis emptam habeat. l. ſi in emptione. §. ſi emptio. de contrah. emptio. Et pariter ex parte emptoris, ſi tempore venditionis conuētum ſit, quòd niſi precium infra certum tēpus ſoluerit, certa domus emptoris ſit empta venditori pro precio, uel in ſolutum precij, non eſt pactum legis commiſſoriæ, ſed pactum legitimum & ualidum, utpotè pars aliqua principalis legitimæ commutationis. Vt enim poterat uenditor permutare fundum ſuum cum dicta domo, ita poteſt ſtipulari eandem domum, cuius ſimilē fortè empturus uel redempturus erat precio fundi ſua die ſoluto. & ſic domus nō eſt compenſatio interuſurij dilatæ ſolutionis precij, nec in toto, nec in parte, ſed eſt extremum æquè principale legitimæ conuentionis. Et ſic non magis ſpectat ad materiam pacti legis cōmiſſoriæ, quàm quælibet uera permutatio aut uenditio. Eſt enim in effectu, uel uera permutatio domus cum fundo, conuenta in caſum, quo emptio fundi ex parte emptoris ſua die non impleretur: uel noua venditio & emptio domus pro precio fundi in eandem conditionem collata & conuenta. Secus ſi uenditor ex interuallo, & acquiſita obligatione precij faceret hoc pactum cum emptore debitore ſuo, videlicet quòd niſi infra tempus ſolueret, certa domus eius cederet in ſolutum: quia tunc eſſet inſpiciendum, an fieret bona fide ad leuamen debitoris & eius electionem, ita ut eius conditio fieret melior per hoc pactum, ut nuper dixi, & tūc ualet, quia nō eſt pactum pœnæ nec commiſſi, ſed pactū fauorabile debitori, ut aliud pro alio ſoluere poſſit. Aut verò ſit ad commodum, & ad electionem creditoris, & videtur pactū extortum ob dilatam exactionem precij, & incidit in materiā & ſanctionē legis cōmiſſoriæ, nec aſtringet debitorē, quin oblato priore & principali debito liberet d. l. quāuis d. l. 3. C. de pact. pign. Nec obſtat, quòd emptor non ſolum ab initio tempore contractus, ſed etiam ex interuallo poſt acquiſitam obligationem fundi uel euictionis poteſt ſimile pactum facere cum venditore, ſi fundum intra tale tempus uacuum nō tradat, uel ſi traditus euincatur d. l. 2. quia iſtud etiam ſi fiat ex interuallo, non poteſt cadere in uſuram, nec in eius fraudem, ſed eſt uera ſatisfactio uel compenſatio ipſius principalis debiti, ſecundum naturam prioris obligationis conuenta & facta, & ſic in hoc eſt quædam differentia inter emptorē & uenditorem ex interuallo. Et ratio differentiæ manifeſta eſt, quia uenditor obligatur, non ſolum ad traditionem, ſed etiam ad euictionem, utque habere liceat: & ſic non eſt præter, ſed iuxta naturam obligationis, quòd paciſcatur, ſiue ab initio, ſiue ex interuallo, de alio fundo dando, ſi is qui traditus eſt euincatur, & hoc nihil habet cōmune cum uſura: emptor autem obligatio ad dandum quantitatem, quæ eſt obligatio momentanea, & in qua poteſt cadere uſura: ideo ex parte emptoris iſtud pactum, ſi quidem fiat ab initio bona fide, poteſt eſſe extremum legitimæ commutationis, ut eo caſu contractus tranſeat in aliam legitimā ſpeciem: ſed ex interuallo, cum non remaneat, niſi obligatio ad certam ſummam pecuniæ, non poteſt amplius iſtud pactum eſſe extremum legitimæ conuentionis præteritæ: ſed compenſatio dilationis & interuſurium precij debiti, quod cadit in uſurā & legē commiſſoriam, niſi fieret noua alia principalis & legitima commutatio de pręſenti, ut in l. Titius, de pig. actio. Ex his habes materiam commiſſoriæ pignorum plenè & nouè cum legali æquitate & in theo-
372 ria & in praxi elucidatam. † Vt autem huius diſceptationis utilitas ſit illuſtrior, & quàm latè pateat experiamur, libet q. unā quotidianam huc incidentem paucis utrinque diſputare & ἀναλυτικῶς decidere. Vidua mercatrix pro dote filiæ nubentis promittit ſex mille, dimidium præſente pecunia, reliquum verò poſt annum numerandum (quòd etiam ſi non dicatur, ex die nuptiarum intelligeretur. l. tali, de iure dotiū. Alexand. conſi. 145. ubi dixi lib. 5.) ea tamen conditione, quòd niſi infra annum perſolutum ſit, domus quam uidua inhabitabat ſit pro illis tribus millibus acquiſita ſeu data in dotem filiæ, & ex tunc eo caſu uidua conductam domum habeat pro certa mercede

cede ad modicum tempus. Anno lapſo uidua offert reſiduum dotis, ut de domo diſponere ualeat, gener ſeu filia non vult, ſed eligit domum. An poſſit? Videtur quòd ſic, quia hic eſt dies & pœna, unde non videtur mora purgabilis l. magnam. C. de contrah. & commit. ſtip. vnum ſolum obſtare poteſt, ſi dicatur eſſe pactum l. cõmiſſoriæ, ſed reſpondetur primò, quòd non inuenitur expreſſim in iure reprobari pactum. l. commiſſoriæ, niſi reſpectu creditoris, qui pecuniã numerauit indigenti, à quo hanc legem extorſit, ut in l. fi. in fi. C. de pact. pig. vbi creditores id ſolum recuperare iubentur quod dederunt: & ſic præſupponit creditorem pecuniam ſuam credidiſſe, idq́ue indigenti, & ſub hoc pacto: quare hoc pactum tanquam ab indigente extortum reſcindit. ſed hic gener nihil numerauit, ſed illi numeratum eſt: & ſic nõ poteſt congruè adaptari materia & caſus d. l. fin. ſed materia & caſus d. l. magnam. Secundò reſpondetur, quòd etiamſi probibitio l. commiſſoriæ deberet extendi, ut non ſolum haberet locum in mutuo, ſed generaliter in omni debito, ut ſuprà nume. 367. debet intelligi dummodo concurrant eędem rationes prohibitionis, videlicet fragilitas & captio debitoris, & aſperitas creditoris uolentis ea fragilitate abuti, nec aliter credere, aut dilationem dare debitori, qui ſic cogitur temerè ſeſe ſubijcere huic pacto, non expenſo ualore rei committendæ, nec an eam vendere expediat. Sed omnes hæ rationes ceſſant in præſenti caſu, tam reſpectu creditoris quàm reſpectu debitoris, quia debitor videlicet mater, non indiget pecunia accipienda à genero ſed debet ei dare. Gener autem non certat de ſuperlucrando prætextu pecuniæ ſuæ cum nihil det, nec etiam de circumuenienda ſocru, ſed de congrua & uberiore dote accipienda. Patet, quia dicta domus eo caſu exſtante non cedit lucro ipſius generi, ſed efficitur res dotalis, tanquã uerè in dotem eo caſu data l. ita conſtante. de iure dot. l. ſed quod inde. de lega. 2. & ſic non poteſt cenſeri uſura dotis, ſed uera dos & in terminis noſtrarum conſuetudinum eadem domus eo caſu non efficietur communis inter coniuges, nec iure conqueſtuũ cenſebitur, ſed uerum & proprium uxoris patrimonium, ut dixi in conſuetud. Pariſi. §. 107. Et poteſt illud pactum eſſe appoſitum, non quòd mater non haberet tantam pecuniam, ſed alio certo conſilio matris, ut videlicet infra illum annũ exploraret mores & induſtriam generi, utq́ue ſemper liberam optionem retineret, reliquum dotis dãdi uel in pecunia, uel in fundo, prout magis filiæ ſuę uel ſibiipſi expedire videret. Et ſic iſtud pactũ non poteſt eſſe pactum illud reprobum & odioſum legis commiſſoriæ, ſed pars contractus dotalis fauorabilis: & cum totus iſte contractus dotalis non fiat, ex eo quòd dotans indigeat pecunia, uel uſu æris alieni, præſertim eius cui dat dotẽ ſed ex abundantia, uel etiam munificentia dotantis, ut de ſuis facultatibus eroget in congruam, uel etiam uberiorem dotem, ſatis communis ſenſus oſtendit, ceſſare hic rationes, & odium legis commiſſoriæ, tum quia actus dotandi non ſolet fieri in indigentia, nec ex præſcripto tanquam certæ quantitatis exactio, ſed patrimonio compoſito, & pro illius modo, & magis ut arbitraria erogatio l. quæro. de iur. dot. l. cũ poſt §. gener. eo. tit. nec eſt actus ex inopinato incidens, nec qui differri ſine damno non poſſit ſed à longè præuiſus, in quo differre, & cunctari, & uarias; & cum varijs conditiones tractare & eligere licet. Vnde non ſolet ex aliqua neceſſitate aut coarctatione, nec præcipitanter, ſed ſponte & longa omnium pactionum expenſione fieri. Et ſic in themate & pacto de quo agitur, cenſetur mater prudenter & maturè & è re ſua & filiæ ſuæ ita pepigiſſe, diligenter expenſis uiribus patrimonij, & ualore domus & commodo uel incommodo huiuſmodi alienationis: ceſſat etiam omnis extorſio, & conſequẽter omnis materia & ratio legis commiſſoriæ, nec iſtud pactum cenſetur appoſitum ad redimendam dilationem ſoluendi modici temporis ſed ad congruentius uel uberius dotandum. Et ſic ſtandum eſt pacto, alioquin gener qui aliàs cum alijs erat contracturus, nec diu differre poterat emptionem domus uel prædiorum, iuſtè queri poſſet ſe deluſum & damnificatum. Et ita tenet Bald. nouel. tract. de dot. par. 6. q. 54. vbi ſubdit, ſe ita conſuluiſſe in pacto ex interuallo adpoſito, in quo ultimo cum ſchola communi errat, ut ſtatim dicam. Tertiò confirmatur, quia ſi mater dediſſet dictam domum in dotem cum pacto redimẽdi pro tribus milibus infra annum non eſſet dubium, quin pactum ualeat, & poſſit domus incommutabiliter retineri poſt annum. Sed videtur iſtud pactum de domo danda in ſolutum, niſi ter mille infra annũ ſoluantur, in eundem effectum recidere & ſic ſi unum ualet, quòd ualeat & alterum, ne lex imponatur uerbis, ſed iſtud ultimũ non ualet, quia hæc duo non uerbis ſed re
373 differunt, ut mox dicam. † In contrariũ, quòd pactum nõ liget, niſi iuxta l. pactum vulgare. C. de pigno. act. & ſic quòd uidua quaſi re integra audienda ſit, videtur primò, per

mò,per d.l.quamuis,de ſolut. vbi prima ſacie videtur caſus in ſimili, imò in fortiori: quia ibi pactum fiebat ex interuallo, & tamen dicitur, quòd non ligat. Igitur multo minus,ſi incontinenti, ut hic, quæ eſt bona conſequentia ſecundum communiter doctò.Secundò,quia ab initio non eſt conuentum de domo,ſed de certa ſumma, pro cuius ſecuritate domus eſt hypothecata, cum pacto commiſſi, ſi ſolutum non fit in termino,& ſic eſt uerum pactum de pignore dando in ſolutum:quod licet hactenus ualeat, ut pignus diſtrahi poſſit, tamen non impedit re integra debitum offerri d. l. pactum vulgare,cum alijs ſuprà num.358. Tertiò, quia iſtud pactum eſt in fauorem ſolius generi,qui eſt creditor, & ſola mater debitrix obligatur,non autem gener:quia non tenebitur accipere domum in ſolutum,niſi uelit,ſed habebit electionem uel exigendi debitum, uel capiendi domum, quod eſt inæquale. Igitur ſufficere videtur, quòd habeat debitum incontinenti oblatum : quo ſi nõ contentetur,videtur certare de ſuperlucro,imò de uero lucro commiſſi reprobato : quo ſi non licet uti aduerſus quemuis extraneum debitorem, multo minus erga ſocrum, quæ loco matris eſt, inſtitu.de nupt.§.ſocrum. Quartò,quia magna captio fieret mulieri, quæ ut facile ſperabat ſe per ſoluturam infra annum,facilis fuit ad temerè conſentiendum huic pacto, cuius conditionem euenturam non ſperabat: & ſic adeſt materia & ratio legis commiſſoriæ : & tanto magis ſi mulier habebat aliàs iuniores filias tempore ſuo elocandas:totam autem peculij augendi induſtriam exercebat in eadem domo, in qua ſuam apothecam tenebat,quia ſi breui conductione finita cavendum eſſet,priuaretur potiori uitæ ſubſidio, & occaſione reliquas filias congruè nuptum elocandi. Et hanc partem quòd iſtud pactum indiſtinctè non ualeat, ſiue ex parte mulieris, cui dos uenit reſtituenda, ut in d.l.quamuis,ſiue ex parte uiri, cui dos uenit danda,latè tenet Anto.Neguſan. tract.pign.par.4.num.7.per quæ videntur elidi,quæ ſupradicta ſunt ad excludendum pactum l.commiſſoriæ. Non obſtat ultimum,quòd non poſſet pecunia offerri poſt annum : ſi ab initio domus ipſa eſſet data in dotem redimibilis infra annum: quia ut hoc eſt indubitatum, ita nihil habet commune cum hoc pacto, in quo ab initio de ſola pecunia conuenit, & ſola pecunia debetur.Domus autem non debetur, niſi ſub conditione acceſſoriè, & in pœnam, uelut iure commiſſi, ſi in termino ſolutum non ſit,ſic inter hæc duo non eſt modica,nec verbalis,ſed maxima & realis differẽtia. Tunc autem eſt uerbalis tantum differentia, quã do eadem remanente principaliter in eadẽ obligatione & diſpoſitione,ſola uerborum formula uariatur:ut ſi dicatur,niſi ſolutum ſit, talis res erit in ſolutum, uel ex tunc eꝗ caſu uenditur,aut alijs uerbis. Sed ſi eadem res ab initio principaliter datur uel uenditur, diametralis & realis eſt differentia.

374† Quid dicendum? Concludo pro prima parte, quia cum in huiuſmodi contractu omnia ſint merè ſpontanea & perpenſa & ab omnis extorſionis ſuſpicione aliena, ceſſat odium,& ratio legis commiſſoriæ, & adeſt fauor dotis, ad quam augendam tendit illud pactum. Limito, niſi quatenus probaretur,quòd domus multum ſuperualebat dictæ ſummæ, & quòd mulier ignorabat. Item niſi probaretur de aliquo dolo uel fallacia generi ad circumueniendum ſocrum,ut eã excluderet domo in qua omnem ſuam mercaturam exercet, & unde ſibi reliquiſque filiabus uictum & dotem comparat. Et prædicta tanto magis uera ſunt, quando generuel filia aliquid dant uel faciunt,ut nuper habui quæſtionem de patre,qui filiæ nubenti, quam faciebat renunciare futuræ ſucceſſioni ſuæ opulentæ, promiſit decẽ milia in dotem quæ niſi ſoluerentur infra trimeſtrẽ,dedit & conſtituit in dotem quingentas libras perpetui non redimibilis reditus ſuper bonis ſuis. Non eſt dubium quin pactum ualeat: quia dictus reditus nõ ſolum eſt uera dos caſu ſua ſponte conſtituta contemplatione renunciationis futuræ ſucceſſionis,ſa.Corn.conſ. 45.lib.2.vnde cum accidiſſet poſt nuptias patrem infra trimeſtre mori, non perſoluta ſumma relicto filio unico uniuerſali hærede,qui poſt trimeſtre cœpit partem ſummæ ſoluere ſororio recipienti. Reſpon.ꝙ uir ſolus non potuit præiudicare uxori in iure reditus iam acquiſito, nec ipſa ſi conſenſiſſet : quia minor præiudicare poterat in iure immobili, ſed oblata ſumma recepta uindicare reditum, niſi frater vellet eã ad ſucceſſionem admittere. Idem in ſimili-

375 bus. † Non obſtat d.l.quamuis,de ſolutionibus, quia reſpondeo dupliciter. Primò, quòd ibi pactum non ſpernitur ob l. commiſſoriam: ſed quia continet donationem inter uirum & vxorem, quia ibi non apparet pactum extortum,nec in fraudem vſurarum,nec ad redimendam dilationem factum, ſed apparet quòd fuit ſponte ex interuallo pendente dilatione, quæ incerta eſt, nec in aliquo extenditur, uel differtur contemplatione pacti : & ſic illud pactum eſt merè gratuitum, & donationem continens

tinēs inter eas perſonas ꝓhibitā. Conſtat.n. factum ſine alia cā cōſtante mr̄imonio, ibi uir uxori, & ibi, direpto.i. poſtquā erit direptum, verū eſt, ꝙ Bart.ibi, & alij poſt eū reprobāt hunc intellectū, ſed malè reprobāt dicit.n.Bart.ꝙ d.l.nō diſtinguit, ſiue morte ſiue diuortio dirimatur mr̄imonium, & tn̄ ꝙ indiſtinctè reijcit pactum: & ſic non propter donationem prohibitam, quia confirmaretur morte: & ſic caſus præmoriētis uiri debuiſſet excipi, quod nō eſt factam. Sed Bart.malè & incautè loquitur.quia oratio Seueri, de confirmandis morte hm̄ōi donationib. non ſpectat ad promiſſiones uel ſtipulationes, ſed ad reales & puras donationes traditionib.rerum factis: ſecus ſi uir ſtipulanti ſpopnderit, qa morte non cōſirmatur, licet uir in ea uoluntate deceſſerit, tex. in l.Papinianus, de dona.inter uir.& uxor. pulchrè Paul.conſ.138.li.1. ſed in d.l.quāuis, uir nil tradidit, ſed tn̄ ſtipulanti uxori ſpopōdit in futurū dare, & vbi de præſenti dediſſet, non tradidit: & ſic nō erat metuendū, nec excipiendum de cōfirmatione ꝑ obitum. Et ſic ſtat rectè & tutè defenſus hic primus intellectus, qui ēt plenior & uerior ē. Confirmatur, quia conſiderandū eſt tēpus. ff. quo alter coniugū ab altero liberè ſeptē teſtib.adhibitis diuertere poterat l. nullum & ꝑ to.de diuort. Et ſic poterat uxor per illud pactū ſolicitari ad diuortiū, ut lucrarē prædia uiri, uel illud pactum exigere, ne illico importunè diuerteret, meritò illic reprobatū fuit, ēt citra cōſiderationē legis cōmiſſorię. Secundò rn̄deo, ꝙ ibi poteſt illud pactū reijci ꝓpter odium legis cōmiſſoriæ, in quam incidit & tn̄ non eſt in aliquo cō-

376 tra deciſionē ultimę qōnis noſtrę. † Et ad uerte, qa oēs gl.& doct.hallucinati ſunt: putant.n. indiſtinctè facilius admitti hoc pactum ex interuallo, q̄ incontinenti: & qn̄ ex interuallo diſtinguunt, ut ualeat ad excipiēdum retinendo, ut d.l.Titius, non aūt ad agendum, d.l.quāuis, qđ eſt ineptum, & cōtra rōnem, ut ſatis ſupr.nu.363. confutaui. Dicendum, ꝙ in mutuo iſtud pactum odioſius eſt, & minus tolerandum, ſi apponatur ab initio, q̄ ſi ex poſtfacto: quia tunc ab initio maior eſt rō extorſionis & fragilitatis debitoris. Sed in alijs contractib⁹, vbi iſtud pactum non eſt contra naturā actus, ſed eſt pars, uel extremum legitimæ cōuentionis, ut in exemplis nouiſſimis. Contrarium eſt, quia ab initio appoſitū ualet, qm̄ eſt pars legitimæ conuētionis, & ceſſat materia, fraus & odium legis cōmiſſoriæ. Sed ex interuallo poſt obligationē ad pecuniam purè ſemel acquiſitam, non ualet regulariter, quia tunc incidit in legē cōmiſſoriam. Patet, qa non apponitur, niſi ad redimēdam dilationē, uel nimis ſtrictam & rigidā exactionē debiti. Suſpēditur.n. in futurum, caſu quo non ſoluatur in termino, interim aūt facilè ſperant debitores, ſe ſoluturos, & ſic non expendunt ualorē rei, nec an diſtrahere expediat, & ſpe fallente in magnā captionem incidunt, quam debito oblato reſcindi æquū eſt, & hic eſt ēt propriè caſus dictæ l. quamuis. Non obſtat, ꝙ ibi uir non tenebatur purè, ſed in diē incertum: & ꝙ nulla fuit dilationis prorogatio: quia ſatis eſt, ꝙ ſecundum iura, ff.uxor poterat liberè diuertere, & dotē repetere, & ſic uir tenebatur purè & quādocunque dotē reſtituere, ſi uxor uellet. Quia hoc metu, utq́ue vxorē retineret, & ne ſtatim cogeretur ea diuertēte dotē reſtituere, impulſus eſt ad illud pactū, quod conſequēter incidit in legē cōmiſſoriam, & meritò ſpernendū eſt. Et ſic multum errat Bal.nouel.tracta.de dot.par.6. q.54. & alij vbiq;, dum putant hoc pactum factū uxori à maritò eſſe ualidius ex interuallo, qa contrarium eſt dicendū, ꝙ ab initio tpe contractus dotalis bona fide factum eſt ualidū, ſiue ex parte dotē promittentis, ſiue accipientis: qa tunc eſt factū ſpōtaneè, & ſine extorſione, & eſt pars legitimæ conuentionis. At ex interuallo poſt obligationem acquiſitā, ſi fiat ad dilationē redimendā uel producēdam, nō ualet, tanquam in fraudē uſurarū, & legis cōmiſſoriæ. Vnde ſi poſt contractū mr̄imonium gener paciſceretur cum ſocru ꝙ niſi perſolueret in termino, talis domus eſſet inſolutum, ſpernēdum eſſe pactum, ſaluo ꝙ poſſet ualere ſecundum naturā hypothecæ, iuxta l.1.C. de pact.pig.& l.pactum vulgare.C.de pig.act.plures alias q.prætereo ne nimis euager à prīcipali materia no-

377 ſtra, ad quā propius accedendo, † qro an iſtud pactū caſu quo non ualet uitiet actū ſeu cōtractum principalē, breuiter de iure dicendum, ꝙ non, ſed duntaxat uitiatur, ꝑ textum in l.fi. in fi.C.de pact.pign. ubi tn̄ rem, hoc eſt, ius cōmiſſi rei, ſeu cōmodum huius pacti creditor amittit. Reliqua autē iura, ēt quo ad uſuras legitimas, & oīa acceſſoria ſalua manent, per l.eos.in fin. C.de uſu.cum alijs ſupr.q.10.in princ.unde prima facie videretur, ꝙ in terminis horum redituum vulgarium nō uitiaret, ſed tn̄ uitiaretur: tn̄ omnino dicēndum, ꝙ ſi reditus ematur ad rōnem duodecimæ, uel ēt quindecimæ, pactum in eodē contractu appoſitum, ꝙ niſi redimatur infra certum tēpus, certus fundus debitoris, ſiue hypothecatus ſiue non, cedat inſolutum, ipſo iure uitiat, & annullat totum contractum: adeo, ut ſi quæ penſiones ſoluantur debeāt in ſortem

imputati. Rõ eſt manifeſta,quia iſtud pactũ implicat duo,primũ, ꝙ non poſſit perpetuò liberè redimi, ſed ſolum uſq; ad certum tẽpus & iſtud licet qñ ſolum eſt nõ uitiet, ſed uitiet: quia eſt cõtra ſecundũ caput tertij ſubſtantialis, ut ſup.q.50.tñ iunctum cum alijs,ẽt quæ per ſe ſola non uitiant, ui tiaret.Secundò,ꝙ debitor oĩno infra certũ tempus teneatur redimere,& ſortem uel rẽ æquiualentem reſtituere: quod eſt directè contra primum ſubſtantiale negatiuum, quo ſors nũquam debet poſſe repeti, quod uel ſolum in totum uitiat:quia (ut ſæpe di ctũ eſt) perpetua abalienatio ſortis eſt de neceſſitate ſubſtantiali horum redituum, prędicto uili prrcio cõſtitutorum,& ſic poſ ſe ſortẽ repetere,uel ad redimendum cogere,aut rem quampiã in ſolutum cedere,tol lit oẽ fundamentum & ſubſiſtentiã horum redituũ: ẽtſi debeat cedere in ſolutũ precio iuſto tunc æſtimando, ꝗa ſic debrret reddi ſors: ſecus ſi reditus eſſet emptus ad rõnem

378 uiceſimæ,ut infra nu.534. † Ex quibus patet hodie detecto horum redituum elencho, funditus & abſque dubio nullum eſſe cõtractum illum,quẽ latè diſcutit D.Andr. Tiraq.in tract.conuen.in fi.q.24.de hmõdi reditu pecunia empto cum facultate redimẽdi infra duos annos, & cum antichreſi, dato uidelicet certo fundo creditori poſſeſſuro,& percepturo interim fructus loco re liquorum,& cum pacto,ꝙ niſi debitor rede merit infra illud tẽpus,cedat ille fundus cre ditori in ſolutum. Et loquit̃ Tiraq.de cõſti tuto ad rõnem duodecimæ, ut exponit in fin.d.q.nu.142.nec clarè decidit,ſed magis inclinat,ſubdubiè tñ, ꝙ totus contractus ui tietur:ſed minimè dubitãdum,ẽtſi eſſet emptus ad rõnem quindecimę,cũ hic tria uitia cõcurrant,Primum, limitatio facultatis ad breuiſſimũ tẽpus bienníj.Secundum,pactũ antichreſeos,ut creditor ꝑ manus ſuas poſſideat & fruatur.Tertium,ꝙ debitor teneat̃ redimere,aut rẽ plus ualentẽ perdere,quod peius eſt:& duo alia ex abundãti,uidelicet quartum,ꝙ ad dictã redẽptionem teneatur infra illud breuiſſimũ tempus bienníj,quin tum,ꝙ antichreſis cedat in ſolutum, non ꝑ iuſto tñ precio,ſed abſolutè:licet pluris ua leat, ꝗ ſit ſors.Sed idẽ Tiraq. in eadẽ q. nu. 139.tenet indubitanter ualere dictũ reditũ ſi ſit conſtitutus ex interuallo:puta quia pe cunia primũ fuit ſimpliciter mutuata, poſtea conuerſa eſt in emptionẽ reditus cũ eiſ dẽ pactis,qđ pariter eſt indubitanter falſũ: quia qñcunque reditus hmõi conſtituatur, neceſſe eſt ſubſtantialia ſua ſeruari, & conſtitutos limites non egredi. Sed fortius tenuit D.Tiraq.non ſolum enim dicit ualere hoc ultimo caſu cõſtitutionem reditus, ſed ẽt dicit ſimul cum ea ualere omnia alia pacta, nec eſſe illicita: quod nedũ falſum, ſed intolerabile eſt.Idem Tiraq.eodem loco q. 25.relinquit cogitandum,ſi ſub eiſdem pactis ematur reditus ad rationem quindecimæ. Ex quibus facile intelliges,quàm fuerit neceſſaria laborioſa hæc noſtra noua & exactiſſima totius huius materiæ diſpunctio: uſque ſemel Herculeos hos labores ſu birem . Neque enim mihi quid ſentirem, exprimere ſatis erat: ſed ſimul & inuẽtioni & iudicio , & docendi & conuincendi muneri inſudandũ fuit. Quid igitur dicemus in terminis, in quibus excitandæ cogitatio nis lectorum gratia formaui quæſtionem noſtram principalem in princip. uidelicet quando in defectum ſolutionis rcliquorũ per quinque uel octo annos,certus fundus debitoris debet cedere in ſolutum? Breuiter rñdeo, ꝙ hæc ſola clauſula nõ uitiat,ſed uitiatur. Rõ,quia debitor non cogitur dire ctò & neceſſariò redimere, uel dare in ſolu tum:ſed ſolũ ſub certis conditionibꝰ, quas de facili euitare põt, & ad hoc habet notabile interuallũ,puta quinq; uel octo annorum.Poteſt ẽt liberè ꝑpetuò redimere,& in terim bonis ſuis frui: ꝗa nulla eſt antichreſis,datio uerò in ſolutũ non apponitur redemptioni, nec fit in defectum redẽptionis quocunque tẽpore, ſed ſolum in defectũ ſo lutionis reliquorũ multorũ continuorũ an norũ,& adhuc illa datio in ſolutũ reſtricta eſt ad rẽ non maiorẽ reditum afferente,meritò illa clauſula nõ uitiat,ſed uitiat̃,ſecus ſi alia concurrerẽt, puta acceleratio temporis,& quòd non poſſet redimi niſi uſque ad certum tempus, aut alia uitia, ut in ſpecie ſequenti,in qua conſului.

379 † Qvinqvageſſimotertio quidam Niuernenſis,an.1532. pro ſeptingentis no naginta quatuor libris vẽdidit 76.libras re ditus annui,quẽ conſtituit & aſſignauit ſuper decẽ libris reditus emphiteutici, ſibi ꝑ aliũ ſuper alijs prædijs debiti, & ſuper alijs reditibus & cenſibus dominicalibꝰ & certis fundis ſuis,& oĩbus bonis,cũ clauſula, hypothecas ꝑpetuò fore idoneas, de qua ſup. q.8.cũ pacto redimendi ſemel, uel per duas uices ad ſummũ,infra 15.an.tñ:quibus ela pſis teneretur emptori dare authoritates & inſtrũta, uel copias exemplatas dictorũ redi tuũ, cenſuum & prædiorũ ſuorum, & face re creditorẽ illis frui per manus ſuas.Et caſu ꝙ nõ ſufficerent ad dictũ reditũ,promiſit euictionẽ & ſupplementũ ex reliquis hære dijs & bonis ſuis ad hoc ẽt hypothecatis, & erat ſolutionis acceleratio ſeſquimẽſis. An teneat cõtractus, uel reductioni aut nullita te ſub-

te ſubiaceat: Prima facie uideretur nõ eſſe nullus, ſed moderãdus ad rõnem quindecimæ, per no. ſup. q. 10. q͂a licet ſit modicitas precij, tñ non eſt ultra, ſed paululũ citra rõnẽ decimæ, licet ẽt concurrat notabilis acceleratio tpis tamẽ non eſt enormis, & adhuc iſta cõpenſari ſaltẽ eleuari poſſunt, pacto p̱ duas vices redimendi. Cæterũ non eſt hic uerè pactũ legis cõmiſſoriæ, nec agit̃ de dãdo inſolutũ, & extinguendo reditũ permutatione fundi, ſed ſolum eſt pactũ antichreſeos in certũ euentũ, & poſt quindecim annos: quib⁹ lapſis non vr̃ debitor prohibitus ex forma cõtractus redimere reditũ & antichreſim una uice, licet facultas redimẽdi p̱ duas uices nõ ſit conceſſa, niſi ad 15. an. Sed illud pactũ antichreſis, ẽt ab initio purè appoſitũ, ẽt ſimul concurrente modicitate precij, citra tñ decimã ſortis partẽ, ut hic non ſufficit ad annullandũ cõtractũ, ſed ſolum cũ dicta modicitate ad reducendũ ad rõnẽ quindecimæ, ut ſup. q. 35. igitur multo minus uitiare dẽt hoc caſu, vbi non purè, ſed poſt longũ tẽpus, & conditionaliter appoſitũ eſt. Quòd ſi ſolum pactũ legis commiſſoriæ non uitiat, ſed prorſus uitiatur, ut in q. prçcedẽti, in fi. multo minus pactũ antichreſeos uitiare debet, ſed potius uitiari, uel ad ſimplicẽ moderationem cooperari. Sed his nõ obſtantib⁹ reſpõdi, contractũ in totũ annullandũ propter quinq; notabilia uitia ſimul concurrẽtia. Primum, notabilis modicitas precij, qd̃ eſt circiter ad rõnem decimæ. Secundum, notabilis acceleratio ſolutionis, utpotè ſeſquimenſis. Tertium, reſtrictio facultatis redimẽdi ad 15. an. licet. n. infra illud tẽpus paululũ amplietur, videlicet ut poſſit redimi per duas uices: tñ hæc ampliatio modicç utilitatis eſt, nec ſufficeret ad remittendũ aliquid de ſubſtantialib⁹, ẽt ſi eſſet perpetua. Denegatio verò redimẽdi poſt 15. an. lõgè p̄ponderat, & eſt cõtra ſubſtãtiã huius reditus, ẽtſi eſſet iuſto p̄cio emptus & licet expreſſè nõ prohibeat̃ debitor redimere poſt xv. an. ſatis eſt ꝙ ei non permittit̃ niſi uſq; ad xv. an. ut peccetur cõtra ſubſtãtialia. Quartũ, aſtrictio ad redimẽdũ per obliquũ, quia nõ ſolũ facultas redimendi limitat̃, ſed ẽt effectualiter cõpellitur debitor redimere, uel aliud longè maius incõmodũ incurrere, q͂ ſit reditus exceſſiuus, ſi. n. ſimplex pactũ legis cõmiſſoriæ ẽt de fundo æquipollenti ſufficit ad annullandũ in totũ hmõi reditũ, ẽt iuſto precio conſtitutũ nec aliter uitioſum, per no. ſup. nu. 377. igitur multo fortius pactũ antichreſis p̱petuæ multorũ hærediorũ longè prçponderantiũ quæ maius præiudiciũ ſecũ trahit, uitiabit contractũ, plurib⁹. alijs uitijs laborantem.

Quintũ periculũ perpetuã debitoris, q͂a p̱ dictã licet perpetuũ & præciſã antichreſim non liberat̃: nec ea antichreſis ſtat periculo creditoris poſſidẽtis, ſed p̱iculo debitoris, q tenetur p̱petuò nõ ſolũ de euictione fundorum, ſed ẽt de eorũ caſu uel deterioratione. Hæc eſt ſumma conſilij mei in dicta ſpecie.

380 † QVINQVAGESIMOQVARTO ad maiorẽ elucidationẽ, libet paucis explicare potiora puncta certç cauſæ percelebris in qua ſcripſi. Petrus (Berton) miles decimaquarta Martij an. ſeſquimilleſimo duodecimo vendidit Ioãnæ (à Grauilla) tũc viduæ magni præfecti aulæ 80. libras reditus annui p̱petui, ſuper oĩbus bonis, & hæredijs ſpecialiter & generaliter, pro 20. mille libris, q̃ eſt rõ trientis uſuræ, pri. ſolutione futura die 2. Februarij proxima, cũ pacto, ꝙ pro p̱ceptione reliquorũ dicta creditrix poſſideret, & frueretur caſtro, iuriſdõne, territorio & appendicijs terræ vulgò nuncupatæ Le Fay, ſpectãtis ad debitorẽ, ita ꝙ poſſet creditrix & habitare, & oẽs quoſcunq; fructus & reditus & iuriſdõnis, & prædiorũ, vinearũ, pratorũ, ſtagnorũ, & ſyluarũ cæduarũ cenſuum, & ſubfeudorũ noĩe ſuo p manus ſuas p̱cipere, & ſuos facere, ligna ẽt ad cõburendũ, & uſũ in ſylua nõ cædua capere: & hæc prima clauſula aggrauans. Et cũ pacto (ne creditrix & ſui inquietarẽtur in libera fruitione dictæ terræ & pertinẽtiarũ) ꝙ ſuper ea ſorte 20. miliũ, primitus diſſoluerentur oẽs reditus cũ reliquis, & oẽs obligationes debitæ & conſtitutæ per debitorẽ uel prçdeceſſores ſuos ſup̱ dictis locis, ut ab oĩ hypotecha primitus purgarẽtur. & hæc 2. clauſula. Et cũ pacto unius facultatis redimẽdi uſque ad 8. an. duntaxat: & hæc 3. clauſula. Et cum pacto, ꝙ tp̄e redemptionis nulla fieret deductio de eo, qd̃ reditus d. terræ ſingulis intermedijs annis ſuperualuerint reditui conuẽto: & hçc 4. clauſula. Et cum pacto, ꝙ niſi debitor redimeret infra dictos 8. an. tũc dictũ caſtrum cũ dictis oĩbus ſuis appendicijs cederet in ſolutũ & ſpectaret ad creditricẽ & ſuos, in p̱petuum hærediũ, debitore ad euictionẽ obligato: & hæc 5. clauſula, cũ multis alijs clauſulis ſolitis & iſolitis, quas breuitatis, cauſa, & q͂a non ſunt tãti momẽti, prætereo. Reditus cões & annui d. terræ ualebant ferè 12. ſortis partẽ, videlicet circiter mille ſexcentas libras annuas, plus minus, & progreſſu tp̄is cçperunt plus ualere. Terra aũt ut erat cõmodè ſita cũ oĩ iuriſdõne in duplici inſtãtia, & magnis appẽdicijs, quinquaginta circiter milibus uænire potuiſſet. Creditrix autẽ ſemper prorogauit facultatem redimendi, donec an. ſeſquimilleſimo viceſimoſeptimo debitor impetra-

reſpectu verò actoris in hoc,quòd illa damnata fuit in damna & intereſſe demolitionis altorum nemorum factę per uirum,cui interim iecundò nupſerat,& adiectum, quod ſuper ſorte principali deducerẽtur fructus dictæ terræ & pertinentiarum inquantum excedebant reditum conuentum, & ſimiliter æſtimatio dictarum grandium arborū cæſarum. Poſtea per aliud areſtum ſuper executione prioris, facta liquidatione ſuperualentiæ fructuum & grãdium arborū cæſarum ad decẽ mille libras, dictum fuit, quòd non curreret, nec deberetur niſi dimidia pars reditus conuẽti, videlicet quadringentæ libræ annuæ, à tempore quo conſtitit ream habuiſſe dictas decem mille libras exſuperualentia fructuum, & æſtimatione grandium arborum, quaſi extunc redemptione uel extinctione reditus facta pro parte. Quæ areſta ſummè laudaui, prout ſunt & fuerunt iuſtiſſima & æquiſſima,nec prudentius aut iuſtiori temperamento decerni potuiſſent. Quantum ad primum areſtum, licet concurrerent uelut plauſtra uitioſarū pactionum, quarum una ſuffeciſſet ad annullandum reditum duodecimæ,& quamuis in effectu reditus non eſſet trientarius, quia noluit creditrix remanere in illis terminis, ſed in effectu erat ad rationem duodecimæ,uel grauiorem, propter cõcurſum tantæ tam præciſè antichreſeos, & eius fructuum, & ſic de rigore contractus potuiſſet in totum annullari, per not. ſuprà quæſtio. 10. & quia iſte contractus videtur durior quàm emptio fundi,de qua ſuprà quæſtio. 56. uix enim precium aſcendebat tertiam partem communis ualoris dictæ terræ

Areſtū.

383 † tamen quia contractus incipiebat ab emptione reditus leuiſſimi infra ſemiſſem duodecimæ, videlicet ad rationem unius annui in uigintiquinque, æquiſſimum fuit mitius agi cum tali emptrice, nec contractum ad eundem rigorem admetiri, atque emptiones formaliter factas ad rationem duodecimæ. Tum ſatis conſtabat actorem, qui erat prudens & lemouicus natione, plus commodi conſecutum ex interuſurio dictæ pecuniæ,uel luitione redituum,quos tempore contractus debebat, quàm eſſet ſimplex commoditas tam leuiſſimi reditus trientalem uſuram non excedentis. Quare non ſolum æquum,ſed iuſtum fuit, ſaltem iſtud leuiſſimum commodum,trientarium duntaxat,creditrici ſeruari, iuxta l.placuit. de vſur. cum ſimilibus, quas in hoc caſu & ſimili ſeruari æquum eſt. Idem puto,ſi reditus fuiſſet emptus ad rationẽ quincuncis legalis vſuræ, videlicet unius annui in viginti: & generaliter quanto creditor leuiorem reditum ſtipulatus eſt,tanto benignius cum eo agi æquum eſt, ſi quid peccatum ſit, ſed ſi hoc caſu reditus fuiſſet emptus infra rationem unius in uiginti,putarem prorſus annullandum, propter nimiã multitudinẽ vitiorum, & illicitarum clauſularum ſimul concurrentium: ſecus ſi non eſſent tot ſimul uitia, in quo certa regula dari non poteſt: cum in plena totius particularis cuiuſque negocij æquitate conſiſtat quæ pro infinitis circunſtantijs alia eſt atque alia,non in ſe, (quia ſemper in ſe eadẽ vbique eſt,& apud omnes, ut pulchrè & diuinè ſcripſit Cicero in libro tertio de repub. qui magno reip. incommodo perijt. Sed diuinum illud fragmentum refert Lactantius in tracta. ſuper litera Pythagoræ) ſed pro ſubiecti caſus uarietate,ut iuxta Ariſtotelem Ethic.lib.1. bonus & prudens iudex æſtimabit. Quantum ad ſecundum areſtum, quamuis cum reditus non eſt annullandus,etiam ſi moderandus ſit non debeat regulariter diuidi,nec pro parte redimi, ut ſuprà quæſt. 10. num. 150. igitur multo minus, quando nulla in ſe moderatione indiget, ut hic. Tamen iuſtiſſimè decreuit Senatus, tum quia quòd hic reditus non fuit annullatus ſumma fuit æquitas per prædicta:tum quia creditrix diu penes ſe habuerat illas decem mille libras uel æquipollẽs: vnde cum exigat commodum à debitore de ſorte data,æquum eſt, ut & ipſa æquale commodum eidem pendat, uel deducat de pecunia,quam ab eo iniuſtè retinuit: & ſic iuſtè uelut quadam compenſatione,uel redemptione breui manu vtilitatis gratia facta,reditus etiam retrò diuiſus fuit, videlicet à tempore quo compenſari uel reputari iuſtum erat. Vides ut in tota hac q. utpote prudentiſſimi noſtri Senatus authoritate iuſtiſſimè & æquiſſimè deciſa,non diſputantis,nec decidentis,ſed ſimplicis recitatoris partibus, ſubmiſsè & bona fide functus ſim,decidendi rationibus quàm breuius & clarius potui aſperſis, ut rectè conſulendi & iudicandi artem diſcere cupientibus perpetuò ſint uſui. Et lata fuerunt dicta areſta circa annum Domini ſeſquimilleſimum triceſimumquintum.

Aequitas ubiq; & ſẽper eadem.

384 † QVINQVAGESIMOQVINTO iuxta not. ſuprà quæſt. 52. Quid dicemus de q. quam tractat Accur. in leg. qui Romæ. in princ. de verbor. oblig. & in l. fi. C. de pact. pigno. Si quis accepit mutuum ſub uſuris, cum pacto,ut uſque ad annum non ſoluat. An poſſit prius ſoluere? Et decidit quòd non, niſi totius etiam futuri temporis vſuras offerat. Et quid ſi etiam dederit fundum in antichreſin, ut creditor fructus vice vſu-

rarum caperet,cum pacto,ut non liceat lue
re in eó anno ? Et dicit valere pactum,&
quòd non licet prius luere niſi conuentum
eſſet, quòd non liceret in perpetuum luere
uel ante triginta annos.Et ſequuntur Bart.
Albe.Ang. Paul.vterque Imol.Iaſ. & om-
nes in d.l.qui Romæ. in princ. Bald. & alij
in d.l.fin. illud etiam pro indubitato habēt
gloſ.& docto.in d.l.qui Romæ.quòd ſi de-
bitor mutuetur centum uel aiiam ſummā
ſub vſuris, poteſt aliquot menſium uel fu-
turi temporis vſuras ab initio ſoluere, uel
de ſumma mutuata deducere, & nihilomi-
nus current vſuræ pro rata totius ſummæ
deducto ſolo tempore pro quo iam ſolutæ
vſuræ. Nonne videntur intemperijs acti,
qui tam fœdè errauerint? Sed adhuc hanc
erroneam duritiem exacerbauerunt docto.
in d.l.qui Romæ. dum reprobantes diſtin-
ctionem Accur.ibi, communiter tenent, ꝙ
etiam ſi debitor velit alium æquè idoneū
debitorem dare creditori, qui ſe obliget de
ſoluenda ſorte cum vſuris, non tenetur
creditor acceptare, nec poteſt debitor ante
tempus vllo modo liberari, niſi totius etiā
futuri temporis vſuras ſoluendo. Nos ve-
rò dicimus,primò quòd iure ciuili bene in
uenitur expreſſum, quòd debitor non po-
teſt detrectare ſolutionem ſortis, licet offe-
rat continuare vſuras l.fi.in fi.C.de iure do
ti.niſi hoc expreſsè conceſſerit creditor, ut
non teneatur debitor reſtituere ſortē quan
diu vſuras præſtabit.l. Item quia .§.fin. de
pact.ſed nullibi reperitur in iure,quòd de-
bitor nequeat,ſe liberare ab vſuris futuris,
offerendo ſortem cum vſuris pręteritis pro
rata temporis, nec quòd hoc paciſci poſſit,
& ſic gloſ.& doct.ſine lege, ſine ratione lo-
cuti ſunt: immo contra iura rationemque
manifeſtam. Eſt enim iuris exploratiſſimi,
quòd vſuræ etiamſi iure actionis debean-
tur,ſunt tamen acceſſio obligationis princi
palis & velut eius fructus l. vſuræ vice fru-
ctuum,de vſur.vnde neceſſariò regulantur
ſecundum obligationem principalem:qua
ſublata in totum,vel in parte,ipſo iure nul
læ currunt vſuræ, niſi pro rata debitæ ſor-
tis duntaxat.Et ſicut congrua oblatio debi-
ti obligationem principalem elidit, ita eli-
dit vſuras futuras, & omnia pacta acceſſo-
ria l. cum principalis de reg.iur. ſentit Bal.
in l.pactum vulgare. C. de pigno.act. imò
ſola congrua oblatio debiti principalis ip-
ſo iure impedit curſum vſurarum futura-
rum, etiamſi iure actionis cœperint curre-
re: quia non debentur niſi ſub ea conditio-
ne,ſi ſors non ſoluatur:qua conditione per
congruam oblationem deficiente ipſo iu-
re non naſcitur obligatio vſurarum tempo
ris ſequentis,licet omnes gloſ. & docto.ad-
uſque contrarium tenuerint & peſſimè,
385 vt clarè euicimus ſuprà quæſt.39.† Su- *Non ualet pactū impedičs facultatem ſe liberandi:*
pereſt de pacto,ne debitor ſoluere, & ſe li-
berare poſſit, ſaltem vſque ad certum tem-
pus:ſed clarum eſt de iure, quòd non ualet
in materia vſuraria, quia iure ciuili nullæ
currunt, nullæ tolerantur vſuræ, niſi pro
rata temporis & ſortis, ut ſemper libera ſit
facultas debitori ſe liberandi ab vſuris fu-
turis,etiam ipſo iure,& per ſolam congruā
oblationem d.l.qui Romæ. .§.Seia l.ſi credi
trici. C. de vſur.cum alijs ſuprà quæſt.29.
Et ſic pactum contrarium ipſo iure non ua
let, imò deducit ad fœnus improbum, &
authori ſuo infamiam inurit.leg.improbū
C. ex quibus cau. infa irrog. Patet, quia
tetrius & improbius eſt tale pactum facere
quàm ſupra modum conceſſum, & ſic im-
probum fœnus ſtipulari. Igitur illud non
minus ſed magis infamia maculat. Quin-
etiam extra materiam vſurariam non va-
let pactum, quòd debitor ſoluendo nō poſ
ſet ſe liberare,niſi ad beneplacitum credito
ris,ut decidit Paul. in l.item quia, in fin.de
pact. Sed tale pactum nullum eſt,& impro
bum, non ſolum propter fraudem vſura-
rum, ſed etiam quia contra bonos mores:
tendit enim ad fouendam malitiam, frau-
dem & auaritiam,& ſic ipſo iure non ualet
l.pacta.quæ contra. C.de pactis l.iuriſgen-
tium..§. prætor ait,de pactis l.conuenire,de
pact.dotal. tum etiam quia contra publicā
vtilitatem,cum pubiicè interſit homines li
beros eſſe à debitis & ſic non valet, tanquā
contra id quod publicè intereſt,l. de die. cū
l. ſeq. de pact.dota. & tanquam derogans
libertati & naturali facultati, quam quis
abdicare non poteſt, & ita rectè conſuluit
Paul.conſil.144. Pactum iſtud libr.2. licet
idem Paul. aliter ſentire videatur in dicta.
l.qui Romæ, in princ.quem Alexan.ibi ſe-
quitur,reprobans dictum Pauli in d.l.item
quia,in fin.& malè. Quòd ſi reprobantur
pacta,actiones & vltimæ voluntates, qui-
bus ædificia vrbis deformantur l. gemma
ad exhiben. l.2..§.. ſi quis nemine, ne quid
in loco publ.l.cætera,de lega.1.multo ma-
gis hæc pacta, quibus perſonæ ipſæ defor-
mantur, & cuidam ſeruituti ſubijciuntur.
386 † Quòd autem pro abſoluto habent om
nes gloſ.& doct.in d.l.qui Romæ.in princ.
creditorem poſſe ab initio futuri temporis
vſuras quaſdam recipere, earumve gratia *Error gl. & docto.*
de ſorte detrahere, ſine diminutione ſortis
& vſurarum futurarum deductis prærroga
tis duntaxat,eſt contra omnia iura in mate
ria vſuraria,quæ uolunt ipſo iure non cur
rere vſuras, niſi ad modum conceſſum &
pro

pro rata ſortis, quæ cum effectu peruenit ad commodum & uſum debitoris, leg. pecuniæ ſœnebris l. placuit, de vſur. ita quòd ſi quid initio quacunque ratione detrahatur de ſorte, neceſſe eſt vſuras non currere niſi pro rata reſidui l. eos. in fin. C. de vſur. Tum regulariter nullæ vſurę ſolui poſſunt ab initio, cum non debeantur niſi ſub conditione, quæ nondum extat, ut ſuprà num. 301. Siue igitur initio debitor quid de ſuo ſoluerit, ſiue de ſorte detraxerit, vſurarum futurarum nomine, tanti neceſſe eſt ſortem ipſo iure minui, & pro rata reſidui duntaxat vſuras currere. Ex quibus liquet quòd gloſ. & docto. in hac materia vſuraria nihil penitus intellexerunt, nec in ſignificatione terminorum & vocum, primùm ab Hermolao Barbaro detecta, nec in deciſione & ſententia iuris, quam ſuæ luci & puritati reſtituimus. Cæterum nihil eſt in toto iure nec iota quidem, quo gloſſ. & docto. à tam ſupinis erroribus (quos de ſuo inuexerũt) excuſari poſſint: quia primò de dicto pacto non luendi nullum verbum in d. l. qui Romæ, nec in toto iure: niſi contra ineptã eorum ſententiam. Quinimò d. l. qui Romæ. in princ. directò probat contrarium, ſecundum communem, receptam & veram literam, quam ipſimet & omnes concorditer ſequuntur. Accur. enim in verſ. integrã refert, quòd quædam alia litera habet (non integram) quæ ut eſt directò contraria cõmuni, & perpetuò receptæ literæ, ita prorſus inepta eſt & adulterina: faceret enim dictam l. qui Romæ, contrariam æquitati, & reliquis omnibus legibus vſurarijs, niſi reliquam d. l. literam uiolenter improprian do, prout ibi Accur. facere nititur, ſed ſuperuacuò: quia dicta litera negatiua nunquam fuit recepta, nec ſanum intellectum menti legum conſonum admittere poteſt: nec opus eſt vlterius circa literã immorari cum neceſſe ſit ſequi affirmatiuam, communem, veterem, & ab omni æuo inconcuſsè receptam literam, cui etiam litera Norica Haloandri conſonat. & hac retenta mirum eſt gloſ. & doct. adeo deliraſſe, ut clarum & ſimplicem legis ſenſum præpoſteris commentis ſuis prorſus peruerterint, ut propè dubitem, an ſocordia magis, an verò perfidia, ſtudio videlicet leges obſcurandi (qđ aliqui ſceleratè & tyrannicè iactant) laborauerint.

Nouus intellect. l. qui Romæ. in princ.

387 † Vt igitur τὴν γνώμην intellectũ reſtituamus, accipe ſpeciem liquidam, & ſimpliciſſimam, nihil addendo nec detrahẽdo, ſed omnino κατὰ τὸ ῥητὸν καὶ τὴν διάνοιαν, iuxta literã pariter & mentem legis. Titius mutuatus eſt mille à Caio Romæ, quæ promiſit ei ſoluere poſt tres menſes Lugduni per ſolemnem ſtipulationem, tamen Caius nõ numerauit Titio integra mille, ſed retinuit aliquid pro vſuris illorum trium menſium puta viginti, pro vſura beſſali proximi trimeſtris: uel ſi Caius numerauit integra mille, illico Titius de ſumma recepta, uel de alia, nõ refert, ſoluit aliquid Caio pro vſuris futuris proximi trimeſtris, puta viginti, quæ eſt ratio beſſalis, & magis veriſimilis vſuræ, quæ erat ſumma & magis frequentata tẽpore ff. nec aliter pepigerunt de uſuris, quia ſperabat Caius futurum, ut poſt trimeſtre ſors ſibi uel ſuis ſolueretur Lugduni iuxta ſtipulationem, & interim ſatis ſibi, ſaltem per retentionem, cautum putabat de dictis vſuris prærogatis. Quare non fuit ſolicitus aliter paciſci de vſuris: uel ſi pactus eſt, nudo tantum pacto cõuenit: uel ſi quid aliter conuenit de uſuris, nullo modo conſtat, quare pro nullo uel omiſſo habetur, prout nec de hoc quicquam habetur in themate cui nil addo uel detraho, & in quo tria tantum ſimul geſta narrantur. Primum, mutuum certæ ſummæ, puta mille. Secundum, ſtipulatio dictæ ſummæ poſt tres menſes in certo loco remoto ſoluendę. Tertium, retentio partis ſortis pro vſuris, uel alia prærogatio futurarum vſurarum, quòd idem eſt. Hoc facto, poſt paucos dies (quia non poſſunt intelligi de mẽſe, ſed de octo uel decem uel quindecim ad ſummum diebus) & eiſdem partibus adhuc Romæ in loco contractus exiſtentibus, Titius ſiue pecunia aliũde recepta, uel alia quacunque cauſa, mutato propoſito, obtulit Caio nongenta octoginta coram teſtibus, videlicet ſortẽ integram, deducta ſumma, quam Caius vſurarũ nomine retinuerat, uel quam Titius ei pro uſuris ab initio prærogauerat, & in effectu ſummam ab eo verè receptam: Caius autem recipere noluit, & lapſo trimeſtri, petit mille ſibi ſolui Lugduni, certi cõdictione ex ſtipulatione. Titius excipit ſe dudum congruè obtuliſſe quod debebat: de oblatione verò & eius qualitate, & reliqua totius facti prædicti ſerie conſtabat. Ideo ſtatus cauſæ iuridicialis erat & totius rei cardo ſuper ualiditate & ſufficientia dictæ oblationis verſabatur, quæ conſiſtebat in duobus. Primum, an fuiſſet ſufficiens in quantitate oblata. Secundum, an in qualitate, videlicet ratione loci & temporis. Circa primum, expeditũ erat, oblationem fuiſſe ſufficientem: quia in mutuo impoſſibile eſt cõtrahi obligatio nẽ vltra quàm verè mutuatũ ſit l. ſi tibi decẽ in princip. de pactis leg. rogaſti. §. ſi tibi ſi certum petatur leg. hactenus: in fine, de conſtitu. pecunia, leg. cum ultra. C. de non

numeraria

numerata pecunia. Sed Caius verè non
mutuauit mille, quia retinuit viginti, & ſic
in effectu nō mutuauit, niſi nongenta octo
ginta, quæ ſolum debentur. Non obſtat ſti-
pulatio de mille, quia ex quo in veritate
cōſtat non eſſe mutuata niſi nongenta octo
ginta, non poſſunt plus in effectu deberi,
nec præſumitur animus donandi, & ſtipu-
latio regulatur ſecundum naturam rei, ſu-
per qua interponitur l. ſi ſtipulatus, de uſu-
ris leg. ſi legati. de legatis primò cum alijs
ſuprà nume. 83. Et hoc niſi allegatum fuiſ-
ſet, & conſtitiſſet ſtipulationem factam de
pluri, propter uerum & iuſtum intereſſe
Caij, & quòd tātum eius interfuerat, quan-
tum ſtipulatio excedit, quod eſt nouum fa-
ctum, non allegatum, nec probatum, & de
quo non erat quæſtio: ſed ſolum an Titius
obtuliſſet integrum debitum, & quantum
verè debebat, in quo conſtabat quòd ſic, &
ſic quantum ad hoc oblatio erat notoriè
ſufficiens. Quare nec de hoc ſit quæſtio in
hac lege, immo habetur pro indubitato, &
præſupponitur oblationem fuiſſe ſufficien
tem, quantum ad ſummam oblatam. Patet
in tex. ibi, cum integram ſummam ad quā
obligatus eſt obtulerit. Quæ verba non re-
feruntur ad factum, videlicet ad formulā
cautionis ſeu ſtipulationis, quæ erat de mil
le, ſed referuntur ad ius, quod ex facto ori-
tur, & de quo iure tantum agebatur, non
de ſumma verè debita, ad quam Titius erat
verè obligatus: & cum totam eam ſummā
obtulerit, meritò relinquitur, primū illud
caput tanquam indubitatum & tranſitur
ad ſecundū formando quæſtionem de qua
litate oblationis duntaxat, videlicet: an fue
rit ſufficiens, uel non, in quantum facta eſt
alio tempore & loco: & an integrum debi-
tum, uidelicit nongenta octoginta poſſint
ſua die & loco conuentis peti, non obſtante
dicta oblatione tanquam incogrua ratione
loci, & temporis? Et reſpondet Scæuola
quòd ſic, videlicet debitum peti poſſe ſua
die & loco conuentis, non ergo reſpondet
(ut dixi) de quantitate debiti, uel ſumma
petenda, de qua non reſtabat dubium ſed
ſolum ſuper loco & die ſolutionis, ſuper
quo ſolum formatur quæſtio in textu. Ra-
tio autē dubitandi erat, primò, quia obla-
tio fuerat integra & ſufficiens, quantum ad
ſummā debitam & oblatam: ſecundò, quia
erat aliàs (videlicet citra locum & tempus)
debitè facta creditori præſenti & recuſanti:
tertiò, quia erat facta infra paucos dies à cō
tractu, & ſic non videbatur Caius habere
probabile intereſſe ad recuſandum. Qui-
bus non obſtantibus reſpondet, quòd iuſtè
recuſare potuit, ratione loci & temporis in
congrui, quæ fuerunt veriſimiliter appoſi-
ta fauore utriuſque. Et dato quòd ab initio
fuiſſet appoſita fauore ſolius debitoris (de
quo non conſtat, nec in dubio præſumi de-
bet) adhuc tempore oblationis poterat in-
tereſſe creditoris, quia oblatio & pœniten-
tia debitoris non erat incontinenti, ſed poſt
interuallum, (licet breue) infra quod po-
tuit creditor miſiſſe ad locum deſtinatum,
uel aliter diſpoſuiſſe de debito ibi per ſe,
uel alios mandatum uel ceſſionem iam ha-
bentes, eoque proficiſcentes, recipiendo.
Quòd ſi non licuit debitori mutare propo
ſitum, niſi ſaltem oblato intereſſe, quòd nō
fuit oblatum, meritò rectè concludit Scæ-
uola, quòd non obſtante dicta oblatione
poteſt creditor petere pecuniam mutuati-
tiam & debitam, die, locoque conuentis, &
quòd tenetur debitor ibi ſoluere. Ecce ca-
ſum liquidum & genuinum dictæ l. natiuæ
ſuæ puritati nunc demum reſtitutæ. Quòd
ſi reliquæ ſingulæ leges pari filo eſſent ex-
plicatæ & rurſus omnes cum legalis æqui-
tatis methodo, quam iā olim ſpeculamur,
& quātum per negotia licet proſequimur,
in manibus haberemus, & fœliciter experi
remur aureum illud at optatiſſimum, ſed
multis iam ſeculis non tam deſideratum
quàm deſperatum. Neratij γνώσιν, ius (ſan
ctiſſimam videlicet illam & diuinam artē
boni & æqui) finitum eſſe, & poſſe & debe *Ius fini-*
re. Mihi verò non ſolum ſtipēdijs proprijs *tum.*
militandum eſt, ſed etiam, licet ex peculia-
to, tributa pendenda continuoque calami-
tates miſeræ huius deſpotiæ perferendæ
magno ſtudiorum meorum detrimento.
388 † Sed ad rem, forſan obijciet aliquis, ꝙ
nil hic dicam de vſuris. Reſpondeo, nec lex
de hoc quærit, nec decidit aliquid, ſed tantū
duo expreſſim decidit. Primum tanquam
expeditum & indubitatum, videlicet quòd
vſuræ ab initio mutui deductæ, uel præro-
gatæ, ipſo iure minuunt ſortem, ita quòd
reſiduum duntaxat remanet mutuatum &
debitum, etiamſi totius prioris ſummæ fue
rit facta promiſſio per ſtipulationem ſolē- *Stipula-*
nem, quia ſtipulatio non fuit extendi obli- *tio nō ex*
gationem mutui, ſed tantum corroborat: *tendit :*
nec impedit exceptionem pecuniæ non nu
meratæ, uel in factum, ſi tota ſumma in ſti-
pulatione comprehenſa non ſit cum effectu
numerata, & hoc conſtet, ut hic conſtabat,
& eſt caſus rotundus in l. cum ultra. C. de
non nume. pecu. Secundum, quod videba-
tur dubium, & hic expreſsè ad interrogatio
nem conſultoris deciditur, eſt, quòd capiēs
mutuum & promittens ſoluere certo alio
loco & tempore, non poteſt poſtea, licet in
fra paucos dies, mutare propoſitum, in prę
iudicium

iudicium creditoris: nec illi inuito ſoluere in loco contractus: & ſi ibi obtulerit, poteſt nihilominus ſua die & loco conuentis conueniri ad ſolutionem, non obſtante priore oblatione tanquam incongrua ratione loci & temporis. Hæc duo duntaxat clarè & liquidè decidit hæc lex in ſui principio. Cæterum an aliquæ vſuræ debeantur de ſumma effectualiter numerata, nihil hic decidit quia de hoc non fuit quæſitum, nec aliquid dictum in themate. Ideo inquirendum erat de veritate facti ſine eo articulo, deinde recurrendum ad alia iura, per quæ apparet, quòd ſi nõ fuerit aliud factum, quàm quòd hic recitatur in themate, nihil debetur vſurarum nomine, quia nihil ſuit conuentum & dato quòd fuiſſet conuentum de certis vſuris, non ſufficeret, niſi fuiſſet deductum in ſolemnem ſtipulationem, quòd non ſuit actũ, igitur &c. quia ſumus in mutuo leg. quamuis. C. de vſuris. Quòd autem creditor ſibi cauere uoluit, retinẽdo partem ſortis pro uſuris futuris, uel aliter recipiendo ab initio pro futuris vſuris, nihil egit, tum quia uſuræ nõdum debebantur, tum quia impoſſibile eſt incipere aliquas uſuras currere, niſi pro rata ſortis verè & efficaciter datæ debitori, & eius vſibus relictæ. Et ſic ſumma recepta uel deducta ab initio vſurarum nomine neceſſariò in ſortem imputatur, eamque diminuit: quia impoſſibile eſt, quòd incipiant aliquæ uſuræ currere niſi pro reſiduo, & adhuc pro illo reſiduo nõ poſſunt deberi niſi per expreſſam ſtipulationem. Et ſic in caſu dictæ l. qui Romæ, in princ. nihil erat, nec eſt dicendum de uſuris quod autem dicitur per retentionem uſuras ſeruari poſſe, tunc demum verum eſt, quando ſoluta ſunt poſt tempus quo deberi poterãt, & quando ſaltem nudo pacto debebantur, ut in l. 1. & l. per retentionem, C. de vſur. aliàs uel in ſortem imputantur, uel
389 repetuntur. † Quòd ſi quis obijciat, hũc creditorem ſore deluſum, & fruſtratum iuſto & probabili intereſſe, cuius loco putabat ſibi cautum per prærogationem uſurarum, & tamen nec uſuras, nec intereſſe habet ſed utrumque perdit. Reſpondeo, quòd in hac l. nullum verbum, nulla quæſtio, nulla deciſio de eo quod intereſt, nihil etiam per hanc l. præiudicatur, ſi fuiſſet de intereſſe conuentum, uel ſi debitor fuiſſet in dolo, ſed tunc ad alia iura recurrendũ eſſet. Vnde ſi hoc caſu debitor de facto non ſoluat die & loco conuentis ſummam effectualiter mutuatam, actio erit arbitraria, in id quod intererit creditoris l. aut ſi mutua: de eo quod cer. lo. Alioquin nullum debetur intereſſe hoc caſu, propter interuſurium

trium menſium, etiamſi creditor uellet probare de intereſſe: quia non fuit conuentum nec debitor interim ſuit in mora, nec dicta ſtipulatio facta eſt de pluri, ad compenſandum verum intereſſe, de quo non ſuit actũ nec cogitatum, nec etiam fuit facta ad acquirendum vſuram legitimam. Et quamuis forte putaret creditor, hoc modo vſurã conſeruari, licet erraret in iure, hic error ſibi non prodeſt ad lucrum uſuræ conſeruãdum, uel acquirendum l. iuris ignorantia de iur. & ſa. igno. & impoſſibile eſt uſuram haberi per prærogationem, ſed neceſſe eſt, quòd ſucceſſu temporis ſerpat pro modo ſortis, aliàs ſi prærogetur, neceſſariò cadit in ſortem, uel repetitur, nec poteſt creditor in aliquo releuari, ex eo quòd in conſultè ſibi cauit, errando in iure, quia certaret de lucro, & de acquirendo d. l. iuris ignorantia. Sed dicta ſtipulatio directò facta eſt ad augendam obligationem principalem ſortis mutuatitiæ, quod eſt impoſſibile d. l. ſi tibi decem, in princ. cũ ſimilibus. Et ſic quod potuit, ſcilicet ſtipulari uſuras legitimas & earum ſolutionẽ expectare tpe ſuo, noluit: quod autem uoluit, non potuit, ut in l. multum intereſt. C. ſi quis alteri uel ſibi. Si verò conſtaret actum ab utraque parte, quòd illud plus cẽſeretur promiſſum, uel datum in compenſationem veri & iuſti intereſſe creditoris, tunc ſeruari poſſet, dummodo tanti veriſimile eſſet, ſecundum not. ſuprà nume. 28. de quo nihil ad thema & deciſionem huius legis, quam habes nouè ab ad amuſſim explicatam. Et ex prædictis vides nõ ſolum ſalſa & abſurda, ſed prorſus ἄτοπα ἀδύνατα, quæ gloſ. & doct. de pactis non lucẽdi, & prærogatione vſurarum hic commẽti ſunt & hanc l. clariſſimam & ęquiſſimam peruertentes intricauerunt, & ad iniquum ſenſum cæteris legibus & legali ipſi æquitati (quam paſſim ignorant) contrarium detorſerunt, initium autem erroris fuit, ꝙ illa verba l. (cum integram ſummam in quam ſtipulatione obligatus eſt) retulerũt ad factum, & non ad ius, quod ex facto oritur, & putauerunt ibi rurſus recitari factũ duntaxat, non autem poni deciſionem iuris clari & indubitati ex facto præcedenti reſultantem citra dubium. Et ſic putauerũt hanc l. velle & tolerare vſuras initio prærogari poſſe, ſine diminutione ſortis, etiam in mutuo, quod eſt abſurdiſſimum & cuius oppoſitum hæc l. dicere intendit, & pro re certa & exploratiſſima diſertè præſupponit. Quare non eſt mirũ, ſi aberrantes à ſcopo, quo plura ſcripſerint, eo magis intricauerint, & prolixius errauerint, vt extra viã currentibus accidit. Sed nimis reſupinus

fuit primus ille error, quia non ſolũ eſt contra omnem rationem, & reliquas leges, ſed etiam contra caſum in terminis huius l. ibi detracta &c. & ſic non ſolum ſenſum l. apertum, ſed etiam literam ipſam offenderunt,
390 & ſibiipſi repugnantem fecerunt. † Redeundo ad quæſt. principalem quæritur, an iſtud pactum, quòd debitor non poſſit luere nec ſe liberare ab uſuris futuris niſi poſt certum tempus, non ſolum uitietur, ſed etiam uitiet uſuras? Et prima facie de iure videtur, quòd non uitiet, ſed tantum reijciatur l. placuit, l. uſuras illicitas, de uſu. cum alijs ſuprà quæſt. 10. in princ. Et quia non inuenitur in iure pœna ſcripta hoc caſu, igitur, ut in l. præuaricationis, de præuaricat. & not. in cap. fin. de iure pa.. Sed certè dicta l. placuit & ſimiles loquuntur in exceſſu, qui ſeparari pōt, & in quo nō peccat niſi in exceſſu & ſic pœna non excedit delictũ l. reſcriptum, de his qbus ut indig. ſed iſtud pactũ reſpicit totũ contractum, & totam ſortem & uſuram, ita quòd peccatur ſuper tota uſura: unde puto quòd hoc caſu, etiam in terminis iuris communis, poſſet bonus iudex præter nullitatem pacti priuare tam improbum fœneratorem commodo totius uſuræ: tum quia ſuper toto deliquit, tum propter pernitiem excẽpli, quod etiam extraordinariam pœnam mereretur, ut ſupr. q. 10. in fin. multo magis hodie huiuſmodi pactũ (ẽt ſolum & ceſſante alio uitio) hos vulgares reditus in totũ inficit. Modo accipe tex. d. l. qui Romæ, in prin. cũ breui nřo & analytico gloſſemate, & epitoma utramque legis deciſionẽ cōplectente.

MVTVANS non poteſt aliquid deducere de ſorte, uel accipere pro uſuris futuris, ſed uſuræ prærogatæ ipſo iure minuunt ſortem, & obligationem ſortis etiam in ſtipulationem deductam elidunt, ita quòd ſufficit debitori reſiduum offerre, videlicet detracta ſumma pro uſuris ab initio data uel deducta. Si tamen conuentum ſit de loco & tempore ſolutionis, non poteſt alibi offerre inuito creditore, à quo nihilominus loco & die conuentis conueniri poterit. H.D.

Scæuola lib. 20. ff.

QVI Romæ pecuniam mutuam acceperat ſoluendam in lōginqua prouincia poſt menſes tres, eamque [a] ibi dari ſtipulanti ſpoponderat poſt paucos dies Romæ teſtato [b] creditori dixit, paratum ſe eſſe Romæ eam numerare, detracta ea ſumma, [c] quam creditori ſuo uſurarum nomine dederat. Quæſitum eſt, cum integram ſummam, in quam ſtipulatione obligatus [d] eſt, obtulerit, an eo loco, in quo ſoluenda promiſſa eſt, ſua die integra peti poſſit. Reſpondit, poſſe ſtipulatorem ſua die ibi, vbi ſoluendam ſtipulatus eſſet, petere.

a EAMQVE. ſcilicet totam, licet totum non numerauerit, ſed partem retinuerit pro uſuris futuris, aliter non paciſcendo de uſuris.

b TESTATO. ideſt cum ſeria obteſtatione & teſtibus.

c SVMMA. puta ſi ſumma in ſtipulationem deducta ſit mille, creditor initio detraxerat uel acceperat 20. pro uſura trimeſtris proximi, ideo debitor obtulit. 980. & ſic totam ſummam verè mutuatam & debitam.

d OBLIGATVS. quia non potuit in plus obligari quàm verè & effectualiter numeratum ſit l. ſi tibi decem, in princip. ſupra de pactis, etiam adiecta ſtipulatione l. cum ultra. C. de non nume. pecu. Et ſic pro expedito habetur, oblationem hanc eſſe ſufficientem quãtum ad quantitatem & ſummam oblatam, ſed nō reſpectu diei & loci, ut ſequitur in tex.

391 † QVINQVAGESIMOSEXTO quæro. Quid ſi fundus ferens communiter centum reditus annui uænierit pro mille, ſub perpetua & libera redimendi facultate. An præſumatur factum in fraudem uſuræ uel duodecimæ? Et pragmatici vulgò putant quòd non, etiamſi probetur proloquium mutui, uel reditus, ex quo emptor noluit mutuare, nec reditum emere, ſed fundum, niſi aliter probetur de ſimulatione, & contractu pignoratio: non tamen negant locum eſſe legi. 2. C. de reſcind. uendit. ſi probetur læſio ultra dimidiam: quã læſionem hic ſubeſſe alij dubitant, alij verò prorſus negant, rerum æſtimationem ex ſua cupiditate metientes, cum enim nolint ſub incerto emere, & multo minus ſub libera & perpetua redimendi facultate, uix dimidiam iuſti alioquin precij ualere æſtimant rem, ſub hoc onere uenditam, & ſic nullam aut ſaltem modicam læſionẽ eſſe cenſent in hoc contractu qđ eſt Precia rerum.

ualde

valde crudele & inhumanũ, ita vt ſentiam huiuſmodi, [illegible] quos conſtat hoc inſixæ cupiditatis cõſilio affectuque ſaucios vt prædium propter liberam redimendi facultatẽ vix dimidia iuſti precij ſui totius æſtiment, ſi iudices deſignentur in hac vel ſimili cauſa, recuſari poſſe, non ſecus atque laborantes morbo, vel cauſa conſimili, argu. ca. perſonas. de teſtib. & quemadmodum indocti ac illiterati in puncto ſubtili recuſar poſſe cenſent Cy. in. l. certi. C. de loca. Ioan And. Gemi. in c. ſtatutum. §. aſſeſſorem. de reſcrip. in 6. Bald. in l. ſi. q. 16. C. de hæred. inſti. Barba. in c. ſi. §. his autem. col. 12. de oſſi. deleg. Nec etiam puto fidem adhibẽdam depoſitionibus teſtium, ſi qui deponerent fundum ſub tali onere venditum non valere vltra dimidiam iuſti alioquin precij. & quò d nollent ad ſummũ pluris emere ſub tali onere, nec putent id eſſe prudentis patrisfa. niſi ſaltem redimendi facultas ad aliquot annos limitetur. Et moueor, quia ratio huius teſtimonij non eſt fundata ſenſu ſenſato, imò, nec in æquitate recti iudicij naturalis (iſtud enim non ſpectat ad teſtem, ſed ad iudicem) ſed in affectu ſeu iudicio nimia priuati commodi cupiditate deprauato. Vnde etiamſi maior pars ementium ita obſeruaret, non puto in iudicio boni & æqui conſyderandum: quia rerũ precia non ex affectibus ſingulorum, imò nec ex multorum deprauatis affectibus vel etiã ex corrupta potentiorum, vel ditiorum cõſuetudine, ſed communiter, hoc eſt, ſecundum communem hominum & indigentiã, & vtilitatem, & prout res vſibus & commodis hominum vtiles ſunt, æſtimantur, arg. l. precia. ad. l. Falcid. & diximus ſupra q. 5. ſed certum eſt, quòd hic pecunia emptoris nõ valet vltra octogintatria, cum triente reditus annui perpetuò redimibilis per manũ debitoris ſoluendi, fundus autem ſub eadẽ facultate venditus longè ſuperualet dicto reditui, tum propter poſſeſſionis, tum propter dominij translationem, tum quia, facultati redimendi fundum præſcribi poteſt ab emptore triginta annis, vel etiam à tertio ſingulari ſucceſſore longo tempore, vt pulchrè tradit dominus And. Tiraquel. in tract. conuen. §. 1. gloſ. 2. nu. 3. licet aliud ſit in facultate redimendi reditum, quæ debitori competit, per no. ſupra. q. 17. cum duabus ſeq. & infra. q. 61. Rurſus arguitur, etiã retenta temperatiſſima noſtra analogia & æquabili æſtimatione, de qua ſupra q. 35. quòd libera facultas redimendi non diminuat de iuſta & communi æſtimatione totius fundi, vltra tertiam partem: adhuc in hoc themate non reperietur deceptio vltra

Cauſa recuſationis

dimidiam, ſed ſolùm & ad ſummum In dimidia, quia fundus iſte ad ſummum etiam in locis alta pace fruentibus valet ter mille per no. ſuprà q. 5. & deductis mille pro triẽte, ratione liberæ facultatis redimendi retẽtæ, reſtant duo millia iuſti pretij, ſed venditori dantur mille & ſic ad ſummum non læditur vltra dimidiam iuſti pretij habita ratione pacti, vt haberi debet, & ſic videtur nullo modo ſubueniendum huic venditori cum liceat vſque ad dimidiam inuicem circunuenire, quod tamen intelligendum in foro conſcientiæ nullo modo eſt. l. in cã. 2. §. idem Pompo. de minorib. l. Item ſi pre-
392 cium. §. quemadmodum loca. † in contrarium videtur, eſſet enim via aperta ad fraudandum duodecimam, & illicitum fœnus exercendum: quia nolens contentari reditu duodecimæ ſuper fundo, emeret ipſum fundum prædicto vili precio ſub pacto redimendi. Hic incidit obiter excutienda famigerata illa & controuerſiſſima. q. An hęc duo ſola, ſcilicet uilitas precij & pactum redimendi ſufficiant ad conuincendum contractum ſtimulatum vel in fraudem vſurarum? Et partem affirmatiuam tenent gloſ. ſi. in c. conqueſtus. de vſur. Alberi. in leg. emptione, C. plus valere. quod agit. Imol. in c. ad noſtram. col. 4. de empt. & vendit. Paul. conſ. 143. Viſo proceſſu. nu. 2. lib. 2. Fulgo. con. 154. & plures, quos citat Cepol. in tract. de ſimulat. contrac. in 6. caſu princ. col. 2. Io. de Ana. in d. c. conqueſtus. col. 3. & in conſi. 58. uiſis inſtrumentis. Alexã. conſi. 54. (vbi tetigi) lib. 6. Guid. Pap. deciſ. Delphi. 516. Ambr. de Vig. in repet. d. c. ad noſtram & c. ſalubriter. nu. 3. cum ſeq. de vſu. Bart. conſ. 51. lib. 1. Steph. Bertran. con. 86. ponitur in facto. lib. 1. conſ. 219. cùm ſcriberem. colum. 1. & 2. conſil. 235. precij vilitas. conſ. 287. cùm præſupponatur. lib. 2. conſilio 3. ponitur in facto. lib. 3. omas Ferrar. caute. 17. Matth. Afflict. deciſ. Neap. 65. Aymo latè cõſi. 156. nu. 4. cum ſeq. & nu. 16. & nouiſſimè Guliel. Caſſador. in deci. Rotæ ſub titu. de vſuris, Pariſ. conſi. 54. & conſi. 55. lib. 1. Negatiuam autem, quòd illa duo ſola non ſufficiant, tenent Cy. Saly. in d. l. ab emptione, & plures, quos citat Cepol. in d. tract. de ſimula. contract. in 6. caſu princ. col. 2. & 3. vbi hanc partem ſequitur, & requirit ad minus tres pręſumptiones. Idem ſentit Alex. conſ. 109. in ſi. conſ. 119. nu. 4. lib. 4. conſi. 28. nu. 4. lib. 5. Socy. conſi. 248. lib. 2. & plures, quos citat Decius conſ. 267. nu. 3. vbi hanc partem ſequitur vltra quos adde Paul. conſ. 74. col. 3. lib. 2. Corn. conſ. 224. conſ. 241. conſi. 346. col. ſi. lib. 1. Iaſ. cõſi. 150. lib. 4. Conrad. in tract. de contract.

Vilitas precij & pacti redimendi.

tract.q.84.conclu.3.et concluſio.4. Matth.
Afflic.deciſ.Neap.40.col.fi.Hiero. Cagno.
repeti.l.2. col.3. nume. 19.C. de pact. in-
ter emp. & vend. Idem ſentit Nicol. Boeri.
deciſ.Burdegal.102.ubi malè citat Alberi.
pro hac parte, & vtraque factio crebrioris
ſententiæ calculum ſibi vindicat.Quod cer
tè vix diſcerni poteſt,ſi ſententias numeres:
393 tanta eſt docto. hac in re uarietas: † Sed
ſi ſententias ponderes,facile inuenies,quòd
affirmatiuæ aſſertores vt plurimū loquun-
tur in magna & enormi precij modicitate,
negatiuæ verò ſequaces vt plurimū in me
diori, ſeu non tam magna precij vilitate.
et ſic reſultat communem ſententiā & men
tem doct.rectè intellectā eſſe, quòd illa duo
ſufficiunt, ſi eſt magna diſproportio,& mo
dicitas precij; alioqui ſola non ſufficiunt.
Et loquuntur doct.in eo qui neceſſitate rei
familiaris, vel aliqua egeſtate præſſus ſic
vendit,ſecus ſi nulla egeſtate impellēte, ſed
ſcienter & ſponte,quia libet ſic contrahere,
vel donare, quod licet doct. nō exprimant,
tamen ita intelligunt,& ad id quod frequē
tius accidit,ſe referunt.l.nam ad ea. de legi-
bus, & hæc communis ſententia videtur
æquiſſima,& ſic infertur, contractū de quo
agitur nullum & uſurariū. Verùm adhuc
ſubſiſto,quia nondum adeſt plena & lega-
lis ęquitas.Doctores enim omittunt vnum
quod eſt inter præcipua in hac materia, in
qua de diſcernendo inter deceptionem uſu
rariam & deceptionem reipſa, & inter con
tractum in fraudem vſurarum vel ſimplici
ter exceſſiuum agitur, videlicet,an emptor
ſciuerit notabilem illam ſuperualentiam
rei,& modicitatem precij, an verò ignora-
uerit & fuerit in bona fide,putans iuſto pre
tio emere: quo vltimo caſu nulla fraus,nul
la vſura cadere poteſt. Et aduerte,quòd hic
ſcientiam refero ad notitiam veritatis fa-
cti,ex quo reſultat diſproportio illa, & ni-
mia inęqualitas ſecundum rectam rationē,
& ſenſum communem fraudis & prauæ
cupiditatis expertem, vt nuper dixi: non
autem refero ad priuatas opiniones,& ſin-
gulares, quorundam affectus, quorum iu-
dicium noxius auaritiæ habitus ita peruer
tit,vt æſtiment rem tantum & non plus va-
lere, quantum vendi vel emi poteſt quo-
modolibet,etiam cum notabili ſupergreſ-
ſione proximi:huiuſmodi enim opinio nō
eſt ſcientia,ſed error affectatus, malitiæ in-
uolutus:nec diſtat à ſimplici fraude & dolo,
niſi quòd non eſt ſimplex fraus & dolus,ſed
dolus inueteratus: & qui iam in habitum
tranſiit & occaluit,eoque magis noxius eſt
Primus casus. 394 & inficit. † Nunc ergo poſtquàm punctis
reſolutis ad vmbilicum deciſionis perue-
nimus, ſingulos caſus obiter diſtinguendo
dicimus primò in adæquato caſu quæſt.no
ſtræ,quando venditor aliqua ægeſtate preſ
ſus fundum centum annua communiter
ferentem,& valentem tria millia, vel circa,
vendit mille,ſub libera facultate redimen-
di,quòd ſi emptor ſciuit magnam illam læ
ſionem,ſeu valorem fundi,contractum nul
lum eſſe, tanquam vſurarium ſiue in frau-
dem duodecimæ,imò etiam in fraudem de
cimæ, hanc concluſionem non ſolùm ratio
manifeſta probat,& æquitas elicit, ſed etiā
neceſſitas vitandarum fraudum extundit.
Huc enim cōcurrunt extrema,& ſubiectum
& materia,& effectus improbi fœnoris, vi
delicet alter indigens uſu æris alieni, alter
indigentia aliena abuti volens in ſuum cō-
pendium & exceſſiuum lucrum:nihil autē
hic eſt quod fœnus & vſuram adumbret,ni
ſi ſolus titulus emptionis & vēditionis fun
di,ſed hic titulus nullo modo prodeſſe po-
teſt huic emptori, quia bona fide ſed mala
fide negociatur: ſcienter enim ſupergredi-
tur,& enormiter lædit indigentem & in an
guſtia cōſtitutum,quem potius liberali mu
tuo ſubleuare debet. aut ſaltē iuſto precio
partem fundi vel aliam rem emere. Cum
igitur mala fide,& iniquè extorqueat titu-
lum emptionis tam iniquæ, non debet ei ti
tulus iſte prodeſſe.l.1.l. ne ex dolo, de dol.
ma.vt enim emptio eſt ſimulata, & res eſt
expedita aut non eſt ſimulata,& ſaltem hoc
caſu eſt iniqua,& mala fide extorta & ſic
in effectu,reſpectu tam enormiter & ſcien
ter decipientis,idem eſſe debet, ac ſi eſſet ſi-
mulata,vel non interueniſſet, quia non de-
bet tam enormiter & ſcienter decipienti de
ceptio ſua in aliquo prodeſſe. Et ſic eliſo
titulo,vel tectorio emptionis,non remanet
aliud quàm mutuum vſurarium,ſiue datio
pecunię pro lucro exceſſiuo,donec pecunia
reddatur. Et ita neceſſe eſt dicere:alioquin
omnes leges uſurariæ, & cohibitiones ho-
rum redituum eſſent illuſoriæ, ſolaque ver
borum formula,eodem ſemper effectu ma
nente, paſſim fraudari poſſent: quod tam
abſurdum eſt, vt etiam in pœnalibus fiat
interpretatio,extenſiua,ne lex ſit inutilis,&
eluſoria.l.fi.de calum.l. ſed Iulianus.§. mu-
tui dationem.ad Maced.dixi in conſi.Pari.
§.13.gloſ.3.nu.9. Et ſic hoc caſu titulo em-
ptionis expuncto,tanquā ſimulato, aut ſal-
tem tanquam fraudulento, & ſic fraudato-
ri inutili,concludo contractum nullum ve
lut improbum fœnus, vtpote rationē duo-
decimæ excedentem, omneſque fructus &
percipiendos in ſortem imputandos, fun-
dumque reſiduo,ſi quid ſortis ſuperſit,obla
to vindicari poſſe, necnon ſuperfluos fru-
ctus

ctus condici poſſe : multipliciter enim &
ſcienter exceſſit emptor rationem decimæ.
Primò, quia non contentatur reditum ad
rationem decimæ emere ſuper fundo, ſed
etiam vult habere poſſeſſionem ſundi per
manus ſuas, uelut perpetuam antichreſim,
immo etiam uelut perpetuum uſumfru-
ctum, donec ſors reddatur. Secundò, quia
nec his contentus vult eodem uili precio
ipſius fundi plenam proprietatem emere:
idque ſcienter. Tertiò, quia conſequen-
ter vult habere augmentum, ut non ſolum
de fructibus, & uſufructu ſed etiam de to-
to fundo poſſit tanquam dominus diſpo-
nere, quinetiam per ſe, uel hæredem lon-
giſſimo tempore, uel per alium longo
tempore facultati redimendi præſcribere,
& ſic multipliciter ſuperexceditur ratio de
Secundus casus. 395 cimæ. † Sed quid pro ſecundo caſu, ſi
emerit fundum plus mille, ſed minus,
quàm mille ducentis, puta ſi emerit unde-
cies centenis, & ſic inter decimam & duode
cimam, habita ratione ad reditum fundi,
eodem in cæteris retento themate? Et vi-
deretur adhuc idem quod in caſu præceden
ti, tum quia adhuc in effectu ratio deci-
mæ excedi videtur, per nuper dicta. Ta-
men uerius & æquius puto non concur-
rente alio uitio, non eſſe hoc caſu ſummo
illo iure totius contractus caſſationis uden-
dum, attento quòd prouentus annuus per
ſe communiter conſideratus non excedit
rationem decimæ, licet excedat rationem
duodecimæ, quæ proportio in iſtis potiſ-
ſimum attendi debet. Vnde dico, quòd
contractus debet reduci ad reditum non
duodecimæ, quia nimis eam ſcienter em-
ptor exceſſit, ſed quindecimæ, iuxta not.
ſupra eod. quæſt. 10. quæſtio. 35. & ſic con-
tractus uitiatur quantum ad tria. Primò,
quantum ad uenditionem ipſius fundi, ſeu
dominij, & poſſeſſionis fundi. Secundò,
quantum ad tãtum commodum annuum:
quia fit reductio ad decimamquintam,
etiam à tempore contractus, ſecundum no.
ſuprà quæſt. 10. nume. 146. Tertiò, quan-
tum ad ius fruendi & percipiendi per ma-
nus ſuas: quia uenditori idoneè cauenti, vi
delicet per idoneam hypothecam, de ſoluẽ-
do, & continuando reditu quindecimæ re-
dimibili, tenebitur fundum reſtituere. Et
ſic hoc ſecundo caſu emptor qui non tan-
tum exceſſit, eſt melioris cõditionis, quàm
priore caſu, in duobus uel tribus. Primò,
quia reſeruatur ei commodum ad ratio-
nem quindecimæ. Secundò, quòd fructus
percepti de fundo nõ imputantur ei in ſor-
tem, ſed in reliqua, quod includitur in pri-
mo. Tertiò, quia circa illos fructus non te-
netur niſi de dolo, lata & leui, non autẽ de
leuiſſima, ut priore caſu dici poteſt per no.
396 infr. num. 401. † Sed quid pro tertio ca- *Tertius casus.*
ſu, ſi emerit pro mille ducentis, eodem in
alijs themate retento, & ſic ad rationẽ duo-
decimæ habito reſpectu ad fructus commu
nis fundi? Breuiter puto hoc caſu idem di-
cendum quod in immediatè præcedenti, ſal
uo quòd non debet fieri reductio ad ratio-
nem quindecimæ, ſed ad reditum duodeci-
mæ, per no. ſup. q. 23. q. 35. nu. 262. q. 52. in
fi. idem ſi emerit pro mille trecentis, uel mil
le quadringentis, uel circa infra ſeſquimil-
le: quia ſi uelit debitor recuperare fundum
ante redemptionem, prout poteſt, tenebi-
tur offerre, & ſaltem per idoneam hypothe
cam cauere de ſoluendo & continuando re
ditu ad rationem duodecimæ totius precij,
licet fructus fundi uenditi minores ſint: quia
iuſtè cauſari poteſt emptor, ſe pluris emiſſe
& minori prouentu contemplatione poſ-
ſeſſionis fundi, & fruitionis per manus ſuas:
ideo ſi uelit uenditor fundum repetere te-
netur integrum duodecimæ reditum pen-
dere, ſub idonea hypotheca. Sed an hoc ca-
ſu poſſit emptor petere ut reditus duodeci-
mæ ſoluatur à tempore contractus, videli-
cet, extunc ſupplendo, quod interim de fru-
ctibus de fuit ad complendam duodeci-
mam? Breuiter dico, quòd non: ſed ſolum
pro tempore futuro poſt reuocationem
fundi præſtanda eſt duodecima, arg. l. cum
quidem, in prin. de uſur. & quæ dixi ſup. q.
26. nec poteſt æquabilior fieri proportio,
per no. ſup. quæſt. 35. Nec obſtat ſi dicatur
quòd hoc caſu, puta ſi emit talem fundum
pro mille quingentis, omnino ſtandum ſit
cõtractui & nullo modo poſſit reſcindi nec
moderari: quia non eſt læſio ultra dimidiã
iuſti precij, nec in dimidia, ſed multum in-
fra dimidiam. Patet, quia iuſto totò precio
ſine ulla facultate redimendi, mille quin-
genta excedunt uel faciunt ad minimum
dimidiam iuſti precij fundi ualentis centũ
annua per not. ſup. q. 5. igitur impoſito rei
emptæ onere perpetuæ, & liberæ facultatis
redimendi illa mille quingenta multum &
notabiliter excedũt dimidiam iuſti precij.
397 † Reſpõdeo, primò, quod l. 2. C. de reſcind.
uend. loquitur in eo, qui bona fide cõtrahit
nec ſcit ſe notabiliter ſupergredi & decipe-
re proximũ: non aũt loquitur nec procedit
in eo, qui ſcit ſe notabiliter decipere, ut in
caſu noſtro, quo loquimur in emptore ſciẽ
te: ideo ceſſat materia & diſpoſitio d. l. 2. ut
dixi ſupr. q. 14. nu. 171. Reſpondeo ſecun-
dò, ut Cæpol. in tracta. de ſimula. contracta.
in 6. caſu prin. col. pe. uerũ eſſe, quòd propter
ſolã minoritatẽ precij non poteſt reſcindi

contractus, ex d.l.2. niſi ſit minor dimidia: ſed quando cum modicitate precij alia concurrunt, ut hic, tunc modicitas precij, & ſi non ſit minor dimidia, bene conſideratur cum alijs ad præſumptionem doli uel uſuræ. Item libera facultas redimendi non debet rationabiliter diminuere ultra tertiam partem totius iuſti precij ad ſummam, ut ſuprà quæſt. 35. nume. 368. Et ſic cum hoc caſu etiam conſiderata facultate redimendi remaneat notabilis læſio pauperis & indigentis uenditoris, nimium uerò lucrum emptoris, cum eius ſcientia tempore contractus, & ſic ex parte emptoris inſit quædam extorſio uel ſupergreſſio notabilis ſcienter facta tempore contractus, quæ recidit in fraudem antichreſeos, & quadantenus in fraudem duodecimæ: & ſimul cum non liceat ſolo contractus nomine mutato, uel ſola contractus formula uariata, plus exigere ab indigente temporario uſu æris alieni, uel plus eum grauare quàm per leges uel mores de legitimo interuſurio conceſſum ſit, quæ aliàs paſſim fraudarentur, ſequitur idem iudicandum eſſe quod de contractu antichreſeos, ut ſuprà quæſt. 35. Si autem taliter emerit pro ſeſquimille tantum, dicendum puto per eaſdem rationes non debere contractum ualere in uim præciſæ uenditionis ipſius fundi, ſed bene in uim præciſæ antichreſis, ut non poſſit uenditor inuitum emptorem cogere ad reſtitutionem fundi cauendo de reditu duodecimæ, dum tamē emptor paratus ſit fundum retinere non iure dominij, ſed iure perpetuæ antichreſis, donec redimatur, & ad hoc recognoſcendum poteſt emptor cogi, niſi malit fundo redito ſibi caueri de reditu duodecimæ. Nec obſtat, quòd non emit infra dimidium iuſti precij, etiam circumſcripto pacto redimendi, quod notabiliter diminuit illud preciū l.2.C. de reſc. uen. non habet locum hoc caſu, in quo conſtat de tribus ſimul concurrentibus. Primò de ſcientia emptoris. Secundò, de indigētia uenditoris, qui præ egeſtate, & ſic non uoluntariè uendidit, nec animum donandi habet. Tertiò, quòd hic ſubeſt materia fraudis ſaltem reſpectu antichreſis: quoniā non poteſt minori precio fieri pactum præciſè antichreſeos in conſtitutione reditus, ut ſupr. quæſtio. 35. nume. 369. quod æquabiliſſimum temperamentum ſola uerborum for-

Quartus caſus. 398 mula non eſt fraudandum. † Sin autem taliter emerit paulo maiore precio, puta mille ſexcentis eodem in cæteris themate retento, puto omnino ſtandum contractui, licet ſcienter paulo minus iuſto precio emerit, quia non eſt inæqualitas ideo notabilis & ſic tolerari debet, ne ſtabilitas & latitudo contractuum nimium reſtringantur. Nec uideo quid iuſtius aut æquabilius decerni poſſit. Et aduertendum quòd in prædictis ſiue de nullitate, ſiue de reductione contractus agatur, ut ſupra, non poteſt emptor inuito uenditore offerre ſupplere iuſtum precium, nec petere, quòd uenditor deceptus capiat ſupplementum precij, uel receptum precium reddat fundo recepto, fructibus interim amiſſis: quia d.l. ſecunda. C. de reſcinden. uenditio. non habet locum in materia uſuraria, uel uſurariæ fraudi obnoxia & ſuſpecta, ut dixi ſupra quæſtio. 14. Prædicta procedunt in emptore ſcien-

399 te. † Modo neceſſe eſt explicare quid dicendum, ſi fortè emptor bona fide ualorem fundi ignorans, emerit pro mille, eodem in reliquis themate retento? Hic multa hinc inde torqueri poſſunt: ſed malo [illegible] eſſe, quam λογομαχεῖν. Quare diſputatione omiſſa, primùm dico bono uiro conuenire, quàm primùm reſcierit, tam iniquam pauperis uenditoris ſortem ad bonum & æquum per ſe reducere, nec legis poſitiuæ occaſione ad tam iniquum compendium uti. l. fin. C. de uſuca. pro empto. *Quintus caſus in tres ſubdiuiditur.*

Quòd ſi uelit ſummo iure uti, uidetur prima facie nullo modo ſubueniendum uenditori maiori uigintiquinque annis. Primò, quia non poteſt probari eum eſſe læſum ultra dimidiam iuſti precij: quia fundus cum tali onere non poteſt probari ualere ad ſummum ultra duo millia, ſed uenditor recepit mille. Secundò, quia poteſt poſtridie, aut in fine anni, aut quandocunque libuerit, eodem precio redimere: & ſic nullos fructus perdet niſi ſua negligentia, unde non uidetur hoc damnum ſentire. l. quod quis. de regul. iur. ſed ad iſtud ſecundum reſponderi poteſt, quòd nos loquimur in uenditore neceſſario indigente uſu æris alieni: & ſic non poteſt ſtatim reddere, & interim ultra legitimi interuſurij metas damnificatur dupliciter. Primò, in carentia poſſeſſionis, & œconomica exercitationis fundi ſui. Secundò, in quantitate magni emolumenti fructuum. Ad primum uerò dici poteſt, quòd hic duo concurrunt, immo tria, quæ ſubtrahunt contractum à materia d.l. ſecundæ. C. de reſcinden. uendi. & redigunt ad materiam fraudis uſurariæ, uidelicet primum, modicitas precij, ſecundum, enormis modicitas, quia uix dimidia iuſti precij, tertium, pactum redimendi, ita quòd communis gloſ. & doct. ſententia ſtat à decepto uenditore: tamen

ex

ex quo non accedit aliud uitium praetee
prædicta, & conſtat quòd emptor tempo-
ee contractus erat in bóna fide, ignorans
tam magnum ualorem fundi, ſeu uerita-
tem facti (aliàs parum moraree opinio-
nem à corruptis moribus & effectibus, &
non à eecta eatione ortam, ut in princi-
pio quæſtionis) licet poſtea emptor ee co-
gnita uelit ſummo iuee uti, mihi certè vi-
dētur in hac ſpecie quàm proximè ad ęqui
librium, ſtrictum ius & æquitas ſeu na-
turalis iuſtitia pugnare. Quòd ſi unquam
maximè hic, æquitatem deſiderij natuealis
ratio aut dubitatio iuris moratur, ſcilicet
dictæ poſitiuæ l.2. quæ multum dura eſt,
in quantum inæqualitatem & deceptio-
nem admittit, dupli ad ſimplum, videlicet
uſque ad dimidiam, ut ſuprà quæſtio. 14.
Ideo iuſtis decretis eem ſic temperandam
puto, ex doctrina Iuriſconſulti in l. in am-
biguis, in fine. de regul. iur. ut nec prorſus
omne ſubſidium læſo hoc caſu denegetur,
nec omnino ſrena laxentur communi illi
ſententiæ, ſecundum quam contractus in
totum debeeet annullari & ſructus in ſor-
400 tem computari. † Puto ergo contractū
eeducendum ad reditum duodecimæ, nec
uideo quòd melius aut iuſtius dici poſſit,
nec æquabilius temperamentum dari.
Quia hoc modo emptoe propter ſuā igno
rantiam multum ſatisque lucratur, præ il-
lo qui fuiſſet ſciens, ſimulque pauperis &
decepti uenditoris indemnitati conſulitur.
Dico etiam, quòd hoc caſu non debet hæc
reductio fieri à tempore contractus, niſi ha
bita ratione ad ſructus inteeim perceptos
pee emptorem, & in eem ſuam conuerſos:
quia proptee bonam fidem non debet ha-
beri ratio fructuum, ultra quàm fit inde lo
cupletior, àrgum. leg. indebiti, in princip. l.
in ſumma §. hi qui, de condict. indebit. Et
quæ not. in l. ſi me & Titium, ſi certum pe-
tatur. Plus dico, quòd in dubio non præ
ſumitur inde factus locupletior: quia po-
tuit tanquam re ſua largius uel ſplēdidius
uti, argum. l. ſed & ſi lege. §. ſi quis re ſua, de
petit. hæredit. dixi in conſuetud. Pariſien.
§. 22. quæſtio. 10. nume. 52. Et ſic petens
rationem haberi ſuperflui fructuum præ-
teritorum, debet probare etiam illud ſu-
perfluum in rem emptoris uerſum: ſecus
eſſet in eo qui tam enormi uilitate ſciens
emiſſet à uendente ob egeſtatem: quia
tanquam interpretatiuè fœnerator impro-
bus teneretur fructus etiam percipiendos,
& de culpa leuiſſima in ſortem imputa-
ee. Si verò ignorans, ſiue bonæ fidei em-
ptor emerit infra mille, & lōgè minus di-
midia iuſti precij, deducto onere redimen-
di, tunc puto locum fore dictæ communi
ſententiæ, ſaluo quòd de fructibus con-
ſumptis non tenebitur emptor, niſi qua-
tenus probabuntur in rem eius uerſi pro-
pter bonam fidem, ut dixi, in quo tamen
ſufficiet probatio per ueriſimilitudinem
propinquam aliunde non eliſam. Sin
autem idem bonæ fidei emerit pro mille
ducentis, uel etiam undecies centum, ita
quòd nulla ſit læſio, niſi re ipſa & nota-
biliter minus dimidia, attento dicto one-
re redimendi: tunc puto non eſſe in iu-
dicio locum dictæ communi ſententiæ, quę
etiam propriè non loquitue hoc caſu, ubi
modicitas precij non eſt excellenter enor-
mis, ſed notabiliter citra dimidiam, ut
ſuprà nume. 393. & ſic non poterit uendi-
tor maior annis ſibi prouidere, niſi redi-
mendo actione ex contractu. Et magna
eſt differentia intee ſcienter uel ignorāter,
parum uel multum decipientem: nec mirū
ſicut inter dolum, uel quaſi, & bonam fidē.
Poſtremò, aduerte circa prioees quatuor
principales caſus de ſciente, quòd non exi-
go probari, quòd emptor ſciuerit ſe circū-
uenire uenditorem formaliter & præcisè
ultra dimidiam iuſti precij: ſed ſatis eſt pro
bari, quòd ſciuerit ſe multum & notabili-
ter lædere, & ſupergredi in hoc negocio fra
trem ſuum, contra legis diuinæ pręceptum
1. ad Theſſalo. 4. vbi beatus Paulus bre-
uem & abſolutam horum regulam tradit,
ut dixi in conſuetud. Pariſi. §. 1. gloſſ. fina.
nume. 21. Nec etiam exigo proloquia mū
tui uel eeditus pręceſſiſſe, nec quòd emptor
in ſpecie cogitauerit de contractu uſurario
uel de formula duodecimæ aut decimæ
fraudanda uel excedenda (quanquam hæc
multum adminiculari poſſint) ſed ſatis eſt,
quòd ſciuerit ſe notabiliter iniquo pre-
cio emere, & uenditorem fraudare: & ſic
ſciuit ſe daee operam rei illicitæ. Vnde
qualiſcunque exceſſus, etiam opinione
ſua maioe, illi meritò imputatur, præſee-
tim ad finem hunc ciuilem contractum ini
quum annullandi: unde non exigitur tam
exacta doli uel ſcientiæ probatio, ſicut ſi de
pœna criminali ageretur, ſed uelut in ci-
uilibus. Ex prædictis habes hanc mate-
riam nouè & analyticè reſeratam & deci-
ſam, multorumque nodorum & quæſtio-
num inde pendentium ſolutionem, ad le-
galis æquitatis & recti iudicij naturalis
gnomonem penitiſſimè exæquatam ſin-
ceraque praxi, & communi hominum uti-
litati accommodatiſſimam.

401 † QVINQVAGESIMOSEPTIMO opor-
tunè ſuccedit quæſtio. Quidam dominus
& poſſeſſor fundi alaudialis ualentis mille

Stricti iuris & æquitatis certamē.

Ratio fructuum.

Secūdus infra mille.

Tertius caſus ſupra mille.

ducatos iuſto toto precio, in egeſtate conſtitutus, ſubmiſit fundum in emphyteuſim Caio, ſub pẽſione annua ducatorum quindecim naturæ emphyteuticæ: & recognouit ab eodem retinere in emphyteuſim ſub periculo commiſſi, ſi per triennium deficeret in ſolutione penſionis, & hoc mediantibus trecentis ducatis, quæ recepit à Caio. Poſtea ceſſatum fuit in ſolutione per triennium. Titius petit totum fundum iure commiſſi, quid iuris? Videretur prædictam recognitionem ualere, cum ſit facta tanquam de re ſua, uidelicet recognoſcentis, & ex certa ſciẽtia: & ſic rem factam emphyteuticam per ea quæ latè ſcripſi in conſuetu. Pariſi. §. 1. gloſ. 5. nume. 21. cum ſequen. & conſequenter petitionem actoris adiudicandam. Breuiter in contrarium eſt ueritas, quia quæ ſcripſi in dicto §. 1. procedunt in recognitione facta ſponte, ex iuſta cauſa, & bona fide recepta, cuius oppoſitum eſt in propoſito: quia Primò non fuit facta ſponte, ſed quia recognoſcens indigebat mutuo & tẽporario uſu æris alieni, nec aliter habere poterat. Fuit etiam illicitè per uſurariam prauitatem extorta per Caium, qui pro pecunia indigenti data debebat ſaltem uſuris legitimis, aut quæſtu conceſſo contentari, ſed egeſtate pauperis abutens uoluit quæſtum illicitum facere multipliciter. Primò, reditum acquirendo emphyteuticum, qui plus duplo ualet quàm ſimplex reditus. Secundò, huic reditui emphyteutico ſubijci uoluit fundum ſuperualentem ſorti ferè in quadruplo. Et ſic præter id, quòd pro modico facit ſe dominum directum, & emphyteuticum, adduxit debitorem in eam captionem, ut perpetuò penderet in periculo perdendi totũ fundum pro minimo preciolo: per quæ cõcludo contractum uſurarium, in fraudem ueriti fœnoris & legis commiſſoriæ machinatum: alioquin ſi hæc forma contractus admitteretur, fruſtratoriæ erunt omnes prohibitiones improbi fœnoris, & legis commiſſoriæ: quia fœnerator nolens contentari uſura legitima, nec quæſtu conceſſo, non ſtipularetur exceſſiuum reditum nec aliud manifeſtè reprobum fœnus, nec pactum legis commiſſoriæ, ſed æquè faciliter induceret debitorem in caſſes, & laqueos huius recognitionis & ſubmiſſionis, quæ æqui pollet improbo ſœnori & legi commiſſoriæ, immo grauior & damnabilior eſt, propter duo. Primùm, propter maius damnum & periculum debitoris. Secundò, propter magis exquiſitam & artificioſiorem fraudem, & ſic meretur contractus in totum annullari, omnibus in

402 ſortem imputatis. † Tamen quia ſingula æqua lance rimari uolo, nec ita in uſuras inuehi, ut non ſolum debitores indemnes ſeruentur, ſed etiam cum iactura creditorum locupletentur, nõ puto cõtinuo hunc rigorem ad unguem ſeruandum hoc caſu, propter duo. Primò, quia creditor non eſt ſtipulatus reditum, quantum ad quantitatem, niſi ad rationem quinuncis uſuræ, quę eſt inter beſſem & ſeptuncem noſtræ duodecimæ. Secundò, quia non accepit antichreſin, ſed permiſit debitorem frui fundo, & rebus ſuis conſulere: & ſic interim aduſque creditor non habuit nec percepit de facto, niſi modicum quæſtum, uidelicet ad rationem quincuncis uſuræ: debitor autem interim fruitus eſt magna ſumma pecuniæ, reſpectu modicæ penſionis, necdum aliter de facto in effectu grauatus in alio: quia creditor nondum iniecit manum fundo, nec illum patrimonio ſuo uniuit, nec alij ſpoliato debitore conceſſit, nec penſionem auxit, tanquam poſt commiſſum acquiſitum, durius renouata emphyteuſi, nec dum aliam innouationem fecit, licet nunc uia iudiciaria nitatur iure commiſſi uti. Et licet interim geſſerit ſe pro domino directo, & aliquoties receperit penſionem iure dominicali, tanquam emphyteuticam tamen interim re uera non plus ſibi adfuit, nec plus abſtulit à debitore, quàm ſit illa modica penſio: nec debitori de facto plus abeſt, nec in plus grauatus fuit. Et ſi dicas ꝙ imò grauatus fuit in hoc, quòd interim nõ potuit liberè diſponere de fundo ſuo, tanquam eſſet conditionis emphyteuticæ, nec æquè potuit hypothecare aut commutare, atque ſi non fuiſſet niſi hypothecatus ad reditum permiſſum, & ſic non plenè frui potuit fundo ſuo, quia fructus & cõmoditas rei eſt, uel pignori dare, aut aliter diſponere licere l. fi. de uſur. cõtra uerò creditor plenius interim ſtante forma cõtractus potuit in bonis ſuis computare. Hoc quidẽ fatendum eſt, ſed reſpondendum, ꝙ horum fructuũ, ſeu potius cõmoditatum, quarũ caſus uel uſus rarius accidit, non tãta debet haberi conſideratio, ſicut fructuũ ordinariorũ, q̀ de facto manſerunt in manu debitoris & nõ creditoris fa. l. Seio §. medico. de annu. lega. Et ſic cum debitor aduſq; maius de facto cõmodũ habuerit ex cõtractu, q̄ creditor nõ eſt iuſtũ in totũ annullari contractũ ſed ſufficit id quod iniquè ſimplici reditui ſuperadditum eſt, reſcindi, dicta uidelicet iniuſta qualitate detracta, manẽte reditu in ſua quantitate, tanquam ſimplici penſatione hypothecaria redimibili. Et intelligo ꝙ maneat hypotheca ex die cõtractus, ex quo

reditus nõ funditus annullatur, ſed illicitis concomitantijs exuitur. Ideo autem addidi (redimibili) quia hoc fauorabile eſt, nec facit præiudicium hoc caſu conſiderabile creditori: tum quia non eſt iuſtum debitorem cogi manere obnoxium tali fœneratori à quo tam malè ſemel acceptus fuit, argum. l. ſemel maius de regul. iur. in ſexto. Et ita iuſtis decretis res temperanda eſt non abſimili ratione, quam in quæſtio.

403 præcedenti nume. 399. † Modo aduerte quòd hic caſus de facto olim accidit, in conſilio Neapolitano, ut per Matth. Afflic. deciſ. Neapol. 80. ubi cum ſedere ſoliti ſint uiri graues, docti, & probi, ualde miratus ſum, non eſſe motam aliam quæſtionem, an tota res deberet adiudicari in commiſſum, an verò pro rata pecuniæ tantum. Vnde coniicio, quòd ibi reus offerebat rem cõmitti ſeu uendi pro rata pecuniæ, ut libera retur, cum forte non haberet pecuniam pàratam ad redimendum: actor autem petebat totius commiſſum: & ſic præfati domini rectè iudicauerunt pro reo, alioquin ſatis clarum erat contractum illum eſſe factũ in fraudem uſurarum, & legis commiſſoriæ. Et licet iſthic forſan non utantur fœnore noſtro, necdum eſſet adeo detecta ratio uſurarum: tamen ſemper erat aliqua earũ perſecutio & execratio. Et huc propemodum accedit Matth. in d. deciſ. dicens magnam eſſe differentiam inter illum, qui concedit rem ſuam magni ualoris pro cenſu unius denarij, ſub lege commiſſi, & illum qui tali cõditioni ſubmittit rem ſuam liberam ualentem mille, pro trecentis ducatis. Nam, inquit, primo caſu ſoluitur cenſus in recognitionem directi dominij: ſed in ſecundo caſu in ueritate penſio ſoluitur ad rationem quinque pro centenario, & ſic in compenſationem pecuniæ receptæ, & non conceſſionis rei, nec dominij directi. Vnde quia non eſt inſpiciendum nomen contractus ſed potius effectus & rerum ſubſtantia, rectè ſentit illum contractum continere iuſtitiam, & honeſtatem: nec tamen aliud decidit. Nuper etiam nullum & uſurarium eſſe reſpondi non abſimilem contractum, quo debitor pro uiginti francicis vendiderat ſemodium annuum, vini boni, puri & vendibilis, in ſingulis uindemijs capiendi ſuper certa ſua uinea, & alio fundo contiguo: cum pacto, quòd ille reditus deberetur iure cenſus per petui, cum iure dominij directi & laudimiorum, & iuribus dominicalibus: quia attento quòd crebriori æſtimatione ſemodius eius regionis ualebat duos Franciſcos & paulo plus, erat reditus emptus paulo infra rationẽ decimæ quam aggrauabat dictum pactum, licet eſſet nullum, etiãſi reditus fuiſſet aliàs iuſto precio conſtitutus, etſi dicta prædia fuiſſent alaudialia. Quia non ſunt expreſsè facta cenſualia ex iuſta cauſa ſed tantum fuit cautum, ꝙ reditus per ſe eſſet cẽſualis: quod fieri non poteſt, niſi prius fundus uerè cenſualis ſit, ut ſcripſi in conſu. Pariſi. tit. 2. in rub.

Senatus Neapol.

404 † QVINQVAGESIMOOCTAVO Quid ergo dicendum de hac ſpecie, cum Rex decreuiſſet partem domanij ſui uendere ſub facultate redimendi, uſque ad certam ſummam, qua prõpter indigebat, ut facilius & ocius emptores inueniret, ꝓmulgauit edictum, quo ſtatuit domanium uendi ſub dicto pacto uſque ad dictã ſummam, puta cẽtum mille librarum, idque ad rationem decem pro uno, hoc eſt, ut prædium mille reditus annui ferens uæneat pro decem milli bus, & in ſpecie de fundis domanij ſitis in tali loco, iuſſit uendi uſque ad decem milia reditus annui ad dictã ſummam cẽtum mil lium conficiendam. Et illud edictum publicatum & homologatum fuit in ſupremo hoc Senatu, ꝓcuratore generali Regis hoc requirente. Quæritur an emptores tuti ſint, & ualeant contractus? videtur quòd non, per nuper dicta, ſuprà q. 56. cum emptores ab initio conuicti ſint de ſcientia ualoris fundi, & indigentia uendẽtis non patiente moram, ꝙ ſi illicitum eſt à priuato, præſertim in anguſtia conſtituto, tam uili precio ſciẽter emere, multo magis à Rege ſeu rep. tum ſi in fundis priuatorũ cenſetur hoc caſu pignoratio & non uera & ualida uenditio, multo magis in fiſco, & rebus domanij, quæ nõ poſſunt vendi, ſed bene dari in pignus ad tẽpus, ita ꝙ venditio talium rerũ ſub pacto redimẽdi magis tenet in uim pignoris & antichreſis, quàm in uim veræ uẽditionis, per ea quæ ſcripſi in conſu. Pariſi. §. 1. glo. 5. nu. 54. §. 1. glo. 4. nu. 16. cum ſeq. Breuiter dicendum, ſtandum eſſe edicto, Senatuſconſulto, & cõtractui. Primò, quia illud eſt iuſtũ precium rerũ, quod taxatũ eſt à ſuperiore l. 1. §. cura carnis, ubi Bar. & oẽs de officio præfect. urb. Alber. 1. pa. ſtatu. q. 69. Ang. Aret. §. pe. inſti. de publ. iudi. Ioã. Gerſon. tracta. de contract. in 3. quater. ſed Rex ipſe, & Senatus lege generali ſtatuerunt illud eſſe iuſtum precium pro illo tẽpore: igitur emptores iuſto precio emerũt, nec debent eſſe ſapientiores lege uel legiſlatore, ut pulchrè ait Ariſt. Rhet. lib. primo capitu. 37. in fin. & eſt text. in auth. de iudicibus §. oportet. colum. ſexta Gerſon tracta. de contract. in 5. quater. conclu. 19. Philipp. Beroal. in epitome Philo. Moral.

Fundi fiſcales.

precium iuſtum.

T 3 Secundò,

Secundò, quia conſiderandum eſt tempus
bellicæ calamitatis, quo prædia ſub tali per
petua & libera facultate vendita parum va
lent, præſertim in limitrophis ſita: nõ enim
ſperant emptores ſe fruituros tempore pa-
cis & vbertatis, ſed ſolum quandiu tem-
pus erit turbulentum: ſerenitate verò red-
dita, mox redіment prædia. Et ſic in-
ſpecto tempore contractus, & periculo
emptorum, qui non ſunt certi de fruendo
commodo ſuo, ſed ſolùm prout commo-
dum erit & lubitum venditori, precium
non fuit iniuſtum; præſertim in fiſco ven-
dente à quo nulla unquam ſperatur gratia,
necq; facultas redimendi remitti aut uſu-
capi poſſit: & maximè precio lege generali,
ſenatus etiã auctoritate taxato. Tertiò, quia
hæc taxatio non fuit facta ad petitionẽ em-
ptorũ, ſed proprio motu Regis, & ex certa
ſcientia unà cum pragmatica ſanctione, iu-
xta. l. fi. in fin. C. de diuer. reſcriptis. Et ſic
quando aliquid defuiſſet iuſto pretio, con-
ſtat quòd princeps vnà cum conſilio, & ſe-
natu ſcienter illud, & ſponte remittere vo-
luit. Quartò, nec precium quidem propriè
remittit, ſicut nec abſolutè fundum alienat:
quia quanto minoris vendit, tanto minoris
quando lubitum fuerit, redimet: & ſic in ef-
fectu fructus duntaxat, & quandiu uolet,
alienat. Quintò, quia emptores non cupie-
bant illa prædia emere, nec aliàs erant em-
pturi, ſed aliter ſorſan vtilius negociaturi.
vnde ſequitur quòd prouocati tali precio
oblato potuerunt iuſtè emere, etiam dato
quòd fuiſſet minus precium, quod not. per
prædicta. Ita volunt theologi ſcholaſtici, vt
Io. Nider. trac. de contrac. Conrad. eo. tract.
quæſtio. 23. verſi. ad primam. & quæſt. 58.
conclu. 1. Quintò, quia non debent, auctori
tate Regis & legis, & pagmaticæ formæ &
ſenatus decipi. l. 1. C. de his qui veniam æta
tis impetra. Et hoc cederet non ſolùm ad
ignominiam, ſed etiam in detrimentum Re
gis & fiſci ſui. l. ratas. C. de reſcin. uendit. &
ſtabilitatis contractuum ſuorum, & ſanctio-
num. Poſtremò etiam ſacrilegij inſtar eſſet
de eorum firmitate dubitare, quãto magis
conuellere. l. 2. C. de crimin. ſacrilegij. & ĩ-
de ſublata nulla eſt reſp. Mitto illa vulga-
ria, quod pro tam ſolenniter geſtis à princi-
pe ſemper præſumitur: & quòd niſi ſubditi
vigore edicti, & ſenatuſconſulti tueren-
tur ſemper à nouis officialibus fiſci ſubin-
de inquietari, & vel ad litem redimẽdam
cogi poſſent, vel cum magno ſæpe damno
vulgatum illud experiri, quòd potentiori-
bus pares eſſe non poſſumus, leg. quia etiã.
in principio de aliena. Iudic. mutan. cauſa
fac. Et ſic reſponſum eſt ad omnia obiecta,
excepto vltimo, cui ſatisfacit iuſſus princi-
pis, & authoritas ſenatus, quo iubente ſunt
in commercio. textus leg. apud Iulianum.
in fine de leg. 1. l. fin. vt in poſſeſſio. lega. ſal-
tem ſub eo pacto liberæ redemptionis. &
ita ab omni æuo uſitatum eſt in hoc regno.
405 † QVINQVAGESIMONONO ſubſequen-
ter quęro de mobili. Nuper accidit eiuſmo
di quæſtio, publicanus cõduxit à rege quod
dam portorium ad onus illic conſtruendi
pontem ſublicium, deinde conuenit cum fa
bris ad centum aureos: cùm autem non poſ
ſet prompte ſoluere, vendidit pontem, ſeu
commoditatem illius Titio centum aureis
ſoluendis dictis fabris, & eodem contractu
conduxit eundem pontem à Titio ſingulis
aureis, in ſingulas hebdomadas, ſub pacto
redimendi infra quatuor mẽſes: paulo poſt
Titius petit mercedem locationis. Publica-
nus obtinet reſcriptum ad imputandum in
ſortem, & declarandum contractum vſura-
rium, quid iuris? Pro Titio facit, quòd ve-
rè non emit ius pontis, ſeu portorium per-
petuum, ſed ſolum commoditatem pontis,
qui temporarius eſt, non perpetuus, & ad-
huc continuè perire poteſt, & frequenti re-
paratione indiget. quare magis vicem ha-
bet rei mobilis, & periculo obnoxiæ. Tota
autem hæc impenſa, & periculum ſpectant
ad Titium emptorem, quod eſſet luculen-
tius in naui tractoria funibus alligata ad
traijciendum flumen loco pontis. Et ſic mer
ces non intelligitur dari propter ſolum in-
teruſurium pecuniæ, ſed ſimul propter pe-
riculum ſpectans ad emptorem. Quibus
non obſtantibus, reſpondeo cõtractum uſu
rarium. Patet, quia Titius in effectu pro
uſu pecuniæ ſtipulatus eſt vltra quadrupli-
cem centeſimam, eſſet enim recepturus ſor-
tem ante biennium, videlicet ſingulis annis
quinquaginta duos aureos in centũ. Sunt
enim in anno duæ & quinquaginta heb-
domadæ cum vno die, vel cum duobus
diebus, quarto quoque intercalari anno.
Quòd autem ſit ſtipulatus pro vſu pecuniæ
& in fraudem mutui & vſuræ, ſatis conuin
citur ex illis duobus: videlicet pacto redi-
mẽdi, & enormi modicitate precij, propter
nimium exceſſum fructuum conuentorum
certorum & liquidorum. Nõ obſtat quod
dictum eſt de periculo & impenſa, quia
veriſimile non eſt futurum infra paucos an
nos: & omnino publicanus redempturus
eſt, antequam vlli periculo vel impenſæ lo-
cus veriſimiliter eſſe poſſit. Et ſic inanis eſt
hoc caſu inſimulatio periculi vel impenſæ,
& ſatis eſt quòd apparet emptorem voluiſ-
ſe certum eſſe de tanto ſuperlucro, videli-
cet vltra quadruplicem centeſimam, cùm

etiam in traiectitijs, vbi longè maius quàm
hic periculum verſatur, non liceat egredi
vnam centeſimam, quin ſit improbum fœ
nus. Quòd ſi cum his accedat Titium eſſe
ſolitum improbè fœnerari, vel alia noxia
circunſtantia, ex qua ſatis appareat de dolo
vel malitia Titij, puto contractum in totũ
annullandum, videlicet mercedibus in ſor
tem imputatis, alioqui ſi Titius eſſet ruſti-
cus, vel harum rerum imperitus, & maxi-
mè ſi conſtet eũ prouocatum à publicano,
offerente ſub tali mercede conducere, non
putauerim contractum in totum annullan-
dum, ſed moderandas mercedes ad vnam
centeſimam, videlicet ad aureum menſtruũ
nõ autem ad rationem noſtræ duodécimæ,
ſecundum quam non haberet niſi circiter
beſſem aurei in menſe: quia emptor nõ do-
loſus nimis grauaretur, quoniam reditus
huius mercedis non eſt tutò collocatus, nec
vacat periculo, de quo tenetur conductor:
quæ notabiliter minuunt æſtimationẽ hu-
ius reditus vel vſuræ, quæ tanto maior eſt,
quanto tutior & certior, & è diuerſo. Qua-
re non debet hoc caſu interuſurium vel uſu
ra metiri ſeu reſtringi ad rationem duo-
decimæ quæ taxata eſt in reditibus, qui ſo-
lent eſſe tutò collocati & periculo debito-
ris. Vnde ſi hoc caſu ab initio Titius locaſ
ſet pro duobus aureis menſtruis, non puta-
rem (alio ceſſante vitio) ſubeſſe vſuram
conſiderabilem, nec contractum annullan-
dum vel moderandum: quinetiam eodem
themate retento, ſi Titius erat alioqui vir
ſimplex, ſeu non conſtet eum improbo mo
re extorſiſſe tantam mercedem, & ante litis
conteſtationem offerat moderationem di-
midiæ, videlicet ad duos aureos mẽſtruos,
puto audiendum, vt in ſimili ſupra quæſt.
10. nume. 141. q. 12. in fi. idem in ſimilib.
406 † SEXAGESIMO, occurrit lepida q̃ſtio,
mihi propoſita dum hæc ſcriberem. Agri-
cola egens pecunia terrulam ſuam (quæ co
lono pro quinquaginta annis ad modicum
tempus ſecundum communem æſtimatio-
nem locari poterat) vendidit cuidam theo
logo, negocia cuiuſdam abbatis procuran-
ti, pro ſexcentis libris ſub facultate redimẽ-
di vſque ad ſex annos, poſtridiè venditio-
nis conduxit ab emptore pro ſeptuagin-
ta libris annuatim uſque ad eoſdem ſex an
nos: primo & ſecundo anno ſoluit, in tertio
detractat, & habet reſcriptum in forma cõ-
muni ad declarandum vtrunque contra-
ctum vſurarium, & penſiones ſolutas im-
putandum in ſortem. Reus qui erat magi-
ſter Sorbonicus, & forenſibus negocijs & li
tibus ſe immiſcuerat, multis argutijs ſe tue
batur. Primùm hoc dilemmate, aut enim
agitur de primo contractu, & iuſtus eſt &
firmus ſecundum iura, quia ſi qua ſit læſio
(attento reuendendi pacto) eſt multum in-
fra dimidiam iuſti precij, & ſic reſcindi nõ
debet, ſed reus abſolui. Aut verò agitur de
ſecundo contractu, & idem, imò multo ma
gis: tum quia non continet læſionem vltra
dimidiam iuſtę communiſque mercedis. tũ
quia huiuſmodi locationes ad modicum tẽ
pus pro mobili habẽtur, quo caſu, vt prag-
matici dicunt, non obſeruatur remedium. l.
2. C. de reſcin. vendi. de quo dixi in conſue.
Pariſ. §. 22. nu. 47. Præterea dicebat locatio-
nem eſſe factam ad commodum agricolæ,
& ad magnas eius preces, alioquin cauſaba
tur emptor ſe potuiſſe iure ſuo vtendo alij
locare, aut per manus ſuas frui, vel aliter
diſponere, non habita ratione maioris in-
commodi venditoris, cui gratiam hanc fe-
cit eidem locando, & licet merces ſit paulo
carior communi æſtimatione locationum
tamen pręter id quòd non excedit dimidiã
conductor multum ſuperlucratur, & longè
melius ei conſulitur, quàm ſi emptor aliter
diſpoſuiſſet, prout iure facere poterat, & ſa
cturus erat, niſi precibus agricola deuictus
ei ſic locaſſet, eius gratia iſtud de iure ſuo
remittendo, quod aliter liberè diſponere
poterat, magno venditoris incommodo.
Negabat etiã locationem partem eſſe ven-
ditionis, ſed duos ſeparatos eſſe contractus
contendebat, nihilque commune habere,
quod ſic probabat. quia venditio erat pura
& ſimplex, abſque onere & conditione, niſi
dictæ redemptionis: & ſic ex tunc ſibi licuis
liberè per ſe frui aut aliter diſponere. Con-
ſequenter locatio poſtera die ſecuta nõ fuit
facta ex prioris cõtractus, vel alia quacun-
que neceſſitate ſed ex mera voluntate lo-
cantis, & ad preces conductoris, eiuſque gra
tia, vt etiam ex forma & narratis contra-
ctuum apparebat. Tum quia actus non di-
citur factus incontinenti, ſed ex interuallo,
etiamſi fiat eadem die, ex quo ſemel partes
ad extraneos actus diuerterunt: tex. in l. con
tinuus. in prin. de ver. obl. & omnino quan
do eſt factus alio die, etiam immediatè ſe-
quenti. tex. in l. ſi ex duobus. de duob. reis &
407 quæ not. Cor. conſ. fi. lib. 1. † Quibus non
obſtan. reſp. vtrunque contractum cenſeri
vnum, & vſurarium, & in totum annullan
dum. Et primò, ſi conſtaret tempore ven-
ditionis actum de dicta locatione, non eſſet
dubium, per ea quæ ſtatim dicam: idem ſi
uterque contractus eſſet factus eodem die,
per ea quæ tradit Bal. in l. pe. § mulier, ſolu.
matrimo. ubi dicit, quòd tunc, ſi cenſentur
correſpectiui, idem Bal. Saly. Deci. l. petens.
C. de pact. Soci. conſ. 273. col. 3. lib. 2. Cur-

ſenior

tius ſenior conſi.54. Decius conſ.245.nu.5.
Et ferè in terminis Geminia. conſi.16. late.
& remiſſiuè And. Tiraquel. in tract. retrac.
proxi.§.1.glo.7.nu.76.& in repet. ſi vnquã
verſi. donatione largitus nu.101.C. de re-
uocan. dona. Addo etiã ſi in diuerſis inſtru-
mentis: quia multiplicatio inſtrumentorũ
non minuit, ſed auget præſumptionẽ frau-
dis vel ſimulationis, vt pulchre Cor. conſi.
23. ad fi. lib.3. ſed hoc caſu tametſi non pro-
betur aliter premeditata locatio, & ſit inter
uallum vnius diei, adhuc idem puto, & mo-
ueor: quia primus contractus, etiamſi aliud
ſecutum non fuiſſet, non eſt integer, ſed ſu-
ſpectus, propter magnam precij modicita-
tem, & pactum redimendi, imò etiam pro-
pter ſcientiam emptoris conuincitur per ſe
factus in fraudem antichreſeos per no. ſu-
prà.q.35.& q.56. Et ſic cùm iam ſimus in
materia ſuſpecta ſufficit breuitas temporis
ad fraudem coniunctionis actuum præſu-
mendam.l.ſi uentri.§. in bonis. de priuileg.
credi. in l.1.§. quæ onerandæ. verſ. ſed ſi poſt
interuallum, quar. re. act. non dat. l. dubium
ibi, breui tempore. C. de repudijs no. doc. in
l. poſt contractũ, de donatio. in l. ſi quis poſt
hac, C. de bo. proſcript. ex quibus iuribus
apparet hanc præſumptionem non reſtrin-
gi ad vnũ, duos vel tres, ſed ad paucos dies
iudicis arbitrio, ut rectè tradit Ang. in d.§.
in bo. Cepol. trac. de ſimulat. contract. in 2.
caſu prin. verſi. quando, imò in materia ſu-
ſpecta interuallum vnius diei non purgat,
ſed auget præſumptionem fraudis, vt pul-
chrè tradit Alex. conſ.51 col.1. conſi.119. ad
finem. & conſ. ſeq. lib.4. Aymo conſi.56. ad
fin. ſatis ergo in præſenti apparet vnum
contractum alteri ineſſe, & ſic totum hunc
contractum factum non ſolùm in fraudem
antichreſis, ex formula dictæ venditionis,
ſed etiam in fraudẽ duodecimæ, imò etiam
in fraudem decimæ, quia penſio, de qua ſi-
bi caueri voluit emptor excedit notabiliter
& annuatim decimam ſortis partem. Et ſic
in totum debet annullari per not. ſuper. q.
408 8.x.q.56. † nec vllum habet pondus, quòd
in inſtrumento locationis narratur eam eſ-
ſe factam ad preces agricolæ neque enim
minus, imò magis ob id cenſetur conductio
extorta. Patet, quia auarus & acerbus em-
ptor paſſus eſt ſe rogari & obſecrari, vt mo
dicum gratiæ faceret, cum longè maiorem
gratiam facere teneretur, & ſic dictæ preces
in eum retorquentur. Cùm enim iniquiſſi-
mè egiſſet cum paupere agricola, ſuſtinuit
ſe ab eo obnixè negari, non de gratia (quip
pe qui longè magis relaxare tenebatur) ſed
& de iniuria. imò ne grauiorem inferret in-
iuriam. Quare etiam ſi ſpontaneam agri-
colæ voluntatem probare vellet, non eſſet
admittendus, cùm non releuaret, ſicut non
releuat probare, quòd vſura ſponte pro-
miſſa ſit ab indigente: egeſtas enim volun-
tarium excludit, per no. ſupra nu.364.& in
fra nu.411.& ſicut non prodeſt ſpontaneã
voluntatem cauſari, vbi de metu illato con-
ſtat. ca. ſuper hoc. de renun. c.2. de his quæ
ui met. ue cauſ. Patet igitur, quòd emptor
non fuit contentus emere ad rationem de-
cimæ, ſed voluit habere commodum vltra
rationem decimæ fœnore improbo, immo
pluſquam improbo, propter poſſeſſionem
& proprietatem fundi interceptam, Et ſic
non eſt dubitandum de nullitate cõtractus,
cui multiplex ineſt extorſio, prima, quia fœ-
nerator exceſſit duodecimam: ſecunda, ꝙ
etiam decimã notabiliter exceſſit: tertia, ꝙ
nec his contentus etiam dominium & poſ-
ſeſſionem fundi intercipere voluit, & has
reales noxias non purgat, ſed aggrauat ex-
cogitatum verborumq; & diuerſorũ inſtru-
mentorum machinamentum. & ita contra
fundatorem rei illicitæ dantem operam ſin
gula expendenda ſunt. fa. quod ait Hoſti. in
ſum. de Iudæis.§. quibus, quòd de malo ver-
bo, & de malo homine non debet præſumi
niſi malum. Feli. c. auditis colu.19. de præ-
ſcri. Iaſ. l.1.§. ſi vir vxori. de acq. poſſe. Plus
iuris rigore dici poſſet, quòd etiam ſi non
fuiſſet niſi primus contractus, adhuc debe-
ret in totum annullari, etiam ſine reſtitutio
ne ſortis, per tex. in nouel. conſti.32. & ſup.
q.1. cum ſit factus non ſolùm in fraudem
communis antichreſeos, de qua ſupra.q.35.
q.56. ſed etiam in fraudem dictæ conſt. no-
uellarum. Ex quo enim conſtat factum in
fraudem antichreſeos & cum agricola, fit
locus dictæ conſt. non ſolùm æquipollenter
per. l. non dubium. C. de legib. ſed etiam à
fortiori, quanto grauius & deterius eſt vili
precio fundum ipſum emere, quàm eodem
precio in antichreſin accipere? Sed quia
tantus rigor, præſertim amiſſionis ſortis
non eſt in uſu, ſufficit cõtractum annullari.
ſorte tantùm ſeruata.
409 † SEXAGESIMOPRIMO, nunc materia
antichreſeon & pactorum legis commiſſo-
riè theoricè & practicè reſerata, oportunè
occurrit. q. reſeruata ſup. q.17. in fi. An fœ-
nerator vel improbus acquiſitor, aut ſucceſ
ſores ſui fundũ fraude vſuraria poſſeſſum
vſucapiant? puta ſi mille mutuatus fundũ
aut aliud pignori vel in antichreſin tradide
rit creditori, cum pacto, ꝙ cedat in ſolutum
niſi infra certum tempus luat. Breuiter præ
ſuppoſitis, nec repetitis his quæ dixi ſupr.
quæſt.17. dicendum, quòd ſi debitor lapſo
termino tamdiu non vindicauerit, nec con-
dixerit

dixerit rē ſuam, vt cœperit bona fide, iure &opinione dominij poſſideri per hæredem vel ſucceſſorem uſurarij triginta annis, tūc per triginta annos præſcriptum erit & vindicationi & condictioni, quemadmodum & condictioni furtiuæ præſcriptum eſſet: ita intelligitur.d. conſi.Bald. incip. utrum. de quo ſup.q.17.in prin. idem in quacunque ſimili, ſiue formali, ſiue præſumpta vſura. Puta ſi quis fundum ſuum vendiderit vili precio, ſub pacto de retrouendendo: ita tamen quòd non poſſet liberè redimere, ſed ſolum poſt tres aut quatuor annos, qui eſt contractus ſufficienti iuris præſumptione vſurarius, vt no.in c.illo vos, de præſump. & ſuprà nu.352. ſi enim debitor lapſo illo tempore non redimat, nec aliter rite cōqueratur, poterit ſucceſſor iniqui acquiſitoris triginta annis omni quærelæ, ſiue reſciſſioni, ſiue nullitati vſurariæ præſcribere: & ita debet intelligi præfatum con.Bal. Et aduerte quòd Bal. ibi ſubtilem facit differentiam inter contractum factum in fraudem uſurariam, & contractum ſimulatum: quia aliud eſt ſimulatè contrahere, quo caſu nullum tranſit dominium, & directò res uindicari poteſt.l. emptione. C. plus ual. quod agi. aliud verè contrahere, ſed uitioſe, & in fraudem vſurariam: quo caſu tranſit dominiū, ſed agi poteſt ad reſciſcionem & repetitionem, quando contractum eſt in fraudē hominis, licet per conſequentiam in fraudem legis ipſo iure non valeret.l. ſi Libertus de iure patro.leg.non dubium.C.de legib. Et in dubio cenſet Bal. potius præſumi fraudem, & dolum, quàm ſimulationem: quod eſt verum, quando ex forma contractus apparet, quòd emptor uoluit acquirere, & nō apparet de contrario: ſecus ſi appareat emptorem ſeu creditorem recognouiſſe, ſe tenere iure pignoris vel hypothecæ, tunc vera ſimulatio ſatis detecta eſt, & eodem caſu nunquam & mille annis præſcriberetur: q̄a quandiu in illa qualitate poſſidetur, nunquam poteſt incipere præſcriptio. vt no.in l.cùm notiſſimi.§.illud.& ibi.Ioan.Fab.Bal. C.de præſcri.30.vel 40.anno. Bald. in rub. col.4. de præſcrip.in c.quoniam frequenter col.fi.& ibi Panor.§.fi.col.27. vt lite non cōteſta. Bald.conſi.342.lib.1.Cor. conſi.176. lib.3.Paulus.l.pignor.l. ſi rem.§. omnis, de pignora.actio.Fran.Balb.tract. de præſcri. 4.par.5.partis princip.q.2. latè Io. Igneus in l.in cognitione.ad ſillani. Vnde cū ſcholares ſtipendiati collegij Beluacenſis huius Academiæ, qui debebāt quinquaginta aureos reditus epiſcopo Beluacenſi, cui dederant tria feuda, vt frueretur fructibus in locum reditus, nunc autem ea repetebant, volentes per ſe ſoluere reditum, licet epiſcopus allegaret præſcriptionem pluſquā longiſſimi temporis, tamen obtinuerunt per ſententiam præfectorum libellis ſupplicibus palatij anno.1544. menſe Iulio, & benè. ſecus ſi fundum emiſſet ſub pacto redimendi, quia 30.annis iuri redimendi præſcriberetur, vel 40.contra eccleſiaſticos, vt latè decidit Fran.Balb.tract.præſcriptio.4. part.5. partis prin.q.9. Bertran.conſi.181. Viſo conſultationis li.3. Et bene, ex quo iuſtè acquiſit, & interim non eſt in mora, nec in mala fide, & intelligo ceſſare interim recognitionem dicti pacti vel aliam interruptionem. Sed quid ſi expreſsè pactum eſt de redemptione toties quoties, vel in infinitum? quia hoc nimis excedit hunc tractatū vide Fabia.de Monte ſancti Saui.tract. de empt.& vendi.q.7.prin.q.13. Petr. Girad. ſing.18. Alcia.d.l.petens.& alios quos citat & latè comprobando proſequitur Andr.Tiraqu. tracta.retracta.conuen.§.1.gloſ.1.nu. 15.cum ſeq. vbi tenent, nunquam tunc præſcribi, quorum ſententia vera eſt in ipſo paciſcente, vel in improbo & fraudulento acquiſitore, qui interim iniuſtè & mala fide poſſidet: ſecus in hærede bonæ fidei, qui lōgiſſimo tempore, vel ſingulari ſucceſſore, qui longo tempore, niſi fundus poſſet vindicari, propter auth. malæ fidei.C. de præ-
41 o ſcrip.longi temp. ut dixi. † Aduerte tamē, quòd hæc actio ad redimendum ſicut & actio reſcindens ſecundum rationabiles uſus noſtros eſt in rem ſcripta, vt tetigi ad Alex. conſi.10.nu.2.lib.1. Et ſic tertius ſingularis ſucceſſor, qui poteſt rectà conueniri, non ſolum poteſt perficere tricenariam vſucapionem utendo adminiculo auctoris (quod eſt verum, etiamſi expreſſe cùm hoc onere redimendi emerit, quia hic ſolùm niſi etiā notitiam prauitatis uſuræ vel facti habuerit, non inducit malam fidem nec operatur recognitionem, nec interruptionem, reſpectu eius cui competit actio. argu.l.1.C. de præſcrip.longi temp. vt dixi conſu. Pariſ.§. 68.) ſed etiam ſi nimium temporis longiſſimi reſtet, poteſt ex capite ſuo longo tempore vſucapere, dummodo emerit bona fide, & ſine dicto onere (quantum ad vſucapionem longi temporis) etiamſi author mala fide ſic vendat, dummodo aliàs ſit dominus & non improbus fœneratorius acquiſitor; & ſic ceſſent termini dictæ auth. malæ fidei: ſed caſu quo longo tempore taliter præſcriptū fuerit, dico quod & qui mala fide ſic uēdidit ſine dicto onere tenetur ad omnia dāna & intereſſe, etiā actione ex priori contractu, uſque ad triginta annos à die fidei ex contractu debitę taliter ruptæ ei, cui ius redimendi

Differentia fraudis & ſimulationis.

dimendi competebat.ut plenius dixi in cōſu.Pariſ.§.68.quò remitto.

411 † SEXAGESIMOSECVNDO, occurrit argута & neceſſaria.q. Titius habēs huiuſmodi reditum, puta centum annuorum, redimibilem ad rationem duodecimæ, pecunia indigens vendit illum Caio pro mille, an valeat & firma ſit venditio? Videtur omnino quòd ſic.tum quia eſt uera & permiſſa venditio nominis.C.de hæredi. vel act. vendi.per to.nec eſt læſio in dimidia, ſed ſolùm in ſexta parte iuſti precij: tum quia Titius ſcienter & ſponte tali pretio vendidit,&ſic non poteſt conqueri,&t ſi eſſet enormis læſio,vt no.in l.2.C.de reſcin. venditi. Nec obſtat,quòd eſt uera venditio reditus redimibilis ad rationem duodecimæ, quia non eſt venditio reditus de nouo ad hoc cōſtituti,ſed reditus antiqui dudum conſtituti:inter quæ nō eſt leuis,ſed magna & multiplex differentia. Primò,quia venditio reditus iam conſtituti ſpectat ad contractus commutatiuos rerum, ſicut uenditio fundi.ſed venditio reditus cōſtituendi ſpectat ad interuſuria pecuniarum, & contractus uſurarios,vt infra.q.68.&.q.69.Igitur ſicut venditio fundi non poteſt reſcindi,nec fraudis inſimulari,ſi non eſt læſio niſi in ſexta parte, ſequitur quòd iſte contractus non poteſt reſcindi,nec fraudis inſimulari. Secundò,quia vendens nomen reditus ſibi à tertio debiti, non continuò nec magis cenſetur facere ob egeſtatem,quàm vendens fundum. Vt enim fundus,ita & nomen reditus poteſt uendi, quia vendens migraturus eſt,nec ei expedit illo ſundo uel reditu frui, vel quia vicinus aut debitor eſt rixoſus,vel infinitis de cauſis alijs,quàm redimēdi vſus æris alieni.venditio autem huiuſmodi noui reditus ſuper ſe,ſemper ſit cauſa redimēdi æris alieni. Tertiò,conſtituens de nouo huiuſmodi reditum ſuper ſe, non minus dicitur vſum ſortis conducere pro penſione reditus conuenti,donec ſortem reddat, ita vt quandiu volet eadem mercede conductum habeat,vt infrà quæſt.69. Ideo ſpectat ad negociationem fœneratoriam, quod nō poteſt dici,nec uerificari de vendente nomē reditus ſibi debiti:quia non poteſt dici conducere precium,quū illud perpetuò acquirat,nec intendit vnquam reddere,nec ad aliquid ſucceſſiuum,vel contemplatione precij recepti obligatur, ſed cedendo nomen venditum liberatur,nec tenetur in aliquo, niſi forte de euictione, ſicut in venditione fundi.Quartò,venditio huiuſmodi reditus noui nunquam poteſt fieri minori precio, nec maiori uendentis onere,quàm receptū ſit in ſimplici duodecima, quantuncunque debitor pauper ſit,vel fideiuſſores inuenire non poſſit,vel aliàs ſit non ſoluēdo. vt ſup. nu.124.vel ex eo quòd debitor moretur in loco multum remoto,vt ſup.quæſt.9. Sed nomen huiuſmodi reditus minus tutò collocatum,vel alia clade affectū minoris poteſt vendi,prout ob id minus valet, vt dixi in conſu.Pari.§.22.num.65. Igitur iſti duo contractus,videlicet uenditio ſimilis reditus antiqui,& reditus de nouo ſuper vendēte conſtituendi,diametraliter differunt, ſicut venditio ſundi & venditio reditus duodecimę.In cōtrarium arguitur,primò,quia ex hypotheſi Caius ſciēter emit iniuſto precio à conſtituto in egeſtate, quæ excludit voluntarium ſimpliciter, vt per Ariſto. in 3.ethic. Scotum in 4.ſenten.diſtin.15.quæſtio.2.arti.3.Bald.l.pe.ad fin.C. quomo. & quan. iudex ſa.no.ſup.nu.364.& ſic ceſſant iura poſitiua,quòd licet inuicem decipere infra dimidiam,quia non habent locum in ſcienter decipiente,vt dixi ſup. quæſtio.14. nu.171.ceſſat etiam limitatio, per quam.l.2.C.de reſcin.ven.non habet locum in ſciēter minoris vendente, quia hoc procedit quando cum ſcientia concurrit ſpontanea voluntas donandi, vel alia cauſa iuſta remittendi:ſecus non concurrente ſpontanea voluntate, ſed quadam coactione vel egeſtate,qua emptor ſcienter in ſuum compēdium abutitur:tum enim verum eſt dicere, quòd ſcienter & mala fide fratrem ſuum ſupergreditur. Tum leges illę quòd liceat quadantenus decipere, præſupponunt iuſtitiā precij non eſſe in indiuiduo,ſed in quadam latitudine,quæ multum & paucum recipit, & fundatur in hoc,quòd intra illam latitudinem medium non nimis exceditur: & ſic propriè non habent locum,vbi præciſè certum precium taxatum eſt,præſertim quando illa taxatio eſt in gradu extremo, vt hic quia mille ducenta ſunt certum & taxatū precium huius reditus in extremo vilitatis, non enim poteſt dari minus aut uilius precium, quin ſit iniuſtum, ſed bene maius,vt

412 ſup. q.5. † Secundò,quia prædicta ſubtilis differentia inter emptionem noui & veteris reditus, verbalis magis quàm realis videtur,& ſecundum veram rei ſubſtantiā & effectum non differunt,vt tenet Conrad. de contract.q.29.quia utrobique cęteris paribus eadem omnino res verſatur,idē abeſt & adeſt emptori & uenditori. igitur ſicut non licet emere huiuſmodi reditum de nouo conſtituendum minori precio quàm ſit ſors duodecimæ,nec ab agente nec à volente negociari:ita non licebit minori precio huiuſmodi reditum iam conſtitutum emere,nec ab agente, nec a volente negociari,

cùm

cùm iſtud precium taxatum ſit ad minimũ, nec ſit dabile minus iuſtum precium. Tertiò, quia alioquin via eſſet aperta fraudibus: frequenter enim accidit vel huiuſmodi reditus habẽtes egere prompto ſubſidio æris alieni, tuncq́ue quòd fœnerator improbus cupiens metas conceſſas tranſgredi, recuſaret emere reditum de nouo conſtituendum, ſed ueterem reditum emeret ad rationem decimæ vel viliori precio. igitur vitandæ fraudis ergò fieri debet prohibitionis extenſio, vt no. ſupra. Quartò, quia ſi non licet ab agente ſcienter emere fundum ad eandem rationem, vt ſup. q. 56. nec etiam licebit nomen reditus à tertio debiti, in quo ſaltem non minor fraudis ſuſpitio & occaſio verſatur in venditione fundi. Quid dicendum?

Solutio. Reſp. venditio nominis huiuſmodi reditus, de ſe eſt contractus commutatiuus rerum vel iurium, nec poteſt de ſe reponi inter contractus negociationis fœneratoriæ, per no. in prin. huius. q. & infrà. q. 68. Et quicquid dicat Conrad. in d. quæſt. 79. differentia illa non eſt verbalis, ſed realis: bene verum eſt, quòd in vtroque, cæteris paribus, idem abeſt, & adeſt ipſi emptori, ſed non eſt idem in venditore: quia venditori reditus noui ſuper ſe nihil realiter abeſt, ſed ſolùm obligatus eſt ad annuam penſionem donec ſortem reddere velit: venditori verò nominis ei cedenti ſtatim nomẽ ipſum & ius perpetuum abijt, & in aliũ in totum transfertur, ſicut cùm venditur, & traditur fundus. Tamen conſideranda ſunt duo. Primum, quòd venditio reditus nominis antiqui, cæteris paribus non parum affinis eſt in effectu venditioni reditus de nouo cõſtituti, & poteſt fieri & eligi in fraudem reditus de nouo conſtituendi, vt in 3. arg. ſecundæ partis. Secundum, quòd huiuſmodi reditus eſt res habens notoriè certum pretium taxatum ad minimum, ſiue in extremo vilitatis, quæ taxatio locum habet non ſolùm in puncto conſtitutionis reditus de nouo, ſed etiam in ipſo iure & nomine reditus iam conſtituti: ſi tamen hoc vltimo caſu tutò collocatus ſit: & ſic non habet locum taxatio. l. 2. C. de reſcin. vend. Et ſic iungendo ſimul primum & tertium argumentum ſecundæ partis, dico contractũ in hac hypotheſi iniuſtum, non propriè tanquam vſurarium, cum de ſe non ſpectet ad negociationem fœneratoriam, ſed ſimpliciter iniuſtum ob vilitatem precij, vel ſi ſit ſuſpicio fraudis, vt in 3. argu. tanquam interpretatiuè vſurarium. Amplio, ſiue Titius vendat illum reditum abſolutè, ſiue retenta ſibi facultate redimendi. Nec obſtat quòd hoc vltimo caſu reditus videtur emptori vilior, & deterioris conditionis, quaſi ſubiectus duplici facultati redimendi, videlicet erga primum & ſecundum venditorem, & ſic quòd minoris emi poſſit, per no. ſuprà. q. 35. nu. 368. quia dico iſtud hoc caſu non eſſe vllo modo conſiderabile, cũ iſte reditus ſemper ſui natura, imò ſubſtantialiter redimibilis ſit, nec ſit ſpes, quòd vllo tẽporis ſpacio fieri poſſit non redimibilis. Concluſionem limito, vt procedat quando reditus eſt liquidus, & tutò collocatus.

41 † ſecus, ſi litigioſus, vel debitor, aut res ſuppoſitæ minus ſoluendo ſint, vel difficilis conuentionis: quia tunc tanto minoris eſt precij, per no. in l. precia rerum ad lega. Falci. non ipſi debitori, qui ſibi ſemp quantum ad hoc diues eſt l. quærebatur, ad leg. Falci. ſed ipſi creditori tale nomen habenti. Sublimito, vt procedat ſi ſimpliciter vẽdatur & cedatur nomen, nec vendens obligetur de euictione, niſi vt debeatur, iuxta. l. ſi nomen. de hæredi. vel act. vendi. Secus, ſi cedens promittit non ſolùm euictionem iuris, ſed etiam facti, videlicet debitorem fore ſoluendo: quia tunc idem eſt ac ſi ſoluendo eſſet, uel ac ſi venditor ipſe ſeſe ad continuationem reditus obligaret. Et ſic eſſet idem quod in conſtitutione noui reditus, prout in ueritate noua obligatio continuandi reditus conſtituitur & uenditur in perſona cedentis. Modò in terminis quæſt. noſtræ, quando hic reditus liquidus & tutò collocatus uenditus eſt ab indigente prædicto vili precio, quæritur quomodo reformandus ſit contractus. Et videretur reducẽdus ipſi Caio ad rationem quindecimæ cõmodo Titij, iuxta no. ſup. quæſt. 10. & effectus eſſet, quòd Caius de reditu empto non poſſet percipere niſi ſexaginta ſex cum beſſe unius integri, annuatim videlicet, non pro rata decimæquintæ partis precij, quod numerauit: reliquum autem dicti reditus, videlicet. 33. cum triente unius annua: remanerent in ære Titij, & ad eum ſpectarent ita vt nec Caius admitteretur ad ſupplendum iuſtum precium, ut reditu integro potiretur, & iſtud obſeruare non eſſet iniuſtũ, iuſto illius odio, qui ſcienter egentem proximum ſupergreſſus eſt. Et eadem ratione ſi emiſſet infra rationem decimæ, omni iure empto & commodo priuaretur, ſorte dũtaxat ſeruanda, in quam ſi quid exegiſſet, imputaretur. Verùm æquius puto hunc rigorem & pœnam ad hunc caſum (niſi aliæ ſordes concurrant) non extendi, non ſolum per regul. § in pœnalibus. in l. non videtur. de reg. iur. ſed præcipuè quia hic cõtractus (vt dixi) de ſe eſt alterius generis, quàm reditus de nouo cõſtituẽdus, ut & infrà. q. 68.

Quare

Quare hoc caſu ſufficere puto, quòd emptor nō faciat fructus reditus ſuos, niſi pro rata iuſti precij numerati, donec quod iuſto precio deeſt ſuppleuerit, arg. l. fi. in fi. de fun. dot. Non enim hoc cedere debet commodo debitoris reditus, nec poterit debitor redimere à Gaio eodem precio, quo Caius emit prætextu. l. per diuerſas, cum. l. ſeq. C. mandat. Quia dictæ leges ſtatutæ ſunt contra eos, qui præ auaritia vel alios uexandi libidine, vili redimunt actiones litigioſas vel dubias: ideo ſtatuunt, vt reus uel prætenſus debitor litem & uexationem redimere poſſit eodem precio (quod inſidiator ille numerauit) oblato, non autem vt ueri debitores, de quibus conſtat, cum iactura creditorum locuplentur, vt etiam tenet Anto. par. 2. ti. 1. c. 8. §. 12. & alibi fuſius tractaui.

L. per diuerſas

Ex prædictis infinitæ aliæ particulares
414 quæſtiones decidi poſſunt † Iamiam tēpus eſt ut reditus temporales nouè & analyticè excutiamus, videlicet ad tēpus certū vel incertum limitatos, puta ad decē quindecim aut viginti annos, vel ad uitā unius aut plurium perſonarum: quę res nobis neceſſariò explicanda eſt, ad plenam & radicalem materiæ uſurariæ cognitionem. Quanuis enim non ſit neceſſaria ad intellectum & rectum iudicium redituum vſitatorum & uſurarum communium, quæ ex prædictis ſatis liquent, illud tamen ſcias, nondum te radicitus, & ad uiuum rationem vſurarū perdidiciſſe, & intelligere, niſi horum quoque temporalium, præſertim certi temporis redituum, rationem calleas, deque eorū iuſtitia vel iniuſtitia non defunctoriè, ſed ſubtiliter & ſcitè, hoc eſt per veras decidendi rationes reſpondere valeas, quod vt planum fiat, nobis hęc nouo ſtylo, noua & propria inuentione & iudicio diſcutienda & ad amuſſim decidenda ſunt. Qui enim hactenus de his ſcripſerunt, aut rem ipſam peruerterunt vel obſcurauerunt, aut quod erat diſputatione ſcituque præcipuum intactum omiſerunt. Vtque cæteros taceam videre eſt quàm multipliciter, anxiè & laborioſè diſtinxerint, & ſubdiſtinxerint. Petrus Ancha. in diſputa. incip. antiq. & in repe. c. peccati uenia. col. 22. de reg. iur. in 6. Panor. diſpu. 5. incipiente Augerio. Primò enim componunt diſtinctionem quadrimēbrem, An utrumque, uidelicet, reditus & tēpus ſit certum: an vtrumque incertum, an reditus certus, tempus incertum, an contra tempus certum, reditus incertus. Secundò, diſtinguunt, an reditus qui uēditur, ſit antiquus, an verò conſtituatur de nouo: & hic ſubdiſtinguunt, an in ſola perſona, an verò in bonis debitoris, quæ ferè ſunt inutiles ingeniorum carnificinæ. Potior autem eorum dificultas eſt, quòd certitudo percipiendi ultra ſortem facit uſuram, quam præſupponunt de ſe ſemper illicitam: qui error ex ignoratione elenchi uſurarum proceſſit, vt ſatis ſup. deteximus. Cùm enim ius percipiendi certum reditum ad tempus & certū ſiue aliàs ſit reditus antiquus, vel eius pars, vel de nouo conſtitutus, res ſit quæ vendi poteſt ſequitur non eſſe continuò colligendam vſuram, vel quid illicitum, ut rectè vidit Conrad. tract. de contract. q. 77. cū ſeq. niſi appareat vendi in fraudem uſuræ uetitæ, uel nimis uili precio. & hic eſt punctus, de quo tamen omnes ſiluerunt, videlicet qđ ſit iuſtum precium, quæ proportio, ſeu legitima indicatura horum redituum. Quod non poteſt melius cognoſci, quàm (ut in ſimili dixi ſup. q. 5.) collatione ad emptionē vſusfructus fundi, vel certi uectigalis ad vitam: vel certum tempus, vel ex cōgrua analogia ad precium perpetui non redimibilis reditus: in quo facile eſt mihi paucis verbis totius rei ſummam & ſententiam meā promere, quæ eſt, quòd ſi quantitas annua reditus non excedit duodecimam ſortis, ſufficit quòd in fine non excedit duplum. Si verò duodecimam ſortis partem excedit, debet tam modicè excedere, vt habita ratione ad quantitatem currentem, & durationem reditus, creditor minus inde lucretur, debitor autem minus oneretur, quàm ſi cōtractum eſſet in forma uulgaris duodecimæ. Habes in breui ſententiam meam, ſed quia mihi arrogo illud [illegible], & rei nouitas & vtilitas rationem plenè reddi expoſcit, vt commodius & docibilius fiat, primùm aliquot particulares quæſtiones proponemus, non tam exemplorum uice, quàm vt in illis denſior argumentorum uis aptius abſumatur, & ueluti ferro uia aperiatur & complanetur ad eam, quæ mox ſequetur totius materiæ analyticam deciſionem, præcedentium. quæſt. ſemper ordine retento & cōtinuato.

Reditus temporales.

415 † SEXAGESIMO tertio quæro. Quidam pro mille ducentis emit ius percipiendi ducenta annuatim vſque ad. 12. annos, an valeat? Videtur quòd ſic, tanquam non excedens legitimum modum, videlicet rationē duodecimæ. Patet, quia creditor non eſt plus lucraturus, quàm ſi emiſſet centum perpetui & redimibilis reditus, in quo in fine duodecimi anni habiturus erat duplum, videlicet ſummam ſorti æqualem ex reliquis præteritis, & rurſus ſortem integram in numerato, ſi debitor uelit redimere: vel ius ſorti æquipollens, ſi nondum uelit redimere. quia ius huiuſmodi reditus perpetui redimibilis adhuc ſubſiſtens, æquipollet adæ-

quatæ ſuæ ſorti toti, nec plus valet in ali-
quo. Et ſic in effectu in fine duodecimi an-
ni nec plus adeſt creditori, nec plus abeſt
debitori hoc caſu, quàm in reditu perpetuo
duodecimæ, cum vtrinque duplum dunta-
xat habeatur vel debeatur. Non obſtat
quòd hoc caſu ducenta annua tam pro ſor-
te quàm pro vſuris ſoluuntur, & ſic ſingu-
lis annis ſors partim prærogatur: quia hoc
nõ minus eſt ad commodum debitoris, qui
particulari ſolutione liberatur, quàm ad
damnum creditoris, qui particularem ſolu-
tionem recipere cogitur, vbi in reditu per
petuo non teneretur recipere ſortem niſi ſi
mul. Et tamen interim æquè habet pro
uſura centum annua, non ſolùm vſque ad
duodecim annos, ſed etiam perpetuò, do-
nec tota ſors ſimul cum reliquis debitis red
datur. Item probatur, quia quòd creditor
primò percipit annuatim centum, hoc pro
cul dubio iuſtum eſt: quòd autem ſecundò
ſimul percipit alia centum, etiam atque iu-
ſtum vel iuſtius eſt, ex quo vtraque pen-
ſio finitur duodecimo anno. Patet, quia
hæc ſecunda centena compenſantur cum
remiſſione totius reditus: ad minus autem
verè remittitur reditus perpetuus centum
annuorum poſt duodecim annos, qui qui-
dem reditus non valet minus, quàm 1200.
ſemel ſoluenda, pro qua remiſſione. 1200.
particulatim, ſoluuntur vel redduntur.
Et quia non perimitur reditus ſtatim, ſed
poſt. 12. annos, ideo etiam non ſoluuntur
hæc mille ducenta ſimul, ſed particulariter
per duodecim annos. Et ſic in hoc contra-
ctu ſunt duo miſta, quæ debent diſtingui,
videlicet penſio centum, quæ eſt iuſta in ſe,
etiamſi eſſet perpetua, & rurſus alia ſimilis
penſio, quæ etiam iuſta eſt ob remiſſionem
reditus, quæ remiſſio æquiualet. Quod
ut fiat illuſtrius, ſpecie quadam indiuidua
velut re ipſa oculis ſubiecta. Fac Titium ha
bere reditum annuum ducentorum ſibi de
bitum: ſed quia indiget prompta pecunia
ad momentaneam erogationem, quò cele-
rius & minore diſpendio deſungatur, ven-
dit Caio fructus dicti ſui reditus ad duode-
cim annos, pro mille ducentis. Quis hunc
contractum iniquitatis uſurariæ, vel exceſ-
ſus illiciti arguere queat, ſi tamen reditus
duodecimæ licere credat? Siquidem omni
no idem hic eſt effectus, ſiue perſonam Caij
attendas, qui eſt diues, plurima fortè huiuſ
modi negocia exercens, cuius non refert
qualiter in 12. annis duplum habeat, dum-
modo habeat, ſiue ſimul, ſiue in numerato,
ſiue in idoneo nomine, ſiue vna ſimultanea
ſolutione, vt quando tempore redemptio-
nis duplum ſimul ſoluitur, quia tẽpore me
dio nihil erat ſolutum ſiue partim diuerſis
præſtationibus reditus, partim refuſione
ſortis, vt quando tempore redemptionis in
terim reliqua fuerant ſoluta, ſiue per plures
diuerſas uniformes ſolutiones tantùm, vt
in themate, huius quæſt. ſiue etiam perſonã
Titij attendas, cuius non intereſt an mediã
partem alterius reditus ſibi debiti ſoluat an
nuatim Caio, ad formulam duodecimæ, re-
liquam verò dimidiam partem eiuſdem re
ditus quotãnis in arca reponat, donec cum
ad ſummam ſortis ſufficiat in fine duodeci-
mi anni, & ſic redimat: an verò integrã pen
ſionẽ ſibi debiti reditus annuatim ſoluat
uſque ád. 12. annos duntaxat, vel cedat aut
vendat Caio percipiendam uſque ad idem
tempus? Non enim intereſt Titij vtrum po
tius faciat, niſi quòd ſua magis intereſt hac
ſecunda via (vt in caſu huius quæſt.) vti,
tanquam breuiore, expeditiore & tutiore,
ne videlicet interim ſumptum & operam
impendat in pecunia illa ſibi debita exigen
da, comparanda, & interim ſuo periculo cu
ſtodienda, donec ad redimendum ſufficiat.
Quod periculum, laborẽ & ſolicitudinem,
quæ ſubiturus erat ad rationem duodeci-
mæ, nullo incommodo uitat vendendo hũc
reditum temporalem, & aſſignando ſuper
alio reditu ſibi debito. Præterea quid ſi
Caius malebat modo conſueto emptionẽ
ad rationem duodecimæ contrahere: ſed ro
gatus & impulſus à Titio, cui hoc magis ex
pediebat, emit fructus. 12. annorum dicti re
416 ditus? †Sed his non obſtantibus, quantũ-
cunque prima facie vrgere uideantur, puto
huiuſmodi contractum nullum, & in totũ
reprobandum, reliquis in ſortem impu-
tandis, & quatenus ultra ſortem ſolutum
eſſet, condicendis, tanquam notabiliter in
fraudem duodecimæ: quam non parum,
ſed multum excedit, non in extremo dupli
ſed in extremo curſus vſuræ, & multiplici
grauamine debitoris. Patet primò, quia hic
ſors in effectu non alienatur: ſed eã tenetur
debitor præciſè, licet particulatim, reſtitue-
re. Et licet debitor quò ad formã verborum
nõ promittat ſortẽ, ſed reditũ tẽporalem, ta
men qa in hac materia magis effectus q̃ ver
ba attenditur, & iſte reditus propter ſui ma
gnitudinem & tpis breuitatem gerit vicem
duplicis ſortis reſtituendæ, ſiue ſortis & in-
teruſurij æqualis ſibi, nõ dicitur ſors liberè
alienata, prout ad iuſtitiã reditus reqritur,
vt ſup. nu. 17. Secundò, quia hic debitor nõ
poteſt redimere, nec ſe liberare ab vſuris
vel reditu, ſed tenetur præciſè per duode-
cim annos ducenta ſoluere. Et ſic ab ini-

tio certus eſt creditor de toto lucro, cuius oppoſitum eſt in perpetuo reditu ubi creditor nunquam certus eſt de lucro in futurum, ſed debitor liberam & continuam facultatem habet ſe liberandi, quod etiam eſt de eſſentia & iuſtitia legitimi reditus. Tertiò. quia per creditorem non licet debitori frui tota ſorte per totum tempus quo reditus hic temporalis durat, prout eſt de eſſentia & iuſtitia legitimi reditus. Patet, quia cùm magnitudo reditus longè & in duplo ſuperexcedat ſummā & communem æſtimationem interuſurij, rapit ſecum partem ſortis: quia cùm non poſſit totùm id quod ſoluitur attribui ſimplici interuſurio, ſed ſolùm pro media, ſequitur quòd altera dimidia reſtitutioni ſortis attribuitur. Et ſic in primo anno reſtituit debitor vnciam ſortis cum interuſurio plenæ ſortis, & rurſus ſecundo anno alteram vnciam, & ſic ſextantem, tamen ſolidum interuſurium totius ſortis continuat: ſexto verò anno iam ſemiſſem ſortis reſtituit, & tamen ſolidum interuſurium continuatur, ita vt vltimo anno uerum ſit ad minus dicere, quòd ſoluit centum vſuræ nomine in centum, & ſic tandem, vſum æquipollet ſorti in anno, quod quia eſt inauditum, & horrendum, meritò dictus contractus non moderandus, ſed in totum caſſandus., per not. ſupra quæſt.decima. Non tamen poterit creditor ſortem ante tempus repetere, inuito debitore, ſi debitor paratus ſit reditum quindecimæ pro eo quod ſupereſt ſortis conſtituere, ſecundum ea quæ ſupra dixi quæſtio.vndecima.

Non obſtant allegata in contrarium, quia vt diximus ſuprà quæſtio.quarta nume.105. duplex eſt ſummitas uſuræ, altera dupli, altera quantitatis currentis. Et licet prima hic non excedatur, tamen ſatis eſt ſecundam exceſſiuè tranſcendi, vt in totum debeat contractus annullari, ſalua ſorte nulla interuſurij habita ratione. iuxta not. ſuprà quæſtio. decima nume. centeſimoquadrageſimo primo. Non obſtat hypotheſis illa de Titio & Caio, quia non fundatur, niſi in ſingulari commoditate Titij, nec in ea qualibet, ſed quæ erat tempore contractus. Precia autem rerum non debent ex ſingulari quapiam alterius partis vtilitate, præſertim temporaria metiri, ſed communiter. l. præcia. ad l. Falci.

417 † Quinetiam ſi Titius erat tunc admiſſurus decuplum niſi ſic celeriter contraxiſſet, hoc nihil facit ad iuſtitiam contractus, quia non licet uilius emere propter indigentiam uenditoris, & è conuerſo, vt rectè tradit ſanctus Thomus 2.2. quæſtio.77. artic. primo. & omnes Theologi ſcholaſtici in quarto diſtinctio. 15. Ad ſummum, etiamſi ex circunſtantijs dictæ hypotheſis erat tunc commodius Titio ſic contrahere, quàm reditum duodecimæ vendere, hoc non erat verum, niſi rebus diu ſic ſtantibus: ſed cum diu in eodem ſtatu ſtare non poſſint. in nouel. de non aliena. conſtitut. ſeptima. §. vt autem. & ſic fieri poſſit vt infra ſemeſtre ſuperueniat Titio facultas redimendi, ſuaque interſit redimere: vel contra, vt ſuperueniat ei noua egeſtas, vel aliud negocium, vt ſua magis interſit, ad rationem ſimplicis duodecimæ per aliquot annos diutius ſoluere, ſub libera facultate quamprimum & quoties licebit redimēdi, quàm 200. libras per ſingulos duodecim annos præciſè vendere. Igitur etiamſi, vt res ſunt tempore contractus, ſua non interſit abdicare à ſe facultatem plenius & diutius ſub eadem vſura ære alieno fruendi, vel vtranque aut alterutram abdicare, tamen in futurum intereſſe poterit: & ſic etiam tempore contractus inſpecto, ſua intereſt huic difficultati vel periculo ſeſe non alligare, nec ſe adſtringere ad grauius onus, quàm ſit vel eſſe poſſit ſimplex duodecima: tùm etiamſi præuideri poſſet eundem ſtatum fore, vt non interſit Titij per totos duodecim annos. Hæc ſingularis, & fortuita contingentia non immutat precium rerum, vt dixi, nec facit, ut liceat Caio metas conſtitutas excedere, hoc eſt, diutius fœnerari quàm per ſimplicem duodecimam (quæ ſumma eſt vſura) liceat. At non permittit duodecimam exigere, niſi ſub duplici fœnerantis onere: primùm quòd nunquam poſſit repetere ſortem nec eius partem, ſed liceat debitori ea frui, quādiu libuerit, ſimplicem duodecimam pendendo. Secundum, quòd creditor nunquam ſit certus de vſura futura, ſiue nunquam habeat ius incommutabile ad hoc lucrum, ſed ſemper & continuò habeat debitor & ſui facultatem redimendi. Et hæc duo onera ſunt de eſſentia & iuſtitia duodecimæ, quæ tamen in dicto contractu Caius à ſe reijcit & contrarijs oneribus onerat debitorem. Igitur contractus tanquam formaliter & effectiuè, nimis excedens vſurarius & nullus ita vt ſentiam non poſſe iuſtificari, etiam ſi Caius ab initio det facultatem redimendi, puta, quòd Titius poſſit quandocunque redimere, etiā computando vel deducendo in ſortem reliqua

liqua excedentia rationem duodecimæ:
puta ſi dicatur quòd in ſecundo anno
poſſit Titius redimere ſoluendo vnde-
cies centum, vel tertio anno ſoluendo mil-
le, vel in fine ſexti anni ſoluendo ſexcenta,
& ſic de alijs, præter reliqua præterita, e-
tiam ad rationem duodecimæ pro rata frui
tionis pecuniæ reducta: quia hoc qui-
dem modo tolleretur vnum onus, vel
duo onera ſuperaddita duodecimæ, ſed re-
maneret aliud tertiũ onus, videlicet quòd
debitor non habet facultatem fruendi ſor-
te quandiu voluerit, ſed ad reſtituendum
cogitur. Et ſic neceſſe eſt ad tollendum
vitium improbi fœnoris, quòd creditor
huius contractus formulam in voluntatem
debitoris reponat, vt ſit ei liberum non ſo-
lùm uſque ad certum tempus, ſed quan-
docunque ſoluere, uel defungi, ad for-
mam & rationem ſimplicis duodecimæ,
quia non poteſt in plus, ſed bene minus
418 adſtringi. † Ideo in caſu dictæ hypo-
theſis ſi conſtat de bona fide creditoris, qui
nolebat hanc formulam exigere, ſed debi-
tor ſic contrahere maluit, deinde poſt ali-
quot annos obijciat vitium & nullitatem
contractus, dico quòd creditor propter
ſuam bonam fidem, qua non debitorem de
cipit, ſed ab eo potius deceptus eſt, non de-
bet omni commodo fraudari. fa. ſupra quæ
ſtio. 42. in fin. ſed debet ei reſeruari ad ra-
tionem duodecimæ, quod eſt expeditum,
ſi nihil interim ſolutum ſit, vel ſolùm dimi
dia, vel infra dimidiam reditus conuenti
ſolutum ſit: quia tunc condemnabitur de-
bitor ſoluere ad rationem duodecimæ, con
tractu ad hanc rationem, tam pro præte-
rito quàm pro futuro tempore in totum re
dacto, ſed ſi per aliquot, puta ſex annos
reditum conuentum, puta ducenta annua
ſoluerit mox in ſeptimo anno liberatum
ſeſe (tanquam tota ſorte ſoluta) conten-
dat, & inſtrumenta tanquam caſſa & nulla
condicat, tunc non parum difficultatis
eſt, non ſolum in ſupputando, ſed multo
magis in arbitrando quantum pro reli-
quis, ſeu potius interuſurio præteriti tem-
poris deducendum ſit. Certum eſt enim
non eſſe deducendum ſolidam duodecimã
totius ſortis pro ſingulis annis, non facta de
falcatione pro rata temporis, etiam partis
ſortis ſingulis annis reſtitutæ: qa eſſet enor-
miſſimè duodecimam excedere in quantita
te & qualitate, non enim debitor fruitus
eſt tota ſorte per totos ſex annos. Et ſic
primò occurrit dubium iuris, quantum &
qualiter ſit æſtimandum interuſurium.
Secundò difficultas facti, ſcilicet in facien-
da noua calculatione & ſubductione ſingu
lis annis, ad quam omnem & iuris & facti
moleſtiam vitandam ęquum temperamen
tum videtur ſemis duodecimæ totalis ſor-
tis per ſingulos annos, non facta, ſed com-
penſata omni alia ſubductione. Et ſecun-
dũ hoc de dicta, ſumma ſoluta, dodrãs, uide
licet nongenta in ſortem imputanda ſunt
reſtant trecenta, quæ ſoluere debet debitor
ut in totum liberetur, vel reditum duode-
cimæ pro his 300. conſtituere nec video
quo iuſtiori decreto hæc res (ſi accidat) tem
perari poſſit. Scio raram eſſe hanc ſpeciẽ,
tamen cùm ſæpe in alijs terminis ſub eadẽ
vel ſimili decidendi ratione uſu veniat, tũ
abſolutioris doctrinæ gratia paucis expli-
canda fuit: longam enim argumentorum
contentionem omitto. ſed ne dum breuis
eſſe labore, obſcurus fiam præſertim cir-
ca iſtud nouiſſimum temperamentum ſe-
miſſis duodecimæ, in quo non parum mul
419 tis aliter dicendum videri poſſit, † pla-
cet analyticam noſtram ſuper hoc ab vtra-
que parte diſcuſſionem quàm breuius &
dilucidius queam explicare. Et primò pro
creditore argumentabor ſuper defectu. Se- *Arg. pro creditore*
cundò pro debitore ſuper exceſſu huius tẽ-
peramenti. Quantum ad primum, eodem
vltimo themate retento de creditore bonæ
fidei, videtur ei iniuria fieri reducendo ad
ſemiſſem duodecimæ, etiam reſpectu totius
ſortis, abſque alia diminutione, etiam pro
præterito tempore tantũ, patet triplici me-
dio. Primò, per locum ab abſurdo, quia
erat licitè & tutè contracturus ad formam
duodecimæ, rogatu verò debitoris & in
eius gratiam bona fide contraxit, ut in hac
quæſtio. & tamen ſecundùm hoc tempera-
mentum ſua bona fides & officioſitas ſibi
damno fraudique uertitur, contra verò de
bitori ſua ingratitudo & forſan aſtutia (ſi
per dolum præmeditatum creditorem ad
ſic contrahendum pellexit) lucrum affert,
quod eſt abſurdum, creditor enim præter
incommodũ particularis per 12. uices lui-
tionis, quod ex forma contractus ſuſce-
pit, multiplici alio inopinato incommo-
do contra formam contractus afficitur.
Quoniam primò fraudatur dimidio redi-
tus conuenti, ſiue interuſurij totius tem-
poris præteriti, quod ſorti imputatur.
Secundò, pro tempore futuro perdit to-
tum reditum conuentum, & redigitur
ad formulam duodecimæ pro modico re-
ſiduo ſortis non compenſatæ. Tertiò, ſu-
bit contractus diuiſionem & transforma-
tionem. Quartò, nulla ratio habetur
eius commodi, quod debitor ex forma

& contemplatione contractus conſecutus fuit, per plures particulares præſtationes ſe liberandi. Et ſic non videtur iſtud noſtrum decretum eſſe iuſtum temperamentum: deberet enim eſſe quantum fieri poteſt æquale inter vtrunque extremum vt per Ariſtote. in primo magno moral. c. 34. Sed videtur merus fauor debitoris, etiam ingrati vel doloſi, nulla ratione habita creditoris bonæ fidei, & nimium forſan deſiderio calidi debitoris obſecuti. Secundò arguitur per regulam l. placuit, de vſuris. l. eos in fin. C. eod. quæ hic ſeruari debet propter bonam fidem creditoris, qui propterea puniri non debet: igitur integra duodecima ei ſeruanda eſt, facta deductione pro rata temporis, & ſortis, vt ſic conſeruetur contractus inquantum fieri poteſt, eo duntaxat reſecato, quòd modum conceſſum excedit. Tertiò, quia in dubijs media via eligenda eſt. lege antiqui. ſi pars hæredita. peta. cum vulga. igitur inter hæc duo extrema, alterum annullationis contractus in totum alterum conſeruationis contractus in totum, ſeruandum interuſurium ſimplicis duodecimæ pro rata temporis & ſortis: nec videtur iuſtius decretum eligi poſſe, cùm ſit medium communiter approbatum, iuxta. legē in ambiguis de regulis iuris. Confirmatur, quia hoc modo neuter læditur, neuter alterum ſupergreditur, ſed vtrique quod ſuum eſt conſeruatur, vtrique quod iuris eſt ſecundùm legitimum modum tribuitur. Patet, quia debitori non permittitur nec plus nec minus ſoluere reditus, quàm ſecundum modum conceſſum, & uiciſſim creditori non permittitur plus nec prohibetur minus exigere.

Et ſic hæc videtur media via, & eligenda, præſertim hoc caſu, vbi conſtat de ſimplicitate, & bona fide creditoris, quem æquum eſt eatenus indemnē ſeruari, quatenus mores, & leges permittunt, vt id tantū præcidatur, quod non eſt permiſſum.

420 † Porrò non eſt modica, ſed notabilis diſtantia, inter hanc & priorem viam: quia ſecundum priorem rotundi ſemiſſis non reſtant niſi. 300 creditori debita: ſed ſecundum hanc exactæ duodecimæ, omni debita deductione facta, reſtarent vltra. 460 videlicet. 460. libræ tres ſolidi, decem denarij, cum triente denarij computando per vulgares libras, quæ ſunt viginti ſolidorum duodenariorum.

Primo enim anno, quo debitor tota ſorte potitus eſt., duodecima fuit centum: ſecundò verò anno, quo initio eiuſdem ducenta ſecundùm formam contractus ſoluta ſunt, quorum centum primi cedunt pro uſura præcedentis anni, reliqua verò centum ſortem ipſo iure minuunt, reperiuntur penes debitorem undecies centum, quorum duodecima eodem ſecundo anno currens eſt. 91.2.3. quæ vſura primò debet deduci de ducentis, quæ ſoluuntur in fine ſecundi anni; & ſic reſiduum, 200. videlicet. 108.1.3. ſtatim minuunt ſortem reſiduam tertij incipientis anni, in quo non remanent penes debitorem niſi. 991.2.3. ſortis quorum duodecima ſunt 82. libræ. 12. ſolidi. 9. denarij. 1.3. qui primò deducuntur de ducentis, quæ ſoluuntur in fine tertij, anni, quorum reſiduum videlicet 117 libræ. 7. ſolidi. 2. denarij. 2.3 ſtatim minuunt ſortem reſiduam quarti anni incipientis, in qua ſorte non ſunt amplius niſi. 874. libræ. 6. ſolidi vnus denarius cum triente: quorum duodecima ſunt. 72. libræ. 17. ſolidi duo denarij cum duodecima, & triceſimaſexta parte vnius denarij, quæ vſura primò deducitur de ducentis, quæ in fine quarti anni ſoluuntur, reſiduum verò. 200. ſorti imputantur, Et ſic in quinto anno ſors non eſt niſi. 747. libræ tres, denarij, quinque duodecimę partes, & vna triceſima ſexta pars vnius denarij, quorum duodecima ſunt 62. libræ, quinque ſolidi, tres denarij cum triente denarij circiter, quia hic incidit quædam refractio nimis prolixæ, & ſcrupuloſæ explicationis: quæ vſura primò deducitur de ducentis quæ ſoluuntur in fine quinti anni, & ſic ſexto anno non remanent in ſorte niſi. 609. libræ 8. ſolidi, ſex denarij, cum beſſe, & triceſima ſexta parte vnius denarij, quorum duodecima ſunt quinquaginta libræ. 15. ſolidi, duo denarij, & circiter decima octaua pars vnius denarij. Et ſic omni ſubductione facta duodecima illorum ſex annuorum, pro rata temporis & ſortis, eſt. 460. librarum, trium ſolidorum, & circiter decem denariorum cum triente denarij.

421 † Nunc pro debitore paucis arguitur, quia contractus in ſui forma peccat contra omnia tria ſubſtantialia duodecimæ, vt ſupra quæſtione. 50. & ſic non debet reduci ad ſemiſſem duodecimæ, etiam omni prædicta ſubductione facta, & multo minus ſine ſubductione. Nec obſtat quòd etiam duodecima ſit medium iuſtum & approbatum inter totalem nullitatem & totalem conſeruationem contractus: quia utcunque *Arg. pro debitore*

cunque

cunque hoc urgere videatur, & ad pauca ad uertentiũ oculos perſtringere, magnam tamen implicat fallaciam, & peccat in deſignatione ſecundi extremi, ſub quo ſtatui nequit integra illa conſeruatio contractus in ſui forma. Quanuis enim diametraliter opponatur totali annullationi, & hæc videantur & ſint vera ſuprema extrema cõtradictionis, ſecundùm regulas Dialecticæ, tamen non quadrant pro extremis adæquatis in hac morali & ciuili diatriba, quia primũ quidem extremum ſtare poteſt & ad mitti, prout verè ſtat: quoniam contractus eſt funditus in totum nullus, vt probatum eſt: ſed ſecundum extremum non poteſt ſtare, ſed eſt prorſus impoſſibile, & inadmiſſibile, & ſic licet primum extremum poſſit eligi, tamen ſecundum non eſt eligibile, nec vllo modo tolerabile.

Ratio extremorũ ſecundũ leges

Et ſic non debet, nec poteſt poni pro extremo correſpondente ſed prorſus reijci. Extremum autem quod priori correſpondere ſtareque poteſt, eſt conſeruatio contractus, non in totum, nec in ſui forma (quod eſt impoſſibile) ſed quàm maximè conſeruari poteſt, videlicet conſeruando creditori lucrum etiam à tempore contractus ad rationem duodecimæ pro rata temporis & ſortis, hoc eſt enim ſummum, & maximum quod pro eo fieri poteſt. Itaque vt ſummus rigor fieri poſſibilis creditori, eſt abſoluta peremptio contractus & quæſtus, & reductio ad ſimplex mutuum ſola ſorte ſalua: ita ſumma commoditas fieri poſſibilis creditori eſt, conſeruare quæſtum ad rationem duodecimæ pro rata temporis, & ſortis: hic eſt enim ſupremus gradus huius quæſtus: quemadmodum ſummus rigor, & ſupremus defectus eſt nullum prorſus quæſtum relinqui, ſed omnia ſorti imputari: & ſic patet quòd hæc demum ſunt vera, propria & adæquata extrema. Quod ergo videbatur eſſe medium, non poteſt eſſe medium, quia neceſſariò eſt ſummum & poſterius extremum.

421 † Quid dicendum? Reſpon. ſtandum prædictæ ſententiæ noſtræ de rotundo ſemiſſi duodecimæ. Probo primò, quia contrahentes noluerunt inire reditum duo decimæ, nec aliquam eius quotam vel partem, de quibus ſuprà in abaco, ſed diuerſam fœnoris negociatiui ſpeciem, videlicet, reditus temporalis. Et ſic proportio & analogia duodecimæ propriè non eſt ad rhombum, ſed impertinens: recurrendum igitur ad materiam & proportionem redituum temporalium, qui quantitatem ſemiſſis duodecimæ ſortis integræ non debent excedere, vt infra quæſtio ſeptuageſima prima. Ad hunc ergo modũ reducendus eſt exceſſus huius reditus in creditore bonæ fidei. Secundò ſuadetur etiam per regulas duodecimæ in quantum huic contractui affinis eſt. Cùm enim propter bonam fidem creditoris, de qua conſtat, non ſit æquum illi ſeruari ſummum rigorem primi extremi: nec rurſus iuſtum ſit plenum & ſummum quæſtum illi tribui, ac ſi modum non exceſſiſſet, ipſa legalis noſtra æquitas exigit mediam quandam viam eligi. Vt autem medium rectè temperetur, non ſufficeret hic quæſtum duodecimæ reduci ad decimamquintam: quia decimaquinta parum diſtat à ſummo gradu, à quo quinta parte duntaxat minuitur. Quod vt ſatis eſſet, vbi quis parum tranſgreditur ita non ſufficit in hac magna & multiplici tranſgreſſione: quia primò ſors non erat perpetuò alienata: ſecundò debitor non poterat liberè redimere, & nihilominus paciſcebatur creditor de ſummo quæſtu ad rationem duodecimæ, immo & paulò ſupra duodecimam: quia non obſtante quòd pars ſortis quotannis redderetur, tamen ſolidus reditus currebat, nec minuebatur pro rata ſortis reſtitutæ. Non ergo ſufficeret reduci ad decimamquintam, ſed ad ſemiſſem duodecimæ ſaltem pro tempore præterito, quandiu creditor ſecundum formam contractus exegit nec vitium correxit, ſecus ſi nihil exegiſſet, vel ſi debitori, etiam poſt contractum liberum fecerit, vt ſemper ad rationem duodecimæ frui ſoluereque poſſet, & tamen debitor maluerit formam contractus ſequi. Quo vltimo caſu etiam contractus in ſui forma ſeruari poteſt: quia tunc ſit in gratiam debitoris, non creditoris, nec interim debitor obligatus eſt ad formam illam contractus, ſed eſt in ſua facultate: nec creditor exigendo recepit tanquam ab obligato ad eam formam, ſed tanquam à malente ſit liberari. Immo potius eſt obligatus ſolus creditor ad particularem redemptionem recipiendam, quod onus creditoris, & quæ facultas debitoris ſunt iuſtum æquamentum, ut reditus ſeu quæſtus duodecimæ primi anni non minuatur in ſequentibus annis, pro rata ſortis reſtitutæ vel reſiduæ penes debitorem. Sed ſi de facto exegerit ſecundum formam contractus, tãquam ab obligato, tũc impoſſibile eſt quæſtũ duo decimæ etiã pro primo anno ſuſtineri, quã tumcunque creditor in bona fide fuerit & multo minus pro ſequentibus annis. Quia

ſimul bonam partem ſortis penes ſe haberet de qua alios reditus emere, uel aliter negociari poſſet, & tamen ſolidum & ſupremum reditum exigeret, quod eſſet mõſtro ſimile. Ex his patet æquitas præfati noſtri temperamenti in dicta ultima ſpecie, & totius quæſtionis ratio deciſiua.

423 † Sexagesimoqvarto ſubſequenter quæro. Fac dictum temporalem reditum dimidio minui in quãtitate, ſed duplo augeri in tempore ſeu duratione: ut ſi quis ꝑ mille ducentis emat centum reditus, uſque ad uiginti quatuor annos. Breuiter reſpondeo contractum ualere, quia licet ſit diuerſa ſpecies à formula redituum vulgò receptorum, & ueterum uſurarum uice ſubrogatorum: quæ formula utpotè odioſa non uidetur ad alium caſum extendi poſſe: tamen cum omnis uſurarum reſtrictio fauore debitorum introducta ſit, dico quòd nõ cenſetur uetitus, ſed permiſſus omnis alius uſus, in quo, etiam in communi, melior eſt conditio debitoris, & benignius agitur, q̃ ſecundum formam redituum permiſſorũ: ſed hic multo melior eſt conditio debitoris licet ante duodecim annos redimere non poſſit, quàm ſi quãdocunque redimere poſſet, ſed ita ut cauſatiuè redimere teneatur, ne videlicet alioquin reditus perpetuò currat: idq́ue ſaltem quando neutra ſummitas uſuræ exceditur, ut quando non ſoluitur annuatim ultra modum conſuetum & approbatum. Et adhuc tandem non exceditur duplum, ſed cum eo uentum eſt, finitur ut hic: immo tota ratio uſuræ, & formalis & interpretatiuæ hic ceſſat. De formali patet, quia ſolutiones reditus tendunt ad luitionem & liberationem, quam non nimis longo tempore operantur, & ſic non ſunt in meram compenſationem interuſurij, ꝑ ut in reditibus vulgatis, ſed magis ſunt pro reſtitutione ſortis quæ non ſolum alienata perpetuò ad uoluntatem debitoris, ſed omnino, & formaliter, ut nõ teneatur illam reſtituere, nec præciſè nec cauſatiuè, quia nõ habet opus redimere, cũ tempore ſuo per ſe finiturus ſit reditus. De interpretatiua patet, quia quod annuatim ſoluitur, non excedit modũ conceſſum præter id quod nulla redemptione opus eſt, ſed uiceſimoquarto anno finiente, finietur, quod longè utilius eſt quàm facultas redimendi cum onere perpetui reditus donec redimatur. Si igitur eodem precio emerit ad quindecim uel uiginti annos magnam gratiam facit debitori: tantum abeſt, ut alicuius uitij uel exceſſus notari poſſit, & ſi canoniſtæ aliter ſentire uideantur, quòd procedit etiam in terminis iuris ciuilis in emptore, qui uetitus eſſet ultra ſemiſſes uel trientes (puta illuſtris) fœnerari: quia hic non eſt fœnus, ex quo ſors non redditur, nec in fraudem fœnoris, ex quo minus duplo ad finem habiturus eſt, & minus grauatur debitor quàm per uſuram legitimam. Sed quid ſi pro mille ducentis ſortis ſtipuletur paulo ſupra centum, puta centum uiginti annua, uſque ad quindecim annos? Reſpon. ualet contractus, ex quo omnino melior fit conditio debitoris, quàm ſi centum duntaxat promitteret, donec ſortem reſtitueret, quod ut ſit dilucidius formo quæſt. ſequentem.

424 † Sexagesimoqvinto quæro de q. quam tractat Ioan. Andr. in addi. Spec. tit. de uſuris. Quidam pro mille uendidit centum quinquaginta annui reditus uſque ad decem annos, uel fructus certos ſiue incommutabiles certi uectigalis ad totidem annos: an contractus ſit licitus? & Ioan. Andr. ibi Lauren. de Rodul. in tracta. uſura. parte 2. quæſt. 17. & omnes docto. ubiq́ue tam in lecturis quàm in ſummis tenent eſſe uſurarium, ex quo fructus ſunt certi: quod non caret ratione, non propter certitudinẽ fructuũ, ſed propter certitudinem lucri: quia hoc caſu non licet debitori redimere ante tempus, etiam offerendo totam ſortem, uel reſiduum ſortis cum uſura præterita pro rata temporis, puta in fine primi anni offerendo mille & quinquaginta, uel poſtquã ſoluit pro primo anno, offerendo in fine ſecundi anni nongenta quinquaginta, & ſic creditor certus eſt de certo lucro, etiam pro tempore futuro, ut nec debitor redimere, nec ſe liberare ante tempus poſſit: quod uidetur improbum & illicitum fœnus, q̃ de iure omnis uſura ceſſat, forte cum reliquis præteritis oblata, idq́ue ipſo iure, ut nouè diximus ſupra quæſt. 39. & nullibi in toto iure ciuili reperitur, curſum aliquem uſurarum permitti contra debitorem reſtituere ſeu luere uolentem, nec ſunt inuentæ nec permiſſæ uſuræ, niſi contra debitores moroſos, uel fruentes ære alieno, & quandiu frui uolunt. Verùm quia reditus perpetui & redimibiles emi & uendi poſſunt iuſto precio, ut dictum eſt ſuprà quæſt. 9. ſequitur quòd etiam temporales reditus licitè emi poſſunt iuſto precio, & ceſſante omni alia fraude. Quinimò non minus, imò magis & frequentius debitorum intereſt, temporales quàm perpetuos etiã redimibiles reditus uendere. Solum ergo diſcutiendum eſt, an ſit iuſtum precium in propoſita ſpecie. Prima facie uidetur quòd ſic, quia per hunc contractum melior eſt cõ

ditio debitoris, quàm ſi uenderet reditum perpetuum & redimibilem ad rationem duodecimæ pro eodem precio: quod tamẽ eſſet iuſtum & ſufficiens precium debitori. Igitur hoc caſu eidem debitori iuſtum & ſufficiens eſt: immo iuſtius & ſufficientius. Quòd autem melior hic ſit eius conditio patet re ipſa, ſiue curſum medij temporis, ſiue finem & exitum attendas: quia inſpecto curſu reditus debitor non ſoluit hic niſi. 50. annua pro uſura (centum enim annua ſunt pro particulari reſtitutione ſortis) ſed in reditu duodecimæ ſolueret ferè duplum, uidelicet annuatim octoginta tria cum beſſe unius idq́ue perpetuò, donec ſortem ſimul & integrè cum dictis ferè duplo grauioribus uſuris reſtitueret. Si igitur mille ſunt iuſtum precium tam grauis & perpetui reditus, igi͛ ſunt debitori plus quàm iuſtum ſuperabundans precium huius temporalis & leuioris reditus. Idem inſpecto fine uel exitu reditus. Aut enim debitor tempore medio ſoluit in terminis, & tunc particulari ſortis reſtitutione cum duplo ferè leuiori uſura liberatus apparet in totũ & à ſorte & ab uſuris vbi in reditu duodecimæ remaneret adhuc obligatus ad uſuras donec ſortem integram ſimul cum reliquis reſtituat. Aut verò debitor tempore medio nihil ſoluit, licet debitum recognouerit, & adhuc multo melioris eſt conditionis, quàm in reditu duodecimæ: q̇a in hoc reditu temporali præter id quod interim per decem annos tota ſorte cum reliquis liberè fruitus eſt, non tenetur nunc ſoluere niſi mille quingenta, ut in totum liberetur: ſed in reditu duodecimę oporteret eum ſoluere primùm octingenta triginta tria cum tertia parte unius, idq́ue pro uſuris præteritis decem annorum duntaxat, & adhuc ad eaſdem uſuras in futurum perpetuò obligatus remaneret, donec ſortem cum integris ſubſecutis vſuris reſtitueret. Tum tertiò huiuſmodi reditus iure communi licitus eſt: quia non excedit legitimum modũ vſurarum legalium, imò eſt ſexta parte minor. Patet, quia ſemis uſura in mille, ſunt quinque menſtrua, uel ſexaginta annua, ſed in hoc reditu non ſunt niſi. 50. annua. Igitur ſiue ius cõmune, ſiue mores noſtros attendamus, neutrobique excedit, ſed eſt infra legitimũ & conceſſum modum. Quartò, iſte reditus in effectu reducitur ad rationem quincuncis vſuræ: patet, quia ultra ſortem non ſoluitur ad rationem quincuncis vſuræ: patet, quia ultra ſortem non ſoluitur niſi media pars ſortis in decem annis, & adhuc in ipſo decennio non ſolũ ſiſtit uſura, ſed in totum debitor liberatur reliquis præteritis ſolutis, licet in quincuncibus currere pergat, donec ſorti æquata ſit, quod eſt, in fine uiceſimi anni, ut ſuprà in abaco. Et Ioan. Andr. in addi. d. rub. refert quendam, ſuo tempore dixiſſe, quòd iſte reditus ſtat ad quinque pro centenario, quem multis ineptis & præpoſteris computationibus nititur reprehendere, ſubducit enim uſuras, quas creditor acquirere poteſt, de uſuris uel penſionibus receptis, quòd eſt ſtultum & abſurdum. Verum è contrario deducendum eſt annuatim de ſorte, quòd debitor ſingulis annis ſoluit uel ſoluere tenetur de ſorte, ut pro rata reſidui duntaxat metiatur

42 quantitas uſuræ, ut ſtatim dicam. † Breuiter prædictis non obſtantibus dico dictũ, cõtractum illicitum & uſurarium, propter nimium precij defectum & uſuræ lucriuè exceſſum: hic enim reditus notabiliter excedit ſemiſſes uſuras iuris ciuilis, & duodecimam vulgò frequentatam. Non obſtant in contrarium adducta: quia ſecundum ius ciuile procedere poſſent, ſi debitor ſingulis annis ſoluere tenetur. 50. duntaxat, & interim tota ſorte frueretur uſq́ue ad finem decennij, ſed non eſt ita, quia debitor quotannis non ſolum uſuram, ſed ſortis partem reſtituit. Et hic aduertendum primò, quòd ſi diuidas ſortem æqualiter in ſingulos annos, quaſi in fine cuiuſq́ue anni certa & æqualis ſortis quota pendatur, reſiduum autem pẽſionis cuiuſq́ue anni cedat loco uſuræ, ut hic de 150. annuis, ſi centum adſcribas reſtitutioni ſortis 50. verò uſuris tunc computatio & uſuræ proportio erit plana & facilis per ſingulos annos: quia primo anno, quo debitor tota ſorte fruitur, illa 50. currunt ad rationem unius pro uiginti in anno, ſiue quincuncis vſuræ, ſecundo anno, quo non remanent niſi. 900. in ſorte, currit uſura ad rationem unius pro octodecim. Tertio anno, quo non ſunt niſi. 800. in ſorte, currit ad rationẽ unius pro quatuordecim. Quinto anno, quo non ſunt niſi. 600. in ſorte, currit ad rationem duodecimę. Sexto anno, quo non ſunt niſi. 590. in ſorte, currit ad rationem decimæ ſiue dextantis uſuræ. Septimo anno, quo non ſunt niſi. 400. in ſorte, currit ad rationem unius pro octo. Octauo anno, quo non ſunt niſi. 300. in ſorte, currit ad rationem unius pro ſex, quæ eſt dupla duodecima. Nono anno, ad rationem unius pro quatuor. Decimo tandem anno ad rationem unius pro duobus: & ſic tandem in quadruplicem cẽteſimam exit. Secundò aduertẽdum, quòd penitius inſpiciendo ſubtilior debet fieri uſuræ deductio: quia de iure non debet uſura reſecari, niſi quatenus ſuſtineri non poteſt.

poteſt. Cæterū ualet actus quātum poteſt.
d.l.eos.in fin.l. pecuniæ fœnebris,in princ.
l.uſuras illicitas l.placuit, de uſur. Et alio
quin fieret iniuria creditori, cui imputare
tur grauitas uſuræ,quæ prima fronte appa
ret in ultimis annis, & tamen non compen
ſaretur cum leuitate vſuræ priorum anno
rum,licet in eodem contractu. Itaque non
debet hic fieri illa æqualis ruſticorum mo
re diuiſio,qua nihil inæqualius. Quia hic
Diuiſio ruſticorum.
non una ſimplici quantitate, ſed de propor
tione quantitatis ad quantitatem agitur.
Et adhuc non ſemel de una quantitate ad
aliam,ſed pluries:& de diuerſis quantitati
bus ad diuerſas per ſingulos annos huius
decennij. Quia licet quolibet anno eadem
proportione metienda ſit vſura, videlicet,
ſemiſſis ſecundum ius, vel duodecimæ ſe
cundum mores noſtros,tamen quolibet an
no, ſi penſio ſoluatur ſecundum conuentio
nem, minuitur quantitas ſortis penes debi
torem permanentis,ut ſuprà num.416. Et
ſic cuiuſque anni per ſe uſura admetienda
eſt ad ratam quantitatis ſortis penes debi
426 torem illo anno remanentis.† Vt verbi
gra.primùm computando ſecundum for
mam vſurarum legaliū, primo anno, quo
Supputatio legalis uſuræ.
debitor tota ſorte fruitur, currunt vſuræ le
gales, videlicet ſemiſſes pro rata totius ſor
tis,& ſic faciunt ſexaginta. Vnde prima pē
ſio centum quinquaginta, quæ in fine pri
mi anni ſoluitur primū imputatur in uſu
ras debitas, ſeu quantæ deberi poſſunt pro
rata dicti anni & ſortis, per illum annum
manentis in poteſtate debitoris: & ſic con
funduntur ſexaginta pro vſuris ſemiſſibus
præteritis & debitis primi anni, reſtant de
eadem penſione. 90. quæ cum non poſſint
imputari in futuras & nondum debitas v
ſuras cedunt ſorti, & ſic ſecundo anno debi
tor non habet niſi.910.in ſorte,cuius ſemiſ
ſis vſura facit.54. cum dimidio, & decima
parte unius,videlicet 54.libras, & 12.ſoli
dos:quorum uiginti ſunt libræ,ſi per libras
computemus, quæ vſura primùm deduci
tur de penſione ſecundi anni,reſiduum ve
rò huius penſionis, videlicet.95. cum dua
bus quintis unius,ſiue.95. libræ,cum octo
ſolidis,minuit ſortem tertij anni,in qua nō
remanent niſi.814.libræ cum 12.ſolidis,&
ſic de reliquis: quorum computationem ꝓ
pter crebram numerorum fractionē Arith
metices inſuetis abhorrentem & prolixam
magis quàm neceſſariam omitto, contētus
fontes ipſos exactiſſimæ noſtræ diſcuſſio
nis indicaſſe.Summa,ſi rectè reliquum nu
merorum abſolueris, inuenies uſuras ſe
miſſes totius dicti tēporis & ſortis, hoc eſt,
pro rata fruitionis ſortis nō excedere. 320.
& tamen creditor accipit.500. Plus inue
niens quòd ante finem noni anni, ſi penſio
continuata ſit, ſors (etiam vſuris legitimis
pro rata deductis) erit exhaucta, ita quòd
decimo anno currit vſura uel penſio ſine
fundo, immo poſt exolutionem ſeu reſtitu
tionem ſortis,cum vſuris ſuis legitimis, ad
huc debitor ſoluit.150.libras indebitas.Pa
tet breui collectione,omiſſa particulari ni
mis prolixa computatione, quia in fine no
ni anni debitor iam ſoluit primò reſpectu
ſortis 900. & ſic tantum: reſtarent centum
de ſorte: ſed interim & ſecundò ſoluit quo
tānis,50. quæ in dictis nouem annis faciūt
450.& ſic in fine noni anni ſoluit 1350.Cō
ſequenter verum eſt dicere,quòd extunc re
ſtituit ſortem, & adhuc vltra ſortem 350.
Et tamen pro rata temporis & ſortis,quam
pro tempore penes ſe habuit, non debebat
uſque ad 320.pro vſuris legalibus, & con
ſequenter iam ſoluit plus quàm triginta in
debita,vltra ſortem & vſuras legales & ad
huc poſt annum ſoluere debet. 150. æquè
indebita & ſic plus quàm 180.indebita.Igi
tur liquidò apparet enormis exceſſus etiā
legalium vſurarum, & quòd dictus contra
ctus in ſe etiam ſecundum ius ciuile nō po
teſt ſuſtineri, cum debitoris conditio longè
ſit deterior, quàm ſi ad vſuras ſemiſſes pro
rata temporis & ſortis penes ſe manentis
iuxta l.lecta. de reb. cred. ſe obligaſſet.
427 † Explicata proportione vſurarum le
galium, venio ad proportionem noſtræ
vulgaris duodecimæ,ſecundum quam pri
ma facie videtur iſte contractus ſuſtineri,
etiam quotannis poſt primum annum ſub
ducendo de ſorte tantam ſummam, quan
ta penſio anni immediatè præcedentis ex
cedit duodecimam fortis partem eiuſdem
præcedentis anni. Patet, quia etiā hac ſub
ductione facta,ſingulorum annorum duo
decimæ partes ſortis, quam debitor ſingu
lis annis penes ſe habuit,ſimul unitæ faciūt
circiter 525. libras, ſexdecim ſolidos & 8.
denarios,& tamen debitor non ſoluit tantā
ſummam pro vſuris in hoc contractu, ſed
500.duntaxat,& ſic videtur hic eſſe melior
debitoris, & deterior creditoris conditio,
quàm ſecundum formam duodecimæ. Si
Supputatio duodecimæ.
quidem in hoc contractu primo anno,quo
debitor tota ſorte fruitur, duodecima illius
anni parit 83.libras cum tertia parte unius
libræ,utpote in mille libras. Reſiduum ve
rò conuentæ penſionis, quæ in fine primi
anni ſoluitur, dicta uſura duodecimæ de
ducta,ſunt 66.libræ.13. ſolidi cum triente
ſolidi,quod reſiduum ſtatim in ſortem im
putatur, & ſic in ſecundo anno non rema
nent in ſorte & fundo penes debitorem niſi

933.li-

953. libræ cum ſex ſolidis & beſſe ſolidi cuius ſortis dudecima pars ſiue vſura ſecundi anni parit.77.libras 15.ſolidos.6.denarios cum beſſe unius denarij, quæ primum deducuntur de 150. quæ ſoluuntur in fine ſecundi anni parit.77.libras.15.ſolidos.6. denarios cum beſſe unius denarij,quæ primùm deducuntur de 150. quæ ſoluuntur in fine ſecundi anni, reſiduum verò dictæ penſionis,faciens.72.libras.4.ſolidos,quinque denarios cum triente denarij,rurſus diminuir ſortem,quæ dimlnuta fuerat initio ſecundi anni. Et ſic initio tertij anni inueniuntur in ſorte 869.libræ duo ſolidi, duo denarij,cum beſſe denarij duntaxat, quorũ vſura duodecima ſunt 72.libræ.8.ſolidi.6. denarij,cum una ſexta & una decimaoctaua parte denarij, quæ deducitur de penſione,quæ ſoluitur in fine tertij anni. Reſiduũ verò penſionis faciens.77.libras, undecim ſolidos 5.denarios,cum beſſe denarij & beſſe ſextantis unius denarij,minuit ſortẽ incipientis anni quarti,in quo remanent penes debitorem.791.libræ, octo ſolidi.9. denarij circiter,cum ſemiſſe denarij, quorũ duodecima ſunt.65.libræ.18.ſolidi;cum denarij dodrante & ſemuncia, quæ uſura deducitur de penſione quarti anni. Reliquum penſionis faciens.84.libras,unum ſolidum undecim denarios,cum ſextante & ſemuncia denarij, minuit ſortem incipientis quinti anni,quę habet.707.libras.6.ſolidos.10. denarios, cuius duodecima ſunt.58.libræ.18.ſolidi.10.denarij, cũ dextante denarij, quæ uſura ſubducitur de pẽſione quinti anni:pẽſionis verò reſiduum minuit ſexti incipientis anni ſortem,quæ fit.616.librarũ.5.ſolidorum.8.denariorum cum dextante, cuius duodecima ſunt 51.libræ.7.ſolidi,denarius unus cum beſſe, qua vſura deducta ſuper penſione eius anni,reliquum penſionis ſortem incipientis ſeptimi anni minuit, quæ ſors fit.517.librarum.12.ſolidorum.10.denariorum,cuius duodecima ſunt.43. libræ.2.ſolidi.8.denarij, & dextans denarij quæ uſura ſubducitur de penſione, quæ in fine eiuſdem anni ſoluitur:reliquũ penſionis faciens centum ſex libras.17.ſolidos.3. denarios cum ſextante, minuit incipientis octaui anni ſortem,quæ habet 410.l.15.ſolidos 7.denarios,cuius duodecima ſunt 34. libræ.4.ſolidi.7. denarij, cum ſeptunce denarij, qua uſura ſubducta de penſione eius anni,reſtant.115.libræ 15.ſolidi.4. denarij cum quincunce,quæ minuunt ſortem anni noni,quę eſt.195.librarum.3.denariorum cuius duodecima parit.24. libras.11. ſolidos 8.denarios,& quadrantem denarij,quę uſura minuit eius anni penſionem de qua reſtant. 125.libræ.8. ſolidi.3. denarij cum dodrante denarij: quæ ſortem decimi & ultimi anni minuunt:in qua remanent. 169. libræ & circiter.12.ſolidi. quorum duodecima ſunt.14.librę.16.ſolidi.8.denarij,quę cum ſua ſorte in fine ſui vltimi anni faciũt 185.libras.16.ſolidos.8.denarios,quorum loco debitor ſoluendo. 150. libras in totũ liberatur, prout etiam ſingulis prioribus annis,præter commodum particularis luitionis liberatur minorem quantitatem ſoluendo, quàm ſi ad rationẽ duodecimæ ſolueret,& particulatim redimeret ſingulis annis.Singulorum etiam annorum duodecimæ vſuræ, quantumuis ad viuum, ut ſupra,reſecatæ, & ſubductæ ad ratam temporis,& ſortis,tamen ſimul aſcendunt circiter ad 525.libras.16. ſolidos.8. denarios, pro quibus debitor non ſoluit niſi. 560. libras in hoc contractu, qui proinde videtur admittendus,ut leuior duodecima noſtra. Ex his etiam vides, quòd ſecundum ſupputationem duodecimę non abſorbetur fundus ſiue ſors in ultimis annis huius decennij,prout abſorbetur ſecundum curſum legalis vſuræ,de quo non eſt mirandum:quia duodecima longè maior, & grauior eſt ſemiſſe legali.Porrò quanto maior, tanto plus ſingulis annis exhaurit de dicta penſione, tanto minus penſionis ſupereſt, quod ſorti imputetur. Et ſic ſors minus diminuit', quàm ſecundum ſemiſſem legalem,in quo leuior vſura minus abſumit de penſione.Et ſic tãto maior pars penſionis in fine cuiusque anni ſupereſt & imputatur ſorti, quæ conſequenter citius abſorbetur & compenſat' in ſemiſſe legali,quàm in duodecima. Cũ autem apud nos licitus ſit reditus duodecimæ,utcunque grauior ſemiſſe,videtur licitus hic contractus: quo melior inuenitur conditio debitoris,quàm per formalẽ duodecimam. Eſſet enim ridiculum & fanaticum, ita contractus fœneratorios vel fœnoris ſuſpectos reſtringere, ut durior & deterior fiat conditio debitorum, utque contractus eis leuior & utilior denegetur, duriore
428 permiſſo, ut ſuprà nume.22. † Quibus tamen non obſtantibus in ſententia perſiſto,& dico hunc contractum eſſe illicitum, etiam in terminis morum noſtrorum,ſcilicet duodecimæ permiſſæ. Et recordandum eſt eius quod ſæpe diximus, non eſſe apud nos ita faciliter permiſſam duodecimam, ſicut in iure ciuili permittuntur ſemiſſes aut aliæ uſuræ legitimæ, quæ promiſcuè veniunt,etiam citra pactum,puta ex mora in contractibus bonæ fidei,ſiue debitor poſſit cogi per creditorem ad reſtitutionem ſortis cum vſuris præteritis, ſiue non,ſub certis modi-

tis modi-

tis modificationibus, ſuprà nu.43. Sed noſtri reditus nõ ita de facili admittuntur, ſed demum ex conſtituto expreſſo, ſub triplici eſſentiali onere. Primò, quòd creditor nunquam poſſit repetere ſortem, ſed poſſit debitor perpetuò frui. Secundo, quòd nunquam currat reditus, niſi pro rata temporis & ſortis, nec ultra metam conceſſam. Tertiò, quòd debitor quandocunque ſe liberare poſſit, ſortem cum reliquis præteritis offerendo, ſub his conditionibus ſimul concurrentibus permiſſum eſt emere reditum uſque ad duodecimam ſortis annuam ad ſummum. Sed omnes illæ conditiones hic deficiunt. Prima, quia creditor cogit debitorem ad reddendum ſortem cum auctuario, nec licet debitori toto tempore integra ſorte frui. Secunda, quia debitor parte etiã maiori ſortis reſtituta, cogitur nihilominus eundem reditum uſque ad tempus conſtitutum continuare, & ſic ultra ratam duodecimæ ſortis quam habet, uel habuit penes ſe pro tempore quo auctuariũ accedit. Tertia, quia debitor infra illud tempus conuentum non poteſt ſe liberare ſortem offerendo, etiam cum vſuris præteritis, ad rationem duodecimæ, pro rata temporis & ſortis, quod cæteris acerbius eſt: quia etiam de iure, ſi quis ſtipuletur non ſemiſſes, ſed leuiores vſuras, puta quincunces, adhuc nõ poſſet eas lucrari, ſtante pacto, quòd debitor non poſſet luere, uel ſe liberare: quia in hunc caſum nunquam fuerunt introductę, nec permiſſæ aliquæ vſuræ, licet debitor interim tota & plena ſorte fruatur, ut ſuprà

429 quæſt.15. † Non obſtat quòd ipſe contractus utilior ſit & leuior debitori, quàm reditus duodecimæ, tum primò propter facultatem reddendi ſortem per plures vices: tum ſecundò, quia in ſumma minus de ſuo numerat, quàm ſi in fine tanti temporis reditum duodecimæ redimeret: quia immo ſecundum promiſcuum uſum & communem æſtimationem tres illæ commoditates quas debitor alieni æris uſu indigens ex reditu duodecimæ habet, longè pręponderãt his duabus commoditatibus huius reditus: contra verò hæ duæ commoditates longè grauiori intrinſeco incommodo comitantur & uincuntur. De prima commoditate patet, quia propriè debitor nõ habet hãc facultatem: ſed adſtrictionem paſſiuam: qa præciſè tenetur reddere in terminis, & ſic priuatur commodo fruendi tota ſorte, uſque ad finem totius temporis conuenti: qđ eſt deterius & damnoſius, quàm ſi teneatur totum ſimul in fine temporis reddere, & interim poſſit ſub eadem uſura tota ſorte frui. De ſecunda commoditate patet, quia verum eſt, quòd mille in decem annis ad rationem duodecimæ pariunt octingenta triginta tria cum triente unius, pro quibus hoc caſu ſoluentur 500. tantum. Sed etiam hoc caſu prorſus ceſſat ratio duodecimæ: quia debitor tota ſorte non fruitur toto tempore ad tantam vſuram generandã requiſito. Et licet deducta vſura pro rata, qua debitor ſorte non fruitur, adhuc reliquum vſuræ duodecimæ excedat 500. libras, de 25. libris, & circiter de 16. ſolidis, octo denarijs, ut dixi: & tamen debitor non ſoluit niſi. 500. reſpondetur, non ſufficere ad iuſtitiam, ſeu iuſtum precium duodecimę, quòd non currat uſura niſi pro rata ſortis pro tempore manentis penes debitorẽ: ſed etiam requiruntur alia duo ſubſtantialia, videlicet quòd debitor poſſit perpetuò uel ſortem retinere, uel reditum redimere, prout maluerit. Quibus omiſſis non eſt in conſideratione, quòd debitori in decem annis remittãtur vigintiquinque libræ & aliquot ſolidi, quæ uix ſunt pars viceſſima totius duodecimæ. Et alioquin ſi remiſſa aliqua parte, ut puta uncia uel ſextante duodecimæ, liceret omiſſis alijs ſubſtantialibus conditionibus fœnerari, ſequeretur veteres omnes vſuras, imò grauiores uelut ab inferis reuocatas paſſim admitti: quia etiã remiſſo quadrante ſiue quarta parte duodecimæ, quod ſupereſt adhuc ſemiſſes ciuiles aliquantulum excedit, ut patet in abaco. Et ſic concludo prædictum contractum vſurarium, & in totum annullandum, ſalua reductionis æquitate ad ſemiſſem rotundum duodecimæ totius ſortis abſque alia ſubductione, ſi conſtet de bona fide creditoris, ut in ſimili dixi ſup.q.63.nu.418.

430 † Sexageſimoſexto ad vberiorẽ declarationem quæro. Fac plus ſeptima parte duodecimæ remitti, & omnes requiſitas conditiones adeſſe, dempta una, puta, promittit debitor in mille decem annis fruendis ſoluere. 70. annua vſque ad decem annos: deinde in fine decennij totam ſortem reddere, ita vt interim quãdocunque liberari poſſit ſortem reſtituendo cum reliquis ꝓ rata temporis. Hic enim ad plenam iuſtitiã contractus una ſola deeſt conditio, videlicet, quòd debitor poſſit perpetuò frui, nec teneatur unquam reddere, donec malit redimere: cuius loco remittitur annuatim plusquam ſeptima pars vſuræ conſuetæ, videlicet tredecim, cum triente unius, quæ ſingulis annis debitor lucratur & creditor perdit: quod (tanquam duodecima leuius) videtur admittendum. Sed breuiter non putauerim huiuſmodi contractum toleran-dum: quia eſſet in effectu reducere paſſim

in

in vſum ueras & formales uſuras ſemiſſibus multo grauiores, ut patet in abaco. Quòd ut plenius liqueat, pro contractu arguitur: videtur enim multo melior conditio debitoris, quàm in formali duodecima, cũ uſuram notabiliter minorem ſoluat, & tamen plena ſorte fruatur, cum libera facultate redimendi. Et licet poſt decẽ annos cogi poſſit ſortem reddere ſeu redimere, niſi malit creditor vſuram prorogare, hoc nòn videtur graue, nec conſiderabile, propter duo. Primò, quia debitores ſemper aliquãdo redimere intendunt, idq́ue infra modicum tempus, prout etiam maturius redimi ſæpius uſu venit, ſunt enim huiuſmodi cõtractus gratia temporarij uſus æris alieni, quo uix in ciuili uita carere poſſumus. Secundò, quia hic debitor non poteſt cogi ſtatim redimere, nec infra modicum tempus, ſed ſolum poſt longum tempus, tantum & tale, infra quod veriſimiliter omnino redẽpturus erit, etiamſi alioqui nunquam teneretur redimere, niſi in quãtum propter moderationem reditus allicitur ad non redimendum etiamſi poſſit, quòd non eſt in cõſideratione, niſi ad magis iuſtificandum cõtractum: quia in hoc debitor non certat de damno vitando, ſed de lucro captando. Et ſic non grauatur debitor in aliquo per defectum huius conditionis, attenta longitudine temporis, infra quod non poteſt cogi redimere. Non ergo grauatur, ſi promittit facere poſt longum tempus, id quod ſua intereſt breuiori tempore facere, & veriſimiliter è re ſua facturus eſt. Quòd ſi fortè grauatur, grauamen illud longè leuius eſt, & minoris æſtimationis, ſecundum communem curſum, qui debet attendi, quàm ſit id in quo multo amplius releuatur per notabilem moderationem uſuræ, ut palam ſit forè, ut ſecundum hanc formã creditor minus lucraturus ſit, debitor verò non minus rebus & cõmodis ſuis prouiſurus in decem annis, q̃ ſi perpetuò frui liceret ſub eadem uſura. Et ſic vr̃ forma contractus leuior & benignior duodecima: & conſequenter nõ minus, imò magis admittenda. Secus ſi debitor cogi poſſet redimere poſt annum uel biennium, aut aliud non multum tẽpus, infra quod veriſimiliter dubitatur, quod nõ erit uſu æris alieni perſunctus, nec cõmodè

411 reddere poterit. Quibus† nõ obſtantibus

Solutio. perſiſto in ſententia, & moueor, quia mihi non vr̃ iuſtum, ſed minus precium, aut non ſatis remitti de uſura, duplici ratione. Prima, quia creditor non remittit ſextam partem vſuræ, & accipit pactum de redimẽdo, videlicet ut teneatur debitor poſt decẽ annos redimere, & ſortem reſtituere: quod pactum poteſt eſſe maioris æſtimationis & periculi quàm ſexta pars uſuræ & plus commodi afferre creditori ſecuro de repetitione ſortis, quàm detrahat remiſſio ſextæ partis uſuræ: & tamen minus ſexta parte detrahitur. Secunda ratio: quia quod ſupereſt uſuræ, adhuc excedit legitimum modum iuris, videlicet ſemiſſem, & ſic non debet admitti. Non obſtat, q́ admittitur uſura grauior ſemiſſe in duodecima, quia hoc ſpecialiter in uſum receptũ eſt interueniẽtibus ſimul copulatiuè pluribus conditionibus, de quibus ſup. q. 23. q. 50. & præcipuè illa conditione, q́ ſors perpetuò alienata ſit & nunquã repeti poſſit. Vnde non dẽt illud extendi una dictarũ conditionum, pręſertim hac inſigni deficiente. Et ẽt ſi alioquin iuſta ſit cã percipiendę uſuræ, intelligitur infra metas à iure præfixas, quæ non ſunt correctæ ut excedi poſſint, niſi in formali duodecima. Nõ obſtat, q́ ſecundum cõem curſum debitor magis ſubleuatur ſecundum hanc formam, q̃ ſecundũ formalem duodecimã, quia non eſt uerum, niſi ſecundum quaſdã particulares, caſuales & incertas circunſtantias, quæ non ſufficiunt vbi certã metam in cõi conſtitui expedit ad fraudes & lites uitandas. Tum ẽt ſi quandoq; uel plerunque hoc uerũ ſit, tñ ſæpe accidere poterit, debitorẽ plus lædi, dum decẽ annis exactis redimere cogetur, q̃ ſubleuetur ex dicta moderatione vſuræ, tum ẽt ſi maximè tẽpore contractus debitor oĩno ſperet ante decem annos redimere. Et hoc tunc ſit veriſimile, tñ breui momento rerum ſtatus mutari, & facultates labi poſſunt, & ſic eo ipſo grauatur debitor, q́ ſe ſubijcit huic periculo, ut ſup. nu. 416. quod non videtur ſatis penſatum per tam modicam remiſſionem uſuræ. Pręterea etiã ſi omnino eſſet & futura ſemper foret melior conditio debitoris, adhuc non ſequitur q́ creditori liceat legum metas excedere: quod nullo caſu conceſſum eſt, niſi ſpecialiter in formali duodecima. Ergo nullo modo debet extẽdi per no. ſupr. nu. 220. Tum nõ licet uilius emere propter neceſſitatem uel utilitatem ſingularem uẽditoris pecunia indigentis, per no. ſup. nu. 243. ſed debet attendi qualitas & utilitas rei uenditæ cũ pactis & oneribus appoſitis: ſed hoc onus reemendi & precium reddendi, licet poſt decẽ annos dilatũ, pręponderat, aut ſaltem ſemper periculũ eſt, ut præponderare poſſit illi modicæ remiſſioni partis vſuræ medij temporis, & ſic cõtractus eſt iniuſtus. Sed an ad eius iuſtificationem ſufficiat reſtringere reditũ ad decimamquintam ſortis partem annuã, puta ad ſexagintaſex cũ beſſe unius annuatim? puto q́ nõ. An ergo

ſufficiat:

ſufficiat:quadrantem ſolidi reditus,videli-
cet duodecimæ,detrahere:puta reſtringen-
do reditum ad rationem 12. cum dimidio
unius annuatim? Videretur φ ſic,ob nota-
bile cõmodum & leuamen debitoris præ
vulgò permiſſa duodecima, & quia alio-
quin crebrius ſolent debitores ante decẽ an
nos redimere,ut nuper dixi. Sed nec adhuc
ſufficere puto,ex quo cões metæ iuris exce
dunt & ſumus extra ſpecialem caſum duo-
432 decimæ.† Quid ergo ſi reditus reſtringa-
tur infra cões metas iuris,puta ad ſemiſſem
legalem,uidelicet ad 60.annua? Videretur
tunc oĩno tolerandus,tum cõis utilitatis,p̃-
ſertim debitorũ gratia: tũ quia reditus hoc
modo longè moderatior eſt uſura legali in
tribus alijs. Primò in hoc,φ creditor nõ po
teſt interim ſortẽ repetere, licet debitori li-
ceat ſe liberare,quod eſt magni effectus, &
maximi põderis in hac materia, ualdeque
diſcrepãs à forma iuris ciuilis,ſecundũ quã
poteſt creditor ſortem interim exigere cũ
uſura præterita,futuri temporis uſura dun
taxat omiſſa l.fi. C.de iur.dot. Secundò in
hoc,φ non poteſt reditus excurrere uſq; ad
duplum, ſiue æquamentum ſortis:ſed lõgè
infra duplum reſidet & finitur, licet iure ci
uili poſſit aſcendere uſq; ad duplũ, ſup.nu.
49.ſed iſtud parum ualet,per no. inf.q.70.
ad finẽ. Tertiò in hoc,φ ſpacium infra qđ
non poteſt creditor repetere,ſed licet debi-
tori ſorte frui,non eſt breue,nec mediocre:
ſed ualde magnũ,puta uſque ad lõgum tẽ-
pus, infra quod ueriſimile eſt φ poterit de-
bitor rebus ſuis conſulere,& cõmodè redi-
mere. Vides quàm hæc multum urgeant,
rationique & æquitati conſona uideantur
& tamẽ uſque adeo uſuras auerſor,adeò re
ligiosè in his incedo,ut nec hunc contractũ
admittere audeam:ſed dicendum ut infr.q.
71.nu.464.in deciſione totius materiæ,re-
ſeruo. Ex his nouiſſimis quatuor qõnibus,
ſpetiatim ὑπεροχῆς gratia diſputatis, iam
ſatis liquet, non oẽs temporales reditus: ẽt
utrinque & tpis & quantitatis reſpectu cer
tos,ẽt de nouo pecunia conſtitutos damna
ri & rejci debere,dũmodo cumulus penſio
num ſortem non excedat, quicquid hacte-
nus uoluerint quidã Canoniſtæ & Legiſtę,
& penſio annua non excedat duodecimam
ſortis partẽ,ut ſup.q.64.ad fi. Sed frena inij
cienda & ita res tẽperanda,ne quis in frau-
dem nõ ſolum uulgò conceſſæ duodecimę,
ſed nec ẽt legalium uſurarum & iuſtarum
negocrationum, aut ad alium exceſſiuum
turpemve quæſtum abuti poſſit, ſed intra
ſemper legitimum & probabilem modum
cõtineantur. Cuius, ne fortè lector interim
in incerto vagetur,duo ſint exempla. Pri-
mũ, quando penſio annua non excedit vul
gatam duodecimã, nec ultra duplum cur-
rit,ut ſup.q.64. Secundum,ſi penſio duode
cimam quidem excedit,ſed tam modico ex
ceſſu, in quantitate & temporis duratione,
ut deducta ſortis ſumma,reſiduũ totius lu-
crum infra ſemiſſem duodecimæ ſubſidat,
ut ſi quis p̃ mille non ſtipuletur vltra 150.
annua in duodecim annos duntaxat, & ad
ſummum. His enim caſibus & ſimilibus vi
detur omnis abeſſe noxa, omniq́ue fraudi
& illicito quæſtui uia prẹcluſa. Nunc quia
iam ad totius huius materiæ deciſionem ac
cingor, ne fortè nouas concluſiones abru-
ptè & non ex euidenti ratione & utilitate,
magnaque & exanclata animi contentione
metiri videar, placet analyticam noſtram
ſuper his meditationem quam clarè & ex-
peditè licebit ſemel explicare,non prolixi-
tatis ſtudio,nec inconſulta indulgentia ſty-
li: ſed veritatis & æquitatis propugnandæ
gratia,& ne forte in decretum Iuriſconſul-
ti in l.penulti.de conſti.princip.peccare vi-
dear, quæ niſi iam ad alia feſtinantem uel
licarent, & morarentur,libenter hoc tam
prolixo moleſtoque mihi labore carerem.
Primò igitur generaliter diſcutiam de iu-
ſtitia uel iniuſtitia horum redituum tem-
poralium, deinde de modo ſeu iuſto pre-
cio. Quò ad primum.

Duo caſus liciti redituũ temporalium.

433 † Sexageſimoſeptimo gene-
raliter quæro, an omnes reditus tempora-
les & certi ſint rejciendi? ex multis enim
videntur illiciti. Primò,quia creditor cer-
tus eſt præciſè de lucro futuro. Secundò,
quia debitor non poteſt redimere, nec ſe li
berare,etiam ſorte re integra oblata, uel re
ſiduo ſortis cũ reliquis præteritis. Et iſtud
in idem recidit cum primo:& eſt contra na
turam & ſubſtantiam utriuſque fœnoris,
& legalis & noſtratis, & utrunque excedit:
& ſic tanquam improbum fœnus rejci de-
bet,nec videtur modicitas fœnoris excuſa-
re, quia etiam iure ciuili nullum unquam
fœnus quantumuis modicum, permiſſum
uel toleratum fuit,in quo non liceret debi-
tori ſe liberare: idq́ue qñcunque commo-
dũ eſſet & liberet ſortem cũ reliquis offer-
re,ſuprà quæſt.39. Tertiò,quia ſors non eſt
perpetuò alienata. Non enim licet debi-
tori tota ſorte frui, quandiu uſura currit:
ſed cogitur in effectu ſortem per partes re-
dere,eadem nihilominus(etiam tandem ſu
pra ratam ſortis) vſura currente: quod ul-
timum eſt pariter contra formam iuris &
morum noſtrorũ. Quartò,quia fieret fraus
prohibitioni ueterum vſurarum, quæ hac
uia per obliquuum reducerentur in uſum:
quia uolens mutuare ad terminum ſub ſe-
miſſibus

miſſibus uel quincuncibus uſuris, reditum temporalem illis congruentem emeret, ſolo mutui nomine mutato, & nomine emptionis aſcito. Quintò, non ſolum fieret fraus, ſed etiam transgreſſio enormis ueterum uſurarum, ut patet in ſecundo exemplo, ad finem quæſt. præcedentis, vbi in fine decennij creditor inuenitur excepiſſe mille quadringenta ſexdecim cum dimidio & ſextante unius: & ſic ferè dimidium ſortis ſuperlucratur: quod lucrum licet prima facie non videatur excedere quincunces, tamen in ueritate rectè computando excedit ſemiſſes, quinetiam centeſimam. Patet, quia nullo iure permiſſus fuit curſus cuiuſcunque uſuræ, niſi pro rata temporis & ſortis penes debitorem remanentis. Immo hoc eſt de eſſentia & neceſſitate vſuræ: quia non poteſt eſſe nec dici ſine ſorte penes debitorem interim remanente. Igitur ut maximè conſeruetur contractus quã tũ poteſt, & cõputetur uſura quanta maxima ſingulis annis currere & deberi poteſt, puta ſemis (neque enim communiter licet de iure ultra ſemiſſem lucrari) tamen ſingulis annis penſio creditori ſoluta debet eius lucro cedere pro rata ſemiſſis duntaxat: reſiduum autem penſionis cum non poſſit nec præteritis uſuris iam ſolutis, nec futuris nondum debitis imputari, neceſſariò cedit in diminutionem ſortis: & ſic primo anno, quo debitor mille libris fruitur, currere poteſt uſura ſemis uſque ad ſexaginta. Itaque de penſione, quæ in fine primi anni ſoluitur, primò ſexaginta uſuris imputantur: reſiduum verò penſionis, videlicet octoginta unum cũ dimidio & ſextante unius ſorti imputantur. Et ſic ſecundo anno debitor non habet de ſorte ultra nongenta octodecim cum triente: & ſic ſemis illius anni uix excedit quinquaginta quinque. Itaque in ſecunda ſolutione adhuc plus diminuitur de penſione tertij anni, & ſic deinceps: ita quòd in fine noni anni non remanent niſi undecim cum dimidio in ſorte, & ſic illo anno non poteſt deberi unum pro ſemiſſe, ſed circiter beſſis unius. Sed eſto, currat unum & ſint duodecim cum dimidio in fine decimi anni, ſaltem de penſione vltimi anni detrahi debet centum uiginti nouem cum ſextante unius tanquam ſumma prorſus indebita & ſortem & vſuras legitimas tranſcendens: & ſic hæc ſumma indebita deduci debet de lucro vſurarum. Cum autem facta deductione ſortis ſingulis annis ut ſupra diminutæ cumulus vſurarum legitimarum non excedat trecenta triginta ſex cum dimidio unius, ut patet rectè calculanti: & ſuper eadẽ ſumma deduci debeat prædicta ſumma centum viginti nouem cum ſextante indebitè exacta, non remanebunt in lucro niſi circiter ducenta ſeptem ad rationem ſemiſſis, omni debita deductione exactè ſacta, & tamen creditor in dicto exemplo ultra duplum huius ſummæ ſeperlucratur. videlicet quadringenta ſexdecim cum dextante unius. Cum autem duplum ſemiſſis ſit centeſima, ſequitur rectè calculando & ſubducendo, quòd lucrum creditoris hoc caſu centeſimam ipſam excedit: igitur nullo modo tolerari poteſt, nec debet. Quia etiamſi poſſent admitti ueteres vſuræ: uel contractus æquipollentes, ſaltem non poteſt, nec debet admitti earum exceſſus. Et prædicta procedunt etiam in redditibus temporalibus, in quibus tempore ſuo finito præter reliqua temporis præteriti, nihil omnino debetur nec exigi poteſt, de quibus principaliter diſputatur. Multo verò fortius procedunt in redditibus, in quibus curſu finito ſors integra vltra præterita reliqua peti & exigi poteſt. Quibus etiam illud obſtat, quòd ſint vſuræ formales iuris ciuilis exoletæ, nec reducendæ, ut ſuprà in quæſtione præcedenti.

Supputatio.

434 † In contrarium, quòd hi reditus ſint liciti & tolerandi: ſub moderatione tacta quæſt. præcedenti in fin. arguitur primò: quia licitum eſt emere uſumfructum fundi uel reditus iam conſtituti ad tempus. Quòd ſi plena proprietas fundi centum reditus annuatim afferentis uænire poteſt pro bis mille quingentis, uel tribus ad ſummum milibus iuſto & ſummo precio, ut ſupra quæſtio. quinta igitur eiuſdem fundi dominium ad tempus vigintiquinque, uel triginta annorum, ſaltem tanti temporis ſimplex uſusfructus, dimidio minus uænire poteſt iuſto precio: & rurſus uſusfructus dimidiati temporis minori & ſubdimidio precio (ut videtur). Sed huius reditus per manum alterius percipiendi non eſt tanta indicatura cæteris paribus, nec tanta commoditas, quanta vſusfructus, ut not. ſuprà quæſtio. quinta quæſtio. 35. Igitur ſimplex reditus eiuſdem quantitatis centum annuorum, etiam non redimibilis, uſque ad 25. uel 30. annos emi poteſt pro mille ducentis, uel 1500. ſummo & iuſtiſſimo precio. Et ſic videtur, quòd idem reditus dimidiati temporis dimidiato precio iuſtè emi poſſet, puta centum annua uſque ad decem annos pro ſexcentis, conſequenter non videtur dubitandum, quin ſeptuaginta quinque annua uſque ad de-

cem, uel etiam vſque ad duodecim annos iuſtè emi poſſint pro ſexcentis.

Non obſtat, quod habetur Leuitic. 25. vbi etiam emptor fundi tenetur computare fructus in ſortem, & reſiduo precij oblato reddere fundum: quia illud eſt præceptum iudiciale illius temporis & ſolius politiæ Iudaicæ quæ ad nos non pertinet. Vbi etiam prohibebatur terra abſolutè vendi, quò maneret in familia & fructus duntaxat uendi poterant, nec adhuc abſolutè, ſed ſub duplici conditione. Prima, quòd fructus imputarentur in ſortem. Secundâ, quòd non venderentur vltra tempus proximi Iubilei, quo omnis poſſeſſio ad familiam ſuam redire iubebatur de quibus nihil ad nos, ut tradunt omnes Theologi. Probatur ſecundò, quia ſicut ualidi ſunt hi duo contractus ſimul iuſto precio facti, videlicet venditio fundi, & eiuſdem per venditorem ab emptore conductio, argumen. à fortiori. leg. ſicut emptio. loca. ita ualent hi duo ſimul facti, videlicet venditio vſusfructus abſolutè uel ad certum tempus iuſto precio, & eiuſdem vſusfructus per venditorem ab emptore conductio. Fac Titium vendere Caio ſundi ſui centum annua ferentis vſumfructum vſque ad decem annos, pro ſexcentis libris, nemo dubitat de iuſtitia contractus, nec minus erit iuſtus, ſi Titius qui aſſerit fundum ferre communiter centum annua, caueat de euictione dicti communis ualoris aſſerti: nec rurſus erit minus iuſtus, ſi Titius eundem vſumfructum conduxerit ab emptore pro centum annuis: ſed hi duo contractus ſimul iuncti omnino & per omnia æquipollent venditioni reditus temporalis centum annuorum uſque ad decem annos pro ſexcentis. Igitur ſi prior duplex contractus iuſtus eſt neceſſe eſt hunc ſimplicem iuſtum eſſe. Tertiò, quia nemo dubitat de iuſtitia reditus ſemel redimibili ad rationem quindecimæ: nec enim dubitatur, ad rationem duodecimæ, ſed reditus adeo moderatus, ut ſupra, quæſtione præcedenti, in fine. multo leuior eſt & utilior debitoribus omni reſpectu, quàm ſit reditus ad rationem duodecimæ, uel etiam quindecimæ. Quia ſiue ex parte creditoris, ille minus lucratur quàm in quindecima, & interim particularem ſortis refuſionem in effectu pati cogitur: ſiue ex parte debitoris, quia longè maiorem pendit vſuram, & per aliquot particulares præſtationes in totum liberatur. Quartò, quia huiuſmodi uenditio, ſiue de iam conſtituto, ſiue de conſtituendo

Hypotheſis.

de nouo, eſt cum utilis tum neceſſaria uſibus & commoditatibus hominum. De utilitate patet, quia ſæpe uſu uenit homines etiam locupletes repente indigere uſu æris alieni ad breue tempus uel momentaneam aliquam neceſſitatem uel utilitatem, puta ſi poſſeſſor multorum immobilium, ſed pecunia recondita carens (quod ſæpe nobilibus uſu uenit) impetatur de quadam graui ſumma ex contractu ſortè paterno, de cuius ſolutione uel remiſſione breui docere poterit per teſtes, ſed interim per prouiſionem ſumma numeranda eſt, ne prædia per abuſum grauiori nec reparabili damno diſtrahantur: hanc enim longè utilius eſt moderatum temporalem reditum vendere, quàm perpetuum ad rationem duodecimæ: idque triplici ratione. Prima, quia de fructibus unius prædiorum ſuorum poterit commodè reditum exſolere: & ſic primò ſine aliqua diſtractione particulatim. Secundò, leuior e vſura quàm foret duodecima pro tata temporis & ſortis. Tertiò, quia reditus tempore ſuo per ſe uelut naturali morte finietur, citra ſolicitudinem comparcendi pecuniam ad cumulum ſortis ſimul conficiendum & reſtituendum: quod propter lubricam fluxibilitatem pecuniæ uix unquam accideret, ut redimeretur: idem ſi quis huiuſmodi pro elocanda filia uel domo conſtruenda, aut alijs infinitis iuſtis cauſis indigeat. Igitur non poſſunt nec debent prohiberi, uel reprobari temporales reditus etiam certi: cum ſæpe uſu ueniat eos utiliores eſſe indigentibus, & leuiores reditibus conceſſis & approbatis.

Vtilitas.

435. † De neceſſitate liquet, quia non ſolent reditus perpetui emi, niſi à tutò cauentibus, non ſolum prædibus, ſed etiam prædijs, ne quando creditor uel eius hæres ſortem cum reliquis amittat, debitore uel eius hærede ad pauperiem redacto, quod multis caſibus frequenter accidere poteſt. Atqui frequenter accidit, ut quibus deſunt prædia, quæ hypothecari poſſint, non minus, immo magis, ex iuſtis etiam & honeſtis cauſis ære alieno ad tempus indigant: & ſic in iſtis non ſolum utilitas ſuadet, ſed etiam neceſſitas cogit, moderatos temporales reditus admittendos, ne uel omni prorſus deſtituantur ſubſidio, dum non inueniunt qui perpetuos reditus emant ſine prædiorum hypotheca: uel ne cogantur nedum de quæſtu redituali paciſci cum fœneratore, ſed etiam de alio quæſtu, uel parte ſortis, cum tertio prædio

Neceſſitas.

prædiorum poſſeſſore, redimendæ fideiuſ-
ſionis & hypothecæ ergò, unde longè gra-
uius damnum conſequetur, ut quotidia-
na docet experientia. Huius neceſſita-
tis exemplum eſt inſigne in mercatore
uel negociatore induſtrio, uel in quoli-
bet ex induſtria ſua quæſtum mediocrem
& honeſtum faciente, prædijs tamen caren
te, cui ſiue ad prædium comparandum, uel
domum conſtruendam, uel negociatio-
nem exercendam, aut aliud utile uel neceſ-
ſarium opus eſt temporario ære alieno.
Cum enim defectu tutæ & perpetuæ hy-
pothecæ non ſit inuenturus emptorem per
petui reditus, facilè tamen (ſi hoc permiſ-
ſum ſit) inueniet emptorem reditus tem-
poralis, quo etiam longè facilius & leuius
defungetur (modo temperatus ſit) quàm
reditu duodecimæ. Facilè eſt enim, ut quis
ſequatur fidem hominis legalis & indu-
ſtrioſi ad quinque, ſeptem, uel decem an-
nos, etiam ſine prædibus & prædijs: dif-
ficile verò, quòd perpetuò ſequi uelit ſine
tuta hypotheca. Tum ſi prædibus omni-
no opus ſit, longè facilius homo induſtrius
inueniet, qui fidem ſuam ad tempus inter-
ponant quàm ad reditum perpetuum. Et
hæc de hac utilitate & neceſſitate debito-
rum (quibus potiſſimum conſulendum
476 eſt) clara ſunt. † Idem de utilitate cre-
ditorum, quorum etiam rationem ſine de-
bitorum iniuria, & ex iuſtis & honeſtis cau
ſis haberi æquum eſt & iuſtum. Fac iuue-
Exemplum 1. nem bonæ indolis, qui per quinque an-
nos operam dare literis, uel cuipiam hone-
ſtæ arti cupiat, cui fortè in eam rem lega-
ta ſint quingenta, nec aliud uiaticum habet
modo non expedit ei pecuniam penes ſe
ſeruare, tum quia facilè ſurripi uel diſſipa-
ri poteſt, ut ea ætas multis eiuſmodi captio-
nibus obnoxia eſt. l. 1. de minori. tum quia
ſi is tutiſſimè ſeruare & diſpenſare poſſet,
non ſufficerent centum annua ad alimenta
& ſumptus ſtudij. Minus etiam expedit
emere reditum etiam ad rationem duode-
cimæ, quia non haberet niſi quadraginta
unum cum dimidio & ſextante unius an-
nuatim. Rurſus minus adhuc expedit col
locare in emptionem prædiorum: quia ad-
huc minorem duplo reditum haberet.
Nec etiam tutum dare in ſocietatem, ne
clade inflicta pereat bona pars ſortis, reli-
qua ſterili manente, præter reliqua onera
& impedimenta ratiociniorum. Vnum
ſupereſt, ut huic expediat dare utiliter
ſuo periculo cum ſubſequutum tamen fue
rit periculum ipſi iuueni pecuniam mu-
tuanti, ut ſuprà nume. nonageſimoprimo
negociaturo, tutòque cauenti de congruo
reditu temporali, puta centum uiginti in
quinque annos proximos. Hæc enim for-
ma contractus ſecundum ius ciuile neu-
tram partem lædit, & utrique utilis eſt.
Innumera huiuſmodi exempla in iuſtis &
honeſtis cauſis fundata, quotidiana ſug-
gerit experientia. Cum igitur utilitas ho-
minum expoſtulet, cum neceſſitas urgeat,
quæ inſania eſt huiuſmodi reditus abſo-
lutè prohibere ac principum leges permit-
tentes peccati damnare. Nec ob id Cano-
niſtarum & aliorum legum interpretum
ſententiam inficiamur, neque iniquorum
contractuum cauſam fuiſſet aut tot tantiſ-
que fraudibus & improbis fœnoribus an-
ſam dediſſe adiudicandi, ſunt hi qui Mar-
tini Quinti & Caliſti Tertii decreta in re-
dituum emptionibus ſequi uoluerunt, in
quibus nimirum redituum, & cenſuum
emptionibus, omnes nunc illæ conditiones
quas Pius fœlicis memoriæ. V. Pon. Max.
ſeruandas ſtatuit, anno 1568. XIIII. Kal.
Febr. requiri in toto hoc volumine intel-
ligimus & decernimus, quarum ſi una de
fuerit, huiuſmodi contractus illicitos at-
que uſurarios eſſe declarauit, cũ ergo duo-
decima præfatis cõditionibus munita iam
nedum tolerata, ſed etiam approbata ſit,
nedum in humano, ſed etiam conſcien-
tiæ foro, extra caſus fraudationis uel elee-
moſynæ debitæ: prorſus ridiculum &
& fanaticum eſt, temporales reditus om-
nino reprobare. Quintò, rem paradig- παράδειγμα
matæ uelut oculis ſubijciamus. Fac ex
emphyteuſi finiente, uel locatione, le-
gato, aut aliàs certum vectigal, puta qua-
draginta librarum annuarum deberi Ti-
tio uſque ad decem annos, qui malens
habere pecuniam paratam, vult uende-
re reſiduum dicti reditus decem annorum
certum eſt iuſtè uendi & emi poſſe, & iu-
ſtum precium eſſe multo minus, quàm
ſit cumulus penſionum reditus in decem
annos. Cum autem mille libris poſſit hu-
iuſmodi reditus quadraginta librarum per-
petuus nec redimibilis, etiam tutò collo-
catus emi, ut in leg. ſi hæres. §. Item ſi
reipub. ad leg. Falcid. ſequitur quòd di-
midio precio, puta quingentis, idem re-
ditus emi poteſt uſque ad viginti, aut vi-
gintiquinque annos. Et pari ratione vi-
detur, quòd ſub dimidio precio, puta du-
centis quinquaginta emi poſſit uſque ad
decem annos, ſunt igitur hic ducenta quin-
quaginta iuſtum & magnum precium.
Imò ſi quis pro ducentis vendiderit, nemo
facilè dixerit, venditorem in aliquo dece-
ptum, minuſq; iuſto precio habuiſſe. Si igi
tur reditus antiquus uel iã conſtitutus tid

emi & uendi poteſt, igitur & reditus
de nouo conſtituendus : quia non refert
nec quò ad iuſtitiam precij, nec quò ad
intereſſe contrahentium ſiue uenditoris,
ſiue emptoris, an reſiduum reditus antiqui
an verò tantundem reditus de nouo conſti
tuti uendatur, utrobique enim tantundem
tantique uenditur,& emitur. Igitur ſi unus
contractus iuſtus eſt,& alter. Et iſtud tam
euidens eſt,ut non ſolum argumentum cõ
cludens, ſed demonſtratio omne dubium
ſuperans videatur,& ſic ſtat ueritas à parte
457 affirmatiuà. † Ad argumenta partis ne
gatiuæ. Non obſtat primum,quia dummo
do reditus iſte ſit moderatus,ut ſupr.queſt.
66.in fi.& infr.nu.457.creditor non eſt cer
tus de lucro,ſed de dãno, uel de minori lu
cro:quia plus lucrari potuiſſet ex duodeci
ma,ut patet ad ſenſum. Non obſtat ſecun
dum, quia eſt idem cum primo: & ſic iam
reſponſum eſt. Et ultra reſpondeo, quòd
imò debitor in his temporalibus reditibus
faciliori conditione, utpote particulatim,
redimere poteſt: & ſic eadem temporali &
moderata penſione ab utroque, videlicet
& à ſorte,& ab uſuris liberari. Ad tertium
reſpondeo: primò, quia hic ſors eſt magis
alienata,q̃ in duodecima:quia nũquam ſpe
ratur ſimul reddi,nec cauſatiuè quidẽ,pro
ut eſt in duodecima: ſed penſiones cedunt
ſimul in ſortem & uſuras: quæ licet in fine
reditus videantur excedere ratã ſortis tunc
reſtantis, tamen compenſantur cum leuio
ribus uſuris,quæ ſoluentur ab initio, & cũ
commodo particularis ſolutionis,& longę
dilationis. Et ſic non obſtat quartum, quia
ex quo nũquam hic ſperatur ſors reddi,de
bitor longè facilius defungitur,& ære alie
no liberatur, quàm ſecundum formam ſe
miſſis legalis, ut ſenſus communis oſtẽdit.
Et ſic non relinquitur locus fraudi, cum in
hac forma ſit deterior creditoris, & melior
debitoris conditio, quàm in ſemiſſe legali.
Et ſic non obſtat quintum, quantumcun
que ſubtiliter & fortiter inductum:quia di
co,quòd iſtud, partem ſortis in fine cuiuſ
que anni repreſentari,ſit commodo debito
ris,non creditoris:igitur non debet in odiũ
creditoris retorqueri,nec beneficium rapi
na interpretari. Aſſumptum probo, quia
notum eſt, quòd creditor longè utilius ne
gociaretur, non ſolum ſecundum beſſem,
ſed etiam ſecundum ſemiſſem legalem, ſi
hodie permitteretur. Et rurſus notius eſt,
quòd adhuc utilius negociari poterit ſe
cundum duodecimam vulgò permiſſam,
ſecundum quam in decem annis lucrare
tur,ſi 3.3. cum triente,& adhuc reſtaret ſors
ſimul integrè reddenda uel ſolidus & ſum

mus reditus continuandus,ut ſuprà nume.
424. Sed hic creditor redigitur ad lucrum
dimidio minus,& adhuc particularem ſor
tis reſtitutionem recipere cogitur : quod
non eſt ſibi minus graue, nec debitori mi
nus utile, quàm dicta remiſſio lucri ſœne
ratitij. Et ſic hæc particularis reſtitutio,
cum ſit magis officioſa & commoda debi
tori,quàm creditori,non debet obliquè tor
queri, quaſi eſſet nouum rapinæ genus,
ueterib. & noſtris uſitatis formis grauius.
& omnino ſatis eſt, quòd res ipſa oſten
dit, hanc formam debitoribus longè uti
liorem duodecima,& conſequenter ſi hæc
forma eligitur, palam eſt communiter
magis in gratiam & leuamen debitoris,
quàm commodo creditoris eligi. Ex qui
bus non ſolum pars affirmatiua in genere,
ſed hæc forma in ſpecie latè defenſa ma
net. Sed ut omnia penitiſſimè excutian
tur, aduertendum ad duo: primò, ad pri
mum argumentum huius affirmatiuæ par
tis, in quantum ibi & etiam in vltimo ar
gumen. infertur, quòd ſicut centum redi
tus uſque ad triginta annos emi poſſunt
pro mille quingentis, ita reditus dimidij
temporis dimidio precio emi poſſit: quia
hæc conſequentia, tam & ſi prima facie
ad pauca aduertentibus videatur tam fir
ma quàm demonſtratio Mathematica, ta
men non eſt uera, ſed fallax,ut poſtea di
cam:& etiam non concernit iuſtitiam con
tractus in genere, ſed iuſtitiam precij, de
quo poſtea quæſtio. ſeptuageſimaprima ſu
ſius. Secundò,in quantum ultimo loco ar
guendo dixi, nil referre, an reditus ſit an
tiquus, uel de nouo conſtituatur: quia
immo refert,ut altius per ſe tractatur in q.
ſequenti.
458 † Sexageſimooctavo quæ
ro. An in uenditionibus horum redituum
temporalium referat ad maiorem præſum
ptionem uel affinitatem uſuræ, & ad iu
ſtitiam precij & contractus, an reditus ſit
antiquus ſeu iam conſtitutus, an de nouo
in eam rem conſtituendus. Breuiter non
nulli doctores ſcholaſtici, tam Canoni
ſtæ, Legiſtæ, & Theologi in hoc erra
uerunt. Petrus enim de Ancharan. in di
ſputatio. antiquis, & Panormita. diſputa
tio. quinta & omnes ferè Canoniſtæ & Le
giſtæ tenent, multum referre, & omni
no uſuram eſſe in reditu certo de nouo à
uendente conſtituto ad tempus certum,
ita quòd tandem emptor maiorem ſum
mam percipiet,quàm fuerit precium,& cẽ
ſent euidentiorem eſſe fraudem & uſuram
in uenditione reditus de nouo ad hoc cõſti
tuti,q̃ in uenditione reditus prius conſtitu
ti. Con

ti. Contrarium ex diametro tenet Conrad. in tract. contract. q. 79. conclu. 8. & conclu. 9. & conclu. 5. vbi fixè tenet, quòd illa nouitas conſtitutionis nihil prorſus facit, nec ad iuſtitiam uel iniuſtitiam, nec ad præſumptionem fraudis uel uſuræ ſeu mutui implíciti augendam uel minuendam. Breuiter dico, quòd Canoniſtæ, inquantum cenſent reditum certum ad tempus certũ, quo tandem ſors exceditur, eſſe uſurarium, errant per prædicta, & meritò reprehenduntur à Conrad. d. tract. q. 77. cum ſequen. ſed in quantum Conrad. cenſet abſolutè non magis fraudem præſumi in conſtitutione reditus noui, quàm in reditu antiquo, malè dicit: & in hoc rectius loquuntur Canoniſtæ, in quantum cenſent fortius & facilius præſumi fraudem in conſtitutione reditus de nouo, quàm uenditione nominis reditus antiqui in perpetuum, uel ad tempus; quod eſt uerum propter duo, videlicet primò propter ſymbolum: ſecundò, ob diſcrimen negociationis. Declaro primum, quia de ratione & forma uſuræ eſt, ꝙ debitor ipſe obligetur ad præſtationem aliquã ſucceſſiuam ultra ſortem, id quod realiter & adæquatè ueriſicatur, quando debitor ipſe reditum ſoluere promittit, uel de nouo conſtituit, uſque ad tale tempus quo penſiones ſortem omnino exceſſuræ ſunt. Non autẽ ſic uerificatur, quando debitor uendit reditum antiquum ſibi ab alio debitum: quia ceſſione ſtatim liberatur, nec remanet obligatus ad præſtationem ſucceſſiuam, ſicut nec quando vendit fundum, & ſic manifeſtum eſt conſtitutionem reditus noui in ipſius debitoris pſona, multo expreſſius ſymbolum habere cum uſura, quàm venditionem nominis reditus antiqui. Igitur in noui reditus conſtitutione longè procliuius & facilius eſt fraudem uſurarum præſumere. Declaro ſecundum, quia uenditio nominis reditus antiqui, ſeu à tertio debiti non eſt eadem, ſed diuerſa ſpecies negociationis à uenditione reditus de nouo ſuper ipſo vendente & bonis ſuis conſtituti. Illa enim ſpectat ad contractus commutatiuos, hæc verò ad uſurarios, ſiue qui gratia redimendi uſus æris alieni fiunt. Et quia hic pũctus (qui eſt Cardo principalis totius huius materiæ) nondum fuit à quoquam nec ſciẽtiæ moralis philoſopho, nec theologo nec Iuriſconſulto referatus, plenè quàm breuius & dilucidius licebit expediam in q. ſequen.

Quotuplex negociatio 439 † Sexagesimonono quæro de diſcrimine negociationis ſeu contractuũ, ſtrictè ſumpto uerbo contractus, videlicet pro cõmutatiuo, reſpectiuo, uel quæſtuario. Rñdeo, duplex eſt negociatio. altera rerũ abſolutè, ſiue dominij & proprietatis rerum acquirendarũ, uel transferendarũ: altera, non rerum abſolutè, ſed uſus uel fruitionis ipſarum rerũ. Ad priorem ſpectant oẽs contractus propriè commutatiui, ut permutationes, & ẽt uenditiones propriè & abſolutè ſumptæ, quæ ẽt facilioris cõmutationis gratia numo fabricato inuentæ ſunt, ut autumat Iuriſcon. in l. 1. de cõtrah. empt. & Ariſtoteles lib. 1. politicon, c. 5. & lib. 5. Ethicorum. Ad ſecundam non ſpectant cõtractus propriè commutatiui & momentanei ipſarum rerum: ſed locationes, emphyteuſes, & ſimiles contractus ſucceſſiui, ad habendum & compẽſandum uſum ſeu fruitionem rei alienę nullo modo commutatæ, uel alienatæ, uel non in totum, aut non perpetuò alienatæ: ex quibus oriuntur obligationes non momentaneæ tantum, ut in priore ſpecie, ſed ſucceſſiuæ. Rurſus hęc poſterior duplex eſt: quia quandoq; nobis cõparamus uſum uel fruitionẽ fundi, uel equi alieni, aut rei ſimilis, cuius ſalua manet ſubſtantia in dominio & poſſeſſione prioris domini ſeu cõcedentis, & utrinq; oritur obligatio ſucceſſiua, & ut plurimũ dicitur locatio & conductio. Quandoque cõparare uolumus uſum æris alieni, cuius dominiũ & poſſeſſio non poſſunt interim remanere penes priorem dominum, ſed abeunt in creditum: debitor autem obligatur ad tantundem uel æquipollens, & aliquid ultra pro uſu ſiue interuſurio pecuniæ: & iſta propriè dicitur negociatio fœneratoria, quã Ariſt. Politicon lib. 1. cap. 7. [Greek] peculiariter uocat, & iure meritoque odio haberi cẽſet: & Cice. lib. 1. offi. uerſus fin. Et aduertendum, quòd Ariſt. illic non loquitur de qualibet uſura in re qualibet mutuabili, ſed de ea duntaxat, quæ in numis fit: nec de hac qualicunque, ſed qua opes ſine modo, menſura & fine corraduntur, & aliorum bona exhauriuntur, ut patet ſexto capitu. cum ſequen. dicti lib. primi Politicon, attentè legenti, vbi etiam Ariſt. decenter, non ſpecies contractuum Iureconſulti more diſtinguit aut proſequitur, ſed ſuo & Philoſophi more fines & modos acquiſitionis diſcernit, & pulchrè oſtendit quæ & quatenus ad œconomiam & politiam requiratur, & quatenus laudabiliter ad officium prudentis œconomi ſeu prudentis patriſſam. & uiri politici ſpectat, uel non. Cum autem acquiſitio non ſit poſſeſſionis, ſed uſus gratia: diuitiæ autem ſint multitudo inſtrumentorum rei familiaris ac reipub. rectè capitu. ſexto colligit, ueras demum diuitias eſſe, ſufficientiam rerum neceſſariarum & utilium:

Ariſt.

Acquiſitio naturalis.

Diuitiæ. Ariſt. locus explicatus.

vtilium: huiuſque acquiſitionis ſtudium his finibus limitatum, ſecundum naturam eſſe, partemque œconomicæ & politicæ di-
440 ſciplinæ† Hinc uarias τῆς κτήσεως, hoc eſt, acquiſitionis ſpecies à natura & arte deducit, primaſque c.7. meritò dat agriculturæ & pecuniæ, quem quæſtum vtpote cæteris parabiliorem, & omnium innocentiſſimũ, & conuenientiſſimum, maximè naturalem & œconomicum aſſerit, & per auxeſin τὴν οἰκειοτάτην χρηματιστικήν, hoc eſt ad verbum, domeſtichiſſimum quæſtum uocat, interpretes rectè uertentibus maximè proprium. Cui ſubiungit, τὴν μεταβλητικήν, ideſt, commutatricē, non quamlibet ſed rerum quæ adſunt, ad acquiſitionem necesſariarum, & utilium quæ deſunt, vſus non quæſtus gratia: eamque vocat œconomicam mercaturam, & laudat, diciꝗque ſecundum naturam eſſe. Et hæc iure ciuili nec militibus, nec nobilioribus prohibetur: quia rebus ſuis ſupereſſe poſſunt, leg. qui ſtipendia. C. de procura. l. filius §. milites. ff. eo. commutationem autē quæ quæſtus gratia fit, vituperat, cùm non ſit ſecundum naturam, ſed arte excogitata, ad augendas opes ſine modo, in aliorũ damnum, quam Ariſto. c. 6. & 7. uocat τὸ καπηλικόν ſeu καπηλικήν, vt cum res emuntur, ut rurſus carius vendantur ſeu generaliter, cuius finis vſus non eſt, ſed quæſtus. Sed omnium maximè improbat & execratur ἡ ὀβολοστατική, ideſt, quæſtum fœneratorium. c. 7. ibi diligenter aduertendum, quòd dum Ariſt. ibi ἐπεὶ δ' ἐστι etc. duplicem facit ſpeciē, τῆς χρηματιστικῆς, ideſt, quæſtus ſeu artis parandæ rei: alteram καπηλικῆς, alteram οἰκονομικῆς. Sub hac œconomica comprehendit non ſolùm acquiſitionem naturalem quæ ex fructibus terræ & animalibus fit, quam paulo poſt οἰκειοτάτην, vocat ſed etiam primā illam τῆς μεταβλητικῆς ſpeciem. Probatur primò, quia Ariſtote. ſe refert ad prædicta ibi, ὥσπερ εἴπομεν, vbi diſertè ſub œconomica hanc primam cõmutationis ſpeciem incluſit: quæ licet ſit ab arte, tamen intra fines naturæ continetur, eoque non eſt contra naturam, ſed ut verbis Ariſtot. utar, c. 6. εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας ideſt, ad ſupplementum ſufficientia quàm natura deſiderat. Igitur ibi τῆς δὲ μεταβλητικῆς ψεγομένης non loquitur generaliter de omni commutatiua, ſed duntaxat de ſecunda eius ſpecie, quam, καπηλικήν uocat. Secundò, quia hanc opponit œconomicæ, ergo nulla eius ſpecies eſt: & ſic non intelligit de ea, quam partem & œconomica eſſe dixit. Tertiò, per illa relatiua καὶ ταύτης μὲν & τῆς δὲ, quorum primum expreſsè refert ſecundam & proximam partem diuiſionis: ergo neceſſariò iſtud ſecundum refert priorem duntaxat partem quæ eſt καπηλικῆς. Quartò, quia hanc negat eſſe ſecundum naturam, ergo non intelligit de illa prima ſpecie, quam naturæ conſentaneam eſſe dixit. Non obſtat particula ἀλλ' ἀπ' ἀλλήλων, quæ non minus primæ ſpeciei τῆς μεταβλητικῆς, quàm ſecundæ de ſe conuenit: quia hæc particula non debet ſola conſiderari (prout non eſt tota ratio) ſed ſimul cum priore ſui parte ἡ γὰρ καπηλική, ut ſummatur ratio integra: & ſic non loquitur de omni cõmutatiua, quæ ex mutuis rerum commercijs fit ſed de ea demum, quæ fit præter naturam: nec verò œconomicę, aut politicæ pars eſt ulla, quod etiam clarè probatur. c. 6. ibi, ἡ καὶ δῆλον, vbi καπηλικήν negat eſſe à natura, non quòd ſit ἀπ' ἀλλήλων, ſed quia excedit fines naturæ videlicet ſufficientiam naturalem, & uerſiculo præcedenti diſertè ait, τὴν μεταβλητικήν, ideſt commutatiuam negociationem, primum à natura profectam. Itaque encomium illud ἀναγκαίας καὶ ἐπαινουμένης, hoc eſt neceſſariæ & laudabilis, toti œconomicæ conuenit, etiam primæ ſpeciei commutatricis. Quare τὸ ψεγόμενον δικαίως, hoc eſt iuſtum illud vituperium, nullo modo ſpectat ad negociationem commutatiuam, niſi poſtquā & quatenus ſufficientiæ naturalis metas excedens degenerat in cauponatricem. Quod quia olim me torſit, nec interpretes explicarent, moræque impatiens, textum ipſum Ariſtotelis ſtudio priuato excuſſi, nō ſum grauatus hæc non omnino ἀνεπιφθόνως tradere, vt aliorum ſaltem mei ſimilium laboribus occurrerem. Latiorem aliā acquiſitionis diuiſionem, quanquam non per ſingula generum, ſed per genera ſingulorum, ſubdit Ariſto. c. 7. tres faciens ſpecies principales. Primam merè naturalem à fructibus & animalibus, quàm οἰκειοτάτην uocat ſecundam μεταβλητικήν, quæ per commercia fit. Et hãc rurſus in tres ſpecies diuidit, τὸ μὲν γὰρ ἐμπορία, δεύτερον δὲ τοκισμός, τρίτον δὲ μισθαρνία ideſt, mercaturam, quæ prima, & maxima eſt, ſecunda fœnerario, tertia mercenaria, ſeu operę locatio ſine arte, mercaturā autem iterum ſubdiuidit in ναυκληρίαν, φορτηγίαν, παράστασιν, ideſt, nauigationem, uectionem, quæ plauſtro aut iumento fit, & mercatum, qui nō longinqua petit, ſed propius exercetur, ut Stobeus rectè interpretatur. Tertiam autem principalem ſpeciem mediam inter naturalem & commutatiuam, vt cædua materia, & omnis metallica. Circa hanc tertiam mirum eſt omnes interpretes, & ueteres & nuperos, vno excepto, inſulſe erraſſe uertendo (quartam ſpeciem) non ſolum contra textum apertum Ariſto. qui habet

Commutatio honeſta.

Inhoneſta

Cauponatoria.

Genera acquiſitionum

habet [illegible], ſed etiam contra ſequentem contextum. Nouiſſimè autem Ioachinus Perionius Græcè latineque doctiſſimus rectè uertit, tertium genus.

41 † Redeundo vnde digreſſi ſumus, omnium quæſtuum maximè Ariſtot. inſectatur fœnus, tanquam longius degenerans. in quo numus non ſolum præter naturam, ſed etiam præter deſtinationem ſuam numum parit. Non enim ad quæſtum faciendum ex ſeipſo. ſed ad alias neceſſarias rerũ commutationes facilius expediendas inuectus eſt: utque ſit medium in commutationibus. Ariſt. dicto. c. 6. & latius lib. 5. Ethi, c. 5. [illegible] (inquit) [illegible] hoc autem modo eſt medium, quia volens permutare triticum quo abundat, cum uino quo indiget, expeditius facit vẽdendo frumentum certis numis, quibus vinum comparabit: hoc modo numus eſt medius [illegible]. Sed in uſura, omnis ordo & naturæ, & artis, uel inſtituti peruertitur: quia ordinatur non vt ſit medium cõmutationis, nec ut ſit præſidiũ indigentiæ, ſed immediatè ad quæſtum, eiumque numorum: & ſic numus contra naturam ſuam eſt primum & ultimũ in hac negotiatione, eiuſque utrunque extremũ facit. Vnde Ariſto. 4. Ethic. c. 1. ad fi. fœneratores & lenones recenſet inter [illegible], ideſt, illiberales artes, & turpia lucra exercentes. Sed vtcunque hæc negociatio malè audiat nec immeritò lapidetur, odioque laboret, non tamen omnino à Repu. excludi poteſt tum propter nimium crebras neceſſitatẽs vſus æris alieni, vt ſupra nu. 77. tũ propter vtilitatem interuſurij, quia creditor interim fraudatur, debitor verò fruitur, cuius & iure & æquitate habenda eſt ratio, vt infra nu. 510. præſertim in magnis ſummis. Neceſſariò enim ſequitur, ſæpe neceſſe vel vtile eſt alterũ alterius pecunia uti, ſiue ad rem propriam tuendam vel augendã, vel quæſtum honeſtum exercendum. Eſt enim numus, vt Ariſto. 5. Ethic. c. 5. [illegible] ideſt velut fideiuſſor, non ſolum præſentis, ſed etiam futuræ indigentiæ. Et ille vſus vel interuſuriũ efficacem hẽt utilitatẽ pecunia æſtimabilẽ; q̃ utilitas eſt ei9 ad quẽ ſpectat pecunia, vel cui purè debetur: is ergo nõ tenetur cõmoditatem illam quæ ſua eſt, alijs gratis dare, & vtilitates proprias omittere, vt omnes uel Theologi ſcholaſtici fatentur in 4. ſenten. diſtinct. 15. tex. in capi. ꝑcariæ, ad fi. 10. q. 2. facit. l. iure naturæ, de regu. iu. l. nam hoc natura. de condict. indebit. Ergo concedens vſum pecuniæ ſuæ uel ſibi debitæ, poteſt congruam interuſurij compenſationem ſtipulari & recipere.

Vſura odioſiſſima.

Numus ē mediū.

Rurſus neceſſe eſt modum adhiberi, & certis congruis limitibus cohiberi hunc quæſtum, ne in immenſum excedat, & ſit occaſio alijs deſidiæ & luxus, alijs anguſtiæ & expilationis: quod abundè præſtitit Iuſtinianus tempore ſuo, vt ſupra nu. 43. Igitur omne iuſtum odium & execratio uſurarũ deriuari & impẽdi debet in vſuras improbas, vel non conceſſas, aut exceſſiuas, vel in caſus, ubi debetur mutuum uel elemoſyna non autem extra illos caſus, in uſuras temperatas & conceſſas de illis, & non de iſtis intelligi debent omnes rationes reprobatiuæ fœnoris (vt amplius in his non remorer) alioquin non carerent hyperbolæ ſophiſtica & paralogiſmis. Verum eſt quòd ſunt plures modi fœnoris ſeu compenſandi interuſurij æris alieni, & ſic ſufficit aliquem congruum modum retineri, prout hodie exoleta veteri forma fœnerandi, ſucceſſit, inualuit & comprobata eſt alia forma, videlicet redituum vulgarium.

Quæ turpes uſuræ.

44 † Et ſic patet, quòd ad vltimam illam ſpeciem negociationis æris alieni ſpectãt leges vſurariæ & omnis materia uſuræ ſiue veræ uel interpretatiuæ, explicitæ, vel implicitæ, & omnium contractuum vſuris ſuccedaneorum uel æquipollentium. Harum autem negociationum differentiæ & effectus magni ſunt & manifeſti: quia in prima illa & principali, quæ propriè & ſtrictè commutatiua rerum dicitur, obligatio mutua, actuque contrahitur eaque momẽtanea. At in ſecunda principali, quæ pro uſu rerum fit, contrahitur obligatio, non momentanea, ſed ſucceſiua, de qua dixi in nouis intellect. in l. corruptionẽ. C. de uſufruct. Et in huius priore ſpecie pro uſu rerum, quæ non abeunt in creditum, hinc inde actu contrahitur obligatio ſucceſſiua, cum concedens ad patientiam ſucceſſiuam recipiens pariter ad penſionem ſucceſſiuã obligatur. In ultima autem ſpecie pro uſu pecuniæ quæ abit in creditum, nulla contrahitur obligatio paſſiua ex parte credentis, qui nullo modo ſaltem actu obligatur. quod dico propter no. ſup. nu. 230. ſed ſolũ ex parte recipientis, qui ſolus obligatur ad aliquod ſucceſſiuum, vſui pecuniæ, & temporis ſpacio commenſuratum, præter quãtitatem ſortis. Et hic ſemper eſt uſura, ſiue uera aut formalis, ſiue interpretatum, vel alia contractus forma uſuræ ſuccedanea: uera inquam ſeu formalis, quando obligatio ſortis & uſuræ clarè diſtinguuntur, vel diſtingui poſſunt, puta quando recipiens obligatur ad duo ſeparatim, videlicet primò ad reſtitutionẽ totius ſortis ſimul, quæ

Obligatio momẽtanea ſucceſſiua.

Vera uſura.

eſt

eſt obligatio, momentanea, & rurſus ad
menſtruam uel annuam, aut aliam ſucceſ
ſiuam præſtationem pro uſu pecuniæ quæ
eſt obligatio ſucceſſiua, vt in l. lecta. ſi cer.
peta. vel aliam ſummam ſemel ſoluendam
in fine terminisquæ cum ſit diſtincta à re-
ſtitutione ſortis, & propter dilationem vel
uſum promiſſa, eſt vera vſura, vt. l. ſi tibi.
in princi. de pact. l. rogaſti §. ſi tibi. in fin. de
reb. credi. Interpretatiua uerò, quãdo vtra
que obligatio non eſt ſeparata, nec prom-
ptè ſeparabilis, ſed vel conflata in vnam
ſucceſſiuam, quæ reſtitutionem ſortis &
alicuius ſummæ vltra ſortem pro curſu tẽ-
poris implicat, vt in dictis reditibus tempo
ralibus: vel quando alia contractus forma
excogitatur recidens in eundem effectum,
vel parum diſtantem ab vſura. Ad hanc
interpretatiuam reducuntur omnes cõtra-
ctus facti in fraudem vſurarum, ſiue in to-
tum, vt in cap. ad noſtram. in cap. illo uos.
ſupra. q. 56. ſiue in parte, vt in c. in ciuitate
de vſu. Succedanea autem, vt noſtri redi-
tus ad rationem duodecimæ vel quindeci-
mæ. Omnes enim hi contractus fiunt ad
habendum & compenſandum per debito-
rem temporarium vſum æris alieni, & in
hoc conueniunt, & ad hoc vltimum ſubdi-
uiſionis membrum rediguntur. Cumque
omnes fiant ad habendum uel compenſan-
dum per debitorem uſum pecuniæ, omnes
de vſura plus minus participãt: ſunt enim
vel verè vſurarij, vel interpretatiuè, vel qd
443 ſuccedaneum † De ratione autem veræ
& formalis vſuræ ſtricte ſumptæ eſt quòd
debitor ſit obligatus ad reſtitutionem, &
ad hoc cogi poſſit à creditore, ſiue purè, vt
in l. fi. C. de iur. dot. ſiue poſt tempus. l. item
quia. §. fi. de pact. l. 1. C. de condic. ex. l. & ad
aliquid vltra, ſiue ſemel, vt in d. §. ſi tibi, ſiue
ſucceſſiuè, vt in dicta. l. lecta. idque propter
vſum vel intervſurium pecuniæ. Tunc
autem eſt vſura interpretatiua, quando ob
vſum quidem pecuniæ, ſiue ad hoc nume-
ratæ, & per debitorem receptæ, ſiue per eũ
retentæ aliquid penditur, ita vt non poſſit
prima frõte diſcerni vſum à ſorte, licet cre-
ditor propter cõceſſum vſum pecuniæ nõ
minus lucretur, nec minus in tuto ſit de ſor
te recuperanda, quàm in formali vſura. Ex
quo patet quòd reditus noſtri vſitati, alia
fraude non admiſta, non ſint propriè nec
vera nec interpretatiua vſura, quia ſors ꝑ-
petuò & abſolutè alienatur, nec tenetur de-
bitor eam reddere. Conueniunt autem
cum vera & formali vſura, primò in hoc,
ꝙ pecunia imediatè fructũ pecuniarũ ꝓra
ta ſortis & tẽpis parit, ſicut in uera uſura: ſe-
cũdò in hoc ꝙ debitores tẽpali æris alieni
vſu indigẽtes, his reditibus vtuntur, quẽad
modum olim ſolebant vſuris vſum pecu-
niæ redimere; tertio in hoc, ꝙ habentes pe
cuniam ocioſam volentes fœneraticã exer
cere, veteri forma exoleta, hoc commodè
vtũtur, imò commodius & lucroſius, cùm
duodecima beſſes excedat. Nec obſtat ꝙ
fortè ab initio erigere non poſſunt, tũ quia
cauſatiuè poſſunt cum auctario præterito,
hoc eſt niſi velit debitor grauibus his vſu-
ris, alioquin quotidie currẽtibus, exhauri-
ri: tum quia plerunque creditor tanti no-
men ipſum tutò, vt ſolent, collocatum ven
dere poteſt ſi indigeat, & ſic ſortem quãdo
volet ab alio recuperare, reliqua quoque
præterita à debitore, Et ſic hæc via fœne-
randi durior eſt legali debitoribus in ſui
curſu, & vtilior creditoribus, nec in alium
finem reperta eſt, quàm vt hoc modo debi-
tores vſum æris alieni tantiſper dum vo-
lẽt emere poſſint, vtq; creditores de vſu pe-
cuniæ collatæ negociari & ditari poſſint. *Hi reditus ſunt genus fœnoris.*
Et ſic hi reditus veriſſimè ſuccedanei ſunt
veterum vſurarum, nec poſſunt cẽſeri pro-
priè inter negociationes cõmutatiuas, cùm
nulla res verè cõmutetur, & multo minus
inter contractus, quibus comparatur vſus
rerum, quarum ſalua interim manet ſub-
ſtantia; & ſic neceſſe eſt cenſeri inter con-
tractus quibus æris alieni vſus redimitur.
444 † Quod ſi rectè expendas, vtcunque ſibi
creditores verbis blandiantur, tamen non
minus dicuntur venditores uel locatores
uſus pecuniæ, quàm emptores reditus, &
uiciſſim debitores non minus dicuntur em
ptores & conductores iuris fruendi, ſeu re-
tẽtionis ſortis, hoc eſt ipſius uſus, quàm uẽ-
ditores reditus, Fac Titium uendere 100.
annua pro 1200. ſub facultate redimendi,
ego dico ꝙ æquè emit uſum ueræ ſortis ad
primum annum pro 100. & deinceps pro
rata: ita tamen ut eiuſdem pecuniæ uſus
ſit ſibi emptus eodem precio, quandiu uti
uolet, & donec ſortem reddat, nec habeat
creditor interim actionem niſi ad precium
uſus pro rata temporis & ſortis. Et ſic in
ueritate creditor æquè uerè uendit & locat
uſum pecuniæ, ſicut is qui uendit uel locat
fundum, uel eius uſumfructum ad tempus
pro certo precio, uel mercede, ita ut ſit em-
ptus uel cõductus recipienti pro ſimili pre-
cio uel mercede pro rata tẽporis, ſiue cum
pacto rurſus uẽdendi uel locandi de trime-
ſtri in trimeſtre, uel de anno in annũ quan-
diu recipiens uolet. Vt enim in hac uendi
tione uel locatione fundi uel uſusfructus
ad tempus cum pacto continuandi ad uo-
luntatem accipientis non dicitur tradens
emere, ſed potius uendere uel locare, ita &

lis

in uenditione huiuſmodi reditus,ipſa rea-
li ueritate inſpecta,quæ uerborum formu-
lis mutari non poteſt. Hoc autem ſolum
commodi iert debitor præ veteribus vſu-
ris,quòd poteſt habere uſum pecuniæ em-
ptum vel conductum quandiu è re ſua eſt,
& ſimul retinet ueterem & liberam facul-
tatem ſeſe liberandi,ſorte cũ rrliquis obla-
ta:quapropter hi reditus tolerantur,& ne-
ceſſe eſt tolerari propter crebras huiuſmo-
di nereſſitates æris alieni tempeſtiuè fruen
di. Et quæ dico de reditibus,procedunt in
venditis vel conſtitutis ad rationem duo-
decimæ uel quindecimæ, vel etiam citra,
ſupra rationem uiceſimæ partis annuæ ſor
445 tis. † ſrcus in emptis ad rationem trien-
talis uſuræ,vel maiori precio:quia hi non
ſpectant ad materiam uſurariam, nec ad
hanc vltimam ſpeciem contractuum com
mutatiuorum uſus,ſed ſpectant ad priorẽ
illam ſpecirm contractuum commutatiuo
rum rerum, ſicut emptiones prædiorum.
Ratio,quia in iſtis ceſſant prædictæ ratio-
nes fœneratitiæ rrdimendi url compenſan
di uſus æris alieni,& omnis proportio &
ſubrogatio loco veterum vſurarum, tam
ex parte debitoris,quàm ex parte credito-
ris.Contra verò ex parte utriuſque pariter
habet locum eadem ratio & proportio iu-
ſtificatiua,quæ in perpetua uenditione &
emptione fundi iuſto precio facta. Patet
ſiue emptio huius reditus ſit facta ſim-
pliciter, & ſic ſine facultate redimendi,
prout nunquam (niſi de gratia emptoris)
redimibilis eſt,cum legitima indicatura re
dituum non redimibilium, ſit pẽſio annua
quinquies & uiceſies multiplicata. lege ſi
hæres.§. item ſi Reipub. ad leg. Fal. Et
tunc certum eſt ex parte emptoris, quòd
non poteſt directò cogere uenditorem ad
redimendum,nec etiam per indirectũ (ui-
delicet metu danni,currentis reditus) pro-
pter magnam utilitatem reditus,nec etiam
uolente uenditore tenetur redemptionem
pati, nec ſi emptor maximè cupiat & offe
rat,veriſimile eſt unquam redempturum.
Et ſic emptor non poteſt ullo reſpectu dici
uel cenſeri accipere talem reditum pro uſu
temporario pecuniæ uel in compenſatio-
nem uſus temporarij:tum quia ſors nun-
quàm reſtituẽda ſperatur, nec reſtitui põt
inuito emptore,nec uenditor reſtituere te-
netur, nec emptor ſi indiguerit poterit ab
alio ſortem recuperare per uenditionẽ no
minis,quia non eſt ueriſimile, quòd illum
tanti quanti emit uendere poſſit,ſed longè
minus ſecundum communiter accidentia:
tum quia tam utilis iſte reditus non eſſet cõ
digna compẽſatio interuſurij tantæ ſortis.
Et ſic emptor iſte dicitur percipere reditũ,
non tanquam mercedem temporalis uſus
pecuniæ,ſed iure perpetuo & incommuta-
bili,tanquam fructus iuris perpetui & in-
commutabilis, non minus quàm emptor
fructus fundi iuſto prrcio empti. Pariter
ex parte uenditoris non debetur uſura, cũ
nihil ſoluat pro uſu pecuniæ, ſed reditum
incommutabilem, cuius iuſtum & integrũ
precium rerepit. Siue autem ab initio data
ſit facultas redimrndi, tunr multo minus
uergit ad vſuram, cum eo magis accedat
gratiæ:quia hæc facultas non erat debita,
ſed mrrè gratioſa. Idẽ ſi ex poſt facto quo-
cunque modo ſinr fraude fiat redimibilis:
ſecus ſi incontinenti.medianer rrſtitutione
dimidiæ partis ſortis,quia tunr uel contra
ctus eſt reformatus,& in reditum duodeci
mæ uel circa conuerſus.l. iurisgentium.§.
adeo. de pact.url renſrtur prior rontractus
factus in fraudem duodecimę, quòd in eũ-
dem effectum recidit. Nõ obſtat ſi diratur
hic reditus habet ſymbolum cum vſura
trientali,quæ tamen eſt vera vſura.d.l. ros
liret leuior.l.ſi legatum. in prin.de operib.
pub.quia reſpon. quòd in dicta vſura triẽ
tali poteſt debitor cogi rrſtituere ſortem
ad libitũ creditoris,tex.l.fin.ad ſi.C.de iur.
dot.l.3.in fi.de eo quòd cer.loco.& ſic non
deſinit eſſe uſura,licet leuior. Sed hic nullo
modo poteſt creditor ſortem nrr directò
nec indirectè repetere,nec ſi nomen vendi
tioni exponat,cõſequenter hic reditus nul
lum habet ſymbolum cum uſura trienta-
li,ſed maximè diſcrepat. Præterea etiam
formalis ipſa trientalis vſura propter exi
guitatẽ magis eſt actus liberalitatis, quàm
negociationis,magis gratię quæſtui fœne-
ratitio accedit,cũ etiam debitor interim nõ
ſolùm amplius negociari, ſed etiam præ-
dia comparare poſſit,& de fructibus ſolue
re,ut ſupra nu.39. Ex his liquet vulgatos
noſtros reditus non eſſe ſpeciem cõtractuũ
commutatiuorum rerum,ſed nouam ſpe-
ciem artis fœneratoriæ,in qua non minus
utile, quàm iucundum erit paucis oſtende
re in quibus conueniant & diſconurniant
cum ueteri legali uſura ſeu antiqua fœne-
randi arte.
446. SEPTVAGESIMO quæro,in quibus con
ueniant & diſconurniant antiquæ legales
& noſtrates uſuræ? Hoc ſatis ex abaco &
prædictis colligi poteſt,ſed plenioris eluci- *Conueni unt in.7.*
dationis gratia,conueniunt primò, in ma-
teria:quia utraque eſt incrementum ſucceſ
ſiuum pro rata temporis & ſortis, in quo
utraque differt a pœna,quæ rſt momenta-
neum augumentum,licet pœna ſit quædã
ſpecies uſuræ impropriè tamen ſumptæ.

Secundò

Secundò conueniunt in fine, quia vtraque fuit inuenta æris alieni tantiſper fruendi gratia, & utraque eſt penſatio ſeu taxatio intertuſurij ſeu promiſcui uſus pecuniæ. Hinc taliter contrahentes uulgò appoſitiſſimo uocabulo dicuntur dare vel accipere pecuniam ad intereſſe. Tertiò neutra ſpectat ad contractus propriè commutatiuos, ſed ad negociationem ſucceſſiuam quęſtuariam vſus pecuniæ. Et in hoc utraque differt à reditibus fundiarijs, & etiam ab impoſititijs conſtitutis in compenſationem immobilium, vel ex donatione, vel legato, vel etiam pecunia emptis, ſed ad rationem 25. pro uno, vel maiori precio. Tunc enim quia non ſperatur redimi, cum id non expediat debitori, apparet eſſe commutationem perpetuam, & nihil minus quàm negociationem uſurariam. Quartò, utraque certos limites habet exceſſus, ſed non defectus. Quintò, neutrobique creditor debet eſſe certus præciſè de lucro: ſeu augmento futuro: quia in utraque neceſſe eſt debitori competere liberam facultatem luendi, ſeque liberandi ſorte cum reliquis præteritis oblata: in quo potiſſimum differt à reditu temporali.
Sextò, neutra vſuram uſuræ admittit. Septimò, nutrius exceſſus uſucapione ſeu quantumuis longa continuatione confirmari poteſt in futurum. Differunt autem primò in forma, quia legalis uſura eſt mera acceſſio alterius principalis obligationis: noſtrates autem uſuræ ſunt principalis quædam obligatio, & inuentum quoddam. conſuetudinis hominum loco ueterum uſurarum ſubrogatum.

Differūt in quinq;

Secundò, quia uſuræ legalis curſus non eſt perpetuus, ſed ipſo iure ceſſat, cum tantam ſummam attigit, quanta eſt ſors: noſtra verò nec duplo, nec quadruplo, nec decuplo finitur, ſed in infinitum currere pergit, donec redimatur. Tertiò, in illa poteſt creditor. nihilominus repetere ſortem, congruo tamen ſpacio dato, vt ſuprà.nu.83. ſed in iſta creditor nullum ius, nullam actionem habet ad ſortis repetitionem. Quartò, in illa fit compenſatio ipſo iure, etiam pro parte: ſecus in iſta ſup. quæſt.43. Quintò, illa ſemper eſt menſtrua, excepto ſolo caſu nouellæ. 32. ne qs mutuū dans agricolis. ubi eſt annua. ſup. q.1. quamquam iure non prohibetur eſſe anniuerſaria ad rationem menſtruæ: noſtra verò ſemper eſt annua, quanquam & menſtrua uel trimeſtris eſſe poſſit ad rationem conceſſam vel infra. Summa autem differentia eſt, quòd proprium & peculiare legalis eſt, ut duplum nunquam excedat & poſſit debitor cogi per creditorem ad ſortis reſtitutionem. Proprium uerò & peculiare noſtratis uſuræ eſt, quòd in infinitum excedere poteſt, & nequit debitor à creditore cogi ſortem reſtituere. Rurſus hæc ſumma differentia mutuam quandam analogiæ & compenſationis proportionē implicat: ut enim in legali in poteſtate creditoris eſt, vel purè vel poſt tempus ſortem repetere, ita iuſtum eſt, quòd nō poſſit uſura in infinitum currere, ſed ad certum congruum limitem tantum, videlicet dupli. Et ē diuerſo in noſtrate, vt non eſt in poteſtate, creditoris, ſed ſolius debitoris, quando ſors reddatur, ita æquum eſt reditum in infinitū currere donec redimat: cū quia hæc ſublatio dupli vel alterius limitati cumuli cōpenſatur cū facultate ſortis repetēdæ perpetuò ablata. Et in ſpecie hæc noſtra duodecima proportinatur beſſi legali: primò, quia vt de iure beſſis eſt ſumma mera vſura, ita duodecima eſt ſupremus reditus. Quòd autem beſſis eſſet ſumma uſura, patet, quia iura non permittunt communiter grauiorem uſuram, niſi in traiectitijs, & creditore ſuſcipiente periculum ſortis marinum: & ſi illa non eſt mera uſura, ſed partim compenſatio periculi ſuſcepti, ſupr. q.3. Secundò propotionatur beſſi in quantitate, niſi quòd duodecima excedit aliquantulum beſſem legalē, qui parit annuatim. 8: in 100. duntaxat: ſed noſtra duodecima parit octo & tertiam partem unius qui exceſſus eſt ualde modicus.

Analogia

447 † Et exactè ad amuſſim expendendo, legalis vſura non eſt notabiliter leuior noſtra, niſi in hoc: primò quòd beſſis nō omnibus, ſed iuſtis negociatoribus duntaxat: at noſtra duodecima omnibus permittitur. Secundò quòd beſſis aut alia quæuis legalis uſura nunquam progreditur vltra duplum, in quo ſors ineſt: ſed noſtri reditus in infinitum, quod videtur grauius. Verum iſtud in effectu rectè cōſiderando nihil eſt, quoniam ob id quòd de iure nunquā curṙit vltra duplum, non ſolent debitores in aliquo releuari, ſed magis grauari: hinc enim fit ut magis ſint ſoliciti creditores, vt maturius ſortem cum uſuris exigant, prout de iure poſſunt. l. fi. in fi. C. de iure dot. Et noti ſunt fœneratorū mores, quàm ſint vigilantes & ſoliciti, ne quà contingat pecuniam manere ſterilem, præſertim apud alium, & ſic illa limitatio dupli non tā operatur releuamentum debitorum, quàm eorum compulſionem, admonitionem autē & excitationem fœneratorum. At more noſtro licet reditus in infinitū currere poſſit, tamen nunquam poteſt debitor cogi

Reditus noſtri leuiores & cōmodiores legalibus uſuris.

reddere

reddere ſortem, ſed reddere poteſt quando
cunque libet. Et iſtud cæteribus paribus,
videlicet conferendo duodecimam beſſi le
gali longè tranſcendit omnes conditiones
& effectus, quibus beſſis legalis leuior vi-
detur: & ſic omnibus deductis noſtra duo-
decima eſt de leuior, vtilior & commodior
debitoribus beſſe legali. Et in ſumma attē
to iure. ff. uſuræ noſtræ ſunt in effectu le-
uiores legalibus, & ad uſum æris alieni re
dimendum & compenſadum. Benè verū
eſt quòd iure. C. per. l. eos, in quantum vſu
ræ communes ſunt taxatæ ad ſemiſſes, illæ
ſunt leuiores duodecima noſtra, vno circi-
ter quadrante duntaxat, quo duodecima
excedit ſeu anteuertit ſemiſſem legalē, ui-
delicet quantum citciter beſſis excedit ſe-
miſſem: ſed adhuc perpetua ſortis aliena-
tio, quæ fit in duodecima, præponderare
videtur illi quadranti: & ſic non eſt verum
ſimpliciter, legales uſuras leuiores eſſe no-
ſtris, & vſitatis: imò iuſtè exoleuerunt ve-
teres vſuræ quandiu enim tolerabantur,
omnes indifferenter (illuſtribus exceptis)
illiciebantur ab omnibus vſuras ſaltem ſe-
miſſes exigere, ut ſic nullus ferè contractus,
nullum commercium uſuris uacaret, mu-
tuorum quoque liberalitas & officioſitas
ubique frigebat & exoteſcebat, omnium
domus, & familiæ uſuris implicabantur et
diuexabantur, quod & dedecoroſum & de
trimentoſum erat qua publicè, qua priua-
tim in tota Repub. unde uſuræ illæ meritò
odio ſemper habitæ tandem minus dede-
coroſa & damnoſa via recepta penitus ue
titæ & abrogatæ ſunt. Noſtri verò reditus
Iuſtinia. quoque tempore inuenti & proba
ti, vt infrà q. 75. meritò retenti ſunt & ſuc-
ceſſerunt, tum ob publicam neceſſitatē ali-
cuius fœnoris retinendi, ut ſupra num. 77.
nu. 441. tum quòd hæc forma commodior
eſt & tolerabilior multis nominibus. Pri-
mò quia dedecus illud publicum & fre-
quētia uſurarum excluditur: nec enim poſ-
ſibile eſt paſſim frequenter uſuras, cum nō
ſit locus fœnori niſi ſorte perpetuò aliena-
ta, ut nullus locus fœnori relinquatur, niſi
prius deſinat eſſe uera uſura. Secundò, cō-
ſequenter honeſtati & puritati commercio
rum, & paci & tranquillitati publicæ & fa
miliarum conſulitur, & mutuò ſua frequē
tia & honeſtas conſeruatur. Tertiò, ſuffi-
ciens medium paſſiuè fœnerandi, & uſura
æris àlieni redimendi relinquitur egenti-
bus in communi. Quartò, & rapacitati &
impreſſioni fœneratorum reprimendæ, li-
bertati uerò debitorum ſufficienter conſu
litur. Certum eſt enim quòd miſera il-
la eſt ſeruitus debitorum, iuxta illud Pro
uer. 22. Qui accipit mutuum, ſeruus eſt fœ

Legales uſuræ iuſtè ueti-tæ

nerantis: & pariter occaſio rapacitatis cre-
ditoris non conſistit propriè in uſuris quæ
creſcunt (quia ſi moderatæ ſunt (ut lega-
tis) facilè particularibus ſuis ſolutionibus
elui poſſunt) ſed in ipſius ſortis vel extor-
ſione vel fruitione, ſi ſit in poteſtate credi-
toris exigere ſortem cū uſuris quoties uo-
let; vel ſinere debitorem frui quandiu cre-
ditor uolet, & inſidiari periſtaſi debitoris
in quadam anguſtia conſtituti, vt tunc ad
ſortem & uſuras importunè urgere poſſit,
& omnia eius bona & hæredia abſorbere:
ſic demum pendere, vera & miſera ſeruitus
eſt, idque ſeruitutis genus tolerare in Rep.
non eſt aliud, quàm cupidis & pleonecti-
cis hominibus (quæ magna ſemper turba
eſt) indulgere, & reliquam plebem, immo
Rempub. prodere, & eorum direptioni ex-
ponere. Quibus malis eſt locus per noſtros
reditus ita (ut ſatis ſuprà dixi.) tempera-
tos: qui licet ſint quædam negociatio fœne
ratoria (vt clarè oſtendimus) non tamen
ſunt verè uſuræ ſed ueterum & uerarum
uſurarum medicinæ. non tamen ſunt fauo
rabiles, ſed odioſi, vt ſuprà q. 5. ad fi. licet tā
to minus odioſi ueteribus uſuris, quanto
minus nociui. Quod autem ſcripſit Cy.
in l. emptione. C. plus valere quod agi. Gal
los legales quidem uſuras ſpreuiſſe, ſed ad-
inueniſſe, & practicare quadruploq; grauio-
res, non de his reditibus ut ſupra, tempera-
tis intelligi debet, quos etiam multi igno-
rant ſpeciem fœnoris eſſe: ſed de fraudatio-
nibus, & impijs illis vſuris Lugdunenſibus
quibus nuſquam gentium auditę ſunt, nec
adhuc audiuntur grauiores & deteſtabilio
res, magno magiſtratus & principum fla-
gitio q eas tolerant, ut infrà q. 74. nu. 506.

448 † SEPTVAGESIMO primò, ſuccedit
quæſt. Vtri magis accedant reditus tempo
rales an legali & formali uſuræ, an verò
uulgatis his reditibus Reſpon. abſolutè re-
ſponderi non poſſe, cùm uariè fingi poſſint
formæ redituum temporalium, & ſic mo-
dò plus modo minus de vſura participant.
Sunt enim (ut his ſemel ex actum finem im
ponam) non minus quantus horum uarie-
tates. Prima biceps, videlicet, aut ad tēpus
certum, ut ſuprà q. 63. cum tribus ſequen.
aut ad tempus incertum ut in q. ſequen.
ſecunda etiám biceps, uidelicet aut in fine
temporis ſors non debet reddi, ſed prorſus
finitur obligatio, ut ſupra q. 65. cum dua-
bus ſeq. aut verò reſtat obligatio ad ſortē,
ut ſuprà q. 66. Tertia uerò triceps, videlicet
aut penſio annua eſt æqualis duodecimæ
parti ſortis, ut ſuprà q. 64. aut eam excedit,
ut ſuprà q. 65. q. 65. aut verò minor eſt, ut
ſuprà. q. 66. Et rurſus hæ ſimplices uarieta-
tes inuicem plus minus iungi ſeu miſceri
poſſunt.

Tres diuiſiones reſtitutū tempora lium.

poſſunt. Modo ad plenam deciſionem ſufficit decidere utrumque caſum primæ diuiſionis ſeu differentiæ, quæ potiſſima eſt. Aſſumo igitur primò decidendum primum caput, videlicet quando reditus eſt ad tempus certum: & iſtud caput diuiditur principaliter in duas formas ſeu caſus, videlicet prima, quando ſors in fine non redditur: ſecunda, quando reddi debet: ſed expeditoris methodi gratia diuido in tres formas ſeu caſus. Primus caſus eſt, quando ſors in fine non debet reddi, & tamen penſio temporalis interim non excedit duodecimam ſortis partem annuam, ut ſup. q. 64. & ille caſus longiſſimè omnium abeſt ab vſura. Secundus caſus illi oppoſitus, quando tota ſors in fine reddi debet, & quod interim ſoluitur, non imputatur in ſortem, ut ſupr. q. 66. Et is caſus omnium proximè accedit veræ & formali vſuræ. Tertius caſus inter utrunque ferè medius eſt, quando ſors in fine non redditur, ſed annua penſio duodecimam ſortis partem excedit, ut ſuprà q. 63. & q. 65. Et iſte caſus non tam recedit ab uſura, ut primus, nec illi tam propè accedit ut ſecundus: & ſic eſt quodammodo miſtus. Licet enim prima facie videatur ſimpliciter magis congruere cum primo, quia ſors in fine non redditur, ſed obligatio finitur, tamen non eſt abſolutè uerum nec expeditum, quòd conueniat cum primo magis quàm cum ſecundo: ſed debet inſpici quantitas penſionis annuæ, ſi enim modicum excedit duodecimam ſortis partem, puta non ultra quintam partem, ut ſuprà quæſt. 64. in fin. tunc verum eſt quòd magis conuenit cum primo caſu, in eo quòd præ ſecundo caſu multum recedit ab uſura licet non tantum recedat quantum primus caſus. Aut verò penſio annua multum excedit duodecimam, puta proportione dupla, ut ſup. q. 63. uel ſeſquialtera, ut ſupr. q. 65. & tunc magis conuenit cum ſecundo principali caſu: & in hoc multum accedit
449 vſuræ & quæſtui fœneratorio. † Modo ego dico quòd primus caſus non habet difficultatem, non enim ſpectat ad contractus vſurarios, immo ſimpliciter nec ad negociationem vſus rerum, ſed ad contractus commutatiuos, & ad primam ſpeciem negociationis. Eſt enim eiuſdem rationis, ac ſi fundus uel eius vſusfructus ad certum tempus ematur iuſto precio. Aut ergo non durat tanto tempore, ut exceſſurus ſit duplum, & non eſt dubitandum de iuſtitia contractus, aut verò tanto tempore duraturus eſt, quòd tandem excedet duplũ ſortis, & adhuc non ſpectat ad contractus vſurarios, & poteſt pẽſio eſſe tã modica, ut preciũ ſit, iuſtum, & cõtractus iuſtus & uerè cõmutatiuus, etiãſi reditus ſit perpetuus ut ſupra. q. 5. nu. 112. & ſic multum errauerunt Canoniſtæ multi in hoc articulo, vt ſupra. q. 64. Tota igitur difficultas reſidet in ſecundo & tertio caſu, ad quam planè [illegible] reſoluendam, aduertendum, ꝙ in his contractibus quanto ſors citius recuperari poteſt, tanto magis hi contractus mutuo, & ſic fœnori accedunt, quanto verò tardius recuperari poteſt, tanto minus participãt de mutuo & fœnore: hæc eſt clauis. Patet quia præcipuum, proprium & peculiare ueræ & formalis uſuræ eſt, quòd ſors non ſit prorſus alienata, ſed ad libitum creditoris repeti poſſit. Vnde ſi ſors omninò & ꝑpetuò ſit alienata nullo mõ eſt neceſſe põt uera uſura cũ ſine ſorte uel fundo ſubſiſtere nequeat. Si verò alienata quidem ſit quò ad corpora numerata, ſeu eorum proprietatem: ſed non quò ad genus, quia remanet obligatio ad eandem quãtitatem eiuſdem generis & bonitatis, tunc eſt verũ mutuum, & accedente auctario uera & formalis uſura. Et hoc caſu ſi obligatio ſortis eſt pura nullo modo etiam propriè loquendo dicetur ſors ipſa alienata, ſed ad uſum præcariò conceſſa, ideſt, ad uoluntatẽ creditoris mutuata ſiue gratis, ſiue ſub formali vſura. Sors enim propriè non ſunt illa corpora in indiuiduo quæ numerata ſunt, nec in illis poſt traditionem ſubſiſtit: abeunt enim in creditum, hinc deinceps nõ ſunt periculo creditoris. Sors autem ipſa de qua loquimur, non eſt quid momentaneum & tranſiens, ſed res permanens: non qualitas uel accidens, nec nudum abſtractũ: ſed vera & realis ſubſtantia eiuſdem generis, quantitatis & bonitatis, cuius erant corpora in quibus numerata fuit. Non igitur ſubſiſtit in dictis corporibus, q̃ tranſeunt in poteſtatẽ debitoris, ſed in ſubſtantia eiuſdẽ generis eadẽ qualitate & quantitate determinata, ut nouè diximus ſu. nu. 18. Et hæc ſubſtantia, ſiue obligatio ad dictam ſubſtãtiã ſi eſt pura eſt ſolidè in poteſtate ſolius creditoris, & non debitoris, & ſic nullo modo alienata dicitur. Caſus eſt rotundus in l. rogaſti. §. ſi fugitiuus. de reb. credi. ubi ſeruus habens ſimplicem adminiſtrationẽ peculij poteſt mutuare, & ibi Alexan. & alij notant, ꝙ mutuum de ſe non dicitur actus alienationis, ſed adminiſtrationis, tunc aũt rectè dicitur alienata in totum, ſi hæc obligatio in totum eſt remiſſa, igitur ſi ſit debitor ad tempus, non ineptè dicitur alienata ad idem tempus: & ſic quatenus facultas fruendi eſt in poteſtate debitoris, conſequitur veram eſſe dictam concluſionem, quòd quanto ſors citius recuperari poteſt, tanto magis ineſt de ratione mutui, & etiã fœno

ris

Primum caput in tres caſus.

Clauis.

Sors.

Mutuũ non eſt alienatio.

ris,ſi quid ultra percipiatur : quanto .ue- rò tardius recuperari poteſt, tanto minus, ineſt de ratione mutui & fœnoris.

450 † Aſſumo igitur tertium illum caſum, cuius exactum & adęquatum exemplū eſt, ſi quis pro mille ducentis ſtipuletur centū quinquaginta annua uſque ad 12. annos.

Primū exemplū

Iam aūt diximus ſup. q.65.num.418. iſtud eſſe Iuſtum temperamentum, quod clarius breui figura proportionum legalis uſuræ, duodecimæque ad inuicem, & dicti reditus ad vtranque, oculis expoſita quàm longiori ſermone probabitur.

- In communi uſura iuris
  - Oportet
    - Semiſſem non excedi pro rata ſortis & temporis.
    - Liberam eſſe luendi facultatem.
    - Curſum ſiſti cùm ſortem æquauerit.
  - Licet
    - Debitorem cogere ad ſortis reſtitutionem.

- In uulgatis reditibus
  - Oportet
    - Duodecimam non excedi.
    - Liberam eſſe luendi facultatem.
  - Licet
    - Debitorem non teneri ſortem reſtituere.
    - Vt currat in infinitum
    - Excedere ſemiſſem iuris plus tribus uncijs.

- Reditus temporalis. 150. uſque ad. 12. annos pro. 1200.
  - Fœnore legali
    - Grauior
      - 1. Quia non poteſt liberè lui.
      - 2. Quia pars ſortis quotannis.
      - Redditur ſine diminutione uſuræ.
    - Leuior.
      - 1. Minore uſura.
      - 2. Particulari luitione
      - Hæc duo præponderant duobus præcedent.
  - Reditu uulgato
    - Grauior
      - 1. Quia ſors debet reddi.
      - 2. Quia non licet liberè luere.
      - 3. Quia non minuitur uſura in fine pro rata ſortis, ſed eſt uniformis.
    - Leuior
      - 1. Ob particularē luitionē
      - 2. Ob uſurā dimidio minorē.
      - Hæc duo cōiter ꝑpōderāt tribus præcedentibus.

Ad oculū uides hunc tpalē reditū minus lucrorū eſſe creditoribus, & minus grauē debitoribus, vtraq; & legali & vſitata uſura : in cuius fraudē nō pōt cē ſeri hic cōtractus fieri, & multo minus in fraudē alicuius iuſtæ negociationis: & ſic non eſt dubium quin iuſtus & tolerabilis ſit, ꝑ no. ſup. q.67. Nō tñ hæc ſcribo cōminiſcendis aut cōfirmandis nouis ſpeciebus fœnerandi, ſed ad omne genus fœnoris (quantum ſalua cōmuni cōmerciorū neceſſitate & vtilitate fieri pōt) reſtringendum, & q̄ penitiſſimè, ne quouis mō excedatur tēperandū. Huius aūt nouiſſimi cōtractus tēperatura q̄ exacta & abſoluta ſit ſeipſam oñdit. Cū. n. debitor nō poſſit liberè ꝑpetuò frui ſorte, ꝓut pōt in duodecima, imò nec pōt tota ſorte frui ad multū tēpus, ſed quotannis partē reddere cogitur: liquet ꝙ cōiter detrahitur pars dimidia, ſaltē nō minus dimidia vtilitatis iteruſurij dictę ſortis, quā cōiter debitor habiturus erat in duodecima: igit̃ ad minus dimidia vſurę ſeu incremēti detrahi debet. Et adhuc ſubtiliter deducendo, ut ſupr. q.65. nu.417. dici poſſet, ꝙ hic nō detrahit̃ dimidia, ſed longè minus dimidia uſuræ ꝓ rata tpis & ſortis penes debitorē manentis. Verū nō puto dictā ſubtilē ſubductionē admittēdā, duplici ratione : prima, quia excluderet̃ ois uſus (tanq̄ ꝓrſus inutilis) horū redituū tpaliū, de quorū vtilitate & Iuſtitia patuit ſup. q. 67. Secūda quia ꝙ debitor nō fruitur ſorte toto tpe, ſed quotānis partē repſentat, non eſt oī reſpectu ad incōmodū debitoris: qa

nō ſolū opatur diminutionē vtilitatis fruē
di(qđ eſt incōmodū debitoris(ſed ēt adſert
ei utilitatē ſe liberādi à ſorte,particulari ſo
lutione,qđ eſt ad cōmodū debitoris. Vnde
iſtud non debet exvna parte tm̄ cōſiderari,
videlicet ad alleuandū debitorē duntaxat,
ſed ēt ad cōmodū creditoris,& ꝓportionali
ter cōpēſari. Et ſic puto ſatis eſſe ad iuſtitiā
& tolerantiāhuius contractus,dimidium lu
cri ſeu incrementi in duodecima cōceſſi de-
trahi,tota ſorte ſimul & ſemel inſpecta ſine
alia ſubductione:nec etiam puto maius lu
crum tolerandum in hac ſpecie contractus
Secundū exēplū. 451 per prædicta. † Quid ergo ſi quis dimi
diato precio emat eundem reditum dimi-
diati temporis,puta. 150.lib. reditus annui
uſque ad.6.annos duntaxat pro 600.libris.
Videtur eadem ratione licitum & toleran-
dum. Patet,quia quanto minuitur ſors,tan
to ēt diminuitur reditus duratio : & ſic vi-
detur omnino eadē proportio,ergo idē ius.
Patet etiam per demonſtrationem mathe-
maticā: quia ſicut ſe habet maior ſumma
ad maius commodum , ita minor ſumma
ad minus commodum,ſi igitur dans. 1200.
pōt ſuperlucrari dimidiā ſortis , videlicet.
600.emendo reditū temporalem 12.anno-
rum:igitur dans.600.& ſic ſubdimidiatam
ſortem pōt lucrari dimidium huius dimi-
diatæ ſortis,uidelicet.300. emendo reditū
dimidiati temporis,videlicet.6.an. vt ſup.
q.67.nu.437.Breuiter in cōtrariū eſt veri-
tas,nec enim hic reditus ꝓportionať prio-
ri,ſed illum dupliciter excedit. Primò,quia
in 6. annis , & ſic duplo citius recuperatur
ſors,quàm in priore contractu . Secundo,
quia licet hic ſit diminuta ſors de dimidia,
non tñ diminuitur uſura,ſed exigitur quan
ta exigi poteſt in vera duodecima . Patet,
quia duodecima,annua huius ſortis eſt.50.
ſed exigit 100.annuatim, & rurſus.50. an-
nuatim,donec finiatur reditus,& ſic ſolidā
duodecimam:& m̄ in hoc cōtractu ſors nō
in tm̄ alienatur,ſicut in duodecima , quam
multis modis excedit:imò nec in tm̄ aliena
tur ſicut in priore ſpecie, ubi nō reſtituitur
ſors,niſi per 12.vices.& 12. annos : ſed hic
hac vltima ſpecie ſors duplo citius recupe-
ratur,& tamen ibi in priori ſpecie non pōt
ſors in anno parere vltra ſemiſſem duodeci
mæ ad ſummum.Non obſtat ꝙ hic credi-
tor non habet in fine temporis incrementū
niſi ad dimidiā ſortis:tum quia habet illud
in ſex annis,&ſic duplo citius quàm in prio
re contractu,ubi nō hēt iſtud lucrum dimi-
diæ,niſi poſt 12.annos:tū quia uſura potiſ
ſime pro rata tpis decurrit & mēſuratur , ut
ſup.q.34.Et ſicut in anno nō poteſt quis lu
crari ultra duodecimā ſortis ēt in formali
duodecima,ita in 6.annis nō poteſt lucrari
ultra ſemiſſem ſortis, ēt in formali duodeci
ma. Ergo in forma huius reditus,vbi lucrū
debet eſſe ſaltē dimidio minus,non poterit
lucrari niſi ſemiſſem duodecimæ in 12. an-
nis ,& quadrantem duodecimæ in 6.annis.
Non obſtat arg.contrariū , quia vtcunque
oculos ad pauca aſpicientiū perſtringat, tñ
eſt fallaciſſimū. Eſt.n.idē ac ſi quis colligat,
ꝙ quanto tēpus fruendæ ſortis minuitur,
tanto augeri poſſit uſura,quod præpoſterū
eſt ac ridiculum: quoniā diminutio tpis in
hac materia diminuit uſum & cōmoditatē
ſortis:& ſic non debet adduci pro cauſa cō-
ſeruationis uel augmenti uſuræ,ſed pro cā
diminutionis. Prima igitur illa ratio,ꝙ hic
quāto diminuitur ſors tanto reditus abbre
uiatur,duplicē (in hac materia,in qua eidē
ſucceſſiuæ pēſioni,& ſortis reſtitutio,& uſu
ræ præſtatio implicitæ ſunt)fallaciā impli-
cat. Primā,quia hæc decurtatio tpis non fa-
cit meliorem,ſed deteriorem cum fruendæ
tum luendæ ſortis conditionem. Et ſic non
ſolū nō debet impedire,vel compenſare di
minutionem uſuræ pro rata ſortis: ſed etiā
nouam diminutionem vſuræ inducere. Se-
cundā,quia verbum (abbreuiatio reditus)
prima facie ad pauca aduertētibus uidetur
ſonare ſolā abbreuiationem uſurę: ſed non
eſt ita, quia principaliter efficit repræſenta
tionem citeriorem ſortis : & ſic clarum eſt,
ꝙ in hoc ſecundo exēplo, in quo nō ſolum
ſors dimidio minuitur,ſed ēt tempus reſti-
tuendæ ſortis duplo acceleratur, neceſſe eſt
duplicem vſurę diminutionem fieri:primā
ratione ſortis diminutæ,ſecundam ratione
tēporis diminuti. Hic enim minus eſt debi-
toris cōmodum,q̄ in priore exēplo, in duo
bus:primò in minori ſumma ſortis , ſecun-
dò,in citeriori repræſentatione,& breuiori
fruitione:& ſic non ſufficit cōmodum credi
toris ſeu vſuram minui in duratione ſeu ꝓ
rata tp̄is ſed debet ēt minui pro rata ſortis.
452 Quanta ergo erit hoc ſecundo exēplo di
minutio uſuræ? Et videtur ꝙ ad quadrantē
duodecimæ,vt in ſubiecta figura:qa primò
debet diminui uſura ꝓ rata ſortis,& ſic pro
dimidio. Vnde ſicut in priore exēplo nō ſol
uuntur vltra. 50.pro uſura ad inſtar ſemiſ-
ſis duodecimę,ita hoc poſteriore exēplo nō
debent ſolui ultra. 25. ꝓ uſura ad inſtar ſe-
miſſis,rurſus & ſecunda:quia nō ſufficit hic
uſurā ſemel diminui pro rata ſortis dimi-
diatæ , ſed ēt rurſus diminui dēt ꝓ rata tpis
dimidiati,& ſic ꝓ alia dimidia. Vñ ſeqtur
ꝙ ꝓ uſura nō ſoluētur ultra 12.cū dimidio,
inſtar quadrantis duodecimæ. Vtq; hæc di-
lucidius, & minori ſtudioſorū labore perci
piantur ꝓximā figurā ſubiūxi indagatricē,
ſemis

In qualibet cellula primò in medio ſignaẽ caſus cõtractus,&rurſus ſeorſum q̃titas vſuræ currẽtis, deinde in ſummo cumulus vſuræ ſeu lucri totius,& in imo cumulus ſortis & lucri ſimul.ut prior cellula ad collateralẽ ſequentẽ dupla ſorte tm̃:ita dupla vſura excedit, tã in curſu q̃ in cumulo. Vt ſuperior excedit ſuã inferiorẽ duplo tpe:ita & dupla uſura currẽte,ſed quadrupla in cumulo. Vt uerò ſupior dextra trãſuerſalis ĩferiorẽ ſuã trãſuerſalẽ duplo &ſortis & tpis excedit:ita quadrupla uſura currẽte,& octupla ĩ cumulo excedit. Vt aũt ſiniſtra ſupior &dextra inferior trãſuerſales inuicẽ eodẽ mõ excedũt, & excedunẽ,ita uelut cõpenſatione facta eadẽ occurrit uſura,licet ſuperior tm̃ excedat in cumulo,q̃tũ excedit in tpe. Monadici uerò nu. ĩ capite ordinẽ cellularũ, puta prima primã,ſcd̃a ſecũdã notant. Præterea q̃ hæc reductio ad quadrãtẽ in hoc ſecũdo exẽplo cũ ſortis tũ tpis dimidiati,nec nõ in exẽplo ſolius tpis dimidiati,ut in caſu tertię cellulę neceſſaria videaẽ,nõ ſolũ p analogiã dictæ pportionis,ſed ẽt p experimẽtũ reale rõnis & ſẽſus cõis oñdo. Si qs.n.de facto mutuat. 1200.uſq; ad annũ,ut eo lapſo rẽcuperet ſortẽ & 50.ad inſtar ſemiſſis duodecimæ nõ facit tantã gratiã debitori,nec ſe tã grauat, q̃ ſi ſub eodẽ anno auctario mutuaret uſq; ad 12.ann. ita ut teneretẽ debitor reddere particulatĩ ſingulis annis, ut in primo exẽplo: ergo nõ dẽ tm̃ cõmodi hẽre. Aſſumptũ liq̃t qa in primo exẽplo debitor hẽt duplex notabile cõmodũ,primũ ius ſruẽdi maiori pte ſortis ad multos annos:ſcd̃m ius ſeſe duodecim pticularibus cũ magnis interuallis ſolutiõibus liberãdi, qbus cõmodis hoc caſu priuaẽ,qa teneẽ ſemel totũ ſoluere in fine anni. Igiẽ nõ põt creditor tm̃ cõmodi ſtipulari, q̃tũ põt in primo exẽplo,in quo nõ põt ſtipulari vltra ſemiſſem duodecimæ:igiẽ hoc caſu nõ põt ſtipulari uſq; ad ſemiſſem duodecimę ſortis,ſed lõgè minorẽ uſurã. Cõfirmatur,qa uetus uſura meritò exoleuit,nec ẽ in uſum reducenda, ſed hic caſus ob breuitatẽ dilatiõis pximè accedit uero mutuo,ĩ quo ſors nõ cẽſeẽ in effectu alienata:qa ẽt ĩ uero & mero mutuo,ẽt nulla dilatione data,non põt ſtati ſors repeti,ſed cõgruũ aliqđ interuallũ ſruẽdę ſortis datũ ĩtelligiẽ,ut diximus ſup. nu. 83. Et ſic ſi dilatio eſt ualde breuis nullã licet vſurã ſtipulari, ne veteres vſuræ reducantur: ſi verò dilatio ſit notabilis,eatenus diciẽ ſors alienata,nec adhuc licebit tm̃ uſuræ ſtipulari,q̃tũ in lõgiori dilatione & alienatione ſed p rata ſeu mõ dilatiõis. Qui modus nõ vẽ melius deſignari poſſe, q̃ ſupra figuratũ eſt,uidelicet ut queadmodũ ſi dilatio &ſolutionũ diſtributio ſit ĩ duodecĩ annos,tũc licet ſtipulari uſque ad ſemiſſem

duodecimæ ſortis ſingulis annis,& non vltra:ita ſi dilatio dimidio breuiata ſit eadẽ ſorte manente,liceat ſtipulari uſque ad dimidiam dicti ſemiſſis,hoc eſt vſque ad qua drantem duodecimæ ſortis ſingulis annis, & nõ vltra,qđ ẽt neceſſariò clarius oñditur. Fac eadem dilatione ſtante ſortem dimidio minutam, ut in ſecunda ſuperiori cellula, certum eſt, quòd ſemis duodecimæ ſortis ſunt vigintiquinq; duntaxat. Si igitur hũc ſemiſſem in tam longa dilatione, & cũ multis particularibus cõditionibus excedere nõ licet,vt dictum eſt,& diminuta commoditate ſolutionis & dilationis neceſſariò diminuenda ſit uſura pro rata, ſequitur ꝙ dicta diminutione facta ad dimidiam, ꝙ eadem uſura debet dimidio minus, & ſic ad quadrantem duodecimæ totius reduci,vt in ultima cellula dictæ figuræ,quod rurſus oſtẽditur. Aſpice primam ſuperiorem cellulã (ꝙ eſt primum illud exemplum à nobis datum)uides ꝙ ibi ſumma & iuſta ratione & temperatura reſtringitur uſura annua ad ſemiſſem duodecimæ ſortis totalis,licet dilatio & diſtributio ſortis ultra longum tẽpus excurrat in & per duodecim annos. Igitur in ſua inferiori cellula, ubi eadẽ ſorte manente dilatio & ſolutionum diſtributio ad tempus dimidio minus,videlicet ad ſex annos reſtringitur, non debet permitti tanta uſura,ſicut in ſuperiori cellula,ſed dimidio minor,& ſic ad quadrantem duodecimæ totius ſortis,ut uides in figura. Alioquin ſi ꝑ accelerationem repræſentationis ſortis, & reſtrictionẽ facultatis per multas particulares ſolutiones interualla ſoluendi nõ diminueretur uſura,ſequeretur magna diſproportio & iniquitas per prædicta. Vt igitur hoc caſu primæ inferioris cellulę eadẽ ſuperioris cellulæ ſorte manente,diminuitur debitori commodum & ſpatium fruitionis in dimidia,neceſſe eſt dimidio minui uſurã quę in caſu primę cellulę ſumma eſt,quẽad modũ uſuraq̃ in caſu ſcdæ ſupioris ſumma eſt dẽt dimidiari in caſu quartæ ſeu inferioris ſuæ cellulæ,vt ꝓbatũ eſt. Et ſecundũ hæc adeo quadrant illa quatuor proportionabilia,ut vnũ aliud neceſſariò ꝓbet & inferat, & vnaquæq; collateralis collateralẽ ſuã, & unaquaq; ſuperior inferiorẽ ſuã cellulã, & uiciſſim è diuerſo ſeſe ꝓbent & elucident ẽt

453 Mathemati.(ut uidetur) demõſtrationẽ. † Et ex illis quatuor reliqui caſus ad eãdem proportionem relati decidi poſſunt, uerbi gratia accipe caſum ultimæ cellulæ, quę eſt illud ſecundum exemplum,ſup.nu. 451.& diminue primò ex una parte ſeu latere, uidelicet dimidiando tempus eadem ſorte manente, & tunc ad eandem proporſionem ſequiturquòd uſura ſemel dimidio minui debet:ita enim ſit in ſua collaterali ſeu cellula,reſpectu ſuę ſuperioris:& ſic pro 600.libris in tres annos licebit ſtipulari. 206.4.1.&ſic dimidiam uſuram dictę ultimæ cellulę,quæ eſt 12.1.2.duntaxat. Secũdò diminue eundem caſum ex altero latere tñ,uidelicet dimidiando ſortem,eodem tẽporis ſpacio manente,puta.300.in 6.annos & idẽ dicendũ,uidelicet dimidiandam uſuram dictæ ultimæ cellulæ, & ſic quotannis uſq; ad 6.annos licebit ſtipulari 56.1.4. Hi enim ultimi caſus,utrinq; ſed æquipollenter oppoſiti ſimiles ſunt, & eadem proportione metiuntur,ut patet in figura, in ſiniſtra tranſuerſali. Tertiò,eundẽ caſum dimi nue utroque latere,uidelicet tam in tẽpore quàm in ſorte,puta 300.libras in 3. annis, & tunc prior uſura, uidelicet caſus integri ultimæ cellulę,debet duplici reſpectu,& ſic bis diminui,conſequenter ad dimidium dimidia ſeu quadrantem uſuræ dictæ ultimæ cellulę reduci:&ſic licebit ſtipulari.103.1.8 quolibet trium annorum, & non plus. Sed hic incidenter ſeſe obtrudit.q.non inutilis. Quid ſi tempus rurſus abbreuietur? Et prime facie non uidetur admittendũ ullum pactum quæſtus uſurarij uel incrementi, quo niã ob tam breuem dilationem nõ dicitur ſors in effectu alienata,ſed cenſetur merum mutuum ad uoluntatem creditoris, ſaltem poſt breue tempus reſtituendum. Vnde non debet eſſe locus uſuræ etiam largè ſumptæ, niſi ſors non debeatur ex mutuo ſeu numeratione creditoris, ſed ex uenditione, uel alia iuſta cauſa, ex qua uenire poſſunt uſuræ ex mora, ut dicemus infra. q.74. Itidẽ ſi ſors eſt ualde modica:quia hęc pacta interuſurij cõpenſatiua fundantur in cõpenſanda vtilitate fruitionis æris alieni tpe & ſorte notabilis,quæ ꝓbabilis vtilitas ceſſat in modico tpe, vel modica ſumma. Sed certè licet nõ ſubſit tanta vtilitas ſeu intereſſe ex parte creditoris,nõ minor tñ,imò maior ſubeſt ex parte debitoris, cui uario fœnore contracto in diuerſis modicis ſummis,nouũ hoc cõmodũ accedet,ꝙ particulari luitione facilius liberari poterit. Itaq; fœnus quidẽ negociatiuũ æquè in paruis ſummis & breui tpe,intra tñ eiuſdẽ ꝓportionis limites tolerandũ: ſed in fœnore incidenti ea rõ ceſſat, nec de facili habenda rõ inter uſurij breuioris ſummæ,vel temporis.

Pro modico an debeat admitti fænus

454 †. Redeundo ad rẽ ſecundũ prædicta nõ procedit exemplũ,de quo ſup.q.67.nume. 416.ſed ibi pro quingentis libris non liceret ſtipulari ultra centum,& decem libras, octo ſolidos, & quatuor denarios annuos uſque ad quinque annos. Et in ſumma utriuſque dextræ collateralis cellulæ uſura debet eſſe utroque reſpectu, uidelicet curſus

curſus

curſus & cumuli dupla ad uſuram oppoſitæ ſuę collateralis. Vſura verò utriuſque ſuperioris cellulæ debet eſſe dupla in curſu, & quadrupla in cumulo ad uſuram ſuæ inferioris cellulæ. Vſura verò dextra ſeu primæ ſuperioris tranſuerſalis cellulæ debet eſſe quadrupla in curſu & octupla in cumulo, ad uſuram inferioris ſuæ tranſuerſalis. Vſura uerò ſiniſtræ ſuperioris tranſuerſalis eſt æqualis vſuræ inferioris ſuæ tranſuerſalis in curſu, ſed in fine ſeu cumulo vſura ſuperioris duplo exeedit vſuram inferioris. Et ſic ubi eſt idem tempus, eadem eſt proportio uſuræ, licet ſit diuerſitas ſortis, vt patet in vtriſque collateralibus: habent enim eandem inuicem uel ſemiſſis vel quadrantis proportionem. Sed ubi eſt diuerſum tempus, tunc indiſtinctè diuerſa eſt ratio, proportio ſeu menſura uſuræ, vt patet inter omnes ſuperiores & inferiores ad inuicem, ſiue directas & perpendiculares, ſiue tranſuerſales cellulas: idque ſiue inter eas ſit identitas ſortis, ut in directis, ſiue diuerſitas ſortis, ut in tranſuerſalibus, quarum omnium ſiue perpendiculariter ſiue tranſuerſaliter mutuò ſeſe aſpicientium, ſi una ſemiſſis vſuræ, altera quadrantis habet proportionem, idque propter ſolam temporis differentiam, nec immerito, quia potiſſimum fundamentum menſura vſuræ eſt tempus, ſeu ſpacium fruitionis. Vſura enim legitima nihil aliud eſt, quàm iuſtum & æquabile præcium promiſcui interuſurij ſeu fruitionis, pro rata ſeu menſura temporis ex quibus nihil exactius aut iuſtius videtur proportione καὶ τῇ συμμετρίᾳ, dictæ primæ figuræ. Et ſic expéditum videtur quòd in dicto ſecundo exemplo ſuprà numero. 451. debeat vſura omnino reduci ad quadrantem duodecimæ ſortis.

Tempus potiſſima menſura uſuræ.

455 † Sed vtcunque hæc plenioris diſcuſſionis gratia ſic munita, ſolida & ineluctabilia videantur, tandem decidendo dico, quòd ſufficit reduci ad ſemiſſem ſortis ſuæ totalis, vt in primo exemplo dictum eſt, vt ſic pro 600. liceat emere reditum annuum 125. vſque ad ſex annos, ſine fraude vſuraria. Prior autem illa figura non peccat in duabus ſuperioribus, ſed in duabus inferioribus cellulis tantùm, quòd uerum eſſe, probo per ſenſum communem, & ciuilem rationem. Primò, vt enim modus uſurę largè ſumptæ non ita laxandus eſt, vt legitimum modum excedat, tantùmve lucri afferat, quantum iuſta & laborioſa negociatio: ita nec è diuerſo uſque adeò reſtringendus, vt penitus inutilis ſit, & ſic excludatur commercium æris alieni commodè fruendi & compenſandi, duriore interim fœnore admiſſo. Quotus autem quiſque de interuſurio æquabili pacturus, vellet dare ſexeenta pro centum & duodecim cum dimidio annuis, vſque ad ſex annos duntaxat, nullum enim haberet cõmodum interuſurij. Patet, quia uel incommodum tot particularium ſolutionũ per tot notabilia interualla præponderat illis ſeptuagintaquinque, quæ ſorte in fine excedunt: & ſic interuſurium ipſius ſortis remanet abſque compenſatione, conſequenter prior figura nõ poteſt ſtare, quia etiam ſecundum eam ſequeretur, quòd pro. 600. in tribus annis non poſſet creditor capere vltra ſex cum quadrante annuatim, & ſic octodecim cum dimidio duntaxat vltra ſortem in fine triennij, quod eſſet ridiculum: quia ſemis legalis etiam pro ſolo primo anno aſcendit ad triginta ſex, & quadrans legalis, qui magis eſt excluſio vſuræ quàm uſura aſcendit ad octodecim, etiam pro primo anno tantùm, & tamen hoc caſu creditor pro primò anno non acciperet niſi ſex cum quadrantè: & ſic ſextam ferè tantùm partem ſemiſſis legalis, ſeu uſuram propè vncialem: & adhuc teneretur recipere ſortem per ſex particulares ſolutiones, cum notabilibus interuallis. Secundò probo, quia non dubitatur quin iuſtum ſit pecuniæ interuſurium, quantum ex reditibus prædiorum (quæ ex èa pecunia perpetuò & iuſto precio emi poſſent) colligi poteſt, vt ſupra quæſt. 5. nec etiam dubitatur, quin fundus 25. reditus annui ferens emi poſſit iuſto precio pro ſexcentis, ſub facultate redimendi vſque ad tres annos, uel etiam vſque ad annum per not. ſupra. q. 35. quæſt. 56. Licet non teneatur creditor recipere redemptionem per partes. Igitur multo minus dubitandum, quin eodem precio emi poſſit reditus annuus centum uigintiquinque uſque ad ſex annos, quia tunc debitor non ſolum nõ verſatur in tanto periculo perdendi tẽpore facultatem redimendi, ſed & habet aliud commodum, videlicet, quòd poteſt ſe liberare multiplici particulari ſolutione: & tamen in effectu non plus ſoluit tam in principali, quàm in vſura, & adhuc non cogitur cedere poſſeſſioni fundi ſui,

ſed permanus ſuas ſoluit, q uod eſt le. uius, vt ſupra numero 115. numero 267. Tertiò probatur ciuili ratione, quia hac vſura vigintiquinque in 600. per ſex annos reſtituenda, non excedit ſemiſſem totius ſortis duodecimæ, multum etiam recedit à ſemiſſe legali, quo ferè tertia parte minor eſt, tota ſorte inſpecta: igitur nequit cenſeri improba vel exceſſiua uſura. Quartò probatur ratione & proportione Arithmetica: quia ſicut ſe habet caſus primæ ſuperioris cellulæ ad caſum ſuæ inferioris, ita ſe habere debet vſura dictæ primæ cellulæ ad uſuram ſuæ inferioris, & è diuerſo: & eodem modo de caſu & uſura ſecundę ſuperioris cellulę ad ſuam inferiorem in identitate ſortis, & duplicitate temporis: omnino enim conueniunt ſorte, ſolo uerò tempore differunt: igitur nõ debet eſſe differentia inter uſuram vtriuſque caſus, niſi ratione ſolius temporis duntaxat, vt videlicet in ſuperiore caſu longiore ſeu duplo tempore currat, quàm in inferiore caſu: & idem in ſecunda ſuperiori cellula, & ſua inferiori. Igitur utriuſque inferioris cellulæ uſura non debet differre ab uſura ſuæ ſuperioris, niſi in ſola duratione temporis. Et ſic prima figura debet in inferiori cellula corrigi in hoc, vt in priore inferiori currant 50. & in vltima currant. 25. pro uſura temporali: & ſic per omnes cellulas currat vniformiter ad rationem ſemiſſis duodecimæ ſortis ſuæ totalis. Et hæc ueritas, vt vides in ſequenti figura deciſiua.

Huius figuræ veritas cùm ſeipſam oſtendat, verborum adminicula non deſiderat. l. 1. C. ſi mino. ab hæredi. ſe abſti.

456 † Ad argumenta verò primæ partis & figuræ, quæ reducuntur ad vnum, videlicet, quòd uſura debet minui, non ſolum pro rata ſortis, ſed etiam pro rata temporis, ſeu fruitionis, reſpondeo, quòd etiam in hac ſecunda figura minuitur in ſingulis cellulis à prima, & pro rata ſortis, & pro rata temporis. Patet primò in ſecunda & collaterali, vbi non eſt niſi dimidium ſortis, licet ſit idem tempus, & totidem duodecim annuæ particulares ſolutiones: ideo ibi uſu minuitur pro rata ſortis, ſcilicet ad 25. ſed non pro rata temporis: quia currit uſque ad illud tempus duodecim annorum, quemadmodum reſtitutio, ſortis per ſolutiones particulares totidem an-

norum

norum dilata eſt in hac cellula, ſicut in prima. Secunda, in tertia cellula, vbi eſt tanta ſors quanta in prima. Et ſic tanta uſura currit quanta in prima, nec minuitur pro rata ſortis, quia ſors non eſt diminuta, verum quia reſtitutio ſortis non eſt dilata in tam longum tempus, nec in tot particulares ſolutiones, ſicut in prima, ſed ad durationem uel fruitionem & ſolutionum diſtributionem dimidio minorem, ideo eadem uſura ſemis, in ſui duratione, pro rata huius temporis ſeu durationis minuitur, ut non currat niſi dimidio tempore quàm prima.

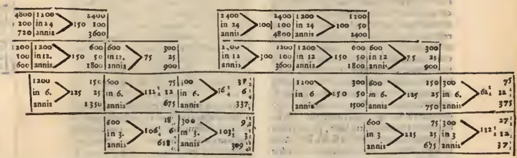
Non autem debet iterum diminui, quia non eſt hic niſi unica ratio diminutionis. Ideo in quarta & vltima cellula, vbi eſt duplex diminutio, prima ſortis altera, temporis, meritò duplex fit uſuræ diminutio: una ratione ſortis ad dimidiam eius quantitatis, quæ currit in prima cellula, quemadmodum hic ſors eſt dimidio minor: altera ratione temporis, quia hæc uſura diminuta non currit niſi vſque ad tempus dimidium primæ, prout hic eſt tempus dimidio minus, quàm in prima: & hæc duplex diminutio ſufficit, quemadmodum non eſt niſi duplex ratio diminutionis. Et hæc uera eſt & γνησία proportio, ut patet in dicta ſecunda figura, cui ſtandum: quia ut diminutio ſortis operatur diminutionem quantitatis uſuræ currentis, quæ ſoli ſorti correſpondet, & ad eam ſolam refertur & menſuratur: ita diminutio temporis operatur diminutionem cumuli, ſeu ſummæ totalis uſuræ. Diminutio enim temporis non diminuit uſuram aliàs curſuram pro tempore diminuto, ſed illam pro eodem tempore in totum præcidit & impedit: & ſic diminutio temporis ſeu durationis pro dimidia aufert funditus dimidiam uſuræ futuræ, ſeu cumuli. Et ſic neceſſe eſt ſtare huic ſecundæ figuræ, nec poteſt maior à prima cellula diminutio fieri, ſeruata vera proportione. Et ſic per omnes caſus currit ſemis duodecimæ, quod iuſtum eſt, prout iuſtum eſſe probatum fuit in primo caſu. Conſequenter non currit maior uſura pro rata ſortis cuiuſque caſus. Et ſic uſura vndique eſt eadem & æqualis pro rata ſortis & temporis, ſeu ſpatij tam in curſu quàm in cumulo. Patet, quia ut in prima cellula uſura facit unciam ſortis in biennio, & ſexcunciam in triennio, ſextantem in quadriennio, quadrantem in ſexennio, & ſemiſſem ſortis in duodecim annis: ita in ſecunda cellula uſura pariter facit eodem modo unciam ſuæ ſortis in biennio, ſexcunciam in triennio, & ſic deinceps. Et ſimiliter in tertia cellula uſura facit vnciam ſuæ ſortis in biennio, & quadrantem in ſexennio, & ſic de alijs. Idem in vltima cellula. Quòd autē in his duabus inferioribus cellulis cumulus uſuræ non exeedit quadrantem ſortis ſuæ, non eſt quin ſit eadem omnino proportio currentis uſurę: ſed quia duplo citius quàm in inferioribus cellulis finitur curſus uſuræ, in inferioribus duplo citius ſors ſua repreſentatur. Et hæc vera & abſoluta proportio: quia ſinguli caſus eandem omnino habent iuſtitiæ, medij, ac æqualitatis rationem, temperaturam, συμμετρίαν, & omnia inuicem pulchrè & ad amuſſim correſpondent. Et idem dicendum de iuſtitia & æquabilitate omnium cæterorum caſuum eandem uſuræ proportionem non exceden-
457 tium. † Summa ad iuſtitiam & æquabilitatem horum miſtorum temporalium, redituum, videlicet quę tempore prorſus finiuntur, & in quibus integra penſio annua duodecimam totius ſortis excedit, requiritur & ſufficit, ſorte primum æqualiter diſtributa per oēs conuentas penſationes, quod ſupereſt in ſingulis annuis penſitationibus rationem ſemiſſis duodecimæ totius ſortis non excedere. Et in ſumma, quòd facta æquali deductione ſortis ſuper penſione ſingulorum annorum, ut id quod ſupereſt nō excedat in anno dictum ſemiſſem. Nec refert ſiue huiuſmodi reditus in longum tempus, & per multas penſiones, ſiue in modicum tempus & per paucas penſiones extendatur. Hic ſemis eſt breuis & rotundus noſter γνώμων ad naturalem ciuilemque rationē γνώμων
& æquitatem iuxta exæquatus, hominumque vſibus & communi commerciorū utilitati in ære alieno commodè & cum æquali compenſatione fruendo accommodatiſſimus, & unde non poteſt inſurgere occaſio fraudandi duodecimam, aut alium iuſtum contractum uel negociationem. Et ſic hæc noſtra commenſuratio non ſolum æqua & utilis eſt in ſe, ſed etiam non poteſt eſſe nociua, nec occaſio fraudis, nec etiam ob ſui tēperaturam futura eſt inutilis. cum (ut ſup. num. 436.) ſæpe uſu venire poſſit, ut creditor malit hanc ſpeciem contractus, quàm ſortem perpetuò alienare, etiam mediante ſolida duodecima, uel ipſius creditoris utilitatis gratia, eo quòd uel pinguiori temporali reditu magis egeat, quàm reditu duodecimæ, ſibi inutili, uel quòd fidem debitoris & fideiuſſoris ſequi nolit in perpetuo reditu, & perpetua alienatione ſortis: quā tamen ſequi non detrectat in reditu temporali, ut ſuprà nume. 436. Quòd ſi hoc quandoque fit è re creditoris, multo magis & multo frequētius è re debitoris eſſe poteſt,

ut

ut ſuprà quæſt.62.& ſenſus communis oſtē
dit: his enim interuſurijs ſubijciunt ſe debi
tores æris alieni redimendi, & ad tempus
fruendi cauſa duntaxat:& ſæpius accidit re
pentinam hanc indigentiam accidere his
qui infra paucos annos luere poſſunt, & tā
to citius quanto commodius luere licebit.
Et ſic ſi debitor ſperat ſe infra trienniū ſor-
tem redditurum, & per tres annos commo
dè reddere poſſe, vendet reditum huiuſmo
di vſque ad tres annos tantum, ſi verò non
ita confidat de facultatibus ſuis, ſperet au-
tem poſſe reddere particulatim ſoluēdo in-
fra ſex annos, vendet huiuſmodi reditum
ad ſex annos, ſi verò minus confidat de viri
bus ſuis, aut ad longius tempus egeat, ven-
det huiuſmodi reditum ad decem uel duo-
decim annos, aut ad aliud tempus, plus mi-
nus, prout ſibi expedierit ſub ratione eiuſ-
dem uſuræ. Quòd ſi malit debitor plus uſu-
ræ reſpectu cumuli ſoluere, ut perpetuam
& liberam tā luendi, quàm tota ſorte fruen
di facultatem habeat, poterit reditum duo-
decimæ conſtituere. Sed præcedens forma
longè leuior & utilior eſt debitoribus, qui-
bus ſuppetit infra paucos annos commodè
luere: tum quia particulari, ſortis reſtitutio
ne, tum quia dimidio minore uſura defun-
gi poterunt. Ex his patet quàm vera & æ-
qua ſint exempla quæ poſui ſuprà quæſt.
67.num.456. de eo qui pro 500. emit 120.
reditus annui vſque ad quinque annos.
Hic enim veræ uſuræ ſemiſſi deeſt deunx
unius integri ſingulis annis: poterat enim
emere reditum quinquennalem 120.
hoc eſt per libras computando, reditum cē
tum viginti librarum ſexdecim ſolidorum
& octo denariorum ad complendum ſemiſ
ſem duodecimæ. Quòd ſi eadem quingen-
torum ſorte emat reditum vſque ad decem
annos, poteſt emere ſeptuaginta cum de-
unce unius integri annuatim vſque ad de-
cem annos duntaxat, per eundem gnomo-
nem & proportionem figuræ ſecundæ.
Contra, ſi pro mille emat reditū vſque ad
quinque annos, poteſt ſtipulari 241. cum
beſſe unius annuatim. Quòd ſi eadem ſor-
te emat reditum vſque ad decem annos po
teſt ſtipulari 149. cum beſſe unius annua-
tim, & non ultra. Rurſus eadem ſorte vſq;
ad duodecim annos, poteſt emere 124. redi
tus duntaxat. Pariter pro 600. poteſt emere
85. reditus vſque ad decem annos, & ſic de
458 alijs ad eundem gnomonem. † Sed quid
ſi tempus reditus excedat duodecimum an-
num? Reſp. Eodem gnomone ſemper ob-
ſeruato æquè licitum erit & licet quanto re
ditus annuus eſt longior, tanto maior futu-
rus ſit cumulus uſuræ in fine, tamen adhuc
non dicitur creditor plus lucraturus, nec me
lioris eſſe conditionis, ſed potius deterioris
quia tāto tardius ſortem recuperaturus eſt,
& tāto maior eſt alienatio ſortis, quæ cum
tanto longiore continuatione uſuræ com-
penſatur. Immo dilatio ſortis recuperandæ
præponderat continuationi huius modicę
& dimidiatæ uſuræ, ſcilicet ſemiſſis duode
cimæ. Patet, quia creditor ſorte recepta po
teſt multis modis amplius negociari, quàm
ſit hæc leuis uſura. Vnde cum ſoleant homi
nes ut plurimum negociari, quanto huiuſ-
modi reditus breuior, tanto communiter
melior eſt creditoris conditio: quanto verò
longior tāto communiter deterior eſt eius
conditio. Patet, quia tanto dicitur ſors ma-
gis alienata, & contractus tanto minus par
ticipat de natura mutui & fœnoris, in tan-
tum quòd reditus ſub eodem gnomone po
teſt extendi ad tantum tempus, puta ſuprà
20. annos quòd tranſibit in aliam ſpeciem
contractus, nec amplius erit contractus fœ-
neratorius, ſed cōmutatiuus rerum uel iu-
rium: quod citra dubium accidit, ſi extēda-
tur ad 24. annos, puta ſi quis pro 1000. uel
1200. emat reditum ſub eodem gnomone
ad 24. annos (erit enim ſors æqualiter diui
dēda ī 24. annos) deinde portioni ſortis ſin
gulis annis addātur 41.& 3. ſi ſors ſit. 1000.
uel 50. ſi ſors ſit 1200. Et ſi ſic ſors eſt mille,
ſoluētur annuatim 83.& d.3. ſi verò ſors eſt
1200. pendentur centum vſque ad 24. an-
nos: qui contractus eſt idem numero ſu-
prà quæſt.64. Et ſic ſpectat ad primam ſpe
ciem contractuum commutatiuorum, & ni
hil participat cum fœnore, etiam largè ſum
pto, ſiue cum tertia ſpecie negociationis, de
qua ſupr.q.69. Idem puto ſi reditus ſub eo-
dē gnomone ematur infrà 24. ſed vltra 20.
annos, tanti enim ſæpe poſſunt emi reditus
etiam perpetui in prædiorum comparatio-
ne, quamuis vile ſit precium, ut ſuprà q.5.
Et ſic hoc caſu ridiculum eſt dicere, huiuſ-
modi emptionem reditus ſpectare ad con-
tractus fœneratitios, quia multo fortiori ra
tione per no. ſup.q.35. idem dicendum eſ-
ſet de emptionibus prædiorum ad rationē
viginti duorū pro uno factis, quod eſt fal-
ſum & abſurdum, per no. ſupr.q.5.q.56. Si
verò huiuſmodi reditus ſub eodē gnomo-
ne non extendatur vltra viceſimum annū,
puto ſpectare ad illam tertiam ſpeciem ne-
gociationis fœneratoriæ, largè ſumpto ver
bo fœnoris: plus tamen uel minus, prout
breuiori uel longiori tempore finitur.
459 † Sed hic incidit pulchra quæſtio. An
prolongato huiuſmodi reditu ultra 12. an-
nos, puta uſque ad 15. aut 20. poſſit uſura
augeri? Prima facie videretur quòd ſic,
quia

quia prolongatio tẽporis auget uſum & cõ
moditatẽ ſortis ipſi debitori,& detrahit cre-
ditori,ut nuper dixi.Igitur quanto tp̃e pro-
rogatur, tanto proportionaliter quadante-
nus augeri poteſt uſura:quæ non eſt aliud q̃
compenſatio uel æquamentũ dicti uſus &
cõmoditatis. Igitur per l.ſecundũ naturã,de
reg.iur. breuiter contrariũ dicẽdum, eſt, q̃a
ut diximus ſup.q.4.nu.105.duplex eſt quã-
titas uſurę,prima intenſa, videlicet in curſu
ſucceſſiuo & cõtinuo:ſecunda extenſa,vide-
licet in cumulo & fine curſus. Prima cõſiſtit
in iure,ſeu determinatione iuris,ut beſſis,ſe
mis &c.Secunda conſiſtit in cumulo ſeu ag-
gregato ex toto tp̃e, quo currit uſura: & ſic
dependet à contingentia facti, prout citius
aut tardius contingit vſurã finiri. Et quãuis
in legali uſura duplum ſit meta cumuli ſeu
finis finiens, tñ in his redditibus temporalib⁹
oportet metam cumuli eſſe multum, ſaltẽ
de ſexta p̃te infra duplum,alioquin contra-
ctus tranſiret in aliam ſpeciẽ,ut nuper dixi.
Rurſus prima eſt ipſa quantitas ſummæ.ſ.
currẽtis:ſecunda verò nõ eſt quantitas ſum-
mæ currentis,ſed quantitas cumuli.Ideo nõ
reſpicit directò ſortẽ, ſed tempus ſeu dura-
tionẽ curſus uſuræ. Quare prima quantitas
.ſ.intenſa, ſemper & pręcisè mẽſuratur à ſor
te,& non à tp̃e. Et licet non currat.i.non au-
geatur in cumulo,niſi pro rata tp̃is, tamẽ oĩ
no nunquã currit niſi vniformiter ad modũ
ſortis:ita q̄ hæc quantitas intenſa ſemp̃ uni
formiter & neceſſariò limitatur ad ratã ſor-
tis uerè & cum effectu numeratæ d.l.eos. in
fi.nec unquã augetur,&̃ ſi ſors ad lõgum tẽ-
pus alienata ſit,uel pactũ ſit de ea non exigẽ
da quandiu ſoluẽtur uſuræ l.itẽ quia,in fin.
de pact. Secunda verò quantitas.ſ.extenſa,
quæ conſiſtit in cumulo,non menſuratᷓ à ſor
te,ſed à ſolo tp̃e,uel ſpecie tẽporis. Et ſic li-
quet ſolutio quæſtionis,videlicet q̄ ob quã
cunque cont nuationẽ ad prolongationem
temporis quantitas uſuræ currentis non po
teſt in ſe augeri,ſed in cumulo duntaxat. Et
eodẽ modo rurſus ſoluitur contrariũ, quia
prolongatio tẽporis, ſicut auget, ſeu potius
continuat uſum & cõmodum ſortis debito
ri extenſiuè,ita auget quantitatẽ uſuræ extẽ
ſiuam .ſ.continuationem & cõmodum: ſed
ſicut non auget ſortem,ita non poteſt auge-
re uſuram intenſiuè,ſeu quantum ad quan-
titatem currentem. Ex quibus etiam detegi
tur captio & fallacia dictæ primæ figuræ,cu
ius omnia argumenta eo tendunt, ut pro-
pter diminutionem temporis & commodo
rum à longiori tempore dependentium,de-
beat uſura ſimpliciter diminui, & prolonga
Solutio. to tempore pariter augeri. Solue, quòd ob
diminutionem temporis & inde dependen-
tia debet uſura diminui in tempore ſeu in
continuatione & ſumma ſeu cumulo finali
ſed non in ſui forma,nec in quantitate ſum
męcurrentis & denominantis uſuram, quæ
directò reſpicit ſortem, & ab ea ſola formã
ſuam & determinationem recipit. Igitur ob
ſolam breuiationem temporis & inde depẽ
dentium non debet uſura diminui duplici-
ter,ſed ſemel & uno reſpectu tantum, vide-
licet reſpectu durationis ſeu cõtinuationis,
non autem reſpectu ſummæ currentis. Er-
go in tertia cellula non debet diminui uſu-
ra niſi in ſpacio temporis ſeu finali cumulo
non autem in ſumma currente. Et in quarta
cellula duplici quidem reſpectu diminui de
bet,ſcilicet ſemel intenſiuè pro rata ſortis di
minutæ,& ſemel extenſiuè pro rata tempo-
ris breuiati:non autem debet duplicitur di-
minui,& multo minus quadrupliciter. Vn-
de uſura quartæ cellulæ debet eſſe quãtum
ad quantitatẽ currentem ſubduplã: non aũt
ſubquadrupla ad primam:in cumulo verò
ſub quadruplæ,non ſub octupla ad cumulũ
primæ: & ſic dicta prima figura plurimum
460 abeſt à vera proportione. †. Vide quor-
ſum euadat paralogiſmus ille,q̄ diminutio
tp̃is diminuat quantitatẽ uſuræ currentis.
Non ſolũ .n. eò ducit,ut dimidiũ tm̃ uſuræ
debitæ currat in inferiorib.cellulis, ſed &̃ ut
in caſib.inferioris ſortis & tẽporis nulla aut
inutilis currat uſura,& ſic ut plures legitimi
& utiles contractus iniquè reprobentur,cõ-
tra no.ſup.nu.26.Et rurſus eò ducit,ut in ca
ſibus maioris ſortis & tp̃is currat uſura into
lerabilis, puta ad ſolidã duodecimã, & ſine
facultate redimendi.& ultra duplum,vſque
ad triplum incluſiuè: & tandem eo res deue
nit, ut illa proportio primæ figuræ per ſe-
metipſam ſubuertatᷓ, nec ſibi conſtare queat
patet, dupla ſortẽ & tempus in ſingulis cel-
lulis,certum eſt q̄ hæc duplicatio non tollit,
quin debeat eſſe eadẽ proportio & illatio.
Mõ vide, quanta erit uſura currens primæ
cellulæ:ſi .n.ob tẽpus duplicatũ dẽt duplari
ut in prima figura,neceſſariò ſeq̃tur q̄ uſu-
ra primæ cellulæ p̃ter p̃tem ſortis erit 200.
& omiſſis breuitatis cã reliq̃s cellulis,accipe
ſuam collateralem,videbis eam habere eun
dem cum illo primo exemplo, ſuprà nume.
450.Et ex conſequenti neceſſariò limitatio
dicti exempli, & primæ cellulæ dictæ figurę
erit fruſtratoria & inanis: quoniam licebit
eam ludificare,videlicet pro 1200. emendo
150. reditus annui, non uſque ad duode-
cim tantum, ſed vſque ad vigintiquatuor
annos: quod planè & neceſſariò licitum eſ-
ſet ſecundum proportionem dictæ primæ
figuræ, & tamen ſecundum eandem figurã
penitus eſt illicitum. Secundarum figura
cum

cum omnibus quæ infernè aut supernè ex æquitate cõſonat, quęlibet oculls ſubijcere, quò res ſit & iucũdior & dilucidior. Accipe utranque figurã, cum ſuis (supernè tẽpus & ſortẽ augendo, infernè minuẽdo) annexis, ut oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcãt, primam priore loco iuxta ordinem ea produci poſſunt, in eadem proportione ſcripturæ.

juam ambæ ſuperiores triſtetragònæ figuræ pro omnibus huiuſmodi caſibus & excutiendis & de-:ndis ſufficiant, tamen ne quis imperfectum quiddam hac in re cauſetur, aut quid deſideret, ſolidas ıtegras tabellas ex ſolidis quatuor tetragonis ſingulatim conſtantes, multoque lucidiores adſcripſi, ı ornamentis periphericis, ſupernè, dextrorſum ac ſiniſtrorſum, uidelicet ſummarum temporum & portionum diſcriminibus, ſuo quoque loco decenter adiectis, vt intus non repetantur: ſed in ſingu-aſibus & cellulis. Primò pars quota ſortis unius: ſecundò, ſub ea currens uſura: tertiò, ex utraque cedens & conflata penſio annua: & hæc tria in medio cuiuſque cellulæ. Quartò, in ſuperiori extre-cumulus totius vſuræ in fine temporis ſeu reditus. Quintò, in inferiori extremo cumulus totius & is uſuræ: vt ſingula perquàm diſtinctè peruideri, & inuicem undique ab omni latere ſiue directo : tranſuerſali conferri, expendi & iudicari queant: minutulas autem quaſq; numerorum fractiones ı uniui, ſed diſtinctè notaui, ut facilius numerorum ratio in oculos incurrat, ut ſequitur.

Tabella prima exploratiua.

Varia proportio	Quantitas ſortis eadem in quolibet ſpacio directo. 2400	1200	600	300	Spacium temporis idem in quolibet tranſuerſali.
duodecima currens in fine tripla	100 4800 300 200 7200	50 2400 250 100 2600	25 1200 75 50 1800	$12\frac{1}{2}$ 600 $37\frac{1}{2}$ 25 900	24. anni
Semis Seſq̃altera	200 1200 300 100 3600	100 600 150 50 1800	50 300 75 25 900	25 150 $37\frac{1}{2}$ 22 450	12. anni
Quadrans Seſquioctaua	400 300 450 50 2700	200 150 225 25 1350	100 75 $112\frac{1}{2}$ $12\frac{1}{2}$ 675	50 $37\frac{1}{2}$ $56\frac{1}{4}$ $6\frac{1}{4}$ $337\frac{1}{2}$	6. anni
Seſcuncia Seſquitrice ſimaſecũda	800 75 825 25 2475	400 $37\frac{1}{2}$ $412\frac{1}{2}$ 12 $1237\frac{1}{2}$	100 $18\frac{13}{24}$ $16\frac{1}{4}$ $6\frac{1}{4}$ $618\frac{11}{24}$	100 $9\frac{11}{48}$ $103\frac{1}{8}$ $3\frac{1}{8}$ $309\frac{11}{48}$	3. anni

Tabella

Tabella ſecunda deciſiua.

Semis currit in omnibus.	Quantitas ſortis eadem in quolibet ſpacio directo. 2400	1200	600	300		Spacium temporis idem in quolibet tranſuerſali.
proportio uerò cumuli dupla.	100 2400 200 100 4800	50 1200 100 50 2400	25 600 50 25 1200	$12\frac{1}{2}$ 300 25 $12\frac{1}{2}$ 600	24. anni	
Seſquialtera.	200 1200 300 100 3600	100 600 150 50 1800	50 300 75 25 900	25 150 $37\frac{1}{2}$ $12\frac{1}{2}$ 450	12. anni	
Seſquiquarta.	400 600 500 100 3000	200 300 259 50 1500	100 150 125 25 750	50 75 $62\frac{1}{2}$ $12\frac{1}{2}$ 375	6. anni	
Seſquioctaua.	800 300 900 100 2700	400 150 450 50 1350	200 75 225 25 675	100 $37\frac{1}{2}$ $112\frac{1}{2}$ $12\frac{1}{2}$ $337\frac{1}{2}$	3. anni	

In prima figura aſcendendo de gradu in gradum duplatur uſuræ curſus,& quadruplatur cumulus : & contrà deſcendendo uſuræ curſus duplo,cumulus autem quadruplo minuitur. Sed in ſecunda figura ſiue aſcendendo ſiue deſcendendo idem manet curſus uſuræ : cumulus autem pro modo temporis uariatur. In ſecundo tranſuerſali ſpacio per omnia conueniunt ambæ tabellæ : quia ibi eadem eſt proportio uſuræ currentis & temporis. In reliquis autem prima tabula immoderatè : ſecunda uerò temperatè augetur & minuitur : vnde in prima ſupernè eſt improbum fœnus, infernè uerò nimis leue & inutile fœnus : ſed in ſecunda primæ ſuperiores cellulæ nihil habent commune cum fœnore, ſed ſpectant ad contractus commutatiuos rerum, inferiores autem ad fœnus temperatiſſimum.

461 † Ex quibus iam videri & palpari poteſt triplex error primæ figuræ: ſcil. exceſſus,defectus,& repugnantia:quia primò in ſuperioribus cellulis rolerarētur nimium & improbum fœnus,ut ſupr.nu.460.ſecundò in penultimis nimia reſtrictio vſuræ, ſeu iuſti interuſurii, uidelicet dimidio minus quàm iuſtum ſit:& in ultimis rurſus fieret duplo maior reſtrictio,uidelicet quadruplo minus quàm iuſtum ſit, & ſic uſus plurium iuſtorum & utilium contractuum iniquè reprobaretur & excluderetur : Tertiò cellulæ primi, & ſecūdi ordinis trāſuerſalis inuicem pugnant,& ſeſe mutuò ſubuertūt. Patet, quia ſi in prima cellula liceat pro 2400. in uiginti quatuor aureos accipere 300 annua,ſequitur neceſſariò quòd in ſua inferiori,ubi in duodecim annis, & ſic duplo citius eadem ſors repreſentatur, licere debebit accipere penſionem maiorem ſeſquialtera proportione,uidelicet 450.quod tamē eſt falſum, nec licet accipere ultra 300. ut patet per reliquas cellulas, & proportionē eiuſdem figuræ. Rurſus ſi in prima & ſecunda ſecundi tranſuerſalis non licet excedere 300.uel 150. ut probat eadem figura, ſequitur neceſſariò, quòd in ſuis ſuperioribus non poteſt licere tantam,ſed minorem penſionem annuam accipere. Alioquin ſequentur neceſſariò duo abſurdiſſima, primum,quòd uana & ridicula eſſet limitatio omnium cellularum ſecundi tranſuerſalis quia creditor pro eadem ſorte non eligeret formam ſecundi ordinis, ſed ſuæ ſuperioris:

ris, utpote duplo utilioris. Haberet enim reditum duplicis temporis, & in fine loco ſeſquipli, triplum ſortis: & idem eſſet, ac ſi debitor pro eadem unica ſorte obligaretur bis ad ſummum reditum, uel ac ſi finito & perſoluto uno ſummo reditu, rurſus obligaretur ad ſoluendum & continuandum tantundem ſine noua ſorte. Secundum, quòd duo contradictoria eſſent ſimul uera, uidelicet quòd pro 1200. non liceret accipere ultra 150. annua uſque ad duodecim annos, nec ultra ſeſquiplum ſortis in cumulo totius, ut in ſecunda tranſuerſali: & contrà, quòd liceret accipere vſque ad viginti quatuor annos, & vſque ad triplum ſortis, quæ omnia ceſſant in ſecunda figura & tabella. Et tamen prima & ſecunda non differunt, niſi in uno ſolo, uidelicet in eo, quòd in prima augetur uel minuitur uſura pro rata temporis aucti uel minuti, non ſolum in cumulo, ſed etiam in quantitate currente, & malè: quia ſolum debet augeri uel minui in cumulo ob tempus non autem in quantitate currente, niſi pro rata ſolius ſortis tantum, ut in ſecunda figura & tabella. Vide quot quantoſque errores in fine pariat vnicus error initio modicus & coloratus, ut ſuprà numero quatercenteſimoquinquageſimoſecundo.

Concluſio. Redeundo ad incidentem quæſtionem ſuprà numero quatercenteſimoquinquageſimoprimo ſtat concluſio, quòd ob diminutionem uel prolongationem temporis non debet augeri uel minui vſura uel ratio interuſurij intenſiuè, ſed extenſiuè duntaxat. Vnde dans 1200. pro reditu quindecim annorum, non poteſt ſtipulari vltra 150. annua vſque ad idem tempus, & dans eadem 1200. pro reditu viginti annorum, non poteſt ſtipulari vltra centum & decem annua, vſque ad idem tempus. Idem de cæteris, ad eundem gnomonem.

462 † Supereſt adhuc circa hunc articulum reditus temporalis miſti, alia incidens, & neceſſaria quæſtio. Quid ſi fiat pactum, quòd debitor redimere ſeu ſe liberare poſſit quando uolet, ante tempus ſortem reſtituendo cum uſura pro rata, puta in caſu primæ cellulæ, primæ, uel ſecundæ figuræ, ut debitor poſt ſemeſtre ſortem reddens liberetur, ſoluendo quadrantem duodecimæ, ſcil. vigintiquinque pro dimidio anno, uel poſt annum ſoluendo quinquaginta & ſic 1250. tam pro ſorte quàm pro ſemiſſe duodecimæ, uel poſt biennium ſoluendo 300. tam pro parte ſortis quàm pro vſura temporis præteriti, & mille, ſeu reſiduum ſortis futuri temporis abſque vſura, & ſic deinceps, an contemplatione huius pacti poſſit vſura augeri? Dubium facit, primò, quod nuper diximus, non poſſe vſuram augeri, quantumuis ſors magis alienetur, & tempus fruitionis ſortis prolongetur, & penſio annua notabiliter minuatur notabili damno creditoris, quanto minus hic augeri debet, vbi propter hoc pactum ſors non magis alienatur, nec penſio in ſe minuitur, nec fit damnum creditori ob hoc pactum: quod licet proſit debitori, non tamen nocet creditori, quippe qui ſtatim ſorte recepta poterit pinguius negociari, uel reditum duodecimæ emere, vnde plus duplo lucraturus eſt quàm in hoc temporali reditu. Breuiter omnino dicendum eſt, huius pacti contemplatione vſuram augeri poſſe. Ratio, quia tota grauitas huius temporalis reditus conſiſtit in duobus: primò in hoc, quòd non licet redimere ante tempus, in quo ſolo de ſe & ſua ſpecifica proprietate excedit vtramque, & veterem legalem, & noſtratem vſuram.

¶Secundò in hoc, quòd non poteſt perpetuò frui ſorte, ſed particulatim redimere cogitur, in quo ſolo excedit non legalem, ſed noſtratem vſuram tantum. Tertium enim illud, quòd non minuitur uſura in fine temporis pro rata ſortis reſtantis, non eſt in conſideratione: quia compenſatur cum multo leuiore vſura precedentium annorum. Ex duobus autem illis oneribus primum potius & grauius eſt: quia illo reſpectu hic reditus magis exorbitat, & vtramque vſuram excedit. Sed iſtud onus per illud pactum remittitur: & ſic iuſtiſſima cauſa eſt, ut uſura non debeat ad tam modicam ſummam, quæ vix trientariam vſuram excedit, reduci. Tum redemptio ante tempus creditori quoque quandoque nocere poteſt, ut in caſu ſuprà quæſtio. ſexageſimaſepti-

463 ma numero 336. † Reſtat videre in quantum vſura ob hoc onus remiſſum augeri poſſit, ſeu quanto minus à ſolida vſura diminui.

Nec enim dubium eſt non poſſe locum eſſe ſolidæ duodecimæ: quia debitori non licet liberè perpetuò tota ſorte frui, ſed cogitur ſortem reſtituere, quamuis hoc fiat per tot particulares ſolutiones, ut propemodum expediat ſic grauari. Et certè iſtud onus, quo tenetur debitor redimere particulari reſtitutione

tione ſortis per duodecim annos, eſt adeò leue, ut potius ſit beneficium debitoris, quàm onus: quia rectè conſiderando, non debitor; ſed creditor inde damniſicatur; non debitor, ſed creditor inde commodo afficitur: minuenda tamen eſt duodecima, quia ſors non eſt prorſus alienata: & prima facie abundè ſufficere videtur eam minuere quarta ſui parte, videlicet tribus uncijs, & ſecundum hanc rationem ſolueretur dodrans duodecimæ, videlicet ſeptuagintaquinq; in anno, cum ſors ſit 1200. Et iſtud quidem non eſt iniquum in ſe, quia per hanc uſam multis modis longè melior eſt conditio debitoris, quàm in formali duodecima: tum ob uſuram quarta parte minorem, videlicet ad rationem unius anni pro ſexdecim, tum propter liberam facultatem redimendi ſimul, vel per duodecimi particulares ſolutiones, annuis interuallis. Et licet cogi poſſit redimere per totidem pararellas (ut ita loquar) ſolutiones, tamen præter id, quod iſtud eſt magis beneficium debitori quàm onus, adhuc inquantum grauari poſſet, compenſatur duplici maioris Leuamine: primò in diminutione quartæ partis ſolidæ uſuræ, ſecundò in hoc quòd libera facultas redimendi multum notabiliter ampliatur, & longè vtilius quàm in duodecima: quia ſic debitor non ſolum poteſt liberè ſemel, quando vult, redimere, ſed etiam poteſt, ſi malit, redimere per prædictam particularem ſolutionem, quod non poſſet in duodecima. Et adhuc poſtquam cœperit particulariter redimere, non cogitur perſeuerare, ſed poteſt ſemper reſiduum redimere ſimul & ſemel, cùm libuerit, ex ui dicti pacti, ita quòd dici poſſe videtur, tolerandum hunc contractum, etiam ſine diminutione duodecimæ: quia dictum onus redimendi per tot particulares ſolutiones, eſt magis beneficium quàm onus, attenta dicta duplici facultate redimendi, ad optionem perpetuam debitoris, & quòd reditus niſi temporeus redimatur, tempore ſuo finietur, ſine alia redemptione. Igitur non uidetur diſputandum de iuſtitia & tolerabilitate contractus, detracto quadrante duodecimæ. In contrarium arguitur non eſſe tolerandum hunc contractum, niſi vltra dictum quadrantem adhuc vna uncia detrahatur. Et moueor, quia iam propter ſortem non prorſus alienatam non ſumus in termi- nis duodecimæ. Et ſic ad tolerandum nouam ſpeciem contractus fœneratorij; non ſatis eſt quòd ea contractus ſpecies leuior & commodior ſit debitoribus quàm duodecima: ſed illud quoque neceſſarium eſt, vt metas legales non excedat. Has autem non licet excedere, niſi in formali duodecima, ubi ſpecialiter multis ſimul concurrentibus receptum eſt, ut ſuprà quæſtione quinquageſima. Sed hic detracto dicto quadrante, adhuc quod ſupereſt uſuræ, communes uſuras iuris, videlicet ſemiſſem legalem excedit. Patet quia dodrans duodecimæ ſortem æquat in ſexdecim annis, quod non facit ſemis legalis ſed deſunt octo menſes, ut in Abaco: quòd licet modicum ſit, tamen negligendum non puto, adeo in his religioſè incedo. Cùm ergo de iure non liceat legalem uſuram excedere, etiam prætextu longæ, non perpetuæ alienationis ſortis, lege item quia in fin. de pact. nec prætextu particularis ſolutionis, ut in lege lecta. ſi certum petatur, neç alio ingenio. ſupra .l. eos in fin. non debet licere, nec tantillum, etiam ſub hac contractus forma. Quare hoc caſu ad tolerantiam contractus non quadrans tantum, ſed triens duodecimæ detrahendus, uidelicet triginta tria cum triente unius de centum, & ſic reſtabunt ſexaginta ſex cum beſſe unius pro uſura annua; quæ eſt beſſis duodecimæ, & in octodecim annis æquaret ſortem. Et ſic in hac ſpecie contractus licebit creditori contemplatione dicti pacti augere uſuram duabus vncijs, uidelicet ſemiſſis ad beſſem; & non ultra: quod eſt rationabile, & undequaque temperatiſſimum, & concludendo iuſtius eſt. Sed tamen primum de quadrante deducto, non eſt iniquum, ideo tum utilitatis gratia (quia multum leuior eſt duodecima) tum quia quòd ſemiſſem iuris excedit, ferè minimum excedit, & multis alijs debitoris commodis tranſcenditur, tolerari poſſe puto, non autem ſi minus quadrante detraheretur: unde nullo modo putauerim ad rationem quindecimæ eiſdem conditionibus tolerandũ.

464 † Nunc paucis explicandus reſtat ſecundus ille principalis caſus ſupra nume. 448. hoc poſteriore loco reſeruatus, quando tota ſors in fine reditus temporalis reddi debet, ut ſi pro 1200. ſtipulor certum reditum uſque ad duodecim annos, ita ut in fine temporis integra ſors reddi debeat, de quo ſuper quæſtione ſexageſima ſexta. Et præſuppoſitis his, quæ ibi di-

xi in fine quæſtion. detracta uncia ſemiſſis legalis, & ſic reditu ad rationem quincuncis legalis reducto, puta ad quinquaginta annua, ſi ſors ſit mille, vel ad ſexaginta annua, ſi ſors ſit 1200. tunc iunctis illis tribus, quæ ſupra quæſtione ſexſageſimaſexta in fine & his quatuor ſimul concurrentibus videtur contractus tolerandus, tanquam multo leuior vtraque vſura & veteri legali & uſitata duodecima, non ſolum in vſura currente, ſed etiam in alijs commoditatibus debitorum per not. ſupra quæſtione ſexageſimaſexta non repeto. Tum quia debitor ille communiter utilius negociari poteſt, facit quòd non ſolum citra vitium & reprehenſionem fraudis uſurariæ, vt ſupra quæſtione quinquageſimaſexta numero. 398. ſed etiam iuſto & adæquato precio, ut ſupra quæſtione trigeſimaquinta numero 267 fundus ferens quinquaginta reditus annui, poteſt emi pro mille, & ſic ad rationem quincuncis uſuræ ſub libera & perpetua facultate redimendi. Sed hic debitor habet liberam facultatem redimendi, nec ſoluit ampliorem reditum, & adhuc per manus ſuas abſque datione antichreſis, & ceſſione portionis bonorum ſuorum, quod non eſt leuis ponderis & conſiderationis, ut ſupra quæſtione. trigeſimaquinta quæſtione quinquageſimaſexta. In contrarium arguitur nec ſub hac quidem quincuncis legalis moderatione tolerandum dictum reditum, niſi ſimul cum præſuppoſitis conditionibus. dict. quæſtione ſexageſimaſexta reducatur ad rationem trientalis uſuræ, aut ſaltem ad rationem ſemiſſis duodecimæ, & non vltra. Et hoc primò, quia hic reditus, qui non imputatur in ſortem, quæ poſtea repeti poteſt, eſt ipſiſſima formalis vetus vſura: unde non debet admitti, nec in uſum reduci, niſi cum tot moderationibus, ut nequeat lædere, nec fraudis occaſio eſſe, prout in effectu fit, reductione facta ad trientalem vel ſemiſſem duodecimæ: quia tunc ob ſui moderationem potius eſt excluſio uſuræ, quàm uera effectualis vſura. Et ſic cum hoc adiuncta illa notabili conditione, quòd non poſſit ſors repeti ante longum tempus: item alia quòd poſt illud tempus longè infra duplum deſinat omnino reditus currere, nec pactum ſit de transferendo poſt tempus in alium reditum, nec de alia pœna, ſi ſors ſtatim tempore elapſo non reddatur, nulla relinquitur acerbitas, nec odioſitas uſuræ: imuno contractus magis participat de gratia, quàm de quæſtu, & ſic magis tunc laudandus, quàm uituperandus. Secundò, quia in dicto tertio caſu principali, ſupra numero quatercenteſimoquadrageſimooctauo reditus ille temporalis miſtus non admittitur, niſi uſura annua reducta ad ſemiſſem duodecimæ totius ſortis: ergo nec hic debet admitti maior uſura. Patet, quia ibi licet debitori luere ſeu redimere per plures, puta decem uel duodecim particulares ſolutiones, & tamen non poteſt excedi ſemis duodecimæ: ſed hic licet debitor poſſit quandocunque redimere, uel interim tota ſorte frui, tamen non poteſt redimere particulariter, ſed ſimul & ſemel tantum. Atqui commodum tot particularium ſolutionum per decem uel duodecim annos, etiam ſine alia facultate redimendi ante tempus, præponderat commodo tota ſorte ad tempus fruendi, cum facultate redimendi ſimul & non per partes, ſecundum communiter accidentia: ſaltem hi duo caſus æquales ſunt, ſeu parum in commodo, uel incommodo diſtantes, ergo non debet in uno, præſertim in iſto vltimo, qui formali uſuræ ſimilior eſt, maior uſura admitti, quàm in altero.

465 † Non obſtat quòd debitor interim etiamſi acceperit ſub ratione quincuncis amplius negociari poteſt: quia uerum eſt, ſed non ſequitur quòd ad tantam uſuram obligari poſſit: quia creditor qui non negociatur, non debet tantum lucrari prò uſu pecuniæ, quantum is, qui cum ea negociatur, ſed multo minus, & ad ſummum dimidio minus, vt plenius infrà numero quingenteſimo quarto. Non obſtat de emptione fundi ad rationem quincuncis, quia ibi uenditor nunquam tenetur redimere, nec etiam reſtituere: & ſic eſt caſus longè diuerſus ab iſto, ubi debitor in inſtanti cogitur integram ſortem reſtituere ſine deductione reditus. Ideo non eſt mirum, ſi emptio fundi ſub libera facultate redimendi ſit iuſta ad rationem quincuncis, & forſan tolerabilis ad rationem ſemiſſis legalis: hic autem reditus etiam ad rationem quincuncis non ſit iuſtus; nec tolerandus, & adhuc nec ad rationem trientariam uidetur tolerandus, niſi alijs prædictis conditionibus concurrentibus, ut dixi.

Secus

Secus ergo , ſi poſt tres annos , vel aliud modicum tempus , cogi poſſet debitor ſortem integram ſimul reddere: quia tunc nulla uſura conuentionalis & quæſtuaria paſſim toleranda eſſet per prædicta , præſertim ad uitandos abuſus. Loquimur enim hic de negociatiua quæ ſcilicet ab initio & principaliter intenditur. Ea verò quæ præter principale propoſitum ex poſt facto propter moram venit proprium ſyntagma requirit, de quo infrà , quæſtione ſeptuageſimaquarta.

Concluſio.

Concludendo ſuper hoc vltimo , licet hæc poſterior pars ſit ſecurior , tamen prior pars non eſt iniqua propter illa quatuor ſimul concurrentia. Primò, quòd debitor poteſt liberè redimere. Secundò, quòd non poteſt creditor ſortem repetere, niſi poſt longum tempus , puta poſt decem, vel plures annos. Tertiò, quòd reditus non excedit quincunces. Quartò, quòd etiam citra redemptionem omnino deſinet currere , poſtquam mediam ſortis , vel circiter æquauerit , ita vt notabiliter infra duplum ſubſidat ſine appoſitione alterius pœnæ vel oneris caſu , quo in tempore nonredimeretur. Cùm enim ratio probabilis interuſurij & de iure , & de conſuetudine habenda ſit ſubſiſtente iuſta cauſa , & infra metam congruam: meta autem congrua & laudabilis ſit , quòd non excedat quincunces , vt infrà nume. 537. reliqua autem tria prædicta ſint ſatis iuſta , grauiſque cauſa in communi vſu & æquabilitate commerciorum , ſequitur quòd tolerari poteſt , licet non ſit fœnus incidens , ſed uera & negociatiua fœneratio. Sed ne forſan imperitis ocioſa videantur hæc noſtra exăclata theoremata , aut ſcholaſtica magis quàm in foro & quotidiana praxi neceſſaria , quaſi hi reditus temporales inſolentes ſint, & à moribus noſtris alieni.

Hypotheſis

466 † Placet paucis diſcutere facti ſpeciem, quæ nuper accidit , & de qua , dum hæc excuderentur , conſultus ſui. Plures ruſtici , menſe Iulio , anno ſeſquimilleſimo quadrageſimoquarto , pro octingentis. 36. libris Turonenſibus uendiderunt ſinguli in ſolidum ſeptuaginta modios mediatim frumenti lectiſſimi , pro alia dimidia hordei & auenæ menſuræ, qualis eſt menſura Pariſienſis , ſoluendos decem vicibus , videlicet decem modios ſingulis proximis annis , Idibus Nouembris , uſque ad ſeptem annos vel ſeptimam ſolutionem. Accidit primo anno menſe Nouembri , tempore primæ ſolutionis, dictos decem modios ualere circiter tertiam partem ſortis : ſequenti uerò , ſcilicet præſenti anno, magis auctum eſt precium, ita , ut hoc menſe Nouembri (quo hæc dictans ſeruentibus typis addo) ualeant ferè dimidiam ſortis. Videntes ruſtici ſe ſe ſic obrui , nec bona ſua ſuffectura, cum etiam cauſarentur ſe ne teruncium quidem recepiſſe , ſed à proprijs parœciæ ſuæ adminiſtris bellorum calamitate infeſtatis, ſeductos & compulſos ad hanc obligationem nomine proprio (cum cauſa communis eſſet) ſubeundam , obtinent reſcriptum ad declarandum contractum nullum & uſurarium. Creditor autem mox contractum interim exequi poſtulat, quod iudices ſimpliciter mediante ſatiſdatione ex communi ſtylo fieri iubent. Ruſtici monitu meo fiſcalibus expoſuerunt calamitatem ſuam , contractus captionem , & enormen huius prouiſionis exceſſum , tripliceem ferè centeſimam hoc tempore excedentem , foreque ut obruti nec regijs tributis ſufficere queant. At illi nec ad impediendam , nec ad moderandam executionem intercedere uoluerunt , multis rationibus ex forenſi trutina.

Forenſes trutina

Cauſabantur enim primò, non eſſe hic contractum reditus , ſed venditionis certæ quantitatis grani , cuius ſolutio tantum erat in plures terminos diſtributa : quare nihilominus eſſe puram uenditionem certæ quantitatis mobilis. lege ſi cum præfinitione. l. Firmio §. pater. quando di. legat. ced. Secundò , etiamſi eſſet reditus temporalis, tamen quia ad modicum tempus, pro mobili habendus : pro mobilibus autem non dari reſcripta regia reſciſſionum , nec auxilium ex lege ſecunda. C. de reſcinden. uenditio. ut etiam tetigi in conſuetudi. Pariſien. §. uigeſimo ſecundo nu. quadrageſimoſeptimo. Tertiò, ꝙ etſi pro mobilibus practicaretur remedium dictæ legis ſecundæ , non haberet locum hic tempore contractus inſpecto , quo modius frumenti non valebat communiter vltra viginti libras : & ſic attenta notabili dilatione & particulari ſolutione , nec læſio quidem ulla dici poterat. Igitur etiam vtroque iure ciuili & canonico omne remedium deficit. Quartò, quòd nec etiã hodie poſt contractum poteſt dici læſio, prætextu magnæ cariſtiæ : tum quòd ea læſio non ſit à contractu , ſed à caſu : & ſic non conſiderabilis, lege uerum, de minori . tum quòd rurſus ad magnam uilitatẽ æquè recidere põt in ſequentibus annis: & ſic ꝙ incertitudinis in utramq; partem cõpenſatione facta nul-

la dici poteſt læſio: præſertim quod ab initio æquè ſe habeat contractus ad lucrum & damnum, & adhuc hodie pro ſequentibus annis ſeſe habere poteſt. igitur, per legem ſi ea pactione, l. oleo. C. de uſur. Videsne quorſum res euadat, ſi cauſa hæc pauperum ruſticorum, & ſimilis, ſola forenſi trutina expendatur? Poſtremò eis conſului, ut libellum ſupplicem porrigerent, ut admitterentur ad eam prouiſionem ſoluendam in pecunia, cum auctuario ad rationem uulgaris duodecimæ: uidelicet annuatim ſeptimam partem ſortis cum duodecima parte totius ſortis: utque rurſus ſuper hoc animos iudicum tentarent, ſiquam fortè tantam calamitatem lenire quirent, & euadere irrecuperabilem prædiorum uenditionem, quæ eo prætextu fieri ſolet, qui eſt alius eiuſdem trutinæ forenſis abuſus, quem nouè detexi in conſuet. Pariſien. §. 166. quò remitto, quia non omnia ſimul effundi poſſunt.

467 † Ex his vides quàm ſit neceſſaria noſtra hæc noua & analytica æquitatis diſcuſſio, ad quam cum uentum eſt, hic contractus in ſui forma non eſt aliud, quàm uera & effectualis conſtitutio reditus temporalis, & in progreſſu uera captio recidens in caput & internetionem pauperum ruſticorum. De primo patet, quia conuertitur, & omnino idem eſt dicere, vendo decem modios reditus uſque ad ſeptem annos, uel, vendo ſeptuaginta modios ſoluendos decem ſingulis annis uſque ad ſeptem annos. Hæc enim nullo iuris aut facti effectu differunt (cum neutro caſu poſſit debitor, creditore inuito, ſoluere ante terminum) niſi ſola uerborum figura, quæ non debet in his attendi, vt ſuprà quæſtio. uigeſimaquinta. Dico tamen quòd iſte contractus circumſcriptis factis fraudum & aliarum circumuentionum, de quibus in negocio principali, non eſt in ſe vſurarius ſiue illicitus, nec annullandus, ex quo tempore contractus modius frumenti non ualebat circiter ultra uiginti, vel uiginti quinque libras: & ſic non erat apertus exceſſus decimæ nec etiam duodecimæ pro rata temporis. Sufficit ergo reduci ad congruam moderationem, per ea quæ nuper dixi: nec poteſt eſſe melior nec æquabilior moderatio, quàm ad rationem ſemiſſis duodecimæ, vt probauimus. Porrò ex eo quòd reditus iſte non in pecunia, ſed in granis, quorum uariabilis eſt æſtimatio, conſiſtit, non eſt iuſtior, nec fauorabilior: ſed magis captioſus, odioſior & ſuſpectior, ut in ſimili dixi ſupra quæſtione uigeſima prima. Et conſequenter duplex eſt hic facienda moderatio: prima naturalis, vt nunquam in quacunque præſtatione excedat rationem ſemiſſis duodecimæ: ſecunda accidentalis, vt ad hanc rationem liceat debitoribus ſoluere in pecunia, per no. ſuprà numero 219.

Duplex moderatio

468 † Ita tamen ut hoc caſu, ſi contingat grana minoris ualere, non habeant debitores electionem ſoluendi in granis, infra dictam rationem ſemiſſis duodecimæ: ſed teneantur præciſè ſiue in granis, ſiue in pecunia, rationem ſemiſſis implere, prout creditorem adigunt ad eam non excedendam. Et moueor ſtatu inſpecto, qui erat tempore contractus: quia rebus in eodem ſtatu manentibus, reditus non erat exceſſiuus, ſed recidebat circiter ad rationem ſemiſſis duodecimæ, pro rata temporis tantum, vt patet calculando. quia ſi modius frumenti non excedebat uiginti libras, & conſequenter (vt plurimum) modius hordei uel auenæ decem libras, iſte reditus eſſet citra illum ſemiſſem, & paulò leuior. Si uerò modius frumenti plus ualebat, non tamen uiginti quinque libras communiter excedebat: idem reditus eſſet paulo citra rationem duodecimæ. Sors enim 836. librarum in ſeptem annos pareret annuatim centum octoginta octo libras, ſexdecim ſolidos, duos denarios cum duabus ſeptimis denarij, ad rationem lucri duodecimæ: ad rationem verò ſemiſſis centum quinquaginta tres libras, vndeuiginti ſolidos cum ſemiſſe & duabus ſeptimis denarijs. modo per te confer prædictum granorum ualorem. Cum ergo inſpecto ualore, qui erat tempore contractus, reditus iſte non excederet modum aut parum exederet: quanquam laboraret inconſulta & periculoſa captioſitate, & ſpecie quadam aleæ, non eſſe danda debitoribus ea electio libera in pœnam creditoris, vt poſſit debitor ſoluere in pecunia ad hanc moderationem, ſi grana ſuperarent, uel infra eam in granis, ſi minus ualeant: ſed ut ſemper teneantur, ſaltem ad rationem ſemiſſis implere, ſiue in granis, ſiue in pecunia. argumen. eorum quæ dixi ſuprà numero ducenteſimouigeſimotertio, de eo qui emit huiuſmodi reditum ad rationem quindecimæ, tempore contractus inſpecto. Et hæc eſt manifeſta æquitas, quam nemo candidi pectoris & ingenij ſequendam diffitebitur.

Eodemq;

469 † Eodemque contextu diluta ſunt omnia illa obiecta forenſia: non enim in alia re uerſatur fœnus, quàm in mobili: nec ſpectat ratio & limitatio legis ſecundæ. C. de reſcinde. uenditio. ad contractus, qui ſpeciem habent fœnoris, ut ſuprà quæſtio. decimaquarta qualis eſt iſte. Non enim eſt uenditio certæ quantitatis grani diſtributa ſolutione in plures terminos fauore debitoris: quia hoc eſſet uerum ſi liberum eſſet debitori ſoluere ante diem, & dilationi renunciare. Cùm ergo hinc non ſit huiuſmodi dilatio data, ſed negocium geſtum, videlicet annua præſtatio redacta ad neceſſitatem obligationis præciſæ, eſt verus formalis & præciſus reditus temporalis. Et cùm ſit factus ad redimendum per debitoris temporarium uſum æris alieni, eſt verum fœnus negociatiuum. Et ſic nec etiam obſtat dicta. l. verum. de minori. quæ etiam alia ratione non quadrat in propoſito. Nec enim verum eſt, debitores hic ſolo caſu ex poſtfacto lædi: quia huiuſmodi contractus de ſe implicitam habẽt aleam, eamque notabilem & periculoſam: nec eſt actus prouidentis hominis, ſed inconſulti, ita quòd minor, qui ſic contraxiſſet, & tali fortunæ ſe ſubieciſſet poſſet reſtitui: quia eo ipſo læditur, vt tetigi ſupra nume. 416. & ſic tanto odioſior eſt

De nõ uẽdẽdo frumento in uiridi

470 contractus. † Fateor tamen quòd in hoc caſu non habet proprie locum conſtitutio Ludouici. II. Fanciæ Regis, de prohibitione emptionis frumentorum in maturorum, ſeu in uiridi certòrum prædiorum: quia in caſu dictæ conſtitutionis longè maior eſt (quàm hic) alea, nempe duplex, ſcilicet primò periculum quòd non metatur, ſed prius pereant, quàm metantur. Secundò poſt meſſem periculum vilitatis, ut longè minoris valeant, quàm in viridi æſtimati ſunt. Non tamen ea conſtitutio emanauit in fauorem emptorum, ſed in fauorem pauperum ruſticorum uenditorum, qui de facili alliciebantur modica præſenti pecunia oblata ad uendendum ſpem meſſis futuræ, tantoque uiliori precio, quanto incertior, & pluribus caſibus obnoxior: qua pauperum facilitate homines cauti abutebantur. A multis enim uiliſſimo ementes, ſi in uno loco vel ſemel perdebant, modicum perdebant, ſed pluries & in multis locis plurimum ſuperlucrabantur: & hac turpi & aleatoria negociatione magnum quæſtum faciebant, expilatis pauperibus ruſticis. Quare gliſcente hoc malo, non ſolum iuſta, ſed etiã neceſſaria cauſa fuit, hanc aleam & nego-

Aleatoria negociatio

ciationem ſordidam in uniuerſum pœnali ſanctione prohiberi, quæ non fundatur ſuper ſola uſura interpretatiua (ut uulgò putant) ſed ſuper alea, & contractibus aleatorijs Reipubli. pernicioſis, & etiam ſuper uſura largè ſumpta, ſiue ſuper abundantia & ſupergreſſione caſuali, & damnis ciuium ex huiuſmodi contractibus inconſultis. Quare dicta conſtitutio (vtpote lata ex cauſa iuſta & Reipubli. vtili) poteſt extendi, vbi ipſa eadem ratio numero concurrit: vt ſiquis emeret futuram uindemiam. Eadem enim eſt ratio aleæ & ſupergreſſionis uenditoris, & facilitatis ad vili uendendum ſpem incertam & periculis obnoxiam, ex qua facilitate procliuitas captionis inſurgit, & præſumptio læſionis. Bald. l. ſingularia. colum. quarta in fine. ſi certum petatur, nec ineptè idem Bald. in lege prima, in fine. de calumniat. tales emptiones factitantes vocat uſurarios: uenantur enim captiones, & certant de maiori & exceſſiuo ſuperlucro pro modico preciolo. Cæterum etſi quandoque uideatur ceſſare ratio uſuræ, ut quando precium non prærogatur, ſed ſolum ſolui debet tempore meſſis uel uindemiæ, & ſic uilius non emitur ob uſum pecuniæ, ſed ob aleam, nihilominus habet locum dicta conſtitutio, prout omnia eius verba uerificantur: quia etiam ſi ceſſet uſura ſtrictè ſumpta, non ceſſat alea & captatoria negociatio Reipubl. inutilis & pernicioſa, ſuper qua prohibenda principaliter fundatur.

471 † Secus ſi quis emeret certam quantitatem fructuum, etiam futurorum, ſeu pro futuro tempore, abſque limitatione ad naſcituros ex certis fundis: quia tunc non loquitur nec adaptatur dicta conſtitutio. Patet ibi, (Bledz eu verd ſur le plat pags.) & ibi (Si ce n'eſtoit en plain marchè) quia etiam hoc caſu non eſt tanta alea, ſed una tantum incertitudo, ſcilicet ualoris aut vilitatis fructuum. Non tamen dicendum, quòd prior caſus, de quo in dicta conſtitutione, ſit iuſtior iſto, & quod in eo non ſit uſura, ſaltem largè ſumpta, ſiue ſuperabundantia illicita, ſicut in iſto (ut ineptè & præpoſterè putat Salyce. in authentic. ad hæc, quæſt. decima columna quarta capit. de uſur.) quia immo in caſu dictæ conſtitutionis eſt maior alea, maior captio & ſupergreſſio, & maius detrimentũ Reipubli. quàm in iſto, & ſic tanto iniquior & iniuſtior eſt iſto, de quo loquimur: in quo quia ineſt non modica, licet non tanta alea, & occaſio captionis, magis ſpectat ad iniqua lucra & con

Contra Saly.

tractus inconſultos & popina dignos, quàm ad iuſta & honeſta, & in communi vita neceſſaria commercia. Ideo manca eſt doctrina omnium Canoniſtarum & Theologorum, ut Antonini part. ſecunda titulo primo capi. octauo. §. nono comprobantium huiuſmodi contractus propter probabile & propè æquale dubium: non enim ſatis eſt ad iuſtitiam contractus ceſſare inæqualitatem, propter æquilibrium dubij vel periculi, niſi etiam ceſſet alea, & occaſio magnæ captionis & ſupergreſſionis, non ſolùm ſuperuacuæ in communi, ſed etiam nociuæ Reipubli. Et de his ſatis: ex quibus habes nouè & pleniſſimè elucidatam & deciſam materiam omnium redituum temporalium ad certum tempus. Videndum eſt ſummariè de his, qui ad tempus incertum.

Reditus ad uitam 1. exemplũ Oldr. 1. pro. 6. à ſene.

472 † SEPTVAGESIMOSECVNDO quæro de quæſtione, quam tradit Oldr. q. 206. Abbas & conuentus vendiderunt cuidam Archiepiſcopo quandiu uiuet, quadringentas libras Pariſienſes reditus annui pro bis mille quadringentis libris Pariſienſibus, cum pacto, quòd ſi Archiepiſcopus decederet infra biennium à die contractus & numeratæ pecuniæ, venditores reſtituerent mille libras Pariſienſes de ſorte. Contigit quod Archiepiſcopus ſuperuixit quindecim annis, & ſic ex reditu bis percepit ſortem & dimidium ſortis, & nihilominus perpetuum reditum exigere, quandiu uiuet: ideo conqueruntur venditores de uſura uel exceſſu. Decidit Oldra. contractum nec vſurarium, nec exceſſiuum fuiſſe, ſed iuſtum & licitum, & venditores compellendos ad obſeruandum: & fundatur propter incertitudinem lucri & damni: quia emptor ita poterat parum vt diu viuere & ſequitur Io. Andr. in addit. Specul. rubr. de uſur. ad fin. Alber. in l. iubemus nulli, colu. penult. C. de ſacroſanc. eccleſ. & omnes, nemine contradicente. Et certè non eſt hic propriè diſputandum de vſura, ſed de iuſtitia ſeu æqualitate precij, quia incertitudo tempore contractus æquè ſe habebat ad lucrum, ſicut ad damnum. Ad hoc not. per doctores in l. de fideicommiſſo. C. de tranſact. in l. ſi pater puellæ. C. de inoffi. teſtam. in l. ſi ea lege C. de vſur. Nuſquam tamen legi etiã à laycis uel fœneratoribus ſimilem reditũ annuum ad uitam tam modico precio emptum fuiſſe, videlicet ad rationem vnius pro ſex, ut in d. quæſt. Oldr. & adhuc ibi totum periculum nõ erat emptoris: quia pactum erat quòd eo decedente infra biennium vẽditores reſtituerent ferè dimidiam partem ſortis, videlicet mille libras Pariſienſes, ſi autem decederet poſt biennium, uenditores nihil reſtituerent de ſorte, ſed ſoluerent penſionem pro rata uitæ emptoris. Et ſic ille contractus nimis uergebat in commodum emptoris qui mihi minus honeſtè de tanto quæſtu pactus uidetur, quàm pro dignitate ſua deceret, cum eſſet Archiepiſcopus. Vnde dico Oldra. malam cauſam fouiſſe, niſi fortè tempore contractus ille Archiepiſcopus fuiſſet moribundus, ut tunc ueriſimiliter non eſſet uicturus ultra quinque vel ſex annos, & ex inopinato ſuperuixiſſet, quod non eſt ueriſimile. quia Oldrad. eius aduocatus non tacuiſſet, & adhuc in tam ſene vel moribundo talis contractus ex neutra parte honeſtus fuiſſet, per ea quæ mox dicam. Baldus autem conſil. ducenteſimo nonageſimo ſecundo quia ex facto, libro quinto, diſputat de alio reditu ad vitam ſine dicta clauſula de reſundenda parte ſortis certo caſu, ſed ſimpliciter ad uitam, & maiori & iuſtiori precio, videlicet centum quadraginta reditus annui pro mille ducentis. & ſic paulo infra rationem unius pro nouem: quia etiam ſuperuiuente creditore non erat ſors implenda in nouem annis, ſed circiter poſt nouem annos & tres menſes, & ſic ibi longè iuſtior erat contractus, quàm in caſu Oldr. Et licet ibi creditor emerit ad vitam ſuam & uxoris, vel alterius eorum, & ſic ad duas uitas in ſolidum, tamen quia illæ ſimul currunt, & ueriſimiliter parum diſtabant, præſupponendo quòd ambo eſſent mediocris ætatis, puto Bal. qui decidit ſtandum contractui, non malè conſuluiſſe. Bald. etiam in conſil. incipi. quæruntur de tali caſu. quod eſt conſi. 410. libro primo ſecundum veterem impreſſionem, & conſi. 210. libro tertio ſecundum nouam impreſſionem, decidit huiuſmodi contractum valere, ad uitam unius, precio ad rationem unius annui pro decem: de quo nõ probata alia fraude non eſt dubitandum. Rurſus Bald. conſil. incip. inſtrumentum. quod eſt conſi. 18. libro primo ſecundum ueterem, & conſil. 154. libro ſecundo ſecundum nouam impreſſionem, decidit valere huiuſmodi reditum ad rationẽ unius pro decem, emptum ad uitam duorum, & cuiuslibet eorum in ſolidum: licet ibi emptores, uel ultimus eorum ſuperuixiſſet. 26. annis, & uſque ad duplum ſortis tantum recepiſſent: quod ceſſante omni alio vitio tolerandum puto: etiam ſi longius uixiſſent, dummodo tempore contractus non eſſent ambo iuniores, ſed mediocris ætatis. Sub eadem limitatione ſuſtineri

2. exẽplũ Bald. 1. pro 9. ad uitã duorum

3. exemplũ Bal. 1. pro. 10. ad uitam unius.

4. exemplũ Bald. 1. pro 10 ad uitam duorum.

poteſt

5. exemplum Roma. I. pro 8. ad uitam uiri & uxoris.

poteſt conſilium Romani conſilio 302. ego hunc cõtractum, ubi tuetur emptionẽ 120. reditus annui ad uitam uiri & uxoris ſimpliciter pro mille, & ſic ferè ad rationẽ vnius pro octo. Sed quid de empto ad rationem unius pro decem ad uitam patris emptoris, & duorum filiorum, quorum unus erat ſeptemdecim annorum tantum, alter bimulus: quem contractum Raphael. Cuma. conſil. 185. proponitur: cui ſubſcripſit. Fulgoſ. ualere conſuluerunt. Ego verò diuerſum hoc caſu cenſeo: quoniã emit ad uitas trium in ſolidum, quorum unus infantiam, alius pueritiam nondum exceſ-

473 ſerat. † Iam exemplorum ad aperiendum materiam ſatis & longiore diſputatione omiſſa, quanquam nec in hac re defuerint quidam Theologi, qui huiuſmodi reditum ad uitam emptiones tanquam vſurarias & illicitas nominatim reprobauerint, ut Henri. Gandenſis Quodlibeto primo, quæſtio. 39. quodlibeto 2. quæſtio. 25. Quinetiam alij magis delirantes, ut non ſolum hos contractus redituum uitalium, ſed etiam emptiones vſusfructus prædiorum ad uitam improbitatis vſurariæ damnauerint, niſi precij quantitas æqualis ſit cumulo fructuum, ut Goffred. & Raymund. in ſummis, quorum delirium abundè confutauerunt cæteri, communiter tam Theologi, quàm Legiſtæ & Canoniſtæ, tamẽ quoniam hi quandoque huiuſmodi cõtractus etiam nimis exceſſiuos, & iniquis conditionibus perperam probant, ut in primo & vltimo exemplis prædictis; quandoque timidè & per ineptas rationes potius in dubiũ reuocant quàm reprobent, ut Laurent. de Rodulph. in repetition. cap. conſuluit. par. 2. quæſt. 11. quæſt. 15. quæſtio. 28. de vſur. quem ſequitur Anton. par. 2. titu. 1. cap. 8. §. 10. reditum 16. annuorum ad vitam plurium pro 100. ita ut debitor poſſit redimere, credit illicitum; non tam ob modicitatem precij, quàm eo, quòd reditus non ſit conſtitutus in ſundo, nec ad fundum relatus, ſed ad perſonam; licet bona pro obſeruatione contractus obligentur; quod eſt declaratum ſuprà nume. 22. Cæterum omnes ferè ſolẽt huiuſmodi contractus neglectim ac indiſcriminatim admittere, ſub hac ſola moderatione, ſi non eſt læſio ultra dimidiũ iuſti precij, habita ratione ad veriſimilitudinem longioris aut breuioris vitæ, ut Ancharan. in diſputa. antiquis in primo caſu. Panor. in diſput. Augerio. Legiſtæ in dicta lege, ſi ea pactione, quæ moderatio (utpote nimis uaga) periculoſa eſt in materia ſuſpecta, per not. ſuprà quæſt. 55. quæſt. 56. Quamuis enim hic contractus in ſe communiter non ſit ſpecies negociationis fœneratoriæ, ob continuum periculum & ſortis & reditus amittẽdi: ſed potius ſpectet ad primam ſpeciem negociationis, de qua ſuprà quæſt. 69. tamen præter id quod in fraudem quandoque fieri poteſt, habet ſpeciem aleæ, quæ eſt reprobata à iure, niſi in modico, quod damnificare non poteſt, & gratia virtutis exercendæ l. quibus, de aleæ lu. & tetigi ſuprà quæſtio. 3. num. 91. Non enim ſit ſine captione uel periculo enormi captionis alterutrius: & licet Legiſtæ & Canoniſtæ ad hoc non aduertant, tamen non eſt negligendum à iudicibus & uiris politicis, qui captioſos & Reipub. inutiles contractus non debent fouere, ut alibi dixi. Verum quia contractus iſte poteſt fieri ex cauſa iuſta & honeſta, & uſibus hominum accommoda & utili, ſicut emptio vſusfructus, uel iactus retis, non debet reprobari, modo probabilem & cauſam & modum habeat. Cauſam dico, ut non appareat factus ex vanitate uel temeritate, ſicut alea. Modum verò circa bonam fidem, precium & aliàs pactiones: probabilem autẽ, quia non poſſunt hæc, præſertim modus, certa particulari regula penitus definiri: ſed neceſſe eſt [illegible] accipi, ſeu potius ex quadam probabilitate poſſibili haberi, quàm ex certa, vera & abſoluta æſtimatione impoſſibili haberi in his nobis incertis & aſſiduè pendentibus à futuro. Debet ergo hæc probabilitas non neglecta nec ſupina eſſe, ne captio captioni addatur, ſed q̃ magis æquabiliter & temperatè fieri poſſibile eſt: quod circa modum conſiſtit in tribus. Primò, in ætate, valetudine, & alijs veriſimilitudinibus vitæ futuræ. Secundò, in quota ſeu quantitate reditus, puta an ſexta, uel decima, uel quindecima pars ſortis: & in pactis, quæ ſunt pars augmentatiua uel diminutiua precij. Tertiò, in numero perſonarum, ad quarum vitam debebitur reditus, an una, uel plures, an ſimplici-

Modus probabilis.

474 ter, an in ſolidum. † Breuiter autẽ puto hac probabili iuſtitia iuſtum eſſe reditũ ad vitam emptum, ad rationem unius anni pro decem, ab unica perſona mediocris ætatis, puta triginta quinque annorũ, intelligo enim communiter mediocrem eſſe ætatem à triceſimo anno ad quadrageſimum in maſculo, & paulò minori tempore in fœmina. Et quo iſtud ſit dilucidius, argumẽtor paucis utrinque. Primùm, quòd poſſit emi uiliori precio. Primò, quia cæteris paribus, reditus incertus minoris eſt æſtimationis, quàm reditus certus, præſertim hac tanta & tam intenſa incertitudine: quia quotidie poteſt creditor mori & redi-

tus

tus finiri, ut nec horulam quidem certitudinis habeat: quanquam certum ſit finiendũ cum uita l. 1. de condi. & demonſtra. & hæc tanta (qua maior eſſe nequit) incertitudo, uidetur ad minus dimidium ualoris reditus diminuere. Sed ſeſquimille ſunt iuſtũ precium reditus certi 100. annorum uſque ad triginta annos, etiam contractus commutatorij primæ ſpeciei & minimè fœneratorij, ut ſuprà quæſt. 69. Si enim reditus perpetuus centum etiam cum proprietate fundi poteſt emi pro 3000. ſummo & iuſtiſſimo precio, ut ſuprà quæſt. 5. igitur dimidio minus, uidelicet pro 1500. poteſt emi ſimilis reditus uel vſusfructus fundi uſque ad 30. annos. Certum eſt enim quòd reſtrictio iuris uel dominij ad triginta annos, tollit ad minus dimidium ualoris dominij perpetui ut ſuprà nume. 435. Igitur ſi quis talis ætatis, ut præſumatur adhuc uicturus 30. annos, emat cẽtum reditus ad uitam ſuam, licet aptitudine uideatur emere reditum 30. annorum, tamẽ quia iſte reditus laborat præfata tanta incertitudine, multo minus ualet quàm reditus certus 30 annorum, & ad ſummum non ualet niſi dimidio minus. Igitur ſi prior ille reditus certus emi poſſit 1500. ſummo & iuſtiſſimo precio, iſte incertus poterit emi 750. ſummo & iuſtiſſimo precio: & hoc etiam ſenſus communis, & rerum experientia oſtendit. Si enim duo reditus ſubhaſtẽtur, prior 100. ad 30. annos, ſecundus 100. ad uitam Titij, qui uerisſimiliter adhuc triginta annis victurus eſt, certum eſt, quòd iſte ſecundus multo minori precio licitabitur, & rationabiliter precio dimidio minori addicetur, igitur &c. Nec uidetur in communi aptior reductio, quàm ad dimidiam, quæ eſt medium inter ſummum, uel intermedium exceſſiuum: & inter ſummum uel intermedium defectum, ut patet ad ſenſum. Arguitur ſecũdò, quia ſimplex perpetuus nec redimibilis, nec aliter diſſolubilis reditus cẽtum ſuper predio alieno, per manus alienas percipiendus, etiam tutiſſimè collocatus, poteſt emi bis mille quingentis, iuſto & legitimo precio, licet paulo uiliori precio l. 3. §. item ſi reip. ad leg. Falc. ſup. quæſt. 5. igitur idem reditus ad triginta annos dimidio precio, uidelicet 1250. iuſtè emi poteſt. Igitur ſimilis reditus, ſed incertus puta ad uitam illius, qui uerisſimiliter triginta annos circiter, & non plus uicturus eſt, ſub dimidiato precio, uidelicet 625. iuſtè & legitimè æſtimari emique poterit, & ſic adhuc minori precio. † In contrarium, quòd

475 iſtud, ad rationem vnius pro decem, non ſit hic iuſtum precium, ſed debeat eſſe duplo maius, arguitur per leg. hęredit. ad leg. Falc. vbi relictum annuum ad alimenta in homine 35. annorum, æſtimatur non decuplo, ſed duplo decupli, ſeu vicecuplo, hoc eſt quantus eſt cumulus viginti annorum. Et ratio eſt, non quòd triginta quinque annos natus præſumatur adhuc victurus viginti annis, & non vltra, & quaſi habens quindecim annos præſumatur adhuc in caſu d. l. victurus triginta annis, & non vltra, & ſic de alijs exemplis d. l. ut ibi gloſ. & omnes docto. ineptè putant: ſed ratio eſt, quia in caſu d. l. qui non impleuit viceſimũ annum, præſumitur communiter ſuperuicturus ſexaginta annis, qui verò impleuit triceſimumquintum annum, & eſt infra quadrageſimum, pręſumitur ſuperuicturus circiter 40. annos. Sed quia hæc præſumptio ob nimiam incertitudinem non debet accipi pro re certa, nec tantum æſtimari quantum certa, ſed dimidio minus, ideo fit reductio totius uerisſimilis temporis, ad dimidium uel circiter, reſiduo compenſato cum dicta incertitudine. Si igitur in ratione legis Falcidiæ, vbi communis æſtimatio attenditur l. precia rerum, ad leg. Falc. tale relictum homini 35. annorum æſtimatur ad rationem unius pro viginti, videtur id eſſe commune precium, & ſic dimidio minus iuſtum in caſu noſtro: quem ſi forſan malis comparare legato vſusfructus quàm alimentorum, adhuc erat deterius: quia tunc deberet æſtimari ad rationem vnius pro 25. per d. l. hæreditatũ in fine. Sed ad iſtud argumentum facilè eſt reſpondere, primò, quòd taxatio d. l. hæreditatum, non habet locum niſi in caſu ſuo, ut tenent Imo. Paul. Alexan. & omnes ibi Iaſ. in leg. eum qui ita §. qui ita ſtipulatur, colu. 5. de verbor. obliga. Matth. Afflict. deciſ. Neap. 34. Secundò dico, & hic eſt verus & ſubtilis intellectus d. l. nouiter à nobis detectus, quòd taxatio d. l. hæreditatum non reſpicit communẽ nec veram æſtimationem legati, quoniam hoc eſſet ineptiſſimum, & contra ſenſum communem, & alia iura. Quis enim uellet alimenta ad uitã unius adhuc infantis emere ad rationẽ unius pro triginta, uel ad uitam 35. annos habentis ad rationem vnius pro uiginti, quanti liceret etiam fundos in perpetuum mercari? Rurſus quis niſi mente captus, aut ſua iactans, uſumfructum fundi ad vitam unius infantis uel adoleſcentis ad rationem unius pro triginta emere vellet, quanti eundem fundum, vel etiam meliorem in perpetuum emere liceret? Item de iure legitima indicatura reditus perpetui, nullo pacto reſolubilis, tutò collocati, eſt ad rationem unius pro viginti quinque

Nouus intell. l. hæreditat. ad l. Fal.

3

leg.

leg.r §.item ſi reip. ad leg. Falc. igitur redi-
ens ſimilis quantitatis ad uitã,ſiue etiam ali
mentum , uel uſusfructus , non poteſt niſi
multo minus ualere. Et hęc tam clara & ma
nifeſta ſunt,ut mera inſania eſſet,vel cogita
re quidem primores illos iuriſconſultos iu-
ris authores hæc ignoraſſe,aut in his deſi-
476 puiſſe. † Quid ergo? Ego plus dico illam
taxationem non eſſe factam fauore legata-
riorum , nec alimentorum quidem,ut Ac-
cur.& omnes docto. ibi & ubique aduſque
ſtultè putãt. Quorſum enim augere uerum
& communem valorem ? cõtra uerò minui
debuiſſet,ſi fauendum erat legatarijs quò tã
to minorem Falcidiam paterentur. Præte-
rea dico,quòd intentio dictæ legis hæredi-
tatum, non eſt,quòd præciſè & adęquatè de
taxata ibi quantitate detrahatur Falcidia,
vt omnes aduſque falsò putauerunt : eſſet
enim contra rationem,& in plurimarum le
gum eiuſdem tituli correctionem , ut mox
oſtendam. Dicimus ergo primò , quòd illa
taxatio facta eſt fauore hæredis , & immu-
nitatis quartæ ſuæ. Patet,quia fit ad inue-
niendam rationem æſtimandæ & deducen
dæ Falcidiæ in legatis,non ſolum in diem
certum,ſed etiam incertis. Igitur tam ipſiuſ
met hæredis fauore fit,quàm eius gratia in-
uenta eſt Falcidia.l. poteſt hæres. ad lega.
Falcid. Secundò quòd reſpectu legati puri
& certi , nullus exigitur circuitus ad inue-
niendam rationem ſeu quantitatem Falci
diæ , ſed ſufficit vnica conſideratio,ſcilicet
adæquatio valoris communis legati ad re-
liquum totius hæreditatis,tempore mortis
inſpecto l. in quantitate,in princip. ad leg.
Falcid. inſti. eodem §.quantitas,in legatis
autem certis , ſed in diem duo exiguntur:
primum æſtimatio & deductio interuſurij
ſeu commodi medij temporis,uel interual
li:ſecundum, dicta adæquatio,legatum .n.
in diem in ratione Falcidiæ non tanti æſti-
matur,quanti res eſt ipſa legata,ut in lega-
to puro : ſed detracto prius dicto interuſu-
rio,deinde reſidui fit adæquatio ad reliquã
bona,tex.in l.lege Falcid.in princip.in l.cir
ca,in princip.in l.in quantitate §. in diem l.
qui quadringenta,in fin.ad leg.Falcid. In le
gatis autem incertis,& in diem ſimul,ut in
ſucceſſiuis ad uitam,tria neceſſariò ſunt fa-
cienda,primum , quia detractio Falcidiæ,
quæ eſt certa quota , debet eſſe certa , & de
certo,ſeu certificato, neceſſe eſt ante omnia
dicti legati incertitudinem ad quandã pro
babilem certitudinem reduci: alioquin im
poſſibile eſſet Falcidiam adaptari,ſecundò,
quia legatum illud incertum ad certam p-
babilem ſummam ſeu æſtimationem redu
ctum nihilo magis purè ſimulque præſta-
tur,ſed in diem & ſucceſſiuè, ideo detrahen
dum eſt commodum interuſurij , ſicuti de
legato certo in diem dictum eſt, tertiò, de-
mum fiet illa adæquatio . Cum autem de
duobus vltimis iura eſſent protrita, ut plus
quàm notorium eſt,ſolum reſtabat proui-
dere de primo, de quo nihil dũ erat diſpo-
ſitum in iure: quare & ad finem ſuper illo
primo prius requiſito duntaxat prouiden-
di,facta eſt dicta lex,& taxatio in ea conte-
ta non ad taxandam præſumptionem uitæ
hominis in caſu dictæ l.ut vulgò malè pu-
tant,ſed ut eſſet quædam formula ad inue-
niendam probabilem quandam certitudi-
nem in his incertis. Non poteſt autem pro-
babilius & commodius incertum illud ad
certum quid æſtimari uel reduci prima uti
que ſpecie, & in genere , quàm ad dimidiũ
totius incerti:tum quia dimidium iſtud in
genere eſt medium inter maiorem & mi-
norem inæqualitatem,ut dixi:tum quia in
certitudo utriuſque oppoſiti extremi, vide
licet uel integræ uitæ hominis,quanta veri
ſimiliter eſſe poteſt & ſolet communiter,
uel vitæ abruptæ , & mortis immaturæ,
quorum alterutrumque ferè pariter & æ-
què frequenter vſu venire ſolet,& non poſ
ſunt melius & probabilius inuicem com-
penſari (quando ad certam quandam æſti-
mationem veniendum eſt) quàm æquali-
ter,hoc eſt ad dimidium,ut ſic totum veri-
ſimilius & communis vitæ hominis incer-
tum tempus æſtimetur dimidiato tempo-
re certo, prout ferè fit in ſingulis exemplis.
d.l. ſi rectè inſpiciatur & hæc ſic eſt vera ra
477 tio & intentio dictæ.l. † Et notabiliter
dixi (ferè) quia taxatio d.l.non debet præ-
ciſè,nec ad viuum reſecari , tanquam Ma-
thematicum quoddam ſeu magicum præ-
ſcriptum,cui nec addi,nec demi poſſit , qđ
nec excedi,nèc minui queat:ſed primò(ut-
pote in materia morali) debet accipi cum
temperamento legalis æquitatis,& omniũ
totius negocij circunſtantiarum,iuxta l.bo
na fides,depoſi. Secundò,utpote in materia
quæ certam, perpetuam, præciſam & uni-
formem determinationem non recipit in
ſingulis particularibus caſibus , neceſſe eſt
taxationem d.l.non pro determinatione p-
petua & ſpecifica ſingulorum omnium ca-
ſuum (cum ad praxim & particulare ven-
tum eſt , ut nimis præcipitanter & indige-
ſtè more ſuo putauerunt aduſque omnes
gloſſ.& docto.) Sed pro quadam probabi-
li forma ſeu methodo in genere ſuo,& quã
tum ad circunſtantiam veriſimilis duratio
nis temporis in genere tantum,ſine præiu-
dicio aliarum circunſtantiarum cuiuſque
particularis caſus, de quibus nil cauetur in

d.l. Si enim legatarius alimentorũ uel uſuſfructus, puta Titius, apparet tam afflictæ ualetudinis, ut veriſimiliter ultra 10. annos victurus non ſit, ſecundum crebriorem contingentiam hominum taliter affectorũ tunc licet non ſit 10. quindecim uel triginta annorum ætatis, tamen certum eſt, quòd legatum non debet æſtimari quantum in 30. uel in duobus & viginti annis aſcendere poſſit ſecundum formam d.l. Et hanc nõ fuiſſe intentionem Iuriſconſultorum, certo certius eſt omnibus nam pueris, niſi quibus ſenſus communis deſit, aut ægrotent ut elleboro ad purgandum cerebrum indigeant: & tamen ad peruicaces & ceruicoſos conuincendos probo. Forma ſeu æſtimatio dictę l. eſt medium probabile inter maiorem & minorem inæqualitatem, ideſt, inter extremum maius & extremum minus, quod eſt immatura & anticipata mors: & tendit ad utrumque compenſandum incertum vitæ abrumpendæ cũ incerto uitæ vſque ad veriſimilem metam continuandæ. Et hoc ipſa viua ratio, ſeries & mens d.l. omnium ferè eius exemplorum collatio & proportio oſtendit. Sed iſto particulari caſu æſtimatio talis non eſſet probabiliter, nec aliquo modo media, cum vergat ad extremum maius: immo (quod deterius eſt) illud manifeſtè tranſcenderet quandoque in triplo, ut cũ Titius eſt infra viginti annos: quandoque ultra duplum, ut cum Titius eſt 30. annorum ætatis: & eſſet pluſquam manifeſta & abſurditas & iniquitas. Contra fac, Titium eſſe 60. annorum, ſed adeo præter communem hominum temperaturam viuacem, ut veriſimile ſit eum adhuc 20. aut 25. annis uicturum, nonne vergit ad extremum minus? Num iniquum eſt æſtimari legatum, quantum aſcenderet in quinque annis tantum? Conſtat enim ex prædictis, quòd Vlpian. ibi æſtimando in ſexagenario ad quinq; annos, reſpexit (ut ſimili proportione in prioribus exemplis) ad id quod ſecundum crebriorem hominũ conſuetudinem uſu venire ſolet, ſexagenarios viuere uſque ad alios decem annos, uel circiter, non ultra, niſi rarò. Et quia nihilominus periculum eſt, ut quotidie moriatur, compenſatione facta incerti, probabiliter æſtimauit ad dimidium tempus, ſine præiudicio aliarum particularium circunſtantiarum, ſi de illis conſtaret, ut dixi. Quod autem Vlpia. ibi eandem quinque annorum æſtimationem facere videtur, cu iuſcunque ætatis ſit legatarius 60. annos egreſſus, hoc non ex præſcripto, tanquam ex fixa & perpetua determinatione accipiẽdum eſt, ſed παχυμερῶς, hoc eſt craſſius & defunctoriè, maiori & ſcrupuloſiori cõputandi ſubtilitate omiſſa, in his incertis, quæ ſpecialiorem in communi determinationem commodè non admittunt. Specialior enim & exactior determinatio non eſt doctrinæ, nec methodi communis: ſed ſpectat ad circunſtantias particulares ſingulorum caſuum. Plura ſuper intellectu & effectu d.l. hæreditatum, legumque cognatarum dicenda erant, quæ in nouis intellect. trado, unde ſatis habui excerpere, quæ ad huius quæſtionis deciſionem faciunt.

478 † Ad quam redeundo, præfata concluſio ſuprà nume. 468. confirmatur: quia ſaltem ille reditus non poteſt eſſe maioris æſtimationis, & ualoris in communi, quàm tãtundem certi reditus, uſque ad 17. annos, qui tamen pro mille emi poteſt, ut nuper dixi. Verum non puto dictum reditum incertum dicto caſu minori precio, quàm ad rationẽ duodecimæ emi poſſe, quin ſit modicitas precij: & moueor, quia ſicut in emẽdo reditu certo & perpetuo tutò collocato requiritur, quòd precium (ut iuſtum & integrum ſit) nõ excedatur à penſionibus 30. annorũ collectis, ſaltem 15. annorum, per not. ſupr. nume. 433. & quæſt. 5. num. 120. Et pariter, ut reditus certus ad 25. uel 30. annos limitatus, iuſtè dimidio minori precio quàm prior æſtimatur: ita reditus temporalis, ſed incertæ durationis, quæ ueriſimiliter uſque ad 30. annos durare poterit, non ultra (inquantum veriſimile eſt) quia poteſt interim perire, nec habet aliquid firmum, rationabiliter adhuc minus quàm dictus reditus temporalis certus & ſtabilis æſtimatur: non tamen dimidio minus quàm ille temporalis certus. quem fortaſſis notabiliter excedet, ſed aliquanto minus, & omnino plus dimidio minus quàm ille perpetuus. Sufficiet ergo reduci ad tertiam partem precij dicti perpetui certique reditus. *Probabilis æſtimatio.* Vt enim perpetuitas reſtricta ad 30. certos annos, facit rationabiler ut uel eadem ſorte manẽte reditus certus annuus, qui alioquĩ ſimplex poterat eſſe perpetuus, poſſit in quantitate currente duplari: uel ut priori quantitate reditus manente, precium ſubduplari, ſeu dimidio minus eſſe poſſit: ita huic temporalitati addita incertitudo, tanquam noua & ſecunda cauſa diminutionis facit ut uel eadem ſorte ſeu precio manente, idem prior reditus, qui in ſimplo poterat eſſe certus & perpetuus, & in duplo certus & tricenarius, triplo augeri, uel eodem reditu manente, precium ſubtriplari poſſit, ſeu ad tertiam partem precij reditus certi & perpetui reduci. Non autem quòd precium poſſit ſtante eadem quantitate reditus

tus ſubquadruplari: uel ſtante precio redi-
tus quadruplicari poſſit prætextu huius &
temporalitatis & incertitudinis. Sufficit
enim quòd propter duas cauſas vilificatio
nis à certo & perpetuo duas ſolidi precij p̄-
tes amittat, & ſic reducatur ad tertiam, non
autem (alio non concurrente) ad minorem
partem precij: cum etiam veriſimiliter tem
pore contractus inſpecto durare poſſit uſq;
ad 30. uel etiã circiter vſque ad 40. annos.
Vt igitur reditus certus perpetuus debet
emi iuſto & integro precio ad rõnẽ unius
pro 30. ita temporalis & incertus, ſiue qui
veriſimiliter duraturus eſt uſque ad trigin
ta uel quadraginta annos debet emi ad ra-
tionem unius pro decem, iuſto, non defecti
479 uo precio. †. Non obſtant duo argumẽ
ta ſuprà nume. 474. adducta ad probandũ,
quòd uiliori precio emi poſſit: quia reſpon
deo primò, quòd huius incerti reditus com
paratio, ut & uerius & tutius inueniatur iu
ſtum precium, rectà fieri debet ad ſolidum
ipſum reditum, videlicet ad certum & per-
petuum, qui tanquam ſolidus & perfectus
debet eſſe proportionabiliter cæterorum,
ueluti minus perfectorum, regula & gno-
mon: non autem ita facienda eſt collatio
ad reditum temporalem certũ, qui una (ſci-
licet perpetuitatis) pfectione caret, niſi ſer-
uata ſemper proportione primi ſeu ſolidi
ad ultimum, quod in effectu eſt conferre ul
timum primo, non ſecundo, quod clarius
explico ſic. Primus et ſolidus ille reditus
excedit iſtum, de quo in concluſione, ſuprà
nume. 474. in duobus, & ſic precium ſolidi
debet huius precium excedere dupliciter:
& ſic uelut duabus partibus conſequenter
debet eſſe triplum ad huius precium, quod
ad illud erit ſubtriplum, recta & æquali p-
portione, quæque aptè quadrat. Igitur, ut
proportione ſolidi ad hũc dupliciter dimi-
nutum rationabiliter eſt tripla, ita propor-
tio illius intermedij ſeu certi temporalis re
ditus debet ad hunc eſſe circiter ſeſquipla,
non dupla. Nec obſtat quòd proportio ua-
loris ſecundi ad primum rationabiliter eſt
ſubdupla non autem ſubſeſcupla: ergo eiuſ
dem ſecundi ad ultimum debet eſſe dupla,
non ſeſcupla: quia dico quòd inſpecta com
muni utilitate hominum, ſecundum quam
precia rerum admetiuntur, ſuprà nu. 391.
primus reditus ad minus duplo utilior eſt,
& duplo ſuperualet ultimo, ſed dimidio tã
to duntaxat. Et ſic quamuis ſecundus, vide
licet reditus annuorum 100. uſque ad 30.
annos, non ualet niſi 1500. tamen tertius
& ultimus iſte non debet ob id ualere 750.
tãtum, ſed mille. Secundò reſpondeo, quòd
in alio peccant dicta argumenta, quia (ut
in ſimili ſuprà) nõ tantum ualet parua ſum
ma reſpectu paruæ, quantum magna reſpe
ctu magnæ: quemadmodum pars fundi nõ
tantum ualet per ſe, quantum totus fundus
in toto l. Meuius §. fi. fami. erciſ. l. Meuius
§. in fundo, de leg. 2. Bart. in l. uxorẽ. §. agri.
plagã, in fi. de lega. 3. Saly. in l. fi. C. de iur.
dot. Et ſic non ualet illatio, quæ fit in dictis
argumentis ad minores ſummas: quia licet
ſit eadẽ proportio reſpectu ſimplicis ſum-
mæ ſeu ſimplicis numeri mathematicè, ta-
men non eſt eadem proportio utilitatis in
commercijs & uſibus hominum: ſola verò
mathematica proportio non cõcludit, vbi
non de quæſtione merè mathematica phy-
ſicaliter, ſed de morali ciuiliter agitur.
480 †. Tertiò reſpondeo, quòd in hoc caſu
de quo loquimur, non eſt tanta incertitu-
do, ut precium ſub quadruplo minuatur
ad primum ſolidum reditum. Loquimur
enim in eo, qui emit ad uitam ſuam, nõ ad
uitam tertij, & ſic certus eſt ſibi commodè
conſultum iri quandiu uiuet: quæ certitu-
do cæteris paribus præpõderat incertę ſpei
tranſmittendi poſt ſe ad hæredes ad uitam
tertij, ſi fortè ille tertius ſuperuiuat, ut ſen-
ſus communis oſtendit, eademque certitu-
do ad uitam ipſius emptoris ſibi conſultũ
eſſe, quantum cum hoc excedit utilitatem
dicti reditus tẽporalis certi, & omnino ex-
cedit reſpectu ipſius emptoris: & ſic hic vlti
mus reditus nõ eſt omni reſpectu inferior
ſecundo, ſed certo reſpectu illud utiliter &
efficaciter tranſcendit, & ſic deberet potius
æqualis eſſe, quàm ſubduplus. Et ad ſum-
mum, dato, non cõceſſo, quòd reſpectu ter-
tij licitatoris (cui vtpote ad alterius uitam
ementi minus ualet) poſſit in ſubhaſtatio-
ne ſubduplus eſſe, dimidioq; minus quàm
ſecundus ille licitari, nõ tamen idem ſequi-
tur in eo qui mercatur ad uitam ſuam pro
priam: quia iſte ſibi tutius conſulit, nec in
tantum aleæ ſe ſubijcit, ſicut ille tertius.
Nec obſtat quòd huius ementis ad uitam
ſuam videatur ſingularis utilitas, quæ non
debet expendi, ſed communis, quia imò eſt
communis utilitas, nempe qualis eſt cuiuſ-
que talis conditionis, pariter ad uitam ſuã
ementis. Et ſic rectè & ſubtiliter inſpicien-
do, emere ad uitã tertij, eſt alia diuerſa ſpe-
cies contractus minus probabilis & legiti-
ma, magiſque aleæ accedens. Et hoc ergo
caſu, de quo ſuprà nume. 474. iam ſatis un-
de quaque excuſſo, uelut exæquato gno-
mone, facile eſt reliquos caſus probabiliter
æſtimare. Quid igitur ſi duo ad uitam ſuã
emant, puta uir & uxor, uel duo fratres, uel
ſocij? Reſpondeo, ſi ambo ſint mediocris
ætatis, puto eodem precio admittendum, ſi

ſimpliciter, non in ſolidum ematur: quia quod reditus non finietur in totum morte primi morientis, compenſantur cum eo, quòd finietur pro dimidia morte alterutrius ex duobus primò morientis. Si verò cum clauſula (in ſolidum) mihi videtur nimis modicum eſſe precium ad rationem decimæ, & aliquantulum augendum, puta ad rationem duodecimæ, uel circiter, niſi ambo nō mediocris, ſed paulò inclinatioris eſſent ætatis, aut ualetudinis. Pariter ſi ad uitam plurium quàm trium, uel ad uitam unius aut duorum iuniorum, & firmioris ualetudinis, tanto probabiliter boni uiri arbitrio augendum erit precium, nec ſpecialius hæc lubrica & incerta definiri poſſunt. Itaque primum exemplum Oldra. & ſextum utriuſque Rapha. in princ. quæſtio. prorſus reprobanda ſunt. Secundum & quartum Baldi, & quintum Roma. de inclinatione ætatis aut malè affectis intelligi debent. Tertium autem Baldi, etiam in homine mediocris ætatis expeditè procedit. In his autem modicus exceſſus pro nihilo eſt, cum non ſit æſtimatio niſi craſſa & probabilis: notabilem verò & multū exceſſum ſufficiet ad probabilem modum reduci, ſed maximus & enormiſſimus exceſſus faciet, ut meritò in totum caſſari poſſit, nec locus ſit l. 2. C. de reſcind. vend. propter odium & ſuſpicionem horum contractuum, poſtquam ad fœnus degenerant, data tam enormi inæqualitate, qualem eſſe puto, modo propter magnitudinem reditus, modo propter qualitatem emptoris: primo caſu ſi tantus eſt reditus, ut in 5. uel 6. annis ſortem æquaturus ſit, & emptor etiam alioquin grandæuus multum veriſimiliter breui ſuperlucraturus, ut in caſu Oldra. Secundo caſu, ſi reditus de ſe non excedit, ut quia non ſit æquaturus ſortem niſi in decem annis, ſed emptor erat tam iuuenis & viuax, ut veriſimiliter eſſet percepturus ultra quintuplum, uel ſextuplum, & maximè ſi ad uitam plurium iuniorum, ut in ultimo caſu utriuſque Rapha. Et ſic illi duo caſus, primus & vltimus, ſtant pro duobus oppoſitis exemplis diſſimilis, ſed intolerandi exceſſus, ex parte emptoris ſeu creditoris, circa quem ſolum de fraude uſuraria quærendum eſt. Tranſeamus ad alia.

481 † SEPTVAGESIMOTERTIO quæro de uſuris teſtamētarijs. Teſtator legauit quingentos aureos, & iuſſit hæredes quandiu differrent, quadraginta aureos ſingulis annis legatario dare pro fructu dictæ ſummæ, ita ut hæredes haberent facultatē fruēdi dicta ſumma, ſoluendo ſummam, an hęc diſpoſitio teſtatoris ualeat? Hæc q. quotidiana eſt & antiqua, ab antecesſoribus multum diſputara & controuerſa. Eam ut plenè & exactè decidamus, libuit ponere in proprijs terminis, in quibus olim accidit, & uariè deciſa fuit: quoniam Franc. Aret. conſil. 151. ſuper ea conſultus decidit vſurariam eſſe, & omnia ſorti imputanda. Soc. autem in leg. 2. colu. 3. de his quæ pœnæ nomine. dicit ſe primò fuiſſe aditum & requiſitum ab hærede, ut pro eo conſuleret, ſed noluiſſe, uerū ad ſui refutationem præfatū Aret. conſuluiſſe pro hærede. Deinde ſubdit Socyn. ſe requiſitum à legatario conſuluiſſe pro eodem. & Ioan. Bap. de Sanct. Seueri. præceptorem ſuum ſubſcripſiſſe, & ita in curia Romana in fauorem legatarij iudicatum fuiſſe. Verum non inueni ullum huiuſmodi conſilium inter conſilia Soc. pro legatario, ſed bene inueni, quòd idem Soc. conſil. 56. viſo teſtamento, colu. 1. lib. 3. conſuluit pro hæredibus contra viduam legatariam, petentem penſiones ſibi legatas à marito in caſum reſtitutionis dotis dilatæ, & decidit ſorti imputādas per multa, & inter alia per dictum conſi. Aret. pręceptoris ſui. Verum eſt tamen quòd idem Socyn. conſil. 41. lib. quarto nume. ſecundo nume. quinto & nume. nono, videtur prima facie ſimilem reditum ex ſimili legato tueri. Sed non eſt ita, quia ibi tantum conſulit & concludit contra legatarium pro poſſeſſoribus habētibus cauſam ab hærede. Alcia. autem parado. lib. quinto capit. ulti. ſententiam quidem Socyn. in dicta l. ſecunda rectè tuetur: ſed dum ſuam tradit, malè reſtringit l. tertiā in finalibus verbis de annu. leg. ad eam formulam, quando teſtator expreſſit ſe legare illud annuum pro uſuris: hoc enim ſuum commentum diuinatorium eſt, legemque verbis imponit: ſed Alcia. nondum detecto vſurarum elencho minori incommodo extricare ſeſe non potuit. Socy. autem & Alcia. ut non modicam lucem attulerunt, ita non modicam reliquerunt cōfuſionem, dum diuerſos uel oppoſitos caſus non diſtingunt, ſed pro eodem confundnnt. Socyn. enim in dicta l. ſecunda colu. penul. ponit caſum diuerſum à caſu in quo conſuluit Areti. & tamen dicit & putat ſe loqui in eodem caſu. Alcia. etiam tractat caſum ab utroque diuerſum, putans interim ſe in eodem puncto verſari.

482 † Vt igitur hæc ad ammuſſim extricemus in his vſuris teſtamentarijs dicimus tres diuerſos caſus ſeu quæſtiones in diſputationem venire. Primus, quando principale nunquam peti poteſt, ſed reditus annuus duntaxat. Et hic quandoque hæres poteſt ſi uelit ſtatim redimere, quandoque

Tres caſus.

doque non habet ha-: opinionem, niſi poſt mortem legatarij, ut in caſu in quo conſuluit Barba. conſi. 66. lib. ſecundo. Secundus, quando utrumque ſemper peti & exigi poteſt, & ſors, & uſura, ſeu reditus. Et hi duo caſus ſimplices & ad inuicem diuerſi, immo oppoſiti ſunt. Tertius miſtus participans de utroque, videlicet quando ad certum tempus uſura tantum peti poteſt, & non ſors, poſt tempus verò utrumque. Primus ergo caſus is eſt, quem præfixi themati huius quæſt. in quo peſſimè pro negatiua conſuluit Areti. dicto conſil. 251. licet hunc expreſsè ſequantur Iaſ. leg. prima lect. prima colu. 12. C. de ſumm. trinita. & in l. unica. colum. ſecunda. C. de his quæ pœnæ no. Ioan. de Monteſerrato in repe. l. nemo poteſt, colu. ſecunda de lega. primò. Hiero. Cagn. rep. l. ſecundæ. col. prima. C. de pact. inter empt. & uendi. & idem in ſimili conſuluit Barba. dicto conſil. 66. lib. 2. & malè. Quia impoſſibile eſt hic eſſe ueram uſuram, quum nullum ſit mutuum, item nulla pactio, nulla extorſio, nulla negociatio, nullum opus creditoris interceſſerit: pariter impoſſibile eſt hic inuenire uſuram interpretatiuam, etiam ex poſtfacto, poſt acceptationem legati, nec materiã uſuræ: quia hæres non eſt obligatus ad ſummã principalem, nec poteſt legatarius ullo modo illam exigere. Et ſic non ſumus in terminis cuiuſcunque uſuræ, ſed in terminis certi perpetui reditus, qui certa ſumma extingui poteſt, de quo latè per Bald. in repet. l. ſecundæ. colu. 42. de iureiuran. in quo etiamſi ſit ex contractu negociatiuo, omnes hodie communiter & Legiſtæ & Canoniſtæ & Theologi conſentiunt, non eſſe verum nec interpretatiuum mutuum, nec materiam uſuræ, ut ſuprà nume. 17. quod eſt exploratiſſimum in præſenti ſpecie, quæ omnino conuertitur, & omnis eiuſdem rationis & effectus eſt cum iſta, quando teſtator legauit certum annuum & perpetuum reditum, ita tamen quòd certa ſumma ſemel data extingui poſſit, de quo dubitari non poteſt quin ualeat, quantulacunque ſit ea ſumma, qua reditus redimi poteſt: quanto minus dubij, quando illa ſumma eſt ſatis proportionata, ut hic, quia reditus eſt minor duodecima parte ſummæ principalis. & ſic error Aret. & ſequacium nimis eſt reſupinus. Poteſt etiam dici hic eſſe legatum alternatiuum, quia etiam ſumma principalis eſt poſita in diſpoſitione, & data electio debitori; igitur legatum verè ſeu effectualiter alternatiuum, nihil habens cõmune cum materia uſuraria, nec in forma, nec in fraude aut ſuſpicione, cum non ſit electio creditoris, ſed debitoris. Et hoc pulchrè & ſingulariter decidit Bal. l. unica. colum. 6. quæſt. 3. C. de his quæ pœnæ nomi. Idem etiam ſentit Paul. l. 1. colum. 3. de ſum. trinit. & in rubr. de his quæ pœnæ nomine, quę deciſio uerissima eſt & exploratiſſima, utcunque Areti. & ſequaces ineptè &

48 ſine dente arrodere nitantur. † Non obſtat § fi. in d. l. 3. quia non loquitur in hoc caſu, quando ſumma principalis non poteſt peti: ſed loquitur in caſu oppoſito, videlicet quando creditor poteſt eam ſi uelit exigere. Et hic eſt ſecundus caſus, quem priore tanquam indubitato omiſſo, aſſumo, & dico, quod nec hic poteſt cadere uera uſura, nec formaliter, nec ſecundum intentionem, nec interpretatiuè, cum non ſit mutuum, nec aliquid ſimile mutuo, aut ad illud reducibile, cũ creditor nihil numeret, nihil extorqueat nullum pactum faciat, ſed tantum quod offertur ex aliena liberali & merè ſpontanea uoluntate recipiat, dum legatum acceptat. Et ſic omnis & materia & forma & effectus & odium uſurę ceſſant, per no. Theolog. in 3. ſen. diſ. 37. & in 4. diſ. 15. & in ſummis, & vbique per Ioan. And. & alios in c. peccatũ de regu. iur. in mercuria. & omnes vbique, ut nullus omnium dubitaſſet de hac ſpecie, ſi non fuiſſet text. in dicta l. tertia. § fin. qui eſt de ſe clarus, facilis & ſine nodo: ſed gloſ. & docto. erronea illa & vulgari de uſuris opinione ſuprà nume. nono præoccupati, ſpinas & nodos ex ſeipſis inuexerunt. Crebrior autem ſententia fuit diſtinguentium, aut apponitur ſimplex pœna ſemel committenda, & ualet etiam in defectum quantitatis legatæ ſoluendæ, nec præſumitur in fraudem uſurarum adiecta, quia in ultimis uoluntatibus non ita præſumitur fraus l. Ex hoc edicto. § primo, de aliena. iudici. mutan. cau. facta: aut verò per dinumerationem temporis, & tunc ſit uera uſura, ſiue apponatur quantitati legatæ, aliàs non debitæ, ſiue quantitati aliàs debitæ, puta doti reſtituendæ. Quare cenſent, quòd ut iure ciuili non ualebat, niſi infra legitimum modum uſurarum: ita hodie in totum non ualeat, eo quòd hodie nullus ſit modus uſurarum, ſed in totum ſint prohibitæ. Et ita clarè vult Barto. in leg. cum ſtipulati. de verborum obligatio. Bald. in leg. cum allegas, in decima oppoſitione & ibi Salyc. columna ſecunda. C. de uſuris, ſequitur Ancharan. in repetitione capitu. peccati, colum. undecima in repetitione ca. nemo poteſt, colum. tertia de regulis iuris & in conſilio 33. conſilio 259. Paul. conſilio 101. libro primo. Alexand. in l. diuortio, in principio col. 7. ſoluto matrimonio

& in conſil. 27. libro quarto. Socyn. dicto conſil. 56. lib. tertio. Lancelo. Deci. l. Apud Iulianum §. fructus, colum. ſecunda notab. quartò de legatis primò & dicto §. finali. Purpuratus in leg. rogaſti §. ſi tibi, colum. octaua, vbi multos citat, ſi certum petatur. Idem Aymo conſilio octuageſimonono, & omnes ferè. Pauci verò tenuerunt indiſtinctè nec in teſtamento quidem ualere pœnam dationi quantitatis appoſitam, ut Iaſon dicta leg. prima. C. de ſumma trinitate, Ioan. de Monte Ferra. in dicta leg. nemo poteſt, colum. ſecunda de legatis primò. Benedictus in repetitione. capit. Raynutius, verbo ſi abſque liberis more. ſecundo nume. 329. quæ ſententia priore ſtultior & ineptior eſt. Pauciſſimi verò in quibuſdam locis attigerunt veritatem in hoc puncto: duos enim tantum inuenio, videlicet Roman. conſil. 510. colum. 10. & Paul. in rubr. in fi. de his quæ pœnæ nomine l. 1. col. 3. C. de ſumm. trinita. qui reprobata ſententia Bart. Bal. & communi, tenēt non eſſe uſurarium, ſed licitum & ualidum etiamſi per dinumerationem temporis pœna uel penſio appoſita ſit in teſtamento. Et diſertè loquuntur in hoc ſecundo caſu, videlicet quando illa penſio apponitur ob retardatam ſolutionem: & ſic quando creditor uel legatarius poteſt ſortem exigere ſi uelit, ſiue ſors debeatur ex ſolo teſtamento, ſiue aliàs, ut ſi eſſet dos reſtituenda. Soc. autem in d. l. 2. non loquitur in hoc caſu, ſed in longè minus dubitabili, videlicet quando creditor ſeu legatarius non poteſt petere ſummam principalem, niſi poſt certum tempus, & interim teſtator certam penſionem ſolui iuſſit, qui eſt tertius & miſtus ca-

484 ſus, de quo infrà nume. 490. † Quod autem Alciat. in hoc ſecundo caſu ſuper dicto §. fina. diſtinguit, an teſtator expreſſerit illud annuum ſoluendum pro uſuris, & tūc ſit uſura, & non ualeat: an uerò hoc non expreſſerit, & tunc non ſit uſura, ſed ualeat diſpoſitio, hæc commentitia euaſio eſt, quę non placet, tum quòd diuinat, tum quòd hæc non ſit mens Iuriſconſulti in dicto §. fi. tum quòd legem verbis impugnat, quòd ſpecialiter in materia vſuraria, uel de uſura ſuſpecta reprobatur l. finali. C. de uſuris, tamen ſententia Alciati non prorſus caret ratione & veritate: poſſet enim eſſe uera ſtante erronea illa & vulgari opinione & conſcientia criminis, quòd omnes uſuræ de ſe ſint probroſæ, illicitæ aut interdictæ: hoc enim ſtante ſequitur quòd teſtator expreſſim iubens ſolui certas uſuras futuras, uel pro uſuris, iuberet quid illicitum probroſum & interdictum. Et ſic tum peccaret, tum certaret alios inducere in peccatū: conſequenter ipſo iure non ualeret legatū uſurarium, non per dictum §. fin. nec per rationem Alciati, ſed per aliam rōem quàm dicat, videlicet quòd legata, quæ impoſſibilia ſunt, uel legibus interdicta, aut probroſa, non ualet §. fi. inſtitut. de lega. l. unica. in fi. C. de his, quæ pœnæ nomine. Vnde etiā in terminis iuris, ſi legatū uſurarum fieret hoc modo, videlicet, & quia talis creditor, uel legatarius eſt fœnerator improbus, lego ei improbi fœneris nomine tot annua, uel menſtrua quoad ſoluātur, putarem huiuſmodi legatum annuum uel menſtruum nullum, & pro nō ſcripto habendum. l. Turpia. in princip. de lega. 1. Hoc modo potuit forſan aliquo tempore ſtare & defendi ſententia Alciati per hęc iura vltimò allegata. Sed iſtud eſt prorſus extraneum à caſu & intellectu dicti §. final. qui loquitur quando legatum eſt factum non animo pactum inducendi, uel aliquid turpe, ſed bona fide & recta conſcientia.

Non ualet legatum inducens peccatum.

485 † Vnde ille textus ponit deciſionem, & modificationem. Deciſio eſt, quòd legatum annuum uel menſtruum, donec certa alia quantitas legata ſoluatur, eſt ualidum ſimpliciter; ſiue interim dilatio ſoluendi detur hæredi, ſiue non detur, ſed legatarius ſummam principalem exigere poſſit, textus enim non diſtinguit, ſed magis ſonat quando principalis ſumma exigi poteſt. Modificatio eſt, quòd ſi illa penſio ſit relicta uice uel nomine uſurarum, ſiue ad earum inſtar, non debet excedere probabilem modum uſurarum, ſed ad illum reduci quatenus excederet. Vt autem locus ſit huic modificationi, non requiritur quòd teſtator expreſſerit ſe relinquere illam penſionem pro uſuris maioris ſummæ debitæ ſeu legatæ, ſed ſufficit ſiue expreſsè, ſiue tacitè ex circumſtantijs, uel qualitate materiæ ſubiectæ hoc appareat. Expreſsè autem apparet ſiue teſtator dixerit ſe legare penſionem uel reditum tanquam uſuram uel pro uſuris, uel pro interuſurio, uel pro lucro, uel pro fructu, ſeu emolumento ſummæ principalis, aut alijs ſimilibus uel æquipollentibus uerbis. Tacitè autem apparet pro uſuris legatum, quando conſtat de duobus: primò quòd penſio non legatur per ſe principaliter, ſeu æquè principaliter, ut in caſu ſingulari Bald. in lege unica. quæſtio. tertia. C. de his quæ pœnæ nomine & ſuprà numero 484. ſed in conſequentiam, & tanquam acceſſorium principalis ſummæ. Secundò, quando legatur tanquam acceſſio ſucceſ-

Declaratio §. fin. l. 3. de annu. lega.

ſura, propter dilationem, & in caſum dilationis ſoluendi ſummam principalem. Tertiò, quando non apparet de alia iuſta & ſpecifica cauſa à teſtatore intenta, puta ſi uellet illam penſionem dari tertio, uel in certum opus: ita quòd dicta penſio non caderet in acceſſionem compenſatoriam in teruſurij ipſius legatarij, vel punitoriam dilationis, ad commodum eius cui dilatio fit: his coucurrentibus cenſetur vice vſurarum relicta. Vnde licet non ſit uſura ſtrictè ſumpta, utpote deficiente pacto & extorſione, ſed largè ſumpta prout uſurpatur in iure ciuili: & licet teſtator tantam uel maiorem ſummam eidem legare poſſit, tamen ex quo non principaliter, ſed in conſequentiam legati, & in pœnam ſucceſſiuam & lucratiuam, uel compenſatoriam dilatæ ſolutionis, & ſic ad inſtar vſurarum pcincipalis ſummæ. Iureconſultus interpretatur eiuſmodi legatum acceſſorium non debere excedere probabilem modum vſurarum, quæ eſt iuſtiſſima & æquiſſima interpretatio: quia iſtud legatum habet ſymbolum cum pœna & vſura, immo eſt vera pœna, & vſura largè ſaltem largiſſimè, ut in iure ſumpta. Sed contenti eſſe debemus pœnis legibus comprehenſis leg. ſi ita ſtipulatio. de verborum obligatio. leg. unica. in fine. C. de ſenten. quæ pro eo quod intereſt. Nulla igitur inde ſit iniuria legatario, ſi iubetur contentari pœna uel uſura probabili.

Nec etiam voluntas teſtatoris per hoc offenditur, quia legatum iſtud non propter ſe, nec principaliter, ſed in conſequentiam & propter aliud, videlicet ad puniendam moram uel dilationem, & ad inſtar vſurarum relictum eſt, quod ſatis ſecundum legitimum & probabilem modum impletur, & ſic nihil æquius, nihil temperatius dicto reſponſo: quod habet locum, non ſolum ſi principalis ſumma debeatur ex eodem teſtamento, ſed etiam ſi aliunde. Vnde ſi teſtator creditoribus ſuis certas penſiones leget, quandiu debita ab hæredibus exigere different, locus eſt prædictæ moderationi, ut & ſi contemplatione teſtamenti diu diſtulerint, non poſſint exigere penſiones præteritas ſupra probabilem vſurarum modum, ſed benè ſecundum probabilem uel infra. hæc eſt æquiſſima, clariſſima & indubitata mens dicti. §.

486 † Cæterum ſi dicta penſio non ſit legata vice uſurarum, ceſſat modificatio, nec textus eam reſtringit, ſed relinquit uoluntati & diſpoſitioni teſtatoris. Contingit autem non eſſe relictum vice uſurarũ multipliciter, nec ſolum quando penſio eſt principaliter legata, ſed etiam quando eſt legata in conſequentiam. Et primò, quando eſt legata principaliter, poteſt illud contingere tripliciter; primò, quando ſola penſio principaliter legatur, & ſola eſt in obligatione, licet certa ſumma extingui poſſit: puta ſi leget centum annua, ſiue in perpetuum, ſiue ad uitam: ita tamen quòd ſi hæres ſoluerit ſimul quingenta, liberetur à reditu pro futuro tempore. & ualet totum legatum, nec debet ulla reductio reditus fieri, nec ad triginta annua, quaſi ad inſtar ſemiſſium, nec ad quadraginta annua, quaſi ad inſtar beſſalium vſurarum. Secundò modo, quando penſio eſt in obligatione æquè principaliter, & eſt debitum alternatiuum, & electio debitoris, & totum ualet, ut ſuprà nume. 482. nec locus eſt modificationi huius. §. Quare hi duo caſus non ſpectant ad caſum & materiam huius. §. ſed ad primum illum caſum ſuprà numero 483. Tertio modo, quando in dicto debito alternatiuo eſt electio creditoris, ut ſi leget Titio ducenta annua perpetuò, uel mille ſemel ad eius electionem: ita tamen quòd ſi elegerit reditum, poſſit vſque ad decem annos uel ad vitam eligere dictam ſummã ſine reſtitutione uel deductione reliquorũ: hæc ſpecies ſpectat ſecundum illum ſimplicem caſum ſuprà nume. 477. Et quamuis non ſit in indiuiduo ſpecies huius. §. eſt tamen in effectu ſimilis, tamen totum legatum ſimpliciter ualet, nec locus eſt modificationi: quia reditus æquè principaliter debetur, non autem relictus eſt accessoriè & uelut uſura, prout loquitur text. d. §. fina.

Nec dici poteſt hoc eſſe factum in fraudem modificationis huius. §. quia teſtatori licet facere quod vult, & modificatio huius. §. nõ eſt derrogatio poteſtatis teſtatoris, ſed interpretatio æquitatis, ut dixi, qua ceſſat, quando reditus non eſt legatus ad inſtar vſurarum, ut hic. Quando verò penſio eſt legata in conſequentiam, qui eſt punctualiter caſus huius. §. multis modis conſtare poteſt pẽſionem non eſſe legatam vice uſurarum, ut quoties apparet de alia iuſta & ſpecifica cã cõpenſanda, quàm ſimplicis interuſurij vulgaris & promiſcui, puta ſi legauerit mille pro dote, & quandiu poſt tempus nuptiarum legatariæ differetur ſolutio, centum, uel ſeſquicentum annua, uel ſi legauerit ad onus requirens ſumptum, uel etiam ad modum in fauorem legatarij: ut ſi iuueni induſtrio legauerit mille ad negociandũ, uel ad apothecam erigendam, uel ad ponendum in ſocietatem cum mercatoribus, & quandiu differetur ſolutio, ſeſquicentum uel ducenta annua. His caſibus & ſimilibus

totum ualet abſque modificatione huius §.
quia conſtat quòd penſio non eſt legata ui
ce vſurarum ſimplicium, ſed ad compen-
ſandum aliud certum, iuſtum & ſpecifi-
cum intereſſe, quod ſimplicibus legalibus
vſuris non compenſaretur. Aliàs in du-
bio præſumitur relicta vice vſurarum &
promiſcui interuſurij: & ſic in dubio locus
erit modificationi huius §. cuius habes ple-
487 num & γνήσιον intellectum. † Reſtat vi-
dere, an & quatenus hodie in uſu procedat:
& omnes quidem Legiſtæ & Canoniſtæ
concorditer tenent eſſe correctum, ſaltem
in vltimo reſponſo. Ego verò contra nul-
lo modo correctum nec derogatum eſſe in
aliquo, ſed in viridi & vigore & obſeruan-
tia, niſi quatenus per errorem imperito-
rum veritas obſcurata latuit. Patet, quia
etiam ſtante vulgari errore, quòd uſuræ,
non quia proximum iniquè lædunt & dã-
nificant, uel quòd (ut Habræi dicunt) mor-
dent, ſed quia uſuræ eo ipſo ſint reproba-
tæ tanquam de ſe malæ: tamen iura ciui-
lia non ſunt correcta nec immutata in ali-
quo in hac materia per nouos canones, ni-
ſi in mutuo vero uel interpretatiuo, ſeu
fraudulento, ſiue in uſuris ſtrictè ſumptis,
quæ ſunt lucrum pacto exactum propter
officium mutuationis, ſiue formalis, ſiue in
terpretatiuæ, ſemper tamen interueniente
exactione pacti, ſiue extorſione. Alio-
quin ceſſante omni pacto & extorſione nõ
congruit definitio, & conſequenter nec de-
finitum, ut concorditer tenent omnes Theo
logi, Legiſtæ & Canoniſtæ. Ergo ceſſan-
te mutuo uel pacto, & multo fortius ceſſan
te utroque, ſtat immutatum ius ciuile. Sed
hic in hoc §. fin. nedum alterutrum, ſed u-
trumque ceſſat: ergo nulli canones, nec
vulgaris quidem opinio obſtant. Dices,
qui fit igitur, ut omnes Legiſtæ & Canoni-
ſtæ errauerint ſuper hoc §? Reſpondeo,
non ſolum ignorantia elenchi uſurarum,
ſed etiã neglectus vocum in cauſa fuit: un-
de licet quidã Scholaſtici Theologi (cur. n.
eos non attingam, quatenus iura noſtra at-
trectant?) in dicto elencho paſſim erraue-
rint, ut ſuprà nume. nono cum ſequen. nul-
lus tamen inter eos inuentus eſt, qui hanc
ſpontaneam teſtatoris uoluntatem ad ma-
teriam uſurarum ſpectare arbitraretur, aut
iudicaret illicitam, ſed benè unus inſignis
ſimpliciter & ſpeciatim amplexus eſt, &
comprobauit iuris ciuilis diſpoſitionem in
dicto §. fina. ſcilicet Ioan. Gerſon tracta. con
Ioã. Gerſon. tract. colum. antepenul. atten. ſexta, vbi ci-
tat Petrum de Palu. in tertio ſenten. diſtin-
ctio. trigeſima ſeptima, vbi de hoc articulo
nihil dicit. Ratio autem cur in his minus
lapſi ſint Theologi, eſt, quia diligentius &
exactius terminorum definitiones retinent
& expendunt: cuius rei noſtri negligentio-
res iuſtè pœnis ab Ariſtotele deſignatis ple
xi ſunt, ut crebrius paralogizarentur, ut
eſt luculentiſſimum exemplum ſuper dicto
§. fina. quem correctum & abrogatum om
nes ferè aſſeuerant, idque propter ſuper-
uentos canones: immo uerius ob malum
eorum intellectum, & ob vulgatam opi-
nionem de innata malitia & prohibitione
uſurarum, tanquam rei per ſe malæ.
488 † Totum autem eorum offendiculum
verſatur in hoc, quòd text. in dicto §. fina.
uocat hanc penſionem uſuram: ex quo con
tinuò, non expenſa definitione, diſtinctio-
ne, & æquiuocatione verbi uſuræ, colli-
gunt locum eſſe vulgari opinioni. Alio-
quin luce clarius eſt ſecũdum omnes, quòd
illi canones de uſura ſtrictè & propriè ſum
pta duntaxat loquuntur, & quæ definitur
ſuprà nume. ſexto, ad quam etiam notoriè
reſtringitur vulgaris illa opinio, & ſimili-
ter pœnæ & ſanctiones contra uſuras &
uſurarios latæ, excepta quantitatis mode-
ratione, quæ latius patet, ut ſuprà nume.
quarto. At in iure ciuili verbum uſuræ
æquiuocum eſt, uel (ut preſſius loquar)
analogum: non ſolum enim propriè &
ſtricte accipitur, ut in leg. ſi tibi decem. in
principio, de pact. leg. lecta. ſi cert. peta. ſed
etiam largè, ut in dicta l. curabit. C. de acti.
empti. quinetiam largiſſimè & impropriè
pro quocunque ſucceſſiuo incremento, uel
ſuperabundantia, promiſcuè accipitur, ut
in dicto §. fina. vbi (ut pulchrè declarat Ioã.
Gerſon in loco præallegato) nomen uſu-
ræ non accipitur ſtrictè & propriè, ſed pro
ſuperabundantia, & ſic largiſſimè & im-
propriè. Noſtri igitur fallacia æquiuo-
cationis uel analogi paralogiſati ſunt: pau-
ci tamen quandoque veritatem attigerunt,
ſed uariarunt: quia Roma. legendo cum
communi errore tranſit, ut in leg. ſtipu-
latio iſta §. alteri. de verbo obligatio. Ple-
nius autem & exactius diſcutiendo in di-
cto conſil. 510. colum. decima tenet etiam
hodie immutatam ſtare diſpoſitionem di-
cti §. fina. contra Paul. legendo, ut in leg.
prima colum. tertia C. de ſumma trinitate
& in rubrica de his quæ pœnæ nomine. no
biſcum ſentit, ſed conſulendo cauſæ in-
ſeruiens communem errorem inſequutus
eſt. Cæterum ad ſummum error aut opi-
nio magiſtrorum non facit ius. capitulo
ego ſolis 19. diſtinctione, & rectè tra-
dunt omnes in capitulo primo de conſti-
tution. non eſſe curandum de commu-
ni opinione, quæ ratione aut lege con-
uincitur,

uincitur ; per leg. primam.§.ſed neque.C.
de ueter.iur. enucle. conſtat autem omnes
aduſque ex ignorantia elenchi vſurarum
erraſſe . Nunc autem detecta ueritate,
non ſolum primus ille caſus, de quo in the
mate, ſed etiam ſecundus iſte, de quo in di-
cto.§.fin. pro indubitatis habendi ſunt.

489 † Sed hic circa dictum §.fin. oritur alia
neceſſaria quæſtio. Quis ſit ille probabi-
lis modus vſurarum? Cõſtat autem quòd
ibi text. ſe refert ad metas ſiue limites vſu-
rarum largè in iure ſumptarum, videlicet
augmenti ſucceſſiui ſortis in quantitate cõ-
ſiſtentis, ſiue ex mutuo, uel ex vendito,
aut aliàs debito, ſiue illud augmentum pro
pter pactum, uel propter moram debea-
tur, ut in leg. prima & per totum de vſur.
Vnde prima facie videtur modus ille eſſe
ſemis centeſimæ non ultra, ſaltem poſt di-
ctã leg. eos. niſi forte legatarius eſſet iuſtus
negociator, quo caſu dici poſſet modum
eſſe beſſem ad ſummum. Confirmatur,
quia hodie nec ille, uel alius modus meræ
vſuræ toleratur in uſura ſtrictè & propriè
ſumpta: nec regulariter toleramus aliquod
fœnus, niſi forte abalienata, videlicet quan
do creditor illam exigere nequit, licet of-
ferri poſſit à debitore, ut ſuprà quæſtio. 69.
ad finẽ. Igitur in caſu dicti §. vbi creditor
ſummam principalem exigere poteſt, ſi ue
lit, non põſſumus, nec debemus exiſtimare
modum probabilem eſſe ad rationem duo
decimæ: quia hic modus non permittitur,
nec toleratur, niſi quando creditor nun-
quam ſortem exigere poteſt. Igitur ſatis
eſt ad ſummum hic ſeruari modum lega-
lis vſuræ, videlicet ſemiſſis, uel etiam beſ-
ſis, ſi ſit iuſtus negociator iuxta dictã leg.
eos. quæ non poteſt dici correcta nec im-
mutata in aliquo, quãtum ad hunc caſum,
vbi deficit ratio & definitio vſuræ ſtrictè
& propriè ſumptæ per prædicta. Quibus
non obſtantibus puto etiam hodie proba-
bilem modum eſſe ad rationem beſſis lega-
lis, ſicut erat tempore ff. & dicti.§.fina. qui
modus quantum ad hoc, non fuit immuta-
tus per leg. eos. quia per dictã leg. eos. beſſis
non deſinit eſſe probabilis modus in ſe, li-
cet ibi quantum ad contractus uel uſuras
largè ſumptas, reſtringatur ad certas per-
ſonas: & taxatio dictæ l. eos. non eſt facta
pro uſuris iſtis largiſſimis & impropriè
ſumptis, quæ ex ſola liberali & ſpontanea
diſpoſitione teſtatoris ueniunt, nec opus
eſt, quòd dict.§.fina. recipiat interpretatio-
nem paſſiuam & reſtrictiuam à dicta l. eos.
ex quo per dictam leg. eos. beſſis non eſt
modus improbabilis. Et ſic pondero ver
bum iſtud (probabilem) in dicto.§.fina.
quod pleniorem & latiorem ſignificatio-
nem recipit, videlicet, ut non ſit neceſſe
hoc caſu fieri præciſam reſtrictionem &
exæquationem ad uſuras proprias, ſed ſuf-
ficiat probabilis largo modo ἐν πλάτει, ut
ea diſpoſitio teſtatoris non nimium exce-
dat taxationem vulgarem uſurarum. Vn-
de ſi modicum excedit, non puto opus eſſe
reductione, cum non ſit uera & odioſa uſu
ra. Et ſic concludo, quòd hodie apud nos
poteſt aſcendere ad duodecimam ſortis
partem annuam: quia non multum, ſed
modicum beſſes legales excedit, ſed ultra
non puto debere admitti, quia iam eſſet
modus improbabilis. Vnde ſi teſtator le-
get mille ducenta, & quoad ſoluantur, ſe-
ptem annua, valet legatum in totum, li-
cet legatarius ſummam principalem exi-
gere poſſit. Sed ſi legaſſet ultra centum
annua, deberet ea penſio reduci ad cen-
tum, tanquam ad probabilem modum,
non autem ad minorem ſummam, neque
etiam hic locus eſt reductioni ad decimam
quintam, propter nimium exceſſum, de
quo ſuprà quæſtio. decima num. 141. quia
hic nullum delictum verſatur, immo nul-
la uſura, niſi æquiuocè & impropriè. Sed
etiam diligenter aduertendum, quòd hoc
caſu ea penſio nunquam poterit excedere
duplum, in quo ineſt ſimplum, ſed quam-
primum ſummam principalem omnibus
etiam ſolutis pẽſionibus computatis æqua
uerit, ipſo iure deſinet currere: quia ſupra
duplum omnis modus uſuræ eſt improba-
tus, ut ſuprà nume. 46. etiam in traiectitijs.
leg. nihil intereſt §. quod in ſingulos, de nau.
fœn. & ſuprà quæſtio. quarta, & ſic cum ea
penſio limitetur ad modum probabilem
reliquarum vſurarum, neceſſariò reſtrin-
490 gitur ad duplum. † Sed interim qui-
buſdam forſan videbor oblitus dicti tertij
caſus, ſuprà nume. 481. atque feruente co-
gitationis æſtu, & confectionis breuitatiſ-
que affectu, prudens lubenſque calamum
ad calcem uſque quæſtionis torſi, ſciens in-
terim tertium illum & miſtum caſum, quẽ
tractat Socyn. in dicta leg. ſecunda, tacitè
expediri, & indubitabilem reddi per præ-
dicta. Si enim nihil eſt vitij, quando le-
gatarius utrumcunque uolueri, petere po
teſt, multo minus quando non currit re-
ditus, niſi pendente dilatione, qua legata-
rius ſortem petere non poteſt: ſed an tunc
locus ſit modificationi huius §.? Breuiter
dico quòd ſic, ſi eſt eadem ratio, non aliàs.
Vnde ſi penſio legata eſt in conſequen-
tiam, ut quando dixi lego mille, & uo-
lo quòd non teneatur hæres, ſeu quiuis
grauatus ſoluere, niſi poſt decem annos, ita

ut interim quoad ſoluāt, det centum annua legatario: tunc ſi non apparet de alia cauſa quàm promiſcui interuſurij, ſatis apparet hanc acceſſoriam penſionem eſſe legatam ad inſtar & uice vſurarum, licet interim ſors peti non poſſit, argum. leg. item quia in fin. de pact. Ideo ſufficiet annuatim ſoluere 80. ſecundum terminos beſſalium iuris communis, uel apud nos 83. cum trient e vnius: quia hoc excedit modum probabilem, ſecundum mores noſtros. Alioquin ſi apparet de iuſta cauſa ſpecifici intereſſe, ſuprà nume. 786. uel ſi penſio non eſt legata in conſequentiam ad inſtar vſuræ, ſed principaliter ad inſtar principalis relicti, ut ſi legauit centum annua in perpetuum, redimibilia pro mille, etiam ſi addat, ut creditor ſi malit, poſſit ſtatim, uel poſt certum tēpus cogere ad redimendum, non erit locus dictæ modificationi, nec pōt allegari fraus, cum non ſit materia alia perſona prohibita: & ſic ceſſant quæ dixi ſuprà quæſtio. 25. nume. 236. Nec hic lex imponitur verbis, ſed ex verbis voluntas teſtatoris (qui alioquin, ut vult, diſponere poteſt) colligitur, quæ eſt intenſior & efficacior ad conſeruationem integri legati reditus, quando ab hoc incipit & principaliter legatur, quàm quando legatur acceſſoriè, & per modum pœnæ vel uſuræ duntaxat. Ideo ratio & æquitas modificationis, quæ militat hoc vltimo caſu, non ſic militat in precedenti caſu.

491 † Iam me tædet prolixitatis, ſed ut verbum unum addam cogit gloſ. Accurſii hic, quæ cenſet nullam penſionem deberi, ſi teſtator iuſſit uſuras præſtari in genere, quoad ſolueretur, alio non expreſſo: quod non eſt abſolutè verum. Dicendum, quòd aut teſtator dilationem ſoluendi legati hæredi dedit, & tamē interim iuſſit vſuras prçſtari in genere, hoc eſt, alio non expreſſo: & tūc Accurſ. verum dicit, & procedit l. quod in ſtipulatione, de vſur. Idem in contractibus, & omni diſpoſitione, vbi aliàs nullæ vſuræ debentur. Fallit, ſi diſponens addidit verbum, legitimas, uel cōſuetas: quia tunc propter relationem expreſſam ad taxationem legis, quæ eſt de ſemiſſibus, uel conſuetudinis, quæ poteſt eſſe minor, ſed non maior ſemiſſibus, de illis intelligitur, nec eſt diſpoſitio incerta, nec procedit dicta l. quod in ſtipulatione, ut etiam rectè ſentit Accur. in d. l. eos. in verſicu. conſuetudinis in fin. Aut verò teſtator purè legauit, nulla dilatione adiecta: & tunc legatum acceſſorium vſurarum in genere, quoad ſoluatur, non eſt inutile: quia intelligitur de vſuris legitimis, videlicet ſemiſſibus, quæ aliàs veniunt officio iudicis, ratione moræ: niſi minores in regione frequententur: quia tunc de illis intelligeretur d. leg. eos. Et hoc caſu propter præceptum teſtatoris ſeu legatum vſurarum, ſtatim ab adita hæreditate ſine alia interpellatione cenſetur mora fieri. Et ſic iſtud legatum vſurarum in genere duos effectus operatur: primus, quòd vſuræ, quæ aliàs ſolo iudicis officio deberentur, ſcilicet ſemiſſes, uel ſi quæ conſuetæ minores veniunt iure actionis: ſecundus, quòd illę vſuræ current ſine alia interpellatione. Ex quo enim de iure veniunt certæ vſuræ, puta ſemiſſes, legatum verbis tenus incertum de illis intelligitur, & à iure ſuppletur, nec eſt nullum propter incertitudinem, prout eſſe nullum, quando aliàs de iure nullæ deberentur, ut in membro præcedenti. Idem cæteris paribus in contractibus: quia ſi uenditor ſtipuletur vſuras in genere in defectū ſolutionis precij, huiuſmodi ſtipulatio uel pactum non erit inutile propter incertitudinem: quia intelligitur de legitimis vſuris ex quo certæ ſiue aliàs à iure, ſiue à conſuetudine minoris taxatæ de iure veniunt. Alioquin in caſu, quo de iure nullæ certæ vſuræ veniunt ſtipulatio uel pactum incertum erit inutile, dicta leg. quod in ſtipulatione, leg. tutor. in fin. eod. titu. fa. infrà quęſtio. 83. ad fin. Nec intelligitur de conſuetis niſi expreſſum ſit, & hæc in terminis iuris ciuilis. Hodie verò apud nos, cum iſtæ vſuræ non ſint in uſu, quando ſors peti poteſt, hæc ultima quæſtiuncula non tam inutilis eſt in praxi, quàm ad pleniorem intellectū iuris, in quem finem (cum nullus doctorū hoc explicat) omittendum non duxi. Sed quandiu ſors peti non poteſt, tunc etiam apud nos in praxi non puto præceptum illud uel legatum acceſſorium in genere fore inutile, ſed poterit æſtimari ad rationem quincuncis vſuræ uel citra, cum apud nos ea ſit hodie congrua æſtimatio promiſcui interuſurij ſubſiſtente iuſta cauſa, ut in quęſtio. ſequen. nume. 537. prout ſubeſt hoc caſu ob notabilem dilationem, & uoluntatē teſtatoris: quæ ſi eſſet de certa vſura, poſſet ualere uſque ad duodecimam, per prædicta. Cæterum de vſuris legatorum, quæ nō ex diſpoſitione teſtamenti ſed extrinſecus ratione moræ ueniunt, non eſt huius, ſed ſequentis q.

Interuſurium.

492 † Septvagesimoqvarto ſuccedit q̃ſtio ualde utilis & neceſſaria, ſed nō minus difficilis & intricata, de interuſurio ſeu vſuris, quæ iudicis officio ueniunt in bonæ fidei iudicijs & legatis, propter moram regularem uel irregularem, ut in l. curabit. C. de actio. emp. l. mora. §. 1. de uſur. leg. in minorū. C. in quib. cau. in inte. reſti. nō eſt neceſſ.

uel

vel etiam præter omnem morã, ut quan-
do cohæres, vſuras pecuniæ conferendæ
infert, non quòd fuerit in mora, ſed quia
cohæres confert fundum cum fructibus, vel
vt in l. fin. C. de peti. hæred. uel quando agi-
tur de æſtimando legato in diem, in compu
tatione legis Falcidiæ. l. circa. ad l. Falci. vel
legato puro cum onere plus reſtituẽdi poſt
tempus leg. generaliter. §. cui legatum. de fi-
deicom. liberta. vel quando debitor exigi-
tur ante tempus, leg. ſi conſtante. §. quoties
ſolu. matri. uel quando ſponte per errorem
ſoluit ante diem longam, ut teneo ſuper. l.
in diem, de condi. indeb. & generaliter quo
cunque caſu debitum in diem certam æſti-
mandum eſt. In hac quæſtione duo prin-
cipaliter excutienda ſunt: primum, an ho-
die veteribus legalibus vſuris deſuetis ue-
niat aliquod interuſurium ſeu intereſſe ſuc
ceſſiuum, & planè uſura largè ſumpta, in
prædictis & ſimilibus caſibus. Secundò, ſi
quod veniat, quantum ſit, & quatenus æſti-
mari debeat. Et hæc in genere, ſed prius
ſpeciatim multa per ſe diſcutienda & deci-
denda occurrunt. Primò, an illud intereſſe
hodie poſt ueram moram æſtimandum ſit
ex ſimplici promiſcuo interuſurio, non pro
bata ſpeciali cauſa damni incurſi, vel lucri
ceſſantis. Secundò, an æſtimandum ſit citra
veram moram, etiam ex ſola mora irregu-
lari. Tertiò, an poſſit eius haberi ratio, etiã
pro tempore quo data eſt ſoluendi dilatio.
Quartò, an poſſit tempore contractus, vel
poſtea deduci in pactum. Quintò, uſque ad
quam ſummam vel proportionem poſſit
deduci in pactum, uel æſtimari. Rurſus hic
occurrit diſtinctio neceſſaria, inter intereſſe
ſucceſſiuum, & intereſſe caſuale ſeu momen
taneum. Illinc diſtinguenda varietas caſuũ
particularium diuerſam rationem haben-
tium, puta legatarij, uel eius qui mutuauit,
vel uenditoris, uel generi cui dos dari de-
bet, vel uiduæ cui reſtitui debet, vel eius
qui cohæredibus conferre debet, vel quan-
do nomina in diem æſtimanda ſunt, ſiue in
computatione Falcidiæ, ſiue in adiudicatio
nibus diuiſionis inter ſocios uel cohæredes.
Vides, dum ad finem propero, quantus ſe-
ſe diſputationum cãpus rurſus aperiat: nec
docti ignorant, quot ſub his ſingulis uelut
lapidibus ſcorpiones lateant, quantæ logo
machiæ: quàm ſit facile promptuaria lon-
go ſtudio conquiſita & redundantia præ
manibus habenti ſplendidas & operoſas de
his diatribas texere, ſingulos uidelicet caſus
ſingulatim excutiendo, erroneas ſententias
conuellendo, ueras autem confirmando aut
retegendo: ſed operoſam breuitatem ſector:
non prolixam operoſitatem, iudicij in pri-
mis, deinde methodi rationem habens.
Paucas igitur ad hoc aptiores quæſtiones
ſingulatim excutiemus, ad ſinuoſam hanc
materiam, ut in ſimili ſuprà nume. 484. ape
riendam, mox plenè & nouè decidendam.
Sit hæc prima quæſtio.

493 † Quidam operarius ſua induſtria in *Quæſt. 1*
trimeſtri lucrari ſolitus quatuor in cẽtum,
& in anno ſexdecim in centum, reducendo
rude ſericum ad uſum textoriæ, uendidit
textori globos ſerici ualentes centum iuſto
communi & præſenti precio, idque pro cen
tum duodecim ſoluendis in fine anni: quo
elapſo emptor uult ſoluere centum dunta-
xat, dicens reſiduum eſſe uſurarium, quæri-
tur quid iuris? Videtur quòd bene dicat:
primò per. cap. in ciuitate. de uſur. Conſtat
enim quòd venditor carius de duodecim
vendidit ob dilationem ſolutionis. Non
obſtat dictum Bal. in rub. C. de uſur. limi-
tantis. d. c. in ciuitate, ut procedat in his quæ
pondere, numero, vel menſura conſtant: tũ
quia illa limitatio reprobatur per Lauren.
de Rodulph. in rep. c. cõſuluit. col. 2. in 4. op
poſiti. de uſur. & per Ioan. Ana. in d. c. in ci
uitate, col. 2. tum quia hi globuli vẽduntur
& traduntur ad numerum: & ſic pro empto
re facit d. deciſio Bal. Secundò arg. quia de
bitor pendente illo termino non eſt in mo-
ra, cùm habeat dilationem: & ſic creditor nõ
poteſt pro illo tempore petere aliquod in-
tereſſe prætextu damni incurſi, uel lucri ceſ
ſantis. Tertiò quia dato quòd poſſit interim
cauſari ſua intereſſe, tamen hoc non poteſt
ab initio taxari, per no. ſupr. nu. 34. In con-
trarium, quòd ſtandum ſit contractui, pro-
batur primò, quia uenditor dilationem dan
do exponit ſe periculo rem & precium per
dendi, ſi interim fallat, aut facultatibus ca-
dat debitor: & ſic uidetur poſſe ſtipulari pre
cium huius periculi. l. periculi. precium. de
naut. fœn. Sed hæc ratio non ualet, & me-
ritò tribus melioribus rationibus refelli-
tur. Prima, quia immo periculum ſemper
dicitur eſſe debitoris, ex quo nullo caſu li-
beratur. leg. incendium. C. de reb. cred. Se-
cunda, quia idem dici poſſet in mutuo, & ſic
eſſet aperta uia uſuris. Tertia, quia eludere
tur diſpoſitio d. c. in ciuitate: in magna
æquitate fundata. Ideo probatur aliter &
ſecundò, quia forſan tẽpore ſolutionis po-
terit merx plus ualere: ſed hæc ratio euerti-
tur per. c. ſi. in ſi. de uſur. quia uenditor erat
tunc uenditurus iuſto præſenti precio, vide
licet pro centum, ſi emptor tunc ſoluiſſet.
Ideo tertiò probatur, quia ſupponitur in
facto, quòd huiuſmodi operarij rarò uende
re poſſunt globulos ſuos, niſi textoribus,
qui ſemper illis indigent: & tamen non ſo-
lent

Limitationes. c. in ciuitate, de uſuris.

lent emere præſenti pecunia, ſed mediante dilatione, infra quam ſolent telas ſuas inde texere & vendere, deinde de precio earum materiæ precium ſoluere. Quo caſu non habet locum dictum. c. in ciuitate, ſed licet pluris uendere ob terminum, etiam per eũ qui aliàs erat minori & præſenti precio uenditurus, vt tenuit Saly. authen. ad hæc. quæſtio. 9. C. de uſur. Sequitur Ioan. Ana. d. c. in ciuitate. col. 2. Quartò probatur; quia ex hypotheſi poterat venditor, & ſolebat ex iuſta ſua negociatione plus lucrari de ſua pecunia in præſenti ſoluta, infrà unum annum, quàm ſint illa duodecim. Patet, quia poterat lucrari ſexdecim, & tamen pro hoc lucro ſolito & certo omiſſo non ſtipulatur niſi duodecim. igitur licitum, per no. in leg. 3. in fin. de eo quod certo loco. & ſuprà nu. 30. Et ſic hæc duo ſimul iuncta, uidelicet primum, quòd conſtat de certo, iuſto & ſolito lucro omiſſo: ſecundum, quòd precium illius compenſatiuum non excedit, ſed eſt minus, faciunt ceſſare omnia in contrarium adducta. & ita in indiuiduo conſuluit Decis. conſil. 2 2 1.

494 † Vbi ſecundum communem & theologorum & iuriſtarum ſcholam benè, ſed ſecundum cenſuram iuris ciuilis malè conſului: quod multis mirum uidebitur, ſed non his qui ſuprà ſcripta noſtra legerint & intellexerint. Eſt enim illud precij incrementũ ſolida centeſima, iure ciuili prohibita, niſi in traiectitio fœnore, & quamdiu creditoris eſt periculum. Et ſic iure ciuili illud immenſum debet reduci ad octo, ad rationem beſſis, quam nec per viam pœnæ licet excedere. l. Iulianus §. idem Papi. de actio. empt. igitur multo minus per viam pacti præciſi, vt ſtatim dicetur. Nec dicas contractum tuendum per l. 2. C. de reſcin. uend. quia hic conſtabat inter partes illa duodecim fuiſſe addita iuſto precio ob dilationem anni. Plus dico, quòd illud incrementum eſt longè grauius centeſima: quia in centeſima licet debitori quandocunque offerre ſortem, & liberari ab uſura pro rata temporis ſup. quæſt. 55. ſed hic emptor non habet hanc facultatem ex forma contractus, ſed præciſè tenetur ad 112. Et ſic uenditor nedum ſtipulatur lucrum uetitum, ſed certum & præciſum, & eſt duplici reſpectu fœnus improbum, vt infrà nu. 517. Nec obſtat, quòd illud ſecundum uitium, videlicet ſublata facultatis ſe liberandi infra annum, debeat cõpenſari cum dilatione totius ſummæ datæ vſque ad eundem annum præter formam iuris ciuilis, quo à debitore currente uſura nihilominus ſors exigi poteſt. l. fin. in. fi. C. de iur. dot. quia reſpondeo tripliciter. Primò, quòd hæc dilatio anni breuior eſt, quàm vt mereatur aliquam compenſationem interuſurij, ſaltem maiorem ea, quæ datur & taxatur à iure communi. Secundò, quòd nec prætextu dilationis, nec prætextu quòd uſura deſinat currere poſt dilationem nec alio ingenio, licet metas interuſurij in iure taxati excedere, quin ſit penitus illicitum, nullum & reprobum. tex. in l. ſolutum §. ſi in ſortem, in fine. de pigno. actio. Patet, quia etiam nec data facultate interim ſine aliquibus uſuris ſe liberandi, licitum eſt limites iuris excedere. l. Iulianus §. idem Papi. de actio empt. nec dubium, quin hæc iuris ciuilis cenſura & limitatio liget etiam in foro conſcientiæ, niſi quatenus communis & inueteratus error iuris in conſcientia excuſari poſſet. Tertiò reſpondeo, nõ eſſe ſimpliciter uerum, quod uulgò putant, creditorem fœneratitium poſſe ſemper quandocũque uelit, in terminis iuris ciuilis ſortem cũ uſuris pro rata temporis exigere: quia licet hoc verum ſit in his quæ currere incipiunt ex ſimplici mora, ſecus in his quæ ex conuentione & quæſtu fœneratitio: quia in his dilatio danda erat debitori, infra quam cõmodè poterat vti ſorte, nec teneretur reddere, alioquin nullus eſſet uſus pecuniæ, vt patet in l. 1. C. de condict. ex leg. ubi pecunia fœnebris diem habet, adde not. ſupr. nu. 83.

495 † Secunda quæſtio. Socer dotis nomine futuro genero promittit centum aureos ſoluendos infrà duos menſes à die conſumati matrimonij, & hypothecauit ſuam apothecam, quæ ualebat trecentos aureos integro precio, & erat alteri locata pro duodecim aureis mercedis annuæ: & pactum eſt quòd niſi perſolueretur in termino, dictus gener ex tunc caperet penſionem dictæ apothecæ, pro rata ſibi debitæ quantitatis, donec perſolueretur, non computando dictas penſiones in ſortem an valeat pactum? Breuiter Cor. conſ. 44. libr. 2. tenet ualere abſque dubio, ſupponendo hunc generum mercatorem fuiſſe, qui ex ſua negociatione poterat ex dictis centum lucrari ultra duodecim aureos in anno. Sed ſi de hoc non conſtet, adhuc putat Cor. valere pactum, infra tamen limites conſuetudinis loci, ſcilicet Peruſij, ubi & in ciuitate Tuderti refert ibi Cor. & in conſ. 7 1. col. fi. lib. 4. conſuetum eſſe in dotibus uſuras exigere ad rationem. 8. pro centenario, & non plus, quæ ſunt beſſes legales. Sed (omiſſa interim circa ultimũ digladiatione doctorum aliorum poſt Ioan. Andr. in d. c. ſalubriter, tenentium non ualere pactum nec conſuetudinem, aut ſtatutum: aliorum uerò tenentium ualere) quantum ad primum dictum, videlicet conſtito, quòd Quæſt. 2

gener

gener poterat & ſolebat ex negociatione ſua ſuperlucrari, omnes poſt Hoſti. in d. c. ſalubriter. tenent ſimpliciter pactum valere, tanquam compenſatiuum ueri, non minoris, ſed maioris vel æqualis intereſſe lucri ceſſantis. Et hac communi ſententia fretus Cor. in d. conſi. 44. dicit eo caſu ita indubiè de iure eſſe tenendum, videlicet vſque ad rationem duodecim in centum. Sed certè de iure deciſio ſua non eſt dubia, ſed iure aperto falſa, quia æquiſſimo iure ciuili, præ textu cuiuſcunque interuſurij, non licet & mercatori ultra beſſes uſuras ſtipulari. tex. in d. l. eos. Sed hæc penſio extenditur uſque ad ſolidam centeſimã: & ſic improbum fœnus, & quatenus vltra beſſes, penitus nõ ualet. d. l. eos. l. ſolutum. l. ſi in ſortem. in fi. de pign. actio. ſed infra beſſes & terminos dictæ conſuetudinis. Cumque ſimus inter mercatores, illud pactum abſque dubio & iure optimo ualet, alio non requiſito: licet Cor. (nõdum detecto uſurarum elencho) ſubdubitet. Sed exactioris diſcuſſionis gratiam quæritur, an pactum in totum ſuſtineri poſſit hoc caſu, tanquam pars dotis & legitimæ conuentionis? Videretur quòd ſic cum in fine pactorum dotalium ſoleat apponi clauſula, ſine quibus matrimoniũ non ſortiretur effectum, quæ ad omnia pacta refertur: & forſan ſine hoc pacto gener non erat cum tali contracturus ſed cum alia, vel aliam dotem, vel in fundo maluiſſet, & inueniſſet. Et ſic eo caſu non tã videtur iſtud eſſe pactum uſuræ, quàm pactum dotale, & tanto dos uberior, vt in ſimili ſup. nu. 372. Quemadmodum quanto fundus in dotem datus, aut dari promiſſus eſt fertilior, tanto dos eſt plenior, & fructus quanticunq; ſint, debentur, & cedunt lucro mariti pro oneribus matrimonij. l. pro oneribus. C. de iure dotium. Igitur & vſuræ conuentæ, quum vicem fructuũ habeant. leg. uſuræ vicem. de uſuris. & quòd cedant marito, ſicut & fructus tex. eſt in l. ſi qs pro uxore §. ſi uxor viro. de donationi. inter virum & uxorem. Quibus non obſtantibus dicendum, nullo modo nec de conſuetudine, nec de iure ualere poſſe pactum ultra beſſes legales. Non obſtat primum: quia ex hypotheſi gener promptè recipiendo dotem erat omnino ſine vſuris contracturus: ergo uſuræ nõ ſunt niſi precium ſimplicis dilationis & interuſurij: igitur non poſſunt per ſe eſſe pactum dotale æquè principale, nec extremum principale legitimæ conuentionis, duplici ratione. Prima, quia non computantur in ſortem, nec eius loco ſubrogantur, vt ſuprà nu. 372. Secunda, quia non debetur principaliter, nec propter ſe, ſed acceſſoriè & ob dilationem ſortis principalis non alienatæ, ſed exigibilis: & ſic ſunt uera & formalis uſura, & conſequenter (ſi terminos legum excedant) verum improbum fœnus. Nec eſt ſimile de fructibus, qui ſunt cauſa & acceſſio intrinſeca ipſius fundi dotalis, quæ longiſſimè diſtat ab uſura. infr. nu. 512. Multo minus ſimile de pacto, de quo ſupr. nu. 372. quia illud ſubrogatur loco ſortis principalis, quæ definit deberi.

496 † Tertia quæſtio, Venditor re tradita moram regularem uel irregularem precij *Quæſti 3.* patitur, an & quas uſuras petere poſſit? Quantas, omnes ſilent. Quòd autem aliquæ ueniant, omnes fatentur, uendito fundo fructifero, etiamſi aliter non conſtet de intereſſe uenditoris. In venditione uerò rerum fungibilium, videlicet quæ in pondere, numero, vel menſura conſiſtunt, omnes negant aliquas vſuras uenire, niſi quatenus de uero intereſſe, & eius quãtitate, poſt ueram moram probetur: quo caſu aiunt, quantum etiam uериſimiliter, etiam ex ſolo vulgaris ac ſolitæ negociationis lucro amiſſum ſit, deberi, prout etiam uolunt in mutuo. In venditione uerò rei non fungibilis nec fructiferæ, puta fundi ſterilis, ſi de alio certo intereſſe non conſtet, controuertunt. Alij, ut Bald. in leg. 2. C. de uſuris. Paul. in leg. curabit. C. de actio. empti. Petr. Anch. in repetitio. cap. peccati uenia. de regulis iur. in 6. Ioan. Ana. in cap. conqueſtus, de vſur. Alexand. conſi. 147. nume. 5. libro. 5. tenent nihilominus deberi uſuras ꝓpter implemẽtum uenditoris, & perfidiam emptoris. Alij verò, ut Saly. in d. leg. 2. Socinus conſi. 88. nume. 8. lib. 4. contrarium tenent. Quarta quæſtio, ſi legatarius certæ quanti- *Quæſt. 4.* tatis moram paſſus ſit, an & quæ ueniant vſuræ, & quid tenendum in praxi. Quinta *Quæſt. 5.* quæſtio, ſi Titius debens centũ reditus perpetui redimibilis pro mille ſoluendis infra biennium, mutuauit mille ad onus ſoluendi interim dictum reditum, & redimẽdi uel reſtituendi ſortem infra biennium, an ualeat pactum? Has tres ultimas & alias ſimiles, neceſſe eſt breuitatis cauſa, totius materiæ deciſioni reſeruari: ad quam ſemel [illegible] complectendam, inquirẽdum eſt de uno in genere, deinde de reliquis neceſſarijs

497 in ſpecie. † Itaq; primò in genere quæ- *Interuſurium.* ritur an interuſurij ratio de iure habenda ſit? Et videretur abſolutè quòd ſic, ut paſſim in iure, in omni materia, & præſertim in hac noſtra uſurarum, quæ nõ ſunt aliud quàm penſatio interuſurij, & ueniunt in omnibus bonæ fidei iudicijs & legatis ex mora, uel etiam citra moram, quandiu creditor eſt minor. l. Titia Seio §. uſuras. de lega. 2. l.

in minorum.C.in quibus cauſis in integr.
Et hæc ſine diſpoſitione hominis,vel etiam
in omni contractu & obligation e ex diſpo-
ſitione hominis infra limites.l.eos. Item in
alijs materijs,vt quando debitor in diẽ, eò
quòd de ſoluendo ſua die ſatiſdare non po
teſt,cogitur repræſentare,& ante diem ſol-
uere:hoc enim fit deducto interuſurio, ſeu
commodo medij temporis.l. ſi conſtante§.
quoties ſoluto matrimonio. Idem eadem
æquitas ſuadet,ubicunque debitor ſine ſua
culpa ante tempus exigitur, vt in l.1.C. de
condictio.ex leg.ſecus ſi culpa ſua, vt in d.
§.quoties. Et hic ideo dictam leg.1. citaui
ſecundum communem omnium aduſquè
receptum intellectum: quia licet commen-
titius & falſus ſit (vt dixi in nouis intellec.)
tamen ſemper manet æquitas illius dedu-
ctionis. Item vt ualeat diſpoſitio,quæ aliàs
non valeret: valet enim legatum creditori
factum ob ſolam utilitatem interuſurij.l.
debitor.de legatis.2.Item generaliter quo-
ties de nomine in diem,puta pecunia in diẽ
debita ęſtimanda agitur: tanto enim minus
propter illud interuſurium medij temporis
deficiens æſtimatur. text.in l.circa.l.in.l.Fal
cidia.l.in ratione§.in diem.l. qui quadrin-
genta.in fi. ad legem Falcid.l.niſi dolo.§.hæc
cautio.§.quoties.ſi cui pluſquã per leg.Falc.
Et contra,quanto ante tempus prærogatur
vel exigitur,tanto pluris æſtimatur.§. plus
autem. Inſtitu.de actio. Sic tanto minus
debere,& tanto minus grauari quis dicitur
quanto tardius ſoluere tenetur. & contrà.l.
generaliter.§.ſi cui legatum.de fideicom. li-
berta.intantum ut debitor obæratus ſoluẽs
uni creditori ante tempus,fraudare dicatur
reliquos creditores, quibus purè debetur:
ita ut reuocatoria agere poſſint. tex. in l.ait
prætor.§.ſi cum in diem.l.omnes.in fi. quæ
in fraudem creditorum.quod eſt intelligen
dum,quando tempus reſtans & anticipatũ
eſt notabile:ſecus ſi modicum.Et intelligen
dum quod ante tempus illud lapſum credi
tores poſſunt reuocare pecuniam, ut com-
modum ſeu fructum medij temporis habe
ant in ſolutionem cedendũ pro rata:ſi uerò
tempus ſit lapſum, aut propè lapſum,ut
poſſint repetere interuſurium pecuniæ ab
eo qui pecuniam recepit, non ſimpliciter,
ſed probando eum interim ſuperlucratum,
& locupletiorem,non aliàs,niſi probent eũ
participaſſe fraudem,uel niſi fuerit in mo-
ra iniuſta & peruicacia, ut inde poſſit eſſe
actio arbitraria,& per iudicem uel bonum
uirum æſtimari & adiudicari, quaſi quod
interſit,non propriè quaſi uſura,nec ex pro
pria ui & poteſtate actionis, ſeu huius iu-
dicij reuocatorij,quod eſt ſtricti iuris ut ali-

Declaratio leg. ait prætor §. ſi cũ in diẽ quæ in fraudem credi.

bi nouè declaraui,& aliquid tetigi infrà nu
498 mero.514. † Et quòd dixi eũ teneri poſt
tempus,quatenus locupletior probatur,de-
bet intelligi ad limites communis & ſolitæ
utilitatis huius interuſurij, inter homines
eiuſdem conditionis duntaxat, non autem
inquantum præter id ex ſingulari quadam
circunſtantia uel induſtria locupletatus eſ-
ſet: quoniam hoc interdicto ſatis eſt frau-
datos creditores indemnes ab alienatione
ſeruari,non autem quòd ſuperlucrentur de
alieno,ut ſuo loco plenius tractaui. Eodem
modo intelligendum, quòd denegatur con
dictio indebiti ſoluti in tempus certum, in
l.in diem. de condictione indebiti. ſcilicet
quando tempus eſt modicum:ſecus ſi maxi
ma temporis intercapedo per errorẽ omiſ-
ſa ſit.Ita ſoleo conciliare opiniones,de qui-
bus per Iaſo.in dicta.l. in diem, & in l.cum
quis.ad finem. C.de iuris & facti ignoran-
tia. Ex quibus patet, quòd interuſurium, *Solutio.*
uel commodum medij uel anticipati tem-
poris uſus pecuniæ.ſiue poſt tẽpus ſolutæ,
ſiue repræſentatæ utilitatem habet æſtima-
bilem & conſiderabilem in iure. Hinc di-
cit tex.in.l.quid ergo.§.uſuras, de contra. &
vti.actio.tutel.quòd etiam tutori cõtra pu
pillum ſuum non debet pecunia ſua utili-
ter impenſa eſſe ſterilis,etiam ante moram:
tamen nõ indiſcriminatim iura diſponunt
hanc æſtimationem deberi. Nec enim in-
finitè,ſed duntaxat infra legitimum modũ
uſurarum: & adhuc infra hunc modũ non
ſemper,nec quocunq; caſu: ſpernunt enim
in modico tempore, ut in dicta.l. in diem.
de condictione indebiti. Et generaliter in
omnibus ſtricti iuris iudicijs, etiã poſt mo-
ram, immo etiam poſt litem conteſtatam:
ſecundum communem & ueram gloſ. &
doctorum ſententiam in l.1.C.de condictio
ne indebiti in l.lite, de uſuris. (quam alibi
nouè declaraui) quanquam ex diſpoſitio-
ne hominis infra metas legum caueri non
prohibeant. Non obſtat lex, aut ſi mutua.
de eo quod cert.loc.quia non loquitur de
ſimplici interuſurio, uel eius æſtimatione,
ſed de eo quod caſualiter intereſt, eò quòd
ſua die & loco,quo præmonitus erat & pro
miſerat debitor, nõ reddidit mutuum:qua
propter actio ſit arbitraria. Idem ſi ob ni-
miam peruicaciam arbitraria fiat, ut alibi
499 dixi. † Hic oportunè & neceſſariò vi-
dendum occurrit, quæ ſit differentia inter
interuſurium,& intereſſe caſuale ſiue mo-
mentaneum. Et hæc eſt una de clauibus to-
tius huius materiæ, necnon tractatus no-
ſtri de eo quod intereſt: quam tamen glo.
& docto.aduſque ignorauerunt, ut mirum
non ſit,ſi tam neceſſaria claue carentes, ger-
manum

manum harum ſenſum adaperire nequiuerint, ſed magis intricauerint. Dico ergo quòd quoddam eſt intereſſe, caſuale & momentaneum, ſcilicet quòd ſimul eodem tẽpore totum incurritur, ſeu committitur: nõ quòd contingat ſemper uno puncto temporis mathematico, ſed vel ἐν πλάτει aliqua certa temporis intercapedine. ut in l. 1. l. Iulianus. de actio. empt. Quoddam promiſcuũ & ſucceſſiuum, ſcilicet quod totum non incurritur ſimul, ſed ſucceſſiuè pro rata temporis: & iſtud uocatur à iure intereſſe uſurarium in l. debitor. de legatis. 1. in l. ſociũ. pro ſocio. & pro rata temporis æſtimatur. l. circa. ad legem Falcidiam. l. niſi dolo. §. quoties, ſi cui pluſquam. per legem Falcidiam.

Duplex intereſſe

Differunt autem plurimum: quia primum nunquam cõmitti & deberi poteſt, niſi poſt moram, culpam, vel dolum debitoris, & cauſa iuſta, & quantitas probanda eſt, niſi inquantum pacto uel iuramento difficultati probandæ quãtitatis ſubuenitur, vt ſuo loco dicetur. Secundum autem etiam citra moram & culpam debitoris deberi poteſt ex pacto, vel etiam quandoque citra pactũ ex iuſta cauſa compenſationis, ne quis cum alterius iactura locupletetur. ut ſuprà num. 76. nec probatione indiget. Primùm cadit in omni re, ſiue in ſpeciebus ſactis, vel pecunijs: ſecundũ non cadit niſi in pecunijs ſtrictè ſumptis. l. 3. in fi. de uſuris. Primum uerſari poteſt in omni obligatione, ſiue bonæ fidei, ſiue ſtricti iuris: ſecundum uerò non habet de ſe locum in obligationibus ſtricti iuris, niſi ex pacto. Primum habet in iure temperamẽtum, & limites proprios, de quibus in l. Titius. cũ. l. ſequen. de actio. empt. in l. vnica. C. de ſenten. quæ pro eo quod intereſt: ſecundum uerò habet alios ſuòs limites. in l. eos. Primum nunquam gerit uicẽ fructuum, ſed benè ſecundum quodammodo, vt infrà nu. 511. Quandoque utrumq; ex eadem obligatione, & reſpectu eiuſdem ſortis deberi & peti poteſt. ut eſt text. in l. 3. ad finem. de eo quod cert. loc. in l. qui ſolidum §. etiam, de legatis. 2. facit. l. Lucius, de actio. empt. Et tamen unum non eſt aliud, nec inuicem confunduntur, ſed unumquodque ſeorſum per ſe uenit, & per ſe conſideratur, ut in eiſdem iuribus probatur. Cõueniunt autem in hoc, quòd utrunque eſt acceſſio principalis obligationis: utrunque ſoluta vel remiſſa principali obligatione, ſeu pro rata remitti cenſetur. l. centum Capuæ. l. fin. de eo quod cert. loc. l. 4. C. depoſi. infra quæſtio. 82. Vtrumque per ſe odioſum & reſtringẽdum, & in iure quàm magis commode poteſt reſtringitur. Et de primo dicitur in l. final. de præto. ſtipula. quòd ad exiguam ſummam deducitur, ideſt, quàm minimum poteſt æſtimatur & taxatur, iuxta regulam iuris. In obſcuris quod minimũ eſt, ſequimur. De ſecundo uerò, quod in dubio de leuioribus, aut nullis uſuris intelligitur, vt ſup. l. eos ſup. quæ. 73. in fine. Ex his iam uides, gloſ. & doctores utriuſque iuris non minus ignoraſſe materiã eius quod intereſt, quàm materiam uſurariam: & ita eſt, ut uix diſcernere queam, in vtra fœdius lapſi ſint: omnes enim ferè aiunt leg. unicã. C. de eo quod intereſt. id quod ſingulariter tantum intereſt taxare, quod non ſolum falſum & perperam ſubauditum, ſed etiã ineptum, & reliquis iuribus contrarium eſſe, acerrimè & clariſſimè conuici in tracta. de eo quod intereſt, quem ſimul cum iſto edendum apparo.

500 † Reſtant (ut utriuſque intereſſe medium ipſum æquabile & legitimum oſtendamus) examinando duo, uidelicet ſingula horum duorum extrema, quæ tamen aduſque ſunt in ore quorundam, cõmunis ſcholæ calculo recepta & approbata. Primum, videlicet primi extremum, eſt, quòd licet cuilibet ſeſe indemnem ſeruare, & de toto eo, quod ſua ſingulariter vel cõmuniter, etiam in lucro ceſſante, intereſt uel intererit, ſibi cauere, totumque illud exigi poſſe. Secundum, videlicet ſecundi extremum, eſt, nullam haberi rationem interuſurij, propter moram vel defectum implemẽti hoc eſt, nihil hac de cauſa adiudicandum, niſi quatenus quid quantique uerè interſit, probetur. Vtque res exemplis velit oculis ſubiecta dilucidior ſit quãtum ad primum, accipe hypotheſin & ſententiam Hoſtien. in cap. ſalubriter, de uſur. de mercatore proficiſcente cum pecunijs ad nundinas, quem aliquis indigens rogat mutuò ſibi dari illas pecunias, offerens in certo termino reſtituere cum lucro quod ſperari potuiſſet ueriſimiliter fieri in nundinis: cenſet Hoſtien. tale lucrum licitè percipi tanquam intereſſe lucri ceſſantis, dummodo mercator non ſimulauerit ſe ire velle ad nundinas, cùm nõ eſſet iturus. & ſequitur Archidia. 14. quæſtio. 3. cap. uſura. Roma. conſilio. 117. col. 8. Panor. Ioan. de Ana. dicto cap. ſalubriter. Alexand. conſi. 228. lib. 2. Deci. conſi. 111. & omnes còmmuniter ubique. Idem ſentiũt theologi, ut Diuus Tho. 2. 2. q. 78. & clarius Scot. in 4. ſenten. diſtinct. 15. quæſt. 2. articu. 2. ubi tenet, quòd etiam ab initio tẽpore mutui, & ceſſante mora, valeat pactũ, quòd debitor vltra reſtitutionem ſortis teneatur indemnem reddere creditorem, tam de damno imminenti, quàm de lucro ceſſaturo deductis tamen expenſis & ad arbitriũ viri boni, & in ante experti iudicato puta

Duo extrema.

Hypotheſis.

ſi erat impenſurus eam pecuniam in mercãtias vel emptiones prædiorum, vnde tantũ erat lucraturus. Idem tenet Raymund. in ſum. de uſuris. Bernard. de euang. æter. ſermo.36.cap.2.Gabri.Biel.in 4.ſenten.diſtinct.15.ſub quinque circunſtantijs, quas ibi deducit & requirit. Idem Clauaſius in ſum.ver.uſura §.16. cum ſequen. Antoni. par.2.titu.1.cap.7 §.17. cum ſequen. Idem Conrad.tract.contract. quæ.30. ubi ſeptem circunſtantias exigit, quæ recidunt cum illis quinque. Et licet Inno.in cap.fi.de vſur. paulum deflectat à ſenten.Hoſtiẽ. & magis cenſeat eſſe uſuram,dicens ſe non poſſe huiuſmodi pactum excuſare: in cuius ſententiam non tam uitio pacti,quàm propter periculũ abutẽdi, & occaſionẽ ſimulationis & fraudis uſurarum inclinant Ioan.And.Ioã. Calderi.quæſtio.3.& Ioan.de Ligna.in eodem cap.fina.Saly.authen. ad hæc col.5.C. de uſur.Lauren.de Rodol. tracta. uſur.par. 2.quæſt.2.Ambro.de Vigna. rep.d.c. ſalubriter,nu.47.cum ſequen.Tamen ſi uerè cõſtet creditorem tantum damni paſſum, uel certi lucri amiſiſſe poſt moram omnes & theologi & canoniſtæ & legiſtæ tenent ualere pactum:imò etiam citra pactum & iuramentum reſarciendum in foro conſcientiæ,vt nominatim Scot. in loco prællegato,& Innoc.in c.1.de uſur. exemplificans in creditore, qui ob moram debitoris accipit tantundem ab alio ſub uſuris:quem ſequitur Saly.in l.2.C.eo Petr.Ancha.conſi.376. ſecundò dubitatur,col.1.Quam ſententiam promptum eſt canonibus pontificijs confirmare. Inquiunt enim in cap.præcariè.10. q.2.quòd ratio & uſus obtinet, Neminem inuitum contra vtilitatem & rationem cogi de proprio facere beneficiũ,adeo,vt nullus negociator ſubtilius & accommodatius axioma promere queat.

501 † Quantum ad ſecũdum, res dilucidior & uulgatior eſt, quàm vt exemplis aut alia declaratione indigeant. Omnes enim ſcholæ hactenus & theologi & canoniſtæ & legiſtæ tenent uno ore ubique,nullam rationem habendam eſſe ſimplicis interuſurij(uidelicet in debito quantitatis, vbi de certo poſt moram damno incurſo uel amiſſo lucro non conſtat) etiam ex pacto expreſſo, tanquam uſurario,legesque omnes ciuiles hac in re non ſolum nullitatis,ſed etiam impietatis damnant. Totum autem eorum fundamentum eſt, quòd uſuræ de ſe omnino malę ſint,iure diuino & naturali prohibitę, vt ſup.nu.9.Nonne uides utrunque extremum in ſummo & præcipiti ſtare? ſiquidem altero omne intereſſe,quantuncunque ſit,rependi volunt,etiamſi centeſimam vel quadruplicem excedat,etiamſi puncto temporis duplum excedat,idque contra metas legum:altero verò omne promiſcuum intereſſe excludunt & meritò quidem in habẽtibus pecuniã ocioſam & mutuò dantibus omnemque pactionem, quantulacunque ſit, moderatiſſimam quoque legum temperaturam,de qua ſupra nu.43.cum conuicijs etiam exibilantes. Vnde meritò eis accidit, qui aliter ſentiunt,ut toties ridiculè & præpoſterè impegerint,vt exemplum unũ tradit Alberi.l.1.col.penul.in fi.C.de ſacro. eccle.quòd collegium iudicum Bergomi nullas vſuras,etiam in contractibus bonę fidei, admittit,niſi de damno & intereſſe probetur: & tamen ſtatuta dicti loci limitant & fingunt intereſſe in quolibet contractu ad ratam ſolidorum duorum pro libra in anno ſine alia probatione. Et putat Alberi. ibi non ſolum tale ſtatutum, ſed etiam pactum valere,neſciens de iure eſſe improbum fœnus,vtpote dextantis uſuræ.

Præpoſterũ ſtatutum Bergomenſe

502 Nunc † plenius detegamus errorem inueteratum utriuſque extremi. Circa primũ quantuncunque communis error ſit plauſibilis,communique ſenſui & moribus,præſertim [illegible], reique factitandæ addictorum arrideat & commodet,iuxta.d.c. præcariè.10.quæſtio.2.& not.ſuprà, nume. 172. dico primò, quòd vt ſimpliciter per omnes traditur, eſt contra ius ciuile & bonas leges,omni reſpectu,ſiue eam pactionẽ referas ad æſtimationem intereſſe caſualis, ſiue ad pœnam,ſiue ad interuſuriũ, vel uſuram. Si enim ad primum, leges uetant illud intereſſe caſuale & momentaneum, caſu quo (ut poſt moram uel euictionem) debetur, excedere duplum, in quo ineſt ſimplum.l. Titius cum leg.ſeq.de actio.empt. l.unica.C.de ſentent. quæ pro eo quod intereſt.etiam ſi pluris intereſſe conſtat: ſiue referas ad pœnam conuentionalem, puta dato ſpacio liberè luendi, vt infrà nu.517. quia etiam tales pœnæ debent eſſe moderatæ.l.unica.C.de ſenten. quæ pro eo quod intereſt ut ibi dixi,& in fraudem legum(ut hic) non valent. Si ad tertium,adhuc minus excedere licet, ſed ſtandum intra limites.l.eos.Secundò quòd iſtud ſit directò contra ſanctas leges ciuiles uſurarias, probo quia non ſolum gratis ad tempus mutuanti,ſed nec venditori quidem, qui tradidit, cui & res,& precium, & utriuſque uſus & commoditas abſunt,licitum eſt ab emptore,cui hæc adſunt, etiam dilatione data, & pœnæ nomine,ſi ad diem ſolutum non ſit, ſtipulari vltra legitimum modum uſurarũ tex.in.l.Iulianus §.idẽ Papi.de actio. empt. Nec dicas,ut vulgò ſentiunt, quòd ibi non

Plenà declaratio.l. Iulia.§. Idẽ Papi. de act.emp.

constabat

conſtabat de aliquo intereſſe uenditoris, ſed erat pœna merè lucratiua, ſicut uſura lucratiua eſt: quia ille text. ſimpliciter & generaliter loquitur. Tum non eſt ueriſimile, nihil aut minus illic intereſſe, quàm in reliquis uenditionibus, nec debet tex. cõtra communem veriſimilitudinem reſtringi. Tũ iſtud nihil aliud eſſet dicere, quàm omnes leges uſurarias earumque metas, ad uſuras merè lucratiuas reſtringere, ut quidam theologi ſcholaſtici, canoniſtæ & legiſtæ paſſim imaginari & præſupponere uidentur, quæ eſt falſa & pernicioſa imaginatio, vt mox dicetur. Tertiò, rurſus caſus eſt rotundus in l. fi. de pericu. commo. rei uend. quæ probat. d. §. idem Papi. generaliter intelligi. Loquitur enim & exemplificat ſpeciatim in uenditore, negociatore ſeu mercatore: nec hoc ſolũ ſed etiam cuius conſtabat pluris intereſſe, vtpote qui precio ſoluto ex mercatu ſuperlucrari poterat plus quàm eſſent uſuræ: & tamen decidit quòd non poteſt quicquam exigere ultra legitimum modum uſurarũ. Nec dicas quòd ibi emptor ignorabat uenditorem eſſe mercatorem. vt Io. Fab. & quidam alij in d. l. unica. C. de ſenten. quæ pro eo quod intereſt. conantur elabi: quia hæc euaſio non ſolum eſt diuinatoria contra. l. fi. C. de contrahen. emp. ſed etiam cõtra præſumptionem iuris. l. qui cum alio. de regu. iur. & contra præſumptionem facti permanentis: quia non ſolet quis eſſe mercator ex uno actu, & quin hoc publicum ſit, leg. ſed & ſi. §. proſcribere. de inſti. actio. l. legatis. in prin. de lega. 3. Item eſt contra verba aperta, phraſin & mentem d. leg. fi. ibi. vſuras dũtaxat, & ibi, non omne, quę limitationes cõgruerent ſed ſuperuacuæ eſſent in eo, qui non põt nec ſolet ſuperlucrari. fa. l. ſi ſterilis. §. cum per uenditorem. de actio emp.

L. fi. de peric. & com. rei uendi.

503 † Quartò ſpecialius oſtẽditur, quia mercatori licitum eſt, ex negociatione ſua congruũ quæſtum facere, & tamen ſiue mutuet pecuniam, de qua negociaturus erat, ſiuę ex venditione mercium aut aliàs debitam permittat utendam debitori, & notabili dilatione data (& ſuppoſito in debita ex venditione mercium, quòd non ſint merces uenditæ carius ob dilationem precij, ſed iuſto tantum precio, propter not. ſup. q. 22.) non põt de iure ciuili ultra beſſes uſuras ſtipulari, & eo prætextu, q̃ de pecunia negociando maiorem quæſtum facere poſſet, ut clarè probatur in d. l. eos. vbi iuſto mercatori permittitur ſtipulari uſuram duabus vncijs maiorem communi: quod non fit alia ratione, niſi quia iuſtus mercator plus lucratur, & maius intereſſe habet ex carentia ſuæ pecuniæ, quàm alius diuerſæ profeſſionis, qui non negociatur. Ideo rationabiliter permiſſum fuit in iure iuſtis demum, non fictis aut Reipubli. inutilibus aut inhoneſtis aut vetitis mercatoribus, maiorem præ alijs uſuram ſtipulari. Cum enim uſuræ non ſint à iure permiſſæ, niſi propter intereſſe interuſurij, quo priuatur creditor, & fruitur debitor, cuius ſunt æquabilis & legitima compenſatio, ut ſuprà quæſtio. ſexageſimanona, & infrà numero 530. iuſtum fuit mercatoribus, quorum præcæteris magis intereſſe ſolet, maiorem uſuram permitti. Et ſic patet, quòd bes non permittitur mercatori, niſi in compenſationem quæſtus & intereſſe iuſtæ ſuæ negociationis & profeſſionis. Igitur eo prætextu, etiamſi de maiori lucro uel intereſſe probare velit, non poteſt maiorem uſuram ſtipulari, alioquin d. l. eos. eſſet fruſtra poſita. Cùm enim certè ſic mercatores communiter plus ſolent lucrari, quis dubitat hoc probari poſſe. Igitur metæ d. l. eos. procedunt & ligant, etiam ſi conſtaret & creditor probare vellet de maiori quæſtu vel lucro omiſſo: de quo etiam tex. in d. leg. fin. de pericu. & com. rei uendi. Ex quibus patet euidenter quòd etiam ſi mercator diceret (ut apud Odofred. in leg. emptione. C. plus valere quod agi.). nolo fœnerari, nolo uſuram, ſed duntaxat indemnis ſeruari: non certo de lucro nouo uel maiori captando, ſed de damno quæſtus mei ſoliti & certi uitando: Ecce ex hac pecunia poſſum lucrari negociando in proximis nundinis, quæ ſunt hinc ad bimeſtre, duodecim in centum ad minus, tamen quia indiges pecunia mea, & forſan non poteris commodè reddere, & negocium tuum conficere ante has nundinas, ſed benè infrà quatuor menſes, mutuo tibi gratis uſque ad bimeſtre, ita vt ſi infra bimeſtre, ſaltem initio proximarum nundinarum reddas, libereris, nihilque ratione intereſſe ſoluas; ſi uerò non reddideris tempeſtiuè in nundinis, reddes quando uoles infrà aliud bimeſtre, ſatisfaciendo mihi ſemel de præfato meo intereſſe ad rationem duodecim in centum, ratione tanti ad minus, vel maioris lucri interim tua cauſa per me amiſſi in intermedijs nundinis. Adhuc hæc conuentio, etiam ſi maximè lucrum tale certum ſit, & probandum offeratur, non valet de iure, nec ualere poteſt, niſi uſque ad modum iuſtis negociatoribus conceſſum, ſcilicet beſſium. Et ſic illa duodecim in centum intra quatuor menſes, quæ ſunt triplex cẽteſima, debent reduci ad duorum beſſe unius minimi: ſunt autem centeſ

Bes legitima meta inter uſurij mercabilis

minima uel integra in centum,& ſic de aliis numeris. Et ſic ſiet reductio ad ſummam longè minorem uſura conuenta,utpote infra ſubquadruplam:& hoc ſi debitor ſoluat in fine quatuor menſium: ſi autem ſoluat uel offerat in fine trium menſium, non ſoluet pro intereſſe uel uſura mercatili, niſi duo,videlicet ad rationem beſſis pro rata temporis,ut ſuprà quæſtio.55. Et ſic prorſus corruunt, non ſolùm ſententia Hoſti. & ſequacium:ſed etiam omnes modificationes aliorum tam theologorũ quàm noſtrorum, videlicet tam modificatio eorum qui Hoſti.ſequuntur, dummodo de tali lucro, vel intereſſe certo cõſtet, quàm modificatio eorum,qui aliàs quinque,aliàs ſeptem conditiones requirunt,quæ in idem recidunt, nec ſufficiunt: quia omiſerunt & ignorauerunt maiorem & potiorem & magis neceſſariam, quæ eſt, quòd non excedatur modus legitimus, & taxatio huius intereſſe uel interuſurij mercatilis hoc caſu (uidelicet quando quis de ſola pecunia vult negociari, ſeu fœnerari) à iure facta, quæ conſequenter etiam in foro conſcientiæ ligat,per no.ſuprà nu.87.

504 †. Quintò conuincitur, & quàm ſit æqua ſanctio iuris ciuilis oſtenditur, quia utcunque admittatur aliquem eſſe fructũ æſtimabilem & conſiderabilem pecuniæ ſeu interuſurij, vt infrà numero.510. tamen pecunia, præſertim quæ breui repeti poteſt, non debet tantum lucri uel fructus adferre,quantum induſtria quæ præterit,nec reddi poteſt. Quis enim ferat fœneratorem domi deſidentem ociosum, niſi fortè in calculandis ſuis calendis,vt cum fœnore & puluiſculo ſortem poſt certum terminum certò & extra omnem aleam repetat,tantum lucri & certi facere, quantum induſtrius & diligens mercator,induſtriam ſumptum & laborem ſimul cum tantæ pecuniæ periculo exponens, damnaque & pericula tum perſonæ, tam bonorum non rarò experiens? Eadem ratione quis ferat mercatorem tantum lucrari de pecunia, quam ociosè & tutò fœneratur, quantum de ea cum qua periculo perſonæ bonorum & induſtriæ negociatur? Hæc ſunt dilucidiora quàm vt argumentis indigeant. Solet autem communiter dimidiam lucri attribui induſtriæ, dimidium autem pecuniæ periculo tamen fœneratoris expoſitæ quæ ſocietas appellatur,arg.l. cum duobus.§.in coeunda,pro ſocio.& no.Bar.& alij l.1.poſt glo.C.pro ſocio.& Barth.in l.illud. C.de colla.& in l.ſi tibi decem.§.ſi pactus.de pact.& in l.1.§.nec Caſtrenſe.col.2.de colla. bono.& in l.cũ oportet, in prin.C.de bon.

Pecunia nõ tantũ parere debet quantũ induſtria

quæ lib.& in ſuo trac.de duobus fratribus. Alex.conſ.132.nu.22.lib.5.Bertran.cõ.71. ꝑ faciliori.col.2.lib.1.Aymo conſ.165.nu. 1.lucrum aũt hic nõ dicitur,niſi omni damno ſumptuq; & labore deductis,ut in.l.Mutius,pro ſocio.Inſti.eo.§.quod tamen.glo.& docto. in l.illud.C.de colla.Et ſic neceſſe eſt corruere ſententiã Hoſt.& aliorũ,ẽt cum dictis quinq; uel ſeptẽ modificationibus, qui admittunt pactũ de tanto huiuſmodi lucro reſarciendo:debet aũt(etiã ceſſante alia lege)reduci ad dimidium,per hanc ultimam rationem,& adhuc non ſufficit de iure, ſi excederet modũ legitimũ vſurarũ.Sextò non ſolum fraudaretur bes mercatilis in quantitate,ſed in perſonarum qualitate. Nõ enim de iure pro omni etiã iuſtæ mercaturæ interuſurio conceditur,niſi iuſtã negociationem profitentibus & actu exercentibus:cæteris omnibus ſemis tãtum d.l.eos.Sed prætextu præfati communis erroris hodie de facto Lugduni crebrius non iuſti mercatores,ſed hi qui nunquam mercaturam exercuerunt,uel eã deſeruerunt, nummularias illas menſas uel ſocietates,quas uocant(Bãques)erigunt,& meram ſolamq; fœneraticiã exercent,& tamen in hoc priuilegio iuſtorũ mercatorũ frui uolunt:qui nouus eſt abuſus vltra prædicta,etiãſi beſſibus contentarentur,quas tamen in duplo, imò etiã in triplo excedere non merentur: & tamen nõ eſt eis licitum ſemiſſes excedere, vtpote cũ neq; ſint argentarij:quippe nudam fœneratoriã ſolius quæſtus proprij cauſa exercentes: nec aliàs iuſti mercatores immo multò iniquiores fœneratores, quàm illi de quibus in authen.de nauti.uſu. conſti.130. qui non tantũ excedebant,quas tamen Iuſtinianus iuſtè omni prærogatiua mercatorũ, uel beſſibus fœnerandi,nõ obſtante cõſtitutione ſuper hoc in eorũ fauorẽ iã promulgata,priuauit,& in ordinem cæterorũ,quibus ſemiſſes tantũ licent,redegit.ut dixi ſu-
505 prà.nu.59.† Septimò ex præfato cõmuni errore ſequuntur multa abſurda & pernitioſa. Primò occaſio irretiendi paſſim homines grauiſſimis & inextricabilibus uſuris Secundò difficilius & carius redditur cõmerciũ pecuniarũ,& uſus æris alieni,quod reip. expedit eſſe facile,& cõmodũ,vt no.ſup.nu. 447.Tertiò occaſio nullã iuſtã negociationẽ exercentibus,excedẽdi nedũ ſemiſſes ſed ẽt beſſes,quinetiã centeſimã.Quartò,nõ ſolũ his qui propalam & ex profeſſo merã fœneratitiã exercent, ut menſarij illi Lugdunenſes,ut nuꝑ dixi,ſed etiam quibuslibet,ſiue publicè, ſiue priuatim, ſiue palàm ſiue clam.Quid enim facilius vel cuiuis fribolario nedũ iuſto mercatori aut negociatorio,

Abuſus.

quàm

quàm hoc genus intereſſe, quale Hoſtien. & communis ſchola admittit, præcedere: imò etiam qui non poteſt negociari, ſed eſt turiuſuis diuerſæ profeſſionis, cauſari poteſt ſe pecuniam ſuam ſocietati mercatorum in commune lucrum daturum, aut aliud non abſimile: prout hac arte quoſdam epiſcopos & ſacerdotes improbam fœneratitiam exercere tempore ſuo quæſtus eſt Cyprianus, & iuſtius temporibus noſtris Alcia. in leg. uſura. in fi. de verbo. ſignifi. Quintò alliciuntur mercatores: præſertim diuites, ſpe tum ſuperabundantioris, tum certioris lucri, ad negligendam & intermittendam honeſtam mercaturam & ſolitam mercium negociationem, Reip. vtilem & neceſſariã: turpia uerò, iniqua & longè exceſſiua lucra ſectanda, huiuſmodi fœnus improbũ exercendo: idque citra ſumptum, labores & pericula, retenta interim opinione & officina mercatoris, ſed ſolo nomine, ad illuſionem populi duntaxat: idque iam nimiũ docuit & etiamnum docet experientia. Quorſum enim toties inquiſitio decreta in mercatores omiſſa honeſta & neceſſaria mercatura ſua fœneratoriam improbam exercẽtes? Sed omne flagitium ſuperauit, quod etiam Pariſiis factitare cœperant multi diuites & famoſi mercatores, nempe horribilem illã pyraticam terreſtrem, de qua ſupra nu. 14. Neque enim amplius illis curæ erat, pannos conficere, aut diſtrahere, aut alias merces parare, euehere aut inuehere: ſed aſſiduè domi ſedentes per interpoſitos ueteratores venabantur pecuniæ indigentes, quibus merces cariſſimè ad breuem terminum, puta trimeſtris uel ſemeſtris ad ſummum uenderent, & illicò per eoſdem interpoſitos uiliſſimo redimerent, & elatas antiqua eodem momento poſtica reciperent, ut tãdem hæc impoſtura & illuſio diffamata ſit, & aliquot ſupra octo annos partim è mercatoribus, partim è proxenetis ſuis, per iudices ſuper hac re datos mulctatis (eò quòd non plenis probationibus, ſed tantum coniecturis veriſimilibus adeo ueteratoriè & callidè agunt, reuinci potuerunt) aliquantulum repreſſa ſit, plures tamen aduſque ſæpe abuti
506 pergunt. † Quid quòd hodie non clam, ſed propalam graſſantur crudeliſſimæ illæ uſuræ Lugdunenſes, ubi prætextu interuſurij mercatilis in ſingulis nundinis, quæ quater ſingulis annis habentur, famoſi illi menſarij hanc ſolam artem exercentes, capiunt circiter quatuor cũ dimidio in centum, ſiue octodecim annua; & ſic ſeſquicenteſimã: & tamẽ uacant omni periculo, labore & ſumptu, & ſunt cautionibus vel pignoribus tuti & certi de ſorte nõ alienata, vipòte lapſo

Impiæ uſura Lugdunẽſes.

trimeſtri, uel ſemeſtri repetibili, cum tanta uſura, donec ſors cũ uſura reddatur. Nos autẽ cenſemus hoc eſſe grauiſſimum peccatũ & ſcandalum, cõtra legẽ Dei, contra ſacras leges & decreta ſacri concilij Niceni, ſup. nu. 37. 84. grauiterque peccare magiſtratus qui tolerant. Quod enim accipiunt quatuor cũ dimidio in trimeſtri, non licet eos de iure capere ultra unum cũ dimidio, & ſic dictæ uſuræ tertiam tantũ partem ad rationem ſemiſſis, quæ tantum eis licita eſt: tres autem ſemiſſes ſeſquicenteſima cõtinet. Quod ſi hi ſint iuſti negociatores, honeſtam aliam mercaturam profitentes & uerè exercentes; tunc loco illorum quatuor cum dimidio in trimeſtri licet eis accipere duo tantum ad rationem beſſium, quæ eſt ſumma uſura, vt ſuprà nu. 446. & plena & abundans penſatio mercatilis interuſurij ſolius pecuniæ, prout ea ſola debet conſiderari cõtra eum qui de eadem non negociatur niſi uſuram recipiendo, ut ſuprà nu. 58. Ius aũt ciuile in hac materia, licet ſit correctum, in quantum, quanquam infra cõgruas metas, ſed nimis uagè & diſſolutè, tolerabat ex prouiſione hominis ubique paciſci de uſuris, etiam in formali mutuo, etiam ab initio ante moram; tamen non eſt correctum, ſed in uiridi obſeruantia, ſecundũ omnes & theologos & legiſtas & canoniſtas, in quantum uerat & reſtringit uſuras vel earum exceſſum. Et ſic ille uſus Lugdunenſis, etiam citra anatociſmum, eſt merus abuſus, prorſus damnabilis & nullo modo excuſans, nec in conſcientia quidem, etiam prætextu conſuetudinis, propter nimium morſum (ut Hebræi loquuntur) ſeu exceſſum, nec etiam in foro iudiciali, ſi coram docto & bono iudice agatur. fruſtra verò cõſuetudinẽ, fruſtra quotcunq; iudiciorũ præiudicia, quę hic aggrauant, nõ excuſant. c. fi. de conſu. fruſtra quæcunq; ſtatuta, edicta & homologationes (ſi quæ ſint) cauſabuntur. Tantũ enim abeſt ut excuſent, ut eis maledicat ſpiritus ſanctus per os prophetæ, dicens, Ve uobis q condītis leges iniquas. Eſaię. 10. Cũ aũt morſus iſte enormis acerbæ huius uſuræ ſit cõtra legẽ Dei, & contra præcepta aperta & negatiua iuris diuini moralis pluries repetiti in locis citatis ſupra nume. 2. nu. 9. nullo prætextu, nullo tempore excuſari aut tolerari poteſt. Non enim poteſt dici ſocietas, cùm creditor nullum periculum ſubeat nec participet, ſed omnino certus ſit de ſorte & tanto lucro; nec etiam dici poteſt mercatura, nec iuſta negociatio; cum creditor nullam induſtriam, nullum laborem, nullam mercem (quia pecunia non eſt merx, ſuprà quæſtione. 69. fa. ſuprà nu. 58.) adhi-

Leges iniquæ malæ dicuntur à S. S.

beat: ſed eſt ſolum & merum mutuum fœneratorium, idque non ſolum contra omnia iura, ſed etiam contra ſacrum cõcilium Nicenum. Non tamen ſtatim & indiſcriminatim reos cenſeo noxiæ mortalis eos, qui ſic aduſque ex iuris ignorantia fœnerãtur, putantes licitum ob conſuetudinem eorum qui probi habentur, & tolerantiam magiſtratuum, dummodo non exigant à pauperibus ſed à diuitibus negociantibus præſertim quando ad hoc prouocantur & rogantur ab illis tantum fœnoris, vt partem lucri, vltrò & cum gratiarum actione afferentibus, & aſſerentibus ſibi commodum fieri, vt Inſtitor Regis Portugalliæ, qui etiã priuatos rogat ſibi fœnerari ad rationem ſexdecim in centum in anno, quæ eſt ſeſquitertia centeſima, & tutò cauet de ſorte cum tanta uſura reſtituenda poſt ſemeſtre, aut quoties poſt alium breuem terminum uoluerit creditor exigere. Et ſuperlucratur inſtitor, ſibique gratiam fieri dicit præ ſupradictis menſarijs, qui exigunt octodecim annua in centũ, & ſic plenam ſeſquicenteſimã. Veritate verò deinceps per nos detecta, nõ ſic, ſaltem non tam facilliter excuſabuntur. Et cum tota hæc noſtra œconomia, quæ in ſe eſt æquiſſima, non ſit aliud quàm ueteris iuris non abrogati, ſed uirentis (licet nimis craſſa ignorantia hactenus offuſcati) genuina & certiſſima declaratio, debet etiã ad contractus iam factos & uſuras præteritas, & negocia pendentia extendi, per text. in leg. fi. C. de uſur. Peccatum autem maximè principum eſt & magiſtratuum, quia uſque adeo negligunt, ut tam barbaricam iniquitatem tandiu tolerent, & multo magis eorum, qui etiam authorantur. Sunt enim rei non ſolum omnium improborum fœnorum, quæ inde procedunt, ſed & omnium fraudationum, quæ iã diu & in dies paſſim cõmittuntur à mercatoribus in mercantijs ſuis, ut dãna huiuſmodi improborũ fœnorum cõpẽſent cũ aliena iactura, vt ſuperlucrẽtur. Quid ergo dicemus de nepharijs illis, qui ſuperaddunt anatociſmũ? ego quidẽ nõ audiui de facto nunc fieri, legi tamen apud Alexan. conſ. 2. con. 107. lib. 2. quorum epitome conſ. 8. lib. 6. ubi peſſimè approbat. Et nuper legi in lib. de Arithmetica & Geometria lingua Hiſpania, per quẽdam ab Vrtica ordinis Dominicani artificiosè compoſito, plura exempla: quibus ille docet expeditè calculare quantum reſultet lucri, quãdo pactum eſt ꝙ æquè lucrum pariat lucrum ſiue uſuram ſicut ſors: ex quibus patet, etiam de facto practicatum fuiſſe, & tantum ſcelus etiam alia ſcelera prodigioſa ſuperfœtatione produxiſſe.

Inſtitor Regis Portugalliæ.

507 † Huiuſmodi uerò ſcelera nullatenus depoſiti uocabulo, quod huic negocio fœneratores indunt, velari poſſunt: cũ notoriè nec creditor egeat cuſtodia aliena pecuniæ ſuæ nec det in cuſtodiam, ſed in uſum quæſtuarium: debitor uerò non præſtet officium depoſiti vel cuſtodiæ, ſed ſibi utendam accipiat, & paciſcantur de mercede uſus, tripliciter metas iuris excedentes, & ſic de triplici improbo fœnore, cum quo ſors infra tres uel ſex menſes reddi debet. Et ſic eſt ueriſſimum & (vt ita loquar) formaliſſimum mutuum fœneratitium, nec eis patrocinari poſſunt. l. Lucius. l. Publia. depoſi. ut nouè declaraui, infra. q. 83. quibus non opus eſt in dignoſcẽdo fœnore Lugdunẽſi, uſque adeo res protrita eſt, ut vel ſolo nomine ſeſe prodat. Vulgò enim hanc uocant mercaturam argenti, & lucrum ipſum precium argenti, ut non poſſit hæc negociatio clarius fœneratio, nec clarius hoc lucrum fœnus vocitari, per no. ſup. q. 69. Vnicũ pro multis exemplum promam, quod ipſe uidi anno. 1538. Mercator magnum. & honeſtum quæſtum faciens, egens in eam rem promptis ſex mille aureis in proximis nundinis, miſit ſchedulã (his enim breuibus & priuatis cautis fides eſt ex laudabili more inter ꝓbos & notos mercatores) ad quendam menſarium, rogans pro ſe & quodam in hac re aſſociato prouiſionem (id eſt auxilium) ſibi fieri in proximis nundinis de 6000. aureis ſolaris, in depoſitum pro duabus nundinis (hoc eſt ad utendum ſemeſtri) ita vt hoc depoſitum non conſtet pro illis duabus nundinis ultra. 4. 1. uel. 4. 5. & ad ſummum non vltra. 4. 2. pro illis duabus nundinis, hoc eſt dilatione duarum nundinarum ſeu ſemeſtris. Quis non uideat tale depoſitum eſſe merum purumque mutuum fœneratorium, mercedemque depoſiti eſſe uerè mercedem ſeu quantitatẽ fœneris conuenti, pro uſu pecuniæ ad breuiſſimum tempus mutuatæ? & tamen ita non ſolùm hactenus utuntur, ſed etiam ſecurè utuntur, & nomen Dei identidem ſuis ſchedulis uelut religioſi aut religioſè agentes inſerunt. In eo exemplo clarè uides, vt debitor haberet pro magno beneficio primum numerum, hoc eſt centeſimam & ſimul quincuncialem uſuram pendere. Quatuor enim cum quarta parte unius pro, 100. in trimeſtri faciunt ſolidam centeſimam, & rurſus quincuncem eiuſdem. 2. ſubaudiant enim verbum (in centum) pro faciliori quota ſortis, & ſpatium unarum uel duarum nundinarum uſurpant pro trimeſtri ſeu ſemeſtri. Pro mediocri uerò beneficio habebat ſecundum numerum, videlicet

Mercatura argenti.

cet pendere quatuor cum triente unius, quę faciunt centeſimam, quincuncem & tertiā partem unciæ. Quòd ſi utroque beneficio excluderetur, adhuc pro iuſto pecuniæ commercio habebat tertium numerum, videlicet quatuor cum dimidio, quæ faciunt ueram ſeſquicenteſimam, non autem dimidiam ſeſquicenteſimæ: quia illa verba (pro duabus nundinis) intelliguntur diſtributiuè, ideſt tantam uſuram pro primo & rurſus eandem pro ſecundo trimeſtri. Solet enim ibi fœnus ſeu precium (ut uocant) argenti communiter uariari, & plus minus æſtimari in ſingulis nūdinis, & rarò ſolet ibi de facto minus ualere ſeſquitertia centeſima, uidelicet quàm quatuor pro centum in trimeſtri, rarò etiam (quòd ſciam) ſolet excedere ſeſquicenteſimam, quam dictus mercator (nomina reticeo) integrè cum ſorte & ſponte pro uirili ſua dependit, nec me ſuper fœnore conſuluit, ſed ſuper eo, quòd illud mutuum acceperat in communi ſimul cum quodam ipſius creditoris conſanguineo, qui poſtea cum dimidia parte pecuniæ (niſi eam creditori colluſori reſtituiſſet) aufugerat in Angliam, vbi opera & ſumptu mercatoris cōprehenſus & carceratus fuerat ſed exemptus opera creditoris, qui tamen non contentus à mercatore ſuam uirilem, ut dixi cum tanto fœnore recepiſſe, proſecutus eſt eum coram conſeruatore dictarum nundinarum, & in ſenatu Tholoſano, & in magno Regis conſilio ſuper reſiduo ſortis & fœnoris, cauſificans eum principaliter vt mandatorem, vel in ſolidum obligatum, petenſque tantundem fœnoris, intereſſe nomine, quandiu dilata erat aut differetur totius reſtitutio. Cauſabatur enim creditor ſe accepiſſe dictos 6000. aureos mutuò à menſa nummularia (hoc eſt à ſua uel communi ſociorum) ad intereſſe, ſeque ſingulis annis damnificatum vltra 500. in 6000 & pro iuſtiſſimo & debito intereſſe habebat prætextu dictæ ſententiæ Hoſtien. & communis aduſque omnium erroris. Vides indidem [illegible].

508 † Sed mirum quàm eferbuerunt à paucis annis ficto quodam edicto quàm ſolenniter publicato, quo liceret. 5. in. 100. accipere in ſingulas nundinas, quod æquat ſortem in quinque annis, nec diſtat à duplici centeſima niſi decem menſibus, & quorundam pecuniæ, qui fidentes edicto, tantique cupidine lucri accenſi dictis menſis commiſerant, mox a fiſco occupatæ. Non nego quin magnam pœnam mereantur tam improbi & ſcelerati lucri cupidi, ſed videant οἱ ἄρχοντες quàm fœdis ſceleribus ſeſe commaculent, dum ſubditos ad peccandum irritant. Dupliciter enim (teſte Gregorio) peccant, & duplici pœna digni ſunt, quemadmodum qui benè præſunt (diuo Paulo teſte. 1. Timoth. 5.) duplici honore digni ſunt. Plurima uerò ſunt illis honeſtiſſima, omniq́ue laude digniſſima remedia, cum emendandorum, cum beandorum ſubditorum, ſi liberet eis [illegible] patreſque reipubli. agere, vt tenentur, ſolo reipubli. charitatis, non autem tyrannidis, auaritiæ, libidinum etcæte. ſcopo propoſito. Sed ad rem. Non poteſt illud exemplum excuſare prætextu qualitatis debitoris, qui non ſolùm non erat qualitatis eorum quibus gratis mutuandum, de quibus ſuprà numero 86. ſed cum certaret de negociando & ſuperlucrando, poterat cum eo de parte lucri paciſci, ut in exēplo, ſuprà numero decimo cum ſequenti: multum enim illud primum exemplum diſtat ab iſto, ob nimium morſum & exceſſum. Quanquam enim quandoque inter aliquos diuina & humana lex nō uetent de congruo lucro paciſci, ſemper tamen uetant de exceſſiuo, qualis eſt centeſima, quæ ſemper (citra traiectitiam & ſuſceptum à creditore periculum) fuit probroſa, ut ſuprà numero. 40. ſed hic eſt multo maior centeſima, & ſic improbiſſimum fœnus, nō ſolùm iure diuino ob tam acerbum morſum, ſed etiam bonis legibus humanis, & decretis ſanctorum patrum damnatum & execratum. Ego quidem inter ipſos mercatores, & negociatores, ſi metas iuris. d. l. eos. non excederēt, hanc negociationem interuſurij pecuniarij reprobare non poſſem, nec vanum arbitrarer, quòd nomen Dei in ſuis ſchedis in ſignum legalitatis, & bonæ fidei aſcriberent: ſed in tanto tamque enormi exceſſu cogor legibus diuinis & ciuilibus, & ſacris patrum decretis damnantibus ſubſcribere, quamq́ue in his ſceleratis negocijs nominis diuini mentionem uſurpare ſolent, merè hypocriticam aſſerere, iuxta illud euangelicum Luc. 6. Quid autē uocatis me Domine Domine, & non facitis quæ dico? Sed nihilominus (culpa certè τῶν ἀρχόντων) tantum malum ſerpit per magnum & abominandum ſcandalum ad alios quàm mercatores & iuſtæ negociationis profeſſores, idq́ue tam actiuè quàm paſſiuè, quod tam notoriū eſt, vt non ſit opus plura exempla, referre. Quinetiam audiui quondam aduocatum Lugdunēſem qui quòd non tam doctus eſſet nec tam ex patrocinio lucrarete, quàm aliqui doctiores & famoſiores, vt eos tandem diuitijs uinceret, ad hanc ſceleratam artem confugit, &

quicquid ex aduocatione aut aliunde corradebat, ad menſam numulariam, ad hæc impia lucra participanda deponebat, & tandem cœteris quidem ditiſſimus, ſed odioſiſſimus, & meritò contemptiſſimus euaſit, nec niſi ingratis & extraneis hæredibus commodauit, tandemque (ut fit) ſuprà num. 3. malè parta malè dilapſa ſunt, theſauri uidelicet iniquitatis & modius ira plenus, ut inquit Micheas cap. 6.

509 † Nec rurſus ualet, ſi dicas, quòd in caſu Hoſtien. ſup. nu. 500. mercator ille dat pecuniam ſuam huic debitori in articulo egeſtatis, vtque illi commodet gratia illius, nõ ut de paupertate illius negocietur: & quòd in reſiduo id ſolùm agit, vt indemnitati ſuę caueat de lucro, quod alioquin de ea pecunia negociando facturus erat. Quia dico primò, quòd iſta eſt mera ſophiſticatio uerborum, merumque præſtigium: ſed ad eò futile, ut ad primam excuſſæ veritatis ſcintillam euaneſcat. Quo magis enim debitor eget & auguſtus eſt, eo minus ab eo exigi debet: tantum abeſt ut tantæ uſuræ prætextus eſſe poſſit, quod debitor alioquin mutuo denegato maiorem cladem ſubiturus eſt, & aliàs probandum eſſet iniquum illud exemplum, quod ex Athenæo refert Budæus lib. 1. Aſſis, de eo qui tridrachamali fœnore obrutus, rogabat amicum mutuam ſibi fœnore ſeſquicenteſimo & ſic dimidio leuiore dare pecuniam, qua officinam unguẽtariam inſtituat, ex cuius quæſtu tam acerbo fœnore liberari poſſit. Cæterum vt mercator negociando cum mercibus uerè negociatur, vt dictum eſt, ipſaque res oſtendit: cum abſque mercibus, citra ueram earum commutationem & deuectionem, citra laborem & induſtriam, citra pericula perſonarũ & rerum, citra dubium & caſum intermiſſionis lucri, curſusve negociationis, quæ ſæpe aduerſa valetudine, morte, uel alijs infinitis caſibus impediri, vel in totum abrumpi poteſt: ſed tutò & continuò, idque ſolis nummis negocietur. Non eſt ergo uerum dicere, quòd in gratiam debitoris lucrum ſuum omittat, ſed quòd de eius paupertate quæſtum faciat, ut longè uberiorem prætẽſo quæſtu omiſſo, ita longè nequiſſimum & improbiſſimum. Omitto quàm longè illæ harpyiæ fugerent hoc genus fœnoris, ſi ſperarent plus lucrari poſſe negociando: non multum abſimiles antiquis quibuſdam ſed improbiſſimis oratoribus, qui cum linguã haberent turpiter uenalem, plura tamen talenta ſilendo, quàm cæteri exactè & laborioſè dicendo lucrari ſeſe gloriabãtur, ut apud Valer. & Apul. Gel. in Noct. Omitto quòd altera manu quàm latè & commodè poſſunt negociantur: quatenus autem non poſſunt & ocioſam pecuniam habent, alterà manu tam improbè fœnerantur, tantaque hypocriſi, vt nec peſſimi viri eſſe, ſed alienũ negocium proprio, ſalua indemnitate, præferre videantur. Sat, ſcio interim me prolixitatis à quibuſdam argui, ſed non ſolùm rei indignitas, uerum etiam neceſſitas eò impellit, nec tã ſcelerata & inueterata lues ſatis inſectari aut conuinci poteſt.

510 † Nunc accipio ſecundum oppoſitũ extremum, quod multum quidem plauſibile videtur, cum iuſto uſurarum odio, tum liberalitatis & gratuitorum officiorum fauore. Sed illud effatum falſum & iniquum eſſe probatur primò, quoties debitor in diem ex cauſa, ſed ſine ſui culpa cogitur ante tempus ſoluere, debet æſtimari & deduci interuſurium ſeu commodum medij temporis, idque indiſtinctè, etiamſi debitor nõ ſit mercator aut negociator, nec aliter de certo ſpecifico eius intereſſe ſiue damni incurrendi, ſiue lucri amittendi conſtet. l. ſi conſtante. §. quoties. ſolu. matrimonio. not. glo. & doct. in l. 1. C. de condict. ex leg. Igitur ſi quod mihi purè debes, fruſtraris, & notabili tempore differs ſoluere & moram purgare, debet æſtimari & reddi interuſurium & commodum medij temporis, quo tua mora fruſtratus ſum, etiamſi non ſim mercator, nec ſolitus lucrari vel negociari, nec aliter probem de aliquo ſpecifico intereſſe, per locum ab eadem contrariorum diſciplina, quando eadem eſt hic ratio utriuſque: imò etiam per locum à correlatiuis: quod enim æquum eſt debitori, vt in dicto. §. quoties. debet etiam conuerſo caſu æquum eſſe creditori. l. 2. de cupreſſis. lib. 11. l. 1. uerſi. æquiſſimum. de ſolut. l. penul. in fi. C. de ſolutio. nec fruſtratio debet eſſe impunita. l. 3. ad fi. de uſur. l. ſi hominem, manda. l. fi. de re iudi. l. diui. ad leg. Falcid. Secundò, uſus ſeu fruitio pecuniæ habet aliam præter numerationem vel reſtitutionem ſortis utilitatem, uſibus hominum commodam, conſiderabilem & æſtimabilem, legibus citatis ſuprà nume. 497. Igitur concedens uſum pecuniæ ſuæ uel ſibi debitę, quam non tenetur mutuare nec differre, poteſt paciſci de interuſurio, quod ſibi abeſt & debitori adeſt, uſque ad ſummam congruam nec exceſſiuam. Et ſic poterit locus eſſe interuſurio, non ſolum quãdo debitori anticipatur ſolutio ante tempus: ſed etiam quando notabiliter prorogatur ſiue ob moram & fruſtrationem debitoris, ſiue ex pacto, quòd etiam per canones probatur. inquiunt enim. Neminem inuitum cogi de proprio facere beneficium 10. quæſtio. 3. c. precariè. Item cum etiam

communis ſchola uelit congruā ſeu æquiualentem penſationem accipere licere, pro uſu rei afferentis fructum, ſiue naturalem aut induſtrialem, ut fundus, ſiue ciuilem, ut domus, uel equus, uel nauis l. ſi nauis, de rei uind. ſequitur licere de uſu pecuniæ, pro modo interuſurij, quod fructum & commo-
511 dum affert. † Hinc uſuræ dicuntur fructus pecuniæ l. qui quadringēta §. ſi. ad leg. Falcid. l. generaliter §. ſi cui legetur, de fidei commiſſa. liberta. & uicem fructuum obtinere l. uſuræ uicem, de uſur. & omne commodum inter fructus connumeratur l. videamus primo, in fin. de uſuris. Tertiò omnes definiunt uſuram eſſe lucrum, excludēdo quicquid uel ultra ſortem, ſed ob aliam æqualem compenſationem percipitur, igitur licet aliquid exigatur ultra ſortem, dūmodo non excedat æſtimationem interuſurij, non erit uſura, ſed ſolum quatenus congruum modum excedit. Sed modus legalis in ſui quantitate non excedit congruum modum, nec poſſibile eſt, ſtante congrua & communi æquabilitate cōmerciorum, minoris æſtimare, ſuprà nume. 76. Nunc apertis radicitus fundamentis & ratione utriuſque intereſſe, paucis explicemus, quæ ſit ſanctio iuris ciuilis ſuper utroque: deinde quid obſeruandum in praxi, & ſic reliquū totius materiæ planum erit. Hic rurſus quàm multa nouè diſcutienda & conuellenda occurrunt: ſed ut huius tandem immenſi æquoris portum conſpiciamus, libet grauiore diſputatione omiſſa ueritatem ipſam & ſententiam noſtram planè & [illegible]

Quotuplex acceſſio.

512 exponere. † Breuiter notandum quòd duplex eſt acceſſio rei in genere generaliſſimo, una cognata ſeu naturalis uel quaſi, quæ dicitur cauſa, ſiue à re immediate, ſiue mediatè cauſetur l. equis. leg. uideamus, de uſuris. l. cum fundus, in princip. de reb. cred. Hanc uocat Iuſtinia. legitimum augmentū in l. fin. uerſic. uel ſi ipſe. C. de peti. hæredi. de qua alibi ſuo loco dicemus. Altera accidentalis & extrinſecus accedens: & hæc triplex, ſcilicet æſtimatio quantiplurimi, uſura ſiue interuſuriū, & intereſſe caſuale ſeu momentaneum: harum trium ſolæ uſuræ habent uicem fructuum duplici ratione. Prima, quia ſunt quid ſucceſſiuū, ſicut fructus ciuiles domus uel nauis locatæ, & pariter ſucceſſiuè renaſcuntur: unde uidentur in fructu. l. diuortio §. ſi uir in fundo. ſoluto matrimonio, unde uſuræ dotis cedunt marito, ſicut fructus. leg. ſi quis pro uxore. §. ſi uxor. de dona. inter uir. & uxor. Secunda, quia ſunt compenſatio, ſeu communis æſtimatio promiſcui ſucceſſiui interuſurij, ad quod referuntur. Vnde malè dixerunt Nicol. Matharel. Alber. & alij in l. unica. C. de eo quod intereſt. & vbique, quòd uſuræ non referuntur ad commune, ſed ad ſingulare intereſſe: quia immo non ad ſingulare per prædicta, confutando opinionem Hoſti. & ſequacium, ſed ad commune intereſſe interuſurij promiſcui & communis: non tamen ſunt fructus propriè & ſtrictè, quia nō ex ipſo corpore, ſed ex alia cauſa, ideſt, noua obligatione, & ſic extrinſecus ueniunt l. uſura, de verb. ſignifi. Aeſtimatio verò quātiplurimi non poteſt habere uicem fructuū nō ſolum quia fit ſemel, ſed etiam quia eſt pars æſtimationis ipſius rei uel corporis, licet accidentalis: unde dicitur utilitas ſiue intereſſe circa rem. l. ſi ſterilis §. cum per uenditorem, de actio. empti. non autem intra rem, ut omnes gloſ. & docto. peſſimè hactenus interpretati ſunt. Non enim eſt intra rem, ſed neceſſariò penitus extra rem, quia eſſe deſiit: ſi enim adeſſet, non diceretur æſtimatio quantiplurimi, ſed ſimpliciter æſtimatio & actualis concomitantia rei, & ueniret etiam citra moram & culpam. Poſtquam autem res euiluit, maior illa æſtimatio, quæ propter culpam, uel moram debitoris amiſſa fuit, eſt ſpecies intereſſe ſeu acceſſionis, quæ ideo non dicitur eſſe remota & impertinens, ſed circa rem, quia eſt æſtimatio qualitatis, quæ ſemel rei adhæſit, & eius pars fuit. Vnde hæc acceſſio tum quòd ob præteritas reliquias magis accedat parti rei, quàm nudæ acceſſioni, tum quòd magis conſiſtit in damno reſarciendo, quàm in lucro, longè fauorabilior eſt & facilius accedit, quàm uſura. Patet, quia uenit etiā in obligationibus ſtricti iuris citra pactum l. in hac, de cond. trit. intereſſe verò caſuale nihil habet commune cum re, nec cum eius fructibus uel quaſi, & longius cæteris acceſſionibus à re recedit, & cum illa quantiplurimi proprium ſyntagma requirit, tract. in d. l. unica. Et hæ tres acceſſiones in omnibus rebus fungilibus, non ſolum in numis, ſed etiam in cæteris quantitatibus mutuabilibus uerſari poſſunt l. frumēti. l. oleo. C. de uſur. l. numis, de in lit. iuran. no. in l. Paulus, de ſolut. quicquid omnes gloſ. & docto. aduſque dixerint. In ſpeciebus autem poſſunt uerſari actiones quantiplurimi & intereſſe caſualis, ſed non uſura, niſi quatenus eſſent res æſtimatæ, & tāquam tales uice precij datæ. l. 3. in fin. de uſur. l. pro auro.

Summa uſurarū ſecūdum ius ciuile.

513 C. eo. † Circa uſuras autem hæc eſt ciuilis ſanctionis ſumma. In bonæ fidei iudicijs ueniunt, non ſolum ex pacto, ſtipulatione tamen uallato, ſed etiam ex mora regulari, ut in l. mora §. in bonæ fidei, de uſu. uel irregulari. l. curabit. C. de actio. empt. Sed

in ſtricti iuris iudicijs, ex ſtipulatione ex-
preſſa tantum l.quamuis. C.de uſur.ex pa-
cto tamen nudo peti poſſunt in mutuo duo
bus tantum caſibus. Primò, à ciuitate l. etiã
de uſur. non à pupillo uel ſimili priuilegia
ta perſona: quia ſpeciale eſt in pecunijs pu
blicis mutuò datis propter publicas neceſ-
ſitates, ſicut & in argentarijs dictum eſt ſu-
prà num. 59. & ſic caſus d.l.etiam, nullo mo
do debet extendi, ſed ſtrictè accipi. Secun-
dò, in frumento uel hordeo mutuò datis l.
frumenti. C.eo. quæ etiam ſtare debet in ca
ſu ſuo, nec extendi ad uenditionem uel em
ptionem, aut aliam obligationem earundẽ
ſpecierum: & hæc omnia infra limites &
Intereſſe caſuale. moderationes iuris, de quibus ſuprà nume.
43. Intereſſe verò caſuale non accedit, niſi
poſt ueram moram, culpam uel dolum, &
ex iuſta cauſa propinqua & probanda, ſic
ſuprà num. 29. nec ultra duplum in caſibus
certis; quæ limitatio non habet locum in
doloſo, quin ob dolum omnis caſus incer-
tus eſt, ut ſuo loco dixi. In incertis autem
caſibus iudex non debet excedere id quod
uerè ex iuſtis, ueris, propinquis & efficaci-
bus cauſis interfuiſſe apparet, dicta l. unica.
& in dubio ad exiguum deducitur d.l.fin.
Cæterum in omni obligatione, ſiue bonæ
fidei, ſiue ſtricti iuris, uerſari poteſt, ut dixi:
& de eo loquitur to. titu. de eo. quod cer.lo
co. & eius eſt peculiaris materia.

Noua declaratio de eo qđ cer.loc.
514 † Non tamen ſtatim præcipitanter in-
telligendum occaſione verborum dictæ ru
bricæ, quòd non ueniat arbitrandum hoc
intereſſe in actione ſtricti iuris, nec ſit arbi-
Actio arbitraria. traria, niſi ſolutio in certum locum deſtina
ta ſit: & è diuerſo quòd arbitraria ſit, & hoc
intereſſe æſtimandum, eo ipſo quòd certo
loco ſoluendum eſt, ut omnes ferè gloſ. &
docto. vbique ex ignorantia legalis æqui-
tatis malè & imperitè opinantur: ſed matu
rè grauiterque intelligenda ſunt duo. Pri-
mò, quòd ibi loci mentio fiat tanquam cir-
cunſtantiæ prægnantioris, utpote quæ diẽ
includit l. 3. §. ſi quis, ita eod. tit. Et gratia cõ
modioris & frequentioris exempli, in quo
uerſari debeat arbitrium iudicis ad æſtimã
dum & taxandum, an & quantum extrin-
ſecus interſit, unde non reſtringit: & ſic etiã
ſi locus non ſit adiectus, ſi tamen debitor
fuit expreſsè uel tacitè præmonitus de futu
ro intereſſe creditoris, ſi falleret, & conditio
ne ſuſcepta fallat, arbitraria erit actio, cum
ſit omnino eadem ratio, iuſtitia & æquitas.
Cur autem ob id actio ſtricti iuris in iure
dicatur arbitraria, non autem actio bonæ
fidei, in qua multo magis eadem æquitas
obſeruatur, rationem gloſ. & doct. non ma
lè referunt ad naturam & uim actionis,
quæ pleſſior eſt in iudicijs bonæ fidei, in
quibus quicquid ex bono & æquo præſta-
ri debet, etiamſi in formula contractus præ
termiſſum ſit, nihilominus uenit §. condu-
ctor. inſti. de loca. non æquè in ſtricti iuris
iudicijs leg. quicquid aſtringendæ, de verb.
oblig. Sed cum non minus in iſtis æquita-
tis & iuſtitiæ ratio habenda ſit, leg. quòd ſi
Epheſi. in fine. de eo quod cer.loc. l. in om-
nibus, de reg. iur. ea ratio non cõcludit. Me-
lius autem quadrat referre ad ueterem quẽ-
dam meritò exoletum ſtylum, ſeu ritum ue
terum Romanorum in iudicibus à præto-
re dandis, qui in bonæ fidei quidem iudi-
cijs ex latiſſima & uſitata clauſula ex fide
bona, quæ ſemper inerat, pleniſſimam & li-
beram habebant facultatem quicquid bo-
num & æquum videretur adiudicandi: in
ſtricti uero iuris iudicijs includebantur fini
bus contractus uel certa formula, quam nõ
liceret egredi, etiamſi æquum eſſet, niſi ſu-
per hoc arbitrium petitum & datum eſſet,
quo dato non dicebatur ſimplex actio, ſed
arbitraria, quaſi arbitrio iudicis extenſio,
quod in bonæ fidei iudicijs ſuperfluũ erat:
quem ritũ pulchrè & eleganter refert Fran.
Duarenus uir doctiſſimus in tract. de in lit.
iuran. & in tract. pacto. ſed ad rem. Secun-
dò intelligendum, quòd etiamſi maximè in-
ſit locus & tempus certum, non tamen con-
tinuò actio arbitraria eſt, ſaltem cum effe-
ctu, ut intereſſe extrinſeci ratio haberi de-
beat, etiam in nummis: ſed tunc demum
quando tempore contractus ea circunſtan-
tia loci & temporis periculum quoddã uel
futurum nouum intereſſe creditoris, & præ
monitionem quandam debitoris implica-
bat, qui nihilominus fidẽ dedit ſe tunc im-
pleturum. Vnde omnia exempla d.ti. lo-
quuntur de alio externo loco, ex quo præ-
ſupponitur aliquod extrinſecum intereſſe
creditoris uerſari, ut ibi tũc ſoluatur: ſecus
ſi quis ſe obligat ſoluere certa die in domi-
cilio creditoris: quia ſi nihil aliud concur-
rat, non videtur in dubio nec expreſsè, nec
tacitè cogitatum de aliquo extrinſeco inte-
reſſe ultra ſortem principalem, & ultra in-
teruſurium promiſcuum. Et ſic non erit
actio arbitraria, hoc eſt non erit temerè ha
benda ratio & æſtimatio intereſſe extrinſe-
ci, niſi fortè alia iuſta & grauis cauſa, puta
certa debitoris peruicacia & malitia docea
tur. Cum autem hæc duo quæ ſunt eſſentia
lia d.ti. & totius materiæ, ignorauerint glo.
& docto. non eſt mirum ſi tam crebrò para
logizati ſint. Ego quoque materiam hanc
nunquam intelligere potui, ex ſolo longo
aſſiduoque ſtudio & lectione, niſi poſt fre-
quentem applicationem ad uſum, & exa-

ctam

ctam collationem theoriæ & praxis.

515 † Ex his habes nouè & clarè ſummam iuris ciuilis, ſuprr vſuris, interuſurio & eo quod intereſt. Hic mihi ſubmurmurantem turbā audite videor, non ad ius ciuile, ſrd ad ius canonicum in hac materia (utpote peccati) recurrendum, quibus ſatis reſponſum eſt ſuprà quæſt. ſecunda ad fi. ſuprà nu. 90. Sed ut ſatisfaciam bonis & candidis & diſcendi cupidis, flagitantibus ut promam quidnam ſrntiam de iure canonico, hoc eſt in terminis iuris canonici. Fremant omnes licet, ego ſolius veritatis (quæ ſuper omnia uincit. 2. Eſdræ. 3.) fiducia fretus dico, ſententiam iuris ciuilis de uſuris (& intellige. ff. & C.) nō eſſe correctā nec reprobatam per canones: quandoquidem hoc dici nequeat, niſi quatenus canonibus expreſſum inuenitur. cap. 1. & 2. de oper. noui. nuncia. cap. cum expediat, in princip. de electio. in 6. Et incipiēdo ab antiquiſſimo illo canone Niceni Concilij, certum eſt quòd non prohibet niſi turpes illas & nociuas uſuras, & omne lucrum, ocioſæ pecuniæ mutuò datę ur ſuprà nu. 84. & nominatim centeſimam & ſeſquicentrſimam. Nec aliud poteſt neceſſariò colligi ex tex. cap. quoniam multi. diſtinct. 47. nec ex alijs ſubſecutis canonibus antiquis. 14. quæſt. 3. & quęſt. 4. per tot. nec ex Concilio Carthaginenſi & Laodicenſi diſtinct. 46. cap. ſeditionarijs, cap. non licet. Alcia. autem Parerg. lib. 6. cap. 20. reſtringit dictum Conci. Nicenum ad clericos, & malè. Duo enim ſunt in dicto cap. quoniam multi, primum, reprobatio & ꝓhibitio auaritiæ & turpium lucrorum, inter quæ centeſima & ſeſquicentеſima connumerantur. Secundum, pœna eiectionis à clero & gradu eccleſiaſtico: ſed iſtud ſecūdum non eſt tota nec diffinitiua pœna, ſed potius domeſtica coerctio; immò etiamſi eſſet actualis exauctoratio, quam Hieronim. contra Ruffi. regradationem vocat, ad huc (niſi conſtet imponi, ut terminum pœnæ, ut per Bald. in l. officiales. C. de epiſ. & cleri.) non dicitur pœna criminis, ſed præpāratio ad pœnam, ut in auth. ut cleri. apud propr. epiſco. §. illud palam, eiectos ergo clero tales clericos relinquit Concilium poteſtati debitè puniendos. Primum autē maximè in quantum ſpeciatim centeſima & ſeſquicēteſima declarantur eſſe turpe & illicitum lucrum, neceſſariò ad omnes ſpectat; & omnes laicos etiam mercatores ligat, tametſi verba ad ſolos clericos, à quibus incipiendum erat, dirigantur. Sed omnes illi canones, qui tm̄ loquuntur de turpibus lucris & improbo fœnore, nihil mouent de ciuilibus uſuris & temperata num

Ius canonicum nō diſcordare à iure ciuili in uſuris:

morum negociatione, extra caſum debiti mutui, uel eleæmoſynæ, ſed eodem modo & ſenſu, ut antiqui, poſſunt & debent intelligi noui & recentiores canones permittentes non tamen ciuiles uſuras approbantes extra de uſur. & lib. 6. & cle. ro. tit. Quinimo tantum abeſt, ut inepta illa vulgò recepta gloſ. & docto. opin. de omni interuſurio rprobato, & iure ciuili in hoc correcto fulciatur per nouos canonrs, ut nullum ſit in illis huiuſce rei exemplum, ſed omnia exempla contractuum uſurariorum iuris canonici fœnus improbum contineant, vitium & exceſſum etiam ſolo iure ciuili dānabile, ſi omnes illi canones ceſſarent. Patet in cap. ad noſtram, de emptio. & uendi. vbi erat implicitum pactum legis commiſſoriæ poſt 16. annos, nec interim licebat redimere, niſi poſt ſeptem annos à die contractus, & erat læſio enormis ad uſque ferè dimidiam iuſti precij, in ti. autem de pig. illo uos. licet non eſſet modicitas precij, tamen debitor non poterat liberari, etiam offerendo in primo anno, niſi ſoluendo uſuram totius triennij, & emptor ſeu creditor erat ſolitus fœnerari, ſcilicet ſimili fœnore exceſſiuo ſupergrdiendo proximum.

516 † Pariter in cap. in ciuitate, de uſur. ſpecies eſt fœnoris improbiſſimi, duplam, imò triplam centeſimam excedentis. Patet, quia mercatores communiter non ſolent, præſertim Ianuenſes, emptoribus mercium dare terminum ultra duos menſes, aut ſaltem ſæpius ultra tres menſes, aut ad ſummum (quanquam rarò) non ultra ſemeſtre. Ponamus tamen ad ſummum datum ibi terminum ſemeſtris, quod non eſt veriſimile, ſed eſtò, adhuc una libra, addita 5. libris, iuſti & integri precij, pro precio ſeu compenſatione dilationis ſemeſtris, aſcendit ferè ad rationem duplicis centeſimæ, ſaltem eſt notabiliter plus quàm triplex centeſima, ut patet calculando uel aſpiciendo abacum: & ſic eſt improbum fœnus, iure ciuili reprobatū & reducendum ad rōnem beſſis. per text. rotundum in l. cum allegas. C. de uſu. & in l. Iulianus. §. idē Papi. de actio. empti. Non obſtat, ſi dicatur quòd contractus non eſt uſurarius in ſui forma, cum non ſit facta ulla ſeparatio precij, ſed extat venditio unico precio ſimpliciter facta: & quòd ſi eſt læſio, non excedit ſextam partem, quia deduci debet precium ſiue æſtimatio interuſurij ſeu commodi totius precij pro tempore medio datæ dilationis, pro ut de pacto reuendendi & ſimilibus uenditoris oneribus, ut tactum eſt ſuprà nu. 267. Et ſic non inuenietur læſio, ſaltem non ultra dimidiam ſextæ, uel duodecimā totius,

Nouus intellect. c. in ciuitate, de uſur.

quod conſiderari nõ debet, etiam vbi aliàs recurri poſſet ad arbitrium boni uiri, per no. Bart. & aliorum in l. ſocietatem §. arbitrorum pro ſocio. Et ſic cum non ſit enormis læſio, non ſit trahendus ad uſuram, nec recurrendum ad materiam uſurariam, præſertim alijs præſumptionibus deficiẽtibus, ſed ad materiam l. 2. C. de reſcind. vend. ſecundum quam ſtat firmus contractus, nec locus eſt remedio: quia reſpondeo ad hæc, quòd erant ratio dubitandi, videlicet exterior & apparens forma contractus, ut etiã exprimitur in tex. dicti cap. ſed rei ueritas erat, quòd venditor erat venditurus iuſto precio, videlicet, pro quinque libris præſenti pecunia, ſed propter dilationem bimeſtrem, uel trimeſtrem, aut ad ſummum ſemeſtrem, vendebat pro ſex libris: & ſi non expreſsè, ſaltem tacitè inter partes agebatur, quòd ſexta libra addebatur iuſto toti precio cauſa dictę dilationis redimendę uel compenſandæ duntaxat. Et ſic illud additamentum erat precium uſus temporarij pecuniæ debitæ venditori, qui merces tradiderat, conſequenter verum fœnus, quod iã vulgò ſolebant frequentare: ſuper quo Cõſultus Pontifex prudenter & verè reſpondit: Venditores peccatum incurrere, nec excuſari poſſe formula exquiſita cõtractus, etiam ſi dicta facti veritas probari nequeat, quia nihil nec cogitatio quidem Deo occultari poteſt. Hic eſt uerus & [illegible] intellectus d. cap. quod fundatur expreſsè in enormi exceſſu uſuræ, ſeu mercedis dilationis, quod idem eſt, & in negocio uſurario expreſsè uel tacitè geſto inter eaſdem partes: tametſi ſub formula principalis contractus confuſo & occultato, ſed fruſtra. Quoniam ex quo conſtat uel præſupponitur, quòd emptor ſine dicta dilatione nõ erat empturus ultra 5. libras, nec venditor ultra vendi turus, & quòd omnino inter eos conueniebat iuſtum mercis precium non excedere 5. libras, patet implicitum eſſe negocium uſurarium, videlicet redimendæ dilationis dicti breuis temporis precio unius libræ, quod à contractu principali, vbi de hoc cõſtat, ſeparandum eſt. Non enim refert, nec in foro conſcientiæ, ſi probari nequeat, nec in foro iudiciali, ſi probari poſſit, an uel tacitum negociũ vſurarum ſit cõfuſum & implicitum in eadem ſimplici forma contractus: an verò ſeorſum, ſiue incontinenti, ſiue non, quemadmodum, ut fit locus d. §. idem Papi. ſi conuenit rem ualere centũ iuſto toto precio, non refert an vendatur & tradatur pro centum ſub pœna ſoluendi centum viginti, niſi centum ſoluta fuerint infra trimeſtre: an verò pro 120. ita tamen ut emptor ſoluendo centum infra trimeſtre liberetur: quoniã utroque caſu eadem eſt ratio, & uera pœna in fraudem uſurarum appoſita, quamuis altero caſu explicitè, altero implicitè, de quo non curatur, cum de veritate conſtet. Et ſic utroque caſu illa viginti reduci debent ad legitimum modum uſurarum, videlicet ad ſemiſſes communiter, & ſic ad unum cum dimidio pro rata lucri trimeſtris, uel ſi venditor ſit iuſtus mercator, ad beſſes, & ſic ad duo duntaxat pro rata trimeſtris. Sed in d. capit. in ciuitate, exceſſus data paritate ſummæ eſt multo grauior. Patet, quia in his ultimis exemplis ſecũdum terminos dicti §. idem Papi. debitor poteſt ſe liberare, etiam abſque ulla uſura, ſolo iuſto precio oblato in termino, uel cum uolet infrà terminum, & in ſola maiori quantitate pœnę uel uſuræ grauatur: quæ tamen non compenſatur in aliquo cum facultate data debitori, omnem uſuram etiam legitimam euitandi ſoluendo in termino, quia nullo ingenio permittitur exceſſus modi legitimi, ſed ab initio penitus ipſo iure nõ ualet, quatenus modus exceditur uel excederetur l. ſolutum §. ſi in ſortem, in fi. de pig. At in caſu dicti cap. in ciuitate, debitor non poteſt liberari, offerendo uerum iuſtum precium ante terminum, etiam incontinenti: immo etiam offerendo ultra iuſtum precium ſoluere uſque ad legitimum modum uſurarum infra terminum pro rata temporis, nõ auditur ſtante forma contractus, ſed præciſè totam illam exceſſiuam uſuram ſoluere cogetur, etiam ſi dilatio ſibi ſit ſuperuacua & inutilis: quod eſt aliud intolerãdum grauamen, rem per ſe deducens ad fœnus improbum, etiam ſi aliàs non excederet legitimum modum: quia iure ciuili ſemper neceſſe eſt debitorem liberam habere facultatem ſe liberandi quandocunque uoluerit & potuerit, offerendo ſortem cum uſura infra legitimum modum pro rata temporis, & ipſo iure non ualet pactum aut iuramentum in contrarium, ut nouè diximus ſuprà quæſt. 55. Et ſic in hoc cap. in ciuitate, duplex uerſatur improbum fœnus, cum quantitatis plus triplo excedẽtis centeſimam, tũ ſublatæ libertatis ſe liberandi ab uſura, immo etiam ab exceſſu uſuræ. Et hæc eſt duplex & uera ratio decidendi huius cap. in claris & apertis textibus iuris ciuilis fundata. Hæc autem ſanctio iuris ciuilis in conſcientia ligat, per not. ſuprà, etiam ſi aliàs illa ſexta libra circiter æquipolleret interuſurio dilationis concessæ inter mercatores & negociantes, de quibus formatur quæſt. in dicto cap. quia non ob id licet, ſaltem ſcienter,

ter, leges rectè poſitas tranſgredi, nec illis fraudem facere, etiam in conſcientia l.contra legem, cum l.ſeq.de legibus. Vnde meritò & ſine alia diſtinctione & inquiſitione commodi uel incommodi reſpondit Pōtifex, venditores peccatum & noxam con
518 ſcientiæ incurrere. † Et ſic patet quòd omnes ſpeciales deciſiones iuris canonici in hac materia iuri ciuili omnino conformantur. Ex ſpecialibus autem promptum eſt generales pariter intelligere, maximè ꝑ regulam dicti cap.1.& 2.de ópe.nou.nunciа. Ius tamen canonicum non approbat nimiam illam licentiam, qua ius ciuile tolerat paſſim & indiſcriminatim, etiam in mutuo, paciſci de lucro uſurario, ſicut nec nos approbamus. Sed illud ſatis eſt nos euiciſſe, ius canonicum nullam uſuram in ſpecie reprobare, niſi quam ius quoque ciuile reprobat. Et reliquæ generales ſententiæ iuris canonici in hac materia, non poſſet referri niſi ad tres caſus, videlicet. Primò ad fœnus improbum ratione nimij exceſſus & læſionis, ut in dicto ca.quoniam multi.47.di. Secundò, quando fœnus eſt aliàs temperatum & conceſſum, ſed exigitur ab eo cui eleæmoſyna uel officioſitas mutui debetur quibus duobus caſibus uſura eſt de ſe mala, & iure diuino, & decretis ſanctorum patrum damnata: unde eiſdem caſibus ius canonicum diſertè reprobat & annullat omnia ſtatuta uel conſuetudines contrarias. Tertiò, quando ſtatuto uel conſuetudine loci minor eſt modus uſuræ, & certis caſibus in totū uetitus, & aliquis in caſu, vbi aliàs licet de hoc paciſci, modum excedit, uel infra eum modum ſtipulatur in caſu uetito. Committit enim uſuram improbam, & ſic habent locum cenſuræ iuris canonici, quæ recipiunt interprrtationem paſſiuè à ſtatuto uel conſuetudine de minori modo uel licentia fœnerandi, quemadmodum etiā omnes leges iuris noſtri ciuilis uſurarum, punitoriæ uel coerciuæ, eandem paſſiuam interpretationem recipiunt à ſimilibus nouis legibus. Cum ergo ius noſtrum ciuile non permiſerit exceſſiuam fœnerationem, ſed ualde temperatam, quæ etiam intelligitur, vbi negociari licet, ſecluſis caſibus, vbi eleæmoſyna uel officium debetur, & vbi iuri diuino minimè aduerſatur, ut plenè ſuprà q.2. ſequitur nullo modo eſſe correctum nec immutatum per ius canonicum, niſi quatenus & vbi legalis modus fœnerandi prius abrogatus eſt leuiore ſubrogato. Ex quibus habes obiter verum & expeditum intellectum d.cap. in ciuitate, quod Canoniſtæ qui uſurarum & terminos & elenchum ignorarūt multis ineptis difficultatibus uelut ſpinis hirtum & diſtortum implicauerunt, cum ſufficerēt breuia & expedita ſcholia ex iure ciuili ſumpta, uel etiam ſenſus communis, & naturalis ratio, nempe omnem fraudationem & ſupergreſſionem uitandam: quam ſi docto. hactenus ſecuti fuiſſent, non ſuperſtitioſè timuiſſent, vbi non erat timor, multos contractus iuſtos damnando, in dicto cap.in ciuitate, & alibi paſſim: nec è diuerſo nimia licentia & ſecuritate peccaſſent, iniuſtos contractus approban
519 do, ut ſuprà nume.500. † Ex his patet, quòd in caſu d.cap.uera eſt ſententia, licet minus communis, eorum (ut ſuprà nume. 493.) qui tenent illud habere locum etiam in venditione fundi, non per ineptas eorū rationes, ſed quia pariter in precio, ex venditione fundi debito, legitimum uſurarum modum excedere non licet. Et hoc, niſi conſtaret veriſimiliter fructus interim percipiēdos non eſſe minores incremento conuento: tunc enim nō eſt uſura, nec propriè, nec etiam largè ſumpta, quia non eſt compenſatio promiſcui interuſurij, ſed alterius certi & ſpecifici commodi non debiti emptori, qui non ſoluit, ut dixi in conſue.Pariſi.§.5.gloſ.9.num.19. Sed quatenus illud incrementum fructus excedit, eſt vera uſura largè ſumpta, & ſi excedat legitimum modū, cadit in iuſtam cenſuram & reprehenſionem dicti cap.in ciuitate, & etiam in foro contentioſo reduci debet, ne excedat ſaltem rationem quincuncis uſuræ, per not.infrà nume.537.licet toto contractu inſpecto nō ſit læſio emptoris ultra, ſed multum infra dimidiam, dummodo conſtet quòd venditor erat aliàs iuſto & minori precio venditurus præſenti pecunia, & quòd illud incrementum non fuit additum precio iuſto, niſi ob dilationem precij. Et ſic in hoc articulo differt venditio fundi, uel domus, à venditione mercium ſeu mobilium promercalium in duobus, uel tribus: primò in hoc, quòd non continuò eſt uſura etiam largè ſumpta, ſi fundus pluris venditur ob dilationem: quia quatenus illud plus concurrit cum fructibus, nullo modo eſt uſura, ſed in mercibus quæ fructum non afferunt, nec locari ſolent, ſtatim eſt uſura largè ſumpta. Secundò, quia uenditione immobiliū, præſertim ſine facultate redimendi, nō ita procliuè eſt abuti ad fraudes uſurarias ſicut vēditionibus mobilium promercalium. Tertiò, in fundis non ita de facili præſumitur auctum preciū cauſa dilationis, nec quòd venditor eſſet aliàs venditurus minori præſenti precio, quia fortè (ut ſæpe accidit) nolebat omnino minoris vendere, ſed tanti æſtimabat, licet gratiā dilationis precij uel

pa

partis non negaret. Et etiã cum precia fundorum non ſint ita certa in communi, ſicut precia mobilium promercalium, in quibus eo ipſo quòd ſolitum & cõmune precium augetur dilatione data emptori, apparet auctum preciũ ſolius dilationis ergò, quod non eſt in fundis. Ideo non eſt inepta limitatio Bal. in d. rubr. C. de uſur. & cõmunis, ſed minus exacta minuſque aduſque excuſ
520 ſa. † Nunc uidendum quid in praxi dicendum: & primùm circa intereſſe caſuale, multiplices & inepti gloſ. & docto. intellectus ad d. l. unicam. C. de eo quod intereſt, & alia iura id genus, ea uſque adeo obſcurarunt, ut ferè inutilia ad uſum & praxin eſ fecerint. Vnde iudices hactenus magis ex bono & æquo & ex naturali iuſtitia, quàm certo iure ſcripto decidere ſoliti ſunt, in quo multo propius ad legalem æquitatẽ, ſenſum & mentem legũ acceſſerunt, quàm aduſque gloſ. & docto. ut ſcripſi ſuper d. l. unica. quò remitto. Quantum autem ad interuſurium uel uſuras, receptum eſt & uſitatum hodie, nullã haberi rationem in mutuo, etiam ex mora ſimplici quidem, etiam ex pacto, imò multo minus quàm ſine pacto: ſed ſi conſtet, non de ſimplici mora, ſed de dolo uel malitia debitoris, uel de lõga & nimia fruſtratione, tunc quandoq;, præſertim ex qualitate perſonarũ, ſolet haberi ratio interuſurij, hoc eſt aliquid iudicis arbitrio nomine eius quod intereſt adiudicari, etiam ſi aliter non probetur de ſpecifico intereſſe, ideo hæc æſtimatio magis ſpectat ad interuſuriũ, quàm ad intereſſe caſuale. Si. n. conſtaret de certo ſpecifico damno poſt moram, culpa debitoris tacitè uel expreſsè prę moniti incurſo, tunc facilius adiudicari ſolet, & ſpectat ad intereſſe caſuale, de quo ſupra dictum eſt. In cæteris autẽ obligationibus extra mutuum facilius ſolet haberi ratio interuſurij, dummodo debitor ex ſua liberalitate non conueniatur, & adhuc non niſi poſt moram, nõ ſimplicem, ſed ex iuſtis cauſis, quæ abſolutè definiri non poſſunt, cum à uarijs negociorum circunſtantijs pẽdeant, & totum in bono & æquo, & iudicis arbitrio cõſiſtat. Et certè hæc praxis melior eſt iure ciuili in hac parte, hoc eſt quod attinet ad caſus, in quibus ratio uſurarũ habetur. Quãuis enim ius ciuile uſuras ſumma æquabilitate moderauerit, ut ſupr. nu. 43. tamen tolerauit quòd etiam in mutuo ab initio, & citra moram poſſent ſtipulari uſuræ infra legitimum modum: in obligationibus autem bonæ fidei non ſolum tolerauit, ſed etiam induxit & diſpoſuit, ut curreret ex mora ad certum mediocrem mo-
521 dum. † Hæc autem tolerantia nimis diſſoluta in mutuo, & diſpoſitio nimis uaga in cæteris, meritò moribus & deſuetudine hominum emendata & correcta fuit. Longè enim decentius & honeſtius eſt, non permittere ſordida fœnoris negociatione liberalẽ officioſitatem mutui fœdari & oblitterari: cætera quoque negocia & commercia non eſt in Rep. neceſſe ita paſſim ſubijcere uſuris, præſertim ipſo iure, ob ſimplicem uel irregularem moram. Quare & ſi ius ciuile non reprehendam, ſed ob moderationem commendem, tamen mores noſtros hac in parte antefero, & magis laudo, quibus legali fœnore abrogato ſtat prohibitio omnis negocij fœneratorij in mutuo, ſaltẽ regulariter ab initio. In cæteris autem commercijs non inducitur ipſo iure uſura aliqua incidens: ſed ſi iuſta cauſa ex circunſtãtijs caſus ſubiecti exigat, permittitur iudici ex bono & æquo uice intereſſe moderatẽ æſtimare, ut infrà nume. 548. 550. ita ut non poſſit trahi in conſequentiam ordinariæ obſeruantiæ, quaſi iure certo. Quantum autem ad neceſſitatem fœnoris negociatiui ꝓ temporario uſu ęris alieni, aliud promiſcui fœnoris genus creditoribus nõ incommodius legali, ſed debitoribus longè commodius, uidelicet per alienationem ſortis quandiu debitori libuerit, olim inuẽtum, tandem frequentatum & comprobatum eſt: quod dũmodo ſimplicis duodecimæ ratio non excedatur, multis nominib. commodius, ut eſt no. ſup. q. 69. ad fin. Ideo aũt dixi circa mutuum non fuiſſe niſi tolerantiã iuris, quia intentio iuris non fuit in aliquo fauere uſuris, eaſue ampliare: ſed ꝙ commodius potuit reſtringere & tẽperare: licet ergo non ꝓhibuerit eas ſtipulari in mutuo, tñ non ſuſtulit, ſed conſeruauit officium mutui. Patet in l. ſi tibi decẽ, in princ. de pact. l. rogaſti. §. ſi tibi, ſi cert. peta. ubi ipſo iure non ualet obligatio ultra ſummam mutuatã. Item quòd permiſit ſeu tolerauit non abruptè & inciuiliter accipiendũ, ſed ſub alia duplici moderatione illius tẽporis Prima, ꝙ non ſolebant uſuras ſtipulari in mutuo, ut currerent ab initio, ſed tñ ex aliquo interuallo, ut aliqs eſſet liberalis uſus mutui, etiã inter negociantes, ut leg. lecta. ſi cert. peta. Secunda, quia non ſtatim intẽpeſtiuè poterat repeti mutuum, ut ſuprà nu. 82. Sed quia proceſſu temporis utraque moderatio increbreſcente hominũ malitia exoleſcebat, fœneratoribus debitorũ fortunis inſidiãdo legali fœnore paſſim abutẽtibus, iuſtum fuit eã formam & tolerantiam iuris ciuilis nimis diſſolutã antiquari. Pariter in cæteris obligationib. diſpoſitionẽ illã nimis uagam, qua homines ex ſimplici mora

mora eorumque hęredes etiam ignorantes
uſuris implicabantur, iuſtum fuit aboleri,
ſine præiudicio moræ & fruſtrationis, ex
iunctis & cognitis cauſis arbitrio iudicis re
penſandæ. His diſcuſſis, facile eſt præfa
tas quinque quæſtiones ſuprà nume. 496.
522 decidere. † Et ad primam, clarum eſt
Dec. conſi. 111. malè conſuluiſſe ſecundum
veritatem iuris ciuilis, nondum tempore
ſuo detectam. Dico tamen, quòd non malè
pro tempore ſuo conſuluit, nec in foro con
ſcientiæ, nec in foro contentioſo & iudicia
li: quia ille exceſſus licet dupliciter & enor
miter metas iuris ciuilis excederet, ut dixi
ſuprà num. 494. tamen non uſque adeo ex
cedit, ut proximum contra ius naturale uel
diuinum mordeat uel lædat: præſertim in
ter negociantes, ut in illa ſpecie vbi em
ptor dilationem rogabat, ſui lucri & nego
ciationis gratia, non ſine aliquo detrimen
to lucri & quæſtus ipſius venditoris, qui ne
gociaturus erat de precio repreſentato:
ideò negocianti licuit etiam in conſcientià
dilationem pariter negociāti vendere, pre
cio non aſcendente lucrum & commodum
quod emptor inde, videlicet dilationis er
gò, facturus erat, licet excederet æſtimatio
nem & metam ſancitam iure ciuili æquiſ
ſimo, quod tum communiter in hac parte
ignorabatur.

Non obſtat dictum cap. in ciuitate, quòd
erat notum, quia relicta ſolutione Decij in
d. conſi. & omnium poſt Hoſti. quòd in d.
cap. non conſtabat venditores tantum pen
dente dilatione lucrari potuiſſe, quantum
eſt additamentum precij, quæ ſolutio licet
ſit uera in ſe ſecundum circunſtantiam il
lius facti, tamen falſum implicat, & eſt fal
ſa, iniqua & pernicioſa, per prædicta ſuprà
nu. 502. cum ſeq. Dicendum ergo quòd in
d. c. erat nimia fraudatio proximi, ut ſuprà
nu. 516. & tanta quòd etiam ceſſante iure
ciuili excuſari non potuiſſet à peccato: ſed
in caſu Decij incrementum non excedebat
in læſionem proximi, ſed erat minus, tum
lucro quod facturus erat debitor, tum lu
cro quod aliàs facturus erat creditor, licet
excederet metam iuris ciuilis. At hodie ple
niori ueritatis luce detecta, quanquam ne
gociantibus tolerandus ſit aliquis etiā pau
lo quàm alijs laxior uſus uſuræ non tamen
debent iudices (niſi non vereantur non ſo
lum uſuris authorari, ſed etiam uſuris à iu
re ciuili damnatis & pro improbis habitis)
nō debent inquam pati metas ſanctiſſimas
& æquabiliſſimas iuris ciuilis excedi præ
textu interuſurij, etiam inter negociatores:
quia abundè ſufficit beſſis, habita ratione
tam æſtimationis promiſcui interuſurij,
quam uitandarum fraudum & abuſuum
& ne tantum quæſtum afferat ſimplex uſus
pecuniæ, quantum pecunia cum induſtria.
523 † Ad ſecundam quæſt. ſuprà nume. 495.
ad eius quidem deciſionem, nihil eſt adden
dum, ſed aduertendum ſuper uero intelle
ctu dicti cap. ſalubriter, quod initio miſe
ria temporum ſuperſtitione & inſcitia graſ
ſantibus nimis obſcuratum fuit: tempore
uerò procedente mihi videntur docto. no
ſtri experientiores facti, ſenſimque ueritati
propius acceſſiſſe. Quidam enim olim di
ctum cap. ſalubriter (ut Ioan. Andr. ibi) re
ſtringebant ad caſum, formulam ſeu con
tingentiam in eo expreſſam, videlicet quā
do ab initio conuenit, non ſolum de certa
ſumma dotis, ſed etiam de certo fundo fru
ctifero in pignus tradendo & fruendo, do
nec dos purè promiſſa numerata ſit, nec da
ta dilatione dotis ſoluendæ, genero quo
que onera matrimonij ſuſtinente, & dum
modo illi fructus ſubſint fortunæ: alioquin
extra illum caſum, uel uno prædictorum
deficiente, cenſebant generum etiam ex pa
cto expreſſo non facere fructus ſuos, nec
aliud emolumentum ſucceſſiuum propter
dilationem dotis percipere poſſe, quin ſit
tanquam uſurarium & illicitum ſorti im
putandum, & ſequuntur Anto. Butri. Ioā.
de Ligna. ibi Ambro. de Vigna. in repeti.
num. 14. Laurent. de Rodul. rep. cap. conſu
luit, par. 2. quæſt. 53. de uſur. Alexan. conſi.
27. lib. 4. conſil. 74. conſil. 141. lib. 5. Socyn.
conſi. 88. lib. 4. Anto. parte 2. ti. 1 §. ſeptimo.
& §. 27. vbi anxiè & ſcrupuloſè torquetur,
ſed longè ineptius & miſerius anxiatur, &
ſurſum deorſum iactatur Ioan. Imo. in l. in
inſulam §. uſuras, ſoluto matrimonio ad
ſciendum an & qualiter, & qua actione
hoc caſu à genero uſuræ peti poſſunt, cum
quo tamen tranſeunt Corn. conſi. 164. col.
2. lib. 3. Ioan. Campegi. tract. de dotę. parte
2. quæſt. 6. nume. 2. Sed in quantum Ioan.
Andr. & ſequaces limitant dictū capitu. in
fundo & fructibus incertis, communis &
uera opinio eſt in contrarium, ut idem ſit,
ſi certa annua penſio promittitur, donec
dos ſoluatur, & ita tenent Paul. de Eleaza.
Ioan. Cal. Petr. Ancharan. Panor. in dicto
cap. ſalubriter. Bartol. Roman. Imol. Alex.
l. in inſulam §. uſuras, ſoluto matrimonio,
Alexand. conſil. 31. conſi. 200. lib. 6. Corne.
conſil. 145. conſil. fin. colum. 3. lib. 2. conſil.
164. lib. 3. Bald. nouell. tract. dotium parte
ſeptima in 3. ſpeciali. Ioan. Campegi. eo.
tract. parte ſecunda quæſt. ſexta. Ioan. Lup.
repeti. capit. per ueſtras, ad fin. verſiculo,
octauò infertur, de dona. inter uir. & uxor.
Anton. Rub. conſilio 102. Idem theologi

Plena declaratio, c. ſalubriter, de uſur.

ut Alphon. Toſtat.in 25. Matthæi q. 102. Conrad.de contract.quæſtio.55.conclu.7. Gabri. Biel.Iac. Almain.& alij in quarto ſenten.diſtinct.quindecima. Clauaſ.in uer. 524 uſura§.25. † Rurſus in quantum Anto. Butri. ſuprà 120. annos reſtringebat dictũ cap.procedere in caſum & durationem moræ ſoluendi dotem, contrarium cenſens, ſi ab initio factum eſſet pactum de dote ſoluenda in certo termino, & ſimul datum prædium in pignus,nec ualere pactum lucrandi interim fructus uel aliud percipiendi,licet hanc opinionem aliqui imperitè ſecuti ſint,ut Ambro.de Vigna. rep.dicti ca. nume.14. & nouiſſimè Aymo conſil.189. col.4.verſi.quintus caſus, & alij quos omitto: tamen communiter ſubſecuti docto. hunc errorem partim emendauerunt, & inualuit crebrior ſententia, ut gener dans ſocero dilationem dotis ſoluendæ, poſſit paciſci de lucrandis fructibus pignoris pendente termino, uel de aliquo interim ſibi præſtando,non excedente onera matrimonij,uel iuſtum intereſſe,ut tenent Panor.in dicto capit.Imol. Ludou. Roman. in dicta leg.in inſulam§.uſuras. Bald.nouell. tract. dot.parte ſeptima in tertio priuil. Conrad. de contract.quæſt.55.conclu.ſecunda. Ioã. Lup.in repet.cap. per ueſtras,ad fin.verſic. octauò infertur,colum.ſecunda de dona.inter uir.& uxor.quemadmodum idem cenſent in venditore tradente fundum emptori cum dilatione ſoluendi precij. Sed hæc communis emendatio,licet in ſe uera, non ſufficit, quia in effectu reſtringit dictũ cap. ut data dilatione non procedat, niſi ex pacto expreſſo tempore & contemplatione dilationis facto, quæ communis reſtrictio non eſt vera:quia eo ipſo quòd gener non dat dilationem ſimpliciter, ſed accipiendo, uel prius accepto & retento fundo in pignus, cenſetur conſentire dilationi ſecundum naturam & capacitatem materiæ ſubiectæ,quæ tacitè ineſt, ut ſic faciat interim fructus pignoris ſuos, iuxta deciſionem dicti capitu. ſalubriter, de qua videtur tacitè conſiſus,etiamſi non expreſſerit. Et ita ſentit ibi ſolus Panor. & benè. Sed in his nimis ridiculè delirauit Iacob. Almain. in quarto ſententi. diſtinctione quindecima, quæſtio. ſecunda, vbi quaſi cæcorum dux, & magiſter noſter, noſtros iuris profeſſores irridet,quaſi nudæ textuali literæ inhærentes, neque ualentes ad radicem rei pertingere. Verum dum ſe putat altius & acutius philoſophari,longè fœdius cæteris labitur,diſtinguens. Aut ſocer tenetur ſtatim dare dotem,aut poſt tempus. Et in ſecundo caſu cenſet generum non poſſe interim etiam ex pacto expreſſo lucrari fructus pignoris, ſed teneri computare in ſortem, niſi ſocer liberaliter illos dono daret. Et mouetur, quia ſocer pendente dilatione non tenetur ſoluere, nec incurrit peccatum nec culpam, & eſt dominus pignoris: ergo fructus ſunt ſui, nec generi intereſt ſtante dilatione. Ergo non poteſt capere fructus, nec ratione pœnæ conuentionalis ſeu pacti,nec ratione intereſſe. Viden'argumentum ſophiſticum? Patet, quia ſi gener poteſt facere fructus ſuos, etiam ſine pacto,nulla data dilatione, & non obſtante quòd poſſit quotidie ſortem exigere, ut ille in primo caſu fatetur: igitur multo fortius poteſt paciſci de lucro eorundem fructuum eiuſdem pignoris, uel alia congrua præſtatione, dando dilationem & liberam facultatem fruendæ ſortis debitori, abdicando ad tempus facultatem exigendi,ut ipſa ratio naturalis & ſenſus communis oſtendit, & tradit Bald.in leg.hac edictali§.his illud. C. de ſecund.nupt. Et ſic nuperus ille theologus non ſolum in iure, in quod falcem ſuam temerè iniecit, ſed etiam in iudicio naturali & ſenſu communi lapſus eſt: immo nec legit quidem,aut ſi legit, non intellexit docto. noſtros, quos uelut ex alto deſpicit.

Error Iacobi Almain.

Non enim aduertit ſe nihil noui adferre ſua illa diſtinctione, ſed eam olim fuiſſe ſententiam expreſſam præfati Anton. Butrij, eamque crebrius à noſtris rectè reprobatam,ut dixi.

Non obſtant rationes ſuæ de dominio retento & dilatione pendente,quia ſunt ſuperſtitioſæ illæ & ineptæ triceæ ſophiſtarum,quæ ſcopum bonæ fidei, naturaliſque iuſtitiæ,nec centrum,nec radicem rei attingunt,ſed circa peripherias quaſdam impertinentes uerſantur, quas quanto magis ſophiſtæ urgent, tanto longius,ut extra uiam currentes,aberrant, & incautos tenebris offuſis in errores inducunt, ut patet in ſyluis tot ſummarum,lectionum & conſiliorum.

525 † Sed primùm pauci ex noſtris rerum experientia & communi ſenſu freti cœperunt in quibuſdam propius veritati accedere. Et primus omnium pulcherrimè cenſuit Bald. in leg.fin§. Præterea,colum. ſecunda.C.de iur.dot. quòd deciſio dicti ca. ſalubriter,debet intelligi & reſtringi ad modum probabilis intereſſe, quem ſequuntur Ioan. Ana.in dicto cap.ſalubriter. Alexan. in l.in inſulam§.uſuras.ff.ſoluto matrimonio & in conſil.178. nume.11.lib.7. Ioan. Lup. in loco præallegato,Deci.conſil.119. nu.12. & omnes communiter, nec melius in hoc articulo dicere potuiſſent, nondum

Probabile intereſſe.

detecto

detecto uſurarũ elenchio. Rurſus poſt Bald.
ſeniorẽ primus oĩum latius progredi auſus
alius Bald. nouiell. quem ſecutus eſt Ioan.
Lup. in locis præallegatis, tenuit nihil in
dicto capit. ſalubriter, ſpeciale eſſe fauore
dotis, ſed ibi tradi ius commune ratione in-
tereſſe. Quod nos ſimpliciter confirma-
mus: nullo enim fauore exceſſiua & illici-
ta uſura admitti poteſt, nec ſuper hoc à quo
quam diſpenſari, ut dixi in conſuetud. Pa-
riſien. §. primo gloſ. nona nume. 19. Et ſic
quod in dicto capit. conceditur, neceſſe eſt
obtinere in cæteris caſibus, data eadem ra-
tione & æquabilitate compenſationis. Aut
enim eſt mera uſura, & non poteſt diſpen-
ſari: aut non eſt talis uſura, ſed compenſa-
tio, & non eſt opus diſpenſatione uel ſpe-
ciali conceſſione. Ita etiam debet intelligi
cap. primũ de feud. & capit. conqueſtus, de
uſur. non autem ut vulgò malè putant ſpe-
ciale eſſe in domino feudali, ut nouè dixi
in dicto §. primo gloſ. nona nume. vigeſi-
moquinto. Modus autem ille probabilis in
tereſſe ſeu interuſurij de iure bes eſt in cre-
ditore mercatore, aliàs ſemis: hodie verò
apud nos eſt quincunx, ut plenè infrà num.
537. & hæc in eo, ad quem ſpectat onus
uel officium dotandi. Sed ſi extraneus, qui
dotare non tenetur, liberaliter aliquid do-
tis nomine promiſerit, nullum debebitur
interuſurium ſiue uſura ultra quàm conce-
datur per leg. fin. §. præterea, de iur. dot. vi-
delicet ad tertiam partem centeſimæ: quod
intelligendum eſt, quando ſtatum eſt in ter
minis promiſſionis ſortis. Idem ſi pignus
ſimpliciter datum ſit: cum enim non tenea-
tur dotare, non habet locum dictũ capit. ſa-
lubriter, nec in dubio cenſetur ad illud dan
do pignus facta relatio, ſed ad legem, quæ
ſpecialiter de hoc caſu loquitur. Vnde
non propterea curret uſura, niſi prout in di
cta leg. fina. quia non eſt correcta, ſed ho-
die ſtat in caſu ſuo. Secus ſi pactum ſit,
quòd fructus totius fundi uel alia certa pen
ſio cedat: quia de iure non ultra quincun-
526 cem ualere poterit. † Ex prædictis li-
quet quid dicendum de pluribus connexis
ſed controuerſis quæſtionibus, puta in ui-
dua cui dos reſtituenda, an interim poſſit
ſuos facere pignoris fructus, uel quid an-
nuum præter ſortem percipere, quod ne-
gant Innoc. Hoſti. Ambro. de Vigna. num.
decimoſexto in dicto cap. ſalubriter. Imol.
in leg. in inſulam. §. uſuras, ſoluto matrimo
nio. Petr. Ancharan. conſi. 150. in quæſtio-
ne. Panor. conſi. 39. lib. ſecundo. Fulgo. con
ſil. 201. conſi. 225. Alexand. conſi. 27. conſi.
56. lib. quarto conſi. 74. conſi. 141. lib. quin
to. Antoni. parte ſecunda capitu. ſeptimo. §.
29. latè Angel. Areti. §. fuerat, de actio. Ant.
Rub. conſi. 55. conſi. 108. in fin. Ioan. Lup.
in repe. cap. per ueſtras, ad fin. verſi. octauò
inſertur colum. quarta. Sed contrarium te-
nent Clauaſi. verb. dos, ad fin. verb. uſura. §.
29. Conrad. de contract. quæſt. 35. conclu.
9. Iaſ. conſi. 92. lib. 1. & eſt veritas, infra me-
tas prædictas. Idem de ceſſionario mariti
ſeu generi, in quo Bald. in rubr. C. de uſur. *Ceſſionarius.*
tenet quòd non poteſt uti beneficio dicti
capit. ſalubriter, idem Anto. parte ſecunda
tit. primo cap. ſeptimo. §. 32. Clauaſi. verb.
uſura. §. 26. quaſi mutatione perſonæ mu-
tetur priuilegium. Contrarium vult Salyc.
in authen. ad hæc, quæſt. 13. C. eo. ſequitur
Ioan. Lup. repe. dicti cap. per ueſtras, uerſi.
octauò inſertur, in fin. Arnol. Ferro. in con-
ſuetud. Burgeda. tit. de dote. §. primo. Idem
ſentit Conrad. de contract. quæſt. 35. in fin.
dummodo ceſſionarij tantundem verè in-
terſit, quod nihil eſt. Breuiter dico, quòd in
hac ſpecie opinio affirmatiua eſt ueritas,
quocunque titulo ualido ceſſio facta ſit, ſal
uo quòd ſi de iure uel ſtatuto loci, cedenti,
tanquam iuſto negociatori, currebant beſ-
ſes, uel uſura maior communi, ſi ceſſiona-
rius non ſit eius profeſſionis, non current
ei deinceps niſi communes, uel uſque ad
metam communium, per not. ſuprà nume-
ro ſexageſimo, & eſt ſimile de priuilegio
prælationis, quod competit mulieri pro
dote, quod non poteſt alij cedi per textus
in authen. ut exact. inſtan. dot. in prin-
cipio, & in ſimili textus in leg. ex pluribus,
de adminiſtratio. tutorum, quod eſt ue-
rum, ſiue ex cauſa uoluntaria, ſiue ex ne-
ceſſaria, ut tenet uterque Imol. in leg.
poſt dotem. carta fin. ſoluto matrimonio,
& benè reiecta diſtinctione Bartol. ibi, li-
cet eam ſequatur Iaſon in §. fuerat, nume-
ro centeſimotrigeſimo tertio, inſtitution.
de actio. reiectis etiam diuerſis cæterorum
omnium ſententijs, ut dixi in conſuetu-
dine Pariſienſi in rubrica duodecima. Et
hæc limito ſeu declaro, ut procedant in ve-
ra & abſoluta ceſſione, ſcilicet quæ ſit in
rem & commodum ceſſionarij, ut toto
titul. ff. & C. de hæredi. uel actio. vendita.
etiamſi ceſſionarius non agat niſi directis
actionibus nomine cedentis, dummodo
de vera ceſſione conſtet & quòd cedenti
non amplius intereſt. Secus ſi eſſet ſim-
plex mandatum uel ceſſio ad commodum
cedentis, cui ratio reddenda eſt, uel in
quem redundabit periculum & com-
modum: quia tunc priuilegium non cen-
ſetur ad alium extendi, ſed in commodum
eius, cui datum eſt exerceri. Item ſecus ſi
à ſtatuto loci ipſi doti daretur maior quæ-

dam uſura: tranſiret enim vnà cum actione de dote ad ceſſionarium, ſicut & de tacita hypotheca inhærente ipſi actioni, not. in locis prædictis. Sed ſi quæratur, an ceſſionarius teneatur, non debitori dotis, ſed ſuo cedenti computare in ſortem, dicendum quòd ſic, ſi eſt mutuũ, & ceſſio ex cauſa mutui facta ſit, ut expreſſim vult Saly. dicta auth. ad hæc, quæſt. 13. in fin. Et ita dicẽdum in praxi, ſecũdum rationabilem uſum noſtrum, quo non admittimus uſuram, nec interuſurium in mutuo, aliàs iure ciuili; liceret ſecundum l. eos. Si verò non eſt mutuum, ſed venditio nominis, uel abſoluta ceſſio pro certo precio: ita quòd ceſſionarius non poteſt repetere ſortem à cedente, & tunc illos fructus ſiue uſuras lucratur, ſicut quilibet iuſtus emptor nominis.

Statutũ. 527 † Item de ſtatuto, quòd ob moram dotis non ſolutæ ſoluatur aliquid annuatim, puta ad rationem decem pro cẽtenario; quod ſtatutum ualet ſaltem inter mercatores, ſecundum Bald. in l. fin. §. præterea, colum. ſecunda. C. de iur. doti. Idem Alexander loquens ad rationem ſeptem pro centenario in conſi. 63. colum. ſecunda lib. tertio conſi. 31. num. ſeptimo lib. quarto. Idem Cæpol. cauſa ciuil. conſi. 15. Anton. etiam extra caſum dotis parte ſecunda tit. primo cap. 7. §. 33. Conrad. de contract. quæſt. 33. conclu. 11. & 12. Ioan. Lup. rep. d. cap. per ueſtras uerſi. & infertur, colu. quinta. Contrarium ſimpliciter vult Iaſ. §. fuerat, nume. 19. inſti. de actio. & alij quos omitto. Breuiter affirmatiuá eſt uera in ſe, ſed in hoc errant docto. quòd non faciunt differentiam in quãtitate uſuræ, ſiue ad decem, ſiue ad quinque uel ſeptem pro centenario. Dicendum puto tolerãdum ſtatutum infra metas d. l. eos. ſed ſupra non videtur honeſtum, & etiam tanquam per errorem & ignorantiam iuris inductum, detecta veritate, reducẽdum eſt. Pariter quod inquit Bald. in d. §. præterea, de decẽ in centum, debet reduci ad octo inter iuſtos negociatores, & ad ſex inter alios. Ita enim omnino dixiſſet Bald. ſi rationem uſurarum legalium intellexiſſet: quæ iuſta & abſoluta ignorantia facit omnino inuoluntarium, & magis impedit actum eſſe de ſententia animi, quàm metus, ut per Ariſt. & cõmentatores in 3. Ethico. B. Tho. ſecunda ſecundæ quæſt. ſexta Anton. parte prima titu. quarto cap. tertio. Gabr. Bi. in quarto, ſententia diſtinct. 15. quæſt. tertia & ſic propter errorem illius temporis non poteſt dici, eam fuiſſe veram ſententiam Bal. Ex his ſi quæ aliæ quæſtiones hic incidunt ex prædictis, ſatis decidi poſſunt. Reſtant tres ultimæ quæſtiones ſuprà nume. 496.

Ignorantia magis excludit uolũtarium, quàm metus.

528 † Sed quia illis deciſis tota uniuerſa materia erit abſoluta, prius expedit finaliter cauſas & rationes odij prohibitionis uel tolerationis uſuræ radicitus excutere. Conuenit autem inter omnes doctos & bonos authores, & etymon indicat, quòd uſura non capitur pro re, ſed pro uſu rei: & ita Azo in ſumm. C. de uſur. hoc autem (videlicet pro uſu rei ſeu ſortis exigere) in mutuum de ſe malum eſſe iniuſtum, & contra ius naturale probant Theologi Scholaſtici pluribus rationibus, ſed tres præcipuæ, ſunt & Cardinales. Prima, quia uſurarius vendit id quod non eſt, ſiue bis idem; ſiue duplicem compenſationem de eodem: quod ſic probatur. In mutuabilibus uſus eſt rei conſumptio: & ſic non poteſt ſeparari nec ſeorſum computari à re: igitur accipiens ultra ſortem, aut capit pro uſu rei, & capit pro nihilo, ſiue pro eo quod non eſt: aut capit pro ſorte, & ſic bis vendit, uel duplicem compenſationem accipit pro eadem re. Secunda, quæ eſt Scot. in quarto ſententi. diſtinctione quindecima quæſtio. ſecunda, quia non debeo tibi vẽdere quod non eſt meum, ſed tuum ſed in mutuo transfertur dominium, ut importat vocabuli etymon, de meo tuum: igitur pro uſu pecuniæ, quæ iam tua eſt, non poſſum à te quicquam exigere. Tertia, quæ eſt etiam Scot. in eodem loco: quia pecunia mutuata non eſt de ſe germinatiua, dato quòd maneret ſua: ergo cum ſors maneat ſalua, non licet aliquid ultra ſortem exigere: quia eſſet capere non de pecunia (quia non fructificat) ſed de induſtria aliena. Hæ ſunt tres rationes Theologorum Cardinales: ad has enim referuntur & reliquæ omnes vbicunque ab eiſdem traditæ, quantumuis uaria verborum formula multiplicari & diuerſificari videantur: verbi gratia tres rationes adducit Petr. de Palud. in tertio ſententi. diſtinctione trigeſimaſeptima quæſtio. ſecunda artic. primo. Primam, in iuſtitia commutatiua. Vnus non debet plus accipere ab alio, quam ei dederit in ualore: ſed hæc ratio coincidit cum prima prædicta. Secundam ſubijcit ibi Paluda. quia in mutuo transfero dominium, & ſic non debeo tibi vendere quod eſt tuum, videlicet uſum æris tui: ſed hæc eſt eadem cum ſecunda prædicta, quæ eſt prima Scoti. Tertiam ponit ibi Paluda. poſt Durand. ibi. Quòd vendere unum ut duo, & recipere duo propter unum, eſt illicitum: ſed hæc nõ differt à prima rõne ſupradicta niſi ſolo cortice ſonoque verborũ. Pariter illę vigintiquinq; rationes, quas nouiſſimè cumula-

Etymon uſuræ.

Diſtunctio rationum.

Scot.

Petr. Palud.

Durand.

Conrad.

cumulauit Conrad. de contract. quæſt. 22. conclu. ſecunda, pro maiori parte ad tres prædictas reducuntur: reliquæ verò ad rationem naturalem probandam impertinentes ſunt. Illic etiam eandem rationem, paucis verbis mutatis, ſepties ridicula curioſitate tradit: videlicet primam, quintam, ſextam, nonam, decimam & undecimam. Videat cui uacuum fuerit, nolo quæque obuia moroſius perſequi, ne in reprehenſam curioſitatem incidam, & methodum noſtram remorer. Et hæc de ra-
529 tionibus illorum. † Aliam, & ſic quartam rationem, quæ præcedentibus probabilior eſt, adducit Ioan. Teutonicus, uetus canoniſta, in cap. ſi fœneraueris 14. quæſt. tertia gloſ. prima dicens, quòd quando pecunia ſtatim eſt periculo recipientis, inconueniens eſt eum præterea grauari, & fructum ſpectare ad alium. Dantur aliæ aptiores rationes à philoſophis & expertis, quæ reducuntur ad duas, videlicet (facilioris notationis gratia, continuãdo numerum priorem) quinta, intereſſe Reipub. concernens, ne homines agriculturam, mercaturam & alias bonas & neceſſarias artes omittãt aut remiſſius curent, pingniori & faciliori lucro fœnoris illecti: neue pauci fœneratores cæterorum omnium facultates exhauriãt. Et hanc expreſsè tangit Inno. in rubrica de uſur. & eſt de mente Ariſto. lib. primo cap. ſexto & ſeptimo politicôn. Neque enim ſimilis eſt negociatio fœneratoria commutationibus rerum, per quas ciuitas in ſuo ſtatu conſeruatur: quia hinc inde datur & ſemper remanet æquiualens: ſed in fœnore tametſi aliquo momento uſus pecuniæ maiorem adferat utilitatem utendi, quàm ſit mercis uſus pro illo tempore, tamen nõ eſt perpetuum: & nihilominus ſemper continuandum fœnus, donec ſors integra reddatur: & ſic ſucceſſu tẽporis, ſi fœnora multiplicarentur & perſeuerarent, eò tandem res euaderet, ut omnium facultates in fœneratores transferrentur. Sexta ratio, originem reique progreſſum, & naturæ ordinẽ finemque concernens: quia numus nõ fuit inuentus, ut eſſet terminus, ſed medium acquiſitionis, unde non debet eſſe merx, ſed precium: unde uſura maximè præter naturam eſt, quæ eſt originalis & expreſſa ratio Ariſto. ut ſuprà num. 440. Addo ſeptimam quòd quanto uſura inſidiatur paupertati hominum ſeu indigentiæ, tanto magis excludi debet. Et quanto crebrior & communior eſt neceſſitas æris alieni, tanto minus licere debet hinc quæſtum facere, & commercium rei neceſſariæ difficile reddere. Modo præfatas rationes excutiendo,

Ioã. Teuto.

Rationes philoſophorum.

530 †. tres primæ eodem ferè modo reſelluntur, prout pariter in uno potiſſimum peccant. Atqui nedum iura ciuilia, ſuprà nume. 497. Sed etiam ipſa rerum experientia & communis ſenſus oſtendunt, uſum ſeu fruitionem pecuniæ habere utilitatem, uſibus hominum commodam & æſtimabilem, præter ipſius ſortis quantitatem uel reſtitutionem, ut ſuprà nume. 510. Itaque non obſtat prima ratio, quòd vendat quod non eſt uel bis idem iuxta leges ciuiles (& ſi contra conſcientiam vendi omnino non poſſit) quia dummodo quod ultra ſortem pro eius uſu capitur, non excedat æſtimationem iuſti interuſurij: hoc enim non eſt vendere ſortem, quia non capitur pro ſorte: nec eſt vendere nihilum, ſed veram & realem commoditatem, alioquin ei, cui ſors debetur, debitam, quæque interim præter ſortem ipſam & pendente eius reſtitutione creditori abeſt, & debitori adeſt. Et ſic verum non eſt dicere, quòd uſus pecuniæ non poſſit ſeorſum conſiderari à ſorte, eo quòd uſus eiuſdem conſumptio eſt: quia immo uſus & fruitio pecuniæ non ſolum cõſiſtit in prima momentanea expenſa uel commiſtione, ſed etiam in ſucceſſiuo uſu mercium, uel rerum inde comparatarum, ſubrogatarum, uel in patrimonio conſeruatarum, quas alioquin diſtractum iri oportuiſſet, niſi beneficio æris alieni ſubuentum fuiſſet, uel ſi nunc promptè reddendum eſſet, fac. lex quia qui precio de uſufr. leg. ſed quod inde comparatum de legatis ſecundò, quanquam ſine lege naturalis ratio & experientia rerum magiſtra ſufficit. Quinetiam omnes aſſerunt, uſum pecuniæ commodatæ, puta ad oſtentationem, dominio reſeruato, licitè vendi poſſe. Igitur ſi eiuſdem pecuniæ dominium tranſlatum ſit, quo accipiens liberius & uberius frui poſſit uſque ad tempus, poſt quod tantundem reddere tenebitur, multo fortius hoc caſu uendi poterit uſus & commoditas pecuniæ, quàm priore caſu, quanto maior & pinguior commoditas hoc caſu quàm in priore transfertur cogita.

Nec obſtat ſi quis cauſetur, quòd priore caſu pecunia ſtat periculo domini creditoris, hoc autem caſu periculo debitoris: tum quia priore caſu paciſci licet, quòd ſtet periculo commodatarij uel conductoris, & valebit pactum, ſimul cum pacto mercedis uel precij uſus: tum quia commodans uel locans poteſt fideiuſſoribus, uel aliàs ſibi cauere de periculo. Verũ eſt, quòd in quantum periculum ſtat apud utentem, tanto mercis uſus, uel uſura debet eſſe minor, prout rationabiliter maior eſſe

poteſt periculo ſpectante ad creditorem de nautico fœnore per to. ſuprà quæſtio.3. Et ſic translatio dominij de ſe nõ facit quo minus uſus præter ſortem uendi poſſit. Et ſic penitus euerſa iacet dicta prima ratio (ſuperficietenus & non ad mentem doctoris & ueritatis canonicæ intellectæ) cum omnibus ab ea dependentibus. Ad ſecundam prompta eſt reſponſio, quòd immo etiam quod non eſt meum, ſed tuum, ſi tamen mihi à te purè debitum eſt tibi vendere poſſum: immo etiam ſi tantum mihi ſub conditione debetur, adhuc tibi vendere poſſum. text. in leg. exiſtimo, de contrahend. emptio. & uendi. ſed uſus pecuniæ mihi purè à te debitæ, eſt mihi purè à te debitus, ergo uel tibi vendere poſſum. Item nomen ipſum, uel eius commoditas uendi poteſt debitori ipſi, ſicut & cuilibet. Ad tertiam patet reſponſio ex prędictis, & quotidianus cummerciorum uſus oſtendit, nõ eſſe leuem utilitatem interuſurij notabilis pecuniæ: & ſæpe in iure dicitur fructus, ſuprà nume. 511. nec attinet quod per ſe ſola non fructificat: quia etiam agri per ſe non fructificant, ſine ſumptu, labore, & induſtria hominum: pariter pecunia, etiam poſt tempus reſtituenda mediante hominis induſtria notabilem interim fructum affert (& ſi agri per ſemetipſos utiles fructus ſine ſumptu & labore quemadmodum & pecunia ſine utentiũ induſtria in locatione tamẽ alia eſt agri, & pecuniæ diſtractio. Claudicat igitur comparatio.) Quinetiã citra quæſtuariam induſtriam non leue commodũ affert ipſa ſimplex dilatio, ut interim debitor ex fructibus prædiorum, uel alia occaſione ſortem conficere, & citra luctuoſam & irreparabilem patrimonij diſtractionẽ reddere poſſit. Et nonnunquam quantum adfert debitori, tantundem interim aufert creditori. Iam confutatis tribus illis Cardinalibus rationibus, corruunt reliquę omnes aliorum argutiæ, quæ ab illis dependent. Ad quartã reſpondeo primò, quòd ſolum concludit non debere totum fructũ eſſe creditoris, qui uacat periculo: nec quantum ſi periculum retineret uel participaret in quo etiam ius ciuile prouidit, ut ſuprà quæſt. 3. Et ſic non inconuenit partem aliquam commoditatis cedere creditori, prout dãdo notabilem uſum pecuniæ aliquid dat, licet periculum non retineat. Secundò reſpondeo, quòd periculum tranſire eſt de natura materiæ ſubiectæ, quæ ita abit in creditum, ut non eadem corpora, ſed tantundem in genere debeatur, ut ſuprà num. 18. Cæterum regulariter non accidit pecuniam perire & inutilem eſſe debitori, ſed contrarium, videlicet in utilitates debitorũ inſumi, prout crebrius fieri notum eſt: unde propter id quod rarò & ex inopinato accidit, non debet in uniuerſum quælibet uſura prohiberi: quoniam iura non ad eã quæ rarò, ſed quæ frequenter accidunt, ada ptari debent. Et adhuc interim uerum eſt, quòd vbi conſtat pecuniam caſu fortuito omnino perijſſe debitori, non decet creditorem uſuram exigere: quinetiam nec ſortẽ quandoque, ut ſuprà nu. 10. nu. 71. Quintã verò ratio non concludit, niſi contra nimiã licentiam uel exceſſum uſurarum: quia inconuenientia refrigerationis bonarũ artium, & immutationis ſtatus ciuitatis, ſequi nõ poſſunt ex parcis & temperatis uſuris. Pariter ſexta & ſeptima ratio non concludunt, niſi odium & reſtrictionem uſurę, præſertim licentioris & immodicæ: non autem omnem excluſionem etiam modici & temperati fœnoris, adeo (prout diximus ſuprà quæſt. 69. nume. 441.) ut omne iuſtum odium, execratio & punitio fœnoris, de exceſſiuo & inciuili fœnore intelligi debeat; non autem de moderato & conceſſo.

531 † Plus dico, ꝙ quemadmodum ad commutationes rerum faciendas neceſſaria fuit inuentio & uſus numi, ut poſt Ariſt. lib. 1. c. 6. politicon teſtatur Iureconſul. in l. 1. de contrahend. emptio. ita (licet non in tantũ) ad comparandum uſum temporarium ęris alieni, ad promiſcuas neceſſitates componẽdas, uel negociationes tractandas, neceſſaria fuit inuentio & conceſſio alicuius moderatæ uſuræ, ut ſatis probat text. in l. ideò de eo quod cer. lo. vbi uſuræ ſunt medium inueniendi & redimendi uſus pecuniæ alienæ, & ipſa quotidiana negociorum & commerciorum experientia ſemper oſtẽdit. Et clarum eſt in iure, quòd uſuræ nihil aliud ſunt, quàm congrua & æquabilis compenſatio temporarij uſus æris alieni, ut probat tex. in l. nec enim, in fin. de pigno. actio. in l. in inſulam §. uſuras, ſolu. matrimonio in leg. Pater, in principio, de doli exceptione facit leg. illud, de ędil. edict. leg. ſocium qui in principio pro ſocio. & alibi paſſim in iure. Vt autem plenius liqueat hæc noſtra non æqualis, ſed analogica & ſubordinata comparatio inuentionis & uſus, tum numi, tum fœnoris, expende pauliſpre quo modo neceſſaria fuit inuentio & fabricatio numi. Semper enim ab initio iuris gentium neceſſaria fuit, & publicè & priuatim, hoc eſt ſingulis & uniuerſis rerum commutatio, quæ dum ante repertum numum ſola rerum permutatione fieret, impeditiſſima erat: tum quòd (ut inquit Iureconſul. in dicta leg. prima, de contra-

Neceſſitas uſus numi.

contrahend. emptio.) non ſemper nec facilè concurreret, ut cum tu haberes quod ego deſiderarem, inuicem haberem quod tu accipere uelles. Tum quòd etſi hoc maxime concurreret, adhuc nec ſemper, nec facilè conueniebat de quãtitate, ualore & æſtimatione rerum permutandarum, quæ non ſolum diuerſis locis & temporibus, ſed etiã eodem loco & tempore à diuerſis diuerſimodè æſtimantur, ut hinc nimis crebris hominum, præſertim meliorum, captionibus frequenter uſu ueniret, Diomedeam illam permutationem ultra undecuplum inæqualem uſurpari, de qua in procemio. ff. in fin. & in dicta. l. 1. Tum quod etiam ſi concurreret & conueniret de quantitate, non erat facilè ſingulis efferre & deferre, quibus indigerent. Ad hæc tam multa incommoda aliud luctuoſius & miſerius accedebat, uideq; licet quòd corrigi non poterant captiones, & deceptiones quotidianæ, non ſolum quæ re ipſa nimis crebrò occurrebant, ſed etiam quæ dolo, ſimulatione & fallacia perpetrabantur. Abundans enim uino nolebat uinum dare pro frumento, niſi quanti ſibi ualeret frumentum: & ſic, ſi non indigebat frumento, aut aliunde ſperabat, nolebat dare, niſi pro duplo uel triplo frumẽti, quod erat iniuſtum. Et ſic egens uino, abundans frumento, qui non poterat alium egentem frumento commodè reperire, uel incidens in fraudulẽtum, cogebatur duplũ uel quadruplum dare, & è diuerſo. Nec tam tetra lues & fraudatio quotidiana claui, corrigi, aut reprehendi poterat: ſed neceſſe erat etiã ſcienter tantam peſtem diſſimulare, donec reperto & fabricato nummo, cuius, ubiq; ſtũ liceret, & apud omnes, eadem & perpetua eſſet, æſtimatio, non ſolum prædictis difficultatibus cõmutationũ obuiatũ fuit, ſed & ſeruandæ æqualitati, & fraudibus amoliẽdis & publicè, & priuatim plenius cõſultũ fuit.

53 † Reperto aũt nummo ἐκ τῆς ἀναγκαίας ἀλλαγῆς, ut inquit Ariſto. id eſt ex neceſſitate cõmutationis inſtituto, ſpecies altera pecuniariæ ſuborta eſt, cauponatrix & quæſtuaria, & ut verbo Ariſtot. utar τὸ καπηλικόν. Similiter & ars fœneratoria, quam Ariſto. cap. 7. aptè uocat ὀβολοστατικὴν peculiari & congruentiſſimo uocabulo, pro quo Leonardus Aretinus minus aptè tranſtulit nummulariam, quod paſſim ubiq; uſurpat, confundendo cauponariam, numulariam & fœnus quaſi idem eſſent, aut quaſi Ariſtot. ea nullo modo & nunquam diſtingueret: quod me curioſius ſingula ueſtigantem aliquandiu torſit: cumque hunc ſcrupum mihi non eximeret recognitio & commẽtarius Iacobi Fabri Stapulenſis ſummi & theologi, & philoſophi doctiſſimi, ſed legum ciuiliũ & commerciorum expertis, conſului prototypum, uidelicet codicem græcum, & inueni quòd Ariſt. ibi non ſuperſtitioſe uerba obſeruat, ſed ἐν πλάτει, citra tamen offenſionem ſuæ methodi: nec remoratur in ſcrupuloſius diſtinguendis ſingulis, quę incidenter occurrunt, ſed explanare ſcopum ſummaque inſtituti ſui contentus, reliquas appendices obiter tãtum & contemptim attingit. quo fit, ut nonnulla prima facie ſubobſcura & ſalebroſa parum attentis occurrant: quoniam in d. c. 6. in principio, & expreſſius circiter poſt ſeptemdecim uerſus, ibi, ὃ μάλιστα καλοῦσι χρηματιστικήν, accipit χρηματιστικὴν, hoc eſt artẽ quæſtuariam, pro ſpecie differente ἀπὸ τῆς οἰκονομικῆς, uidelicet ab acquiſitione œconomica quæ eſt ſecundum naturam, ſuprà nu. 440. Et rurſus eod. c. ibi ἐπὶ ζητοῦσι, & in cap. ſequẽ. accipit idem uocabulum χρηματιστικὴ, pro genere complectente œconomicam, & cauponariam, & fœneratitiam, & generaliter oẽm acquiſitionis ſpeciem. Et pariter in d. ca. 6. in dicto uerſi, ἐπὶ ζητοῦσι, uerbum καπηλικὴ accipit etiam & potiſſimum pro uſura. Sed in cap. ſequenti ſatis apertè (quanquam obiter) diſtinguit uſurã ἀπὸ τῆς καπηλικῆς, & loquitur particulariter & diſtinctè de fœnore, tãquam de diuerſa ſpecie: aut ſaltem tanquã de potiſſimo membro τῆς καπηλικῆς. Et certè fœnus eſt quædam ſpecies cauponationis largè ſumptæ, quam Græci καπηλικὴν dicunt. κάπηλον enim uocant quicquid inſyncerum, & dolo, fraudeque uitiatum: hinc κάπηλος, id eſt cauponarius, etiam pro deceptore & fraudulento Græcis uſurpatur: propterea quòd hoc hominum genus plerunque inſyncerum eſt, utpote quæſtu metiens omnia. Vnde non malè Ariſt. d. cap. 6. ſub cauponaria, quam dicit καπηλικὴν χρηματιστικὴν, comprehendit obiter omnem negociationem quæſtuariam, quæ non fit ſecundum naturam, vt ſuprà nu. 440. uel per naturales modos acquirendi. Sed inexhauſta ſiti habendi, & διὰ χρημάτων μεταβολῆς, id eſt, per commutationes rerum & numorum, circa quos numos potiſſimum uerſatur, ut ſubdit Ariſto. Eſt autem Gręcis tam lata ſignificatio τοῦ χρήματος, ſicut pecuniæ apud iureconſultos. Sed quia ὀβολοστατικὴ, id eſt negociatio fœneratoria, longius à natura degenerat, & odioſior eſt cæteris cauponarijs quæſtibus, meritò Ariſto. in d. cap. 7. hanc ab alijs ſeparat, & ſpecialius traducit, tanquam nequiorem maiorique odio dignam. Et ſic Leonard. malè uertit numulariam. Ioachi. autem Perionius nuperus interpres, illud uerbum deterius omittit, quaſi Ariſto. ſuperfluò id expreſſiſſet, tanquam ſub uerbo καπηλικῆς ſatis cõtentum

Ariſto. χρηματιστική καπηλικὴ χρῆμα

tum

tum:aut quaſi τῆς χρηματιστικῆς appellatiõe omnis quæſtuaria & negociatio, quæ permutandis rebus fit, con tineretur: aut quaſi negociatio quæ ſolis numis fit, ſcilicet fœnus, non ſpecialiter, illic diſtingueretur à commutatiua, quæ mercibus fit, vel numis & mercibus. Rectius & dexterius Philip. Beroald. in polit. diſtinctè uertit uſuras, & in epitome philo. moralis uertit quæſtus fœneratorum, iuxta Ciceronem ad verbum in 2. Officiorum. Pariter Iacob. Lodoicus Strebæus nuperus interpres, uertens, negociatio fœneratorum.

533 † Grauiter autem reprehendit Ariſto: uitia hominum, qui rectè & neceſſariò inuentis ad compa rationem & vſum vitæ neceſſariorum & vtilium abutuntur ad ſuper uacuam & inexpiebilem pleonexiam, quã ſcitè diſcernit à prudentia œconomica, & acquiſitione ſecundũ naturam. Malè enim affectis, vt ſup. nu. 391. ſtudium infinitum acquirendi videtur œconomiæ opus, quẽadmodum auaris tenacitas parſimonia videtur, & reliqua vitia propter uicinitatem ex communione materiæ, circa quam uerſantur, virtutes ſe eſſe mentiuntur. c. ſæpe. 41. diſtinct. ſed reſpectu finis longiſſimè abſunt & differunt. Oeconomiæ enim finis eſt, benè viuendi: cupiditatis autem malè uiuendi. Pulchrè etiam irridet Ariſto. vanitatem & futilitatem eorum, qui diuitias exiſtimant magnam vim copiamque numorum: tum quòd mutatione facta nullius precij futuri ſint, tum quòd his abundans fame perire poſſit. Adde quòd ſuperflua non ſunt uſui, ſed oneri. Seriò autem inſectatur & traducit cauponatrices artes, quarum finis non uſus & ſubſidium temperatũ vitæ, ſed quæſtus infinitus eſt, & omnium maximè τὴν τοκιστικήν, hoc eſt fœneratoriã, quæ (vt ipſe ait) primùm reperto numo ſimpliciter exerceri cœperũt, deinde per uſum & exercitationem artificioſius: & ſatis indicat Ariſto. ad πολιτείαν, & legislatorem ſpectare hæc frænare & moderari, quod nõ dum ſuo tempore factum erat, ſicut nec tũc μονοπώλια uetita, ut patet d. lib. c. 7. ad fi. prout poſtea iure noſtro ciuili factum eſt d. l. eos. & l. vnica. infrà de monopol. ubi non ſolùm monopolium inter negociatores dãnatur, ſed etiam quælibet alia conſpiratio, inter quoſcunque artifices & locatores operum. Accurſ. autem ibi verbum, ergolabi (ita enim legendum eſt) malè exponit pro ſtationarijs: ἐργολάβος enim græcè operariũ, ſeu operarum locatorem ſignificat. Cæterũ ſordidũ nimis & illiberale eſt, quod Ariſto. d. c. 7. in fi. refert quaſdam ciuitates ſuæ uniuerſitati rerum uenalium monopolium arrogare, ad corradendam pecuniã in ſumptus publicos: eſt enim prætextus ad ſubijciendam plebem ſeruituti, nec congruit ueræ et liberæ Reipubli. in qua bona ciuiũ magis ſunt ciuitatis in commune bonum, quàm ſingulorum, ut minimè opus ſit ea ſeruitute, ſicut nec alijs eruſcandæ pecuniæ ſordidioribus exemplis, quæ refert Ariſto. lib. 2. Oeconomicon (ſi tamen eius ſit) quę non niſi tyrannos decent, & minimè uſurpanda ſunt in Rep. longè σωτηριώτερον, & Rebuſpub. imitandum honeſtimum illud exẽplum inclytæ ciuitatis Argentinæ politicarum artium gloria præcellentis, quæ nõ ſolùm abſque monopolio, & omni ſordido quæſtu proſperatur, ſed etiam pecunijs proprijs neceſſitatibus ciuium & vicinorũ ſubuenit, grandem annonam in ubertate comparando, & imminente cariſtia mediocri precio uendendo, eadem uerè paterna prouidentia, & fraudibus priuatorum & neceſſitati hominum ocurrendo: illud eſt uerè σωτήριον. E Semita in uiam redeundo.

Oeconomia finis

Cauponariæ finis.

Monopolium.

534 † ut inuentio numi neceſſaria fuit περὶ τὰς ἀλλαγάς, & neceſſitatem hominum ita propter ſimilem, licet non tantam neceſſitatem, inuenta fuit & tolerata aliqua uſura. Siue enim inter eos qui negociantur, clarũ eſt quòd plures crebro multoque uſu æris alieni indigent, nec omnibus, nec ſemper expedit ſocietatem contrahere, ſola opera induſtriave collata: nec inueniuntur qui gratis mutuent, nec his qui de negociando & lucrando certant, mutuum gratuitum debetur, ut ſup. nu. 86. ſiue inter non negociãtes. (licet non æquè frequenter) tamen ſæpe uſu venit, ut ſint qui ſerio ex iuſtiſſimis, inopinatis & urgentibus cauſis indigeant temperario uſu æris alieni: nec ſunt de his, quibus gratis mutuandum ſit: aut ſi ſint cæteri ignorant nec fortè ſcire expedit eos eſſe indigentes: nec ſi ſciatur, occurrit q gratis mutuare poſſit & velit. Iam uides quòd quemadmodum ſublato uſu numi impeditiſſima & damnoſiſſima eſſet commutatio: ita ſublato omni uſu fœnoris impeditiſſimum erit commercium æris alieni, apprimè in Repub. neceſſarium. Fiet enim neceſſariò, vt uel indigentes ad importunam, uilem, & irreparabilem bonorum diſtractionem adigantur: vel ut publicè & paſſim recipiatur & concedatur creditoribus paciſci de omni prætenſo intereſſe, etiã lucri ceſſantis, quantuncunque ſit, prout accidit & de facto receptum fuit, poſtquam inualuit opinio illa de vſura, de ſe abſolutè mala, deque iniquitate iuris ciuilis in

Neceſſitas fœnoris.

535 re uſuraria. † Igitur ſimilis eſt neceſſitas alicuius fœnoris admittendi, quę & uſus nummi

nummi, ſed non tantū: vſus enim nummi in omnibus ferè commutationibus & ſemper neceſſarius eſt, ſed uſus fœnoris nō, niſi ad redimendum uſum æris alieni, & his qui & quandiu indigent. Vſus autem nummi ut generaliter & magis neceſſarius, ita iuſtior & fauorabilior, utpote omnibus ſemper & utilis & neceſſarius: nemini uerò captioſus aut damnoſus, cum ſemper de ſe acquirat æquale & magis cōmodum: quod ſi quandoque non fiat, id nō propter ipſum numum, vel eius uſum in ſe, ſed aliunde accidit. Contra vſus fœnoris, ut minus vtilis & neceſſarius, ita minus habet iuſtitię & fauoris, cum etiam ſæpè captioſus & damnoſus ſit alteri parti, uidelicet debitori, & maximè omnium contractuum à natura degeneret & recedat: & ſic odioſus eſt per prædicta. Sequuntur duo, ſcilicet primum & tertium, ut ſophiſtis παραδοξότατα, ita uerisſima, iamque exploratiſſima. Primum, & neceſſe & utile eſſe, uſum aliquem fœnoris retineri & tolerari pro communi uniuerſitatis bono. Secundum, quòd ualde & quantum fieri poteſt commodè, debet moderari & reſtringi, quocunque titulo uel nomine uocetur uel adumbretur, ut ſupra. quæſtio. 69. Tertium, quòd hoc facto iure humano, licitus eſt. Quartum, quòd moderationem ſtatutam nullo modo licet, directò vel per indirectum, quocunque colore uel machinamento, nec in foro contentioſo, nec in cōſcientia excedere, nec prætextu quidem cuiuſcunque interuſurij uel lucri ceſſantis, et de quo conſtet: ſed nec etiam damni incurſi vel incurrendi extra caſus, in quibus intereſſe caſuale deberi & exigi poteſt, ne qua

Theſes.

536 fraus fiat. † Poſtquam ſatis profligatū eſt, ſupereſt paucis de congruo modo diſſerere: hic prius ſciendum, duplicē eſſe vſum fœnoris largè ſumpti. Primus negociatiuus & ſemper conuentionalis principaliter intentus. Secundus propter morā, vel dilationem incidens, punitiuus moræ, ſi adſit, dilationis autem & interuſurij compenſatiuus. Et taxatio quidem iuris ciuilis ſuper primo difformis eſt. d. l. eos §. 1. in prin. ſuper ſecundo uerò uniformis, ſcilicet ad ſemiſſes, niſi in iuſto mercatore, cui poſſunt de iure deberi beſſes ex pacto expreſſo, uel etiam tacito, in argentario duntaxat, ut ſuprà nu. 59. & ea taxatio nunquam in ſe fuit iniqua, ut ſup. q. 1. ſed vt tempore ſuo ſumma & abſoluta, ita proceſſu temporis propter abuſum hominum nimis in quibuſdā diſſoluta & uaga inuenta eſt, ut ſuprà num. 521. & omnino ſuper fœnore negociatiuo forma iuris ciuilis nimis incommoda & pernicioſa debitoribus apparuit. Vnde meritò abrogata fuit, & alia tutior & commodior forma inuenta, uidelicet per abalienationem ſortis, ſeruata debitori libera facultate iuendi, ut ſuprà. q. 69. ad fi. Et hæc forma noua, vt mitior & ciuilior, ita minus habet de ratione fœnoris propter alienationē ſortis, quàm forma iuris ciuilis, ut ſup. nu. 449. Eſt tamen fœnus largè ſumptum, & uera ſpecies negociationis fœneratoriæ, ut probauimus ſuprà. q. 69. Similiter taxatio iuris ciuilis in fœnore incidenti, ſimplicis, moræ uel dilationis penſatiuo, nimis uaga & duriuſcula inuenta eſt: unde etiam meritò exoleuit. Non tamen continuò, ut imperiti putant, colligendum, omnem rationem interuſurij, uel uſuræ, propter moram vel dilationem abrogatam eſſe: ſed duntaxat (exoleta nimis uaga & dura iuris ciuilis forma) in arbitrio boni prudentiſque iudicis relictā, ex omnibus totius ſubiecti cuiuſque negocij circunſtantijs, ſuprà num. 514. unde quamuis non poſſit abſolutè definiri, eſt tñ ὅρον, ſeu metam certam probabilem conſtituere, quam excedere non de-

Duplex uſus fœnoris.

537 ceat. † Nihil autem tēperatius, & naturali rationi hac in re congruentius, quàm reſtringere ad lucrum ſeu prouentum, qui redit collocata ſorte in emptionem prædiorum, ſecundum communem & iuſtam æſtimationem: in quo, quia multos gradus habet, ut ſuprà, quæſt. 5. aduertendum ad tria. Primò, quòd non eſt reſtringendum ad minimum reditum prædiorum: quia ſic expediret fruſtratorem eſſe, nec puniretur, ſed foueretur mora: quippe moratore ſummū interim lucrum faciente, & minimum dante creditori, cuius iactura locupletaretur. Non eſt igitur reſtringendum ad iſtud minimū, & hoc niſi ubi taxanda eſſet vſura citra moram & culpam: nec in pœna, ſed uice commoditatis fructuum tātum, vt in. l. fi. uerſi. quòd ſi non obtinuerit. C. de peti. hæredit. ubi hac ſumma & optima ratione ſtatuuntur uſuræ quadrantes, quæ circiter recidunt ad minimum reditum prædiorū, ut nouè declaraui infrà nu. 576. Secundò aduertendum, quòd adhuc non expedit fieri reſtrictionem ad mediam utilitatem reditus prædiorum: quia non cenſeretur mora puniri, nec ſatis conſuleretur indemnitati moram paſſi: & hoc niſi æquitas ſuaderet, vt in eo qui ex liberalitate ſua conuenitur, cuius non debet præſtare pœnam. l. ad res donatas, de ædili edict. & ſic nec ſummam uel regularem uſuram, quæ pœna quædam eſt. l. Scia. de vſur. unde in l. fin. C. de iure dot. ſumma & optima ratione (ut dixi ſup. nume. 525.) taxantur trientes, quæ recidūt ad mediocrem reditum prædiorum, ut ſup. quæſtio.

Aequilibrium

unu

queſtio.5.nume.120. Tertiò, quòd nihilominus expedit certam regularem metam conſtituere non quantum ad quantitatem uſuræ, etiam cõmuniter præſcriptam (hoc enim tanta, tam incerta negociorum uarietas commodè non patitur) ſed quantũ ad ἀκμὴν ſeu ſummitatem, quam excedere non liceat, idque non abſolutè, ſed vt plurimũ, videlicet excipiendo caſus, vbi ſpecialis ratio maiorem ſolito uſuram requirit. Et ſic ex prædictis relinquitur, congruentiſſimũ, naturæque conuenientiſſimum eſſe, hanc reſtrictionem communiter fieri ad ſummũ prædiorum reditum: hoc enim modo regulariter tum ſimplex mora ſatis punitur, tũ promiſcuum interuſuriũ ſortis exigibilis ſatis benignè penſatur. Igitur iuſtitiæ naturali & ſummæ æquabilitati congruit, ſaltem ſummum lucrum, quod ex prædijs fieri poteſt, communiter non excedi. Cum autem minima & viliſſima prædiorum indicatura ſit quantum uiginti annorum fructus aſcendunt, quod eſt extremum minus, ut hoc. ſuprà quæſtio.5.nume.113. apparet ſupremum prædiorum reditum nunquam communiter excedere rationem unius in viginti. Igitur nec hæc uſuraria acceſſio eãdem rationem excedere debet, nec aptius & æquius quicquam omnibus numeris decerni poteſt: vt enim liquet ex prædictis & ſuprà in abaco graphicè depinxi, bes eſt ſumma uera vſura iuris: ſemis autem media, communis & mediocris. Quincunx igitur leuis, triens enim iure rectè uocatur leuior l. ſi legatum, de operi. publi. & ſic quadrans relinquitur leuiſſima uſura: eſt enim minima, de qua nominatim in iure mentio fiat & diſponatur, ut in l. fi. C. de petit. hæredi. auth. hoc ius. C. de ſacroſ. eccleſiæ. Quincunx igitur inter mediocrem & leuiorem medius eſt, & ab omni extrèmo & leuiſſimi & ſummi fœnoris multum & quàm maximè fieri poteſt, abeſt, nec rurſus parum lucroſus eſt, nec ullatenus excedit ſed paulò infra mediocrem etiam ſubſidit, & in ſumma uſque adeo undequaque ſiue analogiã reliquarum partium centeſimæ, ſiue rationem naturalem, communem ſenſum, & utilitatem hominum redituumque prædialiũ proportionem attendas, temperatus & congruentiſſimè exæquatus, ut nihil ad abſolutiſſimum æquitatis æquilibrium addi aut demi queat, adeo ut ne Momus quidem carpſerit, qui præcipuè regnat in Satyricis qui tamen hunc quincuncem modeſtiæ laude commendant, ut Perſius Satyra quinta.

Quid petis; ut nummi, quos hic quincunce modeſto.

Nutrieras, pergant auidos ſudare deunces?

Quincuncis tẽperatura.

Vbi deuncialis exceſſum meritò vituperat & quincuncialis modeſtiam laudat. Itaque concludo quincuncem eſſe iuſtam & æquabilẽ metam æſtimationis promiſcui interuſurij ſortis exigibilis, non quòd in omni obligatione & mora ſemper & tanti debeat æſtimari, ſed ꝙ ubi iuſta demum cauſa præcedit & æquitas ſuadet, vt in uenditione re tradita, in dote promiſſa ab eo ad quẽ ſpectat & ſimilibus: & tunc ea meta regulariter excedi non debeat, licet minui poſſit. Et ita ſæpe uidi ſumma & optima ratione obſeruari in ampliſſimo hoc Senatu. Et nunquam vidi hanc metam in taxatione ſimplicis interuſurij, ſeu promiſcui intereſſe excedi (niſi ex certis ſpecificis cauſis, de quibus conſtabat, quæque in penſationem caſualis intereſſe recidebant) ſed bene minui: libet quædam eiuſdem Senatus areſta proferre.

538 † Anno ſeſquimilleſimo triceſimo octauo, die Veneris, ſeptima Februarij in publicis cauſarum actionibus, me præſente, cùm in tractatu matrimonij promiſiſſet maritus partem receptę dotis, puta duo milia in emptionem prædiorum pro uxore impendere, hocque non facto deceſſiſſet, tunc Catherina de Beri eius vidua petijt dimidium, uidelicet mille ab eius hæredibus: quoniam aliam dimidiam, uidelicet mille, ratione cõmunionis ſibi confundebat. Cumque hæredes aliquandiu fruſtrati eſſent, tandem negocio deuoluto ad Senatum condemnati ſunt ad reſtitutionem dictorum mille, & ultrà, pro damnis & intereſſe moræ petitis, fructibusque qui percepti fuiſſent, ſi dicta emptio facta fuiſſet, ad ſoluẽdum reditum ſiue penſionem ad hanc rationem unius in viginti: uidelicet quinquaginta libras ſingulis annis, non ſolum à die litis motæ uel interpellationis, ſed à die mortis mariti uſque ad tẽpus areſti, & deinceps donec ſors reſtitueretur. Et iuſtè, quia mora inceperat à marito, ſaltem eo mortuo commiſſa. Suberat etiam cauſa iuſtiſſima, quia pactũ fuerat quòd maritus impẽderet in rem fructiferam: quod ſi factum fuiſſet, ut debuit, vidua ex die mortis viri fructus immediatè percepiſſet. Nec obſtat quantum ad quãtitatem uſuræ, quòd non debeat adiudicari in ſummo gradu unius in viginti, ſed potius in minimo, videlicet unius in triginta, vel ſaltem in medio, ſcilicet vnius in viginti quinque: quaſi nõ ſit veriſimile, quòd vir inueniſſet commodum prædium tam uili precio uiginti pro uno, niſi rariſſimè, ſed potius ad rationem triginta pro uno, vel inter duo extrema, quia hoc fateor, & quòd in obſcuris numinum ſequendum, præſertim

Areſtũ

tim

tim in materia uſur.ꝑ no.ſup.ſuꝑ.l. eos. &
nume,499. Sed dico, quòd alia ratio hoc
reformat.quia ſicut nõ frequenter contin-
git obuias eſſe emptiones prædiorum vi-
liori precio,ita ſæpe & communiter accidit
prædia empta meliorari,multiſque rationi
bus eorum & precium (quod proprietatẽ
concernit) & reditus cura patriſfa. & ſucceſ
ſu temporis augeri. Maritus autem non ſo-
lùm fuit in mora non emendo,ſed etiã non
emẽdo tempore debito: quod ſi feciſſet,ua-
lor veriſimiliter auctus fuiſſet, ita quòd
fundus tunc emptus pro mille ad rationem
vigintiquinque uel triginta pro uno affer-
ret nunc ultra quinquaginta annua,& mul
to pluris quàm emptus fuit, venire poſſet,
quod eſt conſiderabile. Sed quid ſi in are-
ſto non eſſet facta condemnatio pro tem-
pore futuro? An ſi adhuc hæredes differant
ſoluere,poſſit eadem uſura peti pro tempo
re lapſo poſt ſententiam? Reſpond. non
in vim ſententiæ,quia ſtricti iuris eſt,& in
dubio non intelligitur damnare; niſi pro tẽ-
pore præterito.quia regulariter iudex nõ
debet eſſe ſolicitus de futuri temporis tra
ctu.l.1.§.1.de uſur.poteſt tamen ſi velit con
demnare etiam ad futuri temporis vſuras,
quandiu perſeuerabit mora,vt patet in di-
cto areſto,& eſt tex.in leg.1.C.de ſent. quæ
ſine cert.quan. Sed non tenetur; & multo
minus debet iubere interponi cautiones
de præſtandis uſuris futuræ moræ: quoniã
in poteſtate actoris eſt ſortem exigere, præ
ſertim poſt rem iudicatam, ſibique potius
imputare debet ſi non exigat. Si tamen
rurſus de fruſtratione iniuſta condemnati
conſtiterit,poterit uictor petere ſibi vſuras
adiudicari fruſtrationis factæ poſt rem iu-
dicatam etiam ab illius data: quoniam in-
duciæ illæ quadrimeſtres.l.1.C.de vſur.rei
iudi.nunquam fuerunt apud nos in uſu,
539 † Aliud areſtum à paucioribus annis la
tũ. Duabus puellis dotis cauſa legata erant
uiginti milia à potenti Domino extraneo,
hæredes autem per viginti annos litigando
fruſtrauerant: unde petebantur uſuræ pro
intereſſe interuſurij,aliquot claſſibus Sena-
tus congregatis adiudicata fuerunt ultra
ſortem duo milia duntaxat pro mora & in
tereſſe uiginti annorum, quæ recidunt ad
rationem ſemuncialis uſurę,quæ in ducen-
tis tantum annis æquat ſortẽ, nec eſt niſi
octaua pars trientalis vſuræ,de qua in l.fi.
in fi.C.de iur.dot. Sed ex multis grauibus
cauſis motus fuit Senatus ad ita temperã-
dum. Tum quia ab eo, qui ex liberalitate
ſua conuenitur,uel eius hærede nõ debent
exigi uſuræ,nec ſi Reip. quidẽ debeatur.l.
liberalitatis,de uſur.igitur multò minus in
priuato. Et licet in Rep.ſpecialiter ſtatutũ
ſit,ut poſt iuſſum iudicis, & tempus ab eo
præfixum, infra quod ſine alio incremento
ſolui poſſit,poſtea currant uſuræ, ſed leuio
res & trientales duntaxat.l.cùm quidam.in
fi.de uſur.l.1.de pollici.l.legatum de oper.
publi.tamen non eſt ſtatutum in priuato,
& ſic in eo ſtat regula,non exigendam uſu
ram,legatum autem eſt quædã donatio &
liberalitas per locum à definitione: & quã-
uis in legatis ſtatutum ſit à die moræ curre
re uſuras iuris communis, ſcilicet ſemiſſes.
C.de uſur.& fruc.legat.per to.& extra teſta
mentum in liberalitate inter uiuos facta ꝑ
extraneum cauſa dotis, ut currant trientes
poſt biennium cõtracti matrimonij,& eius
onerum ſuſceptorum, ſine alia interpella-
tione.l.fi.§.præterea.C. de iure dot. tamen
quia propter deſuetudinem dictarum legũ
quæ etiam apud nos, quantum ad uſuras,
nunquam fuerunt in uſu in ſui forma,pa-
rum fuerunt in conſideratione in dicto are-
ſto. Cum igitur ſtaret eã magna ratio tem
perandi,quòd ex liberalitate cõueniuntur,
item quòd ab initio litis nunquam facta
erat mentio de uſuris,& durum eſt non præ
monitos,alioquin moratores,ex inopinato
multum uſuris implicari: tum quia fortè
actrices non nupſerant ab initio litis, ſed
diu poſt,uel non ſatis diligenter litem ſunt
540 proſecutæ. † Difficilius enim & parcius
adiudicãdæ ſunt uſuræ ei,qui diu interpel
lare ceſſauit, ne fortè calliditati eorum in-
dulgeatur,qui exigere differunt, ut vſuræ
augeantur: non enim propter lucrum petẽ-
tium,ſed propter moram non ſoluentium
infliguntur.l.cùm quidam.§.ſi pupillo.in fi.
de uſur. Et aduerte circa.d.§.præterea.quòd
Bald.ibi in princi.malè intelligit illum tex
tum de reditu temporali, quãdiu durabit
matrimonium: quia ſi eſſet talis reditus
promiſſus, reliqua non eſſent acceſſio nec
uſura,ſed ipſum principale: & ſic omnino
integrè deberentur, nõ poſt biennium,nec
ad trientem centeſimæ,ſed ex initio contra
cti matrimonij & impletæ conditionis.l.
tali.de iure dot.& ſic Bald. multum erra-
uit. Debet ergo intelligi de reditu perpe-
tuo dato ſeu remiſſo,non ad tempus matri
monij,ſed in perpetuum & abſolutè,prout
ibi dicitur de fundo. Idem de alijs rediti-
bus ibi expreſſis. Pariter uerbum (quæſtũ)
in eodem tex.malè exponit ibi Accurſ. pro
eo quod donator lucrari poſſet, licet hoc ſe
quatur Roma.conſi.512.col.3.ſed debet ex
poni & intelligi de fructibus, uel reliquis
fundi,uel reditus perpetui in dotem dati.
Et ſic eſt ſpeciale fauore dotis,quòd contra
liberaliter donantem ueniant fructus & ob
ventio-

uentiones rei donatæ poſt biennium matrimonij & onerum ſuſceptorum, ſine alia interpellatione uel mora: ſimiliter ſpecialę in dictis uſuris leuioribus. Sed hodie dict.§ exoleuit, quantum ad uſuras, tametſi leuiores, per prædicta, ſed non quantum ad fructus & cauſam rei: quia deſuetudo non reſpicit niſi formam vſurarum iuris ciuilis, nec huius leuis eſt, ſed magna ratio, quia fructus & cauſa rei ſunt acceſſio fauorabilis. l. 2. de uſur. quæ etiam reſpectu debitoris nõ dicitur pœna, ſed rei perſecutio. l. præterea. de rei vindi. l. reſtituere, de uerb. ſignifica. Contrà uſura quantuncunque modica, ſemper eſt acceſſio odioſa, & reſpectu debitoris pœna dicitur. l. Caius. l. Seia. de uſur. l. penult. & final. de nautico fœnore. Et ſic maximè refert inter acceſſionem fructuum rei debitæ & acceſſionem uſurarum uel interuſurij pecuniæ debitæ.

541 † Ex prædictis habes duo exempla, in quibus iuſta cauſa & æquitas ſubeſt rationem interuſurij haberi, videlicet uenditionem re tradita, & dotis permiſſionem ab eo, qui dotare tenetur, uel aliquid accipit, puta ceſſionem hæreditatis ut docet: & è diuerſo duo exempla, in quibus non habetur ratio, videlicet mutuum & donatio. Quanquam non ſit opus exempla negatiua colligere, niſi methodi gratia, quum non ſit locus affirmatiuæ, niſi & quatenus conſtet iuſtam cauſam & æquitatem ſubeſſe, ut in duobus primis exemplis & ſimilibus. Et ſufficiet primum exemplum uenditionis excutere, vt reliqua plana ſint. Cum igitur in venditione occurrant quatuor, ex quibus æquum eſt vſuram precij uẽditori, quĩ impleuit, deberi, videlicet res, precium, fructus rei, & fructus ſeu commoditas precij, q̃ abſunt venditori, & adſunt emptori, q̃ritur primò an horum quatuor cõcurſus requiratur. Reſpõ. nõ, quoniã quatenus uenditor repetit uel cõſequitur ab emptore æſtimationem fructuum pro tempore moræ, non cenſetur petere uſuram, nec æſtimationem interuſurij, ſed rei perſecutionem: quia fructus illi pro tempore moræ non erant debiti emptori, ſed ſpectabant ad uenditorẽ qui non tenetur interim fundum tradere, & gratiam traditionis faciendo poterit iuſtè ſtipulari rationem ſibi reddi fructuum donec ſolutum ſit, quemadmodum iuſtè poteſt emptori fundum euſque locare. l. ſicut emptio, cum leg. ſeq. locat. Et ſic uſque ad concurrentiam horum fructuum nullo modo eſt vſura, ſed rei perſecutio. Amplio primò, quantuncunque fructus excedant, etiã ſi rationem centeſimæ ad precium excedãt: ut ſi uenditori placuerit, vel fortè teſtamento grauatus fuerat, certo uiliſſimo precio vendere. Vt enim non tenetur uendere neq tradere niſi præſenti pecunia, ita ſi gratioſè traditionem anticipet, poteſt ſibi cauerę de integris fructibus, quãticunque ſint, nec poteſt dici uſura: immo quanto magis excedunt, tanto maiorem gratiam factam eſſe emptori apparet uendendo. Idem ſi uendidit iuſto precio, ſed illis annis caſu fortuito accidit fructus ſupra modum ualere & exuberare. Secus ſi exceſſus fructuum accideret ex ſingulari induſtria emptoris, quia licet ſit in mora, non tamen debet uenditor lucrari cõmodum induſtrię emptoris, prout ſupra nume. 492. ſed ſatis eſt quòd conſeruetur indemnis per retẽtionem fructuũ, quos veriſimiliter uenditor percepiſſet, uel per legitimam uſuram, hoc eſt congruam compenſationem interuſurij precij dilati, quatenus fructus fundi traditi ad hoc non
542 ſufficerent. † Amplio ſecundò, etiamſi tradens dominium abſolutè tranſtulerit, quãuis tunc quidam contrarium uelint, & nominatim Alexan. conſil. centeſimodecimonono, conſi. centeſimo uigeſimo, conſil. centeſimo primo. libro quarto conſil. 212. lib. 5. Cępol. cautel. 173. Soci. conſi. 176. lib. 2. quod repetitur conſi. centeſimo tertio, libro quarto ſed ineptiſſimè, quia transferẽs dominium & proprietatem plus iuris & commoditatis dat, & maiorem gratiam facit, quàm ſimpliciter tradens uel locans dominio retento. Patet, quia vel proprietatẽ pignori dare licere fructus eſt. l. ſi. de uſuris. Ergo hæc transferens tanto iuſtius ſibi de fructibus cauere uel vſuras ſtipulari poteſt, & ſic hæc ampliatio præpoſtere ſcripta eſt. Debet enim ſcribi, etiamſi tradens dominium non tranſtulerit, ſed ſimplicem detentionem, ut ſic implicet caſum minus dubitabilem, & explicet dubitabiliorem. Cæterum vt iacet, clarè probatur in dicta leg. ſicut emptio. loca. quamuis Alexander in cõſiliis præfatis ridiculè nitatur illum textũ in oppoſitum (uidelicet quando retinetur dominium) retorquere: & peſſimè. Patet quia ſi locator non obligatur ut ibi, ergo præſupponitur quòd uenditor idemq; locator dominium & poſſeſſionem tranſtulerat, & ſic ab omni traditione & patientia fruendi liberatus erat: alioquin ſi dominiũ & poſſeſſionem ſibi retinuiſſet (vt uulgò glo. & docto. putant) tametſi ob perfectã conuentionem uenditionis periculum ſit emptoris. l. neceſſario. de pericul. & cõmod. rei uendi. tamen ſemper remanet obligatus ad præſtandum patientiam fruẽdi & uſum domus ſuæ quam poſſidet, immò etiam ad faciendum uti frui, quæ eſt tota obligatio locatoris,

Declaratio. l. ſicut emptio. locati.

locatoris, ut ſupra num.442. & ſic non eſſet uerum, locatorem non obligari, prout ibi abſolutè negat text. Bene uerum eſt quòd ob periculum trãslatum ſtrictius & firmius hic obligatur conductor, quia etiam re caſu fortuito perempta tenebitur eandem mercedem continuare, donec precium ſoluerit, ut ibi etiam ſentiunt gloſ. & doct. & in hoc benè (ſaluo eo quod dicam in fin. numer. ſequentis.) ſed non ſequitur locatorem minus obligari quandiu dominium & poſſeſſionem habet.

543 † At interim non aduertunt docto. ſeſe non ſolum contra text. legis, ſed etiam contra ſeipſos incautè pugnare, dum negant venditorem poſſe percipere fructus uel pẽſionem de re non amplius ſua: atque ideo reſtringunt. dict. legẽ ſicut emptio. ut loquatur quando locator dominium & poſſeſſionem retinuit, idque contra text. d. l. vt dixi. Et tamen fatentur mercedem donec pecunia ſoluatur continuandam, ſi domus vel fundus perierit, quod eſt deterius, quàm ſi ſtaret & remaneret in dominio locatoris: tum quia re perempta non ſolum percipiet uenditor penſionem de re non ſua, ſed de re quæ non eſt in rerum natura, & debitori perijt: tum quia re ſtante, ſiue ſit in dominio uenditoris, ſiue emptoris, penſio illa non ſoluitur damno emptoris, ſed de fructibus rei; ſiue penes uenditorem, ſiue penes emptorem exiſtentis: ſed ea perempta oportet emptorem eam penſionem ſoluere de ſuo, & cum ſuo damno & detrimento. Et ſic tunc clarum eſt, quòd ea penſio iam non ſolum præſtatur ob ſolam & ſimplicem dilationem precij (cùm non habeat amplius aliud obiectum) ſed etiam præſtatur cum mero damno debitoris: & tamen fatentur licitè abſque uſura percipi hoc caſu, ubi longè maior & intenſior & extenſior eſt ratio uſuræ, quàm re in dominio emptoris ſtante, de cuius fructibus ſoluatur, & ibi vſuram eſſe ridiculè & præpoſterè contendunt, & hæc obiter de intellectu. dict. lege ſicut emptio. ſatis. Aduerte tamen ad id, quod dixi, re perempta eandem mercedem deberi donec precium ſoluatur: debet enim limitari primò, ut procedat in uera uenditione, non ſimulata & pignoratitia, aut fraudulenta, ut ſuprà quæſtio. quinquageſima ſexta. Secundò, vt deinceps penſio non poſſit excedere rationem quincuncis precij, etiam ſi re uili uendita fructus multum excedebant, quos æquabat penſio, quod toleratur ad concurſum fructuum: ſed quocunque modo, etiã re ſtante fructus ſint minores, non poterit tunc penſio quincunces pro eo tempore ex-

544 cedere. † Amplio tertiò, etiamſi uenditor dilationem precij ſoluendi dederit, quãuis tunc aliqui contrarium teneant, vt Socin. conſi. 179. lib. 2. conſi. 88. lib. 4. Iacob. Almain. & alij in quarta ſenten. diſt. 15. quæſt. 2. ſed ſtultè, quia data dilatione iuſtior eſt ratio ſortem non eſſe ſterilem, quàm cùm exigi poteſt, ut ſuprà numero 530. Melius hanc ampliationem tenent Paul. in l. Iulianus §. offerri. de act. empt. Alexan. conſil. 121. lib. quinto. Sed adhuc melius dicendũ, quòd hæc ampliatio eſt ut præcedens præpoſterè ſcripta, debebat autem ſcribi (etiã ſi non ſit dilatio data) quoniam ea data minus eſt dubij & maior ratio uſuræ. Concluſio ſic ampliata limitatur, ſi uenditor carius uẽdiderit ob dilationem precij: quia tunc ea pendente non poteſt fructus nec eorum partem retinere, & multo minus aliã vſuram exigere: quia tenetur purè tradere, & ſic duplicem compenſationem eiuſdem dilationis acciperet, quod non eſt ferendum. Sed dilatione lapſa procedet concluſio in futurum, dummodo augmentum illud precij non excedat commodum lapſæ dilationis, ſeu fructuum temporis lapſi.

545 † Ex his autem duabus nouiſſimis ampliationibus patet, quàm malè poſt Antoni. & Bapti. & alios ſcripſerit Gabriel Biel in 4. ſenten. diſtinct. 15. q. 11. col. 17. illicitũ & uſurarium eſſe, quòd uenditor fundi traditi, dilatione data ſolutionis precij, habeat interim fundum uenditum in pignus, & faciat ſuos fructus. Et debiles ſunt rationes quas adducit, prima, quòd accipiat pro dilatione ſolutionis, immo hoc iuſtius, quàm ſi non eſſet data dilatio. Secunda, quod fundus traditus non eſt venditoris, ſed emptoris: ſed certè fructus ſunt uenditoris, aut ei debiti donec ſoluatur. Tertia, quòd periculum eſt emptoris: ſed certè id eſt etiam ante traditionem. d. l. neceſſariò. nec uenditor hos fructus accipit ob translationem periculi, quæ eſt de natura contractus: ſed quia non tenebatur perceptionem fructuum dare. Quarta, quòd hoc pactum reſoluitur in mutuum: quia idem eſt, ac ſi emptor recipiens fundum eodem inſtanti ſoluiſſet precium quod rurſus uenditor eidem mutuaſſet: quo caſu nihil poſſet percipere, ergo nec iſto caſu. Addunt Canoniſtæ ubique, de ſuo capite, tam in lectionibus, quàm in conſilijs, quòd ius ita fingit: Theologi verò ſcholaſtici non dicunt ius hoc fingere, ſed in quarto ſentent. diſtinctio. 15. quæſt. 2. & ubique dicunt, ꝙ eſt mutuatio & uſura virtualis & æquiualens, licet non formalis. Et idem cenſent quod in formali mutuo &

Error Gabri. Biel.

uſura, ita ut neſciam vtrum à canoniſtis, an à Theologis primum hoc quartum ſophiſma inuentum ſit: utcunque ſit, adeo ſutile eſt, ut nec mereatur in eo genere poni, quod meritò ſugillat Iureconſultus, & cauillationem interpretatur in leg. ea eſt natura. de regulis iuris. Longè enim alia eſt ratio huius pacti, alia mutui. Mutuum enim non eſt negociatio, ſed officium, nec niſi re fungibili contrahitur: at hic non agitur de officio, ſed de negociatione, nullaque ſit numeratio rei fungibilis. Venditor non certat de officio mutui, nec de aliquo mutuo quouis modo dando. Cùm ipſe potius egeat accipere mutuum: quod ſi commodè inueniret, veriſimiliter, & vt plurimum fundum non venderet, ſed ea gratia vteretur: certat autem de iuſta & æquabili negociatione. Vt autem licitè vendit fundum iuſto precio, ita quandiu ſolutio differtur, iuſtè retinet, & fructus ſuos facit, uel ſi gratioſè traditionem & dominij translationem anticipet iuſtè de retentione uel æquipollenti compenſatione fructuum paciſcitur. Omitto quòd Sophi iſti uerbis legem imponunt, dum admittunt illud pactum, ſi uenditor interim re tradita dominium reſeruet, immo caſum iuſtiorem pro durabiliori præpoſterè more ſuo damnant.

546 † Pariter ex his apparet malè conſuluiſſe Panorm. conſ. quinto, libro primo, in hac ſpecie. *Error Panor.* Sempronius domum ſuam locauit Titio in octo annos pro ſex florenis annuis & ſtatim per alium contractū uendidit eidem Titio dictam domum pro centum florenis, quos faſſus eſt recepiſſe. Tamen Titius in alio ſeparato inſtrumento faſſus eſt precium debere, quod promiſit ſoluere infra octo annos, & interim ſoluere dictos ſex florenos annuos iuxta locationem, ita ut poſſet dictum precium ſoluere per particulares ſolutiones, & prò rata precij ſoluti diminuere dictam penſionem, quam Titius ſoluit, & non aliud per octo annos. Quibus lapſis, & ſic finita locatione, Sempronius petit precium: Titius autem vult in ſortem imputare quadraginta octo florenos, quos ſoluit pro dictis octo annis, & offert quinquaginta duos florenos pro reſiduo precij, quia dicit penſionem illam fuiſſe uſurariam pro uſura ſeu dilatione centum florenorum. Sempronius replicat, quòd precio non ſoluto dominium non fuit translatum, ideo poteſt exigere penſionem pro uſu domus ſuæ, nec tenetur imputare in precium. Conſultus Panormi. decidit pro emptore, quia dominium erat translatum ex quo fides habita de precio & ſic receſſum à contractu locationis. l. ſi quis, de acquiren. poſſeſſio. Sed hoc non ualet, quia quemadmodum dominus commutabilis, uel ratione alicuius iuris deficientis, vel etiam defuturi poteſt emere rem ſuam, text. in leg. exiſtimo. de contrahen. emptio. ita dominus rem ſuam conducere poteſt, uel ratione nudæ poſſeſſionis. text. in leg. ſi aliquam rē. de acquirend. poſſeſſio. *Quando dominus pōt cōducere rem ſuam.* Igitur multo magis propter vſum vel commoditatem fructuum, quæ alioquin ad alium ſpectat. Vnde quemadmodum proprietarius poteſt conducere rem ſuam ab vſufructuario, uel dominus & poſſeſſor ab habente nudam ſeruitutem habitationis §. penulti. Inſtitutio. de uſu & habita. Ita cum venditor tradens rem nondum ſoluto precio, poſſit quam uult legem quouſque apponere, & fructus vel æquipollens donec ſolutum ſit reſeruare. l. legem. C. de pactis, poteſt hoc reſpectu locare emptori domino facto. Non obſtat dict. l. ſi quis ante. quia intelligitur data repugnantia, vt ibi gloſ. & omnes doctores tenent, aliàs non impeditur locatio: ergo nec hic, cum nihil hic repugnet per prædicta. Et ſic non eſt verum, quòd Titius ſoluerit indebitam pēſionem, & multo minus quòd ſit in fraudem vſurarum. Verum eſt, quòd hæc locatio facta eſt propter dilationem precij: quia dilatio eſt eius occaſio, & cauſa ſine qua non: ſed tamen hoc caſu ſolutio penſionis non ſit immediate propter dilationem, nec propter interuſurium precij, ſed propter conceſſam perceptionem fructuum & fruitionem domus.

547 † Et ſic hæc penſio nullo modo eſt uſura, nec acceſſio precij, ſed æquè principalis compenſatio fructuum, quæ ſunt alia uera ſors, ſpectans ad venditorem, & non ad emptorem, quandiu non ſoluitur. *Fructus ſunt ſors* Igitur ſi penſio nō excedat fructus, nullū prorſus eſt uitium, & eſt caſus de indubitabili. Et ſic Panor. peſſimè conſuluit, nec opus eſt reliquas eius rationes proſequi, quę ex prædictis ſatis confutantur. Dico tamen, quòd ſi penſio conuenta excederet communem æſtimationem mercedum dictæ domus, tunc eſſet reducenda, ut non excederet uiceſimam partem precij conuenti & debiti in anno, puta ſi domus non valet ultra centum, & merces domus communiter non ualeat ultra tria vel quatuor annua, tunc hæc penſio conuenta ſex florenorum debebit reduci ad quinque florenos, & hoc ne qua fraus fiat legitimæ huic vſuræ, ſeu congruæ noſtræ taxationi interuſurij, ut mox dicetur. Habes ergo quòd

quòd quatenus id, quod ob dilationem precij penditur, concurrit cum fructibus rei traditæ, nullo modo eſt uſura, nec ſpectat ad negociationem fœneratoriam, nec principalem, nec incidentem, ſed eſt uera rei perſecutio & compenſatio ſortis cum ſorte. Sed quid ſi res uendita & tradita non eſt fructifera, vel nullos interim (puta ob calamitatem illius temporis) affert reditus? Reſpond. tunc ſi quid venditor ob dilationem recipiat, eſt uera uſura, non compenſatio ſortis cum aliqua ſorte reali, ut in præcedentibus, ſed ſimplicis interuſurij compenſatio: vnde non poterit præfatam rationem quincuncis uſuræ excedere.

543 † Concludendo ergo in hac materia diſtinguo. Aut venditor pactus eſt de certo interuſurio ſucceſſiuo, aut non.

Summa:

Primo caſu ualet indiſtinctè, uſq; ad cõcurſum fructuũ pro rata precij reſtantis: deficientibus uerò fructibus, vel ſi non aſcendant rationem quincuncis precij, valet vſque ad quincuncem, non ultra, ut ſupra quæſ. vigeſima ſeptima in fine. Amplio primò, ut non ſit audiendus emptor, etiam ſi probare uelit uenditoris vel eius hæredis aut ceſſionarij non interfuiſſe: quia ſemper ſua intereſt nomen ipſum, hoc eſt obligationem pacti ualere, vt illud uendere vel cedere poſſit. Et omnino ſatis eſt, quòd ſi pecuniam tempeſtiuè habuiſſet, potuiſſet quocunque modo utilius diſponere, lege cùm res, in fin. de lega. primò, quæ facultas per moram & fruſtrationem iniuſtam emptoris ſublata eſt: ceſſionarius autem eodem iure quo cedens vti poteſt, etiam circa uſuras. l. Herennius, de uſur. Amplio ſecundò, ſiue res vendita ſit mobilis uel immobilis vel incorporalis. Amplio tertiò, etiamſi res uendita facilè perire poſſit, vt equus qui locari ſolet: quæſtionem tamen facit quòd non ſolum precium, ſed etiam equus ſtat periculo emptoris, & periculum eq; eſt conſiderabile, vtpotè in procliui, per no. ſuprà quæſt. tertia nume. 100. Verum ſicut venditor interim poteſt equum retinere, & mercedes lucrari, periculo nihilominus ſtante penes emptorem ex natura contractus, ita poteſt tradere ſub hac lege, uel ſi ſimpliciter tradiderit, deinde mora fiat, uſque ad concurſum earundem mercium uſuras petere etiam citra pactum, uel eas ſtipulari uſque ad concurſum mercedis vel quincuncis uſuræ. Fallit in mercatore uendente merces non in cumulo ad negociãdum, ſed minutatim ad vſus hominum, etiamſi conſtet quòd iuſtum precium nõ exceſſit. Ratio eſt propter nimis frequentem & promiſcuam neceſſitatem mercium: & ſic de facili contingeret mercatores abuti, & omnes ferè reliquos homines infinitis uſuris paſſim implicari, quæ eſt iuſta cauſa contractus principalis aliàs iuſti inhibendi, ut ſupra quæſt. 22. quanto magis fœnoris acceſſorij? Et hæc hactenus, ut non incipiat currere ſtatim ab initio, ſed poſt aliquod notabile tempus, puta poſt ſemeſtre uel annũ, puto ualere, etiamſi ſors exigi poſſit.

Mercator,

549 † Secundo caſu principali, ſit duplex concluſio, prout duplex mora. Prima, quòd ex ſimplici mora irregulari licet admittamus acceſſionem fructuum, prout de iure, uel vſque ad eorum concurrentiam, non tamen acceſſionem uſurarum, ſiue ratione ſolius interuſurij: & meritò, tum ne ignorans, uel qui fortè putat ſibi (vt plerunque ſolet) indulgeri, & de facilitate creditoris confidit, uſuris implicetur: tum quia creditori imputatur, quòd ſaltem non interpellauit nec urſit. Præſumitur enim quòd ſi interpellaſſet, recepiſſet. & nullo modo interpellando uel poſt interpellationem moram remittendo, præſumitur nondum indigere, ideoque malle pecuniam interim ſtare ſeruariq; periculo debitoris. Ampliatur, etiam ſi creditor ſit minor uel pupillus, etiam habens cui ſolui poſſit, ut in. l. cũ quidam. §. ſi pupillo. de uſur. nõ enim apud nos, quantum ad uſuras, ſeruantur illa iura de mora irregulari priuilegiata, de quibus ſuprà nume. 305. Secunda concluſio, quòd ex uera ſeu regulari mora, per congruã uel extraiudicialem interpellationem, ut ſuprà nume. 32. contra emptorem ueniet acceſſio non ſolum fructuum, ſed etiam uſurarum & ſimplicis interuſurij, prout de iure abſque alia modificatione, quoad fructus, ſed

Mora irregularis

550 † ſub triplici modificatione circa uſuras. Prima, q; non habent certam uniformẽ taxatam quantitatẽ, prout de iure ſemis: ſed prout à iudice, ex bono & æquo pro circunſtantijs totius caſus ſubiecti arbitrabuntur, & nunquã ultra, ſed regulariter citra quincuncem. Secunda, quòd ex breui tempore, puta trimeſtris vel ſemeſtris, non de facili æſtimantur, ita quòd ad vitandam vſuram licebit purgare moram, etiam regularem, infra modicũ tempus iudicis arbitrio: quia in mora modici temporis non cenſetur dãnum conſiderabile, leg. ſi debitori. de iudicijs. ſed caſu quo mora infra breue tempus non purgetur, non fiet detractio temporis infra quod purgari potuit. argu. leg. ſancimus. C. fideiuſſoribus, facit ſuprà quæſtio. decimatertia numero. 165. Tertia, quòd rarò ſolent iudices adiudicare per dinumerationem temporis, & ra-

Mora regularis

rius pro tempore futuro , licet ex cauſa
poſſint , ut ſuprà numero 532. Sed cre-
brius ſolent pro pręterito tempore tantum
certam ſemel taxatam ſummam adiudica-
re, magis per modum intereſſe , quàm per
modum uſuræ, & bene faciunt : tamen ſi
non appareat aliud quàm promiſcuum in-
teruſurium , non debet ea taxatio pro eo
tempore excedere rationem quincuncis, ſal
tem ſi circunſtantiæ negocij urgeant augen
dum quincuncem , non debet modus le-
galium uſurarum excedi. Et ſic reprehen-
dendi ſunt imperiti quidam iudices, qui ta-
metſi uideri uelint uſuras abominari , nec
de eis iudicium dare , nomine tamen eius
quod intereſt , ratione ſimplicis moræ &
interuſurij, extra caſus & probationes inter
eſſe caſualis, longè maiores ſummas adiu-
dicant , quàm de iure liceat , & quàm ſit
legalium uſurarum modus. Cæterum li-
cet mercatores quandoque ob uitandam
occaſionem frequentis abuſus ſint cæteris
deterioris conditionis , quãtum ad uſuram
conuentam, ut nuper dictum eſt , tamen
quantum ad uſuram ex vera mora æſtimã-
dam iudicis officio, nòn ſunt deterioris, ſed
melioris conditionis : facilius enim & ple-
nius eis arbitrabitur , quàm non negocian-
tibus , per no. ſuprà numero. 50. & ceſſant
inconuenientiæ nimiæ frequentiæ & abu-
ſus uſurarum, cum totum pendeat ab offi-
cio iudicis. Et ſic concluſa eſt hæc mate-
ria circa actionem ex uendito, ex qua faci-
lè colligi poteſt quid in reliquis. Quædam
tamen occurrunt circa declarationem &
modificationem præcedentium , quæ di-
ſcuſſione indigent , ideo melius per quæ-
551 ſtiones ſeorſum tradentur. † Primo itaq;
occurrit quæſtio , pone fundum ferentem
centum annua uæniſſe tribus milibus , &
traditum eſſe non ſoluto precio, utrum uen
ditor poſſit repetere fructus eorumve æſti-
mationem cõmunem, & ſimul uſuras quin-
cunces precij, ſaltem pro tempore ueræ &
regularis moræ? Et primo uidetur, quòd *Emptor in mora re tradita.*
non poſſit petere aliquam acceſſionem ul-
tra ualorem dictorum fructuum: quia pro
tempore , quo integros fructus eorumve
æſtimationem percipit, non cenſetur tradi-
diſſe, nec impleuiſſe , & ſic nullas omnino
uſuras precij petere poteſt. Iura etiam, quę
dicunt uſuras deberi ab emptore , loquun-
tur in eo demum, qui re fruitur & fructus
percipit, tex. in. l. Iulianus. §. ex uendito , ibi
nam cum re emptor fruitur , æquiſſimum
eſt. de act. empt. l. curabit, ibi, emptorem qui
nactus poſſeſſionem fructus percipit. C. eò.
ſed ſi reddat fructus non uidetur frui , nec
eos percipere: ergo nullas precij uſuras de-
bere poteſt. Imò tunc nòn ſolum iura non
aſtringunt eum ad uſuras, ſed negant debe-
ri, & iniquum eſſe ab eo exigere diſertè ex-
primunt. in leg. liberalitatis, in fi. de uſur.
In contrarium uidetur quòd poſſit ultra
æſtimationem fructuum petere uſurã quin
cuncem totius precij. Patet, quia uenditor,
qui vendidit rem fertilem , non debet eſſe
deterioris, ſed melioris conditionis, quàm
ſi uendidiſſet rẽ infrugiferam: ſed uendens
& tradens rem infrugiferam poteſt pro
tempore ueræ moræ petere totius precij
vſuram quincuncem , vel aliam à iudice
arbitrandam , quæ eſt mera uſura. Ergo
ſi eadem res fructus afferat, non minorem
uſuram exigere poterit, & nihilominus fru
ctuum æſtimationem : quia non ſunt uſu-
ra, ſed rei perſecutio, ut ſuprà numero. 540.
Breuiter dicendum , quòd fructus debent
imputari in uſuras , ſi petantur, & uſuræ
in fructus, quatenus concurrunt : nec poſ-
ſunt utraque peti , niſi quatenùs alterum
excedit : quia ratione eiuſdem non debet
exigi duplex acceſſio , ut ſuprà numero
552 ducenteſimouigeſimoquarto. † Fructus
autem ſunt uera acceſſio , ſicut & uſura, *Intellectus. l. uſuræ uicem, de uſu.*
in rubrica de uſur. & in leg. uſuræ uicem
fructuum, eod. titu. vbi clarius probatur,
quòd uſuræ ſuccedunt in locum fructuum,
nec debent à fructibus ſeparari , ideſt tan-
quam ſeparatum debitum per ſe exigi , ſi-
ne deductione in fructus : & ita debet di-
cta lex ſanè intelligi.

Non enim intendit æquè ſauere uſuris,
ſicut fructibus , nec quòd debeantur vbi-
cunque iura dicunt fructus deberi : id enim
eſſet per ſe iniquum & correctorium, leg. 5.
§. cæterum, eo. tit. & infinitarum aliarum le
gum. Sed vult dicere, quòd uſurę fructuum
loco ſubrogantur, ideo nõ debent ab his ſe-
parari , nec ſeorſum exigi , ſed in fructus, ſi
qui ſunt, compenſari. fa. lex excẽptor prędiũ
in prin. de rei uind. Et ſic d. l. uſuræ uicem
non uenit ad ampliationem , ſed ad reſtri-
ctionem uſurarum. Fructus ergo quanticũ-
que ſint (niſi ex ſingulari induſtria empto
ris uel nouo augmento ſuo ſumptu facto,
per ea quæ dixi ſup. nu. 492. & in conſuet.
Pariſi. §. 1. gloſ. 5. num. 84.) & ſumma quos
uenditor communiter percepiſſet, uel eorũ
æſtimatio peti poſſunt, & ſi exigatur uſque
ad ratam quincuncis , ceſſabit uſura : ſi ve-
rò minus quincunce , poterit in reſiduo lo-
cus eſſe uſuræ, prout iudex arbitrabitur,
ita ut totum non excedat quincuncem :
quia metæ uſurarum non ſunt impoſitæ ue
ris fructibus, ſed benè uſuris , etiam in fru-
ctus compenſatis uel compenſandis, quate-
nus eas excedunt . Non obſtat primum,
quia

quia dicta iura loquuntur, quando ſtat per venditorem, qui non impleuit, quo minus emptor fruatur, & fructus, ſi qui ſint, percipiat. Secus poſtquam uenditor plenè impleuit, tradendo vacuam poſſeſſionem, & liberam diſponendi facultatem emptori: quia tunc ſiue res ſit ſertilis, ſiue non, debentur uſuræ precij. leg. ſecunda. C. de vſur. & ſuprà numero. 541. Non obſtat ſecundum, quia aut uendidit uili precio: & tunc ſi res eſt fructifera, tanto melior eſt eius conditio, quia habebit uſuras ad ualorem fructuum, licet excedant quincunces precij: aut uerò vendidit iuſto precio, & tunc quanto res eſt magis fructifera, tanto pluris uendidit. Et ſic ſatis compenſata eſt ſertilitas, nec debet amplius haberi reſpectus niſi ad precium: aliàs acciperet duplicem compenſationem de eodem, quod eſt iniquum leg. bona fides. de regu. iuris. l. quia dicitur §. id agendum, de euictio.

553 † Quæritur ſecundò quid ſi venditor non tradidit, ſed obtulit, emptor autem in mora fuit ſoluendi, an teneatur ad uſuras precij? Videtur quòd ſic, quia per eum ſtat, quo minus impletum ſit per uenditorem paratum: ergo ſibi impletum videtur leg. iure ciuili. de regulis iuris cum vulga. In contrarium, quia res emptor non fruitur, ſed uenditor: omnia autem iura quæ dicunt, emptorem moratorem teneri ad uſuras, loquuntur poſt rem traditam, & nominatim poſt diem traditionis leg. Iulianus. §. offerri. de actio. empt. l. liberalitatis. §. primo de uſur. l. euictis. §. poſt traditam. de euictio. leg. ſecunda. C. de uſur. leg. curabit. C. de acti. empt. igitur quamdiu uenditor de facto non tradidit, ſed fruitur, non habet intentionem fundatam ad uſuras precij, ſed fruitionem ipſam uel fructus, quos interim lucratur, debet ſibi pro uſuris acceptò ferre. Nec obſtat quòd ſolus emptor eſt in mora, tum quia huius moræ commodū redundat in ſolum venditorem fruentem, & fructus ſuos ſine diminutione precij facientem: tum quia ſatis eſſe uidetur, quòd nolente uenditore gratiam traditionis uel precariè facere, ſed iure ſuo ob moram quā diu non ſoluitur utente, nō habet emptor interim facultatē fruendi, & fructus percipiendi: quod ſolum ſpectandum eſſe in quæſtione, an emptor teneatur ad uſuras, diſerte ait text. in d. §. ex uendito. in fin. Breuiter dicendum, quòd hæc iura loquuntur de uſuris, quæ ueniunt re ipſa uel ex mora irregulari, etiamſi non conſtat de ſpecifica & congrua interpellatione ſoluendi precij. Reſpiciunt etiam dicta iura ipſam æquabilitatem & frequentiorem contingentiam ſed non negat quin ante diem traditionis ueniant uſuræ à die ueræ & regularis moræ, poſtquam uenditor expreſſè implerè obtulit, & de ſolutione interpellauit congruo loco & tempore, emptoremque in mora conſtituit, idque ex regula generali. l. mora, de uſur. quod etiam æquum eſt, ne uenditor, qui pecunia indiget, & alios fortè emptores omiſit, impunè fruſtretur. Tum quia è diuerſo, licet emptor non ſoluerit nec conſignauerit precium, ſi tamen reuera congruè obtulit, & uenditorem interpellauit, & in mora conſtituit, debet ex tunc habere fructus, ex eadem communi regula, licet uerè non impleuerit, ex quo non per eum ſed per uenditorem ſtetit. Ergo idem dicendum ex parte uenditoris, ſi non per eum, ſed per emptorem debitè interpellatum ſteterit, per locum à correlatiuis, & ne iudicentur ad imparia. Venient ergo ex tunc uſuræ de iure quidem ſcripto ſemiſſes, ſed ſecundum æquiorem moderationem noſtræ quincunces: ſed in has tenebitur uenditor imputare fructus, quos interim percepit, vel culpa lata aut leui percipere omiſit, & ſuperfluum ſi quod ſit uſurarum petet.

554 † Quòd ſi dicti fructus æquent uel excedant has uſuras, ſibi accepto feret iuxta no. in. q. præcedenti, nec ſuperfluum reddet, etiam uſuris oblatis, ſed lucratur: quemadmodum è diuerſo, emptor in caſu ſequenti non reddet, ſed lucrabitur ſuperfluum emolumenti precij. Falſa eſt autem opinio Pauli in d. §. ex vendito, quòd emptor poſtea ſoluendo precium poſſit fructus medij temporis (ſi maiores ſint) petere, oblatis uſuris precij, nec probatur in. l. fructus. C. de actio. empt. quam allegat: quia dict. lex fructus. in princi. intelligitur uel poſt traditionem (ut innuit mentio functionum, quę non ſpectant ad emptorem, niſi poſt traditionem) uel poſt moram uenditoris: non etiam loquitur de fructibus pendentibus tempore uenditionis puræ uel purificatæ, quia illi ſemper ueniunt tanquam pars rei uenditæ. l. fructus, de rei uindica. lege. fin. in fin. quæ in fraud. cred. Cæterum ſequentes fructus & commoda, quæ poſtea percepit uenditor ante moram regularem vel irregularem, ſua fecit iure dominij. Bald. in d. l. fructus, & in l. ex prima. C. de bon. mater. Fabia. tract. de emptio. & venditio. part. 6. membro. 5. Redeundo ad concluſionem noſtram, non obſtat, quod caſu conuerſo, quando emptor nondū ſoluit, ſed obtulit, & uenditorem *Contra Pau.*

torem in mora conſtituit, petit integros fru ctus ex die ueræ moræ, & tamen nihil in eos imputat, nec deducit de interuſurio pecuniæ, quam interim retinuit, quia hoc eſt eò quòd pecunia fuit interim ſibi ſterilis, quippe quam ſemper paratam & in numerato habere oportuit: ſecus in uenditore, ſi res uendita ſui natura interim fructificet.

555 † Vnde hæc differentia non reſpicit ius ſed contingentiam facti, & ſic non facit vllam inæqualitatem iuris inter emptorem & uenditorem. Patet, quia ſi conſtet emptorem nihilominus fœneraſſe eandem pecuniam puta ſi erat in manu debitoris redi tualis qui paratus erat redimere & ſortem inferre, uel reditus continuare ad nutum dicti emptoris creditoris ſui (falſa eſt enim opinio Pauli & uulgaris in d. §. offerri, de conſignatione & depoſitione, niſi prout dixi ſuprà quæſtio. 59.) uel ſi emptor maius aliud emolumentum ex retentione & vſu pecuniæ perceperit, & hoc conſtet, tenebitur in dictos fructus fundi imputare & ſuperfluum tantum fructuum petere à venditore moratore, uel nihil, ſi commodum pecuniæ dictos fructus æquet uel excedat, & hoc conſtet. Non enim debet ex mora alterius lucrum facere, ſed ſatis eſt quòd indemnis ſeruetur, vt ſuprà num. 497. Pariter è diuerſo. ſi res uendita non ſit fructifera, vel ſi de facto contigerit, quòd eo tempore nullos fructus ſine leui culpa venditoris attulit, petet venditor integras uſuras precij ex die ueræ moræ, in quas nullos fructus (quia nulli ſunt) imputabit, & ſic nulla eſt iuris diuerſitas nec inæqualitas inter emptorem & uenditorem.

Quòd ſi alterius mora maius alteri damnum intulerit, quàm ſint fructus uel dictæ vſuræ, tunc non eſt materia noſtra, ſed materia intereſſe caſualis, in quo non ſufficit quælibet mora, ſed præmonitio & peruicacia, ut inquit text. in l. ſi traditio. C. de act. empt. & adhuc quod & quantum iuſtè intereſt probandum, vt dicemus in tracta. de eo quod intereſt. Hæc q. diligentius excuſſa uidetur quàm mereatur, ſed intra hos fines dilucidæ explicationis nihil nimis diligens aut excuſſum dici poteſt, quia hæc diligentia pars eſt & neceſſarium προλεγόμενον analyticæ deciſionis quæſtionis ſequentis magis arduæ: & aliarum complurium, quas prætereo.

556 † Quæritur tertiò, quid ſi venditor initio tradiderit pro parte, an poſſit ex tunc vſuras precij, ſaltem pro rata partis traditæ uel fructuum eius, petere? Videtur quòd non, primò, quia licet partem tradiderit, non tamen continuò dominium

Res tradita pro parte

partis tranſtulit: quia non habet fidem de precio. §. uenditæ. Inſtit. de rer. diuiſ. cum ergo retineat dominium totius, non impleuit etiam in parte: ergo non debet uſuras partis habere. Probatur ſecundò, quia interim emptor non tenetur ſoluere precium pro parte, nec eſt in mora, nec poteſt in mora conſtitui, ſed iuſtè totum retinet, donec tota res tradatur uel offeratur. l. fiſtulas. §. qui fundum. de contrahen. empt. ergo non tenetur ad uſuras etiam pro parte, cum non ſit in mora regulari nec irregulari. Probatur tertiò, quia non ſolum emptor non eſt in aliqua mora, & ſic non debet teneri ad illas uſuras: ſed etiam tenet interim totam pecuniam, ſibique ſterilem & ocioſam, idque propter moram ſeu dilationem uenditoris, qui tardat plenè implere. Quod ut ſit dilucidius, fac quòd emptor uenditorem toto precio oblato interpellauerit, & in mora conſtituerit, certum eſt quòd uenditor ex tunc tenetur ad omnes fructus, per no. in incidenti quæſtio. præcedenti: & tamen emptor non tenetur ad aliquas uſuras precij, quod interim inutile eſt emptori facto uenditoris: immo non ſolum inutile, ſed periculo emptoris cuſtodientis precium ſuo ſumptu & periculo, idque ob culpam uel moram venditoris. Ergo ſaltem hoc caſu debentur omnes fructus emptori libero ab omni uſura. Igitur ſi partem fundi acceperit eodem themate retento, non tenetur ad aliquas uſuras precij pro rata partis ſibi traditę, etiam ratione fructuū indidem perceptorum: quia etiam ſine traditione fructus totius fundi ſibi debebantur, ſine aliquibus uſuris precij ex parte ſua.

Nec obſtat quòd caſu conuerſo, uenditor qui totum obtulit, & emptorem in mora conſtituit, non lucratur interim fructus, ſed eos deducit ſuper uſuris debitis ab emptore, ut ſuprà nume. 545. quia vt ibi diximus hoc tunc demum uerum eſt quādo fructus percepit, aliàs ſecus. Sed hic ex hypotheſi emptor nullos fructus, nullum commodum percepit, nec percipere potuit de pecunia, quam interim paratam, & in numerato tenere oportuit: ergo omnes fructus etiā partis ſibi traditæ lucrari debet, ſine deductione prętextu uſurarum partis precij quę nullæ ſunt.

557 † Non obſtat text. ſingul. in leg. fin. in fi. de fund. dot. per quam omnes tenent, quòd emptor etiam morator, qui ſoluit partem precij, debet poſtea perſoluendo conſequi totum fundum cum dimidia parte fructuū à tempore dimidiæ partis precij ſolutæ, uel eam fructuum partem deducere ſuper reliquo

quo precio & ita Bartol.in d.§.offerri & in
leg.fiſtulas.§.qui fundum,& ibi Salyc.de cō
trah.empt.Bald.in leg.ſi traditio,quæſt.11.
C.de actio.empti. Panor.conſil.66.lib.7.
Alexand.conſi.121.in princip.lib.4.Corn.
conſi.fin.colu.4.lib.2.conſil.150.lib.4. Iaſ.
conſil.117.in fin.lib.1. Deci.conſi.110.nu.
2.in fin.conſi.543.nume.21.Hiero.Cagno.
repet.l.curabit,col.5.C.de actio.empt.Ru-
ger. de Mota in repet.leg.traditionibus,gl.
1.ad fin.C.de pact.& omnes vbique, quia
iſtud non videtur ita expeditum,ut vulgò
putant. Et primò in dict.l.fin.§.fin.non po-
nitur certa ſpecies & circunſtantia pacti:
& ibi Accur. tres uarias ponit & quædam
ſubaudit,ut ille tex.ob incertum ſenſum &
intellectum inutilis ſit ad deciſionem certo
rum caſuum, & multo magis ad extenſio-
nem,iuxta no.in prima .conſtit. C. Secun-
dò dici poteſt,quòd in d.l.fi.§.fin. verbum
(mora) non debet intelligi de uera mora
culpabili,quia non probatur ibi,quòd mu
lier teneretur præciſè partem æſtimationis
ſoluere,ſed demum ſi uellet fundum recipe-
re.Et ſic verbum (mora) debet intelligi de
ſimplici ceſſatione, quo caſu cōmunis opi-
nio abſque dubio uera eſt,ut ſtatim dicam.
Tertiò plenius dico, quòd d.§.fin.non con-
tinet caſum incertum,ſed certum & nitidū,
intelligendo ſecundum titulum, ſub quo
ſitus eſt,ſimpliciter & ſyncerè,facti ſpeciem
ibi narratam conſiderando, nihil extrinſe-
cus ſubaudiendo uel addendo ad literam,
prout fieri non debet, ut dixi in conſuetud.
558 Pariſi.§.1.gloſ.4. num.9. † Hic eſt ergo
uerus καὶ γνήσιος intellectus d. §.fin.quòd ibi
agebatur de certo fundo dotali & proprio
ipſius mulieris, utpote ſoluto matrimonio
per diuortium. Probo per rubr. & contex-
tum d.l.fi. & quia fortè tempore cōtractus
matrimonij plura alia bona fuerant ſimul
in dotem data, quę oīno forent reſtituenda
quare uel ob quālibet aliam cām tempore
contracti matrimonij ſpecialiter ſuper hoc
fundo pactum fuerat, ꝙ ita demum redde-
retur mulieri, uel eius hæredi, ſi eius æſti-
mationem ſolueret:poſtea ſoluto matrimo
nio per diuortiū, mulier ſtatim ſoluit par-
tem æſtimationis,quæ intelligitur dimidia
l.nomen §. portionis,de verb. ſignifi. dum
reliquam partem ſoluere differret, dubita-
tum eſt de fructibus quos interim uir per-
cipiebat, an cederent in totum lucro uiri,
an verò pro rata, an verò forent in totum
mulieri reſtituendi.Et Labeo quidem opi-
nabatur totum ad uirum ſpectare, quod
erat ualde inſulſum, cum fundus iam non
eſſet uiri ſed mulieris, quæ inſuper mediā
æſtimationis iam ſoluerat. Ideo Iabo.hoc

Nouus intellect. l.fi.§.fin. de iur. dot:

corrigit, & mediam uiam eligendo rectè
cenſet, uirum retinere & lucrari poſſe fru-
ctus pro rata æſtimationis non refuſæ,reſi-
duum autem mulieri reſtituendum. Et ſic
ibi uir non facit partem fructuum ſuā me-
ro iure, cum nec eſſet dominus, nec onera
matrimonij ſoluti ſuſtineret, ſed ſolum ex
æquitate:quia refuſio reliquæ partis precij
differebatur. Tum quia nō videtur actum,
quòd uir poſſit retinere fundum, tanquam
nudus cuſtos uel procurator, ſed cum ef-
fectu faciendo interim fructus ſuos ſaltem
pro rata. Et ſic ille textus non poteſt com-
modè extendi ad hunc emptorem,nec con-
cludit contra venditorem, qui dominus eſt
& iure ſuo proprio ei antiquo fructus ſuos
facit, quandiu non eſt in mora, & multo
minus cum mora ei fit. Et conſequenter nō
poteſt trahi in argumentum caſus conuerſi
pro venditore, qui partem tradidit contra
559 emptorem qui nihil ſoluit. † Sed his nō
obſtantibus communis ſententia de empto
re, qui partem ſoluit,uera eſt in ſe, ut ſta-
tim clarius explicabo:& ſic in caſu conuer-
ſo, videlicet in hac tertia incidenti quæſtio
ne de venditore,qui partem tradidit, vide-
tur concludendum pro parte affirmatiua.
Confirmatur,quia iſtæ uſuræ uſque ad con
currentiam fructuum, non ſunt propriè uſu
ræ,ſed magis rei perſecutio,ut ſæpe dictum
eſt : nec fundantur in mora, nec in puni-
tione moræ: igitur eam non requirunt,ſed
ſolum fundantur in æquitate iuſtitiæ com
mutatiuæ,in qua etiam fundatur,d.§.fi.quę
eſt, quòd quatenus unus contrahentiū im-
plet,debet alter ei uiciſſim implere, aut lu-
crum implementi recepti reddere, uel com
penſare, ne ſequatur inæqualitas, quæ eſt
contraria iuſtitiæ commutatiuæ, quæ in
æqualitate conſiſtit, ut per Ariſto. lib.5.
Ethic.cap.5.ſuprà nume.170.& etiam in il
la generali æquitate, ne quis cum alterius
iactura locupletetur,ut tradit Bal.in l.ſi tra
ditio quæſt.11.C.de actio.empt. quæ ratio
in idem recidit cum priore, quæ magis ſpe
cifica eſt:& ſic non obſtat ſecundum. Mi-
nus etiam obſtat primum:quia ad hoc, ut
venditori currant uſuræ precij,non requiri
tur quòd perfectè tradiderit poſſeſſionem
& dominium (ſi quod habeat) transferen-
do:ſed ſufficit quòd uel præcaria poſſeſſio-
ne facultatē fruendi faciat,tex.in d.§.ex ven
dito. Ad tertium,in quo iacet tota epitaſis
& nodus analyſeos,paulò ſubſiſtendum. Et
certè impoſſibile eſt diluere tertium illud
argumentum partis negatiuæ, ſed neceſſe
eſt ei in ſua hypotheſi ſtare, loquitur enim
in ſpecie, videlicet quando conſtet vendi-
torem ſemper interim ſtare in uera mora:
ſed

Iuſtitia commutatiua.

ſed hæc quæſt. formatur in genere, ideo

Solutio. 560 † ſoluendo diſtinguendum. Aut venditor non fuit aliter in mora, quia non fuit integro precio oblato interpellatus de toto fundo tradendo: & ſic nec emptor in mora fuit, quia non fuit ei integrè impletum uel oblatum: conſequenter neuter in uera mora fuit, & procedit pars affirmatiua, quòd venditor debet habere uſuras precij pro rata partis traditæ, non tamen in totum nec abſolutè, ſed uſque ad concurrentiam fructuum partis traditæ duntaxat, per rationẽ adductam in confirmatione, quæ etiam nõ concludit, niſi uſque ad concurrentiam fructuum tantum. Veris autem & ſolidis uſuris non eſt locus, quia emptor non eſt in uera mora. Aut verò venditor fuit in uera mora, quia interpellatus de toto iuxta fidẽ datam tradendo, ſolutione totius precij facta uel oblata: & tunc procedit pars negatiua. Siue enim venditor nihil tradiderit, cõſtat eum omnes fructus debere emptori: ſiue partem tradiderit, ſequitur eadem ratione eum pariter debere emptori fructus reliquæ partis non traditæ. Non obſtat, ꝙ deſiit eſſe in mora reſpectu partis traditæ: quia ſatis eſt quòd emptor per hoc non cõſtituitur in aliqua mora etiam partis precij nec irregulari quidem uel re ipſa, cum nõ poſſit interpellari, niſi tota traditione facta. Et ſic non debentur uſuræ precij, nec pro pꝛte quidem, nec traditionis ergò tenetur emptor rationem reddere fructuum qui ſui erant, hoc eſt, ſibi debiti à tempore ueræ moræ, etiam citra ullam traditionem. Et ſic hoc caſu venditor tradendo partem non releuatur, niſi in hoc, quòd deinceps non tenebitur rationem reddere fructuum partis traditæ. Non obſtat, quòd emptor interim habet & rem & precium dictæ partis, quia verum eſt: ſed precium ſibi inutile eſt, & oneroſum ob cuſtodiam, & tenet illud quaſi iure pignoris d§-offerri. Et ſic non obſtat, ꝙ caſu conuerſo ſi venditor nihil tradiderit, ſed totum retinuerit, iure ſuo utendo ob moram emptoris, quem congruè interpellauit, ſi emptor ſoluat medium precij, debẽt ex tunc ei cedere fructus fundi pro media, licet venditor quaſi uice pignoris totũ retineat, donec perſoluatur. Quia venditor qui recepit partem precij, habet eam perpetuò, & poteſt eius fructum uel emolumẽtum percipere, & tamen adhuc percipit fructus fundi pro eadem parte, ut prius, & ſic non debet lucrari dimidium interuſurij pecuniæ, & commodum fundi pro eadẽ parte, quòd eſſet iniquum. Emptor autem qui conſtituit venditorem in uera mora, à quo partem tantum fundi accepit, non poteſt capere commoditatem de pecunia, cum neceſſe ſit eam tenere in numerato: & ſic apparet de manifeſta & reali diuerſitatis ratione. Nec tamen ob id emptor & venditor iudicantur ad imparia, nec inter eos eſt diuerſitas iuris: quia hæc differentia non procedit niſi ex contingenti diuerſitate circunſtãtiarum, qua ceſſante idem eſt ius in utroque. Vnde ſi fundus eſſet illo tempore ſterilis, nec traditus, non tenetur venditor emptori, qui partẽ precij ſoluit, & de reliquo in uera mora fuit, cõpenſare uel deducere fructus partis fundi, quos ſine culpa ſua nõ percepit ſuper uſuris reliquæ partis precij. Quemadmodum econtra emptor, qui partem tantum fundi recepit, non tenetur pro eã parte venditori moratori ad reliquas uſuras precij retenti, cuius (cum in numerato habendum eſſet) nulla potuit eſſe

56 1 utilitas. † Reducendo hæc ad praxim, & exemplis ſubijciendo, ſi fundus ferens cẽtum annua uænierit tribus milibus, & venditor non tradiderit, ſed hoc offerendo interpellauerit, & in mora cõſtituerit emptorem, qui poſt annum ſoluit mediam precij, videlicet ſeſquimille, & poſt duos alios annos perſoluit, uel offert perſoluere, ſi quæratur an & quantum debeat pro uſuris ratione moræ, tam de iure quàm ſecundum nos, reſpond. debet emptor à tempore moræ uſque ad primam ſolutionem uſuras ſemiſſes ſecundum ius ſcriptum. At hodie ſecundum nos, prout bonus uir arbitrabitur, non excedendo ad ſummum quincunces, & ſuper utriſque etiam de iure tenetur venditor imputare fructus, quos percepit primo illo anno, uel culpa leui non percepit. Quod ſi nullos perceperit, exiget ab emptore prædictam uſuram integram. Vnde (verbi gratia) ſi ſolitum fructum percepit, videlicet centum, non exiget ab emptore niſi octoginta de iure ad complendum ſemiſſem legalem illius anni: ſecundum nos autem non exiget ad ſummum niſi quinquaginta, ad complendum quincuncem: ſequenti autem biennio, ſi venditor ſolitos fructus percepit, uel culpa leui omiſit. nihil nec in terminis iuris, nec ſecundum nos exigere poterit ab emptore nomine uſuræ. Sed tenetur ei reddere rationem iure quidem de decima, ſecundum nos autem de quarta parte fructuũ, videlicet pro illo bĩennio de iure viginti, ſecundum nos autem quinquaginta deducere ſuper reliqua parte precij. Probo, quia (computatione iuris tanquam notiori cauſa breuitatis omiſſa) ſecundum nos, contra emptorem ab initio dictæ moræ currebant (capiendo ad ſummum) uſuræ quincunces, compenſandæ

Praxis. *Hypoteſis.*

Supputatio.

pro

pro rata cum fructibus percipiendi à venditore: igitur dum poſtea ſoluit medium precij, licet venditor non teneretur pro par 562 te recipere, † tamen ex quo recepit, emergunt tres effectus. Primò nouus effectus, videlicet quòd ſicut ipſo iure extincta eſt obligatio precij pro parte ſoluta, ita ipſe iure deſiit currere uſura pro eadem parte: & iſte effectus generalis eſt & perpetuus. Secundò, alter nouus effectus, qui non eſt generalis, ſed ex accidenti, uidelicet quando fundus eſt fertilis, & cõtingit venditorem pro eo tempore fructus percipere, uel culpabiliter omittere: non enim æquum eſt, eum habere ſimul & fructus fundi & fructus precij. Cum igitur notabilem partem precij perpetuò quæſitam habeat qua fruitur, & eius commodum percipit, uel percipere poteſt, & ſimul percipit fructus integros fundi, debet emptori licet moratori, rationem reddere de fructibus fundi pro eadem parte precij quod recepit, ex præfata æquitate iuſtitiæ commutatiuæ. Satis eſt enim inter uſurium moræ cõpetenter ſarciri, nec præterea debet venditor prætextu moræ conſortis de lucro certare. Tertiò, remanet antiquus pro rata, uidelicet quòd dimidia reſtans & currens quincuncis uſuræ, videlicet ſeptuagintaquinque, debent ſicut & ab initio compenſari pro rata, cum reliqua dimidia parte fructuum, quam venditor percepit, & quam alioquin propter moram lucratur, cum onere deducendi in uſuras, ſi quas exigere uelit. Hęc autem dimidia, hoc caſu quo venditor fructus ſolitos percepit, aſcendit ad quinquaginta: & ſic emptor de ſeptuagintaquinque nõ debet amplius niſi uigintiquinque pro uſura annua, & tamen venditor debet ei reddere rationem de altera dimidia parte fructuũ, quæ aſcendit annuatim ad quinquaginta: & ſic facto calculo & contributione fructuum & uſuræ, ut in ſimili vult fieri Iureconſul. in leg. Paulus, de fideiuſſoribus, inuenitur venditor debere uigintiquinq; annua, & ſic quinquaginta pro illo biennio, quæ tenetur deducere emptori: & ſic compenſantur cum ſimili quantitate uſuræ primi anni debitæ ad ſummum venditori. Et ſic dictus emptor in fine triennij à die contractus, nihil debet pro uſuris: nihil etiam ei debetur ꝓ fructibus à venditore, ſed tantum reliquũ precij promptè perſolui debet, & fundo tradito uterque liberatus erit ab altero, & ſuũ habebit. De iure verò in fine dicti triennij deberet emptor ſexaginta pro reſiduo uſurarum legalium primi anni, quę grauiores ſunt, ut patet computando ex hoc, niſi quatenus fructus fundi interim ſine culpa leui venditoris defeciſſent: quia tunc non poſſent deduci ex uſuris, ut dixi. Cæterum debet ſibi ipſi venditor imputare partim ſruitionem fundi, quam retinet, partim quòd non compellit emptorem ad ſoluendum, prout poteſt iuxta leg. 1. §. 1. de uſuris. Si verò venditor initio totum tradiderit, emptoremq́ue interpellatum in uera mora conſtituit (quod dico ſecundum nos) & emptor in fine anni ſoluit dimidium, & poſt duos alios annos offert reliquum precij: tunc pro primo anno ſolidam, duorum verò ſequẽtium annorum pro rata precij uſuram debet, quæ non poteſt diminui per fructus quos intus habet. Idem ſi venditor interim non tradidit, ſed ſine culpa nullos fructus 563 percipit. Idem in ſimilibus. † Et ſic hæc noſtra moderatio non differt à iure ſcripto, ex parte venditoris, ſiue ſit in mora regulari uel irregulari: ſed ſolum ex parte emptoris, & circa uſuras, duntaxat in duobus. Primò, quia iure ſcripto ex mora irregulari emptoris, ut poſt plenam traditionem totius fundi ſine alia interpellatione, ueniunt uſuræ legitimæ etiam ſupra quantitatẽ fructuum, dict. §. ex vendito. Nos autem non admittimus uſuram ex ſola mora irregulari, niſi impropriam, uſque ad quantitatem fructuum, ex illa æquitate, ne quis habeat rem & eius fructus, precium quoque cum fructibus precij. Secundò, differt in quantitate uſuræ: quia licet admittamus ex uera mora emptoris uſuras precij currere, etiãſi excedant fructus, tamen non admittimus ultra quincunces: quæ moderatio æquior eſt iure ſcripto, naturæq́ue conformior. Et hæc de uſura incidenti propter moram abundè ſufficiant. Quod autem ad negociatiuam, quia in præcedentibus plura exempla diſcuſſa ſunt, quando agitur de uſura negociatoria ex parte venditoris, ſiue quãdo uenditor arguitur feciſſe contractum 564 uſurarium, ut ſuprà nume. 493. † Nunc ad plenam doctrinam ſufficiet unum exẽplum inſigne diſcutere, quando quæritur de uſura negociatiua, ſiue de contractu uſurario & fœnore actiuo ex parte emptoris. Sit hoc thema. Ioannes promiſit Petro vendere domum ſuam hinc ad decem annos precio octingentarum quinquaginta librarum, ſuper quo recepit octingentas libras, & reſiduum promiſit Petrus ſoluere hinc ad decem annos uel ante, quando fieret inſtrumẽtum venditionis: & actum eſt, quòd Petrus & eius hæres percipiet interim à cõductoribus domus & ſuas faciet penſiones pro rata dicti precij ſoluti: tandem ſpatio temporis Petrus dum uixit, deinde eius hęres percepit ex penſionibus uſque ad octingentas

Tres effectus.

De fœnore ex parte emptoris.

gentas libras. Ioannes vindicat domum,
nec vult vendere, nec ſummam receptam
reſtituere, ſed in eam dictas penſiones tan-
quam uſurarias imputare. Quid iuris?
Certè non eſt hic arguendum à correlati-
uis; quia hic longè diuerſiſſima eſt ratio in-
ter venditorem, de quo in præcedentibus,
& emptorem de quo hic. Quippe ibi nulla
numeratio precij, nulla materia mutui ſub
eſt, prout hic futurus emptor ferè totum
precium numerauit. Præcedentia exempla
nō poſſunt reſolui in mutuum, nec in frau-
dem mutui & formalis uſuræ fieri: quare
ibi hæc fraus pręſumi non poteſt, quamuis
Theologi & Canoniſtæ contrarium dixe-
rint & teneant ſuprà nume. 539. cum ſeq.
Sed hic omnino reſoluitur in mutuum, &
hac via nihil faciliuſ, utpote paucis verbis
mutatis eadem re & eodem effectu manen-
te, ad verum mutuum & formalem uſurā
adumbrandam: imò eſt apertum mutuum.
Patet, quia nulla ſubeſt venditio, nec eius
executio: non enim tradita eſt domus ex
cauſa venditionis, quæ non eſt, nec transla-
tum dominium, ergo quòd Petrus interim
numerauit pecuniam, eſt merum & volun
tarium mutuum. Licet enim poſſit poſtea
in precium conuerti ſecuta traditione, ta-
men interim eſt mutuum, præſertim cum
non eſſet ſpes emptionis propinquæ, atten-
ta dilatione vendendi decem annorum: er-
go interim domus pignoratur pro mutuo,
& penſiones cedunt pro uſu pecuniæ mu-
tuatæ, & pro officio mutuationis interme-
diæ. Patet, quia omnino idem eſt effectus,
qui & domo pignorata ſeu data in anti-
chreſin pro mutuo: tunc enim nec domi-
nium, nec periculum domus trànſit, & ta-
men creditor facit fructus ſuos vice uſura-
rum. Sed omnino idem eſt hic: quia nón eſt
venditio, & domus ſtat periculo Ioannis, ſi
militer & pecunia prærogata, & tamen Pe
trus facit fructus ſuos: & licet non dicat ſe
mutuare, ſed pro precio venditionis dare,
tamen quia nondum eſt venditum, nondū
eſt precium. Et ſic eſt verum mutuum ad
tempus decem annorum: non enim eſt do-
natio pucunię, quum ſperetur repeti, uel in
emptionem conuerti. Tum ſi Petrus nihil
interim caperet, eſſet donatio uſus pecunię
& ſic verum eſt officioſum mutuum. Cum
ergo ob id capiat fructus certæ rei, vendit
illud officium, & meram uſuram commit-
565 tit. † Saltem quocunque colore poſſit
hic contractus excuſari, & in diuerſum tra-
hi, non poteſt negari, ſed neceſſe eſt fateri,
quòd per hanc excogitatam formulam cō-
tractus, ſi admittatur, via facilis & prompta
aperitur ad fœnus exercendum in mutuo,
etiam ab initio mutui. Igitur admitti non
debet, juxta not. ſuprà num. 35. Præſertim
attento, quòd Petrus poſt quinque hebdo-
madas à dicto contractu, ſub ſyngrapha [illegible]
[illegible], tr ino teſte ſubſcripta, poteſtatem fe
cerit Ioan. luendi domum, ſeque liberan-
di, quandocunque dictas 800. libras reſti-
tuere uellet: & ſic vbi prius ex nuda forma
contractus potuiſſet dici, non eſſe idē quod
in contractu merè pignoratitio, hoc reſpe-
ctu, quòd Ioannes poterat cogi vendere do
mum ſuam ſaltem poſt decē annos (quod
non eſt in ſimplici pignoratitio) tamē tunc
attēta dicta ſyngrapha, ceſſat omnis euaſio
nec ulla prorſus differentia notari poteſt in
ter hunc contractum, & ſimplicem pigno-
ratitium. Ita quòd ſi hæc forma contractus
admittatur, neceſſe erit ſimplices pignorati
tios contractus cum pacto lucri fructuum
pro uſu pecuniæ etiam expreſsè mutuatæ
admittere: quia omnino & per omnia idē
effectus, ſiue una ſiue altera verborum for-
mula contrahentes utantur. Iuſtitia verò
uel iniuſtitia contractus à ſolo verborum
cortice dependere uariarive non poteſt, ſal
tem in materia ſuſpecta uel prohibita.
566 † In contrarium, quòd contractus in ſui
forma non ſit reprobandus, probatur pri-
mò, quia non eſt mutuum, utpote ſorte in
perpetuum alienata. Patet, quia Ioan. nun-
quam tenebitur reddere niſi uelit, nec po-
teſt ad hoc cogi: ſed poteſt, quando uolue-
rit, cogere Petrum ad emendum. Et tamen
non ſolum non poteſt cogi ſortem reddere
ſed nec vendere domum niſi poſt decem an
nos, ſecundum primam contractus formā.
Ex pacto autem ſecuto nunquam poterit
cogi venditor, etiam poſt decem annos, ni-
ſi fortè cauſatiuè, ſi nolit precium reddere:
& adhuc eo caſu non poterit cogi abſolutè
vendere, ſed duntaxat ſub libera & perpe-
tua facultate redimendi. Cum ergo ſors ſit
alienata, nec repetibilis, ſequitur primò, ꝙ
non eſt mutuum: ſecundò, quòd ſors non
debet eſſe ſterilis, per not. ſuprà nume, 520.
Probatur ſecundò, quia ſi Ioan. purè ven-
didiſſet domum eodem precio, ſub pacto
reuendendi, nemo dubitaret de iuſtitia con
tractus, & quin emptor faceret fructus ſuos
niſi precium tam modicum eſſet, ut contra
ctus recideret in fraudem antichreſeos uſu
rarum, ſecundum not. ſuprà quæſt. 35. Sed *Demonſtratio.*
iſte Petrus accipiendo ſimplex pactum de
vendendo, & adhuc ad voluntatem debito
ris, maiorē ei gratiam facit, & uberius ſub-
uenit egenti, minusq́ue eum grauat, quàm
ſi ſub dicta facultate emeret, ut res ipſa &
ſenſus communis oſtendit. Igitur ſi emptio
ſub dicta facultate congruo precio iuſta ſit,
æquè

æquè iuſtus, immo iuſtior erit eodem pre-
cio hic contractus. Et hæc demonſtratio
adeo clara eſt, ut quæcunque argumenta
in contrarium torqueantur, neceſſe ſit eſſe
abſurda uel præpoſtera. Probo tertiò, quia
ſicut emptor fundo recepto debet uſuras
precij non ſoluti (quod expeditum eſt ad
rationem fructuum per prædicta) igitur pa
riter vẽditor precio recepto, nec fundo tra-
dito debet uſuras precij, text. in l. Lucius, de
actio. empti. quod uſque ad æſtimationẽ
fructuum expeditum eſt. Licet autem hic
Ioannes nondum vendiderit, tamẽ ex quo
precium recepit, eadem eſt ratio & æquitas
pro rata precij: imò maior uidetur, in quan
tũ Petrus maiorẽ gratiã fecit, quàm ſi prius
venditionẽ extorqueret. Quid dicendum.
Contra Alexan. 567 † In hac ipſa ſpecie duo doctores olim
conſuluerunt contractum illicitum & uſu-
rarium, omnia ſorti imputanda, & quate-
nus excederent repetenda, ut habetur inter
conſilia Alexan. lib. 4. conſ. 119. conſi. 120.
quibus in conſil. 121. ſubſcripſit Alexand.
plenius exagitans, & latè & ſplendidè mo-
re ſuo contendens, nullos fructus, nullum
interuſurium deberi, nec propter uſum pe
cuniæ, quia tranſiit in dominium Ioannis,
& uſu conſumitur: nec ratione dominij do
mus, quia non fuit translatum in Petrum:
nec ratione poſſeſſionis, etiamſi translata
eſſet, quia hæc non ſufficit ad lucrum fru-
ctuum: nec ratione moræ precij, quia Ioan
nes non fuit in mora: nec ratione periculi,
tum quia nullum nec rei nec precij pericu-
lum ſpectat ad Petrum, ſed utrumque ad
Ioannem. Tum quia ſi quod periculum ſpe
ctaret ad Petrum, non ſufficit, ut quicquam
capiat ultra ſortem, cap. nauiganti, in prin-
cipio de uſuris. Nec ratione tituli, quia nõ
fuit titulus emptionis, ſed tantum promiſ-
ſio de vendendo, quæ multum differt. Fru-
ctus autem percepti ante perfectum contra
ctum venditionis ad venditorem ſpectare
debent, non ad emptorem, tex. l. 2. in fin. C.
de actionibus empti. Nec ratione pacti,
quia uſurarium l. 1. C. de diſtract. pignor.
nec ratione præſcriptionis etiam longiſſi-
mæ, propter defectum bonæ fidei, quæ nõ
cauſatur hoc caſu ex errore iuris, propter
prohibitionem & reſiſtentiam iuris. Quo
aureo apparatu non obſtante præfata con
ſilia ibi in annota. breuiter reprehendi, re-
mittens ad hunc tractatum: peccant enim
in tribus. Primò in hoc, quòd ex ignoratio
ne elenchi non perſequuntur uſuram tan-
quam damnificatiuam proximi, nec inqui
runt an & quantum debitor ſupergredia-
tur in negocio (licet hoc eſſet potiſſimum)
ſed ſolum an uel tantillum accedat ſorti in
mutuo, ſiue vero, ſiue interpretatiuo, uel fi
cto. Vnde ſcopo omiſſo in ineptis quibuſ-
dam peripherijs immorantur, an dominiũ
translatum uel non, dilatio data uel non.
Secundò, quia præpoſterè ſæpius argutan-
tur, admittentes duriorem, & damnantes
benigniorem debitoris conditionem. Et
hæc duo in genere & paſſim. Hinc in dicta
ſpecie cenſent dictum contractum magis
uitiari quàm emendari, ex dicto pacto luẽ-
di ab interuallo ſecuto, quodque factum in
continenti adhuc magis uitiaret. Tertiò,
in quantum in dicta ſpecie non inquirunt,
nec curant, an dicta domus eſſet locata &
vendita, uel vẽdi promiſſa iuſto precio, uel
ſecus: ſed idem cenſent etiamſi fuiſſet uili
locata, ſiue modicorũ redituum, & carè vẽ-
dita, deteriuſque præſumi propter dictum
pactum luitionis. Et ſic multũ (ut ibi tetigi)
568 hallucinati ſunt. † Nos autem dictum
contractum cum omnibus ſuis circunſtan-
tijs ex legali æquitate (iuxta leg. bona fides
depo.) metientes dicimus, non fuiſſe in ali-
quo uſurarium nec exceſſiuum, & dictum
Ioannem de iure tantum potuiſſet domũ
vindicare, dictis octingentis reſtitutis: non
enim erat locata, nec vendi promiſſa iniu-
ſto precio, prout non eſt præſumendum. Et
etiam nunquam fuiſſet omiſſum in thema
te, quia petebatur conſilium in fauorẽ ven
ditoris. Et ſic veriſimè eſt dictam domum
non minus æſtimatam, quàm ad rationem
triginta ꝑ uno, habito reſpectu ad fructus,
quæ eſt communior indicatura etiam in
antiquis, ut oſtendimus ſuprà quæſt. 5. præ
ſertim cum eſſet ſita Bononiæ vrbe opulẽ-
ta & quieta. Et ſecundum hoc communes
penſiones uel reditus nõ exceſſiſſent vigin-
ti ſex cum beſſe unius in anno. Saltem non
eſt veriſimilè minus æſtimatam quàm ad
rationem unius in vigintiquinque: quo ca
ſu reditus non exceſſiſſet triginta duo in an
no: & ſic uſuram trientalem. Ad minimum
non eſt veriſimile, dictam domũ fuiſſe æſti
matam infra rationem viginti pro uno: &
ſic ad ſummum reditus nõ excedebat quin
cuncialem uſuram. Quo caſu ſi Petrus de
facto emiſſet ſub dicta facultate redimendi
non poſſet dici contractus uſurarius, immo
nec in aliquo exceſſiuus, per no. ſup. q. 5. q.
35. Igitur multo minus hoc caſu quo non
emit, ſed reliquit dominium Ioanni, & ſic
569 maiorem gratiam ei fecit. † Hic rurſus ſe
ſe obtrudit nodus ſophiſticus abſcindẽdus:
cenſet enim cõis ſchola tam theologorum
quàm canoniſtarum & legiſtarum, non ſpe
ctare ad materiam uſurariam, ſed ad legẽ
ſecundam. C. de reſcin. vend. quantumcun
que quis ẽt ſcienter ab indigente uili emat:
ſed

ſed uſurarium & illicitũ eſſe,quantuncun-
que quis de re non ſua,ſed debitoris,tantiſ
per dum ſolutiõ certæ ſibi debitæ pecuniæ
differtur,recipiat.Reſpondeo,ꝙ hic non eſt
nec poteſt dici uſura:quia (ut dixi) ſors eſt
perpetuò abalienata, quũ Petrus nũquam
poſſit eam repetere, licet Ioannes habeat
precium & liberam facultatem luendi: igi-
tur per not.ſuprà nu.17.ſi dicas, quòd imò
ex forma contractus poteſt Petrus ſaltem
poſt decem annos compellere Ioannem ad
reſtitutionem totius ſortis ſine deductione
fructuum,uel ad æquipollens,imò maius,
uidelicet ad uendendam domum, quan-
quam ſub facultate redimendi propter di-
ctam ſyngrapham: & ſic in effectu tenetur
debitor redimere reditum ſortem redden-
do,uel quod maius eſt,domum ſuam uen-
dendo & alienando ipſi creditori. Reſpon-
deo ut prius,ꝙ hoc caſu Petrus nihil exiget
ex interuallo, niſi id quod ab initio licitè
habere poterat, & cuius interim fecit gra-
tiam,quæ in eius odium retorqueri nõ de-
bet. Erat enim Ioannes ab initio venditu-
rus, & poterat Petrus iuſtè emere antequã
obolum numeraret, & tamen totum ferè
precium numerauit, contentus antichreſi,
& pacto de vendendo,dilatione decem an-
norum data venditori, cum libera faculta-
te luendi. Et quanquam alioquin poſſet
iſtud pactum de vendendo fieri ad adum-
brandum pactum pignoratitium in frau-
dem uſurarum, tamen ex quo non eſt mo-
dicitas precij, nec aliud vitium ad ſuper-
greſſionem debitoris,nec creditor facit fru-
ctus ſuos,niſi pro rata precij numerata:qui
quidem fructus ex tunc propter moram
ſibi deberentur, ſi non dediſſet dilationem
vendendi: quam dando, potuit idem ius
fructuum conſeruare, ut ſuprà nume. 544.
non poteſt cenſeri uſura, nec in fraudem
uſuræ,niſi fortè diceres hoc præſumi ex eo,
quòd creditor meliorem debitoris condi-
tionem fecit non emendo, ut iuſtè pote-
rat, ſed dilationem dando, & facultatem
luendi, quod dicere ridiculum eſt,ut ſuprà
570 numero uigeſimoſecundo. † Si dicas
quòd hic eſt aliud grauamẽ debitoris,quia
domus & precium receptum ſtant interim
eius periculo, cum non ſit perfecta vendi-
tio, quod non eſſet ea perfecta leg.neceſſa-
riò de peri. & commod.rei venditæ. Re-
ſpondeo quantum ad precium,ut ſuprà nu
me.553.& quantum ad domum duplici-
ter. Primò, quòd non ſolet perire: &
ſic periculum iſtud non eſt conſiderabile,
caſus eſt in capit. fina. in principio de uſu-
ris,vbi periculi rari & non veriſimilis nul-
la eſt conſideratio,& præſumptio legis ada-
ptatur ad ea,quæ frequenter, non quæ ra-
rò accidunt,leg.nam ad ea,de legibus. Ita
enim neceſſariò intelligitur ille textus,alio
quin contineret abſurditatem & inæquali-
tatem,ut dixi ſuprà quæſtio.tertia. Secun-
dò, quòd periculum illud uanum alio du-
plici certo & ſerio commodo tranſcendi-
tur. Primò, quia poteſt Ioannes cum li-
buerit cogere Petrum ad emendum,& pe-
riculum ſuſcipiendum, & perſoluendum:
& ſic non remanet Ioannes in periculo
domus (ſi quod ſit) niſi nolens, & quan-
diu ſibi commodum eſt. Secundò, quia
poteſt liberè luere, non ſolum antequam
vendat,ſed etiam poſtquam vendiderit,&
periculum in Petrum tranſtulerit. Et ſic
omnia obiecta,quæ ex prædictis reſultant,
diluta: niſi fortè illud, quòd hoc contractu
admiſſo facilis & prompta uia videtur ad
adumbrandum mutuum & contractum pi
gnoratitium in fraudem uſuræ in mutuo
vetitæ, utque non ſolum poſt notabile in-
teruallum & moram, ſed etiam ſtatim ab
initio de certo quæſtu paciſcatur, quod ra-
tionabiliter uetitum eſt, ut ſuprà numero
527. nec debet eſſe verborum figura elu-
571 ſorium. † Reſpondeo,nõ erit eluſorium,
quia tunc demum eſt mutuum & contra-
ctus pignoratitius pecuniæ mutuatitiæ,
quando ea repeti poteſt à debitore per cre-
ditorem: ſed hic creditor non poteſt repete
re,ſed eſt ſors prorſus abalienata, & ſic nõ
eſt nec eſſe poteſt mutuum, nec contractus
pignoratitius mutui. Et ſic contractus iſte
non verborum artificio, ſed re & effectu
differt à mutuo, ut & ſuprà nume.17. Nec
alia ratione emptio ſub pacto reuendendi
realiter differt à contractu pignoratitio,niſi
quòd ſors eſt alienata, nec poteſt emptor
eam repetere à venditore, nec eum cogere
ad reemendum: licet cogi poſſit ad reuendẽ
dum,quod eſt in vendentis fauorem, & cõ
tractus iuſtificationem. Et hoc niſi eſſet em
ptum nimis uili precio,& facultas redimẽ-
di limitata ad tempus: quia tunc venditor,
niſi redimat, cogetur ex forma contractus
rem multo ſuperualentẽ amittere: quæ eſt
ſufficiens uel æquipollens coactio redimen
di ex parte venditoris, & ſufficiens exactio
redemptionis,uel maioris ſuperlucri,uelut
cuiuſdam commiſſi ex parte emptoris, ut
diximus ſuprà quæſt.51.quæſt.60. & ad-
huc etiam ſi perpetua & libera ſit facultas
redimendi,ſed precium tam modicum, &
fructus tanti, ut recidat in fraudem duode-
cimæ uel antichreſeos ſubuenietur, ut dixi
ſuprà quæſt.55.quæſt.56.Cæterum ut em
ptio ſub libera facultate redimendi iuſto
precio non eſt contractus pignoratitius,

nec

nec ullo mō uitioſus l.2. C.de pact.int.emptio.& vend. ita nec ſimplex pactū de vendendo etiam cum antichreſi & lucro fructuum pro rata numerati precij: imò tanto iuſtior quanto leuior. Eodem modo non obſtant quæ latè diximus ſuprà q.52. non ualere pactum legis commiſſoriæ, nec illi ſimile nō ſolum in mutuo, ſed nec in alio debito, & nominatim contra Stepha. Bertran. non ualere ſimplex pactum de vendendo pro debito, & contra omnes, non valere etiam de re non hypothecata, nec ex interuallo, nec ad excipiendum quidem. Sed hic eſt pactum de vendendo etiam certo determinato precio ab initio. Quia reſpond. quòd hic ſors illa non eſt debita, nec exigibilis per creditorem; & ſic non poteſt dici pactum de vendendo pro debito, nec aliud pactum commiſſoriæ, uel ſimile. Item ut ſuprà nume.369. Ceſſat obiectio, quando pactum eſt appoſitum in fauorem & optionem debitoris, ut hic. Et ſic plenè diſcuſſa & ſoluta eſt hæc incidens quæſtio: & aduertendum, quòd non ſpectat propriè ad materiam huis principalis quæſtionis.

Differentia inter numerantem & aliū creditorem.

572 † Eſt enim diligenter mente tenendum, latiſſimam & quaſi diametralem eſſe differentiam, an creditor non numerauerit pecuniam, ſed ei ex alia iuſta cauſa debeatur: an verò numerauerit pecuniam, de qua agitur. Quoniam priore caſu conſtat, quòd originaliter nullum eſt, nec eſſe poteſt fœnus, & ſic nec in proceſſu ſubeſſe poteſt nec verè, nec interpretatiuè, prout nec ſors dicitur pecunia fœnebris, ſed dos uel preciū, aut aliud ex nomine cauſæ ex qua debetur. Quod autem ibi ratione moræ uel dilationis exigitur, non eſt fœnus, ſed acceſſio principalis obligationis diuerſi generis: fœnus enim negociatiuum non eſt acceſſio, ſed principale negocium per ſe. Ea tamen acceſſio eſt uera uſura, etiam propriè de iure, non tamen ſtrictè, ſed largè, ut ſuprà numero quarto, & poteſt aptè dici uſura incidens, & eſt materia huius principalis quæſtionis de interuſurio, quod tamen moderari debet, ne modum excedat, & in fraudem legitimæ uſuræ cedere poſſit. Poſteriore verò caſu eſt materia fœnoris & uſuræ negociatiuæ: unde quocunque modo tunc fiat pactum de interuſurio pecuniæ ſiue directè, ſiue per indirectū, hoc ſpectat ad negociationē fœneratitiā, nec eſt materia huius q. ſed ſup. q.10. q.15. q.16. & ſimilib. Vnde regulariter ægrius & difficilius eſt iuſtificari acceſſionē ſortis ei qui numerauit, quàm ei cui aliunde ſors debetur: hoc eſt, ægrius admittitur negociatiua quàm incidens uſura. Patet, quia negociatiuam non admittimus, niſi ſortè alienata: incidentis autem ratio habetur, etiam ſi ſors exigi poſſit. Vtriuſque verò uſuræ iuſtitia uerſatur circa duo: primò, circa perſonas, ut non exigatur ab his quibus mutuum uel eleæmoſyna debetur, ut ſuprà quæſtio. ſecunda. Secundò, circa quantitatem, ut non excedat modum debitum. Summum verò lucrum negociatiuæ eſt vulgata duodecima: incidentis autem quincunx legalis. Quod autem dixi non eſſe fœnus, ſed uſuram incidentem in creditore, qui ad hoc non numerauit pecuniam, non abſolutè, ſed ſanè accipiendum eſt, videlicet quando principaliter non initur nouum negocium fœneratorium, ſed incidenter & acceſſoriè petitur interuſurium ratione moræ etiam per pactum acceſſorium loco moræ ſubrogatum. Secus ſi quis principaliter negocietur de uſu pecuniæ: hoc enim fieri poteſt non ſolum de ſorte, quæ nunc numeratur, ſed etiam de olim numerata, uel ex quacunque iuſta cauſa debita: & erit fœnus & uera negociatio fœneratitia, ſiue ſors perpetuō alienetur: ut cum inde reditus duodecimæ conſtituitur, ſiue non alienetur perpetuò, ſed ad longum tempus ut ſuprà quæſtio.66. ſiue mixtim, ut ſuprà

573 quæſt.67. † Quid ergo dicemus de eo quod promiſcuè fit? Egens pecunia rogat vicinum, ut à ſe emat reditum à decurionibus urbis conſtitutum, ut ſuprà numero 346. ille non vult emere, veritus ob hanc deſpotiam maiorem cladem Reip. hic autem ſpondet ſe redempturum, & ſic ille ceſſionem accipit, & numerat ſortem. Reſpond. aut illa ſponſio redemptionis eſt dictum non promiſſum, ut in l. ſciendum §. dictum, de ædili. edict. ita quòd totum periculum eſt emptoris, qui nō poteſt cogere venditorem ad redimendum, licet hoc ſperet futurum, quando venditori rebus compoſitis facultas erit: & contractus eſt iuſtus, quia ſors verè alienata eſt. Aut verò actum eſt, q̄ omnino teneretur & poſſet cogi vendens redimere: & tunc ſi quidē ad merā uoluntatē emptoris, & contractus non ualet: quia recidit in mutuum fœneratitium, imò in formam deteriorem, per no. ſuprà nume.81. & ſic omnia in ſortem imputari debent. Aut verò prouiſum eſt vēditori de termino notabili, infra quē non tenebitur vēditor redimere: & tunc ſi fuiſſet reditus ad hoc de nouo conſtitutus, adhuc omnia eſſent ſorti imputanda propter nimium exceſſum, iuxta not. ſuprà quæſtio. decima, quæſtio. ſexageſima. Sed cum ſit

venditio reditus veteris per alium debiti,
puto iudicem arbitrari poſſe aliquod in-
teruſurium relinquendum emptori, puta
ad rationem trientalis, uel ad ſummum
quincuncis uſuræ, argumen. eorum quæ
ſuprà diximus, de reditibus temporalibus
reſiduum reliquorum reditus empti in ſor-
tem imputando uel reſtituendo: non enim
æquè iudicari debet fraus uſuræ in vendi-
tione reditus antiqui, quæ de ſe ſpectat ad
contractus commutatiuos rerum, ſicut in
conſtitutione reditus noui, ut ſuprà quæſt.
ſexageſimaoctaua. Et ſic ſufficit politico
iudici diſtrictè cauere, ne congruus modus
interuſurij excedatur.

Non obſtant nota. ſuprà quæſtio. quin-
quageſimaſexta & in capit. ad noſtram, de
empt. & vendi. capit. illo uos, de pign. quia
ibi tot uitia ſimul concurrebant, ut iuſtum
eſſet creditorem omni commodo priuari,
& omnia ſorti imputari: ſed hic erat ven-
ditio facta iuſto precio, nec erat exceſſus
niſi in uno, videlicet in ſolis fructibus rei
574 venditæ. † Vidi his diebus ſimilem
quæſtionem Bleſis. Quidam aduocatus
rogauerat mercatorem, ut domum ſu-
burbanam emeret quingentis libris: ille
detrectabat emere rem ſibi forſan minus
commodam, emit tamen ea conditione, ut
infra quatuor annos poſſet cogere vendi-
torem ad reemendum, & precium reſti-
tuendum. Reſpond. contractum non eſ-
ſe vſurarium (licet intelligeretur quòd em-
ptor interim faceret fructus ſeu mercedes
locationis ſuas) cum ſit bona fide factus
nec exceſſiuus, puta iuſto precio, ita quòd
fructus domus non excedebant rationem
trientalis vſuræ, intelligendo etiam quòd
non poſſit venditor abruptè cogi precium
reddere, ſed cum congruo ſpacio, prout
commodè fieri bona fides exigeret ob quam
bonam fidem, non uitiat hoc caſu, quòd
ea facultas eſt in poteſtate ſolius em-
ptoris.

Non obſtat, quòd iſtud recidit in mu-
tuum fœneratitium, uel quòd loco mu-
tui fieri poteſt: quia quòd omnino non
toleramus vſuram in formali mutuo, non
eſt quòd ſemper ſit malum de ſe, nec quòd
proximus nimis lædatur (cum poſſit ceſ-
ſare læſio, ut ſuprà numero decimo) ſed
ad conſeruandandam puritatem & fre-
quentiam mutui, & vitandam nimis fre-
quentem implicationem vſurarum, ut ſu-
prà numer. quingenteſimovigeſimoprimo
unde his ceſſantibus non debent legitimi
& æquabiles contractus impediri, ut ſu-
prà numero decimoſexto. Proſequendo
quæſtionem noſtram principalem reſtant
duæ ultimæ quæſtiones ex illis quinque,
ſuprà numero quatercenteſimononageſi-
575 moſexto. † Penultima de uſuris legato- *Vſura legatorum.*
rum, quæ propter moram citra aliam te-
ſtatoris taxationem petuntur: & cum me-
ritò exoleuerit ſemis legalis, adhuc dico,
quòd nec quincunci locus eſt hoc caſu, quo-
niam, ut ſuprà numero quingenteſimo-
vigeſimoquinto non debetur vſura ex libe-
ralitate: legatum autem quædam dona-
tio eſt: Patet ex definitione. Inſtitu. de
lega §. primo. Sed quoniam hæc liberali-
tas ſolum conſiſtit in perſona teſtatoris;
hæres autem non ex donatione, ſed ex
quaſi contractu adeundo hæreditatem obli-
gatur; quæ obligatio nec merè commu-
tatiua eſt, nec merè liberalis, meritò me-
dia quædam via eligenda eſt. Vnde pu-
to quòd hoc caſu non debet vſura excede-
re rationem trientalis, niſi conſtaret le-
gatum factum cauſa remunerationis vero-
rum meritorum, quæ tale legatum me-
reantur, quia tunc cum ſit magis compen-
ſatiuum quàm lucratiuum, admitti po-
terit, ſi ex totius negocij circunſtantijs æ-
quum iudici videatur ad rationem quin-
cuncis, non vltra. Et adhuc ſi ut cur-
rant uſuræ ex cauſa iuſtæ commutatio-
nis, non ſufficit hodie irregularis, ſed re-
quiritur uera mora, multo fortius in le-
gatis & fideicommiſſis: unde non ſufficit
ſimplex interpellatio, niſi appareat de qua-
dam peruicacia hæredis magno lucro hæ-
reditario fruentis, nec ullam iuſtam cau-
ſam dilationis habentis. Et adhuc inter-
pellatio ſegnius proſecuta parum conſide-
rabilis eſt, & generaliter quoties creditori
imputari poteſt, quòd non exigit. Et
quo magis legatarius lucratiuam cauſam
prætendit, eo magis ad exiguam ſummam
hæc æſtimatio deducitur, ut in illo exem-
plo & areſto ſuprà nume. 539. Et ſic quan-
quam legatum factum ſit pupillo, tamen
non currunt aliquæ uſuræ ex mora irre-
gulari, niſi arguatur perfidia hæredis; pu-
ta ſi corrupit tutorem ne interpellaret: uel
ſi onus & cura dicti pupilli ſpectabat ad
hæredem, uel ſi ſpecialiter teſtator iuſſit
hoc ſpectare ad curam & diligentiam hære-
dis, qui non ſolum grauatus ſit de dando,
ſed etiam de faciẽdo. Quid ergo ſi non ſtet
per hæredes, ſed per executores teſtamen-
ti, qui moribus noſtris ipſo facto poſſeſſo-
res ſunt omnium mobilium defuncti? Re-
ſpond. nec hæres nec hæreditas tenentur de
aliquibus vſuris, niſi teſtator de illis diſpo-
ſuiſſet, ſed ſi de dolo uel nimia contumacia

executo-

executorum conſtet, proprio nomine, in
quantum iudici æquum uidebitur, nomi-
ne interuſurij uel eius quod intereſt dam-
576 nabuntur. † Nec intérim omittendum,
quòd inuenitur in iure quadrantalis uſura
in legatis & fideicommiſſis certo caſu ſin-
gulari l.fin.verſic. quòd ſi non obtinuerit.
C. de petitio. hæredi.cuius (licet nemo ex-
plicuerit)optima ratio eſt,& ad multa uti-
lis,videlicet quòd ibi non venit ratione ali
cuius moræ uel culpæ. Legatarius enim

Declaratio l. fin. C. de peti. hæredi.

exigendo, data cautione, & (quandiu hæ-
res ſcriptus non euincitur)poſſidendo lega
tam ſibi pecuniam, iure ſuo bona fide uti-
tur tanquam de re ſua: quare non eſt iu-
ſtum eum vſuras debere pecuniæ ſuæ nec
alij debitæ. Rurſus quia pecunia nõ eſt om
nino ſua,ſed ſub conditione debita, & reſti
tutioni ſubiecta ei,à quo ſummo iure uten
do exegit, non eſt æquum omnem vſuram
ceſſare. Quare Iuſtinia.ibi mediam quan-

Quadrãs

dam & congruam viam more ſuo eligen-
do, non taxauit interuſurium illius tem-
poris ad ſummam communem æſtimatio-
nem,quæ eſt ſemis,ſed ad dimidium,vide-
licet ad quadrantem: quod ſumma ratione
factum apparet,tum quia media via,ut di-
xi, tum quia vſuræ partim habent vicem
fructuum & illis conferuntur leg.vſuræ vi
cem, de vſur. partim ob moram & in pœ-
nam non ſoluentium infliguntur,leg. cum
quidam.§.ſi pupillo.in fi.de uſur.Cum igi-
tur hic eſſet mora & culpa, & ſic omnis ra-
tio pœnæ, nec ſupereſt niſi analogia fru-
ctuum prædiorum,meritò vſura non taxa-
tur niſi ad rationem fructuum prędialium,
prout etiam ibi cum fructibus agrorum &
penſionibus domorum reponitur:qui fru-
ctus,ut plurimum ſolent eſſe multo mino-
res trientali vſura,nec ſolent excedere circi
ter rationem quadrantis uſuræ, habito re-
ſpectu ad ualorem ſundi ſemel uendendi.
Minimum autem eorum extremum inue-
nitur in iure ad rationem unius annui in
trigintaquinque, ut dictum eſt ſuprà quæ-
ſtio.quinta,numero centeſimodecimoquin
to. Cui rationi multum accedit quadrans
uſura, cum tantum in triginta tribus an-
nis & triente ſortem impleat, ut meri-
tò hanc ſuprà in Abaco dixerim leuiſſi-
mam uſurarum, non ſolum quòd huius le
uioris nulla fiat nominatim mentio in iu-
re, ſed etiam quòd tam longè recedit à ra-
tione interuſurij pecuniarij, ut ferè non ex
cedat minimum extremum lucri redituum
prædialium, inter quos in dicta l.fin.com-
putatur. Ex quibus etiam infero,quòd ea
taxatio quadrantis debet intelligi in termi
nis dictæ l. fin.uidelicet pendente euictio-
ne, uel etiam poſtea quamdiu legatarius
non eſt in mora: ſed euictione ſecuta, &
legatario in mora reſtituendi conſtituto,
ex tunc contra eum currunt uſuræ commu
nes, uidelicet ſemiſſes in terminis iuris. d.
l.eos. uerſic. & eam quantitatem. Non
enim hæres condictione indebiti repetet cũ
nihil ſoluerit per errorem, nec alia actione
merè ſtricti iuris, in qua non veniunt vſu-
ræ,niſi iudice ex cauſa arbitrante, ut ſuprà
numero 514.ſed cum actione ex teſtamen-
to non abſolutè,ſed (ut ita loquar) per pro
uiſionem ſoluerit, ſeu potius conditiona-
liter ſoluerit,occaſione teſtamenti, ea con-
ditione deficiente locus eſt contrariæ actio
ni ex teſtamento, quæ habet vim actionis
bonæ fidei, quantum ad hoc. Ex quibus
habes nouum & plenum intellectum dictę
l.fi.in dicto verſi.reliquum dixi in conſuet.

Actio teſtamenti contraria.

577 Pariſi.§.150.† Supereſt vltima quæſtio,
de qua ſuprà numero 496. in fin.& vrgen-
do thema, cum Titius deberet centum redi
tus annui redimibilis pro mille ducentis,
creditor legauit liberationem ſoluẽdo mil
le infra biennium:uel fortè diffidens hypo-
thecis & facultatibus debitoris, conuenit
cum eo,ut ſi infra biennium daret mille, re
mitteret reditum. Titius,ut hoc commo-
do frueretur, feſtinus vendidit domuncu-
lam uel agellum,& corraſit mille, dumque
maturè uellet redimere, ne reditus interim
curreret,& partem ſortis abſorberet, Seius
obnixè rogat ea mille ſibi mutuari in bien
nium, uel reſiduum tempus redimendi,
promittens tunc reddere, & interim reli-
qua reditus ſoluere, uel omnino infra il-
lud tempus redimere, & indemnem ſer-
uare Titium. At Seius non ſoluit in
termino, contra quem Titius ea faculta-
te priuatus agit, ut ſe liberet & exoneret
à dicto reditu, an rectè agat? Exclama-
bis forſan nullam eſſe quæſtionem, cum
nullus doctorum dubitet, ſed omnes &
Theologi & Canoniſtæ, & Legiſtæ pro
indubitato habeant rectè agi: & videtur ca
ſus in l.3. in fin. de eo quod cert. loc. Ita
etiam in ſimili decidunt docto. in lege
minus, de in litem iuran. de eo qui mu
tuauit pecuniam ſoluendam certo die quo
indigebat, ne emphyteuſis caderet in com-
miſſum, neve facultas redimendi fundi
expiraret: vbi nimis Imperitè cenſent a-
liud eſſe in frumento uel alia quantitate
fungibili debita, ut tetigi ſuprà numero
trigeſimoprimo, & plenè in tracta. de eo
quod intereſt. Atqui multa de iure ob-
ſtant. Primò legitimus modus interuſu-

rij & vſurarum enormiter excedit, quod non licet etiam præcedente iuſta commutatione, ut in leg. Iulianus§. idem Papinianan. de actio empt. Sed hac uia admiſſa etiam recta paſſim fraudari poteſt, quòd non ſit difficile quotidie infinitas huiuſmodi cauſas comminiſci & prætexere, ut ſuprà numero 499. Periculum autem nimis frequentis abuſus iuſta cauſa eſt, etiam iuſtum alioquin contractum in commune prohibendi. Secundò, etiam excluſa omni fictione, & ut maximè conſtet rem ita ſe habere, tamen etiam in iuſto mercatore, de cuius vero & certo lucro amittendo conſtat, non permittitur legitimum modum beſſium excedere, ſuprà nume. 497. igitur nec huic permittendum videtur. Tertiò, quia hæ cauſationes ſingularis intereſſe Titij ſunt caſus in eius perſonam cadentes, qui non debent extendi ad alium onerandum, leg. ſi uno §. fin. loca. Et videtur Titius ſeſe decipere, qui ſcienter tali periculo ſeſe ſubijcit, & negocia ſua alienis in tanta periſtaſi poſtponit, & de ſe queri debet, leg. nã ſi actor. de rei uendi. Quartò, quinetiam Seium decepiſſe videtur, cui niſi mutuaſſet, is ab alio ſub ſolitis & legitimis uſuris inueniſſet, ut inquit text. in leg. non exiſtimo. de adminiſtratio. tuto. Verum totius negocij circunſtantijs expenſis, iuxta leg. bona fides. depoſi. videlicet primò, quòd conſtat de veritate cauſarum intereſſe Titij: ſecundò, quòd ſunt iuſtæ & impendẽtes, quæ duo excludunt fictionem fraudem & colorem quæſitum: tertiò, quòd Seius præmonitus fuit: quartò, quòd Seius conditionem acceptauit: quintò, quòd Seius non eſt minor annis, nec prodigus, nec aliás cui curatore opus ſit: ſextò, de precibus uel prouocatione Seij: ſeptimò, de bona fide & ſimplicitate Titij, qui nolebat inde negociari, nec quæſtum ullum facere, ſed ſine damno ſuo proximo quantum poterat commodare, cuius etiam fidei ſe commiſit, puto pactum hoc caſu ſuſtinendum.

Non enim eſt compenſatiuum interuſurij, ſed iuſti intereſſe caſualis: & ſic non ſpectat ad materiam, nec ad limites uſuræ, nec incidentis, nec negociatiuæ, ſed ad materiam & tractatum de eo quod intereſt, ut in ſimili, ſuprà quæſtio. vigeſimaoctaua. Nonnulla enim huiuſmodi exempla quandoque occurrunt in communi vita, quibus oportunum ſit & expediat, uel alteri tantum parti, ut hic, uel utrique, ut ſuprà quæſtio. vigeſimaoctaua ſic promptè præſenti vitæ uel occaſione commodè occurrẽte uti, non expectando peregrinum incommodius, & adhuc dubium ſubſidium. Occaſio enim calua eſt, ut eſt in prouerbio, & ſatius præſenti uel minus commodo remedio, quàm dubium commodius præſtolari: præſertim vbi periculum eſt in mora. Eam igitur aut ſimilem, modo candidè & abſque fraude fiat, non eſt bonum prohiberi. Monendi tamen ſunt iudices, ne temerè huiuſmodi rara exempla admittant nec in conſequentiam alicuius frequentiæ trahi ſinant, ne qua via fraudibus & prætextibus aperiatur: prout prædictis aut ſimilibus circunſtantijs obſeruatis non erit periculum abutendi, legeſque vſurarias
578 eludendi. † Ex his vniuerſa materia vſuræ negociatiuæ & incidentis, necnon interuſurij & moræ, nouè & plenè tam theoricè quàm practicè explicata eſt, niſi quòd ſuperſunt particulares quædam quæſtiones, quas feruente calamo, ne cogitationis curſum aut methodi noſtrę ſeriem abrumperem, præterij, puta de vſuris pupillaribus, mandati, depoſiti. Item ſi certum interuſurium deducatur in pactum ſpecificum, uel in pœnam, quas præſtat ſpecialiter & ſigillatim diſcutere, poſtquam ad dilucidiorem præcedentium & ſequentium intellectum & memoriam nouam hanc acceſſionum & vſurarum diuiſionem, parteſque ſingulas in ſubiecta figura digeſtas, omnium oculis expoſuerimus, ut ſequitur.

- Acceſſio.
  - Naturalis, ſiue cauſa rei
    - Partus
    - Fructus
    - Penſio, ut cùm res locari ſolet.
  - Accidẽtalis.
    - Circa rem, ut æſtimatio quanti plurimi, ſuprà nu. 512
    - Extra rem
      - Vſura
        - Strictè, videlicet merè lucratoria.
        - Largè, videlicet interuſurii ſucceſſiui compenſatoria.
      - Aeſtimatio. intereſſe caſualis
        - Damni incurſi.
        - Lucri ceſſantis.

- Vſura eſt, quãdo ob uſum pecuniæ aliqd ſucceſſiuè percipitur. Et
  - Primo penes materiam quædam
    - Merè lucratoria, iure ciuili non inducta nec approbata, ſed aliqualiter tolerata.
    - Interuſurii (hoc eſt, intereſſe promiſcui ſucceſſiui) compenſatoria, iure ciuili ſub certis metis approbata, ſuprà nume. 43. 513.
  - Secundò penes formam quædam
    - Negociatiua, quę principaliter intenditur et diſponitur, pecunia ad hoc numerata. Et quædam
      - Mutuatitia, quando tenetur debitor ſortẽ ſimul reddere. Et quædam
        - Vera ſeu formalis, ut dũ fœnerator in mutuo paciſcitur de uſura, ſiue
          - ab initio, infr. nu. 584.
          - ex poſt facto, ſu. q. 80
        - Interpretatiua, ſiue creditor mutuare uolẽs ad quæſtum
          - Numeret pecuniã alio titulo, quàm mutui, & de certo quæſtu uel commodo paciſcatur ultra ſortis uel rei ſuperualentis reſtitutionem, ut in c. ad noſtrã. de empt. & uend. In c. illo vos, de pign. ſupr. q. 66. In reditu temporali ſorte alienata ad longum tempus, poſtea ſimul reſtituenda.
          - Non numeret rectã pecuniã, ſed merces aut res promercales, certove precio æſtimatas, vt ob dilationem lucretur, ſuprà nu. 517. infrà nu. 580.
      - Succedanea, in qua tota ſors perpetuò alienatur, ut nunquam teneatur debitor redimere: licet perpetuò luere poſſit, ut in nouell. 160. & reditibus vulgatis.
      - Miſta, quando ſors non in totum nec perpetuò alienatur, ſed particulatim cum quodam auctario reddi debet, ut in reditibus temporalibus, ſuprà quæſt. 67. quęſt. 71.
    - Incidẽs, quãdo creditor ad hoc principaliter non mutuauit, uel numerauit: ſed, ne propter moram damnificetur aliquid ſucceſſiuum ſtipulatur. Et quædam
      - Ex conuẽtione
        - Permiſta ſeu confuſa obligationi principali, ut in c. in ciuitate. de uſur.
        - ſeparata, ſeu diſcreta
          - In continenti.
          - Ex interuallo.
      - Ex mora
        - Regulari.
        - Irregulari.

Tertiam penes iuſtitiam & iniuſtitiam diuiſionem prudens omiſi, tum breuitatis cauſa, tum decori: decet enim cum materiæ, tum formæ uelut corporis partes corporalibus oculis ſubijci: reliqua verò mentis oculis plenè in præcedentibus expoſita, decentius memoriæ relinquuntur. Habes itaque ex præcedenti figura iunctis alijs, ſuprà numero 450. 460. omnem proportionem & doctrinam interuſurij ſucceſſiui, & intereſſe caſualis, omniumque & veterum & recentium uſurarum præ oculis. Et uides quàm fuerit neceſſaria radicalis noua & analytica noſtra explicatio legum omnium vſurariarum, etiam exoletarum, non ſolum ad ſynçerum & plenum intellectum eius partis iuris ciuilis, ſed etiam fœnoris in uſum recepti, & omnium id genus quæſtionum rectam deciſionem & iudicium abſolutiſſimum in praxi.

579. † Et ne fortè ſcrupus ullus in hac figura ſuperſit, in quantum prima facie caſus capituli in ciuitate, de uſur. videtur bis inſeri, videlicet primò, ſub fœnore negociatiuo, in ſecundo membro interpretatiui: & rurſus ſub fœnore incidenti, in prima ſectione primi membri, notandum duplicem eſſe caſum, quandoque enim mercatores principaliter intendunt negociari de venditionibus ad terminum, ut quan-

do malunt pluris vendere ad terminum, quàm iuſto precio præſenti pecunia : & hi ſunt ualde odibiles , vtpote duplices uſurarij. Non ſolum enim principaliter fœnerantur, ſed etiam fœnori capere, etiã non indigentes, aut pluris emere cogunt : quare tanto grauius coërcendi & mulctandi ſunt. Et meritò hæc ſpecies ſpectat ad fœnus negociatiuum , & ita in dicto. 1. & ſuperiore loco , nec tunc ſpectat ad caſum d. c. in ciuitate: quia non eſt dubitabilis , nec eſſet implicita aut dubia uſura, de qua in dicto cap. ſed expreſſa vtpote principaliter intenta certa & improba, de qua non quæritur, nec reſpondetur in d. capit. Quandoque mercatores non intendunt principaliter negociari de venditione ad terminum ; vt quia malunt iuſto præſenti precio uendere, ſed in gratiam emptorum , eorumque rogatu vendunt ad terminum , quadantenus ob id aucto precio. Et hic erat caſus, de quo cum Archiepiſcopus Ianuenſis non inſulsè (vtpote ex his quæ poſtea ſcripſerunt Scot. in. 4. ſent. diſt. 15. q. 5. & Bal. in rub. colum. 2. uerſi. q̃renda. C. de uſur. dubitaret) Innoc. Tertium conſuluit, qui rectè in dicto capitu. in ciuitate, reſpondit, ut dixi ſupra nume. 516. vnde hic caſus non ſpectat ad fœnus , vel ad uſuram negociatiuam , ſed incidentem. Et hic notandum quòd non omnis uſura incipiens à numeratione pecuniæ , uel rei promercalis æſtimatæ, vel etiam à vero & formali mutuo, ſpectat ad fœnus uel negociationem fœneratitiam : ſed ſolum quando fit mutuum verum vel interpretatiuum ad hunc finem principaliter negociandi de vſu pecuniæ ; vel ad principalem finem aliud genus fœnoris , ſiue ſuccedanei & improprij , ſiue miſti exercendi. Quoties autem creditor non negociatur de quæſtu pecuniæ principaliter & propter ſe , ſed propter moram , puta ſi & quandiu debitor erit in mora , tunc non dicitur fœnus nec vſura negociatiua , ſed incidens duntaxat , ſiue in mutuo , ſiue in alio contractu , ut de mutuo eſt caſus in lege lecta. ſi cert. peta. ubi creditor initio & principaliter gratis mutuat uſque ad certum tempus, quo lapſo niſi ſolutum fuerit, & quandiu differetur, certam uſuram ſtipulatur. Hanc uoco incidentem uſuram , ad differentiam negociatiuæ , ſeu principaliter & præciſè intentæ.

580 ✝ Cæterum mutui interpretatiui non erat neceſſaria mentio , nec conſideratio in terminis iuris ciuilis , quod regulariter non magis uetat , aut admittit uſuram in mutuo , quàm in alijs contractibus : ſed quantum ad hoc indifferenter ſe habuit , in quo diminutum fuit , ut diximus ſupra nume. 521. ſed moribus noſtris , cùm non liceat uti fœnore negociatiuo , niſi improprio & ſuccedaneo , vel debitoribus commodiori, puta miſto , à nobis limitato , ſupra quæſtio. ſeptuageſimaprima , & cum adhuc ad conſeruandam puritatem & officioſitatem mutui nec incidentem quidem uſuram de facili admittamus in mutuo , ſed ægrè & rarò, puta poſt longum interuallum, & ex iuſta & particulari cauſa , quæ in conſequentiam frequentiæ trahi nequeat, propter hanc inquam nouam differentiam inter mutuum & alias cauſas iuſtè uſu receptam, vt ſupra num. 521. & ne paſſim fraudetur, neceſſarium fuit conſtituere vocabulum & ſpeciem mutui interpretatiui, quod fit dupliciter. Primò , quando pecunia numeratur alio vero titulo quàm mutui, ſed cum pacto de quæſtu vſus pecuniæ præter ipſius uel rei æquipollentis reſtitutionẽ. Secundò, quando ad eundem quæſtum datur res æſtimata vice pecuniæ. Vocabulum autem ficti mutui , quod ex errore canoniſtarum proceſſit , non ſolum ſuperuacaneum eſt, ſed ineptum & contra ius , cùm non ſit hominis priuati fictionem inducere: & meritò etiam à Theologis in. 4. ſentẽ. diſtinctio. 15. quæſtio. 2. exibilatum, quare nullam huius in figura mentionem feci.

Mutuum in terpretatiuum.

581 ✝ Hic appoſitiſſimè occurrit aliquid cõcluſiuè dicendum de ea re apud Theologos & Iuriſtas hactenus controuerſiſſima, quã Itali uocant Montem pietatis , de quo per Ancha. Lauren. de Rodulph. poſt rep. c. conſuluit. de uſur. Anto. part. ſecunda titu. primo, c. 11. per tot. & alios uariè & ſcrupuloſiſſimè : & nouiſſimè per Tho. de Vio. in tract. de Monte pietatis. Sic enim vocant in multis Italiæ locis pecuniam ex priuatorum eleemoſynis coaceruatam in vnũ cumulum perpetuò ad uſum pauperum deputatum, ut eis mutuaretur ſub leui uſura, ad euitãdum graues & præfocantes uſuras Iudæorum, quibus cum principes infideles & ſocij furum (Eſaiæ primo) colludunt & mediante parte prædæ vel graui tributo permittũt improbiſſimum & Barbaricum fœnus in ſubditos, multis etiam doctoribus precio pariter redemptis ſubſcribentibus, in queis Alexan. conſ. 1. conſ. 2. & rurſus cõſ. 107. lib. 2. uerboſiſſimè contendens Papam poſſe facere de peccato nõ peccatũ: & malè, ut ibi dixi, & in conſu. Pari. § primo glo. ſi. nume. 29. in ſpecie autẽ diſputata per Tho. de Vio. Ex conſtituto , certi probi uiri cuſtodiebant eam pecuniam, & tenebantur

Mons pietatis

ſtare

ſtare parati ad mutuandum pauperibus pro eorum qualitate & indigentia, tres aureos ad ſummum (quòd fortè modicus erat ille cumulus) nec vltra annum & ſub pignore, quòd cuſtodirent ſuo periculo in domo conducta, ut poſt annum in defectum luitionis pignus uenderetur, & ſuperfluum debitori reſtitueretur deducta ſorte & uſura, ſeu penſione unius denarij pro libra in ſingulos menſes, idque pro ſumptibus cuſtodum & miniſtrorum, & ne ſors deperiret, ſed conſeruaretur in uſum futurorum pauperum. diligentiſſimè verò & acerrimè Thom. de Vio. diſputat, p 16. magnas columnas, an ea ordinatio licita ſit & tolerabilis: excludit autem ab huius rei diſcuſſione & deciſione Legiſtam, Canoniſtam & purum Theologum, & ad ſolum philoſophum moralem trahit & limitat: Poſt multa autem tandem concludit, eam ordinationem, ſtante etiam approbatione Romani Pontificis, eſſe iuſtã nõ uſurariam & illicitam, quatenus ſcilicet aliquid uel tantilium vltra ſortem mutuatitiam percipitur pro miniſtrorum & cuſtodientium res pro pignore datas.

582 † Videntur in oppoſitos extremorum errores præcipites ruant homines, alij fœnus improbum ſecurè probantes, alij quam nimis leuiſſimam uel beneficam vſuram penitus improbantes. Sed uide quàm vel ad inſaniam vſque prodigioſa ſit ea extremitas. Alexan. enim in præfatis tergeminatis conſilijs plus quàm improbum fœnus etiam mutuatitium & negociatiuum probat. Loquitur enim (vt videre eſt in Epitome dictorum conſiliorum, quæ habetur inter eius conſilia, conſi. 8. lib. 6.) in mero & formali mutuo, & in vſura ſex denariorum menſtruorum in ſingulas libras, idoneis pignoribus acceptis, quod eſt horribile fœnus, etiam Ethnicis inauditum, vtpote duplicem centeſimam excedens; continet enim duas ſolidas centeſimas & ſemiſſem: Sed adhuc horribilius approbat, uidelicet octo denariorum menſtruorum in ſingulas libras, ſub hypotheca bonorum debitoris, pignoribus non traditis, quod ad triplicem ſolidam centeſimam & tertiam parte centeſimæ aſcẽdit, & toties de trimeſtri in trimeſtre creditori liceat bona etiam immobilia debitoris pro libito diſtrahere. Quid quòd non ſolum tam crudele fœnus de facto ſemel probant, ſed etiam ſcripere & in leges deduci, & ſtatutis firmari, tamq; effera vos fœneratores non ſolum tolerari, ſed & publicè authorari: nec ſolum ſic allici, ſed etiam conduci à regulis Italiæ, de tam miſeris ciuium prædis tam turpiter & ſceleratè, negociantibus. Quinetiam ſic conduci à potentibus prælatis eccleſiaſticis, vt per Corrad. de contract. q. 27. legatis à Papa & epiſcopi uicarijs, vt per Cor. conſ. 159. lib. 3. Sed adhuc turpius & ſceleratius, permittendo etiam earundem improbiſſimarum vſurarum improbiores uſuras, ſub eiuſdẽ exactionis acerbitatibus, nec ſolum permittendo, ſed etiam authorando, ut ſuprà, ita ut in conſuetudinem abiret, non ſolum publicam & notoriam, ſed etiam approbatam ita ut cenſeat Alexand. dicto conſilio octauo, conceſſionem fœnerandi Iudæis ſimpliciter factam, intelligi factam ſecundum prędictam conſuetudinem, vt poſſent earundẽ uſurarum ſimiles eiſdem coactionibus uſuras ſtipulari, etiamſi expreſſum non ſit in articulis conuentionis inter principem & Hebræos. Videsne captiuitatem pauperũ Barbarica incurſione tetriorem? Quidnam putas edicturum Iuſtinianum ſi reuiuiſceret? num palam eſt mundum luiſſe pœnas cæcitatis & irriſionis ſacrarum legum & complacitæ [illegible]? Contrà, qualem medicinam attulerint homines malè feriati, ſola tetrica ſtupiditate philoſophorum ſimij? Quod ſolamen dederunt candidis [illegible] conſcientijs, dum omnem penitus uſuram non ſolùm ciuilem & mediocrẽ ſed etiam leuiorem & leuiſſimam, imò alioquin etiam & priuatim & publicè utilem, mortalis noxiæ damnauerunt? Quod alij extendunt non ſolùm in mutuo, ſed etiam in omni obligatione quantitatis ex quacũque cauſa, ut Alex. poſt alios in d. §. ſi. l. ſtipulatio iſta §. alteri, col. 4. de verb. obli. con. 49. libro. 4. Alij extendunt etiam ad piam ordinationem pauperum ſubleuandorum dũtaxat factam, ut hic. Huiuſmodi errorum præcipitia peperit ignorantia legum & elenchi uſurarum præcipuè uulgaris ille error de uſura de ſe mala, etiamſi nec populũ nec leges lædat, quæ omnia ſatis ſuprà profligata ſunt.

583 † Dicimus ergo in prædicta ordinatione veram quidem & formalẽ eſſe uſurã, utpote in vero & formali mutuo, & ab initio mutui contractam: & tamen omni iure nõ ſolum eſſe tolerabilem eo caſu & licitã, ſed etiam laudabilem & piam, non tamen iure canonico, quia non ſit ad mordendum, ſed efficaciter ad benefaciendum, non ſolum ſoluenti pro ea ulce, ſed etiam eidem, cum aliàs indiguerit, uel alijs pariter egentibus. Iure uerò naturali, ciuili & ſenſu communi luce clarius, ut deſipuerint noui philoſophi, tàm ex ſeipſis noua figmenta comminiſcentes, quàm ex Ariſtotele ſuo argutantes. Non enim Ariſtoteles quamlibet acceſſionem

ceſſionem ſortis etiam pro uſu nummi reprobat, ſed ſolum negociatiuam illa pleonexiam, nec modum nec finē habentem, vt diximus ſuprà nume. 532. Nec etiam obſtat, quòd ſæpe diximus, non eſſe admittendam uſuram in uero mutuo, ſaltem ab initio ſuprà nume. 35. quia illud non eſt ex eo, quòd ſemper de ſe mala ſit, & contra ius diuinum & naturale in mutuo, ſed ne officioſitas mutui deformetur, & deſinat liberale mutuum frequentari: ideo tunc demum procedit, quādo creditor certat de proprio quæſtu, ſaltem quando ad proprium commodum ſtipulatur: ſecus quando quis non ſibi ipſi, ſed ad commodum pauperum ſtipulatur, ad conſeruandum ſortem & continuationem ſimilium officiorum, vt in hac ordinatione, in qua licet mutuando fiat quoddam negocium, tamen illud negociū non fit ad commodum alicuius daniſtę, ſed in rem pauperum. Et inſpecto effectu & rerum exitu (qui potiſſimum attendi debet) non eſt hæc negociatio uſuraria, per quam quid auferatur à pauperibus: ſed negociatio conſeruatoria beneficentiæ erga pauperes exercendæ. Non ergo ſpectat ad negociatiuum, nec ad lucratorium fœnus, ſed ad illud genus fœnoris, de quo Parœmiographus ait cap. 19. Fœneratur domino, qui miſeretur pauperis. Tota enim ea adminiſtratio, ſiue in mutuādo, ſiue leuem illam uſuram ſtipulando, nihil aliud eſt q̄ diſpenſatio miſericordiæ in pauperes præſentes & futuros, non inertes, nec luxurioſos, ſed frugi: qui licet non ſint ex eis, quibus dandum ſit, ut ſuprà nume. 86. iuſtam tamen temporariæ indigentiæ cauſam habent, & duriore fœnore prorſus obruerentur. Et licet aliqui ex eis non certant de negociando, ſed de aliquo incommodo vitando: & ſint tales ut eis deberetur liberale mutuum ab eo, cui facultas eſſet, non minus iuſta eſt dicta ordinatio, in qua nō ſuppetit melius conſulere.

584 † Quid ergo dicemus de eo, quod in finibus Borbonenſium, & alijs pleriſque locis huius regni, à capitulis eccleſiarum ab antiquo & adhuc hodie practicatur? Canonici enim & ſimilia collegia eccleſiaſtica pecuniam ſuam ne ſit ocioſa & ſterilis, mutuant ad rationem huius quincuncis, (iniquè tamen) & ſi hoc publicè toleratur, & vulgò licitum putatur, non iure communi, ſed ſpeciali fauore religionis, vt augeatur theſaurus eccleſiæ, quem uocant. Ego dico iſtud eſſe uerum & formale fœnus negociatiuum, ſed modeſtū. Quòd autē vulgò putant communiter non licere, ſed ſolis eccleſiaſticis fauore eccleſiæ, ſuperſtitio eſt & præpoſtera religio: nihil enim habet commune religio cum commodo uel quæſtu pecuniario, vt dixi in conſuet. Pariſi. §. 22. nume. 130. Et ex eo quòd creditores ſunt eccleſiaſtici, non debet eis eſſe maior, ſed potius minor licentia fœnerandi, niſi fortè reliquam plebem, quos laicos uocant, pro hoſtibus habere vellent, quibus nocere liceat & fœnerari. c. ſi. 14. q. 4. vel pro Barbaris, à quibus liceat ſubtili ingenio eruſcare. l. 2. C. de commer. & merca. vel fortè cæteris hanc negociationem inuident, eoſque libēter patiuntur ſuperſtitione arceri, quò ſibi ſolis hic quæſtus reſeruetur. Eſt igitur de ſe & communiter licitum, propter magnā temperaturam fœnoris, ſuppoſito etiam q̄ non exigatur in caſu debitæ eleemoſynæ. Nec poteſt iſtud trahi in ordinariam conſequentiam officioſitatis mutui excludendæ vel inſidiandi debitoribus: quia dicti canonici & ſimilia collegia, licet retineant ius & actionem ſortis cum uſuris exigendæ cū volent tamen non ſolent. Et hoc tacitè intelligitur, vt acerbè & importunè non vrgeant debitorem ad reſtitutionem ſortis, ſed ſinant eum commodè negocijs ſuis conſulere, quod non faciunt communiter priuati. Et ſi aliqui faciant, non eſt debitor in tuto quia frequenter uſu uenit, priuatos alijs acerbioribus cedere, uel hæredibus auidis relinquere, vel mores & affectus mutare: quæ eſt iuſta cauſa promiſcuè non tolerandi hanc formalem uſuram in priuatis. Si tamen de bona fide & benigna tractatione debitorum conſtet, ſaltem dilatione notabili data, & in neceſſitatem taciti vel expreſſi pacti deducta, tolerandum & probandum erit. Non tamen fœnus illud canonicorum, & ſimilium collegiorum eſt actus pius, vt nuper de ſtatuto ſubuentionis pauperum diximus, ſed eſt actus ciuilis, licitus & honeſtus, quemadmodum venditio rerū vel fructuum iuſto & æquabili precio, vt in ſimili ſuprà nume. 86. 440. paulo minus tamen, inquantum hæc negociatio magis recedit à naturali acquiſitione. Sed longè honeſtius, ciuilius & laudabilius faciunt, q̄ quædam capitula cathedralium eccleſiarū, quæ pecunijs abundant, nec volunt fœnerari, niſi ad ſummam rationem duodecimæ ſub prædijs prædibuſque, quinetiam ægrè redemptionem admittunt, niſi pluribus officialibus aditis, rogatis, adunatis, grauando in hoc redimentem non paruo ſumptu, quod vltimum corrigendum eſſet. Illud & ſemper pro exploratiſſimo iure habendum quòd in omnibus prædictis veris uſuris, & Montis pietatis, nunquam licebit excedere duplum: ſed habent locum omnes moderationes

Vſura eccleſiaſticorum.

tionei vſurarum legalium, de quibus ſup. nu.43.cum ſeq.& de hac uberrima materia ſatis eſt. Quòd ſi quis fortè prolixitatem. q.incuſet, Reſp. Tanto mihi quidem uiſus ſum prolixior, quanto breuius defungi cupiebam, quare infinitas prope quæſtiones in unam concluſi. At ſi breuitas eſt, non pauca dixiſſe, ſed magnam uim rerum paucis & pſpicuè comprehendiſſe, admodum breuis fui. Antequam reliquam materiam expediam, ſuperſcripta figura admonet prius.

585 † SEPTVAGESIMO quinto quærendum An & quatenus à veteribus uſuris, & legibus uſurarijs liceat hodie ad fœnus uſitatū arguere, & an fœnus duodecimę ſit nouum inuentum, an verò etiam tempore iuris ciuilis cognitum? Quantum ad primum breuiter dicendum, quòd à veteribus vſuris & legibus iuris ciuilis ualet argumentum ad noſtras vſuras, etiā largè & impropriè ſumptas, quatennus eſt eadem ratio, & de reſtringenda uſura agitur. Vnde quemadmodum legales vſuræ non poſſunt currere ultra duplum, ſiue vltra ſortis ſummam, ita nec noſtræ vſuræ incidentes, ſiue in pactū deductæ, ſiue non, in quibus ſors non eſt perpetuò alienata: quia tunc licet noſtrę moderatiores ſint in quantitate currente, ut non excedant uiceſimam, tamen quantum ad quantitatem periodicam ſiue cumulum, eadem eſt ratio, vt non debeant excedere duplum, cùm poſſit uel ſperet creditor ſortem præter vſuram etiā ab inuito debitore exigere. Et ſic ad ſummum non debet exigere ultra duplum: quia de iure, etiamſi uſura ſit quincuncialis, trientalis vel leuior, non tamen poterit excedere duplum. Secus in fœnore noſtro negociatiuo, ſed improprio, in quo tota ſors perpetuò abalienatur, qa poteſt in infinitum excurrere. Cùm enim ſors ſit perpetuò alienata, vt nunquam creditor eam petere vel exigere poſſit, nunquā verè dicitur ipſe petere uel exigere duplū; videlicet & ſortem & vſuram, ſed ſimplicē vſuram vel reditum: & ſic ceſſante ratione legis ceſſat limitatio dupli, quæ etiam non poteſt quadrare nec adaptari, quia non dicitur duplum deberi niſi reſpectu ſortis debitæ: ſed hic nulla debetur ſors. Sed quemadmodum iure ciuili nulla poteſt currere uſura, niſi pro rata temporis & ſortis, ita & in noſtris uſuris quibuſcunque. quia quantum ad hoc eſt eadem in omnibus ratio. Patet, quia omne genus fœnoris, etiam impropriſſimum, eſt compēſatiuum uſus æris alieni pro rata uſus. Non obſtat quòd diximus ſuprà de uſuris temporalibus, in ultimis annis, quia ibi non ſoli ultimi anni debent attendi, ſed etiam priores, & ſic nullus eſt ibi exceſſus pro rata temporis & ſortis. Pariter quemadmodum de iure in vſuris ſit compenſatio ipſo iure, in conſequentiam ſortis exibilis & compenſabilis: ita & hodie in uſuris noſtris, ſi ſit eadem ratio, videlicet ubi ſors exigi poteſt, & ſic compenſabilis eſt, ut ſuprà quæſtio.45. Secus ſi ſors non ſit debita nec exigibilis, & ſic non ſit ſuſceptibilis compenſationis: quia tunc materia non eſt habilis, & ceſſat ratio legis, vt in reditu temporali vel duodecimæ. Rurſus quemadmodum ſecundū leges ciuiles uſurarias neceſſe eſt in omni fœnore liberā eſſe facultatem debitori, quandocunque uoluerit ſeſe liberandi, ſorte cū reliquis oblata, ut nouè diximus ſuprà quæ.55. ita & in omni fœnore noſtro, etiam ſuccedaneo & improprio, quia ſemper eſt eadem ratio, cùm nullum fœnus ſit, niſi ob temporarium uſum æris alieni: & ſic ſemper ineſt quòd lui poſſit. immo eſt de ſubſtātia, vt ſæpè diximus. Fallit in quibuſdam reditibus temporalibus, vt ſuprà quæſt.71. ubi præter dimidio leuiorem vſuram alia iuſta ratio hoc temperat: quia licet ſortem principalē per plures particulares ſolutiones reſtituere: ſecus hac ratione ceſſante, ut in alia ſpecie reditus temporalis, de qua ſuprà quæſt. 66.

586 † Quantum ad ſecundum, uulgò aduſque putant uſum redituum uulgarium pecunia conſtitutorum diu poſt ius ciuile inuentum eſſe, nec abſque probabilibus coniecturis, cum eius nulla ſit mentio in toto corpore iuris ciuilis, ut uideatur moribus irrepſiſſe poſt ueterum legalium uſurarum formam exoletam & abrogatam. Sed clare oſtendam horum redituum uſum etiam tēporibus Iuſtiniani non ſolum inuentum, non ſolum practicatum (licet rarius) ſed etiam lege principali confirmatum fuiſſe. *Hi reditus à tēpore Iuſtiniani* Patet in nouell. conſtit. 160. ubi Aphrodiſienſis Reip. pater, id eſt defenſor & patronus, ut in l. in defenſoribus. C. de defenſori. ciui. & in authen. eo. tit. conſtitu. 15. & primores eiuſdem ciuitatis, quæ ſecundū Ptolomeū ſita eſt in Thracia non longè à Cherſoneſo Thraciæ, & littore Aegei maris, magnam uim pecuniæ ex legatis eidem ciuitati factis collectæ, ne deperiret & ſterilis eſſet, ſed publicis operibus & neceſſitatibus ciuitatis ſalua ſorte ſubſeruiret, tali forma collocauerunt, ut qui ſortem recepiſſet, donec eandem ciuitati reſtitueret, certū æquabilem reditum annuum ciuitati penderet, quæ eſt ipſiſſima forma noſtrorum redituū uulgarium, ubi ſors reſpectu creditoris perpetuò alienatur, periculo autem debitoris, qui quandocunque ſibi uiſum fuerit redimere-

mere poteſt, & interim certum reditum an
nuum ſoluere debet. Quod autem hæc om-
nia concurrant & expreſsè deliniata ſint in
hypotheſi.d.conſti.160.patet attentè legen-
ti. Primò ibi (ne quando ea deperiret) &
ſic ſors ſalua eſſe debebat, non quòd poſſet
repeti à ciuitate, ſed in eo quòd penſiones
reditus in eam nunquam imputarentur.
Secundò ibi (vt quamdiu id auti reſideret
apud ipſum) ex quo duo colliguntur, unũ
tacitum & vnum expreſſum. Primum ex-
preſſum, quòd debitor liberam & perpetuã
facultatem luendi habebat, ſortem cum re-
liquis offerendo. Secundum tacitum, quòd
recipiens ſiue debitor nunquam poterat co
gi ſortem reddere ſiue redimere, quod idẽ
eſt ſaltem quandiu reditum conuentum cõ
tinuaret. Hoc autem ita fuiſſe actum pro-
batur, quia ibi tota ſubſtantia conuentio-
nis narratur, nec exprimitur actum, quòd
recipiens remaneret debitor ſortis, nec ꝙ
poſſet ab eo ſors exigi, ſed quòd data fuit
ſimpliciter pro reditu annuo tandiu ſoluẽ-
do & continuando, quamdiu recipiens ſor.
tẽ retineret, ſeu donec luere mallet, cui for-
mæ conuentionis & literæ textuali nihil ex
trinſecus addendum, ut dixi in conſu. Pari-
ſien.§.1.gloſ.4.nume.9. Ex ea autem hypo-
theſi non diuinando nec addendo extrinſe-
cus (ut decet) ſequitur, quòd non erat debi-
tor ſortis reſtituendæ: ſed poterat ea frui,
quãdiu reditũ conuentum mallet ſoluere.
587 † Conſequenter quòd ſors. reſpectu ci-
uitatis erat perpetuò alienata, nec ob id de-
periſſe creditori ſors dicitur, ſed benè & vti
liter collocata, ex eo quòd reditus continua
tur, nec unquam in ſortem imputatur. text.
in l. ſi bene. de uſur. ubi pecunia publica nõ
perijſſe, ſed benè collocata dicitur, licet debi
tor uſuras ſoluens in ſortem inquietari nõ
debeat. Porrò licet dicta. l. ſi bene, loquatur
in fauorem publicum, ne debitores idonei
cum damno publico temere mutẽtur, & ſic
non neget debitorem etiam vſuras conti-
nuare offerentem cogi poſſe ſortem redde-
re, ſi Reipu. interſit, prout etiam non negat
quin neceſſariò exigenda ſit, cum uentum
eſt ad duplum, ne deinceps pecunia ocioſa
maneat, tamen illud, debitorem cogi poſſe
ſortem reddere, neceſſariò intelligendũ eſt,
quãdo pecunia fuit mutuata ſub uſuris, uel
quando aliàs actum eſſet vt ſors aliquando
repeti poſſet: ſecus quando pecunia ſim-
pliciter pro certo annuo, & perpetuo redi-
tu datur. Tunc enim licet expreſsè actum
ſit, quòd debitor quandocunque redimere
poſſit, non tamen poteſt cogi ſortem redde
re, ſed cenſetur emptio perpetui redimibi-
lis reditus, ut in d. conſtitu.. Tertiò proba-
tur, quia debitores ibi prætextu conſtitutiõ
num de duplo in vſuris non excedendo, ſu-
prà nume.46. detrectabant cõtinuationem
reditus tãquam liberati, uel liberandi, mox
vt penſiones reditus cumulatæ duplum ſor
tis effeciſſent: & tamen non mandatur debi
tores compellendos ad ſortis reſtitutionẽ,
prout mandatum fuiſſet ſi hoc fieri potuiſ-
ſet. Conſequenter non fuiſſet periculum
peremptionis, nec ſterilitatis ſortis, quippe
quæ cum reliquis exacta alijs idoneis tunc
ſœnerati potuiſſet. Et ſic apparet, quòd de
bitores non poterant cogi ſortem reddere,
alioquin nõ fuiſſet opus ea querela ad prin
cipem. Quartò ibi (illam enim de creditori
bus conſcripſimus) ubi ſe refert ad conſtit.
121. ubi loquitur de creditore mutuatitio
uel alio, cui ſors debetur, quique poteſt eã
exigere, quem Græci [illegible] uocant, ſic etiã
hẽt tex. Grçcus [illegible].
Ex quibus verbis & antithetis neceſſariò ap
paret, ꝙ in hypotheſi dictæ conſti.160. ci-
uitas nõ erat creditrix ſortis, nec ei [illegible]
appellatio competebat: ergo ei ſors nõ erat
debita, nec eam exigere poterat: alioquin
uerbum [illegible], etiam uſurarij de ea verifi
catum fuiſſet, quod ibi negat tex. Quintò,
quia negant hanc facti ſpeciem attingere il
lam, de qua in conſtituit.121. ergo neceſſe
eſt vt in hoc differat, quòd ſors hic alienata
ſit nec repeti poſſit, alioquin in nullo differ-
ret quantum ad ſpeciem facti. Sextò, quia
dicit hanc ſpeciem magis annuo reditui,
quàm vſurarum præſtationi ſimilẽ: in quo
textus non omnino negat hunc contractũ
nihil habere cõmune cum fœnore, nimirũ
ob id, quòd accipiens pecuniam ſub hac for
ma utitur ea commodius vice fœnoris, ſe-
cundum no. ſuprà. quæſt.69. negat tamen
eſſe contractum uerè uſurarium, ſed aliam
ſpeciem contractus, videlicet emptionis re
ditus annui redimibilis. Et ſic neceſſe eſt
ſortem fuiſſe perpetuò alienatam, alioquin
eſſet uerus contractus uſurarius ſtrictè, &
nihil differret ab uſurarum præſtatione ꝓ-
priè & ſtrictè ſumpta. Et ſic patet quòd etiã
tempore Iuſtiniani uulgati noſtri reditus
erant in uſu, licet ratius, præſertim à priua-
tis hominibus, eò quòd priuati homines ra
rò volebant ſortem perpetuò alienare, &
malebant formali fœnore tũc permiſſo ſub
omnibus iuris modificationibus uti. Et ſic
emptiones iſtæ redituum iam olim dicta
conſtitutione.160. confirmatæ ſunt, & lega
li præiudicio deciſum, non eſſe propriè con
tractus uſurarios, nec ſubeſſe legibus uſu-
rarijs de duplo non excedendo, ita tamen
ut emptor non accipiat maiorem æquo re-
ditum. Quis autem eſſet æquius reditus,

textus nec ibi nec in alia parte iuris aperit. Nec dicas quòd ille textus propter illa uerba intelligendus ſit de non excedente ſemiſſes, quæ ciuitati & fiſco permittebantur: quia ille textus ſeparat hunc contractum ab uſurario, & à legibus uſurarijs, meritò non debet ad eas fieri relatio, nec ab illis argui præcisè quantum ad quantitatem reditus, quia in hoc non eſt ſimilis, ſed diſpar ratio: quoniam in hoc contractu, in quo ſors perpetuò alienatur, iuſtum eſt paulo maiorem eſſe reditum, quàm in merè fœneratitio, vbi ſors repeti poteſt. Puto tamen quod ad ſummum nõ excedebat ibi beſſalem uſuram, quæ de iure ſumma eſt, vt ſuprà. quæ. 69. in fi. iunctis no. ſupra quæſt. 5.

588 † SEPTVAGESIMO ſexto quæro de uſuris pupillaribus. Et vt dictum eſt ſup. nu. 57. tres ſunt ſpeciales caſus, in quibus iura ſtatuerunt centeſimas deberi, licet ſors ſtet periculo debitoris, à quo etiam exigi poſſit. Et quia duo poſteriores exoleuerunt ſufficiet primum excutere, videlicet quando tutor uel negociorum geſtor pecuniam pupilli in proprios uſus ſua authoritate conuertit, & vt dixi non ſeruantur dicta iura abſolutè quantũ ad quotam centeſimæ, ſed prout bonus & prudens iudex æſtimauerit, in quo sũmo æquilibrio opus eſt. Primùm tamen excipiendi ſunt caſus, qui certam & apertam deciſionis rationem habent, puta ſi conſtet quãtum damni pupillus hac fraudatione & interceptione pecuniæ paſſus ſit: hoc. n. totum refundendum eſt, quantuncũque centeſimam excedat, immo etiam ſi duplum excedat: ſpectat enim hic caſus ad intereſſe caſuale. Et tum quòd obligatio principalis ſit incerta, tum propter dolum, ceſſat limitatio dupli; & iſtud etiam in praxi ſeruandum eſt. Aut verò non conſtat de ſpecifico uel tanto damno pupilli, & tunc aut tutor doloſe uerſatus eſt, aut non. Primo caſu puta quando habens contutores pecuniam pupilli clam intercepit, uel ſi ſolus erat, deſtinatam ad emptionem prædiorum uel alium certum uſum pupillo utilẽ, eo prætermiſſo in uſus proprios conuertit, tunc debet centeſimas, nec debet iudex minus adiudicare. l. qui ſine de nego. geſt. l. tutor qui repertorium. §. quidam ſolent. l. non exiſtimo. de adminiſtr. tut. quæ nominatim loquuntur de maximis vel grauiſſimis uſuris, & ſic de centeſima, cùm non ſit maior nec grauior in iure. Et hoc etiam in praxi obſeruandum, niſi quatenùs ex iuſta cauſa (quę multę in magna geſtione eſſe poſſunt) moderandum aut remittendum iudex arbitraretur, puta ſi tutor hanc fraudem alijs officijs compenſauit, alioquin etiam mulctari uel extraordinariè & criminaliter puniri doloſus tutor poterit.

Tutor quãdo debet cẽteſimas.

589 † Secundo caſu, quando tutor non fuit in dolo, puta ſi contutorum conſenſu ſibi fœnerauit, vel cum ſolus tutor eſſet, ſibi creditam adſcripſit, cum non appareret pupillum indigere. Hoc enim facere poteſt. l. quoties. §. non tantum, de adminiſtra. tuto. & tunc debet quidem omnino uſuras, non autem centeſimas, ſed legitimas. Intelliguntur autem hic legitimæ quæ communiter conceduntur de iure, puta beſſes iure. ff. ſemiſſes uerò poſt. d. l. eos. §. 1. uerſi. & eam. niſi minores in regione frequentarentur, quia tunc de illis intelligitur d. l. tutor qui §. ex cæteris, de adminiſtr. tuto. & ſic Accur. ibi. & in l. ſi curator. C. arbi. tutel. malè confundit grauiſſimas, ſiue centeſimam cum legitimis: quia quando lex loquitur de maximis vel grauiſſimis, ſpecialis eſt diſpoſitio in pœnam doloſi, cum autem de legitimis, intelligitur de communibus. Quid ergo ſi pupillus per inſtitores negotiabatur, vel ergaſterio præ erat, an hoc ſecundo caſu debeantur beſſes? videretur quòd ſic, quia illæ ſunt legitimæ iure. ff. & adhuc etiam iure. C. in creditoribus dictæ profeſſionis d. l. eos. Contrà puto, & quòd tantum ſemiſſes. Ratio, quia iure. C. etiam iuſto mercatori beſſes ſunt legitimæ, niſi ex ſtipulatione uel pacto, ubi pactum ſufficit, ſecundum nota. ſuprà nume. 507. aliàs in fœnore incidenti, etiam ob moram regularem, non ſunt niſi ſemiſſes. Quid ſi pupillus ſit illuſtris? Videretur quòd tunc tutor non deberet hoc ſecundo caſu niſi trientes d. l. eos. facit. dict. l. tutor qui. §. ex cæteris, ubi in dubio de minoribus. Contrà puto quòd debeantur ſemiſſes, quia taxatio quadrifaria pro conditione perſonarum in d. l. eos, nõ concernit niſi uſuras quæ ueniunt ex ſola diſpoſitione hominis: in his autem quæ à lege, puta ob moram, nihil mutatur de iure antiquo, niſi in hoc, quòd regulariter non excedant ſemiſſes. Tum hoc caſu ineſt quædam mora irregularis; quo caſu non debet illuſtris eſſe deterioris conditionis, vt ſuprà dixi nu

Quando legitimas.

590 me. 56. † Quid ſi tutor in uſum ſuum bona fide conuertendo plus habuit commodi quàm ſit legitima ſeu communis ſemis uſura? Reſpond. Adhuc non debetur vltra legitimã ſiue ſemiſſem, quod ſatis indicant dicta iura: ideo enim hic taxant legitimam ut uice tranſactionis ſit, ſiue plus, ſiue minus tutor lucretur, & alioquin eluſoria eſſet ea taxatio. Sed ad iſtud ultimum aduerte, quia in contrarium facere videtur, quòd ſi tutor de pecunia pupilli fundum nomine proprio emit, deteſtationem habet

pupil-

pupillus maior factus, uel ratificando, ſeu
potius in ſe transferendo negocium, uindi-
care fundum, & cõiequenter ſibi rationrm
exigere de fructibus, & ſic totum commo-
dum auferre ſicut ſi nominr ſuo emptus eſ-
ſet, vrl hoc omiſſo & fundo cum fructibus
tutori relicto, petrre precium cum vſuris le
gitimis. l. ſi curator. C. arbi. tutel. Solutio fa
cilis eſt, quòd iſtud contrarium procedit
quando ſupereſt certa res acquiſita, vel ius
formatum immediatè pecunia pupilli, uel
minoris per adminiſtratorem ſuum, nomi-
ne proprio adminiſtratoris acquiſitum, ſi-
ue fundus emptus ſiue nomen, ut ſi precu-
nia fœnerata ſit: tunc enim eſt quod eligi
poſſit, & ſic pupilli uel maioris facti ele-
ctio rſt. Caſus in d. l. ſi curator. & in l. ſi tu-
tor quando ex fact. tuto. ſa. l. ſi ut proponis.
C. de rei uindi. Et tunc ſiquidem eligat rẽ
acquiſitam, non poteſt peterr precium, nec
eius legitimas vſuras, ſed rem qualis eſt cũ
fructibus ſi qui ſint: vel nomen acquiſitum
quale eſt cum uſuris conuentis perinde ac
ſi acquiſitum eſſet nomine ſuo; & ſi plures
res ſint acquiſitæ per eundem tutorem, non
poteſt bonas acquiſitiones ſiue rerum ſiue
nominum acceptare, malis repudiatis, vel
in aliquibus rem acquiſitam cum fructibus
vel nomen cum vſuris cõuentis eligere, in
alijs uerò precium cum vſuris legitimis pe
tere: ſed tenetur omnia (bona tamen fide ut
dixi) acquiſita in totum acceptare, cũ omni
commodo & incommodo, vel in totum tu
tori relinquere, text. in d. l. tutor qui §. ſi tu-
tor pecuniam: & in leg. cum quæritur. de
adminiſt. tuto. Secus ſi conſtat quòd tutor
certam acquiſitionem doloſè fecerit, vel in
fraudem pupilli: quia tunc licebit hanc re-
pudiare, & precium cum uſuris non ſolum
legitimis, ſed etiam centeſimis petere, ſi tu-
tor damno pupillum afficere uoluit, manẽ-
te nihilominus in reliquis acquiſitis præfa-
ta electione. Quòd enim pupillus omnia
acquiſita eligere vel omnia omittere com-
pellitur, ex æquitate inductum eſt, ne tu-
tor dãno afficiatur: qua æquitate indignus
eſt & priuatur, quatenus ex dolo ſuo con-
ueniri poteſt, argu. l. ſi plures, in fi. de admi-
niſtra. tuto. Sed caſu quo pupillus nolit rẽ
acquiſitam extantem, habet tamẽ eam pro
precio & uſuris legitimis hypothecatam. l.
3. in prin. de reb. eor. Si uero non ſubeſt cer
ta res acquiſita de pecunia pupilli, ſed eam
tutor aliter bona fide, ut ſuprà, in uſus ſuos
conuertit, puta creditoribus ſuis ſoluendo,
uel negocia ſua exprdiendo, vel etiam mer
caturam exercendo, tunc cum ſit quod eli-
gatur, non adaptatur, ſed ceſſat diſpoſitio
d. l. ſi curator d. l. ſi tutor. & ſolùm ſupereſt
actio ad pecuniam & uſuras legitimas, &
procedit quod dixi, tutorem bonæ fidei, ſi
fortè ſuperlucratus ſit, non teneri de toto lu
cro calculum inire, ſed ſolùm de uſuris legi
timis. Hæc eſt ſumma uſurarum pupilla-
rium de iurr, quæ etiam in praxi obtinet,
ſaluo ut quod de legitimis & communibus
uſuris dictum eſt non ſit hodie apud nos de
ſemiſſibus, ſed de quincuncibus intelligen-
59 dum. † Et vt hæc quæ ſunt quotidiana
ſint exemplis illuſtriora, quæro, tutor debe-
bat centum reditus redimibilis pro mille
ducentis, redemit de pecunia pupilli bona
fide, uidelicet in rationibus precium inter
accepta referendo, cum eſſet pecunia pupil
li ocioſa, hoc eſt cum nec pupillus egeret,
nec ei neceſſe foret acquirere, prout regula-
riter nõ tenetur tutor acquirere, auth. 1. C.
de adminiſtra. tuto. An pupillus tutela fini
ta petere poſſit precium ſeu ſortem unà cũ
reliquis medij temporis à dicta redemptio-
ne? Videtur quòd ſic abſque dubio. Pri-
mò, quia poteſt petere precium cum uſuris,
ergo cum illis quas prius ſoluebat tutor, &
à quibus librratus eſt de pecunia pupilli, de
qua videretur alioquin locuplrtari cum ia-
ctura pupilli. Secundò, quia de bonis pu-
pilli liberatus fuit à centum annuis, ergò
videtur ea à pupillo accepiſſe, text. in l. ſi
quis obligationr, de regu. iur. l. qui etiam
de calumnia. l. ſi mulier, de condictio. cauſ.
da. & accipere, uel liberari, paria ſunt, etiã
ſi de implemento conditionis agatur. l. ſi
fundum §. Titio fundum, de lega. 1. leg. Iu-
lianus, de conditio. & demonſtra. ergo cen-
tum annua cum ſorte debet reſtituere.
Tertiò, quia huiuſmodi redemptio eiuſdẽ
iuris & rationis eſt ſicut emptio noui redi-
tus: quia contractus & diſtractus eiuſdem
ſunt naturæ. leg. de tutela. C. de integ. reſtit.
minor. Barth. l. & quidem, de condict. furt.
Sed ſi reditum de nouo acquiſiuiſſet nomi
ne ſuo de pecunia pupilli, poſſet pupillus
petere non ſolum ius reditus ſibi cedi, ſed &
reliqua omnia præteriti temporis etiam
per tutorem exacta. Igitur ſi tutor rrde-
mit ſimplicitrr nomine ſuo, ideſt ſimplici
redemptione, non conſtituendo ſe debito
rem ſimilis reditus erga pupillum, tunc cũ
non ſubſit reditus, utpote reſolutus & ex-
tinctus, debet reddere precium, quod
loco reditus redempti ſubrogatur, & etiam
reliqua præteriti temporis, qualia ſoluiſ-
ſet, & à quibus beneficio pecuniæ pupilla-
ris liberatus fuit. In contrarium videtur,
quia ſequrretur, quòd maior factus poſſet
exigere reditum ad rationem duodecimæ,
non ſolum pro præterito, ſed etiam pro
futuro tempore, donec ſors rrddrretur, &
nihilo-

nihilominus qñ uellet ſortem cum reliquis exigere, quod eſt abſurdũ, imò impoſſibile, per prædicta ſuprà quæſtio. 27.

592 † Aduerte, hæc q̃ſtio põt dupliciter ꝓponi. Primò, verũ poſſit exigere p̃fata reliqua & nihilominus ſortẽ eũ volet cũ reliquis vſque ad tẽpus ſortis redditæ? Et non videtur utrunq; poſſe. An verò poſſit exigere reliqua præterita, & ẽt continuationẽ in futurũ donec ſors reſtituatur uel redimatur, abdicando poteſtatẽ cõpellendi ad reſtitutionẽ ſortis? Et videtur hoc poſſe. Sed adhuc non eſt quæſtio euacuata, remanet. n. tertiũ mẽbrũ, an poſſit habere reliqua præterita præciſè pro tp̃e præterito, quo durauit tutela tantum, & ſortem exigere, abſq; eo q̃ deinceps currat reditus pro futuro tp̃e, inter finẽ tutelæ, & reſtitutionẽ ſortis. Ad pleniorem ſolutionis plurium quæſtionum elucidationem ſormo duas quæſtiones ſequentes.

593 † Prima de emptione fundi, facta à tutore nomine proprio de pecunia pupilli, qui maior factus eligit precium cum uſuris (vt poteſt) quantæ ſint apud nos illæ vſuræ? Videretur quòd ſemiſſes ſecundum ius commune, quod non eſt correctũ in centeſimis pupillaribus, vt nuper dictum eſt: & ſic non videtur correctum in reliquis legitimis pupillaribus vſuris. Sed non ſequitur, quia centeſimæ illæ non habent locum, niſi contra doloſum, qui dignus eſt vt egeſtate laboret. l. bona fides, depoſ. & adhuc iudex debet arbitrari, vt diximus. Sed legitimæ veniunt etiam citra dolum, quinetiam citra culpam: ideo cum non ſint niſi compenſatio interuſurij, non debent excedere communem æſtimationem, & metam interuſurij, quæ eſt ad rationem quincuncis, vt ſuprà probauimus nu. 537. Et ſic concludo, quòd hæ uſuræ nõ debent hanc metam excedere, poſſunt autem & regulariter his caſibus debent tanti æſtimari: Ideo ſi tutor uili precio emerit, ita quòd fructus excedant has vſuras, hoc cedet lucro tutoris, ſibique imputabit maior factus ſi maluerit modicam pecuniam cum his uſuris, quàm vberiorem fundum cum amplioribus fructibus. Si verò tutor caro precio emerit, ita quòd vſura excedat, nihilominus tenebitur præciſè precium cum his vſuris reſtituere, ſi pupillus vel adultus eligat, nec liberabitur tutor offerendo fundum cum fructibus à tempore contractus, quia non acquiſiuit nomine tutorio, ſed proprio. Ideò ſibi imputare debet, quòd nullo modo poteſt cogere pupillum ad recipiendum fundum cum fructibus: & ſic regulariter tutori vel curatori de pecunia minoris acquirenti, vtilius eſt nomine minoris acquirere, quàm nomine proprio: quia ſi nomine proprio, nihil potius agit, quoniam nihilominus minoris erit electio. dicta lege curator. Sed ſi nomine minoris, tunc regulariter minor non habet electionem, ſed tenetur acceptare acquiſitionem, & liberatur tutor vel curator reddendo rem acquiſitam cum fructibus etiam ſi valor rei decreuerit, dummodo acquiſitio tempore ſuo rectè prudenterque facta fuerit pro minore, cui taliter expediebat emi. Tenebitur enim minor acceptare, non inſpecto quod poſtea caſu contigit. l. vero §. ſciendum, de minor. l. ſed an vltro. §. 1. de nego. geſt. quinetiam circa ſubſecutam nominis deteriorationem non tenetur tutor, niſi de lata culpa. leg. 2. C. arbi. tute. Et prædicta noſtra diſtinctio clarè probatur in text. rotundo. l. ſi quis putans. §. ſiue autem, commu. diui. vbi ſi quid ſocius communi nomine fecerit, non debet neque damnum neque lucrum ſentire, ſcilicet ſolus, ſed tantum pro parte ſocietatis participare. Si uerò non communi nomine, ſed vt lucretur ſolus, tunc damnum ad eum ſolum ſpectat.

594 † Secunda quæſtio de emptione reditus ad rationem duodecimę. Breuiter idem quod in præcedenti. Si enim tutor nomine proprio emerit, habet pupillus præfatã electionem, & caſu quo eligat reditum, habebit qualis eſt, benè vel malè collocatum, cum reliquis quæ tutor exegit, aut exigere debuit: cui ſufficiet cedere actiones, vt nihil hoc caſu lucretur nec amittat, niſi quatenus culpa ſua ſiue non exigendo, ſiue non intercedendo ſubhaſtationibus bonorum debitoris, aut aliàs nomen deterioratum eſſet, quæ culpa (demum lata. d. leg. 2. C. arbit. tute.) uenit in actione tutelæ. Quo uerò caſu quondam pupillus eliget preciũ, habebit illud cum vſuris quincuncibus à tempore emptionis, non autem reliqua reditus, quoniam eſſet iniuſtum, ex quò non approbat contractum: cum eſſet iniquum & vſurarium, ex quo repetit & exigit ſortem, per no. ſup. q. 28. Et hoc caſu ſiquidem tutor rectè collocauerit pecuniam, lucrabitur ſuperfluum reditus, etiam pro tempore præterito. Et ſic ſi reditus ſit centum annua conſequenter ad minus ſors mille ducenta, & à tempore emptionis duret tutela decem annis, inuenietur tutor tempore medio lucratus quadringenta, videlicet quadraginta ſingulis annis, quia ſortis annua duodecima eſt centũ, quincunx uerò ſexaginta: & ſic in fine decennij tutor recepit aut habet in bono nomine mille pro reliquis, pro quibus nõ debet niſi ſexcenta pu-

pillo pro vſura quincunce illius decennij,
& ſic dando pupillo mille octingenta libe-
rabitur à ſorte & vſuris pupillaribus , re-
ditus verò cum ſuis reliquis ei cedet,& hoc
eſt iuſtum , nec poteſt iuſtius decerni : nil
etiam habet quondam pupillus quo con-
queri poſſit, cum eandem conditionem eli-
gere potuerit . Si autem uelit ſortem ha-
bere , non poteſt maiorem quincunce vſu-
ram exigere , etiam duntaxat à tempore,
quo tutor negociatus eſt,& in uſus conuer-
tit . Quòd ſi tutor malè collocauerit redi-
tum,aut poſtea quocunque caſu deteriora-
tus ſit,ſuum eſt periculum, nec poteſt eum
reditum obtrudere pupillo , ex quo pro-
prio nomine emit.Si verò nomine pupilli,
tunc ſiquidem tempore contractus expedie
bat pupillo talem reditum emere, & tutor
diligenter in acquiſitione verſatus eſt , nec
eius culpa, ſaltem lata, nomen deterioratū
eſt,tenebitur maior factus acceptare reditū
595 qualis eſt,etiam deterioratum. † Ex hīs
prior illa quæſtio clariſſimè diſſoluta eſt,vi
delicet quando tutor de pecunia pupilli re
demit reditum à ſe debitum (vide tria illa
membra ſuprà nu.592.) Eſt enim clarum,
quòd maior factus non poteſt eligere pri-
mum , videlicet exigere ſortē cum reliquis
duodecimæ præteritis:hoc enim cederet in
improbum ſœnus , & hoc niſi fraus & do-
lus tutoris conuinceretur , qui negocia pu-
pilli vrgentia reliquiſſet, ut ſibi de pecunia
pupilli negociaretur,aut occultè ſubtrahe-
re voluiſſet: quo caſu cētesimæ non tanquā
uſuræ,ſed tanquam intereſſe uel reparatio-
ni damni à iudice arbritrandi locus eſſe poſ
ſet,ut dictum eſt. Aequè etiam clarum eſt,
quòd non poteſt eligere ſecundum, videli-
cet continuationem antiqui reditus, donec
redimatur, quia extinctus eſt , nec fuit ac-
quiſitio reditus ; ſed luitio & ſuppreſſio; &
ſic nō eſt locus d.l. ſi curator. C.arbit.tutel.
nec l.ſi ut proponis.C.de rei vindi.& ſimi-
libus,quia nulla res acquiſita fuit,ſed mera
luitio facta eſt. Faciunt quæ dicam infrà q.
87.de uno ex ſocijs reditum à ſe ſolo debi-
tū de communi redimente. Nec etiam po-
teſt eligere tertium, quia ſaltem pro illo tē-
pore præterito eſſet improbū ſœnus, quod
Solutio. nullo tempore licitum eſt. Dicēdum,quòd
tn̄ poteſt ſortem repetere cum uſuris quin
cuncibus à tempore dictæ redemptionis,&
ſuperfluum lucratur tutor, qui malo more
verſatus non eſt , & ſatis lucratur pupillus,
cui periculo tutoris oīno ſeruatur congruū
interuſurium:nec debet totum lucrum au-
ferre,cū ad eum non ſpectet periculum , ut
ēt probat tex.in d.l.tutor qui.§.ſi tutor . Et
ſic tota hæc q.euacuata eſt. Inter hæc ſcribē
dum occurrebat q. An tutor in fundo de pe
cunia pupilli à conſanguineo tutoris pro-
prio noīe empto,ſiue iure proximitatis ab
extraneo emptore retracto , poſſit pupillū
eligentem fundum eodem iure proximita-
tis euincere uel excludere? Et ſimilis quæ-
ſtio , ſi tutor fundum auitum ſub facultate
redimendi venditum ea expirante de pecu
nia pupilli ſui redemerit? Breuiter veritas
eſt quòd ſic , cum res eſſet ei oneri ſubiecta
erga tutorem,& ſic idē ac ſi tertius uel alius
tutor eidem pupillo emiſſet, ad quem non
niſi cum onere ſuo tranſiuiſſet : ſunt enim
apud nos huiuſmodi actiones in rem ſcri-
ptæ,ut dixi ad Alexan.conſi.10.lib.1. Dixi
etiam de his duabus nouiſſimis quæſtio. in
conſuetu. Pariſi.§.184.vbi latius . Et ſic in
his ceſſat æquitas & ratio dictæ electionis.
596 † Vtile tamen eſt q.ſequentem , utpote
quotidianā,ſpecialiter explicare . Deceſſit
mercator relicto pupillo ſub tutela fratris
uel patrui mercatoris eiuſdē profeſſionis,q
tutela finita reddit rōnem de pecunia in hæ
reditate inuenta, ſuper qua ſumptus & ali-
menta pupilli deducit:dicit maior factus ꝙ
debet reddi ratio ēt de lucro mercaturę pro
rata dictæ pecuniæ,qua tutor interim vſus
eſt,ſaltem veriſimile eſt , ꝙ non tenuit eam
multis annis ocioſam.Quæritur an & quā-
ta veniet uſura? Reſpon. Iſte caſus non ſpe-
ctat ꝓpriè ad vſuram,ſed ad rei perſecutio
nem,aut ad id quod caſualiter intereſt. Ra-
tio , quia tutor iſte poterat de pecunia pu-
pilli ad hoc deſtinata eandem paternam ne
gociationem continuare , & ad hoc tum ex
qualitate pupilli patris eius & familię,tum
ex qualitate tutoris,tum ex deſtinatione pe
cuniæ , rerumq́ue hæreditariarum teneba-
tur exercitium iſtud mercatile non abrum
pere,ſed continuare,aut per inſtitores ſecū
dum conſuetudinē talium mercatorum cō-
tinuari curare : quod omittendo ipſo facto
moram cōmiſſit,& in uſus ſuos conuerten-
do dolum & fraudē perpetrauit,unde tene
tur in id quod intereſt , quæ eſt obligatio
principalis & non acceſſoria:quia principa
liter tenebatur hoc caſu noīe pupilli , ſeu
ad eius commodū negociari. Meritò caſus
iſte nō ſpectat ad taxationē legitimæ uſuræ
uel interuſurij, ſed ad æſtimationē eius qđ
caſualiter intereſt, & principaliter debetur
quod cū in facto conſiſtat,ideſt, in circunſtā
tijs perſonarū,locorū,rerum & tp̄is cuiuſq;
caſus ſubiecti l. quatenus,de reg. iur. nulla
certa taxatione uel regula definiri pōt , ſed
quantū in ſubiecta quaque hypotheſi verè
interſit,ſubtiliter oībus conſideratis, bonus
iudex ꝑpendere & æſtimare dēt l.unica. C.
597 de ſent.quæ ꝓ eo qđ intereſt.† Circa hoc
laudat

laudat Bal.ſtatuta quorundam locorum,ꝙ
dentur decem in centum in anno,quia ſecũ
dum vſum bonæ mercantię tale lucrũ affer
tur,ſic ait in l.fi.§. præterea,col.2.C. de iur.
dot.quod recidit ad rationẽ dextantis uſu-
ræ,quę nunquam fuit in iure permiſſa, etiã
iuſtis mercatoribus, niſi in traiectitia, quæ
non eſt propriè uſura,vt ſuprà.q.5.& ſic il
la ſtatuta quæ laudat Bald. erant iniqua &
valde exorbitantia:& tamen tempore Bal-
di antè & poſt ita vulgò & ſecurè obſerua-
bantur,non ſolùm inter mercatores, ſed ẽt
promiſcuè. Hinc Angel.Peruſ.in l.ſi uen-
tri.§.in bonis. de priuigi. eredit. teſtatur, ꝙ
tempore ſuo deponentes pecuniam apud
Campſores recipiebant.10.pro centenario
quolibet anno,&,quod erat deterius , non
ſolum ex pacto ſpeciali hoc tolerabatur,ſed
etiam citra pactum ex ſimpli mora genera
li ſtatuto inducebatur in omni debitore,tã-
tiq; intereſſe fingebatur,vt refert & cõpro-
bat Alber.1.par.ſtat. q.115.& latius in l.1.
col.pen.C.de ſum.trini. vbi loquitur de ſta
tutis Bergomenſibus, quæ quo generalio-
ra,eo abſurdiora,vt dixi ſup.nu.501.& nũc
ex prædictis conſtat prorſus iniqua eſſe &
non toleranda. Cæterum quãquã ex circũ-
ſtantijs caſus particularis poſſit quandoque
nedum uſq; ad dextantem,ſed ẽt vſq; ad cẽ
teſimã æſtimari, vt ſup.nu.581.tamen hoc
rárius eſt,q̃ vt rationabiliter poſſit ad for-
mã ordinariæ taxationis produci: & ſi pro
duceretur,nõ deberet excedere beſſes lega-
les inter mercatores & negociatores, nec ſe
miſſes inter alios.Quod.n.in conſequentiã
trahitur & in taxationem ordinariam, ma-
gis habet uicem interuſurij & legitimæ vſu
ræ,q̃ intereſſe caſualis, in quo probatio &
æſtimatio particularis requiritur:vnde pro
babilius & æquius eſt quod Cor.conſ.alle-
gatis ſup.nu.495.refert Peruſii & Tuderti
ex communi ſtatuto æſtimari inter merca-
tores ad rationem octo vel ſeptem in cen-
598 tum in anno. † Et ſic vides,quòd duritiès
illa barbarica promiſcui dextantis,quæ iu-
re ciuili in tumulo ignorantiæ à cladibus
Gothicis ſepulto uſque adeo vigebat , vt
probabilis & æqua videretur etiam docto-
ribus,ſed iuris ignoti profeſſoribus eo ſecu
lo,in quo floruerunt Albert.Bal.Angel. &
Synchroni.ſenſim tandem ſi curari & mi-
teſcere cœpit,ipſiſque rerum experimentis
iuriſque notitia creſcente,iniqua & intole-
randa apparuit, ut poſteriori ſeculo (nunc
centum anni ſunt) non toleraretur,niſi in-
ter mercatores,& infra rationem beſſium.
Et memini ante multos annos in hoc Sena
tu in quadam particulari cauſa taxatum &
æſtimatum mercatori huiuſmodi intereſſe
ad rationem ſeptem in centum in anno,
quod circiter ad rationem unius in quinde
cim recidit.Sed hoc non poteſt eſſe perpe-
tuum,cum ſemper alia negociatio ſit alia
fructuoſior,imò eadem ſæpè pro tempore
varietur,in vna præponderat induſtria pe-
cuniæ,in alia econuerſo,alio tempore ma-
ior eſt pecunia fidelium inſtitorum, maior
alea,cui res pupilli non debent temerè cõ-
mitti,quæ omnia in hoc intereſſe & adiudi
cando & taxando conſiderari debent,dedu-
cto ſemper ſalario inſtitorum. Quare in
iſtis bonus iudex non poteſt conſultius ver
ſari,quàm omnibus totius negocij circun-
ſtantijs exactè perpenſis,bonos inſuper , fi-
dos & expertos eiuſdem profeſſionis nego
ciatores ſuper veritate,cõſuetudine & quã
titate huiuſmodi intereſſe conſulere .Quo-
ties ergò tutor poterat & tenebatur pupil-
lo negociari,& non fecit , & tanto magis ſi
etiam per fraudem in vſus ſuos conuertit,
tenetur in totum quod intereſt, vt etiamſi
ſoluendo non ſit , extra ordinem coërceri
poſſit.l. ob fœnus,de adminiſt. tuto. & ſic
hoc non ſpectat ad materiam uſurariam,in
qua de ſimplici promiſcuo interuſurio agi
tur.
599 † SEPTVAGESIMO ſeptimo quęro.Quid
ſi tutela & cura vltra.20. annos durauerit,
cũ initio tutor partẽ pecuniæ pupillaris in
vſus ſuos citra fraudem cõuertiſſet, & for-
ſan adhuc diu differt reſtituere tutelã? An
p̄ſtatæ vſuræ pupillares ſemꝑ currere ꝑgant
vltra duplũ? Videtur ꝙ ſic,donec tutela re-
ſtituta ſit.l.tutor qui.in fi.l.Lucius.§.quæſi-
tũ,de adminiſt.tut. vel donec ſeriò obtule-
rit,& ꝑ eũ nõ ſteterit.l.fi.C.de vſu.pupil. ſu
prà.q.39.nu.298.Non obſtat.l.ſi nõ fortè.
§.ſuprà duplũ,de condict.indeb.conſt.1.2 t.
in nouell.vt ſup.nu.46.quia diſputando di
ci põt,primò,ꝙ loquuntur in fœnore nego
ciatiuo,& principaliter intento , vt clarè.d.
nouell.ſecus in fœnore incidenti,ꝙ uidetur
magis ſimplex punitio morę,q̃ negociatio
fœneratoria:quanto verò plus durat mora
tanto punitior eſt. Præterea maius eſt
odium, & maior ratio cohibendæ auarí-
tiæ in fœnore negociatiuo,quàm in incidẽ
ti,vt ſuprà nume.56,& ſic limitatio illa du-
pli introducta in negociatiuo , non debet
extendi ad incidens ob moram. Nec ob-
ſtat,ſi fortè dicatur,quòd tutor non clã nec
fraudulenter accepit pecuniam,ſed in libro
rationum ſibi mutuum adſcripſit ſub vſu-
ris legitimis : & ſic quòd videtur pupillus
ipſe mutuaſſe & fœneraſſe.l.quoties.§. non
tantum.de admi.tuto. quia reſpondetur,ꝙ
tutor non cenſetur adſcripſiſſe , niſi prout
de iure tacitè ineſt.Hinc ẽt ſi pluries hoc fe-

cerit,non dicetur pupillus fœnerator nec ſo
litus ſœnerari:cũ ẽt omiſſo contractu ſuffi-
ciat ei iudiciũ tutelæ ex quaſi contractu &
mora irregulari. Secundò ad dicta iura de
duplo reſpondetur,ꝙ loquuntur in eo, qui
põt agere & debitũ exigere, & ſic nõ habẽt
locum in pupillo vel agente ſub tutela vel
cura.Sed aduertendũ, ꝙ prima ſolutio de
differentia inter ſœnus negociatiuũ & inci
dens nõ procedit hic:quia licet dicta nouel-
la.121.loquatur in mutuante ad uſuram,ta
men erat contingentia ſacti, ſuper quo ſup
plicabatur:deciſio verò generalis eſt,& ſun
datur in ratione generali & vniuerſali, ꝙ
leges nihil vltra duplum ſolui velint:& lo-
quitur de legibus vſurarijs,quæ nõ ſunt diſ
ferẽter,ſed uniſormiter latæ, ſiue vſura de-
beatur ex pacto ad hoc intẽto,ſiue pręter pa
ctum pp morã.Nec iura ſolent ſacere hanc
differentiã inter ſœnus negociatiuũ & inci-
dens,ſed uerbũ(vſura)in iure ęquè propriè
utroq; caſu intelligitur:& ſic de vtroque in
telliguntur & prædicantur leges vſurariæ.
tũ d.l.ſi non ſortem.generaliter & abſolutè
negat vſuras deberi ſupra duplũ:ergo gene
raliter intelligitur.Quod aũt ibi ſubdit de
ſtipulatione nõ eſt reſtrictio, ſed ampliatio
etiam ſtipulatione interpoſita,quæ non ſo-
lùm in negociatiuo ſœnore,ſed ẽt in incidẽ
ti,puta ſuper vſuris ex futura mora deben-
dis interponi poteſt:& tamen tex. abſolutè
negat valere vltra duplũ,& hæc eſt ueritas.
Secunda ẽt ſolutio peccat, quia diligentia
hic nõ prodeſt:non ſolũ enim debitæ,ſed ẽt
exactæ vſuræ duplo imputantur. Et ideo li
cet pupillus per ſe agere & exigere nõ poſ-
ſit,non prodeſt:quia ſufficit ꝙ non ſit dete-
rioris,ſed æquè bonæ conditionis,ac ſi exe-
giſſet. Hæc autem limitatio dupli non eſt
ſancita in perſonam,nec contra negligentẽ,
nec in pœnam negligentiæ,ſed in rem,& in
ipſum curſum vſurarum,vt non poſſint vl
tra currere,quãprimum ſortem ęquauerint
ſed ex tunc ſint deinceps penitus indebitæ.
Nullus aũt ſauor,nullũ priuilegium eſt pu
pillis ad indebitum præſertim lucrum, &
contra leges conſequendum.

600 † Quibus non obſtantibus, dico ꝙ cur-
runt abſque dicta limitatione dupli,quam-
diu tutela,cura uel ſimilis adminiſtratio du
rat,& contra ipſum adminiſtratorem dun-
taxat.Ratio,quia debuit à ſemetipſo exige
re.leg.atqui natura.§.1.l. qui ſine, de nego.
geſt.leg.quoties.§.item ſi temporali, de ad-
miniſtr.tut.Quamprimum igitur vſura ſor
tem æquauit,quod ſuit in ſine ſexdecim an
norum & octo menſium,ſecundum ius ſcri
ptum,& in fine uiceſimi anni,à tẽpore quo
currere cœpit, ſecundum præſatam mode-
rationem noſtram debuit & obligatus fuit
tutor vel geſtor à ſeipſo ſortem cum uſu-
ris exigere,& in æs & patrimonium pupil-
li vel minoris referre,relatumque alij,ſi res
& occaſio ſerebat,ſœnerare. Quod cum nõ
ſolum non ſecerit, ſed adhuc uſus fuerit,nõ
cẽſetur interuertiſſe,ſed rurſus de nouo ſibi
creditam pecuniam aſcripſiſſe, ſibique po-
tius quàm alij ſcenerare voluiſſe, argu.d.l.
quoties.§.non tantum.Itaque pergit eadem
vſura non tanquam ex veteri, ſed tãquam
ex nouo mutuo. Eſt enim iuris intellectu
nouum mutuũ cùm teneretur tutor ea pe-
cunia vti volens ſibi in mutuum ſub vſuris
legitimis imputare:qui quidem intellectus
pro nouo vero mutuo habetur contra tuto
rem,qui ad hunc iuris intellectum, uideli-
cet ad exigendum à ſe ipſo, vel ſi porrò vti
malit, ad ſœnus ſub legitimis vſuris acci-
piendum tenetur. Sed hic emergit duplex
601 quæſtio. † Prima, an hæc noua vſu-
ra currat non ſolum pro ſorte ueteri, ſed ẽt
pro illius uſuris,& ſic deinceps duplex ma-
ior tanquam pro ſorte duplata; Videtur
quòd ſic, quia priores uſuras exigere de-
buit:quòd cùm non ſolùm non ſecerit, ſed
etiam vſibus ſuis retinuerit,vſuras eũ agno
ſcere oportet,inquit text.in l.tutor qui.§. ſi
quas.de adminiſtr.tuto. Quoniam priores
illæ uſuræ,quæ debuerunt exigi,eo ipſo ꝙ
non ſunt exactæ,nec in vſus pupilli conuer
ſæ,ſed uſibus tutoris retentæ,efficiuntur illi
ſors, text.in l.qui negociationem.§. ex duo
bus in ſi.eo.titu.l.vxori.de uſuſruct. lega.
Item ſi eo tempore, quo uſura ſortem pri-
mùm æquauit,alius tutor ſubrogatus fuiſ-
ſet, qui pecuniam & vſuras exegiſſet, & in
vſus ſuos conuertiſſet, totius ſummæ tanq̃
vnicæ ſortis vſuras deberet, text. in d.§. ex
duobus.Igitur idem ſi iſte tutor in curatorẽ
expreſsè vel tacitè cõtinuari ſe paſſus fuerit
vel eo ipſo ꝙ adminiſtrationẽ cõtinuauit,
& ſemp tam ſortẽ,q̃ vſuras in vſus ſuos, &
non in vſus pupilli conuertit.Item videtur
tex. in terminis in d.l.qui negociationem.§.
ſi.de admini.tutor.cũ ad curatores tranſſe-
runtur.Non enim exprimit, ꝙ aliæ perſo-
næ in curatores ſubrogẽtur, ſed ſimpliciter
loquitur:& ſic intelligi poteſt etiã ſi ijdem
tutores poſt pubertatem curatores effician-
tur,& tanquã tales in adminiſtratione rema
neant. Et ſic eſt ibi caſus rotundus pro hac
parte, non ſolùm ſi prior vſura tunc cum
curatores ſiunt ſortem æquarit, ſed etiã ſi
nondum æquaret,quia tex.non diſtinguit.
Quibus nõ obſtantibus contrariũ puto, ꝙ
tantum currat eadem prior vſura pro rata
ſortis primùm in uſus tutoris conuerſæ,
non autem pro rata uſurarum eius.

Et

602 † Et moueor primò, quia longè per ſe
odioſius eſt uſurarum uſuras propagari,
quam unam & eandem uſuram continua-
ri vltra duplum. Et primum nunquã fuit
in iure ullo caſu permiſſum, ſed bene ſecũ
dum certis caſibus, ut in l. uſuræ & in l. pe.
in fin. C. de uſur. Vnde licet aliquando (ut
in hac hypotheſi) ſubſit cauſa, vt currere
pergant ultra duplum, non tamen ut vſura
rũ vſuræ noua ſubinde ſuperſętatione mul
tiplicẽtur & multiplicent. Secundò, ꝙ aliàs
duo ſpecialia ſimul cõtra regulas iuris con
currerẽt, videlicet ꝙ ſimul & uſura uſurę, &
ẽt vltra duplũ curreret, quod eſſe nõ debet.
l. 2. C. de dot. pro. no. in l. ſingularia. ſi cert.
peta. Nõ obſtat, ſi dicas, ꝙ ratio deciſiua hu
ius principalis quæſtionis vtrunq; ſpeciale
excludit: quia bene ſequitur, ſorte æquata
cenſetur idem tutor uſibus ſuis retinens,
rurſus ſibi in mutuum ſub uſuris legitimis
adſcribere tam ſortẽ q̃ uſuras, quas à ſe exi-
gere tenebatur: ergo totum eſt ſors, & noua
ſors, & ſic neq; uſura uſuræ, neq; duplũ ex-
cedi videtur. Quoniam licet hoc argumẽ
tum tpe. ff. colorẽ ſorſan habere potuiſſet,
tamen iure. C. nullũ prorſus colorem habe-
re poteſt: quoniam Iuſtinia. l. fi. C. de uſur.
omnẽ prorſus anatociſmũ ſuſtulit, vt ſup.
nu. 43. ut nullo modo (põdero vniuerſalia
negatiua) induci poſſit. Quod ergo tutor &
pupillus cõmuni expreſſo cõſenſu, ẽt contu
torum authoritate facere non poſſent, mul
to minus tacitè induci põt. Quinimo nec iu
re quidẽ. ff. cauetur, ꝙ eidem tutori vel ge-
ſtori vſura pupillaris pecuniæ in ſuos vſus
cõuerſæ efficiatur ſors: & ſic cum hoc odio-
ſiſſimum ſit, induci non debet. Non obſtat.
d. §. item ſi tẽporali. ibi. Et generaliter quod
aduerſus alium præſtare debuit pupillo
ſuo, id aduerſus ſe quoque præſtare debet
ſortaſſis & plus, quoniam ille text. non lo-
quitur niſi de conſeruatione iuris uel af-
fectionis principalis, meritò Iureconſul-
tus ibi verſi. (& plus) animoſius loquitur
quod non debet produci ad vſuras, & vbi
pupillus certat de nõ conſeruando iure ac-
quiſito, ſed de lucro uſurario, eoque multi-
plicando. Non obſtat d. l. qui negociationẽ
§. ex duobus, & §. fi. quia ibi expreſſim loq
tur, quando fit mutatio pſonæ, in quã reali
ter de nouo transfertur tota ſumma cũ uſu
ris, & ſic realiter totũ eſt ſors. Et ſic cõcludo,
ꝙ quamuis ex eo, ꝙ tutor retinere pergit in
vſus ſuos, ſit iuſta cauſa, vt ſemper currere
pergat vſura, etiam ſupra duplum, ne con-
tingat, quòd idem tutor deinceps ſibi ſoli,
& non pupillo de eius pecunia negocietur,
quod eſſet abſurdum & iniquum, nec aliter
legiſlator, dum uetuit duplum excedi, ueri-

ſimiliter reſpondiſſet in hoc caſu ſi interro-
gatus fuiſſet, vt ipſa rei æquitas oſtendit.
Et ſic pro expreſſo vel excepto habetur. l. ta
le pactum. §. fi. de pact. l. quoties, de re. dub.
tamen non eſt ſufficiens ratio, vt uſurarum
uſuræ currant, nec ut uſura augeatur inten
ſiuè, ſed bene extenſiuè duntaxat.

603 † Secunda emergens quæſtio, an iſtud Quæſtio.
quòd ſimplex prior vſura currere pergat ẽt
vltra duplum, locum habeat non ſolùm du
rante adminiſtratione, ſed etiam ea finita,
donec rationes reddantur, vel ſeriò offeran
tur? Videretur quòd ſic, per text. in dicta
leg. tutor qui. in fi. vbi dicitur, etiam poſt of
ficium finitum vſuras deberi in diem, qua
tutelam reſtituit. text. in l. 1. in fin. de uſur.
l. Lucius. §. quęſitum, de adminiſt. tuto. l. fin.
C. de vſur. pup. Breuiter dico, quòd habet
locum ſolùm durante adminiſtratione, nõ
autem poſt eam finitam: ita tamen vt in du
plo futuri temporis nullo modo computen
tur vſuræ præteritæ adminiſtrationis, ſed
ſtent ſeorſum, tanquam quædam ſors ſepa-
rata, quæ nõ poteſt conuerti in ſortem uſu-
rariam & fructiferam, reſpectu ipſius eiuſ-
dem tutoris & debitoris. ſed bene reſpectu
alterius noui debitoris, ſi ea ſumma reali-
ter ad eum tranſeat. Et ſic reſponſum no-
ſtrum habet duo capita, primum probo,
quia ceſſante cauſa limitationis ceſſare de-
bet limitatio: ſed tota & punctualis ratio
excludendi conſtitutionem dupli in tutore
uel curatore eſt, quia non ſolùm eſt debitor
ſed etiam concurrunt duo alia, primum,
quòd tenetur à ſe exigere: ſecundum, quòd
tenetur exactum in uſus pupilli impende-
re, aut ſaltem non ſolùm ſibi, ſed etiam illi
de pecunia eius negociari, quoniam etiam
ubi permittitur bona fide ſibi negociari,
uel in uſus ſuos conuertere, non eſt permiſ
ſum, niſi cum onere & penſatione legitima
rum uſurarum. Quamdiu igitur talis ad-
miniſtrator in uſus ſuos retinet, neceſſe eſt
currere legitimam uſuram ſine aliqua limi
tatione dupli. Quæ duo & tota hæc ratio
ceſſant in extraneo debitore, qui nec tene-
tur à ſe exigere, & multo minus creditori
negociari de pecunia ei debita: & in iſto lo
quitur conſtitutio dupli. Et ſic non exten-
ditur ad tutorẽ adminiſtrantẽ, q̃ primũ aũt
deſiit adminiſtrare, incipit eſſe ſicut tertius
debitor, & ceſſant illa duo: & ſic locũ habe-
re incipit rõ & diſpoſitio conſtitutionis du
pli. Eadẽ ratione probatur ſecundũ caput,
quia ex quo nunc primũ locũ habere inci-
pit conſtitutio, nõ reſpicit niſi futurũ tẽpus
& ſic in duplo futuro non computabuntur
uſuræ temporis præteritæ adminiſtratio-
nis, licet pro illis vſuris nullum incrementũ

nullam uſuram ab eodē debitore uel eius hęrede, aut cauſam habente ſtipulari liceat etiam nouatione interpoſita, aut quocunque alio propter omnimodam prohibitionem τὸ ἀνατοκισμοῦ, in dict. l. fina. Probatur etiā ſecundum caput, videlicet quòd etiam ſi tutela & cura durauit viginti quinque annis, & ſic interim etiam ſupra duplum cucurrit vſura pro mille, quæ initio tutor in uſus ſuos conuertit & retinuit ita quòd nunc ſecundum moderationem noſtram, quæ ſequenda eſt, ultra mille ſortis debentur mille ducenta quinquaginta pro vſuris ſeu interuſurio 25. annuorū: deinceps quamdiu nuper tutor differt tutelam reſtituere ſaltē dictam ſummam reddere, etiam non interpellatus, niſi ſeria & continuata oblatione moram purgauerit, ſecundm not. ſuprà q. 59. num. 298. perſeuerabit curſus antiquæ vſurę, videlicet 50. annorum pro dictis mille, ueteri ſorte, donec reſtituta ſit, uel rurſus æquetur, non vltra: ſed nulla uſura accedet pro dictis 250. uſurarum. Quod ſi adminiſtratio non durauerit niſi quindecim annis, aut aliàs, idem dicendum, ut uſuræ præteritæ ſtent tanquam ſors ſeparata, cui uſura accedere non poteſt. Nec computantur in duplum, ſed quantum ad duplum inſpiciatur futurum tempus duntaxat. Et idem in terminis iuris, ſi quis iuxta ſemiſſes legales computationem inire uelit.

604 † Septvagesimooctavo quęro, quid in venditore, qui fide habita de precio fundum tradidit, cui currunt uſuræ, ut ſuprà nume. 536. an ſubſint præfatæ limitationi dupli? Videtur, quòd ſic. Primò, quia habet locum etiam in fœnore incidenti, ut in quæſtione præcedenti in principio. Secundò, quia ceſſat prædicta cauſa exceptionis, de qua in quæſt. præcedenti: & ſic firmatur hæc regula. Tertiò, etiam in uſuris debitis uenditori, qui fundum fructiferum tradidit, non licet legitimum modum & metam excedere. l. Iulianus. §. idem Papinianus. de actionibus empti. ſed limitatio dupli eſt de legitimo modo & meta ciuili, ut ſuprà. q. 4. Quartò, quia imputandum eſt uenditori, uel eius hæredi, quòd tandiu neglexit exigere: unde non debent ei currere uſuræ, ſaltem poſtquam ſemel ſortem æquauerint, ut poſt viginti annos ſecundùm moderationem noſtram. Et hoc indubitatum videtur, præſertim odio vſurarum & fauore liberationis. Quintò, quia ſecundum uſus noſtros non admittimus etiam venditori vſuram currere ex ſola mora irregulari, ſine interpellatione, ut ſuprà nume. 549. & ſic apud nos odioſior eſt negligentia nō exigentis. Breuiter dicendum, ſeparandam eſſe rationem fructuum à mera ſeu lucratoria uſura. Fructus enim qui ex re gratioſè tradita realiter ad emptorem (niſi per eum ſtet) perueniunt, non cadunt propriè ſub uſura, ſed ſub cauſa rei, & rei perſecutione. Vnde horum reſpectu non habet locum limitatio dupli, ſed quatenus uſura fructus excedit, uel in totum, ſi res non ſit fructilis, nec locari ſoleat, habet locum limitatio dupli. Et moueor, quia hæc limitatio nunquam fuit introducta, niſi in vero fœneratore, ut patet in d. Nouell. 121. & licet produci poſſit & debeat, etiam ad fœnus incidens, tamen hoc intelligitur, quando non ſubeſt alia iuſta cauſa cui compenſetur uel adæquetur uſura, quàm ſimplex interuſurium pecuniæ, uel rei ſungibilis debitæ, ita quòd non poteſt exigi niſi ad uſum & dilationem pecuniæ largè ſumptæ duntaxat: & tunc in iure dicitur propriè uſura, licet nō ſit orta obligatio à mutuo, ſed quacunque cauſa. Secus, vbi apparet de alia iuſta cauſa, ut in emptore, qui recepit fundum fructilem, & non ſoluit precium: hic enim retinet precium, & eius uſum, & ultra habet fundum, & eius fructus. Certum eſt autē, quòd interim venditor ſicut fundum uel eius & ſimplicem poſſeſſionem & fruitionem locare poteſt emptori donec ſoluat l. ſicut em ptio. loca. ita poteſt ſtipulari fructus impenſis deductis, eorumve æſtimationem quanticunque ſint pro rata precij, & donec ſoluatur, nec ea ſtipulatio ſubeſt moderationi curſus uſurarum, de qua in l. eos. C. de uſuris, & ſic nec limitationi dupli: quia etiam poſt viginti annos eadem & tam iuſta cauſa ſubeſt locandi, uel locationem fruitionis fundi continuandi donec ſoluatur, ſicut ab initio. Præterea, ut diximus ſuprà nume. 543. etiam citra interpellationem & verā moram currunt etiam hodie uſuræ venditori, uſque ad concurrentiam fructuum fundi traditi, quanquam ceſſante omnī mora, uel dilatione data aliud ſit, niſi venditor ſibi cauerit, quod poteſt vſque ad cōcurrentiam fructuum, abſque eo, quòd ex prouiſio legibus vſurarijs ſubſit: & ſic non obſtant allegata in contrarium. Quòd ſi fundus nullos fructus ferat, non præſtabitur vſura, niſi ob ſolam dilationem & interuſurium precij debiti, & ſic erit vera & mera vſura: & ſicut non poteſt excedere legitimum interuſurium in ſuo curſu, ita non poteſt excedere duplum, uti ſimplum ineſt in cumulo totius. Idem ſi fundus erat fertiliſſimus, ſed chaſmate perierit, uel ſine culpa emptoris, ut puta innūdatione, aut vicinia ferarum, ſyluæ, tyranni deſijt reditum afferre, tunc ceſſabit ratio compenſationis fructuum,

ctuū,nec remanebit niſi vera & mera uſura
605 precij,legibus vſurarijs ſubiecta.† Quid
ergo ſi ferat fructus, quos uſura noſtra quī
cunx (ut aſſolet) excedit, an in computa-
tione dupli ſolum quod excedit compute-
tur? Breuiter reſpondeo, quòd etiam fru-
ctus in duplo computabuntur, non ad ex-
tinguendam uel minuendam rationem cō
penſationis verorum fructuum, ſed ad ex-
tinguendum uel minuendum reliquā uſu-
ram ſimplicis interuſurij pecuniæ dunta-
xat. Vnde ſi fundus ferens centum vænijt
tribus milibus, & ſic tota uſura eſt centum
quinquaginta, ſi fortè cōtigerit emptorem
frui, nec ſoluiſſe per 20. annos, illis lapſis
nulla amplius curret uſura pro ſolo inter-
uſurio precij, poterunt tamen exigi cētum,
ſi fuudus ſemper tantundem ferat, uel vſ-
que ad rationē fructuum, donec ſoluatur.
Quid ſi idem fundus vænierit pro bis mil-
le, & ſic vera uſura non excedat fructus?
Tunc quandiu eos non excedit, non ſubia-
cebit legibus vſurarijs: & multo magis ſi
fundus gratioſè uænierit uiliori precio.
Idē in permutatione & ſimilibus. Et quod
dixi de fructibus fundi, limitandum, niſi
quatenus ſingulari induſtria emptoris mul
tum aucti ſint: quia eatenus non imputan-
tur in fructibus fundi ipſi emptori & ſuis
reſpectu venditoris, argum. leg. fin. & ibi
Bald. Salyc. C. de alluuio. Ioan. de Pla. in l.
fin. de omni agro deſer. lib. 11. C. ſed ſolū
tempore contractus inſpecto, & communi
ter, & ſic quod in reſiduo pendetur vendi-
tori ob dilationem precij cedet meræ vſu-
ræ, etiamſi non excedat fructus fundi au-
ctos ſingulari induſtria, uel ſumptu em-
ptoris.

606 † Septvagesimonono quæro, ſi fun-
di venditor ſit iuſtus mercator, an re tradi-
ta precio non recepto ſtipulari poſſit inter-
uſurium ultra rationem viceſimæ, non da-
ta magna dilatione precij, uel vltra ſemiſ-
ſem legalem vſque ad beſſes, data dilatio-
ne decennali? Videtur quòd ſic: quia iſtud
interuſurium eſt vera uſura, nec differt à le
gali, niſi in leuiori quantitate, in alijs autē
ſe habet ſicut uſura legalis: unde non currit
niſi pro rata tēporis & ſortis, nec ultra du-
plum, ut in præcedentibus. Vnde ſicut in
iure interuſurium iuſti mercatoris excedit
interuſurium cōmune tertia parte ſeu pro-
portione ſeſquitertia, ut patet in Abaco,
ita eadem proportione hic dicendum vide
tur. Et ſic ſi licet non negocianti communi-
ter ſtipulari ad rationem viceſimæ, licebit
iuſto negociatori ſtipulari ad rationē quin
decimæ, detracta ſcilicet quarta parte tem-
poris. Secundò, quia mercaturam profite-
tur, quàm in homine diuerſæ profeſſionis,
argum. leg. nobiliores. C. de commerc. &
mercat. & lib. 12. negociat. ne. milit. Ter-
tiò, quia iſtud interuſurium nihil aliud eſt
quàm æquabilis compenſatio eius quod
promiſcuè & ſucceſſiuè intereſt ob caren-
tiam uſus pecuniæ, ut ſuprà num. 497. Sed
mercatorum & negociatorum longè ma-
gis & intenſiuè & extenſiuè promiſcuè in-
tereſt, quàm aliorum hominum communi
ter, ut notum eſt. Igitur maior debet eſſe in
teruſurij ratio in mercatore, quàm in alijs:
aliàs non videretur æquabiliter æſtimari,
ſed uniformis æqualitas ualde inæqualis eſ
ſet. Quibus non obſtantibus puto nec iu-
ſto quidem mercatori concedendum, in ra-
tione ſimplicis interuſurij congruum mo-
dum noſtrum excedere. Et moueor primò,
quia promiſcuum interuſurium, de quo
agitur, non debet æſtimari ex ſingulari uti
litate certi hominis, uel hominū certæ pro-
feſſionis, ſed communiter. Vnde ſuprà nu.
537. æſtimandum cenſuimus ſecundū uti-
litatem, quæ communiter haberi poſſet ex
reditibus prædiorum, ſi in ea collocata eſ-
ſet pecunia, de cuius interuſurio agitur:
qua æſtimatione nulla poteſt eſſe natura-
lior, nulla iuſtior. Sed ea pariter reſpicit
mercatores, & omnes ſiue negociantes ſiue
non: igitur ob qualitatem perſonarum nō
decet uariare æſtimationem ſimplicis com
munis & promiſcui interuſurij. Secundò,
quia quod communiter utile eſt, præferen-
dum eſt ei quod quibuſdam: ſed unam cō-
munem & vniformem eſſe rationem inter
uſurij, utilius eſt in communi, & ad ampu-
tandas occaſiones & prætextus fraudum
aptius, quàm diſſormiter ex utilitate quo-
rundam variari. Tertiò, quia præcipuus
finis inuentionis & tolerantiæ huius uſuræ
ſiue compenſationis ſucceſſiui interuſurij
eſt, ut ſit parabilis & quàm commodiſſimus
haberi poteſt uſus æris alieni, ut ſuprà nu.
526. cuius neceſſitas omnes communiter
reſpicit: igitur communiter metiri & æſti-
mari debet. Et licet hic uſus æris alieni nō
ſit omnibus æqualiter ſiue æquè frequen-
ter neceſſarius, non proinde ſequitur variā
dam æſtimationem, ex quo communiter
omnibus eſt, uel eſſe poteſt neceſſarius.
Quemadmodum rerum promercalium ꝓ
miſcuè neceſſariarum utilius eſt & rationa
bilius cōmune eſſe precium, quàm ex qua-
litate perſonarū variàri: licet alij plus, alij
minus indigeant, & alij carius alijs emere
607 poſſint. † Quartò, quia taxatio vſuræ
uel interuſurij magis debitorum quàm cre
ditorum gratia fit: & ſic ad hoc, id quod cō-
muniter debitoribus ſeu indigentibus uti-
lius

lius eſt, magis attendi & eligi debet, quàm quòd creditoribus: ſed reſpectu debitorum ratio ſuadet æqualem & uniformẽ eſſe rationem interuſurij. Quid enim ad debitorẽ, ſiue creditor mercator ſit, ſiue non, an negocietur uel non? Nihil.n.hoc confert debitori, nec uſus pecuniæ interim illi ob id utilior aut leuior eſſe poteſt, prout nec ob quamlibet aliam qualitatem creditoris, uidelicet an diues ſit vel non, dignitate fulgens uel priuatus, doctus an indoctus. Si igitur quod ex parte & è re debitorum eſt, magis hic attendi debet, ſequitur vniformẽ eſſe debere hanc rationem, nec augendam ex eo, quòd contingat creditorem negociari, & plus interim lucri amittere. Quartò, quia aut mercator paciſcitur de interuſurio tanquam quilibet, puta extra cauſam negociationis ſuæ, ut ob venditionem uel compenſationẽ ſundi, dotis, aut aliàs, & nõ debet excedere communem rationem interuſurij, eo quòd mercator, cum extra cauſam mercaturæ, & tanquam quilibet contrahat, & ſic debet uti iure communi. Fac. not. per Baldum & Salyc. in lege finali. C. ad Macedon. & quæ dixi in conſuetudinibus Pariſienſibus.§.114. Aut verò tanquã mercator, & in re mercatili, puta cum merces vendit, & dilationem dat precij, & tunc adhuc ſecundum nos minus debet excedere communem taxationem: immo mercatori non tantùm in his apud nos, ſed minus tribuitur licentiæ, tum propter promiſcuã neceſſitatem mercium, tum ad amputandã materiã fraudum increbeſcẽtium, & alias rationes de quibus ſuprà quæſt.25. & nu. 542. tum quia negociatio & induſtria mercatoris, opificis, uel negociatoris, non verſatur in pecunia exercenda, nec in fœneratione, ſiue principali ſiue incidenti, ſed in induſtria, & in mercibus. Igitur non debet negociari de ſimplici pecunia uel vſu pecuniæ: quinimò negociatio fœneratoria ſi ſola ſit, reprobatur, non ſolum à philoſophis, ut ſuprà nume.2.&441. ſed etiam à legislatore, & à iure ciuili, ut in Nouell. conſtitution.110. de nautic. uſur. vbi quædam præcedens conſtitutio etiam in articulo beſſiũ reprobatur, eo quòd conceſſa erat ſolam fœneratoriam exercentibus, ut plenius diximus ſuprà nume.58. quia fœneratio non eſt de iure iuſta negociatio, cum ſit potius quædam tolerantia, quæ non debet in tantam conſequẽtiam trahi. Liceat igitur mercatori ex iuſta ſua negociatione ſecundum eius qualitatem negociari, ſed in ſola pecunia (cum non amplius hoc faciat tanquam iuſtus mercator, ſed tanquam quilibet) non eſt iuſtum, nec decens, nec Reipub. utile, plus ei licere, quàm alij cuilibet. Sextò, quia aliàs aliqui negociationem uel mercaturã ſolo nomine fingere poſſent, qui tantũ meram fœneratitiam, aut pro maiori parte exercerent: alij verò de facili fraudem facerent de perſona ad perſonam, interpoſito quolibet uel viliſſimo mercatore, qui nomen ſuum quibuſlibet accommodaret: & ſic promptum eſſet legitimum modũ vſuræ ſiue interuſurij fraudare & excedere. Igitur uel fraudum omnium vitandarum gratia iuſtum & æquum eſt, taxationem cõmunem interuſurij ad omnes extendi, fac. not. in conſuetud. Pariſien.§.1. gloſ.3. nu.9.

608 † Non obſtat primum, quia proportio & modus d.l. eos. quanquam tempore Iuſtiniani (ut ſolebant creditores faciles eſſe, nõ acerbi, ut ſuprà num.82. cum ſequen.) ſummam tunc rationem habuerit: tamen ſenſim exoleuit, & meritò propter nimiam incommoditatem debitorum, ex eo quòd increbeſcente barbarie & malitia cœperunt creditores bonis legibus paſſim abuti, inſidiando ſortunis debitorum, ut ſæpè diximus, & tandem inualuit mitior & commodior uſus fœnoris. Vnde quamuis quãdoque liceat à veteribus uſuris ad noſtras arguere, ut ſuprà quæſt.75. hoc eſt verum, vbi datur eadem ratio & æquitas, nec agitur de fœnore ampliando, ſed reſtringendo: ſecus ſi agatur de vſura augenda, ut hic tunc enim non licet arguere à dictis legibus quoniam correctæ ſunt & exoleuerunt. Porrò licet Iuſtiniano non malè tempore ſuo viſum fuerit maiores cõmunibus vſuras iuſtis mercatoribus concedere, tamen hodie multo maioribus & grauioribus prędictis rationibus apparet, & nobis videtur non concedendum. Non obſtat quòd viſum eſt Baldo, ſuprà nu.527. tempore ſuo iuſtum ad rationẽ dextantis, quia ex ignorantia iuris fuit, ut ſuprà nu.527. Teſtatur autem Columel. de re ruſti. quòd agricultura erat quæſtuoſior mercatura: unde non eſt mirũ, ſi tunc moderatio legalis erat mercatoribus commoda, & ſic toti Reip. quia merces uilius emebantur: poſtquam autem per abuſum irrepſit improbum fœnus, ut ſuprà nume.506. neceſſe eſt merces carius vendi, aut vitiari, ut mercatores ſuperlucrẽtur: vt autem abuſus abuſum trahit, ita moderatio aliam moderationem inducet. Nõ obſtat ſecundum, quia fœnus & quæcunque uſura non debet inter iuſtas negociationes, uel artes numerari, ut dictũ eſt. Ad tertium reſpondetur primò, quòd in interuſurio taxando magis attendi debet utilitas & ſubleuatio debitorum, quàm creditorum; ſed debitoribus non eſt utilior pecu-

nia

nia mercatoris, quàm cuiuslibet: & ſic ęqualitas interuſurij promiſcui debet metiri magis ex parte debitorum, quàm creditorum: conſequenter vniformis eſſe debet, quantū ad ſummam metam, quam excedere non liceat. Reſpondetur ſecundò, quòd aut intereſſe mercatorum conſideratur, dum negociantur, & in his quæ ſunt iuſtæ negociationis ſuæ, & iuſtè eorum pluris, quàm cæterorum intereſt: ſed hoc nihil habet commune cum negocio vſurario etiā incidenti. Aut verò conſideratur dum & quatenus ſola pecunia ſiue induſtria & alio ſumptu & labore negociantur, & tunc non eſt conſiderabile, quòd pluris eorum quàm aliorum interſit, nec debet eis ſola pecunia tantum parere & valere, quātum iuncta cum induſtria & periculo, & exercitio negociationis ſuæ: immo hoc eſſet iniuſtum, & Reipub. perniciosum, ut latè ſuprà docuimus nume. 504. cum ſequentibus. Et ſic nulla bona ratio patitur, ſed plurimæ obſtant, quominus mercatori liceat communem congrui interuſurij rationem in uſuris pecuniarum excedere, alioquin vide quorſum res euaderet: ſequeretur enim, quòd ſi communiter inter uſurium æſtimaretur ad rationem uiceſimæ, quòd mercatoribus deberet communiter adiudicari ad rationem quindecimæ, licet ſortem, quando uolent, exigere poſſent, quod eſſet abſurdiſſimum & iniuſtiſſimū: quoniam quindecima non eſt niſi medium & æquabile iuſtum precium interuſurij pecuniæ, perpetuò ſub libera & perpetua facultate luendi alienatæ, etiam à mercatore, ut oſtendimus ſuprà quæſt. 5. nume. 126. &
609 quæſt. 35. num. 269. † Sed inter ſortem perpetuò alienatam, & nullo modo alienatam, nulla eſt proportio, ſed plus quàm diametralis diſtantia. Et ſic ſi quindecima non eſt niſi iuſtum cōmune precium interuſurij ſortis perpetuò alienatę, non poteſt non eſſe nimis exceſſiuum ſortis non alienatæ, Et alioqn ſequeretur, quòd ut in mercatore quindecima eſſet iuſtum interuſurium ſortis nullo modo alienatæ, ſed ad libitum exigibilis, ita in eodem, ſorte ad longum tēpus, puta ad decem annos alienata, iuſtum interuſurium eſſet duodecima, immo grauior duodecima, immo grauior vndecima & ferè dextans vſura, & ad minimum non minor dextante, niſi dodrante vnius integri vel minimi, vt patet rectè calculanti, ut ſuprà in Abaco. Et rurſus quòd ſorte perpetuò ſub libera luendi facultate alienata, ſicut quilibet poteſt ſtipulari ad rationem duodecimę, ita poſſet mercator ſtipulari ad rationem octauæ: ut enim ſe habent octo ad ſex, videlicet proportione ſeſquitertia, ita ſe habet beſſis vſura ad ſemiſſem: & pariter, ut ſe habet beſſis ad ſemiſſem, ita ſe habet octaua ſortis annua ad duodecimā ſortis annuam, ut patet in Abaco. Et ſic ſi illa legalis augmentatio vſuræ, quæ eſt de iure in mercatore, videlicet beſſis ad ſemiſſem, & ſic proportione ſeſquitertia, hic admitteretur, ſequeretur quòd ſicut licitum eſt cōmuniter emere reditus redimibiles ad rationem duodecimæ, ita liceret mercatori emere ad rationem octauæ ſortis partis annuæ, quod eſſet improbum & inauditum fœnus vtpote centeſimam excedens, & omni etiā ueteri iure damnatum, etiam in mercatoribus, etiam in traiectitijs pecunijs, periculū marinum ſuſcipientibus. Et ſic cōcludimus augmentum vſuræ, uel communis interuſurij, non eſſe in iuſto mercatore ferendum, nec tolerandum. Fateor tamen, quòd quandoque ſorte non alienata, ſed propter moram uel fruſtrationem iuſtè in hoc Senatu adiudicatum fuit mercatori ad rationem ſeptem in centum in anno, quod circiter ad rationem quindecimæ recidit, ut ſuprà dixi quæſt. 76. ad finem. Sed illud erat non propter ſimplex interuſurium, ſed propter intereſſe caſuale ipſius mercatoris, de quo puta impedito uel deteriorato exercitio mercaturæ, fraude vel nimia fruſtratione debitoris, qui certo die, uel loco, vbi ſciebat mercatoris intereſſe, ſoluendum ſuſceperat & feſellerat. Vt autem illud exemplum eiſdem iuſtis cauſis cōcurrentibus & probatis iuſtè uſurpari, uel etiam pro qualitate negocij ſubiecti augeri uel moderari poteſt, ita ad rationē ſimplicis interuſurij, vbi de alio non conſtat, quàm de ſimplici dilatione, conuentione uel mora, minimè extendi poteſt. Sed hic quæro, an ſaltem inter ipſos mercatores liceat prædictum congruū modum interuſurij excedere, ſaltem infra beſſes legales, uel infra quindecimam? Videretur quòd ſic, cum vterque certet de negociando, argum. not. ſuprà nume. 10. Breuiter contrariū puto, quia ſicut non licet non negocianti excedere præfatum modum interuſurij, ſiue debitor aliàs ſit negociaturus ſiue non, ita non licet mercatori præfatum modum propter ſimplex interuſurium excedere, ſiue debitor negociaturus ſit, ſiue non. Secus alia iuſta cauſa concurrente, de qua conſtaret, ut ſuprà nume. 571. uel quatenus pactum in ſpeciem legitimæ ſocietatis recideret, participante creditore partem periculi, iuxta not. in leg. 1. C. pro ſoc. & in ca. per ueſtras, de donatio. inter uir. & uxor. Illud etiam in confeſſo eſt, quòd inter mercatores frequentius, quàm inter alios, occurrit iuſtas eſſe cauſas intereſſe caſualis debendi

bendi & plenius æſtimandi, tam ex officio iudicis, quàm pacto. Et præter id, facilius inter mercatores occurrit iuſtas ſubeſſe cauſas fœnoris tam negociatiui in pactum deducendi, quàm incidentis paciſcendi, uel officio iudicis æſtimandi, etiam in mutuo, ut infrà quæſt. 86. quàm inter non negociantes. Sed non ſequitur, quòd periodus & ſuprema quantitas uſuræ debeat excedi in mercatorib⁹, uel laxior in illis ſtatui, quàm in alijs, vbi de ſimplici vſura, ſiue de ęſtimatione ſimplicis & promiſcui interuſurij agitur.

610 † OCTOGESIMO. Iam ſatis vidimus de ratione & quãtitate interuſurij propter moram, ſupereſt videre an & quatenus in pactum deduci poſſit, & generaliter, an in debito quantitatis liceat paciſci de aliquo propter dilationem dando vltra ſortem? Breuiter aut quæritur de pœna, aut de præſtatione ſucceſſiua. Si de pœna non eſt huius tractatus: quia non committitur pro rata temporis, nec pro rata ſortis, ſed ſemel & conditionaliter: & ſic de ſe propriè non eſt vſura, nec ſpecies vſuræ, tametſi quandoque in fraudẽ vſurarum apponatur, quòd eſt præter eius naturam. Natura enim pœnæ eſt loco intereſſe caſualis & momentanei ſuccedere, ne ſit opus ꝓbare, quod quantive interſit, ut inquit tex. §. fi. Inſtit. de verb. obligationibus, leg. fin. de prætor. ſtipulation. leg. procurator ad exhibendum §. ſecundo, rem rat. hab. ideo magis ſpectat ad tract. de eo quod intereſt, vbi dicendum reſeruo. Sufficit in tranſitu dicere, quòd ſi pœna ſit exceſſiua, reducenda eſt ad arbitrium boni viri, per tex. in leg. unica. ibi, eas tantũmodo pœnas. C. de eo quod intereſt. Si verò ſit in fraudem vſurarum, tunc non ualet vltra legitimum modum uſuræ, ſiue interuſurij l. Iulianus §. idem Papinianus, de action. empt. & in caſibus in quibus interuſurio locus eſt duntaxat ſecundum prædicta. Si autem agatur de præſtatione ſucceſſiua, ſiue de vera uſura largè ſumpta, hæc
Vſura. eſt materia noſtra. Et in hoc omnes Legiſtæ & Canoniſtæ vbiq́ue tenent ipſo iure non ualere tanquam veram, meram & reprobam uſuram, ex quo quantitati & per dinumerationem temporis apponitur, ut Baldus & omnes in leg. prima. Cod. de ſumma trinitate in leg. cum allegas. C. de uſur. in leg. rogaſti. §. ſi tibi, ſi cert. peta. & omnes vbiq́ue (tędet enim nominatim citare) quę ſententia nunc irrationabilis eſt, & ex ignorantia terminorum iuris & elenchi vſura-
611 rum proceſſit, ut ſatis ſuprà. † Dicendũ aut iſtud pactnm de præſtatione ſucceſſiua uel interuſurio ſit in mutuo, aut in obligatione oriente ex iuſta commutatione, puta ex venditione: ſi in mutuo, aut ab initio, & non ualet, ut & ſuprà num. 35. quia neceſſe eſt mutuum eſſe gratuitum, & nullam uſuram in eo admittimus. Idem ſi ex breui interuallo, aut ex notabili interuallo: & adhuc non ualet, niſi appareat de nimia mora, & peruicacia debitoris, uel quòd veriſimiliter creditoris pluris interſit. Quo caſu non video reprobari poſſe pactum uel arbitramentum de interuſurio, ſaltem nõ excedens præfatam rationẽ quincuncis: quoniam poſt notabile interuallum creditor ſatis perfunctus eſt officio & liberalitate mutui, & ſic deinceps ceſſat fauor & ratio mutui: nec eſt iniquum creditorem deinceps de moderatio interuſurio paciſci dummodo iuſta cauſa ſubſit: nec enim temerè, nec de facili admitti debet. Sed quid ſi ab initio fiat pactum collatum poſt hoc tempus uel moram, puta mutuatur vſque ad certum congruum tempus, cũ pacto, quòd niſi ſoluatur in termino, ex tunc non retrò aliquid annuum præſtetur? Reſpondeo, aut agitur ſortem ſore alienatam, aut non. Primò caſu, aut agitur de venditione ſeu conſtitutione reditus redimibilis, & omnino ualet, dummodo non excedat metas duodecimæ. Illud enim pactum magis eſt in fauorẽ debitoris, qui ſemper luere poterit, quàm creditoris, cuius pecunia perpetuò alienatur, & tamen reditus legitimus ab initio numerationis uſque ad illud tempus liberaliter remittitur. Aut verò agitur de venditione reditus non redimibilis: & tunc quantumcunque aliàs iuſto precio conſtitutus eſſet, non ualet, quia recideret in pactum legis commiſſoriæ, quod in mutuo omnino reprobatur, etiamſi ſolum caueretur, quòd res aliqua debitoris, corporalis uel incorporalis, eſſet vendita iuſto precio tunc æſtimando, ſi ſolutum non eſſet in termino, ut plenè dixi ſuprà quæſt. 52. nume. 376. Sed an hactenus ualeat, ut poſt diem cogi poſſit debitor ſoluere penſionem conuentam, donec ſoluat, uel redimat? Puto quòd ſic, dummodo creditor expreſsè offerat, & ſub hoc onere petat, quòd debitor quandocunque luere poterit. Sed an creditor hoc caſu videns debitorẽ nolle ſtare pacto præciſi perpetui non redimibilis reditus, petere poſſit ut ex die laſpa, uel ſaltem deinceps ſoluatur reditus redimibilis ad rationem duodecimæ? Reſpondeo, non: quia non fuit ita pactum, licet iuſtè paciſci potuerit: ſed ad hoc paciſcendum non poteſt debitor cogi: & citra pactum, ſi ſit interuſurium arbitrandum, non debet regulariter ad ſummum
612 modum arbitrari. † Secundo caſu, videlicet

licet quando actum fuit ſortem non ſore
alienatam, ſed quòd nihilominus exigi po
terit: & tunc videtur poſſe ſuſtineri pactū
eodem modo & caſu, quo in priore mem-
bro ſuſtineri poſſe diximus, factum poſt tē-
pus uel moram: quia paria ſunt fieri tempo
re licito, uel conferri in tempus licitum l. in
tempus, de hæred. inſt. Et ſolum videtur ex
primi, quod aliàs iure communi licet, & ita
apertè ſentit Aymo conſi. 189. col. 3. verſu,
ſecundo caſu. At ego difficilius admitten-
dum puto factum præmaturè & ab initio
quàm tēpeſtiuè ex poſtfacto, quoniam ab
initio videtur extortum: tamen ſi veriſimi-
liter appareat nullam fuiſſe extorſionem,
ſed bona fide factum & moderatum, iuſtā-
que cauſam ſubeſſe, ut ſuprà prout bonus
uir arbitrabitur, ſuſtineri poteſt. Sed quid
ſi in mutuo, & à tempore mutui pactum eſt
de certo interuſurio ſucceſſiuo, an ualeat,
ſaltem poſt tempus notabile, & creditore
remittente uſuram prioris temporis? Vi-
detur quòd ſic, argum. l. placuit, iuncta. leg.
Seia, de uſur. Breuiter contrarium puto, quod
nullo tempore ualeat: quia eſt unica præſta
tio, & unicum pactum vſurarium & illici-
tum: & ſic non ſit diuiſio temporis, ſed in
totum non ualet. Fac. quæ dixi in conſuet.
Pariſien. §. 41. nume. 47. verſi. ſecunda con-
cluſio. Et ſic nihil debebitur in uim talis pa
cti, tanquam ex cauſa antiqua, ſed bene po-
terit arbitrari ex noua cauſa, ſi qua iuſta
ſubſit moræ & interuſurij ſecundum præ-
613 dicta. † Secundo principali membro,
quando iſtud pactum ſit in obligatione o-
riente ex iuſta commutatione, breuiter di-
cendum, quòd indubitanter ualet eo modo
quo, ceſſante pacto, ex vera mora deberi
poſſet hæc uſura, & aliquanto plenius, ex
quatuor. Primò in hoc, quòd ex ſola vera
mora non currit, nec debetur, ipſo iure, ſeu
iure actionis certa vſura ſiue interuſurium
ſed ſolo officio iudicis, ſeu arbitrio boni vi
ri, qui non ſemper debet æſtimare uel adiu-
dicare ad ſummam rationem unius in vi-
ginti, ſed paulò remiſſius, niſi conſtet quòd
circunſtantiæ ſubiecti caſus ad hoc urgeāt,
ut ſuprà nume. 537. Sed ſi pactum ſit de cer-
to interuſurio, illi ſtandum eſt, dummodo
præfatam rationem viceſimæ non excedat,
quæ nullo modo excedi poteſt, niſi quate-
nus res recideret ad intereſſe caſuale; de
quo, & de præmonitione debitoris conſta-
ret, ut tactum eſt ſuprà nume. 577. & latius
in tractatu, de eo quod intereſt. Secundò in
hoc, quòd ſi mora purgetur infra modicū
tempus, nulla uſura pro tempore præteri-
to debebitur, quando currit ex ſola mora:
ſed ſi ex pacto debebitur pro rata tempo-
ris etiam modici, ut dictum eſt ſuprà num.
554. Tertiò, quia ex pacto currit etiam ceſ-
ſante mora, immo etiam pendente dicta di
latione, ut ſuprà nume. 538. quod non po-
teſt eſſe ex ſimplici mora. Quartò in hoc,
quòd facilius remittitur ea quæ ex ſola mo
ra, quàm quæ ex pacto & iure actionis cur
614 rit, ut inſr. quæſt. 82. † Sed hic emergunt
quæſtiones. Prima, quid ſi de facto vendi-
tor, aut ſimilis creditor pecuniæ ſtipulatus
ſit interuſurium ſupra rationem viceſimæ,
an totum vitietur? Videtur quòd non, ſed
ſolum quatenus excedit. Primò per l. eos. in
fin. de uſur. cum alijs allegatis, ſuprà quæſt.
10. in principio. Secundò, quia etiamſi in
totum vitiaretur, hoc eſſet verum, quātum
ad pactum, & ut deberetur in uim pacti,
quod in totum annullaretur, non autem in
quantum circumſcripto pacto ex vera mo-
ra deberi poſſet. Et licet pactum ob nimiū
exceſſum ſit in totum nullum, non tamē de
bet mora debitoris impunita eſſe l. 3. in fin.
de uſur. l. ſi hominem, manda. l. diui. ad le-
gem Falcid. Breuiter puto, quòd ſi pactum
non excedit rationem duodecimæ, non an-
nullatur in totum, ſed ſolum quatenus ex-
cedit rationem viceſimæ, in reſiduo valebit
etiam in uim pacti, quod dico propter di-
ctos quatuor effectus. Aut verò uel tantil-
lum excedit rationem duodecimæ, & in to
tum non ualet. Et moueor, quia propter ni
mium exceſſum ex certa ſcientia admiſſum
meretur omni commodo & uſura priuari,
argum. not. ſuprà quæſt. 10. nu. 141. Non
obſtat quòd ibi, niſi excedat rationem deci
mæ, non annullatur, ſed reducitur ad mo-
dum: quia ibi ſors erat alienata, ſed hic ni-
hilominus exigi poteſt: & ſic hic eſt longè
maior exceſſus ſupra duodecimam, quàm
ibi ſupra decimam. Et hoc caſu ſumma vſu-
ra iuris, videlicet beſſalis, quæ eſt ſumma,
ut ſuprà nume. 446. exceditur: & ſic eſt ple-
nè improbum fœnus, etiam de iure infa-
mans l. improbum. C. de his qui not. infa.
Et exceſſus tam enormis non debet eſſe im-
punitus: ſi autem reduceretur ad modum
conceſſum, non puniretur in aliquo, ut ſu-
prà nume. 145. Ideo ut in eo, in quo enor-
miter peccauit, puniatur, puto nullam ad-
iudicandam uſuram etiam ex capite moræ:
tum odio harum vſurarum, quæ ſunt veræ
uſuræ, cum ſors repeti poſſit: ſecus ſuprà
quæſt. 10. vbi ſors eſt alienata. Tum quia
creditor ſibi in futurum conſulere poteſt
renunciando pacto uel exceſſum purgan-
do & ſe reſtringendo ad rationem viceſi-
mæ, donec ſoluatur, & ex tunc pro tempo-
re futuro, non autem pro preterito, puto
quòd currere poſſit uſura, ſed tanquam in
uim

vim ueræ moræ duntaxat, non autem in
uim pacti, vtpote improbi, & pœna, non
præmio digni, argum. l. ſi negocia. de nego.
615 geſt. † Prædicta concluſio de nullitate,
uel reductione pacti limitatur dupliciter.
Primò, quatenus res recideret in intereſſe
caſuale, ut ſi conſtaret de certo ſpecifico dã
no creditoris poſt moram debitoris, prius
de tanto damno præmoniti: quia tunc ſu-
ſtineri poſſet, non tanquam ſimplex inter-
uſurium, ſed tanquam verum damnum:
quod ſi excederet, ad arbitrium boni uiri
reduci deberet, ut in princ. quæſt. de pœna
diximus. Limitatur ſecũdò, ſi dilatio ualde
notabilis data eſſet, & ſic ſors ad notabile tẽ
pus, puta quatuor uel quinque annorum
alienata: quia tunc quamuis hoc ſolo præ-
textu non poſſit congruus noſter modus in
teruſurij excedi, ut mox dicam, tamen po-
teſt eſſe iuſta cauſa, ut pactum, alioquin ob
exceſſum in totum annullãdum, non pror-
ſus annulletur, ſed moderetur & reducatur
ad rationem viceſimæ. Et hoc niſi pactum
excederet rationem decimæ, uel aliàs de ni-
mia illaqueatione & ſupergreſſione con-
ſtaret, ut eſſet iuſta cauſa in totum annul-
landi, & omni commodo uſurario credito-
rem priuandi. Et ſic in his multũ exuberat
boni prudentisque iudicis arbitrium, nec
ſingula ſingulatim præcidi queunt, nec vi-
deo particulariorem in his per uiam doctri-
næ determinationem fieri poſſe.
616 † Secunda emergens quæſtio. Quid ſi
venditor aut ſimilis creditor re tradita lon-
gam dilationem ſoluendi dederit, an hac
contemplatione poſſit maius viceſima in-
teruſurium ſtipulari? Videtur quòd ſic,
quia quanto magis ſors eſt alienata, tanto
minus ſterilis eſſe debet, ut ſuprà num. 524.
Cum igitur ea nullo modo alienata curre-
re poſſit viceſima ex vera mora uel pacto
videtur quòd ea ad plures annos alienata
poſſit aliquid moderatum addi viceſimæ,
ſaltem ex pacto, puta ad rationem decimæ-
ſextæ, uel decimæoctauæ. Breuiter dicendũ
puto, ꝙ ob notabilem tantum dilationem,
puta quatuor uel quinque annorum, nõ li-
ceat rõnem viceſimæ excedere: quia etiam
de iure ob quancunque dilationem non li-
cet legitimum modum uſurarum excedere
l. item, quia in fi. de pact. Tamen ſi non eſſet
ſimpliciter longa, ſed ualde longa, puta uſ-
que ad decem annos uel ultra, tunc utilita-
tis cõmunis gratia non puto reprobandum
pactum de maiori interuſurio, dummodo
non excedat communes iuris uſuras, vide-
licet ſemiſſes, & ſi excedat, ad eaſdem redu-
ci debet. Cum enim iam multis ſeculis nec
ab re receptum ſit, legales uſuras caſtigare,
abſurdiſſimum eſſet eas ullo modo excede-
re. Atqui leges etiam reſpectu cuiuſcun-
que dilationis (niſi ſorte perpetuò aliena-
ta, ut iam non ſit materia uſuræ, ſed reditus,
ut in Nouell. conſtit. 160.) non permittũt
modum ſuum excedi, ergo nec nos permit-
tere debemus. Et quod vltimò dixi, uſque
ad ſemiſſes permitti, intellige quamdiu du
rat ea dilatio tantum: ſed ea finita, niſi pro-
rogata fuerit, quamprimum cœpit ſors exi
gi poſſe, non puto maiores quincunce uſu-
ras currere. Prorogationem autem expreſ-
ſam uel tacitam ſufficere puto ad continuã
das ſemiſſes, etiamſi non fiat ad tantundem
ſed quantuluncunq; temporis, idque in cõ-
ſequẽtiam beneficij prioris dilationis: tum
ꝙ & ſi ad breuiſſimum tempus prorogetur,
tñ eadem dilatio cenſetur l. ſed ſi manente,
de precar. Quid ergo ſi venditor eſt iuſtus
negociator, an dicta decennali dilatione da
ta poſſit ſtipulari vſque ad beſſes? Sed hoc
melius eſt principaliter in q. ſequenti tra-
ctare. Ex his patet malè conſuluiſſe Philip. *Contra*
Deci. conſi. 119. in q. 2. qm̃ ibi erat dilatio *Deci.*
data emptorib' vſque ad undecim annos,
& adhuc cũ facultate ſe liberandi per duas
ſolutiones: & ſic malè reprobauit pactum
interuſurij ſucceſſiui, quia debebat & debet
ſuſtineri vſque ad ſemiſſes legales, videli-
cet vſque ad rõnem ſex annuatim in centũ,
pro rata rei traditæ & precij debiti, etiamſi
venditores non eſſent mercatores, nec aliter
de ſpecifico intereſſe conſtaret per prędicta.
Quod de Decij exemplo dixi, idem de om-
nibus alijs in ſimili dictum intelligatur.
617 † Octogeſimoprimo quæro, fac ali-
cui ex venditione uel ſupplemento permu
tationis aut diuiſionis deberi mille, & noĩe
interuſurij ſtipulari annua quadraginta,
donec perſolutum ſit, an media parte ſortis
ſoluta, compenſata, uel aliter remiſſa, poſſit
ſemper quadraginta annua exigere donec
perſolutum ſit? Videretur quòd ſic, quia
initio partem notabilem, videlicet quin-
tam interuſurij congrui certò remiſſit, & ſic
videtur hoc compenſandum cum incerto
exceſſu interuſurij futuri temporis, nec hoc
caſu videtur minor ratio augendi in futu-
rum interuſurij ſub incerto euentu, quàm
certò & præcisè augendi, data ualde longa
dilatione, ut ad fin. quæſt. præcedentis. Fac.
leg. nihil intereſt, in fin. de nau. fœn. vbi di-
minutionem legitimæ uſuræ licet alio pa-
cto non exceſſiuo compenſare. Breuiter
contrarium dico, quia ſicut de iure ciuili
nullo caſu licebat, etiam per uiam pœnæ,
uel prætextu minoris, prioris uſuræ legiti-
mum uſuræ modum poſtea excedere, leg.
prima §. penul. de pigno. l. placuit §. primo
de uſu-

de uſuris,in quib. iuribus pōdero verbum
(legitimæ) & ſic tacitè de maioribus nega-
tur ēt hoc prætextu, ita hodie ſiue in fœno-
re negociatiuo & improprio reditus duo-
decimæ,ut dixi ſuprà quæſt.26. ſiue in fœ-
nore incidenti, ut hic,non licet hoc prætex-
tu modum excedere: ualet enim argumen-
tum à ueteribus uſuris ad noſtras , vbi eſt
eadem ratio , & de reſtringenda uſura agi-
tur, non aliàs, ut ſuprà quæſtio.75. Non
obſtant quæ diximus in fin. quæſt. præce-
dentis, quia ibi longè alia rō in tam longa
decēnali dilatione,quę certa eſt, & ex nunc
certum & maius & incommutabile cōmo-
dum affert debitori: quod non facit remiſ-
ſio p̄tis uſuræ, quia uolente creditore ſortē
exigere, ſtatim erit inutilis & fruſtratoria:
poteſt .n.creditor cum uolet cogere debito
rem ad ſoluendum,uel ſubinde dilationem
redimendum, aut ad quam uolet conditio-
nem adigere. Et ſic cōcludo,ꝙ ad ſummum
non curret uſura niſi pro rata reſiduę ſortis
debitę,alioquin tandē id improbum fœnus
recideret. Fallit in uno caſu,videlicet ſi cre
ditor p̄tem ſortis ſufficientem cum reſiduo
ad tantam uſurā liberaliter remiſſerit, idq́;
ſaluo iure ſolidi interuſurij, donec perſol-
uatur,& dūmodo ita cōſtet expreſsè uel ta-
citè actum uel reſeruatum:quæ pactio hoc
caſu ualet, quia quamuis nullo pacto fieri
poſſit, ut interuſurium currat ultra ratam
ſortis,tamen hoc caſu pactum facit, ut ſors
cenſeatur debita, & non remiſſa quantum
ad curſum interuſurij. Cum enim fuerit li-
beralis remiſſio,potuit illi legem & modi-
ficationem quam uoluit apponere, ſed in
dubio non cenſetur hoc reſeruatum, ſed ꝓ
618 rata remiſſum. † An ergo nihil operabi-
bitur dicta clauſula,donec perſolutum ſit?
Reſpond. multum operatur, ſed quatenus
ſubiecta materia & poteſtas contrahentiū
extenditur,& non plus. Vnde ſi de mille ſo
luta eſſent ducēta tantum, operatur ꝙ ma
net eadem uſura, vbi aliàs minueretur pro
rata ſortis:pariter ſi ſoluta ſunt quingenta,
operatur ꝙ currit uſura pro vigintiquinq;
annis, quantū reliquum debitum ſortis fer
re poteſt, vbi aliàs non curreret niſi pro di-
midia,videlicet pro viginti. Vnde cū quæ-
dam uidua fundum trecēta annua ferētem
uendidiſſet,& tradidiſſet ſub multis dilatio
nibus precij, non excedentibus triennium,
cum pacto quòd emptor teneretur ei red-
dere fructus uel eorum æſtimationē donec
perſoluiſſet. Reſpon.quòd ualebat pactum
pro treeentis ſeu integris fructibus, quam-
diu emptor deberet ſex mille uel plus: quā
primum autē minus de precio deberet,mi-
nuendam penſionem fructuum , ut non
excedat rationem fructuum , quincuncis
pro rata debiti, nec licet augere uſurā ultra
modū cōceſſum p̄textu prioris minoris uſu
ræ. Rurſus hæc ſcribens cōſultus fui de pul-
chra quæſtione in dotali inſtrumento. So-
cer promittit futuro genero & filiæ quin-
genta ſoluenda die nuptiarum, & quoddā
iugerum terræ, deinde poſt alia in fine in-
ſtrumenti eſt clauſula huiuſmodi (placuit
etiam quòd pro promiſſione quingenta-
rum librarum,& pro ſolutione dictæ ſum-
mæ confeſſus eſt ſocer debere, & promiſſit
ſoluere vigintiquinq; libras annui reditus
uſque ad perſolutionem, ſeu plenam ſolu-
tionem dictæ ſummæ quingentarum libra-
rum) contigit quòd ſocer ſoluit centum
die nuptiarum,& in fine anni deceſſit uxor
ſine liberis, ſuppoſitis moribus noſtris, ꝙ
ea pecunia & reditus eſſet communis uiro
& uxori,quæſitum fuit primò,an illa ulti-
ma clauſula promiſſionis reditus induceret
nouationem:ſecundò,an maritus poſſet pe
tere à ſocero integrum reditum viginti-
quinque annorum, donec ducenta ſibi per-
ſoluerentur, an uero dimidiam reditus tan
tum,videlicet duodecim cum dimidio, an
verò pro rata ſummæ ſibi debitæ tantum,
videlicet decem, quæ ſocer offerebat ſolue-
re & continuare ? Omiſſa diſputatione, *Nouatio non fit.*
reſpon. quantum ad primum non eſſe no-
uationem,quia verba dictæ clauſulæ neceſ
ſariò non inferunt, & in dubio non præſu-
mitur l.fin.C.de nouat. & ſic poteſt gener,
ſi malit,omiſſo reditu futuro petere ducen-
ta cum reliquis præteritis. Secundò,quòd
dictus reditus non debet intelligi compu-
tandus in ſortem: cum enim non ſit noua-
tio & ſic principalis ſumma poſſit exigi, ꝓ-
miſſio dicti reditus debet intelligi pro inter
uſurio, non autem in deductionem ſortis:
alioquin eſſet nugatoria, niſi eſſet facta no-
uatio, & conſequēter ſocer liberatus à pro-
miſſione quingentorum, quod non eſt di-
cendum:tum quia nō fuit expreſſum, tum
quia non erat ferè alia dos , quàm dicta
quingenta , nec præſumitur promiſſio
dotis ipſius nouata, & multo minus in ui-
ginti annorum ſolutiones diſtributa, tum
quia reditus promiſſus non excedit ratio-
nem quincuncis uſuræ,& ſic iuſti interuſu-
rij: tū quia ſocer initio ſoluit centū,qđ non
feciſſet ſtante nouatione. Et ſic dicta uerba
(pro promiſſione & pro ſolutione) debent
hic intelligi, ideſt pro interuſurio ſummæ
promiſſę,purè debitę & oīno ſoluēdę,cuius
incerta quædā & uoluntaria exactionis di-
latio tacitè indulgetur. Ad ſecundum dico,
primò, quòd gener non poteſt petere inte-
grum reditum indiſtinctè , etiamſi fuiſſet
facta nouatio, cum non eſſet promiſſus ſi-
bi ſoli , ſed ſibi & uxori ſimpliciter pro

interuſurio dictæ ſummæ. Et caſu quo fuiſſet facta ꝓmiſſio cuilibet eorum in ſolidũ adhuc idem eſſet: qa cum ſocer ſucceſſerit filiæ, loco illius cõcurrit cum genero, cui ſaltẽ per cõcurſum ꝑtem facit. Dico ultimò, ꝙ gener, quantũ ad reditum & reliqua, tenetſtare oblationi ſoceri: q̃a dicta clauſula (donec pſoluatur) nõ ualet quatenus quincũx excederetur, etiam in contractu matrimonij, per not. ſuprà nume. 489.

619 † Octogesimossecundo iuxta no. ſup. q. 80. q̃ro, an remiſſa ſimpliciter mora, cenſeatur uſura & præteriti tpis remiſſa? Reſpo. nõ, ſed ꝓ pleniori deciſione aut mora remittitur facto debitoris uel creditoris: & ſi qdẽ facto ſolius debitoris, puta cõgrua oblatione, certũ eſt ꝙ purgat mora quãtum ad oẽs effectus futuri tpis, non aũt præteriti: imò oportuit, ꝑteriti tpis uſuras uel acceſſiones & iudicis officio tm̃ debitas offerri, alioquĩ nõ ualuerit oblatio, tanq̃ imperfecta. Si aũt illę acceſſiones nõ erant certæ uel liquidæ, ſuffecerit aliqd modicũ realiter offerre, et ꝓ reſiduo ſi quod ſit, verbaliter offerre rõnem ſeu calculũ inire, & reliquũ, ſi qđ inuenitur ſoluere, per tex. in l. ſi reſiduũ. C. de diſtract. pign. nec reqritur ſatiſdatio ſecundũ Alex. in l. ſi mora, ſol. mat. & bene, vbi tm̃ de uitãda uel purgãda mora agitur, ut tradit Frãc. Rip. in l. ſi inſulã, col. 14. nu. 67. de verb. oblig. Si uerò facto creditoris, tũc quatuor caſus occurrunt, q̃nque ſimplices induciæ cõpulſionis dantur, q̃nque datur facultas purgandi moram, q̃nque uera & formalis dilatio datur, q̃nque obligatio principalis in totum uel in ꝑte tollitur. Primo caſu, ut ſi creditor facit pactũ de non incarcerando debitore, uel bonis eius nõ pignorandis uſq; ad certum tẽpus, & tunc mora ꝑcedens nõ purgat, nec eius effectus impedit futuro & medio tpe, & reſpectu uſurarum, quæ ſolo iudicis officio ꝓcedunt, uel æſtimationis quã nplurimi, uel pœnæ, uel periculi. Quarẽ q̃ ſi hoc pactum ante morã incurſam fieret, oẽs hos effectus interim excluderet: quia tantiſper impediret principiũ & cõmiſſionẽ ueræ & regularis moræ: qđ ultimum dico, quia non impediret effectũ acceſſionis naturalis, puta fructuum, qui re ipſa ueniunt ex ſola mora irregulari. Secundo caſu inſpiciendũ quid agat, quia ſi illa facultas daretur contẽplatione uſurarũ, impediret interim earũ curſum: ſed ſi det reſpectu principalis debiti tm̃, non impedit interim curſum uſurarũ & quæ ex ſola mora currunt, ꝓut morã nõ tollit, ſed differt cõmiſſionẽ pœnæ uel eius quod caſualiter intererit pp defectũ ſolutionis: qm̃ iſtud intereſſe uel pœna reſpicit ſolutionẽ totius debiti principalis, & ſic eius exactione dilata neceſſariò differt cõmiſſio pœnæ, uel hmõi totius intereſſe: ſed ſi debere ſpecies, non deſineret eſſe periculo debitoris, per tex. ſing. in l. ſancimus, ad ſi. & ibi Bar. C. de fideiuſ. Bar. in l. qui ob rẽ, de con dict. indeb. l. ſi inſulam. q. 7. de uerb. oblig. Bal. c. ex literis, col. 2. de cõſt. c. capitulũ, col. ſi. de reſcrip. Alex. l. ſi ex legati, & ibi Iaſ. co. 2. de uerb. obl. Matth. Aſſli. dec. Neap. 150. nu. 7. Tertio caſu oĩno interim mora extinguit, & ſic oĩs eius effectus interim tollit: & in hoc differt iſte tertius caſus à primo, in quo nõ deſinit debitor eſſe in mora, ſed hic deſinit interim eſſe in mora & culpa: & ſic nõ eſt dubium ceſſare oẽm acceſſionem uel

620 pœnã, q̃ ueniret rõne ſolius moræ. † Sed quid de uſura currẽte ex conuentione? Placet hunc pactum ab alijs neglectum, ſed ad multa utilẽ, paucis ἀναπτύξαι excutere. Et nõ vr interim uſura conuentionalis impediri. Primò, quia nõ debet ex mora, ſed ex ſtipulatione. Secundò, quia dilatio data eſt ſimpliciter de ſorte, & ſic non refert niſi ad ſortẽ principalẽ: unde non dẽt in dubio extẽdi ad uſuras l. ſi. §. ſi. de condi. indeb. ſa. Roma. ſing. 543. reſtitutio. Panor. cõſi. 35. li. 2. Nec obſtat ꝙ impedit interim pœnã & intereſſe caſuale, qa hæc reſpiciunt totã ipſam ſortẽ principalẽ quæ differt: ſed uſura nõ reſpicit totã ſortẽ principalẽ, ſed eius interuſurium ſucceſſiuũ, & ſic inter hęc diuerſa eſt rõ. Tertiò, qa remiſſa ſorte non remittitur uſura q̃ iure actionis debetur, ut mox dicetur: igit multo minus ea dilata. Quartò, qa iuſtius eſt currere uſurã data & pẽdente, q̃ nulla dilatione data, per no. ſup. nu. 524. ſi igitur dilatio iuſtificat curſum uſurę, igit non tollit nec impedit. Quintò, qa dilatio multũ operatur, differẽdo exactionẽ ſortis & uſurarũ, abſq; eo ꝙ interim impediat curſum uſurarum cõuentarũ: ergo in dubio nõ debet eas impedire, ſaltẽ qñ ui ꝓpria ex ſtipulatione currunt, ut hic, & facienda interpretatio cõtra eum, q ſe fundat in uerbis, ꝑſertim liberaliter platis: qa ſufficit ꝙ uel in paucis operetur l. tutori. C. de neg. geſt. & alioquin ſequeretur, ꝙ ſimplex datio dilationis tm̃ operaret quantũ datio uſufructus ſortis principalis, qđ vr abſurdum, & cõtra mentẽ cõcedentis. Aſſumptũ liquet, quia datio uſufructus nõ poſſet plus operari, q̃ ꝙ interim uſuræ & per ſtipulationẽ debitæ remitterẽtur l. poſtq̃, in fi. de uſufruct. ea. rer. quæ uſu

621 conſu. † In contrariũ arg. Primò de re ad tẽpus l. miles ita, in prin. de mili. teſta. ut arguit Iaſ. l. in diẽ, de cõdict. indeb. Dec. rep. c. 2. co. 2. de iudicijs. Igit ſicut remiſſa ſorte in totum neceſſariò deſinit uſura, igitur ea remiſſa ad tẽpus (qđ fit per dilationẽ) remittitur uſura ad tẽpus. Sed hoc argm̃ non ualet cũ ſit diuerſa rõ, ut per Iaſ. in l. ſi fundus, ſol. matr.

Noua diſtinctio.

Arg. de re ad tẽpus.

mat.in l.qm̃ in prio.in prin.C.de inoff.teſt.
Diuerſitatis ăt rō notoria eſt,qa remiſſa ſeu
alienata ſorte ad tẽpus tãto iuſtior eſt eã u-
ſuræ.Secũdò,arg.p tex.in l.eũ qdam.§.ſi pu
pillo in fi.de uſur.vbi dr̃ q uſuræ non pro-
pter lucrum petentiũ, ſed propter morã nõ
ſoluentium infliguntur: igitur ceſſante mo
ra nõ currunt.Sed certè ille textus loquitur
in uſuris, quæ ſolo iudicis officio ob morã
irregularẽ ueniunt, ut ſup.q.40. & ſic nihil
facit ad q.nſam.Ideo probatur melius. Ter
tiò ĕn l.lecta.ſi cert.pet.vbi pactum ĕt nudũ
dilationis ſubſequens, impedit ĕt ipſo iure
curſum & effectũ ſtipulationis uſurarũ prę
cedentis.Quartò,quia ĕt fructuũ acceſſionẽ
quę naturalis eſt & rei pſecutoria,impedit:
igitur multo magis uſuras impediet. Si .n.
emptor ſoluto p̃cio dederit venditori dila-
tionẽ tradendi, nõ tenetur interim vẽditor
ad fructus:igitur multo minus ad uſuras p̃-
cij.Igitur pariter ſi vẽditor impleuerit,& ni
hilominus emptori dilationẽ ſoluendi p̃cij
ſimpliciter dederit,ſiue tpe traditionis, ſiue
poſtea,non tenebitur emptor pendẽte dila-
tione ad aliquas uſuras, etiam pro rata fru
ctuum: igitur multo minus ad alias quaſcũ
que uſuras.Quintò,quia data dilatio ſoluẽ
di pecuniã æquipollet dationi uſufructus
eiuſdẽ pecuniæ ad idẽ tempus: imò fortior
& potẽtior eſt.Patet,quia data dilatione in
terim non tenetur debitor ad aliam cautio-
nem,ĕt ſi in teſtõ dilatio legata ſit,ut in l.nõ
ſolum.§.põt l.Aurelio,in prin.l.Aurelius §.
centũ,de liber.leg.ad cautionẽ tñ teneretur,
ſi ei ſummæ debitæ uſufructus datus uel le
gatus eſſet.l.ergo, de uſufruct. ear.re. q uſu
conſu. Et tñ is,cui ſimplex dilatio ad tẽpus
ſimpliciter legata eſt, nõ minus interim ab
oĩbus uſuris & pœnis eximitur,q̃ ſi noĩe u-
ſufructus (ut in l. poſtq̃,de uſufruct.ear.re.
quę uſu conſu.) eidẽ legatus uel datus eſſet,
ut eſt caſus rotundus in d.l.non ſolũ.§. illud
vbi ĕt Accur.ita decidit,quocunq; modo ĕe
ex ſtipulatione debeantur uſurę: igitur idẽ,
quomodocũq;, ĕt ex contractu,dilatio ſimpli
citer detur.arg.l.quę de legato.de leg.1. Vi
des, hęc potentius urgere & p̃ponderare ad
622 ductis p p̃te prima.Quid dicendũ? † Vi-
deretur diſtinguendũ inter fœnus negocia-
tiuum & incidens,ut in primo pcedant ad-
ducta pro p̃te prima, in ſecundo uerò addu
cta pro p̃te ſecunda v.g.in terminis iuris ci
uilis:mutuauit aliqs ſub uſuris ſiue ſimpli-
citer,quo caſu tacita quædam cõmoda dila-
tio ſortis ineſt,ut ſup.n.82. uel expreſſa cer
ta dilatione ſortis data(non refert)clarũ eſt
q ex die mutui iuxta ſtipulationẽ currunt
uſuræ pendente dilatione tacita uel expreſ-
ſa,& idem ea finita. Fac ergo q creditor po
ſtea dilationẽ ſimpliciter prorogет, certum

eſt q cum eiſdẽ qualitatibus intelligitur, &
ſub eodẽ onere uſurarum, qa prorogata di
latio una & eadẽ eſt l.ſed & ſi manente,de p̃
car.dixi in conſu.Pariſ.§.23.q.14.nu.48. &
latius tradit D.And. Tiraq.in tract.retract.
cõuen.§.1.gl.7.nu.24.cum ſeq.ſi verò prio-
ri tacita uel expreſſa dilatione finita detur
ſimpliciter alia ſortis dilatio,quanquã non
ſit ita clarum(qm̃ noua dilatio eſt) tñ idem
vr̃,quantum ad uſuras,ut pergant,ut prius:
tum quia vr̃ in dubio ſecunda dilatio dari
ad inſtar primæ, & eadẽ continuata inten-
tione,videlicet quantũ ad ſortẽ tm̃, non au
tẽ quantum ad uſuras:quia non vr̃ creditor
poſt morã debitoris uelle liberalior eſſe, q̃
fuit ab initio ante morã,nec p̃ſumitr̃ mutata
uoluntas l.Statius florus,in princ. de iure fi
ſci.l.cum tacitũ l.eum qui, de proba.Alex.
conſ.81.nu.4.(ut in annota dixi.)li.5.tum,
quia iſtud eſt fœnus negociatiuum,ĕt prin-
cipaliter intẽtum, & ſtipulatum non pꝑter
morã, ſed pꝑter ipſum interuſuriũ, eiuſq;
cõpenſationẽ; & ſic non ceſſat ceſſante mo-
ra ex poſtfacto,ſicut & ab initio currebat ſi
ne mora l.itẽ quia §.fi.de pact.Secus ſi credi
tor initio non mutuet ſub uſuris,hoc eſt,ut
ſtatim currant,nec pacitcatur purè & abſo-
lutè de hoc quæſtu,donec ſors reddatur:ſed
in caſum & euentum moræ,uel quãdiu de-
bitor erat in mora. Hic.n.caſus non ſpectat
pꝓpriè ad ſpeciẽ fœnoris negociatiui princi
paliter intenti, ſed magis ad ſpeciẽ fœnoris
incidẽtis,ueluti cum vẽditor ſtipulatur uſu
ras ab emptore cui impleuit.Hęc .n.ſtipula
tio intelligitur ſecundũ materiã ſubiectam
& ſic rõne moræ, & quandiu emptor erit in
mora, & ſpectat ad fœnus incidens,ut ſupr.
nu.573. His .n.& ſimilib. caſib. dilatio ſiue
in teſtõ,ſiue inter uiuos ſimpliciter data,hẽt
oẽm uſurarum curſum interim impedire.
Et hæc diſtinctio multũ plauſibilis eſt,& ha
bet magnã rõnem:quia priore mẽbro,vide
licet in fœnore negociatiuo,ſtipulatio uſu-
rarum non eſt initio cõditionalis,ſed pura,
& abſoluta, nec expreſsè uel tacitè cõcepta
eſt in caſum morę,nec debetur uſura pꝑter
morã, ſed p̃cisè propter interuſurium con-
uẽtum.Secũdo verò mẽbro (qđ ſpectat ad
fœnus incidens) ſtipulatio uſurarũ non eſt
pura,ſed ab initio cõditionalis:ineſt .n. ex-
preſſa uel tacita conditio,ſi & quãdiu debi-
tor erit in mora. Hinc eſt q de deficiẽte mo
ra ipſo iure nõ cõmittitur ſtipulatio uſura
rum,quia eius cõditio deficit, caſus eſt in l.
lecta.ſi cer.pet.ſa.l.Seia,ad fi.ibi, cõditio ex
623 pectaretur,de uſur.& ſup.nu,301. † Ve-
rum mihi non ſatisfacit hæc diſtinctio, qa
ĕt in uſura incidenti fieri põt,ut detur uera
dilatio:ſed ſuſpenſiua moræ & actionis tã-
tum,non autem uſurarum quæ iure actio-

nis

Solutio. nis currunt: ideo deciſiuè inſpiciendũ qui
agatur. Aliquãdo enim dilatio datur, ut de
bitor interim non ſolũ inducias exactionis
nec ſolum remiſſionẽ morę habeat, ſed etiã
cõmodum interuſurij, ſiue ipſius pecuniæ
debitæ, & eſt idẽ ac ſi eiuſdẽ pecuniæ ad id
tpis daretur uſufructus: & ſic interim non
currit uſura, quantũuis iure actionis debita
ſed eã lucratur, & generaliter oẽm acceſſio-
nem, ẽt naturalem fructuum, quæ rõne ceſ-
ſationis uel moræ ueniret. Aliqñ verò dila
tio datur, non ut debitor lucret' interim cõ-
modum pleni interuſurij uel uſurarum, ſed
ad ſimplices inducias tm̃: & tunc eſt idẽ ac ſi
ſimplex prorogatio fiat prioris dilationis,
uel noua dilatio detur, cum eiſdẽ tñ oneri-
bus & qualitatibus. Verum aũt agatur, nõ
eſt difficile ex circunſtantijs caſus ſubiecti
dignoſcere: in legatis .n. in quibus etiã ple-
nior fit interpretatio, & quæ ſemper dona-
tionẽ implicant, clarum eſt fieri ad lucrum
debitoris: & ſic quantũ ad hoc nõ refert an
uſufructus nõis, an dilatio legetur, ut dictũ
eſt l. non ſolum §. illud §. põt l. Aurelius, de
libera. lega. & ſic in caſu l. Aurelio in prin.
co. ti. ẽt ſi nihil expreſſum eſſet de uſuris, ad
huc interim nullæ currerent. In contractib.
aũt qui ſtrictiores ſunt, aut dat' uſufructus,
& res clarą eſt: aut uerò ſimplicis dilationis
fit mentio; & ad circunſtantias recurrendũ.
Nec tñ erit inutilis prior diſtinctio, quia in
uſura negociatiua difficilius erit præſume-
re dilationem in hoc datã, ut debitor lucre-
tur uſuram, in incidenti aũt hoc procliuius
erit, & tñ in dubio dilatio non præſumitur
niſi inducias operari, & ſic in dubio non im
pedit uſuram, quæ iure actionis ſimpliciter
currit, niſi ſtipulatio non ſimpliciter, ſed in
caſu moræ & durationis moræ concepta &
ſuſpenſa ſit, ut in l. lecta, ſi cert. pet. tũc enim
ceſſabit, ſicut ẽt acceſſio fructuum, & quic-
quid in ſola mora fundatur, uel ab ea pen-
det. Sed ad rem. Quarto caſu principalis no
ſtræ diſtinctionis dicendum, remiſſam eſſe
oẽm acceſſionem, etiã præteriti temporis,
ſiue fructuum ſiue uſurarum, quæ tamẽ iu
dicis officio, & non iure actionis debetur,
leg. 4. C. depoſ. l. centum Capuæ l. fin. de eo
quod cer. loco. Secus ſi iure actionis, quia
ſupereſt actio, niſi aliter ſoluta uel remiſſa
ſit. l. 1. C. de iudici. & ſic facilius abolet' uſu-
Reſcri- ra, quæ ꝓpter moram tm̃, quàm quæ ui pa-
pta mo- cti debetur, ut ſup. nu. 613. Alber. Saly. in l.
ratoria. 624 intelligere in fi. C. de luitio. pig. † Ex his
deciditur quæſtio quotidiana de reſcriptis
moratorijs, quib. anni, quinquẽnij, aut alia
debitoribus dilatio datur, an interim impe
diatur cõmiſſio pœnę uel curſus uſurarũ &
acceſſionum: Breuiter idẽ ferè dicẽdũ, quod
in ſimplici dilatione ſimpliciter data nuper
diximus, in ſecundo membro ſolutionis ter
tij caſus, imò paulo minus: quia hęc dilatio
miſerationis cã inuito creditore datur, un-
de ſtrictior eſt, nec extendit' ad remiſſionem
acceſſionis fructuum, qui ẽt ex ſola irregu-
lari mora ueniebant, quia in rei perſecutio-
ne conſiſtunt, & locupletaretur debitor cũ
iactura aliena, quod eſſet iniquum: nec. n. in
dulgetur hmõi reſcriptum, ut debitor lucre
tur, ſed ne tantiſper damno afficiatur. Imò
nec puto de iure impediri uſurã conuentio
nalem ẽt in caſu moræ & dilationis conſti-
tutam, ut in d. l. lecta. & multo minus con-
uentionẽ reditus temporalis, ut ſupr. q. 7 t.
per to. Tm̃ ergo impediet exactionem ſor-
tis, & curſum uſuræ extrinſecæ, quæ aliàs
ex mora regulari ueniret, & pariter com-
miſſionẽ pœnę uel intereſſe caſualis. Quod
ut ſit dilucidius, ſormo q̃onem in caſu du-
bitabiliori, de quo in l. 3. §. fin. de eo qd' cer.
lo. Creditor mutuauit pecuniam uſque ad
certum tẽpus & locum, quo indigebat, obli
gatus ſub pœna uel alia periſtaſi, cuius de-
bitorem præmonuit, qui ſoluturum ſe rece
pit in termino & loco: ſed interim cladẽ aut
damna ſortuita paſſu, impetrat huiuſmo-
di reſcriptum, & denũciat creditori, qui la-
bente termino, cum non ſuppeteret tempus
aut facultas obuiandi, damnum patitur, an
debeatur, & ſaltẽ poſt tempus reſcripti dã-
ni æſtimatio cum ſorte exigi poſſit: Vide-
retur quòd ſic, primò, quia cum huiuſmodi
reſcriptum ſit in præiudicium alterius, ſtri
ctiſſimè debet interpretari: & ſic ſatis eſt ꝙ
ſimplices inducias cõpulſionis ſeu exactio-
nis operetur, ad quas ſolum tendere vr: nõ
.n. tendit ad diminuẽdum ius obligationis,
ſed ad differendum actum executionis. Se-
cundò, quia qñ ab initio exigitur ante tem
pus, interuſurium medij tẽporis deducitur,
l. ſi conſtante §. quoties, ſol. mat. no. in l. 1. C.
de condict. ex lege, igitur ſi creditore inuito
differtur ſolutio, debet refundi medij tpis i-
teruſurium, & ſic multo fortius aliæ acceſ-
ſiones fauorabiliores. Tertiò, quia ſi iam eſ
ſet dãnum cõmiſſum, & acquiſita obligatio
tpe reſcripti præſentati, certum eſt ꝙ nõ tol
leretur, ſed tm̃ differretur: ſed ex hypotheſi
tpe præſentationis imminebat & iã gliſce-
bat dãnũ in potentia ꝓpinqua exiſtẽs, mox
in actum (cũ res remedio non eſſet integra)
exiens, unde habetur pro facto, arg. l. pe. de *Potẽtia*
teſta. mili. vbi no. Bal. ꝙ potentia ꝓpinqua *propin-*
actui habetur ꝓ actu. Panor. conſ. 91. col. 2. *qua.*
li. 1. Quibus nõ obſtan. dico ꝙ iſtud intereſ
ſe non differt, ſed committi impeditur: qm̃
hmõi reſcriptũ non cõtinet ſimplices indu-
cias cõpulſionis, ut in primo caſu, ſed uerã
& formalẽ dilationẽ debiti, & ſic impedit
morã cõmitti, qa (qd' fortius eſt) ẽt cõmiſſã

extunc purgaret conſequẽter non cõmitti-
tur iſtud intereſſe etiã damni incurſi, prout
non committitur pendente dilatione & ceſ
ſante mora,per no.ſupr.nu.32.quemadmo
dum ſi creditor ipſe dilationẽ dediſſet uel
prorogaſſet:factum enim iudicis habetur pro
facto partis,leg.1. C.ſi in cau.iudi.leg.ſi ob
cauſam.C.de euict.Sed ſi finita dilatione re
ſcripti nõ ſoluatur & interſit, debebitur il-
lud intereſſe extunc,ſi quod iuſtũ ſit,nõ au-
tem intereſſe præteritum pendente dilatio-
ne cõmiſſum,cuius non habebitur ratio,ni
ſi in hoc,quod ſi rurſus mora cõmittatur & in-
terſit, poterit illud nouũ intereſſe pinguius
æſtimari iudicis arbitrio, nec tam arctè re-
ſtringi,ut aliàs fieri poſſet,arg.l.& in cõtra-
625 ria de uſur. † Ex quibus ſequitur, quòd
æquè impeditur commiſſio pœnæ conuen
tionalis,ita quod ſi ſoluatur in termino per re-
ſcriptum,prorogatio nulla debebitur:alio-
quin cõmittitur cum effectu, quemadmo-
dum ceſſante pœna nouum intereſſe cõmit
ti poſſet,ut diximus.Facit quòd iſtud reſcri
ptũ,licet ſit datũ cã miſerationis,tñ non eſt
datum abſque cã,ſed ex iuſtis cauſis,quę ue
ræ ſupponuntur:& ſic facit pulchrè doctri-
na Bart.in authen.ei qui. C.de temp.appel
lat.Facit ẽt quòd ſecundum opinionẽ Saly.
Fulgo.Areti. Decij & Purpur.in l.quod te, *Difficultas.*
ad fi.ſi cert.pet. difficultas impedit moram
committi ẽt in obligatione quantitatis:ſed
iſtud vltimũ periculoſum eſt,& de iure ue-
rior & receptior eſt opinio Bart. ut ibi di-
xi,fateor quòd iuſta difficultas ex inopina-
to ſuperueniens diminuat de rõne morę,ẽt
in debito quantitatis: non tñ tollit omnem
eius effectũ,licet ſit iuſta cã temperandi uel
reſtituendi boni iudicis arbitrio, prout to-
tum hoc negociũ præcipuè in æquitate cõ-
ſiſtit l.ſequitur.§.ſi ſeruum,de uerb.oblig.l.
quòd ſi Epheſi.in fi.de eo quod cer.lo.l.mo
ra,de uſur.Prædicta limito,ut procedant in
reſcripto bona fide obtento, ſecus ſi uel po
ſtea de fraude & ſubreptione appareat: quia
non obſtante ſñia homologationis inter-
mediæ,à qua non fuit appellatũ,quę magis
eſt prouiſio quàm definitio, tenebitur debitor
ad oĩa damna, intereſſe, uſuras uel pœnas
conuentas retrò:quia ex quo conſtat de fru
ſtratione nõ debet eſſe impunita prætextu
reſcripti per fraudẽ obtenti: imò tanto pu-
nibilior eſt, quãto authoritate & principis
& publicæ poteſtatis abuſus eſt debitor ad
fruſtrandum & damnificandum creditorẽ.
Idẽ ſi creditor initio præſentati reſcripti ad
litẽ uitandã cõſenſerit homologationi,ſub
onere uel præſtatione dãnorum & intereſſe
caſu quo cauſæ reſcripti falſæ poſtea inue-
nirentur, uel appareat de malitia & fruſtra
tione. Cæterum de reliqua materia huiuſ-
modi reſcripti moratorij remitto ad ea,quę
plenius ſcripſi in conſue.Pariſi.§.195.
626 † OCTOGESIMOTERTIO videndũ quid
de uſuris in actione depoſiti, mandati & ſi-
milibus. Et ſufficit unũ caſum diſcutere, pu
ta hypotheſin, de qua in l. Lucius,cũ l.ſeq.
in fi.l.Publia.depoſi.Et primò more nr̃o ex
plicabimus ſñiam iuris ciuilis, deinde quid
hodie obſeruãdum ſit in praxi,in conſulen
do & iudicãdo. Quãtum ad primum,depo *Depoſitarius.*
ſitarius tenetur ad uſuras triplici caſu: primo
ex mora officio iudicis l.die,in fin.depo.ſe-
cundo,ex pacto iure actionis d.l.Lucius, &
l. Publia §.1. & his duobus modis directò:
tertio per accidens, propter delictum, ſi illicitè
conuertit in uſus ſuos:tunc.n.poteſt conue
niri depoſiti ad ſortẽ & uſurã, ẽt citra mo-
rã & pactum, quorũ defectum ideo nõ põt
cãri depoſitarius,quia potius gratias agere
dẽt,quòd furti nõ conuenitur l.3.C.depo. Ex
tra hos caſus nõ tenetur depoſitarius de uſu
ris. Hæc eſt breuis & clara iuris ſñia, quæ
quia gl. & doc.circa hęc in multis errauerunt
paulò latius uerum & γνώμη quarundã id
genus legum,quæ vulgò ut cõtrariæ & ob-
ſcuræ diſtorquẽtur, ſenſum & genuinã con
ſonantiã obiter aperiẽdo explicãda eſt. AUT
ergo pecuniæ depoſitum eſt merum & pu-
tum depoſitum,quod eſt,qñ pecunia depo-
ſita eſt ſignata uel occluſa, uel tanquam ſpe
cies ita quòd eadẽ corpora numorũ reddi
debẽt, nec depoſitarius uti põt:aut verò nõ
eſt merũ & putũ depoſitũ, puta quia expreſ-
sè uel tacitè actum eſt quod tantundẽ reddatur
& ſic abit in creditum,ſiue tranſit in domi-
nium depoſitarij,qui põt uti,ut d.l.Lucius.
Primo caſu clarum eſt, quod depoſitarius non
dẽt uſuras, nec ad eas obligari põt, cum hæ
ſubſiſtere nequeant ſine ſorte,& hic nullius
ſortis uſum nec dominiũ habeat. Fallit du-
pliciter tñ, primò poſt uerã morã. extunc
.n.iudicis officio current legitimę,videlicet
ſemiſſes, niſi minores in regione frequentẽ
tur,ſecundum no.ſupr.l.eos. Quod ultimũ
ſublimitatur,niſi in caſum morę pactum eſſet
de certis uſuris,quia illæ uenirent, dũmodo
nõ excederent beſſes, ſi deponẽs eſſet iuſtus
negociator aliàs ſemiſſes,non obſtãte quod mi
nores in regione magis frequẽtarentur,ut di-
ximus ſup.nu.513.Fallit ſecundò,ſi depoſi-
tarius cõuertat in uſus ſuos, & ſic furtũ cõ-
mittat l.3.C.depoſ.quo caſu duo genera a-
ctionum competunt dño, ut eſt tex. rotun-
dus in l. ſi ſacculum.§.primo, depoſi. Pri-
mum genus eſt uetus actio depoſiti,ex prio
re contractu.Secundum genus ſunt duæ a-
ctiones ex delicto, videlicet condictio furti
ua rei perſecutoria ad ſortem l.qui furtum,

de condi. furt. & actio furti merè pœnalis ad duplam. Et eſt electio domini utro genere agat, qui cum nequeat utrumque cumulare, eligere tenetur l. 1. C. de furt. ſac. l. ꝙ in hæred. §. eligere. de tribu. actio. l. cum filius, §. uarijs, de leg. 2. Et ſi eligat uiam ciuilẽ depoſiti, poterit petere uſuras, non à die depoſiti, ſed à die cõtrectationis & ſurti commiſſi, hoc probato: non autem probandum eſt, nec requiritur ꝙ depoſitarius negociatus fuerit, aut in uſus proprios conuerterit, ut ſtatim dicam. Et dico, quòd hoc caſu ueniũt uſuræ, non iure actionis, ſed officio iudicis tantum, tanquam conniuentia quadam domini contrectatione furtiua cõuerſa in ſimplicem morã: & intelligo ꝙ de iure ueniũt ſemiſſes ſimpliciter, hoc eſt ẽt ſi minores in regione magis frequentarẽtur. Et moueor, tum quia fur nõ eſt dignus hac benigna interpretatione, ut intelligatur de minimis uſuris, arg. l. bona fides. depoſi. l. ſi libertus, de bo. liberto, tum quia ſi uelit repellere à gentẽ ad ſemiſſes, contra propriũ commodũ laboraret: quid enim aliud aget, quàm irritare dominum, ut agat furti ad pœnam dupli, & condictione furtiua ad ſimplũ, l. q furtũ, de condi. fur. Sed agendo depoſiti ad ſortẽ & uſuras non poterit actor maiores ſemiſſibus uſuras exigere, per text. in d. l. eos.
627 uerſ. & eã quantitatem. † Antequam ad ſecundũ caſum ueniam, non minus utile q̃ iucundũ erit, ſcrupum unum, qui nunc mẽti occurrit, & in quo oẽs glo. & doct. aduſq; hærent, eximere, circa d. l. 3. & l. qui furtum quam oẽs faciunt contrariam l. 1. §. ſi rẽ, de poſi. nec aliter hanc ἀντινομίαν eluere ualent, quàm more imperitorũ dicendo, ſecus hic, utendo: ſecus ibi, uendendo: qui error proceſſit ex ignorantia ſpiritus, ſeu rõnis decidendi dictorũ iurium. Ego dico, ꝙ ratio decidẽdi d. §. ſi rẽ. eſt per l. 3. C. depoſi. vbi dicitur ꝙ depoſitarius, qui pecuniam in uſus ſuos ſcienter conuertit, ideo põt conueniri depoſiti, etiã ad uſuras, licet nec alia mora, nec pactũ interceſſerit: quia aliàs furti cõueniri poſſet ad duplũ, & condictione ſurtiua ad ſortẽ. Et ſic ille tex. ex rõne deciſiua in eo expreſſa ſatis apertè indicat, ꝙ ibi uſuræ nõ ueniunt directò, ſiue ex ipſa ui, uel natura actionis depoſiti, ſed ueniunt accidẽtaliter, præter naturã actionis intẽtatæ, ꝑp illud extrinſecũ accidens, ꝙ actor lõgè grauiorem actionẽ amittit ad cõmodum depoſitarij, q non debet uſuras detrectare, ſed magis gratulari ꝙ mitius cum eo agit. Vnde dico eſſe contingẽtia facti, qđ in d. l. 3. narratur, ꝙ in ꝓprios uſus conuerterit, & ſic nõ reſtringit, ut eſt tex. ſingularis, q nõ ſolet citari, in l. itẽ ueniunt. §. ait Senatus, ibi (hoc euenerat) de peti. hære. Idẽ ergo ſi in uſus aliorũ, dando uel mutuando, cõuertiſſet, uel aliter cõtrectaſſet furtũ committendo, ut ſic furti teneretur, quia tunc eadẽ eſt ratio in tex. expreſſa. Et ita oĩno debet intelligi d. §. ſi rem vbi rõ decidendi, quæ ibi tangitur, & ſubobſcurè exprimitur, ibi (quia ſemel dolũ feciſti) debet ſuppleri ex d. l. 3. quæ ſufficit ꝓ vera gloſſa & interpretatione d. l. qui furtũ & d. §. qui rẽ, inter quę nulla prorſus eſt antinomia, ſed conſonantia oĩmodo, quia d. l. q furtum, loquitur de ui directa ipſius actionis, ſed d. §. ſi rẽ, loqtur de eo, qđ actioni tribuitur per accidens. Si .n. depoſitarius in re depoſita, ſiue utẽdo, ſiue vẽdendo, aut aliàs ſemel furtũ cõmiſſerit, deinde res ſiue eius culpa caſu fortuito perierit, nõ tenetur depoſiti directò, ſiue ex ui, & natura ipſius actionis, quia in ea nõ uenit caſus ſine dolo malo & lata culpa contingens, ita loquitur d. l. qui furtũ. Sed tñ quia ſemel actione furti alligatus fuit, quæ non definit. quocunq; modo res pereat, põt dominus ſi uelit omiſſo crimine, & pœnali actione furti ad duplã, depoſiti agere ad ſimplũ: nec põe depoſitarius agentẽ excludere, ſed magis gratias agere, ut d. l. 3. & ſic in effectu competit hoc caſu àctio depoſiti, re caſu perempta, nõ ui propria & natura ſua, ſed per accidẽs: quia dominus poſſet agere ſurti ad duplũ, & ſic gratiam facit agendo ueteri actione depoſiti ad ſimplum, cuius reliquiæ nõ ſunt penitus ſublatæ. Et ita loquitur d. §. ſi rem, qui ex his ampliatur procedere, etiam ſi conſtaret, quòd res eodem modo ſuiſſet peritura penes dominum, ut plenius dixi in nouis noſtris intellect. unde hæc ſummatim neceſſe ſuit tranſcribere, ut intelligeres ad quid in principio huius quæſt. nouè diſtinxi ue-
628 nire directò uel per accidens. † Antequã ad alia tranſeam, occurrit una quæſt. neceſſaria ad plenũ intellectum d. l. 3. C. depoſi. & plurium id genus legum uſurariarum, retento themate d. l. 3. Is penes quem depoſita erat pecunia in ſpecie, illicitè uſus & negociatus multa ſuperlucratus eſt, utrũ omne lucrum inde proueniens teneatur reſtituere? Bald. in l. 1. quæſt. 10. C. pro ſocio, tenet quòd ſic, quia locupletior ex re mea factus eſt, allegat. l. qui ſine, de nego. geſt. refert & ſequitur Philipp. Deci. in leg. certi condictio §. fin. nume. 3. ſi cert. peta. Sed nimis ſupinè labuntur, non ſolum contra cõmunes iuris regulas, ſed ẽt contra tex. apertos in indiuiduo. Eſt enim vulgata regula, quòd res ex pecunia mea ẽt immediatè, ẽt mala fide acquiſita, non eſt mea, nec mihi reſtituenda l. prima. C. ſi quis alteri uel ſibi l. quamuis ex ea. C. de pignoribus, quòd ꝓcedit

ἀντινομία diſſoluta.

Fur non redit ſup lucrum.

cedit etiam ſi acquiſita ſit per eum , cum
quo erat nobis contractus ſocietatis, etiam
quæſtuariæ, ſed extra cauſam ſocietatis ac-
quiſitio facta eſt.l.cum duobus.§.cùm erant
pro ſocio.not.omnes in.l.ſi patruus.C.com
munia vtriuſq; iudi.Petr. de Peruſi.tracta.
ſocieta.parte.5.q.1.dixi ad Alex. conſi.46.
nu.11.lib.1.& in indiuiduo contra Bald.eſt
tex.in l.ſi ex ea.C.de rei vindi.vbi pondero
quid ipſemet depoſitarius(& ſic mala fide)
acquiſiuit:& tamen deponens nõ poteſt pe
tere res inde emptas nec earum partẽ. Hinc
Nec uſurarius
& tenent Theologi ſcholaſtici, quòd etiam
uſurarius, qui ex pecunia uſuraria multa
acquiſiuit non tenetur ea reſtituere, ſed tan-
tum pecuniam, & id in quo alios damnifi-
cauit. Itaq; Tho.2.2.quæſt.74.artic.3.Scot.
Gabri. & alij in 4. ſenten. diſt.15. quæſtio.
2.ſequitur Petrus Ancha.in Rep.c.peccatũ
col.2.de reg.iur.lib.6.Ioan. Andr. Lapus.
Geminia.Phi.Fran.c.quanquam.in princ.
col.1. de vſur. in 6. Lauren.de Roduiph.
tract.uſurarum quæſt.44.Panor.cap.fin.in
fi.de vſuris Claua.in verſ.vſura.1.§.55.ubi
dictum Baldi nominatim reprobat. Dici-
mus ergo quòd ſi talis depoſitarius cõueni-
tur depoſiti, non tenetur ultra ſortem, niſi
ad vſuras lègitimas d.l.3.ſunt enim legiti-
ma indicatura fructus, ſeu commodi pecu-
niç contra moratorem: ſi quid autem ſuper
lucratus fuerit, id non eſt fructus pecuniæ,
ſed negociationis & induſtriæ, & ſic non de
bet deponenti reſtitui, quia ſatis eſt quòd
non faciat damnum, nec debet de alieno do
lo negociari. Quòd ſi deponens præterea
damnificatus fuerit dolo & fruſtatione de-
poſitarij, locus erit æſtimationi intereſſe ca
ſualis præter uſuras.l.3.in fi. de eo, quod
cer.loco. Non obſtat.d.l. fine. allegata per
Bald.quia loquitur in eo qui geſtionem ſu
ſcepit negociorum meorum, & ſic mihi ne-
gociari tenetur, ſicut & procurator ad nego
cia, vnde quicquid ſuo nomine de pecunia
mea acquiſierit, tenetur reſtituere.l. idem-
que §.ſi procurator.manda. quemadmodũ
& ſocius intra cauſam ſocietatis.l.ſi quis ſo
cietatem, pro ſocio.ſecus in eo, qui non te-
netur nobis negociari. Itaque hodie ſecun
dum præfatã noſtrám moderationem ſup.
nu.537.non tenebitur dictus depoſitarius,
ſi depoſiti conueniatur, niſi ád quincunces,
à tempore quo cœpit uti, & non ad aliud,
niſi quatenus locus eſſet intereſſe caſuali de
quo aliàs loco ſuo.

Depoſitũ ad numerum.
629 † Redeundo ad rem; caplo ſecundum
caſum, quando non eſt merum putum de-
poſitũ, ſed poteſt depoſitarius vti, & in uſus
ſuos conuertere: quod accidit dupliciter,
primò ex pacto vel permiſſione expreſſa,
vt.l.1.§.ſi pecunia.l.ſi ſacculũ.§.1.depoſi. ſe-
cundò tacitè, & iſtud rurſus duobus modis.
Primo, quando pecunia deponitur non ſi-
gnata, ſed ad numerum, ut in.l.die.§.1.depo
ſi. Et ſanè intelligẽ, quando ſimpliciter ad
numerum deponitur, & tunc eo ipſo actũ
videtur, quòd abeat in creditum, ut vti poſ
ſit, & ad tantundem teneatur.d.§.1. Secus ſi
apparet numerationem eſſe factam, nõ vt
tantundem reddi poſſit, ſed vt ſciatur quan
tum ſit, & nihilominus tanquam ſpecies de-
poſita fuit, vt idem reddatur, quia tunc eſſe-
mus in primo principali caſu, & probatur
in d.l.Lucius. Secundo modo etiam tacitè
videtur actũ, vt vti liceat, & abeat in credi-
tũ, quando ſit pactum de vſuris: quia impoſ
ſibile eſt vſuras currere, niſi translato uſu
& dominio ſortis.d.l.eos, in fi. Et ſic conſe-
quens tacitè implicat neceſſarium ſuum an
tecedens.l. illud, de acqui. uel omitt. & hoc
quando pactum ſit purè: aliàs ſi ſub condi-
tione, vel in diem, nondum neceſſariò per
ſe illud implicaret, niſi alia accederent. Hoc
ergo ſecundò caſu dico, quòd depoſitarius
non tenetur ad uſuras, eo ipſo quòd in vſus
proprios conuertit, etiam ſi multum ſuper-
lucratus fuerit, cùm id licitè fecerit, tex.in d.
l.die.§.pecuniam, depoſ.quẽadmodum ſi ex-
preſsè mutuatus fuiſſet, non teneretur, vt
ſuprà nu.35. ſed poſt veram moram tene-
tur, ſiue in vſus ſuos conuerterit, vt d.§. qui
pecuniam, ſiue non, vt primo caſu ex regu-
la communi dictũ eſt. Item ſi pactum ſit, &
pacto nudo, dummodo incõtinenti appoſi-
to: & tunc etiam citra moram, ſiue vſus fue
rit, ſiue non, tex.in l.quintus, depoſi.in l.Lu
cius.in fi.in l.Publia.§.quinto eo.ti. Et ita, de
bet intelligi & limitari.d.l. ſi ſacculum §. ſi.
ex permiſſu.ſcilicet vel ratione moræ vel
ratione pacti: ſecus vtroque deficiente, vt
Accur.ibi in fi.rectè intelligit. Et ad plenio
rem horum declarationem pluriumque cõ-
nexarum legum nouum & ſyncerum in-
630 tellectum. † aduertendum quantũ ad
hoc, vt remaneat actio depoſiti facta depo-
ſitario pmiſſione vtendi, nõ refert ſiue per-
miſſio fiat initio tpe depoſiti, an ex interual
lo, qa eo ipſo ꝙ pecunia numeratur nomi
ne depoſiti etiã ſi incontinenti permittatur
depoſitario uti, tamen non cenſetur depo-
nens velle recedere à depoſito & nam de-
poſiti, niſi in quantum ea permiſſio ne-
ceſſariò infert: ſed non infert neceſſario,
quòd derogetur naturæ depoſiti, niſi in
hoc, quòd recipiens præcariò uti poſſit, &
conſequenter abeat pecunia in creditũ eius
periculo. Igitur in cęteris remanet natura &
prærogatiua depoſiti.argu.l.tutori.C.de ne
go.geſt. Quòd ſi ea permiſſio fiat ex inter-
uallo,

uallo, adhuc minor eſt dubitatio, propter actionem depoſiti iam acquiſitã & radicatã quæ facilius conſeruatur, quàm inducitur, & contrà difficilius amittitur ius iam quæſitum, quàm dum quæritur, & eſt in fieri. Item ex quo ſemel præcedit contractus perfectus, non cenſetur in dubio ex conuentione adiecta circa idem negocium nouus cõtractus fieri, ſed prior informari, ſiue incontinenti, vt in l. 1 §. quòd ſi rem depoſi. ſiue ex interuallo, vt in l. qui negocia. manda. idque indiſtinctè, non ſolum ob ſubtilitatem iuris, qua primus contractus attenditur, vt in dict. §. quòd ſi rem. ſed etiã vtilitatis gratia receptum eſt triplici ratione. Prima, vt remaneat antiquitas prioris hypothecæ. Secunda, vt remaneant commoda, quæ iure communi & regulari inſunt actioni bonæ fidei. Tertia, vt remaneat priuilegium perſonale, excluſio compenſationis, & reliquæ prærogatiuæ, quę iure ſpeciali inſunt actioni depoſiti. l. ſi hominẽ. §. quoties, depoſi. l. pen. C. eo. & vltra prædictas rationes ſunt caſus legum, & tex. rotundi in d. l. Lucius. l. die §. 1. l. Publia. l. ſi ſacculum, in fi. depoſi. ob quæ commoda permittens ſimpliciter depoſitario uti, non cenſetur prædicta omnia iura ſibi acquiſita velle remittere de iure ſuo, quatenus ex ea pmiſſione neceſſariò infertur. d. l. tuto. C. de nego. geſt. videlicet vt merum depoſitũ uertatur in impropriũ, utque dominium tranſeat, nec poſſit intempeſtiuè & ita promptè repeti, ut prius poterat. Hæc enim permiſſio beneficiũ eſt quo iuuari debet accipiens, non decipi. l. in commodato §. cum autem. commoda. Et ſic aliquod ſpacium utendi & reddendi ineſt, non tamen tantum quantum in mero mutuo, ſed circiter uelut in præcario, ut nouè diximus in annota. ad Philip. Decium. l. 2. in prin. nu. 25. ſi cert. pet. vbi Decius, & in l. contractus nu. 11. de reg. iur. nimis præfractè reprehendit opinionem Panor. in c. 1. c. fin. col. 3. de præca.

contra Decium.

631 † Ex prædictis liquet, quòd nimis errauit Deci. in l. cert. condictio. §. fi. nu. 4. ſi cert. pet. vbi fixè tenuit, quòd non remaneret depoſitum, quia eſt (inquit) repugnans & contra ſubſtantiã depoſiti, quòd dominium tranſeat: ideo cenſet conuentione partium fieri non poſſe. l. cùm præcario. de præcar. tum quia dominio ſemel tranſlato agitur ex mutuo. d. §. fi. & l. 1 §. ſi pecunia. depo. Ad quæ facilis eſt reſponſio, primò ad id quod adducit de ſubſtantia, reſpõdeo, quòd illud procederet in mero & puro depoſito, ſecus in depoſito excedente naturam & terminos depoſiti, etiam ſi ab initio id agatur, text. in d. l. Lucius, & alioquin ſequeretur quòd in pecunia non eſſet depoſitum nec haberent locũ iura depoſiti, niſi deponeretur ut ſpecies non autem ad numerum, quod eſt contra tex. in d. l. die. §. 1. cum ſimilibus, & contra libertatem tacitæ uel expreſſæ voluntatis contrahentium, quæ impediri nõ debet. l. pe. C. pro ſocio. ſaltem quando legibus comprobatur vt hic. Nec plus requirendũ eſt ad ſubſtantiam actus quàm lex requirit. l. Gallus. §. uidẽdum, de liber. & poſthu. aliæ etiam reſponſiones colligi poſſunt ex his quæ ſtatim dicam. Minus obſtat d. lex certi cõdictio. §. fi. cum l. ſeq. quia dico quòd glo. & docto. aduſque malè intellexerunt: putãt enim quòd ibi Iuriſconſultus principaliter laboret ad ſciendum & docendum, an & quando pecunia debita ex depoſito poſſit conuerti in mutuum ſola uoluntate, ut excludatur uel impediatur actio depoſiti, & ſola certi condictio ſpecialis (vt loquuntur) ex mutuo naſcatur vel ſubrogetur: ſed non eſt ita, nec is eſt finis & ſcopus dicti text. vt latius docui in nouis intellec. ſed ſcopus eſt ſcire & docere, quando pecunia depoſita abeat in creditum, & ſic periculo recipientis, vel quandiu maneat merũ depoſitum. Et ſic totus ille text. nullo modo contrariatur in ſeipſo, & multo minus reliquis legibus, vt etiam ueteres docto. deinde qui eos ſecuti ſunt ieiunè & ſophiſticè intelligentes finxerunt, & ſuis ineptijs tex. clariſſimum & facilimum infinitos intellectus fabricando, & ſurſus eoſdem ſubuertẽdo, obſcurarunt. Dico ego natiuum ſenſum paucis retegẽdo omiſſis his quæ ab hoc tractatu nimium re-

Nouus intellectus l. certi condicti §. fi. cum l. ſequen. ſi cert. pet.

632 cedunt. † quòd depoſitæ pecuniæ quadruplices ad ſummum modi ſeu gradus inueniuntur in iure. Primus, quãdo pecunia deponitur vt ſpecies, etiam ſi numeretur ad ſciendum quanta ſit, ſed ſimplicis cuſtodiæ cauſa, non data facultate vtendi. l. 1. depoſi. & iſtud eſt merum putumque depoſitum, in quo ſtant omnia ſubſtantialia & naturalia depoſiti, nec dominium tranſit. l. licet §. rei. depo. nec periculum in recipientem, qui de ſolo dolo & lata culpa tenetur, nec ad ullas uſuras etiam pacto expreſſo, uel ſtipulatione obligari poteſt, niſi poſt moram. tex. in l. Lucius, depoſi. ubi dicitur hoc eſſe nedum contra naturam depoſiti, ſed etiam abſolutè contra bonã fidem (& ſic prorſus intolerandum) uſuras deſiderari temporis ante moram, quo purum beneficium in ſuſcipienda pecunia dedit, abſque ulla mercede & facultate utendi. Et ita debes pulcher ille text. in ſuo natiuo ſenſu accipi, tametſi Roma. conſi. 500. col. 1. Philip. Deci. Franc. Ripa & alij in l. 2. in prin. ſi cert. pet. præpoſteris ſuis erroribus acti audeant & literę &

Quatuor depoſiti. gradus.

menti

menti legis,& ſenſui communi contradice-re,dicentes hoc non eſſe illicitum, nec uſu-rarium,vtcunque ſit contra naturam depo-ſiti & æquitatē:ſed his cum ſuis monſtruo ſis erroribus omiſſis pergamus. Secundus gradus eſt,quando depoſitum fit ad nume-rum,vel etiam(vt quandoque quibus pe-cuniæ redundant, numerandi cōputandiq; tædio) ad menſuram,hoc expreſſè vel taci tè acto,vt tantundem reddere ſufficiat, & tunc adhuc eſt verum & formale depoſitū: Non obſtat.l.Lucius,depoſi. vbi dicitur, ꝙ hoc caſu egreditur notiſſimos terminos de poſiti, quia verū eſt in q̄ū depoſitū ſtrictè capit' in primo & ſtricto gradu, vbi nec do-minium nec periculum tranſit:tamen quia nihilominus hic inuenitur uera definitio et ſubſtantia depoſiti, quia recipiens merum officium gratuitæ cuſtodiæ præſtat, & po-teſt ad reſtitutionem quandocunque etiam ante diem præſtitutum indilate cogi, ſequi turꝙ eſt uerum & merum depoſitum.l.1. in prin.&.§.pe.depoſi.unde licet ille tranſi-tus dominij & periculi excedat terminos de poſiti ſtrictè ſumpti,tamen ille exceſſus eſt valde modicus,nec conſiderabilis. Primò, quia non reſpicit ſubſtantiam depoſiti, ſed accidens . Secundò propter naturam rei depoſitæ,videlicet pecuniæ,in qua ob inna tam fungibilitatem non ſolent conſiderari corpora,ſed ſola quantitas, vt infra q. 92. nu.694.& ſic tanta quantitas uelut in ab-ſtracto,magis dicitur depoſita fideique reci pientis commiſſa,quàm ipſa vel certa cor-pora in concreto:& ſic non eſt contra natu ram huius depoſiti, quòd tanta quantitas reddi poſſit. Tertiò,quia tantum abeſt, ut officium & ratio depoſiti minuatur, ex eo quòd pecunia ad numerum deponitur, & abit in creditum,ut indidem magis augea-tur.Patet, quia depoſitarius ob id non mi-nus,ſed magis officioſus eſt,nec minus extē ſiuè uel intenſiuè obligatur, ſed magis extē ſiuè,quia periculum præſtat.l. certi condi-ctio.in §.ſi cert.peta.

Secūdus gradus.

633 † Vnde malè & inaduertenter dicunt docto.in l.2.in princi.& in l. certi cōdictio. §.ſi.ſi cer.peta.quòd hoc caſu ſit impropriū ſeu irregulare depoſitum,quia immò eſt ve rum & proprium. Patet, quia ſi depoſita-rius ſeſe obtulerit depoſito, vel promiſerit periculum rei depoſitæ,etiam ſi omne peri culum etiam fortuitum nominatim ſuſce-perit,nihilominus dicitur verū & propriū depoſitum.tex.in.l.1.§.ſæpè,depoſi.in l. iu-riſgentium §.ſi quis,de pact.quia recipiens tantum plenius officium exhibet,& promit tit,quod magis eſt ſecundum, quàm præter naturam depoſiti, quòd de ſe merum offi-

cium & beneficium eſt, cuſtodiæ eā depo-nenti impenſum. d.l. Lucius. igitur & in hoc ſecundo gradu eſt verum & proprium depoſitum,nec eſt dubium,quin omnes præ rogatiuæ & priuilegia depoſiti, de quibus in l.pe.C.depoſi.in l.ſi hominem.§.quoties: depoſ.hic locum habeant:immo priuilegiū in perſonalibus,cum prærogatiua prælatio nis ante omnia priuilegia,non fuit princi-paliter introductum,niſi pro depoſito ſecū di gradus,ubi pecunia abit in creditū : non autem pro primo gradu, ubi deponitur ut ſpecies & uindicari poteſt, & ſic ſuperflua eſſent priuilegia:quia uindicatio vi ſua præ fertur nō ſolùm oibus priuilegijs, ſed ēt hy-pothecis ēt expſſis & anterioribus.d.l.ſi uē tri.§.ſi cū.l.procuratoris.§.pen.de tribu.& ſic priuilegia non poſſunt habere locum in pri mo gradu,niſi ex inopinato & accidēte, pu ta ſi depoſitarius pecuniam depoſitam vel ſpeciem dolo uel lata culpa amiſiſſet,uel cō ſumpſiſſet,vel citra dolum & latam culpam cum nummis ſuis miſcuiſſet,vel in res ſuas impendiſſet,ad quod inopinatum non poſ ſunt nec debent leges dictorum priuilegio rum reſtringi,ſed ad ea, quæ in frequenti uſu ſunt, adaptari.l. iura conſtitui. cum.l. ſequen. de legi.

634 † Tertius gradus,quando non ſolum da tur ad numerum,ſed etiā ut depoſitario vti liceat,dato ſeu tranſlato gratis iure utendi & ita propriè loquitur dict.l.certi cōdictio. §.ſi.cum.l.ſeq.& hoc caſu depoſitum magis exorbitat:quia minuitur eius ſubſtantia,ſci licet ratio officioſæ cuſtodiæ,magiſque mu tuo quàm depoſito accedit. Et ſic ille caſus multifariam differt à priori , quia in dicto ſecundo caſu remanet obligatus ad meram & officioſam cuſtodiam,quia quam primū repetitur indilatè reddere tenetur. dict.l.1.§. pe.& ſic non habet ius utendi. Quod enim interim utendo licitè facit, hoc non eſt ex eo,quòd habeat ius utendi,ſed quia domi-nus eſt,& ad tantundem iure tenetur : ſeu proprius & apertius loquendo,quia nō eſt cuſtos nec depoſitarius corporum,ſed quan titatis,ut dixi. Et ſic quamuis hoc commo di habeat,quòd contrectando vel vtendo non facit furtum,nec contra fidem,non ta-men proinde dicitur capere commodum ex depoſito,nec minus officij impendere, imò minus commodi,& plus officij. Patet, quia illud cōmodum, multo grauiori ſuperatur incōmodo, qm̄ periculū eſt depoſitarij:mul tum ēt augetur officium,quia cuſtodiā gra tuitam non deponentis,ſed ſuiipſius pericu lo præſtat,nec cenſetur habere uſum , nec verè habet,cùm totum ſuſpenſum ſit in me ram uoluntatem deponentis,qui quando-

Tertius gradus.

cunque

cunque indilatè repetere poteſt. Aliud eſt enim habere nudum dominium, ut in eo qui purè debet: illud habere uſum, ut in eo qui ſoluendi dilatio data eſt, vt ſuprà num. 629. Sed in hoc tertio caſu non præſtat merum officium, ſed potius recipit, quia rogauit & accepit ius vtendi: vnde non poteſt cogi reddere ante tempus expreſſum uel congruum, prout dictum eſt in mutuo ſup. nu. 82. Priore caſu augetur, iſto verò minuitur ratio cuſtodiæ & officij: non tamen prorſus euacuatur, quia ex quo deponens incipit à *Depoſitũ miſtum* depoſito, datur intelligi quòd ſibi expediebat deponere, & alterius fidei cuſtodiæque committere, & ſic iam ſui gratia deponit: quia verò etiam ius vtendi dat, quod non ſui ſed accipientis gratia facit, apparet quòd iſtud depoſitum in gratiam vtriuſque fit. Et ſic in dicto ſecundo gradu nullo modo eſt mutuum: nõ enim quoties de meo quauis ratione fit tuum, vt in donatione uel debiti ſolutione, ſed tunc demũ mutuum eſt, quãdo officij gratia ad uſum temporariũ gratuitum datur, vt ſuprà nu. 73. Itaque priori caſu non competit certi condictio ex mutuo, nec poteſt agi ex mutuo, licet pecunia in creditum largè ſumptum abierit, ſed tantùm depoſiti agi poteſt, vel certi condictione ex depoſito: quia tantùm depoſitum eſt non irregulare, ſed verum & proprium. Tertio uerò hoc caſu non eſt merum depoſitum, ſed irregulare, quia cõtractus miſtus eſt: participat enim de mutuo & depoſito, quod non eſt inconueniens, cùm hæ qualitates ſint compatibiles, etiam in eodem cõtractu diuerſis reſpectibus, vt hic, & nota. docto. in. l. 2. in prin. ſi cert. peta. in l. ſingularia. eod. titu. Et ſic deponens poteſt poſt tẽpus vtendi lapſum agere certi condictione ex mutuo, ſi uelit, cùm uerum (licet nõ merum) mutuum inſit. d. l. certi condictio. in fi. quæ non negat agi poſſe certi condictione ex depoſito ſeu depoſiti, quum verum quoque (licet non merum) depoſitum inſit, vt eſt caſus in d. l. Lucius, in fi. l. Publia. §. 1. l. Quintus. l. ſi ſacculum, in fi. depoſit. Et hunc tertium gradum limito, vt procedat dummodo uſus conceſſus non repugnet cuſtodiæ, puta ſi eſt ad breue vel mediocre tẽpus: ſecus ſi eſſet ad multum tempus, puta quinque annorum, tunc clarum eſſet, deponentem non egere tali tantaque cuſtodia, et multo fortius, ſi reſtituendum eſt ad nutũ depoſitarij. His enim caſibus & ſimilibus, etiamſi ab initio agatur vt ſit depoſitũ, non poſſet eſſe depoſitum, cum deficiat omnis eius ſubſtantia, & formalis cauſa, videlicet ratio cuſtodiæ: & ſic neceſſariò erit merum mutuum, vt in hoc vltimo caſu de depoſito ad nutum recipientis decidit Roma. conſi. 238. col. 1. conſi. 520. col. 2.

635 † Antequam capiam quartum gradũ, ad ampliorem declarationem trium præcedẽtium graduum, & plurium legum, aduertendum, quòd iſtud ius utendi in depoſito quatuor continet caſus, ad hunc tertium gradum ſpectantes, quia quandoque ius vtendi datur purè, quandoque ſub conditione, quandoque alterutroque modo ab initio, quandoque ex poſtfacto, qui omnes caſus conueniunt themati dict. §. fin. cum. l. ſeq. excepto quando ius vtendi datur purè & ab initio, ut ſtatim liquebit. *Quatuor caſus* Et ſiquidem purè & ab initio, qui eſt primus caſus, tunc ſtatim pecunia nõ ſolùm abijt in creditum largè, ſed etiam ſtrictè ſumptum, quia ſtatim mutua eſt, & nihilominus depoſita, quia contractus miſtus eſt. *Primus.* Oritur ergo certi condictio ex mutuo, licet non ſtatim intentari poſſit, vt probatur in d. l. certi condictio. §. ſi. qui licet loquatur quando ex interuallo, hoc ad maiorem frequẽtiam refertur: quia frequentius uſu venit deponentes dare ius vtendi ex poſtfacto, quàm ab initio, quia quando ab initio, frequentius eſt merum mutuum, ſi tamẽ deponens ab initio det ius utendi non minus, immò magis ineſſe debet mutuum, quàm ſi ex poſtfacto, ut ſenſus communis docet. *Secũdus* Si autem purè ex poſtfacto, qui eſt ſecundus caſus, tunc eſt caſus rotundus in d. §. ſi. qui tamen non negat manere ueterem actionem depoſiti, & ſic contractum ex tunc incipere eſſe miſtum, vt probatum eſt. Et his caſibus, quando purè datur ius vtendi, non eſt opus noua motione pecuniæ, vt fiat mutua: quia ſiue ab initio, ſufficit prima unica numeratio, ſiue ex poſtfacto, ſufficit pecuniam exiſtere penes rogantem, quod pro numeratione eſt. §. interdũ. Inſti. de re. diuis. *Tertius.* Si autem ſub conditione ab initio, qui eſt tertius caſus, textus eſt rotundus in. l. quòd ſi ab initio. ſi cert. pet. vbi non ſit mutua antequam mota ſit, & cœperit uti: quia conditio illa expreſſa (ſi voles) uel (ſi uolueris) non prius extat, quóniam intelligitur cum effectu, non autem de ſimplici & nuda voluntate, quæ re integra mutari poteſt, & ſic pendet, & nondum cum effectu extat. Vnde non ineſt mutuum, nec abit in creditum, nec tranſit periculum, donec uti cœperit, & antequam de facto cœperit vti, uel mouere ad utendum, non oritur condictio ex mutuo: quia nondum uerum mutuum ineſt, ſed tantum manet ſola uetus actio depoſiti. Nec obſtat hoc caſu. d. §. interdum. quia loquitur de uoluntate pura vel purificata, non autem de conditionali uel pendente.

656 † Non obſtat.l. ſi quis nec cauſam, in prin.ſi cert.peta. (ut hanc obiter expediamus, ſpectat enim ad tertium caſum huius tertij gradus) quia non debet, ita ruditer intelligi,vt hactenus glo.& doct. vt ſecuta emptione eo ipſo ſit mutuum,ſed demũ ea ſecuta motione vel vſu,ut ſtatim dicam. Aduertendum enim, quòd iſte tertius caſus diuiditur in duos,primus, quãdo ab initio eſt merum depoſitum, poſtea tranſiens in miſtum ex depoſito & mutuo, vt nuper exemplificatum eſt: ſecundus è conuerſo, quando initio eſt contractus miſtus ex depoſito & mutuo,vel depoſitum impropriũ, ſed poſtea deſinens in merum mutuum,vel in mutuum qualecunque,nihil amplius cõmune habens cum depoſito, vt exemplum eſt in.d.l.ſi quis nec cauſam, in prin.vbi antequam accipiens conuertat in precium futuræ emptionis,eſt quidem depoſitum non merum ſed improprium,tum quia non eſt factum gratia deponentis, nec eò quòd cuſtodia indigeret ,ſed gratia depoſitarij:tum quia deponens non poteſt liberè reuocare, poſtquam autem depoſitarius in precium conuerterit,vel ad hoc contrectauerit,deſinit eſſe depoſitũ,& incipit eſſe merum mutuum:quia hoc actum eſt, vt tunc eſſet tantum mutuum,non autem vt maneret actio depoſiti:& ſic nulla priuilegia depoſiti manent, etiam ſi non ſit pactum de aliquibus vſuris,ſed gratis mutuatum: quo caſu erit merum & proprium mutuum. Sed ſi pactum eſſet de uſuris,erit merum quidẽ mutuum,non ſimpliciter,ſed reſpectiuè, videlicet reſpectu prioris contractus depoſiti, cum quo nil habet nec retinet cõmune, ſed in ſe erit mutuum improprium, videlicet quarti gradus, ut poſtea dicemus.q. ſequ. nu.656. Antequam aũt utamur, quandoque eſt depoſitum actu miſtum cum mutuo,ut quando pecunia eſt depoſita ad numerum,vt tantundem reddatur.Si verò nõ ſit depoſita ad numerum,ſed vt ſpecies tũc non eſt contractus actu miſtus ex mutuo, cùm nondum abierit in creditum, & ſic à quo remouetur genus,& ſpecies, conſequẽter nil habet actu commune cum mutuo, ſed ſolùm deſtinatum eſt ad futurum mutuum.l. ſi nondum.C.de fur. Eſt tamen(vt dixi) depoſitum improprium propter illa duo,quæ dixi, & habebit tantùm interim (non poſtea) priuilegia depoſiti, & poſtea quoque ceſſantibus vſuris habere potuiſſet, ſi ſimplex facultas utendi conceſſa fuiſſet, non autem de formali mutuo conuentum. Vtroque tamen caſu ſiue ad numerum, ſiue ut ſpecies depoſita ſit, periculum etiam caſus fortuiti ſpectat ad depoſitarium, cuius ſolius gratia depoſitum factum eſt, vt contra communem ſentit Decius in.d.l. ſi quis nec cauſam,& bene, vt ibi dixi.Et intelligendum quòd ut conuertatur in mutuum non ſufficit quòd depoſitarius emerit,ſed requiritur quòd inde ſoluerit,vel ad hunc finem contrectauerit: alioquin poterit aliunde ſoluere, vel aliter ſatisfacere, & ſic pecunia depoſita ſemꝑ maneret in priori cauſa & qualitate depoſiti.Si autẽ(redeundo ad rem)pecuniæ ius vtendi detur ſub conditione ex poſtfacto, qui quartus caſus eſt,pariter habet locum diſpoſitio.d.l.quòd ſi ab initio,quia eadem eſt ratio. Et hoc eſt quod vult dicere tex.ĩ l.1 .§.ſi pecunia apud te.depoſi.quòd hoc caſu antequam vtaris, depoſiti teneberis,ideſt ſola actione depoſiti:quia non ineſt mutuum,nec oritur condictio ex mutuo,antequam incipias vti.Ex his habes nouum natiuum & limpidiſſimũ intellectum.d.§.depoſui.cum.l.ſeq.loquuntur enim quando contractus incipit à mero depoſito primi gradus, & quando ius utendi non datur purè,ſed expoſtfacto, vt in d.§. depoſui. vel ſub conditione ab initio.d.l.quòd ſi ab initio.& idem ſi ſub conditione ex poſtfacto.Si autem purè & ab initio, quamuis eadem lex ſatis indicet quid iuris ſit, tamen non eſt caſus.d.l.quæ loquitur, quando ab initio eſt merum depoſitum primi gradus,qui poſtea recidit in mixtum ſed hic eſſet ab initio cõtractus miſtus. Nec etiam eſt ibi caſus,quando depoſitũ inciperet à depoſito ſecundi gradus,quia dicta lex non tam diſputat de genere & ſuperuenientia actionis mutui,quàm de trãslatione dominij & periculi,quæ ab initio ſit in depoſito ſecundi gradus:ſed.dict.l.1.§. ſi pecunia apud te. poteſt intelligi ſiue ab initio ſit depoſitum primi uel ſecundi gradus. Habes obiter uerum & genuinum horum iurium intellectum reiectis ineptis commentis & labyrinthis gloſ. & docto. in dicto. §.depoſui:cum l.ſequen.

Tertius in duos.

657 † Quartus gradus, quando deponeretur ſub uſura,& ſic nõ ſolùm ad numerum, non ſolùm conceſſo uſu,ſed etiam ſub mercede vſus uel quæſtu fœneratorio:& hic caſus longiſſimè omnium à depoſito degenerat,in tantum ut lex neget eſſe depoſitum.l. qui hominem.§.quoties,ibi(quaſi renunciauerint depoſito)depoſi. Nec immeritò,hic enim caſus magis accedit mutuo, quàm depoſito,immo ab utroque degenerat, & eſt uerus contractus fœneratorius,& nihil minus quàm depoſitum, niſi ſolo nomine: ſiquidem omnino & ſubſtantiã & naturam depoſiti exuit.De ſubſtantia patet, quia nõ ſit cauſa cuſtodiæ officioſæ & gratuitæ,ſed

Quartus gradus.

causa

cauſa quæſtus:de naturalibus res ipſa loquitur. Vnde in hoc improprijſſimo depoſito nõ habent locum prærogatiuæ & priuilegia depoſiti,præſertim in præiudicium tertij,vt eſt tex.in d.§.quoties.& l.ſi uentri.§.ſi bonis.de priuileg.cred.Sed hic occurrunt quinque pulchræ & quotidianæ quæſtiones. Prima,an priuilegia depoſiti habeant locum in tertio & præcedenti gradu? Videretur quòd non. Primò,quia ille gradus in veritate magis accedit mutuo, & magis participat de ſubſtantia & natura mutui, quàm depoſiti. Secundò, quia ſaltem eſt contractus miſtus,prout vtriuſque contractus actio concurrit, vt dictum eſt. Vnde dicta priuilegia odioſa, & contra regulam communem introducta in ſimplici,non uidentur extendenda ad miſtum, per no.in l.2.in prin.de verbo.obli.Contrarium dicendum eſt,quia idem fauor eſt in miſto: patet,quia certum eſt quòd in ſecundo gradu habent locũ, videlicet in depoſito pecuniæ ad numerum.Sed ſi deponens etiam vti depoſitario permittat,nulla ratio ſuadet eum debere eſſe deterioris conditionis,niſi reſpectu dilationis expreſsè vel tacitè conceſſæ: igitur in cæteris debet priuilegia depoſiti habere,ne liberalitatis ſuæ pœnam patiatur,contra.l.ad res donatas,de ædil. edict.

De priuilegijs depoſiti. Quinq; q.prima

Secunda Secunda quæſtio,ſi deponẽs det mercedem cuſtodiæ depoſitario, an habeant locum priuilegia depoſiti? Breuiter dicendum, quòd ſic,ſiue ſpecies,ſiue pecunia etiam ad numerum,etiam dato uſu depoſita ſit:quoniam licet in dubio ſit locatio.l.1.§.ſi veſtimenta,depoſi.tamen ſi actum ſit eſſe depoſitum,vt quia cauſa cuſtodiæ titulo depoſiti traditur,vel numeratur,eſt depoſitum,licet irregulare,ut tenent Alexan.Iaſo.Franc.Ripa & alij in l.2.in princ.ſi cert.pet. & rectè: quia licet propter mercedem minuatur ratio ſubſtantiæ depoſiti,quæ in officio gratuitæ cuſtodiæ conſiſtit, tamen ex eo quòd deponens dat mercedem,non debet eſſe deterioris conditionis,nec carere reliquis cõmodis & priuilegijs depoſiti,ex quo noluit contrahere,niſi ſub titulo depoſiti,nec recipiens poteſt danti imputare cõcurſum mercedis,ex qua lucrum ſentit,argum.l.cùm in fundo.§.ꝙ ſi mulier,de iure dot.

Tertia 638 † Tertia,an ſit generaliter verum,quòd dictum eſt,deponentem, qui capit vſuras non habere reliqua priuilegia depoſiti? Videtur quòd ſic,quia tex.in d.l.ſi ventri,§.in bonis.de priuileg.credit.nõ diſtinguit, ſed indiſtinctè vult,deponentes,qui vſuras acceperunt,à creditoribus non ſeparari. Cõfirmatur per tex.in.d.§.quoties. vbi poſtquam abſolutè negauit, ad hoc expreſſim extendit,etiam ſi ex interuallo uſuras acceperint,& dicit quòd eo ipſo uidetur renunciaſſe depoſito. In contrarium,quia ſequeretur,quòd deponens propter moram vſuras vel iudicis officio peteret, quòd perderet priuilegium in ſorte, quod eſt abſurdũ, quare diſtinguendum. Sed omiſſo diſtinctionis ambitu,breuitatis cauſa ſtet regula, quòd deponens accipiens uſuras non habet priuilegium etiam in ſorte. Fallit vt procedat in fœnore negociatiuo,& tunc procedit regula ſiue ab initio,ſiue ex interuallo paciſcatur de vſuris pro conceſſione uſus pecuniæ. Amplio etiam ſi poſtea, etiam ante vllas uſuras receptas renunciarent vſuris:quia ſatis eſt quòd ſemel paciſcendo de uſuris pro uſu pecuniæ renunciauit depoſito, ſaltem ſactum eſt depoſitum prorſus irregulare,in quo non habent locum dicta priuilegia. Amplio etiam, ſiue agatur de uſu ad modicum,ſiue ad longum tempus, per no.infrà nu.642. ſecus ſi incontinenti, ideſt in ipſa pactione renunciaret uſuris, quia tunc non uideretur de illis conueniſſe l.3.de diuor.cum ſimilibus. Fallit ergò regula in ſola uſura incidenti,puta ſi ob moram petierat vſuras,uel etiam ei adiudicatæ ſint. Idem ſi ab initio conuenit de vſuris uel de certa pœna, non abſolutè, ſed in caſum moræ,vel doli dũtaxat,taliter quòd non appareat ueriſimiliter factum in fraudem uel locum fœnoris negociatiui: quia tunc puto quòd retinet priuilegium, ſed pro ſorte duntaxat, non autem pro uſuris, vel pœna,in quibus æquabitur cæteris creditoribus. Non obſtat.l.Lucius,qui potio. quia loquitur in hypotheca conuenta, vel data pro ſorte & uſuris,vel pro pœna: ſed huiuſmodi priuilegium non eſt datum niſi ſorti ipſi ex uero proprio, & non improprio depoſito debitæ.

639 † Quarta quæſtio. Certum eſt,quòd in depoſito de iure ueniunt uſuræ ex nudo pacto citra omne moram,& ſic etiam ſi ſit fœnus negociatiuum.l.Lucius. in ſi.l. Publia.§.1.l.Quintus,depoſi.quæ non poſſunt intelligi de uſura incidenti in caſum moræ, & alioquin ſuperflueret pactum, quæritur, An procedat etiam ſi pactum ſiat ex interuallo? Et omnes gloſ.& docto.tenent,quòd non,ſed ità demum ſi pactum ſiat incontinenti,ideſt tempore quo deponitur pecunia:ſecus ex interuallo, poſtquam depoſitũ fuit ſemel contractum.gloſ.ſi.d.l.Lucius.& in d.l. ſi ſacculum,depoſ. Ego verò ſi quoties occurrit communes ſententias improbare vellem,facilè probare queã hoc procedere etiam ex interuallo,idque triplici medio,Primo,quia depoſitum eſt actus pendens *Quarta*

dens à voluntate deponentis,qui poteſt quã
docunque libuerit reuocare.l.1.§.pen.depo-
ſi.ſequitur ergo quòd ſicut ex interuallo po
teſt liberè reuocare depoſitum , ita rurſus
deponere poteſt ſub pacto uſurarum , nec
opus erit numerationem repeti. Tum quia
ſatis pro rei interuentu eſt , rem eſſe penes
depoſitarium.§.interdum.Inſtitu.de rerũ di
ui. Tum quia dum poſtea depoſitarius do-
mini voluntate pecuniam mouet, apprehẽ
dit, & uti incipit, ſatis realiter res interue-
nit,& tradi dicitur.l.2.C.de acquirẽ. & reti.
poſſe.& ſic illud pactum ſemper cenſebitur
factum incontinenti,uel in ipſo nouo reali
depoſito:quia ſicut poteſt deponens in to-
tum reuocare,ita & in parte mutare , vel al
terare:& dicitur factum incontinenti, ita vt
noua pacta ineſſe dicãtur & reformari. tex.
in leg.iuriſgentium.§.adeò.de pacti. Secun-
dò ex hypotheſi.d.leg. Publia.§.1. & leg.
Quintus, depoſi.vbi epiſtola continens pa-
ctum uſurarium ſecuta eſt depoſitum. Pa-
tet ibi(accepit)& ibi (perueniſſe) quæ ſunt
præteriti temporis,& tamen ita dicitur nu-
dum pactum ualere ad act.tum ſufficere vi
detur quòd illi tex. generaliter loquuntur,
nec diſtingit an epiſtola ſit emiſſa inconti-
nenti,an ex interuallo. Tertiò per locum à
ſimili.lege qui negocia.manda.vbi pactum
vſurarum,etiam ex interuallo poſt manda-
tum factum informat actionem mandati,
& ſic valet ad agendum:& ſic idem videtur
in depoſito, quia vtrunque æquè pendet à
voluntate domini.

640 † Tamen placet communis ſententia tri
plici ratione prima,odio uſurarum: ſecun-
da,fauore communis regulæ,& odio ſpecia
litatum,quæ hic plures eſſent. Prima,ꝙ con
tractus,qui potius eſt uerum mutuum , vt
ſup.nu.531.reputaretur depoſitum ex ſola
denominatione partium. Secunda,quòd ex
huiuſmodi depoſito improprio, & irregu-
lari cõtra naturam ueri dipoſiti.d.l. Lucius
uerſi.ſed contra,uenirent uſuræ etiam actio
ne depoſiti,& ex nudo pacto dudũ poſt cõ-
tractum & natam actionem depoſiti facto-
rum. Tertia ratione per locum ab abſurdo,
quia ẽt in pecunia debita ex cã venditionis
non venirent uſuræ ex pacto nudo, niſi in
initio venditionis appoſito:ſecus ſi ex inter
uallo leg.in initio.C.de pact. inter empto.
& venditor.igitur multo minus uenire de
bent ex pacto nudo ex interuallo in depoſi-
to irregulari, vel ꝙ ad irregularitatem de-
ducitur. Patet,quia iſtud pactũ nõ eſt cõtra
naturã uenditionis,vbi ẽt obligatio ſemper
remanet merè bonæ fidei,ſed eſt contra na-
turam veri depoſiti,quod etiã per iſtud pa
ctũ non remanet merè bonæ fidei,ſicut non
remanet merum depoſitum , quia ſit mi-
ſtum & participans cum uero mutuo,quod
eſt ſtricti iuris : & ſic tenenda eſt commu-
nis ſententia , quod dict.le. Publia.§.pri-
mo & le. Quintus , debent intelligi ſe-
cundum dict.leg. Lucius,ibi (ex hac die)
videlicet quando pactum uſurarium, & de
poſitum ſimul eadem epiſtola contrahun-
tur , nec debent , extendi contra commu-
nes iuris regulas & in materia odioſa , ſi
poſt depoſitum ſemel contractũ ita cõuene-
641 rit . † Non obſtat dict. le. qui negocia.
quia reſpondeo dupliciter, primò , quòd
loquitur in mandato generali negociorum
ſucceſſiuorum : & ſic illud mandatum eſt
actus ſucceſſiuus,ſub cuius generalitate pa-
ctum poſtea ſecutum aptum eſt compre-
hendi , & comprehenditur, & ſic ſemper
dicitur factum incontinenti & ineſſe man-
dato generali & ſucceſſiuo, quod ſolo con
ſenſu & fit & continuatur & modificatur
arbitrio domini à quo dependet . Quare
idem dico in contractu ſocietatis, quę cum
ſit actus ſucceſſiuus,& ſolo uel cõi conſenſu
uel unius ſolius ſociorũ diſſenſu indiſtinctè
ſolui poſſit oẽ pactũ circa eã inter ſocios fa
ctũ,ſemp dicitur incontinenti: ſed depoſitũ
eſt contractus momentaneus,qui re contra
hitur, & pactum iſtud,de quo agitur, nõ eſt
de natura,ſed contra naturã depoſiti : vnde
ſi fiat ex interuallo,nõ dicitur fieri incõtinẽ
ti,nec eſſe pars depoſiti. Secundò reſpõdeo,
ꝙ in d.leg.qui negocia.iſtud pactum fit cõ-
templatione mandati generalis: & ſic eſt no
uum mandatũ, quod ſolo conſenſu fieri po
teſt. Sed in depoſito ex interuallo nõ poteſt
iſtud pactum dici nouum depoſitum , cùm
ſit contra eius naturam nec pars primi de-
poſiti , & ſic remanet omnino nudum pa-
ctum,& inualidum . Amplio ſingulariter
vt non ſolum non debeantur uſuræ con-
uentæ in vim pacti ſed ut nec officio qui-
dem iudicis incidentes etiam minores ea-
rum quæ in regione ſolitæ ſunt, tanquam
propter moram , vel uſum pecuniæ, uel
conuerſionem in uſus depoſitarij occaſione
dicti pacti , vt uoluerunt gloſſ. Paul. &
alij in leg.Quintus,eodem titu.etiam in for
tioribus terminis. Ratio , quia non poſ-
ſunt uenire propter moram , cùm depo-
ſitarius non fuerit in mora ſed obtinuerit
facultatem vtendi ; nec propter uſum,
quia hoc non ſufficit , ut teneatur ad ali-
quas vſuras , niſi interuenerit pactum fa-
ctum incontinenti , vt dict. leg. Quin-
tus , vel ſtipulatio , vel niſi depoſitarius
mala fide & malo more uſus fuerit , ita ut
poſſit furti conueniri : quo caſu per acci-
dens poteſt conueniri ad uſuras , quæ

aliàs deberentur ex mora. d.l.3. Sed iſte attento pacto, licet quò ad vſuras inefficaci, non poteſt dici furtum commiſiſſe, & ſic nec ex vi pacti (quod non valet ad agendum) nec ex ui moræ (quæ non eſt) nec occaſione furti (quod non eſt) poteſt teneri ad aliquas uſuras, niſi poſtea debitè interpellatus moram faciat. Et omnino iſtud pactum factum ex interuallo non plus operatur, quàm ſi pactum fuerit in mutuo.

642 † Quinta.q. An iſtud, ꝙ ualeat pactum nudū uſurarium initio depoſiti appoſitum, procedat, ſiue deponens det vſum pecuniæ ad tēpus breue vel mediocre, ſiue ad longū tēpus? Videretur, ꝙ ſic, quia dicta iura non diſtinguunt, ſed ſimpliciter pacto ſtari volunt. d.l. Lucius, in fi. imò hoc eo magis admittendū videtur, quò cōceditur vſus ad lōgius tempus, vel ad nutum recipientis: tunc enim tanto iuſtior cā ſubeſt vſurarū, vt ſup. nu. 530. Sed hoc nō obſtante puto, ꝙ ſi conſtet datum uſum ad longū tēpus, vel ad nutum recipientis, nō valeat in terminis iuris pactum nudum, quantumuis incontinenti appoſitum. Et moueor, quia cùm hoc caſu conſtet pecuniā nō eſſe datam cā cuſtodiæ, ſed duntaxat cā quæſtus, non poteſt eſſe nec cenſeri ullo mō depoſitum, nec ꝓpriū, nec improprium, cùm nulla ſudſit vera rō cuſtodiæ: & ſic cōtractus nihil participat de depoſito, ſed tm̄ de mutuo, & remanet merū mutuum: & ſic locum habent leges mutui, vt. l. quāuis. C. de uſur. d. autem. l. Lucius. le. Publia. & ſimiles loquuntur qn̄ ſubeſt aliqua ratio cuſtodiæ, & eſt in arbitrio deponentis reuocare, tempeſtiuè tn̄ & lapſo aliquo congruo ſpacio uſus, vt tunc poſſit uſura procedere. Et ꝙ ita debeat intelligi, vltra prædictā noſtram rationem hoc arguit tum phraſis & hypotheſis dictarum legū, tum natura tituli ſub quo ſitæ ſunt. l. imperator. de in diē adiectio. & no. in l. 1. ſi cert. peta. ita etiā debet intelligi. d.l. Quintus, aliàs nō quadra

643 ret titulo. † Aduertendum etiā circa. d.l. Quintus, ꝙ gloſ. & Paul. ibi intelligunt pactum fuiſſe factum ex interuallo, & ſic inualidum duplici ratione, prima, quia nudum nec ueſtitum ex contractu, ſecunda, quia nō expreſſa uſurarum quantitas: & ſic volunt ibi vſuras nullo modo deberi ex pacto, nec ratione pacti ſed aliunde, videlicet propter moram, vel quia præter domini voluntatē in uſus ſuos conuertit. Idem ſentit Alberi. non ibi, quia dictum tex. non legit, ſed in. 1. parte ſtatu. q. 115. vbi per. d.l. Quintus, dicit, ꝙ ſi in contractu bonæ fidei intercedat ſtipulatio uſurarum ſine certa quantitate, non valet, nec ex ea agi poteſt, ſed agitur ex ipſo contractu bonæ fidei. d.l. Quintus. Sed

Intellectus. l. Quintus depo.

certè horum intellectus eſt contra text. d.l. eamque ſubuertit, tùm primò, quia ſequeretur, quòd nec alio modo deberentur uſuræ in hypotheſi. d.l. in qua depoſitarius non erat in mora, nec illicitè & furtiuè vtebatur: tum ſecundò, quia in ea lege nullum verbum de mora, vel alio accidenti: & ſic exponere uerbum (bonæ fidei) ideſt, actione depoſiti propter moram, non ſolùm diuinatorium, ſed etiam ineptum & impertinens eſt, quia totum thema, quæſtio, & res ſubiecta eſt de ui & effectu epiſtolæ, ſeu pacti. Tum tertiò quia eſt contra omnia alia iura & cōtra rationem: illud enim pactum (proſpiciā & cætera) eſt factum in fauorem creditoris, ergò non debet in eius odium retorqueri ad commodum debitoris, præſertim moratoris. l. nulla iuris, de legibus. l. legata inutiliter, de leg. 1. ſed potius eum aggrauare debet: ſed data mora teneretur indiſtinctè de uſuris, ergo non debet minus teneri propter dictum pactum, etiam ex interuallo factum. Dicendum ergò quòd d.l. Quintus debet intelligi de pacto vſurarum facto incontinenti, utque iure actionis bonæ fidei debeantur ex pacto informato, prout nuper diximus quæſtio. quarta. Sed quia illud pactum non erat de certis uſuris, nec abſolutè, ſed ſub quodam incerto temperamento ibi (proſpiciam ne uacui ſint tibi) Iureconſultus ibi ſingulariter interpretatur, ꝙ ita demum habebit effectum, ſi depoſitarius eam pecuniam fœnerauerit, & uſuras perceperit, uel in re ſua vſus fuérit, quòd intelligitur utiliter, vt declarat exemplum præcedens, argum. leg. primæ de re. dub. ſecus ſi caſu infœliciter, cùm per eum non ſteterit, quia tunc ſortem tantùm debebit, ita nouè tex. illum intelligo. Quo uerò caſu uſuræ ueniant, Iureconſultus non aperuit quantum: ego puto ex alijs iuribus ſupplendum, videlicet, vt ueniant quantæ aliàs ex mora, ſcilicet minores uſitatarum in regione, vt ſupra numero. 513. reliquum autem lucrum ſit depoſitarij, & hoc æquitati mentique legum & partium conuenit.

644 † Non obſtat, quòd non debet ualere pactum, etiam ſtipulatio uſurarum, earum quantitate non expreſſa. leg. quod in ſtipulatione, leg. tutor. in fin. de uſur. quia uerum eſt duobus concurrentibus, primo, quando aliàs de iure non deberentur ex mora, ſecundo, quando nec quantitas nec modus exprimitur, quia tunc poſſet debitor cauſari intellexiſſe de quadrantibus uſuris, vel aliàs tam modicis, ut non eſſent conſiderabiles. Secus quando modus aliquis exprimitur, ut ſi quis promittat mo-

deratas

deratas, vel mediocres uſuras: vel promittat futurum, ut nummi non ſint uacui, ut dict.leg. Quintus, vel ne ſint ſteriles, quòd in idem recidit: quia tunc intelligitur de aliquibus utilibus, & commodis, & de minimis inter conſuetas & vtiles: ſubſiſtente uerò iuſta cauſa, ex qua de iure ex mora uenirent vſuræ, ualet omnino pactum, quia ad ius refertur. Et quantum mora in hoc operatur, ſiue dilatio data ſit ſiue non, puta ſi emptor re tradita, vel ſocer qui dotare tenetur, promittat indefinitè uſuras, intelligitur enim de legitimis, ut tetigi ſuprà quæſtio.73.in fine, quod eſt vtile etiam hodie in praxi. Licet enim non veniant ad formulam legis, eos, tamen æſtimantur ad congruum interuſurium, ut ſuprà numero.537.idem ſi formaliter non promiſit vſuras, ſed quòd numi non erunt vacui nec ſteriles in caſum dilatæ ſolutionis, per dict.l. Quintus. Si verò extraneus promitteret dotem, qui aliàs non tenebatur, ualebit ea generalis clauſula vſque ad trientes, non vltra.leg.fina.C. de iure dot. ſed operabitur, quòd ſtatim currant non expectatò biennio. Ex his deciditur pulchra.q.de qua inter hæc ſcribendum conſultus fui. Certa ſumma in tractatu matrimonij promiſſa, & niſi ſolueret, promiſit pendere reditum indefinitè his uerbis (le luy en feray rente) quæſitum eſt de validitate, & effectu clauſulæ. Breuiter reſpondi, primò, non intelligi ſactam nouationem, videlicet quin creditor reditu omiſſo poſſit ſortem exigere: tum quia in dubio nouatio nunquam præſumitur, leg. ſi. C. de nouatio. ſuprà numero.618. tum quia cenſetur in dubio in ſolius creditoris fauorem hoc dictum, per not.in l.quamuis, de pignora actio.ſupra numero.367. & conſequenter non cenſetur actum de fœnore negociatiuo, ſaltem in quo alienatur ſors, & conſequenter de vera uſura ob moram. Et licet promiſſor interim non ſit in mora, tamen quia dilatio certa, uel incerta tacitè uel expreſsè in dulgetur contemplatione dictæ promiſſionis, cenſetur effectus moræ, quantum ad uſuram legitimam, non ſolum conſeruatus, ſed etiam deductus in diſpoſitionem, ex die tamen nuptiarum, & onerum matrimonij.l. tali de iure dot. Et ſic in terminis iuris intelligitur de legali, hodie verò apud nos de quincunciali, ſaluo quòd ſi promittens non tenebatur dotare, ſatis erit intelligi de trientibus. d.l.fin. C. de iure doti. idem in ſimilibus. Ex his plenè & nouè liquet, quæ ſit ſententia iuris ciuilis, & æquitas in uſuris depoſiti, & multæ leges obiter natiuo ſuo ſenſui reſtitutæ. Nunc nouus non minor nec minus neceſſarius labor obitur in diſpungendis, & luci ſuæ reſtituendis legibus uſurarijs mandati, quod ſi cui forſan ex prædictis ſatis expeditum & iam ſuperuacaneum uideatur, legendo ſequentia neceſſarium iudicabit. Cæterum lubentiſſimè hoc prolixo & moleſto intricata extricandi labore caruiſſem, ſi gloſ.& docto. hæc rectè explicuiſſent, aut ſi quis alius anteuertiſſet, meque tantis laboribus releuaſſet: ſed quia nullus aduſque inuentus eſt, neceſſe mihi fuit quòd ſemel intriui exedere, & concoquere, nec alioquin mihi viderer ſuſcepto inſtituto legitimè, & bona fide perſunctus. Plures autem quæſtiones circa materiam mandati occurrunt, ſed neceſſarias tantùm expediam, & methodi gratia ab ea quã tradit Iurecõſultus Aphri. in l.qui negocia, manda. incipiam.

645 † OCTOGESIMO quarto quęro, cùm procurator Titij pecuniam exegiſſet à debitoribus, per epiſtolam rogauit dominum, vt ea pecunia ſibi credita, vel data eſt ſub vſuris ſemiſſibus, vel vt propius ſequamur τὸ ῥητὸν, cupiens procurator de pecunia domini ſibiipſi ad tempus negociari, vel aliter ad commodum ſuum vti, nolens tamẽ hoc facere domino inſcio omnique interim cõmodo fraudato, paucis agens erga dominum, de cuius propenſa uoluntate confidebat, ſignificauit eam ſe tanquam ſibi creditam ex die fortè epiſtolæ emiſſæ debiturũ ſub dictis vſuris: dominus acceptauit epiſtolam: quęritur an ea pecunia ſit mutua, & an dictæ uſuræ peti poſſint? Forſan dices me actum agere, nullamque ſupereſſe quæſtionem, cùm ibi ſit caſus legis rotundus, diſertè decidentis tam ſortem quàm conuentas dictas vſuras actione mandati deberi: tamen quia per glo. & docto. omnium aduſque commenta dictę .l. de illis eſt quæ ob opiniones & controuerſias eorum non intelligitur, aut longè ſecus quàm deceat intelligitur, non eſt inutilis, ſed per quàm neceſſaria noua hæc noſtra analytica enarratio: duo enim mala principaliter, ex quibus multa oriuntur, fecerunt, & ex ſeipſis inuexerunt glo.& docto. Primum, quia dictam legem multipliciter fecerunt reliquis iuribus contrariam, & repugnantem ex diametro: deinde ad uarias, frigidas & commentitias ſolutiones, ſeu potius peruerſiones confugerunt. Secundum (.quòd capitalius eſt) concluſionem ſeu deciſionem apertam dictæ legis penitus inuerterũt. Cùm enim diſertiſſimè decidat vſuras cõuentas actione mãdati de-

Error gloſſ. & docto.

beri,contrarium directo cenſent, uidelicet nõ deberi conuentas,ſed uſitatas in loco nec deberi iure actionis, ſed nudo officio iudicis. Ita Iac.Butrig.& Bar.ibi(quo cũ tranſire ſolent.)Quidam & vt Guid. de Suza. cũ quo tranſire videtur Alberi.ibi,intelligunt uſuras non deberi ex pacto,ſed ob moram, quod in idem recidit, & eſt pariter contra totam illam.l.ubi procurator non erat in mora,cùm bona fide rogaſſet,& obtinuiſſet ius vtendi;nec ibi ſit vlla mentio moræ,nec quæritu r de uſuris poſt tempus moræ, ſed de vſuris ex tempore emiſſæ epiſtolæ pro tempore,quo procurator citra ullam moram legitimè vſus fuit. Vt ergò prius quã quæ gloſ.& docto. intricauerunt ſingulatim extricemus, verum & γνώμην dictæ legis ſenſum paucis reſtituamus.

646 † qui eſt. Duæ ibi ab Aphri. ſecantur quæſtiones, ſed ſecunda [illegible] prima ſortis, ſecunda uſurarum ſcilicet conuentarum. Porrò de ſorte nullum erat dubium, de ſubſtantia& efficacia obligationis quin omnino deberetur,ſolùm autem ambigi poterat de formula actionis,videlicet an deberentur & peti poſſint tãquam mutuatitia certi condictione ex mutuo tantùm. Circa vſuras autem longè maius erat dubium, quia non ſolùm de formula actionis, qua peti poſſent,ambigebatur, ſed multo magis de ſubſtantia,& efficacia obligationis, uidelicet an vſuræ conuentæ efficaciter,ſiue naturaliter & ciuiliter deberentur. Et hæc erat principalis,imò in effectu tota quæſtio:nec enim ueriſimile eſt aditum,& conſultũ fuiſſe Iureconſultum ſpecialiter ſuper ſorte,an iure peti poſſet,cùm nullum eſſet dubium. Fuit igitur (ut res ipſa oſtendit) conſultus ſuper effectu dictæ conuentionis, & epiſtolæ,& an dictæ ſemiſſes uſuræ peti poſſent, & qua actione. Cum autem hæc quæſtio dependeret à cauſa obligationis & formula actionis ipſius ſortis, prudenter & acutè Aphrica.eam conſultationẽ ſecuit in duas partes ſeu quæſtiones,primam præambulã ſortis, ſecundam principalem uſurarum. Ideoque primam licet incidentem ſolam excutit,quoniam ex ea immediatè ſequitur deciſio ſecundæ & principalis quæſtionis. Hic mihi vide,quàm dextrè Iureconſultus ſtatim ſcopum petat,remque ipſam acu tãgat.Ibi quæſitum eſt,an ex ea cauſa credita pecunia peti poſſit: pungit enim initio, & tacitè urget rationem ipſam dubitandi,quę erat quòd in mutuo,& generaliter in omnibus contractibus ſtricti iuris non debentur uſuræ ex nudo pacto. Conſtabat autem hic eſſe nudum pactum,nec ſtipulationem interueniſſe, nec interuenire potuiſſe, ut pote inter abſentes: & ſic tota difficultas verſabatur in hoc, an conuentio contenta in dicta epiſtola eſſet contractus meri mutui & ſtricti iuris, & ſic an ſors tanquam credita ſiue mutuata tantùm peti poſſet, an verò ea conuentio eſſet contractus bonæ fidei,uel comprehenſa in contractu bonæ fidei,in quo pactum nudum valet ad agendum, & conſequenter ſors & uſura conuenta ex contractu, & actione bonæ fidei peti poſſent:ideo ſignatè dixit Aphrica. q̃ſitum eſt,an ex ea cauſa pecunia credita. Hæc enim arbitror eſſe verba Iureconſulti, ad deciſionem ſeſe accingẽtis,ſiue ita ab eo in commentarĳs ſuarum quæſtionum compendioſè,& appoſitè ſcriptis mandata: neque enim ueriſimile eſt,ut dixi, conſultorẽ ita ſubtiliter & argutè interrogaſſe,ſed ſolũ de uſuris,de quibus tantum dubitabat, vel ſimpliciter quid iuris, in tex.ibi (Reſpon. non eſſe creditam) ſtatim totam quæſtionem implicitè ſoluit, quam mox plenius exagitat,diluendo quæ in diuerſum urgere videbantur,& tandẽ apertius cõcludẽdo.

Nouus & uerus intellec. l.qui negocia. manda.

647 † Ratio decidendi eſt, quia ea conuẽtio & epiſtola non ſpectat ad merum contractum mutui ſtricti iuris,prout hic iam decidit,ibi(non eſſe creditam)ſed ad cõtractum mandati bonæ fidei,ut decidit in fine & cõcluſione legis,ibi(dicendum actione mandati, etc.) Et ſic bene dicit Iureconſultus, quòd ſors non eſt credita,ideſt, ex mero & formali mutuo tantum debita:verbũ enim (credita)in tota hac.l.ſtat propriè & ſtrictè ꝓ debita ex mero & formali mutuo ſtrictè ſumpto tm̃,ut totius.l.phraſis oſtendit. Et hæc ratio decidendi in utroque capite non eſt commentitia, nec à me conficta, ſed ex uerbis expreſſis, & aperta mente huiuſce legis,& aliarum legum eiuſdem materię cũ legali noſtra æquitate nouiter eruta. Primum enim caput,quod rationem dubitandi amputat,eſt in hac lege expreſſum,ibi (Reſpon. non eſſe creditam.) Secundum verò caput,quod rationem decidendi continet,exprimitur in concluſione, & deciſione legis, ibi (dicendum actione mandati obligatum). Quod autem eadem ratio decidendi in utroque capite reliquis legibus & toti legali æquitati conueniat probatur clarè ſupra eod. in l. ſi remunerandi. §.apud Iulian. iuncta leg. Idemque §. ſi quis Titio. eod.titu. per quæ hæc lex qui negocia. poterat, & debebat gloſſari (licet nullus gloſſulariorum & docto. aduſque animaduertit) & nulla fuiſſet ἀτοπία nec diſcrepantia à cæteris legibus. Patet.

Intellec. §.apud Iulia. in. l.ſi remunerandi. manda.

648 † Vide pulchrũ caſum d.§.apud Iul.cuius noua diſcuſſio ad hũc tractatũ pertinet, ubi

ſpecies

ſpecies eſt huiuſmodi. Caius iuſſit Titio, tā quam procuratori ſuo, certā pecuniā ipſius Caij, puta milie, ſumere, & fœnerare periculo ſuo, ſcilicet Titij, ita vt certas uſuras, puta quincunces, Caio penderet duntaxat, qđ autem plus fœneraret, lucraretur: quęſitum eſt de ſpecie & formula contractus & actionis, & reſpondet Vlpia. non eſſe contractū mandati, ſed mutui duntaxat, ibi (in creditum pecuniam videtur accepiſſe) & ſic non habet Caius niſi certi condictionem ex mutuo ſtricti iuris. Conſequenter pactum uſurarum non valet tanquam nudum, vtpote deficiente ſtipulatione, & alio legitimo auxilio, vt eſt. tex. rotundus eiuſdem Vlpian. in. l. idem quæ. §. ſi quis Titio. eo. tit. qui clarè loquitur, quando dominus mandauit Titio, vt ab actoribus ſuis, ſcilicet mandantis, mutuam pecuniā acciperet, puta milie, non ſimpliciter, ſed ſub certis vſuris, vt patet in eod. tex. qui decidit uſuras peti non poſſe, nec ex mandato, quia non eſt mandatum, nec aliàs, quia non ſunt deductæ in ſtipulationē: & ſic præſupponit ibi actum & quæſitum de vſuris placitis: & ſic in effectu eſt idem caſus in dict. §. ſi quis Titio. qui in. d. §. apud Iulia. in princi. Ratio decidendi, quia iſte contractus non eſt mandatum, ſed merum mutuum fœneratitium. Non obſtat quòd dominus vſus eſt verbo mandati, uocando etiam Titium procuratorem ſuum, quia iſtud negocium de per ſe non eſt mandatum: quoniam materia ſubiecta non cōgruit mandato, cùm id agatur; vt pecunia abeat in creditum, vt arbitrio mandatarij ſit nomen, vt cui voluerit credat, ſibique negocietur, & ſic principaliter fauore mandatarij: vnde non eſt mandatum. l. 2. in fin. l. ſi remunerandi. §. ſi tibi. l. Quintus. in fi. manda. nec etiam iſte contractus dependet ab alio generali mandato in quo includatur, cū iſte Titius non eſſet aliunde procurator Caij, vel ſi erat in alia re particulari, illud mandatum nihil habebat commune cum iſto contractu: & ſic remanet merè contractus mutui fœneratorij, & ualet quidē mutuum, quia re contractum, ſed non valet pactum uſurarum, quia nudum: ſed ſi Titius erat procurator generalis omnium negociorum, vel certè negociationis, à quo iſte contractus dependeret, & ſub ea includeretur, vt menſæ argentariæ, vel fœneratoriæ, tunc non eſſet nudum mutuum, ſed mandatum, & actio mandati bonæ fidei ad hunc contractum tanquam appendicem extenderetur: & ſic eadem actione mandati peti poſſent uſuræ, de quibus conuenit, etiam citra ſtipulationem; ut directò probat tex. in d. §. apud Iul. verſi. planè, & tex. d. §. ſi qs Titio. à cōtrario ſenſu. Et hic eſt breuis, clarus & germanus intellectus horū textuū, quos doct. ibi non aduertentes ad verā rōnē dubitandi & decidendi obſcurarunt.

649 † Quæ. n. Alberi. Bar. Bal. ibi cōminiſcūtur de mandato ſpeciali, & de mandato, qđ cōtrahendo cōſumitur & extinguitur, commentitia ſunt & rejcienda, quia nec methodū nec iudiciū ꝓmouent, ſed utrunq; euertūt. Vnde ēt errat Bar. in d. §. ſi quis Titio. dicens, ꝙ ibi eſſet mandatū, ſi nō eſſet expreſſum verbū mutuum: quia cum eſſet in fauorem mandatarij, nulla verborū formula fieri pōt vt ſit mandatū. d. l. Quintus. in fi. cū alijs nuper allegatis. Eadē ergo ipſiſſima rō decidendi habet locum in hac lege, qui negocia, ubi erat procurator generalis ad negocia, ſaltē ad illa negocia, vnde ꝓcedebat pecunia, quā ꝓcurator rogabat ſibi mutuā, & ꝑſeuerabat actu mandatū: & dn̄s ibi mutuum, vel uſum pecuniæ rōe eiuſdē mandati ſuæ uel ſibi debitæ cōceſſit iuxta formam epiſtolę, quā in totum ſimpliciter approbauit contēplatione mandati, uel in cōſequentiā ꝓcurationis, aliàs nō facturus: quare nil miru ſi ille cōtractus incidens ſub generali mandato cōprehendatur, & illud informet, vt detur actio mandati. Immo videtur eſſe pars mādati generalis, cuius occaſione fit & quoddam particulare incidens mandatū, & ſic eē pactū vſurarū, tanq̄ inexiſtens generali, & ſpecialiter huic incidenti mandato, qđ ēt bonæ fidei eſt, valet ad agendū. In tex. ibi (alioquin) cōfirmat deciſionē & rōnem decidendi ꝑ locum ab abſurdo, & locum à maiori deſtructiuè: ſi. n. In hac ſpecie dicēdum eſſet eſſe merū mutuū ſtricti iuris, & tm̄ certi condictione ex mutuo agi poſſe, ſequeretur neceſſariò, ꝙ ex quocunque contractu, vel diſpoſitione pecunia ſit noſtra, vel nobis purè debita, & debitori conceditur lus vtendi, ꝙ eo ipſo, alio non inſpecto, & indiſtinctè, vel nuda pactione erit credita, hoc eſt ad merum mutuum redacta, quod eſt abſurdum, & contra multa iura, de quibus in quęſtione p̄cedenti, vt in. l. ſi ſacculum. in fi. depoſi. ubi ſi poſt depoſitum concedā tibi uti, manet tn̄ uetus actio depoſiti, & in. l. 1. §. ꝙ ſi rem. depoſi. vbi ſi ſuper eadē re incipiat negocium à contractu mandati, licet mox, vel poſtea deſinat in cōtractum depoſiti vel in illud recidat, manet tn̄ prior actio mandati. Et in propria ſpecie legis noſtræ qn̄ negocium incepit à vero contractu mādati bonæ fidei, ſi poſtea incidat mutuum, ꝙ illud quoque recidat in actionē mandati, caſus eſt in dicto §. apud Iuli. uerſicu. planè qui hanc legem gloſſat, vt dixi.

650 † Valde aūt errauerunt omnes gloſ. &

docto.circa hunc text.ibi (nuda pactione) putantes ea uerba fuiſſe per Aphri.appoſita ad differentiam ſtipulationis, per quum debitum ex qualibet cauſa cenſent conuerti poſſe in cauſam mutui, per leg. ſi ex precio.C.ſi cert.peta.idque ineptiſſimè: tũ quia dicta lex, ſi ex precio.non probat debitum ex alia cauſa conuerti per ſtipulationem in mutuum, ſed potius oppoſitum, nec etiam ultra alia lex, vt in nouis intellect.dixi. tum quia d.l.ſi ex precio.quæ eſt.Diocl. & Maximi.non fuit condita niſi diu poſt tempus Aphricani, q teſte Capitolino & alijs chronographis floruit ſub Aurelio Alexandro filio Mammeæ, qui apud Maguntiam fraude Maximini occiſus eſt, plus quinquaginta annis antequam Diocle.& Maximia.imperium capeſſerent: & ſic dici non poteſt Aphricanũ alluſiſſe ad.d.l.ſi ex precio. dũ ergò dicit (nuda pactione) uult dicere, ſine alio iuris uel facti miniſterio, promiſcuè & indifferẽter, ut diximus. In tex.ibi (nec huic ſimile) reſpondet tacitæ obiectioni, quæ fieri poſſet à ſimili mutui, & dicit non eſſe ſimile quæſtioni huius.l.& bene: ſunt enim duæ magnæ diſſimilitudines, nec utranque tangit Aphri.ſed alteram & minorem tantum, & adhuc breuiter & conciſè more ſuo: pręſertim circa hæc incidẽtia & leuia obiecta, quæ non niſi eminus, obiter & contemptim attingit.

Differentia maior.

651 † Prima autem & maior diſſimilitudo eſt, quòd mandatum ad negocia, de quo in tex.eſt quid uniuerſale & ſucceſſiuum, & ſic eo durante omne pactum connexum vel dependens, vel eius occaſione factum inter dominum & mandatarium, cadit in illud mandatum, & illud informat, & ſemp dicitur incontinenti factum. Depoſitum verò eſt actus particularis & momentaneus, qui re ſemel contrahitur, & ſic pactum poſtea factum non poteſt dici incontinenti iuxta illum contractum, qui eſt actus momentaneus, & tranſiens: ſed dicitur factũ ex interuallo, quæ eſt ratio quòd in mandato pactum nudum, etiam ex interuallo, reſpectu principij mandati ualet ad agendum: ſecus in depoſito, vt diximus in q.præcedent. nu.640. Secunda & minor diſſimilitudo eſt quòd in caſu huius.l.non poteſt abſolutè, ſeu omni caſu diu pecuniam fieri merè, & ſtrictè creditam, etiã ſi hoc maximè agerent partes: poteſt enim accidere procuratorem recepiſſe nomine ſuo, & ſic eam nõ eſſe domini, ſed illi debitam, vel procuratorem eam miſcuiſſe, conſumpſiſſe, vel amiſiſſe, & ſic cum non poſſit fieri de meo tuum, non poteſt fieri merum & ſtrictum mutuũ, prout in vero depoſito, ubi pecunia eſt domini, vt hic in hoc verſi. (nec huic ſimile etc.) poteſt fieri merum mutuum, etiam ſtrictè ſumptum nudo pacto, cum de meo tuum fiat. Hanc autem ideo dixi minorem diſſimilitudinem, quia ſolum ex hoc exemplo uel obiecto depoſiti oſtendit non poſſe colligi pecuniam etiam merè creditam in themate huius.l. in quo poteſt eſſe, pecuniam tunc domini non fuiſſe: ſed hoc non concludit in noſtro themate uſuras deberi ex nudo pacto. Duplici autem ratione Aphri. in tranſcurſu huius obiecti non tetigit primã & maiorem differentiam, tum quia ſatis habuit incidens illud obiectum data inſtantia elidere; & oſtendere quòd non concludit contra reſponſum ſuum: tum quia potior illa differentia, quæ eſt ratio decidendi, ſatis ex concluſione huius.l.& alijs legibus colligi poteſt.

Differentia minor.

652 † Eodem modo elidit ſequens obiectũ in tex.ibi (item ſi à debitore) quòd enim elidendo dicit id benignè receptum eſſe, non aliò ſpectat quàm non eſſe producẽdum ad conſequentiam, nec concludere contra reſponſum ſuum. arg.l.1. ad municipa. cum uulga. quãuis enim ſi me rogas mutuum, & tibi delego debitorem meum, à quo recipis, contrahatur inter me & te uerum mutuum, licet uerè non ſit factum de meo tuũ, ita quòd pactum uſurarum.etiam ſimul appoſitum, non ualeat ſine ſtipulatione, tamẽ nõ ſequitur idem eſſe in q.noſtra, prout nec ſequitur aliud eſſe. Aliud autem eſſe in dicto obiecto oſtenditur ex eo, quòd ibi nullus præcedit inter me & te contractus, in quẽ recidere, & à quo informari pactũ uſurariũ poſſit, put in.q. noſtra nõ ſolũ pcedit, ſed ẽt permanet ſucceſſiuum mandatum, & contractus bonæ fidei, à quo pactum informatur. In tex.ibi (his argumentis) tertium quoddã obiectum ſimile ſecundo pari forma diluit, dicẽs nihilo magis (ſcilicet quam priore immediatè præcedenti uerſiculo) eſſe mutuum: vt enim in priore uerſic.eſt uerum quidẽ mutuum, ſed benignè, & in eadem, non autem ſecundum ſtrictas & formales regulas mutui, quia non ſit de meo tuũ: ita in hoc uerſic. (his argu.) quando roganti mutuum do rem, uendendam, ut precio utatur, quamprimum uendidit & precium recepit, ſtatim eſt verum quidem mutuum ſed benignè, quia non eſt factum de meo tuum: & hoc eſt, quòd tex.dicit (nihilo magis) ſcilicet quàm in priore immediatè præcedenti uerſic. Et ſic eadem noua hac interpretatione, ut longè diuerſa ab illis, quas uariè & diſtortè aduſque tradiderunt gloſ. & docto. ita longè dexteriori, & concinniori, ſimul oſtendo, & hanc communem verã

eſſe

eſſe & genuinam literam, & nullo modo
aduerſari l. rogaſti, in princ. ſi cert. peta. Et
eodem verbo multo magis tacitè innuit
Aphric. quòd vltimum iſtud obiectum nõ
magis reſponſo obeſt ſuo, quàm obiectum
immediatè præcedens, ut res ipſa oſtendit,
nec repetere opus eſt. Ideo tamen dicit pe-
cuniam ex argento redactam periculo eius
fore qui accepiſſet, quia licet non ſit mutuũ
ſecundum ſtrictã formulam mutui, cum ea
pecunia non ſit de meo tua facta, eſt tamen
in effectu verum mutuum, ut in uerſic. im-
mediatè præcedenti, & in d. l. rogaſti. In tex.
ibi (& in propoſito) concluſio eſt, ubi poſt
rationem dubitandi in præcedẽtibus remo-
tam, & obiectorum dilutionem, uera ratio
decidendi clarè & diſertè explicatur, ut di-
ctum eſt. Vides quàm hæc noſtra enarratio
clara ſit, perſpicua & expedita, quàm literæ,
mentique huius & omnium huius materiæ
legum, naturalique & communi ſenſui cõ-
ſonet, uſque adeo promptum eſt iura iuri-
bus cõcordare, ſed ex legali duntaxat æqui-
tate, quam qui aſſequi nequiuerunt in den-
ſiſſimas tenebras & fœdiſſimos errores pro

Errores Bart. & aliorum.

653 lapſi ſunt. † Vide quid etiam ipſi Bart.
acciderit, qui dum nõ capit rationem deci-
dendi, putat cum cæteris in hac leg. qui ne-
gocia. uſuras non deberi ex pacto, nec in
uim pacti, ſed ſolo iudicis officio, quod eſt
alienum à tota hac l. in qua non fuit quæſi-
tum nec diſputatum de uſuris, quæ ueniũt
officio iudicis, ſed de uſuris conuentis dun-
taxat. Sed ut error errorẽ trahit, adhuc fœ-
dius contra tex. labitur, dicendo quòd non
debentur uſuræ conuentæ, quantumuis le-
gitimæ, ſed ſolum prout aliàs ex nuda mo-
ra ſolo iudicis officio æſtimabuntur, vide-
licet minores earum quæ in regione frequẽ-
tantur. Nec erubeſcit Bar. tex. clariſſimũ in
diſpoſitiuis huius legis, in fin. ſophiſtico cõ-
mento diſtorquere, dicendo, quòd illa ver-
ba, (de quibus) faciunt relationem ſimpli-
cem, alludendo ad ea quæ not. in l. Iulianus
de hæred. inſtit. ideſt, in genere, non autem
perſonalem ſeu ſpecificam; quod eſt hunc
tex. penitus deſtruere, tã in hypotheſi quàm
in deciſione. Patet, quia initio formatur
quæſtio de ſorte & uſuris conuentis, & quia
de ſorte ſuperuacaneum erat diſputare, to-
ta epitaſis uerſatur ſuper uſuris conuentis,
quas tandem reſpondet Aphric. deberi, ibi,
de quibus conuenerit. Rogo quid peruer-
ſius, quid menti verbiſque repugnantius,
quàm exponere, non de quibus in ſpecie
conuenerit, ſed ſolum de uſuris in genere,
ſub quibus continentur uſuræ, de quibus
conuentum fuit; ſi hoc non ſit apertè per-
uertere, neſcio quid ſit peruerſio. Quàm

autem omnes ignorauerint & ſubiectum
& ſcopum d. l. liquet ex eo, quòd putant ibi
quæri, diſputari & decidi, an debitum ex
una cauſa poſſit in cauſam mutui nudo pa-
cto cõuerti: in quo Bartol. & alij ibi & qui-
dam Saguranus inter commentaria Bald.
per 16. columnas. Bart. & omnes in l. ſingu-
laria, miſerè ſeſe & auditores & lectores di-
ſcruciant, idque non ſolum fruſtra, ſed ma-
ximo & temporis & ingeniorum detrimen-
654 to. † Hic multæ aliæ leges nouiter ex- *παράδοξον*
plicandæ occurrunt, ſed breuitatis cauſa &
ne præſentis tractatus materiam nimis ex-
cedam, dico primò, quòd debitum ex una
cauſa non magis poteſt conuerti in mutuũ
per ſtipulationem, quàm nudo pacto: hæc
enim differentia nullo iure probatur. Non
obſtat l. ſi ex precio. C. ſi cert. peta. quia lon-
gè alium ſcopum habet, quàm vulgò pu-
tant, ut dixi in nouis intell. Secundò dico,
quòd nec ſtipulatione, nec pacto poteſt con-
uerti verum mutuũ ſtrictè ſumptum: quia
in hac conuerſione ſemper eſt quædam fi-
ctio l. ſingularia, in fin. ibi, videtur, ſi cert. pe
ta. ſed fictio nunquam eſt illud idem quòd
ueritas, licet quandoque æquiparetur l. qđ
Nerua. depoſi. Tertiò dico (reiecta phanta-
ſtica & inutili, (ut alibi plenius dixi) diui-
ſione mutui naturalis & ciuilis meri, & cui
natura cooperatur, Accur. in l. 2. in fi. & om-
nium doct. ibi, & in d. l. ſingularia, ſi cert. pe-
ta. & omnibus ambagibus ſuper ea ab eiſ-
dem cumulatis) quòd duplex tantum eſt
mutuum, ſcilicet merũ & non merum. Sed
hæc noſtra diſtinctio duplici reſpectu con-
ſiderari poteſt, primo, quantum ad intrinſe-
ca ſiue ſubſtantialia & naturalia mutui: ſe-
cundo quantum ad extrinſeca, ut quando
iungitur cum alio contractu. Primo reſpe-
ctu merum mutuum eſt, quod propriè &

Merum mutuũ.

ſtrictè capitur, videlicet quando realiter fit
de meo tuum, ut liberaliter utaris, & tan-
tundem duntaxat reddas. Mutuum verò
non merum, ſiue minus proprium eſt, quã-
do verò non fit de meo tuum, ſed tua fit pe-
cunia aliena, & agitur, ut cedat in mutuum
à te mihi debendum, ſiue hoc agatur inter
me & te tantum, ut quando mutuaturus ti-
bi delego debitorem meum, ut quod reci-
pies, cedat in mutuum. Idem ſi quemlibet
non debitorem, nomine meo de ſuo nume-
raturum interpono, ſiue inter me & te tan-
tum, ſiue inter me & te & numerantem aga-
tur, ut hoc debeas mihi mutuum, tex. in d. l.
ſingularia, in princ. Idem ſi tantum inter te,
tibique nomine meo numerãtem hoc aga-
tur, me ignorante, ſed poſtea acceptante l.
655 certi condict. §. ſi numos, ſi cert. pet. † His
enim caſibus eſt verum mutuum, quia ve-
rè pro-

re proficiſcitur pecunia, & fit tua titulo mutui,ſed paulò minus proprium, quia pecunia non erat mea. Idem è conuerſo, ſi verè proficiſcatur pecunia,quæ erat mea,ſed nō fit verè tua, ſed eius cui me tuo nomine ſoluere uoluiſti,ſiue ei donatam uolebas, ſiue erat creditor tuus:contrahitur enim verum mutuum inter me & te,ſi hoc actum fuit, licet paulò minus proprium, quàm ſi tibi numeraſſem: aliàs niſi actum eſſet de mutuo, eſſet mandatum,& ſic ſoluta eſt prolixa dubitatio do. Sagurani in dict.l.qui negocia, col.13.inter commentaria.Bal.Item adhuc minus merum & minus proprium mutuū eſt,ſi pecuniam purè mihi debes,& conuenit, ut crediti nomine eā retineas: eſt enim verum quidem mutuum d.l. ſingularia, in fin.ſed largè & minus propriè: magis enim degenerat quàm in prioribus exemplis,vbi uerè proficiſcitur pecunia,verè fit tua, licet uel verè non eſſet mea:uel ſi verè erat mea, nō verè fit tua,ſed eius cui nomine tuo ſolui uoluiſti. Et ſic unum tantum deeſt de formula & natura ueri mutui, videlicet quòd pecunia non erat mea, de quo nihil ad te, cum æquè ſit facta tua:uel erat mea, ſed nō eſt verè facta tua, ſed eius cui nomine tuo ſolui uoluiſti, quod in effectu idem eſt ac ſi verè tua eſſet facta: & ſic iſte unicus & modicus defectus parū eſt in conſideratione. Vnde ſtatuta de tacita hypotheca uel priuilegio,uel de nexu,aut carceratione perſonę debitoris in mutuo,habebunt æquè locum in prædictis exemplis, ſed non in illo ultimo exemplo, in quo non proficiſcitur pecunia,ſed retinetur: quod ideo longius degenerat à natura & integritate meri mutui, quia duo eius ſubſtantialia deficiunt, uel tria. Primum,quòd verè non proficiſcitur pecunia,ſed tantum retinetur. Secundum, quia non erat mea. Tertium,quia non fit tua reali & ſtrictè ueritate inſpecta. Vnde etiam in terminis iuris receptio non numeratæ pecunię locum habebit etiam in dictis prioribus exemplis,ſed non in hoc ultimo, caſus eſt in l.aduerſus.C.de non num.pecu.

Quatuor gradus mutui,

656 quæ ita debet intelligi. † Ex prædictis poſſunt dari tres gradus mutui.Primus meri, in quo proficiſcitur pecunia mea, & fit tua titulo mutui, & ſic omnia concurrunt. Secundus paulò minus meri, in quo verè proficiſcitur pecunia,& verè fit tua,licet nō eſſet mea,uel ſi erat mea, nō verè fit tua,ſed eius cui tuo nomine ſolui uoluiſti. Tertius improprij mutui,ut in dicto ultimo exemplo,vbi non proficiſcitur,ſed retinetur:unde potius eſt fictum,quàm verum mutuum qui magis accedit dilationi ueteris debiti quàm vero mutuo.Tamen ſi conſtet partes non agere de ſimplici dilatione, ſed etiam uel nouare prius debitum, & transformare in cauſam mutui benignè receptum eſt hoc fieri poſſe etiam nudo pacto,dicta lege, ſingularia in fine. Et meritò,tum quia eſt ad commodum debitoris, tum quia adeſt præcipuum & ſubſtātiale & finis mutui, quod nihil aliud eſt, quàm officium & liberalitas uſus, ſiue officioſa conceſſio uſus rei fungibilis,ut tātundem poſtea reddatur, & iſtud verè interuenit in hoc vltimo gradu. Et ſic ſi concurrat quòd partes intendant nouare, ut mutuum ſit, & ex mutuo deinceps debitum,admittendum eſt,ex benignitate tamē & impropriè, ut probat tex.à fortiori in d. l.qui negocia.uerſi.Item ſi à debitore, quia reliqua ſubſtantialia deficiunt. Et ita debet intelligi dicta lex,ſingularia,in fine. vbi nō refert ex quacunque cauſa prius debitum ſit, nec an pecunia ſit præſens, uel conſumpta,uel ſolutioni parata, uel non: quia eadē ratio & æquitas eſt, & nullo caſu ad hoc requiritur ſtipulatio, quia nullo iure probatur.Nec obſtat,ſed mirum in modum cōſonat dictæ legi, qui negocia, ut ſtatim clarius. Potes addere quartum, & remotiſſimum gradum mutui, ut & ſuprà in depoſito,nu.637.quando fit ſub uſuris:tunc enim omnium maximè degenerat à ſimplicitate & ſubſtantia ueri mutui, quæ principaliter in officio & liberalitate conſiſtit:immo mutuum propriè nihil aliud eſt, quàm officiū & donatio uſus pecuniæ.Sed ſi fiat ſub uſuris,iam venditur officium, & ſic deſinit eſſe officium,& tranſit in negocium fœneratorium, quæ eſt ſpecies oppoſita: quia donatio ſeu beneficium & negocium contrariè opponuntur, text.in l. interdictum,de precar. Nec cauilleris, quòd non erit uſura, ſi deſinat eſſe mutuum:quia non deſinit eſſe mutuū materialiter, & impurè:uſura .n. non eſt forma & puritas, ſed labes & inqui-

Mutuum uſurarium.

657 natio mutui. † Secundo uerò reſpectu, de quo ſuprà nume. 654. merum mutuum eſt, quando non eſt aliud quàm mutuum, non concurrente uel admiſta alia obligatione & actione, ut in l. ſi remunerandi.§. apud Iul.in princ.manda. in l.cum quid, ſi cert.peta.& paſſim in iure. Tripliciter autē contingit admixtam eſſe uel concurrere aliam obligationem & actionem. Primò, quando numeratione pecuniæ ex cauſa & titulo mutui additur incontinenti ſtipulatio,ſiue præcedat, ſiue ſequatur: quia tunc una eſt obligatio, & unus contractus, non ſolum propter concurſum ſubitaneum, ſed multo magis propter intentionem & formam: quia creditor non erat facturus unum ſine alio,& ſic non ſit nouatio (quia ea re-

Mutuum initum tripliciter.

ea requirit diuerſa exſtrema) ſed unus con-
tractus & unica obligatio cenſetur l. ſi ita
fuero §. 1. cum l. ſequen. de noua. l. ſi ita ſti-
pulatus. §. Chryſogonus, uerſic. ſupereſt, de
uerb. oblig. quæ ita debent intelligi, ut dixi
in nouis intellect. tamen ille contractus ha-
bet uires & priuilegia utriuſque cauſæ, ut
ibi probaui, & tetigi in annot. ad Philipp.
Dec. in l. 2. §. fin. nu. 13. & in l. ſingularia, nu.
16. ſi cert. peta. & ſic non eſt merum mutuũ
ſed miſtum ex ſtipulatione, cuius etiam ui-
res habet: nec minus habebit uires & præ-
rogatiuas mutui, ſi quæ fortè ex ſtatuto lo-
ci ſint. Secundo modo, quando mutuum in
cidit & dependet à mandato generali per-
manente, & eius occaſione uel contempla-
tione: quia tunc ex utraque cauſa obligatio
& actio oritur, tex. in d. §. apud Iul. uerſi. pla
nè. In illa implicatiua quoque, quæ probat
non ſolum mandati actionem competere,
ut in d. l. qui negocia. per to. ſed etiam certi
condictionem ex mutuo. Et ſic non eſt me-
rum ſeu ſolum mutuum, ſed mandatũ quo
que: nec ſolum mandatum, ſed etiam mu-
tuum, ad hæc iura allegata ſuprà nu. 647.
Secus ſi iam mandatum erat finitum, & mã
datarius erat reliquator, unde rogauit mu-
tuum: quia tunc hoc ſecundo reſpectu eſt
merum, hoc eſt nudum & ſolum mutuum:
ſed primo reſpectu, ſi quidem pecunia erat
domini, eſt uerum & merum mutuum, etiã
primi gradus ſtrictiſſimè ſumptũ, ſicut & ſi
habens depoſitum ut ſpeciem, rogaret mu-
tuum. Aut verò pecunia erat tantum in ge
nere debita, & tunc eſt mutuum impro-
prium tertij gradus. Tertio modo, quando
mutuum accedit contractui nominato re-
ciproco, eiuſque contemplatione fit, ut ſi
dominus locet fundum colono iuſta merce
de, ita ut ei teneatur mutuare centum uel
aliam ſummam ſemel uel pluries durante
locatione: ualet enim pactum, & informat
contractum principalem, & ſic mutuo ſecu-
to non ſolum competit certi condictio ex
mutuo, ſed etiam actio ex locato, quæ om-
nia pacta & dependentia includit, quinetiã
actio præſcriptis verbis, arg. l. 2. C. de pact.
inter empt. & uendi. l. Labeo. 2. de contrah.

Concordia legũ.

658 empt. † Et ſic uides quàm nulla ſit ἀντινομία
ĩter d. l. ſingularia, in fi. & d. l. rogaſti, quàm
nulla indigeant ariolatrice ſubauditione,
ſed omnia plana ſint & perſpicua. Quia ꝙ
d. l. ſingularia, in fin. ait eſſe mutuum, loqui
tur per quandam fictionem in text. ibi (vi-
detur) & intelligitur ex quadam ſingulari
benignitate, non ſtricto iure, nec ſecundum
regulas mutui, ut omnes fatentur. Sed d. l.
qui negocia. negans eſſe mutuum, loquitur
de mero & proprio mutuo, ſtrictè ſumpto
in primo gradu, & ſic omnia plana. Fortius
dicimus, quòd etiam ſi d. l. ſingularia, in fin.
ſpecialiter loqueretur, quando pecunia eſ-
ſet mandantis, non tantum debita, & ſic in
vero, ſtricto & proprio mutuo primi gra-
dus (quòd non) adhuc nulla eſſet contrarie-
tas: quia d. l. qui negocia. negans eſſe mu-
tuum, loquitur de mero mutuo, nõ primo,
ſed ſecundo reſpectu, hoc eſt negat eſſe mu-
tuum tantum, ſiue per ſe ſolum: & meritò,
quia etiam mandatum eſt, & actio manda-
ti bonæ fidei competit, non autem ſola cõ-
dictio ex mutuo ſtricti iuris, ut patet in to-
to contextu d. l. quæ de hoc ſolum diſputat
ad ſciendum, an ualeat pactum nudũ uſura
rum: non autem diſputat, an etiam mutuũ
inſit prout ineſſe quoque probat text. d. §.
apud Iul. eod. tit. & d. l. ſingularia, in fin. vbi
adhuc propriè loquitur, quando pecunia
erat tantum debita ex qualicunque ueteri
mandato, iam finito tempore pacti: ſed d. l.
qui negocia. loquitur quando mandatum
erat generale & permanẽs tempore pacti.
Pariter tantum abeſt, ut d. l. rogaſti. in prin.
ſi cert. peta. diſcrepet, ut omnino conueniat
cum d. lege qui negocia. uerſi. his argumen
tum. Quod enim d. l. rogaſti. ait eſſe mu-
tuum, debet intelligi de mero & ſtricto mu
tuo, ſed paulò minus proprio, ſiue ſecundi
gradus, quod eſt verum quidem mutuum,
ſed ex quadã benignitate, quia pecunia nõ
erat mea: licet reliqua omnia ſubſtantialia
interueniant, ſicut quando iubeo te accipe-
re à debitore meo. Idem autẽ diſertè ait d.
l. qui negocia. uerſi. his argumentum, tantũ
enim abeſt, ut neget prorſus eſſe mutuum,
ut expreſsè uelit æquè eſſe mutuum ſicut
cum iuſſi te à debitore meo accipere, quo
caſu ait eſſe mutuum, non merè, uel ſtricto
iure, ſed benignè. Faceſſant igitur omnes
ſubauditiones, ariolationes, peruerſiones &
ingeniorũ carnificinæ omnium gl. & doct.
quæ non ſolum inutiles ſunt in conſulen-
do & iudicando, ſed etiam pernicioſæ, con-
tra legalem æquitatem, & ſenſum commu-
nem, contra literam & mentem dictarum
legum. Quòd ſi cui interim prolixior vi-
dear, reſpiciat ad rerum ſummam, & niſi cæ
cus ſit, breuem iudicabit, quia ſimul eodem
filo plurimæ leges nouiter ab inueteratis
& deſperatis erroribus extricandæ fuerũt,
refellenda contraria, noſtra uerò & proban
da & confirmanda. Ruſus ad multarum id
genus legum nouam & analyticam expli-
cationem operæprecium eſt ſequentem ad
dere quæſtionem.

659 † OCTOGESIMOQVINTO, quia in tran
ſcurſu quæſt. præcedentis num. 648. obiter
perſtrinximus receptam adusque ſententiã

Summa cõmunis erroris.

de

de conuerſione debiti ex alia cauſa in cau-
ſam mutui ex interuallo, ne lectores diſcen
di cupidos diutius in ſuſpenſo teneam, do-
nec ocium mihi detur centurias noſtras no
uorum intellectuum adornandi, & in lucē
emittendi, quæritur, an de iure uera ſit ea
communis traditio, cuius (eorum multilo-
quio omiſſo) ſumma eſt, quòd ſiquidem in
continenti ita conuenerit, poſſit indiſtinctè
uel nudo pacto conuerti in mutuum l. ſi ꝑ
mutua. C. ſi cert. peta. quam ita intelligunt,
& l. pro auro. C. de uſur. Si verò ex inter-
uallo, tunc ſi pecunia erat præſens, & ſolu-
tioni parata, ſiquidem creditor eam uideat
poſſit nudo pacto conuerti in mutuum, qđ
erit uerum & naturale, per legem, pecuniā
de ſolutio. l. 1. §. ſi iuſſerim, de acquiren. uel
amitt. poſſeſſion. Sed ſi non videat, ſit tamē
ſolutioni parata, pręſens uel non, ſit mutuū
naturale non merè, ſed cui ius ciuile coope
ratur, ut in lege, ſingularia, ſecundo reſpon
ſo, ſi cert. peta. quam ita intelligunt & reſtin
gunt. Si verò nec ſolutioni quidem parata
erat pecunia, tunc nullo modo poſſit credi-
ta fieri, nec in mutuum conuerti nudo pa-
cto l. qui negocia. manda. quam ita intelli-
gunt & reſtringunt, ſed bene per ſtipulatio
nem indiſtinctè, & tunc erit mutuum ciui-
le, per l. ſi ex precio. C. ſi cert. peta. quam ita
intelligunt & coarctant: ſed interim l. ad-
uerſus. C. de non nume. pecu. relinquitur
in medio, varijs intellectibus diſcerpta: ita
tamen tenent, diſtingunt, ſeque expediunt
omnes in d. l. ſingularia. in d. l. qui negocia.
& in d. l. ſi ex precio, & vbicunque de hoc
tractant, nec melius dicere potuit commu-
nis ſchola humi ſerpens, & ad legalis æqui
tatis lucem aſcendere non dum ualens.
Quàm autem ſit frigida & à genuino ſen-
ſu legum aliena ea traditio, nolo nunc ſin-
gulatim diſcutere, id etiam ſatis oſtendit ip
ſa, qua paſſim laborat, [illegible], & hinc ne-
ceſſitas hæc figmenta commiſcendi ad ſo-
phiſticam quandā legum prima ſpecie diſ-
ſidentium conciliationem, non minus ine-
ptam ad rectè conſulendum & iudicādum,
quàm à communi ſenſu & mente legum
alienam, litibus tantum irritandis & intri
660 candis idoneam. † Breuiter dicimus, ꝙ *Veritas iuris.*
omne debitum rei fungibilis ſiue mutuabi
lis, nudo pacto uel conſenſu, ſiue incontinē
ti, ſiue ex quocunque interuallo, mutuum
fieri, ſeu in mutuum conuerti poteſt: non
tamen intelligas quòd ſemper ſit merum
mutuum, ſed proprium uel improprium,
prout rei ſubiectæ materia patietur. Pro-
bo, quia cum mutuum nihil aliud ſit de ſe,
quàm liberale officium creditoris, uel do-
mini uſum pecuniæ ſuæ uel ſibi debitæ ad
tempus præfixum uel non præfixum con-
cedentis, ut poſtea tantundem reddatur, ut
ſuprà nume. 73. non eſt dubitandum quin
hoc beneficium quandocunque dari uel cō
cedi poſſit l. in re mandata. C. mandat. niſi
nolenti l. inuito, de reg. iur. Siue igitur quis
ad hoc numeret pecuniam ſuam, uel debi-
tam, uel ſolutioni paratam, & oculis expoſi
tam mutuam concedat, erit verum & natu
rale mutuum, propriè & ſtrictè ſumptum,
quod etiā omnes fatentur: quia omnia ſub
ſtantialia & naturalia mutui concurrunt.
Sed ſi proficiſcitur pecunia (& idem de qua
uis re fungibili) & ſit tua, quamuis non eſ-
ſet mea, ſed uel mihi debita, & iuſſu meo ti-
bi ſoluta, uel etiam nec mihi debita, ſed ab
alio nomine meo, etiam me ignorante, tibi
numerata. Item ſi proficiſcitur mea, ſed nō
ſit tua, ſed alterius, cui nomine tuo datum,
uel ſolutū uolebas, eo acto, ut haberes mu-
tuum, ſit verum mutuum, non mero & ſtri
cto iure, ſed ex benignitate, ut in dicta l. ſin-
gularia, in 1. reſponſo. Idem ſi proficiſcitur
pecunia, & ſit tua, ſed non erat mea, nec
propriè mihi debita, ſed orta ſeu profecta
ex re mea, quam ad hoc tibi traderam, ut in
leg. rogaſti. in princ. ſi cert. peta. In his om-
nibus & ſimilibus eſt mutuum ſecūdi gra-
dus, quia non deficit à mera & ſtricta for-
mula mutui, niſi in uno & modico, ut ſup.
num. 656. Ideo etiam propriè dicitur mu-
tuum, largè & benignè accipiendo mutuū.
Si verò nō proficiſcitur pecunia, ſed quod
mihi purè debes, placuerit, ut mutuum ha-
beas, fiet mutuum indiſtinctè, dicta l. ſingu
gularia, in fin. Et ſiquidem ex interuallo,
nec pecunia ſolutioni parata ei oſtenſa, erit
mutuum improprium, & tertij gradus: qa
pecunia, licet olim ſortè à me profecta fue-
rit, ſed ex interuallo, tamen tunc non profi-
ciſcitur, non eſt mea, nec ſit tua verè, ſed ſo-
lum per æquipollentiam datur idem bene-
ficium, ſeu eadem officioſitas mutui exerce
tur, & ſic non eſt mutuum ſtrictè & merè,
ut in d. l. qui negocia, in primo reſponſo:
ſed bene ex benignitate dict. leg. ſingularia *Declaratio leg. ſi pro mutua. l. ſi ex prec. C. ſi cert. peta.*
661 ſecundo reſponſo. † Idem dico, ſi etiam
incontinenti placeat eſſe mutuum, ſed non
proficiſcitur pecunia mea, ſed alia res mea
in ſpecie cōſiſtens & æſtimata, ut in l. ſi pro
mutua. C. ſi cert. pet. l. pro auro. C. de uſur.
cum enim agatur, ut ſit mutuum, ſtatim ꝑ
quantitate æſtimata, antequam ſpecies ven
dantur, & quicquid de illis poſtea fiat, appa
ret non poſſe eſſe mutuum etiam ſecundi
gradus, propriè & largè ſumptum: quia il-
lud non poteſt eſſe, niſi tempore mutui pro
ficiſcatur pecunia ſtrictè ſumpta l. 2. §. item
mutuum, de reb. cred. Et ſic iſte caſus multū

difert

differt à d.l.rogaſti.in princ.quia ibi agebatur,ut non eſſet mutuum niſi donec,& tunc cum pecunia ex re mea redacta proficiſceretur, quod congruit naturæ mutui, ideo ſpectat ad ſecundum gradum. Sed hic videlicet,in d.l.ſi pro mutua.agitur, ut æſtimario ſpecierum ſtatim ſit mutua, quod longius degenerat à natura mutui, nec minus quàm in exemplo immediatè præcedenti, de quo in d.l.ſingularia,in fin. & ſic utroq; caſu non eſt mutuum, niſi impropriè & in tertio gradu. Differunt tamen in alio hæc duo tertij gradus exempla, videlicet dictæ. l.ſingularia, in fin.& dictæ.l.ſi pro mutua. quia in primo exemplo, videlicet quando ex interuallo ita placet,ut in d.l.ſingularia. in fin.non nouatur, ſed remanet prior obligatio,niſi expreſſè facta fuerit nouatio,l.fi. C.de nouatio.Caſus eſt & exemplum notabile in d.l. ſi ex precio, vbi dicitur, quòd ſi quidem facta fuerit expreſſa nouatio per ſtipulationem, ualet & eſt efficax etiam pro uſuris in ſtipulationem deductis pro rata, quantitatis nouatæ, licet nulla quantitas tunc numerata fuerit,ex quo præceſſerat iuſta cauſa obligationis. Si verò non interuenerit ſtipulatio nec nouatio, ſed duntaxat pactum nudum,pecuniã mutuam fore ſub uſuris,remanet priſtina obligatio,ſed non ualet pactum uſurarum, quia nudum:unde non poterunt peti uſuræ conuentæ,poterunt tamen peti ex priori actione ſecundũ eius naturam,videlicet ob moram, ſi actio
662 eſt bonæ fidei. †. Aduerte etiam, quòd dicta lex,ſi ex precio,in fin.videtur uelle,q dictum pactum in totum ſit nullum, & nihil eſſe mutatum de priore obligatione, in tantum quòd promptè poſſet exigi ſors ut prius poterat, non expectata congrua dilatione, quæ mutuo ineſt,iuxta no.ſuprà nu. 82. Ad hoc facit quòd debitor, qui detrectat uſuras,non poteſt ſe iuuare pacto,quia & mutui & uſurarum unum tantum pactũ eſt, nec poteſt debitor in parte approbare, in parte reprobare, & ſic eo ipſo quòd cõtrauenit detrectando uſuras pacti,debet priuari omni commodo pacti per iura vulgaria. Sed his non obſtantibus dicẽdum eſt, quòd illud pactum nudum ualet quantum ad beneficium mutui; ſed non quantum ad uſuram l.ſi remunerandi.§.apud Iul. in princ.l. idemque §.ſi quis Titio, manda. ſunt enim duo diſtincta & ſeperabilia,nihil de ſe commune habentia.ſcilicet pactum mutui,licet improprij, quod per ſe ualet & parit actionem d.l.ſingularia, in fi. & pactum nudum uſurarum,ſolum mutuo ad hærens,& inualidum. Conſequenter utile per inutile non uitiatur. Non obſtat quòd ſunt coniuncta propter intentionem creditoris,qui nõ erat facturus unum ſine alio,argum.l. Pedius.§. 1.de arbitr.quia reſpondeo, quòd creditor ſcit uel ſcire debet non ualere pactum nudum uſurarum in mutuo, licet mutuũ ualeat, & tamen procedit ad contractum mutui ſub uſuris: conſequenter cenſuræ iuris ſe ſubijcit, ut ſtetur contractui mutui, ſed non uſuræ. Limito, ut procedat ſi dilatio erat breuis, ſecus ſi longa:quia tunc æquitas ſuggerit ei non ſtari, niſi ſtetur uſuræ cõgruæ,& hoc ne creditor damno nimio afficiatur,& debitor cum eius iactura locupletetur. Non obſtat verbũ (ſimulatis pro infectis) quia ille ablatiuus abſolutus implicat conditionem ſi qua & quatenus ſint ſimulata,ut not.in l. à teſtatore,de conditio. & demonſtratio. unde ſi pactum mutui nõ fuit ſimulatè factum,ſed ſeriò,ut præſumẽdum eſt,ualet, licet uſura non teneat:& tamen verum eſt nihil mutari de priori obligatione,ſcilicet in ſe,quia non nouatur nec minuitur,licet exactio temperetur ad tempus contractus mutui quod concurrit. Et etiã tex. ille non negat competere certi condictionem ex pactis mutui,ſed hoc ſuppletur per d.l. ſingularia. quæ pariter non negat manere veterem actionem & obligationem,ut probatur per l.fin. C.de nouati. & ſuppletur per d.l.ſi ex precio, in fi. arg.l.nõ
663 eſt nouũ cum l.ſeq.de legib.† Sed ſi quæratur,an in d.l.ſingularia,in fi.pactum illud nudum informet etiam actionem præcedẽtem, ut ſi ſit factum ſub uſuris, peti poſſint uſuræ iure actionis, recurrendum ad d.l. ſi remunerandi.§.apud Iulia. & ad l.qui negocia.manda. quia aut uetus mandatum tunc erat finitũ uel reuocatum, & tunc illud pactum nõ habet quod informet, & remanet nudum,ſeu proprius loquendo, ſolum:nõ enim oĩno nudum eſt,cum recidat in cõtractum nominatũ mutui contracti re,hoc eſt per retentionẽ pecuniæ debitæ titulo mutui, & pariat certi condictionẽ ex mutuo, licet improprio & tertij gradus d.l. ſingularia, in fin.quæ generaliter loquitur, & genraliter debet intelligi.Sed illud pactum eſt ſolum, ideſt duntaxat mutuũ impropriũ,& ſic adiectum pactum nudũ uſurarum non ualet. l. Titius,de pſcrip.uer.l.quãuis. C. de uſur. Aut verò uetus mandatum adhuc erat in actu ſuo ſucceſſiuo, & tunc pactum mutui cum uſuris non eſt ſolũ, ſeu merum pactũ mutui, ſed etiã pars dicti mandati: & ſic & uſurarum pactum actionẽ mandati informat d.l.qui negocia.In ſecundo verò exemplo huius tertij gradus, videlicet d.l. ſi pro mutua, quãdo ab initio conuenit eſſe mutuũ,nõ naſcitur niſi una obligatio & actio

l. ſingularia ſi cer. peta.

mutui,

mutui,quæ eſt ſtricti iuris & ſola,& ſic etiã
ſi incontinenti fiat pactũ nudum de certis
uſuris,nõ ualet,nec poteſt informari à prin
cipali contractu,quia cum illud ſit mutuũ,
hoc eſſet cõtra eius naturã, & contra l.3.C.
de uſur.Et ſic,ut hoc caſu uſuræ debeantur,
non ſufficit pactum,ẽt incontinenti,ſed ne-
ceſſaria eſt ſtipulatio, ut in d.l.ſi ꝓ mutua,
quæ ita debet intelligi. Non enim ibi agi-
tur de cõuertenda una cã in cãm mutui nu-
do pacto incontinenti, ut malè putant do-
cto. quia ab initio non oritur niſi cã mutui
664 quæ manet. † Sed cõtra iſtud fortiter op-
ponitur, ꝙ imò in hoc exemplo inſit uera
venditio,& ſic quòd ẽt citra ſtipulationem
efficax eſt pactum nudum uſurarũ,cum ſit
incontinenti appoſitũ, & informet actionẽ
ex vẽdito, per tex.in l.in initio, de pact.int.
empto.& uendi.Probatur maior, quia hic
ſunt datæ res æſtimatæ, quæ æſtimatio in
dubio facit venditionem.l.1.§.æſtimatarũ.
C.de rei uxoriæ actio.l.quoties. C. de iure
dot.l.3.& ibi Bar.loca.l.plerunque.§.ſciẽte.
l.quoties,de iure dot.Alex.conſil.39.nu.2.
vbi dixi, lib.5.& hoc eſt certum & indubi-
tatum hoc caſu, vbi agitur, ut oĩo & per-
petuò dominium transferatur, ut no.doct.
in locis præfatis. Si igitur hic inſit vera re-
rum æſtimatarum venditio,ſequitur ꝙ pa-
ctum uſurarum eſt factum incontinenti, &
ſic efficax,d.l.in initio,& alioquin eſſet im-
ponere legem verbis:quia ſi creditor dixiſ-
ſet ſe dictas res vẽdere, & in venditione pa-
ctus eſſet de certis uſuris,donec ſumma cõ-
uenta ſolueretur,non dubitaretur de ualidi
tate pacti,quia caſus eſt in d.l.in initio.Er-
go niſi idem dicatur in themate,qđ ęquipol
let, veramq́; venditionem rerum implicat,
lex verbis imponi videbitur, contra l.fi.C.
de uſur.fac.quę ſcripſi in conſu.Pariſ.§.13.
gloſ.5.q.10.nu.47.& in.§.23.q.19.nu.78.
Reſpon.multum refert an partes intendant
vendere,an uerò cõtractum mutui uel fœ-
noris facere: nec eſt hæc differentia verbo-
rum,ſed rerum ſeu diſpoſitionum & cõtra-
ctuum ſpecie & effectu differentium. Qui
enim uendit,magis eget pecunia & uſu pe-
cuniæ,quam vult aſſequi, quàm re uel uſu
rei quam uendit: emptor aũt non certat de
acquirendo uſu temporario æris alieni,ſed
de perpetua acquiſitione rei pro ęre ſuo. Et
ſic ſi uẽdens paciſcatur de moderata uſura
in caſum morę precij licitè facit, nec fœnus
exercet,ſed naturam cõtractus ſequitur, d.
l.in initio l.Iul.§.ex uendito. de actio.empt.
l.curabit. C.eo. Quòd ſi dilationem quoq;
precij det,iuſtius eã uſuram accipit, per no.
ſuprà nu.524.licet etiam Bal.ineptè & præ
poſterè contrarium ſentiat in d.l. ſi pro mu

Aeſtimatio facit venditionem.

tua.Contrà qui mutuat,non negocium,ſed
officium & liberalitatem exercet, arg.l. in-
terdictum,de precar. Vnde ſi paciſcitur de
uſuris contra naturam actus facit, & quan-
to de grauioribus uſuris, tanto liberalitatẽ
& honeſtum officiũ in negocium illiberale
& odioſum fœnoris cõmertium conuertit.
Meritò iura nullo fauore,nullo auxilio di-
gnãtur,nudum pactũ uſurarum in mutuo.
Qui verò mutuaturus, ſed quia non habet
pecuniã ad manum, uel ſi habet, dare non
vult, ideo dat ſpecies æſtimatas, ut ſtatim
æſtimatio cedat in mutuum,non dicitur vẽ
ditionẽ,ſed mutuum contrahere: quia prin
cipale propoſitum attenditur.l. ſi quis nec
cãm,in prin.ſi cert.peta.Facit,ꝙ datio,quæ
ordinatur ad factum,cenſetur factum,& cõ
tra,& qui taliter accepit, nõ dicitur emere,
quia non certat principaliter de acquirẽdo,
ſed de habendo mediantibus dictis ſpecie-
bus, & fruendo aliquo ære alieno quo indi
get:hæ non ſunt verborum, ſed rerum diſ-
665 ferentiæ. † Sed ſi hoc vltimo modo mu-
tuaturus, diceret in fraudem mutui ſe ſpe-
cies vendere,& de uſuris precij paciſci,hæc
demum eſſet verbalis, nõ realis differentia,
& uera ſimulatio,de vero contractu mutui
ſeu potius fœnoris, de quibus in dict.leg.ſi
pro mutua,ad fictum contractum venditio
nis de quo in dict.l.in initio. C. de pact.in-
ter empt.& uendi.& detecta veritate illi ſta
bitur leg.1.C.plus ualere quod agi. Mu-
tuum autem,de quo in dicta leg. ſi pro mu
tua,etiã ceſſantibus uſuris, non ſolum mul
tum degenerat à ſimplicitate & officioſita-
tate mutui, quia mutuum eſt antequam,
immo etiam ſi nunquam ulla proficiſcatur
pecunia, ideo ſpectat ad tertium gradum:
ſed etiam ualde captioſum eſt propter faci-
litatem debitorum pecunia indigentium,
qui res quaslibet, uel minus promptæ recu
perationi precij idoneas creditoriſque arbi
trio æſtimatas de facili accipiunt ſuo ſum-
ptu,labore & periculo diſtrahendas, ita ut
procliue ſit hoc exemplum recidere in pira
ticam illam, de qua ſuprà nu.14. Quòd ſi
uſuræ accedant, adhuc maior imminet ca-
ptio & durities,ut in d.l.ſi pro mutua,facilè
Diocleciani & Maximiani authorum ſuo-
rum ingeniũ agnoſcere ualeas, apud quos
æquitas non æquè,ut rigor ualuit, ut dixi-
mus ſuprà quæſt.14. nume.172. Sed cum
d.l.Codici Iuſtinianæo inſerta ſit,debet per
alias leges intelligi & temperari, ut omnis
captio & durities amoliatur. Igitur ita de-
mũ valebit uſurarum ſtipulatio, ſi ſpecies
nec plus iuſto æſtimatæ ſint, & æſtimatio-
nẽ ſtatim debitor habuit uel habere potuit
integrã oĩ ſumptu deducto:uel ſtatim non
minus

minus utiles fuerũt vſibus debitoris, quàm pecunia numerata: quia non poteſt incipere curſus uſuræ, niſi à tempore quo debitor & dominium & uſum ſortis habuit uel habere potuit, & pro rata dictę ſortis, leg. eos. ad fi. C. de uſur. Cum autem hodie non toleremus promiſcuè uſuras in mutuo, d. l. ſi pro mutua. antiquata eſt, quantum ad ſtipulationem uſurarum, ut etiam dixi ſuprà q. 23. num. 230. Et adhuc reſpectu tertij, cuius intereſt, ſola æſtimatio pro uera venditione habetur, per ea quæ dixi in conſuetu. Pariſi §. 23. glo. 5. q. 19. Modo ut plenius videamus de praxi circa prædicta.

666 † Octogesimosexto occurrit pulchra quęſt. Titij procurator de pecunia propria nomine Titij fundum emit, & diu domino abſente uel diſſimulante poſſedit & fructus percepit, tandem Titius vindicat. An poſſit imputare fructus in ſortem, & ſic habere fundum ſine ſolutione precij, ſi fructus illud æquent? Bald. in rubr. q. 15. C. de contrahen. emptio. decidit quòd ſic, quia ex quo erat factus dominus & poſſeſſor, fructus erãt ſui, ſecus autẽ ſi procurator emit & accepit nomine proprio, uel ſi nõ expreſſit, uel nõ conſtet quo nomine, quo caſu intelligitur proprio. l. & magis, de ſolut. leg. ſi ita ſtipulatus. §. Chriſogonus, in fi. de verb. obliga. quia tunc procurator fructus percepit ex re ſua, quam non tenebitur cedere, niſi precio ſibi reſtituto, & ſic non tenetur tũc fructus compenſare uel reſtituere. Et idem refert & tenet Bald. in l. ſi procuratorem. §. ſi tutores, mãda. & ſimpliciter ſequunt᷑ Fran. Cremenſis ſingul. 168. Titius, Iaſ. in l. 2. §. 1. col. fin. ſi cert. peta. leg. diuortio. §. ob donationes, ſolut. matrimonio & in leg. non amplius §. fin. colum. 1. de lega. 1. Tho. Ferra. cautel. 54. Solus verò Alcia. æquitate motus in d. l. 2. §. 1. ad fin. tenet procuratorem, qui de ſuo emit nomine domini, qui poſtea rem cum fructibus repetit, poſſe etiam hodie uſuras legitimas ei reputare, ſi tamẽ re ſibi tradita dominoque à ſe oblata eum interpellauerit de precio, & in mora conſtituerit: ſed hoc eſt indubitatum de iure, etiã ſi nec interpellauerit, nec in mora conſtituerit, tex. in l. ſi verò nen remunerandi. §. ſi mihi, manda. & tex. in fortiori. l. atqui natura §. non tantũ, de neg. geſt. in l. & in contrariis. de uſur. Plus ſentit Alcia. hunc procuratorẽ poſſe à ſeipſo fructus uice uſurarum exigegere, ne officium ſuum ſibi ſit damnoſum, & quia videtur actum ne ex perſona procuratoris dominium prius tranſeat quàm ſibi ſatisfactum ſit: quod ultimum nõ quadrat, quia oporteret fingere non eſſe interim mandatum impletum, & quòd res interim ſtaret periculo procuratoris. Mihi verò opinio Bald. in hoc primo membro ſemper falſa uiſa eſt, hac ratione, quia ſi dominus etiam fructus repetit, perinde eſt ac ſi ab initio ſibi traditum fuiſſet, & procurator erga eum fidem ſuam liberaſſet: & ſic procuratori abſque dubio debentur uſurę, per rationem in l. curabit. C. de actio. empt. Nunc autem plenius patefacta ueritate, dicimus etiam hodie dominij translationem nullo modo impedire, ſed magis adiuuare uſurarum reputationem, ut clarè euicimus ſup. nu. 545. & ſic ueritas eſt contra Bal. Dico tamen quòd hodie uſuræ huius procuratoris non debent excedere quincunces, iuxta præfatam moderationem noſtram, ſup. nu. 537. etiam ſi fortè fructus fundi ſint maiores: quia ex quo nomine domini emit (ſaluis uſuris his congruis pro interuſurio procuratoris) totum commodum ſicut & periculum debet eſſe domini: Puto etiam ꝙ uſuras reputabit iure retentionis, etiam ſi dominum non interpellauerit, nec aliter in mora conſtituerit; quia hoc bona fides exigit, alioquin uerſaretur in damno pro officio ſuſcepto. Et omnino puto quòd uſuræ procuratoris non debent excedere fructus, niſi ea fuerit domini uoluntas, ut procurator etiam caro precio emeret, & precium de ſuo prærogaret. Quòd ſi procurator nomine ꝓprio, uel ſimpliciter emiſſet, & accepiſſet tãquam dominus, fructus ſuos faceret, etiam ſi rationem quincuncis excederent, quemadmodũ & de venditore, antequam precio oblato ſit in mora, dictum eſt ſuprà nume. 540.

667 † Octogesimoseptimo occurrit caſus practicabilis, quẽ tractat Rom. cõſ. 500. incip. Summarius. Quoddam collegiũ mercatorum inſtituit, ut pecuniæ cõmunes collegij diſtribuerẽtur ſingulis de collegio duntaxat in cõmendam & licitam negociationẽ, cum onere ſoluendi collegio annuatim unum ſolidũ pro libra, utrũ hoc ualeat? Diſtinguit Roma. aut agitur, ut eadẽ pecunia in ſpecie reddatur, & ſic eſt depoſitũ, & ualeat ſtatutum quantumcunque contra naturam depoſiti & æquitatem. Et mouetur primò, quia tunc non eſt mutuum uerum: uel fictũ, & ſic non eſt uſura, conſequẽter nec illicitum. Secundò, quia dominium pecunię non transfert. Tertiò, quia caſus eſt in l. Lucius, depoſi. Aut verò agitur, ut idẽ reddat in genere, & tunc qa hoc depoſitũ aſſumit naturã mutui, iudicandum ut de mutuo, & non ualet pactũ nec ſtatutũ. Ita & vulgò adhuc uſque ſenſerunt oẽs vbique, & nominatim cõprobant Philip. Dec. in l. 2. in prin. n. 22. & ibi Frã. Rip. col. 3. nu. 8. ſi cer. pet. ſic Frã.

Alcia.

Cõtra Roman.

Purpura.in d.l.2.§.1.colu.9.Poſt Scot.in 4.
ſen. diſtin.15. admittit uſurã in cõmodato
uel locatione pecuniæ,ſed nõ in eiuſdẽ mu
tuo . Breuiter hæc ſunt mera deliria, & q̃
ſint ridicula & p̃poſtera patet ex dictis ſup.
eo.q.74.nu.545.Oppoſitum .n. è conuerſo
dicendũ eſt, vt̃ illud ſtatutum eſſe licitũ ſe-
cundo caſu, quo tranſlatum eſt dominium
& ius utẽdi,ſed penitus illicitũ priore caſu.
Et licet priore caſu nõ ſit uſura, utpote uſu
non tranſlato, eſt tñ iniuſtius & iniquius q̃
uſura,nec d.l. Lucius, in fi.loquit̃ hoc caſu,
ſed qñ pecuniæ dominiũ cum iure congruè
& cõmodè utendi trãſlatum eſt,ut diximus
ſup.nu.628. Plus dico,ꝙ ea diſtinctio ine-
pta eſt,quia ex hypotheſi diſtribuitur pecu
nia ad negociationẽ,ideſt in uſum negocia
tionis,&ſic nullo mõ eſt depoſitũ,quia non
fit cã cuſtodiæ,ſed ut accipiens pro arbitrio
negocietur:& ſic eſt materialiter uerũ mu-
tuum,non purũ,ſed fœneratoriũ.Cum aũt
fœnus ſit moderatiſſimũ, utpote non exce-
dens quincunces,& inter mercatores & ne-
gociãtes,& ex iuſta cã,videlicet,ut collegiũ
participet de lucris ſingulorum,non eſt du-
bitandum quin iuſtũ, licitum & honeſtum
fuerit illud fœnus.Pariter dicendum ꝙ ho-
die in praxi ueniunt uſuræ in actione man
dati, non ſolũ directa.l.idemq́; §.1.manda.
ſed ẽt in contraria.l.ſi verò non remunerã-
di.§.ſi mihi,eo.tit. & eodẽ modo in actione
negociorum geſtorum.l. & in contraria,de
uſur.cũ ſubſit iuſta cã etiã citra moram uel
pactũ,ut in dictis iurib. Et ſi non agatur de
ſimplici interuſurio pecuniæ, nõ debebunt
excedere præfatam moderationẽ quincun-
cis,ut in d.q.Rom.per no.ſup.q.79. Si ve-
rò ẽt de alio lucro uel damno amiſſo,uel in
curſo,ut d.§.ſi mihi.d.l.& in contraria.pote-
runt pluris æſtimari: quod neceſſe eſt iudi-
cis arbitrio committere,ut ẽt legibus cautũ
eſt totum hoc ex bono & æquo iudicẽ arbi
trari debere,inquit tex.in d.§.ſi mihi,uerſic.
ſed &ſi.Nec dubium quin ualeat pactũ bo-
na fide factum,eaſdẽ metas uel fines iuſti ar
bitrij nõ excedens: q̃a ſi in his tãtundẽ ualet
officium,iudicis,quantũ ſtipulatio.l.q̃a tan
tundem,de neg.geſt.d.l.Lucius,igitur ualet
ſtipulatio nõ excedens id quod iudex arbi-
trari poſſet.Idẽ in ſimilib.negocijs uel iuſtis
cõmutationibus.At in depoſito ad numerũ
& ſub facultate utendi , idẽ omnino dicen-
dum eſt,quod in mutuo diximus ſup.q.80.
& ſic d.l.Lucius.l.Publia.§.1.& omnes ſimi
les hodie non ſunt in uſu, nec debent obſer
uari quoad uſuras, nõ ſolum negociatiuas
ſed ẽt incidẽtes in caſum moræ ex pacto col
latas,niſi prout diximus in mutuo, alioquĩ
eſſet legem verbis imponere, & uno verbo
lo mutato liceret fraudẽ facere legib.& po-
liticis ordinationib. quod non eſt toleran-
dũ.Si verò depoſitum fiat in ſpecie, uel ẽt
ad numerũ, ut tantundẽ reddatur ſine uſu-
ris,tunc manet uerum depoſitum,& contra
ctus bonæ fidei, & pro mora poterunt uſu-
ræ deberi,ita ut non excedant prædictã mo
derationem quincũcis,niſi dolus arguatur,
uel iam de æſtimatione eius quod caſuali-
ter intereſt,uel iurando in litem agatur.
668 † Dũ hic finẽ impono, occurrit pulchra
quæſtio,quam tractat Panor.conſi.114. in *Contra Panor.*
q.mouenda.lib.2.Cum duo uel plures mer
catores contraxiſſent ſocietatẽ certæ nego-
ciationis ſuæ,pacti ſunt,ꝙ ſi quis eorũ ultra
quantitatẽ,quam ex lege ſocietatis in ſocie
tatẽ conſerre debeat, aliquas pecunias ad-
deret,ꝙ ei prouideretur ſuper dicta ſocieta
te ad rõnem & conſuetudinem mercantiæ,
quæ ſupponitur,ut aliquid annuatim ſalua
ſorte detur. Vnde ex illis,qui ſupereroga-
uit 500. florenos,percipit pro lucro quinq;
uel ſex in cẽtum:decidit Panor. eſſe illicitũ
& reſtituẽdum,nõ obſtante duplici genera-
li apocha uel liberatione poſtea facta,quaſi
hoc debitũ uſurarum non fuerit cõtractum
occaſione ſocietatis, ſed contra ius ſocieta-
tis. Et ſic in uerbis generalibus liberationis
ab omni debito occaſione ſocietatis non cõ
prehenſum,refert (ſed corruptè) Soc.l.1.in
princ.nu.23.ſi cert.pet.& contra Panor.ar-
guit non eſſe uſuram,ex eo ꝙ nõ ſit mutuũ,
ſed cõtractus innominatus ſocietati miſtus
ſed ineptè, ex quo ſocij non tenebantur ſu-
pererogaret ſed erat uoluntarium, & ſic eſt
verum mutuũ ſocietatis factũ. & Alcia.ibi
rectè diſcedit à Socino:ſed in quantum Pa-
normitano ſimpliciter accedit, hoc ex vul-
gari errore facit.Dicendum,ꝙ ex quo mu-
tuum fiebat inter mercatores, & occaſione
cõis ſocietatis & negociationis, ſuberat iu-
ſta cã fœnoris,ẽt negociatiui ab initio paci
ſcendi:ſed nõ debet eſſe tñ,quantum lucrũ
ipſius negociationis ſeu ſocietatis, in qua
cõicatur periculũ,per no.ſup.nu.504. Ideo
non deberet regulariter excedere cõem no-
ſtram metã quincuncis uſuræ : tñ in dicto
caſu uel ſimili ſpecie dico ualuiſſe & ualere
pactum duplici rõne.Prima,q̃a ſors erat ad
tẽpus ſocietatis alienata, nec poterat prius
reuocari:igit̃ per no.ſup.q.80.in fi.Secũda,
q̃a erat pactio reciproca, & inſup in cõem
utilitatẽ:quare dico, ꝙ ualuit & ualere poſ
ſet uſque ad terminos iuris.l.beſſium, & ſic
ẽt ad octo annua in centũ.Multum ergo ad
uſque diſſipuerunt doctores in utroq; extre
mo nimiæ uel laxitatis uel ſuperſtitionis:
ſed deinceps tota hac materia labore nr̃o ra
dicitus diſcuſſa,aperta, & theoricè practice-

que

que complanata, facile eſt ipsã ueritatis &
æquitatis uiã tenere & ſequi, tã in ſchola, q̃
in foro, tã in conſulendo, quàm iudicando.

Vſura collationis.

669 † OCTOGESIMOOCTAVO quæro de uſuris collationis bonorũ in ercifcunda hęreditate inter plures hæredes. Soror quæ dotẽ
conferre cogitur, petit à fratribus, ut conferat fructus prædiorum, augent enim hæreditatem ex die mortis: illi uiciſſim ab ea pe
tunt, ut dotis uſuras conſerat ab eadem die
mortis, nec dubium quin iuſtè petant, text.
in l. filius, in fi. de collatio. dot. nõ ſolũ ſi fuit
in mora, ſed & oĩ mora ceſſante, ut quia nõ
prouocetur ad diuiſionem, niſi poſt multos
puta 10. uel 15. annos à die mortis, quęſtio
eſt quantæ ſint illæ uſuræ in terminis iuris
& praxis? Et de iure vulgò putãt eſſe ſemiſ-
ſes per d. l. eos. uerſ. & eã quantitatẽ. ſed nõ
eſt ita, quia d. l. eos. & quæcunq; regularis ta
xatio uſurarũ in iure intelligit de illis, quæ
ueniunt ex pacto ad redimendum uel com
penſandũ uſum æris alieni, uel puniendã
moram regularẽ uel irregularẽ. Sed hę uſu
ræ, videlicet decẽ uel quindecim annorũ à
die obitus uſq; ad diuiſionis prouocationẽ
non ſunt hmõi, ideo ſignatè & conſultò ait
Papini. in d. l. filius, boni demũ uiri arbitra
tu filiã ad has uſuras cogendã. Si .n. ſtatim
poſt obitum patris prouocatum ſit ad diui
ſionem, & filia fuerit in uera mora conferẽ
di dotẽ, poterit de iure arbitrari ut ueniant
cõẽs legitimæ, ſcilicet ſemiſſes, & ſic ueras
uſuras, utpote poſt verã morã, licet excedãt
rõnem fructuum, ut notum eſt, dũmodo ea
dem mora perſeuerauerit: ſecus ſi intermiſ-
ſa fuerit inſtantia diuiſionis, quia tunc nec
vẽ in mora fuiſſe. l. mora. uerſi. cæterum, de
uſur. Et hoc niſi fortè fuiſſet illi impletum,
& pars ſua prædiorũ & fructuũ ei data, ha-
bita uel non habita fide de conferendo per
eam quod conferre debet: quia tunc irregu
laris mora ſufficeret, ut teneretur ad uſuras
pecuniæ conferẽdæ, prout de emptore, cui
res eſt tradita, dictũ eſt ſupr. nu. 595. cũ ſeq.
Sed hoc ceſſante ſi non fuerit in mora, ſed
multis annis (ut plerunq; fit) non fuit actũ
de diuiſione, tum bonus uir, & de iure, non
debet arbitrari ſemiſſes, uel alias uſuras ex-
cedentes rõnem fructuũ prædiorum tpe il-
lo medio, quia hoc caſu nõ ſunt uſuræ niſi
largiſſimè, nec ueniunt niſi ex æquitate uice
fructuũ, & ad æqualitatem ſeruandam dun
taxat: unde ueniunt & ſi actione ſtricti iuris
agitur, ut per Bar. in d. l. filius. in fi. Et ſic ad
ſummã non debent rõnem fructuũ prędio-
rum regionis, vbi bona ſunt, excedere, puta
triẽtes uel quadrantes, per no. ſupr. nu. 120.
num. 576. Alioquin ſequeretur magna ini
quitas, videlicet ſi ſexdecim annis & octo
mẽſib. quieuerint hæredes, q; nunc filia, quę
habuit in dotẽ decẽ millia, teneretur confer
re viginti millia, alioquin excluderetẽ por-
tione hæreditaria, & tñ hæredes, qui poſſe-
derunt prædia, nõ tenebuntur conferre niſi
pro modo cõi reditus prædiorum. Vnde di
co, q; in dubio filia non tenetur pro illo tpe
medio conferre pro his uſuris ultra rõnem
trientalis uſuræ, qa hæc eſt legitima & cõis
indicatura p̃diorum, & redituũ ex eis perci
piendorum, ut nouè probauimus, ut ſup. q.
5. nec debent fratres melioris cõditionis eſ-
ſe, nec durius agere contra ſororem, q̃ ſi ſo-
tam pecuniã dotalem in emptionẽ prædio
rum contuliſſet, ex pacto forſan dotali per
patrem appoſito, uel quã ſi pater dotaſſet
in prędijs, uel ſi loco dotis promiſſæ prędia
in ſolutum dediſſet. Non ergo ferendi ſunt
fratres grauiores uſuras petere, q̃ eſſent fru
ctus prædiorum regionis tãta pecunia em-
ptorũ. Vnde ſi conſtet, q; communis prędio
rum æſtimatio ibi ſit ad rõnem unius in tri
ginta, puto q; non tenebitur conferre maio
rem uſuram, q̃ ad rationẽ unius in triginta,
ut dixi in conſu. Pariſ. §. 123. poſtquã autẽ
conferre uel minus capere obtulerit, ad nul
las uſuras tenetur, poſtquam & uerè fuit in
mora, tenetur de iure ad uſuras communes
videlicet ſemiſſes, ſecundum nos ad quincũ
ces tantum. Ex prædictis omnis ratio com-
merciorum & uſurarũ explenata eſt, & om
nes leges uſurariæ quò ad ſenſum, deciſio-
nem & uſum nouè & pleniſſimè declarateę:
reſtant quædam in materia redituum vul-
garium quotidiana & neceſſaria, quæ ſuc
cinctè & deciſiuè tradam in quæſtione ſe-
quenti.

670 † OCTOGESIMONONO citra ea quæ dixi
ſup. q. 49. occurrit pulchra, q. de qua hodie
cõſultus fui. Creditor emit centũ reditus ad
rõnem duodecimę, fideiuſſore accepto prin
cipaliter obligato, ut ſup. quęſt. 7. q. 30. poſt
tres uel quatuor annos creditor ab eodem
principali debitore ſimilẽ reditũ emit ſine
fideiuſſore, uel alio fideiuſſore accepto, &
ſemper ſub hypotheca generali & ſpeciali,
ut aſſolet: poſtea fideiuſſor primi reditus vi
dens debitorẽ ad inopiã redigi, uel faſtidiẽs
ſubinde cõpelli redimit reditũ et accipit ceſ
ſionẽ actionũ: mõ creditor vult diſtrahere
domũ debitoris p ſecundo reditu & reliqs.
An dictus fideiuſſor intercedere poſſit, & p̃
ferri pro priore reditu & reliquis? Dubiũ
facit, quòd non poteſt hoc facere niſi iure
ceſſo & acquiſito à creditore, qui non vide-
tur ceſſiſſe contra ſe. l. ſi peculium §. ſicut de
peculi. lega. Soc. conſi. 206. lib. 2. Contrariũ
dicendum eſt, duplici ratione: prima, quia *Solutio.*
ſupponitur, quòd fideiuſſor ab initio primi

contractus (ut aſſolet, & ſuprà q.19.) habet hypothecata omnia bona debiroris ad exonerationem & indemnitatem, & ſic ex capi re ſuo præfertur creditori reſpectu ſecundi poſterioris reditus, & omnib. alijs creditoribus, & hypothecis poſtea creatis, pro quib. tamẽ fideiuſſor iſte non interceſſit: alioquin non prodeſſet ei priorem eſſe in hypotheca & cautione indemnitatis prioris fideiuſſionis, uel in quacunque priori hypotheca, q̃a poſtea fideiubendo ſeſe & omnia iura ſua, & ſic illã etiam cautionẽ & hypothecã ſuã priorẽ ſubiecit hypothecæ noui creditoris. Et hoc niſi eſſet fideiuſſor indemnitatis, uel niſi in quantum haberet beneficium diſcuſſionis: quia reſpectu fideiuſſoris indemnitatis (cuius obligatio ſua conditionalis eſt) ſi aliàs prius erat hypothecarius creditor eiuſdem debitoris, & nouus creditor fuerit negligens diſcutere debitorẽ, qui tẽpore dictæ fideiuſſionis erat ſoluẽdo, dictus fideiuſſor excludet creditorẽ, erga quem ſic fideiuſſit: idq́ue perpetuò, ſi appareat poſt negligentiã creditoris debitorẽ factum non ſoluẽdo alioquin tãtiſper excludet, donec appareat à debitore ſeruari nõ poſſe. Reſpectu verò habentis ſimplex beneficiũ diſcuſſionis, ſi ob antiquius ſuum debitũ nõ habebat niſi generalẽ hypothecam, nihil eſt contra eũ, erga quẽ poſtea fideiuſſit. Sed ſi habebat quaſdam ſpeciales hypothecas, põt eas ſeruare cõtra dictũ creditorẽ, quatenus reliqua bona debitoris in eodem municipio ſufficiũt ad debitum, pro quo fideiuſſit: & hoc quia in effectu nõ eſt debitor, nec iura ſua hypothecauit, quatenus principalis habet alia bona, in quibus facilè diſcuti poteſt, fa.l.2. C. de pignorib. Redeundo ad q. ſolutionẽ, illud remediũ, quod fideiuſſor habet ex capite ſuo contra poſterius debitum, pro quo non fideiuſſit, non concernit niſi fortẽ & reliqua, quę tempore redemptionis creditori ſoluit duntaxat, videlicet indemnitatis æſtimationem, eiq́ue competit etiã ſtante priori reditu, quem ſi uelit ſibi occurrere & pręferri etiam pro reliquis, neceſſe habet redimere, & ceſſionem accipere, & à tempore redemptionis & ceſſionis deinceps ſibi currẽt cum effectu, ut ſuprà quæſt.49. etiam contra cedentem, quia ceſſio habet eiuſdẽ effectum, ac ſi creditor nomen ceſſum cuiuis uẽdidiſſet, imò eſt uera venditio. l. mandati. C. de fideiuſſor. l. fideiuſſorib. ff. eo. in l. cũ poſſeſſor. de cenſib. & plenè dixi ſupr. q.49. Et ſic hæc quæſtio eſt indubitata, nec eam expreſsè tetigiſſem, niſi quòd quotidiana, iuxta. l. legaui, in princ. de liber. lega. & inſuper, ut pleraſq́ue alias quotidianas ſummarim adderem, quas ad cõmentaria conſuetudinum reiecteram. Primò igitur conſidero, quòd hic poteſt fieri magna fraus: q̃d enim ſi fideiuſſor cum debitore colludens de illius pecunia redemit, & nomen ſuum illi accommodat? uel ſi debitor non habet fideiuſſorem, uel aliũ qui poſſit exigere ceſſionem, nonne poteſt uel unum ceſpitẽ terræ vendere ſine onere reditus, & mox accõmodato nomine emptoris reditum redimere & ceſſionem exigere, per no. ſuprà quęſt. 46. & ſic eodẽ iure ceſſo nomine alieno elidere omnes poſteriores hypothecas & contractus creditorum? Reſpon. hæ fraudes ſimiles ſunt illis, quæ fiunt in fraudem futurorum uel præſentium creditorum hypothecariorum, ut quãdo debitor pridie obligationis vẽdit bona vel donat in fraudem, uel quando poſt obligationem fingit non eſſe ſua, uel occultat, quæ quamprimum de fraude clatuerit, euaneſcent. Non ſolum enim dicta ceſſio tanquam indebita condici poterit, ſed etiam contra cendentem penitus inutilis erit, ſicut ſi ipſimet debitori eſſet facta, ut ſuprà nu.316. uel aliter nomen ceſſum recidiſſet in bona debitoris, & ſic poſterioribus hypothecis creditoris teneretur. Sed ſi de fraude non conſtet (quæ etiam in dubio non præſumitur) non debent legitima remedia & ordinaria iuris diſpoſitio impediri. Et ad ea quæ dixi ſuprà q.34. de fideiuſſore exemptionem redimente, facit pulcher tex. in l. ſi ſtipulatus eſſes §.1. de fideiuſſor. qui etiam limitandus eſt per no. in d. q.

67 1 in caſum iuſti periculi. † Secundò his accedit alia quotidiana & neceſſaria. q. Debitor domũ huic reditui ſpecialiter hypothecatã vendidit bonæ fidei emptori ſine onere, eo q̃ fortè ſperabat mox de precio redimere, quod nõ fecit. Creditor nõ inquietauit emptorẽ, ſiue q̃ ignoraret, ſiue q̃ diligẽter exolueretur reditus: emptor poſt ſex annos deceſſit relictis quatuor hæredib. Tum expergiſcitur creditor, & urget detentorem domus, qui uiſa authoritate reditus titulũ (quẽ uocant) nouũ, ut ſup. nu.135. ſubit p̃ p̃te hæreditaria, q̃a cohæredes habebat. Et ſic creditor quieſcit alijs quatuor annis, q̃a recognoſcens interim ſoluebat reliqua, & ſupponit cõſuetudo generalis Regni, qua poſſeſſores prædiorũ ſpecialiter ad reditus hypothecatorũ poſſunt p̃ſonaliter ad ſolutionem ſinguli in ſolidum compelli, pro tẽpore quo poſſident, etiã ſi minimam partẽ poſſideant. At poſt dictos quatuor annos, diuiſione fortè domus interim facta per dictos hęredes, creditor ad recognitionem uel titulum nouum urget eos, qui nondum recognouerant, qui præſcriptionẽ longi t̃pis tam ſuo quàm defuncti capite prętendunt: Quæſt. 2.

is autem

ſis autem qui recognouerat dum non urgetur in ſolidum ad ſolutionẽ, petit actiones ſibi cedi contra cohæredes, aliàs ſoluere recuſat, quid iuris? Hæc quæſtio duplex eſt: prima, an illi præſcripſerint, ſecunda, an iſti competat exceptio cedendarum. Quantum ad primam de præſcriptione, dubium facit l.fi.C.de duob.reis. quaſi recipiat interpretationem paſſiuam à præfata conſuetudine, per quam dicti quatuor hęredes ipſo iure per eãdem conſuetudinem pro parte hæreditaria à pũcto mortis poſſeſſores domus ſunt in hoc correi debendi: ſunt enim ſinguli in ſolidũ æqualiter ad eundẽ reditum ex eodẽ fonte & cã obligati: & ſic videntur verificari verba, rõ & diſpoſitio d.l.fi. ut unius recognitio uel interruptio omnib[9] noceat. Breuiter tn contrariũ eſt ueritas ex regula cõi de interemptione ciuili uel recognitione, quæ ad aliũ non extendit l.1. C.de præſcript.long.temp. Non obſt. d.l.fi. qa loquit in ueris correis ex uno & eodẽ cõtractu: iõ ꝓcederet inter plures æquè principaliter in ſolidũ obligatos, & uenditores eiuſdẽ reditus, ut ſuprà q.7. Sed non in terminis huius q. quia plures in ſolidum obligati aliter ꝙ ex uno contractu ſimul ad hoc facto, puta ex natura rei indiuiduæ, uel rõne poſſeſſionis, ut hic ex diſpoſitione conſuetudinis, nõ ſunt veri correi, ut dixi in tractatu diuidui & indiuidui, & in conſuetu. Pariſ. §. 71. utque ibi dixi obligatio iſtorum poſſeſſorum, prout eſt exorbitans datiua eſt à conſuetudine, & non natiua, & magis eſt realis quàm perſonalis, prout definente poſſeſſione rei deinceps definit. Singuli etiam poſſeſſores non tenentur niſi ratione poſſeſſionis & detentionis ſuæ propriæ, non autem ex una cõmuni poſſeſſione uel detentione, nec refert ſiue pro diuiſo, ſiue pro indiuiſo poſſideant: & ſic ceſſant & termini & ratio & diſpoſitio d.l.fi. An autem unus dictorũ hæredum abſens à prouincia nihilominus longè temporis præſcriptionem impleuerit, propter ſitum rei, ratione cuius obligatur in municipio creditoris ſitæ? Quia hæc quęſtio nimis excedit materiam huius tractatus, remitto ad ea quæ tracto in conſue. Pariſ. §. 67. Et pariter, an creditor poſſit cogere plures detẽtores eiuſdem rei, uel diuerſarum rerũ, ad unam & eandẽ recognitionem eiuſdem reditus, ad finẽ inducendi & conſeruandi effectum dictæ legis finalis. C.de duob.reis. Ne nimis materiam huius tractatus excedam, remitto ad ea quæ dixi

l.fi. C. de duobus reis.

67. in conſu. Pariſ. §. 70. † Quantũ ad ſecundam quæſtionem de ceſſione, videtur creditor repellẽdus pro partibus illorum trium qui præſcripſerunt: ſoluenti enim pro alio uel ſoluenti ſolidum debẽt actiones cedi. l. cũ is, de fideiuſſo. l. Modeſtinus, de ſolutio. etiam à fiſco. l. cum poſſeſſor. in princip. de cenſi. alioquin repellitur creditor. leg. Stichum aut Pamphilum. §. ſi creditor. de ſolutio. Cum enim præſcriptio ſit pœna negligentiæ, palam eſt culpa & negligentia creditoris, penes quem erant, actiones eas intercidiſſe, & ſic illi imputari debet, non autem reo conuento, qui bonã fidem agnouit, nec fuit in aliqua mora uel culpa: igitur ſi vltra ratam portionis ſuæ etiam pro portionibus aliorum in ſolidum exigatur cedendæ ſunt ei actiones efficaces. Confirmatur primò, quia dicta regula procedit de iure etiã inter plures ex proprio contractu iure communi obligatos d.l. cùm poſſeſſor. Igitur multo fortius in eo, qui contra ius commune rigore conſuetudinis exorbitantis in ſolidum pro detentione portiunculæ, etiã perſonaliter exigitur. Confirmatur ſecundò, quia patiens præſcribi, alienare uel remittere cenſetur. l. alienationis, de uerb. ſignifi. ſed non eſt dubiũ imputari remittenti: igitur & patienti præſcribi. Et in punctualiter tenet Alber. in l. iubemus, col. 2. C. ad Velleia. vbi d. §. creditor. in d.l. Stichum exẽplificat in eo, qui finit pręſcribi.

Solutio.

Quibus non obſtantibus dicẽdum, creditorem hoc caſu non teneri cedere actiones, niſi quales habet. Et moueor primò, quia nõ inuenitur iure expreſſum, creditorem teneri cedere actiones cum hoc onere, ut ſint cõtra alios efficaces, ſed ſimpliciter: quòd intel ligitur quales ſunt, dũmodo facto ſuo eas non remiſerit aut amiſerit. Secundò, quia iure cauetur, quòd pluribus in ſolidũ obligatis non tenetur creditor ad denunciationem unius conuenire alium, qui incipit facultatib. labi, priuſquã in totum deceperit: ſed non obſtante illa denunciatione poterit liberè contra denunciantẽ iura ſua exequi, tex. in l. ſi fideiuſſor creditori, de fideiuſſo. q loquitur ẽt in fideiuſſore, qui acceſſoriè & merè pro alio tenetur, in quo erat maior rõ ſubueniendi, cum alieno morbo laboraret. & ſic oſtẽditur multo fortius idẽ eſſe in his, qui æquè principaliter pro ſe tenẽtur: & ſic multo fortius in q. præſenti, vbi etiã nulla fuit denũciatio facta creditori, qui tãto minus in culpa dici poteſt, ꝙ in d.l. ſi fideiuſſor creditori, vbi fuerat denũciatus. Tertiò, qa iſtud ius & exceptio cedendarũ non fundat nec debetur ſtricto iure, ſed ex æquitate, & ſpecialiter ex illa æquitate, ut id ſaltem is, qui petit ceſſionem, conſequatur, quod ſine diſpendio cedentis futurũ eſt, ut inquit tex. in l. in creditore, in fin. de euictio. Igitur ſi hoc futurum eſſet cum damno & diſpẽdio

creditoris (ut hic) nõ præcidit exceptio, ſed
673 ſufficiet cedere quales ſunt. † Non obſtat. d.§. ſi creditor & quòd præſcriptio eſt pœna negligentiæ: tum peimò, quia creditoe non ſuit negligens niſi contra præſcribentes, & ſic ſufficit, quòd ſentiat pœnam amiſſæ actionis contra eos: quæ pœna non debet extendi ad alios, nec extea metas negligentiæ l. eeſceiptum, de his qui. ut Indig. Secundò & ſortius reſpondeo, quòd in hac materia negligentia alterum ex coeeeis cõueniendi non eſt conſideeabilis, quo minus efficaciter altee conueniel poſſit, etiam ſi ab eo nominatis creditor monitus & denũciatus ſueeit, tex. in d.l. ſi fideiuſſor creditori. Igitur multo minus ſi creditor nec monitus, nec denunciatus ſuerit: & ſic clarè peobatur, ꝙ huiuſmodi negligentia, qua pendente alij ſacultatibus labuntur, uel & præſcribunt, non eſt uirium, nec culpa ſufficiẽs, ut actio ſit minus efficax conıra alium, nec de ea culpa uel uitio põt Intelligi d.§. ſi ceeditor, in d.l. Stichum. Confirmatur primò, ex eegula generali, qua nemo inuitus cogitue agere. C. ut nemo inuitus & ſic creditor habens unum reum idoneum, confidens de eo, non dicitur eius eeſpectu in culpa, ſi nõ curet conıra alios agere, ſed potius à iure commendatue, ꝙ noluit tam litigioſus eſſe, ſed à pluralitate litiũ abſtineee l. item ſi res. ad fi. de alie. iudi. mut. cau. fact. facit text. in l. prætoe. §. in eum, de bo. aucto. iudi. poſſid. vbi non imputatue creditori, cur in poſſeſſionem nõ venerit, curuè de poſſeſſione diſceſſeeit. Non obſtat d. opinio Albee. in d.l. iubemus, quia falſa pee peædicta, & inf. nu. 676. Confirmatꝰ ſecundò: qa ipſemet petens ceſſionẽ fuit in culpa & negligentia, ab initio quo in ſolidum appellatus fuit, & compulſus ad ſolidam recognitionem: ex tunc enim poterat familiæ erciſcundæ uel communi diuidundo ex capite ſuo ſine ulla ceſſione cõpellere cohæeedes (& idem in compoſſeſſoribus) ad contributionem actionũ, & ab eiſdem ex capite creditoris exigere: & ſic multiplici uia ſibi conſuleee, & prędicto ſamiam imminẽti periculo obuiare: quod cum non ſecerit, negligentiæ ſuæ imputare debet, non autem creditori, qui ſciebat ius ſuum ſemper duraee contra iſtum, quẽ in ſolidum habens obligatum non tenebatur contra alios agere, niſi ut plures pluriũque portiones in obligatione conſeruaret.

674 † Sed hic oriuntur duæ quæſtiunculæ neceſſariò prius explicandæ, quàm ad alias tranſeam. Prima, an reliqui cohæeedes uocati ab eo, qui recognouit, poſſint uenire ad eius defenſionem, & ex perſona ſua, uel principalis reus ex ſpeciali eorum mandato nunc obijcere exceptionem præſcriptionis pro partibus eoeũ, & ſic impedire quo minus creditor reum exigat vltra portionem eius hæeeditariam, & ſic quartam tantum partem eeditus conſequatue. Secunda, an ſaltem eeus principalis, qui cogitur totum ſolueee, & continuare ſupee parte ſua, poſſit ex capite ſuo agere de euictione contra cohæredes pro partibus eorum poſt tẽpus completæ ab eis contra creditorem pręſcriptionis, ſi diuiſio interim uel prius facta ſit uel iudicio fa. erciſcundę, uel communi diuidundo ſibi pro partibus eorum conſuleee ſaltem pro reliquis ſuturi temporis poſt actionem à ſe contra eos intentatam.

Hæc ſecunda prius expedienda eſt, & omiſſa diſputatione breuiter dico, quòd aut ſic recognouit poſt completam ab alijs pręſcriptionem, & nullum contra eos habet recurſum indiſtinctè, ſiue res erat adhuc communis uel iam diuiſa, nec ex capite ſuo, nec iure ceſſo, ut dictum eſt: idem ſi poſtquam alij quacunque legitima exceptione iam tuti erant. Aut verò tempoee eecognitionis nondum erat ab alijs completa præſcriptio nec eis quæſita exceptio: & tunc ſubdiſtinguendum, aut ees erat indiuiſa, aut iam diuiſa. Primo caſu res eſt clara, quòd habet contra cõſortes ex capite ſuo actionem fa. erciſcundæ uel communi diuidundo. Poteſt etiam habeee iura ceſſa à creditore, & quæ erunt efficacia, antequam illi perſecerint præſcriptionem contra creditorem cedentem, ſed non poſt quantum ad iura ceſſa, ſed ſemper pendente communione tenẽtue fa. erciſcundæ uel communi diuidundo. Non obſtat, quòd ſicut præſcripſerunt contra creditoeem, ita & contra conſortem: quia immo non potuerunt incipere præſcribeee contra conſortem, quandiu res mã ſit communis: poſt diuiſionem verò ſine eo oneee ſubſequutã potuerunt inchoare præſcriptionem contra conſortẽ, ſed in ea opus eſt triginta annis à tempoee diuiſionis. Patet, quia ex quo pro cõmuni debito uel negocio compulſus eſt ad eecognitionẽ, oeta fuit uel extenſa communi diuidundo actio ad hunc articulum, ut communitee ſeratur hoc onus, præſertim diuiſionis tẽpore, quia non debet eſſe inæqualis, nec poteſt culpæ imputari ei, qui ante ullã pręſcriptionem completã recognouit, etiam alijs, qui tum iure impedice nequiuiſſent, irrequiſitis: qa fecit quod facere debuit, etiam ad quod ſinguli, ſi interpellati fuiſſent, tenebanꝰ. Quòd ſi etiam poſt præſcrptionem ab alijs poſtea contra creditorem completam hoc in diuiſione omiſſum ſit per ereoeem iuris uel facti, tunc ex tempore diuiſionis acquiſita

eſt

eſt condictio indebiti uel ſine cauſa, quæ æquè triginta annis durat, niſi per ſententiam, in qua hoc diſputatum, & cognitum fuit, & à qua non appellauit, excluſus ſit. l. cùm putarem. fam. erciſc.

675 † Secundo caſu, quando poſt diuiſionē iſte recognouit, non dum ab alijs completa præſcriptione, uidetur prima facie aliud quàm in præcedenti concluſione, videlicet quòd poſt completam ab alijs præſcriptionem nullum amplius regreſſum habeat cōtra eos, nec ex capite ſuo, nec ex capite creditoris cedentis. Ratio, quia diuiſio iam facit diuerſas res, & diuerſos fundos cenſeri, & haberi tanquam extraneos & ſic ſicut ſinguli aliorum præſcribunt contra creditorem, ita videntur ſimul & ſemel præſcribere contra hunc recognoſcentem, qui eſt eis æquè extraneus, ut creditor. Cumque tempore dictæ recognitionis nulla eſſet communio inter eos, ſequitur quòd nullum cenſetur negocium geſtum, nec quaſi geſtum, prout inter ſocios in concluſione præcedenti. In contrarium uidetur, quia cùm tempore recognitionis poſſet contra eos efficaciter agere ad contributionem ergo ea ei actio acquiſita non eſt ſublata. Sed hæc ratio non concludit, & omnis ferè materia præſcriptionis hypothecariæ longi temporis euacuaretur, vt dixi in conſuetud. §. 67. quò remitto. Breuiter idem hic eſſe dico, quod in præcedenti concluſione, niſi quòd ſtatim à recognitione, vel euictione non ſuſpenditur, ut ibi durante communione, ſed ſtatim currere incipit contra recognoſcentem longiſſimi temporis præſcriptio: & ratio eſt, quia diuidendo ex tunc obligati ſunt inuicem de euictione ſiue expreſsè, ſiue ex tacito inexiſtenti negocio. l. ſi cùm uenditor. in fi. de euictio. l. ſi familiæ. C. famil. erciſcundæ. l. ſi fratres. C. communi diuidundo, cuius obligationis cōdictio purificatur & extat tempore dictæ recognitionis: & ex tunc nata uera obligatio, & actio euictionis perpetuò durat, ſiue ij qui de euictione tenentur, perficiant poſtea præſcriptionē contra creditorem, ſiue non. Verum eſt tamen, quòd ex quo iſte alijs nō vocatis paſſus eſt ſibi euinci, non habet expeditam actionem de euictione, hoc eſt executoriam, eo ipſo quòd recognouit, vel redemit, vel per ſententiam condemnatus, & euictus eſt: ſed tenebitur probare fuiſſe debitum, & euictionem iure factā, vt per Rapha. Fulgo. in l. ex empto §. emptorem. de actio. empti. Dixi in conſuetud. Pariſien. §. 44. nu. 25. in annota. ad Alexan. conſ. 63. lib. 6. ad quod ſoleo allegare tex. in l. ſi vendideris. l. non tamen, de euictio. Si tamen alij portiones ſuas alijs ſine onere alienaue

Actio de euictiōe.

rint, non eſt dubium quin ſingulares bonæ fidei ſucceſſores longo tempore præſcribāt aduerſus hypothecariam dictæ euictionis: ſecus, ſi præſati conſortes ante diuiſionē partes ſuas indiuiſas in alios transferant: quia quandiu communio durat, & iure communionis poſſidetur, impedit mutuam præſcriptionem, ut dixi & not. in §. quædam. Inſtitu. de actio.

675 † Venio ergo ad deciſionē prioris quæſtiunculæ ſupra nume. 674. quando alij iam præſcripierant contra creditorem, vnus autem, qui nondum præſcripſit, dum urgetur in ſolidum ad recognitionem, vel etiam ex interuallo poſt recognitionem, ſaltem ad impediendas uel reſarciendas pro parte futuri temporis ſolutiones, vocat conſortes qui præſcripſerunt. An poſſit defendi ab eis intercedentibus pro portionibus ſuis, pro quibus contra creditorem præſcripſerunt, vt iſte pro parte ſua tātum deinceps ſoluat? Videretur quòd ſic, per l. idque §. generaliter, manda. ſaltem diſtinguendum, an aliorum interſit, eò quòd iſte contra eos pro rata habiturus eſſet regreſſum, vt tunc intercedere poſſit: an verò eorum non interſit nec iſte habiturus ſit contra eos regreſſum, & tūc intercedere nequeāt: Ita enim poſt Dy. in l. ſi. Marcellus, de fideiuſſor. diſtinxit ibi Bar. & in l. Stichum, §. quòd vulgò. in fin. de ſolutio. Bald. in l. quoties, & ibi Alex. in additio. C. de præci. impe. offeren. Alexand. in l. quia tale, in fi. ſoluto matri. in l. cum filius. §. 1. de uerbo. obliga. & apud Bar. in d. §. generaliter, & in l. procurator ad exhibēdū §. ſi procurator. rem ratam hab. Ang. Areti. in Rub. de excep. col. 7. & de replica. in fi. in Inſtitu. Lancelo. Galial. l. 2. §. ſi tamē, de uerbo. obliga. & ſecundum hoc dicendum eſſet quòd hoc caſu intercedere poſſent, & repellere creditorem pro partibus ſuis in caſibus in quibus diximus eos, iudicio famil. erciſcundæ, uel communi diuidundo, vel euictionis teneri. Sed hoc non obſtante, dicendum indiſtinctè, eos non poſſe intercedere, nec impedire, quin creditor in ſolidum, & efficaciter actionibus ſuis utatur cōtra iſtū, qui non præſcripſit. Non obſtat d. §. generaliter, quia non eſt ad propoſitū huius q. loquitur enim in mero fideiuſſore, qui non tenetur niſi ob debitum alterius, habentis perſonalem exceptionem contra creditorē. Nos autē loquimur in eo qui ratione poſſeſſionis propriæ tenetur nomine proprio ſolidum, & ſic non eſt fideiuſſor, ſed principalis reſpectu creditoris, & etiam reſpectu eorum qui præſcripſerunt nullo modo eſt fideiuſſor, & conſequenter exceptio etiam realis illis acquiſita, non extenditur ad iſtū

L. idem que. §. generaliter, mandat.

& ſic

& ſic indiſtinctè poteſt à creditore in ſolidum exigi, ſiue habiturus ſit regreſſum contra alios, qui præſcripſerunt, ſiue non. Ex his infinitæ alię quæſtiones facile deciduntur.

677 † Vnde tertiò, his accedit quæſtio, in qua, viginti ſunt anni, conſului. Cùm creditor haberet reditum ſuper tribus prædijs à diuerſis poſſeſſis conſtitutum, & contra vnū ex his hypothecaria & perſonali more noſtro egiſſet, & obtinuiſſet per ſententiam, & tandem per areſtum: reus autem in executione ſoluere offerret ceſſis actionibus efficacibus, non aliàs, cum interim reliqui poſſeſſores non appellati præſcripſiſſent: actor verò rem iudicatam ſimpliciter urgebat, & ad ſummum ſe non teneri cedere niſi quales habet? Reſpond. rem quidem iudicatam non impedire exceptionem cedendarum. l. ſi fideiuſſores in fi. de fideiuſſo. Bal. con. incip. do. Lanſrancus, quod eſt conſi. 389. lib. 1. in antiquis, & conſi. 189. lib. 3. in nouiter impreſſis: vbi pulchrè ait, quòd beneficium cedendarum eſt potius quoddam onus annexum petitori, cui ſolui debet, quàm priuilegium conuenti: ſed non teneri cedere niſi quales habeat etiam ob præſcriptionē inutiles. Nec obſtat quod reus non potuit hic interim, ſicut poterat in caſu præcedenti, hāc ceſſionem petere, niſi cedendo liti, quàm cū eſſet tertius bonæ fidei emptor non tenebatur temere relinquere in diſcuſſam. l. illud de petitio. hæredita. præſertim ſi actor initio non docebat de titulo authentico, ſed teſtibus, vel alijs prolixis probationibus nitebatur: quia ſaltem poterat reus citare reliquos poſſeſſores, ut liti adeſſent, & iudicata pro rata facerent: quòd ſi non fecerit, ſibi imputet. Idem ſi facere non potuit, eò quòd fortè ignorabat eos teneri: & hoc niſi creditor fuiſſet in dolo vel culpa, non exhibendo interim authoritatem hypothecæ, cùm poſſet & peteretur: vel non declarando tenorem prætenſæ hypothecę, cæterave bona hypothecata, & perſonas obligatas, cùm poſſet & peteretur. Tunc enim teneretur ad damna & intereſſe, in quibus veniet æſtimatio deteriorationis, vel peremptionis actionum cedendarum. Alioquin licet creditor petitus teneatur ſoluenti cedere, vel nō ſoluenti edere uel declarare: tamē non tenetur de periculo cedendarum, nec ante ceſſionē, nec poſt. Aliàs periculoſius minuſque tutū eſſet plures obligatos, uel plures hypothecas habere quàm vnam, ſi oporteret creditorem aſſiduè ſuper ſingulis ſuis ſumptibus uigilare vel teneri de periculo præſcriptionum, & reliquas omnes cautiones, vel pignora diminui ob unius præſcriptionem, quod eſt abſurdum: quia debęt vtilius & tutius eſſe, plures cautiones vel hypothecas habere, quàm pauciores.

678 † Circa hæc & quartò, recordor alterius pulchræ. q. in qua dudum conſului. Quidā ante ſexaginta annos uendidit Titio huiuſmodi reditum ſub generali, hypotheca bonorum, & tunc habebat duo caſtra, deinde ſine onere reditus alienauit minus caſtrum quod ob debita ſingularis ſucceſſoris ſubhaſtatur. Titius anno. 1510. ſe oppoſuit pro ſuo reditu & reliquis, & authoritatem exhibuit, & putans ius ſuum ſatis per hoc conſeruatum iri, non eſt proſecutus principalem, nec eius hæredes, quos vltra. 40. annos non interpellauit. Et tandem poſt longas protelationes anno. 1530. proceditur ad iudicium diſcuſſionis & ordinis hypothecarū: Titius vult poni in ordinem ad finem reſtitutionis reliquorum, & continuationis reditus, dominus huius caſtri, vel eius hæres (quem proprietarium uocant) ſimiliter & alij creditores eius impediunt, offerentes caſtrum declarari hypothecatum duntaxat die contractus ad finem ſolutionis, diſcuſſione prius facta ſuper principali debitore, & ceſſis actionibus ualidis. Conſultus à Titio, reſpōdi tarde eum ueniſſe: quia (licet aduerſarij non intelligerent aut ludificarentur) iam nō ſumus hic in terminis diſcuſſionis, nec cedendarum neutrique exceptioni locus eſt ſed peremptioni huius acceſſoriæ hypothecæ principali ſublata quod non erit inutile paucis excutere. Videretur enim obſtare primò, quòd oppoſitio iudicialis ante viginti annos conſultationis facta & proſecuta proculdubio impediuit præſcriptionem erga reum & iſtud caſtrum. Nec obſtat, quòd principalis obligatio ſublata eſt, uel eliſa præſcriptione: quia hic non agitur niſi de hypothecaria, quæ ſubſiſtit & efficax eſt etiam principali obligatione triginta annorum præſcriptione ſublata. text. in l. cum notiſſimi in princ: C. de præſcriptio. 30. vel 40. anno. Et ſic nec diſcuſſio, nec ceſſio actionū requiritur. Secundò, quia reus uidetur in culpa, qui per triginta annos potuit authorē laudare, uel de diſcuſſione aut ceſſione actionum excipere, quod nō fecit: igitur ei imputandum, vt ſupra nume. 673. Tertiò, quia dicta caſtra ſita ſunt ſub conſuetudine Parienſi, per quam. §. 70. domini & poſſeſſores prædiorum uectigalium tenētur perſonaliter ſoluere in ſolidum reliqua & continuare reditus, & ante viginti tres annos præſens in publicis cauſarum actionibus prætorij Pariſienſis audiui quoſdam veteres aduocatos à iudice de hoc interrogatos pro roſtris reſpondere, dictam cōſuetudinem intelligi etiam de predijs generali-

Quæſt. 4.

ter

ter tantùm hypothecatis: & ſic uidetur reus etiam perſonaliter ex capite ſuo teneri, & idem, vt in præcedenti. quæſt.

679 † Quibus non obſtantibus perſiſto in ſententia: q̃a exceptio realis, & peremptoria reo principali acq̃ſita ſtatim extenditur ad omnes acceſſoriè obligatos, ſiue fideiuſſores, ſiue mandatores, vel etiam ad tertios poſſeſſores. l. exceptiones. de exceptio. l. tam mandatori. l. penul. C. non numera. pecu. Sed quanquam pendẽte lite ſuperuenit reo principali exceptio præſcriptionis, igitur & reo conuento competit, præſertim cum nõ fuerit in mora, nec in mala fide aut culpa: quia nunquam cõtrouertit declarationem hypothecæ, nec tenebatur authorem laudare, cùm ſatis exceptione diſcuſſionis tutus eſſet, quæ etiam ſemper durat, cùm non fuerit conteſtatum in principali. Et ſic hæc. q. multum differt à præcedentibus, in quibus reus conuentus non acceſſoriè reſpectu creditoris, ſed principaliter perſonaliter in ſolidum & ſine alia diſcuſſione tenebatur: idẽ exceptio odioſa ſine facto creditoris uni ſuperueniens non extenditur ibi ad alium. Non obſtat primum, tum quia, quòd dicitur de iure ſubſiſtere hypothecariam uſque ad quadrageſimum annum exactũ, & poſt perſonalem triginta annis ſublatam, non eſt uerum, niſi contra ipſum perſonaliter obligatum, & eius hæredem. d. l. cum notiſſimi. tum quia ex hypotheſi quadraginta annis tutus erat reus principalis à perſonali & hypothecaria. Ad ſecundum dico, quòd nõ quadrat contra eum, qui mero iure tenetur, & quando ſolũ agitur de cedendis actionibus: at hic mero iure non tenetur reus, vtpote principali liberato. Præterea, etiam ſi de ſola ceſſione actionum ageretur, non tenetur creditor, niſi quales habet, vt nu. 677. Ad tertium reſpondetur, opinionem dictorum quorundam veterum pragmaticorum falſam etiam & pleonecticam. Ipſe quoque noueram illos multis huiuſmodi duodecimæ reditibus locupletes eſſe, & ſic tanquam in ſua cauſa vel ſimili habẽtes iudiciũ affectibus diſtortum, non erant idonei nec teſtes, nec iudices, ut ſupra. q. 56. in prin. & veritas eſt, quòd noſtra conſuetudo intelligitur in hoc de prædijs ſpecialiter & nominatim hypothecatis, vel oneratis uectigali, ut plenè dixi in dict. §. & ita in hoc Regno ob
680 ſeruatur. † Quintò, his accedit neceſſaria quæſt. Creditor reditualis emit, vel aliter acquiſiuit à debitore, vel vno ex eius hæredibus, vnum ex fundis ſpecialiter ſuo reditui hypothecatis, poſtea egit contra tertiũ poſſeſſorem alterius fundi pariter hypothecati qui uult cogere creditorem ad contributionem & ceſſionem actionum contra ſe ipſum, quæritur quid iuris? Et primò non videtur teneri cedere contra ſe, nec contribuere, quia tertius ille poſſeſſor non contraxit contemplatione rerum ſimul tempore contractus, ex quo conuenitur, hypothecatarum, igitur ei non competit hoc beneficium cedendarum, vt per Cyn. Alberi. Bar. Salyce. in l. iubemus. C. ad Velleia. Bart. in l. ſi ſtipulatus. §. 1. de fideiuſſor. Socin. conſil. 200. conſi. 206. lib. 2. Et per hanc rationem tenent omnes communiter, quòd tertio poſſeſſori non tenetur creditor cedeee contra ſe, etiam euincendo, ob debitum poſtea cõtractũ, vel ſi reliquas hypothecas facto ſuo liberauerit, licet aliud ſit in fideiuſſore. l. 2. C. de fideiuſſo. Et ita latè tenet Anto. Negusan. tracta. de pignor. parte. 5. mẽbro. 3. nume. 19. ubi dicit id non eſſe ſpeciale in dote quod dicitur in d. l. iubemus. Sed certè (vt compendioſè expediam) hæc cõmunis ſententia non eſt ſimpliciter vera, & licet ea ratio oſtendat minorẽ eſſe cauſam dandi hoc beneficiũ, minusq́; deberi tertio huic poſſeſſori, quàm uni ex confideiuſſoribus ſimultaneè obligato, non tamen concludit prorſus denegari: & veritas eſt, etiam tertio poſſeſſori iure deberi. l. mulier, qui potio. in pigno. habe. l. cùm poſſeſſor. de cenſi. igitur facto creditoris auferri non poſſe. Secundò arguitur, quia communis ſententia eſt, q̃ non tenetur actor cedere, niſi quales habet, niſi vitio ſuo, hoc eſt fraude fecerit, quominus efficaciter cedere poſſit. ita cõmuniter intelligunt dict. §. ſi creditor. in l. Stichũ. de ſolutio. vt ibi latè Alberi. qui ita in proprijs terminis tenet: ſed certè non eſt æquũ, nec iure conſentaneum. d. §. creditor. ad conſilium fraudis reſtringi. Tertiò fortius arguitur, quia ſupponitur, quòd reus habeat cauſam non à fideiuſſore (quo caſu non eſſet dubiũ, quin poſſet uti, ſicut author ſuus quem in hoc laudare poſſet) ſed hic habet cauſam ab ipſo ſolo principaliter obligato, cui non potuiſſet hoc beneficium, ſed bene alijs contra eum competere. Igitur non cõpetit ſucceſſori ſuo, ſed potius pariter contra eum, quippè qui plus iuris habere non poſſit per iura vulga. ſecus ſi emiſſet à correo uel fideiuſſore, ut dixi, quam rationem nullus ſcribentium aduſque tetigit, licet fortior & efficacior uideatur. Quartò, quia videretur impediri commercium creditorũ cum debitoribus hypothecarijs, & damnoſius eſſet multas quàm paucas habere hypothecas: quia creditor nullam rem poſſet acquirere à debitore, quin ſibi præiudicium faceret erga omnes, qui iam ab eodem acquiſiuiſſet, ſi contra eos agere uellet, quod vide-

Quæſt. 5.

An credi tor tenea tur cedere cõtra ſe.

videtur abſurdum, vt ſupra nu. 677. inſi.

681 † Soluendo breuiter diſtinguo, aut reus ſeu tertius iſte poſſeſſor emit poſt actorem vel ante. Primo caſu dicendum indiſtinctè, quòd nõ poteſt petere ceſſionẽ ſuper fundo prius quęſito actori, vel eius facto hypotheca exempto: quia tempore acquiſitionis factæ per reum nullæ competebant actiones ſuper eo fundo, nec erãt aliquæ ceſſibiles: & ſic eo reſpectu nullum ius cedendarum acquiſitum aut radicatum fuit reo. Secundo caſu, quando reus prior acquiſiuit, deinde actor, & tenetur actor contribuere, ſiue ab agendo deſiſtere pro rata fundi, quem poſtea emit, & ad hoc debent prædia æſtimari, quod in idem recidit cum ceſſione actionum, idque duplici ratione. Prima, quia hoc ius fuit acquiſitum reo ab inſtanti ſuæ acquiſitionis, cùm tunc uterque fundus eidem hypothecæ pariter ſubeſſet: & ſic acquirens unum hoc reditu ſub hac modicatione oneratum, ut ſtatim iſtud onus etiam ignorans ſubijt, ita ſtatim ius cedendarum ſuper altero fundo acquiſiuit, quod non potuit poſtea facto creditoris auferri per iura vulgaria. Secunda, quia non debet creditor acquirens à debitore ſuo eſſe melioris conditionis, eò q͂a creditor, quàm ſi quiuis extraneus emiſſet, cõtra quẽ omnino cedẽdæ eſſent actiones: igitur & creditor contra ſeipſum pro rata acquiſitionis cedere debet, vel ſibi compenſare. Et alioquin ſequeretur, quòd facto ſuo ex poſtfacto poſſet deteriorem facere conditionem poſſeſſorum, & omnium ſibi obligatorum morbo alieno laborantium: immo quòd in eorum necem poſſet cum principali debitore colludere, inanemque reddere ceſſionem actionum contra principalem, quod eſſet iniquiſſimum. Tertia, quia ſupponitur (vt aſſolet) reum ex inſtrumento emptionis habere omnia, quæ tunc erant uenditoris ſui, hypothecata pro acquiſitione ſua, & conſequenter fundum poſtea emptum per actorem: & ſic ipſemet actor tenetur reo de euictione iuris petiti, ratione fundi ad eam euictionem hypothecati. Igitur repellendus eſt ſaltem pro rata eiuſdem fundi, ex uulgari. l. uindicantem, de euictio. Sed certè hæc ratio nunc non concludit, quia licet teneatur actor hypothetariè de euictione ipſi reo, nõ tamen tenetur purè, nec vi ipſa, prout moribus noſtris tenetur reus ad reditum petitũ perſonaliter ex ſola poſſeſſione, ſed quò ad euictionem prius diſcutiendus eſt venditor: & ſic interim liberas ædes habet actor, & liberè puris ſuis actionibus experitur, prout dominus liberè vindicare poteſt fundum ſuum à poſſeſſore, licet poſſideat prædia ad euictionem reo hypothecata dummodo perſonaliter ad eam non teneatur.

682 † Sed ſufficiunt & concludunt duæ priores rationes, & ea fuit diſtinctio & ſententia Ioan. Fab. in l. iubemus. C. ad Velleia. quæ etiam in caſu. d. l. procedit, ut etiam in terminis diſtinguit & decidit Specul. de renuncia. & conclu. nume. 22. uerſi. ſed pone emi. & bene, per prædicta, & quæ dixi in conſuetu. Pariſien §. 137. quicquid Cy. Iac. de Areti. Alberi. & omnes docto. ibi & vbique dixerint tam legendo quàm conſulendo, vt Roma. conſi. 472. Iaſius Anto. Negu ſant. tracta. pign. par. 5. membro. 3. nu. 31. ubi ſimpliciter tenent, quòd non tenetur tertio poſſeſſori cedere iura, niſi qualia ſunt, etiam facto creditoris poſt ius tertio poſſeſſori quæſitum, remiſſa, & malè. Non obſtant tria allegata in contrariũ: quia duobus primis eodem contextu reſponſum eſt. Ad tertium autem dico, quòd ſicut ſi principalis debitor reliquerit quatuor hęredes, & vnus in ſolidum exigatur, debent ei cedi iura contra hæredes pro partibus eorum, vt ſupra nume. 672. ita ſi habeat ſingulares ſucceſſores, qui exigantur, eis cedenda ſunt iura, niſi quatenus hoc luere tenerentur, q͂a emiſſent ad hoc oneris, & ſic datis eiſdẽ terminis idem iuris eſt in ſucceſſoribus. Ad quartum dico, quòd creditor non impeditur cõtrahere, prout alius poteſt, ſed ſolùm prout quilibet alius non poteſt: & ſic nulla fit ei iniuria, ſed æquale cõmercium ei relinquitur, Concluſionem ſic formatam.

683 † amplio, primò etiam ſi creditor non immediatè, ſed mediatè quocunque modo, puta ex retractu proximitatis, eum fundũ quocunque precio etiam exceſſiuo comparauerit: quanquam enim hypotheca, dum res ſua fit, extinguat, tamen quia facto ſuo id fit, nõ debet alijs eſſe captioſum. & omnino nõ debet eſſe melioris cõditionis, quàm ſi tertius emiſſet, uel quàm fuiſſet author ſuus. Amplio ſecundò, etiam ſi creditor mox alienauerit, & in alium tranſtulerit: quòd enim non poteſt cedere actiones ſuas contra dominum & poſſeſſorem, facto ſuo accidit, & ſic reputare debet eiſdem rationibus per prædicta. Amplio tertiò, etiam ſi creditor nihil attigerit, ſed liberaliter, uel aliter remiſerit unam ex hypothecis, vel unum ex obligatis liberauerit in præiudicium eorum (ſiue obligatorum, ſiuè poſſeſſorum) quibus ius cedendarum competebat. Eadem enim eſt ratio per dict. §. ſi creditor in l. Stichum de ſolutionib. qui non debet reſtringi ad uitium fraudis per prædicta, ut etiam ſentit Deci. conſil. 104. licet alijs commentitijs & à remotis aſcitis ratio

nibus

ſtibus utatur. Amplio quartò, non ſolùm ſi fundus emptus à creditore ſpecialiter hypothecatus erat dicto reditui, ſed etiã ſi generaliter tanùm, vt dicam in 4. fallentia. Fallit primò, ſi creditor paſſus ſit præſcribi: hoc.n.non imputatur per no. ſupra. nume. 677. niſi in hoc, quòd principali debitore tempore liberato liberantur etiam omnes qui acceſſoriè tenentur. vt ſupra nume. 679 Fallit ſecundò, ſi acquiſiuit in ſolutum partis debiti ſui, vel etiam alterius prioris ſui debiti hypothecarij: quia tunc priore quidẽ caſu tanto debitum diminutum eſt, vt cæteri tanto liberati, & eorum tanto melior cõditio facta: & ſic non opus eſt ceſſione actionum pro rata, cùm iã pro rata ſublata ſint, ad hoc pulchrè Paulus conſi. 36. in ſolutũ. lib. 1. Secundo verò caſu nõ cenſetur idem creditor huius reditus euiciſſe, ſed alius antiquior creditor ex priore hypotheca: & ſic non cenſetur factum creditoris huius reditus, ſed alieni: poteſt enim creditor perſonas diuerſorum ex diuerſis iuribus ſuſtinere. Conſequenter ſi creditor iure pignoris unam ex rebus hypothecatis diſtraxerit, vel ſubhaſtari fecerit, non procedit concluſio, nec ei imputatur, quaſi facto ſuo res illa hypothecam exuerit, & deſierint in hac recedi poſſe actiones. Aut enim de precio ſatisfactum fuit huic creditori, & ſublata, vel diminuta eſt obligatio: aut verò exhauſtũ fuit per alium priorem creditorem, & non cenſetur ſublata hypotheca facto huius, ſed alterius creditoris. Fallit tertiò, ſi reus acquiſiuit ad hoc onus non ſimplicis hypothecæ, videlicet expreſſo quòd res erat hypotheca ta, ſed ad onus hypothecam luendi, ſeu reditum ſoluendi: quia tunc eſt loco principalis debitoris, & ſic fruſtra cederetur ei, cùm teneatur ſatisfacere & de euictione.

684 † Fallit quartò in terminis dictæ quartæ ampliationis, vt clarè procedat, ſi principalis debitor non ſit ſoluendo, & hoc notũ ſit, vt non ſit opus diſcutere: quia tunc ſaltẽ pro rata contribuere debet creditor, ut plenè dixi in Conſuetudinibus Pariſienſibus §. centeſimo ſexageſimo ſexto: ſecus ſi debitor ſit ſoluendo, vel dubium ſit; quia tunc non tenetur creditor ſtatim cõtribuere, nec purè cedere contra ſe ſuper fundo ſuo, ſed bene tenetur cedere conditionaliter, ſeu potius verbaliter cauere de contribuendo vel diminuendo pro rata, quatenus diſcuſſo debitore reſtabit. Et hoc eſt quod vult dicere Salyce. in l. 2. col. 2. C. de fideiuſſoribus. ꝙ licet teneatur creditor fideiuſſori ſoluenti cedere iura, ob quæ ſoluit, etiam contra ſe, vel contra pignora quæ tenet, non tamen tenetur eadem pignora, quæ etiam ex alio poſteriore debito tenet, pro quo ſoluens non fideiuſſit, ei tradere, & bene dicit: quia non tenetur ſe priuare beneficio diſcuſſionis ſibi tanquam cuilibet tertio iuribus ceſſis conuento competenti, vt dixi. Ad quod non aduertens Anto. Neguſant. tract. pign. par. 5. membro. 3. nume. 34. malè & incautè reprehendit Salyce. vt etiam tetigi in Annot. ad Deci. conſi. 104. nume. 6. Cæterum nec refert, an creditor adhuc eum fundum poſſideat, an verò liberũ alij ſine onere uendiderit, prout potuit: quia vt non debet eſſe melioris, ita nec deterioris conditionis ꝗ̃ tertius emptor, contra quem cederet iura: qui tamen non poſſet moleſtari, niſi principali diſcuſſo, cui moratoriæ exceptioni, ut nõ eſt locus ſecundũ conſuetudines noſtras in tertio poſſeſſore fundi ſpecialiter hypothecati ad reditum, ita non erit locus in creditore ipſo, ſi talem fundum ſemel acquiſierit, vel hypotheca exemerit: quia tenebitur ſtatim cõtribuere ſeu diminuere de reditu reſpectu alterius poſſeſſoris, qui prius à debitore acquiſiuerat, ſaluo comuni recurſu contra principalem debitorem. Non obſtat, quòd beneficium cedendarum non eſt introductum, niſi ex ea æquitate, vt id ſaltẽ reus conſequatur, quod ſine diſpendio creditoris futurum erit, leg. in creditore. de euictio. quia non cenſetur creditor ſentire hoc incommodum, quod ex facto ſuo prouenit acquirendo rem ſpecialiter hypothecatam, fortè ab eo qui poſt reum emerat à debitore: & ſic non debet eſſe melioris conditionis, immò hic non tam competit beneficiũ cedendarum, quàm contributionis ſeu communicationis oneris, ob concurſum obligationis ſeu rerum æquè principaliter obligatarum. Quòd autem facto creditoris ſemel res altera deſijt eẽ hypothecata, eidẽ imputandum eſt, etiam ſi poſſidere deſierit, ut

585 dixi. † Sextò, his accedit alia neceſſaria

quæſtio. Quid ſi non agatur de pluribus re *Queſti.6*

bus, nec de pluribus debitoribus, ſed de eodem fundo & debitore, pluribus autem ſucceſſiuè creditoribus. puta debitor conſtituit primò quinquaginta libras huiuſmodi reditus ſuper domo ſua: ſecundò verò & tertiò ſimilem reditum ſuper eadem domo, ſed tertius creditor noluit numerare pecuniam, niſi primus conſentiret ſpeciali hypothecæ dictæ domus, quòd ſimpliciter fecit. Hic oriuntur duæ quæſtiones, prima, an ex hoc primus amiſerit hypothecam domus: ſecunda, ſi non amiſerit, an erit ſecundus, an verò vltimus in hypotheca. Quantum ad primam, videretur in dubio tantum remiſiſſe, per. l. Paulus, qui. mo. pig. vel hypo. ſolu. vt ibi tenet Bar. glo. & Bar. in l. creditori.

tori. in fi. qui potio. in pigno. hab. Ioan. Andr. in additio. Specul. in rubr. de actio. & obligatio. Alberi. in l. iubemus. nu. 1. C. ad Velleia. Paul. in l. uir uxori. §. 1. ff. eod. Breuiter ueritas eſt, in dubio nõ eſſe remiſſum pignus, ſed tantùm ius, hoc eſt, prælationem pignoris reſpectu actus, in quo conſenſit duntaxat, text. in l. creditor. 2. §. fi. qui potio. in pignor. hab. ſecundùm quem. d. l. Paulus. debet intelligi, quod etiam ſenſus communis & naturalis ratio dictat, ut decidit Salyce. in l. 3. ubi etiam gloſ. ita firmat. C. de remiſſio pigno. & ita tenendum, licet Antonius Neguſant. tracta. pign. par. 6. membro. 3. ſequatur ineptã diſtinctionem Bar. inter maſculum & fœminam. Quantum ad ſecũdam rectè decidit Salyce. in d. l. 3. quòd ille cõſentiens erit in hypotheca poſtremus omnibus, qui hypothecam habebant tempore conſenſus, & illo cui conſentit, & probat tex. in dict. l. Paulus. Quod limito, niſi ille cõſentiens deceptus fuerit ab iſto ultimo creditore, affirmante non eſſe aliam hypothecam intermediam: quia tunc non proderit ei conſenſus replicatione doli. Reliquũ materia practicæ hypothecarum remitto ad ea quæ trado in conſuetud. Pariſien. tit. 5. vt tandem liceat tollere manum de tabula hac, & pro coronide totius huius operis accipe nouum noſtrum tractatum Monetarum, quem methodi & facilioris doctrinæ gratia in ſequentes undecim quæſtiones digeſſi.

686 † NONAGESIMO quæro. Anno. 1505. cum aureus ſolaris exponeretur pro. 36. ſolidis Turonenſibus tãtùm, quidam pro bis mille quingentis Francis, ſibi numeratis in mille trecentis octoginta & octo ſolaris, & triginta duobus ſolidis Turonenſibus, vendidit & conſtituit ducentos Franciſcos Turonenſes reditus annul redimibilis pro eadẽ ſumma. 2500. Franciſcorum in eiſdẽ ſpeciebus ſoluenda: tandem poſt triginta annos, videlicet anno. 1535. cum ſolaris aureus quadragintaquinque ſolidis Turonenſibus indicaretur, debitor redimere uolens offert nongentos quinquaginta quatuor ſolatos cum viginti ſolidis Turonenſibus pro ſorte: creditor recuſar, niſi trecenti ſeptuaginta octo ſolares aurei cum ſexdecim ſolidis Turonenſibus addantur: quoniam ex lege contractus ſors in eiſdem, & ſic totidem ſpeciebus reddi debet. Replicat debitor de eiſdem quidem ſpeciebus, non autem de totidem corporibus conueniſſe: quandoquidem non de certa ſpecie monetæ & multo minus de certis corporibus, vel certo numorum numero actum ſit, ſed de certa pecuniæ quantitate duntaxat, quam quantitatẽ reddi ſufficiat. Vnde licet eadẽm quantitas in eiſdem ſpeciebus ex pacto reddi debeat, ita tamen accipiendum & deducendum, ne ea quantitas excedatur, alioquin non eadem, ſed maior ſors reddi diceretur: quod cùm abſurdum, tum impoſſibile eſt in obligationẽ deduci. Ad hanc bicipitem replicationẽ dupliciter duplicat creditor: primò ad primũ caput, quòd non ſit actum de totidem corporibus, reſpondet, quòd ex hypotheſi non ſolum quantitas conuenta, ſed ſpecies numeratæ ſunt in obligatione, ſaltem in diſpoſitione, ſi debitor redimere velit. Patet quia dictæ ſpecies non ſunt hic in ſimplici ſolutione ſeu facultate ſoluendi ſed in neceſſitate præciſa, & de forma redemptionis, quæ uariari nequit, cùm certos ſuos & ſpecificos limites ſemel ex ipſa reali numeratione tẽpore contractus acceperit. Et ſic non inſpicitur quid poſtea ſiue augmenti ſiue decrementi accidat. l. Rutilia Poli. . de contrahend. empt. & uend. Ad ſecundum verò caput, fieri non poſſe, vt maior ſors deberi poſſit, reſpondet, nec hodie etiam totidem ſpeciebus aureorum redditis, maiorem ſortem, vel ſummam reddi: quia à tempore cõtractus minuta, & vſitata moneta maiori æris perfuſione tanti vel pluris deteriorata fuit, quanti ſolatorum indicatura creuit, & uerum eſt, ut ex multis monetaiium Præfectorum relationibus cognoui: & ſic in effectu non dicitur creuiſſe, ſed potius imminuta eſſe indicatura ſolatorum aureorũ: quia licet tempore contractus non ualeret niſi triginta ſex, nunc autẽ quadraginta quinque ſolidis, tamen quadragintaquinque ſolidi ex his, qui currunt tempore redemptionis, non ualent ultra triginta ſex ex eis, qui currebant tempore contractus, immo adhuc minus valent. Aurei autem ipſi non ſunt exinde facti de meliori, ſed nec de eodẽ, uel æquali, immo de deteriori auro, in tantum quod aurei dicti temporis ualerent hodie non ſolum quadraginta quinque, ſed plures ſolidos huius temporis. Et ſic cum augmentum extrinſecum precioſioris pecuniæ, in qua debet fieri ſolutio, proceſſerit, ob deteriorationem minutionis monetæ, non eſt illud augmentum deducendum, etiam ſi aurei non ſint principaliter in obligatione, nec ad certum numerum, ſed acceſſoriè ad quantitatem librarum principaliter debitam, vel refundendum, vt latè decidit Albert. Bru. tract. de augment. conclu. ulti. declarat 6. & fallen. 8. Confirmatur, quia alſoquin non ſeruaretur æqualitas, ſed creditor haberet omne & multiplex damnũ, debitor uerò nullum damnum, ſed omne lucrum, & cõmodum ſecutæ deteriorationis

intrinſecæ,

intrinſecæ, & augmenti extrinſeci. Patet quia ex hypotheſi referendo ad ſolidos, & ſtatum, qui erat tempore contractus, mille aurei hodierni nõ plus valent quàm mille ex illis, qui tempore contractus numerati ſunt: immo minus valent intrinſecus, vt in confeſſo eſt: nec etiam plus valent extrinſecus, ſed potius minus: quia non ualent maiorem numerum ſolidorum, referendo ad antiquos, ſed minorem: quadraginta enim ſolidi hodierni non valent trigintaſex de antiquis. Si igitur creditor cogatur hodie non ſolum recipere aureos nouos, ſed etiam ſub minori numero, habebit duplex incommodum: quia primò cogeretur recipere aureos minoris probitatis quàm dederit: ſecundò non tot, ſed minori numero, & deducetur creditori augmentum extrinſecum ſuperuentum, nec tamen ſatisfiet de decremento extrinſeco: & ſic vtrunque extremum mutationis & intrinſecæ & extrinſecæ cederet lucro & commodo debitoris, vtrunque uerò damno creditoris, quod non ſolùm videtur iniquum ob inæqualitatem, ſed exorbitans contra regulam iuris communis, qua periculum ſpectat ad debitorem. l. incendium. C. ſi cert. petatur. Quid dicendum? Breuiter longiore diſputatione omiſſa (multa enim hinc inde occurrunt in hac argumentoſiſſima quæſtione) cum ſuper ea lite conſultus fuiſſem.

697 † Reſpondi pro debitore, licet non ignorarem non diu contrarium à quibuſdam [illegible] pro creditore iudicatum fuiſſe in pari cauſa, contra quam conſulueram, ſed tam firmis & ſolidis legalis æquitatis (quæ mihi peculiaris eſt) rationibus ſententiam meam niti ſentiebam, vt non crederem: tandem re in ſupremo hoc Senatu maturius diſcuſſa, vicit æquitas & veritas, & pro debitore pronunciatum eſt. Et rurſus in ſimili cauſa cum Franciſca de Ferieres vellet redimere reditum huiuſmodi ducentarum librarum conſtitutum pro mille ducentis ſolatis, tempore quo ſolatus ualebat quadraginta ſolidos tantum, & tempore quo agebat ad redemptionem, valebat quadraginta quinque ſolidos, per ſententiam Præfectorum libellorum ſupplicum Palacij, inſequendo oblationem Domini Ioannis Hennequin, & Annæ Molè eius vxoris reorum & creditorum, iuxta clauſulam contractus, quo ita pactum fuerat, dictum eſt, quòd actrix poſſet redimere ſoluendo mille ducentos ſolatos præciſè, ſine deductione augmenti, reliqua uerò reditus in moneta vſuali, actrix in expenſis litis condemnata: quæ appellauit, & per areſtum latum die decimoquarto Februarij anno. 1539. dictum fuit malè iudicatum, & quòd poſſet redimi reddendo mille quadringentas libras Turonenſes, in eiſdem ſpeciebus ſolatorum, uſque ad concurrentiam duntaxat dictæ ſummæ. 1400. librarum Turonen. & inſpecto ualore ſolatorum, nunc currenti (id eſt deducto augmento extrinſeco) creditores uerò damnati in expenſas tam cauſæ principalis, quàm cauſæ appellationis, & bene. Idem in ſimili cauſa fuit iudicatum per aliud areſtum die prima Martij, anno 1538 inter Iacobum Roaul Doctorem medicinæ, & Domi. Joan. de la Haye conſiliarium eiuſdem Senatus, non obſtante forma, & clauſula contractus contraria, & bene. Sed in quantum in præcedenti areſto uidua actrix condemnata fuit ad reliqua reditus, uſque ad diem redemptionis vel conſignationis realis dictarum. 1400. librarum Turonenſium ſortis in dictis ſpeciebus cum reliquis tempore conſignationis realis debitis, error fuit ex communi doctorum ſententia, quæ falſa eſt, & erronea, quod nondum detectum fuerat, prout nouè & plenè deteximus, ſupra quæſtio. trigeſimanona. Sed deinceps etiam in iudicijs cedere debet communis error ueritati per nos detectæ. Redeundo ad deciſionem quæſtio. noſtræ, ratio & probatio deciſionis eſt duplex. Prima, per. Io. cum ab eadem contrariorum diſciplina. l. ſecundum naturam, de regulis iuris, quoniam caſu conuerſo, ſi tempore redemptionis diminuti eſſent aurei, nec valerent niſi viginti, vel triginta ſolidis Turonenſibus, tamen teneretur debitor ſupplere tot aureos, ut conficerent ſummam ſortis, videlicet bis mille quingentos Francicos, nec ſufficeret dare tot aureos quot recepit: alioquin non redderet ſortem integram, vt igitur ſuperueniens decrementum aureorum non debet cedere damno creditoris, ne minorem, quàm tempore numerationis re vera dedit ſortem recipere cogatur: ita ſuperuentum tempore redemptionis augmentum aureorum non debet cedere lucro creditoris, vt maiorem quàm dedit ſortem exigere poſſit: ſed ſicut iuſtè peteret ſuppleri decrementum, ita debet pati deductionem augmenti, vt nec minuatur, nec excedatur, ſed eadem ſeruetur ſors, & pariter debitor non debet hoc caſu in damno, nec priore caſu in lucro uerſari, ſed utrobique

ſeruanda æqualitas. Secunda ratio, quia creditor non debet ex eadem negociatione duplex commodum, vel lucrum habere: ſed hic creditor habuit quotannis ſummum ferè lucrum duodecimæ, cum hic reditus ſit inter duodecimam & decimamtertiam: igitur non debet habere lucrum augmenti aureorum, vel eiuſdem ſortis, ex qua fructum percepit. Ita decidit Claudius de Seyſello in lege ſi ex legati cauſa, colum. prima de verborum obligatio. Sequitur Franc. Purpura in l. cum quid. nume. 168. de re credi.

688 † Altius & radicitus declaro, quia ex quo certi aurei, ſeu quælibet certa ſpecies monetæ datur ad negociandum, & lucrum, vel commodum afferendum ſalua ſorte, neceſſe eſt, quòd ea ſpecies aureorum, vel monetæ deducatur in diſpoſitionem principaliter, non tanquam certa ſpecies monetæ, nec ſub ratione certorum corporum, ſed tanquam quantitas, & ſub ratione unius certæ ſummæ pecuniæ, quæ ex corporibus, vel ſpeciebus numeratis reſultat, tempore numerationis inſpecto. Et ſic ea ſors ſemel limitata & determinata non poteſt amplius augeri, vel minui in ſe prætextu augmenti, vel decrementi ſpecierum numeratarum ex interuallo interuenientis. Cum enim id ageretur ab utraque parte, ut ſpecies numeratę darentur ad ſtatim negociandum, utque mox in negociationem expenderentur (quod fieri non poteſt, niſi ſub ratione, & menſura valoris tempore numerationis currentis) ſequitur quòd augmentum, vel decrementum earundem ſpecierum ex interuallo ſuperueniens prorſus impertinens eſt, quia non facit plus, vel minus retro numeratum fuiſſe, nec negociationem ipſam pinguiorem, vel minutiorem retrò fuiſſe, & ſic ſemper inſpicitur, & retinetur eadem ipſa ſors, quæ fuit ab initio. Vnde ſi plures mercatores contraxerint ſocietatem certæ negociationis, & certas quiſque ſummas ſub uarijs ſpeciebus contulerint, alter in ſolaribus, alter in coronatis, alius in alia ſpecie monetæ, tempore diuiſionis ſocietatis, quò quiſque ſortem ſuam, ſeu capitale ante ſup lucri diſtributionem præcipere debet inſpiciendus eſt valor duntaxat, qui erat tempore collationis: quia ille demum ualor, illa tantum quantitas, quæ tunc erat, collata eſt, poſita & conuerſa in commune, cum ſtatim tanti, quanti tunc erat, in negociationem communem expenſa fuerit: & ſic ſiue poſtea tempore diuiſionis creuerit, vel decreuerit ualor ſeu curſus collatæ monetæ, non debet, quod ſuperuenit attendi, ſed ſolus curſus, qui erat tempore collationis. idem in ſimilibus. Et quod dixi de ſocietate, amplio primò, etiam ſi expreſſum ſit, quòd finita ſocietate quiſque præcipies capitale ſuum, vel quantitatem à ſe datam in eiſdē ſpeciebus. Amplio ſecundò, etiam ſi collatio non incœperit à nominibus quantitatis, puta tot librarum, ſed à nominibus corporum, uel ſpecierum: puta ſi actum ſit, quòd conferrent tot aureos, & totidem prę̨ciperent: vel ſi vnus ſimpliciter contulit centum aureos, ita vt finito anno, uel finita ſocietate præciperet centum aureos, & interim multum excreuerit æſtimatio ſeu curſus aurei, non momentaneus (qui non attenderetur) ſed ſtabilis etiam ſi non publica expreſſa authoritate, ſed inter mercatores, & in commercijs ſimilis ſocietatis, vt per Ange. in leg. æris. C. de collatio. æris libro decimo, debet illud incrementum de capitali deduci, & inter ſocios diuidi, quamuis in hoc nominatim contrarium conſuluerit Philip. Cor. conſi. 279. conſului. libro primo, & peſſimè, vbi ſolum fundatur in uulgata illa opinione, de qua per docto. in leg. cùm quid. in leg. vinum. ſi cert. petat. quæ etiamſi eſſet uera, non poteſt habere locum in hoc caſu, & ſimilibus, & eam diſcutiemus infra quæſtio. 96. Et contra ſi non ad momentum, ſed longam durationem decreuerit curſus aurei, debebit de communi ſuppleri, & reddi in ea æſtimatione & curſu in quo erat tempore collationis & conuerſionis in rem communem. Non enim hic tanquam ſpecies, ſed tanquam quantitas conferuntur: nec cedunt in ſocietatem, nec proſunt ſocietati, & communi negocio, in quantum illa uel altera ſpecies ſed in quantum tanta quantitas, meritò hæc, quæ hic eſt formalis, & propter ſe, ſeu finalis, debet attendi, non autem materia, ſpecies, uel forma particularis ipſius monetæ, quæ hoc caſu accidē talis eſt, remota & impertinens.

689 † Non obſtant dictæ clauſulæ (in eiſdem uel totidem ſpeciebus) quia debent intelligi rebus ſic ſtantibus, & ſecundum materiam ſubiectam: prout etiam ſecundum ius intelliguntur, ſalua diminutione pro rata in caſum damni. Et in prædictis intelligo de uariatione, quæ accidis non immediatè poſt nudam collationem, ſed poſt collationem actu efficacem, videlicet poſt uſum, & exercitationem ſocietatis. Alioquin ſi Calendis Ianuarij conuenerit de ſocietate inchoanda, & exercenda à Calendis Aprilis uſque ad annum, vel aliud tempus, non debet attendi

tendi valor, qui erat ante calendas Aprilis, ſi quis ab initio pacti, uel interim contulerit: ſed curſus, qui erat Calendis Aprilis, tempore quo cœpit exerceri communis negociatio, & in communem vſum pecunia conuerti. Redeundo ad principalem quæſtionem noſtram, non obſtat quòd ex hypotheſi non ſolum quantitas ſummæ reſultantis, ſed etiam ſpecies ipſæ numeratæ, ſeu earum qualitas ſunt in diſpoſitione: quia uerum eſt, quòd ſunt in diſpoſitione, quantum ad hoc, vt ſors non debeat reddi in qualibet cuiuſuis uilis monetæ materia, vel etiam in æquè bona materia, ſeu ſpecie formave exotica, uel quod non ita de facili expendi poſſit in præiudicium creditoris: ſed ut ſors debeat reddi in ſimilibus, & æquè commodis, ex permutabilibus ſpeciebus, non autem certus earum numerus in diſpoſitione eſt, nec vllo modo hic eſſe poteſt in præiudicium debitoris, vt plenius in quæſtione ſequenti.

Vltimò non obſtat, quod dictum eſt augmentum extrinſecum prouenire ob deteriorationem hodiernæ monetæ, & quòd iniuria fieret creditori, ſi ei imputaretur augmentum extrinſecum, detrahendo de numero antiquo aureorum non ſupplendo intrinſecum eorum ualorē antiquum.

Quia poſſet procedere, ſi aurei deberentur per ſe abſolutè, non autem quando ſub ratione certæ quantitatis & ſummæ, quam tempore contractus conficiebant, & quæ poſtea excedi non poteſt, ut hic, & in ſortioribus terminis infra quæſtio. nonageſimaſeconda. Ex his deciditur quæſtio, quam nuper uidi in facto.

Debens huiuſmodi reditum quinquaginta aureorum ſolatorum redimibilem, & conſtitutum olim pro 600. aureis ſolatis, aureo tunc valente trigintaſex ſolidos tantum, paſſus eſt fundum ſuum ſubhaſtari, & uendi per decretum: executor imperitus diſtribuens precium creditoribus anno 1540. ſoluit creditori huius reditus reliqua in aureis ſolatis, quin etiam ſexcentos ſolatos pro ſorte principali, ſine aliqua diminutione extrinſeci augmenti aureorum, idque in præſentia & de conſenſu procuratoris debitoris, qui poſt quatuor annos habet reſcriptum reſtitutionis ad repetendum augmentum aureorum tam de reliquis, quàm de ſorte. Reſpond. Clariſſimum per prædicta rectè agi: plus dico non opus eſſe reſcripto, nec aliqua reſtitutione per ea quæ dixi de condictione indebiti. ſuprà quæſt. 18. ad finem.

690 † NONAGESIMOPRIMO, quæro an in huiuſmodi reditu ualeat vulgata clauſula de redimendo in eiſdem ſpeciebus duntaxat? Videtur quòd non, quia primùm neceſſe eſt certam quātitatem ſortis ad uſum debitoris peruenire, ut in rem eius conuertatur; deinde reditum annuum nō excedere duodecimam dictæ ſortis ad ſummum argu. dictæ leg. eos. Tertiò, neceſſe eſt debitorem perpetuam & liberam facultatem habere luendi, ſeque liberandi, eadem quantitate ſortis cum reliquis, ſi quæ debeantur, oblata. Ex quibus neceſſe eſt pecuniam, quæ pro ſorte numeratur, deduci hic, & numerari ſub ratione ſimplicis quantitatis, non autem ſub ratione certorum corporum, vel ſpecierum monetæ.

Ergo neceſſarium videtur, debitorem ſemper liberari poſſe, eandem quantitatem ſub qualibet approbata moneta reſtituendo, nec poſſe aſtringi ad certas, etiam numeratas, duntaxat ſpecies reſtituendum: quia hoc modo facultas redimendi non eſt libera, ſed coarctata, quod eſt contra ſubſtantiam horum redituum, vt ſupra quæſtione quinquageſima. Confirmo, quia fœnerator, qui vult, huiuſcemodi conceſſum fœnus exercere, tenetur ſortem congruam prærogare, non in certa quadam ſpecie monetæ, ſed in qualibet commoda, & approbata, & ea prærogatio ſortis in qualibet congrua, & approbata moneta eſt de ſubſtantia. Igitur ſicut creditores habent facultatem de qualibet congrua, & proba moneta ſic fœnerandi, ita debitores debent habere liberam facultatem luendi de qualibet congrua & proba moneta.

Creditor verò uolens hoc reſtringere, certare videtur aut de commodo vltra rationem ſimplicis duodecimæ, aut de arctanda libertate luitionis, quorum vtrunque illicitum eſt. Quibus non obſtantibus puto dictam clauſulam non eſſe exceſſiuam, ſed validam ſub temperamento boni, & æqui: poteſt enim eſſe, & ſæpe vſu venit, quòd creditor non erat ſortem numeraturus in pecunia aurea, ſed in argentea, vel minuta moneta: debitor autem ſiue profecturus ſiue prædium auitum redempturus, quod non poterat redimi, niſi in aureis ſolaribus, ſpecialiter illis indigebat: ideò noluit uendere reditum niſi habere ſortem in aureis. Ex eiſdem autem cauſis iuſtè creditoris intereſſe poteſt, ſolares potius aureos retinere, uel recuperare, quàm aliam ſpeciem monetæ, eò quòd facilius aureis fœnerabitur, uel fundos acq[u]ret, quàm alia ſpecie monetæ. Cum ergo nō ſolum creditorum interſit (alioquin hoc ſolum non ſufficeret per no-

ſupra numero.76.) ſed etiam debitorum, quibus vt plurimum, præſertim in magnis ſummis, vtilius eſt in huiuſmodi aureis ſortem accipere quàm in alia viliori moneta, iuſtum eſt pactum: non ſolũ enim uſus ſimplicis quantitatis æris alieni in genere neceſſarius eſt, ſed etiam quandoque uſus certæ ſpeciei monetæ.

691 † Et ſic dicta clauſula non eſt reprobanda, ſed cum æquitatis temperamento accipienda, ueluti primò, quòd propter defectum vnius aurei tantum, ſi debitor ſuppleat in proba moneta æquiualenti, non debet reprobari oblatio. Idem de tribus aut quatuor aureis in magnis ſummis: quia propter tam modicum defectum non dicitur probabiliter intereſſe creditoris, nec de tam leui defectu curandum eſt. l. quamuis. de conditio. & demonſtra. Bald. l. pro hæreditarijs, col. 2. C. de hæredi. actio. Anton. Corſet. in tracta. de minimis. idque eo magis, quo reditus eſt grauior, & quo diutius perſeuerabit, & maximè ſi creditor nihil de reliquis remittit, ſed cum puluiſculo certat exigere. Fœnerator enim, præſertim qui ſummum hunc, & lucroſum duodecimæ reditum recipit non eſt audiendus, ſi nimis oneroſus eſſe pergat, vel nimis acerbus exactor l. ſi ſeruos. C. de pigno. actio. l. ſi bene. de vſur. quod eſſet, ſi propter unum, vel alterum aureum deficientem, vel paulo leuiorem, uellet totam oblationem cauillari, nec admittere debitorem, qui fortè prædia redemptionis cauſa uendit, vel eius procuratorem ad ſupplendum, quod deeſt in proba moneta, ſed ut ſemper totus reditus currat. Huiuſmodi nimis ſordidas & infeſtas ſcrupuloſitates ſpernere iudices debent, dicta leg. ſi ſeruos. dict. l. ſi bene. facit. l. ſicut §. ſi debitori, qui. mo. pigno. vel hypothe. ſol. Secundò, ſi creditor ſortem numerauit in ſpecie rara minuſque frequenti, puta in antiquis aureis, vel deſideratis, ut difficile ſit debitori tempore redemptionis tot ſimiles ſpecies ſimul congregare: tunc enim ſufficit in alia proba, & frequenti ſpecie aurea ſortem reſtituere, nec valebit pactum. quantum ad illam ſpeciem raram minuſque frequentem, quia facultas redimendi eſſet nimis anguſta, & ſic non eſſet libera, quod eſt contra ſubſtantiam horum redituum. Idem ſi tempore contractus ſpecies numeratæ frequentes erant, ſed poſtea ſucceſſu temporis raræ: tunc enim ſufficiet in alia frequenti ſpecie ſimilis materiæ ſortem reddere, quemadmodum ſi interim reprobatus eſſet curſus ſpecierum aurearum numeratarum: tunc enim ſufficit in alijs tempore redemptionis uſitatis ſpeciebus aureis ſortem reddere: & hactenus ualebit illud pactum, prout etiam ipſa rei æquitas ſuggerit, quæ in his attendi debet, leg. in omnibus, de regulis iuris. Tertiò, ſi ſors ſit numerata in multifarijs ſpeciebus, puta in centum ſolatis, centum coronatis, centum ducatis, centum roſatis, et cætera. Sufficiet enim totam reddere in una ſpecie, nec admittendum pactum contrarium, tanquam nimis captioſum & oneroſum. Quartò, ſi conſtet quòd creditoris nullo modo interſit: ut enim ob id aliàs admittitur ſolutio in alia proba ſpecie aurea, ita ſi conſtet, quòd tunc creditor uolebat cum effectu aureos permutare cum minore moneta, ita quòd non recuſat oblationem debitoris pro maiori parte in minore moneta conſiſtentem, niſi officiat, non erit audiendus: ſed ſi de hoc conſtet, iudicanda erit oblatio valida, quoniam non licet creditori dicto pacto, vel etiã alio iure ſibi competenti vti ad officiendum, & non ad ſeruandum, quod ſua intereſt. text. in leg. in fundo §. conſtituimus. de rei uindi.

692 † Circa hæc occurrit quæſtio quotidiana, ſi ambigitur de pondere, & probitate monetæ, vt ab aurifice probanda ſit cuius expenſis id fieri debeat? Et Bart. quem omnes in hoc ſequũtur in leg. Paul. colun. prima nume. quarto, reſpondet communibus impenſis, per legem quartam. §. primo finium regundo. & placet, niſi iam conſtaret pecuniam eſſe probam, & creditorem non, niſi cauſa vexationis, hoc petere. Sed quandoque audiſſe recordor reclamantes monetales, quaſi ad ſe ſolos ſpectet probare & reprobare monetam, ſicut & cudere. Atqui duplex eſt probatio, vel reprobatio, altera iudicialis, & definitiua, quæ ad dom. Præfectos monetarum ſpectat, altera extra iudicialis, & probabilis, quæ ad quemlibet eius rei peritum ſpectat, vt ad quos uis campſores & numularios, quos Græci ἀργυραμοιβοὺς uocant, & eſt mos antiquus, ut oſtendit Ariſtoteles Rhetor. libro primo, capit. trigeſimoſeptimo dicens. *Duplex probatio moneta* Confert enim iudicem argentario, vt ſicut ille numum adulterinum à probo, ita hic iuſtum & uerum à fucato & iniuſto diſcernat. Cæterum ſi non agitur de ſimplici probitate uſuali monetæ, ſed de conflatura, non ad ornamenta, vel uaſa per artificem conficienda, ſed ad peniſſimè expurgandam, vel probandam puritatẽ materiæ, monetales id ſibi apud nos uindicant, & ab eis fieri uidi, tã per aquam chryſulcam

chryſulcam quàm per ignem, quibus fit aurum obryzum & excoctiſſimum: niſi quòd Pli.lib.33.cap.4.refert exactiorẽ purgandi modum, per auripigmentum, qui non eſt in uſu ob nimium damnum, & intertrimẽtum auri. ſed quod ad ſimplicem probationem attinet, circa conflaturam non eſt certius experimentum, quàm Heraclio ſiue Lydio lapide: quoniam ſemper uniformiter ſe habet, & æquale præſtat experimentum, quod non eſt in igne qui quandoque intenſioris, quandoque remiſſioris eſt caliditatis: pariter nec in aqua chryſulca, quæ etiam quandoque acrioris aut lenioris eſt temperaturæ, ſed lapis ſemper idem. Hinc ait Pli.lib.33.cap.8.his coticulis peritos cũ è uena, vt lima rapuerint experimentum, protinus dicere quantum auri ſit in ea, quã tum argenti, uel ęris, ſcrupulari differentia, mirabili ratione, non fallente.

Aqua chryſulca Modi purgandi.

Lapis Lydius

693 † NONAGESIMOSECVNDO, ad maiorem præcedentium & ſequentium declarationem expedit hanc non minus controuerſam, quàm tritam quæſt. ἀναντιῤῥήτως excutere de mutuo, puta mille aureorum ſolatorum facto anno ſeſquimilleſimo uiceſimoſexto, quo ſolatus valebat quadraginta ſolidos tantum: ſed dum repetitur, puta anno ſeſquimilleſimo triceſimoſecundo, ualet quadragintaquinque ſolidos: An debitor deducere poſſit incrementum ualoris, & ſic ſoluere.889.aureos tantùm cum quinque ſolidis Turonenſibus? Et contra ſi decreuerit, an teneatur ſupplere ualorem tempore mutui currentem? Videtur quòd nõ, quia mutuum debet reddi in eadem ſubſtantia, & quantitate, numero: vel menſura, & in eadem bonitate intrinſeca, hoc eſt bonitate ſubſtantiæ, quæ mutuata fuit. Cæterùm extrinſecus valor non attenditur, niſi poſt moram.l.3.in fi.de actio.empt.& not.in l.uinũ ſi certum petatur. Igitur ſiue valor extrinſecus citra moram auctus fuerit, non poteſt debitor hoc augmentum deducere, nec minorem numerum aureorum offerre: quia non redderet tantundem in ſubſtantia, & numero prout accepit: & tenetur: ſiue valor ille decreuerit, non tenetur plus reddere in ſubſtantia & numero, quàm accepit, nec tenetur de deterioratione extrinſeca, quæ citra culpam ſuam, & moram contigit. Et ità tenet Bar. ubique in l.1.in l.cum aurum.de auro & argen. lega.l.cum quid.ſi cert.peta.l. Paulus, de ſolutio. Alberi.Bal.Fulg.Paul.Alexan.Iaſ.& omnes ferè in dict.l.cum quid.Martin.Lauden.in tracta.moneta.col.5.Iacobus de Puteo in diſputatione de mutati. moneta.col.23.Galca.conſi.14.Alber. Bru.in tracta.de aug.colu.83.Hierony. Butigel. rep.dict.l. cum quid.col.10. nume.13. & eſt crebrior ſententia. Sed contrarium, quòd indiſtinctè debeat inſpici tempus contractus, quantum ad hunc ualorem extrinſecum, de quo agitur, & expreſſim, quòd debitor poſſit iſtud augmentum ualoris deducere, decidit Franc.Cur. Senior in tract.moneta. ſuper. d.l.cum quid, col.3.Idem ſentit de decremẽto, ut teneatur debitor ſupplere uſque ad valorem currentem tempore contractus. Sed aduertendum, quòd Cur ibi falsò citat Alberi.& plures alios in ſuam ſententiam, qui tamen ſtant à communi: cumque ibi de ſolo valore extrinſeco differat, citat pro ſe Oldrad.conſi.31.& alios qui loquuntur de ualore intrinſeco. Facit etiam iniuriam Bald. in l.acceptam.q.17.C.de uſur. quem citat in caſum augmenti, & tamen loquitur in caſu conuerſo decrementi, nec friuola (vt inquit Curt.) ſed optima ratione mouetur, ut mox dicetur. Multum etiam confusè, & pplexè loquuntur Doct. in hac materia, dum ſæpe in inuolutis diſtinctionibus ſuis non ſemper aperiunt de quo ualore intrinſeco, vel extrinſeco ſingula membra diſtinctionum ſuarum intelligant, ut Henri.Bohic. & alij in c.quanto, de iureiuran.& alibi. Nos ergo omiſſa opinionum turba, per puncta rationis ſingulatim procedemus, tã exacta perſpicuitate & methodo, ut nil ambiguitatis, nihil obſcuri ſupſit.

In mutuo

694 † Et primò pro ſecunda parte contra communem adduco decem, vel vndecim fortes viuas rationes. Prima, quia forma ipſa & ſubſtantia monetæ, in quantum moneta, non eſt materia, uel forma naturalis ipſius corporis monetæ, ſed ualor ipſe impoſititius: unde quælibet moneta, in quantum talis, non deducitur in contractum, uel quamcunque diſpoſitionem, niſi ſub ratione ualoris, uel quantitatis impoſititiæ tunc currentis. Et hoc quidem indubitatum eſt, quando diſpoſitio incipit, & conſiſtit in nomine quantitatis in genere, nulla certa ſpecie monetæ expreſſa, vel deducta, vt quando quis fortè emptor, promittit decem, uel centum libras. Sed idem videtur, ſi incipiat & conſiſtat in nomine certæ ſpeciei monetæ, ut ſi promittam decem ducatos, uel aureos ſolares, uel ſi certa ſpecies monetæ & præcioſæ deducatur, ut in mutuo, de quo in themate. Patet, quia illi aurei non numerantur tanquam maſſa, nec tanquã ſpecies, ſed tanquam moneta, & quantitas, & ſic ſub ratione ualoris & quantitatis. Fatentur etiam communiter Doct. quòd moneta, etiam præcioſa, magis conſideratur reſpectu curſus quàm reſpectu materiæ, ut.

Prima ratio.

tradit Oldr. quæſtio.168. ad primam, col. 2. Ioan. Fabr. auth. hoc niſi. C. de ſolutio. & inſti. quib. mod. tol. oblig. §. 1. in fin. Anto. Bur. Panor. & alij in dicto cap. quanto. colum. vigeſimaſecunda. Hinc de iure pecunia, in quantum pecunia non eſt merx, nec venit appellatione mercium, vel ſimilium rerum, nec p eas æſtimatur, ſed oẽs res æſtimat, πάντα γὰρ μετρεῖ inqt Ariſt. Ethi. 5. c. 5. & eſt tex. leg. fideiuſſorem. de fideiuſſo. & in pecunia non corpora excogitantur, ſed quãtitas leg. ſi is cui. in prin. de ſolutio. Probatur etiam ab origine & inſtitutione ipſius monetæ, dicente Ariſto. in loco nuper allegato, Tanquam ſubſidiarium quoddam & ſuccedaneum rerum neceſſariarum nomiſma factum eſt ex compacto, ſiue ex cõmuni quodam fœdere, & propter hoc nomen iſtud nomiſma habet, quia non eſt à natura, ſed à νόμῳ, ideſt lege, & in nobis eſt mutare, vel inutilem facere. Hæc Ariſtot. qui ſimilia ferè tradit politicon. lib. 1. c. 6. idem teſtatur Iuriſconſul. l. 1. de contrahen. empt. dicens. Cõmerciorum expediendorum gratia electã eſſe materiam, cuius publica, & perpetua æſtimatio difficultatibus permutationum æqualitate quãtitatis ſubueniret, eaque materia forma publica percuſſa uſum dominiumque non tam ex ſubſtantia prębet, quàm ex quantitate, ideſt iã non ſubſtantia ipſa materialis conſideratur in numis, ſed quantitas, ideſt ualor impoſititius publicè, & perpetuò compactus, quã nuper publicam & perpetuam æſtimationem vocauit. Quod ergo initio dixit, certam ad hoc materiam delectam non eò dixit, quòd ipſa materia conſideranda ſit, vel per ſe æſtimanda poſt fabricationem numi in uſu ipſius numi, ſed quòd ad fabricandũ numum, idonea ad hoc materia deligenda fuit, quemadmodum Ariſto. d. cap. 6. ſcribit initio, ad compoſitionem numi electũ ferrum, argẽtum, & ſimile metallum, quod ſui ſoliditate in parua quãtitate publicam formam ſemel impreſſam conſeruaret, nec de facili uſu intereretur, qua ratione aurũ propter peculiarem ſoliditatem tranſmutationi minus cæteris obnoxiam (vt ait Leonard. Portius, de ſeſter. lib. 1. in prin.) præſtantius ad hoc inuentum eſt.

Pecunia non eſt merx.

695 † Ex quibus duo corollaria colliguntur primũ, ꝙ inuẽtio & inſtitutio monetæ, publicaq́; illa & ꝑpetua uelut ex cõmuni fœdere, & (ut Ariſt. ait κατὰ συνθήκην) æſtimatio eſt de iure gentium, vt probat Ariſt. polit. lib. 1. c. 6. & Iureconſul. in d. l. 1. de contrahen. empt. & omnia iura quæ dicunt de iuregẽtium eſſe contractum emptionis & venditionis, ergo & pecunia ſignata, æſtimatio & fides, & ita rectè decidit Bar. in l. 1. de contrahen. empt. dicens, numum non eſſe introductum de iure ciuili, ſed de iuregentium Vt enim gentes inuenerunt, & approbauerunt primum uſum rudis pecuniæ non ſignatæ, pro quantitate & pondere pecuniæ, ita mox inuenerunt, & probauerunt uſum pecuniæ ſignatæ. Quin etiam circumſcripta inuentione bene ſequitur, omnes gentes vtuntur pecunia publicè ſignata, ergo compactum illud, & fides pecuniæ, ſemel publico ſuo charactere ſignatæ, eſt de iuregentium, per locum à definitione. l. 1. in fi. l. omnes populi, in fi. de iuſti. & iure. Ita ẽt tenet Anto. Burgos extra de empt. & uend. in rub. nume. 13. nume. 14. & eſt ueritas, licet Barba. ibi friuolis rationibus cõtrouertat. Non obſtat quòd obijcit, pecuniam ſine principis authoritate cudi non poſſe: qa idipſum iuregentium introductum eſt, ne cuiuis priuato liceat pecuniã cudere, ſed ſolum in communi, & de publico per communitatem ipſam uel rempub. uel eius publicum, & legitimum adminiſtratorem, ſiue ſit princeps ſiue alius legitimus magiſtratus, qui in hoc non eſt niſi miniſter iuriſgentium, quique ſi in hoc malè verſetur non ſolum ſubditos, & commiſſam ſibi rẽpub. prodit, ſed etiam iura gẽtium uiolat. adde infra, nume. 700. Minus obſtat, ſi alius diceret iura gentium eſſe immutabilia, ſed numos mutabiles eſſe, dicente ẽt Ariſtote. Ethico. 5. in nobis eſſe mutare, vel inutiles facere: hoc enim non magis cõcludit, quàm ſi quis colligeret contractuum fidem, authoritatem, & uirtutem ideo non eſſe de iuregentium, quod contrario paciſcentium cõſenſu mutari, vel reſolui poſſunt. Sic ſi aliqui tantum populi certo nomiſmate vtantur, non eſt dubium quin eorundem cõſenſu poſſit idem nomiſma mutari, vel aboleri, & ita loquitur Ariſto. Non autem ſufficeret conſenſus illius ſolius populi, apud quem numus ille fabricatus eſt, poſtquam in alias quoque gentes dimanauit, & compactũ illud & fœdus publicum ad eos extẽſum eſt: ſicut nec publicam conuentionem aut iuriſgentium uni partium reſcindere licet. l. conuentionum de pact. quanto minus ſufficeret libido unius vel alterius, qui quæſtui habeat rempub. Ex quibus liquet quãta ſit vecordia, imò ꝑfidia, & in patriã, & in rempub. impietas perditiſſimorum quorundam, qui ſui quæſtus & ambitionis gratia principibus ſuadent, & numos, & leges ab eis, prout libitum fuerit figi, & refigi poſſe: neq; enim minus nocent, quàm qui publicum ciuitatis fontem veneno inficiunt. Præterea quòd inſtitutio, probitas & autho-

[I]nſtitu[t]io et cur[a] [mone]tæ eſt de [i]uregen[t]ium.

& authoratio monetæ,& fœdub illud publi
cum compacti ualoris,æſtimationis & cur-
ſus monetæ ſit de iuregentium oſtendit ue
Abrahã. tus ſacra pagina Gene.23. vbi Abraham
emit ab Hephron agrum ſpeluncæ dupli-
cis,& ſoluit ei pecuniam quadrigẽtos ſiclos
argenti probatæ monetæ publicæ, & habet
Hæbreum לסורח עובר ideſt, (ut etiam San
tes uertit)tranſeuntes per mercatores. Erat
igitur publicus & ꝓbatus ille curſus de iu-
regentium, tum quia generalis, tum quia
nondum tunc erat certum ſtatutum ius ci-
uile,nec etiam ad uſum certæ ciuitatis refer
tur ea probitas & æſtimatio, ſed ad uſum
mercatorum, qui per diuerſas prouincias
negociari tunc quoque ſolebant, ut etiam
Bonitas intrinſeca moneta eſt ualor currens.
696 patet Gene.37.ſed ad rem. † Secundum
corrollarium, quòd propriè loquendo pu-
blica illa æſtimatio ſeu ualor impoſititius
& publicus pecunię ſtrictè ſumptæ ſeu mo
netæ, non eſt ipſius bonitas extrinſeca, ut
vulgò putant,ſed bonitas intrinſeca. Patet,
quia eſt eius propria,ſpecifica,ſubſtantialis
& formalis bonitas & eſſentia,quæ dat ei eſ
ſe:qua ſublata (publica videlicet approba-
tione remota) neceſſariò deſinit eſſe pecu-
nia uel moneta l.eleganter.§. qui reprobos.
de pignora.actio.& tanquam ſublata for-
ma interit ſubſtantia.l. Iulianus.§.ſi quis ad
Opinio Antiq. exhib. & ita ſenſerunt antiqui, ut Azo.in
Brocar.Iacob.Beluiſi.& Odofred. ut refert
Cyn.l.in minorum,col.4.C.in quib.cau.in
integr.reſtitu.non eſt neceſſa. Verum quia
iam tribus ferè ſeculis inualuit & receptus
fuit communis ille modus loquendi, quo
ſubſtantiam ipſam metallorum tam in pu-
ritate,quàm in quantitate ſeu pondere uo-
cant bonitatem intrinſecam pecuniæ, ualo-
rem aũt impoſititiũ uocãt bonitatẽ extrin-
ſecã,non mutabo, ne quã obſcuritatem aut
cõnfuſionẽ inducã in doctrina, quã dunta-
xat elucidare, & quàm parabilem, & expe-
ditam reddere totis iuribus adnitor. Liben
ter igitur receptis vocibus,& modo loquẽ-
di utar,ſeruata tamen ſemper ueritatis ſen-
tentia: cui etiam modus ille loquendi non
ineptè ſubſeruire poteſt rectè intelligendo.
Bonitas enim ipſius materiæ, tam interior
qualitatis, & ipſius puritatis (quam mone-
tarij Gallicè uocant alloy) quàm exterior
quantitatis ſeu põderis, rectè dicitur intrin
ſeca,quia eſt ab initio & ui ipſa naturæ.Bo
nitas autem ualoris ſeu curſus impoſiti, re-
ctè uocatur extrinſeca, quia extrinſecus ac-
Secunda ratio.
697 cedit. † Secunda ratio,quia de iure pe-
cunia & quælibet ſpecies monetæ debet ſẽ-
per eiuſdem eſſe poteſtatis,& eandem uni-
formem indicaturam, ſeu ualorem uſualẽ
ſemper & vbique habere, text.in l. ideo,de
eo,quod cer.lo.in l.1. ibi,perpetua æſtima-
tio.de cõtrahen.empt.in l.fin.C.de uet.nu-
me. poteſta.lib.11. vbi hoc ſub pœna capi
tali ſancitur. Ex quo ſequitur quamcun-
que pecuniam non deduci in contractum,
niſi ſub ratione publicæ & perpetuæ indi-
caturæ, ſeu ualoris impoſitij. Ad quid
enim attenderetur bonitas materiæ, uel põ-
dus,ſi deducitur,non ut maſſa, ſed ut pecu-
nia, cum tunc (pœna etiam capitali immi-
nente)non liceat ullo modo à publica æſti-
matione recedere, nec quicquã addere nec
detrahere? Et hoc innuere videtur Ariſt.li.
1.politicôn,dicẽs,quòd initio pecunia ſim-
pliciter & ruditer definiebatur certa magni
tudine & pondere metalli,poſtmodum ve-
rò propter nimiam commoditatem probã-
dæ & expendendæ materiæ,pecunia ſigna
ta eſt,publico charactere impreſſo,quo à di
cto onere τῆς μετρήσεως ideſt mẽſurationis & ꝓ
bationis defungeremur. Hinc nouiſſimè
ſcripſit Hiero. Butigel.in rep.d. l.cũ quid
col.8.num.22.quòd in pecunia ſignata, ex
quo forma trahit ad ſe materiam, materia
non eſt amplius conſideranda. Tertia ratio,
quia de iure obligatio ad pecuniã ſemper *Tertia ratio.*
dicitur certa, immo certiſſima, tex.in l.nu-
mis,de in lit.iurand. vbi ideo negatur iura
mentum in litem habere locum in pecunia
quia ſemper certum eſt, quæ & quanta ſit
eius æſtimatio, & in incertis non certis lo-
cus eſt dicto iuramento, uel alij cuicunque
probationi ordinariæ, uel ſubſidiariæ, ſed
non dicitur certa,niſi per æſtimationem ex
trinſecam,quæ eſt uera propria eius indica
tura. Igitur præcipuè hæc æſtimatio atten-
ditur, & conſequenter neceſſariò præcidit
ad tẽpus contractus,uel diſpoſitionis,& ad
certitudinẽ,quæ tũc erat:aliàs nunquã eſſet
hęc obligatio certa, ſed mõ maior mõ mi-
nor eſſe poſſet,prout extrinſecus ualor ua-
riaretur.Secundò ꝓbat text.in l.ſtipulatio-
nũ quędã,de uerbor.obligatio.ubi ſtipula-
tio,uel obligatio pecuniæ, puta decem au-
reorum, dicitur omnino certa,quia ex ipſa
pronunciatione apparet,quid,quale,quan
tumque ſtipuletur, uel in obligationem
deducatur, quod nõ poteſt eſſe niſi per æſti
mationem extrinſecam: ipſius enim mate-
riæ alia eſt alio tempore æſtimatio,ut pro-
bat tex.in leg.cum certum,de auro & argẽ-
to legato. Igitur in pecunia ipſa æſtimatio
extrinſeca principaliter conſideratur, & de
ea principaliter actum cenſetur: alioquin
obligatio pecuniæ non eſſet ſemper certa.
698 † Tertiò probat text. in l.1.de condict.
tritica.vbi dicitur, quòd pecunia numera-
ta (non intelligas mutuata, quia uerbum
numerata refertur ad aptitudinem, & ſolũ
apponi-

apponitur ad deſignandum, quòd uerbum (pecunia ſtat ſtrictiſſimè, videlicet pro numis) ſemper petitur illa actione, ſi certum petatur. Et hoc ideo, quia ſemper certa eſt dicta leg. ſtipulationum quædā d.l. numis. Vnde licet omnes res ſiue conſtent in re ſolida (puta ſpecies uel corpora, ſiue [illegible] ſiue [illegible], de quibus in l. rerū miſtura. de uſu cap. quæ Voluſius uocat ſolida) ſiue in menſura, uel pondere (ut quātitates, & res fungibiles, ſiue aridæ, ſiue liquidæ) per condictionem triticariam peti poſſint, tamē ſola pecunia excipitur, & omnino negatur actione triticaria peti poſſe, quia ſemper, & perpetuò certa eſt. Et aduertendum, quia gloſ. & doct. communiter malè intelligunt, & aberrantes à ſcopo ad ſua ſomnia, & quędam ridicula diuertunt, ut dum cū Accur. fingunt eam condictionem inuentam eſſe à tritico authore, eumque nugātur ruſticum fuiſſe, uel ſectæ Minoritarum, quibus non licet tangere pecuniam, ut Alber. Barto. ibi quinetiam ſenſum legis peruertunt, dum cēſent res omnes ſingulas, pecunia excepta, hac actione peti poſſe, quum dicta lex prima, ibi (omnes res) non de ſingulis generū, ſed de generibus ſingulorum loquatur, ſcilicet quòd omnes res, ideſt, ex omni genere rerum excepta pecunia poſſunt peti & cadere in hanc actionem: non autē quòd ſingulæ aliæ res præter pecuniam. Patet, quia certus fundus, puta Tuſculanus uel Stichus non petitur condictione triticaria, ſed certi cōdictione, ſicut pecunia, tex. in d.l. ſtipulationum quædam. Immo etiam frumētum, uel triticum ſi ipſa pronunciatione apparet certum, ut tritici Aphrici optimi modios centum, non petetur cōdictione triticaria, ſed certi cōdictione, tex. d.l. ſtipulationum l. vbi autem non apparet, in princ. de uerborum obligat. facit. l. certum, ſi certum petatur, tota enim hæc differētia meram formulam actionis reſpicit. Vnde cum dicta lex prima exemplificat in fundo, nō debet uniuerſaliter, & præfractè intelligi, ut ibi malè Accur. in uerb. quare, ſed ꝙ fundi quoque petitio in hac actione cadere poteſt, videlicet quoties ipſa prolatione uel libelli editione non apparet quid, quale, quantumque debeatur, uel petatur, ut quando debetur, uel petitur fundus ſine propria appellatione, ut inquit idē Vlpianus in d.l. vbi autem non apparet. Vbi Accurſius ignorans mentem & ſcopum non explanat, ſed more ſuo deprauat, & obſcurat textum, ſatis alioquin planum, dicendo ibi ſtipulationem nullam: quod eſt falſum, quia totus ille text. non tractat de nullis, ſed de ualidis tantum ſtipulationibus, quarum quædam certæ, quædam incertæ ſunt, ut fundi ſine ꝓpria appellatione, ideſt, quando non certū corpus, ſed certa quantitas, puta centum iugera terræ debentur, quæ non eſt obligatio penitus certa: quia poſſunt mēſurari & tradi in uarijs locis & confinibus, quæ uariāt æſtimationem, & ſic quandam incertitudinem futuræ æſtimationis inducunt. Non obſtat l. 2. de condic. triti. vbi etiam certum corpus fundi, puta à quo quis ui deiectus eſt, hac actione triticaria petitur: quia facilis eſt reſponſio. Primò, quòd ibi condictio degenerat contra uiolentum, ſicut & contra furem. l. 1, in fin. eod. tit. Secundò, quòd propter æſtimationem quantiplurimi, uel deteriorationis, & aliorum damnorum expulſionis, quæ accedunt: petitio non eſt penitus certa, & ſic cadere poteſt in triticariā, quæ ſic dicta eſt, non ab authore (ut ineptè
699 fabulantur) ſed ab euentu. † Fuerunt enim ueteres Romani moroſiſſimi & ſuperſtitioſiſſimi in actionibus iudicialibus, ut non agerent, niſi ex præſcripto formulę à qua qui uel caderet Syllaba, caderet à cauſa. Cum autem frequentiſſimę eſſent actiones ob triticum (quod eſt uerbum generale ut not. in l. triticum, de uerb. obliga. & per Columellam de re ruſtica, lib. 2. ca. 6.) frequens erat reorum cauillatio, quòd actor ſine actione ageret, aut certi condictionem malè intentaret, eo quòd triticum petitum non eſſet penitus certum, niſi (quod rarum eſt) contingeret deberi & peti certæ regionis optimum. Quare Prætores hanc ineptam moroſitatem ſua æquitate emendantes (cum nondum latæ eſſent leges generales Conſtantij & Theodoſii. C. de formul. & impetr. actio. ſubl.) concedebant actoribus condictionem triticariam, cum autem in cæteris rebus actores paſſim eadem ratione idem remedium flagitarent, quod datum erat in tritico, & Prætores concederēt ad ſimilitudinem triticariæ, hoc iuſta occaſione factum eſt, ut ea cōdictio paſſim uſurparetur, & retento nomine originis, & primitiuæ inſtitutionis extenderetur, vbicunque quod peteretur non eſſet penitus certum, ut ſub ea formula ſi cert. peta. tutò includi & peti poſſet ſtricto ueteri iure ciuili, quod prætorium ſubſidium non fuit neceſſarium, ſed impertinens in pecunia numerata, cum ſemper & perpetuò certa ſit, om-
700 niumque rerum certiſſima. † Quarta ratio, quia pecunia recipit functionem etiā formalem, & identificam cum alia pecunia etiam diuerſæ ſpeciei uel materiæ, tex. in l. quę extrinſecus, de uerbor. obliga. vbi licet non ſolum diuerſitas rei, uel ſubſtantiæ, ſed etiam qualitatis inter interrogationem & reſpon-

Cur condictio triticaria.

Contra Accurſ.

Veterum Romanorum ſcrupuloſitas.

Quarta ratio.

reſponſionem, ſtipulationem uitiet l. 1. §. ſi
quis ſimpliciter, de uerb. obliga. §. præterea
§. ſi de alia, inſtit. de inutil. ſtipul. tamen ſti-
pulanti denarios alter eiuſdem quantitatis
aureos ſpondendo obligatur, & contrà, quia
idem promiſſum videtur, & cenſetur omni
moda conſormitas. Et ita intelligit & deci-
dit Bald. in l. ſingularia, col. 4. in 10. ſpeciali
ſi certum petatur, & bene, licet Alex. col. 6.
diuerſum ſentiat. Quæ functio, & æquipol
lentia non poteſt conſiſtere in materia, quę
non ſolet eſſe eadem, ſed diuerſa in denarijs
(qui ſolent eſſe ærei, uel argentei) & aureis
ſed in ſola bonitate extrinſeca, ſeu ualore
impoſitio conſiſtit. Cum igitur in pecunia
ea quantitas, quæ ex ualore impoſititio re-
ſultat, ſolum uel principaliter conſideretur
in contractibus, non ſolum reſpectiuis, in
quibus fit appreciatio alterius rei ad pecu-
niam, non ſolum vbi præcedit numeratio
pecuniæ, ut in mutuo, ſed vbicunque ſim-
pliciter pecunia ſtipulatur, ut probat d. l.
quæ extrinſecus, ſequitur præciſè attēdi bo
nitatem illam extrinſecam, quę erat tempo
re contractus, tanquam ſolum ſaltem prin-
cipaliter intentam & in obligationem de-
ductam. Verum eſt quòd Accur. Bart. An-
gel. Rapha. Cuma. Alex. & cæteri commu-
niter ibi reſtringunt & intelligunt, quando
denarij erant aurei, & ſic de eadem materia
ſed ut inquit Iaſ. colu. 1. hæc eſt diuinatio.
Adde quòd non ſufficeret, quia ſupplendū
eſſet etiā de materia æquè pura, quod vul-
gò dicunt de eadem liga, quod eſt ineptum
quia tex. loquitur de denarijs in genere, &
ſic de quibuſcunque: nec requirit quòd ſint
eiuſdem qualitatis, uel materiæ, ſed ſolum
quòd eandem quantitatem cōficiant: quod
non poteſt referri niſi ad ualorem impoſi-
titium & extrinſecum. Quare diuinatio, &
reſtrictio gloſ. & docto. reijcienda eſt, iuxta
l. ſi. C. de contrahen. emptio. l. ſi putator, ad
Quinta ratio.
701 legem Aquiliam. † Quinta ratio, quia
in contractibus, præſertim in venditione,
pecunia deducitur, non tāquam maſſa, nec
tanquam ſpecies, nec tanquam quantitas
metalli, ſed tāquam moneta, etiam ſi de cer
ta ſpecie monetæ agatur, puta de tot aureis
ſolatis, ex quo tanquam moneta deducitur
ergo ſequitur, quòd deducitur ſub ratione
ualoris impoſititij, & ſic reſpectu ualoris
tunc currentis, & quantitatis tunc confectę
l. Rutilia Polla. de contrah. emp. Et ſic ſem
per requiritur & ſufficit ad eundem extrin
ſecum ualorem reddere, qui erat tempore
contractus, & præſertim in mutuo, quod pe
titur ab indigentibus temporario uſu æris
alieni, tunc expendendi. Et tam mutuans
quàm accipiens videntur reſpexiſſe ad ip-
ſum ualorem uſualem & quātitatem tunc
reſultantem duntaxat, prout tanta quanti-
tas, quæ tunc petebatur, verè mutuata eſt,
& conuerſa in rem debitoris, & nō alia ma
ior nec minor, mutuum autem re contrahi
tur. Cum autem res de qua tempore mutui
agitur eſſet ea quantitas tunc currentis ua-
loris, qua debitor indigebat, uerè (in qui-
buſcunque ſpeciebus non refert) mutuata,
peruenta & conuerſa in manus & rem debi
toris, ſequitur quòd ad eam quantitatem
principaliter contracta intelligitur obliga-
tio, & quòd omnino tanta quātitas poſtea
reddi debet, ſiue interim ualor impoſititius
monetæ creuerit, uel decreuerit: quia tota
ratio, uis & finis mutui ad eam quantitatē
ſeu ualorem, qui erat tempore contractus,
refertur, ergo ad illam obligatio metitur.
Et hanc rationem aliqualiter attigit ſolus
Bal. in l. acceptam, quęſt. 17. C. de uſur. vbi
melius quàm alibi loquitur, licet alij ſoleāt
eum ineptè reprehendere. Dicit enim, ſi cre
ditor mutuauit florenos, quorum poſtea
ualor decreuit, diſtinguendum. Aut illud
accidit repentè, antequam uerisimiliter de-
bitor impendiſſet, & conſulendum eſt debi
tori, ut ſufficiat ſoluere tot florenos, nec te-
neatur ſupplere ad ualorem, qui erat tem-
pore mutui, cum non habuerit commodū
antiqui ualoris. Aut accidit ex interuallo,
& ſic poſtquam debitor iam impenderat, &
uſus fuerat in maiori ualore antiquo: & de
bet ad illum ualorem ſupplere, cuius com-
modum habuit, nec debet cum aliena iactu
ra locupletari. Hæc diſtinctio ueriſſima eſt,
& in ipſa legali æquitate fundata, in ratio-
ne præcedenti. Hinc emergunt reliquæ pro
bationes, & efficaces demonſtrationes, vide
702 licet. † Sexta, quia ſi creditor non mu- *Sexta.*
tuaſſet, tanti tunc in rebus ſuis impendiſſet,
quanti ualebat, debitor etiam tanti in reb9
ſuis impendit: ergo debet reddere in eodem
ualore in caſum ſecuti decrementi, aliàs nō
redderet æquale, nec mutuum integrum,
ſed diminutum, quod eſſet iniquum & con
tra iuſtitiam cōmutatiuam. Septima, quia *Septima.*
ſi quis uinum mutuò accepit, deinde fortè
illud idem, ſed mala cuſtodia, uel caſu for-
tuito, uel etiam uini natura deterioratum
reddere uelit, non auditur, ſed debet redde-
re æquè bonum, ut erat tempore mutui l.
cum quid, ſi cert. peta. Quòd ſi hoc habet lo
cum uino eodem, ſine ulla debitoris utilita
te, ſeruato, igitur multo fortius eo in boni-
tate ſua utiliter conſumpto. Ergo ſi pecu-
nia mutuò accepta minus ualere cœperit,
omnino ſuppleri debet uſque ad ualorem,
qui erat tempore contractus. Valet enim
argumentum de bonitate intrinſeca vini

mutuati,

mutuati, ad ualorem impoſititium pecuniæ mutuatitiæ, quia ualor impoſititius eſt uerè bonitas intrinſeca pecuniæ ſignatæ inquantum talis, licet hoc ipſi rudi metallo non natura, ſed extrinſecus ex cōpacto publico accedat. Igitur multo magis ſuppleri debet, ſaltem quãdo debitor pecuniam iuxta priorem bonitatem ſuam in uſus ſuos conuertit, deinde ualor minutus fuit, ut hic aliàs non redditur æquale recepto & in rē conuerſo.

Octaua. Octaua, quia ſi pecunia mutuò recepta poſt conſumptionem in totum reprobaretur, deberet ſolui alia ad æſtimationem mutuatæ, tempore mutui inſpecto ſecundum omnes: ergo ſi reprobetur in parte, uel quatenus reprobatur, puta per diminutionem ualoris, debet reddi & ſuppleri in ualore, qui erat tempore mutui, per locū de toto ad partem l. quæ de tota: de rei uindic. & ita arguunt, & tenent Anto. Butr. Panor. d. c. quanto, col. 5. quod ſequitur ibi lo. de Vicomercato col. fi.

Nona. Nona, per locum ab abſurdo, quia aliàs debitor haberet, Primò lucrum maioris ualoris, in quo pecuniam impendit. Secundò, lucrum negociationis & interuſurij temporis medij, ad rationem eiuſdem ualoris, ſemel in rem ſuā uerſi. & ſic dupliciter locupletaretur, idque cum iactura, & iniuria creditoris, qui minus reciperet, quàm dederit, nempe in minori ualore, & ſic minorem quantitatem.

Decima. Decima, quia ſi ſuppleri debet à debitore ualor imminutus poſt conſumptionem, ergo deduci dēt creditori ualor ſecutus poſt conſumptionem, per locum ab eadem contrariorum diſciplina, & quia quod operatur propoſitum in propoſito, operatur oppoſitum in oppoſito l. ex duobus. l. & ſi contra tabulas, de vulg. & pupil. l. ſi ex toto in princ. de lega. 1. l. fi. in fin. de lega. 3. & per locum à uiciſſitudine commodi & incommodi. l. ſecundum naturam, de reg. iur. Et ſic clariſſimis demonſtrationibus euincitur pars affirmatiua in utroque membro. Vlterius probatur.

Vndecima. Vndecimò, quia ſupponitur conſuetudo, quòd licet obligatio concepta ſit ſub certa ſpecie monetæ, puta ad tot ducatos uel aureos, tamen liceat ſoluere in qualibet alia proba etiam minuta moneta ad æſtimationem ducatorum uel aureorū. Et ſic tempore mutui, & paulò poſt debitor habebit ius & facultatem ſe liberandi, ſoluendo bis mille libras in qualibet proba moneta: igitur eandem facultatem habet hodie, nec auferri potuit per ſuperuentum augmentum ualoris ducatorum, ut in ſimili arguit Socyn. conſi. 6. col. 2. lib. 1. quem ſequitur Curt. iunior in conſi. 24. Et de prædicta conſuetudine atteſtãtur Bar. in l. Paulus, col. 1. & ibi Imol. & alij de ſolut. Bar. in l. 1. in fi. de auro & arg. lega. Bal. in l. ſi quis argentum, in princ. C. de dona. in l. libera. C. de ſenten. & interloc. omniū iudic. Bart. Alex. Socyn. Areti. Purpura. in l. 2. §. 1. ſi cert. peta. Anto. Butr. Panor. Ioan. de Vicomerca. in cap. quanto, in fin. de iureiuran. Clauaſ. in uerſi. pecunia, in fin. Nico. Boer. deciſ. Burdega. 327. col. 3. & hãc partem affirmatiuam nonnulli ſequuntur,
705 & videtur indubitata p prædicta. † Sed nunc fortius in contrarium argumentor p parte negatiua,

Primū. Primò, quia utcūque pecunia ſignata tantum utamur, tamen non ſolus character, ſed etiam bonitas materiæ & pondus attenditur, ſaltem in monetis præcioſis, videlicet aureis & argenteis. Immo videmus in illis magis bonitatem & quantitatem materiæ attendi, quam formam ſeu characterem, & ita de facto in tota Europa quæ ditionis Chriſtianorum eſt, obſeruatur: & à tempore immemoriali conſtat ſemper obſeruatum fuiſſe, etiam florente Romano Imperio, ſub quo ſancitum erat vniformem eſſe æſtimationem monetæ, ut ſuprà nu. 697. tex. in l. 1. C. de uet. nomiſm. poteſta. lib. 11. vbi non tenetur quis recipere ſolidos aureos, etiam Imperatorum figura ſignatos, niſi ſint debiti pōderis & ſpeciei, hoc eſt materiæ, & in l. 1. de pondera. lib. 10. vbi non tenetur etiam quæſtor Imperatoris, qui cudi fecit, recipere pecuniā auream, niſi legitimo pondere expenſam: immo non ſolum quantitatem, ſed etiam qualitatem, ideſt, bonitatem, & puritatem materiæ probare licet l. 2. eod. tit. vbi Iuſtinia. ad hunc finem iuſſit per ſingulas ciuitates ſtare publicum Zygoſtatem.

Zygoſtates. Scio quòd hæc uox Græca ſignificat libripendem publicè ponderibus & ſtateris negociatorum præfectum: ſed puto quòd per d. l. 2. in verbo qualitate, deputatus fuit etiam ad puritatem materiæ aureorum probandam. Igitur non ſola forma, & quiuis ualor impoſititius, ſed potiſſimum ipſa materia legitima, & pondus ſunt de ratione, ſubſtãtia & eſſentia veræ & legitimæ monetæ.

Secundū. Ex quo conſequitur ſecundum, quòd in commercijs & omni contractu licet pecunia aurea, & argentea non deducatur in diſpoſitionē tanquam maſſa, nec tanquam rudis quantitas metalli, ſed tanquam pecunia ſignata: tamen non deducitur ſub ratione ſimplicis ualoris impoſititij, ſiue extrinſeci, & caſualis tantum, nec tanquam ſimplex quantitas generica & abſtracta, puta tot librarum tātum, ſed etiam, immo principaliter tanquā ſpecies ſub ratione ualoris intrinſeci, videlicet bonitatis materiæ & ponderis illius

ſpeciei

ſpeciei monetæ, quæ in diſpoſitionem deducitur. Et hinc eſt, quòd ſi actum ſit de certa ſpecie monetæ, non tenetur creditor recipere in alia ſpecie uel forma, niſi conſtet, quòd ſua non intereſt, tex. in l. Paulus, de ſolutio. quod non eſſet, ſi in pecunijs non haberetur reſpectus ad ſpeciem, ſed ad ſolam quantitatem abſtractam ualoris currentis.

Tertiũ. 704 † Tertiò, quia in Themate non uidentur verè & in effectu auctus ualor extrinſecus aureorum: quoniam quanto fuerunt aucti aurei in ualore ſeu numero ſolidorũ, tanto ijdem ſolidi diminuti ſunt intrinſecus, & deteriores effecti in materia & pondere, licet in ueteri manſerint æſtimatione. Et ſic neceſſe fuit proportionaliter augeri indicaturam aurei de huiuſmodi ſolidis, alioquin cenſerentur diminui, ſed deterioratis ſolidis, non ualerent maiorem huiuſmodi ſolidorũ numerum. Et hoc eſt quòd dicit Imol. in d. l. Paulus. Philip. Corn. cõſ. 279. in fi. conſ. 287. in fi. lib. 1. quòd æſtimatio aurei creſcit propter deteriorationem minutæ monetæ. Et ſic hoc modo proportionaliter augendo non dicitur augeri curſus aurei ſeu ualor impoſititius, ſed ſtare & conſeruari, quia quadraginta ſolidi ex his qui cudebantur & currebant tempore dicti contractus, ualent quadragintaquinque ex his, qui poſtea cœperunt fabricari, ſa. no. ſuprà quæſt. 90. nu. 686. Multas autem interim artes callent monetales, & deſpoticarũ rerum adminiſtri, ad ueterem & fortiorem omnem monetam expiſcandam, & ad cauẽdum ne priuatis ueterem & fortiorem monetam habẽtibus liceat exportare, commutare, uel aliter expendere maiori ualore, uel meliori conditione, quàm ſit noua & deteriorata moneta.

Quartũ. Quartò, quia etiam ſi in ueritate cenſeretur auctus ualor extrinſecus aurei, tamen iuſtum & æquum uidetur in dicto Themate creditorem habere commodum, uel exceſſum, ſi quod ſit, huius augmenti. Patet, quia iſtud augmentum hodie ſuperueniens non ſuperuenit facto, nec impenſa, nec damno debitoris, ſed generali ꝓuidentia, ſeu lege ſuperioris: ergo non debet illud commodum inuidere creditori, præſertim benefico, qui gratis & ſine uſuris mutuauit. Et ſic cum illud commodum nõ proueniat de re debitoris, ſed facto ſuperioris, & lege communi, non debet à debitore deduci: quia non deduceret quod eſt ſuũ ſed quod eſt alienum, cum ſit obligatus ad ſpeciem monetæ.

Quintũ. Quintò, quia cum iſtud augmentum procedat à lege communi, ad utilitatem omnium communiter, & æqualiter facta, debet æqualiter prodeſſe. Et ſic ſicut prodeſt debitori, ut poſſit de ſuis aureis ſoluere aureũ ad rationem quadragintaquinque ſolidorum illis, quibus obligatus eſt ad ſolidos, uel ſub nomine quantitatis in genere: ita debet prodeſſe creditori, cui debentur aurei in ſpecie, ſcilicet in illa moneta auri: alioquin lex communiter & æqualiter in omnes lata non reſpiceret omnes æqualiter ſed debitoribus tantum prodeſſet, ſolis autem creditoribus noceret, ꝙ eſt abſurdum.

Sextò, quia noua lex huius augmenti cadit directò & immediatè ſuper certa ſpecie monetæ, idque abſolutè: ergo ſicut prodeſt habentibus de huiuſmodi ſpecie in dominio, ita debet prodeſſe his, quibus huiuſmodi ſpecies debetur. Facit quòd qui habet actionem, ad tot aureos, ut hic mille debentur, cenſetur tot aureos habere l. qui actionem de reg. iur. ergo non debet minus aureorum recipere per dictam deductionem. *Sextum.*

705 † Septimò, quia aliàs damnificaretur creditor ex improuiſo, & hoc propter deteriorationem minutioris monetæ, ſine facto & culpa ſua ſuperuentam, quod eſt abſurdum: in debitore uerò duo ſpecialia concurrerent, quòd poſſet deducere de augmentato numero ſolidorum & reſtringere creditorem ad numerum ſolidorum, qui erat tempore contractus. Secundum, ꝙ hæc deductio & reſtitutio fieret, non habita ratione, quòd ueteres ſolidi ſuperualebant nouis in materia & pondere, & ſic eſſet reſtrictio ad numerum antiquum ſolidorum, non tamen ad rationem antiquorũ meliorum, ſed nouorum deteriorum: & ſic haberetur ratio ſolidorum ueterum, quantum ad cõmodum debitoris duntaxat, non autem quantum ad commodum creditorũ quæ inæqualitas abſurda & iniqua eſt. *Septimum.*

Octauò, quia ſequeretur, quòd durius ageretur cũ creditore obſequioſo & benigniori, quàm cum creditore tenaciori, quod eſt abſurdum. §. fi. uerſic. ſed cum peſſimum, inſtit. de dona. Patet, quia ſi creditor maturaſſet exigere mutuum ante legem augmenti latam recepiſſet omnino mille aureos, & commodum augmenti habuiſſet: non autẽ æquum uidetur, ut ſit deterioris conditionis, ex eo, quòd diutius mutuauit, & in gratiam debitoris exigere diſtulit: nec debet inopinatum incommodum referre ex liberalitate ſua: nec ferendus eſſet debitor imputans creditori dilationem, ex qua lucrũ ſentit. l. cum in fundo. §. quòd ſi mulier, de iur. dot. *Octauũ.*

Nonò, quia aliàs non eſſet differentia inter obligatum ad certam ſpeciem monetæ, & obligatum ad meram quantitatẽ in genere de quauis moneta, quod eſt abſurdum, quia eſt contra ius in dicta lege. Paulus, & contra rationem & uſum conſuetum. *Nonũ.*

ſuetum. Non obſtat,ſi dicatur,quòd immo
remanebit:quia licet obligatus ad ſpeciem
monetæ deducat ſuperuentum augmentū
ualoris extrinſeci,tamen tenetur ſoluere in
eadem ſpecie monetæ:quoniam hoc modo
eſſet deſtruere obligationē creatam in ſpe-
cie & certo numero monetæ,de qua agitur
& reducere ad obligationem certæ quanti
tatis genericæ, & abſtractæ, ſoluendam in
certa ſpecie monetæ,non autem ad certum
numerum eiuſdem ſpeciei: ueluti cū quis
promitteret centum libras in florenis, quæ
obligatio differt ab ea, in qua debetur cer-
tus numerus florenorum, ut tradit Bart.&
omnes in d.l.Paulus,& vbique.Sed In The
mate obligatio non eſt contracta ad ſum-
mam uel quantitatem in genere ſoluendā
in aureis, ſed ad certum numerum aureo-
rum:& ſic multū refert, quia certus nume-
rus æquè principaliter in obligatione cen-

Decimū.

706 ſetur,atque certa ſpecies monetæ. † De
cimò: quia obligatus ad decem dolia vini
ex mutuo nil poteſt deducere quantumcū-
que prætextu maioris indicaturæ ſeu ualo
ris extrinſeci ſuperuenti, puta ſi tempore
mutui dolium talis vini uæniebat decem li
bris, nunc autem dolium æquè boni vini
uænit quindecim uel viginti libris: nec at-
tenditur illa caſualis & fortuita indicatura
extrinſecus accidens, prout nec ſuperuenta
precij uilitas citra moram. Igitur nec debet
attendi in numis citra moram, quia utrobi
que eadem eſt ſpecies contractus, eiuſdem
naturæ,videlicet mutui,eadem ratio & ha-
bitudo indicaturæ ſeu ualoris extrinſeci:
quia cum de facto ſola libidine principis
augeri, uel minui poſſit, debet ea uariatio
caſui fortuito aſcribi,per no.in leg.ſi per in
prudentiam,de euictio.Et ſic idem iudican
dum, quod de indicatura vini mutuati, cū
utrobique indicatura ſit ualor extrinſecus
& fortuitus, qui poteſt quò ad contrahen-
tes in alterutrunque æquè ſe habere,uel cō
tingere:& ſic neuter lædi videbitur, ſi neu-
tra ex parte eius ratio habeatur, argu.l. de
fideicommiſſo.C.de tranſact.l.ſi pater puel
læ.C.de inoffic.donatio.Ex his eliſa viden-
tur primùm tria prima & potiſſima funda-
menta partis affirmatiuæ,à quibus reliquà
dependent,& ad leges citatas in ſecunda ra
tione, & authoritatem Ariſto. de vbique
uniformi, & perpetua ſemper æſtimatione
ſigno deſignata, reſponderi poſſet, hoc eſt
verum de iure, ſed non de facto: ita enim
& decebat & expediebat in toto orbe om-
nium, quibus uel iura gentium communia
ſunt, ut eſſet eadem ſaltem uniformis æſti-
matio & proportio, quæ etiam eſt de iure
gentium, & inuentione & authoritate: ut
ſuprà nume.695.Quod licet nunquam uni
uerſaliter factum legatur, tamen iure Ro-
mano conſtat diſtrictè ſancitum. Vnde ve-
riſimile eſt ſub Imperio Romano,& floren
te,hoc executum,& diligenter obſeruatum
quanquam ius cudendæ monetæ non eſſet
ſoli Imperatori, nec Senatui, nec populo
quidem Romano reſeruatum,ſed etiam pti-
culares Reipub. per loca monetam cude-
bant,& uniuerſaliter ſuam certam quæque
ſpeciem, hoc eſt proprio charactere, mate-
ria & pōdere,ut patet in l.creditor. in prin.
de ſolutio. ita tamen,ut tam in bonitate &
quantitate ſeu pondere materiæ, quàm in
indicatura deberent ad eandem propor-
tionem & æſtimationem reduci in toto im
perio definitam.

707 † Non obſtat etiam diſtinctio Bald. &
æquitas de qua ſuprà in quinta ratione nu.
701.quia dictum Bal.in ſecundo mēbro,in
quo iacet tota difficultas, poteſt procedere
(prout etiam tanquā alijs circunſtantijs iu-
ſtificatiuis circumſcriptis intelligendū eſt)
quando eſſet mera propria & effectualis di
minutio, facta ſine cauſa iuſtæ proportio-
nis ad alias monetas.Dupliciter autem con
tingit certam ſpeciem monetæ ſolam, alijs
in ſtatu ſuo manentibus diminui, primò
minus propriè: puta ſi aureus à tēpore con-
tractus fuerit intrinſecus & extrinſecus, æ-
qualiter & apertè diminutus.Secundò pro-
priè, ſi non fuit diminutus intrinſecus, ſed
extrinſecus tantum, ſiue ex iuſta cauſa,pu-
ta quia (quod nunquam audiui nec legi)
prius currebat & tolerabatur in maiori ua-
lore extrinſeco,quàm deceret, reſpectu mi-
norum monetarum, quæ non mutantur
in materia & indicatura, ſiue ex alia cauſa
iuſta,uel iniuſta, ut ſæpe fit:uel etiam ſi nō
ſolū extrinſecus apertè diminutus fuit, ſed
etiam intrinſecus,non apertè nec iuſta pro-
portione,ſed occultè,ut fit, ita quòd popu-
lus putat eundem eſſe aureum. Hæc enim
eſt uera & effectualis diminutio materiæ
& indicaturæ, uel ſolius indicaturæ, quæ
non debet nocere creditori, nec anſam da-
re debitori, qui bona moneta & in maiori
ualore uſus fuit, ut cum iactura creditoris
locupletetur, & ſic debet ſupplere ad ualo-
rem antiquum,hoc eſt, ad priſtinum nume
rum ſolidorum: ſecus ſi non eſſet uera &
effectualis diminutio, ut ſi contingeret au-
reum ualere minorem ſolito numerum
ſolidorum, quia minutior moneta cœpit
melior & fortior cudi, quia tunc non po-
teſt habere locum dictum Bald. ſed ſuffi-
ciet debitori totidem aureos reſtituere, nec
tenebitur ſupplere numerum ſolidorum
nunc deficientem: quia ſolidi præſentes

Duplex diminutio aurei.

ſunt

ſunt meliores, & aureus etiam hodie ualeret eundem antiquum numerum ſolidorū, ſi cum antiquis illis ſolidis permutandus eſſet: & ſic non offenditur hoc caſu, ſed ſtat communis & negatiua ſententia. Minus etiam offenditur in primo minus proprio caſu, in quo procedit dictum Bald. quia ibi aureus præſens, ex quo apertè tam intrinſecè quàm extrinſecè minutus eſt, non eſt integer aureus, ſed pars aliquota ueteris aurei: quemadmodum ſi poſt contractum deſiſſent cudi & haberi integri aurei, ſed ſemiaurei uel beſſes aut dextantes ueteris aurei cuderentur.

Non enim liceret ſupplere in numis, ſed oporteret in ſemiaureis, uel alijs ſpeciebus aurei ſupplere numerum receptorum aureorum: quia tunc non dicitur facta vera diminutio monetæ aureæ, nec in materia, nec in indicatura, ſed ſolum ſectio corporū ipſius monetæ, manente eadem proportione, & curſu in utroque ualore, tam intrinſeco quàm extrinſeco. In ſecundo autem caſu, in quo ſolo propriè dicitur facta vera & effectualis diminutio indicaturæ, ſeu ualoris extrinſeci, & in quo ſolo propriè loquitur & procedit dictum Bald. ſpecialis ratio concurrit, ex qua communis ſententia limitanda eſt, quia ex qualitate actus & contrahentium conſtat, quòd mutuabatur non ſolum contemplatione ſpeciei, ſed principaliter, ſaltem æquè principaliter cō templatione ualoris tunc currentis. Et ſic cum ualor ille in rem debitoris verſus ſit, & poſtea de facto verè & effectualiter contigit diminutio, debet debitor ſupplere, etiam ſtante dicta communi ſententia: non tamen tenetur in auro, ſed ſufficit in minuta moneta ſupplere, quia ſatis eſt creditorem indemnem reddere.

708 † Eodem modo reſpondetur ad tertiū, quartum, quintum, ſextum & ſeptimum adducta pro p̄te affirmatiua: quia in effectu fundatur ſuper illa æquitate, ne creditor inopinatè damnificetur, debitor autem indebitè cum illius iactura lucretur: quæ ratio non habet locum, niſi in dicto ſecundo caſu, in quo ex interuallo ſuperuenit uera & effectualis indicaturæ diminutio, qui eſt caſus ſpecialis limitationis ſententiæ cō munis & negatiuæ, quæ etiam ſi aliàs eſſet regulariter vera & firma, tamen non obeſſet concluſioni noſtræ & ſententiæ Bal. in d.l.acceptam. Non obſtat nonum, quia friuolum eſt, quod comminiſcuntur præfati Doc. de conſuetudine: quia non dicunt ſolitum fieri ſolutionem in qualibet moneta inuito creditori, ſed quòd communiter ſolet recipi in qualibet proba moneta, quod conſuetudinem non arguit, ſed meram contingentiam facti, quæ uel ex mera ciuilitate creditorum accidere poteſt, uel affectu & compendio præſentis qualiſcunque ſolutionis, metuque ne debitor alioquin poſtea fruſtretur, uel etiam mero iure, ex quo tunc fortè non intererat creditoris in priori moneta ſolui d.l.Paulus, ex quibus quantocunque tempore nulla poteſt inſerri conſuetudo uel neceſſitas generalis, per ea quæ ſcripſi in conſue. Pariſien. §.1.glo.4.nu.11. dicendum enim fuiſſe ſolitum inuitos creditores cogi ad recipiendum ſolutionem in quauis moneta, etiam ſi eorum intererat, quod nunquam legitur factum, nedum probatum. Et in ueritate nihil eſt de dicta conſuetudine, ſed oppoſitum notoriè obſeruatur, quòd quando obligatio contracta eſt ad certam ſpeciem monetæ, non tenetur creditor recipere in alia diuerſa deterioris materiæ, niſi forſan conſtet quòd ſua non interſit. Verum eſt quòd dicta promiſcua & ſolita contingentia inducit, ut creditor ſeuerius & præfractè in eadem ſpecie exigens dicatur acerbus & onerosus, tanquam ſummo iure utens, nullo benignitatis temperamento admiſto, contra l.ſi ſeruos, in fi. de pignor. actio. l.ſi bene de uſuris, quod non ſemper & vbique toleratur, ut ſuprà nume.266.

709 † Modo applicando hæc ad hypotheſin quæſtio. noſtræ, conſtat quòd nos ſumus in hoc ſecundo caſu, ſaltem in ſuo caſu conuerſo, quia eſt eiuſdem contrariæ rationis & diſciplinæ per iura vulgata. Notum eſt enim aureos non eſſe auctos intrinſecus ſed extrinſecus tantum quinque ſolidis, & ſic de octaua parte, idque per ſe & abſolutè non autem propter monetam minorem intrinſecus uel extrinſecus diminutam tempore dicti augmenti: quia licet ab eo tempore cœperint, ſeu potius ſenſim à plus centum ab hinc annis continuatum ſit (more ſolito) minutam monetam impuriorem cudi (ut Budeus in Aſſe, & Leonard. Por. tract. de ſeſter. conqueruntur, & olim Plini. libro 33. capitu. tertio) tamen hoc non obſtat duplici ratione. Prima, quia etiam aurei ſemper ſenſim fuerunt aucti in ualore extrinſeco, vſque ad quadraginta ſolidos tempore dicti augmenti. Secunda, quia etiam aurei ſemper impuriores mandrabuli more excuſſi ſunt, ita quòd tempore dicti augmenti non erat neceſſe nouum augmentum indicaturæ aureorum addere propter deteriorationem monetæ excuſſæ uel excudendæ.

Vnde quamuis ex tunc deterior praua mo
neta excuſſa ſit, tamen non fuit auctus ua-
lor extrinſecus prioris & fortioris prauæ
monetæ, ſed in eodem veteri curſu reman-
ſit: & ſic nouum illud augmentum aureo-
rum de quinque ſolidis fuit verum & effe-
ctuale augmentum indicaturæ. Et ſic in
quæſtio. præſenti concludendum pro par-
te affirmatiua, etiam abſque eo, quòd
abrogetur communis ſententia, ſed limi
tatur hoc caſu propter prædictam æquita-
tem, quæ eſt de facto euidens in hoc, quòd
aureus non intrinſecus auctus, ſed potius
diminutus, ualet hodie quadragintaquin-
que ſolidos, de illis etiam ſolidis, qui tem-
pore mutui currebant & currunt, licet tunc
aureus non ualeret niſi quadraginta. Ex
quibus quantum ad hanc quæſtio. patet ſo
lutio ad primum, ſecundum tertium &
ſeptimum adducta pro parte negatiua: bre
uitatis enim cauſa nolo ſuper ſingulis (quæ
ſtudioſus indidem ſupplere poteſt) immo-
rari. Ad quartum autem, quintum, ſex
tum & octauum reſpondetur, quòd ex quo
debitor tenetur ſoluere in aureis, & ſic de
pecunia ſua minuta, uel de labore ſuo ac-
quirere aureos, & aurei pluris ſibi hodie
conſtant, quia oportet eum pro ſingulis
acquirendis, uel reſeruandis dare, uel ex-
pendere quadragintaquinque ſolidos, uel
lucrum, & ſalarium quadragintaquinque
ſolidorum, ubi ſufficiebant quadraginta
ſolum, idque etiam de ſolidis qui curre-
bant tempore mutui, quia non ſunt ullo
modo aucti, apparet quòd iſtud nouum &
merum augmentum aureorum extrinſe-
cum directò cadit in incommodum & dam
num eorum, qui erant obligati in aureis,
& in commodum & lucrum eorum, qui e-
rant obligati in genere quantitatis. & ſic in
propoſito cum debitor non cuſtodierit, ſed
expenderit ſingulos aureos mutuatos pro
quadraginta ſolidis, ualde damnificaretur,
ſi oporteret eum pro ſingulo aureo compa-
rando dare quadragintaquinque ſolidos,
uel æquipollens. Et ſic debitor non certat
de lucro augmenti retinendo (cum eoſ-
dem aureos ante augmentum pro ueteri
precio expenderit) ſed de damno uitando:
creditor autem nihil uolens deducere, non
certat de damno uitando, quia uerîſimili-
ter eoſdem aureos aliàs expenſurus erat
precio tunc currente; nec etiam certat de
fortuito uel legali commodo, ſiue damno
debitoris, ſed de lucro, & de maiori ſumma
quàm dederit recipienda damno debitoris,
710 & contra naturam mutui. † Ad nonum,
fateor quòd hic debitor obligatus eſt præ-
ciſè ad certam ſpeciem monetæ, videlicet
ad ſolares aureos, & etiam ad certum nu-
merum, videlicet ad mille. Sed dico, quòd
in quãtum eſt obligatus ad utrunque ſimul
videlicet ad certam ſpeciem & certum nu-
merum, ea obligatio intelligitur rebus ſic
ſtantibus. Imò dico, quòd non ſolùm quan
do tacitè (ut in themate) ſed etiam ſi expreſ
sè conuẽtum ſit de reddendo ſimpliciter in
eiſdem ſpeciebus & eodem numero, adhuc
in dubio, alio non concurrente, non cenſe-
tur conuentum de non ſupplendo nec dedu
cendo vero extrinſeco augmento uel decre
mento, niſi ſpecialiter expreſſum ſit, uel ni-
ſi iam tempore contractus periculum mu-
tationis immineret, ut in exemplo infr. nu.
719. Tunc enim cenſetur ea pactio ſpeciei
& numeri cauſa tacitæ tranſactionis peri-
culi imminentis facta: aliàs non cenſetur fa
cta, niſi ad maiorem expreſſionem, quòd
non licebit eandẽ ſummam in diuerſa ſpe-
cie monetæ etiã æquipollenti reddere, non
autem referenda eſt ad mutationem uel de
teriorationem monetæ, quæ non immine-
bat, nec præſumenda eſt. Et ſic ea pactio de
bet in dubio intelligi rebus ſic ſtãtibus, pro
ut etiã eſt de natura omnium contractuũ.
Et ſic cenſetur actũ de aureis eiusdem boni
tatis & ualoris extrinſeci uel indicaturæ,
cuius erant tempore mutui, non autem ma
ioris, nec maiorem ſummam conficienti-
bus, quàm debitor receperit, & in uſus ſuos
conuerterit l. cum quid, ſi certum petatur,
l. Rutilia Polla. de contrahen. emptio. ſed
nunc verè & effectualiter plus ualent etiã
habito reſpectu ad monetam paruam cur-
rentem tempore mutui, quia tunc mille hu
iuſmodi aurei valebant quadraginta mil-
lia ſolidorum tunc currentium: ſed nunc ua
lent quadragintaquinque millia ſolidorũ,
etiam de ſolidis currentibus tempore mu-
tui, quia ſolidi illius temporis manſerunt,
& manent de facto in eadem indicatura &
eodem curſu cum nouis, licet nouiter ex-
cuſſi deteriores ſint intrinſecus. Et ſic niſi
debitor deduceret superuentum bonitatis
augmentum, damnificaretur cum effectu
quinquies mille ſolidis, in quibus creditor
locupletaretur, ergo deductio facienda.
Patet, quia ſi verè & effectualiter diminuti
eſſent aurei, ſupplendum eſſet, ut nuper cõ-
cluſum eſt, ergo verum & effectuale aug-
mentum deducendum.
711 † Non obſtat decimum, quia re-
ſpondeo, quòd bonitas extrinſeca vini,
uel ſimilis ſpeciei, & bonitas extrinſeca pe-
cuniæ, non ſunt ſimilis nec eiuſdem habi-
tudinis & rationis, quia in vino & ſimili-
bus

bus eſt merè extrinſeca, nihil commune habens cum ſubſtantia rei mutuatæ: immo etiam eſt impertinens, nec eſt in conſideratione in mutuo: aliàs non diceretur vinum mutuari, ſed vendi: ſed in numis bonitas extrinſeca eſt conſubſtantialis, & de eſſentia pecuniæ, ut ſupr. nu. 693. Et dato quòd hodie etiam bonitas interuſurij conſiderabilis eſt de ſubſtantia, ſaltem in moneta precioſa, tamen etiam bonitas extrinſeca æquè cõ ſubſtantialis eſt, & æquè principalis, & etiã tempore diſpoſitionis (præſertim in mutuo, quod temporarij uſus pecuniæ gratia fit) principaliter intenta & conſiderata, & ſic in eadem bonitate extrinſeca reddi debet: ergo caſu conuerſo verum & effectuale augmentum bonitatis extrinſecæ deducendum. Vlterius non ualere argumentum de l. cum quid. & bonitate extrinſeca vini ad pecuniam, probatur primò, quia bonitas extrinſeca vini, uel ſimilis ſpeciei non eſt certa, ſed de ſe uariabilis, prout eſt merè accidentalis, & ſic uariatio non eſt inopinata, nec contra naturam rei: ſed in pecunia prout de ratione & ſubſtantia pecuniæ eſt certa perpetua æſtimatio, ita eius uariatio eſt contra naturam pecuniæ, & contra ius, per iura ſuprà nume. 697. Secundò, quia in vino bonitas extrinſeca non uenit iure obligationis, nec iure actionis, ſed mero iudicis officio, ut not. omnes Docto. in dict. l. vinum, ſed in pecunia, cum bonitas extrinſeca ueniat æquè principaliter, ut ſuprà nu me. 696. uenit ab initio iure obligationis & actionis: igitur in pecunia inſpicitur tantum æſtimatio, quæ erat tempore contractus, per tex. in leg. fundum Cornelianum, de nouatio. vbi Barto. & omnes, & in dict. leg. vinum, & vbique. Tertiò, quia in vino non vinum tantum peti poteſt, non autem æſtimatio, ut not. Barto. & omnes in dicta leg. cum quid, ſed in pecunia, ſi decẽ aurei mutuati ſunt, poſſunt peti denarij uel libræ eiuſdem quantitatis impoſititiæ: quia de iure tantam functionem & æquipollentiam recipiunt, ut nec ſtipulationis quidem forma offendatur, ſi quis interroget de denarijs, & alter reſpondeat de aureis, uel contra ad eandem æſtimationem, textus in leg. quæ extrinſecus, de uerbo obligatio. Si igitur ab initio ineſt æſtimatio iure actionis, & ab initio peti poteſt, igitur eadem æſtimatio, quæ erat tempore contractus, poſtea peti poteſt, ſiue interim creuerit, ſiue decreuerit, ſaluo æquitatis temperamento, de quo ſuprà nume ro 701. Item cum mutuum re contrahatur, & ualor impoſititius tunc currens ſit res principalis, ſaltem æquè principalis quæ deducitur in contractum mutui pecuniæ, ſequitur quòd mutuum ad eundem valorem limitatum & contractum intelligitur, prædicta æquitate ſalua. Et ſic iam nec communis opinio ſubſiſtere poteſt, nec eo quidem prætextu quaſi neuter lædatur: quia immo ſtante communi, alteruter lædi poteſt, & utrique periculum imminet: ſed ſecundum nos, tempus contractus inſpiciendo, neuter lædi poteſt, ſed utrique ſeruatur quantum dedit uel habere ſperauit & debuit. Habes quæſt. ab imis ipſis rerum fundamẽtis radicitus erutis nouiter excuſſam & deciſam, nec tamen tot argumenta tanto molimine digeſſi ad hanc ſolam quæſtionem decidendam, in qua ſufficiebat æquitatis diſtinctio, de qua ſuprà numero 701. Sed ad uniuerſam materiam aperiendam, vtque breuius defungi liceret in quæſtionibus ſequentibus, præſertim in concluſione totius materiæ q. ſi.

712 † NONAGESIMOTERTIO æquè neceſſe eſt excutere quid in alijs contractibus & obligationibus, puta in venditione, retractu, redemptione, dote, depoſito, legato, & alijs infinitis. Vt autem infinitas diſputationis vitetur, & hæc quantum fieri poteſt certa noua & methodica ratione decidantur, exactè diſcutiemus caſum unum deductis utrinque quàm breuius licebit & inuicem collatis radicalibus argumentis, ut ſic reliqui quoque caſus plani fiant. Capio ergo caſum venditionis, ut pote frequentiorem & latius patentem. Fac domum venditam pro mil le aureis ſolatis, traditam & nihilominus locatam emptori pro triginta uel quadraginta aureis ſolatis, donec præcium ſoluerit, iuxta not. in leg. ſicut emptio. loca. & ſuprà numero quingenteſimoquadrageſimoſecundo, tempore verò contractus aureus ſolaris ualebat tantùm quadraginta ſolidis, cum autem poſt aliquot annos cœpiſſet ualere quadragintaquinque ſolidis, emptor obtulit 889. aureos tantum, cum quinque ſolidis Turonenſibus, & ſic decreſcendo augmentum. An potuerit? Et communis eſt ſententia quòd non, ſed quòd præciſè teneatur mille aureos ſoluere abſque deductione augmenti & ſupple tione decrementi, & quòd citra moram non attenditur uariatio ualoris ſiue creuerit ſiue decreuerit. Sed hæc comm unis ſententia facile refellitur. Primò, quia eſt abſque lege, quippe iura nunquam præuiderunt, nec deciderunt hanc quæſtio,

Venditio

cum de iure non poſſit eſſe locus huic' uariationi, ſed ſancitum ſit, ut perpetua & uniformis ſit numorum æſtimatio. leg. ideo, de eo quòd certo loco leg. 1. de contrahen. emptio. l. fin. C. de ueter. nomiſma. poteſta. lib. 11. Secundò, dicta communis opinio fundatur in l. cum quid, ſi certum petatur, & in eo, quòd ualor impoſititius nummi ſit bonitas extrinſeca, ſicut æſtimatio caſualis vini mutuati, venditi, uel aliter debiti. Sed iſtud fundamentum eſt falſum, per not. in fin. quæſt. præcedentis: quia in vino & ſimilibus æſtimatio eſt merum accidens, nihil habens commune cum ſubſtantia rei: in numis verò huiuſmodi ualor impoſititius eſt proprium ſubſtantiale ipſius nummi, & ſic non propriè bonitas extrinſeca, ſed intrinſeca. Duo enim ſunt ſubſtantialia nummi, videlicet legitima materia in

Duo de ſubſtãtia numi.

qualitate & pondere, & publica & compacta æſtimatio, ſuprà nume. 703. Altius ergo inquirenda ueritas.

713 † Imprimis pro venditore & communi ſententia arguitur, primò, quia venditio facta eſt ſub certa ſpecie monetæ, videlicet aureorum ſolatorum, & ſub certo numero videlicet mille, ita quòd obligatio precij reſtricta eſt & determinata (prout fieri potuit) ad certam ſpeciem & numerum, ita quòd emptor præciſè obligatus eſt, & ad ſpeciem & ad numerum numorum conuẽtum. Igitur non poteſt deducere augmentum ſuperuentum, quia eſſet detrahere numero conuento, qui non minus eſt in obligatione, quàm ſpecies conuenta, ut patet ex tenore verborum contractus, cui ſtandũ eſt. Neque enim dubium eſt quin vendi potuerit, ut pro ſumma librarũ cuiusuis monetæ, ita pro qualibet certa moneta, & certo numero, & quin præciſè (ſi conſtet) ſtandum ſit, nec melius conſtare quàm ex verbis expreſſis. leg. non aliter. § primo, de legatis primò, nec eſt aptius mentis noſtræ teſtimonium. Bald. leg. ad recognoſcendos. C. de inge. manu. Et alioquin non referret dicere, vendo pro mille aureis, uel pro tanta ſumma, quantùm ualent mille aurei, ſoluenda in aureis, & ſic detracta obligatione certi numeri aureorum, quod eſt abſurdum, ut ſuprà numero 705. & etiam aſtringerentur contrahentes ad exprimendum tot aureos præciſè debitum iri, ſiue plus ſiue minus tempore ſolutionis ualeant, quod eſt abſurdum: quia tantùm ualet unum uerbum efficax quantùm mille, nec eſt ſuperflua verborum expreſſio exigenda l. fin. C. de donatio. licet non officiat leg. teſtamentum, C. de teſtam. Igitur ea breui pactione videntur partes de futuro incerto augmento uel decremento tranſegiſſe, ex quo & ad certam ſpeciem & ad certum numerum ſe limitauerunt. Et præſertim vbi non eſt inſueta huiuſmodi monetarum mutatio & uariatio, ut ſub hac deſpotia: & ſic videntur contrahentes ſatis præuidiſſe, & nihilominus, immo eo magis ita conueniſſe: & hæc eſt potiſſima ratio. Secunda hinc dependens, quòd neuter videtur lædi, ex quo illa ſpecies monetæ æquè ſe habet ad diminutionem ſicut ad augmentum, not. in leg. ſi pater. C. de inoffic. donatio. Tertiò, quia aucta uel minuta æſtimatione aurei, rerum quoque præcia proportionaliter augentur uel minuuntur. leg. ſecunda. C. de ueter. nomiſma. poteſta. libro undecimo, ad hoc Angel. in dicta. leg. Paulus. Purpura. in leg. cum quid, numero centeſimoſeptuageſimoprimo, ſi certum petatur. Quartò, quia ſi emptor ſoluiſſet, & poſtea ex pacto redimere uellet, deberet reddere ſimiles & totidem ſpecies, nec poſſet deducere incrementum ualoris extrinſeci, ex quo non eſt conceſſa facultas redimendi, niſi totidem ſpecies reſtituendo. Et ita de conſuetudinę obſeruatur, ut teſtatur Nicola. Boeri. deciſio. Burdegal. 327. numero quarto. Et in fortioribus terminis decidit Aymo conſilio quadrageſimoſeptimo. Igitur ab initio etiam citra moram ſoluere tenetur, non deducto dicto augmento: quia contractus & diſtractus eodem iure regulantur, not. in leg. de tutela. C. de in integr. reſtitu.

714 † In contrarium arguitur, primò, quia hi mille aureis ſunt promiſſi pro precio domus, & pro eius appreciatione, ad quam finaliter poſt multas nonnunquam contentiones deuentum eſt, ut inquit textus in leg. ſi uoluntate. C. de reſcinden. venditio. Et ſic conſtat, ut ad ualorem & æſtimationem domus, quæ erat tempore contractus, ita ad ualorem, & æſtimationem aureorum, quæ erat tempore contractus, reſpectũ habitũ. Igi' debet in dubio ille tantum ualor attendi, niſi aliud expreſſè cautum ſit. Igitur ſi citra moram augeatur, detrahendum erit: ſi verò minuatur, ſupplendum. Secundò, quia mille aurei non ſunt deducti in diſpoſitionem, inſpecta ſola bonitate intrinſeca, immo multo magis, ſaltem æquè principaliter inſpecta & expenſa bonitate extrinſeca. Igitur ſi bonitas intrinſeca debet attendi ſecundum tempus contractus duntaxat, ut omnes tenent in dicta leg. Paulus, & in dicto capit. quanto, & vbique, igitur multo magis, ſal-

gis, ſal-

gis ſaltem æquè attendi debet tempus contractus, quantum ad bonitatem extrinſecam. Tertiò, quia mille aurei non ſunt æquales domui per ſolam materiam, ſed præcipuè per eorum ualorem currentem: ergo præcipuè debet attendi ualor currens, & ſic temporis contractus l. Rutilia. de contrahen. emptio. Alioquin non ſeruaretur æqualitas conuenta ſubſecuta uariatione, ſed uel venditor exigeret plus, aucto aureo videlicet maiorem ſummam librarũ quàm quæ ex precio conuento tempore contractus reſultaret, uel minus diminutó aureo: quod eſſet abſurdum, & contra æqualitatem naturalem & intentam contractus.
Quartò emptor eſt debitor generis, & ſic ad eum ſpectat periculum, & in totum & in parte: igitur ſicut ſi in totum tempore ſolutionis inhibitus eſſet curſus dictorum aureorum, deberet in alia proba moneta ſoluere, uſque ad æſtimationem, quæ tempore contractus currebat, etiam ſecundum cõmunem. Igitur ſi ualor diminutus ſit debet eſſe periculo emptoris, ut ſuppleat uſque ad dictum ualorem: ergo ſi auctus ſit, cedet ſuo, non venditoris commodo. l. ſecundum naturam, de regulis iuris, & ſuprà nũ. 702. Et alioquin ſi communis opinio eſſet vera, ſequeretur maximum inconueniens, ſcilicet quòd emptor, dum continuat mercedẽ conductionis, captaret tempus, quo ualor aureorum imminutus eſſet, ut de facili poteſt contingere, & tunc precium offerret lõgè diminutum, quod cogeretur venditor recipere, quod eſt iniquum: & ſic communis ſententia neutro caſu augmenti uel im-
715 minutionis ſtare poteſt. † Quintò, quia ad ſciendum an emptor uel venditor ſit deceptus ultra dimidiam iuſti precij in dicto contractu, non inſpiceretur quantum ualebant tempore contractus l. ſi uoluntate. C. de reſcin. uend. unde ſi tempore contractus domus ualebat quater mille & centum libras, & ſic bis mille quinquaginta ſolatos ſecundum æſtimationem ſolatorum eiuſdem temporis, & ſic læſus fuit venditor ultra dimidiam, ſi antequam agat augeatur ualor ad quadragintaquinque ſolidos, non deſinit eſſe læſus ultra dimidiam, & agere poſſe ex leg. ſecunda, quanquam ſi tempore contractus ualuiſſent aurei quadragintaquinque ſolidos, non fuiſſet læſio ultra, ſed infra dimidiam, & è contra in emptore læſo. Igitur ſicut ad reſcindendum contractum attenditur ualor extrinſecus monetæ, qui erat tempore contractus: ita ad obſeruandum & exequendum contractum in ſolutione precij. Sextò, quia eodem themate retento de venditore decepto, ſi emptor eligat ſupplere iuſtum precium, debet illud ſupplementum facere & ſoluere habito reſpectu ad æſtimationem, quæ erat tempore contractus, non ad augmentum aureorum ſuperuentum. Vnde non tenebitur hodiè ſupplere uſque ad bis mille quinquaginta ſolatos (licet illud eſſet iuſtum precium tempore contractus) ſed ſufficiet ultra mille, tempore contractus ſolutos, ſoluere alios mille ſolatos, & ſic computato & deducto augmento ualoris, qui eſt tempore ſolutionis uel ſupplementi, quod ſupplementum eſt uera pars precij, & eiusdem naturæ, ut ſcripſi in conſuetud. Pariſien. § vigeſimoſecundo quæſt. nona in principio. Igitur & ſi nil fuiſſet ſolutum ab initio, ſed totum precium reſtaret hodie ſoluẽdum poſſet, ſoluere precium & ſupplementum ſecundum ualorem contractus, & ſic facta de toto precio deductione augmenti ſuperuenti: quia unum & idem precium non debet diuerſo iure cenſeri. l. cum qui. in fin. de uſucapio. Quid
716 dicemus? † Expendamus, & conferamus utriuſque partis rationes, uim & energiam. Et certè pro venditore ſola prima ratio urget, & ſubſiſtit, videlicet, quòd precium limitatum fuit & compactum non ſolum ad certam monetæ ſpeciem, ſed ad certum numerum numorum dictæ ſpeciei: & conſequenter non ſpectandum augmentum uel decrementum extrinſecum dictæ ſpeciei monetæ, ſed de incerto euentu augmenti uel decrementi tranſactum per expreſſionem & taxationem certi certorum numorum numeri. Secunda enim ratio eſt pars primæ, nec alioquin per ſe ſubſiſteret, quia regulariter non eſt præſumendum, quòd contrahentes uelint ſe ſubijcere alicui aleæ. fac. not. ſuprà numero nonageſimotertio. Immo hoc ipſum principaliter in quæſtione uerſatur. An contrahentes intenderint præcidere ad ſummam, quam tunc mille ſolati conficiebant: an verò intenderint tranſigere de alea. Et non ualet ratio, quæ eſt eadem cum quæſtione uel dicto leg. qui interrogatus. vbi Bartolus, de petitio hæredit. not. in leg. fin. de offic. procura. Cæſar. Minus ualet tertia ratio, quia dicta lex ſecunda de ueter. nomiſm. poteſta. non loquitur de imminutione ualoris numi, quæ ſit ex tyranide per auaritiam uel abuſum principis, hoc enim iura ignorant: ſed de ea, quæ ſit ex iuſta cauſa, & proportione ad reliquas monetas. Aut enim omnes monetæ pari proportione minuuntur uel augentur, & tunc procedit d. l. generaliter reſpectu omniũ monetarum; quia preciũ diminutum uel auctũ, cũ

L. 2. de ueter. numiſ. poteſta. lib. 11. C.

ſit uniformiter uariatum, æquipollet gene
raliter ueteri p̄cio. Aut verò una tm̄ ſpecies
aurei minuitur, reliquis monetis manẽti-
bus in ſtatu ſuo, & non poteſt dicta.l. pro-
cedere: quia immo tunc precia rerum re-
manent in ſtatu ſuo, reſpectu aliarum mo-
netarum ſtantium: reſpectu autem aurei
minuti non minuuntur, ſed augentur rerũ
precia, ut ſenſus communis, & rerum expe-
rientia oſtendit. Itaque in themate, cum re-
liquis monetis manentibus in curſu ſuo ſo-
laris aureus de quadraginta ſolidis auctus
ſit ad 45. non poteſt habere locum d.l. 2.
quia propter hoc ſolum res, quæ ualebat vi
ginti libras non incipit ualere 22. cum di-
midia, ſed vbi ualebat decem ſolares, non
ualet niſi octo ſolares, & quadraginta ſoli-
dos, ita quòd precium rerum reſpectu dicti
aurei taliter aucti decreuit, quia ualent mi-
norem numerum aureorum, & ſic d.l. 2. re-
ctè intellecta militat pro ſecunda parte, vi-
delicet pro emptore contra uẽditorem. Mi
nus etiam obſtat quarta ratio, quia eadem
eſt dubitatio cum quæſtione principali: igi
tur, ut de ſecunda ratione dictum eſt. Ratio
nes autem adductæ pro ſecunda parte, quã
quam numero ſex, non ſunt in effectu niſi
una, videlicet quòd mille aurei ſunt pro-
miſſi tanquam precium appreciatum do-
mus, & tanquam certa conuenta æquali-
tas domus, & conſequenter reſpectu
ualoris dictorum aureorum tunc currentis
& ſummę ſeu æſtimationis librarum ex eis
tunc reſultantis, prout ſecundũ omnes poſt
Barto. in d.l. Paulus, maior moneta per mi
717 nutam æſtimatur. † Supereſt videre
utra ratio potior ſit & uincat in hac quæſt.
Certum eſt autem ex prædictis, ſecundam
regulariter obtinere, cũ ualor impoſititius
ſit etiam intrinſeca bonitas in ratione pecu
niæ, & ſaltem æquè principaliter conſidere
tur non obſtante communi ſentẽtia, quam
ſatis conuicimus ex no. ſuprà nu. 694. Mo-
dò punctus eſt, an huic regulæ ſufficienter
appareat derogatum eſſe, eo ipſo quòd ſim
pliciter cõuenit de mille aureis, & ſic de cer-
ta ſpecie & certo numero nummorum. Et ſic
hæc quæſtio & ſimiles magis ſunt facti &
uoluntatis, quàm iuris: quo minus mirum
eſt, ſi docto. hactenus in his quæſt. multum
dubitauerunt, tantoque longius errauerũt
& intricauerunt, quanto partim falſis fun-
damentis inhærendo, partim dicta alio-
rum perperam & præpoſterè accipiendo,
partim rerum & factorum circunſtantias
negligentius expendendo, vniuerſam hanc
facti magis quàm iuris materiam ad certas
commẽtitias regulas aſtringere conati ſunt
ut Marti. Lauden. Iacob. Put. Curt. Senior,
& alij in tracta. monetarum. Alber. Brun.
in tracta. de augmento. Hanc ergo quæ
ſtionem, quam ſemel, ut ſit methodus om-
nium, ... excutimus breuiter, realiter
& naturaliter hoc ſenſibili paradigmate
oculis obiecto ſoluimus. Fac liberam eſſe
Rempub. & rectè cõſtitutam, puta ſub opti *Solutio: Felix reſpub.*
ma ariſtocratia, & ibi communi decreto &
ex iuſtis cauſis ſtatutum fuiſſe, ut aureus,
qui ualebat quadraginta ſolidos, deinceps
perpetuò ualeret quadragintaquinque, ma
nentibus tamen ſolidis in ualore & curſu
ſolito. Nemo certè candidi ingenij, cuique
non pleonexia, nec ſophiſtica, ſed bonum
& æquum præſtat, dubitabit quin ſi pridie
decreti facta erat uenditio pro mille aureis
liberetur emptor ſoluendo 889. aureos cũ
quinque ſolidis, & ſic deducto augmento.
Cum enim ſimus in terminis veri & effe-
ctualis augmenti, ſuprà nu. 707. iſtud aug-
mentum in iuſta Repub. perpetuò duratu-
rum ſit, nec unquam ſperetur uel timeatur
mutatio: quia ſi fortè fieret mutatio non ſo
lum ex iuſta cauſa fieret, ſed etiam iuſta p-
portione ad reliquas omnes monetas, ut
nec ciues, nec exteri læderentur: quia locus
eſſet dict. leg. ſecunda. C. de ueter. nomiſm.
pote. ſequitur attento efficaci & perpetuo
augmento, quòd ſumma oblata æquipol-
let perpetuò ſummæ conuentæ, & ſic quòd
non tenetur emptor plus ſoluere. Idem ſi
decretum factum fuit eadem die, uel etiã
pridie venditionis, ſed nondum publica-
tum, uel conſtet quòd contrahentes, ſaltem
emptor, iuſtam habeat cauſam ignoran-
tiæ. Cum enim intenderet ſe obligare in
effectu ad bis mille libras tantum, non eſt
uериſimile, quòd ſe obligaſſet ad mille au-
reos, ſi ſciuiſſet tot aureos iã ualere bis mil-
le ducẽtas quinquaginta libras, nec expreſ-
ſio certæ ſpeciei & numeri aureorum ſuffi-
ciens eſt argumentum, aliam fuiſſe inten-
tionem: quia uериſimiliter ideo expreſſit, &
promiſit emptor mille aureos, quia bre-
uior erat ſermo, quàm dicere bis mille li-
718 bras. † Fateor, quòd ſimplex expreſſio
aureorum ſufficit ad obligandum præciſè
in ſpeciebus aureorum, utque non poſſit in
uito venditore ſolui in minus pręcioſa mo
neta: ſed non ſufficit ad obligandum ad ma
iorem ſummam notabiliter, quàm putabat
emptor, & communiter putaretur aureos
ualere.

Nec hoc caſu dici poteſt numerũ aureo
rum expreſſum fuiſſe ad tranſigendũ de in-
certo futuro uel impendenti augmento uel
decremẽto ualoris, cũ tũc nullũ periculum
mutationis huiuſmodi ſubeſſet, nec ſolitũ eſſet,
nec ſperaretur. Et conſequẽter numerus nõ
fuit

fuit expreſſus,niſi ad taxandam certã ſum-
mam,non autem ad tranſigendum de ino-
pinata,& non veriſimili mutatione : & ſic
prorſus ceſſat ratio primæ partis. Quòd ſi
ita eſt,etiam ſi iam tempore contractus aug
mentum ſuperuenerat, igitur multo for-
tius ſi ex interuallo ſuperueniat, argum.l.
Lapſa reſp. Rutilia Polla.de contrahen.emptio. Idem
ſi à vero & politico Rege ſimile decretum
fiat,quod non ſperetur mutari. Contra fac
miſeram ciuitatem unius, vel plurium ty-
ranorum libidini expoſitam,& ibi inter cæ
teras calamitates & direptiones crebrò mo
netas uariari & reprobari,tunc quandiu ea
labes durat,locum habet ratio primæ par-
tis. Verum eſt enim dicere,imminere pe-
riculum mutationis monetæ ; & ſubeſſe
cauſam tranſigendi de numero earundem
ſpecierum,aduerſus incertitudinẽ augmen
ti uel decrementi. Item ſuperuento aug-
mento,ſi emptor uellet illud deducere, non
offerret ſummam æquipollentem ſummæ
conuentæ & debitæ:quia periculum eſt nõ
ſolum ne mox augmentum illud cadat, ſed
etiam ne moneta uilior fiat. Et pari ratio-
ne uenditor,qui non patitur deductionem
augmenti , non poteſt petere ſupplementũ
decrementi : quia ſpes eſt pecuniam mox
auctum iri.Facit quòd uariatio modico tẽ-
pore duratura nõ debet attendi.l.precia re-
rum,ad fin.ad legem Falcidiam. Tum cum
euentus augmenti & decrementi ſit in du-
bio,non poteſt iuſtior,æquior, & medio ꝓ
pinquior uia eligi,quàm in eiſdem ſpecie-
bus & numero reſtituendo. Igitur hoc ca-
ſu hæc uia,non ſolum tanquam media, ſed
etiam tanquam æquabilior, & utrique par
tium minus oneroſa,ſed vtrique utilior,eli
genda eſt.l.2.& ibi Paul.ſi quis cautio. Pro
batur etiam,quia ſi ſublata & abrogata eſ-
ſet æſtimatio publica & impoſititia omnis
pecuniæ,nihilominus reddendum eſſet de-
bitum,ſaltem ad quantitatem & qualitatẽ
prioris materiæ,ſicut initio ante pecuniam
ſignatã definiebatur, & in uſu uerſabatur
pecunia [illegible], ut inquit Ariſtoteles
primo Politicon cap.ſexto, ideſt magnitu-
dine,& pondere ipſius materiæ duntaxat,
Ita per huiuſmodi crebras & incertas mu-
tationes,ſublato ſaltẽ incerto & inutili red-
dito ſigno ſeu valore impoſititio pecuniæ,
reddi & ſolui debet in eadem materia, ma-
gnitudine & pondere: & ſic ſub eodem nu-
mero & bonitate intrinſeca,de quibus con-
uenit,non inſpecta bonitate extrinſeca,quę
iam nulla eſt,ſicut ab initio ; aut dubia,ca-
ptioſa & incerta.

Anglica lues. 719 † Nunquam autem prodigioſiores mo-
netarum mutationes legi neç audiui præ-
illis,quæ poſt hanc vrbem anno milleſimo
quadringenteſimo decimooctauo à Burgũ
dis & Anglis captam,quadriẽnio proximo
factæ ſunt , ita vt marca ſeu libra argenti,
quæ nouem tantum libras tempore urbis
captæ valebat,ſenſim ob crebras huiuſmo-
di deprauationes,& mutationes cœperit in
fra quadriennium anno milleſimo quadrin
genteſimo vigeſimoſecundo , menſe Iulio,
vſque ad diem decimum Nouembris eiuſ-
dem anni,valere octoginta libras Turonen
ſes,vt ex regeſtis pręfectorum monetalium
comperi. Interim autem inter cætera hu-
iuſmodi facinora Angli regiam hanc vrbẽ
occupantes,Carolum quoque Sextum du-
dum mente captum detinentes, eiuſque no-
mine,& authoritate ad fœdera,populumq;
conciliandum,Francorumque Regnum in
Henricum Sextum Regem ſuum transferẽ
dum abutentes, præcium monetæ auxerũt
anno milleſimo quadringenteſimo uiceſi-
mo, menſe Iulio, publicato prædicti Caro
li Sexti edicto , quo aureus valeret ſexagin
ta ſolidos Turonenſes certa verò moneta
aurea,cui aries exaratus erat, quadraginta
ſolidos,& alia moneta aurea Anglica(No-
biles vocant) ſeptem libras Turonenſes ua
leret.Anno verò ſequenti milleſimo qua-
dringenteſimo uiceſimo primo imminue-
runt, publicato eiuſdem Caroli Sexti edi-
cto,quo groſſus pecuniæ,qui valebat ſexde
cim denarios Turonẽſes,iuſſus eſt quatuor
tantum denarios Turonẽſes ualere, aureus
autem triginta tantum ſolidos Turonenſes,
& numus aureus,cui aries exaratus,viginti
tantum ſolidos Turonenſes. Et extant ad-
huc hæc duo edicta tranſcripta in libro ni-
gro Cartophylaciæ procuratoris Regij in
Caſtello Pariſienſi, quorum palam eſt au-
thores fuiſſe Anglos:tunc enim dictus Ca-
rolus Sextus,mente quidem iamdudum ca
ptus,corporaliter ab Anglis ope Philippi
Burgundi cum coniuge & filia captus deti
nebatur. Et ex contractu ſeu potius præſti
gio,vt pote cum mente & corpore capto ce
lebrato,filiam eius Regi ſuo Henrico ſpon
ſam dederunt, eundemque Henricum Re-
gni Franciæ Viceregem(Regentẽ vocant)
quandiu Carolus ſextus uiueret, conſtitue-
runt , poſt eius obitum(ueris filijs præteri-
tis)regnaturum,proutque de facto mortuo
Carolo mox Pariſijs coronauerunt: Sed il-
læ Reipubli. direptiones in eorum tandem
caput redundarunt. Cum enim pernicio-
ſis his actibus diu populum eluſiſſent,omni
que ſpe bonæ politiæ fruſtraſſent , & hinc
tandem populi contemptum & odium in-
curriſſent,facilè breui tempore,leuiori præ
ſidio(tametſi ſuperiores)totius Regni fini-
bus

bus expulſi ſunt, quod eis non accidiſſet, ſi [illegible], ſi politicas artes (quæ nõ ſunt aliud quàm Reipublicę charitas, & [illegible]) ſciuiſſent & exercuiſſent. Prædictorum autem ab uſuum & Reipublicæ expilationum nominatim meminit Ioan. de Vicomercato, qui eo tempore Ticini legebat, & ſcribebat in iure Pontificio dic. cap. quanto, col. 4. dũ loquit' de principibus cauponatoribus monetarum, qui pecuniã ſubinde reprobant, & expendi uetant, ſine cauſa, niſi, ut vili redemptam conflent; & nouam debiliorem cudant. Vt viſum fuit (inquit) noſtris temporibus de illis Billonis reprobatis vltra montes. quia non poterant expendi, emebãtur ad pondus, & hinc multi ditati, ſed quã plurimis expilatis.

720 † Sed ad rem, quacunque cauſa contingat & immineat dicta crebra monetæ mutatio, etiam ſi non ex mera libidine & tyrannide principis, ſed fortè propter alias clades & neceſſitates Reipublic. ineluctabiles (nõ refert) idem eſt dicendum, vt tunc bonitas extrinſeca, quæ nulla eſt, vel inutilis, vt potè incerta & nugatoria, quippe quotidie à poſſeſſore auferibilis, non poſſit, nec debeat in ratione cõmerciorum, quæ ſuper certa & efficaci compenſatione fundari debent, attendi, ſed eadem ſpecies & idem couentus numerus numorũ reddi. ſicut in debita magnitudine, & põdere, anteq̃ pecunia ſignata eſſet: ſecus ceſſante periculo huiuſcemodi crebræ & ſordidæ uariationis. Vnde cum in terminis quæſtionis noſtræ ceſſauerit illud periculum, & augmentum iſtud iuſtis de cauſis (vt auguror) factum non fuerit momentaneum nec nugatorium, ſed efficax & durabile, prout adusq; in effectu durat, ceſſant omnes rationes adductæ pro creditore & communi ſententia, & habent locum omnes rationes adductæ pro debitore, & ſententia noſtra: & ſic concludo oblationem emptoris validam & ſufficientem. Ex his nouiter per nos excuſſis apparet clara, æquabilis & ſolida deciſio omnium infinitarum id genus quæſtionum: ſed ad maiorem elucidationem, tum quia quotidiana & utilia ſunt, tũ vt clarius appareat, quàm in ſingulis caſibus peculiaris ſua ratio & æquitas diligenter expendenda ſit, non aũt generaliter omnes & indiſcriminatim ad unius inſtar ſtatim decidendi, more imperiorum medicorum, qui vno collyrio morbos omnes ſanari uolunt, inſigniores aliquot quæſtiones ſingulatim diſputatione remota diſcutiemus. Et primò occurrit.

In retractu. 721 † NONAGESIMAQVARTA, quæſtio de retractu proximitatis. Et ſi quidem emptor nondum ſoluerit precium (vt in præcedentis quæſtionis Themate) non ſupereſt quæſtio, quia emptoris, à quo retrahitur, non intereſt, quomodo precium ſoluatur, dummodo liberetur erga uenditorem: & ſic retrahens eodem modo debet ſoluere uenditori, ſicut ad emptore ſoluendum eſt. Conſequenter idem omnino dicendum, quod in quæſtione præcedenti, ſiue de augmento, ſiue de diminutione agatur. Si uerò emptor initio ſoluit dictos mille ſolatos, deinde infra annum, forſan inueſtituræ, uenit proximus venditoris, & vult deducere augmẽtum illud poſt venditionem & ſolutionem precij ſuperuẽtum, tunc quæſtio eſt, an poſſit, ſicut in quæſtione præcedenti, eodem in cæteris Themate retento, videlicet quòd ſit augmentum efficax & ſtabile? Hanc quæſtionem expreſſim format Domi. Andre. Tiraquel. in tracta. proxim §. 1. gloſ. 18. nu. 26. Vbi nõ decidit, ſed fideliter citat omnes ordine & nuncupatim, qui de mutatione monetæ tractant, in quo multum commodat & occurrit laboribus ſtudioſorum. Vt ergo partes noſtras circa deciſionem exequamur, ſimul & diſputationis prolixitatẽ vitemus, dicimus quòd baſis & punctualis ratio deciſionis in hac quæſtione eſt, quòd emptor, à quo retrahitur, debet indemnis ſeruari per retrahentem, ut diximus in conſuetudin. Pariſien. §. 13. gloſ. 3. quæſtio. 2. quæſtio. 5. Aut ergo retrahens venit infra annum contractus, cum interim ſuperueniſſet illud augmentum, & non poteſt illud deducere, ſed præciſè tenetur mille aureos refundere. Ratio deciſiua, quia emptor nuper totidem ſolares numerauit huius emptionis occaſione: ergo totidem debet retrahens, quia debet indemnem reddere emptorem & redintegrare eũ in ſtatu ſuo, in quo erat ante emptionem. Sed niſi reddantur ſimiles mille aurei, emptor non redintegratur: eos enim uериſimiliter adhuc haberet ſi non emiſſet, vel ſi ſoluere diſtuliſſet. Nec poteſt iuſtè dici, quòd in aliam domũ, vel in alias merces impendiſſet, propter breuitatem temporis, ob quam non dicitur emptor fruitus fundo, nec aliquam conſiderabilem vtilitatem percepiſſe. Tum iſtud augmẽtum nimis calens & recens nondum eſt ſatis tutum, ſed dubitari poteſt de imminutione: & ſic ſiue nunc certò & abſolutè deducatur, emptor relinquitur in præſenti periculo damni, quod non eſt tolerandum: ſiue offeratur deduci data cautione reſtituendi, ſi infra non multum tempus, puta trium annorum, contingat valorem huiuſmodi aureorum diminui, adhuc non redditur emptor indẽnis: quia cogeretur ſtare in ſuſpẽſo, & uenire per actionem & litem in futurum

rum

rum,cum ius retẽtionis & dominij habeat. Tum ſi propter iſtud inopinatum augmentũ oporteat alterutrum lucrari vel damnificari in aliquo, iuſtius & æquius eſt in hoc damnificari retrahẽtem,quàm emptorem: tum quia retrahens uoluntariè venit ad retractum, qui ab emptore inuito exigitur. Regulariter autem magis ſubueniendum ei,qui ex neceſſitate inopina, quàm qui ex voluntate impeditur,vel grauatur l.2.§.fi.ſi quis cautio. Tum quia retrahens venit contra ius commune contra emptorem, aliàs tutum iure communi. leg. dudum.C. de contrahen. emptio.

722 † Et ſic in dubio facienda interpretatio contra retrahentẽ:tum quia actor, ſed emptor,vtpote reus,fauorabilior.l. fauorabiliores de reg. iur.tum quia retrahens certat de quodam lucro,videlicet de auferẽdo ab emptore,& transferendo in ſe omni lucro, effectu & commodo contractus, induſtria emptoris acquiſito. Igitur in dubio potius fauendum eſt emptori quàm retrahenti, ẽt ſi emptor contra eum ageret.l. non debet actori.§.1.de regu.iur. Siue igitur oporteat alterutrum lucrari, vel damnificari, etiam in caſu claro,ſiue non oporteat in caſu claro, ſed dubium ſit alterum lucrari, vel damnificari,melius eſt omni caſu emptorẽ eſſe tutum, vt indemnis omnino recedat, damnum uerò ſiue certum ſiue incertum remanere retrahenti. Aut verò retrahens uenit poſt multos,puta quinque,vel decem annos poſt contractum,quia forte emptor nondum inueſtitus erat, & apparet efficax, & durabile eſſe illud augmentum,quod nõ eſt recenter factum, & tunc poterit illud deducere:quia propter interuallum temporis,ex quo apparet illud augmentum eſſe efficax,& quia emptor interim fruitus eſt, & multorum annorum fructus ſuos fecit, ſumus caſu claro, quòd emptor non dicitur damnum pati,quia non ſoluit niſi bis mille libras, & tantundem illi offertur in eiſdem ſpeciebus auri,ſummaque oblata omnino, & tutò hodie æquipollet ſummæ cõuentæ & ſolutæ, tempore contractus & ſolutionis inſpecto.

723 † Sed quid caſu conuerſo,ſi tempore vẽditionis & ſolutionis aureus erat maioris æſtimationis,quę dum venitur ad retractũ, iam interim decreuerat? Et videtur diſtinguendum,vt in priore mebro,per iocũ ab eadem contrariorum diſciplina. Sed illud argumentum non habet locum in hoc caſu quia non eſt contraria & oppoſita reſpectiuè ratio contrariorum, immò ſemper manet eadem punctualis ratio deciſiua emptoris indẽnis ſeruandi. Ideo indiſtinctè ſupplẽdum eſt decrementum,cum ſit vera & effectualis imminutio,ſecundũ not. ſupra nu. 707.alioqn emptor reciperet minus quàm ſoluerit,quod eſſet iniquiſſimum. Nec audiendus retrahens, ſi cauſetur,imminutionem eſſe recentem, & quòd veriſimiliter augeri poterit:quia non debet emptor certo precio ſoluto dimittere acquiſitionẽ certam, & remanere in dubio de parte precij quia non ſeruaretur indemnis. Nec etiam audiendus eſſet retrahens,ſi uellet dicere, ꝙ ob breuitatem temporis ſatis eſt emptor indemnis,ex quo redduntur ei ſui mille aurei ſolares, licet poſtridie fortè emptionis & ſolutionis in ualore & curſu diminuti, ex eo quòd veriſimile ſit,quòd ſi emptor non emiſſet,vel non ſoluiſſet,adhuc eandem pecuniam haberet, nec in tam breui tempore pro veteri valore impendiſſet, & quòd cũ incontinenti veniatur ad retractum, & reſtituantur ſimiles mille ſolati, ſatis videtur emptor omnino in priſtinum ſtatũ reſtitui. Cæterum omne commodum contractus ſpectat ad retrahentem, ita ꝙ nõ poteſt emptor cauſari ſua intereſſe nõ poſſe amplius retrahi pro mille ſolatis tãtum, quaſi ſuum debeat eſſe commodum fortunæ,& diligẽtiæ ſuæ,quę prouenit ex ſolutione precij antequam aurei diminuerẽtur. Et quòd iſtud commodum eſt pars commodi contractus, & ſpectat ad retrahentem, ſicut commodũ uilitatis precij,& omnium bonarum conditionum emptoris debet ad eum ſpectare.

724 † Quia ad hæc omnia reſpondetur, ꝙ non eſt verum reddi ſimiles aureos niſi etiã in eadem extrinſeca bonitate, quæ æquè principalis eſt,reddantur: quia ſi tempore contractus & ſolutionis aurei ualebant.45. ſolidos,& mox cum retrahitur, non ualent niſi 40. Semper uerum eſt dicere,quòd emptor in effectu ſoluit bis mille ducẽtas quinquaginta libras,& tamen non redderetur ei niſi bis mille,quod eſſet iniquum. Et quãquam ſit magna temporis uicinitas, tamen ſatis eſt,quòd eſt aliquod interuallum,puta trium:vel octo dierũ, & quòd emptor aliàs potuiſſet eadem die qua ſoluit, vel poſtridie vtiliter aliud emendo, vel reditum ſup ſe currentem redimendo,impendere dictos mille aureos pro bis mille ducentis quinquaginta:& ſic omnino tenetur retrahens ſupplere,aliàs iuſtè cauſatur emptor ſe dãnificari,nec tenetur cauſas exprimere, quia variæ & infinitæ eſſe poſſunt:& ſufficit, ꝙ interim, vel fortuitam occaſionem pro mille ducentis quinquaginta impendendi amiſit. Et quæ dixi de retractu proximitatis, idem de retractu dominicali, puta feudali, vel cenſuali. Et quomodocunque tertius

pro

pro eodem precio retrahere poſſit, puta ex
legato ſub hac conditione facto, vel pacto,
re ad hoc hypothecata, ut dixi in conſuetu-
dine Pariſien. titu. 16. in Rubr. Quod autẽ
dixi de ſupplendo decremẽto, limitandum,
niſi illud decrementum ſuperuenerit poſt
moram emptoris: quia tunc illi debet im-
putari, non autem offerenti. Et hoc eſt ge-
nerale in omni moratore, per l. 3. in fin. de
actio. emp. Sed quid ſi in uenditione pactũ
fuit, quòd præcisè mille aurei ſoluerentur,
& expreſſum quòd nec plus, nec minus, nõ
obſtante quacunque mutatione monetæ,
ſiue in augmento, ſiue in decremento? Re-
ſpond. tunc ceſſare diſputationem & diſtin
ctionem quæſtionis præcedentis, & omni-
no ſtandum pacto, non ſolum inter empto
rem & uenditorem, ſed etiam inter empto
rem & tertium retrahentem, ſiue iure pro-
ximitatis ſiue iure dominicali, vel ſimili.
Fallit inter emptorem & uenditorem, ſi lo-
cus eſſet. l. 2. C. de reſcind. uendi. quia tunc
neceſſariò inſpicienda eſſet æſtimatio, non
ad certam ſpẽm monetæ, aut eius mutatio
nem ſubſecutam, ſed ad ſolidum & libram,
hoc eſt ſecundum curſum, qui erat tempo
re contractus, vt ſup. nu. 715. Secundo loco
occurrit ſequens quæſtio.

725 † NONAGESIMOQVINTO. Quid in re-
demptione? Puta ſi uendens domum pro
mille ſolatis ſtatim eos recepit, & ſibi cauit
de facultate redimendi: vt quæ quæſtio ſit
dubitabilis ſupponitur uenditio facta non
vili precio, ita vt recideret in fraudem re-
ditus duodecimæ, & eſſet dicendum, ut in
dicto reditu, ut no. ſup. quæſtio. 56. ſed pre-
cio iuſto, puta ad rationem octodecim vel
uiginti pro uno, vel etiam integro precio,
ut ea facultas ſit merè gratioſa. Et videre-
tur omnino idem dicendum, quod nuper
diximus in retractu: quia redemptio nihil
aliud eſt, quàm retractus conuentionalis, in
quo æquè iuſtum eſt emptorem reddi indẽ
nem, ſicut in retractu legali: & ſic videtur
eadem baſis & punctualis ratio decidendi.
In diuerſum videtur, quòd indiſtinctè poſ-
ſit & debeat fieri redemptio in eadem ſpe-
cie & numero monetæ, de quibus cõuenit,
& ſic redendo præcisè mille ſolares aureos.
Patet, quia uenditor ſibi cauit de facultate
redimendi reſtituendo mille ſolares: igitur
etiam ſi imminuta ſit poſtea eorum æſtima
tio, iure ſuo tamen utitur redimendo pro
mille aureis: & ſic non tenetur ſupplere de-
crementum. Et pariter ſi interim auctus ſit
ualor aureorum, quòd non poſſit augmen-
tum deducere, prædicta & ſequenti ratio-
ne: quia emptor non conſenſit pacto, uel
gratiæ redimendi, niſi ſub eo onere, condi-
tione uel modo, reddendo mille aureos.
Igitur præcisè debent reddi, quia uenditor
non poteſt ea gratia vel pacto uti, niſi cum
ſuis modis & conditionibus, quod probat,
& de conſuetudine eſſe teſtatur Nicol.
Boeri. deciſi. Burdega. 327. nume. 4. verum
eam conſuetudinem non probat, nec uerũ
eſt ita obſeruari ex neceſſitate ſpecialis ſu
per hoc iuris conſuetudinarij. Videmus
enim & fatemur ita frequentius obſeruari
in redimendo, non tamen ex certo poſitiuo
iure conſuetudinario, ſed quia, uel ita ſug-
gerit æquitas caſus ſubiecti, vel partes ita
conſenti unt liberaliter, ſcrupuloſiorem ſub
ductionem faſtidioſis, auaris aut infeſtis re-
linquentes: & ſic ea non eſt conſuetudo iu-
ris, ſed aſſuetudo ſeu frequentia facti, ut in
ſimili ſupra numero. 708.

726 † Soluendo dicimus hanc quæſtionem
(quæ tam à iure communi exorbitat, quàm
eodem iure huiuſmodi barbarica moneta-
rum mutatio incognita eſt, immo reproba-
ta, & damnata) ex bono & æquo abſque al
terutrius captione decidendam. Aut ergo
interim creuit æſtimatio, & tunc ferè dicen
dum, prout ſuprà, in retractu in caſu augmẽ
ti. num. 721. quia eadem propemodum eſt
ratio: tamen quia paululum diuerſitatis eſt
in circunſtantijs, non grauabor preſſius di-
ſtinguere. Aut augmentum ſuperuenit in-
continenti, vel paulo poſt ſolutionem pre-
cij ante illius uſum, ita quòd uenditor ſen-
ſit commodum augmenti: & tunc non de-
bet illud deducere quandocunque poſtea
redimendo, tum quia bis idem perciperet,
contra æquitatem & bonam fidem. l. bona
fides, de regu. iuris, tum quia debet paria in
effectu reddere, qualia recepit: ſed in effectu
recepit precium cum augmento. Et licet nõ
acceperit illud augmentum immediatè de
manu emptoris, quia nondum ſuperuene-
rat augmentum, tamen ſuperuenit re inte-
gra, & percepit illud de pecunia immedia-
tè recepta ab emptore: ergo illud idem aug
mentum non debet deducere. Aut uerò au-
gumentum ſuperuenit, poſtquam vẽditor
conſumpſerat precium in ualore antiquo:
& tunc aut ſtatim & infra medium tempus
puta infra annum vel ſeſquiannum à uendi
tione, uult redimere & non debet deduce-
re: quia æquitas non ſuggerit, ne tum prò-
pter breuitatem temporis, & feſtinationem
redemptionis, & dubium mutationis, cum
augmentum nondum appareat firmũ, em-
ptor damnificetur, cùm uenditor interim lo
cupletior factus ſit, & negocia ſua tam fœ-
liciter confecerit de uſu pecuniæ, vt mox re
dimere valeat. Aut verò uenditor poſt plu
res annos uenit ad redemptionem: & tunc

tum ceſſet damnū emptoris,tum quia plurium annorum fructus interim percepit,& ſuos fecit:tum quia augmentum apparet ſtabile,& efficax, poterit deduci, cum hoc caſu fieri poſſit ſine damno emptoris, & et ex parte venditoris æquitas ſuggerat: quia non habuit commodum illius augmenti. Aut verò æſtimatio decreuit,& non eſt idē dicendum,quod in retrahente retractu legali,vel etiam ex alia ſeparata & antiquiori diſpoſitione hominis ad hoc efficaci,& diximus in conſuetud.Pariſi.titu.16.in Rub. quia licet dictus retrahens indiſtinctè ſiue incontinenti,ſiue ex interuallo debeat decrementum ſupplere,niſi poſt moram eius, à quo retrahit ſuperuentum.

727 † Tamen in eo,qui ex prouiſione ſua in uēditione ſua reſeruata redimit,diſtinguēdum. Aut incontinenti ſiue intra breue,tēpus poſt precium receptum redimit, & ſic antequam vſus ſit,& uti probabiliter potuerit in ualore antiquo, & non tenetur ſupplere:aut verò ex interuallo, poſtquam precio uſus eſt,vel potuit & debuit vti, & tenetur ſupplere.Ratio primi membri eſt: quia ex quo uenditor reſeruauit ſibi purā, & liberam redimendi facultatem, ſiue poſtea ad tempus limitatam ſiue non, & emptor conſenſit,clarum eſt, quamuis partes non habuerint præciſè reſpectum ad ſpeciem & numerum aureorum,ſed potius uериſimiliter ad ſummā ex eis tūc reſultātē,tñ id actum eſſe, ut uenditor,quāprimū uēditio ſibi diſpliceret, uel aliter ſibi commodum uideretur,poſſet eodem die uel poſtri die receptos aureos reſtituendo rem ſuam recuperare,& ſic ſi fortè eadem vel poſtera die,vel infra paucos dies, antequam potuerit uti precio,& illud in res ſuas conuertere ſuperuenerit inopinata diminutio curſus ſeu ualoris aureorum,reſtituendo eoſdem quos recepit iure ſuo vtitur, cumque incōtinenti ſeu poſt illud breue tempus redimat, non dicitur abuti pacto, nec iniuriā facere emptori,nec captaſſe occaſionem, ut cum eius damno locupletaretur, ſed tantū ſibi cauet ne damnificetur : quia precium receptum ſtatim incipit eſſe minus quàm ſperabat,ſuiſque neceſſitatibus minus ſufficiens & idoneum, ad quod incommodum euitandum iuſtè utitur dicta facultate,quæ ad hunc finem reſeruata cenſetur.Secus in tertio retrahente,qui nullum negociū geſſit cum emptore,cui emptor non conſenſit, ſed inuitus euincitur. Ideo ille retrahens, qui venit ad lucrum aduentitium ex negocio alieno,debet omnino ſeruare emptorē indemnem,vel cum ſuo retrahentis incommodo,ut diximus. Et ſic clarè uides rationem differentię.Ratio ſecundi membri manifeſta eſt,quia ſi poſtquā uſus eſt, & in res ſuas conuerit pro ualore antiquo, & ſuper uenerit diminutio efficax & durabilis,mox redimeret, non ſupplendo diminutionem, locupletaretur cum iactura aliena:quia recuperaret integrum fundum, & tamen minus redderet in effectu, quàm effectualiter receperit,& in rem ſuam conuerterit. Igitur tunc ſuppleri debet per eandem æquitatem,de qua ſupra quæſtio.92. nume.701. etiam ſi incontinenti ſuperuenerit mutatio & redemptio : dummodo conſtaret, quòd iam uenditor in rem ſuam efficaciter conuerterat ad valorem antiquum,puta ad reditum ſuper ſe currentem, mox à receptione precij inde redimendo. Tertiò loco videndum, quando obligatio concipitur in ſumma in cæteris ſpeciebus ſoluenda. Ideo ſeruando numerum quæſtionum.

728 † NONAGESIMOSEXTO, occurrit pulcher caſus,in quo conſuluit Aymo Crauetta.Quidam anno ſeſquimilleſimo uiceſimoſexto uendidit caſtrum precio duodecim mille librarum Turonenſium, ſolutarū in ſex mille aureis ſolaribus ſub pacto redimendi ſoluendo dictam ſummam duodecim mille librarum in ſimilibus ſex mille aureis:& tunc aureus ſolaris ualebat.40.ſolidos Turonenſes:poſt annos verò quatuordecim,videlicet anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo, quo aureus ualet quadraginta quinque ſolidos Turonenſes, uenditor volens redimere in ſimilibus ſpeciebus,prout tenetur,vult deducere illud augmentum,& ſic pro ſex mille aureis dudum receptis refundere quinquies mille trecentos triginta ſex ſolatos cum quindecim ſolidis Turonēſibus,quæ tempore redemptionis inſpecto conficiunt ſummam duodecim mille librarum Turonenſium.Emptor autem contendit præciſè ſex mille ſine ulla deductione reſtituendos eſſe,alioquin non poſſe redimi.Aymo conſi.47.incip.Carolus Allamā di.conſuluit latè pro emptore, & mouetur principaliter quadruplici ratione. Prima, quia ſex mille ſcuti ſunt in obligatione. Secunda quia uerbum (ſimilibus) non refertur ad precium ſeu ad ſummam integrā, quæ reſtabat ex dictis ſex mille aureis tempore contractus,nec ad ſignum ſeu characterem aureorum,ſed ad æſtimationem intrinſecam,bonitatem,qualitatem & numerum, ut ſit per omnia ſimilitudo inter precium uenditionis & redemptionis. Quinetiam ceſſante dicto pacto de precio reddendo in ſimilibus ſex mille aureis,cenſet venditorem teneri ad ſuperuentum valorem extrinſecum,nec poſſe illum deducere. Et

mouetur

mouetur (& hæc tertia ſua ratio) quia ꝙ aureus poſtmodum creuit in valore extrinſeco de quinque ſolidis pro ſingulo aureo, ſactum eſt propter deteriorationem bonitatis intrinſecæ monetarum: quia (inquit) hodie teſtoni, ſolidi & aliæ monetæ non fiunt nec cuduntur de argento ita bono & precioſo, ut erant tempore pręterito. Vnde eſſet abſurdum, quòd duæ libræ teſtonorũ uel ſolidorum deterioris argenti ita valerent hodie ſcutum boni auri, ſicut olim ualebant duæ libræ melioris argenti. Addit quòd quando uariatur ualor extrinſecus ſcutorum reſpectu deteriorationis monetarum, communem eſſe ſententiam, quòd debeat ſolui, vel de pecunia antiqua æquè bona, uel de noua ad æſtimarionẽ antiquæ. Citat docto. in l. cum quid, ſi certum petatur. Oldra. quæſt. 249. Areti. conſi. 11. Cor. conſi. 181. col. 25. lib. 2. conſi. 321. col. pen. lib. 3: idem dicit ſi ſcuti, qui hodie cuduntur, non eſſent de liga ita bona, cuius erant tempore contractus: quia ſecundum eum poſſet emptor dicere, reſtitue mihi ſcutos de auro ita bono, vt illi quos ſolui, ut per Cur. Iunior. conſi. 24. col. 3. 4. quia (& hæc quarta ſua ratio) ſi valor aurei fuiſſet diminutus, noluiſſet redimens ſupplere, nec reddere ultra ſex mille aureos.

729 † Hæc eſt ſumma ſentẽtiæ, & rationum Aymonis, ſed ex prædictis clarum eſt, quòd malè conſuluit, quia ex hypotheſi liquet, quòd ſumus in terminis ueri, efficacis & ſtabilis augmenti, & conſtat quòd illud augmentum non ſuperuenit ſtatim poſt venditionem & ſolutionem precij, ſed ex longo interuallo, videlicet circiter poſt ſex annos, ſiquidem anno ſeſquimilleſimo triceſimoſecundo regio edicto aucti ſunt dicti aurei ad. 45. ſolidos Turonẽſes. Verum eſt quòd interim cœperunt ſenſim augeri, ſed modicè & longo interuallo poſt uẽditionem, ita quòd anno ſeſquimilleſimo uiceſimonono & ſic tribus annis poſt uenditionem, non exponebatur huiuſmodi aureus niſi ꝓ quadraginta uno ſolidis. Conſequenter liquet, quòd illi ſex mille aurei per ſe non ualuerunt venditori ultra duodecim mille libras Turonenſes, nec maiorem ei ſummam attulerunt. Cũ igitur augmentũ poſtea ſuperuenerit, & ſtabile ſit, & emptor caſtro fruitus ſit, & quatuordecim annorũ fructus ſuos fecerit, non debet illud augmentum lucrari, nec recipere aureos maioris valoris quàm dederit: ſed ſatis eſt in eodem ualore, & ſic deducto augmento, etiam ſi venditio non fuiſſet facta ad libras, nec inciperet à certa librarum ſumma in genere, ſed concepta fuiſſet ſub certa ſpecie & numero aureorum duntaxat: quia nihilominus in hoc contractu, vbi aurei ueniunt tanquam appreciatio, & æqualis penſatio in pecunia, cenſentur principaliter, ſaltem æquè principaliter deduci, ſub ratione ualoris currentis extrinſeci, & ſummę quam tunc conficiunt, vt latè probatum eſt ſuprà. q. 92. q. 93. faciunt ſingula adducta in retractu ſuprà quæſt. 94. Igitur idem multo magis ſi eſſet facta mentio ſummæ reſultantis, vel ualoris currentis tempore contractus, puta uenditum pro ſex mille aureis tot libras conficientibus, vel ad valorem. 40. ſolidorũ Turonenſium pro quolibet aureo: & adhuc multo fortius, ſi non ſolum facta ſit mentio de ualore currente, vel ſumma librarum reſultante, ſed etiam ſi incipiat venditio à certa quantitate librarum principaliter in diſpoſitionem deducta, & in tot aureis ſoluenda uel ſoluta, vt in Themate. Et ſic Aymo nimis aberrauit. Non obſtat prima ſua ratio, quòd ſex mille ſcuti ſunt in obligatione, & ſic non ſolum certa ſpecies aureorũ, ſed etiam certus numerus, quia reſpondeo primò, quòd non ſunt in obligatione niſi acceſſoriè, & ad qualificandam ſolutionem debiti principalis.

Contra Aymo.

730 † Principaliter autem duodecim mille libræ ſunt in obligatione, & ſunt ipſum precium conuentum & adæquatum principaliter intentum. Igitur acceſſoria obligatio, ſeu potius qualificatio ſex mille aureorũ, debet intelligi & regulari ſecundum principalem & ipſius principalis taxationem; & limites, quos non debet ultra nec citra trãſgredi. Item cum duodecim mille libræ ſint verum principale & exæquatum precium, non cenſetur ab illo receſſum per adiectionem horum verborum (in ſex mille aureis) niſi inquantum neceſſariò ex illis verbis infertur. Sed ex his uerbis nullo modo inferri poteſt nec debet, receſſum à dicta principali taxatione duodecim mille librarum, ſed tantum infertur, quòd ea ſumma debet ſolui emendo & redimendo in dictis aureis, & ſic in tot aureis, qui dictam exequatam ſummam conficiant. Non enim acceſſoriũ debet corrigere, nec ad ſe trahere principale, ſed principale acceſſorium, etiã alioquin præcioſius, leg. etiam ſi non ſunt. §. peruenimus, de auro, & argen. lega. l. ex pupillari. de uulga. & pupilla. cum uulga. Secundò reſpondeo, quòd etiam ſi ſoli ſex mille aurei eſſent in obligatione & diſpoſitione, adhuc in hoc contractu non cenſentur deduci, niſi (ſaltem æquè principaliter) ſub ratione ualoris & ſummæ, quam tempore contractus conficiebant, ut latè ſuprà quæſtio. 93. niſi aliud expreſſum ſit, puta, quòd non haberetur

beretur ratio mutationis, nec augmenti,
nec decrementi. Non obſtat ſecunda & ter
tia ratio, & dicta communis opinio de bo
nitate intrinſeca: quia non eſt uera, vt latè
probabimus infra q. 100. & dato, quòd eſ-
ſet uera, non quadrat, ſed caret minori in
caſu præſenti: quia augmentum iſtud ex-
trinſecum de 40. ſolidis ad 45. non eſt fa-
ctum propter deteriorationē bonitatis in-
trinſecæ reliquarū monetarū. Patet primò
quia tempore augmenti ualor currens au-
rei ſatis uel nimis aſcendebat in proportio
ne ad deteriorationem monetæ. Secundò,
quia etiam aurei pariter erant deteriorati
in materia, & ex tunc adhuc debiliores ex
cuſſi ſunt, non obſtante augmento, quod
alijs de cauſis factum fuit. Præterea idem
aureus tempore contractus uel ante fabri-
catus & currens, qui tempore contractus
valebat 40. ſolidos tantum, ualet hodie cū
effectu 45. ſolidos, etiam ex illis, qui curre
bant tempore uenditionis, & diu ante il-
lud tempus. Et ſic conſtat, quòd eſt magnū,
efficax & permanens augmentum, quòd
per deteriorationem monetæ tempore cō
tractus currentis nullo modo cōpenſatur:
prout nec eam verè reſpicit. Et ſic nō obſt.
quarta ratio, quia ſi ualor aureorum ſuiſ-
ſet pariter, ſcilicet verè & effectualiter di-
minutus, vt ſuprà n. 708. æquè ex interual
lo poſt ſolutionem & conſumptionē precij
in rem venditoris ſecundum ualorem an-
tiquum, non teneretur emptor poſtea di-
minutionem illam ferre, ſed teneretur re-
dimens eam ſupplere uſq; ad ualorem effi
caciter receptum & in rē ſuam cōuerſum.
Igitur pari ratione augmentum poſtea ſe-
cutum, quod non recepit nec ſenſit, non te
nebitur addere, ſed deducere poterit per
prædicta, idem in ſimilibus. Quarto loco
ſuccedit aliquid dicendum de dote, qui ca-
ſus eſt frequens & utilis.

De dote: 731 † Nonageſimoſeptimò, quæritur
de pecunia dotali. Hanc quæſt. diuidam in
duas, prima de dote debita exigenda, ſe-
cunda de dote recepta ſoluto matrimonio
reſtituenda. Quantum ad primam ſit hæc
ſpecies in contractu matrimonij. Pater uel
frater Mæuio ſponſo promiſit bis mille ſo
latos aureos in dotem certis longis termi-
nis ſoluendos, quibus pendentibus auge-
tur valor impoſititius aurei, vtrum aug-
mentum illud in ſolutione deduci poſſit?
Hæc quæſtio multum differt ab omnibus
præcedentibus, quæ loquuntur uel quan
do pecunia numerata eſt, ſiue ex cauſa o-
neroſa, ut quæſtio. 90. ſiue ex cauſa mu-
tui, ut quæſtio. 92. uel quando eſt promiſ-
ſa vel reſtituenda tanquam precium, ſeu
appreciatio certæ rei, vt quæſtio. 93. cum
ſequentibus: ſed hic eſt ſimplex promiſſio
& obligatio ad certam ſpeciem & numerū
monetæ per ſe & abſolutè. Vnde videtur
ꝙ ſaltem hoc caſu procedat cōmunis ſen-
tentia, ꝙ non attēdatur variatio bonitatis
extrinſecæ: quoniam uidetur præcisè & ab
ſolutè habitus reſpectus ad ſpeciē & nume
rū, de quib. conuenit, non aūt ad valorem
extrinſecum currentem, de quo nulla facta
eſt mentio expreſſa, nec ēt tacitè cogitatū
videtur, cum non promittatur hæc tanquā
precium uel appreciatio certæ rei, ſed ſim
pliciter & abſolutè. Et ita ſentit Nic. Boe.
in fortioribus terminis in deciſ. Burdega.
327. Sed certè vtcunque ſimpliciter, & per
ſe certa ſpecies monetæ ſub certo numero
promittatur, tamen ex quo non tanquam
maſſa, nec tanquam ſpecies certorum cor-
porum, puta quæ ſunt in tali arca, ſed tan-
quam quantitas pecuniæ in diſpoſitionē
deducitur, neceſſe eſt, ut ſub ratione quo
que valoris impoſititij & currentis taci-
tè deduci intelligatur, cum ille valor
impoſititius ſit de propria ratione, & eſ-
ſentia ipſius pecuniæ, & de eius bonitate
intrinſeca, ut ſuprà num. 696. Et hoc ſup
poſito, quòd ſit certus ualor impoſititius,
vniformis & perpetuus, vt de natura pe-
cuniæ, & de iure etiam gentium eſſe de-
bet l. 1. de contrahen. emptio. cum alijs ſu-
prà nume. 695. Secus ſi tunc propter tyran
nidem aut calamitatem temporis non eſ-
ſet certus & ſtabilis valor impoſititius, &
periculum variationis immineret, quo
ſolo caſu communis ſententia ſuſtineri po
teſt & habet rationem, alioquin falſa & ir
rationabilis, vt diximus ſuprà quæſt. 93.
in princip. Et ſic neceſſe eſt ſoluere per di-
ſtinctionem, quam ibi fecimus numero
716. videlicet, quòd aut tempore contra-
ctus erat certus, vniformis & perpetuus
valor impoſititius, nec ſperabatur varia-
tio, & tunc etiam ualor iſte tacitè ineſt; &
limitat contractum l. Rutilia. de contrahē.
emptio. l. uicinus. in fin. de aq. plur. arcen.
Et conſequenter ſi augmentum ſuperue-
nerit verum & proprium dictæ ſpeciei, re-
liquis videlicet monetis manentibus in ue
teri ſtatu & curſu, ita quòd augmentum
ſit efficax, & etiam durabile appareat.
His concurrentibus & non aliàs iuſtum e-
rit augmentum iſtud citra moram dedu-
ci, etiam in ſolutione dotis, & pariter ſi
ſuperuenerit decrementum curſus & ua-
loris, ſupplendum erit. Facit ꝙ etiam
in promiſſione & conſtitutione dotis cen
ſetur habita ratio, æſtimatio & quædam
appreciatio bonorum, iunctis alijs cir-

cunſtantijs familiæ & dignitatis perſonarum iuxta.l.quæro,de iure dor.

Dilatio Extorta

732 † Limito primò,ut procedat in vera & iuſta dilatione , ſecus ſi dilatio fuit indebitè quibuſdam fraudibus extorta , ab hærede forte,vel alio ad tantam dotem tradẽdam purè obligato,vel ſi quibuſdam fallacijs aut illuſionibus extorta fuerit dilationis prorogatio: quoniam huiuſcemodi nõ purgant nec impediunt effectum moræ , ut de verbis eluſorijs cuiuſdam capitanei exẽpla ponit Odofr. in l. in minorum C. in quib.cau. reſtitutio non eſt neceſſa.

Læſio.

Limito ſecundò , ſi conſtet mediante hac dote ſponſam multo maiora bona portionis ad ſe ſpectantis reliquiſſe,& læſam fuiſſe, licet læſio non ſufficiat ad reſciſſionem, tamen ſi notabilis , ſufficit ad æquitatis interpretationem,vt non poſſit debitor dotis deducere iſtud augmentum. Alioquin haberet triplex commodum, videlicet acquiſitionem multo maioris portionis uel bonorum, dotem(etiam ſi purè ſoluta eſſet) excedentiũ: ſecundò , commodum dilationis & interuſurij:tertiò,commodum augmenti , quod eſſet iniquum . Ideo tunc non deduceturt tota enim huiuſmodi quæſtionum deciſio in bono & æquo conſiſtit. Aut verò tempore contractus , licet eo momento certus eſſet valor impoſititius,tamen non erat tutus & ſtabilis,quia fiebant uel imminebant monetarum mutationes . Et tunc debent ſolui aurei ad numerum,non deducto augmento,prout hoc caſu,ſi contigiſſet decrementum,non ſuppleretur,quia ad has incertas mutationes utcunque euitandas videtur actum & tranſactum de certo certæ ſpeciei monetæ numero,& hoc caſu locum habebit communis opinio. Et puto quòd partim ad periculum harum mutationum reſpexerint doct. qui ita tenuerunt , licet falſis & ſophiſticis rationibus detenti verã deducendi rationem non viderint,nec plenam & ſolidam doctrinam aſſequi & tradere potuerint. Ex his patet clara & breuis ſolutio quæſtionis,in qua etiam poteſt areſtum,in quo non ſolum interfuit,ſed etiam præſedit Dom.Nicol.Boeri.multum tamẽ fluctuauit in deciſio.Burdega. 327.

733 † Quidam Baro in contractu matrimonij filiæ ſuæ promiſit millequingentos aureos boni auri & recti ponderis, cunei & legis(ut eius uerbis utar)Regis Franciæ,cum tribus floribus lilij,quolibet aureo computato & exiſtente in valore.27. ſolidorũ ſex denariorum monetæ currentis : idq́ue ſub pluribus terminis:quibus pendentibus aurei valor extrinſecus auctus eſt,q̃ritur cuius tpis ualor attendi debeat , an cõtractus an uerò termini ſolutionis? Et certè ſemota noſtra analytica conſideratione hæc quæſtio valde difficilis & ambigua eſt, vt patet ex ſinuoſis & perplexis opinationibus etiã Senatorũ ſuper hac re diſputantium à Do. Boerio ibi collectis,ubi tandem Boerius ſatis apertè indicat ſe ſententiam tenuiſſe & tenere contrariam areſto,quod refert in ſenatu Burdegalenſi,ubi non ſolum interfuit ſed etiam præſedit,pro debitore latum anno 1522. Et ultra communem ſententiam, & quæ in eã rem adducit ibi Boerius pro creditore , ut non poſſit debitor deducere augmẽtum,ſortiter prima facie urgent uerba & tenor obligationis,quæ non ſolum incipit à certa ſpecie & numero monetæ aureę,videlicet à 1500.coronatis,ſed etiam illi aurei ſignatè determinantur certis ſuis omnibus quidditatibus & qualitatibus bonitatis intrinſecæ ſpeciei ſuę ibi(boni auri, recti ponderis,cunei etc.) Et ſic (ſi unquã) maximè hic uidentur contrahentes reſpexiſſe , & ſe determinaſſe ad certam ipſam ſpeciem & numerum talium coronatorum eorumq́ue ualorem intrinſecum: pręſertim cum contraheretur non à mercatoribus & plebeis,ſed à nobilibus & potentibus , qui magis ad quantitatem & bonitatem auri, quàm ad curſum:vel ad ſolidum & libram reſpexiſſe uidentur. Et maximè cùm non ageretur de appreciando uino uel frumento uendito,aut alijs fructibus: uel reditibus ſed de dote filiæ & ſponſæ mrtienda in contractu matrimonij : vbi propter ſplendorẽ & magnificentiam inter nobiles , & potentes ſolitam,magis ad marcam ſeu pondus, & bonitatem auri (quod magnificentius & liberalius eſt) quàm ad curſum impoſititium,vel ad ſolidum & libram(quod ſordidius & illiberalius uulgò habetur) reſpexiſſe uidentur. Non obſtat quòd mox facta eſt expreſſio & deſignatio ualoris tunc currentis,quia in promptu ſunt duæ ſolutiones. Prima,quam tangit ibi Boerius numero quinto & numero decimo,quòd hoc uidetur factum non cauſa taxationis , ſed demonſtrationis,& quòd indubio æſtimatio non facit emptionem. Facit,quòd in dubio uerba potius demonſtratiuè quàm diſpoſitiuè adiecta uidentur. l. quidam teſtamento. in principio. de legat. ſecundò. Alexand.in l.centurio , ubi Jaſo.col.20. de uulga.& pupil.& conſilio.20.col.2.(vbi dixi)lib. ſecundo. Secunda,quam omiſit Boerius,ea eſt omnium fortiſſima,quòd ibi ex hypotheſi aurei non erant uariati in pondere uel materia , ſed manebant in eadem bonitate intrinſeca,in qua erant tẽpore contractus; augmẽtũ verò erat merè extrinſecum,

cum, & ſenſim ſuperuenerat propter reliquam minutiorem monetam intrinſecus deterioratam. Vnde ſequuntur duo, primum, quòd valor coronatorum non dicitur auctus etiam extrinſecus: quia notabilis deterioratio intrinſeca minutioris monetæ neceſſariò inducit augmentum æſtimationis præcioſioris monetæ manentis in eadem materia & pondere, nec dicitur augmentum ualoris, ſed æqualis commenſuratio & proportio ad monetam deterioratã, ut per Cor. conſi. 279. in fin. conſi. 287. in fi. lib. 1. Secundum, quòd etiam ſi illa expreſſio valoris tunc currentis ſtet taxatiuè & non demonſtratiuè, illa taxatio facit pro creditore contra debitorem, quia expreſſim refertur ad monetam tunc currentem: ſed viginti ſeptem ſolidi cum dimidio illius tẽporis ualebant tempore litis motæ. 39. ſolidos vel plus monetæ tempore litis motæ currentis, ad quam coronatus aſcenderat. Et ſic in effectu coronatus non plus ualet hodie (referendo ad tempus litis vel areſti) quàm valeret tpe contractus, ſiue ueterẽ ſiue nouã monetam inſpicias: immò diceretur diminutum in valore extrinſeco, niſi in eodem ualore fuiſſet auctus pro rata deteriorationis minutioris monetæ. Igitur nullum eſt augmentum deducibile, & ſic nil deducendum, ſed integer conuentus aureorum numerus perſoluendus.

Senatus Burdeg.

734 † Sed his non obſtantibus puto iuſtè & ſanctè iudicatum à præfato uenerando Senatu Burdegalenſi. Probatur primò, ſupponendo quòd tempore contractus, qui videtur fuiſſe circa annum ſeſquimilleſimum, dictus ualor impoſititius coronati tunc eſſet (prout erat) certus & ſtabilis, quo caſu etſi non eſſet facta mentio, videtur tamen fuiſſe ſaltem æquè principaliter in conſideratione, & ſic augmentum efficax deducendum, per prædicta in præcedenti quæſtione. Secundò, per locum à fortiori: quia ſi habetur ratio augmenti uel decrementi ualoris extrinſeci, quando nulla de eo facta eſt mentio, igitur multo magis quando certi aurei deducuntur in diſpoſitionem expreſſè ſub ratione ualoris tunc currentis, ut hic. Tertiò, quia ſi hoc caſu pendentibus terminis & tempore ſolutionis contigiſſet ualorem extrinſecum coronati minui, non ad breue momentum, ſed perpetuò, vel ad durationem conſiderabilẽ nonne gener iuſtè petere poſſet illud decrementum ſuppleri? Certè tenor cõtractus & rei æquitas euidens eſt, quòd ſic; quia non fuerũt ſimpliciter promiſſi tales aurei certi põderis, & characteris & materiæ, ſed etiam ſub ratione certi ualoris currentis. Ergo in illo ualore dari debent uel ſuppleri, alioquin deciperetur gener, qui minorem ſummam quàm per relationem expreſſam ad ualorem tunc currentem ſtipulatus fuerat, cogeretur recipere. Igitur pari ratione debet pati deductionem augmenti. Et fortius etiam ſi tempore contractus ſuberat periculum mutationis monetæ, adhuc idem hoc caſu dicendum propter relationem expreſſè factam ad certum ualorem currentem, iunctis longis dilationibus. Videntur enim partes præuidiſſe, quòd interim multipliciter augeri vel minui poſſet curſus monetæ: ad quod præcauendum & futuram captionem uitandam, mutuò ſibi cauerent de computando ſub certo ualore tunc currenti. Et ſic hic caſus longè minus dubitabilis eſt quàm præcedens, quia hic indiſtinctè ſiue tempore contractus monetæ curſus erat ſtabilis, ſiue mutatio imminebat, ſtandum eſt ualori, qui erat tempore cõtractus, ex quo non ſunt aurei deducti in diſpoſitionẽ, niſi ſub eo ualore expreſſo, qui eſt pars obligationis, & quàm ſit minus dubitabilis clarius liquebit in ſolutione contrariorum.

735 † Et primò non obſtat quod adducitur de uulgata ſententia, in qua ſe fundat Boeri. quia falſa & malè fundata, ut ſupr. q. 93. in princ. Et ſi uera eſſet, adhuc non haberet locum hoc caſu, ubi actum eſt de certo ualore extrinſeco, uidelicet 27. ſolidorum cum dimidio pro quolibet coronato, cui ſtandum eſt ſecundum Bald. in terminis dotis. in conſi. incipit. punctus quæſtionis, qđ eſt conſi. 339. libr. 2. ſecundum ueterem. & conſi. 213. lib. 5. ſecundum nouam impreſſionem, & ſequitur Soc. conſ. 298. lib. 2. ubi inquit, quòd licet obligatio incipiat à Florenis, vel certa ſpecie monetæ, tamen illa uerba (ad computum tot librarum uel ſolidorum) ſignificant quòd illa æſtimatio reddi debet & non maior, & ſic augmentũ deducendum, prout etiam diminutio ſi qua eſſet ſupplenda. Facit Barto. in l. Paulus. in fi. de ſolutio. quam communiter in hoc ſequuntur doctor. licet ipſe Bartol. contrarium uelle uideatur in l. penultim. §. ſi mancipia. ſolu. matrimo. quem ibi reprobans uterque Imol. Et quamuis Bartol. ibi loquatur quando obligatio incipit à ſumma generali quantitatis, puta à centum libris reddendis in Florenis ſub eadem æſtimatione, nos verò hic loquamur quando incipit à certa ſpecie monetæ, puta à 150. aureis ſub tali æſtimatione, ſeu ualore extrinſeco: tamen hæc differentia non meretur nouam diſtinctionem fieri, nec inducit differentiam iuris, prout nec ullam implicat diuerſitatẽ facti, ſed cõſiſtit in ſola

tranſpoſitione uerborum, quæ idem vtrinque ſignificant, uidelicet ut debeat attendi ualor extrinſecus, qui erat tempore contractus, & in eo expreſſus fuit. Et ita rotunde, ſimpliciter & breuiter dicendum, quamuis ſuper hoc Marti. Lauden. tracta. moneta. col. fina. & Curt. Senior eodem tracta. quæſtio. 11. & Albert. Bru. tract. de aug. conclu. ultima, fallentia. 8. adeo ſeſe inuoluant, vt uix certus ſenſus colligi poſſit.

Non obſtat quòd dicebam, urgendo principium uerborum obligationis & qualitatem perſonarum & contractus matrimonij, quòd partes uidentur habuiſſe reſpectum ad certam ſpeciem & numerum monetæ tantùm, quia reſpondetur primò, quòd illa uerba non excludunt conſiderationem ualoris extrinſeci, cum ſit de natura & ſubſtantia omnis monetæ, & æquè principalis, & etiam inter magnates, & in contractibus matrimoniorum ſolet expendi, teſte experientia. Secundò, quòd non oportet urgere uel expendere partem uerborum tantùm, ſed omnia ſimul l. in ciuile. de legibus & conſequenter ea in quibus in eadem oratione fit determinatio ad certum valorem extrinſecum. Non obſtat quòd mentio ualoris extrinſeci, & currentis ſit cauſa demonſtrationis, quia imò ſtat diſpoſitiuè & taxatiuè, cum ſit in verbis diſpoſitiuis, & etiam facilè cenſetur in eſſe diſpoſitioni per prædicta: igitur multo magis valor expreſſus.

736 † Non obſtat, quòd ualor coronatorum non creuerit niſi propter determinationem ſolidorum, quia dico, quòd licet ſolidi poſtea excuſſi ſint deterioris materiæ, tamen ſunt eiuſdem valoris & æſtimationis, ut ueteres in foro & in omni contractu: nec ueteres ſolidi plus ualent quàm noui in uſu communi. Et ſic augumentum coronati uerũ & efficax eſt: ualet .n. triginta nouẽ ſolidos, ſiue de ueteribus, ſiue de nouis indifferenter: & ſic multum plus ualet in effectu tempore ſolutionis, quàm valeret tempore contractus.

Et multùm, non ſolum ex inopinato, ſed etiam contra tenorem contractus læderetur debitor, qui non fuit in mora ſoluendi in termino conuento, ſi teneretur ſoluere ad numerum ſecundum æſtimationem præſentem, & non ſecundum æſtimationem contractus. Patet ad ſenſum, & per ipſam rei euidentiam, quia nobiles non ſolent habere pecunias diu ocioſas in arca, & ſi dictus Baro habuiſſet, uериſimiliter nõ cauiſſet ſibi de tot dilationibus ſoluendi, quas habere voluit, vt de fructibus & reditibus ſuis poſſet cum tempore ſummam conficere. Cum autem fructus & reditus communiter conficiantur & in pecuniam redigantur per ſolidum & libram, quanti plus valebit aureus, tanto minus aureorum ex reditibus ſuis conficere poterit: & contrà, quanto minoris ualebit aureus, tanto plures aureos recipere & ſoluere poterit, ſine exinanitione domus. Hinc ſatis apparet expreſſionem certi ualoris diſpoſitiuè factam in gratiam utriuſque, ne ſi forte creſcerent aurei, debitor nimium damnum pateretur & reditibus non ſufficientibus cogeretur partem patrimonij uendere, vel uſuris ſuccumbere, & pariter ne damnificaretur creditor, ſi interim decreſcerent. Nec eſt ſomniandum, taxationem illam referri ad bonitatem intrinſecam monetæ tunc currentis, quia hoc eſſet contra mentem & directam ſignificationem verborum, quæ reſpiciunt numerum & curſum ſolidorum, & bonitatem extrinſecam, non autem intrinſecam eorum bonitatem, quæ etiam impertinens & inutilis eſſet ad id, de quo agebatur, videlicet ad dotis debitæ ſolutionem cum in ſoluendis debitis, & rebus acquirendis non plus ualeant veteres quàm noui ſo-
737 lidi. † Ex his promptum eſt nullo negocio ſecundam quæſtionis partem decidere, de dote reſtituenda, pariter enim dicẽdum eſt efficax augmentum deducendum, uel decrementum ſupplendum: ſaluo quòd cũ hic eadem ſit æquitas, quæ & in mutui reſtitutione, eadem limitatio adhibenda eſt, quæ ſupra nume. 701. uidelicet ut ſi augmentum ſuperuenerit mox poſt dotem datam, ita quòd recipiens habuerit commodum augmenti, non poſſit illud deducere: & pariter ſi decrementum ſtatim ſuperuenerit, non teneatur illud ſupplere, & ita debet intelligi deciſio prudentiſſimorum uirorum Collegij Neapolitani, quam refert
(licet nõ ſic declaret) eorum collega. Matth. Senatus
Afflict. deciſio. Neapol. 194. dotem mille Neapol
centum florenorum, quorum ualor extrinſecus interim decreuit, debere reſtitui ſecundũ valorem currẽtem tempore dotis traditæ, & ſic ſupplendo ſuperuentum decrementum: quæ eſt optima deciſio, non in cõmunibus doctorum lacunis, ſed in mera æquitate & iuris medulla fundata: quia gener habuerat commodum antiqui valoris diu ante ſuperuentum decrementum.
Eodem modo dicendum eſt in collatione. Collatio
Vnde ſi filia nubens accipit à patre myriadem aureorum, cum aureus ualeret quadraginta ſolidos, tempore uerò obitus patris ualet 45. ſolidos, non tenebitur conferre præciſè myriadem aureorum, ſed ſolum in æſtimatione, qua erant tẽpore do-

tis

tis datæ, & ſic deducto augmento: alioquin ſequeretur quòd pro viginti mille libris receptis teneretur conſerre duo & viginti mille quingẽtas libras. Et pariter ſi ſit in mora conferendi, caſu quo debeat uſura currere, ſecundum not. ſupra quæſt. 88. non current vſuræ niſi pro rata viginti mille librarum: & hoc niſi augmentum ſuperueniſſet ſtatim poſt dictam dotem, ita quòd filia vel maritus eius percepiſſent commodum augmenti: & pariter decrementum ſuperuentum poſt conuerſionem in rem eorum ſecundum veterem valorem ſupplebunt, vt modo diximus. Idem in ſimilibus.

738 † His ſcriptis dum regeſta mea uoluo reperi ante tredecim annos à me diſcuſſam q. quæ tunc erat in facto. Anno. 1480. dum aurei non valerent niſi 35. ſolidos mulier dedit in dotem mille quadringẽtos aureos ſolares, cum pacto, quòd in caſu quo non haberet communionẽ bonorum cum futuro ſponſo, redderentur ei uel ſuis ſoluto matrimonio Gallicè. (Au pris du denier Pariſis) hoc, eſt ad verbum ad rationem denarij Pariſienſis, uel ad rationem ſeſquiquartam augmenti, videlicet quòd tãta ſumma quanta uiro data & per eum recepta erat, redderetur cum augmento quartæ partis: poſtquam autem matrimonium diu ſtetiſſet, tandem eo ſoluto cum omiſſa communione dos repeteretur ſecundum formam pacti, tuncq; , videlicet anno 1532. aureus ſolaris auctus eſſet de decem ſolidis, ualebat enim ex edicto regio & communi uſu 45. ſolidos, dubitabatur an totidem 1400. aurei cum augmento quartæ partis non deducto ſecuto augmento reddi deberent? Vidi ab antiquioribus & conſultiſſimis huius ſupremi ſori patronis reſponſum & cõclusum, quòd totidem aurei in ſpecie reddi debebant, non deducto augmento extrinſeco, ſed quantum ad augmentum conuentionale ad rationem denarij Pariſienſis, videlicet proportionis ſeſquiquartæ, quòd debebat attendi non valor præſentis temporis, ſed ualor qui erat tempore contractus, vt ſic hæredes uiri vltra prædictos totidem aureos ſoluerent hæredibus mulieris quartã partẽ ſummæ, quã prædicti aurei conficiebant ſecundum ualorem tempore contractus currentem ad ſolidum & libram, & ſic in effectu pro bis mille quadringentis quinquaginta libris tempore cõtractus receptis, redderent ter mille ſeptingentas ſexaginta duas libras cum dimidia, uidelicet. 3150. libras in dictis aureis pro ſorte & 612. libras cum dimidia pro dicto augmento conuentionali. Et ſic quantum ad primum caput, videlicet ſortis principalis aureorum ſecuti ſunt communem errorem aduſque receptum, & opinabantur eam eſſe meram iuris veritatem. Quantum autem ad ſecundum caput, videlicet augmenti conuenti, ex magna & urgente æquitate cẽſuerunt limitandum ad valorem tempore contractus currentem: quia tunc non erat uerisimile futurum tam magnum aureorũ augmentum, & uir promittens augmentum ſeſquiquartum, veriſimiliter inſpexit ad valorem currentem tempore contractus, & ſi cogitaſſet fore, ut aurei ſic augerentur, nullum promiſiſſet augmentum, ſaltem non tantum. Atqui ſi uera erat, & ſequenda communis opinio in primo capite, ſequenda etiam erat in ſecundo capite, non ſolum ex ui uerborũ, ſed etiam de iure, & ex mente & paritatis ratione. De ui verborum patet, quia ut verbum principale & diſpoſitiuum (redderentur) refertur ad eoſdem aureos numeratos, ita verba illa Gallica (Au pris du denier) & in eadem oratione poſita, & eodem uerbo principali determinata referuntur ad eoſdem aureos: igitur eodem modo & pariter determinari debẽt, non autem difformiter. l. iam hoc iure. de uulga. & pupil. cum uulga. Tum communis modus loquendi (denarij Pariſienſis) cũ adiuncto (ad rationem ſiue proportionem) ut hic, talis eſt, quòd nõ refertur ad aliquot denarios in ſpecie, ſed indiſtinctè & promiſcuè ad augmentum quintæ partis totius aucti, ſiue ad proportionem ſeſquiquartam ſummæ, uel quantitatis de qua agitur, ſiue de quantitate librarum in genere, ſiue de aureis, vel alia certa ſpecie monetæ agatur. Cum igitur fiat mentio denarij Pariſienſis per modum proportionis, ibi (Au pris) ideſt ad ratam ſeu rationem, non ſignificat niſi augmentum ſeſquiquartum ſummæ, de qua agebatur, & tanto magis cum non referatur ad ſolidos, nec ad libras, uel aliam ſummam, ſed ad prædictos aureos in eadem oratione & determinatione eiuſdem uerbi reddi dictos aureos ad dictam ratam, uel proportionem. Et ſic ipſa uis uerborum ſonat, quòd eo caſu redderentur. 1400. aurei quartæ eorum partis, & ſic in totum mille ſeptingenti quinquaginta aurei, qui tempore ſolutionis ualebant & ualent ter mille nongentas triginta ſeptem libras cum dimidia.

739 † De iure patet, quia de iure augmentum ſiue additamentum ſequitur naturam aucti ſeu principalis, & uniformiter eodem iure tanquã eius pars regulatur. l. etiam, & ibi Bald. C. de iure dot. l. quòd in rerum. §. ſi quis poſt, de lega. *Augmẽtũ ſequitur naturã aucti.*

prima latè Curt. Seuior conſil. 56. latius Alber. Bru. in trac. de augmen. col. 27. Andrea Tiraquel. in reperi. l. ſi unquã, ver. donatione largit. numer. 181. in tract. retrac. proxim. §. 1. gloſſ. 28. nume. 51. tetigi in cõſuetu. Pariſien. §. 22. nume. 44. text. in l. inter ſocerum. §. cùm inter, ibi. nec ſeparabitur portio, quæ data eſt additamenti cauſa, de pact. dota. Igitur ſicut ſtante communi ſententia debebant totidem aurei reddi in ſpecie, non attenta variatione extrinſeca, ita neceſſariò ſequitur de iure, quòd augmentum illud conuentionale intelligitur de quarta parte totidem aureorum in eadem pariter ſpecie, & ſic in caſum augmenti extrinſeci, non deducto eo augmento, nec de principali nec de additamento. Similiter de mente partium, & rationis paritate liquet: quia ſi iuxta communem ſententiam contrahentes intelligebant habere reſpectum ad numerum, & ſpeciem annorum, & quòd redderetur dos in totidem aureis, non inſpecta variatione extrinſeca, ſequitur quòd idem intellexerunt de augmento conuentionali, ex quo pacti ſunt de augmento in ſimilibus aureis, non autem in alia moneta: quia clauſula augmenti refertur ad proportionem ſeſquiquartam ſimilium aureorum: & conſequenter ſiue eorum valor extrinſecus minueretur, ſiue augeretur, ſemper reddi deberent 1750. aurei, tam pro ſorte quàm ꝑ augmento: & ſic dicta conſultatio, ſtante communi ſententia, in qua partim fundatur, non poteſt ſtare. Cum autem dicta communis opinio ſimpliciter falſa ſit, vt probauimus, & contrahentes ad ualorem extrinſecum aureorum ſtabiliter currentem tempore contractus, etiam alio non expreſſo reſpexiſſe cenſeantur, per prædicta, nunc clarum eſt, augmentum tam de ſorte quàm de additamento deducendum eſſe. Plus dico, quòd etiam ſi prima communis ſententia vera eſſet, adhuc idem dicendum eſſet in hac hypotheſi, ex quo facta eſt relatio ad denarios, & ſic partes cogitauerunt de valore extrinſeco, ſeu de quantitate denariorum reſultante ex aureis, quo caſu clarum eſt, quòd debet attendi ualor qui erat tẽpore contractus. Et ſic hoc caſu non tenebantur hæredes uiri in effectu reddere uſque ad ſummam. 3937. librarum cum dimidia, ſequẽdo communem doctorum errorem, nec vſque ad 3762. libras cum dimidia, ſecundum dictam conſultationem: ſed ſolum uſque ad 3062. libras cum dimidia, videlicet 2450. libras pro ſorte, & 612. libras cum dimidia ꝑ additamento conuentionali, vt ꝑ toto ſufficerit reddere mille trecentos ſexaginta unum ſolatos, cum quinque ſolidis Turonenſibus: quia in aureis vtrunque, tã ſors recepta, q̃ additamentum, reddi debet, ex tenore pacti & diſpoſitione iuris. d. l. inter ſocerum. §. cum inter, deducto ſuperuento & inopinato augmento per prædicta. Idem ſimilibus. Quinto loco occurrit quæſtio ſequens.

740 † NONAGESIMOOCTAVO, Quid in depoſito, puta agens ad retractum vel redemptionem fundi conſignauit penes actuariũ uel mercatorem mille aureos, dum autem lis protrahitur, eorum ęſtimatio de quadraginta ad 45. ſolidos augetur? Reſpon. ſi eſt depoſitum primi gradus, de quo ſup. quæſtio. 83. nu. 632. nulla eſt quęſt. cum ſteterit in dominio & periculo deponentis, vel eius qui eſt in mora. Si verò eſt depoſitum ſecundi gradus. ſ. ad numerum, quod abit in creditum periculo recipientis, ut. l. certi condictio. in fi. cum l. ſequẽ. ſi cert. peta. tunc ſi eſſet uerum depoſitum. ſ. in meram cuſtodiã, ut teneatur depoſitarius indilatè mox cum petetur reddere, & ſic non habet ius utendi ſumma depoſita & debita, prout manet depoſita, uidelicet in genere quantitatis purè ſic debitæ in abſtracto, & non in concreto ſpeciei ſeu corporum, per no. ſup. nu. 18. Et adhuc idem, quia licet interim depoſitarius fuerit dominus corporum, quibus potuit uti, tamen aſtrictus fuit eadem corpora vel ſimilia ſemper tenere parata: & ſic non potuit uti, ſed ut ueriſimile eſt, ſemper totidem ſimiles ſpecies ocioſas & paratas tenuit, & ſic non debet teneri nec ſupplere quidem decrementum, ſi quod interim acciderit, etiam ſi ſalarium cuſtodiæ recipiat, nec poterit deducere augmentum, quod ſuperuenerit, ſed præciſè totidem numero ſimiles ſpecies reddere tenetur, ſicut obligatus ad tot aureos præciſè, cum pacto, ut nec augmenti nec decrementi ratio habeatur. Si verò eſt depoſitum tertiĵ gradus, videlicet improprium, ita vt conceſſa ſit facultas vtendi, ut non poſſit mox, niſi poſt tempus congruum tacitum, vel expreſſum cogi reddere, & cum ſit ſimile mutuo, vt ſupra nu. 634. idem dicetur, quod in mutuo ſuprà. q. 92. Prædicta ſunt clara ex parte actoris, qui ſuccubuit, & ſic conſignationem repetẽtis, Quòd ſi vicerit, in caſum quidem decremẽti nulla etiam eſt quæſtio.

741 † Sed in caſu augmenti quæritur an ſpectet ad reum, qui fuit in mora? Videtur ꝙ ſic: tum quia huiuſmodi ſolutio, uel reſtitutio ſortis trahitur retrò ad diem cõſignationis & iudiciĵ cœpti, idque cum effectu, quia tenetur reus ad fructus fundi uel rei retractæ ex eo tẽpore: tum quia ad eum ſpectauit

uit periculum pecunię:ergo videtur quòd ad eundem ſpectet augmentum,pręſertim fortuitum,& ſine facto & ſumptu deponẽtis ſuperuentum. Tum quia dicta conſignatio videtur quædam ſolutio, habet enim ipſo iure effectum realis ſolutionis: quia ipſo iure ex nunc liberatus eſt deponẽs ab omni alia reſtitutione ſortis .l. acceptam. C.de uſur.leg.obſignatione. C.de ſolutio. ſed ſi debitor ſoluere uolens conſignauerit non dubium quin augmentum ſpectet ex nunc ad creditorem, ſicut & decrementum & periculum. Tum poſtremò,ut conſignãs conſequitur etiam retrò omnia commoda conſignationis, ita videtur quòd non debeat interim capere aliquod commodum de pecunia conſignata, alioquin cẽſeretur conſignationem reuocare: ergo non debet habere dictum augmentum, & ſic ſpectabit ad reum acquieſcentem. Breuiter his non obſtantibus, dico quòd iſtud augmentum ſuperuentum antequam reus acquieſceret,& deſineret eſſe in mora, ſpectat ad conſignantem, qui licet vicerit, & omnia commoda conſignationis & victoriæ habeat, poteſt illud deducere, niſi in caſum, quo ſpectaret ad depoſitariũ,ut diximus. Et moueor, tum per ea quæ dicunt docto. contra creditorem moratorem in l.vinum ſi cert.petatur per l.3.in fin.de actio.empt. Tum quia ad commodum moratoris non debet diligens deterioris eſſe conditionis quàm negligens:ſed ſi nõ conſignaſſet, uel conſignationem (ut poterat) recuperaſſet, poſſet deducere augmẽtum (loquor enim in themate huius quæſt.)Secus ſi debebantur præciſè certi aurei ad certum numerũ non obſtante quocunque augmẽto uel decremento ex pacto expreſſo,quia tunc ceſſaret hæc q.ergo & nunc poterit, & morator ſuæ moræ imputare debet, quòd non prius eam purgauit. Non obſtat,quòd dictũ eſt de ſolutione uel conſignatione cauſa ſoluendi,quia illa fit purè & abſolutè, & de eo,quod purè debetur:& ſic nõ eſt ſimile cum caſu noſtro, vbi pecunia conſignata non debetur purè & abſolutè, ſed implẽdo reſpectiuè, & faciendo per reum id, ad quod viciſſim tenetur, quod cum recuſet facere, pecunia ante conſignata non debetur ei cum effectu, nec debet ei tradi, ſed ſtat velut ſequeſtrata:& ſic non debet habere commodum pecuniæ,ſibi (ob ſuam moram, & nõ impletionem eius quod debet) nondum debitæ cum effectu. Conſequenter non debet habere illud augmentum,licet propter iniuſtam ſuam moram debuiſſet ferre, moræque adſcribere periculum, & omne incommodum,ſi quod accidiſſet. Et ſic ſoluta ſunt omnia obiecta. Sexto loco occurrit quæſt.

742 † NONAGESIMONONO quid in legato, puta mille ſolatorum, qui tempore teſtamenti uel legati valebant ſinguli 32. ſolidos,ſed tempore mortis 40. tempore verò petitionis uel ſolutionis 45? Breuiter idẽ quod ſup.diximus in contractib.ut ſcilicet inſpiciatur ualor impoſititius currens tpe diſpoſitionis,ſiue cõtractus,ſiue teſtamẽti: qa obligatio accepit ſuam certitudinẽ & limitationẽ ſecundum quid, quale & quantum tempore diſpoſitionis, nec ex poſt facto mutatur.l.Rutilia.de contrah.emptio. & in teſtamentis ſunt tex.in l. vxorem.§.teſtamento,de lega.3.l.ſi ita, de auro & argẽto lega.l.Aurelius.§.teſtamento, de libera. lega. Hinc, ut pulchrè ait Bald.conſ.pe.coram vobis, lib.1.vbicunque agitur ex diſpoſitione hominis attenditur tempus diſpoſitionis,ut ſciatur quid, quale & quantum debeatur,nón autem tempus ſolutionis.Ergo cum ualor impoſititius pecuniæ, quem extrinſecum vocant,ſit de quantitate & parte integrali, ſubſtantiali & æquè principali legati pecuniæ, ſiue in genere quantitatis relictæ,ſiue in certa quauis ſpecie monetæ,debet ea quantitas & ualor legati ſecundum tempus teſtamenti,nõ mortis nec ſolutionis attendi. Limito,ſi legatum uel inſtitutio facta eſſet pro legitima filię, quæ fortè hoc mediante per ſtatutum uel conſuetudinem loci excluditur: quia tunc ſi ſumma relicta eſt modica præ portione, quam filia iure communi habitura fuiſſet ab inteſtato, dico quòd decrementum bene debet ſuppleri, ut in alijs:ſed tamen augmentum non deberet deduci,tum per ea, quæ in ſimili dixi ſuprà num. 374. tum propter fauorem legitimæ, quæ debuiſſet haberi in corporibus hæreditarijs cum augmento.l.ſcimus § repletionem.C. de inoffic. teſtam.tum, ut tanto minus recedatur à iure communi. Et inquantum dixi debere attendi tempus teſtamenti,dices forſan nil eſſe noui,ſed actum agi: quia ſi omnes docto. & ueteres & recentiores communiter teneant, in æſtimatione monetæ, ſi variata ſit, debere attendi tempus teſtamenti,non mortis,uel ſolutionis. Ita enim Oldrad.quęſt.31.thema tale eſt,Alberi.poſt Guliel.de Cu.in l.cum quid,col. fin.in l.vinum,col.fin.ſi cer.peta. Paul.l.3. in fin.princ. C.communia de lega. Marti. Lauden.in tract.mone.colu.pen.Curt.Senior eodem tracta.quæſtio.4.Albert.Bru. tracta. de augmen. in vltima concluſ. amplia.9.At ego dico, quòd ſi rectè inſpicias & expendas,longè aliud loquuntur,longè diuerſa

Obſcuritas Doct.

diuerſa eſt mens eorum,non enim de cur-
ſu, & ualore impoſititio ſeu bonitate ex-
trinſeca loquuntur & ſentiunt,ſed de boni
tate materiali & intrinſeca, quam attendi,
& exigi uolunt tempore teſtamenti uel di-
ſpoſitionis,ſiue legata, uel aliter debita ſit
pecunia,ſiue nomine quantitatis genericę
puta centum libræ,ſiue certa ſpecies mone
tæ, puta centum aurei ſolares, & peſſimè,
743 per ea quæ dicam in quæſt.ſeq. † Cæ-
terum de bonitate extrinſeca ſentiunt,tem
pus non diſpoſitionis, ſed ſolutionis atten
di, non curando de augmento uel decre-
mento,niſi à tempore moræ,prout adusq;
inualuit communis doct.error. Et ita diſer
tè explicat,& ſe declarat Pau.in d.l.3.in fi.
princip. Alcia. poſt alios in d.l.cum quid,
& malè,per ea quæ nouè dixi in præceden
tibus. Verum eſt quòd Socyn.conſi.6.lib.
2.loquens de bonitate extrinſeca,tenet de-
bere attendi tempus teſtamenti:ſed loqui-
tur in longè diuerſis terminis , uidelicet
quando legatum eſt factum de quantitate
in genere,uel de ſiorenis,qui ſecundum cō
munem modum loquendi loci tempore te
ſtamenti intelligebantur de certa quantita
te in genere cuiuſcunque monetæ,non au-
tem de certa ſpecie monetæ prout loqui-
mur.Oldra.tamen,qui nondum ſaniorem
quorundam ueterum ſententiam, de qua *Perplexitas Oldra.*
ſuprà num.696. penitus exuerat,non vbi-
que eodē modo ſentit in hac materia, ſed
modo varius,modo obſcurus:quia in con
ſi.168.ad primum,quæſt.3.rectè tenuit in
æſtimatione & ſolutione pecuniæ , puta
certæ ſummæ Turonenſium,quòd non de
bet haberi reſpectus ad ualorem intrinſe-
cum, ſed ſolum ad ualorem extrinſecum,
& curſum communem & vſualem : ſed in
d.conſi.31. in legato ducētarum librarum
cum teſtator ſuperuixiſſet decem annis, &
quærat de qua moneta debeant ſolui du-
centæ libræ,an de moneta, quæ curebat tē
pore teſtamenti,an quæ currebat tempore
mortis,apparet quòd non quærit de boni-
tate extrinſeca, eſſet enim fatua quęſt.cum
non ſit legata in certa ſpecie monetæ, ſed
in quantitate generica ab omni certa ſpe-
cie abſtracta, & ſic neceſſariò omnes ſpe-
cies monetæ recipiunt functionem ſecun-
dum omnes. Quærit ergo tantum de boni
tate intrinſeca, quia interim facta eſt pecu
nia deterioris materiæ:& ſic ibi cenſet ſol
uendum etiam ad rationem bonitatis ma-
terialis & intrinſecæ, quæ erat tempore di
ſpoſitionis,ſiue teſtamenti,ſiue contractus.
Sed in conſi.13.incipit cum quæſt. obſcu-
rus eſt in facto,prout etiam cæteri aſſolent
in hac materia : format enim quæſtionem
de arbitris, qui uni adiudicauerunt totam
hæreditatem, & eundem condemnauerūt
alteri ad ſoluendum duodecim libras Tu-
ronenſium paruorum,deinde ex interual-
lo citra moram debitor vult ſoluere Tu-
ronenſes groſſos, computando quemlibet
groſſum pro quindecim uel ſexdecim Tu-
ronenſibus paruis prout valebat,& curre-
bat tempore arbitrij lati. Creditor autem
vult attendi Turonenſes hodie currentes,
ex quibus Turonenſis groſſus nō ualet niſi
quatuordecim. Decidit Oldra.inſpicien-
dum tempus lati arbitrij,& ſatis aperit, ꝙ
non quærebatur de mutatione groſſi, &
meritò : quia groſſus non erat deductus in
diſpoſitionem,nec erat in obligatione, ſed
in facultate ſiue de illo groſſo, ſiue de alia
ſpecie monetæ conficeretur,& præſtaretur
744 ſumma debita. † Et nemo dubitat quin
inſpiciendum ſit tempus ſolutionis,uel cō
ſignationis tantum in ſpecie monetæ,quæ
non eſt in obligatione,ſed in facultate. Et
ſic ibi tota quæſtio erat ſuper mutatione
Turonenſium paruorum, nec tamen ape-
rit Oldra.an eſſet extrinſeca, quo ſit, ut ea
deciſio Oldra.ſit incerta & inutilis. Nos
ergo dicimus non curandum de uariatio-
ne bonitatis intrinſecæ, ſed præſtanda, &
ſufficit bonitas extrinſeca,quæ erat tempo
re ſententiæ:hoc eſt ſoluēdas omnino duo
decim libras de illis Turonenſium paruo-
rum libris,quæ currebant tempore ſenten
tiæ. Hæc autem vulgaris & numeralis li- *Libra.*
bra non eſt ſemper & vbique eadem, ſed
quandoque etiam in eodem loco diuerſa,
ut Papiæ, vbi teſte Curt. Seniore in dict.
tract. quæſt.12. eſt libra Papienſis decem
ſolidorum, & libra imperialium, quæ eſt
dupla,ſcilicet viginti ſolidorum. Et etiam
in hoc regno & ferè vbique licet libra ſit
viginti ſolidorum, ut etiam teſtatur Ioan.
Fab.in authenti.hoc niſi,in fin. C.de ſolu-
tio.Corn.conſil.135. litera d.lib.3. tamen
quædam libra Turonenſis dicitur, quæ eſt
viginti ſolidorum Turonenſium,quędam
in hoc regno libra Pariſiēſis, quæ eſt vigin
ti ſolidorum Pariſienſium, ſolidus autem
Pariſienſis eſt ſeſquiquartus ad ſolidū vul
garem. Quemadmodum autem ſi variari
contingat mēſuras agrorum, ſolum debet
attendi illa quæ erat tempore contractus,
ut in l.ſemper in ſtipulationibus,de regul.
iur.ita variatis his libris ſiue earum quan-
titate, quæ non ſunt aliud quàm menſura *Menſura*
quantitatis pecuniæ, neceſſariò debet at- *temporis*
tendi illa libra ſiue quantitas libræ, quæ *contra-*
erat tempore diſpoſitionis, cui ineſſe dici- *ctus.*
tur, & eam limitaſſe. ſiue quantitas libra-
rum mutetur in ſe,ut ſi ſtatuatur quòd ma

ior

ſor uel minor numerus ſolidorum libram conficiat, ſiue ſolidi uel Turoni, ex quibus libra conficitur, augeantur in ualore, ſiue intrinſeco & extrinſeco ſimul, ſiue extrinſeco tantum, retento priſtino ſolidorũ numero ad conficiendam libram, quæ ſic in effectu maior ſ quãtitatis & mẽſuræ uſualis efficiatur, debet attendi ualor & quantitas exiſtens tempore diſpoſitionis.

745 † Ludo. autem Roma. conſi. 125. confundit, & eadem fidelia denigrat & carpit omnia prædicta conſilia Oldra. contendẽs ſimpliciter debere attendi non tempus teſtamenti, ſed tempus ſolutionis, per textũ in l. cum certum, de auro & argen. legat. ſed valde errat, quia ille textus non eſt ad propoſitum in hac materia: quia non loquitur de certo precio debito, nec de certa quantitate pecuniæ debitæ etiam in genere, ſed de precio alterius rei legatę & debitæ, cuius poteſt æſtimatio creſcere uel minui: & ſic attenditur, quæ eſt tempore ſolutionis tantùm, niſi in quantum à tempore morę inſpici deberet, quanti ex tunc pluri mi ualuerit, ſecundum regulas cõmunes. Brunus autem in loco præallegato ſoluit, quòd in dict. leg. cum certum, precium eſt in ſolutione, quod eſt verum in caſu dic. l. ſed non ſufficit, quia poteſt eſſe quòd ſit æquè principaliter alternatiuè in obligatione: ut ſi teſtator legauit domum ſuam, uel eius æſtimationem, quia noluit hæredem præciſè cogi tradere, debet attendi æſtimatio, quæ eſt tempore ſolutionis fiendæ. Secus ſi teſtator legaret domum, uel cẽtum aureos, uel centum libras, & ſic non ſe referendo ad æſtimationem alterius rei uariabilem, ſed ad certam pecuniæ ſummã: quia tunc tempus teſtamenti attẽditur, adſciendum quanta ſit ea quantitas.

l. cũ certũ, de auro & argẽ. lega.

746 † Quoties autem ſunt plures aurei, ſolidi, uel libræ in uſu, intelligitur in dubio de minimis, leg. numis, de leg. 3. Vnde etiã in urbe Pariſienſi non ſolũ in actibus priuatorum, ſed etiam in ſententijs, intelligitur de ſolidis uel libris Turonenſibus, non autem de Pariſienſibus, niſi expreſſum ſit. Ad hoc vide (ſi uacat) Socyn. conſi. 247. col. 3. lib. 2. vbi tamen malè limitat in debito piæ cauſæ, per not. Decij in leg. ſemper in obſcuris, de reg. iur. & ſuprà nume. 212. Adde etiam Corn. conſi. 244. colu. 6. cum ſequen. lib. 2. vbi ex multis coniecturis pulchrè conſuluit pro maioribus nummis: & tradit Andr. Tiraq. in tract. retract. proxi. § 1. gloſ. 18. quæſt. 10.

In dubio de minimis.

747 † Rurſus, quia ſæpe doct. impertinenter citant conſi. 11. Aret. & eo rem magis intricant, quia illud conſilium alienum eſt ab hac materia, ut hunc obiter ſcrupũ ſtudioſis eximam, ſciendum eſt talem ibi fuiſſe hypotheſin. Sal uæniebat ad menſuram certo precio, puta viginti ſolidis pro quolibet medimno: quidam emit ſal pro mille puta florenis, ideſt quantas menſuras precium mille florenorum æquaret. In loco erat ſtatutum bis anno immediatè præcedenti confirmatum, quòd florenus non poſſet ſolui nec expendi, niſi ad rationem ſolidorum quadraginta duorum: nihilominus omnes communiter etiam ſubditi obſeruabant, ut florenus permutaretur & curreret pro maiori ſumma, puta quadragintaquinque ſolidis: præterea emptor, qui erat exterus, ignorabat tale ſtatutum, petit autem ſibi menſurari bis mille ducẽtos quinquaginta medimnos ſalis (totidem enim libras valebant mille floreni ſecundum communem obſeruantiam, videlicet accipiendo quemlibet florenũ pro 45. ſolidis) Contra venditor non vult accipere niſi iuxta præſcriptum ſtatuti, videlicet pro 42. ſolidis, & ſic tradere bis mille centumque medimnos ſalis duntaxat, quę ſitum fuit, quid iuris? Cõſuluit Franc. Areti. pro emptore: tum quia ex quo tale ſtatutum à ſubditis non recipitur, non ligat: ideo tanti valere cenſetur florenus, quanti publicè & communiter æſtimatur ab omnibus. Tum quia ſi ſtatutum ligaret, tamen ex quo emptor externus iuſtã illius ignorantiam habuit, ne enormitèr lædatur, videlicet ne perderet centum quinquaginta libras, uel totidem medimnos, deberet aduerſus tale ſtatutum reſtitui, per not. Inno. in rub. de conſu. de quo plura dixi in conſuetud. Pariſi. in proœmio. Et rectè conſuluit, & hęc duo verba ſufficiebant: ſed is in tio breuitatem profeſſus, multa impertinẽtia prolixè cumulauit. Quæ enim infarcit de bonitate intrinſeca & extrinſeca monetæ, prorſus ἀπροσδιόνυσα ſunt, ſed ſolum erat quæſtio, Vera æſtimatio præſtet, an quæ communiter obſeruatur, an quæ ſtatuto in uſum recepto taxatur: & habes communem uſum prçualere, quod etiam Budæus luculento exemplo probat lib. 5. aſſis, ut in frà nu. 797. Ecce quàm multa quàm breuius & clarius potui tranſuectus ſum, nec vlterius immorabor in huiuſmodi particularibus quæſtionibus, quùm prædicta abundè ſufficiant pro omnibus id genus rectè & expeditè decidendis.

Aret.

748 † Occurrit tamen iucunda nec omittẽda quæſtio. Victus & condemnatus in impenſis litis ad triginta libras taxatis, minutiſſimam & rariſſimam conquiſiuit monetam, & ſolutionem obtulit in paruulis denarijs

narijs Pariſienſibus & Turonenſibus. Creditor recuſauit, offerens recipere in aureis uel ſolidis duodenarijs aut ſimili nō adeò contemptibili moneta. Per ſententiā præſidis Pariſienſis dictum, quòd creditor teneretur recipere: appellauit ad Senatum, ubi (ut in talibus rectè & laudabiliter fieri ſolet) conſulti & aditi Præfecti monetales cēſebant malè iudicatum. Dicebant enim primò, hanc minutiſſimam monetam nigram denariorum paruorum, ſiue Pariſiēſium, ſiue Turonenſium, non eſſe factam ad commercia exercenda, & ſoluenda debita, ſed ſolum ad commutandum maiores numos, uel ſupplendum quod excurrit, ut in l. Publia §. Titius, depoſi. quando minutum aliquid addendum uel detrahēdum eſt ſummæ uel precio. Secundò dicebant monetam hanc nigram ferè omnino eſſe æream, nimiſque ponderoſam & oneroſam in magnis ſummis. Sed certè primum iuris eſt, excedēs artem monetalem, & falſum eſt: cum enim hęc minutiſſima moneta, quantumcunque viliſſima ſit, publicè ad formam & definitionem publicā facta & approbata eſt vera & proba moneta, igitur in ea ſolutio fieri poteſt, ſiue in p̃ua, ſiue in magna ſumma, cum debitor nō ſit obligatus ad aliam certam ſpeciem monetæ, ſed ad quantitatem in genere. Secundum verò in facto eſt, & ſpectat ad artē monetalem, ſed ſufficit præcedens ſolutio. Præterea (ut didici à doctiſſimo viro Domino Franciſco Beneuentio, cauſarum in hoc Senatu patrono conſultiſſimo, Regioque in præſectura monetarum aduocato) etiam in nigra minutiſſima moneta tantū pro rata ineſt & datur materia argēti, quātum in maiori alba moneta argentea, modo proba ſit moneta, ut ſupponitur. Patet, quia in duodecim denarijs Turonenſibus, qui valent ſolidum duodenarium, tantum eſt argenti quantū in uno ſolido duodenario, & tantundem inuenietur, ſi ſeorſum denarij, ſeorſum duodenarius conflētur. Quòd autem duodecim denarij maioris ſunt ponderis, illud eſt, quia plus habēt æris, ut poſſint in plures numos multiplicari: quantum ergo (ſi appendantur) pluris ponderant quàm duodenarius ſolidus, tātum plus habent æris ſimul, quàm unus ſolidus per ſe. Et conſequenter ſoluens triginta uel centum libras in hac minutiſſima moneta, tantum dat argenti, quantum ſi ſolueret in maiori argentea, licet maiorem molem det ob maiorem æris quantitatem. Quanquam de iure ſiue plus ſiue minus argenti inſit non refert, modo publica proba & legitima moneta ſit, ut dicam in quæſt. ſeq. Quod autem hoc caſu iuſtè creditoris (ut pote profecturi) interſit non recipere in hac minutiſſima & ponderoſa moneta, non eſt in conſideratione, quia illud ſolum conſideratur, quando debitor tenet in certa ſpecie, & offert in alia, licet aliàs communiter fungibili, ut in leg. Paulus, de ſolutio. Sed hic non debetur niſi quantitas in genere, qua ſemel oblata in quacunque proba non reprobata moneta, licet rara & minus frequenti (ut ſunt denarij Pariſienſes) debitor obtulit, quod debet, nec ad rem pertinet, quòd debitor ex indignatione hanc minutiſſimam monetā cōquiſierit: ex quo enim eam habet, & de ea ſolui poteſt, quid ad rem de origine? Immo ſi peccauit debitor dicta indignatione, magis peccat creditor, qui eſt in ultima mora & culpa dedignando & aduerſando probam & legimimam monetam & ita tandem rectè prudenterque pronunciauit ſupremus noſter Senatus, benè iudicatum.

749 † Centesimo diſcutienda neceſſaria occurrit ardua illa quæſt. An intrinſecæ bonitatis ratio exigi poſſit? Hæc de ſe ad præcedentium quarundam differentiam magis iuris eſt, quàm uoluntatis uel facti, & nullam prima facie videtur habere dubitationem. Omnes enim & ueteres & medij & recentiores (uno ſolo ſcilicet Ioan. Fab. excepto, infrà nu. 765.) una voce ubique ſiue legendo ſiue repetēdo, ſiue in tractatibus, ſiue in conſilijs, tenuerunt & tenerit ſemper & indiſtinctè, ſiue debeatur pecunia in genere abſtractò quātitatis, puta tot libræ, ut per Oldra. quęſt. 31. ſiue certa ſpecies monetæ, puta mille aurei, debere attendi & exigi bonitatem intrinſecam, quæ erat tempore contractus, ſiue cuiuſcūque diſpoſitionis: & cum ſit plusquàm cōmunis, uelut præiudicata opinio, ſuperfluum eſt authores citare. Vide ſi vacat quos citat Domin. Andr. Tiraq. (qui cum eis tranſit) in tract. retract. proxi. §. 1. gloſſ. 18. num. 17. & latiſſimè omnium Albert. Bru. tract. de augmen. concluſ. ult. limita. 2. nouiſſimè etiam, ſed animoſius Iacob. Regnaudi in tract. moneta. cenſet, quòd ſi nulla eſſet lex, ita tenendum eſſet, quia hoc (inquit ille) dictat naturalis iuſtitia, ſed certè hæc quæſtio omnium huius materię difficilior & argumentoſior eſt, ut non ſolum ſit dubium, quando de hac non fuit actum, ut omnes loquuntur, ſed et (quod magis mirum eſt) ſi expreſsè conuentum ſit de certa bonitate intrinſeca, ut ex ſequētibus apparebit. Cum autem plures diuerſos caſus hæc quæſtio reſpiciat, qui ad tria

genera reducuntur, Primum, quando de ſumma ſemel ſoluenda agitur, puta ex empto, uel legato. Secundum, quando de ſumma recepta reſtituenda, puta ex mutuo, uel in redemptione reditus uel fundi, Tertium, quãdo agitur de reliquis reditus continuandis, in quibus omnibus quandoque de quãtitate in genere, quandoque de certa ſpecie monetæ agitur, quandoque ſpecialiter pactum eſt de certa bonitate intrinſeca, quandoque non. Cauſas quidem ex quibus debetur, ſiue ex contractu, ſiue ex teſtamento, ſententia, uel ſtatuto, nil moror, quia in his non eſt uis: licet multi, dum ſeſe aliter extricare nequeunt, vim in his temerè faciant. Verum ut breuius & clarius defungamur, nec ſit opus prolixè ſingula ſingulatim diſcutere, utriuſque partis in genere potiores tãtum locos ſummatim collatos expendemus, deinde totam materiam deciſiuè concludemus, ut ergo hæc res non minus aduſque confuſa quàm diffuſa, & Euripo mari uolubilior, certis uelut alueis congrua methodo cõcluſa & aſtricta iam uelut teneri palpari, & diſcerni queat, breui hoc ordine ꝑcedemus: ab utraque parte iuris ciuilis locos pertinentes duntaxat ad rem, in duos contrahemus, & primo ſecundoque ordine locabimus: iuris verò canonici locos in tertio ordine, circunſtantiarum autem facti locos in quarto & vltimo loco, vbi citabuntur obiter aliquot eius partis aſſertores. Idemque argumentationis, & literariæ aciei ordo in utraque concertationis parte ſeruabitur & reciprocabitur.

750 † Et primò pro communi ſententia urget, quòd bonitas intrinſeca eſt de ſubſtantia omnis monetæ, & ſaltem non minus principaliter quàm extrinſeca conſideratur & exigitur, per not. ſuprà nume. 305. Cum autem conſiſtat in pondere ſeu quãtitate, & in bonitate ſeu qualitate materię neceſſariò ſequitur, quòd ea quantitas & qualitas, quæ erat tempore contractus, attenditur: vbicunque enim contractus expreſſè uel tacitè reſpicit materiam neceſſariò præcidit ad eam, quæ erat tẽpore cõtractus l. cũ quid, ſi cer. pet. l. Rutilia. de cõtrah. emptio. ad hoc omnia iura, quæ uolunt tẽpus contractus attendi, & ab initio obligationẽ fieri certã ſecundũ quid, quale & quantum, tẽpore contractus inſpecto l. certum ſi cert. peta. & ſecundũ limites tũc inſitos, qui poſtea tractu tpis non mutantur, Bal. d. c. quãto, col. fi. & paſſim ſup. nu. 742. Secundò, quia iura uolunt pecuniam eſſe debiti ponderis & ſpeciei, quod ſolam bonitatem materiæ reſpicit, quodq; aliter non teneatur quis recipere, quantumcunque Principis character impreſſus ſit, text. in l. 1. C. de ueter. nomiſ. poteſta. lib. 11. & in l. 1. & 2. de pondera. lib. 10. vbi nõ tenetur quis recipere ẽt pecuniam principis auream, niſi appenſam & probatam in pondere & qualitate: quod procedit ẽt ſi recipiẽs ſit ipſe Princeps, uel eius quæſtor. tex. in d. l. 1. & tex. in l. creditor. in prin. de ſolutio. vbi fortius probatur, ꝙ non tenetur quis recipere pecuniã æroſam, hoc eſt, pecuniam plus æris habentem, & minus auri uel argenti q̃ ex publico & generali decreto ineſſe debeat. Quod ampliatur per d. l. 1. dupliciter uel tripliciter. Primò, non ſolũ ſi de certa præcioſa monetæ ſpecie agat ut in l. 1. de ueter. no. poteſta. ſed etiã ſi de quacunque moneta, uel de ſimplici quantitate in genere, ut ꝓpriè loquitur d. l. creditor. Secundò, ẽt in ciuitate, in qua contrahentes pecunia illa æroſa promiſcuè utebantur, in tm̃ & tertiò, ꝙ etiam ſi creditor aliàs fuerit in mora, & interim iuſſu præſidis ea pecunia tanquã minus proba ſubiata ſit, non eſt creditoris, ſed debitoris periculum. Igitur bonitas intrinſeca præcisè requiritur & exigitur, & conſequenter ea quæ ex publico & generali cõpacto requirebatur tpe diſpoſitionis. Cum enim diſpoſitio, quæ fit de pecunia, debeat referri ad certam bonitatẽ intrinſecam, neceſſe eſt (niſi aliud expreſsè cautum ſit) ut determinetur ad eam, quæ erat tẽpore diſpoſitionis, cũ aliter determinari & certificari non poſſit. Et hæc tanto fortius ꝑcedunt in creditore, qui bonã pecuniam numerauit, ut ſup. q. 90. 92. 95. cum ſequenti, idem tamẽ in quocunque creditore concludunt dictæ rationes & iura. Et hęc de rationibus iuris

L. creditor, de ſolutio.

751 ciuilis. † Tertiò, hoc etiam ſecundũ omnes uolunt iura canonica in cap. olim cauſam, in c. cum canonicis, de cenſib. quæ omnes Canoniſtæ ibi & vbique intelligunt, ut non ſolũ in ſumma ſemel ſoluenda, ſed ẽt in penſionibus & obligationibus ſucceſſiuis debeat ſolui pecunia ſecundũ æſtimationẽ intrinſecam, quæ erat tẽpore diſpoſitionis, ita ꝙ etiam ſi defecerit uetus moneta, non ſufficiat ſoluere de noua deterioris materiæ, etiam in eodem ualore extrinſeco, niſi ſuppleatur ad bonitatẽ intrinſecã, quæ erat tẽpore diſpoſitionis: quod ẽt innuit d. c. quanto, de iureiuran. vbi dicitur propter defraudationẽ legitimi ponderis (& ſic bonitatis intrinſecæ) pecuniam ipſam diminutam, & minoris ualoris effectam, cũ magno populi ſcandalo & dãno. Si igitur diminutio intrinſeca facit damnum populo, ergo non tenetur creditor recipere

cipere

cipere pecuniam nouam intrinſecus tm̄ diminutã, ne dãnum incurrat, per d.l.Paul. ita ẽt tenent & dicta capitula intelligunt legiſtæ vbique, ut in locis ſupr. in prin. huius q. Corn. conſi. 279. conſ. 287. lib. 1. cõſi. 321. col. fi. li. 3. Guid. Pap. dec. Delph. 493. Bertran. conſ. 289. ſi moneta. lib. 3. Anto. Rube. conſi. 148. ita etiam ſcio aliquoties fuiſſe iudicatum ẽt in ſupremo hoc Senatu, & memini me ſcripſiſſe in quadam cã, cum in contractu matrimonij facto anno 1487. uir conſtituiſſet ſponſæ octoginta libras annui reditus in [illegible] (vulgò denarium uocant) quod per conſuetudinem eſt hęredium filiorũ illius matrimonij, qui poſtea non fuerunt hæredes, ſed dictum reditum præſtari tutoque aſſignari petierunt, idq́ue ſecundũ ualorem & bonitatem monetæ, quæ tempore cõtractus currebat. Facta verò æſtimatione per Præſectos monetarũ anno ſeſquimilleſimo viceſimoquinto inuentũ eſt, q̄ moneta currẽs deteriorata erat intrinſecus de quinta p̄te à tẽpore contractus, ita q̄ 80. libræ monetæ currentis tempore contractus, habito reſpectu ad bonitatem intrinſecam, valerent centum libras ex moneta currente tempore æſtimationis, & Areſto lato die viceſimaſeptima Martij anno ſeſquimilleſimo viceſimo quinto, dãnati fuerunt hæredes conſtituentis ad ſoluendum & aſſignandum dictum reditum ſecundum valorem, & æſtimationẽ monetæ, quæ tempore contractus currebat. Et poſtea ſimile Areſtum in alia cauſa, vbi petebãtur antiqua aurea nomiſmata pecudis Villoſæ, Gallicè (Moutons à la grand'laine) quæ nõ erant amplius in uſu nec ad æſtimationẽ extrinſecam olim currentem, ſed ad intrinſecam auri puritatem nulli nomiſmati ſecundam (ut fertur) reſpectum fuit. Ex quibus hæc ſententia nõ ſolum probata, ſed præiudicata videtur.

752 † Quartò urgent etiam circunſtantiæ facti, quia rerũ experientia ſemper docuit & docet bonitatem intrinſecam conſiderari, & hoc rei utilitas, & ipſa rei ſubiectæ iuſtitia & legalitas expoſcit, quum pecunia deteriorata in materia re ipſa uilior ſit, & ex nunc quò ad multa minoris utilitatis, præter id quòd periculũ imminet ut mox in totum tollatur, ut in d.l. creditor. uel ut mox publico (ut fit) edicto, aut ſaltem ſenſim in valore quoque extrinſeco minuatur. Vt igitur in cæteris omnibus nõ licet rem uitioſam, uel deteriorem effectam ſoluere, ita nec pecuniam ſaltem notabiliter intrinſecus deterioratam, utcunque ualor extrinſecus nondum minutus ſit, præſertim cum debitum pecuniæ ſtet periculo debitoris. Et hæc generalis experientia & circunſtantia facti quandoque ſpeciali circunſtantia magis vrgetur, ut quãdo creditor eſt alterius ciuitatis, in qua pecunia æroſa uel intrinſecus deteriorata non recipitur nec toleratur, & ſic ẽt extrinſecus in totum uel in parte probatur, licet in ciuitate, in qua ẽ debitor, remaneat adhuc & de facto toleretur in ueteri curſu extrinſeco. Idẽ ſi creditor, qui bonam pecuniã numerauit, erat tunc eiuſdem ciuitatis, ſed aliò migraturus uel negociaturus vbi pecunia deterior non recipitur uel minoris permutatur. Nunc contrariæ partis acies eodẽ ordine educẽda eſt, interiectis obiter breuitatis cauſa reſponſionibus quibuſdã ad prioris partis argumenta.

753 † Et primò pro ſecunda parte urgent omnia ferè argumẽta quæ ſuprà q. 92. num. 694. cum ſeq. contra cõmunẽ adduximus, & pręcipuè quinque priores rõnes, uidelicet prima q̄ non materia uel forma naturalis ipſius corporis monetæ, ſed ualor impoſititius eſt forma & ſubſtantia monetę, in quantũ moneta, quæ ẽt non eſt corpus phyſicum, ſed artificiale, [illegible] ἀλλὰ νόμῳ ἐστί inquit Ariſt. Et hic. li. 5. ſecũda, tertia & quarta, q̄ ſemper eſt certa & eiuſdẽ poteſtatis, & æquipollẽtię cũ alia moneta, quę omnia non poſſent ſtare, ſi dato eodem ualore & curſu exigeretur ẽt bonitas materiæ, qualis erat tempore diſpoſitionis. Et quinta ratio, q̄ non videtur deduci niſi ſub ratione ualoris impoſititij, reliqua pariter adaptari poſſunt, non repeto. Et ita quòd bonitas eſſentialis monetæ ſit in æſtimatione. ſ. intrinſeca, nõ autẽ in materia, ſentit Ant. Butr. in c. quãto, de iureiur. & nouiſſimè Hieron. Butigel. in repe. l. quod te. col. 10. nu. 19. ſi cert. peta. idem ſentit Bal. in l. ſingularia, col. 4. in 9. ſpeciali, ſi certũ petatur, dicens quòd in pecunia potius attenditur uſus quàm materia. Secundò urget, quòd de iure licet appellatione auri uel argenti ueniat omne aurum & argentum, etiam factum, ut uaſa argentea, leg. quæſitum §. illud, de lega. tertio, leg. cum aurum, in princip. de auro & argen. leg. non tamẽ ueniunt nummi aurei uel argentei, etiam ex pura materia dict. leg. cum aurum. leg. Quintus. 2. §. 1. de auro & argen. lega. Et ſic patet ſpeciale eſſe in pecunia ſignata, ut iam non materia attendatur, ſed tantum forma & indicatura impoſita, ita ut nec habeat locum regula, dicti §. illud, quòd appellatione materiæ ueniat materiatum, quod ad ſuã materiam reuerti poteſt. Igitur ſi in pecunia ſignata non amplius attenditur materia, ſequitur quòd ſi offertur ſolutio in

pecunia

pecunia proba & currenti, & quæ tantùm
ualet in ualore impoſititio & currẽti, quã
tùm in pecunia, quæ currebat tempore cõ
tractus uel diſpoſitionis, quòd ſufficit, & te
netur creditor recipere, licet pecunia nunc
currens ſit in materia & bonitate intrinſe-
ca deterior ea, quæ tempore diſpoſitionis
754 currebat. † Et hic non controuertitur,
quin debitor ſoluere debeat in eadem ſpe-
cie monetæ (ſi ad certam ſpeciem tenetur)
non in alia eiuſdem ualoris, ſi creditoris in
terſit, & ſpecies debita ſit in uſu, iuxta l.
Paulus de ſolutio.

Nec etiam quæritur, an debeat ſolui ſe-
cundum ualorem impoſititium tempo-
ris contractus, uel temporis ſolutionis,
de quo ſatis in præcedentibus decem quæ
ſtionibus: ſed ſolum quando offertur ſo
lutio in eadẽ ſpecie, ſi certa ſpecies mone-
tæ debeatur, uel ſi tantùm quantitas in ge-
nere debetur, offertur ſolutio in qualibet
proba moneta, ſed non in materia tam ꝓ-
ba, ſicut erat pecunia currens tpe diſpoſi-
tionis: quod non uidetur de iure in conſi-
deratione per nuper dicta, cũ in monetis,
non materia, ſed forma & indicatura pu-
blicè impoſita & approbata attẽdi debeat.
Et ſic non obſtant de iure ciuili adducta ꝓ
communi ſententia, quia ſunt uera & pro
cedunt in terminis ſuis, uidelicet ad hoc ut
Proba moneta. moneta ſit proba & legitima: debet enim
habere bonitatem intrinſecã, tam in quali
tate, q̃ in pondere, ad hoc publicè inſtitutã
præfixam & requiſitam, quæ etiam eſt de
ſubſtãtia: aliàs non eſt legitima; ſed impro
ba moneta, nec tenetur quis eam recipere,
ſed iuſtè poteſt probare, & appendere an
talis ſit. Et ſic illa duo & omnia ſimilia, &
inde dependentia argumenta, quantum-
cunque urgere uideantur, non probant
aliud, niſi ꝙ moneta debet habere non ſo-
lum formam, ſed etiam bonitatem mate-
riæ publicæ præſtitutam, definitam & cõ-
pactam, antequã ſit proba moneta, & ante
quam habeat bonitatẽ extrinſecam & ua-
lorem de publico inſtitutum, quod nõ eſt
in controuerſia. Probant & conſequenter,
ꝙ ſi adulterina moneta à falſarijs fabrice-
tur, uel uera moneta radatur, aut alio ma
chinamento à priuatis uel caſu legitimo
pondere defraudetur, quòd non habetur
pro legitima moneta, quod etiam non eſt
dubium: quia tunc non habet requiſita ad
755 legitimam monetam. † Nec de hoc
quæritur, ſed de longè diuerſo caſu, vide-
licet quando publicè uel per eum, penes
quẽ eſt poteſtas & adminiſtratio Reip. ſta
tuitur minor modus materiæ (pedẽ mo-
netarij uocant): in pecunia, q̃ eſſet olim
ſeruata eadẽ indicatura ſeu ualore impo-
ſititio. Hæc propriè eſt noſtra quæſtio, in
qua moneta noua eſt uera & legitima mo
neta, cum habeat ea quæ publicè ad hoc re
quiruntur, nec eſt inconueniens in ſe, ꝙ tã
tùm ualeat quantũ ualebat antiqua, quæ
erat melioris uel maioris materiæ, ex quo
publicè hoc generaliter inſtituit & appro-
batur: quemadmodũ ab initio non fuiſſet
inconueniens, ſi pecunia fuiſſet eadem pu-
blica authoritate leuiori materia excuſſa.
Verum eſt, ꝙ ſi iſtud publicum decremen
tum materiæ ſit notabile, ꝙ quanto noua
moneta in bonitate materiæ minuitur, tã-
to uetus moneta neceſſariò augetur in pre
cio & bonitate extrinſeca: quod non v̓r in
conueniens, nec ex parte ueterẽ monetam
poſſidẽtium, cum potius eis commodetur,
nec ex parte creditorum, nec ex parte debi
torum, quia nec illorum melior, nec horũ
deterior cõditio efficietur. Probo, quia cæ
teris paribus paria ſunt & in idem recidũt,
certam nouã monetã publicè minore ma-
teria eadem indicatura cudi, & conſequen
ter ueterem expreſsè uel tacitè extrinſecus
augeri, uel certam monetã in materia non
mutari, ſed extrinſecus tantùm augeri, qđ
non eſt inconueniens, ſi publicè & perma-
nenter fiat. Patet, quia primò non eſt incõ
ueniens ex parte eorũ, qui pecuniam poſſi
dent, cum non fiat eis iniuria, ſed potius
beneficium: eorũ enim augetur patrimo-
nium. Secundò, nec ex parte eorum, qui
bus huiuſmodi ſic auctæ pecuniæ deben-
tur: quia non accedit eis lucrum, nec dece-
dit, cum ſit uerum augmentum: ſed ſer-
uantur iura eorum in ſtatu ualoris anti-
qui, nec cogent debitores ad ſoluendum
niſi deducto augmento. Tertiò, nec con-
ſequenter ex parte debitorum: quia ſol-
uendo deducent augmentum, nec maiori
labore, ſumptu uel commutatione opus
erit, ad quærendum tantum dictæ mone-
tæ, quantum ad ſoluendum ſufficit, ut ſu-
prà nume. 709. ut clariſſimè probauimus
decem quæſtionibus præcedentibus.
756 † Nec noua ſunt exempla pecuniæ ex-
trinſecus tm̃ augendæ, uel eadẽ indicatura
manente, minori ſeu uiliori materia publi
co decreto excudendę: quo ultimo tanquã
neceſſario in rebus aduerſis Reip. ſubſidio
Exemplũ Ro. Romani uſi ſunt ſecũdo bello Punico ab
Annibale illato, quo tantùm non ad inter-
necionem uſque deleti ſunt, ſub cuius ini-
tium, ut populus ære alieno liberare-
tur, & Reſpublica maximè & crebris im-
penſis, utcunque ſufficere poſſet, publico
Senatus ac populi decreto As libralis (q̃
erat cõis & uſualis moneta ærea libram,

hoc eſt, duodecim uncias æris pẽdens) ſexſtãtarius factus eſt. i. ad ſextam ꝑtem ſeu binas uncias redactus, manente ueteri indicatura ſeu ualore extrinſeco. As. n. nouiter fabricatus, licet in materia dextãte minor & leuior priore, tñ tanti locabatur quanti uetus & integer as, & ſic diſſolutũ æs alienũ, & Reſpubl. interim ſine ciuiũ iniuria dextantē ſiue quinque ꝑtes de ſex, hoc eſt, decem nouos aſſes ſuper quolibet nouo aſſe lucrata eſt, ut hinc publicis impendijs occurreret. Et rurſus Annibale arctius urgēte, cum Italia bello flagraret, ærariumque iam exauſtũ eſſet, ille nouus as dimidiatus eſt, & è ſextantario uncialis factus, duodecimam tñ ueteris aſſis partē pendens, eodem tñ ualore: & ſic Reſp. iterũ ſuper ſingulis nouiſſimis aſſibus dimidiũ, reſpectu ſextantarij & immediati aſſis, deuncem autem, reſpectu ueteris, lucrata eſt, ut ex Pli. li. 33. c. 3. Feſto, & nouiſſimè Bud. lib. 5. Aſſis colligitur: refert & Volater. lib. 30. c. de nummis. Nũc ergo quid dicere audeat pecuniam illam uſualem primùm dextante, deinde deunce diminutam intrinſecus & deterioratam non fuiſſe in Romana Rep. id temporis legitimam, cum haberet bonitatem & quantitatem materiæ tunc publico Senatus & populi decreto definitam? Quis dubitat creditorem cui centum aſſes debebantur ex legitimo contractu, forte ēt ex mutuo facto ante illam imminutionē monetæ, coactũ fuiſſe recipere centũ nouos ſextantarios aſſes, poſt primã imminutionem: uel centum nouiſſimos unciarios aſſes, poſt ſecundam imminutionem, pro ueteribus integris, & ſyngrapham tãquã exolutam reddere, uel recautã dare, nec tñ ullo magno aut conſiderabili incommodo creditores affici, ut teſtatur Feſtus, cum noui & diminuti aſſes tm̃ ualerent, quantum ueteres? Quis ēt negare audeat eoſdem debitores iure optimo ſemel & perpetuò liberatos fuiſſe, ſoluendo uel conſignando nouos uel nouiſſimos aſſes? Conſequenter liquet tunc nullam rõnem bonitatis intrinſecæ tam luculenter imminutæ habitam fuiſſe, idq́ue generaliter & iure optimo, nõ ſolum in ſtipendijs militum & in commercijs, ſed nec in ueteribus debitis exoluēdis, etiam de fortiori moneta in ueteribus aſſibus mutuata contractis, eaſque ſolutiones & liberationes ratas fuiſſe etiam poſt bellum finitum, licet (quod fortius eſt) interim præſertim ab initio ſperaretur imminutionem illam monetarũ non diu duraturam, prout finito ſtatim bello in priſtinum ſtatum redijt, ut ex Feſto refert Budæ. lib. 3. Aſſis, Bellum autē id ſeptemdecim annis confectum eſt, ut Liuius & omnes chronographi, Paulus Oroſi. lib. 4. Sabellic. Ennead. 5. lib. 5. ad finem teſtantur.

757 † Ex his iam non tam argumentis aut dilemmatis, tanquam in clara luce ſuperuacuis, ſed ipſa rei euidentia & experientia probatum eſt, ſolã publicam indicaturam, quem ualorem extrinſecum uocant, utranque paginam, ſeu totum facere in re nummaria, hoc eſt materiam non amplius attendi, quàm ex publico compacto pro tēpore uſus requiratur. Et ſic ſoluta eſt quæſtio. non enim quærimus de uitijs, ſi quæ falſariorum dolo uel caſu quodã emerſerint contra formam & ſubſtantiam monetæ publicæ definitam. Tertio loco probatur ēt de iure canonico idem eſſe, cũ diuerſum non reperiatur in eo ſtatutũ, per regulam. c. 1. de oper. no. nunc. Non obſtat d. c. quanto, quia reſponſio in promptu eſt, ꝙ ibi non fuerat publico decreto conſtitutũ aliud legitimũ pondus monetę: imò manebat antiquum decretũ & diffinitio legitimi ponderis à Rege & populo publicè facta, ſed clanculũ ſine legitima, & pragmatica forma, & irrequiſito populi conſenſu, defraudata fuerat moneta legitimo põdere: & ſic in effectu illegitima & fraudulenta moneta excuſſa erat per auaritiam & tyrãnidē Principis, proditorumve ſuorum, q nil aliud agunt, q̄ ut ſacroſanctã Regis maieſtatem, quam intemeratæ fidei, ueritatis, iuſtitiæ, & tot ſacramentis deiuratæ populi charitatis radijs perpetuò fulgere, & à cũctis ſuſpici & amari decebat, oĩ genere libidinum, ſcelerum, ſcurrilitatum, fraudũ & expilationum populi deturpatam, infamem & odibilem reddant, ut ibi dicit Innocen. 3. magnum ſcandalum & detrimentum populi oriebatur, quoniam manebat uetus norma & definitio monetæ, à qua populus diſcedere nolebat, & ſic quæ de nouo contra id cudebatur, erat illegitima, & tamen per officiales ſeu magis proditores Regis de facto ſpargebatur in vulgus incautum, & ſparſa non poterat nec debebat habere curſum, utpote illegitima: habentes autē ueterem bonam monetam nolebant expēdere metu ne ſibi periret, maiorique metu detrectabant nouã recipere, ſimpliciores aũt incauti circumueniebãtũ. Quare Rex Arragonię, ad quē illud reſcriptũ Inno. 3. dirigebat illum abuſum non ſolum correxit, ſed tandē (ut ſcribit Petrus Bellega. in Spec. prin. rub. 36. de mutatiõe monet.) lege lata unà cũ Proceribus regni & ciuitatum in pragmatica forma, & per modũ contractus à proceribus & ciuib. acceptata Valētię 18. Cal. Maij, Anno 1265.

Adulatores regũ.

diffi-

diffiniuit certã ꝑpetuã & immutabilẽ for-
mã, pondus & puritatẽ materiæ monetæ
Moneta Valẽtia. Regalium Valẽtiæ, ita ꝙ de libra ſeu mar
ca argenti definitæ puritatis nõ poſſent fie
ri niſi 68. Regalia argẽti. Subdit tñ poſtea
arroſos modulos, ita ut in ſingulas marcas
fierent 72. Regalia bonitate materiæ dimi
cap. olim cauſam de cenſibus. 758 nuta cõtra formã dictæ ſanctionis.† Nõ
obſtat d.c. olim cauſam, quia ibi nõ agitur
de bonitate intrinſeca, ſed de quantitate ip
ſius ſummæ debitæ, pro qua minor ſum-
ma in alia ſpecie certis annis citra præſcri
ptionem ſoluta erat. Patet ex hypotheſi d.
c. vbi debebantur & ab antiquo ſoluti fue
rant tres denarij Papienſes, pro quib. à tri-
ginta ſex annis cœperant ſolui nouẽ dena-
rij Lucenſes, videlicet tres Lucenſes ꝓ quo
libet Papiẽſi: tunc aũt cum cęptum eſt hoc
fieri, nouem Lucenſes circiter æquipolle-
bant ſummę debitę. Sed lapſu tp̄is, declina
tione monetæ Lucenſis, quæ ferè dimidio
deteriorata fuit in triginta ſex annis, acci-
dit ꝙ quinq; uel ſex denarij Lucenſes non
ualebant niſi tres Lucenſes, ex eis qui an-
te triginta ſex annos currebant, & tñ debi-
tor, quia ex tunc ſolitus erat tantum nouẽ
Lucenſes ſoluere, videlicet tres Lucences
pro quolibet Papienſi, nolebat deinceps
plus ſoluere: quo non obſtante, quia credi
tor erat eccleſiaſtica perſona, contra quam
non ſufficit præſcriptio minor quadrage-
naria, damnatus fuit debitor ad ſoluendũ
denarios Papienſes, uel eorum æſtimatio-
nẽ. Hæc eſt tota hypotheſis d.c. & ſic nulla
erat mutatio, nec alteratio ſpeciei monetæ
debitæ, videlicet denariorum Papienſiũ in
intrinſeca, nec in extrinſeca bonitate: ſed
ſolum acciderat mutatio, & deterioratio
tam intrinſeca q̃ extrinſeca, ut veriſimile
eſt: uel ſaltem extrinſeca monetæ Lucẽſis,
quæ non erat debita: licet in ea fuiſſet ad
miſſa ſolutio, primùm uſque ad quantita-
tem & æquipollentiam Papienſium debi-
torum, deinde per errorẽ, non aduertendo
ad diminutionẽ monetæ Lucenſis, in mul-
to, puta dimidio minore ſumma, dum nõ
ſolueretur maior numerus Lucenſium, q̃
initio, & tamen ſenſim ita deteriorati fue
rant, ut tandem minus dimidio ualerent.
Cum autem nihil eſſet præſcriptum, nec
mutatum in ſumma & ſpecie monetæ de-
bita, certum erat & indubitatum, quòd in
denarijs Lucenſibus debebat attendi ualor
& æſtimatio, quæ erat tempore ſingularũ
ſolutionum: ita quòd licet olim quando
tres Lucenſes valebant unum Papienſem,
potuerint ſolui tres Lucenſes pro uno Pa-
pienſi, & ita diu ſolutum fuerit, tamen nũc
quando ita deteriorati & uilificati ſunt, ut
ſex non ualent communi uſu niſi unum
Papienſem, non ſufficit ſoluere tres modo
ſolito, præſcriptione nondum firmato, ſed
ſoluendi ſunt ſex Lucenſes pro quolibet
Papienſi, & in ſumma Papienſes ipſi, uel
eorum æſtimatio. Quoties enim quædam
ſpecies monetæ eſt in ſolutione, uel pro il-
la ſoluitur, tunc neceſſariò attẽditur ipſius
quæ ſoluitur, monetæ æſtimatio tempore
ſolutionis exiſtens duntaxat, quo fit adæ-
quatio ad ſummam debitam: & hoc apud
omnes indubitatum eſt, ut ſuprà nu. 744.
Hic eſt clarus, & nitidus caſus d. cap. quod
Canoniſtæ ſuis commentis obſcurarunt,
quas tenebras cæteri turmatim auxerunt,
Andabatarum more, citantes illum textũ,
ad probandũ, quòd bonitas extrinſeca nõ
debeat attendi, ſed tantum intrinſeca, quæ
eſt tempore contractus, quorum neutrum
ibi probatur, ſed potius oppoſitum. Patet,
quia text. ſolum expendit æſtimationem
monetæ debitæ, & ſic ualorem extrinſecũ.
Quòd autem non expendat valorem in-
trinſecum debitæ monetæ, ſcilicet denario
rum Papienſium, patet dupliciter: primò,
quia de ualore eorum intrinſeco nulla mẽ
tio in toto tex. ſecundò, quia non vult præ
ciſè ſolui denarios Papienſes, ſed ſolum
uel eorum æſtimationem ad debitoris ele
ctionem. Ergo nõ exigitur materia ſeu bo
nitas intrinſeca, ſed ſolum antiquus ualor
& ſic ille text. magis facit pro hac parte.
759 † Quantum ad d.c. cum canoniciſ, cer-
tè multùm prima facie urget pro cõmuni
ſentẽtia: quia ibi non certabat creditor de
exigenda maiori ſumma, ſed ſolum de exi
gẽdo eandem ſummã in noua meliori mo
neta, & ſic noua moneta erat ſolũ melior
intrinſecus, & tamẽ dicitur, quòd debitor
poteſt deducere ualorem intrinſecũ ſuper
additum ueteri monetæ, uel quòd non te-
netur ſoluere de noua meliori, ſed tan-
tum ueterem uel æſtimationem ueteris,
quod in idem recidit, ac ſi ſolueret de no-
ua, deducendo augmentum nouæ. Ergo
caſu conuerſo, ſicut debitor poteſt deduce-
re ſuperuentum ualorem intrinſecum, ſe-
quitur quòd ſi ualor intrinſecus decreue-
rit, tenetur ſupplere ad rationem ualoris
intrinſeci, qui erat tempore contractus uel
diſpoſitionis, & ſic videtur ibi caſus in ef-
fectu pro communi ſententia, ſed non eſt
ita: immo longè alius eſt intellectus, quàm *Nouus intellec. c. cum canonicis de cenſibus.*
vulgò Canoniſtæ & alij putent: quia ille
text. non loquitur quando noua moneta
eſt aucta intrinſecus duntaxat, ut falsò
ſupponunt, ſed quando etiam extrinſe-
cus proportionabiliter ad augmẽtũ intrin
ſecum (ut ſemper fieri ſolet) aucta eſt. Pro-

batur primò, quia uetus moneta non erat
abrogata, nec diminuta, ſed ſtabat in uete-
ri & ſolito curſu ſuo, & ſic erat proba & le-
gitima, ut prius: alioquin non diceretur in
tex. quòd debitor poteſt deinceps ſoluere
de ueteri moneta, ut prius: & tamen pecu-
nia noua erat maioris æſtimationis, & ſic
maioris curſus, quàm prima. Patet in fine
tex. ubi dicitur, quòd ſi debitor ſoluat de
meliori moneta, non tenetur excedere ęſti
mationē penſionis antiquæ, ſed poterit de
ducere quantum æſtimatio nouæ excedit
æſtimationē antiquæ monetæ, uel penſio-
nis in antiqua ſoluendæ, ergo moneta no-
ua erat aucta ēt extrinſecus. Probatur ſecū
dò, quia à cōiter accidentibus non ſolet cu
di noua aliquatenus fortior moneta, quin
ēt in curſu eatenus uel pluris augeaƭ, quan
tum de meliori ſit materia. Imò nō ſolum
hoc non eſt inſtitutū, ſed nunquā à mille
annis fuit viſum, & eſſet uelut prodigiū,
cum oīa ferè regimina à mille annis, vide-
licet à tempore Iuſtiniani Magni, declina-
uerint ad auaritiam & tirānidem, & ſic d.
c. non debet adaptari ad id, quod nunquā
uel rarò accidit, ſed ad id quod frequenter
l. ex his, cum. l. ſeq. de legib. Probatur ter-
tiò, quia ſi de facto fuiſſet expenſis Regis
uel Reipu. noua melior excuſſa, non aucto
ualore extrinſeco, tunc neceſſariò uel fuiſ-
ſet reprobata uetus tanquā illegitima, uel
ipſo facto cœpiſſet eſſe minoris æſtimatio
nis & indicaturæ, quorū neutrum eſt in d.
c. imò oppoſitū: quia uetus moneta, nec re
probata erat, nec in curſu diminuta. Ergò
oīno dicendum, ꝙ noua fuerat in tm̄ ex-
trinſecus, quantū intrinſecus aucta: & ſic
ibi non agitur de deducendo per debitorē
ſimplici augmento intrinſeco, ſi uellet ſol-
uere de noua meliori moneta, ſed de dedu
cendo augmento extrinſeco & maiori æſti
matione. Conſequenter iſte tex. nihil pror
ſus facit pro cōi ſententia, quicquid aduſq;
oēs glo. & doct. putauerint, ſed ſuperficiali
ter (more ſuo) non aūt analyticè, & ad ui-
760 uum textus expendentes. † Non obſtat
ꝙ ibi creditor non certabat de maiori, ſed
de eadē ſumma, ibi (ſummā illā) quia dico
ꝙ illa uerba referuntur ad numerū numo
rum, qui erat idē, non aūt ad quantitatem
inde reſultantē, quæ erat maior, ut probāt
verba finalia ibi (æſtimatione pēſionis an
tiquę) totius. c. phraſis, & ipſa rerum hmōi
experientia. Et ſicut oīa congruant & uer
bis & ſenſui cōi, neceſſe eſt intelligere, ꝙ
in d. c. illa penſio habeatur in certa ſpecie
monetæ, puta in centū groſſis, qui tpe pen
ſionis conſtitutæ habebant, puta ſemiſſem
argenti puri, & ualebāt ſinguli, puta 15. de
narios Turonēſes: poſtea illis in ſuo ſtatu
& curſu manentib. noui groſſi eiuſdē nois
& characteris facti ſunt, ſed de puriori ma
teria, & proportionaliter maioris precij &
ualoris, puta habentes ſeptuncē argenti pu
ri: & ſinguli ualentes 16. denarios Turonē
ſes cum ſemiobolo, ideſt, quarta ꝑte dena-
rij, uel habentes beſſem argenti puri, & ſin
guli ualentes 17. denarios Turonenſes cū
dimidio, uel habentes dextantē argenti pu
ri, & ſinguli ualentes 20. denarios Turonē
ſes, manente videlicet libra argenti infecti
in eodē circiter precio: alioqn de facili Pręfecti
monetales augerent ualorē extrinſe-
cum, non aucta uel ēt qn̄que diminuta bo
nitate materiæ. Hmōi groſſi Turoni hodie
non ſunt in uſu, nec vulgò viſuntur, niſi
picti & ſuſpenſi in interſignijs apothecarū
quorundā mercatorū: ſed ante 200. annos,
tpibus filiorū Philippi Pulchri, & ſub Phi
lippo Valeſio fuerunt frequētes in hoc re-
gno uarijs tēperaturis & indicaturis, ut ex
monumētis monetalium didici. Hmōi exē
pla ex fide hiſtoriæ malui adducere, q̄ no-
ua fingere: quanquā non referat ſi penſio
debeatur in tot teſtonis, uel cuiuſuis ſpe-
ciei numis aureis uel argenteis, qui poſtea
ſub eodē noie & charactere melioris mate
riæ (priorib. in ſtatu ſuo relictis) cuduntuƭ
Si igitur creditor petat dictā penſionē cen
tum groſſorum uel aliorū numorū ſpeciei
debitæ, & uelit eundē ſolitum numerū nu
morū ſibi ſolui de nouis, qui meliores ſūt,
non aūt de ueterib. decidit ille tex. ꝙ nō te-
netur debitor ſoluere de nouis, niſi ad æſti
mationem ueterū, hoc eſt, deducto augmē
to nouorū, ſed pōt ſoluere de ueteri mone
ta non reprobata, ut prius, uel de noua ad
761 æſtimationē penſionis antiquæ. † Et ual
de ponderāda ſunt ea verba (æſtimatione
pēſionis) ob duo, qa primò clarè oſtendūt
veram ſpeciē facti, videlicet, ꝙ moneta no
ua in eadē ſumma uel numero numorum
ſeu corporū dictæ, ſeu prioris eiuſdem ſpe
ciei, erat maioris æſtimationis, ēt extrinſe-
cæ, & maiorē pecuniæ quantitatē ualebat,
q̄ moneta uetus in pari numero numorū
eiuſdē ſpeciei. Secūdò, clarè probāt ſn̄iam
nſam contra cōem in hac q. & præcedenti-
bus, videlicet, ꝙ debet attēdi ualor extrin-
ſecus, qui erat tpe diſpoſitionis, & ꝙ ſi po-
ſtea ſtabiliter auctus ſit, deduci dēt, ēt ſi cer
ta monetæ ſpecies debeaƭ. Et pariter ꝓbat
idē tex. ꝙ ēt ſi certa ſpecies monetæ debeaƭ
& eius uſus uel ualor extrinſecus (qđ idē
eſt) decreuerit, nō poteſt debitor de illa pe
cunia ſoluere, niſi decrementum ſeu ueterē
æſtimationē ſuppleat. Patet ibi (uel ſi non
ſit in uſu) quę cōditio nō apponiƭ in fauo-
rem

Groſſi Turoni.

rem debitoris,ſed creditoris:declarat enim
& qualificat priorem partem alternatiuæ,
iuxta.l.2.de reb.dub. & oſtendit id, quod
dictum ibi fuit,debitorem poſſe ſoluere in
priori pecunia, intelligendum eſſe dũmo-
do pecunia manſerit in ueteri ſuo uſu: ſe-
cus ſi reprobata ſit, uel eius uſus ſeu æſti-
matio diminuta. Habes nouum uerum &
uerum intellectum d.c.& vides quàm ad le-
gum & canonũ intelligẽtiam neceſſaria ſit
hiſtoria, ſcientia & experientia earum de
762 quibus tractant,artium.† Quarto & vl-
timo loco probatur à circunſtãtijs & æqui
tate facti, in quo ſufficerent luculentiſſima
illa exempla obiter adducta ſupr.nu.756.
in dilutione locorũ iuris ciuilis primæ par
tis,ſed ut domeſticis & quotidianis exem-
plis res clarior ſit,aſpice vectigalia ex con
ceſſionibus fundorum,uel ſimilibus cauſis
ante octoginta uel centũ annos conſtituta:
nõ eſt opus alia hypotheſi,res ipſa ſeſe oſtẽ
dit,q̃ ſit durum & inciuile, immo q̃ perni-
cioſum in uniuerſa repub. & turbulentũ,
eos qui unam uel duas, decẽ uel cẽtum hu-
iuſmodi libras debẽt,non ſolũ cogi ad ſol-
uendum & cõtinuandum tantã ſummam
reditus, ſed ẽt ad ſoluendum in moneta in-
trinſecus æquè bona,ſicut ea,quæ cudeba-
tur & currebat tpe contractus, uel ad æſti-
mationẽ intrinſecã ueteris promiſcuę mo-
netæ, quæ fortè tunc erat ad rõnem ſemiſ-
ſis uel dodrantis argenti puri uel regij:nũc
aũt uix cuditur ad rationem quadrãtis uel
ſextantis argenti regij,quo fit,ut ſi confera-
tur,uel penes materiã æſtimetur,minus di
midio ualeat. Hoc aũt perquam iniquum
eſſe in fortiorib⁹ terminis arguit exẽplum
illud Romanæ reip.ſup.nu.756.vbi tũ re-
pentina,tum maxima, tũ veriſimiliter nõ
diu duratura erat intrinſecæ bonitatis di-
minutio,ſiue(ut preſſius loquar)approba-
tio numi diminuti:tum longè maior dimi
nutio,utpote de aſſe ad ſextantẽ, & unciã,
hic autem tm̃ de aſſe ad ſemiſſem,& adhuc
non ſubito ſed ſenſim obrepſit, nec ſpes eſt
ꝙ noua emẽdetur uel reprobet, tanquam
minoris materiæ, ſed potius ꝙ tanquam
iuſtior deinceps minuatur. Si igitur ibi nõ
licebat petere ſupplementum ueteris boni
tatis intrinſecæ,quanto minus hic? Si non
licet in reditibus tam iuſtis & fauorabilib.
ex perpetua datione fundorum conſtitu-
tis,quanto minus in locationibus pecunia
conſtitutis,aut alio quouis debito ſiue mo
763 mentaneo,ſiue ſucceſſiuo? † Forſan di-
ces,multũ referre inter nos & illos, quia in
illo Romano exẽplo interuenerunt primò
iuſtiſſimæ & ineluctabiles cauſæ utilitatis
& neceſſitatis Reip.pluſquam extremæ,ut
pote poſt Traſimenenſem, deinde Caen-
ſem cladem. Secundò,non ſolum Senatus
auctoritas, ſed etiam totius populi conſen
ſus. Tertiò,raritas exempli,quòd mox ceſ-
ſante cauſa dictæ calamitatis ueteri forma
monetæ reſtituta deſijt, nec unquam in ea
Rep.repetitum fuit.Cõtraria uerò hic om
nia,ubi non ſolum ignorante & inuito po
pulo, ſed etiam ſpreto bonorum conſilio
non ob utilitatis Reip. ſed quorũdam libi
dine,auaritia & tyrannide fieri ſolet iden-
tidem intrinſecę monetarum bonitatis im
minutio, & quod deterius eſt, plerunque
poſt occultam & fraudulentam imminu-
tionem imminet periculum repentinæ ab
rogationis, tanquam illegitimæ monetæ.
Et ſic tum ob non publicam & authoratã,
ſed fraudulentam imminutionem,tum ob
periculum reprobationis in totum uel in
p̃te,non videtur minus illegitima moneta
q̃ eſſe pronunciat̃ in c.quanto, de iureiur.
quantumuis ex argyrocopio regio(ut ibi)
exierit. Quare non eſſe mirandũ ſi hic ma
gis ad materiam,q̃ ad ſpeciem fallacẽ, uel
curſum inſtabilẽ attendatur. Conſequẽter
non eſſe iniquum, ſed iuſtũ, exigi rõnem,
uel ſupplementum bonitatis intrinſecæ.
764 † Sed ad hanc obiectionem reſpõdeo,ꝙ
ẽt quantumcunque mutatio uel deteriora
tio monetę malum & iniuſtum habeat ini
tium,ſi tñ nihilominus pecunia deteriora-
ta uſu publico comprobet̃, eo ipſo ſatis au
thorata & legitima facta cenſetur:& ſic eſt
eadem rõ,licet non tam iuſta ſicut in exem
plo Romano & uerè politico. Saluo ꝙ ſi
probabile periculũ immineat reprobatio-
nis certæ monetæ in totũ uel in parte,tum
iuſtè recuſari põt, tanquam res mox peri-
tura. Non tñ proinde ſequitur,ꝙ æſtima-
tio bonitatis intrinſecę pecuniæ ueteris pe
ti poſſit,ſed ſolum ꝙ poteſt peti ſolutio in
bona,tuta & proba moneta,quæ longè diſ-
ferunt. Et ſic eodẽ medio apparet reſpõſio
ad circunſtãtias facti adductas pro p̃te pri-
ma:non.n.concludũt,niſi ſpecialis adſit cir
cunſtantia ꝑ imminens periculũ reproba
tionis,uel aliud iuſtum intereſſe creditoris
de præſenti, qbus caſibus non loquimur,
ſed qñ creditor tenax & auidus, cui⁹ debi-
tũ offertur in pecunia cõiter approbata &
expendibili,& de qua nõ imminet pericu-
lum, qñ cõmodè tanti locari poſſit ſi uelit,
cauſatur diminutionẽ bonitatis intrinſecę
quæ ſenſim facto uel conniuentia Princi-
pum, ſiue iuſtè,ſiue iniuſtè emerſit, hoc de
mum non ſolum inhumanum, ſed iniquũ
nobis videtur, ſiue ex iuſtis cauſis ea di-
minutio emerſerit (quo caſu nemo ſa-
næ mentis dubitat) ſiue ex iniuſtis, quia

tunc ſaltem caſus eſt fortuitus reſpectu debitorum: immò pluſquam caſus fortuitus, utpote communis quædam clades Reipub. ab omnibus tanquam in eadem naui exiſtentibus ex æquo participanda & ferẽda, non autem mutuò ab altero in alterum regerenda, quod non eſſet aliud quàm fruſtra mutuo laniatu conſici: eadem enim dãnatio creditori à creditoribus ſuis, & è cõtrario imminet. Præterea, quum ipſa communis, & ſtabilis approbatio monetæ currentis, licet intrinſecus deterioratæ, faciat eam in commercijs & omni uſu, ad quem pecunia inuenta eſt, veteri monetæ æquipollere, hoc ſufficere debet, præſertim cum non ſit inuenta, vt ſeruetur, uel conſletur, ſed ut expendatur. Nec audiendus eſt deſiderans, & exigere uolens à debitore pecuniæ vtilitatem à natura & æſtimatione pecuniæ diuerſam. Nulla hoc loco iura cito, quorum etiam uim non ſingulatim deducere, ſed quàm pauciſſimis complecti uolui in prioribus locis, eo conſilio, ne nimia copia legentium ingenia & iudicium obruerem, ſed etiam maturarem, & uelut apertis Muſarum ianuis omnia quæ ad rẽ faciunt præcipuè circunſtantias hiſtoriæ & fact., ex quibus ius & legalis æquitas oriuntur. l. ſi ex plagis. §. in diuo. ad leg. Aquil. l. bona fides, depoſi. oculis exponerem & uelut in rem præſentem adducerem. Circa

765 † eaſdem circunſtantias facti pro hac ſecunda parte facit, quòd ſecundum veteres & recentes conſtitutiones huius regni nulli priuato licet pecuniam regiam non ſolum radere, vel quauis arte leuioris bonitatis aut ponderis reddere (quod & iure communi prohibitum eſt. leg. quicunque ad leg. Cor. de fal.) ſed nec conflare aut in maſſam redigere. Et ſic non videretur eſſe in commercio priuatorum tanquam maſſa, ſiue reſpectu materiæ ſimpliciter, ſed ſolũ reſpectu publicæ indicaturæ, & ad uſum commutandi deſtinatum. Igitur non cadit in obligatione reſpectu materiæ, ſed reſpectu indicaturæ, quæ conſequenter ſola attendi debet. Sed certè ſi in alijs locis extra regnum ſint ſimiles conſtitutiones (ut puto) non tamen concludunt dominum pecuniæ non eſſe dominum materiæ, nec poſſe eſſe in commercio reſpectu materiæ, pro ut nec ſunt promulgatę ad auferendum uel limitandum priuatis dominium pecuniæ, ſed ad coercendas fraudes, quas quidem faciunt omnes ponderoſiores, & puriores nummos diligenter cõquirendo & ſegregando, deinde conflando & colludendo de parte lucri cum inde deteriorem monetam cudẽtibus, ut quidam à non multis annis deprehenſi ſunt Lugduni, & conuicti bonis malè partis exuti. Vnde ceſſante fraude nullum eſt crimen, ſi quis ſortè medicinæ cauſa, uel uaſculorũ conficiendorum, uel inauraturæ, paucos numos conflauerit, & his quomodocunque conflatis, uel fractis remanet dominus materiæ. Et ſic hæ conſtitutiones non concludunt, ſed ipſa publica deſtinatio pecuniæ & finis principalis, & rationes præcedentes concludunt. Et hanc ſecundam partem diſertè tenet Ioan. Fab. authen. hoc niſi. C. de ſolutio. Vbi dicit, quod ſi Princeps ſtatuit monetam debiliorẽ currere pro alia, quòd ſubiecti ſeruare debent, & quòd ſatis hoc ſtatuit eo ipſo, quòd ordinauit nouam monetam curſum habere pro ſolido & libra, ſicut alia fortior currebat: & ita tenendum firmat, ſiue princeps peccet, ſiue non, in quo de conſcientia (inquit) uiderit ipſe. Subdit etiam, quòd curia Franciæ conſueuit ſtatuere & tenere, quòd quando Rex monetam debilitat, recipitur pro forti, ſed quando fortificat, habetur reſpectus ad tempus contractus: quod ultimum intellige, idest, ad curſum ſeu valorem impoſitiium, qui erat tempore contractus: non autem quòd poſſit deduci æſtimatio augmenti intrinſeci, ſi ſortè duntaxat intrinſecus aucta ſit. Hoc enim non uult Ioan. Fab. nec loquitur de pecunia duntaxat intrinſecus fortificata, quòd etiam non ſolet fieri in Francia, nec alibi: ſed loquitur de intrinſecus, & extrinſecus aucta, & dicit, quòd non tenetur debitor ſoluere niſi ad ualorẽ, ſcilicet extrinſecum, qui erat tempore contractus. Et quod ita intelligat, patet ex his, quæ idem Ioan. Fab. tradit inſti. quib. mod. ſol. obliga. in fin. prin. Vbi ita clarè tenet, & ſic in hac ſecunda parte ſimpliciter reſidet. Ioã. Fab.

766 † Ludo autem Roma. conſi. 123. & Geminia. conſi. 137. in ſpeciali caſu cuiuſdam reditus annui conſtituti inter duos Abbates ex homologatione Papæ tenuerũt, quòd poteſt ſolui in moneta uſuali & currenti tẽpore ſolutionis, etiam intrinſecus diminuta, & quòd non tenetur debitor ſupplere bonitatem intrinſecam, quæ erat tempore diſpoſitionis. Et mouentur particularibus quibuſdam rationibus, uidelicet eò quòd ille reditus debeatur ex ſtatuto Papæ, quod ultimæ uoluntati æquipollet, in qua Ludo. Roma. putat ſpeciale eſſe tempus ſolutionis attendi: cæterum communem ſententiam ſequuntur. Sed nihilominus communiter cæteri docti. etiam nominatim in caſu dicti reditus, eos reprobant, vt per Alber. Bru. tracta. de aug. conclu. ulti. in. 1 c. & 11. ampliatione Nouiſſimè uerò Hierony. Butigel. in rep. & d. l. cum quid. & l. quod te. ſi certpeta.

peta.tenet ſolam formam & æſtimationem extrinſecam in monetis attẽdi, & quòd una poteſt ſolui pro alia, niſi aliud actum ſit: modò creditor non ſit paſſurus damnum aliter quàm quòd materia ſit diuerſa. Et in dict.leg.cum quid. col.9. num.28. animoſius dicit,quòd etiam plumbea vel de corio (modo publicè approbata) ſolui poteſt pro quacunque pecunia, etiam in auro: vel argento numerata. Verùm idem Butigel. ſibi parum conſtat, quia in eadem repe.d.l. cùm quid·col.10. nume.30. tenet communem ſententiam, videlicet quòd non ſit curandum de uariatione ualoris extrinſeci, & quòd mutuum pecuniæ non poteſt reddi in minori numero & minori materia, nec repeti in maiori numero & materia: & licet ibi loquatur quando certa ſpecies monetæ, puta decem aurei debentur, tamen non poteſt rectè compati cum his quæ prius dixit. Et pariter in rep.d.l. quod te. col. 10. numero 58. multa cõminiſcitur, quæ non ſunt uera. Quid dicendum? Quanquam ex prædictis ſatis colligi poſſit, ſecundę parti contra communem ſtandum, tamen vt ſemel ab imis rerum fundamentis excutiamus, & penitiſſimè diſcuſſam ueritatem eruamus, velut obryzum ſepties purgatum & exploratum.

767 † Placet expendere, quæ ſit ratio intrinſecæ bonitatis pecuniæ, & quænam ſit & eſſe debeat extrinſecæ bonitatis ad intrinſecam habitudo & proportio. Hic neceſſariò præmittendi ſunt & declarandi aliquot termini, ſeu uoces artis monetalis: & ſunt præcipuè quatuor, ſcilicet primò materia, quæ conſiſtit in auro, argento & ære. Secundò, probitas, quæ conſiſtit in publicè definita qualitate & quantitate dictæ materiæ. Tertiò, character. Quartò, indicatura ſiue æſtimatio. Duo priora ad intrinſecam, duo poſteriora ad extrinſecam bonitatem ſpectant: quorum, vt iucundior & clarior ſit explicatio, obiter hiſtoriam & circũſtantias facti attingamus. Primum tantum tres ſpecies complectitur, aurum, argentum, æs quoniam hęc tria tantũ metalla ſubintrant. Quanquam enim argentocopij in miſcendis & ſecernendis metallis, in liquefiendis & probandis monetis plumbũ adhibeant, non tamen incorporatur, ſed partim exhalatur, partim ſeparatur. Omnis ergo proba moneta ex ære, argento, vel auro conſtat, etiam iure ciuili, ut clarè innuit Vlpian. in l. lege Cornelia. verſi. eadem lege. de fal. vbi uetat uſum & commercium numorum ſtaneorũ & plumbeorum. Innuit etiam Pompo. in l. 2. §. deinde cum eſſet de origi. iur. ubi meminit de Triumuiris monetalibus Romę, quos uocat æris, argenti, auri flatores, ſic dictos,

Termini artis monetalis

quòd his tribus metallis flando ſeu flatu calefaciendo cudunt monetam: quemadmodum ad eorum inſtar in hoc regno Pręfecto monetarum, ſed plures numero, & in multis locis huius regni. Sunt enim vigintiquinque argẽtocopiæ, ſeu officinæ cudendis monetis deſtinatæ, in uigintiquinque ciuitatibus regni literis & notulis alphabeticis diſtinctæ. Quanquam ex conſtitutione anni ſeſquimilleſimi quadrageſimi in ſeptendecim tantùm locis (quæ abundè ſufficiunt) cudatur. omnibus tamen & fide & authoritate præcellit argento copium huius urbis [illegible], cuius etiam Præfecti reliquis præſunt. Habent enim Præfecti monetales Pariſiorum cognitionem & iudicium pixidũ, hoc eſt explorandæ probitatis monetarum, quæ in toto regno fabricantur, quod iuſtũ & neceſſarium eſt vt in toto regno ſit idem cuneus, eadem ſymmetria, forma & probitas monetæ, & adulteratores arctius compeſcantur, & minus fallere queant. Itaque ars facta denarios probare, quæ (ut ait Pli. lib. 33. c.9.) tã iucunda fuit olim Romanæ plebi, ut Mario Gratidiano (qui legem rogauerat de ea ſchola Romæ inſtituenda) totas ſtatuas uicatim dicauerit.

768 † Non tamen intelligas, quòd ex ſingulis his metallis per ſe ſingulæ monetarũ ſpecies cudantur: nulla enim cuditur ex puro putoque auro, niſi fortè eſſent aurei librales uelut maſſa, quales Imperatorem Tiberiũ Secundum munificentiſſimum excudiſſe, & quinquaginta inter alia munera dono miſiſſe ad Chilpericum Francorum regẽ ſcribit Sabellic. Ennead.8. lib.5. Cæterùm nec argentum, nec plumbum, nec æs Cyprium, nec ullum aliud metallum latius diducitur malleo, & numeroſius diuiditur quàm aurum, utpote (ut inquit Pli. lib.33. c.3.) cuius unciæ in ſeptuagenas & quinquagenas pluresque bracteas quaternum utroque digitorum ſpargantur, & ſuper omnia netur ac texitur lanæ modo, & ſine lana, ut ibi ſubdit Plin. dicens, tunica aurea triumphaſſe Priſcum, ſeque uidiſſe Agrippinam Claudij Principis, edente eo naualis prælij ſpectaculũ, aſſidentem ei, indutam paludamento, auro textili ſine alia materie. Quorum ratio eſt denſitas & ſoliditas, quæ in auro maior eſt quàm in ceteris metallis, cuius peculiaris ſoliditatis & denſitatis plures ſunt inſignes effectus. Primus, quòd aurum cæteris minus obnoxium eſt tranſmutationi, adeo (ut ibi inquit Plin.) ut huic uni nihil igne depereat, tutò etiam in incendijs rogiſque durante materia, quæ difficillimè accenditur, & funditur ab igne: tamen adhibita palea citiſſimè ardeſcit & quo plus uritur,

eo

Præfecti monetales

Ars monetalis.

Aurei librales

A[illegible] tea.

A[illegible] li[illegible]

eò plus purgatur. Præterea ſecundum eundem Plin. non rubigo ulla, non erugo, non aliud ex ipſo, quod conſumat bonitatem, minuatue pondus, nec ſalis, nec aceti ſucco atteritur. Secundus ſimilis effectus, quòd quàm minimum uſu deteritur aurum, cũ argento, ære, plumbo lineæ nigræ producãtur, manusque ſordeſcant decidua materia. Tertius, quòd cæteris etiam plũbo grauius eſt: in quo malè ſcripſit Plin. in loco præallegato, quòd aurum pondere & molitie materiæ cedat plumbo: quia experientia docet contrarium, uidelicet aurum præponderare, licet plumbum mollius ſed ratius, atque ideo ſriabilius, & operi minus idoneum. Itaque aurum quo purius, eo dilatabilius.

769 & mollius. † ita ut ex puriſſimo auro nõ poſſint artifices commodè operari ſubtilia uaſa, quia non ferrent attrectationẽ & uſurã propter mollitiem. Et eadem cauſa nequeunt cõmodè cudi nomiſmata ex mero auro quanquam non ſit dabile prorſus merum putum aurum uel argentum: inquit enim Pli. lib. 33. cap. 4. Omni auro ineſt argentũ uario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte. In uno tantùm Galliæ metallo, quod uocant Albicratenſe, trigeſima ſexta portio inuenitur, ideo cæteris præeſt. Hactenus Pli. Cæterum de antiquis aurifodinis Galliæ & Hiſpaniæ, quæ iamdudum defecerunt, plura ex Strabone refert Budæ. lib. 4. Aſſis, libr. uerò. 3. ait culmen bonitatis auri eſſe in quarto & uiceſimo ceratio ad quadrantem abſoluto, ideſt ut quadrans tãtũ ceratij in tota maſſa æreus aut argenteus ſit, ideſt, vt nonageſima ſexta duntaxat pars totius maſſæ ſit alterius metalli: & hoc niſi ſumma & rara induſtria, ita ut ad bonitatẽ numeris omnibus abſolutam, nil præter dicti quadrantis quadrantem, ſiue ſextamdecimam partem uiceſimi quarti ceratij deſit, ideſt treceteſima octogeſima quarta pars totius maſſæ, nulla arte excoqui, aut expurgari poſſit. Et mox ſubdit, argentum ita decoqui poſſe, ut nihil præter merum argentũ ſuperſit: quod ex diametro contrarium eſt ei, quod eodem loco ſupra uiginti lineas melius ſcripſerat Budæ. id eſſe auro & argẽto commune, ut quantumcunque purum, & excoctiſſimum, ſemper tamen aliquid habeat alieni metalli, quod decoqui non poſſit, quod uerum eſt. Aurum tamen plenius excoquitur, & ad maiorem puritatem reduci poteſt quàm argentum. Sed uſqueadeo excoquitur auripigmẽto, ut nullus propter nimium damnum tentare audeat. Eſt enim auripigmentum, uulgò Arſenicum, ſummè causticum, & ſecundum Dioſcoridem, omnia metalla adurit & deuaſtat, dempto auro. Refert etiam Pli. lib. 33. cap. 4. Caium Caligulam auidiſſimum auri periculum ſuo damno feciſſe, cùm auri cupidine iuſſiſſet excoqui magnum pondus cum auripigmento, & plane feciſſe aurum excellens, ſed tam parui ponderis, ut detrimentum ſentiret, nec poſtea tentatum à quoquam fuerit. Solent autem monetales (ut inquit Brun. tracta. de augm. conclu. ultim. coi. 3.) in auro æs vel argentum, & ſæpius utrunque ſimul admiſcere certa proportione, ne argentum tantum immiſcendo aurum nimis albeſcat, vel æs tantum admiſcendo nimis rubeat. Ideo de eo quod miſcetur aliqui faciunt duas partes argenti, & unam æris, vt color auri minus alteretur. iſtud monetales Gallicè uocant (Allayer) ut infra numero 782. Quod ſpectat ad ſecundam uocem, videlicet ad probitatem, ad quam priuſquam deſcendam, non minus vtile quàm iucundũ erit paululum digredi.

Merum aurũ non eſt.

Nec argẽtum

Auripigmentum

770 † Super intellectu. §. ſed ſi plumbum, in l. idem Pomponius, de rei uindica. Quanuis enim ille tex. ſit in ſe facilis & clarus, ſi ſanè ſimul cum ſuperioribus eiuſdẽ authoris reſponſis conferendo expendatur: veterum tamen gloſſula. & docto. non tam hiſtoriæ reique metallicæ, quàm legalis æquitatis imperitia ſalebroſus & obſcurus effectus eſt, tantumque abeſt, ut aduſque ſecuti lucem attulerint, ut magis impegerint. Ex eo autem omnes potiſſimum offenduntur, quod ille textus experientia repugnante negare videtur, æs & aurum miſta ſeparari poſſe. Gloſ. autem Accur Iacob. Burrig. Alberi. & ueteres ſeſe breui ſubauditione expediunt, uidelicet ſubaudito (facile) iam in primo reſponſo, vbi tex. ait diduci poſſe, quàm in ſecundo, ubi text. negat diduci poſſe. intelligunt enim de facili, quæ ſubauditio ut commentitia, ita perquam frigida eſt: nõ ſolum enim non congruit menti & ſcopo legis, vt mox oſtendam, ſed nec experientiæ, nec rei metallicæ, ut notũ eſt: & multo minus alijs textibus iuris, ut. l. adeo. §. cùm quis. de acquiren. re. do. & inſti. de re diui. §. cum ex aliena. ubi pro explorato habetur, uaſa conflata auro, vel argento, vel ære ad rudẽ maſſam auri, vel argenti, vel æris reuerti poſſe, & ſic æquè diduci. Bar. autem cum ſequentibus differentiam iuris & deciſionis ſtatuit in ſecundo reſponſo, & intelligit miſtum communicari, & pro parte quota indiuiſa, ſicut res communis uindicari poſſe: conſequẽter locum eſſe communi diuidundo actioni, quod non ſolum eſt textum obſcurare (quod fecerant ueteres) ſed prorſus contrarium & oppoſitum ſenſum inuehere. Nuper autẽ Petrus Auellanus cenſuit expungendam

Intellectus nouus §. ſed ſi plũbũ

Errorũ diſpunctio.

negatiuam,

negatiuam, & ſic omnia fore pleniſſima: ſed certè expuncta negatiua maior quàm antea inſurgit textus ſalebroſitas, tum primò ob naturam aduerſatiuæ, ſed, quæ hic inuerteretur: non enim aduerſaretur uerſiculo immediatè præcedenti, ſed eundem caſum continuaret. Tum ſecundò ob reſponſum tex. decidentis pro parte eſſe uindicãdum, quod prima facie non quadrat, niſi quando facta eſt communio. l. Marcellus. §. fi. eo. tit. quam communionem idem textus ſatis apertè negabit ſublata negatiua. Auellanus autem utrunque præſentiens incommodum, ut primum diluat, dicit Vlpianum in eo uerſiculo referre uerba Pompo. cuius authoritate ſententiam ſuam confirmat, & ſic tacitè innuit, quòd dictio (ſed) meritò non aduerſetur hic, cum ſit continuatiua & recitatiua. Sed certè ſi eundem caſum recitet, puta ſublata negatiua, non erit aliud q̃ ..... & ſuperuacaneus ſermo. Secundum uerò aptè diſſimulans, ſed occultè p̃uenlendo inuertit, dum initio tex. ipſum ita ſibi format, & nouis ex compoſito punctis interſecat, ut commento ſuo (quod mox aſſuit) congruat, ſed inde maior veteris tum lectionis tum ſenſus legis mutatio inſurgit.

772 † Nouiſſimè uerò Alcia. in. l. 2. §. mutui datio. ſi cert. petatur. & parergon lib. 7. cap. 4. obiter hunc text. attingens putat (ſubdubius tamen) ueteribus facilè ſeparari potuiſſe argentum ab auro, ſicut ęs ab argento aurum uerò ab ære non item: ſi tamen (inquit) uera eſt Pompo. ſentẽtia in hoc textu. Sed hodie eſſe artifices, qui chryſulcæ aquæ id faciant, vt Mediolani, Venetijs, & in hac Lutetia. Verum Alcia. hic non imperitia iuris, ſed facti, ſiue artis monetalis & metallicę labitur: non enim per aquam chryſulcam ſeparari ſolet, nec poteſt merum æs ab auro vel contra; ſed per ignem, ut infr. numero 775. Nec eſt nouum, ſed antiquiſſimum, tã aurum ab ære, quàm à quouis alio metallo uel materia per ignem ſeparare. Quoties enim Moſes uetuſtiſſimus author meminit puriſſimi tum auri, tum argenti, & conflaturæ vaſorum, & ornamentorum tabernaculi opera artificis, ut Exodi cap. 38. & per totũ ut manifeſta ſit vanitas Pli. qui inuentionẽ auri & conflaturæ refert ad Cadmum Phœnicem, & alios obſcuriores & fabuloſos authores, quum duobus millibus annorum ante Plini. id uulgare fuiſſe conſtet ex Moſe. Quinetiam multis antè ſeculis tẽpore Abrahæ, ut Gene. 24. ubi fit mentio copiæ auri & argenti, uaſorumque id genus. Et pulchrè oſtendit Ieremias, dum obſtinationem implam principum & populi aduerſus uerbum Dei carpens alludit ad conflaturam, dicens Iere. 6. in fin. Omnes iſti Principes declinantium, ambulantes fraudulenter, vt æs & ferrum uniuerſi corrupti ſunt: defecit cõflatorium, in igne conſumptum eſt plumbũ fruſtra conflauit conflator etc. Et ante eum regius Pſaltes Pſal. 12. uerſi. 6. Eloquia (inquit) Domini puriſſima, velut argentum incendio à terra repurgatum, & ſepties liquatum. Et Malachias cap. 3. uaticinans de officio CHRISTI, quod ſit purgator & expiator, ipſe (inquit) quaſi ignis conflans & quaſi herba Fullonum. Et ſedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quaſi aurum, & quaſi argentum. Et Ezechiel. cap. 24. alludit ad liquefectionem & detractionem æris & rubiginis per ignem. Et aliàs in ſacra pagina paſſim, ut Prouerb. cap. 17. idque omnium temporum hiſtoriæ ſcriptaque tam clarè oſtendunt, ut ſuperuacuum ſit alios authores citare. *Chriſtus uerus purgator*

772 † Ego uerò priuſquam de his iudicium facerem & ſcriberem, peritiſſimos Præfectorum monetalium huius Vrbis & antiquiores aurifices, qui in cauſis ſuis opera mea, & conſilio utuntur, conſului, & didici, & partim experiri uidi, non ſolum argentum à plumbo, vel ære, vel aurum ab argento, ſed etiam ab ære, quinetiam quatuor hęc metalla, uel alia ſimul miſta ſeparari poſſe & quotidie ſeparari, non tamen æquali lance: quoniam fortiora metalla minus, debiliora verò magis in hoc conſumuntur: unde maximè omnium plumbum, utpote molliſſimum abſumitur, deinde æs: auri verò minimum deteritur, ut ſupra numero. 768. Vnde ſi ſint multæ maſſæ ex his quatuor metallis conflatæ (non enim ob modicum pondus accendi ſolet conflatorium ob nimias impenſas) primò ſeparabuntur, & liquefacta per canales colabuntur ęs & plumbum ſimul miſta, manente & reſidente adhuc in igne auro & argento ſimul miſto, & interim maior pars æris & plumbi, multo verò maxima plumbi exhalatur & abſumitur: reſiduo verò æris & plumbi (quod reſeruari & colari potuit) igni rurſus iniecto, ſeparatur quod colari poteſt plumbi, quod citius liquefit, & fluere poteſt: æs autẽ expurgato, partim collato, partim abſumpto plumbo ſtatim ab igne extrahitur, non ſine magno intertrimento, plumbi uerò longè plus abſumitur. Aurum verò & argentum miſta, & reliquis metallis, ut ſuprà purgata, rurſus alio ingenio ab inuicem ſeparantur, deinde ſi opus ſit ad ſummam puritatem ſeparatim exufflantur (ut eorum terminis utar) ſiue reducuntur, quod nolo ſpecialius proſequi nec immorari, niſi quatenus ad plenum, & abſolutum huius. §. intel- *Metalla ſeparantur.*

lectum

lectum opus eſt, quę vt habeas, ante omnia
(quod ſemp peculiariter obſeruare ſoleo)
tota ipſa lex ſiue omnes eius partes eiuſdē
materiæ ſimul exactè inſpiciendæ & expen
dendæ ſunt, iuxta leg. incíuile, de legibus.
Hic autem quatuor occurrunt continui §. §.
eiuſdem authoris, ſcilicet Vlpia. incipiendo
à. §. Pomponius ſcribit. uſquè ad finem hu-
ius. §. Enimuero. l. quo quidem caſu eſt ve-
lut idonea quędam parenthesis à compilato
ribus. ff. interiecta, quæ continuitatem dicto
rum Vlpia. nullo modo ſoluit nec interrū-
pit. Totus autem & perpetuus ſermo hic eſt
de rebus diuerſorum dominorum confuſis
uel commixtis: quæ uoces licet aliàs differāt
tamen in toto hoc textu promiſcuè pro eo-
dem accipiuntur. In duobus autem primis
§. §. Videlicet uſque ad. §. idem ſcribit. loqui
tur Vlpianus de commiſſione rerum eiuſ-
dem naturæ. In duobus autē vltimis para-
graphis loquitur de commiſtione rerū, quæ
ſunt diuerſę naturæ, vel ſpeciei. Vtque ſum
matim hæc [illegible] expediam.

Summa 773 † Summa eſt, quòd hæc miſta ex ipſa mi
ſtione non fiunt communia, niſi uno ſolo ca
ſu, videlicet quando utriuſque miſti ſubſtā-
tia manet: tamen ſeparatio prorſus & natu
raliter impoſſibilis eſt: tunc enim uel ſola
miſtio, etiam citra voluntatem dominorum
communionem abſolutam inducit, ut in. §.
Pomponius ſcribit. Si enim argentum Ti-
tij & argentum Caij miſta ſint: quia ſunt ho
mogenea, & ſubſtantia unius ſubſtantiam
alterius ſubintrat, & penetrat, cum utrunq;
ſit eadem ſubſtantia, impoſſibilis eſt ſepara-
tio etiam naturaliter: ſiue enim ſcindendo,
ſiue liqueſaciendo fieri non poteſt, quin in
qualibet particula, vel gutta ſit de argento
tam quod fuit unius quàm alterius domini,
& ſic neceſſariò maſſa communis eſt. Secus
ſi ambo miſta ſint quidem homogenea (ut
duorum frumenta de prædicamento eiuſ-
dem ſubſtantiæ) tamen priora corpora na-
turaliter integra, & in priori forma & nu-
mero maneant, nec unum penetret ſubſtan-
tiam alterius, vt naturaliter quidem ſepa-
rari poſſint, nō autem facilè vel commodè,
quatenus ſpectat ad cōmoditatem, & uſum
hominum, vt in frumentis miſtis liquet.
Hæc enim ſeparandi difficultas vel incom-
moditas neceſſariò non infert veram com-
municationem, cum ſingula corpora per ſe
naturaliter maneant, ideo non fit commu-
nio ſola confuſione, dicit. §. idem Pompo-
nius, quem nunc uoco. §. quia non eſt lex ſe
parata, niſi propter dictam accidētalem pa-
renthesin ex Paulo. Idem multo magis, ſi
miſta quæ integra manent, & in priori for-
ma & numero naturaliterque ſeparabilia,
ſint heterogenea, ut frumentum & ſiligo,
uel hordeum. Quando igitur miſceantur he-
terogenea, ſiue res diuerſæ naturæ uel ſpe-
ciei, aut non manet prior ſubſtantia, ſed cor
rumpitur & tranſit in generationem tertiæ
ſpeciei, & loquitur. §. idē ſcribit ut, cedat bo-
na fide ſpecificanti, non autem mala fide. l.
de eo. §. ſi quis. ad exhib. Aut uerò manet
prior ſubſtantia, & loquitur. §. ſed ſi plum-
bum, vt nō obſtante etiam confuſione quiſ-
que remaneat Dominus ſuæ materiæ, non
ſolum ſi ſeparabilis ſit, vt primo reſponſo,
ſed etiam ſi non ſit ſeparabilis, vt in ſecun-
do reſponſo. Nec erit idem, quod de mul-
ſo ſuperiori. §. dictum eſt, quia ibi neutra
materia manet, ſed utraque in nouam ſub-
ſtantiam & ſpeciem tranſijt: ſed hic utraque
licet cōfuſa manet, & tam naturaliter quàm
ſubſtantialiter, licet non tangibiliter aut vi
ſibiliter diſtincta eſt: ideo non mutatur do-
minium. Hic eſt uerus & literalis ſenſus.
774 † Sed triplicis ordinis contraria mirabi-
liter obſtare videntur. Primi ordinis extra
hunc textum. Secundi & tertij ex hac eadē
litera. Contraria primi ordinis ſunt. l. adeo *Concilia-tio.*
§. ſed etſi voluntate. de acqui. re. do. §. ſi duo
rum, in fi. inſtitu. de rerum diuiſione. l. arbo.
in principio, communi diuidundo l. pro re-
gione. de acquiren. re. domin. Sed quanquā
frigida ſint, nec quadrare poſſint, quæcunq;
gloſ. & doctores oēs hactenus ꝓ conciliatio-
ne horū iurium cōminiſcuntur: nolo tamen
nunc tantam [illegible] ſuper hac [illegible] ingredi:
multorum enim iurium nouam explicatio
nem complectitur, & ſatis eſt hic, in his quæ
rem monetalem aut metallicam cōcernunt
digredi. Quare conciliationem noſtram, in
regeſtis meis tam minutis literulis & notu-
lis ſcriptam, ut nullius quantumuis lyncei
amanuenſis (quod iam quibuſdam paſſus
ſum) furtum timeam, in nouis intellectibus
referuo libenterque experiar, ſi quiſquam
alius interim inuentum noſtrum præripere
& pręuenire queat, priuſquam mihi ſit ociū
primas centurias edendi. Nunc igitur diſ-
ſoluere ſufficiat, quæ ex eadem litera emer-
gunt, incipiendo à faciliori, ibi (pro parte eſ
ſe uindicandum) hoc enim multis omnino
præſupponere videtur rem communem eſ
ſectam, ut ſupra. §. primo. Pomponius ſcri
bit. ſed non eſt ita quia intelligendum eſt
pro parte, ideſt pro rata ponderis ſeu mate
riæ, prout textus in ſimili, inſtitu. de rerum
diuiſione. §. quòd ſi frumentum, in fine dicit
frumentum unius cum frumento alterius
miſtum non ob id eſſe communicatum, ſed
pro modo uindicandum, ideſt pro parte, ſeu
rata quantitatis, habita etiam ratione boni-
tatis, ut in d. §. Pomponius ſcribit, in fi. cum

leg.

leg.ſequẽ. Non ergo refertur ad partẽ quo
tam maſſæ ſeu materiæ, cùm non ſit com-
munis, ſed ad partem contingentẽ ſeu ſpe-
ctantem ad actorem, videlicet ad totã ma-
teriam ſuam, quæ ante confuſionem erat
corpus ſeparatum. Reſtat ultimum & aduſ
que indiſſolubile contrarium, quòd textus
contra experientiam negat æs & aurum
miſta ſeparari poſſe. Ego dico facillimum,
ſi quis ad materiam ſubiectam, ſcopum &
praxim legum reſpiciat, quæ non ſunt fa-
ctæ, vt ſint mathematicæ ſpeculationes, ſed
vt ſint æquabiles cauſarum deciſiones vſi-
bus & commodis hominum accommodæ.
Dico ergo quòd Vlpianus hic non loqui-
tur de diuiſione uel ſeparatione phyſicali-
ter aut merè naturaliter, ſed ciuiliter & uti
liter, prout vſibus & commodis hominum
in praxi congruit. Vnde quamuis quæli-
bet domuncula, immo omne corpus & oẽ
punctum ſit naturaliter diuiſibile in ſem-
per diuiſibilia, ut in libris Phyſicorum: ta-
men ciuiliter quoad iudicium communi
diuidũdo, de quo in hac l. nulla res dicitur
diuiſibilis, niſi hoc commodè fieri poſſit. §.
ſi familiæ. §. eadem. Inſtitut. de offic. iudic.
leg. 2. ſi. regun. leg. ad officium. C. commu
ni diuidundo licet autem ex not. ſupra nu-
me. 721. conſtet vel ante quater mille an-
nos in vſu fuiſſe artem cõflandi, vel ſeparã
di quælibet metalla, non tamen id ſemper
commodè fieri poteſt. Ad quod reſpici-
ens Vlpianus dum in primo reſponſo hu-
ius. §. loquitur de metallis ſeparabilibus
ponit exemplum in plumbo & argento mi
ſtis. Argentum enim originaliter cum plũ
bo generatur, & eruitur ab argentifodinis,
nec ibi inuenitur argentum, niſi cum plum
bo miſtum: erutum autem & pluries ad ter
ram excutiendam locum & contritum, tan
dem igne ſuppoſito commodè ſeparatur
plumbum ab argento. Vnde ſi rurſus ſiue
caſu, ſiue conſilio miſta ſint, æquè commo
dè ſeparantur: quod tamen non eſt genera
liter accipiendum, vt ſtatim dicam.

77.5 † Aurum autem licet originaliter ſem
per habeat aliquid argenti admiſtum, ut p
Plinium libr. 33. capi. 4. tamen nihil habet
commune cum ære, & admiſtum æri non
minus, imò facilius ab eo ſeparatur, quàm
ab argento. Sed vt argentum conſeruatur
ita æs perit, & vi ignis abſumitur, & ſic nõ
poteſt ſeparari ad finem diuiſionis, de qua
in iudicio communi diuidundo. Faciunt
tamen aurifices & monetales genus quod-
dam cementi ex lateribus contuſis & me-
dicatis cum argilla, vbi aurum incluſum
& viginti quatuor horis igni immiſſum ab
omni ęre penitiſſimè purgatur, nec non ab
argento & alio metallo, quæ non pereunt,
ſed inueniuntur immerſa cemento, unde
extrahuntur & ſeparantur, modico quidẽ
materiæ intertrimento, ſed tanto ſumptu,
ut magis expediat aurum aliter, puta per
aquam chryſulcam, uel p ignem & plumbũ
omiſſo ære purgari, quàm æs conſeruare tã
to ſumptu in triplo uel quadruplo excedẽ
te æſtimationem æris. Rectè igitur negat
hic Vlpianus, diuidi poſſe maſſam ex auro
& ære conſiſtentem, cùm ſiue ęs abſumatur
non ſit diuiſio, ſed peremptio: ſiue æs reſer
uetur: non commoda ſed damnoſa ſit diui
ſio. Sic in fortioribus terminis agrũ, qui cõ-
modè diuidi nequit, planè negauit idem
Vlpianus diuidi poſſe, in l. ad officium. C.
communi diuidum. Non magis enim ea *Vlpian.*
le. Alexandro Seuero ut authori attri-
buenda eſt, quàm Vlpia. ut dictanti uel cõ
ſulenti, quum Alexandro ſemper fuerit à
conſilijs, & ſcriniorum magiſter, quem nũc
cancellarium uocant, & præſertim in legi
bus condendis præfuerit. Quod autem di-
xit argentum & plumbum ſeparari poſſe,
id non pro regula accipienda eſt, quaſi ſem
per commodè fieri poſſit, ſed pro exemplo
quod ſufficit certo caſu uerum eſſe: ut quã-
do plumbum eſt in magna quantitate, mo
dicum verò argenti, vel argentum ſtanno,
uel alia uiliore materia dilutum eſt nec tã
patiens ignis, vt ſic paruo ſumptu poſſit
fieri ſeparatio, modicoque intertrimento
materiæ. Secus ſi multum ineſſet argen-
ti, vel ſi aliàs eſſet purum, vt maiori incen-
dio opus eſſet, quo plumbum pro maiori
parte abſumeretur. Et ſic nulla eſt difficul-
tas in hoc tex. non enim ignorabat Vlpia.
æs ab auro naturaliter diduci poſſe, ſicut
& ab argẽto. l. locus, in ſi. de aquiren. re. do.
ſed hic nõ ad naturalem, ſed ad vtilẽ et uſi-
bus hoĩum accõmodã ſeparationem reſpe
xit. Erat n. præ cæteris, [illegible]
omniumque & politicarũ & œconomica-
rũ etiã minutiſſimarum rerum & ſcientia
& uſu callentiſſimus, vt paſſim in toto iu-
re leges eius oſtendunt, vt in l. ſi quis vinũ.
de triti. vino uel oleo lega. ubi omnia pro-
pe infinita genera vini etiam peregrini &
exotici ſeſe nouiſſe oſtendit. Et in l. ueſtis
in l. argumento. de auro & argento lega.
omnium ueſtium & ornamentorũ, etiam
muliebrium etiam peregrinorũ, & in leg.
quæſitum. de fun. inſtruct. & inſtrument.
lega. omnium ruſticorum & domeſticorũ
inſtrumentorum. Et in leg. qui penum. de
penu lega. totius rei penuariæ, & in l. cũ
aurum. de auro & argento lega. omnium
ſpecierum auri uel argenti facti vel infe-
cti: & in leg. ſed addeſ. loca. omniũ inſtru-
mentorum

mentorum coloni. Et in lege prima. de cen ſibus prouinciarum. & in lib. 1. ff. in omni bus ſere rubricis magiſtratuum, ubi & po- tiores & uberiores leges ſunt Vlpian. ut abſurdiſſimum eſſet dubitare, quin ſciue- rit æs ab auro artificum opera diduci poſ ſe: ſed Iureconſulti more ad id quod com- modè fieri poteſt, reſpexit, prout & d. l. of- ficium. C. communi diuidun.

776 † Et ſic concludo ueriſſimam eſſe, & inconcuſsè retinendam ueterem & literam & punctuationem huius. §. ab omnibus gloſ. & docto. receptam: quam etiam plu- rimis uetuſtiſſimis exemplaribus olim exa ctiſſimè manu ſcriptis diligenter à me tam in priuatorum amicorum ſcrinijs, quàm in publicis bibliothecis conquiſitis & excuſ- ſis conformem inueni. Quare colon quod ex ſuo ſenſu indidit Haloander poſt verbũ (nequaquã erit dicendum) reijciendũ cen ſeo, ſimiliter & parenteſim, qua ſequentia verba, videlicet (quod in mulſo dictũ eſt) ineptè & ſine ratione incluſit, reijciendam, & uno ſpiritu ſine aliqua interpunctione legendum (nequaquã erit dicendum quod de mulſo dictum eſt) prout habent omnes libri & veteres & noui. Et multo magis explodendum, quod Auellanus cenſuit, di ctam negatiuam expungendã, corrumpẽ- do communem, ueram & ab omnibus re- ceptam literam. Fruſtra uerò unius uetu- ſti & ignoti exemplaris fidem citat, cum unius etiam viuæ, vel notæ uoci credendũ non ſit. l. iuriſiurandi. C. de reb. credi. quan to minus mortuæ & ignotæ? Et multo mi- nus contra omnium & ueterum & recen- tium fidem uniformem & notoriam, quin' etiam totius textus ſeries dictæ expunctio ni reclamat. Ant. quoque Auguſtinus, qui Pandectas Florentinas excuſſit, & dili- genter in libris emendatio. notauit loca, in quibus in uulgatis noſtris libris deeſt uel abundat negatiua, tamen ſuper hoc textu nihil mouit. Et pariter reijcienda eſt noua interpunctio, quam commen- tus eſt Auella. qui hæc uerba (pro par- te eſſe uindicandum nequaquam erit dicẽ- dum) eodem ſpiritu & ſenſu legenda cen- ſet, ſubiecto commate ſiue hypoſtigmate poſt uerbum dicendum: hine enim ſeque- retur multo maior euerſio textus ueteris & communis quàm per diſpunctionem di ctæ negatiuæ. Patet, quia illa negatiua re ſpicit factũ & narratiua duntaxat: ſed hæc punctuatio reſpicit ius, & deciſionem iu- ris, & reddit ſenſum prorſus oppoſitum: quia ſecundum communem punctuatio- nem, ſecundum quam poſt uerbum (uindi candum) punctus eſt perfectus, ſenſus eſt, uindicandũ eſſe pro parte: ſed prout Aucl la. inuertit, ſenſus eſt diametraliter oppoſi- tus. Omitto, quòd tunc clauſula ſequens, videlicet (quod de mulſo dictum eſt) ſi per ſe abſolutè ſtaret (ut vult Auell.) Oratio hiulca eſſet & imperfecta: & ſic textus non eſſet planus, prout ſecundum communem literam & punctuationem eſt planiſſimus, & in optima & uſibus hominum accõmo- da ratione fundatus, quam nouiter ex ipſis rerum experimentis eruimus. Vnde ma- gis ac magis palàm ſit, quàm ſit neceſſaria Iureconſulto cęterarũ artium & rerum no titia, de quibus leges interpretandę loquunt.

Defenſio literæ cõ munis

777 † Succedit ſecunda lex monetalis, ſ. pro bitas, in qua uerſatur tota συμμετρία & ratio ſeu definitio bonitatis & legalitatis mone- tæ. Cum enim aurum & argentũ non poſ ſit eſſentialiter haberi prorſus purum & putum, vt diximus, nec adhuc ponatur in monetis ita purum, ut communiter fieri & excoqui poteſt, ſed aliquid ex induſtria partim ad tutiorem fabricationem mone- tæ, partim ad lucrum cudentis admiſcea- tur: & tamen omnis moneta legitima de- beat habere certam, publicè definitam & permanentem bonitatem intrinſecam, cer- tumque pondus ſeu quantitatem materiæ ad dictæ bonitatis definitionem temperatę (utrunque enim exigitur, ad hoc vt indica tura ſiue ualor currens certus ſit, & perpe- tuus, prout eſſe debet) neceſſe eſt tum certũ gradum puritatis materiæ cuiuſque mone tæ, tum dictæ materiæ certum pondus, vel quantitatem publicè definiri, quem minue re & excedere non liceat: alioquin non ſit proba & legitima moneta. Igitur bonitas intrinſeca monetæ, & eius temperatura ſeu proportionis definitio circa duo verſatur, & duas partes habet, uidelicet qualitatem & quantitatem: quibus terminis præcipuè & aptiſſimè utuntur monetales. Prima pars, ſcilicet qualitas, ſpectat ad bonitatem eſſentialem & intenſam materiæ, quã mo- netales aptè interiorem uocant, & eſt text. in l. 2. de ponderato. libr. 10. ubi nomine qualitatis intelligit hanc eſſentialem & in- teriorem bonitatem, quam monetales pe- culiari [illegible] uocant (Aloy) uerbo Gal- lico aptiſſimo, ut infra nume. 782. Secun- da pars, ſcilicet quantitas ſpectat ad boni- tatem quantitatiuam ſeu extenſam ponde ris, quam monetales exteriorem, id eſt aper tam & patentẽ bonitatem uocant. utraq; tñ eſt bonitas ipſius materiæ naturalis & in- trinſeca, & vtranq; certis, iuſtis, perpetuis & præiudicatis finibus publicè definitã eſſe oportet, ut ſit iuſta & legitima moneta, certam, perpetuam & uniformem habens æſtima-

Duo ſub ſtãtialia monetæ.

Qualitas

Quãtitas

æſtimationem, ſtabilemque & commodũ functionis uſum. Huius ſecundæ bonitatis proportionem, quæ per ſe patet, & ſua mole ſe prodit, monetales non alio quàm ponderis nomine uocant.

778 † Et circa hæc ſciendum eſt, quòd vt bonitas intrinſeca exterior, ſcilicet quantitatis, diuiditur exterius naturaliter in diuerſos numeros ponderum, vt mox obiter dicetur: ita bonitas intrinſeca interior, ſcilicet qualitatis, diuiditur non minus naturaliter, ſed interius & intangibiliter in diuerſos gradus, qui tactu immediatè nõ percipiuntur, ſed magis intellectu, ſiue iudicio ſenſus communis. Horum autẽ graduum diuerſa eſt habitudo & ſummitas inter aurum & argẽtum. Summitas enim huius bonitatis in auro eſt ad 24. gradus, quæ ceratia, uulgò caracta, peculiari & apta ἀκμαῖα uocant. Et ſic graduum bonitatis auri habitudo dupla eſt ad argentũ, in quo duodecim tantùm gradus numerãtur, quos monetales peculiari ſermone denarios vocant: cuius differentiæ ratio eſt non ſolum maior præcioſitas auri, quod tanto minutius diuiditur, & parcius tractatur, ſed etiam natura & proprietas auri, tũ quòd latius diducitur, & in numeroſiores partes ſpargitur: tum quòd purius excoquitur, & purius ab omni extranea macula repurgatur quàm argentum. Et ſic ea differentia & habitudo, quam non leui, ſed graui ſolidaque rõne metiti ſunt ἀργυρώνη ueteres, diligenter retinenda eſt, nõ ſolum ratione, non ſolum uetuſtatis & conſuetudinis authoritate, ſed etiã ne termini, quos ſingulæ artes peculiares habere debent, cõfundantur. Summa igitur & abſolutiſſima bonitas, & ut ſpecialius & preſſius dicam, puritas & probitas auri, ſeu culmen, & ἀκμὴ eſt in 24. caractis. Magis enim in his placet uulgatum uocabulum caracti, quũ ſit ad hoc natum & inuentum, quàm Græcum κεράτιον translatum μεταφορικῶς à granis ſiliquarum, quas Itali charobas vocant, quã quam uulgare noſtrum à Græco & Italico non abludat, Græco tamen magis accedit, & ab eo deriuatum uidetur. Abſolutiſſima uerò probitas & culmen argenti eſt in duodecim denarijs. Rurſus ſingula caracta auri puri, & pariter ſinguli argenti puri denarij in quatuor & uiginti grana partiuntur. Et rurſus ſingula grana ſubdiuidunt in 24. partes, quas uulgò uocant charobas, & has rurſus per 24 minutiſſima ſecant, non curo referre: quia ut nimis prolixum, ita minimè neceſſarium. Monetales etiam uulgò non ſolent uti his minutijs partium in caractis auri, ſed ſimplicibus nominibus quotæ; puta quarta vel octaua aut alia quota parte caracti.

Caracton

779 † Extrinſecę uerò æſtimationis auri ad argentum proportio olim uaria fuiſſe legitur, hodie tamen ferè ubique circiter duodecupla habetur, paulo tamen minor, ut tradit Budæ. libro tertio Aſſis. Idem ferè refert gloſ. pragma. titu. de anna. uerbo aureorum. Alcia. in l. cum quid. in fin. ſi certum petatur. Valet ergo libra auri paulo minus. 12. libras argenti, & iam multis annis hæc proportio perſeuerat in hoc regno: ita ut aucta uel minuta æſtimatione auri, eadem circiter proportione augeatur vel minuatur æſtimatio argenti. Vt enim anno. 1508. uncia auri. 16. Franciſcis & quadrante, uncia verò argenti. 27 ſolidis & ſemiſſe Turonenſibus edicto regio taxabatur, & conſequenter marca auri centum triginta, marca argẽti undecim libris Turonenſibus: ita hodie cum moneta intrinſecus imminuta creuerit, auri uel argenti facti uel infecti, ſed nõ ſignati æſtimatio noua ſuper hoc edita conſtitutione anno 1540. menſe Martio taxata eſt marca auri puri 165. libris, ſeptem ſolidis, & ſex denarijs Turonenſibus marca verò argenti regij 14. libris Turonenſibus, & ſic manet eadem circiter proportio paulo minor duodecupla, etiam ad argentum regiũ uiceſima quarta ſui parte dilutum. ſed ad merum putumque argentum adhuc paulo minor eſſet auri proportio: quia ſi argẽtum ualet 14. libras, argentum purum ualet ad minus 14. cum dimidia. Sed nunquam in authoribus legi minorem decupla proportionem auri ad argentum: quæ proportio olim fuit in uſu, vt ex comœdia Menandri, quę ſpõſio dicitur, teſtatur Pollux lib. 9. de uocabulis, ad Commodũ. Quidam in hoc parum cautè citauit quod Liu. lib. 8. quartæ Decad. ſcribit, in conditionibus pacis Aetolis conceſſum fuiſſe, ut ſi pro argento, quod certis penſionibus ſoluere Romanis debebant, aurum dare mallent, id eis liceret, dum pro argẽteis decem aureus unus ualeret. Atqui non loquitur ibi de certa auri uel argenti maſſa, ſed de argenteis & aureis numis illius temporis, quorum proportio nobis incerta eſt, cum eorum multa eſſent genera, ut Bud. Porti. & Alcia. teſtantur, & latius Rober. Senal. de menſu. & ponder. Tomo. 7. ut nõ ſolũ crebrò labantur, ſed nonnunquã ſibi ipſis cõtradicant, q incerta, & obſoleta hęc certò definire tentãt, ut uſu uenit Alcia. q diſpun. lib. 3. c. 9. ubi ſeſtertium duas olim libras argenti & ſemiſſem ualens definit: noſtra moneta libris centum plus minus,

Auri ad argentũ proportio.

Circiter duodecupla.

Decupla

ualere:ſed poſtea in Annota. ad Cornel. Tac. ſcripſit ualere circiter.25. coronatos: & ſic plus dimidio minus, Herodotus autẽ ſcripſit aurum τρισκαιδεκαπλάσιον ad argẽtum ideſt tredecuplum, ſiue ter & decies ſuperualuiſſe argento. Ex eo autem quod Plin. libr.33.c.3. ſcripſit, quòd ſcrupulum auri valeret ſeſtertijs uicenis, tempore quo primùm Romæ numus aureus poſt annum 62. quàm argenteus, percuſſus fuit, ſcitè colligit Budæ. lib. 3. Aſſis, eam tum fuiſſe auri ad argentum proportionem, quæ eſt quindecim ad unum. Qua analogia auri ad argẽtum non inuenitur in authoribus maior, nec multùm recedit ab ea, quæ fuit tempore Alexãdri Seueri & ſucceſſorum, tribus ad minus ſeculis, uſque ad Iuſtinia. Magnum & quæ habetur & comprobatur in noſtro iure ciuili, uidelicet in l. quotieſcunque, quę eſt præfati Aurelij Alexandri C. de ſuſcepto. & Arc. lib. 10. iuncta l. iubemus, C. de argen. precio lib. 11. quæ eſt Conſtanti. & l. unica, quæ eſt Arcad. & Hono. C. de colla. æris lib. 11. Ex quibus euidenter colligitur argentum ad æs centuplum fuiſſe, hoc eſt libram unam argenti centum libras æris ualuiſſe, dextantem aũt unciæ auri ualuiſſe libram argenti: & ſic libra auri ualebat. 14. argenti libras, & ferè dimidiam, videlicet duas partes ex quinq; partibus facientibus totam libram argenti. Et ſic diminutè colligit. Anto. Auguſti. emendatio. lib. 2. c. 8. libram auri tunc æſtimatam argẽti libris quatuordecim ſeſcuncia ſicilico, quia imò ualebat. 14. libras & 4. uncias cum. 4. quintis partibus unciæ.

Tredecupla. *Quindecupla* *Legalis.*

Patet quia libra auri 72. ſolidis aureis æſtimabatur: & ſic erant ſextulares ſolidi, vtpote quorum ſex conficerent unciam & 12. unciæ, ſiue 72. ſolidi libram Romanã. Igitur. 70. ſolidi aurei iam ualebant adæquatè 14. libras argẽti, cum. 5. ſolidi ualerent librã argenti d. l. iubemus. duo uerò reſtantes ſolidi valebant ſelibrã argẽti, dẽpta quinta parte ſelibræ tñ. ſed ex regeſtis monetalibus apparet olim qñque in hoc regno adeo raritate argẽti euiluiſſe aurũ, ei: quandoque ut non valeret niſi octo marcas argenti: quandoq; adeo rarũ factũ, ut ualeret ſexdecim libras argenti quæ extrema mutatio non ſolet accidere niſi quãdo principes cauponatione rei monetalis abutuntur ad quæſtũ, vt olim ſæpius factitatum conſtat.

780 † Et quia de libra ponderali, quæ multiplex eſt, incidit ſermo, ſimul ut de rõne põderũ, quatenus ad rẽ facit, videlicet ad ſecundã partẽ bonitatis intrinſecæ (quę eſt quãtitas) breuiter diſſeramus, notandũ triplicẽ eſſe librã. Prima Romana & Græca, quæ. 12. unciarũ eſt, ſicut as in iure noſtro. Vncia verò habet 8 drachmas ſeu groſſos. Drachma vel groſſus hẽt tria ſcrupula ſeu tres denarios. Scrupulũ aũt, uel denarius duos habet obolos: & ſic libra ſiue as vel pondo habet 12. uncias, ſeu 96. drachmas, uel groſſos, ſeu 384. ſcrupula vel denarios ſeu 768. obolos. Hanc librã priore loco dixi Romanã; quia uox Romana eſt, ſed poſtea & librã & unciam ſimul cum infinitis alijs uocibus Romanis Græci unà cum imperio Romano à tempore Cõſtantini Magni acceperunt λίτρα enim libra, & οὐγγία. i. uncia, uerba Romana ſunt: quemadmodũ infinita alia iuris noſtri ciuilis uocabula, quæ cõmemorare nõ libet, unà cum iure noſtro ciuili receperunt Græci, maluerunt què ea facilioris & doctrinę & cõmercij eã in linguã ſuã paucis literis corruptis, eodẽ ferè ſono quadã ἑρμηνευτικῶς utcunque deflectere, q̃ noua vocabula fingere, vel è ditiſſima ſua lingua ἑλληνικώτερα accipere, vt patet in Nouellis Iuſtinia. & in inſtitutionibus Theophili, & ἐν προχείρῳ, hoc eſt manuali ſeu enchiridio iuris Conſtantini, & aliorum Græcorum Iureconſultorum ſcriptis.

Octupla. Sexdecupla. *Libra Romana & Græca*

Cæterum ab antiquo etiam Græci hac libra & partibus ſuis utebantur: quin etiam medici non ſolum poſteriores latini, ſed & priores eorumque didaſcali Græci, hac libra & partibus ſuis utebantur, nõ ſolum in ponderibus, ſed & in menſuris cõpoſitionũ ſuarum, ut Gale. lib. 4. de ſanit. tuend. in cõpoſitione diacalaminthes, & abietis. Dioſcorides in libro de menſuris & põderibus, & ex recẽtioribus Georgius Agricola medicus doctiſſimus libro quinto de menſu. & ponde. Iacob. Syluius medicus peritiſſimus, & publicus huius artis profeſſor in hac vrbe, de medicament. Simplicium natura. libro terzo. Secunda libra eſt Gallica, quam Regiam uulgò uocant, quà negociatores & omnes, qui merces appenſas venditant, utuntur, quam Budæ. libro terzo Aſſis, Zygoſtaticam rectè uocat, quæ ſexdecim uncias habet, & ſic ſeſquitertia eſt ad libram Romanam & Græcam: huius Zygoſtaticæ centupondium, Galli uocant (Quintal) quod centum libras regias pendet, ſiue ducentas marcas. Tertia libra eſt monetariorum, campſorum: & aurificum quam marcam uocant, quæ eſt octo unciarum, & ſic eſt ſemis regiæ noſtratis libræ, & beſſis Romanæ. Hac ultima libra ſeu marca in re monetaria uel campſoria, & ubi de ornamentis aut uaſculis aureis, uel argenteis tantum agitur, non ſolum

Libra Gallica ſeu Regia *Libra monetalis ſeu marca.*

ſum in hoc regno utuntur, ſed etiam
Mediolani, ut teſtatur Bru. tracta. de
augmento conclu.ult. col.5. & etiam ubi
que,ſed interim non omittendum, quod
vulgò apud nos uerbum(libra)ubi de nu
mis & numorum quantitate agitur, non
accipitur pro aliqua librarum ponderaliũ
ex tribus prædictis, nec pro libra aliqua
menſurali,ſed pro libra numerali, uideli
cet pro certo numorum numero, & hæc
numularia & numeralis libra eſt viginti

Libra vulgaris numeralis

781 ſolidorũ duodenariorũ. Itaque † variè
libra accipitur, & cauendum ab æquiuo
catione,non ſolum in recentiorum,ſed ma
ximè ſi fieri queat,in antiquorum ſcriptis.
Et placet quod cenſet Budæ.noſter.libr.4.
Aſſis. non ubique in uoluminibus iuris
auri argentique libram eodẽ modo exau
diendam,nec ſemper pro iuſta ponderali
libra.12.unciarum accipiendam, ſed pro
paucorum nomiſmatum numero, longè
minoris æſtimationis. In quam ſenten
tiam ultra ea quæ adducit impellor per l.
fi.C.de cupreſſ.lib.11.ubi in ſingulas no
uellas cupreſſi, luco Daphnenſi (ubi erat
aſylum,unde Onias dolo extractus & oc
ciſus eſt ab Andronico.2. Machab.4.) uel
littori Antiocheno implantatas, decernun
tur ei qui plantauit ſingulæ libræ auri:qn
quaginta uerò librarum auri mulcta in
eum, qui uel vnam cupreſſum è ſylua tule
rit.Nulla autem eſſet, neque precij neque
pœnæ proportio,ſed pluſquàm centuplus
exceſſus ſi intelligeretur de iuſta illa pon
derali libra,quæ 72.ſolidorum aureorum
quorum ſex unciam auri faciunt,eſſe defi
nitur in l.quotieſcunque,de ſuſcepto.& ar
ca.lib.10.C. Pleraque huiuſmodi paſſim
in iure occurrunt, quæ breuitatis cauſa
omitto.Definitionem igitur.d.l. quotieſ
cunque.in materia demum,in qua loqui
tur,uidelicet ubi agitur de maſſa auri, vel
vbi aliàs de hoc clarè conſtat, obſeruandã
puto:non autem aliàs, vbi non de maſſa,
ſed de numis,ſeu de quadam pecuniæ ſiue
aureæ uel argenteæ ſumma agitur, cùm id
temporis ſecundum omnes varia,& variç
æſtimationis aureorum & argẽteorum ge
nera fuerit. Conſequenter uériſimile eſt,
uulgò tum in uſu fuiſſe libram quandam
numulariam numeralem certorum num
morum, quẽadmodũ hodie in uſu eſt ubi
que,& à quingentis annis in uſu fuiſſe le
gitur vulgaris noſtra libra numularia,quç
eſt 20.ſolidorũ duodenariorũ. Quanti aũt
fuerit uetus illa numeralis libra, & cuius
proportionis cũ moneta nunc currente,nõ
dum inueni à quoquã inuentum & dete
ctũ fuiſſe,nec probat Budæ. quod definit
circa tẽpora Iuſtiniani librã auri ſtaterem
aureum fuiſſe nõ magni põderis.Satis aũt
probatur librã illã vulgatam numeralem
longè minorẽ fuiſſe iuſta & ponderali, de
qua in d.l.quotieſcunque, ſed quanto mi
nor fuerit,non liquet,nec in quãtitate, nec
in qualitate,nec in indicatura,ſeu extrinſe
ca æſtimatione.Quamobrẽ doctæ illæ &
elaboratiſſimæ ueterum auri,& argenti li
brarũ ad horum tẽporũ monetã æſtimatio
nes Rober. Senalis Abrincenſis Præſulis
de menſur.& ponder.tomo.5.&.7. ubi li
bram auri ducentas libras & triginta ſoli
dos Turonenſes,librã uerò argenti.16.li
bras,& totidem ſolidos Turonenſes,& vi
ginti libras auri,quater mille duas & tri
ginta libras valere cenſet,non ſunt temerè
ad pœnas,mulctas, vel appreciationes, q̃
paſſim in iure noſtro ciuili certis auri ar
gentive libris definiuntur,extendendæ.
782 † Redeundo ad rẽ de ponderibus mate
riæ,ſeu quantitatis extenſæ prędicta abun
dè ſufficiunt:plures alios ponderales ter
minos ſciens omitto,utpote magis onero
ſos quàm neceſſarios ad plenam huius ma

Gradus qualitatis.

teriæ intelligentiã.Sed valde operepreciũ
eſt diligenter diſcernere hos terminos &
numeros ponderũ bonitatis exterioris,ſeu
quantitatis extenſæ à terminis & numeris
graduum bonitatis interioris ſeu qualita
tis,de quibus ſup.nu.718.quæ non ineptè
dici põt quantitas intenſa,alioquin his cõ
fuſis ſequeretur inextricabilis error. Pon
dus.n.& menſura bonitatis extẽſç nihil de
ſe cõe hẽt cum gradibus vel menſura boni
tatis intenſæ:q̃a ſimile eſt,ſiquis meraciſſi
mũ uinũ dicat eſſe.12.graduũ, & ſic abſo
lutiſſimæ puritatis,vinũ aũt ad ę.quilibriũ
aqua mictum eſſe ad ſex gradus.i.dimidio
purũ:vinum aũt cuius tertia pars eſt aqua
eſſe purũ ad octo gradus,vel ad decem gra
dus,in quo ſexta tm̃ pars eſt aqua. Hi gra
dus nihil habent cõe cũ menſura ipſius li
quoris,ſiue ſit dolium,ſiue ſextarius; ſicut
nec cũ pondere,ſi q̃s fortè liquorẽ appẽde
re uellet:quia eadẽ eſt ſymmetria in quali
bet minima gutta. Verbi gratia,argẽtum
vſq; ad.12.denarios purũ dicitur,quod eſt
oĩno purum,nihil æris uel alterius metalli
habens admiſtũ,q̃tum tñ per induſtriã fie
ri põt:argẽtum aũt uſque ad ſex denarios
purum dicitur, in quo dimidia tantum
confuſa pars eſt argentum, reliquum ex
ære,vel alia materia.Argñ uerò ad decem
denarios purũ,hoc eſt ad dextantẽ, videli
cet qñ ſexta tm̃ pars eſt de alio metallo:&
ſic de alijs.Item attendendum,ꝙ a moneta
rijs & aurificibus multiplex dr̃ argentum.
783 † Crebrius aũt tres faciũt ſpecies, quod

Argentū regium

dam argentum Regium, quod ſemiſſe denarij dilutum eſt. 11. denarios, & 12. grana puritatis habens, & 12. tantum granis diſtat à culmine, & iſtud uocant etiam argentum Pariſienſe: cùm enim de Pariſienſi loquuntur, uel paciſcuntur, de iſto intelligunt. Quoddam uerò cineraceum, quod purius eſt: & inter cineratia Pariſinum ſolet eſſe præſtantius, & ſex granis ſeu quadrante denarij duntaxat diſtat à culmine: non quin quandoque ſit purius aut dilutius, ſed quia quando de cineraceo Pariſino conuenit, de iſto intelligitur, quod eſt 11. denariorum. 18. granorum, quæ eſt definita cineracei Pariſini probitas.

Cineraceum.

Quoddã purum, ſcilicet merum putum, Gallicè uocant, (Argent. fin,) & iſtud ſemper eſt. 12. denariorum, ideſt ad ſummũ gradum puritatis.

Merum

Argentum autem, quod eſt dilutius Regio, Videlicet infra duodecim denarios & ſemiſſem, dummodo tamen ad minus ſit decem denariorum, uocant argentum ſimpliciter, quaſi minimum & infimum, prout appellatione ſimplicis in dubio intelligitur de minimo. l. numis. de lega. 3. Si igitur conuenerit de argento ſimpliciter, debet ad minus eſſe decem denariorũ probitatis, vt ſextans duntaxat maſſę ſit æreus, uel alterius materiæ: quod ſi dilutius ſit non uocatur argentum, ſed Gallica uoce (Billon.) Et eſt communis modus loquendi aurificum & monetariorum, cui ſtandũ eſt.

Infinium

Billon.

Budæ. autem lib. 3. Aſſis, dum dicit argentum ad ſummam bonitatem excoctũ, quo purius inueniri non poſſit, eſſe & uocari cineraceum Pariſinum, fallitur, ſiue intelligat iſtud eſſe merum argentum, ut dictum eſt, ſiue intelligat nullum cineraceũ eſſe purius Pariſino, quod eſt ad. 11. denarios & 18. gradus: ea enim probitas (ut dixi) non definitur, niſi ut de certa probitate intelligatur, quando ſimpliciter de cineraceo Pariſino conuenit. Alioquin quando que inuenitur cineraceum, non ſolum Pariſinum, ſed etiam exoticum purius, quod quatuor, uel etiam quandoque duobus tãtum granis diſtat à culmine, quandoque uerò diſtat plus ſex uel circa.

Pariſinũ

784 † Budæ. autẽ non malè ſentit argentũ vi aquæ chryſulcæ ab auro erutum eſſe & uocari cineraceum: ſic. n. meritò uocaẽ, & cineracei appellatione uenit, quia non ſolet probitatem cineracei, quæ eſt. 11. denariorum. 18. granorum excedere, nec minoris probitatis eſſe. Tamen non eſt regularis modus conficiendi cineracei: fit enim regulariter, qñ argentũ è terra erutum crebrius contuſum & lotum, igni tandem inijcitur, & à plumbo, ſtanno, vel alia materia ſeparatur & purgatur, ut ſup. nu. 772. inde argentum à fornace erutum & purgatum uocatur cineraceũ. Rurſus aũt (cũ purum putũ hẽre volunt) purgatur, & ad ſummã puritatem excoquitur, quod Galli uocant (affiner) non per aquam chryſulcam, ſed p ignem feruenuiſſimum in uaſculis conflatorijs ad hoc compoſitis, quibus feruentibus immittitur argentum in paruulis uaſculis: cunque feruet modico plumbo illito, purgatiſſimum, & 12. denariorum efficitur, & id uocant argentum copellatum, quod fieri vidi.

Copellatum.

Sed inuenerunt etiam aliũ modum meri puri argenti conficiendi per aquam chryſulcam, iniecto & prius in ea feruenti aqua diſſoluto puluere, quod Sal moniacum uocant, & citius fit quàm per copellam, & æquè purum. Aurum autem ad ſummam puritatem excoquitur per dictam aquam chryſulcam cuius proprium eſt officium & ad hoc peculiariter inuenta eſt: nec non per quoddam cementum medicatum, de quo ſup. nu. 775. ita ut (quod mirum eſt) nomiſmata aurea illi cemento immiſſa, poſtquam deferbuit, extrahantur in eadem forma & figura, charactere nullatenus mutato uel minuto, ſed ſolo põdere diminuto, utpote omni ære & argento & extraneo ab auro metallo, ueluti per reſudationem ſeparato, & à cemento (in quo miſtum inuenitur) exorpto.

Aqua Chryſulca.

Quòd autem Budæ. eodem loco putat chryſulcam aquã nouum eſſe inuentum noſtratis Cointij, non eſt ita, ſed antiquum inuentum, & in libris antiquiſſimis manu ſcriptis eius cõpoſitionem legi: ſed cum ſuperiori ætate negligentius verſarentur numularij in argento & auro purgando, ut etiam moneta argentea nonnihil auri haberet, Cointius primus animaduertit, & penitiſſimè aurũ ab argento ſeparandi author fuit, unde ditiſſimus euaſit.

785 † In quantum autem Budæus eodem loco putat cineraceum Germanicũ (quod Pariſino regulariter inferius eſt) eſſe & ab antiquis uocatum argentum puſtulatum prorſus diſſentio. Argentum enim puſtulatum dicitur quod eſt purum & excoctiſſimum, quaſi purum putumque, vt apud Martialem, *Nulla uenit à me argenti tibi libra puſtulatis* Alibi apud eundem puſtula dicitur ipſa argenti puri maſſa. & Suetonius in Nerone. Numum (inquit) aſperum, argentum puſtulatum, aurum obryzum exegit. Numo uerò aſpero nihil aliud, quàm tyrannicam & crudelem acerbitatem exactionis intelligit, contra. l. ſi bene. de uſur. videlicet inhumaniter & cõtumelioſè, minis additis carceris uel torturæ

Argẽtũ puſtulatum.

Numus aſper.

aut alterius aſperitatis. Quid autem argento puſtulato intelligat, aurum obryzū ſimul additum exponit, nempe argentum puriſſimum & meraciſſimum, velut aurū obryzum puriſſimum eſt. Appellatio autē argenti puſtulati non conuenit cineraceo etiam Pariſino, & multo minus Germanico, ſed defecatiſſimo & præcioſiſſimo duntaxat argēto. Sed Budę. anſam erroris accepit ex eo; quòd in Annot. in ff. in l. in naue. loca. exiſtimans uerbum (puſillatum) parū latinum, vel congruum, eò quòd uſum & praxin aurificum ignoraret, quam Iurecōſultus probè callebat, primò diuinauit legendum paſtillatum, tandem cenſuit legēdum puſtulatum, quod etiam uoluit Nebriſſen. in Lexico: quos Haloan. ſecutus eſt.

Defenſio literæ cōmunis

Verum iſti quam ariolatricem diuinationem tam crebrò carpunt & execrantur in Accur. in ſenſu & interpretatione uacillante, longe ſuperant, dum ſæpe non minori ariolatione, ſed audaciori præſumptione tentant, quod Accur. nunquam auſus eſt, videlicet manum inijcere literæ textuali, non ſolum ueterem & communem, ſed etiam multis ſeculis conformiter receptā literam temerè nimis immutando. Ego diligentiſſimè excuſſi quotquot inuenire potui in publicis & priuatis bibliothecis libros antiquiſſimos manuſcriptos, & in omnibus diſtinctè & conſormiter ſcriptū inueni, argentum puſillatum, quam lectionem ut antiquiſſimam & aduſque Nebriſenſem & Budæum inconcuſſam, ego & ueriſſimam & omnino retinendam cenſeo. Porrò licet uerbum (puſillatum) ſorſan nō reperiatur in eo ſenſu apud Ciceronē; non minus tamen latinum eſt, nec incongruum, ſed aptiſſimum & ſignificantiſſimum. Merum enim argentum non congruit aurificibus, nec uaſcularijs, pręſertim in artificijs ſubtilibus, ſed argentum aliquantulum dilutum aptius eſt operi. Nec etiam magna moles uel maſſa ita cōgruit, ſicut argentum in puſillas partes diuiſum. Iſtud enim eſt aptiſſimum, primò ad ponderandum: ſecundò, ad diuidendum cuilibet uaſculo, vel particulæ uaſculi: tertiò, ad conflandum uel liquefaciendum quantum & quando oportet, minorique ſumptu: ad quæ omnia maſſa uel moles minus eſt idonea, vt ſenſus communis & ipſa experientia docet. Argentum ergo puſillatum (quod eſt adiectiuum à diminutiuo puſillo) ideſt, in puſillas partes diuiſum erat tempore ueterum Iureconſultorum, prout hodie quoq; eſt in uſu frequētiſſimum & congruentiſſimum, vt inexperientiam ſuam & huiuſmodi rerum inſcitiam prodant, qui literam hanc textualem corrigere moliuntur.

786 † Tripliciter autem contingere poteſt argentum puſillatum dari aurifici: Primò quando argentum nondum eſt purgatum per ignem, ſed è fodina erutum, & piuries (ut vel mortarijs & piſtillis, vel molēdinis fieri ſolet) contuſum & lotum, præparatū ad fornacem. Secundò, quando iam fornace purgatum fuit, & eſt uerum cineraceum & in aquam ab igne deiectum eſt, & in plures particulas & temerarias figuras formatum. Tertiò, quando rurſus ſummè excoctum eſt purum putumque factum, & pariter è copella in aquam iactum & extinctum.

Argētū puſillatū triplex

Primus modus non congruit aurificibus, pręſertim in arte excellentibus: quia bonus artifex non minus poſſet tale rude argentum purgare, quàm alius: ſed non uult operam præcioſiori aurificio deditā in hoc conſumere, nec argentum ipſe præparare, ſed præparato uti: quale non eſt iſtud quod prius purgandum eſt, & à craſſiori materia plumbi ſtannique ſeparandum. Tertius uerò modus, etſi congruat, imò neceſſarius ſit, quando aurifex argēto mero & puriſſimo operatur: tamē quia rarior eſt, minus frequenter congruit. Et ſic ſecundus ille modus eſt congruentiſſimus, aptiſſimus & frequentiſſimus, & uerum exemplum d. l. in naue Saufeli. Ita enim iuxta vetuſtiſſimam & communem literā, quam diligenter excuſſi, legere placet, quā uis Haloand. nulla ſolida ratione legendū velit, ſophei. Argentum autem puſiliatū ſecundum primum modum non uocatur à monetariis & aurificibus argentum, ſed Gallicè (Billon) ut ſupra nu. 783. cùm ſit impurum, & multum infra decimum denarium. Secundò autem & tertiò modo uocatur Granallium. Et ſic patet, quòd granallium non eſt ſpecies argenti, ſed nudū accidens: quia per accidens eſt (ut dixi) quod ſit in illas minutiſſimas & inæquales partes diuiſum, & eſſe uerum argentum, ſiue purum, ſiue cineraceum, ad uaria pondera & opera aurificum idoneum.

Granallium.

787 † Cum igitur argentum paululum dilutum magis ſit operi frequētius idoneū, meritò emerſit ſpecies illa prima argenti uiceſima quarta parte diluti, uel miſti, qđ ideo Regium, Gallicè (Argent de Roy) uocatur, quod regio ſtatuto ab antiquiſſimo tempore ea ſit & monetali & fabrili argento præfinita puritatis meta & nota, ut duodecim denariorum culmine non niſi ſemiſſe, hoc eſt duodecim granis, ſiue uiceſima quarta parte ſolidæ & abſolutæ puritatis abſit. Quo fit vt hæc ſpecies, vide-

Argēt de Roy.

licet argentum Regium, tanquàm as argẽ
ti monetalis & ſabrilis, in duodecim dena
rios, uelut uncias, diuidatur & denarij rur-
ſus diuidantur & ſubdiuidantur, ut ſuprà
nume. 778. Itaque ex ueteribus inſtitutis
adhuc hodie non licet apud nos aurificib⁹
& uaſcularijs in artificijs ſuis (demptis
cælaturæ iuncturis) deteriori argento, q̃
Regio uti, nec ſubtiliſſimi quidem artificij
prætextu, etiam ſi materiam opus ſuperet:
ſed ad communem fraudem & impoſturã
uitandam, iubentur ſeorſum materiam, ſe
orſum operam & induſtriam vendere &
æſtimare. Verum quia difficile eſt præfini
tam puritatis metam tam exactè obſerua-
re, quin modicũ quiddam excedat, uel de-
ſit, interuallum quoddam ſeu latitudo eis
Reme-dium. indulgetur (Remedium vulgò uocant)
infrà quod defectus dictæ definitæ bonita-
tis non imputatur, ſed toleratur. Quòd ſi
defectus maior latitudine cõceſſa inuenia-
tur mulctantur, uel uaſa & opera à viſitan
tibus franguntur, ut cauetur conſtitutioni
bus de aurificibus editis, quæ ſunt in uete-
ri libro uiridi archiui Caſtelleti Pariſien-
ſis. Sunt autem duæ antiquæ inſigniores
quarum exẽplar habeo: prior edita à Phi-
lippo Valeſio huius nominis Sexto, cogno
minis primo, anno 1341. menſe Auguſto,
qua cauetur, nulli aurifici licere minore
argento uti demptis dictis iuncturis, quàm
Regio, quod definitur eſſe undecim dena-
riorum & ſemis puritatis in libra ſeu mar
ca argenti, & non plus, idque in uaſis & ſu
pellectili argentea, & potioribus ornamen
tis: ſed in ſolliculis, leunculis, clauiculis, &
ſimilibus acceſſorijs artificiorum, ut illa ac
ceſſoria ſint duriora & firmiora, indulge-
tur defectus quinque granorum puritatis
in marca argenti, & non plus. Poſterior cõ
ſtitutio edita à Carolo Quinto, eius nepo-
te, anno 1378. menſe Martio, idem omni-
no ſtatuit & definit, niſi quòd non memi-
nit prædictæ particularis indulgẽtiæ quin
que granorum in acceſſorijs, ſed tantũ ge-
neraliter indulget trium granorum puri-
788 tatis defectum in marca argenti. † Ve-
rum aurifices, quod principali indulgen-
tia intra ſpem ueniæ relictum erat, pro iu-
re uſurpauerunt, nec operabantur argen-
to ad rationem undecim denariorum & ſe
mis puro, ſed ad rationem undecim dena-
riorum & nouem granorum duntaxat,
quod à culmine puri puti argenti quinde-
cim granis, & ſic ferè beſſe unius denarij
abeſt. Sed conſtitutionibus editis circa an-
num ſeſquimilleſimum decimumquintũ
interuallũ illud ſeu remedium grano uno
reſtrictum eſt, in opere ſolido, & reductum
ad duos denarios: in appendicibus autem
quas Gallicè uocant (Moulures) ad qua-
tuor denarios. Et ſic hodie tenentur apud
nos reddere uaſa argentea ad rationem un
decim denariorum decem granorum pu-
ritatis ſaluis dictis acceſſorijs, quæ debent
eſſe undecim denariorum & octo grano-
rum ad minus. Aurifices autem ſeruata ne
ceſſaria puritate argenti, pro reliquo ad-
miſcent unum uel duo ex tribus diuerſis
metallis, videlicet æs, ſiue Cyprium, ſiue *Aes.*
caldarium, ſiue coronarium, & ſtannum, *ſtãnum.*
& plumbum, prout artis & operis ratio ex
poſcit. Argentum enim temperatum ære
ſolidius quidem, & ductibilius eſt, ſed mi-
nus lucidum, & ſpecioſum, propter æris ru
borem, uel citrinitatem: pulchrius uerò ex
ſtanno uel plumbo dilutum, ſed operoſius
quia minus cohęrens & ſolidum eſt. Plum *Plumbũ*
bum autem monetarij & aurifices non im *rex me-*
meritò vocant cæterorum metallorũ Re- *tallorũ.*
gem: ſeſe enim (quod quàm verè regium
eſt) impendit & conſumit pro utilitate &
decoratione omnium aliorum metallorũ,
quæ purgat, dulcificat & perficit, ut ſe bo-
nus Rex gerit populo ſuo. Contra ſtannũ
vocant cæterorum omnium inimicũ, quæ
amara & acria reddit & inficit. Monetarij
verò æs duntaxat admiſcent, ſed hi licen-
tioſius à puritate materiæ deſecerunt, non
monetalium virorũ culpa, qui niſi ad nu-
tum Regis audent, ſed principũ facto, qui
ſiue neceſſitate temporũ, ſiue ſuis, ſiue alie
nis cupiditatib. acti, artẽ monetalẽ & reli-
qua publica, plerunq; ẽt Re pub. quæſtui
789 turpiter habent. † Cũ .n. ueteribus cõſti-
tutionibus, eadẽ puritatis argẽti lex eſſet in
re monetaria publice definita, ad Regiũ ar
gẽtum duodecim denariorum præcisè, ita
ut Rex ſingularũ, librarũ argenti puri pu-
ti 14 p̃tem tm̃ lucrarent̃, ſuper qua impen
ſæ æris ꝓ rata dictæ p̃tis argenti detractæ
ſupplendi, & totius monetalis ſcholæ fie-
rent, prout antiquitus obſeruabatur: cum-
que tempore Philippi Pulchri, circa me- *Philip-*
dium regni ſui anno 1300. (propter duas *pus Pul-*
incurſiones Anglorum & Flandrenſium, *cher.*
& ingentes clades regno illatas, & odium
Bonifacij Octaui, qui fuit acerrimus ho-
ſtis Regis, & non ſolum ut omnes chro-
nographi, ſed etiam ut Bald. quoque in c.
1. colum. 1. de natu. ſeudi, (intrauit ut uul-
pes, regrauit, ut leo, mortuus eſt ut canis) *Moneta*
deteriorata fuiſſet intrinſecus moneta, tan *deterio-*
dem poſt multas populi querelas, & inſi- *ratio.*
gnem illlum plebis Pariſienſis motum an-
no 1306. in Stephanum Barbetum, cuius
delitioſos hortos & domum furens diri-
puit, quòd is prædiues cæteris diuitibus
ſcelerato

ſcelerato inuento & exemplo ſuo author fuiſſet, ut à pauperibus, quibus domos, officinas, ergaſteria locauerant pēſionem exigere in uereri fortiori moneta, uel ad eius æſtimationem intrinſecam: idem Philippus circa annum milleſimum triceſimum octauum ueterem probitatem monetæ reſtituit, & in uſum reduxit ad prædictam antiquitus definitam notam: & bonitatē argenti regij duodecim denariorum, ut ex antiquis monumentis comperi. Et eſt illa mutatio & reſtitutio, de qua in indiuiduo Oldra. quæſt. 249. factum tale eſt, vbi libra riorum errore temporis data uiriatur. Quod enim ibi ſcribitur, eam reſtitutionē factam anno 1302. impoſſibile eſt, cū adhuc ea deterioratio ferueret anno 1306. quo prædictus plebis motus exarſit. Et ex dictis Oldrad. apparet deteriorationem illam monetæ enormiſſimam fuiſſe, videlicet de duabus partibus, ita ut tres denarij nouæ & debilis monetæ non ualerent niſi unum prioris monetæ. Et ſic uerificatur, quod Antoni. hiſtoria. titu. 20. cap. 8. §. 16. cum ſequen. ſcribit, dictū Philippum malo quorundam conſilio ita alteraſſe, & falſificaſſe monetam, ut reduceret ad ualorē tertiæ partis prioris monetæ. Addit Antoninus, Philippum bis hanc adulterationem monetæ feciſſe, ad ingentes impenſas belli, bis magno, ſed euanido apparatu coacti, ad Flandrienſes opprimēdos, & quòd ex ea mutatione qualitatis monetarū Rex quolibet die ſuperlucrabaťſex millia Pariſienſium, & hac de cauſa multos mercatores & trapezitas, præſertim Italos in Francia commorantes, ad extremam paupertatem redactos.

790 † Teſtatur autem Oldra. monetā priori bonitati reſtitutam, quod etiam monetalium regeſta oſtendunt, factum prædicto anno 1308. & aliquot annis perſeuerauit, ſed poſtea ſenſim diminuta, ut redacta fuerit ad ſemiſſem, videlicet ab aſſe ſeu duodecim denarijs argenti Regij, ad ſex denarios, deinde ad quinque, poſtea ad quatuor, & ſic ad trientem ſeu tertiam partem, ut bes æreus ſit: nouiſſimè verò pede (ut vocant) ſubinde mutato, ad tres denarios & ſexdecim grana. Porrò lōgè maiorem & crebriorem mutationem & deteriorationem fieri comperi in moneta argentea alba & nigra, quàm in aurea non enim ita de facili percipitur & attenditur in argentea, ſicut in aurea: & cum extraneis magis in pecunia aurea, quàm in argentea exerceantur commercia, quæ impedirentur, aut maximo regni damno tandem exercerentur, ſi nimium uitiaretur aurea: conſequenter argentea cupiditatibus expilatorum magis idonea eſt, ad exhauriendum ſubditum populum, manente ex terorum commercio. Sed non eſt nouum monetam ſic à principibus adulterari: inquit enim Plin. lib. 33. cap. 9. Miſcuit denario Triumuir Antonius ferrū, miſcuit æri falſæ monetæ. Sic eū infamat, multis alioquin criminibus infamem, quippe parricidam, nec ebrium modò, ſed ebrietatis profeſſorem & aſſertorem, qui paulò ante prælium Actiacum iam ciuium ſanguine ebrius, librum de ſua ebrietate euomuit, ut refert Plin. lib. 14. cap. 22. Multis autem ante ſeculis Ariſto. lib. 2. Oeconomicôn multa huiuſmodi ſordida & tyrannica exēpla refert, philoſopho indigna, ut putem librum illum ſecundum ſuppoſititium eſſe: nimis enim degenerat à præceptis & dogmatis, quæ Ariſtote. tradit in libris politicon. Plin. autem lib. 33. cap. 3. queritur principes paulatim imminuiſſe pōdus auri, & Leonar. Port. de ponder. & menſu. li. 2. queritur quotidie detrahi & de pondere, & de qualitate. Multum autem refert id fieri fraudulenter, ut ille Anto. Triumuir, & in dict. cap. quanto, an uerò palam & ex publico compacto, ut refert Plin. in dicto loco, Liuium Druſum in tribunatu plebis octauam partem æris argento miſcuiſſe: erat enim penes Tribunos plebis ex l. 12. tabularum ſignandi nummi poteſtas, ut teſtatur Cicero de legib. lib. 3. & in exēplo ſuprà nume. 756.

Adulteratores monetæ.

Ebrietas.

791 † Sed non multum referret de pondere & qualitate modo ſtaret eadem uniformis proportio vbique, & eadem vbique poteſtas, ut de iure eſſe debet. l. ideo, de eo quod cer. loc. l. ſi. de ueter. nomiſ. poteſta. Probitas igitur monetæ requirit certam, ſtabilem publicè definitam & qualitatem materiæ, & quantitatem pōderis. Qualitas autem nihil aliud eſt, quàm quantitas intenſa, ſeu gradus bonitatis, monetales noſtrate lingua vocant (Aloy) aptiſſimo rei ſubiectæ vocabulo, quod poteſt accipi, ut deriuatū, uel ut primitiuum: deriuatum quidem à Gallico infinitiuo (allouer) quod in diſcuſſionibus rationum frequens eſt, & ſignificat non temere, ſed ſeriò conſultoque, debita ſubductione facta dati & accepti, ſiue exceſſus & defectus ratione habita probare. Ita hoc Gallicum verbum (Aloy) non ſignificat ſimpliciter qualitatem metali, ſed ſuperaddit qualitatem debitam & lege præfinitā, quaſi publicè laudatam & probatam. Aptius autem & rectius accipitur ut primitiuum, & ſignificat commiſſionem ſiue commenſurationem metalli: quæ acceptio frequentior eſt, & ſic ab hoc deriuatur infinitiuū Gallicum

Aloy.

Gallicum (alleyer) quòd certa ratione cõ-
miſcere, temperare & commenſurare me-
talla ſignificat. Itali & Doctores noſtri vul
Liga. gò vocãt (ligam) apta, licet barbara voce,
quaſi ligamen. Vt enim vult Ioan. de Vi-
comercato in d. cap. quanto, colum. 4. dici-
tur liga, quando componitur una materia
cum alia. Quidam, ut Petr. Bellig. in Spe-
Lex. cu. principum, rub. 36. uocant legem Lati-
no & extenſo vocabulo, quaſi definitionẽ
ſiue præfinitionẽ qualitatis materiæ legi-
Contra timam. Nouiſſimè Budæ. lib. 3. Aſſis, uo-
Budæ. cat indicaturam, ſed eleganti verbo abuti-
tur. Indicatura enim eſt ſolida & uera æſti
matio totius rei, uel quælibet æſtimatio
uoluntaria: & ſic propriè bonitatem ex-
trinſecam ſeu impoſititiam ſignificat, non
autem ſolam bonitatem intrinſecam, vide
licet qualitatis: quanquã hæc qualitas non
nudum abſtractum ſignificat ſed ſubſtan-
tiam qualem, certa quantitate definitam.
Vnde monetales uerbo (Aloy) non intel-
ligunt nudum qualitatis abſtractum uel
ideam, ſed uel definitionem ſubſtãtiæ qua
lis & quantæ, uel ipſam ſubſtantiam qua-
lem & quantam, & ſic non ſolum recipit
gradus intellectuales, ſed etiam uerum põ
dus, ut dũ dicunt unum denarium (d'aloy)
pẽdere ſexdecim denarios ponderales, uel
unum groſſum (d'aloy) pendere. 32. grana
ponderalia: & ſic de alijs, non uolunt aliud
dicere, quàm tantam partem marcæ, uel
ſubſtantiam materiæ puræ tantum pende
re. Vocant autem denarium (d'aloy) un-
ciam duodenariam marcæ, puræ argenti
materiæ, ut ſupra num. 778. denarium ue-
rò ponderis centeſimam nonageſimam ſe-
cundam partem marcæ ponderalis, ſeu me
Denarius. 792 ri ponderis, ut ſupra num. 782. † Et hic
poſtquam incidit non grauabor obiter di-
cere, quòd uerbum (denarius) à moneta-
rijs quadrupliciter accipitur. Primò, pro
uocabulo certi ponderis uel quantitatis ex
tenſæ, & ſic eſt uiceſima quarta pars unciæ
octonariæ, ſiue 192. pars marcæ, & conti-
net 24. grana ponderalia. Secundò, pro vo
cabulo qualitatis ſeu gradus bonitatis, uel
quantitatis intenſæ, & ſic eſt duodecima
pars integrę ſeu totius puritatis materiæ,
hoc eſt, marcæ monetalis, materiæ puræ,
quæ marca in duodecim denarios, uelut
uncias duodenarias diuiditur. Tertiò, pro
certa quantitate ualoris impoſititij ſeu cur
ſus pecuniæ. Quartò, pro corpore cuiuſli-
bet nomiſmatis in genere, Petiam vulgò
vocant. Adde quintò & vulgò, pro minu-
tula ſpecie monetæ nigræ, denarium vo-
cant, qui in obolum & ſemiobolum diui-
ditur. Verbi gratia, ſi Gallicè dicatur fieri
monetam (à dix deniers de cours, ung de-
nier de poix, à cinq deniers d'aloy, & a ſix
ſolz huict deniers de taille) ſenſus eſt quòd
ſingula nomiſmata ualent decẽ denarios
monetæ currentis, & ſingula ſunt ponde-
ris unius denarij, ſiue viceſimæ quartæ par
tis unciæ, & ſingula ſunt ad rationem quin
que denariorũ puritatis, ſiue habent quin-
cuncem materiæ ſeu argenti Regij, reſi-
duum verò materiæ ex ære, & quòd ex li-
bra numularia ſeu marca ad prædictam ra
tionem conficiuntur & reſultant octogin-
ta nummi.
793 † Nunc adeſt uox tertia (character) qđ *Character.*
eſt ſignum publicum, ſiue publica autori-
tate impreſſum & authoratum, ad certificã
dum publicè & uniuerſaliter de probitate
qualitatis, & quantitatis publicè definitæ
& requiſitæ in nomiſmate taliter ſignato,
& conſequenter de ualore publicè impoſi-
to tali nomiſmati. Et ſic forma monetæ ni
hil aliud eſt, quàm quædam teſtificatio ue
ritatis, & iuſtitiæ ipſius monetæ, ſcilicet q
ſit verę ſubſtãtiæ & iuſti ponderis, & Prin
ceps uel Reſpublica imprimens characte-
rem æquè cenſetur hoc teſtificari, ſicut ex
publico ad hoc deputato ſigillo chartæ ſeu
diplomati appoſito, ut tradunt omnes &
Theologi in 4 ſentent. diſtinctio. 15. & ibi
Gabriel. quæſt. 9. Grauiſſimè igitur peccãt
Principes & qualeſcunque qui de qualita-
te uel pondere debitis ſubtrahunt, & enor
miſſimam omnium falſitatem committũt
niſi prius publicè conſenſu populi, alia ꝓ-
bitatis in qualitate & quantitate nota de-
finiatur. Cum enim numus omnia metia-
tur, ut ſuprà nume. 441. & ſit generalis om
nium menſura iuregentium introducta,
omnia iura diuina & humana, quæ dam-
nant & execrantur falſificantes & mutan-
tes menſuras, damnant & execrantur falſi-
ficãtes & defraudantes monetas, ſiue Prin-
cipes ſint, ſiue priuati, ut etiam. B. Thomas
Aqui. diſertè ait lib. 2. de regimi. princip.
cap. 13. Nec ad rem pertinet, ſi quidam a-
dulatores nugentur pecuniam eſſe Princi-
pis: non enim eius eſt poſtquam expenſa
eſt, & adhuc priuſq̃ de argiroeopio exeat,
ipſa ꝓbitas definita non magis eſt illius, q̃
quælibet regia menſura: igitur nec hanc,
nec illam pro libito deteriorare aut muta-
re poteſt, nec eſt minor perfidia quàm pro
prium ſigillum uel ſyngrapham falſifica-
re uel negare. Omnium autem fraudatio-
num & cauponationum monetæ nulla te-
trior & execrabilior eſt, quàm cum pecu-
nia ſemel probata & expenſa in totum uel
in parte reprobatur in curſu ſeu indicatu-
ra: tunc enim non ſolum publica fides &

menſura

menſura abrumpitur, ſed etiã furtum manifeſtum, non in unum aut alterum, ſed in omnes committitur: quod tamen ſæpè perpetratum eſt in hoc regno, non ſolum ab hoſtibus, ut ſuprà nu. 719. ſed etiam à noſtratibus. Quod improbum [illegible], & ſceleratiſſimum inuentum Budæ. noſter libr. 5. Aſſis, meritò execratur: nondum tamen ſeptem annis in Armoricis & uicinis regionibus circiter decem millia pauperum reprobatis quibuſdam monetis, quibus uacca inſcripta erat anno 1538. hac ſcelerata arte fame necata ſunt.

794 † Non nego quin quandoque cauſa incidat certam monetam mutandi uel reprobandi in totum uel in parte: ſed qualiſcunque ea cauſa ſit, ſi Princeps eam monetam fecit uel probauit, nullo modo reprobare nec mutare poteſt, nec curſum publicè ſemel datum minuere, niſi aliam bonam & æquiualentem monetam det, & realiter cõmutari faciat illis, qui monetam, quæ reprobatur, habẽt: nec ſufficeret menſem uel aliud tempus (ut quidam nimis diluto colore factitare ueriti non ſunt) ad expendẽdum indulgere. Quis enim acciperet pecuniam iam poſt modicum tempus reprobãdam? Sed in ſingulis municipijs præſtituendi eſſent argentarij, qui de publico & ſine ullo commutantium ſumptu, bonam & puram monetam pro reprobanda dare tenerentur, non ad modicum, ſed ad tam cõgruum tempus, ut omnes indemnes redderentur. Idem ſi Princeps nõ cuderit, nec dederit eam monetam, ſed recipi & expendi pro bona publicè & ſcienter permiſerit, & ſic ipſo facto ſemel approbauerit, & approbari à populo permiſerit.

Non enim debet fidem publicam irritam facere, nec fortunis ſubditorum inſidiari: ſed eos non ſolum tutorio, ſed etiam paterno affectu ab omni damno vindicare. Plus dico, quod etiam ſi citra ullam approbationem, ſed per errorem fraude quorundam falſariorum reproba moneta irrepſerit, & ſparſa ſit, quam inhiberi & reprobari oporteat, debet Princeps ſubuenire deceptis, qui falſam uel adulterinam monetam ignoranter receperint, aliam bonã & probã de publico reddendo. Cum enim commoda confiſcationum huiuſmodi falſariorum habeat, præter commoda publicæ monetæ, iuſtum eſt eum ferre incommoda. l. ſecundum naturam, de reg. iur. ſaltem hoc indubitatum eſt, quòd pro rata bonorum, quæ inde ſibi confiſcantur, tenetur læſis ſatisfacere, tex. in l. 2. de cap. diminuti. in l. 2. C. ad leg. Iul. de ui publi. leg. ſi ut proponis. C. de bonis proſcripto. l. ſi ademptis. C. de ſen. paſſis. Quanquam autem Romani, qui initio erant manipulus paſtorum, & fugitiuorum, & hominũ nouiſſimi, non fuerint ſtatim uſi proprio ære ſignato, ſed tantum ære graui, ideſt rudi & ponderali (ferè ut olim Lacedæmonij ferro rudi molis ineptæ, poſt acceſſionem aceto extinctæ, ut Plutar. in uita Lycurgi) niſi ſub Seruio Tullo Sexto & penultimo Rege, ſub quo æs ſignatum, deinde argentum ſignatum, quinque annis ante bellum Punicum, & poſt 62. annos aurum ſignatum, ut teſtatur Plin. lib. 33. cap. 3. *Aes graue.*

795 † Tamen cæteræ gentes etiam duobus annorum millibus ante Romanos, uel argento ſignato uſæ ſunt. Theſeus enim, qui regnauit Athenis tẽporibus Iudicũ Iſrael, plus mille ducentis annis ante Chriſtum natum, numum bouis ſigno percuſſit. Porrò inuentio numi non ad Æginetas, uel Lydos (ut Cælius antiq. lectio. lib. 5. c. 43. & lib. 11. cap. 4. Alex. Alexandrius Genial. dier. lib. 4. ca. 5.) referenda eſt, ſed ad primas gẽtes, quæ communibus commercijs uti cœperunt: Hinc in ſacris Biblijs Siclorum & argenteorum tam crebra mentio. Eſt autem Siclus, Hebraicè [illegible] antiquũ verbum & nomiſma Hebraicum, ut teſtatur Ioſephus lib. 3. Antiquita. cap. 7. & Suidas, quo nec Græci nec Latini uſi ſunt, ut per Budæ lib. 4. Aſſis. Et ſecundum Ioſephum in loco præallegato quatuor drachmas Atticas habet, & ſic eſt idem quòd ſtater, ut inquit Hierony. Ezechi. 3. ſiue ſemiuncia & tetradrachmum, quæ idem ſunt, ut patet Matth. 17. ad finẽ, vbi Dominus iuſſit Petro expiſcatum ſtaterem dare pro ſe & illo petentibus didrachma à ſingulis. Cum autem Gene. 23. fiat mentio Siclorũ uel argenteorum tranſeuntium per mercatores, ut ex Hæbreo ad verbum uertit Santes Pagninus: Chaldeus autem Paraphaſtes uertit, Argenti, quod recipiebatur pro mercimonijs in unaquaque prouincia, ueriſimile eſt Abrahæ quoque tempore in uſu fuiſſe pecuniam, non ſolum argenteã appenſam, ſed etiam ſignatam, alioquin commodè currere non potuiſſet per negociatores & prouincias. Et ſæpe ſacra uetus ſcriptura mentionem facit ſimplicis argenteorum ſeu nummorum numeri, ſine pondere, ut Gene. 20. Ecce dedi mille argenteos fratri tuo, & Gene. 37. Vendiderunt eum (ſcilicet Ioſeph) Iſmaelitis viginti argenteis, & alibi paſſim. Nec ſolet facere mentionem ponderis propter ſe, ſed ob aliam grauem cauſam, ut Gene. 23. Appendit Abraham ipſi Hephron argentum. Ibi nõ fit mentio de appenſione, eo quòd non da-

Theſeus.

Siclus.

retur

retur pecunia niſi appenſa, ſed ad oſtendẽdum maiorem legalitatem Abrahæ. Et Eſaiæ.46. Qui confertis aurum de loculo, argentum ſtatera ponderatis, facit Propheta mentionem ſtateræ, non quando pecunia ſignata eſſet, ſed ad conuincendam furiam idolomaniæ, dum dementati Idolatræ non putant deuotioni ſuæ ſatisfactum extrahendo aurum & argentum de burſa, niſi illud appendant, ut quo præcioſius, eo ſacrius ſimulachrum conficiant & colant. Ex prædictis verum eſſet conuincitur, qđ innuit Ariſt.lib.1. politicôn.cap.6. characterem pecuniæ ſiue pecuniam ſignatam, & eius fidem & ſtabilitatem eſſe de iure gẽtium, licet formula ſeu figura characteris uaria eſſe poſſit. Et ad prædicta facit, quod Exod.30. Leuiti. vlti. nume.3. Ezechie.45. dicitur Siclum ſanctuarij viginti obolos habere, ad differentiam videlicet Sicli vulgaris ſubdupli. Erat enim duplex Siclus, ſcilicet Eccleſiaſticus, qui dicebatur Siclus Templi ſeu ſanctuarij ſecũdum Hebræos, nec erat uncialis, ſed ſemuncialis ut dixi. Alter Siclus vulgaris dimidio minor, qui duas tantum drachmas, & ſic quadrantem unciæ pendebat, & decem obolos Hebraicos ualebat. Pariter talentum templi capiebat centum & viginti libras: prophanũ verò, quo vulgò utebantur ſexaginta iantum, ideſt dimidium. Sic Pollux lib.9. Siculum talentum duplex fuiſſe refert, uetus quatuor & viginti numorum: nouum verò duodecim. Plura de Siclo ſi uacat legere potes apud Rober. Sena. de uera menſura, ponderumque ratione, tomo.5.

Siclus tẽpli.

Sicli ana-gogia.

796 † Sed interim omittendum non eſt ſacrum illud miſterium, quod Exod.30. figuratur, vbi Dominus iubet omnes Iſraelitas à 20. annis & ſuprà offerre dimidium Sicli, iuxta menſuram templi, ſiue ad pondus ſanctuarij, ita ut diues non addat, nec pauper diminuat de dimidio Siclo. Quod enim omnes & diuites & pauperes æqua lance cẽſentur, quid aliud ſignificat quàm omnes peccatores eſſe, & æquè indigere gratia Dei, æquè eodem precio ſanguinis Domini IESV CHRISTI redemptos eadem fide ſaluandos (de electis enim & fidelibus eſt ſermo) nec eſſe acceptionẽ perſonarum apud Deum. Quòd autem iubentur omnes fideles non integrum ſiclum, ſed dimidium offerre Deo in ſancta, quid aliud repreſentat, quàm omnium fidem & charitatem imperfectam, quandiu peregrinatur in hoc ſæculo: perficiendam autem in cœlo, & interim ſeruos ſe inutiles ſemper agnoſcere debere? Quòd autẽ iubentur offerre ad menſuram ſanctuarij, quæ etiam ibi certo obolorum numero ſpecialiter definitur, quid aliud eſt quàm omnino offerendum, nec uacuos nos & infructuoſos eſſe debere corã Domino (tollitur enim qui non fert fructum. Ioã.15.) nec tamen offerenda eſſe figmenta capitis noſtri, etiam quantumcunque ſpecioſa videantur ſapientiæ humanæ, quæ ſtultitia eſt apud Deum, cui abominatio eſt, quod hominibus excelſum, ſed tantum offerenda eſſe, quæ Deus præcepit, ſibique placere definiuit, iuxta præſcriptum verbi ſui, quod eſt verum pondus & menſura ſanctuarij. Quæ ergo præcepit tibi Deus illa cogita ſemper, Eccleſiaſti.3. nec abeas poſt adinuentiones tuas: quoniam melior eſt obedientia quàm uictimę 1.Reg.15. Et rurſus quòd iubentur offerre in ſancta nõ de ſiclo vulgari, ſed tantum de ſiclo ſanctuarij iuxta mẽſuram eiuſdem, quod Santes uertit ſecundum ſiclum ſanctitatis, nonne clarè deſignat nos non noſtra, ſeu à nobis profecta offerre poſſe ſummo illi omnium cõditori Deo, ſed tantum ab eo gratis accepta, prout unicuique iuxta mẽſuram fidei diuidit & donat. De bonis enim operibus agitur, de uera obedientia mandatorum Dei, & veris fructibus fidei, qui non ſunt palmitum, ſed ueræ uitis, quæ eſt Chriſtus Ioan.15. ut nemo glorietur coram Domino, ſed ab eo recognoſcat, iuxta illud.1. Corinth.4. Quid habes quod non accepiſti, qđ ſi accepiſti qđ gloriaris? & Eſaias ca.26. Oia.n.(ait) opera nſa operatus es nobis. Qui ergo ſua uel ſuã iuſtitiã offerre ſe putant, iam non de ſiclo ſanctuarij offerũt ſed de ſua immunditia pannum menſtruatæ, Eſaiæ.64. Hæc obiter iuxta regulam fidei dixiſſe ſufficiat.

797 † Succedit quarta uox, æſtimatio ſiue indicatura, quæ quidnam ſit per ſe liquet. Pendet autem ualor iſte impoſititius non à priuata cuius quã, ſed à publica dũtaxat æſtimatione & impoſitione. Publica autẽ æſtimatio & ualor currens, nõ à ſolo Principis in monarchia, uel optimatũ in Rep. edicto pendet, ſed etiam à conſenſu & uſu populi, & conſuetudine commerciorum. Quòd ſi leges & ſtatuta niſi communi utẽtium uſu comprobata non ligant, ut omnes utriuſque iuris doct. probant in leg. de quib. de legib. in c.1. de treug. & pace. hoc maximè verum eſt in commercijs numorum, eorumque curſu & indicatura, quæ non eſt iuris, ſed facti, & neceſſariò in uſu & commercio uniuerſorum etiam exterorum, & omnium, quibus cum commmunia ſunt commercia & iuragentium, conſiſtit. Et quòd ſenſus populi in his dominetur

Indicatura curſus.

Qua ſit proba moneta?

& ius

& ius faciat, multis exẽplis probat Budæ.
lib. 3. & 5. Aſſis, vbi refert multa edicta p̃-
conialia dirè minantia de uſu abrogando
probi & recepti nomiſmatis, etiam ab ho-
mine minaci & iræ impotentiſſimè manã
tia, cuius tunc ferociæ recta & utilia cede-
bant conſilia, publicum tamen conſenſum
peruincere non potuiſſe, & iure optimo
neglecta eſſe. Probat etiam ſacra pagi-
na Gene. 23. eam eſſe probatam mone-
tam, quæ tranſit ad negociationem, & in
uſu publico exiſtit: habet enim Hebrę um:
Quadringentos ſiclos argenti tranſeuntis
ad mercatorem, ut etiã tetigi nu. 695. Et
ſic ibi moneta probatur eſſe proba & iu-
ſta ex eo quòd mercatoribus in uſu exiſtit
eſt enim pecunia, & eius uſus & publica
comprobatio iurisgentium, ut ſæpe proba
798 tũ eſt. † Supereſt videre an & quæ eſſe
debeat extrinſecæ bonitatis ad intrinſecã
habitudo & proportio. Et in ſumma tres
ſunt ſententiæ. Primi præciſè tenent æqua
le omnino eſſe oportere, ita ut tantundem
ualeat in maſſa, quantum in pecunia ſigna
ta, & expenſæ cudendi fiant de publico. Ita
tenet gloſ. & Bart. in l. 1. per illum textum
de contrah. empt. Bart. in l. qui falſam, ad
leg. Cor. de fal. in l. 1. de ueter. nom. pote-
ſta. lib. 11. C. & vbiq́ue Bal. Lancelo. Dec.
l. non amplius. §. fi. col. 4. de lega. 1. l. Titia,
§. fi. de annuis lega. Cur. Iunior. l. 2. §. 1. col.
3. ſi certum petatur, per tex. in l. 1. C. de põ
dera. lib. 10. Et in hanc ſententiã, licet ſub-
obſcurè, inclinare videtur Budæ. lib. 5. Aſ
ſis dicens, quòd niſi argentum infectum &
nomiſma parili ratione congruerent, com
mercia hominum expediri non poſſent. Se
cundi poſt Innocen. in cap. quanto, de iure
iuran. & omnes Canoniſtæ ibi cenſent de
trahi poſſe impenſam, quinetiam aliquid
ultra, ut cudi faciens modicum, non multũ
lucretur. Et ſequitur Imol. in l. Paulus, in
fin. de ſoluti. Petr. Belliga. diſcipulus eius
in Speculo Principum rub. 36. Phi. Deci. l.
2. §. 1. ſi cert. peta. Brun. tract. de augmen.
conclu. ulti. in princ. & eſt crebrior ſenten-
tia, in quam etiam inclinant Theologi in
4. ſenten. diſtinct. 15. vbi Gabriel Biel. q.
9. col. 2. Tertiò nouiſſimis quibuſdam vi-
detur prorſus nõ referre, ita ut in pecunia
nullo modo attendatur materia, nec eius
bonitas intrinſeca, ſiue qualitatis, ſiue pon
deris: ſed ſola æſtimatio publicè impoſita,
Plũbea Moneta ita ut poſſit fieri moneta plumbea, uel de
corio, modo ſit publicè approbata, & tunc
poſſit ſolui pro quacunque pecunia aurea
uel argentea etiam ex mutuo debita, & ita
tenet Hierony. Burigel. repeti. l. cum quid
col. 9. nu. vigeſimooctauo, ſi certum petat.

Sed hæc ſentẽtia prorſus irrationabilis eſt
& ridicula: eadem enim ratione poſſet fie
ri pecunia de papyro arte impreſſoria, q̃d
non minus eſſet ludicrum, & ridiculum q̃
ludus puerilis, & eſt non ſolum contra ori-
ginem & definitionem monetæ, ſed etiam
contra experientiam & ſenſum commu-
nem. De origine patet, cum ſit de iure gen-
tium, & ſic requirit ſubiectum delectæ &
idoneæ materiæ, quæ in breui quantitate
ſit ſolida & congrui ualoris: alioquin non
poſſet deſeruire uſibus cõmerciorum, nec
eundem uſum & ualorem & functionem
diutius retinere vbiq́ue locorum. De de-
finitione patet per leg. 1. de contrahen. em
ptio. vbi licet gratia commodioris & bre-
uioris uſus ſuperuenerit ſignum, ut one-
re probandæ qualitatis & põderandę quã
titatis materiæ defungeremur, ut ſupr. nu.
694. tamen non eſt ſublata uetus ſubſtan-
tia & materia, nec eius definitio requiſita:
quanquam propter fidem publici chara-
cteris magis deinceps p̃beat uſũ & functio
nẽ ex quantitate impoſititia, q̃ ex ſubſtan-
799 tia. † Senſus etiam cõis oſtendit, neceſſa
riam eſſe aliquã materiæ bonitatẽ intrin-
ſecam correſpõdẽtem, alioquin nõ poſſet
eſſe uſu vbiq; locorũ, cõtra l. iõ, de eo quod
cer. loc. Imò nullibi nulloq́ue modo fungi
poſſet munere pecuniæ publicæ, licet poſ
ſet eſſe notula ſeu teſſera priuata, cuius nõ
poſſet eſſe uſus, niſi inter paucos priuatos,
ut in certo collegio, quo teſſerã afferendo
daretur diurnũ uel menſtruũ demenſum
collegij, uel certa quantitas pecuniæ pu-
blicæ. Et quia aliter imaginant: nihil aliud
q̃ inane ſomnium & ludicram ideam fin-
gunt, quo nihil ineptius in Repub. politi-
ca, vbi nõ de ſomnijs nec de umbris quidẽ
rerum, ſed de rebus ipſis agitur. Et ſic dely
rat Guido Papa dec. Delph. 493. dicens, tẽ *Refellitur fabula moneta coriacea.*
pore captiuitatis Regis Ioannis factã fuiſ
ſe & cucurriſſe in hoc regno monetam co-
riaceam: quæ eſt puerilis fabella, anilibus
deliramentis ſimilis, imò verũ deliramen-
tũ: videre. n. & diſcutere uolui plura rege-
ſta Præfectorum monetaliũ illius tpis, &
inueni q̄ tũc fiebat & cudebatur in regno
multo melior moneta, q̃ nunc fiat: cudebã
tur. n. aurei pecude uilloſa ſignati, Galli
vocant, (Moutons à la grand'laine) quod
Budæ. lib. 3. Aſſis dicit nulli aureo bonita
te ſecundos eſſe, ſed primam auri notã ob
tinere, quorum inuentũ videtur Budæ. li.
5. eidem Regi Ioanni attribuere, ſed ex re-
geſtis monetalibus comperi, etiam tempo
re Philippi Pulchri & ſucceſſorum fabri-
catos fuiſſe. Cæterum moneta argentea &
promiſcua, quæ tempore dicti Regis Ioan
nis

nis videbatur, erat duplo melior in bonita-
te intrinſeca pecunia nunc currente. Sunt
qui coriaceam illam pecuniā etiamnum
ariolentur in uſu fuiſſe tempore expedi-
tionis & captiuitatis Lodoici Noni in A-
phrica, ſed ſimile delirium eſt, nihil in mo-
numentis publicis aut alio fideli teſtimo-
nio inde reperitur. Non ignoro quid nul-
lo authore dicat Alexan. Alexandrius Ge
nia. dier. lib. 4. c. 15. de numis ex corijs, boū
& ſcorteis aſſibus Numæ, quod tam fabu-
800 loſum eſt quàm ἀδύνατον. † Prima ve-
rò ſententia eſſet optima ſi ſeruaretur: ſe-
querentur enim duo magna commoda in
uniuerſum, Primum, quòd cōmercia vbi-
que & apud omnes ſine collybiſtarum in-
teruentu & intertrimento collybi (quod
cambium uocant) exercerentur: eſſet enim
vbique eiuſdem poteſtatis, prout iure com-
muni cauetur, & eſſe deberet. l. ideo, de eo
quod cer. lo. l. fi. de ueter. nomiſm. poteſta.
lib. 11. C. Secundum, quoniam omnibus
ſublata eſſet materia falſam & adulterinā
monetam ſabricandi, utpote cum nulla in
de ſperaretur utilitas, ſed merum damnū,
cum pecunia formata non plus ualeret q̄
in materia, & genus humanum deſungere
tur teterrimo illo nimisque frequenti &
propè incurabili morbo fabricandæ falſæ
monetæ. Addo tertiam particularem uti-
litatem Prouinciarum; in quibus nullæ
ſunt aut defecerunt auri & argenti ſodi-
næ, ut in toto hoc regno, vbi neceſſe eſt ar-
gentum & aurum aliunde aduehi, & mer-
cibus & fructib9, qui in regno creſcunt cō-
parari. Si enim ſeruaretur prima ſentētia
Reip. intereſt monetā fortem eſſe. regnum iſtud æquè abundaret auro & ar-
gēto, ut prouinciæ in quibus naſcitur: imò
ſuperabundaret, & tandem tanto maiorē
uim auri & argenti haberet quanto pro-
uinciæ exteræ magis indigent mercibus &
fructibus noſtris, eisque longè minus ſuo
auro & argento carere poſſunt: & tamen
iſtud regnum ditiſſimum factum, non mi-
nus mercibus & diuitijs naturalibus dein-
ceps abundaret & ſuperflueret, quàm cum
auro & argento uacuum & debilitatum
eſt. Contra vero minuendo bonitatem in-
trinſecam pecuniæ, & quanto indicatura
excedit materiam ſiue quanto plus ualet
in forma quàm in maſſa, fit ut tanto uilio-
ri pecunia regnum iſtud abundet, & ſic ut
tanto depauperetur minusque potens fiat
in auro & argento, quæ tamen iactant eſſe
neruos belli & Reip. Quanto enim indica
tura ſuperualet materiæ, tanto minus auri
& argēti exteri afferunt, & tanto plus mer
cium & rerum noſtrarum minore precio
ſumptuve euehunt: & in ſumma tanto de-
terius & damnoſius pro regno, tanto me-
801 lius & utilius pro exteris agitur. † Vi-
derint ergo quid agant Principes noſtri,
dum ſubinde pecuniam dilutiorem & le-
uiorem cudunt: ſic enim cōtra ſemetipſos
& uires regni ſui, quas atterunt, moliun-
tur. Viderint conſultores ſeu potius dece-
ptores, quos meritò ſic notat tex. in d. cap.
quanto, nec iuuat cauſari lucrum, quod in
terim hac arte ſeu præpoſtera calliditate fa
cit Princeps ſupe ſingulis auri & argenti
libris, ut ſuprà num. 789. dictum eſt de Re
ge Philippo Pulchro, (ut enim nil dicam
de ſordibus & nequitia, & quàm malè dā-
no & dedecore dicti Regis & ſuorum ceſ-
ſerit, & de cladibus huic regno & populo
illatis) ſimile eſt ac ſi imperitus aut infidus
vinitor uineam aliquot annis immodico
vini prouentu exhauriat, & mox effetam
& ſterilem reddat. Populo enim diuite &
florente fortis & potens eſt Rex, quod ma
ximè omnium de Rege Galliæ verum &
notiſſimum eſt. Contra populi viribus ac-
ciſis neceſſe eſt quemcunque verum Regē
tanto debiliorem fieri: idque omnino in
hoc Regno, vbi notum eſt ueras diuitias,
verum ſubſidium Regis, eſſe diuitias &
marſupium populi. Quorſum enim abie-
runt, quid profuerunt, quæ Philippus Pul
cher corraſit & eruſcauit à populo, dum
Flandrenſes ſeruituti ſubijcere molitur, &
quæ Carolus Quintus congeſta reliquit,
quæ mox & eo mortuo dux Andegauen-
ſis depeculatus eſt? Ad nihil enim profue-
runt, niſi ut nouis expilationibus populi
magno, & Regum, & regni periculo opus
802 fuerit. † Ex his patet quàm cæcutiant
& fallantur, qui nihil referre putant debi-
lem aut fortem intrinſecus eſſe pecuniam,
modo ualor impoſititius publicè currat.
Vt enim pulchrè inquit Bal. in d. c. quāto,
in fi. auctoritas caracteris & impoſititij ua-
[illegible]; non eſt omnibus communis, ſed illis
tantùm, qui ſunt ſub eo imperio & parere
tenentur: non autem ligat exteros, qui nō
tenentur recipere monetam niſi ſecundū
qualitatem materiæ, quæ ſola communis
eſt omnibus. Eiſdem rationibus patet lon
gè falli eos, qui putant nemini nocere, ſed
omnibus etiā Reip. huius regni prodeſſe
ualorem extrinſecum augere pecuniæ au-
reæ uel argenteæ, eadem ſtante probitate
materiæ. Sed adhuc grauius falluntur, qui
idem putant, etiam ſi non omnes pecuniæ
proportionabiliter augeātur, ſed altera tā
tum ſpecies, puta aurea uel huius ſpecies
ſpecialiſſima, puta ſolares aurei, etiam ſe-
quendo vulgarem illam adusque commu
nem ſententiam, quòd obligatus ad certā

ſpeciem

ſpeciem monetæ non poſſit augmentum citra creditoris moram ſuperuentum deducere: tunc enim fit aperta iniuria pauperibus debitoribus, qui tunc non habent de illa ſpecie particulariter aucta, & ſic maiori ſumptu uel precio redimenda eſt, ut dixi ſuprà numero 709. Sed tenendo ueram & noſtram ſententiam, quòd illud augmentum deduci poſſit, ut ſuprà quæſtione 92. cum ſequen. tunc ſiue certa ſpecies monetæ, ſiue omnes augeantur, clarũ eſt quòd nulla fit iniuria debitoribus, uel non habentibus, & multo minus ſingulis habẽtibus, ſed magis abundare incipiunt. Verum ego dico, quòd iſtud non eſt, niſi ad id quod adeſt & præſens eſt brutorum more aſpicere, & adhuc non in totum, ſed in parte, vbi multiplex fallacia & captio

Dilutio rationũ imperitorum.

803 latet. † Ad quam detegendam aſpiciamus propius, quidnam ſit illud augmentum, & cuius effectus: & omiſſo quòd augmentum indicaturæ ſupra ualorem materiæ quædam fictio eſt. Aut illud augmentum fit de omnibus monetis proportionabiliter, & nemini ſingulorum quidem eiuſdem loci municipum de ſe prodeſt, nec nocet: quia eadem uia omnium rerum precia illic pariter pro rata neceſſariò augentur, leg. 2. de ueter. nomiſm. poteſta. lib. 11. C. ut diximus ſuprà nume. 716. cæterum uniuerſis ſeu Reipubl. huius, uel ſimilis regni nocet, ut mox dicetur. Aut uerò iſtud augmentum fit de certa ſpecie monetæ tãtum: & tunc, quia non propterea rerum precia illic augentur, prodeſt quidèm non ſingulis omnium, ſed quibuſdam, videlicet habentibus illam ſpeciem monetæ tantùm. Atqui commodum iſtud iniuſtum eſt, & reſpectu eius cui commodat, & eius contra quem commodat contra ſingulos, liquet quia alter nouum & aduentitium lucrum ſine cauſa ſentit, idque contra conciuem, qui æquè merebatur commodo aſfici à Republ. & ſine cauſa damnificatur: & ſic iſta eſt quædam inæqualis temeraria & fortuita diſtributio commodorum cõmunium. Quòd autem ſit noxium uniuerſis totique Reipubli. huius regni, patet ex prædictis: quia in effectu nihil aliud eſt q̃ aurum & argentum, quo exteri abundant, & ab eis aduehitur, & ſic merces alienas caras facere & augere, noſtras uerò uiliſicare & diminuere: & ſic exterorum cõmoditatibus, huius regni incommodis conſulere, idque quanto magis non una tantum, ſed plures uel omnes ſpecies monetarum extrinſecus augeantur. Quòd autem nonnulli cauſantur, quandoque è Republ. eſſe, certam ſpeciem, puta ſolatorum augeri propter magnam circunſtantiam ſacti illius temporis, puta ob ingentem quantitatem à regno exportatam, vtque citius & cumulatius reducatur in regnum, tam ſtupidum eſt, ut ſatis demirari non poſſim, uel cæcitatem uel ſophiſticam nimis audaciam. Non enim exteri propter augmentum iſtud aureorum citius aut plus aureorum afferent, ſed minus: & cõtra plus mercium noſtrarum exportabunt, quanto maior erit aureorum indicatura: neque enim aurum gratis afferunt, ſed prout mercibus noſtratibus egent, nec aliter habent nobiscum commercium. Ex eo autem quòd aurum carius eſt, non magis indigent mercibus noſtris, ſed illas tanto minoris æſtimant, & tanto plus res uilius euehunt, & tanto minus auri afferunt & relinquunt.

Et mercatorum.

804 † Reſtat vulgarium noſtrorum mercatorum confutanda cauſatio, ex eo enim vulgus imperitum mercatorum cenſet à Republ. eſſe aureorum indicaturam augeri: ſic enim fiet (inquit) ut mercatura currat, floreat, amplificetur. Nec aliud adferunt aut adferre poſſunt, quippe qui oculos introrſum uerſos habeant, quæſtu proprio õmnia metientes: uolunt enim dicere, & ita ſinguli cogitant ſuturum, ut mox aureis extrinſecus auctis, ꝓſundãtur à poſſeſſoribus: & dum in magno ualore ſunt, multas plureſque ſolito merces emant: ipſi quoque mercatores ex aureis, quos & cumulatius ſeu frequentius numero, maiori queualore conſequentur, rurſus hinc plures diuendendas merces licitari poſſint, & ſic dupliciter lucrentur. Sed primò iſtud lucrum non reſpicit totam Rempub. ſed ꝑticulare tantum quorundam mercatorum commodum, & ſic non eſt ad rhombum, nec facit ad quæſt. Secundò, adhuc iſtud lucrum temporarium eſt, & cum mox deferbuerit diutius flacceſcet & iacebit, q̃ ſemel efferbuerit. Et accepi præpotentem quendam fuiſſe in hoc regno, qui ut in centum miliibus ſolatorum, quæ in arca habebat, ſuperlucraretur uigintiquinque millia librarum, ſuaſit & effecit ſolatorum curſũ de quadraginta ad quinque & quadraginta ſolidos augeri. Hoc malo ſæpe laborat Francia, ut ſint qui priuati commodi gratia tenebras Regibus offundant, uel eos ſalſis, & Reip. noxijs opinionibus & aſ-

805 ſectibus dementent. † Et utinam uerũ non eſſet, quod inter alia id genus ſcribit Budæ. in Aſſe, initium & ſeruorem deteriorationis monetarum à Francis (hoc eſt à paucis immeritò ordines ductantibus) procedere. Si enim melioris monetæ lex inconcuſſa in Francia (cuius permaximè

intereſt) ſeruaretur, neceſſe eſſet finitimos magno Franciæ commodo eundem melioris monetæ tenorem obſeruare: quam imminuere non audent niſi prius Franciæ imminuatur, alioquin illis commercio rerum Franciæ carendum eſſet, quibus carere non poſſunt. Et grauiter ſcripſit Budæ. libr. tertio Aſſis, quòd ſi tam animosè Principes imminutę monetę crimina exercerent, melius cum rebus humanis ageretur, & minus fallerent adulteratores. Hinc liquet quàm ſanctè prudenterque ab antiquo ſancitum ſit apud nos, ut Dom. Præfecti monetales dum inaugurantur, & rurſus annuatim ſolenni ſacramento iurent, nunquam conſultare Regi monetam imminuere, hoc eſt Rempub. non prodere, regemque decipere, ut in dicto cap. quanto, quod etiam multis antiquis conſtitutionibus per ſanctè cautum legi, ut à Rege Ioanne die uiceſimaoctaua Decembris anno 1355. qua inter cætera cauetur, ut moneta alba argẽtea tam proba cudatur, ut è marca argenti non poſſit confici ultra ſex libras Turonenſes uel minus: & nominatim additur ratio, ne qua ſit occaſio monetæ aureæ precium ſeu curſum augendi.

Iuramentum Præfectorũ monetalium.

Non tamen hæc ſcribo, quòd exteris inuideam commoda & parabilia rerum noſtrarum, quas natura communis parens non nobis ſolum, ſed omnibus profert cõmercia: uerum omnibus etiam exteris ex æquo prodeſſe laboro, his præſertim, qui Republ. bene conſultum cupiunt, utque plenius detecta ueritate illis conſuli queat fallaciaque & pleonectica conſilia facilius deuitari: immo nullum exterum puto, qui non ſit Reipub. ſeu rectæ politiæ amans. Cum autem ea ſit hominum miſeria, ut prima illa melior ſententia obtinere non poſſit, neceſſe eſt conſiſtere in ſecunda, eamque æqui boni facere.

806 † Dicimus ergo, quòd poſtquam non poteſt haberi æqualis, ſaltem debet eſſe cõgrua extrinſecæ bonitatis ad intrinſecam proportio, quæ non conſiſtit in indiuiduo ſed in quadam latitudine, fines tamen æquitatis & iuſtitiæ non excedente, qui fines ſunt commoda, & æqualis, & quantum licet perpetua & ſtabilis omnium legitimorum commerciorum conſeruatio & expeditio, & intus & extra, domi, forisque. Super quo duo conſideranda ſunt. Primum, ipſius proportionis certa & iuſta determinatio. Secundum eius uſus & obſeruantia. Primum ſpectat ad Rempublicam, eiusve moderatorem cui relinquo. Secundum ad nos & quæſtionem noſtram ſpectat, in qua concludo pro ſecunda parte. Cum enim ex hypotheſi pecunia, in qua offertur ſolutio, ſit proba, tam in materia quàm in forma, & indicatura publicitus definita & approbata, & ſic communiter & efficaciter ualeat ſummam & quantitatem debitam, tenetur uenditor recipere, peccat & punibilis eſt recuſando, text. in leg. prima. C. de ueter. numiſma. poteſta. libr. 11. vbi Bartol. in leg. qui falſam. C. de falſ. & omnes vbique. Quod autem doctores commenti ſunt de exigenda bonitate intrinſeca, quę erat tempore contractus, error eſt, ex ſubiectæ materiæ circunſtantijs ab eis malè expenſis & intellectis. Paret, quia fundantur uel in falſis ſuppoſitionibus facti, uel in legibus impertinẽtibus, & præcipuè in d. l. cũ quid, quæ nihil penitus facit, p no. ſup. nu. 711. Et ultra ea dico, quòd doctores omnes adusque malè intelligũt dictam l. cũ quid, dũ nimis præfractè præcidunt ad eandem bonitatem eſſentialem, in eodem graduali numero naturalis qualitatis, quod non eſt de mente iuris, & nulla lege probatur: ſed debet ex temperamento legalis noſtræ æquitatis intelligi de eadem bonitate proportionali, ut nouè probaui & declaraui ſuper. dict. leg. cum quid, in nouis intellect. quò remitto, quia nolo ſententiam noſtram in hac quæſtione contra communem fundare in nouis intellectibus legum ſed in uiuis, receptis & probatis rationibus ſupra pro hac parte adductis, & quæ ſuprà numero 794. & præſertim exemplum illud politicum, ſuprà numero 756. eſt demonſtratio efficax. Cæterum ſi qui particulares numi per errorem monetalium, uel opere falſarij, uel caſu inueniantur minores in pondere uel qualitare, q̃ ex publica & obſeruata definitione monetæ requiratur, iſti ſunt numi adulterini & reprobi, qui nõ ſunt admittendi, & de his non loquitur quęſtio nr̃a: ſed. l. & eleganter. §. qui reprobos, de pign. acti. Nos aũt loquimur qñ habent pondus & qualitatem materię, ex publico compacto & cõi uſu nunc definitam & requiſitã, & ſic ſunt ueri & legitimi numi, & ſi tempore antiquo ante publicã diminutionẽ monetę non fuiſſent legitimi: ſunt tñ hodie, ergo æquè poſſunt nunc ſolui, ſicut tẽpore antiquo poterant ſolui antiqui legitimi numi.

807 † Tota aũt epitaſis uerſatur in hoc, q̧ fatetur creditor debitũ nouũ de noua pecunia ſolui poſſe, nõ antiquũ, ſed cauſatur antiquũ debitũ de moneta quę tpe contractus erat legitima, ſoluendũ dũtaxat: non aũt de moneta intrinſecus uiliori, q̃ tunc nõ fuiſſet legitima, niſi ſupplẽdo defectũ uel ęſtimationẽ deficiẽtis materiæ:

riæ:idque non paucis prima facie non pa-
rum urgentibus rationibus. Primò,quia
bonitas materiæ eſt pars ſubſtantialis, &
ſaltem æquè principalis monetæ, & ſic æ-
què debita & conſiderabilis in obligatio-
ne monetæ. Ergo ſicut creditor poteſt pete-
re ſuppleri ualorem extrinſecum, etiam
publico decreto diminutum, ut ſup.quęſt.
92. contra communem probauimus: ita
poteſt petere ſuppleri valorem intrinſecū
etiam publico decreto diminutum: quia
ſolo lapſu temporis, uel facto alieno, non
debet fieri conditio obligationis deterior.
Secundò, quia ſi moneta poſt contractum
melior facta ſit, puta aucto ualore, poteſt
debitor augmentum deducere,ut ſupr.nu.
759. clarè probatum eſt contra commu-
nem. Ergo ſi deterior facta ſit,puta dete-
rioris materiæ,tenebitur debitor decremē-
tum ſupplere, & ſic eiſdem argumentis &
rationibus, quibus communem ſententiā
circa bonitatem extrinſecam. Tertiò, quo-
niam ex noua pecunia non poſſet tantum
habere auri uel argenti quantum potuiſ-
ſet ex pecunia currente tempore contra-
ctus: ergo ſua iuſtè & efficaciter intereſt
non ſolui in noua diuerſa moneta, ſed in
antiqua, uel ſuppleri bonitatem eius in-
trinſecam. Igitur &c.l. Paulus,de ſolu. No-
ua enim,tametſi nomine, charactere & au-
ctoritate eadem ſit,tamen materia diuerſa
eſt,faltē dilutior,minor & uilior: ergo ea-
tenus non poteſt ſolui loco ueteris, credi-
tore inuito,niſi defectum materiæ ſupplē-
do. Sed his non obſtantibus ſto in ſenten-
tia. Non obſtat primum, quia fateor
materiam publicè requiſitam eſſe de ſub-
ſtantia legitimæ monetæ, ſed nego æquè
principaliter eſſe:quoniam licet forma nō
poſſit ſubſiſtire ſine materia, eaque ido-
nea,tamen ſemper principalior eſt forma,
materia uerò minus principalis. Vnde li-
cet moneta, ut ſit fungibilis, & apud om-
nes tranſeat prętrequirat materiam ad hoc
idoneam, ita ut nec Princeps uel Senatus
poſſit definire materiam ad hoc ineptam:
quoniam naturalis ratio uel iurisgentium
ne Senatus quidē authoritate commutari
poteſt l.2.in fi.de uſufru.ea.re.quæ uſu.ut
ridiculi ſint, qui putant ex corio cudi poſ-
ſe:tamen in moneta facta & idonea & pu-
blicè definita materia,forma ipſa, quæ eſt
indicatura,& ualor publicè impoſitus præ-
ſtat, & eſt potior & principalior eſſentia
monetæ, materiamque trahit,& ſibi ſubij-
cit. Et ſic primum obiectum non concludit *Indicatura potior materia.*
quia non poteſt de extrinſeco, & formali
ualore argui ad intrinſecum:ſicut de prin-
cipali ad minus principale. Nec ob id ua-
riatur obligatio tempore,quia ex quo ea-
dem forma ſeu ualore æquipollenti formę
ſoluitur, idem uel tantundem dicitur ſolui
licet minor uel diuerſa ſit materia. Adde
no.ſuprà num.757. Ad ſecundum eodem
modo reſpondetur,continet enim fallaciā
accidentis,& ſic arguit à diuerſis, videlicet
ab extrinſeca ad intrinſecam,quæ ſunt di-
uerſa,nec ſeſe inferunt. Debet autem ſic ar-
gui,ſi moneta eſſet aucta intrinſecus, poſ-
ſet debitor augmentum deducere, uel ad
æſtimationem ueteris tantùm ſoluere: ut
decidit Oldra.q.249. ergo ea diminuta in-
trinſecus poteſt creditor petere hoc ſupple-
ri:ſed aſſumptum eſt falſum,ut mox clarè
probabimus, & ſic conuerti debet argumē-
tum pro ſententia noſtra. Ad tertium re-
ſpondetur, quòd illud intereſſe non eſt ad-
miſſibile: eſt enim idem ac ſi uino & com-
meatu interim cariori facto diceret,nō poſ-
ſum de pecunia tantum vini & commea-
tus emere, ſicut poteram tempore contra-
ctus,quod eſt ridiculum. Ita hic licet non
poſſit tantam maſſam auri,uel argenti cō-
parare ex pecunia nunc currenti,quantam
poterat tempore contractus, hoc non eſt
conſiderabile,etiam ſi dicat,quòd pecunia
nunc currens non continet tātum auri uel
argenti, urgendo intrinſecam qualitatem
quia ſimile eſt ac ſi diceret, ꝙ conflando,
& materiatū ad materiam reducendo,non
recolligeret tantum auri uel argenti,quod
et non eſt conſiderabile:tum quia pecunia
non eſt ad hoc deſtinata, ut conflettur, uel
ut per materiam æſtimetur: unde de iure
non uenit appellatione argenti, uel auri,
ſup.nu.753. ſed tantùm deſtinata eſt ad ex-
pendendum & commutandum, non pro
quantitate maſſæ, ſed pro quantitate æſti-
mationis de publico impoſitæ,quæ eſt ue-
ra forma & potiſſima eius eſſentia: & ſic
eodem ferè modo omnia obiecta ſoluun-
808 tur. † Sed rurſus clariſſima demonſtra-
tione concluſio probatur, quia diminutio *Demonſtratio.*
materiæ in noua publica moneta, retento
ueteri curſu & ualore extrinſeco, eſt uerū
& effectuale augmentum extrinſecum ip-
ſius materiæ. Quanto enim minuitur ma-
teria,ſeruato ualore,tanto neceſſariò auge-
tur ualor materiæ. Igitur ſi creditor uelit
ſibi ſuppleri defectum materiæ, ut habeat
tantum materiæ, quantum inerat tempo-
re contractus, debet uiciſſim deducere ua-
loris augmentum, ut non habeat maio-
rem ſummam,quàm habuiſſet tempore cō-
tractus. Et ſic res eodem relabitur, idque
uel ſenſus communis, ipſaque & natura-
lis & ciuilis iuſtita dictat. Et alioquin
ſequeretur euidens iniquitas, quia credi-

tor reſpectu eiuſdem pecuniæ haberet augmentum, & tamen non pateretur decrementum, contra naturam leg. ſecundum naturam, de regulis iuris, immo bis eandem ſummam exigeret, contra leg. bona fides, de regulis iuris. Patet, quia ſit reditus decem librarum Turonenſium conſtitutus ante ducentos annos, à quo tempore pecunia plus dimidio intrinſecus diminuta eſt, ita quòd decem libræ monetæ dicti temporis ualerent viginti libras, uel plus monetæ huius temporis. Si igitur hodie poſſet petere ſibi ſolui in antiqua moneta, uel ad æſtimationem antiquæ, quantum ualeret nũc, nõ deducto superuento ualore, haberet in effectu viginti libras, & ſic bis ſummam debitam, quod eſſet iniquiſſimum: eſſet enim idem ac ſi debitor offerret ſoluere in aureis ſolaris, ſecundum curſum & ualorem huius temporis, quo publico decreto ualent quadragintaquinque ſolidos, & tamen non uellet eos recipere, niſi pro ualore eorundem aureorum, qui currebat tempore cõtractus, quo non ualebat ferè niſi dimidium. Item ſi etiam vbi certa ſpecies monetæ deberetur, deducendum eſt ſuperuentum augmẽtum extrinſecum, ut clarè ſuprà quæſtio. 92. contra communem euicimus: ergo ſi moneta non ſit extrinſecus aucta, ſed publico decreto intrinſecus tantum diminuta, ſi uelit creditor ſibi ſuppleri decrementum intrinſecum materiæ, debet neceſſariò deducere augmentum extrinſecũ eiuſdem materiæ. Item fac reperiri in arca forte debitoris de ſolidis, qui currebãt ante ducentos annos, certum eſt per ea, quæ diximus ſuprà quæſtio. nonageſimaſecunda, cum ſequen. quòd non tenetur debitor hodie de illis ſoluere, niſi deducto ſuperuento ualore extrinſeco, & ſic deducto dimidio, quia ex publico compacto ualent duplum ſolidorum hodie currentium, immo iam non ſunt ſimplices, ſed ſuperponderales & dupli ſolidi. Quemadmodum hodie ueteres aurei iam ſunt plus quàm ſeſquiquarti aureorum legitimorum currentium, & ſic etiamſi pro debito ueteri ſoluantur, tenetur creditor deducere ſuperuentum ualorem, ſiue recipere pro aureo & quinta aurei parte, ut ſupra probauimus, & ita obſeruatur. Igitur oblata ſolutione in proba & legitima moneta hodie currenti, ſiue ſolidorum, ſiue aureorum, non poteſt creditor petere ſibi ſuppleri defectum materiæ, quæ erat tempore contractus: & ſi hoc poſſet, ſaltem non poſſet niſi deducendo extrinſecum augmẽtum, quod etiam probat exemplum illud ſuprà num. 956. Nec audiendus eſſet creditor cauſans mutationem monetæ non eſſe factam ex tam iuſta cauſa, ſicut in eo exemplo: quoniam ex quo ita publicè conſtitutum eſt, & tanti tutò pecunia expendi poteſt, ſufficit, & parendum eſt, ſicut legi: & communi Reip. ſorti.

809 † Concluſio ſic pleniſſimè firmata ad maiorem declarationem ſeptẽ modis ampliabitur, deinde limitabitur. Amplio primò, etiam in antiquo reditu fundiario: de reliquis enim reditus pecunia conſtituti non dubitatur, per not. ſupr. quæſt. 90. Sed idem etiam in fundiario per prædicta, & multo magis in cæteris penſionibus uel ſalarijs. Nec eſt facienda differentia inter diſpoſitionem legis & hominis, quicquid (& malè) dicant doct. in d. c. quanto, & in Cle. fin. de deci. & vbique poſt Specul. de oblig. & ſolu. § nunc aliqua, in fin. Quod autem dicit Bal. conſi. pen. & fi. lib. 1. in nouis, de ſalario, ſi pecunia erat diminuta nõ ſolum intrinſecus, ſed etiam extrinſecus, bene conſuluit, quia non eſſet integra, ſed defectiua ſumma, niſi suppleretur: ſi autẽ erat intrinſecus tantum diminuta (ut ſentire videtur) malè conſuluit. Ex his patet optimè conſuluiſſe Ludo. Rom. conſ. 125. & Gemin. in eodem indiuiduo caſu, conſ. 137. & quia pulcher eſt & obſcurè ab eis tangitur, non grauabor explicare. Ex contractu à Papa homologato monaſterium Sãcti Antonij debet dare monaſterio mõtis Maioris tot poſſeſſiones, ex quibus ſumma mille trecentarum librarum Turonenſium annui reditus percipiatur, & interim donec tradiderit, debet ſoluere totidem libras, videlicet mille trecentas annuatim. Tunc autem tempore contractus moneta erat melior, & ex inde ſenſim diminuta fuit intrinſecus de quarta parte, in tantũ quòd 15. ſolidi ueteris monetæ ualerent 20. nouos, & 100. libræ numorũ antiquorum ualerent 133. libras cum triẽte unius libræ: & contra, centum libræ in nouis numis non ualerent niſi 75. libras de numis antiquis. Decidunt Roma. & Geminian. quòd ſufficit ſoluere dictum reditum de moneta noua currẽte tempore ſolutionis, ita quòd debitor non tenetur ad æſtimationem antiquæ, hoc eſt, ad æſtimationẽ, quam antiqua ſucceſſu tẽporis ſortita eſt ſuprà nouam: & rectè & iuridicè conſuluerunt, licet omnes alij ferè doctores reprobent, & malè. Et aduertendum, quòd liber conſiliorum Romani paſſim mẽdoſus habetur. & præſertim in dicto conſi. 125. in principio ibi (licet in bonitate extrinſeca deteriorata) quod eſt mendoſum,

quia

quia loco verbi (extrinſeca) legendum eſt (intrinſeca) ut patet ex ſequentibus in eodem conſilio, vbi diſputatio eſt de deteriorata bonitate intrinſeca, quam ſuppleri contendebat creditor, & clarius ex conſilio Gemin. Romanus autem non niſi friuolis & falſis rationibus mouetur, excepta ratione conſuetudinis, quæ eſt facti, nec neceſſaria. Geminia. autem ex multis unam tantum bonam naturalem & concludentem rationem adducit, videlicet, quòd illa penſio erat conſtituta habito reſpectu ad fructus, & in locum fructuum, qui debent percipi ex poſſeſſionibus. Sed licet moneta fuerit interim intrinſecus diminuta, tamen obligatio fructuum, ſiue poſſeſſionum afferentium fructus tot librarum, non fuit interim aucta, præſertim cum debitor non fuerit in mora, propter dictam conuentionem. Et ſi ab initio fuiſſent traditæ poſſeſſiones tanti reditus, & poſtea fuiſſet intrinſecus diminuta moneta, tamen non propterea fuiſſet auctum precium fructuum, nec reditus maior factus: & conſequenter non tenetur debitor maiorem ſummam ſoluere, nec ſupplere defectum bonitatis intrinſecæ pecuniæ: ſed uera & generalis ratio deciſiua eſt, quam ſupra dixi. Quòd ſi quandoque ſecus fuerit iudicatum, idem dicendum eſt; quod de communi hactenus recepto errore, qui ueritati à nobis detectæ deinceps cedere debet, capitu. ueritate, quinta diſtinctio.

Nec enim exemplis iudicandum, leg. nemo. Cod. de ſentent. nec tam quod Romę factum eſt, quàm quod fieri debeat ſpectandum eſt. l. ſed licet, de offic. præſid.

810 † Amplio ſecundò (quicquid dixerit Brun. tracta. de augmen. concluſ. ultim. in 12. ampliati.) etiam in diſpoſitione legis, ſtatuti, uel conſuetudinis, ut paſſim in hoc regno iura dominicalia dominorum directorum, ſiue chirothecæ, ſiue equi, uel fructus pro tempore uel mutatione uaſſalli, uel cenſuarij debiti, certa ſumma æſtimantur.

Non enim poteſt dominus directus petere ſibi dictas ſummas hodie ſolui in æſtimatione intrinſecæ bonitatis monetę, quę currebat tempore conſuetudinis introductæ, uel primò inſtitutæ, & conceſſionis ſeu primæ inueſtituræ: ſed tenetur accipere monetam pro tempore, quo ſoluitur, probam & currentem, non obſtante diminutione ueteris intrinſecæ bonitatis, quæ non eſt in conſideratione, ex quo pecunia publicè probata eſt, & tanquam proba communi decreto & conſenſu indicatur & elocatur. Ex quibus patet quàm ſit ſupinus error eorum, qui putauerunt in antiquis conceſſionibus ad reditum deberi æſtimationem dictæ bonitatis intrinſecæ: cum non debeatur, etiam in conceſſionibus antiquis in feudum uel cenſum, in quibus retinetur directum dominium, ut nec in cenſu quidem ſoluendo poſſit exigi. Amplio tertiò, etiam in ſumma ſemel ſoluenda, quanquam ſemel ab initio tota debita: tamen idem eſt per prædicta, quia eadem ſumma eſt tanta quanta debetur, & quanta ab initio debita fuit: licet materia monetæ intrinſecus minuta fuerit, ex quo communi decreto & uſu ſummam & quantitatem debitam implet. Amplio quartò, etiam ſi ſit debitum contractum datione pecuniæ, quicquid docto. in tracta. augmenti & monetarum, & in dict. leg. cum quid, & alibi. Amplio quintò, etiam ſi debeatur ex mutuo: quod limito, ut procedat ſi pecunia fuit expenſa pro ualore antiquo: ſecus ſi debitor tandiu ſeruauerit in arca, non utendo, quòd ſecuta deterioratione intrinſeca nouarum monetarum, numi mutuò recepti maioris ualoris proportionabiliter facti ſunt, ita quòd debitor poſtea uſus fuit, uel uti potuit in maiori ualore extrinſeco: quia tunc ex quo non ex induſtria ſed immediatè ex ipſis numis mutuò acceptis tantam utilitatem conſecutus eſt, æquum eſt, ut reddat in eodem ualore, in quo recepit, per ea quæ ſimili æquitate diximus ſuprà quæſt. 92. nume. 701.

811 † Amplio ſextò, non ſolum quando debetur quantitas in genere, ſed etiam ſi certa ſpecies monetæ debeatur, puta centum groſſi uel centum aurei. Quanquam enim diminuta fuerit materia, tamen ex quo publico decreto uel communi approbatione factum eſt, nihilominus noui groſſi, & aurei ſunt proba & legitima moneta, nec ob diminutionem materiæ cenſentur diminuti, ſed in eodem ſtatu conſeruati: quia tanti materia ipſa extrinſecùs publicè aucta eſt & tantidem ueteres aurei extrinſecùs communiter aucti: quod augmentum extrinſecum deducendum eſſet, ſi de antiquis ſolueretur, per not. ſuprà q. 93. Igitur ſoluēdo de nouis & probis eiuſdē ualoris, nihil eſt deducendum nec ſupplendum. Amplio ſeptimò, etiam ſi non debetur niſi cauſatiuè, uel etiam in facultate, ue quando prædium uenit ſub facultate redimendi, & poſt multos annos redimitur, cum interim pecuniæ intrinſecus deterioratæ ſint, quia redimens non tenetur ſupplere bonitatem intr

quæ erat tempore contractus, alioquin deducendum eſſet augmentum extrinſecum eiuſdem materiæ eodem modo ſuperuentum. Et ſic (quamuis Anton. Rube. conſil. 147. contrarium conſuluerit, & malè) ſufficit eandem ſummam eiuſdem ualoris ſeu quantitatis in proba & legitima moneta, tempore redemptionis inſpecto reſtituere, ſiue redemptio facienda ſit de quantitate librarum, puta mille uel bis mille in genere, ſiue de certa ſpecie monetæ, puta mille ſolatorum: ita tamen ut in eadem uel ſimili ſpecie fiat redemptio, iuxta not. ſuprà quæſtione 91. Amplio octauò, ut idem ſit in caſu conuerſo, videlicet ſi poſtea facta fuerit moneta melioris & purioris materiæ eodem tamen ualore extrinſeco retento nec aucto: quia debitor ſoluens de noua & fortiori moneta, non poterit deducere æſtimationem intrinſecæ bonitatis additæ, quicquid ſcripſerit Oldrad. conſil. 249. & Brun. de augmento, ampliatione 18. Et ratio manifeſta eſt, quia licet pecunia ſit intrinſecus melior & iuſtior, tamen non pluris conſtitit debitori nec accepit pro maiori, ſed pro eodem impoſititio & currenti ualore: & augmentum illud intrinſecum ſeu melioratio materie, non proceſſit de bonis debitoris, ſed Reipubl. quæ communis parens eſt, & omnibus vult proſpicere. Præterea ad quid debitor deduceret, cum æſtimatio materiæ tanto uilior facta ſit, & ſic augmentatio materiæ decremento ualoris eiuſdem materiæ compenſatur.

812 † Aduertendum tamen, quòd aut melioratio materiæ ſit paulatim & ſenſim manente ueteri moneta in eodem curſu & ualore: & tunc non opus eſt interim alia prouiſione, nec licet priuatis monetam publicam, hoc eſt publicè approbatam ſeparare, & meliorem reddere, aut conflare, ſub pœna falſi. leg. quicunque, ad leg. Cornel. de falſ. & plenius cautum eſt conſtitut. regijs tam antiquis quàm nouis, ut ſuprà nume. 765. Aut verò iſta melioratio fit in notabili quantitate, ita quòd priores numi neceſſariò ſtatim cadunt à bonitate extrinſeca, & uilioris precij efficiuntur: tunc debet Princeps aut Reſpublica bonam monetam aut decrementum reddere habentibus numos, facto Principis, uel Reipublicæ deterioratos, & eos indemnes reddere, ut ſuprà numero 794. utque in ſimili iuſtè factum eſt Romæ in dicto exemplo, ſuprà nume. 756. Et ita traditum eſt feciſſe Philippum Pulchrũ -ſ. quando monetam argenteam quam ante aliquot annos intrinſecus bes ſe diminuerat, ad ueteris probitatis modum reſtitui & recudi iuſſit: alioquin non potuiſſet illam cõſtitutionem edere, quam in dicto conſilio ducenteſimoquadrageſimonono refert Oldrad. ut etiam hi qui tempore debilis monetæ contraxerant, tenerentur ſoluere bonam monetam: præſertim cum ea mutatio & deterioratæ reprobatio magna fuerit, ut pote de triente ad beſſem, & derepente facta. Et ſic multum delyrat Brun. ut ſuprà, dicendo quòd debet haberi ratio quantiplurimi noui ſuperualent antiquis: hoc enim eſſet eludere meliorationem monetæ, & publicam ordinationem, & retinere monetam in ueteri uilitate. Amplio nonò, non obſtante pacto, prout ſtatim dicetur, quia hoc diſcuſſione propria indiget. Concluſio ſic ampliata limitatur. Primò, ut procedat dummodo offeratur ſolutio in pecunia, quæ ſit proba & legitima in loco vbi debetur & fieri debet ſolutio; ſecus ſi ſolutio debetur extra regnum, vbi diminutio intrinſeca poſtea hic ſecuta non approbatur nec toleratur: tunc enim pecunia non eſſet proba & legitima in loco, in quo deberetur, prout eſſe debet.

Non tamen debetur tunc præciſè ſupplementum materiæ: ſed debetur moneta proba & legitima currens in loco ſolutionis, quemadmodum in dubio fieri debet ſolutio ad menſuram loci vbi debetur, etiam ſi diuerſa eſſet menſura in loco contractus, dummodo contrahentes menſuram loci ſcirent, & res non eſſet de loco contractus ad locum ſolutionis deferenda, ſed in loco ſolutionis accipienda, ut alibi plenius dixi. Secundò limitatur, ut non procedat, ſi tempore ſolutionis immineret de præſenti probabiliter periculum reprobationis curſus monetæ intrinſecus diminutæ, & dubium eſſet, & incertum de ſatisfactione facienda à Principe, quod non poteſt eſſe ſine miſera labe, uel ſuſpicione tyrannidis. Sed hoc caſu iam ea pecunia, utpote fide publica & communi deſtituta, non retinet amplius plenam authoritatem, nec uim nec nomen pecuniæ publicæ & probæ. *Menſura*

813 † Nunc unum tm̃ [illegible] diſcutiendũ reſtat, uidelicet ſi pactum ſit, ſolutionẽ fieri ad rõnem certæ bonitatis intrinſecæ pecuniæ mutuatæ, uel aliàs debitæ vel debẽdæ: & videretur nullã eſſe quæſtionẽ, ſed concluſionẽ oĩno hoc caſu limitandã. Primò ex regula generali pactorũ ſeruandorũ. l. 1. de pact. l. 1. de conſt. pecunia. Secundò,

dò,quia ſiue in mutuo, ſicut pōt mutuari
pecunia ad numerum tanꝗ moneta, reſpe
ctu ualoris extrinſeci,ut in dubio fieri cen
ſetur,ut ſup.q.92. ita non videtur dubiū,
quin poſſit mutuari ad pondus, tanꝗ maſ
ſa,reſpectu ſolius bonitatis intrinſecę,quū
ēt,inquantū maſſa,ſit res frangibilis & ca-
dens in contractum mutui. Igitur ualebit
pactum de reddendo pecuniā mutuatitiā
in eadē bonitate intrinſeca,in tm̄ ꝙ tpe ſo
lutionis non poterit deduci augmentum
extrinſecū monetæ,ſi quod ſuperuenerit.
Nec erit uſura,quia illud pactum operat,
ꝙ cenſetur mutuata, nō vt moneta,ſed ut
maſſa,& ēt debitor nō ſupplebit decremē-
tum extrinſecum,ſed ſolum reddet in ea-
dem bonitate naturali, ut in l.cum quid,
ſi cert.petatur.Rurſus ſiue in uenditione,
quis dubitat quin poſſit domus uendi ꝓ
mille aureis certæ conuentæ ꝓbitatis,quē-
admodum ꝓ certa maſſa auri, vel argenti
permutari? Igitur in omni contractu &
diſpoſitione.Tertiò ualet oīno pactum de
certa bonitate extrinſeca,puta ſi quis uen-
dat pro mille aureis ad rōnē quadraginta
vel quinquaginta ſolidorū, pro quolibet
aureo:igitur æquè ualet de certa bonitate
intrinſeca,quia non eſt magis de ſubſtātia
monetę ꝗ extrinſeca,ut latè probatum eſt.
Quarto,quia ſic oēs Docto. ubique ſenti-
unt,&nominatim Purpura.in d.l.cū quid,
nu.16.pro indubitato hēt. Quintò, quia
hæc eſt cōis ſententia non ſolùm ſcholę,ſed
ēt fori,ita.n.iudicatum in pulchro caſu,in
quo ſcripſi & obtinui.Placet paucis expli-
care ſpeciem facti.Anno.1453.inter cohę
redes conuenit,quòd alter cederet portio-
nem ſuam multorum immobilium alte-
ri,mediante reditu annuo perpetuo, nec
redimibili,triginta librarum, decem ſoli-
dorum Turonenſium ad ualorem mone-
Thema tæ tunc currentis,quæ erat Galliè(de cinq
deniers d'alloy, & ſix ſolz huict deniers de
taille)ideſt habebat quinque denarios,ſeu
quincuncem puritatis argēti regij,& octo
ginta numos,uulgò duodenos, ex marca
ſeu libra argenti, quæ tunc ſeptem libris,
& decem ſolidis Turonenſibus tantùm ue
niebat. Actum ēt erat de ſoluendo certo
die & loco,ſub pœna decem ſolidorū Tu-
ronenſium,ad rationem prædicti ualoris,
ꝓ qualibet hebdomada,qua differetur ſo-
lutio,ſine diminutione reditus,bonis om-
nibus totius hæreditatis nominatim & ge
neraliter hypothecatis:& de his tranſactio
nes factę in hoc Senatu ſimpliciter homolo
gatæ ad inſtantiam partium. Poſtea credi-
tor uel eius legatarius agit contra hæredē
debitoris, & poſſeſſorem bonorum hypo-
thecatorum perſonali & hypothecaria ad
reliqua,& continuationem reditus cū pœ-
nis,& obtinuit coram Præfectis libellorū
ſupplicum palatij,& reus appellauit,& li-
cet nec cauſas grauaminum dediſſet, nec
aliquid produxiſſet,tamen areſto ſupremi
huius Senatus,die.14.Martij,anno ſeſqui 3
milleſimo triceſimotertio,ſnīa fuit annul
lata,& ꝑ idē iudiciū idē omnino, ut prius
iudicatum,exceptis pœnis, de quibus ni-
hil dictum.Et ualde notandum eſt & me-
morabile illud areſtum contra huiuſmo-
di pœnas: ſed ēt illa pœna non erat momē
tanea,ſed ſucceſſiua,quæ longè turpior eſt
& odioſior,ut diximus ſup.q.25.nu.377.
814 † Nunc in contrarium non ualere præ
dictum pactum arguitur primò,quia ſicut
uſus monetæ,ita definitio ꝓbitatis illius,
eſt iuris publici:igitur pactionibus priua-
torum mutari non pōt l.ius publicum. de
pact.Igitur ſufficit debitam pecuniā ſolue
re ſecundum uſum & probitatem publicè
definitam tpe ſolutionis.Secundò in ſpe-
cie,ꝙ non liceat pecuniam publicam ma-
iori uel minori precio dare uel accipere,ꝗ
ſit publica indicatura.tex.eſt in leg.1.C.de
ueter.no.poteſta.lib.11.Igitur non pōt fie
ri pactum in contrarium, ſed non obſtāte
pacto debet recipi ſecundū æſtimationem
publicam.Tertiò,non pōt pecunia publi-
cè ſignata promitti, uel in diſpoſitionem
deduci, tanquam maſſa, ſed ſolum tan-
quam pecunia: nec poteſt à priuatis quan
tumcunque dominis conflari,uel in alium
uſum conuerti,corrumpēdo ſubſtantiam,
& deſtinationem monetæ publicæ, ut re-
gijs conſtitutionibus ab antiquo cautum
eſt, ut ſuprà dixi. num.765. Igitur nul-
lo modo poſſet ſuſtineri pactum de diuer
ſa probitate monetæ à publica nunc currē
te,ſiue pecunia conſideretur ut moneta, ut
in p̄cedētibus argumentis,ſiue ut maſſa, ut
hic. Quartò, ꝑꝑ captionem: habet enim
pactum illud ſpeciē quandā aleæ, quæ ad
nihil eſt opportuna,niſi ad inopinatas ſu-
pergreſſiones alterutrarum partium:& ſic
magis expedit è Repub.explodi, ꝗ admit
ti,ut ſup.nu.470.Quintò,quia quantum-
cunq; in legato uel promiſſione certa auri
uel argenti maſſa deducta ſit,tñ de iure ne
mo præciſè obligatur ad maſſam ipſam,
quinetiam nec ad pecuniā eiuſdē materiæ
& bonitatis conuentæ:ſed liberatur dan-
do æſtimationem in qualibet proba mo-
neta uſuali & ærea,ꝑ textum in.l.1.in fine
l.cùm certum.l.cùm aurum.§.proinde, de
auro &argento lega.l.ſi quis argentum.
prin.C.de donatio.Si igitur certa a-
argenti maſſa non pōt ded-

nem præciſam, multo minus certa qualitas ſeu potius intenſa quantitas: pręſertim in moneta publica, quæ nõ videtur in cõmertio priuatorũ, niſi quantũ ad indicaturã ſeu ualorẽ extrinſecũ publicè definitũ.

815 † Sed hic aduertendũ ad duo: primò, ꝙ iura non ſunt pręfractè in uniuerſum accipienda, quaſi non poſſit quis obligari præciſè ad certam maſſam: nec.n. dubium eſt, quin non ſolũ in ſpecie de certo corpore, puta cõmodato uel depoſito, uel qñ certũ corpus venditum, vel legatum eſt, obligari quis poſſit, ut in lege quid tñ, de cõtrah. emptio. l. ſi cum aurum, de verbo. obligat. ſed ẽt in genere, puta ex mutuo auri uel argenti in maſſa ad pondus facto. Sed ea iura intelliguntur, qñ certæ quãtitatis maſſa in genere ſimpliciter debetur: quo caſu in auro & argento non cenſetur in dubio præciſè actum, tum ob maiorem raritatẽ & difficultatem cõmerciorum pręcioſi metalli, tum odio luxus, ſed vt ſufficiat ſoluere ęſtimationẽ. Sic & hodie qñ legatur, uel uice multæ imponitur libra uel marca auri uel argenti, non de ipſa ſubſtantia, ſed de æſtimatione intelligitur. Secundò aduertendum, ꝙ iſtud quintum & vltimum argumentum facit pro prima parte: quia in hac quæſtione non agitur, ꝙ debitor p̄ciſè cõparet & numeret monetam cõuentæ probitatis, ſed ꝙ ſoluat de pecunia proba currenti ad æſtimationem conuentæ ꝓbitatis, hoc eſt tantam ſummam, quantã ſolutionis tempore valeret pecunia certæ ꝓbitatis conuentæ, ad quam facta eſt relatio ad deſignandam quantitatem ſummæ ſoluendæ: & ſic non minus uidetur dubitandum, quàm de quacunque obligatione relata ad aliud. l. hæc uenditio. §. huiuſmodi. de contrahẽ. empt. l. ubi autem. §. illud. de uerb. oblig. Eodem modo reſpondetur ad tria prima ſecundæ partis, quia propriè illa certa conuenta probitas monetæ nõ deducitur hìc in diſpoſitionem, nec in obligationem, ſed ad ſimplicem liquidationẽ, & demonſtrationem diſpoſitionis. Non enim agitur, vt teneatur debitor fabricare, uel ſoluere monetam, ad quam fit relatio: nec ꝙ teneatur quamcunque monetã ſoluere maiori uel minori, quàm ſuo, publicè pro tempore definito, precio: ſed quòd tantam omnino ſummam teneatur ſoluere, quantam moneta, ad quam fit relatio, tempore ſolutionis cõficeret. Et ſic omnia argumenta ſecundæ partis diluta ſunt.

816 † Excepto argumento quarto, de captio[...] ad quam facilè reſponderi uidetur, ꝙ [...]r læditur, ex quo pactio æquè ſe ha[...] lucri & damni, reſpectu utriuſque partis. l. ſi ea pactione. l. ſi ea lege. C. de uſu. ſed certè hæc eſt potius euaſio quàm ſolutio, ut ſuprà num. 470. quæ adhuc non quadrat hic, ubi notum eſt periculum non eſſe vtrinque æquale: quia longè procliuius & maius periculum eſt deteriorationis intrinſecæ monetæ, & augmentĩ extrinſeci, quàm meliorationis intrinſecæ & decrementi extrinſeci. Et per illud pactum non æquè cauetur vel nocetur utrique, ſed ut plurimum melior fit creditoris conditio, debitoris uerò deterior, vt docet communis experientia, vt inſigniter apparuit in dicto exemplo: quia in executione dicti areſti, conſulti à Senatu Præfecti monetales reſponderunt, dictum reditum triginta librarum decem ſolidorum Turonẽſium, ad rationẽ probitatis intrinſecæ monetæ currentis tempore contractus, ualuiſſe quinquaginta libras, 16. ſolidos octo denarios Turonenſes, quolibet anno, de moneta, quæ excuſa fuit, & in uſu, à decima quarta die Martij, anno ſeſquimilleſimo viceſimoſecundo, uſque ad tempus eorum relationis factæ die 26. Februarij, an. 1537 cuius exemplar habeo: & ſic iam augmentum extrinſecum notabiliter excedebat ꝓportionem ſeſquialteram, & non multum aberat à duplo, cui nunc magis accedit, & tandem duplum excedere poterit. Præterea etiam ſi periculum eſſet æquale, non ſunt promiſcuè contractus aleatorij tolerãdi prætextu dictæ uulgatæ & parum digeſtæ ſententiæ de paritate dubij lucri uel dãni. Vnde quandoque in hoc Senatu, cùm gemma, anulus, uel equus carò ueniſſet ad ſoluendum in nuptijs, morte, uel ſacerdotio emptoris, die extante facta eſt condemnatio non ad conuentum, ſed ad commune & iuſtum precium tantùm. Similiter & cùm alius emiſſet ad ſoluendũ, quando maſculum filium haberet, & defecta cõditione deceſſiſſet, nihilominus hæres ad iuſtam æſtimationem condemnatus, idque ſumma æquitate, reſciſſa aleatoria captione. Et conſequenter etiam ſi nato emptori filio conditio extitiſſet, non potuiſſet ultra iuſtum precium cõdemnari, quin etiam non expectata conditione, ſed ea reiecta poſt congruam dilationem peti potuiſſet: quia ex quo ea captatio ſpernitur ab una parte, debet etiam ab altera & in totum ſperni, per legem final. de acceptila. l. cum emptor. de reſcind. venditio. Cæterùm ad allegata pro parte prima facilis eſt reſponſio.

Non obſtat primum, quia non intelligitur de pactis iniuſtis uel captioſis l. illicitas, in principio, de offic. præſid. l. iuriſgentium

tium. §. pacta ſeruabo. de pact. Eodem modo ſecundum non debet intelligi, ut recidat in captionem vel ſupergreſſionem alterius. Tertium autem continet fallaciam accidentis, quia pactum de certa bonitate extrinſeca ab initio certam & inuariabilem ſummam continet, pactum uerò de certa bonitate intrinſeca facit obligationem ſummæ reſultantis incertam & captioſam: & propter hanc accidentis differentiam non poteſt in propoſito de vno ad aliud inferri. Ad reliqua reſpondet ueritas detecta, nec ullo modo obſtat dictum areſtum, quod nihil de hoc articulo decidit, vtpote cum reus nunquam obiecerit, nec fuerit de hoc cognitum, nec conſequenter iudicatum. Tum non quæritur, quid ſemel certo caſu iudicatum ſit, ſed quæ ſit veritas & æquitas.

817 † Concludendo dico, quòd ſi ea pactio non ſit fundata, niſi in mera voluntate capatoria & aleatoria, meritò ſperni poterit: ſed ſi in iuſta ratione compenſationis, vel probabili cauſa, ſeruanda eſt: unde ſi in mutuo appoſita ſit, ſpernendam puto. Aut. n. (vt fit) ſenſim deteriorata fuit moneta intrinſecus tantum, & tunc aut de recenti, ita quòd prioris melioris & ſolitæ monetæ ualor extrinſecus nondum auctus fuit: & tunc ualet pactum, imò etiam ſine pacto tenetur debitor æquè bonos aureos reddere, ſi creditor aliter haberet damnum. Aut verò iam prioris fortioris monetę precium extrinſecum auctum eſt, ita quod non poteſt debitor reddere eundem numerū in priori moneta, ſine damno & ſumptu ſuo, & maiorem ſummam reddendo, quam receperit, & in uſus ſuos conuerterit, & non ualet pactum: ſed hoc caſu eſſet etiam uſurarium, quia ueteres aurei non potuerunt mutuari, ut maſſa, ſed ut moneta: & ſic reſpectu ſummæ tunc reſultantis, ut ſuprà quæſtione. 92. dummodo tamen augmentum eſſet efficax & ſtabile: ſecus ſi incertum & lubricum, ut ibi dixi, & quæſtione. 93. Contra ſi fuiſſet moneta intrinſecus tantum aucta, tunc quanquam poſſit ſoluere de priori moneta, ſi fortè non ſit extrinſecus diminuta, nec (quod uix unquam accidere poteſt) immineat periculum promptæ diminutionis: tamen ſoluendo de noua & meliori, non poterit deducere æſtimationem augmenti intrinſeci, ſiue vetus moneta fuerit extrinſecus diminuta ſiue non. Et ratio eſt duplex, prima, quia non redderet tantam ſummam, quantam recepit, & in uſus ſuos conuertit, vel conuertere potuit. Secunda, quia ſicut non tenetur ſupplere uerum & efficax decrementum intrinſecum, ut diximus: ita non poteſt deducere augmentum intrinſecum, per locum ab eadem contrariorum diſciplina. Non obſtat ſi dicatur non eſſe hic eandem rationem contrariorum; quia huiuſmodi pactum ex parte creditoris cadit in uſuram, ſed non ex parte debitoris, inquantum illi prodeſt. Et quòd licet ſit nullum ex parte creditoris, non tamen annullaretur, inquantum commodat debitori: quia hoc procederet in diuerſis pactis ſeparatim factis. Sed cum non ſit niſi unum pactum reciprocum, & ſic indiuiduum, ſi non ligat debitorem caſu, quo inde grauaretur ultra ſortem, non poterit etiam ligare creditorem, caſu quo damnificaretur in ſorte: ſed ſi ex una parte ſoluitur, igitur & ex alia, lege ſi. de acceptila. cum uulga. In uenditione uerò, permutatione, & ſimilibus facilius poteſt hæc pactio admitti.

818 † Circa præfatum uerò exemplum, ſuprà numero. 813. plenioris doctrinæ cauſa in ſimilibus tria conſideranda ſunt. Primò, quòd pactum illud de dicta probitate monetæ potuit addi iuſto metu mutationis, & nundinationis monetarum, adhuc tempore contractus ob recentem Anglorum expulſionem perſeuerante, præſertim in loco contractus & domicilio contrahentium, videlicet in Aquitania, ubi aliquot ſæculis Angli dominati ſunt, & paulo antequam eijcerentur inter cæteras reipubli. & politiæ perturbationes ſolebant etiam quolibet menſe, immo etiam quandoque bis in menſe monetam mutare, ut ſup. nu. 719. ita ut nulla eſſet fides, nulla ſtabilitas, nec intrinſecæ nec extrinſecæ bonitatis: & ſæpe fiebat, vt qui hodie reciperet centum libras in moneta currente, poſtridie ob inopinatam reprobationem non haberet quinquaginta. Et ſic qui uolebant tutò contrahere, ſibi cauebant de certa intrinſeca probitate monetæ in qualitate & pondere, ſicut olim antequam pecunia ſignaretur, ut ſuprà numero. 720. Si igitur in dicto caſu uci ſimili ſic pepigerunt ob eam cauſam, quæ nunc ceſſat, cum certa ſit & permanens definitio, æſtimatio & curſus monetæ, ceſſare deberet illud pactum, tanquam cauſa finali ceſſante. Secundò conſiderandum, quòd ſi tempore contractus non amplius imminebat ea miſera cauponatio & abrogatio monetarum

pactio fieri ex alia iuſtiore

cauſa, uidelicet in aliquam compenſationem maioris inæqualitatis ex parte ſtipulantium, puta ſi tempore contractus portio illa hæreditaria, & prædia ab eis ceſſa ſuperualebant triplo uel quadruplo reditus conuenti. Ideo in quandam compenſationem adiectum fuit, quòd reditus perpetuò ſolueretur ad ualorem æſtimationis, etiam intrinſecæ, & in contractu definitæ monetę tunc currentis, & ſtandum erit pacto, etiam hodie & deinceps, etiam ſi extrinſecus ualor monetæ magis ac deinceps augeatur prout etiam obſeruatum, & iudicatum fuit in executione dicti areſti: licet hæc non diſcuterentur, ſed ſimpliciter reo nil excipiente iuxta formam contractus, exceptis dictis pœnis, iudicaretur. Tertiò conſiderandum, quòd prædictis tempore contractus ceſſantibus, & ſi tunc non erat notabilis inæqualitas ex parte ſtipulantis talem reditū perpetuum non redimibilem, qui erat circiter æqualis non reditibus integris prędiorum: ſed tali perpetuæ conceſſioni ad tantum oneris factæ, puta ſi reditus non erat leuior quàm ad rationem unius in triginta, vel 35. per no. ſupra quæſtione quinta numero. 116. & tamen ſuperaddita fuit pactio de certa probitate monetæ, tunc ea pactio recipere debet interpretationem iuris communis & æquitatis, videlicet ut non de immenſo; ſed de modico exceſſu uel defectu intelligatur. argu. l. hæc adiectio. de verbo. ſignifica. Nec enim ueriſimile eſt actum uel cogitatum de magno exceſſu uel defectu in ſupergreſſionem nimiam alterutrius partium: etſi ueriſimile eſſet, meritò ſpernendum eſſet, per dictam. l. illicitas in prin. & ex quæ diximus de captatorijs & aleatorijs conuentionibus.

819 † Quid autem ſi modicum & tolerabile in utroque extremo iudex arbitrabitur? Et puto quòd non debet ſaltem dimidiam excedere. Vnde in caſum deteriorationis monetæ & augmenti extrinſeci efficacis, prout accidit, non non deberet ea æſtimatio augmenti inde accedentis; & lucrum iſtud aduentitium, excedere proportionem ſeſquialteram, & ſic non deberet debitor ad ſummum ſoluere vltra quadragintaquinque libras & 15. ſolidos monetæ probæ currentis tempore ſolutionis, loco. 50. librarum cum dimidia veteris monetæ. Et contrà, ſi (quod [illegible] eſſet) moneta intrinſecus ex[illegible]tur, non aucto valore extrin[illegible]retur noua moneta ad pu[illegible]ritatis aſſem, videlicet ad duodecim denarios argenti regij, & ſic plus duplo melior eſſet ea quæ tempore contractus currebat licet non eſſet maioris æſtimationis in uſu & curſu: non tamen deberet diminui reditus pro tempore tam fortis monetæ ultra dimidium penſionis: & ſic ad minimum deberent ſolui quindecim libræ Turonenſes cum dimidia; ſoluendo de noua moneta, licet unus ſolidus ualeret tunc (ſed intrinſecus tantùm) ultra duos ſolidos ex his qui currebant tempore contractus. Alioquin creditor nimium fraudaretur: quia ſola intrinſeca augmentatio, vel diminutio monetæ, ſtabili ſtante ualore extrinſeco, non auget nec minuit precium rerum, nec fructus prædiorum, nec ipſius quidem materiæ commoditatem, & uſum, vt patet in exemplo, in quo Roma. & Geminia. conſuluerunt, ſupra nu. 809. nec exactius aut æquius diſcuti temperatiue poteſt. Ex prædictis promptum eſt veritatis & æquitatis ſtudioſis, quid in ſimilibus dicendum ſit colligere. Et hic quod ad hunc tractatum attinet finis ſit analyticæ noſtræ diſpunctionis, non minus mihi damnoſæ, quàm laborioſę hoc ingratiſſimo ſæculo.

820 † Quanquam laborem (ad quem me natum ſcio) nil moror, nec damna reputo, niſi quæ tempora mea morantur & ſtudijs Reipubli. dicatis detrahunt. Pergam tamen ad reliquas legalis noſtræ & politicæ philoſophiæ partes repurgandas, quamdiu quantumque Deo optimo Maximo (à quo ſolo pendere ſanctiſſimum & tutiſſimū eſt) dante licebit. Cumque τῆς εὐνομίας rectæque politiæ totus noſter deſudet labor, non [illegible], nec bonis iniucundū erit audire, quibus epithetis Iulius Pollux Commodo Cæſari [illegible] Regem ſignarit ac tyrannum. Regem inquit laudato his titulis: pater, mitis, placidus, lenis, prouidus, ęquus, humanus, magnanimus, liber, pecuniæ contemptor, haud obnoxius affectibus, ſibipſi imperans, dominās voluptatibus, ratione utens, acri iudicio perſpicax, circunſpectus, valens conſilio, iuſtus, ſobrius, numinum curam agens, hominum negocia curans, ſtabilis, firmus, infallibilis, magna cogitans, authoritate prę ditus, induſtrius, confector negociorum, ſolicitus pro his quibus imperat, ſeruator, promptus ad beneficentiam, lentus ad uindictam, certus & conſtans, inflexibilis, propenſior ad iuſtitiam, ſemperque attentus ad id, quod de Principe dictum eſt, libræ, facilis aditu, comis in congreſſu,

greſſu, commodus alloqui uolentibus, blãdus, expoſitus, curam agens ſuo parẽtium imperio, amans militum ſuorum, qui ſtrenuè quidem bellum gerat, ſed qui bellum non affectet, pacis amans, pacis cõciliator, pacis tenax, appoſitus ad emendandos populi mores, qui ducem agere norit ac Principem, qui leges ſalutares ſciat condere, natus ad bene merendum, diuina ſpecie.

Sunt autem multa quæ oratione dici poſſint, ſingulis vocabulis explicari non poſſint. Hactenus de uero & politico Rege. Nunc quibus coloribus idem author tyrannum expreſſerit, attende. Malum (inquit) Principem uituperabis ad hunc modum: Tyrannicus, crudelis, efferus uiolentus, occupator alieni, auidus pecuniarum & quod uerbum eſt apud Platonem, pecuniarum cupiens, rapax, & quod dixit Homerus, populi deuorator: ſuperbus, elatus, difficilis auditu, incommodus ad conueniendum, durus ad congreſſum, incomis ad colloquium, malè iracundus, irritabilis, terribilis, turbulentus, voluptatum ſeruus, intemperans, immoderatus, inconſideratus, inhumanus, iniuſtus, inconſultus, iniquus, impius, mente carens, leuis, inconſtans, & qui facile decipiatur, malè facilis, immitis, affectibus deditus, incorrigibilis, cõtumelioſus, bellorum author, grauis, moleſtus, incoercibilis, intolerabilis. Quòd ſi Ethnico tam apertam & Synceram ueritatem apud Imperatorem etiã uitioſiſſimum palam profiteri licuit, cur non & Chriſtianis? Minimè ſanè dubitandum, niſi forſan Principes Chriſtiani deterrimis Imperatoribus deteriores eſſe uellent, quod auertat Deus, qui in ira ſua, uel miſericordia dat Reges, quorum corda in manu ſua habet, Prouerb. 21. ille ergo ſummè & aſſiduè orandus. 1. Timot 1. cui gloria & gratiarum actio in æternum.

F I N I S.

S E R I E S C H A R T A R V M.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii KK Ll Mm Nn Oo Pp

Omnes ſunt Terniones præter *, Quaternionem.

RESTAURO DEL LIBRO
di LELLI GIUSEPPE